Inc. 60

Curſus librorum philoſophie natura-
lis ſm viam doctoris ſubtilis Scoti.

Expedita prima pte p: principali huius tractatꝰ ſe ſcʒ ḋ ſcientia mathematica: videndũ ē conſequenter de ſecunda: ſcʒ de phiſica: ſiue de naturali ph̃ phia. Et primo videndum ē de eius ſubieciiecto. Ad cuius euidentiam aſſignabo ꝑmꝑmo rõnem ſubiecti primi in qualibet ſcientientia: Deinde ponã aliquas concluſiones. es. Quantum ad primum de ſubiecto primo ꝑmitate ſcʒ adequatiõis aſſignabo talẽ rationem ſeu diffinitionē ſm qḋ poteſt eſt elici ex dictis doc. ſubtilis ſup primum ſen ſententiaruʒ: et ꝗ maxime in reportationibus. ¶ Primum ſubiectuʒ ſcientie eſt quod habet conceptũ quidditatiuum nõ in incluſum ꝟtualiter in aliquo priori ad illã ſcientiam ꝑtinente: primo notum ſm ꝓ ꝓpriam rationē et h' formalē et abſolutam: virtualiter primo cõtinēs noticiam omnium veritatum: adequatũ toti illi ſcientie cuius eſt ſubiectum. Ponitur primo q̄ habeat conceptũ quidditatiuũ ſiue entitatiuum: tum qꝛ ſi illḋ ſubiectum haberet ptes ſubiectiuas eſt de eis predicabile in qd: quod nõ eſſet ſi cõceptum quidditditatiuum nõ haberet. Tum qꝛ de non ente non eſt ſcientia. Requiritur ergo q̄ ſꝫ ſubiectuʒ primum ſcientie ſit ens nõ quidemdem q̄ actu exiſtat. Roſa eñ non exiſtente actualiter poteſt haberi de ea ſcientia: ſed requiritur q̄ non ſit ens prohibitum: ut chimera: ſed ens poſſibile. Ponitur ſecundo non incluſum virtualiter: ꝛc. Probatio huius in eēntialiter ordinatis oportet ſtare ad aliqḋ ſimpliciter primum in illo ordine: ſed inter cõſiderata in ſm ſcientia eſt ordo eēntialis ſm ordinem cognitionis: ergo neceſſe ē ibi ſtare ad aliquod ſimpliciter notum primo ꝛ per conſequens non incluſum virtualiť in aliquo priori ad illam ſcientiam pertinente: illud dico eſſe ſubiectum primuꝫ: maior eſt euidens: ſed minor oſtenditur q̄ in conſiderátis in ſcientia eſt ordo eēntialis concluſionum ad principia principiorum ad terminos ꝓprios: quia principia cognoſcimus inquãtum terminos cognoſcimus primo poſteriorum. Ponitur tertio primo notum: De ſubiecto eñ habetur duplex precognitio: quid eſt: et quia eſt. Cum eñ primum ſubiectuʒ virtualiter contineat oĩa contenta in ſciētia eſt omnino indemonſtrabile per illam ſcientiam demonſtrationẽ ꝓpter quid arguendo ſcʒ a cauſa ad effectum. Nulla enim ſcientia ꝓbat ſuum ſubiectum eſſe per talem demonſtrationem: et ſic ē primo notum. Hoc tamen non obſtante p̄t demonſtrari demonſtratione qꝛ eſt: arguendo ſcʒ ab effectu ad cauſam. Poteſt etiam demonſtrari per aliquam ſcientiã priorem cõmunem. Duplex eſt enĩ cõmũis ſcientia. ſcʒ methaphiſica que eſt realis: et logica que eſt rationalis. Ponitur quarto ſm propriam rationeʒ formalem ꝛ abſolutam. qꝛ ſi per rationem formalem eēt notum ſeu diffinitionem alterius iã eſſet incluſum virtualiter in noticia alterius: quod eſt contra ſecundam concluſionem dictam. Dico abſolutam: qꝛ ratio reſpectiua preſuppõit rationem abſolutã: ideo ſi ſubiectum ſcientie eſſet notum ſm rationem reſpectiuam et non abſolutam: iaʒ eſſet virtualiter contentum in aliquo priori ad illam ſcientiam pertinente. Ponitur quinto virtualiter primo continēs notitiam omnium veritatum. Expono quid eſt virtualiter continere: et quid primo virtualiter. Illud dicitur virtualiter aliquid continere quod ſua virtute põt id ponere in eſſe ſiue in eſſe exiſtentie et nature ſiue in eſſe cognito. Et hoc dupliciter modo ſubiectum continet virtualiter oēs ꝟitates ſcibiles in illa ſciētia cuiꝰ ē ſubm. nã ſubm ↄtinet p̄dicatuʒ: ꝛ ꝑ ↄñs ꝟitatē pmi pncipij cõplexi ex p̄dicato et ſbo. pncipiũ aũt immediatũ ſic ↄtinet mediatũ et vlť pncipia demrãtõis cõtinent ꝟtualiť cõcluſiões. Ex q̃ pꝫ q̄ ſbm ↄtiuꝫ ꝟtualiter oēs ꝟitates totiꝰ habitꝰ ꝛ ſua ꝟtute ponit eas tã in eſſe nature ꝗ noticie. Scḋo expono illḋ qd ſit ꝟtualř cõtinere pͦ. Illḋ aũt dr̃ pmũ qḋ ab aliq̃ non depēdet: ꝗ illḋ dicit primũ continere qḋ in continendo ab alio nõ depēdet. Exēplum: yſocheles et triangulus cõtinent

virtualiter hãc paſſionem que eſt habere tres ſed yſocheles nõ primo: qꝛ non per propriam rationẽ: ſed ꝑ ratõnem alterius: ſcꝫ per rationẽ trianguli. Triangulus aũt continet primo quia ꝑ ratõeꝫ ꝓpriam et non alterius continet ipſam paſſionem. ¶ Nunc ꝓbo illã q̇ntam cõditionem: Omnis effectus adequatus cõtinetur ꝟtualiter primo a ſua cauſa adequata: ſed quecunqꝫ ſciẽtia eſt adequatus effect⁹ ſui ſubiecti primi ſeu obiecti: ergo ⁊c̄. Maior eſt euidens: qꝛ da oppoſitum p̄dicati ſequitur oppoſitum ſubiecti. ſ. ꝙ nõ erit effectus adequatus illi⁹ cauſe. Minor patet: qꝛ ſubiectũ eſt cauſa ſcientie: ergo ſi ſubiectum eſt primuꝫ: id eſt adequatum: erit cauſa adequata. Ponitur ſexto ꝙ eſt adequatum toti illi ſcientie cuius eſt ſubiectum: qꝛ om̄ia determinata in ſcientia reducuntur ad primũ ſubiectũ: et ad ipm om̄ia habent attributionem. Nam vel ſunt ꝑtes ſubiectiue integrales ſiu eſſentiales: vt corpus anima aĩal rationale: vl' ſunt ꝑtes ſubiectiue: vel ſũt paſſiones eius: vel effectus eius aliquo mõ: vel ſũt negatõẽs vel priuatõẽs: vel vie quedã: puta generationes vel corruptiones: vel diſpoſitiones. hoc expreſſiue dicit ariſto. 4° metaphi. ponens exemplũ de ſano.

Quantum ad ſecundũ articulũ ſit hec prima cõcluſio. Ens vniuerſaliter ſumptũ non poteſt eſſe ſubiectuꝫ materiale phĩe naturalis. Ad cui⁹ euidentiam Sciendũ ꝙ in ſubiecto aliqđ ẽ materiale: et aliquod formale: vt dicẽdo ꝙ linea viſualis eſt ſubiectum perſpectiue: linea ſe habet ibi vt materiale. Viſualis ꝟo vt ratio formalis ſubiecti. nõ eñ linea ſub qualibet ratione eſt ſubiectum perſpectiue: ſed ſub ratione viſualitatis. Similiter ponendo ꝙ deus ſub ratione diuinitatis ſit ſubiectum theologie: deus ſe habꝫ ibi vt materiale vel ſbſtractum: deitas vero vt formale.

¶ His p̄miſſis ꝓbatur concluſiõ ꝑ phm 4°. meta. Eſt in q̄ſ ſcientia que ſpeculat̃ ens inquantũ ens: et que huic inſunt ꝑ ſe: ſcꝫ in methaphiſica: aliaꝝ ꝟo nulla tractat vniuerſaliter de ente. ¶ Secunda concluſio ſit iſta: Mobilitas non põt eẽ formalis ratio ſubiectiua primi ſubiecti phĩe naturalis. Ad cuius euidentiã pono duo dicta Primum ẽ ꝙ mobilitas ẽ formaliter reſpectus ſeu relatio ꝓbatur qꝛ omnis aptitudo eſt reſpectus cũ eſſe eius ſit ad aliquid: ſed mobilitas ẽ quedam aptitudo ad motum. Mobile enim dicitur quod eſt aptũ moueri: ex. 5°. phiſicoꝝ: ꝗ ⁊c̄. ¶ Si arguat̃ contra hoc ꝙ relatio non poteſt eſſe ſine termino: cum eſſe eius ſit ad aliud: ſed mobilitas põt eſſe ſine motu actuali: ergo nõ ẽ relatõ. Rñdeo: maior eſt vera ſolũ đ reſpectu actuali: Mobilitas aũt eſt reſpectus aptitudinalis: ideo poteſt eſſe ſine termĩo ĩ actu: ſufficit eñ ꝙ habeat terminum in potentia. ¶ Secũdum dictum eſt: Mobilitas eſt propria paſſio conuertibilis cum proprio ſubiecto philoſophie naturalis: hoc ꝓbatur inductiue: qꝛ quicq̇d includitur per ſe ſub cõſideratõne phĩe naturalis: vel mouetur actu: vel ſaltem aptum natum eſt moueri: tum quia ĩmobilia tranſcendunt conſideratõem phĩe naturalis: ex. 3°. phiſicoꝝ. His p̄miſſis probatur ſecunda concluſio: videlicꝫ ꝙ mobilitas non ſit ratio formalis ſubiecti phĩe naturalis. Et primo ſic: qꝛ mobilitas eſt formaliter reſpectus: ꝗ concluſio vera. Añs patet ex primo dicto. Probatur conſequentia. Omnis formalis ratio ſubiectiua ẽ ipĩ ſubiecto ꝓpria ratio virtualiter continendi omnes veritates quas cõtinet. Et eſt etiam ratio ſibi cauſandi et menſurandi ſcientiam cuius eſt ſubiectum: ſed nullus reſpectus eſt huiuſmodi: qꝛ reſpectus non poteſt eẽ formalis ratio ſubiectiua. Maior ẽ euidẽs Nam dicte conditiones competunt ſubiecto ratione ſue formalitatis. Sunt enĩ proprietates conuenientes forme ñ materie. Minor patet: quia cum reſpectus non ſit forma actiua: et ſit imperfectior q̄ forma abſoluta non poteſt eſſe ratõ cõtinendi vel cauſandi et menſurandi ipſam ſcientiam que eſt forma abſoluta.

Menſurare enĩ et virtualiter continere
arguit perfectionem maiorem ī contine=
te et menſurante ꝙ̃ in contento et men=
ſurato. Item ꝓbatur eadem cõcluſio q̄2
mobilitas eſt ꝓp̄a paſſio primi ſubiecti
p̄hie naturalis: ḡ nõ eſt rõ formalis ſubie
ctiua. añs patet ex p̄cedentib⁹. conſequẽ
tia patet q̄2 ſubiectũ vt p̄us ſua paſſione
eſt cognoſcibile circumſcṗta p̱ intellectũ
ip̄a paſſione: ſed nullũ ſubiectũ poteſt co
gnoſci ſine ꝓpria formali rõe ſubiectiua:
ḡ nulla paſſio põt eſſe ratio formalis ſub
iectiua. Maior patet: q̄2 ſubiectum ē pri
us ex natura rei ſua paſſione ſicut cauſa
ſuo effectu. Minor ꝓbatur: q̄2 illud qḋ
eſt ratio formalis cognoſcendi ſubiectu3
voco rationem formalē ſubiectiuā. Illa
enĩ ē formal ratio qua ſubiectu3 ē cogno
ſcibile et contentiuũ noticie alioꝝ.

¶ Contra illam ratõem inſtatur: ꝙ viſu
alitas videtur eſſe ratio formalis ſubie=
ctiua perſpectiue ſciẽtie et ſonoritas mu
ſice: ⁊ ſic de multis alijs ſcientijs et tam̄
viſualitas eſt quedā paſſio linee et ſono=
ritas numeri. Reſpõdetur ꝙ in ſciẽtijs
ſubalternis eſt alr̄ dicendum ꝙ̃ in p̄inis
et ſubalternantibus eo ꝙ ſcientie ſubal=
ternate vt plurimũ contrahũt ſubiectum
ſciẽtie ſubalternantis p̱ aliquam dñ̃ia3
accidentalem. ¶ Item arguendo ſic: ꝓ=
pria rõ formalis ſubiectiua immediatius
inheret primo ſubiecto p̄hie naturaꝛ ꝙ̃
quecunqꝫ paſſio demonſtrabilis de ſub=
iecto: ſed mobilitas non immediatius in=
heret p̄mo ſubiecto p̄hie naturalis ꝙ̃ q̄=
cunqꝫ paſſio demonſtrabilis de ip̄o ſub̄o
ḡ mobilitas non eſt formalis ratio ſubie=
ctiua primi ſubiecti p̄hie nãlis. maior ē
euidens: q̄2 ip̄a ratio formalis ſubiectiua
eſt ratio v̄tualiꝛ continendi omnem v̄i=
tatem ſcibilem de ſubiecto: ⁊ p̱ conſeq̄ns
preſupponiꝛ omni paſſioni ſcibili de ſub=
iecto. Minor ꝓbaꝛ: q̄2 mobilitas videꝛ
paſſio remota valde ſicut patet diſcurren
do p̱ paſſiones ſubiecti primi p̄hie natu=
ralis. Prius enĩ ſupponiꝛ ꝙ ſubſtantia
corporea ſit quanta quantitate determina
ta ꝙ̃ ꝙ ſit mobilis ſm̄ quantitatem. In=
diuiſibile enĩ non eſt mobile ad quantita
tem: ideo quantitas immediati⁹ inheret
ſubſtantie corporee ꝙ̃ mobilitas ad quã
titatem. Item ſubſtantia corporea prius
eſt qualis ꝙ̃ oſtendaꝛ mobilis ſm̄ quan=
titatem. Item priuſꝙ̃ oſtendaꝛ corp⁹ mo
bile localiter preſupponiꝛ hr̄e vbi locali
ter: quod cõmuniꝛ ſupponit qualitatem
et quantitatem determinatam: qḋ enim
nec eſt quantum nec quale: nec habet eẽ
in vbi determinato non eſt mobile ſcḋm
locum. Quod ḡ ponitur mobilitas ratõ
formalis ſubiecti p̄hie naturalis cum ſit
eius paſſio multum remota. ex illa cõclu
ſione ſequiꝛ ꝙ opinio ponẽtium ens mo
bile vel corpus mobile eſſe ſubiectũ p̄hie
naturalis eſt falſa: cum mobilitas non ſit
ratio formalis ſubiectiua. Tertia cõclu=
ſio: Subſtantia corporea ē materiale ſub
iectum p̄hie nãlis. probaꝛ q̄2 vt habetur
ſexto meta. Phiſica eſt circa quoddā ge
nus entis: eſt enĩ circa talem ſubſtantia3
que habet principium motus in ſe ⁊ qui
etis: ſed ſubſtantia corporea eſt huiuſmo
di: vt habeꝛ ſexto ⁊ ſeptimo phiſicoꝝ vbi
p̄hs ſolum attribuit mobilitatem corpo=
ri ſeu ſubſtantie corporee quod idem eſt
ḡ ſubſtantia corporea eſt ſubiectum ma=
teriale philoſophie naturalis. Cõtra
iſtam concluſioſſem inſtaꝛ: q̄2 angeli ha=
bent in ſe principiu3 motus et poſſũt mo
ueri de loco ad locum cum ſepe mittanꝛ
ad nos: vt patet ex ſacra ſcṗtura de gabri
ele et alijs angelis: ſed angeli non ſunt
corporei: ḡ ſubſtātia corp̱ea non erit ſub
iectum primũ et adequatum p̄hie nãlis:
ſed ſubſtantia vt eſt cõmunis ad ſubſtan
tiam corpoream ⁊ incorp̱eam. Reſpon=
deo ſm̄ ſcotum diſt. x. 4. ſenteñ. ꝙ licet
angeli muteñꝛ de loco ad locum: et acq̇=
rant nouũ vbi ſeu nouam p̄ñtiam ad lo=
cum: tamen ille motus non eſt motus lo
calis ꝓp̄e dictus ſed multũ diſtat a vera
ratione motus: cum p̱ huiuſmõi motu3
vel mutationẽ angel⁹ non acquirat vbi
circumſcṗtiue et localiter quod requiriꝛ
ad v̄am rõem motus prop̄e dicti. ange=
lus enĩ cum habeat eſſe tantũ in loco diſ

finitiue: non aũt localiť ſeu circumſcṗti=
ue p ſuum motum ſeu mutationē ſolum
acquirit nouũ vbi diffinitiue: iõ nõ mo=
ueť motu locali ꝓṗe dicto q̃re nõ hꝫ po
ni ſub ſubiecto pħie naturalis. Ad eui=
dẽtiã aũt p̃dictoꝝ ſciẽduꝫ ꝙ eſſe in loco
capiť tripľr. vno mõ repletiue: et ſic de⁹
eſt in loco: qꝛ ex ſua ĩmẽſitate replet om
nẽ locũ. Secũdo diffinitiue: et ſic angel⁹
eſt in loco qꝛ ſic ẽ hic ꝙ nõ ẽ alibi. Tertiõ
circũſcṗtiue: et ſic corpus ẽ ĩ loco quod
cõmẽſurať ꝑtibus loci. Quartus mod⁹
poniť a doctore ſubtili vbi ẽ. q̃ ſcꝫ ẽ eẽ ĩ
loco preſẽtialiter: et ſic corpus chriſti eſt
ſub ſpeciebus panis et vini: nõ eñ eſt in
loco repletiue cũ nõ repleat oẽm locum
vt ſic nec eſt in loco diffinitiue cũ ñ ĩ ãtuꝫ
ſit hic ſub iſtis ſpecieb⁹ q̃n etiaꝫ ſit alibi
ſub alijs ſpecieb⁹. nec ẽ circũſcṗtiue cũ
nõ cõmẽſurať hmõi ſpẽbus: eſt ḡ ibi pre
ſẽtialiter ſolum. Quarta cõcluſio ẽ iſta:
Naturalitas ẽ rõ formalis ſubiectiua p̃=
mi ſubiecti pħie naturalis. ꝓbať: qꝛ illd
eſt rõ formalis ſubiecti pħie naturalis p
qd hmõi ſubiectũ habet in ſe p̃ncipium
motus et quietis: ſed nãlis reſpectu ſub
ſtãtie corꝑee q̃ ẽ ſubm nãle pħie. nãlis
eſt hmõi ḡ nãlis erit rõ formaľ ſubiectĩa
primi ſubiecti pħie nãlis. maior patet ex
auctoritate allegata: in q̃ dicebať ꝙ phi
ſica ẽ circa talẽ ſubam q̃ hꝫ in ſe p̃ncipiũ
motus et q̃etis: ergo ſub illa rõe formali
ſm quã habet in ſe hmõi p̃ncipiũ. mĩor
ꝓbať: qꝛ natura ẽ p̃ncipiũ motus et q̃e=
tis: ex ſecũdo phiſi. Cõfirmať: qꝛ ſubſtã
tia corꝑea p naturalitatẽ hꝫ ſex cõditõ=
nes reqſitas ad rõem p̃mi ſubiecti: vt pꝫ
cas ĩtuẽti. Ex p̃miſſis patet ꝙ ſubſtan
tia corꝑea inq̃ntũ naturalis ẽ primum
ſubiectum pħie naturalis. hanc materi=
am tractat ſcot⁹ ſexto meta. qõe de tri=
mẽbri diuiſiõe ſcĩe ſpeclatĩe vbi dt ꝙ ſb
ſtantia corꝑea inq̃ntũ hꝫ in ſe formã q̃ ẽ
principiũ mot⁹ et quietis et determĩate
oꝑatõis eſt ſubiectũ pħie naturaľ: qd vt
eſtimo in idem redit cũ eo qd ẽ dctũ eſt:
ꝙ ſcꝫ ſubia corꝑea inquantũ naturalis ẽ
ſubiectũ pħie naturalis. qꝛ vt p̃miſſum ẽ
natura eſt p̃ncipij motus et q̃etis. et na=
tura dr̄ p̃ncipaliter de forma: vt dꝫ ſecũ=
do phiſicoꝝ. ¶ Sed cõtra p̃dicta arguiť
ſic: Eo⁰ quo res diſtinguũtur ab alio for
maliter conſtituunť in eſſe: eadẽ eñ ſũt
principia eẽndi et diſtinguendi: ſed pri=
mum pħie naturalis ſubiectũ diſtinguiť
p eſſe mobile formaliter a ſubiectis alia=
rũ ſciẽtiarũ: ergo p eſſe mobile conſtitui
tur formaliter in eſſe ſubiecti. maior eſt
euidens. minor patet ex ſexto meta. vbi
ariſto. ſeꝑat phiſicam a mathematica ex
eo ꝙ naturalia ſunt mobilia. Confirma
tur p pħm dicentẽ. primo phiſico. ꝙ ad
pħm naturalem nõ ſpectat diſputaꝛ cõ=
tra negantes motũ: qꝛ naturalis ipm p̃=
ſuppõit: ergo videť ꝙ mobilitas ſit ratõ
formalis ſubiectiua pħie naturalis. Ad
primum quãdo dꝛ eodẽ mõ quo res: ⁊c.
concedo maiorẽ vniformiter acceptam:
ſcꝫ eodẽ mõ quo res diſtinguiť et ꝯſtitu
itur in eſſe: ſi eẽntialiter eẽntialiter: ſi ac
cidentaliter accñtaliter. Exemplũ primi
rationalis diſtinguit hoĩem eẽñaliter ⁊
ſpecifice ab oĩ alio: et conſtituit hoĩeꝫ
in eſſe ſpecifico et eẽntiali. Exemplũ ſe=
cũdi: albedo diſtinguit albũ a nigro acci
dentaliter et conſtituit ſubiectum ĩ quo
eſt in eſſe accidẽtali: puta in eẽ albo. tũc
ad minorẽ dico ꝙ mobilitas diſtinguit
ſubiectũ in eſſe formali accñli nõ q̃dditа
tiuo et eẽntiali. nam cũ mobilitas ſit re=
ſpectus formaliter nõ põt conſtitueꝛ nec
diſtinguere niſi accñtaliter ſubiectũ phi
loſophie qd eſt ens abſolutũ. Illa ḡ di=
ſtinctio ſcientie quã ponit ariſt. ſex⁰ me=
taphi. nõ eſt q̃dditatiua: ſꝫ ẽ forte p paſ
ſionẽ notiorẽ. Ad cõfirmatõem dico ꝙ
pħicus ſuppõit motũ tanq̃ paſſionẽ cõ=
uertibilem cũ ſuo ſubiecto nõ tanq̃ rati
onẽ formalẽ ſubiecti. Rꝫ aũt vt dt ariſ.
tertio de aĩa: Secãtur ſcĩe quẽadmo[m]
et res de q̃bus ſũt et pħica: vt patet ex di
ctis: eſt ẽ ſubia corꝑea inq̃ntũ habꝫ in ſe
p̃ncipium motus: iõ ſm ei⁹ multiplicem
acceptionẽ oꝑtet accipe libros ꝑtiales ĩ
ſcĩa naturali. Subia eñ corꝑea vel ſumi
tur inq̃ntũ hꝫ in ſe p̃ncipiũ motus ſimp[r]

ſeu vniuerſalit̃ a ꝯcto. ſi ſimplicit̃ ⁊ vniuerſaliter: ſic determiat̃ de ea in li. phi. ſi cõtracte: hoc ẽ dupliciť: vel q2 contrahit̃ ꝑ motũ ad vbi: ⁊ ſic ẽ in li. ꝺ celo ⁊ mũ vbi determiat̃ ꝺ ſubia corꝑea inq̃ntum hz in ſe ꝑncipiũ mot⁹ ad ſitũ. ſi ꝟo ꝯhit̃ ꝑ motũ ad formã: ſic eſt dupliciť: q2 aut determinat̃ ꝺ tali motu in cõi: et ſic ẽ liber ꝺ gñatõe q̃ ẽ ꝺ ſubia corꝑea inq̃ntuz hz i ſe ꝑncipiũ mot⁹ ad formã in cõi. Si ꝟo ꝺ motu ad formã in ſpẽali: hoc ẽ dupliciter: q2 vel hoc ẽ reſpectu elemẽtorũ et ſic ẽ liber metheroꝝ. vel reſpectu mixtoꝝ: et hoc ẽ dupliciť: q2 aut ẽ ꝺ inaiatꝭ: ⁊ ſic ẽ liber ꝺ mineralibus: aut ꝺ aiatꝭ: et hoc dupliciter: q2 aut ꝺ aiatis in cõi: et ſic ẽ liber ꝺ aĩa. aut i ſpẽali: ⁊ hoc dupliciter: q2 aut ꝺ aiatis aĩa vegetatiua: et ſic ẽ liber ꝺ vegetabilibus et plantis. aut aĩa ſenſitiua: et ſic ẽ liber ꝺ aĩalib⁹ Et ꝑ hũc mõm ꝑ reſpcm̃ ad aĩam ſm ſe et potẽtias et oꝑa poñaꝝ ſufficiẽtia aliorũ libroꝝ inueſtigari poſſet. Omiſſis aũt alijs libris phice cã breuitatis ad p̃ſens p̃ciſe intẽdo ꝯſcrutari ꝺ libris phiſicoꝝ: ꝺ celo ⁊ mũdo: ꝺ gñatõe ⁊ cor. metheroꝝ et ꝺ aĩa.

Capitulum. II.

q Uoniã quidez intelligere ⁊ ſcire ꝯtingit circa omnes ſciẽtias quarũ ſũt principia cauſe et elemẽta. Iſte liber phicoꝝ diuidit̃ in duas p̃tes ſcz i ꝓhemiũ et tractatũ. Secũda ibi: Neceſſe eſt igitur. ⁊c̃. In p̃ma aũt p̃te q̃ ẽ ꝓhemiũ huius libri ponit ariſto. ordinẽ ꝓcedẽdum in phia naturali et in qualibz ſciẽtia ꝓbando ꝙ inchoandum eſt a p̃ncipijs et cauſis in vniuerſali: et hoc ſic. in oĩ ſcientia cuius ſunt principia cauſe et elementa inchoandum ẽ a cognitõe illoꝝ principiorum cauſarũ et elemẽtorum ſm modũ quo ſumus nati ſcire. ſed in phia naturali ſumus apti nati ſcire ñ ex p̃oribus nature: ſed ex p̃oribus nob: ꝙ ſũt magis vniuerſalia et magis communia: ḡ in tali ſcientia ẽ inchoandum a cognatõe principiorũ et cãꝝ in vniuerſali. Maior ꝓbat̃ ꝑ cõem eſtimationem Tunc eñ vnumquodq3 cognoſcere arbitramur cum cãs eius p̃mas cognoſcimus vſq3 ad elementa. Principia autẽ intelliguntur cauſe efficientes quib⁹ pri⁹ competit rõ p̃ncipij. ꝑ cauſas intelliguntur cauſe finales. q2 finis eſt cã cãrũ. per elementa ꝟo intelligunt̃ cauſe intrinſece ſcz mã et forma. Elementum eñ dicit aliq̃d qð eſt in re: large tamẽ loquendo principia et cauſe p̃nt ſumi tam ꝓ cauſ intrinſecis q̃ ꝓ cauſis extrinſecis.

Notãdũ ad euidẽtiã minoꝛ rõnis phici ꝙ circa cognitionẽ quã habem⁹ ꝺ reb⁹ nãb⁹ ẽ mlta ꝯſiderar̃. Pri⁹ ip̃as res nãles ꝺ q̃b⁹ cognitõz hẽm⁹: ſecũdo ſenſũ ꝑ quẽ cognitõz accipim⁹ Incipit eñ nr̃a cognitio a ſenſu primo poſterioꝝ. Tertio ip̃a nomia vt ip̃as dictiones per que talis cognitõ exp̃mitur. Scõm ergo hec tria tripliciter ꝓbat ꝓpoſitum: et primo ꝓbat ip̃am minorem: comparãdo intellectum ad naturam ſeu ad res naturales de quibus cognitõem habemus: et hoc ſic: Innata ẽ nobis vi̇a a certioribus nobis ad incertiora natur̃ procedere. Non eñ eadem ſunt nob̃ nota et ſimpliciter. ſunt aũt nobis nota primum confuſa magis ſeu vniuerſaliora: ergo in natura eſt nob̃ via ab vniuerſalibus in ſingularia. i. min⁹ vlia ꝓcedere.

Pro hui⁹ declaratione ſciẽdum ꝙ cum aliqua ſunt magis in actu: et plus habent de entitate tanto quantum eſt de ſe ſunt magis cognoſcibilia: quia vt habetur ſecundo metaphiſi. Sicut ſe habet res ad eſſe: ita ad cognoſci: et ideo talia dicuntur nota ſimpliciter: ſeu nota nature: quia cum de natura ſua plus habeant de perfectione et entitate ſequitur ꝙ plus habeant de cognoſcibilitate. Sed quia intellect⁹ noſter ſe habet ad ea que ſunt manifeſtiſſima in natura: ſicut oculus noctue ad lumen ſolis ſecundo metaphiſ. ideo q̃ ſũt magis nota nature ſũt min⁹ nota nob. ¶ Notãdũ

ſinſup̄ ꝙ .p.nō intendit hic cōpare vl'e ad ſinglr'e ſimplr':ſed intēdit cōpare magis vl'e ad minꝰ.ſingulare eni cognitiōe ſenſitiua ꝑus cognoſcit̄ cū nr̄a cognitio ortū habeat a ſenſu. De eius aūt cognitione intellectiua habet̄ 3° de anīa.

¶ Conſequēter ꝓbat ariſto.īpam minorem cōparando cognitionem intellectiuā ad cognitionē ſenſitiuā.q: ſicut ſe h3 ſenſus ad ſēſibilia ſic ītellcꝰ ad intellectibilia:ſ3 toᵐ ſm̄ ſenſū notiꝰ ē. vl'e aūt ē quoddā totū cꝰ īferiora ſūt ꝑtes:ḡ. Notādū aūt ꝙ ſm̄ ꝑſpectiuā: Viſus priº fert̄ in totā rē ꝙ̄ ē ꝑs Vn̄ ait ꝙ ſi alicubi eēnt ſubtiles ſculpture nō ſtatim cū viderēmꝰ illud:apprehenderemꝰ ſculpturas illas ſed prius fert̄ viſus in totam rem:ꝛ poſtea diligent' intuēdo ap̄phendimꝰ ſculpturas illas.ex quo patet ꝙ ſenſus apprehendit prius totū ꝙ̄ ꝑtes:ſic eſt de intellectu ſuo mō. Tertio ꝓbat .p.candē ꝓpoſitionē comparando nomē ſeu diffinitū ad diffinitionē q: ſicut diffinitū qḋ ē qddā totū ꝑus cognoſcit̄ ꝙ̄ diffinitio q̄ exp̄mit ꝑtes eēntiales diffiniti:ſic magis vl'e ꝑus cognoſcit̄ ꝙ̄ minꝰ vl'e. Sciēdum in hac rōne ꝙ nō eſt oīmoda ſilitudo ſed ibi eſt ſimilitudo quo ad hoc ꝙ ſicꝰ diffinitum qḋ eſt quoddā totū eēntiale eſt priꝰ notū ꝑtibꝰ diffinientibꝰ: ſic magis vl'e qḋ eſt totū vl'e eſt magis notū minꝰ vl'i qḋ ē eiꝰ ꝑs ſubiectiua.ſed in hoc ē diſſimilitudo:q: totū vl'e ſeu magis vl'e ē priꝰ ſuis ꝑtibꝰ ſubiectiuis notitia determinata et in ordine diſtincto cōcipiēdi. Totū vō eēntiale ſiue diffinitū priꝰ ē notū ꝑtibus diffinientibꝰ in ordine cōfuſo cōcipiēdi. vt ponit doct'.ſubti.diſt.3.p̄mi ſen. Vn̄ multa nomina ſcimꝰ ſm̄ diffinitōnem qd nomīs ꝛ confuſe quoꝝ diffinitōes qdditatiuas ignoramꝰ:ꝛ ſic non habemꝰ eaꝝ notitiā diſtinctā. Diffiniētia ḡ ꝛ magis vl'ia ſūt ꝑus nota noticia diſtincta. Diffinitū vō ꝛ minꝰ vl'e ē ꝑus notū noticia cōfuſa:vt magis declarabit̄ in ſequeñ. Deinde manifeſtat .p.quod dixerat ꝑ ſignū Signū eīn eſt ꝙ cognitio vl'is p̄cedit:q: pueri p̄mo appellāt oēs viros pr̄es ꝛ feminas mr̄es:ꝛ poſtea determinant̄ vnū quodqꝫ vicꝫ diſtinguēdo vnū ab alio.

Ad euidētiā planiorē huiꝰ ꝓlogi videndū eſt de duobꝰ vicꝫ de cognitōe vliū: ꝛ de cognitōe cauſaꝝ ꝛ p̄ncipioꝝ. Quātū ad p̄mū p̄mo ſm̄ mentē ſco.in p̄º.metaphi.ꝛ.3.diſ.p̄mi ſen.p̄mittā aliq̄s diſtinctōes.ſecūdo ſubiungā aliq̄s concluſiōes.ſit ḡ hec p̄ma diſtinctio ꝙ aliqd eē ꝑus cognitōe p̄t eſſe 3ʳ. Vno mō p̄oritate originis vel gn̄atōis cuiꝰ vicꝫ cognitio in nobis priꝰ generat̄:ꝛ de hac p̄mitate ē intentio ī ꝓpoſito. Secūdo mō aliquod eſt prius cognitū prioritate ꝑfectionis:de quo dicet̄ ſecundo metaphi. Tertio mō prioritate adequatōis qn̄ videlicet aliqua poñ adequat ſibi aliquod obiectum oīne ita ꝙ nihil apprehēdit niſi contētū ſub iſto:et ꝑ rōem illiꝰ ſicut ſe habet forte eius reſpectu intellectꝰ: de q̄ dicet̄ 3º de anīa. Secūda diſtinctō ē illa: ꝙ vl'ius dr̄ 2ʳ. vno mō cauſatiue: alio mō p̄dicatiue. Primo mō dr̄ vl'ius illud qḋ in vtute ſua cōtinet pl'es effectus. Secundo illud quod ē cōmuniꝰ ꝛ p̄t de pluribus p̄dicari.exemplū p̄mi:deꝰ reſpeū cuiuſlibet cauſe.exemplum ſecundi:aīal reſpectu hoīs et quodlibet ſupius reſpectu inferioris. Tertia diſtinctio ſit iſta ꝙ totū dr̄ duʳ: vel totalitate vl'itatis vel cōtinētie eēntialis. Primo mō ſe h3 omne ſupius reſpectu ſuoꝝ inferioꝝ. Nam ipſa inferiora reſpiciunt ſupius ſicut ꝑtes ſubiectiue ſuum totum vl'r. Secundoº ſe habet inferius reſpectu ſuoꝝ ſuperiorū vt homo reſpectu aīal'. Oīe eīn inferiꝰ cōtinet eēntial'r ſuū ſupius ſicut totū ſuā ꝑtē eēntialē. Quarta diſtinctō ē hec ꝙ cōfuſum dr̄ dupliciter: vel cōfuſiōe vl'itatis q̄ ē cōfuſio p̄dicatiua vel cōfuſione totiꝰ reſpectu ſuaꝝ ꝑtium intrinſecarū. P̄mo modo omne ſupius eſt confuſum inferioris. Secundo mō totum eſſentiale reſpectu ſuaꝝ ꝑtium intrinſecaꝝ. Quinta diſtinctio eſt ꝙ duplex eſt conceptus: ſcꝫ ſimpliciter ſimplex: ꝛ non ſimpliciter ſimplex. Conceptus ſimpliciter ſimplex eſt ille qui non eſt reſolubilis in pl'es con

ceptus: vt conceptus entis vel vltimarum dr̃iarum. Conceptus vero non simpliciter simplex est ille qui potest cõcipi ab intellectu actu simplicis intelligentie lz posset resolui in plures conceptus seorsum conceptibiles: ſicut est conceptꝰ diffiniti vel ſpẽi. Sexta distĩctio est: q aliud est cõfuſũ itelligere et aliud ꝯfuse ĩtelliger. Cõfuſũ eñi idẽ ẽ q indistĩctũ et hoc indistinguibilitate totiꝰ eẽntialis in partes essentiales: vel totius vniuersalis in ptes ſubiectiuas. Confuſum ergo intelligitur quando intelligitur aliqd indistinctum altero p̃dictorum modorum. Sz confuse dicitur concipi quando concipit ſicut exprimit p nomẽ. Distincte vo qñ cõcipit ſicut exprimit p diffinitõnẽ. Patet aũt drña istorum: q aliud confuſum pt concipi distincte: poſſum enĩ cognoscere animal qd est quoddã confuſum distincte p ſua principia intrinseca. potest eñi aliquod distinctum cõcipi confuse: vt cõcipiendo hominẽ tãtũ ſm quid nominis: vel in vniuersali tñ: vt q aĩal nõ concipiendo rationale. Prima conclusio loquendo de vniuersalitate ſm causalitatem magis vniuersale est nobis intinus notum q minus vniuersale. Hanc conclusionẽ pbo auctoritate aristo. pmo metaphisice dicens q maxime vniuersalia ſũt difficilia ad cognoscendũ: cuiusmodi ſũt ds et intelligentie. Secũda cõclusio est illa loquẽdo de vniuersali ſm p̃dicationem primum confuse cognitũ ẽ minus vniuersale puta species ſpecialiſſima cuius ſignificare efficacius et fortius monet ſenſũ: ſiue ſit visibile ſiue audibile ſiue tangibile. Probat p Auicennam ſecũdo meta. dicen q methaphisica est vltima in ordine doctrine: ergo pricipia prima aliarũ ſciẽtiarũ pñt concipi: et termini illorum ante principia metaphisice: ſed hoc nõ eſſet ſi oporteret prius actualr concipi conceptus cõmuniores q actus ſpecierũ ſpẽaliſſimarũ. Tertia conclusio est illa: primum cognitum actualr cognitione distincta est eꝰ: tale enĩ est cõmuniſſimum et que ſunt ppinqua ſunt priora: et que remotiora ſunt posteriora Probatur: q ſicut deũ est nihil concipit distincte niſi qñ concipiũtur omĩa q includuntur in ratione eius formali. Ens aũt includit in omnibus conceptibus q̃dditatiuis inferioribus et alia magis vniuersalia in cõceptibus minꝰ vniuersaliũ: igitur nullus cõceptus inferor distincte concipit niſi cõcepto ente et aliis magis vniuersalibus. Item ens nõ pt concipi niſi distincte cũ habeat cõceptum ſimpliciter ſimplicem. Simplr aũt ſimplex aut totaliter ſcitur aut totalit igratur cũ nõ habeat resolui in alios conceptus: ergo eius põt concipi distincte ſine aliis: alia aũt non ſine eo. Hoc idẽ pbatur: q metaphiſica que est de ente est prior ſm Auiceñ. vbi prius in ordine distincte concipiendi: q ipa habet certificare principia aliarũ ſcientiarum licet ſit prior in ordine doctrine. Unde pceſſus naturalis ẽ ab impfecto ad pfectum per mem. Confuse aũt cognoscere est mediũ quaſi inter ignorare et distincte cognoscere: et ideo confuse debemus habere mathematicã et phiſicam anteq discamus metaphiſicã: qua distincte habita: poſſũt alie ſcientie distincte cognosci. Ex p̃dictis patet intentio phĩci in hꝰ phemio. ostendit enĩ q magis vlia ſunt nobis prius nota noticia distincta iuxta tertiã conclusionẽ. Uñ intendit ibi dare modũ deueniendi in cognitõem distinctam ſcientie naturalis pcedendo ſcz a magis cõmunibus ad minꝰ cõmunia: et hoc de p̃mo principali.

Quantum ad ſecundũ articulũ videndũ ẽ an ad cognitionẽ cuiuslibet rei dependẽtis a quolibet gñe cause requirat cognitio cuiuslibet cause. Pro cuius euidẽtia pono talẽ distinctionẽ: q cognitio ẽ duplex: quedã impfecta ſcz q̃ cognoſcitur cã p effectũ demõratõne q. Alia est perfecta et ppt qd: qñ ſcz cogſcitur effectus p cãm: de p̃ma nihil ad ppoſitũ: ſz tñ de ſecunda. Iuxta qd pono talẽ distinctionẽ: q illa cognitio pfecta dicit dupliciter: vna est q̃ res cognoſcit

abſolute q̄d eſt in ſe. Alia eſt qua res nō
ſolum cognoſcitur abſolute in ſe: ſed eti=
am cognoſcitur in ordine ad aliqua a q̄=
bus dependet. Loquēdo aūt d̄ cognitōe
primo modo ponitur concluſio talis: ad
cognitionem cuiuſlibet rei non requirit
cognitio cauſe cuiuſlibet. hoc pbat̄ ſic:
qm̄ tunc ſequeretur ꝙ omnis diffinitio
dareꝛ p additamentum: hoc eſt falſum.
pbat̄ conſequētia: qm̄ alique cauſe a q̄=
bus dependet talis res ſunt extrinſece ꝛ
non ſūt de eēntia diffiniti. Item illd̄ qd̄
eſt quidditatiue diffinibile quocūꝗ alio
extrinſeco circumſcēpto pōt quidditatiue
notificari et cognoſci quocunꝗ alio cir=
cumſcripto: Patet: qꝛ diffinitō notificat
quidditatē ſeu eēntiam rei: ſed effectꝰ pt
quidditatiue diffiniri circumſcripta qua
cunꝗ cauſa extrinſeca: vt homo p anīal
rationale: ergo pt cognoſci quidditatiue
talibus cauſis circumſcēptis. Loquendo
aūt de cognitione ſecūdo mō pt dari tal'
diſtinctio ꝙ huiuſmōi cognitio ē dupl'x:
vna eſt in genere: ꝛ alia extra genꝰ. Co=
gnitio pfecta in genere eſt cognitio rei i=
fra limites vnius generis: ſicut eſt pfe=
ctus faber qui cognoſcit ferrū ſufficiēter
quantū ſpectat ad artem fabrilē exercen=
dā. Et illo mō ad cognitionē pfectā nāl'
ſufficit cognoſcere oīa genera cauſarū
ſm ꝙ nō excedūt genus cōſideratōis na
turalis: Vbi grā ſufficit ei cognoſcere p̄=
mā cām efficientem inq̄ntum eſt pmum
mouens: non aūt requiritur cognitio cꝰ
pfecta in ſe: ſimiliter et in alijs cauſis.
Ad cognitionē tamē rei extra genꝰ qua
cognoſcitur res ſm omnē rationē ſꝫ quā
eſt cognoſcibilis bū requiritur cognitio
prime cauſe ſm ſe: ſed hec cognitio n̄ pt
haberi in hac vita. Qꝛ autē requiraꝛ co=
gnitio talis cauſe pbatur: qm̄ ſicut ſe ha
bet res ad eſſe: ita ad cognoſci: ſꝫ res q̄n
tum ad ſuū eē depēdet a ſuis cauſis: ḡ ꝛ
in cognoſci. Qꝛ aūt cognitio pfecta que
eſt extra genus non ſit homī poſſibilis ī
hac vita patet ex hoc: qꝛ cognitio quam
habemus de prima cauſa q̄ d̄s eſt vaᶜ eſt
confuſa et indiſtincta: vt videbitur ſecū°
meta. Modicam enī cognitōnē habem⁹
de rebus non tm̄ loquendo de eaꝝ cogni
tione in ordīe ad aliō a quo dependet: ſꝫ
etiā d̄ cognitione q̄ cognoſcitur abſoluᵗ
ꝙ ſūt in re res ipe cum obſcure cognoſca
mus diffinitōes ſeu q̄dditates rerū tam
ſubie ꝙ accñtium. Ipe enī hñt dari per
genus et drn̄tiam. Drn̄tie aūt eēntiales
rerū ſunt nobis ignote ſm Boetiū: ergō
in diffinitionibus vt in pluribus reꝝ cir
cumloquimur drn̄tias eēntiales nob ig=
tas p alia nob magis nota: vtp ote p pp
etates vel paſſiones earum. Aūt ꝛ paſſio
nes poſteriores aliquādo pbant̄ d̄ ſubie
ctis p paſſiones priores: vt habere tres
angulos equales duobus rectis. pbat̄
d̄ triangulo p habere angulum extrinſe=
cum equiualentem duobus intrinſecꝭ ſi=
bi oppoſitis q̄ ē pma paſſio trianguli: vt
viſum ē in pma pte huius compendij qñ
agebat̄ de geometria.

Neceſſe eſt igitur. Ca. III

Poſito ordīe dicēdoꝝ: pūter et
equit̄ ariſto. inrētū. Et qꝛ vt dcm̄
eſt pcedēdū ē a pncipijs ſub mō vniuer=
ſali ad alia ſub mō pticulari: ideo in iſto
libro q̄ pot eſt in phia naturali determi=
nat phus de principijs rerū naturalium
in vniuerſali. Et circa hoc ponit varias
opiniones phoꝝ antiquoꝝ: Quoꝝ qui=
dam poſuerūt vnum principium: alij ve
ro plura. Interponentes vnum principi
um quidam loquebātur nō naturaliter:
qꝛ negabant motum q̄ conceditur ab om
nibus naturaliter loquentibus: et iſti fu=
erunt pmenides et meliſſus: qui poſuerūt
omnia eſſe vnū ens immobile. Et ex hoc
mouebantur: qꝛ vtriqꝫ phi ſolum poſu
erunt materiale principium ꝛ nō forma=
le: et hmōi materiale principium dixerūt
corpus eſſe et ens in actu: quo poſito: qꝛ
materia ſemp manet: ſemp manebit ens
in actu: et ſic oīs tranſmutatio erit alte
ratio: ſola vo materia erit ſubſtantia: om
nia aūt alia erunt accidentia. Huiuſmōi
aūt accñā ſm pmenidem et meliſſū erāt
ſolum quedam apparentie et queda eſſe

mationes quantum ad ſenſum: nihil aūt
erant a pte rei. Cum ergo ſm iſtos ſol3
materia eſſet ſubſtantia et eēt tantū vnū3
materiale pricipiū ſequebat̄ oīa eē vnū
ens. Et q2 accn̄a ſm eos nō erāt niſi que
dam eſtimatōnes ſenſus: nihil aūt a pte
rei: ponebant nihil a pte rei moueri licet
ſenſui appareat oppoſitum: et ſic dicebāt
oīa eſſe vnū ens immobile. Alij vo po
nentes tm̄ vnū pncipium loquebant̄ na
turaliter: q2 ꝯcedebant motū. Et hoꝝ q̄
dam ponebant ignem eſſe pncipiū rerū3
naturaliū: Alij vo aerem: Alij vo aquā
Et dicebāt iſti phici alia generari ex hoc
principio p denſitatem et raritatem: ſeu
p excellentiam et defectū3 ad q̄ pñt redu
ci magnum et puum: q̄ poſuit plato eſſe
principia. Ponit tamen .p. drn̄tiam int̄
pdictos phos ⁊ platonem. Plato eñi po
nebat vnitatem ex pte forme: pluralita
tem ex pte materie: ſc3 magnum ⁊ puu3.
Alij ecōtra ponebant vnitatem ſubiecti
ſeu materie contrarietatem vo et plura
litatem reſpectu forme. Pro cuius eui
dentia ſciendum platonē nō mō humāo
phatum fuiſſe. Cognitio enī noſtra inci
pit a ſenſu: et ex ſenſibus tendimus ad in
telligibilia: Plato vo ecōtra ex intelli
gibilibus in ſenſibilia: et ſicut vidit ex p
te intellectus: ſic credidit eſſe ex pte rei.
Et q2 intellectus ex pluribus pticulari
bus abſtrahit vnū vniuerſale: q2 pticula
ria ſunt materialia reſpectu vniuerſal: et
abſtractio magis fit ex pte forme. Credi
dit eñ q ſicut intellectus intelligit vnū
vniuerſale qd eſt vnum pter multa: ſic eſ
ſet in rerum natura q vic3 eſſet aliqs hō
ſeparatus a pticularibus hoībus ſicut
intelligitur pter pticulares homies ⁊ il
lum hominē ſic abſtractū dixit eē ydea3
ſeu exemplar et formam ſeu q̄dditatē om
niū pticulariū hoīu. ad cuius exēplar di
cit oēs homies fieri et generari. Phi
vo nāles ex ſenſibilib9 pceſſerūt ad in
telligibilia. Videbant enī q vna forma
non fit alia raritas eñi non fit denſitas ſ3
materia que eſt ſub forma raritatis effici
tur poſtea ſub forma denſi: ſic ergo ē vni
tas ſm eos ex pte materie: et pluralitas
ex parte forme. ¶ Notandum aūt q pla
to drn̄tiam ex pte materie poſuit eē ma
gnum et puum: q2 poſuit ideas eſſe ſup
intelligentias ſuper animas et ſup mate
riam: et vna et eadem ydea imprime
bat ſimilitudinem ſuam in intelligentias
animas et materiam corpalem: ſed intel
ligentie recipiebant illam influentiā ma
gis vniuerſaliter: anima vo minus vni
uerſaliter. Materia vo corpalis oīm mō
corpaliter. Et q2 omne receptiuum ha
bet aliqq mō rōem materie: ideo oīa
illa erant aliquo modo materialia reſpcū
ydee. Ex pte ergo materie erat magnu3
et paruum ſm q magis vel minus vni
uerſaliter recipiebantur influxus ydea
les in intelligentias animas et materia3
corpalem. ¶ Ponētū aūt plura princi
pia quidā ponebāt ea finita: vt empedo
cles q̄ poſuit q̄ttuor elemēta eē pricipia
rerū naturaliū. Alij vo ponebāt ea eē in
finita cuiuſmōi fuerūt anaxagoras anax
emandros. In hoc aūt cōueniebant iſti
tres: q2 ponebant quoddam eſſe cahos
confuſum: a quo dicebant formas ſegre
gari contrarias in ipſo latitantes. Diffe
rebant tamen in hoc: q2 empedocles po
ſuit in illo cahos eſſe confuſa et cōmixta
quattuor elementa. Anaxagoras vero ⁊
anaxemandros poſuerūt illud confuſu3
eſſe permixtum ex diuerſis rebus infini
tis. Et vltra hoc poſuit anaxagoras illd
nō ſolū eē pncipiū māle oīm ſ3 etiā effec
tiuū. poſuit eñ illd qd ē diuinū. Differe
bāt inſup dicti phi q2 empedocles poſu
it circulatōem in iſtis. dicebat enī aliqū
corrūpi elemēta ⁊ gn̄ari cahos aliqū eꝯ
ita q ſ3 eū infinities gn̄abat ⁊ corrūpebat̄
mōs. anax. āt ⁊ an. tm̄ dicebāt tm̄ ſemel
gn̄ari mōꝫ: ita q exq̄ cepit īntellcūs diui
ni9 cape aliqd ab i9 cahos ptinue ſepauit
⁊ nūq ceſſauit. vn̄ iſti poſuerūt q̄dl3 eē in
q̄l3. nā ī q̄l3 poſuerūt infinitas ptes auri
⁊ argēti: ⁊ ſic d aº. et ſi q̄reret ſi oia ſūt ī
oīb9: q̄re ē nomē drīa: rn̄debāt q noiant̄
res ex eo q ſupabūdat ī ipīs ita q illud
qd plus habet de auro noiatur et appa
ret eſſe aurum ⁊c. ¶ Democritus
etiam poſuit principia infinita. Poſuit

eſſi athamos: id ē corpa indiuiſibilia eē rerum pncipia. Iſtas igit opiniones inpugnat. p. de quibus ſupſedeo eā breuitatis. Verū q2. p. inpugnando hmōi opiniones tractat de diſtinctōe totius a ſuis ptibus: et de cognitione infiniti: ideo circa illa aliqualiter innotabor. et pmo videbitur de totius a ſuis ptib9 diſtinctione. Secūdo ne pcedam9 p ignota tractabitur incidentaliter de diſtinctionū varia acceptōne. et tertio de infiniti cognitione.

Quantū ad primum in quo conſiderandū ē de diſtinctōe toti9 a ſuis ptibus ponā tres cōcluſiones de mente docto. ſubti. diſ. 2. tertij ſen. Quātū pma eſt hec: Cōpoſitū p ſe vnū puta compoſitū ex materia et forma dicit formalr aliquā entitatē diſtictā ex natura rei ab entitate ſuarū ptiū ſimul ſumptarū. Hoc oñditur ſic: Cōpoſitū eſt termin9 generationis p ſe pmo ex ſeptimo metaphi. ergo dicit aliquā entitatē aliā ab ei9 ptib9 Probat cōſequētia: q2 termin9 generationis habet aliquā ppriam entitatē pductam p generationē: alioqn generatō termīat ad nihil. Confirmat: ſi ambe ptes pexiſterēt nihilominus eſſet pductō cōpoſiti. Exemplum in reſurrectōne: q2 reſurrectio eſt ad eſſe compoſiti. Preterea entitates ptiū poſſunt eſſe corrupto compoſito: ergo diſtinguuntur a pte rei. conſequentia eſt euidēs: q2 alr ſimul eſſet et non eſſet: qđ ē oppoſitū primi pncipij. ſed aňs patet p. p. ſeptimo meta. de iſta ſillaba ba: qua corrupta poſſunt ſeorſum remanere a et b. Similiter patet in alijs compoſitis. Item hoc videtur eſſe expreſſe intentio phi in hoc prīo vbi monens dubitationē de diſtinctōe totius a ſuis ptibus dicit q ſi vtraq pars ē vnū ꝛ idem cum toto ſequitur q ipm totum eſt ſicut indiuiſibile: quod eſt falſum. pbatur cōſequentia: q2 ſi ptes ſint idē cū toto tūc erūt idem inter ſe per illā regulam: Quecunq vni ꝛ eidē ſunt eadem inter ſe ſunt eadem. Ex quo ſequitur totum eſſe indiuiſibile cum non habeat diſtinctas partes. Item cauſe intrinſece aliquid cauſant nō ſe: nec altera alterā: q2 principia non ſunt ex alterutris: prīo buius: ergo aliquid aliud cauſant ſez cōpoſitum. Sed oīne cauſatū a pte rei diſtinguitur a ſuis cauſis: q2 nihil cauſat ſe ipm: ergo ꝛc. Ex materia ergo et forma vnitatis reſultat ſeu originaliter pullulat ſeu cauſatur aliqua tertia entitas q̄ eſt entitas ipius compoſiti.

Sed contra hanc concluſionem arguitur dupliciter. Primo p commentatorem pmo phiſicorū vbi videtur dicere q totum eſt aliud a qualibet parte non tamen ab oībus ſimul ſumptis. Preterea ad idem: q2 ſi ſic: ergo diffinitio non dicit totam quidditatem diffiniti. Conſequens ē falſum euidēter. pbatur conſequentia: q2 tūc in compoſito eſſent tres res: ſez materia et forma: ꝛ illa tertia entitas: Diffinitio autem non eſt niſi due res ſez materia et forma vl' gen9 et diffrentia.

Ad primum de cōmētatore dicendū q cōmentator nō diſtinguit ibi inter illud quod eſt per ſe et quod neceſſario concurrit. Sic eñi ſe habz vnio partium et eſſe totius q neceſſario concurrunt: non tamen oportet q ſint idem ſed vnio eſt reſpectus et eſſe illud eſt abſolutum. Nec eſt inconueniens aliquod abſolutū preexigere quodāmodo reſpectiuū. Vniuerſaliter eñi abſolutū cauſatum a pluribus cauſatis preexigit vnionem et approximationem iſtarum cauſarum in cauſanda. et ita poteſt eſſe hec entitas toti9 abſoluta licet neceſſario preexigat vel coexigat vnionem partium.

Ad ſecundū de diffinitione dōm q diffinitō dt totā q̄dditatē nō cōphēſiue ſz explicatiue ꝛ indicatiue inq̄ntū indicat pncipia intrinſeca ꝛ eēntialia diffiniti. Vl' alr pōt dici q diffinitio eſt q̄dddā totū habēs ptes ſicē diffinitū Sicut ꝗ ſe habēt ptes diffinitōnis ad ptes diffiniti: ſic tota diffinitō ad tom diffim vt ptz. 7. meta. et ſicut tota diffini9 ē aliō a

ſuis ptibus: ſic totū diffinitū eſt aliud a
ſuis partibus. tota ergo diffinitio indi-
cat eēntiam diffiniti non obſtante q̄ dif
finitū ſit aliud a ſuis ptibus. Secūda
cōcluſio ē iſta: Entitas compoſiti alia ab
entitate ptium eſt entitas abſoluta: hoc
apparet p ratōes precedentes: Tum qꝛ
cauſe abſolute maxime intrīſece nō cau-
ſant pciſe aliq̄d reſpectiuū formaliter qꝛ
abſolutū non eſt ps eēntialis reſpectiui
tū qꝛ q̄dditates omniū abſolutorū vt in-
cludētes materiā et formā: et vt diffini'
qꝛ vt ſic ſūt ſpēs generis abſoluti: n̄ ſūt
formaliter entia reſpectiua qđ tamē op-
teret ſi entitas ꝓpria totius eſſet reſpe-
ctus. Item qꝛ ſolus reſpectus nō ſuffice
ret ad hoc q̄ totū diceretur per ſe vnū:
qꝛ in vno toto p accidens eſt p ſe reſpe-
ctus et eēntialis partis ad partem: vt pꝫ
de dependentia accn̄tis ad ſubiectum.

Tertia concluſio eſt iſta: Entitas cō-
poſiti alia ab entitate ptiū eſt forma toti
us. Ad euidentiā cui' ſciēdū: q̄ ſi intel
ligatur in toto preter formam partis ei'
que eſt in homīe anima intellectiua eſſe
aliam formam quaſi ſuperuenientem il-
li forme partis que ſit aliquid ipſius to-
tius et condiuidat forma totius contra
formam ptis: qꝛ completi' conſtituit to-
tum q̄ iſta alia forma partis. Iſte intel-
lectus eſt falſus: qꝛ tūc eſſet in hoīe alia
forma conſtituēs hominē pfectior aīa
intellectiua qđ eſt falſum. Itē ſi intelli-
gatur q̄ forma totius ſit quoddā mediū
vniēs formā ptis cū materia ad conſtitu
endū vnū p ſe. ſimiliter ille intellect' ē
eſt falſus. qꝛ de ipa poſſit queri quom°
facit vnū cū materia ⁊ forma partis: ſi ex
ſe ita p̄t dici de forma ptis: qꝛ ex ſe nata
eſt facere vnū cū materia. Si per aliud
erit ꝓceſſus in infinitū. Ideo dico q̄ vl-
tra vltimam formam que perficit mate-
riam et ex hoc dicitur forma partis non
eſt neceſſe ponere aliquam formam q̄ſi
pficientem tam materiam q̄ formam. qꝛ
materia et forma nō ſūt in toto ptes eiuſ
dem ratōis ſiue elementa pfectibilia ab
aliquo actu tertio: ſed vnum ē ꝓpriū p-
fectibile: et aliud actus eius: et hec ē rō
quare p ſe faciunt vnū: ex. 8. metaphiſ.
Si tamē intelligat̄ forma totius nō ali-
quid cōſtituēs totū ſed ipa natura tota:
vt quidditas: hoc mō concedo q̄ forma
totius eſt alia a forma ptis. Q' aūt q̄ddi
tas poſſit dici forma patet p phm̄. 5. me
taphi. co. de cā. q̄ q̄dē eſt forma totius:
nō forma informās: ſed forma qua ſup-
poſitū eſt ens q̄dditatiue: Nō quidē q̄
forma totius ſit quaſi cauſa toti' cū ma-
teria et forma ptiali cauſans quaſi totū
ſed eſt ipm totū abſtracte conſideratum
ſm modum quo loquitur Auicēna. q̄n°
meta. q̄ eq̄nitas eſt tm̄ eq̄nitas. Verum
qꝛ vt dictum ē duplex eſt forma: ſcꝫ for-
ma partis et forma totius: duplex ē ma-
teria correſpōdens: cū materia et forma
opponātur relatiue: ex ſecūdo huius: et
quot mōis dicitur vnum oppoſitorū tot
mōis et reliquū: ex primo topicorꝫ. Eſt
eīm materia correſpondēs forme partis
que eſt principiū eēntiale rei conſtituēs
vnū cū forma ptis vnū ens p ſe. Exem-
plum ī homīe materia ptis ē corp': for-
ma vo anima. Eſt etiā materia correſpō
dens forme totius: que quidē materia ē
ꝓprietas ſeu drīa indiuidualis que eſt
cauſa propria indiuiduationis: et p̄t vo-
cari hecceitas: de quo amplius dicetur
quinto metaphi. Forma aūt totius ⁊ ei
correſpondēs eſt ipſa q̄dditas rei abſtra
hens ab huiōi drīa indiuidua hac om-
nibus predicatis per accidens: ſicut di-
ctum ē prius q̄ equinitas eſt tātū equi-
nitas. et hec de primo articulo.

Quātū ad ſecūdū articulū.

in quo videndū ē de diſtinctionū varia
acceptione: Sciendum q̄ ab aliquibus
ſequacibus doctoris ſubtilis ponuntur
ſeptē modi diſtinctionū. Quorꝫ primus
eſt diſtinctio rationis. Secūd' eſt diſtin-
ctio ex natura rei. Tertius eſt diſtinctō
formalis. Quart' eſt diſtinctio realis.
Quintus diſtinctio eēntialis. Sextus
diſtinctio ſe totis ſubiectiue. Septim'
diſtinctio ſe totis obiectiue. Quibus ecō
tra correſpondent ſeptem modi idemp-
titatum. Quorꝫ primus eſt idētitas ra-
tionis. Secundus identitas ex natura.

rei. Tertius identitas formalis. Quartus identitas realis. Quintus identitas eſſentialis. Sextus identitas ſe toti ſubiectiue. Septimus identitas ſe toti obiectiue. Hi aūt modi identitatis poſſunt cognoſci p̄ mōs oppoſitos diſtictōis: q̄p̄

Primus eſt diſtinctio rationis. Ad cuius euidentiā ſciendū q̄ ratō multipliciter accipitur: vno mō p̄ dīone ſic eñ diffinitio quidditatiua dicitur ratio formalis. Alio mō p̄ cauſa ita q̄ pōt diſtingui ratio ſicut diſtinguitur cauſa. Alio mō p̄ potentia rōali. Alio° p̄ actu rōnandi. Alio mō p̄ obiecto huius act⁹ Ultimo put opponitur rei. Item ſciēdū q̄ duplex ē actus intellectus: q: quidam eſt actus rectus: et alius collatiuus.

¶ Actus rectus appellatur quo intellectus fertur ſup aliquam rem: vt quando intellectus intelligit roſam. Actus vero collatiuus appellatur quo intellectus rē intellectā cōpat ad ſeipām vel ad aliā. Diſtinctio ergo ratōis eſt que habet fieri p̄ actum intellectus cōpatiuū: vt ſortes eſt ſortes: ſortes poſitus a pte p̄dicati differt a ſorte poſito a parte ſubiecti ſola ratione et non a parte rei.

Sed contra arguitur ſic. q̄ talis diſtinctio facta p̄ intellectū vł ſumitur a re vel non: ſi a re: ergo nō ſolum eſt ratōis: ſi nō ſumitur a re: ergo ē figmētum. Confirmatur: nam intelligere rem alr̄ q̄ eſt: eſt ipſm intelligere falſo mo°: ergo ſimiliter intelligere aliqua ſm ratōnem diſtincta ſine habitudine ad diſtinctionem aliquam veram et realem ē falſo modo huiuſmodi diſtinctōnem ratōis intelligere. ¶ Ad primum dico q̄ diſtinctio rationis ſortitur robur ex nō repugnantia rei ad ſic vel ſic concipi: et ex h° ſequitur q̄ talis diſtinctio non eſt pura fictō. Ad confirmationem ẜo dico q̄ intelligere rem aliter q̄ eſt poteſt intelligi dupliciter. Uno modo intelligēdo eā non eodē modo quo eſt: non tamē q̄ intelligatur modo repugnanti ſibi: vt intelligendo lineam que vnitur materie ſēſibili non intelligendo huiuſmodi materiam nō repugnat ratōni linee. Alio mō intelligendo rem mō repugnanti ſue nature: vt intelligendo deum corporeū dico igit̄ q̄ ille qui intelligit rem alr̄ q̄ eſt ſecundo modo fallitur non aūt p̄mo mō. Sic in p̄poſito quando intelliguntur diſtincta ſm rōem abſq̄ habitudine ad aliqua ſcōm rem diſtincta non cōcurrit talis alietas.

Secundus modus diſtinctionū eſt ex natura rei. Illa aūt diſtinguūt ex natura rei de quibus p̄dicata cōtradictoria poſſunt verificari preter opus intellectus: vt ſe habent totum et pars: ſuperius et inferius: totū eñ habet eſſe q̄ꝺ conſtitutum: partes autē non. Conſtitutum autē et non conſtitutū contradicūt. Similiter ſupius p̄ter opus intellectus eſt multiplicabile in plura: inferius vero non: multiplicabile aūt et non multiplicabile ſūt cōtradictoria. Sic etiā diſtinguitur modus intrinſecus a re cuius eſt modus: vt eſſentia diuina et eius infinitas: humāitas et ſua finitas: ſortes ⁊ ſua drīa eius indiuidualis: albedo et eius gradus intenſionis: ⁊ ſic de alijs. ¶ Eſt aūt modus intrinſecus qui additus alteri nō variat eius rationem formalē: vt d̄ albedine patet et eius gradibus. Albedo eñ intenſa et remiſſa ſūt eiuſdē rōis formalis. Ut enī dicit Sco. diſt. 8. p̄mi ſenten. in quocunq̄ intelligat̄ gradu eē aliqua pfectio q̄ gradus ē gradus illius perfectionis nō tollitur ratio formalis p̄fectionis p̄pter iſtum gradum. Eſt autē modus intrinſecus inſeparabilis ī actuali exiſtentia a re cuius eſt: inexiſtit enim rei cuius eſt et ipſā intrinſece modificat. Licet aūt modus intrinſecus nō ſit p̄ ſe in genere cū nō ſit nec gen⁹ nec ſpēs nec drīa: tñ p̄ reductionē p̄poni in eodem p̄dicamēto cū eo cuius ē. Et ſi querat̄ q̄re ariſto. nō fecit mentionē de hmōi mō dicendū q̄ nō curauit niſi de his quoꝝ noticia requirit̄ ad demonſtrationē. modus aūt ille nō requirit̄ ad demr̄ationē:

nec eſt modus ita euidēs ſicut alij: et ideo
non curauit ponere illū modū. Licet au
tem modus intrinſec⁹ nō ptineat ad pri
mū modū dicēdi p ſe cū nō ſit de diffiniti
one quidditatiua eius cui⁹ ē mod⁹: tamē
videt̃ intrinſ⁹ rei cui⁹ ē q̄ ppa paſſio cū
reducat̃ ad idē genus. Nō aūt eſt incōue
niens ppriam paſſionē eſſe alterius ge=
neris a ſuo ſubiecto licet ſit idē realit̃ cū
ſpo: vt videbit̃ q̄rto articulo q̄nti ca. h⁹.
Vn̄ dicit Sco. 3. diſtin. primi ſentē. Cū
dico infinitū ens nō habeo cōceptū qua=
ſi per accidens ex ſubiecto et paſſione: ſz
cōceptū p ſe ſubiecti in certo gradu pfe=
ctionis vl̃ infinitatis. Similit̃ albedo in
tenſa nō dicit ɔceptū p accn̄s: ſicut albe
do viſibilis ſmo dicit gradū albedīs i ſe.

Tertius modus diſtinctōis

est diſtinctio formalis. Pro cuius decla
ratione aliqua ſūt premittenda. Et p^o
ſciendū q̄ formalitas vel quidditas pt
vno mō ſumi p eo q̄ eſt diffinitio quid=
ditatiua vel pars diffinitionis alicuius:
⁊ ſic oīa contenta formaliter in ſpēbus
ſpēaliſſimis ſiue ſint gn̄a ſiue dr̄ie vſq̄
ad eas incluſiue ſūt formalitates vel q̄d=
ditates: ⁊ h⁹ nō incongrue. Formalitas
eīm dr̄ a forma: forma aūt eſt principium
cognoſcēdi cōpoſitū. Illa g̃ q̄ cōtinent̃ i
diffinitione alicuius congrue dicunt̃ for
malitates cū ſine ill' diſtincte cognitis n̄
poſſit diffinitū diſtincte cognoſci: vt di=
ctum eſt ſcdo caplo hui⁹ pmi: vicz in p=
logo. Alio mō ab alio ſumit̃ formalitas
magis ample: ita q̄ cōuenit n̄ ſolū hīs q̄
ſūt diffinibilia vel includūt̃ in diffinitio=
nibus alioꝝ ſed ⁊ alijs: vt i diuīs pūt ſu
mi formalitates licet ds̄ non poſſet ppe
diffiniri cū nō ſit i gn̄e. Et ſic diffinit̃ for=
malitas: eſt rō obiecta vel repta in re ex
natura rei cōp̄hēſa ab intellectu q̄ n̄
optet ſp mouere intellectū dūmō actum
intellectus poſſit terminare. Nō dr̄ pro
tāto: q̄z licet aliq̄d poſſit actū intellectus
terminare: nō tn̄ mouer̃ pt ad ſui intelle
ctionem: ſicut coīter dicit̃ q̄ relatōes nō
mouent intellectū rōe dependentie. ⁊ q̄z
non ſūt aliqd abſolutū et nō terminātac
tum ei⁹. Sīlr negatōes terminat licz nō
moueant: q̄z nō ſunt formalit̃ entia. Pn̄t
aūt ex nā rei ppt̃ aliq̄ q̄ terminat actum
intellectus: nō tamē ex natura rei: vt ſūt
relatōes q̄ fabricat̃ p intel^m. ex q̄ diſtincti
one cōcluditur correlarie q̄ queculq̄ pn̄t
diſtincte concipi p intellectū habent di=
ſtinctas formalitates ex natura rei. Itē
notandum ſm pb̄m primo poſterioꝝ q̄ qua
tuor ſūt mōi dicendi p ſe: quoꝝ ſufficien=
tia ſm aliq̄s ſic accipi pt. Oīe eīm p̄di=
catū vel eſt intra quidditatiuā rōem ſub
iecti vel extra. Si intra: ſic eſt prim⁹ mo
dus q̄ eſt qn̄ idē p̄dicat̃ de ſeipo: vel dif=
finitio vel ps diffinitōis de diffinito. Si
autē predicatum eſt extra rationem ſub=
iecti: vel habet cauſam in ſubiecto vel n̄.
Si ſic: vel illa cauſa enunciatur expreſſe
vel nō. Si ſic ſcz q̄ enunciatur expreſſe:
eſt quartus modus: vt cum dicit̃ interfe
ctus interit ppter interfectionē. Si aūt
non enunciatur expreſſe: ſic eſt terti⁹ mo
dus ſm quem paſſio dicitur de ſubiecto
vt hō ē riſibilis. H eīm licet in ſubiecto ſit
cauſa p̄dicati nō tamē enūciatur. Si aūt
predicatum non habet cauſam in ſubie=
cto dum tamen ſubiciatur illd̄ quod na=
tum eſt ſubici eſt tertius modus. et quia
ſubſtantie primo competit ſubici: ideo il=
le modus maxime attribuitur ſubſtantie
Alij aūt ponunt q̄ ille tertius mod⁹ eſt
magis modus eſſendi q̄ dicendi. eſt eīm
eſſe per ſe ſiue ſolitarie. Alr̄ poteſt ponī
ſufficientia ſecundi et q̄rti modi: ⁊ forte
magis ad mentem Scoti diſtinctōe. 7.
tertij ſententiarum. Secundus eīm mo=
dus eſt quando in ſubiecto includit̃ cau
ſa neccr̄ia predicati: vt homo ē riſibilis.
Riſibilitas enī neceſſario cōſequitur ra=
tionabilitatē q̄ includit̃ i hoīe. Quart⁹
vo mod⁹ ē qn̄ i ſub̄o includit̃ pria rō in
herētie p̄dicati: lz nō neccr̄ia inherētia vt
volūtas vult et calidū calefacit. Iſte eīm
licet ſint cōtingētes: tn̄ ſunt immediate.
His premiſſis dico q̄ ille diſtinguuntur
formaliter quorum vnū non includit ali
ud in primo modo dicendi per ſe: vt de=
cem predicamenta genus et dr̄ia ſub=
iectum et propria paſſio.

Quartus modus diſtinctionum eſt diſtinctio realis. Jlla aūt diſtinguuntur realiter ꝙ ſūt res et res ⁊ nō aliquid rei. Jlla vero ſūt res et res quoꝝ vnuȝ eſt generans et aliud generatum: qꝛ nulla res ſeipſam gignit ſm auguſti. in li. de trini.: vt in diuinis pater et filius. Jteȝ illa ſunt res et res quoꝝ vnū pōt corrūpi alio remanente ⁊ econuerſo: vt ſortes et plato: paries et albedo: ⁊ ſic de alijs. Hec igitur diſtinguunt̄ realiter. Jllaȝ aūt ſunt aliquid rei que includūtur in vna ⁊ eadem re: ſicut genus et drīia in albedine. Jtem alia regula poteſt poni de diſtinctione reali: ꝙ illa ſunt res et res et diſtinguūtur realiter quorum vnum pōt corrumpi alio remanente: licet nō econuerſo: vt ds et creatura: fundamentū et relatio. Hec tamen regula videtur pati inſtantiam in toto et partibus ſi totuȝ ⁊ partes tantuȝ diſtinguant̄ ex natura rei et non diſtinctōne reali ꝓpe dicta. qꝛ licet totum poſſit corrumpi partibus remanentibus: non tamen econuerſo: ⁊ iō ſi ſic ponatur oportet addere illi regule ꝙ illa diſtinguantur realiter quoꝝ vnū poteſt corrumpi alio remanente: licet nō econuerſo: dum tamen vnum non includatur in alio: ſicut pars in toto.

Quintus modus diſtinctionū eſt diſtīctio eſſētial'. Jlla diſtīguunt̄ eſſentialiter que per aliquam potentiaȝ poſſunt ſeparari: vt ſortes et plato. Eſt aūt drīia inter diſtinctionem realem et eſſentialeȝ: quia diſtinctō realis in pl⁹ ſe habet ꝙ eēntialis. qꝛ quecūꝙ diſtinguuntur eēntialiter diſtinguuntur realiter: non tamen econuerſo. Et non reperitur niſi vna inſtantia vicȝ in diuinis: vbi eſt diſtinctio realis perſonarū cum vnitate eſſentie.

Sextus modus diſtinctōnū eſt diſtinctio ſe totis ſubiectiue. Jlla autem diſtinguūtur ſe totis ſubiectiue quoꝝ realitates ſunt diſtincte et ab inuiceȝ ſeparate ī actuali exiſtentia: ita ꝙ nō conueniunt in aliq̄ realitate ſubiectiua ſeu actu exiſtente: vt duo indiuidua eiuſdem ſpeciei. Nec tamē coincidit hec diſtinctio cum diſtinctōne reali: qꝛ ibi nō neceſſario reqͥritur ſeparatio actualis: hic aūt requiritur. Unde et corpus ⁊ anima vnita diſtinguūtur realiter: qꝛ licet non ſint ſeparata actu: tamē pñt ſeparari: et ad vnū pōt corrūpi alio ꝑmanente: et tñ non diſtinguunt̄ ſe totis ſubiectiue: conueniūt enī in vnitate ſubiectiua cum ex his conſtituatur vnum ens per ſe ſcȝ hō. Licet ſic dicat̄ ab aliquibus: alr̄ tamen poteſt dici: et forte magis ad mentē ſcoti: qꝛ illa diſtinguūtur ſe totis ſubiectīe que non cōueniūt in aliqua realitate potentiali et cōtrahibili ꝑ alias realitates ad ipſa: vt deus et creatura. Cum enim deus ſit ſimplex non eſt in eo ordo realitatum quarum vna contrahat aliam: de quo magis videbitur. 4. meta. cap̄. p°.

Septimus modus diſtīctionum eſt diſtinctio ſe totis obiectiue. Jlla aūt ſic diſtinguuntur que in nullo cōceptu reali quidditatiuo conueniunt: vt ſunt due vltime drīie. Sic igit̄ ſunt ſeptem modi diſtinctionū q̇ q̇dē ſic ſe inferūt ꝙ vltīa arguit oēs alias: ⁊ penlt̄ īa oēs alias ꝑter vltimā: ⁊ ſic deſcēdē° vſꝙ ad primam. nō aūt econuerſo ſic ſe inferūt. Prima enī nō arguit ſecundam: nec ſecunda tertiam: et ſic de ſimilibus aſcendendo vſꝙ ad vltimam. His aūt ſeptē modis diſtlnctionuȝ correſpōdent ꝑ oppoſitum ſeptē modi identitatum: vt dictum eſt. Primus modus eſt identitas rationis. Secundus eſt identitas ex natura rei. Tertius eſt identitas formalis. Quart⁹ identitas realis. Quint⁹ idētitas eſſentialis. Sextus idētitas ſe totꝫ ſubiectiue. Septim⁹ idētitas ſe totꝫ obiectiue. Iſte aūt identitates non ſic ſe inferunt ſicut diſtinctōes ſȝ ꝑ oppoſitū. vltima enī nō arguit penultimā: et ſic deſcēdēdo vſꝙ ad ꝑmā: ſȝ ꝑma arguit ſecūdā: ⁊ ſecūda tertiā: ⁊ ſic aſcēdēdo vſꝙ ad vltimā. Ex ꝑdictis infero aliq̄ correlaria. Primum eſt ꝙ maior identitas que poteſt eſſe eſt identitas rationis.

Secundū ꝙ minor identitas q̄ poſſit eē eſt idētitas ſe totꝭ obiectiue. Cauſa p̄mi: q: idētitas rōis infert oēs alias. cauſa ſecūdi ē: q: identitas obiectiua nullā aliam infert. ¶ Correlarium tertiū: maior diſtinctio que poſſit eſſe eſt diſtinctō ſe totꝭ obiectiue: et minor eſt diſtinctio rationis. Ratio primi eſt: q: diſtinctio obiectiua infert oēs alias diſtinctiones. Ratio ſecūdi eſt: q: diſtinctio ratōnis nullam aliam infert. ¶ Quartū correlariū: cū diſtinctōne rationis ſtat idētitas ex natura rei: ⁊ cum diſtinctōne ex natura rei ſtat identitas formalis: ⁊ ſic de alijs aſcendēdo. Vn̄ animal ⁊ homo diſtinguūtur ex natura rei: ⁊ tamē ſunt idem formaliter: cum animal includat̄ ī homine in primo modo dicendi per ſe. Item modus intrinſecus et id cuius eſt diſtinguuntur ex natura rei: ⁊ tamē ſm aliquos ꝓprie non diſtinguūtur formaliter. q: ad diſtinctionem formalem req̄ritur ꝙ ſit quidditatiuum: et quidditas Modus autē intrinſecus prope non eſt formalis vꝉ quidditas: q: quidditas addita alteri variat rationem formalē eiꝰ: ſeu cōſtituti p̄ illa: vt rationale et irrationale addita animali conſtituūt ſpecies habentes varias rationes formales: nō ſic modus intrinſecus. ¶ Quintum cū diſtinctione obiectiua nulla ſtat identitas. ¶ Sextū cuꝫ identitate reali nulla ſtat diſtinctio formalis: ⁊ ex natura rei. hec oīa patent ex dictis. Confirmat̄ ⁊ iſtud vltimū correlarium accipiendo albedineꝫ que eſt vna res et forma ſimpl'r hec cōuenit cū nigredine in ratōne coloris: ⁊ differt a nigredine p̄ ꝓpriam differentiam ſpecificam. cū igit̄ idē nō poſſit a pte rei p̄ idem cū aliquo cōuenire ⁊ differre: ꝙ cū realitas a qua ſumitur genus albedinis p̄ quā cōuenit cū nigredine: ſit alia a pte rei a realitate a qua ſumit̄ drīa: per quā differt a nigredine non eſt autem alia realiter: cum albedo ſit forma ſimplex: ergo ē alia formaliter et ex natura rei: cū iſta cōuenientia albedinis ⁊ et nigredinis ſit a parte rei ſeclu-ſa operatione intellectus: et ſic patꝫ correlarium.

Sed contra illud arguit̄ tripliciter: Primo ſic: Omne ens aut ē reale aut rōis: ergo omīs diſtinctio erit realis vel ratōnis. Cōſequētia patet: quia diſtinctio eſt paſſio entis: ex q̄nto meta. Item illa q̄ diſtinguūtur formal'r diſtinguūtur q̄ditatiue: ſꝫ quecūqꝫ diſtinguūt̄ quiditatiue diſtinguūtur eeñtialiter: cum quidditas et eeñtia ſint idē: q̄ autē diſtīguunt̄ eſſētialiter diſtinguūtur realiter vt patet ex predictis: ergo q̄ diſtinguūt̄ formaliter diſtinguūtur realiter. Itē formalitas dicit̄ a forma: ergo vbi erūt plures formalitates: erūt plures forme. Item formalitas ē quedā realitas: vbi aūt ſūt plures realitates: ſūt plur̄s res: ergo vbi ſūt plures formalitates: ſt̄ plures diſtincte res: ⁊ ſic diſtinctio formal'r.

¶ Ad primū qn̄ arguit̄: omne ens aut eſt reale: ⁊c̄: ḡ ⁊ oīs diſtinctō: ⁊c̄: dicō ꝙ diſtinctio realis ē dupl'r: quedā large ſūpta: alia mō ſtricte. Diſtinctio realis large ſumpta ē omīs diſtinctio q̄ habꝫ eſſe circumſcripto omī ope intellectus: ⁊ de iſta dico ꝙ veruꝫ ē ꝙ ſicut omne ens aut ē reale aut rōnis: ſic oīs diſtinctio aut ē realis: id ē nō fabricata p̄ intellectum: aut ratōis: id ē fabricata p̄ opus intellectus. Alio mō diſtinctio realis ſumitur ſtricte ꝓ diſtinctōe q̄ ē inter rem ⁊ rem: et de illa nō ē verum: ꝙ omīs diſtinctio ſit realis aut rationis Diſtinctio eñi formalis nō ē realis hoc mō: q: nō ē inter rem et rem: nec ē rōis: q: nō ē fabricata p̄ opus intellectus: vt patet ex p̄dictis.

¶ Ad ſecundū cū dicitur ꝙ q̄ diſtinguūtur quiditatiue diſtinguūtur eeñtialiter negat̄. Ad ꝓbationē dico ꝙ quiditas ⁊ eſſentia nō ſūt idem adequate: quiditas enim in plus q̄ eeñtia. vn̄ q̄ditas abſtrahit ab eeñtia: ſicut entitas a ſubſta: et ſic cū vnitate eeñtie ſtat pl'alitas q̄ditatuꝫ. ¶ Ad tertiū cū dicitur plures formalitates ergo plures forme: vel plures reali-

tates: ꝙ plures res: nõ valet ꝯſequētia. Eſſentiale enī dicit̃ ab eēntia: ſicut formalitas a forma: ⁊ nõ ſequit̃ in diuinis ſũt plura eēntialia: ergo plures eēntie. ¶ Pro quo ſciendũ ꝙ eēntiale in diuīs non diſtinguit̃ contra accñtale: cũ dõ nihil accidat: ſed diſtinguit̃ cõtra notionale. Illa enī dicũtur eēntialia in diuinis que ſũt communia tribus pſonis: vt ſunt potētia: ſapiētia: clemētia: ⁊ ſic de alijs. Notõnalia v̾o dicũtur p̄ q̄ notificat̃ diſtinctio pſonaꝝ diuinarũ: et ſic illa ñ ſũt cõia tribus pſonis. Aſſignãtur aũt qnꝙ notões cõmuniter: ſcꝫ innaſcibilitas: generatio actiua: generatio paſſiua: ſpiratio actiua: ſpiratio paſſiua. Innaſcibilitas cõuenit ſoli patri: ſolus cuī pater ē ingenitus ⁊ innaſcibilis: cũ ſolus pater ſit ſubſiſtēs: nõ ꝓductus. Generatio etiam actiua ſeu paternitas qð idem ē etiã ſoli patri cõuenit. Generatio v̾o paſſiua ſeu filiatio qð idē ē cõuenit ſoli filio. Spiratio aũt actiua patri et filio. Spiratio v̾o paſſiua ſoli ſpiritui ſancto.

Quantum ad tertium articulũ videndũ ē de infinito ſcðm mentē doctoris ſubtilis in ſecũdo meta. Primo ponam aliquas diſtinctões. Secũdo oſtendam aliquas cõcluſiones. De primo ſit illa diſtinctio ꝙ infinitũ põt capi tripliciter: ſcꝫ negatiue: priuatiue et cõtrarie. Primo dicitur infinitum quod nõ ē aptum natum finiri ſed repugnat ſibi: ⁊ ſic punctus ē infinitus: vt habet̃ tertõ hui⁹ ſicut vox dicit̃ inuiſibilis. Infinitum priuatiue dicit̃ qð priuat finitatem in apto nato finiri. Infinitum aũt contrarie dicitur quod negat finitatem ⁊ ponit cõtrariũ. ⁊ illo mõ loquit̃ Boetius ſup pñta. ca. de qualitate: vbi dicit. p. ꝙ qualitati ineſt habere contrarium: ſicut iuſticia contrariatur iniuſticie. Iniuſtus aũt cõtrarie dicitur: qꝛ hꝫ contrariũ habitũ ex actibus generatũ: ſic infinitũ cõtrarie negat finitatē ponendo contrariũ: puta infinitũ extenſũ ſine terminis. Iſtud infinitum cõtrarie dictum põt ſumi dupliciter: Uno mõ vt actu exiſtens ſine terminis. Alio mõ ꝙ ſit tale in potētia qð diffinit. p. tertio hui⁹: ꝙ Infinitũ eſt cuius quãtitatē accipientibus ſemper ē aliqð vltra accipere: ita ꝙ quantumcũꝙ accipiatur: ſemꝑ eſt aliqð extra. Infinitũ autem contrarie ſemꝑ eſt in quãtitate mol' vel virtutis. Oĩs aũt quantitas ꝓpe dicta vel metaphorice ē magnitudo vel multitudo: ergo oĩs infinitas talis eſt in magnitudine vel multitudine ꝓpe dicta vel metaphorice. ¶ Itē Sciendũ ꝙ infinitum pt capi dupliciter: vno mõ pro ratione infinitat' in ſe: Alio mõ pro ſubſtracto: ſeu ꝓ eo quod ſubeſt rationi infinitatis. De ſecundo ſit illa prima concluſio: Infinitũ cõtrarie in magnitudine vigoris vel pfectionis ē a nobis intelligibile. Probat̃: qꝛ dõ eſt infinitus illo mõ: ſꝫ deum poſſum⁹ intelligere vt oñdetur ſecũdo metaphi. ergo: ⁊c̃. Cõfirmat̃: qꝛ agnitio rei eſt p oñes cauſas: ergo per primam cauſã: ſed prima cauſa eſt infinita: ergo ⁊c̃. Reſpondetur ꝙ deus vel prima cauſa poteſt cognoſci a nobis: non tamē ſub ratione infiniti. Contra hoc. p. ꝓbat. viij. hui⁹: deuꝫ eē infinite potētie: ergo cognoſcitur ſub ratione infiniti. ¶ Secũda concluſio ē iſta Infinitum cõtrarie in multitudine non poteſt intelligi a nobis ſiml' tanꝙ vnũ: hoc oſtenditur ſic: Intellectus qui intelligit contradictionē eſt inpoſſibilis: ſed intelligens infinitũ contrarie in multitudine ſimul eſt huiuſmodi: ergo ⁊c̃. Maior ē euidens. Minor patet: qꝛ non eſt dare tale infinitũ. Idē etiam ē dicendum de infinito cõtrarie in magnitudīe molis: qꝛ ſcꝫ repugnat rei. ¶ Tertia cõcluſio ſit iſta: Infinitũ cõtrarie in multitudine nõ poteſt intelligi a nobis ſucceſſiue: puta intelligendo vnum poſt aliõ. hoc oſtenditur ſic: Si infinitũ in multitudine ſic ſucceſſiue poteſt intelligi: ergo contingit pertranſire infinitum. conſequens eſt euidenter falſum: ergo ⁊ antecedens. Probatur conſequentia: qꝛ ſi contingit intelligere ſucceſſiue infinitũ

in multitudine: oportet totam illā multitudinem pertransire. Hec cōclusio videtur ire ad mentem p̄hi secūdo meta. dicentis: q̄ si cause formales eſſent infinite nihil contingeret ſcire. Itē in hoc pricipio arguendo cōtra anaxagorā ponētem p̄ncipia infinita q̄ tūc nihil eſſ3 cognoſcibile cū infinitū inquātū huiuſmodi ſit nobis ignotū Esto enī q̄ intellect⁹ habetet infinitas ſpecies ſupnaturalit̄ infuſas aput ſe: vt forte habuit anīa xp̄i nō tamē pōt actu intelligere infinita in multitudine: q2 nō poſſet elicere infinitas operationes: nec poſſet intelligere vnū poſt aliud: q2 non poſſet ea pertranſire. Infinita aūt intelligi habitu atur p̄ ſpecies: nō quidē naturaliter acquiſitas ſed a deo infuſas forte nō ē impoſſibile. de quo in tertio ſnīa2. Quarta concluſio ſit illa: Infinitum p̄uatiue in magnitudine molis: vel in multitudine nō poteſt intelligi a nob. Probatur ſic p̄⁹: q2 nō eſt dare aliquā talē magnitudinē vel multitudinem que ſit apta nata finiri et ſit infinita. Intelligendū tamē q̄ i omnibus concluſionib⁹ p̄dictis accipi t̄ infinitū p̄ infinito in actu non in potentia et p̄ re que ſubicitur rationi infinitatis. Si aūt queratur de infinito accepto p̄ ratione infinitatis in ſe Sit iſta Concluſio quinta: Infinitum oīli mō dictū poteſt intelligi a nobis: hoc oñditur ſic. Impoſſibile eſt aliquid intelligere in eē vel non in eſſe alteri niſi prius ip̄m app̄hendatur ab intellectu. Sed infinitum omni modo dictum poſſumus cognoſcere ineſſe alicui vel non ineſſe: ergo neceſſario ipſum infinitum ſic prius apprehēditur ab intellectu. Ex omnibus predictis concludo cor^e q̄ infinitum ſumptū pro re ſubſtracta eſt poſſibile ītelligi vl' non intelligi: ſicut ipſum poſſibile eſt eē vel non eſſe a parte rei. Si enim ipſum poſſibile ſit: eſſe poteſt intelligi a nobis vt deus. Si autē ſit impoſſibile eſſe: vt infinitum actu in magnitudine vel multitudine molis: ſic non intelligitur a nobis. Infinitum tamē in potentia in magnitudine vel multitudine poteſt a nob intelligi: et hoc potentialiter accept3 vt ſic ſemper intellectus conformetur rei.

Sexta concluſio ſit iſta: Infinitu3 negatiue poteſt intelligi a nobis. Hoc apparet: quia punctus vel vnitas poteſt itelligi a nobis: ſ3 ipſa ſūt infinita negatiue: ergo rc.

IIII: C.

Omnes igitur contraria faciunt. rc. Poſt q̄ p̄hs determinauit d̄ principijs ſm opinionē antiquoru3: In iſta parte determinat de eis ſm opinionem propriam. Probat igitur prima principia eſſe contraria. Primo ex opinione antiquorum: quia oēs cōtraria faciunt principia. Nam parmenides facit principia calidum 2 frigidum: et hec appellat ignem et terram.

Pro quo notandum q̄ licet parmenides poneret vnum ens ſm veritatem tm̄: vt ſuperius dictum eſt: vt commentator ait: Ponebat entia duob⁹ modis vera et eſtimabilia: Uera erāt entia ſm rationē: eſtimabilia ſm ſenſum: Ut ergo ſaluaret ea que ſm ſenſum fiebāt: poſuit principia ignem et terrā ſiue calidum et frigidum. Notandū inſup q̄ cōtrarietas hic accipitur large pro quacū q̄ oppōne ſiue poſitione: vt ſurſum 2 deorſum: aū 2 retro. L' pōtiōn ſiue in ordie ſiue in figura: 2 ſic de alijs. Conſequenter oñdit p̄hs hoc eē rationale: q2 ſic oīa illa que ſūt de tōne principiorum ſaluamus ponendo principia contraria.

Tria autem ſunt de ratione principio2. Primum ē q̄ principia oportet eē non ex alteru2: ſc3 q̄ vnum non ſit ex alio. Secundū ē q̄ non debent eſſe ex alijs. Tertium q̄ oīa alia debent eſſe ex ipſis. Hec autē tria inſunt primis contrarijs. Nam per hoc q̄ principia prima ſūt non ſunt ex alijs propter hoc q̄ contraria ſunt non ſunt ex alterutr̄. Tertia cōditio probatur: ſc3 q̄ omnia ſunt ex 2rijs: l' ex medijs: ſ3 etiā media ſūt ex 2rijs: 8

omĩa ſũt ex cõtrarijs. Probat aũt ariſ. anteceděs hui⁹ rõis: q2 nũq̃ fit cõtingens ex contingenti .i. quodlibet a quolibet niſi ſcđm accñs. ¶ Pro quo notandum ꝙ q2 agens aſſimulat ſibi paſſum ex eo aliquid fit qđ ab illo ꝫ ptum natũ ẽ pati: vt ex eo fit ignis qđ ab igne pati põt: et qđ p̃t in ignẽ cõuerti. et q2 nõ q̃dlibet a quolibet patitur: ſed omĩs paſſio ꝓprie loquendo ẽ a cõtrario: ꝙcq̃d ꝗ fit: a cõtrario fit. Dicit ergo phs qualr vtiqꝫ fiet albũ ex muſico niſi muſicũ ſit accidens albo vel nigro: nõ ergo fit quodlibet ex quolibet niſi ꝑ accñs. Per ſe aũt ſolũ cõtrariũ fit ex cõtrario: vt album fit ex non albo: et hoc nõ ex omi non albo. q2 nõ ex muſico: ⁊ ſic de alijs: ſed ex nigro. Aut ex medijs: vt ex pallido: ſic ⁊ muſicũ fit ex nõ muſico. Similiter om̄e quod corrũpitur corrũpitur in cõtrariũ: vt albũ nõ corrumpitur in muſicum niſi forte ꝑ accñs: ſꝫ corrumpit̃ i nõ album vt in nigrum vel me^{m}. ¶ Dubitaret forte aliquis: q2. P. videt̃ ſibi contradicere: dixerat em̃ ſuperius ꝙ pria cõtraria nõ fiant ex alterutꝝ: h̉ aũt dicit ꝙ cõtrariũ fit ex cõtrario. Reſpondeo ꝙ ꝓp̃e loqndo cõtrariũ nõ fit ex cõtrario: vt albedo non fit ex nigredine niſi inq̃tũ cõtrariuꝫ includit ſubiectũ: ſic em̃ albũ fit ex nigro: q2 fit ex ſubiecto qđ ẽ potẽtia i albũ Sic ſimiliter forma nõ fit ex priuatione ſed educit̃ de potentia materie priuate. Sic ergo intelligendũ ẽ cõtraria fieri ex cõtrarijs. Prima ergo ꝓpoſitio q̃ dicit ꝙ cõtraria nõ fiũt ex alterutꝝ eſt intelligenda de cõtrarijs in abſtracto. ¶ Deinde phs dicit: ꝙ ſimiliter dicendũ ẽ de compoſitis ſicut dem̃ ẽ in ſimplicibus. Vñ conſonans fit ex nõ cõſonante: ⁊ corrumpit̃ in incõſonantiã: et hoc nõ i quãlibet ſed in oppoſitã. ¶ Notandũ aũt ſimplicia hic accipi oĩa gñata ꝑ acceptionẽ alic⁹ vnius forme: ſiue illa ſit ſubal̃ vt homo equ⁹: ſiue accñtalis: vt album nigrum. Compoſita vo hic appellãtur que generant̃ ex acceptione alicuius ordinis: vt generatio alicuius ciuitatis ex acceptione multarũ domoꝝ: vl̃ ex acceptione alicui⁹ compõnis: vt generatõ parietis ex compõe duoꝝ lapidũ: vel ex acceptõe alicuius ſimphonie: vel alicuius conſonãtie: vt generatõ cythare ex multis cordis: vel generatio ſtatue ex ptib⁹ conſonantibus: vl̃ generatio picture ex correſpondẽtibus colorib⁹. Dicit ꝗ. p. ꝙ omĩa hmõi ſꝑ fiũt ex oppoſitis. Dom⁹ em̃ nõ fit ex eo ꝙ ſũt cõpoſita ea ex quibus domus fit: ſꝫ ex eo ꝙ cõponẽtia domum ſunt ſimplicia et diuiſa. Similiter ſtatua fit ex nõ figurato: ⁊ ſic de alijs. Omĩa ergo fiũt ex cõtrarijs vel medijs tam artificialia q̃ naturalia. Dicit autẽ .p. ꝙ antiq̃ phĩ ipa vitate coacti cõceſſerũt principia eſſe cõtraria: in quo innuit hoc eſſe quaſi ꝑ ſe notũ.

V. co. vtꝝ tm̃ tria ſint p̃cipia

C Onſequẽs aũt vtiqꝫ erit

Poſtq̃. p. venatus ẽ de principiorũ cõtrarietate: hic cõſequẽter inquirit numerum eoꝝ. Dicit ergo ꝙ conſequẽs vtiqꝫ erit dicere de numero principioꝝ: vtrũ ſint duo aut tria aut plã. Et ꝙ ſint plã ꝓbatur q2 ſũt cõtraria. Q2 aũt nõ ſunt infinita ꝓbat̃: q2 in vtroqꝫ genere ẽ vna p̃ma cõtrarietas: ſcꝫ priuatio et habitus. Quare aũt priuatio dicat̃ p̃ma cõtrarietas et habitus: videbit̃. x. meta phiſice. ſubã aũt vnũ quoddã genus ẽ: ergo i eo eſt vna prima cõtrarietas. Sed p̃ma cõtraria in genere ſubſtantie ſũt ponenda principia ſimpliciter prima: talia aũt nõ ſunt infinita. ¶ Pro quo notandum ꝙ principia ſunt primo contraria: vt dicebat̃ ẽ: ꝗ p̃ma principia ſimpliciter ſũt p̃mo cõtraria in primo genere ſimplicit̃. Sed primũ genus ſimpliciter ẽ ſubã: ꝗ prima principia de quibus nũc loq̄mur ponẽda ſũt in genere ſubſtantie. ¶ Deinde oñdit ariſ. tria ẽẽ principia: qđ probatur: q2 cũ principia ſũt cõtraria: ⁊ contraria nõ p̃nt ꝑ ſe ſtare: optet dare tertium principiũ in quo ſubſiſtãt. ſ. materiam: q̃ q̃dem ẽ principiũ principij: q2 ſcꝫ ẽ magis principiũ q̃ forma in via gene=

rationis: cū forme educātur de potentia
materie: licet forma magis habet rōem
principij in via ꝑfectōis: q̄r forma dicit
eſſe rei. Dicit etiā ariſto. ꝙ materia ap-
petit formam: q̄r ycʒ naturaliter incliat
ad formā ſicut ad ſuā ꝑfectionē. ¶ Ad
euidētiā eoꝝ q̄ dicta ſūt de ꝓncipijs tri-
bus rerū naturaliū: declarandi ſūt q̄nqꝫ
articuli. Primus articulus erit de enti-
tate materie. Secūdus de diſtincōe ma
terie a forma. Tercius de eoꝝ ſeꝑatōe.
Quartus erit de diſtinctōne materie ab
eius potentia. Quintus de diſtinctōne
priuatōnis a potentia materie.

Quantum ad primum dico
duo ſm mentē docto. ſubti. 12. di. 21. ſē
tētiarū. Primū ē ꝙ materia ē ens poſi-
tiuū. ꝓbat: q̄r materia ē fūdamentū ⁊ re
ceptiuū oīm formarū naturaliū. Vñ. p.
nomīat materiā primo de generatōe pā-
dexecis. i. receptaclm formaruʒ. Mate-
ria etiā ē ꝑ ſē ps rei: vt habet ſeptīo me
taphi. Materia etiā ē ſubiectū gn̄atōis.
Vñ ꝓmo d̄ gn̄atōe dr̄ materia ꝓma quā
ibi. p. vocat yle ē maxime ſubiectū gene
ratōnis et corruptōis. Materia etiā eſt
ꝑ ſe principium ex primo hui⁹: ⁊ eſt per
ſe cauſa: ex ſecūdo hui⁹: Sed certum eſt
ꝙ oīa p̄dicta nō p̄nt competere nō en
ti: ḡ materia nō ē nō ens: ḡ eſt vere ens.
Secūdū dcm̄ ē ꝙ materia ē ens in poñ.
Ad cuius euidentiā notandū: ꝙ ens in
potentia dicit̄ dupliciter: Vno mō vt ſb
iectū potētiale. Alio mō illud ad qđ eſt
potentia. Exēplū ꝓmi: ſupficies dealbā
da. Exemplū ſecūdi: albedo generāda.
Prima poñ dicitur ſubiectiua. Secun-
da obiectiua: nec ille potentie ſūt eedē:
p̄nt enī ſepari. Mūdus enī ē creabile: puta
annulus eſt ī potētia obiectiua nō ſubie
ctiua. Ad ꝓpoſitū materia dicitur ens ñ
in potentia obiectiua ſʒ ſubiectiua: Nō
dico obiectiua vt albedo anteq̄ ſit: tunc
q̄r eſſet ſimplr̄ non ens: tū q̄r ens in potē
tia obiectiua nō eſt ſubiectū traſmutati
onis ſed termin⁹. Materia aūt ponitur
ſubiectum: Sed materia ē in potētia ſb
iectiua eodē mō quo ſupficies in poten-
tia ad albedinem: ita ꝙ materia eſt ens
receptiuū actus ſubalis ꝓmo: ⁊ act⁹ ac-
cidētalis ſecūdario. ¶ Notandū inſup
ꝙ actus p̄t capi dupliciter. Vno mō ꝓ-
ut diſtinguit̄ cōtra potētiā obiectiuā ſm
quē ſcʒ actum et potētiā totū ens diuidi
tur: et ſic actus nō cōuertit̄ cū forma. ſm
hoc enī oīe qđ ē extra cām ē in actu: et
ſm hoc etiā priuatōes dn̄t eſſe. Vñ ceci
tas dr̄ eſſe actualiter in oclo carente vi-
ſu. Alio mō ſumitur actus ſm ꝙ loquit̄
P. ſeptimo meta. ꝓ actu diſtinguente
formali ſpecifico et recepto: et ſic diſtin-
guit̄ contra receptiuū ſiue potētiā ſubie
ctiuā. Materia ergo licet ſit ens in actu
entitatiuo: q̄r ſcʒ ē aliq̄d extra cauſam ſu
am: tamē diſtīguit̄ cōtra actū ſecūdo mō
dictum: ſcʒ cōtra actū diſtinguentē for-
malē ſpecificū: et deſcribit̄ ꝑ ens in po-
tentia: q̄r maxime ē receptiuuʒ act⁹. Eſt
ergo materia ens in potētia et magis ꝙ̄
ſubiectū accn̄tis: q̄r min⁹ hn̄s in ſe actu
alitatis et maioris accidentis capax.

Sed contra predicta arguit̄
dupliciter: Primo ꝑ id qđ habet ſeptimo
meta. ꝙ materia nec ē quale nec quātū:
nec aliquid aliđ quibus ens determina-
tur: ḡ materia nō ē ens. Itē 5° phoꝝ ad
ꝓbandū ꝙ generatio nō ē motus argui
tur ſic qđ gn̄at̄ nō ē qđ mouet̄ ē ergo ge
neratio nō eſt motus: quero quō intelli-
gitur in maiori qđ generat̄: nō ꝓ termīo
q̄r ſi ſic: tūc termin⁹ motus nō eſt. nec p̄t
dici ꝙ ī maiori ly: qđ generat̄: accipiat̄
ꝓ termīo et ī minori ly qđ mouet̄ ꝓ ſub
iecto: q̄r tūc argueret ex q̄ttuor termīs:
ergo cū dicit̄ qđ generat̄ nō ē: accipit̄ ꝓ
ſubiēcō: ſʒ ſubiēcm̄ gn̄atōis ē materia: er-
go materia nō ē. Ad ꝓmū dr̄ vno° ꝙ ꝓ.
loq̄tur ſm opinionē alioꝝ: qđ pʒ ex duo
bus: primo ex epilogo. Ex his ḡ ſpecu-
lationibus. ⁊c̄. Secūdo q̄r ſtatim arguit
ad oppoſitū Sʒ impoſſibile ⁊c̄. Alit̄ di-
cit̄ ꝙ loquit̄ de diuidētibus ens ꝑ ſe. vñ
ſequit̄: nec ꝑ aliq̄d eoꝝ quib⁹ ens deter-
minat̄: ⁊c̄. Sic etiā forma nec ē q̄d: nec
quātū: q̄r nec materia nec forma ſūt ꝑ ſe
ī gn̄e ſʒ ꝑ reductionē. Ad ſecūdū ꝯcedo

ꝙ in argumēto phi vniformiter negetur eē a ſubiecto generatōis: et affirmat̄ de ſubiecto motus. Sed loquitur de eē formali pfecto et ſpecifico: q2 ſubiectū motus ē aliqđ ens actu pfecto et formali: materia aūt nō: ſed ex hoc non ſequitur ꝙ ſit nihil: ſed ē ens diſtinctū extra cauſam ſuam. et hoc de primo articulo.

Quantum ad ſecūdū articulū in quo erit videndū de diſtinctiōe materie a forma. dico ſm Sco. vbi ō ꝙ materia et forma realiter diſtinguūtur. pro cuius pbatiōe noto tres cōditōes materie poſitas in pcedenti articulo: vicȝ ꝙ ipa ē receptaculū oīm formarū materialium. Secūda ꝙ ipa ē p ſe principiū ⁊ cā. Tertia ꝙ ē ſubiectū generatōis. Ex prima cōditōe arguo ſic: Impoſſibile ē idē a ſeipo ſepari: q2 da oppoſitū ſeꝫ ꝙ id ſit erit ⁊ nō erit: qđ oppoſitū ē pmi pncipij et p ɔ̄ñs falſū: ſed materia et forma ſunt abinuicem ſepabilia: materia enī ē receptaclm oīm formarū: ſed nō ſimul: ergo ſucceſſiue: et p cōſequēs a qualibet forma ſeorſū: ergo materia et forma nō ſūt idē formaliter. Preterea ex ſecūda cōditōe arguo ſic: Omne cōpoſitū vere et eēntialiter cōſtat ex componentibus realiter ⁊ eſſentialiter diſtinctis. oppoſitum enī pdicati infert oppoſitū ſubiecti: ſꝫ cōpoſitū ex materia et forma ē vere et realr̄ cōpoſitum: ergo ⁊c̄. Minor pbat̄: q2 materia eſt p ſe principiū eſſētiale: et p ſe cauſa. Preterea ex tertia cōditione arguo ſic: materia ē p ſe ſubiectū generatōis: forma nō ē ſubiectū generatōis ſꝫ magis terminꝰ: ergo forma nō ē materia. Ad cuiꝰ euidentiā ſciendū ꝙ compoſitō ē duplex: q̄dā ē cōceptuū: q̄dā entitatū: et in q̄libet compōne cū nō ſit pceſſus in infinitum eſt deuenire ad aliq̄ duo extrema totalr̄ alterius rōis: ita vt nihil vnius includatur in rōe alteriꝰ: illa extrema in cōpōe entitatiua ſūt materia ⁊ forma: ita ꝙ mā eſt pur actuabile et potēᶜ: forma aūt eſt purū actuatiuū: et nihil vnius includit̄ in rōne alterius: q2 alr̄ illud nō eēt purum actuabile: nec aliud pur actuatiuū. Extrema in compōe ɔceptuū ſunt tm̄ ɔceptꝰ: quorum aliq̄ ſūt determiabiles tm̄ qualr̄ ē cōceptꝰ entis ad quē ſtat reſolutō ɔceptuū determiabiliū. Aliō extremū ē purū determiaᵐ q̄lr̄ ē ɔceptꝰ vltīe drñᶜ. Ex q̄ pꝫ correlarie ꝙ extrema in q̄libꝫ harū compoſitōe ſūt in ſuo ordine pmo diuerſa et in nullo cōueniūt: ita ꝙ vt pdixi: nihil vnius includit̄ in rōe alterius. patet ergo ex pdictis: ꝙ materia realiter diſtinguit̄ a forma. ¶ Sed cōtra hoc arguit̄ qđ nō ē diſtinctū cōceptibiliter ab aliq̄ nō diſtinguit̄ ab eo realiter: ſꝫ materia ē hmōi reſpectu forme: ergo ⁊c̄. Maior patꝫ q2 ſola diſtinctio cōceptibilitatis ē minor diſtinctione reali: multa enī ſūt diſtincta conceptibiliter: nō tn̄ realiter: vbi autē nō eſt minor diſtinctio nec maior. minor patet primo huiꝰ. materia enī cognoſcibilis ē p analogiā ad formā. Reſpōdeo ꝙ minor ē falſa: ad pbationē cū dicitur ꝙ materia ē cognoſcibilis in analogia ad formā: concedo ꝙ nō pt alr̄ cognoſci p ſtatu illo a nobis: ex hoc tn̄ nō ſequit̄ q̄n ſm ſe ſit cognoſcibilis. qđ pbat̄: q2 oīs entitas abſoluta in ſe ē cognoſcibilis: materia ē hmōi cū ex materia ⁊ forma cōſtituat̄ cōpoſitū qđ eſt ens abſolutum: et habeat ydeā in deo: ergo ſm ſe eſt cognoſcibilis: nō ē tn̄ nūc cogſcibil̄ a nobis ſm ſe. qđ pbat̄: q2 materia eſt minus cognoſcibilis q̄ forma: cū magis ſit remota a ſenſibus: ſꝫ forma nō ē p ſe a nobis cognoſcibilis: cū nō cognoſcat̄ niſi ex operationibus: ergo nec materia. Cognoſcimus igit̄: vt dicit cōmentator materiā p mutationē: videmus enī vnā formā nouā poſt aliā. pbo: q2 videmus nouā opationē q̄ arguit nouā formā: et ſic cognoſcimꝰ ſubiectū tranſmutatōis ɔ̄ñe: ſcilꝫ materiam q̄ manet ſub vtraq̄ forma: et hoc de ſecūdo articulo.

Quantū ad tertium articlm ſcȝ de ſepatōe materie a forma: dico ſm doc. vbi ō: ꝙ licet naturaliter materia ñ poſſit eē ſine forma: tn̄ p diuinā potentiam abſq̄ ɔ̄dictōe pt eē ſine forma. Mō pbo ſic: Abſolutū diſtinctū: et priꝰ alio abſoluto pt eē ſine ɔ̄dictōe ſine ipo: mā eſt abſolutū diſtinctū: et prior forma q̄-

cuncꝫ ſubſtalli τ accñtalſ: ergo pt eſſe ſine alio abſolutoꝝ. maioꝛ ē manifeſta in omnibus abſolutis: et minoꝛ patet: ꝙ enim materia ſit qd abſolutum patet: qꝛ facit compoſitionem realem et abſolutā. Q etiā ſit pꝛioꝛ ī forma ſaltem oꝛdine nature patet: qꝛ ē receptiua forme et fundamentum eius. Item quicquid deus abſolutum facit in creaturis mediante cā ſecūda: pt facere ſine ipa que nō eſt de eſſentia cauſati: ſꝫ forma ē cā ſecūda q nō ē d eēntia materie: q tn̄ materia eſt ſine forma q dat eē materie: ergo pt facere materiā ſine ipa. Q aūt foꝛma nō ſit de eſſētia materie patet: quia aduenientē alia et alia formaa: eēt alia et alia eēntia materie. Dico aūt abſolutū: qꝛ forte nō eſt ſic de reſpectu vt de aptitudine naturali que nō pt a a ſubiecto ſeparari: cuꝫ ſit ei propria paſſio idē realiter cū eo: vt ē riſibilitas reſpectu hoīs: τ mobilitas reſpectu coꝛporis. Et ſi queras: vbi eſt iſta materia ſine forma: dico ꝙ ſicut angel qui non eſt quantus eſt ī aliquo loco diffinitiue nō cō circumſcriptiue: ſuppoſito ꝙ ſit in vniuerſo: ſi tamē fierꝫ extra vniuerſum vbi nō ē locus nō eſſet in loco diffinitiue: Sic materia ſi fieret ſine forma ī vniuerſo cū nō eēt quāta eſſꝫ diffinitiue alicubi: ſi aūt fieret extra vniuerſum nuſ ꝙ eſſet localiter nec diffinitiue: nec aliq alio mō: tamē eſſet in ſe quedam natura abſoluta. Si queras etiam ſi habeat ptes ſeparatas: Dico ꝙ ſubſtantiales ptes habet: alias enī nō habet p quantitatem. Si et etia dicas: materia ſic exiſtens ſine forma iā habet reſpectum ad deum vt conſeruantem: ſaltē igitur habet aliquā formā cū relatio ſit forma accñtalis. Dico ꝙ ille reſpect nō ē forma addita materie: ſed idē realiter cum materia cū nō ſit aliud niſi dependentia ipſius materie a deo. Nulla aūt creatura pt eſſe ſine tali dependentia ad deū conſeruantem. illa materia de entitate materie et de eius diſtinctōe eōe et ſeparatione a forma diffuſe tractat ſunt a doc. d deō: quare p nunc nolo circa hoc diutius immoꝛari. et hec de tertio articulo.

Quantum ad quartum articulum que eſt de diſtinctōne materie ab eius potentia: pꝛimo pmittam triplicem diſtinctionem: ſecūdo ponā quadruplicem concluſionem. Quantum ad pmuꝫ ſit iſta pma diſtinctō: ꝙ potentia eſt duplex: quedā actiua: τ quedā paſſiua. Potentia actiua dicitur q eſt pꝛincipiū trāſmutandi alterū inquātū aliud. Potētia paſſiua ē pꝛincipiū tranſmutādi ab alio inquantū aliud: ſicut habet quinto meta. Secunda diſtinctio ē: ꝙ potentiale eſt nomē relatiuū: ſicut hoc nomē ſimile: et ē concretum huius abſtracti quod eſt potentialitas. Ab hac potentialitate ſi eſt actiua denoīatur pꝛincipium quo τ dicitur potentia actiua. denominat etiam pꝛincipiū quo et dicitur potens actiue. Si aūt illa potentialitas ſit paſſiua denominatur ab ea pꝛincipiū quod τ dicitur potentia paſſiua. Denoīatur etiam pꝛincipiū quod τ dicitur potens paſſiue: puta ſubiectū paſſibile. Tertia diſtinctio ſit iſta: ꝙ cum potentia ſit nō relatiuū: et oīe relatiuū dicit aliqd pꝛeter relationem: ſm auguſtinū ſeptimo d trinitate: iō potentia materie de qua ē ſermo pōt accipi vel p fundamēto vl p reſpectu fundamēti. Si āt p reſpectu adhuc dupliciter: vel p reſpectu aptitudinali qui abicit formam ad quā: vel p reſpectu actuali q ſupponit actū forme ad quem ē. Quātū ad ſecūdū ſit iſta pma concluſio: Potētia accepta p fūdamēto nō diſtinguit aliquo mō a materia ex natura rei. Hāc oſtēdo ſic: Idē a ſeipo realiter nō diſtinguit aliquo mō ex natura rei: ſꝫ mā vt mā τ vt fūdamētū talꝫ reſpectus ē idē realiter: ſicut pꝫ ex pcedeñ: g τ cet. Secūda concluſio ſit iſta: Potētia marie accepta p reſpcū aptitudiali ñ diſtiguit realr a mā: ſic pꝫ: qꝛ mā eſt ſimplr inſepabilr a tli reſpectu: g τc. Sꝫ h ar du. pmo ſic: poñ ē ī pñto relaō nis: mā āt ī pñto ſbe: g diſtiguit realr cū eeñ pñtoꝝ ſint impmixte. Itē qcūqꝫ ſic ſe hñt ꝙ vno pſificat aliud ñ pſificat illa videt real diſtigui: ſꝫ mā τ poñ aptitudial

ſunt huiuſmōi: q2 materia vna hmōi hanens habet plures hmōi aptitudines: ğ rc. Reſpōdeo ad primū q potētia aptitudinalis ꝓprie nō ē de genere relatōnis niſi ſolū denomīatiue et ſimilitudīa rie: ſed ē realiter in eodē genere cū mā. Alr poſſet dici tenendo q eēt in genere relatōis: qđ nō eſt incōueniēs q ea que ſūt idē realiter: dū tū diſtinguant forma liter eē in diuerſis p̄dicamētis. Omnis enī relatio creature ad deū ponit in tertio mō relatiuoꝝ: in quo nō ē mutua de pendentia: vt p3 q̄nto metaphi. et tū re latio dependentie creature ad deū vt cō ſeruantē eſt idē realiter cum creatura vt habet videri in ſecūdo ſñiaꝝ. Cū aūt dr q eēntie pñtoꝝ ſūt impmixte poſſet dici q verū eſt formaliter nō realiter. Ad ſecundū dico q maior ē falſa. Eētia enī diuina et eētia aīe nō plurificata attri buta in do plurificātur r potentie ī aīa: nō plurificata idētitate reali: ſufficit ergo ad hoc ſaluandū dīˀ formalis. Tercia cōcluſio ſit iſta: Potētia materie accepta ꝓ reſpectu aptitudinali diſtingui tur aliquo mō a materia ex natura rei. i. formaliter. Hanc ꝓbo p p̄hm. 4° meta. q̄ opiōnē ð ꝟitate apparētium ducit ad hoc inconueniēs: q oīa erūt formalir ad aliq̄d dās itelligere q nullˀ reſpectˀ eſt idē formaliter cū abſoluto. Quarta cōcluſio ſit iſta: potētia materie accepta ꝓ reſpectu actuali diſtinguit realiter ab ipa. Hanc ſic oñdo: q̄cq̄d p̄t ab alio ſepa ri: ab eo realiter diſtinguitur: ſ3 potētia materie ſic accepta p̄t realiter a materia ſeparī: ergo rc. Maior ē euidens: ſ3 mi nor ꝓbat: q2 oīs reſpectˀ actual' ē realiter ſepabilis cuiˀ terminˀ ē ſepabilis realr: forma āt q̄ ē terminˀ talis reſpectˀ eſt realiter ſepabilis a materia. patet ğ et ipe tal' reſpectˀ: r hoc de quarto p̄nci pali.

Quantum ad quintum articulū q̄ ē de diſtinctiōne priuatōnis a po tentia materie. Primo p̄mittā aliq̄ vtilia: deinde cōcludā aliq̄ neceſſaria. De primō dictū primū ſit q priuatio forma liter nihil ponit. ꝓbatō huius: negatio nihil ponit formaliter: ſ3 priuatō eſt formaliter negatō ğ p̄uatio formaliter nihil ponit. Maior patet: q2 negatio ē nō ens: ex 4. meta. Minor probatur: quia priuatio ē negatio in ſubiecto: et ibide3 vocat negatio in gñe. vnde nil addit ſu p2a negatōnem niſi cōnotatiōnē et p̄ſup poſitionē ſubiecti apti nati. Illa aūt cōnotatio ē extra cōceptum eius formale3 ſicut ē ſubiectum qđ cōnotat. Secūdu3 dictū ē q priuatio in materia non ē vna tm realiter. Probatio huius. Nam pri nationes multiplicātur habitibus: na3 quot modis dicit vnū oppoſitorū tot et reliquū: p° topicoꝝ: ſ3 habitˀ ſiue forme q̄ ſucceſſiue exiſtūt ī materia ſūt plures realiter: ğ r priuatōnes eis oppoſite.

Tertiū dictū eſt q priuatio materie ē re aliter ſepabilis a materia. patet q2 termini motus ſūt incompoſſibiles ex quīto huius: et hoc verū ē de terminis primis: ſ3 priuatio et forma ſūt termini pri mi generatōis: ğ in exñte forma ī mateteria priuatio iſtiˀ forme ſepat a materia. Quartū dictū ē q priuatio ē princi pium p accñs: tū q2 accidit materie que eſt principium p ſe: tū q2 ad gñatōe3 naturalē neceſſario p̄exigitur: nō vt aliq̄d in exiſtens genito: q2 enī nō eſt in exñs: ideo nō ē principiū p ſe: Cum q2 eſt neceſſario p̄requiſita: ideo ē principiū aliq̄ mō: ſc3 p accñs. Primū ſc3 q non ſit in exñs p3 ex p̄mo hˀ. Secūdū ſc3 q ſit ne ceſſario req̄ſita p3 ex hoc: q2 alr gñatō ñ eēt naturalis: naturalitas enī rationis ē ex inclinatōe ſeu tendētia naturali ſubiecti ad illā formā: qđ ſine priuatōe eſſe nō pōt. ¶ De ſecūdo ſit iſta prima cōclu ſio: Priuatio q̄ ē tertiū p̄ncipiū in natura diſtinguit realiter a potentia materie accepta ꝓ ſubſtracto. Hanc ꝓbo ſic: Illa quoꝝ vnū realiter ab altero ſepat rea liter ſūt diſtincta: ſ3 materia q̄ eſt poten tia accepta ꝓ ſubſtracto r priuatio ſunt hmōi: q: vnū ab altero realiter ſepatur: ſicut patet ex tertio dicto: ğ rc. ¶ Secū

dā concluſio ſit iſta: Priuatio q̄ ē tertiū
principiū in natura diſtinguit̄ realiter a
potentia materie accepta ꝑ reſpectu ap
titudinali. Que vero ſic ꝓbatur: q2 priua-
tio realiter ſepat̄ a reſpectu aptitudina
li potētie: ergo realiter diſtinguit̄. Ans
patet: q2 in aduētu forme nouiter gene-
rate manet iſte reſpectus aptitudinalis
ſicut prius: priuatio aūt non manet reſpe-
ctu illius forme. ❡Tertia concluſio ſit
iſta: Priuatio q̄ ē tertium principium ī
natura diſtinguit̄ realiter a potentia ma
terie accepta ꝑ reſpectu actuali. hãc ꝓ-
bo ſic: q2 illa q̄ ſic ſe habent ꝙ ad vnius
generationē corrūpit̄ aliud: et ecōuerſo
realiter diſtinguūtur: ſed ſic ſe habēt p̄-
uatio et reſpectus actualis vel potentie
in materia: ergo ꝛc̄. Maior pꝫ: et minor
ꝓbat̄: q2 gñata forma generat̄ reſpect⁹
actualis: priuatō vero corrumpit̄: ſꝫ cor
rupta forma ē econuerſo. ❡Ex his cōclu-
do correlarium: ꝙ priuatio q̄ eſt principi
um tercium ī natura diſtinguit̄ realiter
a potentia materie accepta omni modo.

Sed contra predicta arguit̄
ꝙ priuatio ſit idem realiter q̄ȝ potentia
materie: q2 ſi nō: tūc ſeq̄ret̄ ꝙ eēnt q̄ttu
or principia nature: cōſequēs eſt falſum
et cōtra ariſto.. ergo et aīs. ꝓbatio con-
ſequentie: q2 vt pꝫ ex p̄cedentibus: priua
tio ponitur principium p accidens: tūꝫ
q2 ineſt materie q̄ ponitur principium p
ſe: tum q2 ad generatōem naturalem ne
ceſſario requiſita: vtrūq3 cōuenit poten-
tie materie. Patet ergo ꝙ erit principi
um nature. & 4m. ſi potentia materie a
priuatione diſtinguat̄. preterea q̄ ſolum
diſtinguūtur conceptibiliter: ſūt idē rea
liter: ſed priuatio et potētia materie ſūt
huiuſmodi: ergo ꝛc̄. Minor ꝓbat̄ ex p̄-
mo huius: vbi dicit̄ ꝙ priuatio et mate-
ria ſūt idē ſubiecto: dr̄ña tñ rōe: et ideꝫ
dicit̄ eſſe de potētia materie. p̄terea oīs
diſtinctio realis arguit duo extrema rea
lia: ſed priuatio nihil ē reale: ergo ꝛc̄.
❡Reſpondeo ad primū cum infertur: ꝙ
ſunt quattuor principia nature: nego cō
ſequentiā. Ad ꝓbationem dico ꝙ vtrū-
ꝙ eorꝫ competit potentie materie nō ac-
tuali ſꝫ aptitudinali patet de ſe: illa aūt
aptitudinalitas nō diſtinguitur realiter
a materia: vt oſtenſū eſt: et ideo nō po-
nit in numerū cū materia: quare nō erūt
principia niſi tria. Ad ſecūdū nego mi-
norē: ad ꝓbationem dico: dato ꝙ mate
ria: et potentia materie: et priuatio ſunt
idem ſubiecto: diſtinguūtur tamē rōne
formali et reali modo preexpoſito: et per
cōſequens plus ꝙ̄ cōceptibiliter. ❡Ad.
tertium dico ꝙ dato ꝙ priuatio non fun
det diſtinctionem realem: eſt tamē hec
diſtinctō realis ex altero extremo: quod
eſt potentia: que poteſt fundare relatio-
nem realem. ❡Alr̄ dicitur ꝙ reale ē du
plex: ſcꝫ poſitiuū et negatiuum. Circū-
ſcripto enī oī intellectu adhuc eius ne
gatiuū eſſꝫ diſtinctum ab ente poſitiuo.
hoc aūt mō priuatio eſt extremum reale
negatiuum: et pōt fundare diſtinctionē
realem negatiuā: vt in ꝓpoſito. Alr̄ po-
teſt dici: ꝙ ſi velis reſtringere nomē di-
ſtinctionis ad extrema realia et poſitiua
vtaris in ꝓpoſito nomine non idētita-
tis: dicēdo ſcꝫ ꝙ priuatio et potētia ma
terie ſūt nō idē realiter. Et hec de 5° prī
cipali: et de primo phiſicorum.

**Explicit liber primus
Phiſicorum.
Sequitur ſecundus.**

Orum que ſunt que dam ſūt a natura: rc̄. Poſt-q̄ in primo libro determinauit de ꝑncipijs intrinſecis nature: hic cōſequēter oſtendit q̄ conſiderare de talibus ſpectat ad phūm naturalē: et arguit ſic: Quicq̄d habet rōem nature ē de cōſideratōe phie naturalis: ſed materia et forma et priuatio habēt rōez nature: ergo ſūt de cōſideratōe phie naturalis. Ptz enī q̄ ſi naturalis dz conſiderare de natura tū materia et forma et priuatio vt patebit poſſint dici natura: optet q̄ de his cōſiderare hēat phia naturalis. Oñdit aūt. p. ꝑmo q̄d ē natura Pro quo ponit talē diuiſionē: q̄ Eoruz que ſūt: aliq̄ q̄dā ſūt natura: alia ꝓpt̄ alias cauſas: vt ꝑ volūtatē vl' artē: et exponit ſe q̄ ſūt natura dicēs q̄ natā ſūt aīalia et plante et corpa ſimplicia: vt ignis terra ꝛ cetera. Ex qua diuiſione aſſignat drñiam int̄ naturalia et nō naturalia dicēs q̄ naturalia vidētur differre a nō naturalibus: qꝛ oīa q̄ ſūt naturalia vidētur eſſe habētia in ſe principiū motus ꝛ ſtatus: ſed nō eodē mō: qꝛ aliq̄ habent huiuſmōi ꝑncipiū ſm locū: alia vo ſm augmētū et decremētū: q̄dā vo hñt hmōi principiū ſm alterationez. Exēpiū ō habētibus principiū motus: vt q̄ttuor elemēta et corpa aīata: ꝛ ſic de alijs. Scdʒ aūt augmētū nō hñt niſi corpa vegetabilia. Sm vo alteratōem hñt in ſeipis ꝑncipiū corpa cōpoſita et ſimplicia: artificialia vo vt lectulus nō hñt hmōi ꝑncipium innatū. Ex his infert diuiſionē nature dicēs: q̄ natura eſt principiū aliq̄ḋ et cauſa mouēdi et quieſcēdi ei⁹ in quo ē ꝑncipiū ꝑ ſe et nō ſm accñs. Exponit āt nō ſm accñs: vt ſi aliq̄s ſit medic⁹: ſi fiat ſibi cauſa ſanitatis: ſʒ tū nō ē ꝑ ſe: qꝛ nō ſm qḋ ſanat medicinā hʒ. Nō eñ ſanatur inq̄tū medic⁹: ſʒ inquātū infirmus. Accidit enī eūdē ſanari ꝛ eē medicum. Aū diuidūtur aliq̄n a ſeīuicē: qꝛ aliq̄n ñ ſeipm̄ ſanat medicus ſʒ aliū. Dicit ergo natura eſſe principiū motus ei⁹ in quo ē ꝑ ſe: nō ſm accñs ad drñiam artis: qꝛ licet ars poſſit eſſe principiū hmōi: quia medicus pt̄ ſeipm̄ ſanare: hoc nō eſt per ſe ſed ſm accñs. Notādū q̄ ea q̄ ſūt ꝑ ſe ſūt neceſſaria: et ſūt ſemꝑ talia: q̄cūq̄ ſeparari cōtingit nō ꝯiungūtur ꝑ ſe ſed ꝑ accñs: accidit ergo medicine q̄ ſit principiū motus eius in quo ē cum cōtingat hec diuidi. hec aūt nō ē in nā: naturalit̄ enī nō cōtingit q̄ vnū ſit leue et ꝑ hui⁹modi leuitatē aliud moueat̄ ſurſū: ſʒ q̄d libet qḋ moueẗ naturaliter ſurſū moueẗ ꝑ formā leuis q̄ ē in ipo. ¶ Deind oſtendit phs q̄d ē habere naturā dicēs q̄ illa habēt naturā quecūq̄ hñt hmōi principiū. addit aūt q̄ oīa hec ſūt ſuba: nam tam hñs naturā q̄ natura ſuba ē. Et ne quis crederet q̄ oīs natura eēt eodez mō ſuba: ſubdit q̄ natura ſꝑ ē vel ſubiectum quoddā quātū ſcʒ ad materiā. vel eſt in ſubiecto quātū ad formā. ¶ Cōſequēter oſtendit. p. q̄ nō optet demōſtrare naturā eē: qꝛ manifeſtū ē q̄ multa ſūt naturalia: ergo manifeſtū ē naturā eſſe. Manifeſta aūt et ꝑ ſe nota nō ſūt demōſtranda: qꝛ ꝑ ſe notū nō pōt demōſtrari niſi ꝑ aliqḋ minus notū. Demōſtrare āt manifeſta et nota ꝑ inmanifeſta ē nō potentis iudicare q̄d ē cognitū et incognitū ꝓpt̄ ſeipm̄ et q̄d nō. Notandū aūt q̄ de re ſimplici qḋ pt̄ dupliciter fieri: vna eſt an ſit: alia q̄d ſit: queſtio aūt q̄d ē preſupponit queſtionē ſi ē: nullus enī inueſtigat quid ē niſi ꝑſupponat ipm̄ eē. Et ģ. p. inueſtigat q̄d ē natura: nō tū ꝓbauerat naturā eē: iō ait ridiculū eē temptare de natura demōſtrare ſi ē: cū ſit manifeſtū ipm̄ eſſe. Notandū inſuꝑ q̄ volens ꝓbare ꝑ ſe nota et manifeſta ꝑ inmanifeſta: ſignū ē q̄ non poſſit diſcernere q̄d ſit ꝑ ſe notum et q̄d nō: iō hmōi homīes nihil intelligūt: ſʒ ſolas voces compheñdūt et rōes q̄d noīs. Et aūt hoc multis contingat oſtendit. p. Nā aliq̄s cec⁹ ſyllogiſare pt̄ de coloribus: et qꝛ cecū natū a natiuitate impoſſibile ē hr̄e ſciam colorum: neceſſe ē hmōi cecū aphendere ſolas voces: nihil aūt intelligere de re.

¶ Notandū aūt q̄ cā q̄re cec⁹ a natiuitate nihil de colorib⁹ intelligit ē qꝛ deficiente ſenſu neceſſe ē deficere ſciaꝫ: q̄ ꝑm illū ſenſū ē: vt habet declarari primo poſterioꝝ. pōt ergo cec⁹ apphēdere voces et rōes noīm et ſyllogiſare de coloribus nihil tū intelligit de his q̄ dicit: nec ſciet q̄d ē ꝑ ſe notū in natura colorū. Et qꝛ qꝛ multi ꝑm intellectū ſūt ſimiles cecꝭ: et nō apprehendūt niſi ſolas voces: ido nō pūt intelligere q̄d in naturis rerum eſt ꝑ ſe notū et quid nō. ¶ Circa diffinitionē nature in q̄ dicit q̄ natura ē ṗncipiū motus et quietis ⁊c̄. Notandū natura ē ṗncipiū paſſiuū nō actiuū: et ꝑ hoc naturalia differūt ab artificialibus: qꝛ ī naturalibus principiū paſſiuū hꝫ inclīationē determinatā ad formam. In artificialibus nō ſic: ſꝫ ibi inductio forme vel eſt cōtra naturalē inclinationē materie: vt patet in edificijs et erectōibus: qꝛ eſt cōtra inclinatōeꝫ grauiū q̄ ponātur ſurſum vel ſaltē materia ē in potētia immediata et nutra ad formas artificiales.

¶ Cōtra qꝛ natura magꝭ dicit de forma q̄ de materia: forma aūt hꝫ rōem actiui. R̄° natura vt dicat principiū paſſiuū motus dicit de materia et forma: qꝛ licꝫ forma habeat rōem actus: ſic q̄ ꝑ eam res habeat eſſe actu: ꝑ eādē tū ipa res ē receptiua paſſiōis cōſequētis formā. Exēplū ꝑ eandē formam q̄ hō ē hō ē receptiuus riſibilitatis: ⁊ ꝑ eandē formā q̄ graue ē graue: et leue leue: cōuenit eis tal' vel talis motus: Sic etiā differt a violēto naturale: qꝛ violentū ē id cui⁹ principiū ē extra nō ꝯferente vim paſſo: ita q̄ ly paſſo dꝫ cōſtrui cū ly cōferēte vim ⁊ nō cū ly principiū extra: vt ſit ſenſ⁹: ipo paſſo nō cōferēte vim. Cōfert aūt paſſū vim nō ſꝑ actiue: ſꝫ diſpoſitiue ⁊ inclinatiue qñ ſcꝫ hꝫ naturalē inclinatōem et diſpoſitionē ad formā inducēdā: qḋ nō ē verū de violēto: vt cū lapis fert' ſurſū. Notādū tū q̄ nā aliqñ pt etiā eē ṗncipiū motus actiue ad rem: vñ graue. vt lapis actiue tendit deorſū. ⁊ ſeipm al' mouet: de quo ſeptimo ⁊ octa. h⁹: Sic ergo ptꝫ q̄ natura ē principiū mot⁹ ꝑ ſe vel inclīat aliqñ diſpoſitiue vl' etiā actiue. Dicitur etiā p̄ōo. i. principalit' ad dr̄ñiam formarū accñtaliū: oēs enī forme accñales ſūt quaſi inſtrumēta formarū ſubſtātialium ꝓpter qḋ ī nulla actōe nec in aliq̄ motu ad formā ſubalē: forma accñtal' pt eē ṗncipale principiū ꝟ inſtrumētale ⁊ diſpoſitiuū. ¶ Alteri⁹ forte dubitaret aliqs: qꝛ ī diffinitōe nature ſup̄flue addat nō ꝑm accñs: q̄cq̄d enī eſt nō ꝑm accñs: videt eē ꝑ ſe: et ecōuerſo. Dōm q̄ hec ſe hūt p' ordinē nō ꝑm accñs ꝑ ſe ⁊ primo: In plus enī ē nō ꝑm accñs q̄ ꝑ ſe. Illō eſt enī ꝑ accñs: qḋ eſt indeterminatū. Albū enī fit ex dulci ꝑ accñs: qꝛ nō magis ē ex dulci determiāte q̄ ex amaro. Si ergo accipiat ꝑ accñs ꝓp̄e album nō fit ex nigro: vel ex ſuo ꝯrio ꝑ accñs. Determinate cui generatōes ſūt ex cōtrarijs: nō eīn pt fieri ꝯriū niſi ex cōtrario. Ex dulci aūt fit albū ꝑ accñs: qꝛ vt dcīn ē non habet albū q̄ determiāte fiat ex dulci vl' aliquo alio ſapore. Sꝫ licet albuꝫ nō fiat ex nigro ꝑ accñs: ſi ꝓp̄e accipiat ꝑ accidēs: nō tū fit ex nigro ꝑ ſe: ſꝫ ꝑ ſe loqu° albū ī actu fit ex albo ī poñ Sꝫ qꝛ albū in poñ ſꝑ ē ꝯiūctū nigro vel alicui colori medio ex ꝯñti albū fit ex nigro: vel ex colore medio. In plus ergo ē nō eē per accñs q̄ eē ꝑ ſe: qꝛ qḋ ē ex ꝯñti pt eē nō ꝑ accñs: nō tū dr ꝓp̄e eē ꝑ ſe. Et ſicut nō ꝑ accidens eſt in plus q̄ per ſe: ſic per ſe eſt in plus q̄ primo: qꝛ ſufficit ad hoc q̄ ſit ꝑ ſe q̄ ſit cauſa propria: ſed ad eē primo oportet q̄ ſit principalis. Cum ergo ait phs q̄ natura eſt principium motus et quietis eius in quo eſt non per accñs ſed per ſe et primo: Uult dicere q̄ ē huiuſmodi cauſa determiāta propria ⁊ ṗncipalis. ¶ Notandum inſuper q̄ phs non intelligit q̄ natura ſit principiū motus in quolibet reſpectu cuiuſlibet ſpeciei motus: ſed in aliquibus eſt principium mot⁹ local': vt ī grauib⁹ et leuib⁹. in aliq̄b⁹ augmēti: vt ī vegetabilib⁹. ⁊ ſic d̄ alijs. Uñ nō omnia grauia ⁊ leuia mo-

uetur motu augmẽti: nec etiã oĩa mouẽtur motu alteratõis: vt corpa celeſtia.

Ca. II.

v Idenk aũt natura ⁊ ſubſtantia coꝝ q̃ na^r. Poſtq̃ .p. inueſtigauit q̃d ſit natura: ĩ pte iſta oñdit q̃ materia et forma et p̃uatio dñt dici natura. Et p̃mo ꝓbat hoc d̃ materia ſic: Illd̃ qd̃ ꝑpetuaꝶ in reb⁹ nãlib⁹ ẽ eaꝝ ſuba et natura: ſʒ hoc ẽ mã. g̃ ⁊c̃ Minor: ẽ ꝓbat ex teſtimonio antiquoꝝ dicens q̃ antiq̃ p̃hi quodlibʒ hoꝝ elemẽtoꝝ qd̃ dicebãt alioꝝ materiã dicebãt eẽ ꝑpetuã. Non enĩ ponebãt in ip̃is elemẽtis eẽ mutationẽ ex ſeipſis: q: nõ ponebant ea fieri ex ſeinuicẽ vel ex alijs: ſʒ alia ab elemẽtis dicebãt fieri et corrũpi infinities. patet ergo dõm eẽ q̃ vno mõ natura dr̃ ſic puta ſubiectiua materia vniuſcuiuſqʒ habentiũ in ſeipſis principium motus.

Conſequenter ꝓbat formã eẽ naturã q: nihil habet naturã ſuijpſius niſi habeat ſpẽm et formã ẽm ratõem et diuiſionẽ q̃ forma diſtinguẽtes vnã rẽ naturalẽ ab alia dicim⁹ q̃d ẽ vnũ q̃dqʒ tale: vt quid ẽ caro: aut os: ſic g̃ forma et ſpẽs ẽ illd̃ ꝑ qd̃ aliq̃d dr̃ naꝶale q̃re ip̃a ẽ maxime naꝶa. Dicit aũt .p. q̃ alio mõ dicitꝶ natura d̃ forma q̃ d̃ mã: cũ forma ſit ens ſepabile ab ip̃a ẽm rõem et diffinitionẽ. q: dicit q̃d in actu: materia xͦo q̃d in potentia. Qd̃ aũt ex his ẽ ſcʒ cõpoſitũʒ nã quidẽ nõ eſt ſed a nã. Forma igitur eſt magis nã q̃ mã: q: vnũq̃dqʒ cũ ſit endelechia vel ens ĩ actu qd̃ hʒ ꝑ ſe formam eſt magis tale q̃ qd̃ ẽ in potẽtia qd̃ habet ꝑ materiã. Item ꝓbat hoc idẽ .p. dicẽs q̃ mutatiõ nãlis puta gñatio ẽ dicta natura: q: ẽ via ĩ naturã .i. formã: g̃ potiſſime forma ẽ natura: q: ꝓpꝶ vnũq̃dqʒ tale vt illud magis. Notandũ q̃ illd̃ nomẽ nature nõ ꝯuenit gñatõi niſi valde large: q: .ſ. via ĩ naturã. Q̃ aũt gñatio dicaꝶ nã oñdit: q: denomĩaꝶ a termino ad quẽ vt a forma: qd̃ oñdit ꝑ ordĩaʒ quõ hʒ ars ad naturã: ideo dicit q̃ generatio non dicitꝶ quẽadmodũ medicatio. Nam medicatõ nõ dr̃ via ĩ medicinam: ſed in ſanitatẽ: et ſic denominaꝶ a termino ad quẽ vt a forma: qd̃ oñdit ꝑ ordĩaʒ quã hʒ ars ad naturã: ĩõ dt q̃ gñatio ñ dicitꝶ quẽadmodũ medicatõ. nã medicatio nõ dr̃ via ĩ medicinã ſʒ ĩ ſanitatẽ: et ſic denomĩaꝶ a termĩo a quo: nõ a termino ad quẽ. Medicationẽ enĩ neceſſe eſt eſſe a medicina: nõ ĩ medicinã: ſʒ natura .i. gñatio nãlis nõ ſic ſe hʒ ad nãm ꝉ ad formã: q: ſꝑ denoĩaꝶ a forma ad quã vadit. Pro quo ſciẽdũ q̃ q: cõſideratio naturalis ẽ circa motũ factões naturales potiſſime cõſiderãtur vt hñt rõem motus: ⁊ iõ ſuſcipiũt denoĩatõem a forma et a termino ad quẽ. Et iõ cũ nãlis generatio dicaꝶ nã eo q̃ hẽat hãc denomĩationẽ a forma ⁊ a termĩo ad quẽ: oʒ q̃ forma potiſſime dicaꝶ natura. Notãduʒ inſuꝑ q̃ licet nãlia agãt mota: ars tamẽ agit ĩmobiꝉ. Factões igiꝶ naturales licʒ ꝯſiderẽꝶ ꝑ modũ mot⁹: factões tñ ẽm artẽ p̃nt accipi ꝑ modũ act⁹. Et q: actões denominãtur a p̃nci° a q̃: factões ẽm artẽ vt plerũqʒ nõ denoĩanꝶ a forma quaʒ inducũt: ſʒ ab arte a q̃ ſũt: vt medicatio ab arte medicine: nõ a ſanitate. Edificatio ab arte edificãdi: nõ a domo. Q̃ ſi vtraqʒ denomĩatõ ſit poſſibilis: q: ſicẽ dicimus q̃ medic⁹ medicʒ: ſic dicere poſſumus q̃ ſanet: et ſicut dicim⁹ q̃ edificator edificet: ſic dicere poſſum⁹ q̃ domificat: videꝶ tñ magis ꝯueniẽs tales factiones denoĩari a p̃nci° a q̃ q̃ a termĩo ad quẽ: q: ẽm q̃ hmõi magis videẽꝶ ꝯſiderari vt ſũt actões q̃ vt ſũt mot⁹. Conſequẽter oñdit .p. q̃ p̃uatõ p̃t q̃dãmõ dici nã dicẽs q̃ forma nã dupliꝶ dr̃. dicitur enĩ de forma cõpleta et de priuatione.

Pro quo notandũ q̃ priuatio p̃t dici forma ⁊ natura dupliciter: tum q: ſemꝑ eſt annexa forme vel nature. Nunq̃ enĩ priuatio vnius cõtrarij eſt niſi ſit annexa forme alterius: tum q: in ſuo intellectu includit formam. Semper enim in non facere intelligitur facere: et in negatõne d°: vt dicitur circa finem ſecundi elencorum. *priuatio est forma ... dupli*

Capitm. III.

Q uomã ãt determinatũ ẽ

&c. Postq̃ p. oñdit q̄ materia & forma et priuatio dicũtur natura. ex quib⁹ haberi põt q̄ ſpectat ad naturalem conſiderare de ipſis. In pte iſta oñdit hoc idẽ ex drña quã habet naturalis ad mathematicum. Intendit aũt talem rõem. naturalis differt a mathematico: q: mathematicus conſiderat formam p̃ter materiam ſenſibilem. Naturalis vero cõſiderat formam in materia ſenſibili. Sed conſiderans formam in materia ſenſibili habet conſiderare de materia et forma: igitur ſpectat ad naturalem tam de materia q̃ de forma. Venat ḡ. p. drñiam inter naturalem & mathematicum. Et p̄io ponit rationes probantes mathematicum n̄ differre a phico ſic: Corpa phica id ẽ naturalia habent plana .i. ſuperficies: & firma id ẽ ſoliditates et longitudines .i. lineas et puncta: de quibus intendit mathematicus: ſed ſcientie conſiderantes de eodem ſũt eedem: et nõ drñt: igitur mathematica et naturalis ſũt eedẽ: q: de eodẽ cõſiderãt. Itẽ aſtrologia aut ẽ altera a naturali: aut ẽ eius pars. nõ videt aũt q̄ ſit altera: cũ de eiſdem ſit phicus et aſtrologus: patet: q: ſi phici ẽ conſiderare q̃d ẽ ſol: et q̃d ẽ luna: nullũ ẽ inconueniens q̄ ad phiſicũ ptinet cõſideratõ accñtiũ q̃ p ſe inſũt ſoli et lune. Cuiuſcunq; eñ ẽ cõſiderare ſubiectum: ẽ conſiderare accñtia ſubiectoꝝ. Si ergo phiſicus cõſiderat de ſole et luna: habet etiã cõſiderare de motibus et eclipſib⁹ eoꝝ. Et q: de talibus conſiderat aſtrologus: ergo ẽ de eiſdẽ phiſic⁹ et aſtrolog⁹: ſic videt q̄ mathematica ſaltem quo ad illã ptem q̃ ẽ aſtrologia nõ differat a phiſica. Conſequẽter ſoluit phiſus dictas rationes. Solutio aũt aſlui dictarũ rõnũ in hoc cõſiſtit q̄ lʒ de eiſdẽ cõſiderat naẽ et mathematicus: nõ tñ eodẽ mõ: ĩdẽ de hiis ſcʒ lineis et huiuſmõi negociat mathematicus: nõ tñ et vtrũq; illorũ ẽ termin⁹ corpis phiſici. nec etiã accñtia ſolis & lune ſpeculat mathematicus q̄

ñ accidũt corpib⁹ exiſtẽtibus talib⁹ .i. terminabus naturalibus. Nõ mathematicus abſtrahit p cõſiderationẽ a talibus corpibus. Cõſiderat eñ q̃ ſũt abſtracta a motu: et hmõi cõſideratio q̃ntũ ad veritatem nihil differt. Vera enĩ ẽ conſideratio mathematicoꝝ: ideo ſubdit q̄ non ſit mendaciũ abſtrahentium. ¶ Dubitaret forte aliq̃s: an phiſicus differat ab aſtronomo: et videt q̄ nõ: motus eñi nõ põt cõſiderari p̃ter motũ: q: tũc aliquod cõſideraret p̃ter ſeipm. Cũ ergo ad aſtronomũ ptineat cõſiderare de motibus planetaꝝ: videt q̄ aſtronomia nõ ſit abſtracta a motu: et p cõſequens ẽ naturalis. Dicẽdũ q̄ aſtronomia magis appropinquat naturali phie q̃ q̃cũq; alia ſcientia pure mathematica: nõ tamẽ ẽ eadẽ ſciã aſtronomia et phiſica. nã licet vtraq; ſit de motibus planetarũ: nõ tñ ẽ hoc eodẽ mõ: q: phiſica magis ẽ de dictiſ motib⁹ vt mot⁹ ſũt. Aſtronomia vero ẽ de talib⁹ motib⁹ vt in eis ſm velocitatẽ et tarditatem repitur maior et minor diſtãtia planetarũ adinuicem. Cõſiderat ergo aſtrologus d̃ hmõi motibus nõ ſm rõem motus: ſʒ vt in eis repitur rõ q̃ntitatis: ita q̄ aſtrologus cõſiderat de quãtitate ipſorum ſm velocitatẽ et tarditatẽ. Naturalis vero: vt ait cõmẽtator cõſiderat de naturis eoꝝ ſm q̄ mobilia ſũt corpa phiſica. Aliṫ poſſet dici q̄ aſtronomia non ẽ pure mathematica: vt dictũ ẽ in ſecundo capło pme ptis huius compẽdij. ¶ Alitr⁹ forte dubitaret aliq̃s: vtꝝ differat q̃tũ ad veritatẽ cõſideratio abſtracta & n̄ abſtracta. Et videt q̄ ſit mẽdaciũ: q: nõ ſic res ſe habet ad eẽ ſicut ad veritatẽ: .i. metaphiſice. Res ergo nõ ſit abſtracta ſm ſe n̄ põt eẽ abſtracta ſm veritatem. Mathematica ergo cũ nõ ſit abſtracta ſm eẽ ſi conſiderabitur vt abſtracta cõſiderabitur vt nõ ſũt: falſus ergo erit intellectus. Dicendũ q̄ duplex ẽ abſtractio .ſ. p̄ciſiua et negatiua. Preciſiua ẽ q̃ intelligimus hoc ſine hoc: vt ſi intelligã aĩal n̄ intelligẽdo hominẽ vel materiã corpalem nõ intelligẽdo materiã ſenſibilem: et h⁹ mõ abſtrahentiũ non ẽ mẽdaciũ. Alia ẽ

abſtractio diuiſiua: qñ ſcʒ hoc intelligit nō ineſſe illi: vt intelligere animal non ineſſe homi: et hoc mō abſtrahentium ē mendacium. Mathematica ergo abſtrahit primo modo et non ſecūdo mō. Cū ergo dicitur ſicut ſe habet res ad eē ꝛc: eſt intelligēdū ꝙ res nō eſt intelligēda modo repugnanti ſue nature: vt abſtrahendo ſecūdo modo nō aūt primo mō. Cōſequēter oñdit. p. alia ratiōe ꝙ phici eſt conſiderare materiā et formam: et hoc ſic: Ars imitat naturā: ſed eiuſdem ſciētie vel eiuſdem artis eſt conſiderare ſpeciem et materiam: vt artis medicine eſt cognoſcere ſanitatem tanꝙ formam et colerā et flegma tanꝙ materiā in quibus ē ſanitas. pari ergo ratione et naturalis philoſophie eſt agnoſcere vtraſqȝ naturas ſcʒ materiam et formam.

Ca. IIII.

D Eterminatis autē his.

Poſtꝙ. p. determinauit de cauſis intrinſecis: hic cōſequenter determīat de omnibus cauſis: ſcʒ tam intrinſecis ꝙ extrinſecis. dicit ergo ꝙ his determinatis cōſequēter ē inquirendū de oībus cauſis reꝝ naturalium: qꝛ hoc negotiuʒ eſt ſciendi grā. Scire enī vnumquodqȝ opinamur cū eius cauſas agnoſcimus. Dicit igit ꝙ vno mō dicit cauſa ex quo aliquid fit cū inſit qñū ad cām materialem. Alio mō dicit cauſa forma: que eſt ſpecies et exēplum. Hec aūt ē rō ipſius qd quid erat eē: qꝛ ſcʒ a forma ſumit pncipaliter diffinitō. Notādū ꝙ forma pt ſumi tripliciter: vno mō vt dicit eſſe: et ſic dicitur ſpēs. Alio mō vt ē rō generādi ſibi ſimile: ꝛ ſic dicit exēpluʒ vl paradigma. Alio mō vt ē ratio intelligendi et ſic dicitur ꝙ quid erat eſſe. i. quidditas. Amplius dicit cauſa efficiens vt de eo qd ē: vñ primū principiū mutationis et quietis vel quod ē cauſa cōſiliās: vel vt ē cā pr̄ filij: ꝛ vniuerſaliter faciēs facti. Notandū aūt ꝙ cauſa pt accipi dupliciter. Primo qꝛ qdā eſt principal' Quedā ſecūdario coadiuuās. Secūdo pōt diſtingui cauſa: qꝛ quedā ē vniuerſalis: quedā pticularis. Quātū ḡ ad cāʒ principalē et ſecūdariā ait Aū primum principiū aut cōſiliās ita ꝙ ꝑ primū pncipiū intelligat cām principalē: ꝑ conſiliās aūt coadiuuātē et ſecūdariā. Quātū vo ad cauſā vniuerſalē et pticulareʒ ait pater et faciens: faciēs enī eſt vniuerſalis: cauſa ꝙ pr̄. Deinde dicit. p. ꝙ adhuc ſe habet cauſa quēadmodū finis hec aūt eſt cꝰ ḡ cā alia fiūt: vt ſanitas ē finalis cauſa ambulandi. Sūt igit quattuor cauſe ꝑ ſe. Deinde ponit. p. ꝙ eiuſdem rei pñt eſſe plures cauſe in diuerſis generibus cāꝝ: vt ſtatuificus ꝛ es ſūt cauſe ſtatue: ſcʒ efficiens et materialis. Conſequēter dicit. p. ꝙ quedam ſūt ſibijnuicem cauſe: vt laborare ē cauſa ſanitatis: et ſanitas ē cauſa laborandi: ſed non eodē mō: ſed ſanitas ē cauſa ſicut finis: et laboratio ē cauſa ſicut principiū: vñ motus ſcʒ efficiēs. Deinde dicit ꝙ idē pōt eſſe cauſa cōtrarioꝝ alr ꝛ aliter: vt nauta ꝑ ſui pñtiā ē cā ſalutis: et ꝑ ſui abſentiā ē cā ſubmerſionis. Poſitis ſpeciebus cauſarum: conſequēter. p. ponit eorum mōs dicēs ꝙ modi cauſarum ſūt multi. Nā in eadē ſpē cauſarū eſt diuerſitas moꝝ. qꝛ cauſa pōt accipi vt cōmunis et ꝓpa. vt medicus eſt cauſa ſanitatis: et artifex ē cauſa cōmunis. Et ſicut in genere cauſe efficientis repit cōmunis et ꝓpria: ita in gñe cauſe formal' Notandum etiā ꝙ cauſa cōmunis et ꝓpria dupliciter accipi poſſunt: vel ſcdm cauſalitatem: vel ſm ꝑdicatōnem: vt ſol eſt cauſa cōmunis reſpectu vtutis pullulatiue in planta ſm cauſalitatem: ꝛ artifex reſpectu medici ſm ꝑdicationem. Dicitur autē ſol cauſa cōmunis reſpectu plante: qꝛ ad plures effectus ſe extēdit. ¶ Poſtea ponit. p. aliā combinationem cauſarum dicēs ꝙ quedam ſūt cauſe ꝑ ſe: et quedā ꝑ accidens: vt ſtatuā faciens eſt cauſa ꝑ ſe ſtatue et policletꝰ ꝑ accñs: qꝛ accidit ſtatuaʒ facienti policletum eſſe: et ſicut policletꝰ ē cā ꝑ accñs: ita vſia ad policletū: vt homo ꝛ animal

et alia vlīa ſub qb⁹ cōtinek policletus. ¶ Dubitaret forte aliq̄s vtꝝ policletus vł forma ſit cā ſtatue ꝑ accn̄s: et videk ꝙ non. Rō eni actōis etiā ꝑ ſe loq̄ndo n̄ ſolū ē forma ſ3 etiā ſbiectū. Si igik ars ſtatuifica h3 eē in forte vt in ſubo: for. erit cauſa ſtatue ꝑ ſe. Dicēdū ꝙ rō agēdi ꝑ ſe et prio competit forme: ſ3 aūt compe= tit ſubiecto: hoc ē inq̄ntū ſtat ſb forma. Si aūt accipik ſubiectū nō vt ſtat ſb for= ma ſtatue q̄ ē rō illi⁹ actōis accipik non vt cā ꝑ ſe ſ3 ꝑ accn̄s. Policlet⁹ eñi ꝑ aliam formā ē policletus et hō et ꝑ aliā eſt artifex. Rō āt ꝓpa faciēdi ſtatuā nō eſt forma ꝑ quā ē policlet⁹: vel ꝑ quā ē hō: ſ3 ꝑ quā ē artifex. Si igik ſubiectū nunq̄ eſt rō ꝑncipalis agēdi ſ3 forma: nūq̄ d3 accipi vt ꝑ ſe cā nō vt ſtat ſub forma q̄ ē rō agēdi. Ex hoc p̄t accipi ꝙ cū in eodē ſubo poſſint eē diuerſe forme: quaꝝ vna eſt rō agēdi et nō alie: ſubm̄ ꝯſideratu3 ſub forma actiua erit cā ꝑ ſe et ſub alijs cā ꝑ accn̄s ¶ Notādū etiā ꝙ ꝑ accn̄s p̄t ſumi ex ꝑte effect⁹: vt qn̄ nō fit illō ſ3 fit aliq̄d annexū: vt apiens feneſtrā illuiat domū ꝑ accn̄s: nō q2 faciat lumen: ſ3 q2 facit aliq̄d ad qō ſeq̄k hmōi illuminatō. ¶ Poſtea ponit. p. tertiā combinatōem dicēs ꝙ alie ſūt cauſe in poñ: alie cauſe in actu: vt edificator ē cā ī potētia edificandi domū: et edificās ē cā ī actu.

¶ Cōſeq̄nter ponit. p. quartā combina= tionē dicēs: ꝙ cauſe aliq̄n ſūt complexe ex cā: ꝑ ſe: et ꝑ accn̄s: et dīr etiam ſim̄ ſeu incōplexe vt policlet⁹ nō ē cā cōple= xa: nec ſtatuā faciēs: ſ3 hoc totū: policletus ſtatuā faciēs ē cā cōplexa. ¶ Alterius ponit ariſ. drñiam int̄ cās in poñ ⁊ in actu: dicēs ꝙ cauſe ī actu ſimul ſūt ⁊ nō ſūt cū effectib⁹ ſuis: nō ſic aūt de cauſ in poñ. ¶ Ad euidētiā eoꝝ q̄ p̄dicta ſūt de cauſ tria ꝯſiderāda ſūt. Primū de plu= ralitate cāꝝ reſpectu eiuſdē rei. Secū= dū de cauſalitate cauſe finalis: ⁊ tertiu3 de drña cauſe in actu et ī poñ. Quātu3 ad primū primo p̄mittā aliq̄s diſtinctōes Secūdo oñdā aliq̄s cōcluſiōes. De primo ſit illa prima diſtinctio ꝙ cāꝝ q̄dam ſūt eiuſdē ordis: q̄dā alteri⁹ ordīs. Dicūtur aūt cauſe eiuſdē ordīs q̄ in eodem genere cauſe ſūt eq̄ prime ⁊ ſūt eiuſdem ſpēi. S3 dñr cauſe alteri⁹ ordis q̄ i eodē gñe cē ſūt eēntialr̄ ordīate ſm̄ p̄⁹ ⁊ poſteri⁹: et ſūt alteri⁹ ſpēi. Exēplū primi: duo hoīes eq̄ primo trahūt nauē. Exemplu3 ſecūdi: hō et ſol ī gñatōe hoīs. Secūda diſtinctio ſit illa: ꝙ cāꝝ eiuſdē ordīs q̄= dā ſūt totales: q̄dā ꝑtiales. Dicik aūt cā totalr̄ q̄ in illo gñe nō indiget ad ſuā cauſalitatē alia cauſa eiuſdē ordīs ſecū concauſante: ſ3 ipā ſufficit ꝑ ſe. Sed cā ꝑtialis dicik q̄ in illo gñe nō ſufficit ad cauſandū effectu3 ſine alia. Exemplū primi ignis generās ignē. Exēplū ſecūdi: duo hoīes trahētes nauē: q̄ꝝ alt̄ n̄ ſufficeret ꝑ ſe ad trahēdū. ¶ Tertia diſtinctio: ꝙ cāꝝ q̄dā ſūt eiuſdē gñis: q̄dā alterius. Exēplū p̄mi: oēs cē efficiētes ſūt eiuſdē gñis: ⁊ ſic d̄ alijs. Ex^m ſecūdi: accipiank cē diuerſe vna mālr̄: alia efficiēs: alia formalr̄. De ſecundo ſit illa p̄ma ꝯ: ꝙ eiuſ= dē effect⁹ p̄ñt eē plēs cē ꝑ ſe alteri⁹ ⁊ alteri⁹ gñis ⁊ totales: h⁰ p3 ꝑ ariſ. hic ī lr̄a: ⁊ ī 5⁰. meta. q2 ſtatue ſūt cā efficiens. i. ſta= tuefactor: et es: quaꝝ q̄libet ē cā totalr̄ in ſuo gñe. Secūda cōcluſio ſit illa ꝙ eiuſdē effect⁹ p̄ñt eē plēs cauſe eiuſdē gñis et totales ſi ſint alterius ordīs: hoc p3 ꝑ exemplū: q2 deus et ſol et homo ꝓduicunt hominem in eſſe: quoꝝ q̄libet ē cauſa totalis et ſufficiens in ſuo ordine: et eſt quilibet de genere efficiētis. Tertia cōcluſio ſit illa ꝙ eiuſdē effectus p̄ñt eſſe plures cauſe eiuſdē gñis ⁊ eiuſdē ordinis ſi ſint cauſe ꝑtiales: hoc p3 ꝑ exē= plū: ſicut eni plēs hoīes trahētes naue3 ſūt cauſe tract⁹ nauis: ita pr̄ ⁊ mr̄ ſunt illo mō cauſe ꝓlis. Quarta ꝯcluſio ē illa: impoſſibile ē eiuſdē rei eē plēs cās eiuſdē gñis et eiuſdē ordīs et totales. Hanc ꝓbo ſic: q2 ſi ſic: ergo effectus nō dependeret eſſentialiter ab aliqua cau= ſa illarū: ꝯñs ē falſū euidēter: ergo ⁊ antecedens. Probatio conſequētie. ſ. a. et b ſunt cauſa totales ipius c. non depen= det ab ipſa a: quia ſufficienter hab3 eſſe

ꝑ ipm b: q̄ ponitur totalis cauſa ei⁹: ꝛ ꝑ idē ꝓt ꝓbari ꝙ ñ depēdet ab ipo b eeñtialiter: qꝛ hꝫ eē ſufficiēt̄ ꝑ ipm a qḋ ponitur cā totalis: ḡ ipm c nec dependet eſſentialiter nec ab a nec a b: qḋ ē omino extra rōem. Sed illa rō nihil facit cōtra ſecundā cōcluſionē: qꝛ cauſe alteri⁹ ordinis ꝛ totales nō ſupfluūt q̄tū rōe ordīs eeñtialis oīs ſimul reqrūtur: ꝛ ſūt alterius rōis: qḋ nō ē in ꝓpoſito.

Quantū ad ſecūdū articl'm p̄cipalē videndū ē an finis cauſa ſit efficient̄: et maxime cauſa. Pro cui⁹ declaratōne p̄mo p̄mittā aliquas diſtinctiones. Secūdo ad q̄ſtionē reſpondebo. De primo ſit illa p̄ma diſtinctio ꝙ finis eſt duplex: vt habetur ſecūdo de anima. .ſ. finis cui⁹: et finis quo. Dicit̄ aūt finis cuius ipm obiectū qḋ ꝑ opatōem attingitur: vt ds q̄ attingit̄ a bonis ꝑ opatōem intellectus et volūtatis. Sed finis quo dicit̄ ipa opatio q̄ obm̄ attingit̄: puta volitio vel intellectio. ¶ Secūda diſtin: ꝙ finis cuius aliqñ ꝑ opatōem in eſſe ꝓducit̄: aliqñ nō ſꝫ p̄ſupponit̄. Exēplum primi de forma naturali: q̄ ꝑ motū vl' generationē ꝓducit̄. Vñ 5. metaphi. ca. de natura dr̄ ꝙ finis gn̄atōis ē forma: ꝛ ille finis ē obiectū qḋ attingit̄ actione trāſeūte: ꝑ quā ꝓducit̄ in eſſe. Exemplū ſecūdi: ds: et ille finis ē obiectū qḋ attingit̄ opatōe imanēte: puta ꝑ actū intellectus et volūtatis. ¶ Tertia diſtinctio ſit illa: q̄ ponit̄ ab Auicenna. 4⁹ metaphi. c. 5. ꝙ res dr̄ cauſata dupliciť: qꝛ res aliqñ eſt cauſata ī cauſalitate: aliqñ in eē ſuo. Primo efficiēs habet rōem cauſati reſpectu finis nō q̄ntū ad ſuū eē p₃: ſꝫ q̄ntū ad cālitatē. Secūdo aūt ē cauſata forma ſeu cōpoſitū q̄tū ſcꝫ ad ſuū eſſe.

¶ De ſecūdo dico ad q̄ōis p̄tē affirmatiuā q̄ p₃ ꝑ p̄bm hic et 5. meta. dicētē: ꝙ finis ē cā efficiētis. Cōmētator etiā dic: ꝙ ē maxīe cā: Et auiceñ dic: ꝙ ſi ō vnaqueqꝫ cā eēt aliq̄ ſcia: illa q̄ de fine eſſꝫ: eēt nobilior. Eſt ergo ille ordo ī cauſis: ꝙ finis p̄mo venit ī mēte agētis ſub ratione boni et appetibilis: agēs aūt motū a fine ꝓducit formā: q̄ ꝓducta cōicat̄ materie: ꝛ vltimo ſequit̄: ꝙ materia ſuſtentat formam.

Sed contra predicta arguit̄ et primo ꝙ finis nō ē cauſa: qꝛ vl' ē cauſa ſm̄ ꝙ ens: vel ſm̄ ꝙ nō ens: nō ſecūdo mō: qꝛ nō ens nulli⁹ ē cā: nec p̄mo⁰: qꝛ finis nō ē cā niſi ſm̄ ꝙ mouet efficiēs ad agēdū: ſꝫ qñ finis ē: nō mouet̄ efficiens: ſed ceſſat a factōne: ḡ ꝛc̄.

Secundo arguitur ſic: ꝙ nō ſit cā efficient̄: qꝛ ſic ſeq̄rent̄ duo inconueniētia. Primū ꝙ idē reſpectu eiuſdē eēt cā et cātū: qḋ patet ex hoc: qꝛ etiā ipſū efficiēs ē cā finis: ſic ecōuerſo: vt habet̄ in textu. ¶ Secundū incōueniēs eſt ꝙ in demōſtratōe eēt circul⁹: qḋ p₃ ſic: qꝛ demōſtratio ꝓpter q̄d ē ꝑ cām: cū ergo efficiens ſit cā finis: poterit ꝑ efficiēs demōſtrari finis. Si etiā finis ſit cā efficiētis: ḡ ꝑ finē poterit demōſtrari: et ſic erit circulus.

Tertio arguitur ſic: ꝙ finis nō ſit maxime cauſa: qꝛ cauſe intrinſece ſūt magis cauſe q̄ extrinſece: ſꝫ finis nō ē cā intrinſeca: ḡ ꝛc̄: Cōſequētia p₃: qꝛ materia ꝛ forma q̄ ſunt cauſe intrinſece magis videntur ꝯferre ad eē rei q̄ cā extrinſeca.

Ad iſta argumenta reſpondeo: ad p̄mū dico ꝙ finis ē cā ſm̄ ꝙ eſt eius in mēte artificis: ſic enī mouet agētem in rōne diligibil'. Ad ſecūdū de primo incōueniēte dico ꝙ non ē incōueniens idē eſſe cā et cauſatū cālitate diuerſimode dicta: tñ ī eodē gn̄e cālitat̄ ē impoſſibile. Vñ efficiēs ē cā finis: ꝛ ꝑ conſequēs prius in rōne cauſe efficient̄: finis aūt ē cā efficiētis: ꝛ ꝑ ꝯñs p̄or ī rōne finis. De ſecūdo inconueniente dico: ꝙ nō ē circulus in demōſtratōne qñ nō eſt vtrobiqꝫ idē genus demōſtratōnis: qḋ nō ē in ꝓpoſito: qꝛ ſicut cā ē equoca: ita et demōſtratōes. Ad tertium cū dicit̄ ꝙ cauſe intrinſece ſūt magis cauſe: dicendū ꝙ falſum ē: qꝛ illa q̄ eſt p̄ma cauſalitas oīm ē verior: tlis ē cauſalitas

finis: q2 oẽs alie cauſalitates dependẽt a fine: vt dcm̃ ẽ. Unde verũ ẽ ꝙ effectuſ dependet a cauſis intrinſecis immediati us ⁊ ꝓpinquius: nõ tamẽ magiſ ſimplr̃.

Quantum ad tertium articulum principalẽ ſcꝫ de drñia cauſe ĩ actu et in potentia dicit. p. h: et in quinto metaphi. ꝙ cauſa in actu ⁊ effectus in actu ſimul ſũt et nõ ſunt: nõ de cã et effectu ĩ potentia. Ad cuius euidentiaꝫ dico tria de mente doctoris ſubtilis in quinto metaphi. Primũ eſt ꝙ illa drñia inter cauſam in actu ⁊ ĩ potentia reſpectu effectuum ꝓportionabiliter acceptoꝝ: nõ ẽ accipienda q̃ntũ ad ipſas relatõnes cauſe ad effectum: q2 ſic ſimul ẽ cauſa in potentia et effectus in potentia: ſicut cauſa in actu: et effectus in actu. Nam omnia hec referũtur vno genere relatõis. ſ. ſecundo modo. Sꝫ veritas huius dicti attendenda ẽ ſm̃ fundamenta relationis vt ſit ſenſus ꝙ relatio cauſe in actu ⁊ effectus in actu non poteſt fũdari niſi ĩ ente in actu: et ideo ſimul ſunt et non ſunt ſicut relatões: ita et fundamenta earuꝫ. Sed relationes cauſe in potentia ⁊ effectus in potentia non requirũt fundamẽta in actu: et idõ ñ oportet fũdamẽta eoꝝ ſil' eſſe: lic ⁊ relatões ſimul ſunt: quia non oportet eniꝫ ſimul eſſe edificatorẽ et edificabile: q2 edificabile p̃t eſſe in mẽte ĩ potentia. Secundũ dictum eſt ꝙ iſta drña non eſt intelligenda de fundamentis relationum in quãtum fundamenta ſunt: q2 ſicut ſunt vtreqꝫ relatõnes vtriuſqꝫ ſimul ſunt et non ſunt: ita fundamenta in quantum fundamẽta ſũt: cum ſine ill' vt ſic non ſint relatõnes: Sed eſt intelligẽdum de fundamentis comparatis ad exiſtentiam: q2 in cauſa et in effectu ĩ actu ſi vnũ fundamentum exiſtit et aliud: nõ ſic aũt de cauſa in potentia et effectu.

Tertiũ dictũ ꝙ iſta drñia non eſt intelligenda de fundamentis abſolute: ſed acceptis ſub relationibus. Non enĩ ſequitur ꝙ ſi vnum fundamentum exiſtit: ſcꝫ cauſe in actu ꝙ effectus exiſtat: quia fundamentum actu abſolute poteſt eſſe ſine relatione: ſed ſi fundamentuꝫ in actu ſb relatõne exiſtat actu: tunc etiam fundamentum effectus ſub relatõne effect⁹ in actu exiſtit in actu: non ſic de cauſa ĩ potentia reſpectu effectus in potentia.

Sed contra predicta arguit̃ et videtur ꝙ cauſa ꝑticularis et in actu non ſit ſimul cum effectu particulari et ĩ actu: q2 ſi ſic: ergo in principio mot⁹ ceſſat motus. conſequẽs eſt euidẽter falſũ ergo et antecedens. Probatio conſeq̃n tie: q2 habitibus ꝑñtibus ceſſat motus: ex pño de generatõe. Accipiat̃ ḡ aliqđ efficiens ꝑ motum: certũ eſt ꝙ in principio motus eſt efficiens in actu: ergo ẽ effectus in actu: ſed exiſtente effectu in actu ceſſat motus: ergo ceſſat motus ĩ principio. Preterea mouens ẽ naturalr̃ prius moto: vt dicit̃ quarto meta. ergo põt eſſe ſine illo: ſicut prius poteſt eẽ ſine poſteriori: ergo cauſa in actu ſine effectu in actu. Preterea ſcitum in actu ponit ſcientiam in actu: ſed ſcitum in actu p̃ot eſſe ſcientia nõ exiſtente in actu: ḡ cã ĩ actu p̃t eẽ ſine effectu ĩ actu. Probatõ minoris: q2 in tertio modo relatiuoꝝ referuntur vbi nõ eſt mutua dependentia: quia ſcientia dependet a ſcito et nõ ecõuerſo. Preterea deus eſt ſemper cauſa in actu: ſi igitur cauſa in actu et effectus in actu ſimul ſunt: ſequitur ꝙ effect⁹ ſp fuiſſet in actu: et ſic mundus fuiſſꝫ ab eťno: quod ẽ falſum et hereticum. Q aũt ds ſemꝑ ſit cauſa in actu patet: quia ſi ñ tũc ſemꝑ fuiſſet cauſans in potentia: et poſtea in actu: et per conſequens fuiſſet mutatus. Ad primum dico ꝙ conſequẽtia nõ valet: Ad ꝓbationem dico ꝙ eodem modo quo agens ꝑ motum eſt ĩ actu effectus eſt in actu modo p̃expoſito: ſ dum motus eſt: ipm̃ agens non eſt cauſa in actu facti eſſe vſqꝫ ad vltimum: accipiendo tamen effectum reſpectu cuiuſ eſt mouens in actu: ille effectus eſt in actu: ſcꝫ ipm̃ fieri: q2 dum mouet non ẽ cã in actu niſi ipſius fieri: ſed ĩ vltimo ẽ cã in actu facti eſſe: et tunc effectus ⁊ cauſa ſimul ſunt et non ſunt in actu. Unde ſi

cauſa eſt in actu in fieri ſimul erit effect⁹ in actu in fieri: ſi cauſa eſt in actu ĩ facto eſſe: erit ſimul effectus in actu ĩ facto eē. Cũ ergo dicit̃ ꝙ habitibus p̃ntib⁹ ceſſat motus: dicendum ꝙ preſente habitu ſcʒ effectu in facto eſſe ceſſat motus et n̄ aliter: ſic aũt eſt tantum p̄ns in fine motus et non in principio: vel in via ad terminum ad quem. ¶ Ad ſecundum ṽ 4 meta. dicendum ꝙ mouens eſt ſimul natura cum effectu accipiendo ita vt ſũt ſb relationibus mō p̄dicto: tamen res ſubiecta mouens eſt prior natura re in q̃ fũdatur relatio effectus: phs aũt loquit̃ ṽ fundamẽtis non de relationibus. Dcñi eſt aũt ꝙ diffrentia illa attendenda ẽ nõ de fundamẽtis abſolute: ſed vt ſunt ſub relationibus. ¶ Ad tirtium dicẽdum ꝙ ſcitum in actu et ſcientia in actu ſil' ſunt et non ſũt: et cum dicit̃ ꝙ referũtur tertio modo: dico ꝙ falſum eſt niſi accipiẽdo ſcientiam in actu et ſcibile nõ autem ſcitũ. vnde accidit ſcibili ꝙ ſciatur: qꝺ intelligendum eſt de re ſubiecta: ſcʒ ṽ lapide vel de ligno: hoc tamẽ non obſtante ſcibile inquantũ ſcibile ſm ſe et eẽ ñti aliter refertur ad ſcientiam in potentia et ſcientia in potentia: et ſcibile in potẽtia ſimul ſunt et non ſũt. Nec accidit ſcibili vt ſic ꝙ ſciatur in potentia. Accidit tamen lapidi ꝙ ſciatur: ſicut accidit iohãni ꝙ ſit pater: non tamẽ accidit patri ꝙ ſit pater. Vñ ſicut ſcientia in potẽtia eſſentialiter dependet a ſcibili in potentia: ita econuerſo: et ſicut ſciẽtia etiam ĩ actu dependet a ſcito in actu: ita ecõuerſo. Probatio huius: qꝛ ſcibile non ẽ ſcibile niſi quia eius poteſt eſſe ſciẽtia. naʒ ſi eſſet ſcibile et eius non eſſet ſcientia ĩ potentia: eſſet ſcibile et non ſcibile: ergo in ratione ſcibilis vt ſcibile eſt includitur ſcientia in potentia vt ſuum per ſe correlatiuum. ¶ Ad quartum de deo negatur antecedens: qꝛ deus ſemper fuit: non tamẽ fuit ſemper cauſa in actu. Vñ dicitur ꝙ tũc eſſet mutabilis: dico ꝙ nõ valet: qꝛ agens voluntarium cuiuſmõi deus eſt volũtate antiqua nõ mutata poteſt cauſare quando placet ſine mutatõne ſui. Exemplũ: ſi vellem modo me ſcribere cras: et ꝑ actum volũtatis ponere ſcripturam in eſſe: ita vt ꝑ volitõe mea qua hodie volo librum eſſe cras ſcriptũ liber cras producetur in eſſe ibi nulla eſſet mutatio ex parte mei: ſed ſolũ ex ꝑte libri ꝓducti de non eſſe ad eſſe: ſic deus ab eterno voluit res eẽ pro tempore: ita ꝙ per illam volitionẽ qua ab eterno voluit res temporaliter ꝓduci ipſe res ſũt tẽporaliter ꝓducte nulla facta mutatõne ex parte ſui: ſed ſolum ex parte rerũ productarum de nõ eſſe ad eſſe: de quo magis habet videri in theologia.

Ca. V.

Dicitur autem fortuna.

ꝛc. Poſtq̃ determinauit de cauſis per ſe: hic conſequenter determinat de fortuna et caſu que ſunt cauſe per accidens. Circa quod poſſit dubitari: vtrum de caſu et fortuna que ſunt entia per accidens poſſit eſſe ſcientia: cum ſcientia ſit de neceſſarijs: de quo vide 6 meta. c. 2°. Dicendum ꝙ de corruptibilibus et de contingẽtibus poteſt eſſe ſcientia inquantũ de his formari poſſunt ĩcorruptibiles et nccẽ ratõnes. Dicit ergo. p. ꝙ quidã credunt nihil eſſe fortunam et caſũ et nihil fieri a fortuna et caſu: ſed quecunꝙ nos dicimus eſſe caſu aut fortuna omniũ illorum dicũt eẽ aliquam cauſam determinatam: vt veniendi a fortuna in forum et inueniendi debitorẽ quẽ volebat: ⁊ añq̃ veniret ad forũ nõ eſt opinatus eũ inuenire: hmõi veniendi vel inueniẽdi cauſa determinata ẽ venientẽ velle emere. Silr aũt et ĩ alijs que dicũtur fieri a fortuna ſemꝑ ẽ accipere aliquã cauſã determinatã: ſed non fortunã: fortuna cuĩ nullius eſt cauſa. Poſſet aũt ſm cõmentatorẽ ſic formari rõ: Cũ fortuna videatur eſſe de genere cauſarum ſi fortuna eẽt aliq̃d eſſet alicuius cã: ſed nulli⁹ eſt cauſa: ergo nihil ẽ. Hanc opinionem improbat. p. dicẽs: ꝙ multa ſunt et fiunt a fortuna et caſu que non ignorantes: quoniaʒ eſt inferre vnũquodꝙ taliũ in aliquaʒ cauſã eoꝝ q̃ fiũt

id eſt in aliquam cauſam p ſe: ſicut dicit ratio antiquã deſtruẽs fortunam et caſũ hoc tamẽ nõ obſtãte: q ſcȝ vnumquodq eſt reducere ĩ cauſam per ſe. Alia eorum que videmus dicũt oẽs eſſe a fortuna: alia autẽ nõ a fortuna ¶ Pro quo notãdũ q omne per accidẽs reducitur ad per ſe. Illud dicitur eſſe per accidẽs quod eſt per aliud. Tunc queram de illo alio: vtrum ſit per aliõ: ſed nõ eſt abire in infinitum: eſt ergo deuenire ad p ſe. Non ergo obſtante q oĩa reducuntur ad per ſe: multa tamẽ ſunt per accidens. Friuola eſt ergo ratio dicens nihil eſſe fortunam: vel nihil eſſe per accidens: quia omnia reducuntur in per ſe.

¶ His premiſſis oſtendit. p. quid eſt caſus et fortuna. Circa quod ſciendum q pñcipaliter. p. videt inſiſtere ad inueſtigandum diffinitionem fortune: quia inueſtigata diffinitõe fortũe de leui pȝ q̃d eſt caſus: diffinitio enĩ caſus cõtinetur ĩ diffinitõne fortune: ſicut diffinitio generis in diffinitõne ſpeciei: vt patebit. Diffinit ergo. p. fortunam ſic: Fortuna ẽ cã per accidens in his que ſunt raro ĩ agẽtibus propter finem: et a propoſito. Dicitur in his que ſunt raro: quia in his q̃ fiunt ſemper vel frequenter non eſt fortuna. Notandum inſuper q non in omnibus que fiunt raro ẽm ſe eſt fortuna vł caſus. Que enĩ ſunt ẽm intentionem licet fiant raro: non tamen ſunt a fortuna Sed ĩ propoſito illa dicuntur fieri raro et ſunt a fortuna que ſunt preter intentionem agentis et inopinata Patet etiaȝ q fortuna eſt cauſa per accñs quia infinita. i. indeterminata: cauſa autem p ſe eſt finita et determinata. Oĩa enĩ ſũt cauſa per accidens que poſſũt accidere cauſe per ſe. Infinita autem. i. indeterminata vni accidunt: vt edificatori poteſt accidere eſſe albnm muſicum. ⁊c̃.

¶ Dicit cõſequẽter ĩ agẽtibus propť finem. vñ ponit. p. q quedam agũt propter finẽ: quedam ñ. Cõtra: qꝛ oĩe agẽs agit propter finem: et qui tollit finẽ: tollit omnem actionem: ſecũdo metaphiſ.ᶜ

Ad hoc reſpõdet cõmentator q aliqua fiũt nõ ꝓpter finẽ: qꝛ non habẽt finẽ deliberatũ: vt cõfricatio barbe: vel eleuatõ feſtuce: q̃ tñ bñ hñt finẽ imaginatũ: qꝛ licet bene fiant ſine deliberatõne: nõ tamẽ fiũt ſine imaginatõne. In iſtis ergo non eſt fortuna. Finaliter dicitur in his que fiũt a ꝓpoſito. i. ab intellectu: nõ a natura. Unde dicit phs q fortuna non ẽ nec in infantibus nec alijs non agentibꝰ a ꝓpoſito. Addit aũt. p. q tam illa que fiũt a propoſito q̃ illa que fiũt a natura ſunt propter finem. ¶ Cõſequẽter ponit duplicem fortunam: ſcȝ bonã et malã. Eufortuniũ aũt dicit eſſe valde bonã fortunam: et diſfortuniũ valde malam.

¶ His pmiſſis dat dñiam inter fortunã et caſũ dicens q dñtia eſt inter hec: qꝛ caſus eſt in plus q̃ fortuna: et quaſi genus ad ipam. Oĩs enĩ fortuna ẽ caſꝰ ſed non econuerſo. Unde fortuna dicit eſſe in his que agũt a ꝓpoſito et p intellectum que quidem libere agunt et ſunt dñi ſui actus. Caſus vero per ſe vanum id eſt fruſtra quod eſt propinquuȝ caſui eſt tam in his que agunt a propoſito q̃ ĩ alijs: vt equus fugiens a bello caſu venit ad ſtabulum: ad qđ veniens ſaluatꝰ eſt: ſed hoc fuit per accidens: qꝛ nõ veniebat ad ſtabulũ vt ſaluaretur: ſed forte cauſa cibi: et tripoda caſu cecidit ⁊ facta eſt ſedes: ſed hoc fuit p accñs: quia non cecidit cauſa ſedẽdi. Tripoda eni vł aliquod graue cadẽs per ſe tendit ad centrum: q aũt cadat ſic diſpoſita q homo poſſit ſedere in ea: hoc eſt caſuale. In talibus autem que non agunt libere ſȝ ſolo inſtinctu nature: que videlicet magꝭ aguntur q̃ agant non eſt fortuna ſed caſus eſt tam in his q̃ in alijs. Talia etiã nõ dicũtur ꝓpe enfortunata vel diſfortunata ſȝ tñ metaphorice ⁊ ſilitudinarie.

¶ Dicit aũt. p. ꝯñter q fortuna ⁊ caſus reducũtur ad genꝰ cauſe efficiẽtꝭ: qꝛ caſꝰ ⁊ fortũa ſũt am eoꝝ q̃ ſꝫ a nã: vł ab ĩtellcũ ⁊ tũc ſupplẽda ẽ rõ q intellcũs ⁊ nã ſũt cauſe efficiẽ.ˢ Notãᵐ q. p. dt q p ſe vanũ ẽ ꝓpiquũ caſui: hec eĩ ꝯueiũt ⁊ dñt.

Conueniunt: q2 vtrinq3 habet eē ī agē tibus ꝑpt̄ finem: niſi enī aliquis ageret ꝑpter finem: nunq̄ contingeret ei aliq̄d fruſtra. Ex hoc enī aliquid dicitur fieri fruſtra vel vane: q2 agens non conſeq̄t̄ finem intentum. In hoc tamē differunt q2 vanum ē p̄ compationem ad finē in quantū in finem nō attingit. Caſus vero per comparationem ad finem inquātum attingit aliud qḋ non eſt finis: vt ſi finis deambulationis ſit depoſitio cibi: non tn̄ inuentio debitoꝝ ſit finis ſi nō deponatur cibus deambulatō erit fruſtra: ſi aūt inueniatur debitor erit caſus. No tandum iuxta p̄m Scotum in quotſ: q̄ fortuna nō ē aliqua p̄ ſe cauſa diſtincta a natura et intellectu ſine ꝑpoſito: imo que reſpectu effectus eſt p̄ ſe cā: eadem reſpectu effectus euenientis non intenti dicitur eſſe fortuna. Item nota fm eū dem q̄ nihil ſic euenit a fortuna q̄n eueniat ab aliqua cauſa p̄ intendenti. Iuxta illud plonis in thimeo. nihil eſt cui⁹ ortum non p̄ceſſit legittima ratio. Sub intentione enī cauſe prime p̄ ſe cadunt omnes effectus: ſed quādo alicui⁹ effectus non apparet cā proxima ſiue per ſe intendens: tunc ille effectus dicitur eſſe fortuitus ſiue caſualis. Vn̄ ſi aurum ſit ibi et aliquis fodiens ipm̄ non intendēs inueniat: hoc eſt q2 ē magis diſpoſit⁹ vt cauſa vniuerſalis ipſum moueat ad hoc bonum magis q̄ ad aliud.

Ca. VI.

Quot autem ſunt cauſe.

Poſtq̄ p̄hus determinauit de omnibus vlt̄ cauſis: hic conſequenter oſtendit q̄ de talibus conſiderare ad naturalem ſpectet. Dicit ḡ phiſici ē conſiderare de quattuor cauſis: q2 in demonſtratione his vtitur. Dubitar3 forte aliquis vnde ē q̄ ad naturalē ſpectat demonſtrare in omnibus cauſ: Ad quod reſpondet commentator: quia in quo eſt materia ſūt omnes cauſe: qḋ patet: materia enim nō eſt ī actu niſi p̄ formam: nec materia habet cognoſci niſi p̄ analogiam ad formam: ſi igitur res habet materiam: de neceſſitate habet formam. Rurſus: q2 materia dicit quid in potentia: et qḋ eſt in potentia nō agit ex neceſſitate res hn̄s cauſam materialem habet cauſam efficientem: que materiā reducit ad actum. Et q2 efficiēs nō agit niſi ꝑpter finem: de neceſſitate concurrit ibi cauſa finalis. Naturalis igit̄ cui⁹ eſt conſiderare omnia materialia ē conſiderare omnes cauſas. Oſtendit ḡ p̄hus primo q̄ naturał̄ ē conſiderere ſeu cognoſcere omnes cauſas: et conſequenter q̄ habeat demonſtrare per omnes cās. Premittit duo p̄ambula: Primū eſt q̄ multotiens tres cauſe veniunt ī vnū: quia forma et finis coincidunt in vnum numero ⁊ efficiens cum forma et fine in vnum ſpecie. Homo enī hominē generat: quia ergo homo generans et genit⁹ ſunt vnum ſpecie forma generantis que ratio agendi et principium actōnis ē eadem ſpecie cum forma geniti que eſt finis materie et perfectio eius. Materia ergo non coincidit cum alijs cauſis: ſed alie tres coincidunt in vnum. Et notandum q̄ dicit multotiens: q2 non ſemp̄. Unde finis dicitur dupliciter: vt ait cōmentator: ſc3 finis generationis et geniti. Finis generatōis hominis eſt ipſa forma humana: ſed finis geniti eſt perfectō quam acquirit genitum per ſuas operationes: vt finis naturalis hominis geniti eſt felicitas. Coincidunt ergo in vnū finis generatōnis et forma: non autē finis geniti. Efficiens etiam ī generatōe vniuoca coincidit cum alijs nō autē efficiens in generatōne equiuoca. Sol enī non eſt calidus formaliter et non cauſa efficiens coloꝝ. ¶ Conſequenter ponit ſecundum p̄ambulū dicens q̄ phic⁹ tenetur omnino conſiderare quecunq̄ mouent mota: que autē mouent nō mota non ſunt amplius phicē conſiderationis: q2 talia non habent in ſeipſis principium motus: ſed cū mouent ſunt immobilia: vt deus et intelligentie. Ex ſecundo p̄ambulo infertur q̄ ad naturalē

ſpectat conſiderare de materia et forma et efficiente: qꝛ ſi phiſicus habet conſiderare motus et generatões rerum: tamē ad generatõnem rerum tres cauſe concurrunt ſcꝫ forma que per generatõnem fit: et materia que generatõnem ſuſtiet: et efficiens que generationem facit: oportet phm conſiderare de tribus cauſis p̄dictis ❡ Deinde pꝛobatur ꝙ ſpectat ad naturalem conſiderare de fine: qꝛ forma et finis ſunt idem numero: vt dictum ē in pꝛimo pꝛeambulo: ergo ſi natural' cõſiderat de forma: conſiderabit etiam de fine. Notandum tamē: ꝙ licet eadē res ſit forma et finis: nõ tamen ſub eadē ratione. Dicitur enim forma inquantum dat eſſe materie: finis aūt vt terminat motum.

Capitulum. VII.

e t penitus reddendum

Poſt ꝙ. p. oſtēdit ꝙ opoꝛꝫ phiſicum cognoſcere oēs cauſas: hic conſequenter oſtendit ꝙ ſpectat ad eum demonſtrare per quodlibet genus cauſe. Ad cuius euidentiam ſciendū ꝙ tollens naturam agere ꝓpter finem tollit omnem demonſtratõnem naturalēꝫ. In naturalibus enī finis imponit neceſſitatem efficienti: efficiens forme: forma materie. Tollens igitur finē tollit omne efficiens: qꝛ nullū agens agit niſi intendendo finem. Si autē tollatur omne efficiens: tollitur omnis forma: deſtructa autē omni forma: non remanebit materia. Ex quo manifeſte patet ꝙ tollens finem in naturalibus tollit omne genus cauſe: tollendo autē omne genus cauſe: tollit omnē demonſtrationem. Si ergo volumus ī phiſicis demonſtrare ſupponendum eſt naturam agere ꝓpter finēꝫ. Rurſus ſi demonſtrare volumus in naturalibus ſupponendum eſt in eis aliquam neceſſitatem eſſe cum demonſtratõ non niſi ex neceſſarijs fieri habeat. Pꝛimo ergo oſtendit. p. naturaꝫ agere pꝛopter finem. Secūdo quomodo ſe habeat neceſſarium in phiſicis. Circa pꝛimum pꝛimo ponit opinionem antiquoꝝ dicens ꝙ antiqui reducunt omnes effectus naturales in materiam. Si autem ponerent aliquas cauſas parum de illis curabant: quia paucoꝝ effectuūꝫ reddebant ratões p̱ illas. Ponebant ergo naturales effectus eſſe ex neceſſitate materie et non ex intentõne finis: vt ſi anĩal coꝛrumpitur: qꝛ nullum agens per ſe intēdit coꝛruptionēꝫ. dicebāt ergo hoc accidere ex neceſſitate materie: qꝛ viꝫ cõponitur ex contrarijs. ymaginabantur enim ſic eſſe naturalia ſicut ſi diceretur᷒ de domo lapides groſſos inferi᷒ eſſe ex neceſſitate materie qꝛ grauioꝛes: ligna vero ſuperius qꝛ leuioꝛa: et non propter aliquam finem. Sic ergo imaginabant̃ eſſe in naturalibus: vt qꝛ talia habent materiam ſic diſpoſitam: vt quia ſunt calida vel leuia: ideo ſic ſe habēt. Alia vero habentia materiam aliter diſpoſitam alr̄ ſe habent ❡ Ponit ergo. p. ratões eoꝛum dicens: ꝙ iupiter. i. deus vel oꝛbis pluit: nõ vt augmentet frumentum: ſed ex neceſſitate materie: qꝛ aquam ſurſum ductam opoꝛtet cõgelari: et congelatam opoꝛtet deoꝛſum venire. Si igit̃ congelatio a nullo agente intendit̃ opoꝛtet ipam eſſe ex neceſſitate materie. Secundo hoc idem pꝛobatur ſic: ſi pluuia eſſet ꝓpter augmentum frumenti᷒ vl' aliquod aliud in naturalibus eſſet pꝛopter finem: tunc in talibus non contingeret contrarium illius finis: ſed pluuia non ſolum augmentat frumentū ſed deſtruit: vt cum pluit frumento exiſtente in area igit̃ pluuia non ē ꝓpter frumentuꝫ: nec per conſequens aliquid phiſicum ē ꝓpter finem. ❡ Hāc opinionē repꝛobat. p. dicens ꝙ hoc eſt impoſſibile: qꝛ q̄cumꝙ ſūt a natura aut fiunt ſicut ſemꝑ: aut frequenter. Illoꝝ autē que fiunt a foꝛtuna vel a caſu nihil fit ſic̄ ſꝑ aut frequenter. Nā pluere multotiēs quod fit ī hyeme nõ videt̃ a foꝛtuna nec a caſu: ſed ſi foꝛte plueret ſub cane ſicut etā canına: id ē caloꝛem fieri ſub cane non eſt a caſu. Sed ſi foꝛte hyeme eſſet caloꝛ eſſꝫ a caſu. Si igitur naturalia nõ ſunt a caſu ſcd̄m ſemper aut frequenter: igitur ſunt pꝛopt̃ fi-

nem. ¶ Notandū ꝙ pluuia ſub cane ⁊
calor in hyeme aliquādo habent eſſe qꝛ
effectuū h exiſtium non ſolū cauſa ē ſol:
ſed alij planete. Licet ergo ſol in hye-
me non habeat calorē generare vel eſtū:
tamē hoc nō obſtāte erit calor in hyeme
qꝛ mars vel alius planeta calidus erit ī
calidis ſignis: et quod dictum eſt de ca-
lore vel caumate reſpectu hyemis intel
ligendum eſt de pluuia reſpectu canis.
Canis enim eſt quedam ſtella ſub q̄ ſol
exiſtens tantum eſtum generat vt nō ſit
aptum natum tempus ad generatōnem
pluuie: de hoc vide ſexto meta. ca. ſecū
do. Item ſic arguit. p. qꝛ ars imitat᷑ na-
turam: vel pficit aliquādo que natura n̄
poteſt operari: ſi igitur artifex agit ꝓpt̄
finem a fortiori natura aget. Notanduꝫ
ꝙ ars perficit naturam: qꝛ natura eſt de
terminata ad vnum: ars vero qꝛ non ſic
determinat᷑ pōt in rebus naturalibꝰ ali-
quas formas inducere quas non poteſt
ipa natura. Virtute enī artis pōt iuuari
natura: vt celerius ⁊ facilius conſequat᷑
intentum. Imitatur aūt naturam: qꝛ cuꝫ
intellectus noſter teneat infimuꝫ gradū
in genere intelligētiarū et imitetur eas:
oportet ꝙ ars intellectꝰ nr̄i aliquo mo-
do imitetur naturaꝫ in qua refulget opꝰ
et ars intelligentiarum. Iteꝫ arguit. p.
ꝙ nos videmꝰ alia agere ordiate ⁊ ꝓp-
ter finem: vt aranee faciēdo telam ⁊ for-
mica congregando grana. Videmꝰ etiā
ꝙ plante faciunt folia ꝓ coopertimento
fructuum: et habent radices deorſū gra-
tia ſuſtinendi nutrimentum: omnia autē
talia ſunt ſolo inſtinctu nature. Pro q̄
ſciendum ꝙ formica et huiuſmōi aīa-
lia non agūt ex arte vel deliberatione: p
artem enī operantes ī eadem ſpecie ſiū
magis et minus ſubtilem inuentionem
magis ⁊ minus ſubtiliter operātur. que
ergo in eadem ſpecie vniformiter agūt:
non operātur ex arte: ſed ex inſtinctu na
ture. Aranee autē eo dꝰ faciunt telam ⁊
yrundines nidum: Si ergo talia agunt
ꝓpter finem: qꝛ yrundines faciunt nidū
ꝓpter filios conſeruandos: patet ꝙ na-
tura agit ꝓpter finem. Reſpōdet auteꝫ
p. ad motiua in oppoſitum opinātiū re-
mouendo difficultatem ſumptā ex erro-
re vel ex peccato nature: qꝛ nos videmꝰ
in his que ſunt ſm arteꝫ contingere pec
catum et errorem: vt medicus aliquādo
non recte medicatur: et tn̄ hoc non ob-
ſtante ipi phī non negabant finem in ar
tificialibus: quare nec ꝓpter huiuſmo-
di errorem tō finis eſt neganda a natu-
ralibus ſiue ergo fiat pluuia tempe meſ
ſis et deſtruatur frumentū: ſiue fiāt mō
ſtra ex corruptione ſeminis: hoc eſt p ac
cidens: et in paucioribꝰ: nec propter hꝰ
arguitur naturam nō agere ꝓpter finē.
Et ſi arguatur ꝙ natura non agit ex de-
liberatione: reſpondeo ꝙ ex hoc non ſe-
quitur qn agat ꝓpter finem: qḋ ꝓbatur
in ſiſi de arte: Licet enī ars agat ꝓpter
finē: nō tamē artifex ſemper deliberat.
Et ponit exemplum: qꝛ citharizans pfe-
cte habituatus nō deliberat tangendo
cordas cithare. Si enī cum tangit vnaꝫ
cordam deliberat anteq̄ tangat aliā tol
leret᷑ conſonantia: qꝛ nimium eſſet ſpaci
um tēporis inter tactum vnius corde et
alterius. Natura igitur agit ꝓpter finē
ꝙ cognoſcat finem: ſed quia dirigit᷑ a co
gnoſcente: ſcꝫ ab intellectu a natura
agente. Natura igitur dicit᷑ intendere fi
nem inquantum intellectum ꝓpter finē
agit mouendo naturam: et hoc ſufficit.
Unde licet in nobis volūtas agat ꝓpt̄
finem: non tamen cognoſcit: ſed ab intel
lectu dirigit᷑.

Capitulum. VIII.

Quod autem ex neceſſi-
tate: ⁊c̄. Hic conſequēter de-
terminat. p. qualiter reperit᷑
neceſſarium in rebus phiſicis. Querit
igitur. p. vtrum neceſſitas ponenda id ē
ſumenda ſit in rebus phiſicis ex pte ma-
terie que eſt neceſſitas ſimpliciter ⁊ ab-
ſoluta: vel ex parte finis: que eſt neceſſi-
tas ex ſuppoſitione ſeu conditōnata. Et
reprehendit antiquos ponentes neceſſi
tatem in rebus naturalibus ex parte ma
terie. ¶ Pro quo notandum ꝙ in rebus
naturalibus non eſt ponenda neceſſitas

ex parte materie eodem modo quo antiqui ponebant: ſcʒ ꝙ huiuſmodi neceſſitas ſumenda eſſet principaliter ex parte materie cum ſumenda ſit pɼicipaliter ex parte fīnis: Licet bñ poſſit ſumi aliquādo neceſſitas ex parte materie: vt tactuʒ eſt prius de corruptione animalis. Probat ergo .p. intentum ex ſimilitudīe quā habet finis in naturalibus cum fine ī artificialibus. Dicit ergo ꝙ domus in artificialibus nō eſt facta principaliter ex neceſſitate materie: ſed cauſa abſcondēdi et ſaluandi ipſas res: licet non poſſit fieri ſine materialibus principijs: ſimiliter igitur eſt in alijs iam naturalibus ꝙ artificialibus: in quibus eſt agere propter aliquid: ſcʒ propter fineʒ. Neceſſitas enim materie oritur a fine: quia vt talis finis ſequatur oportet materiam ſic diſponi: vt ſerram eſſe ferream et dentatam: vt ſit apta ad ſecandum: Sic eſt de materia in ordine ad formam ſubſtantialem que eſt finis generationis. Concludit igitur ꝙ neceſſitas in naturalibus ē ex ſuppoſitione finis: non ꝙ finis ſit neceſſarius: ſed quia imponit neceſſitateʒ alijs cauſ. Si arguatur cōtra hoc: quia ſi ponit finis neceſſitatem alijs: ergo eſt quid neceſſarium. Dicendum ꝙ ibi eſt fallacia figure dictionis mutando quo in quid: finis ē illō quo aliqua ſūt neceſſaria: nō tamen ꝓpter hoc ſequit̄ ꝙ ſit q̇d neceſſarium: q2 enī denominatio ē a forma: ideo illud quod ē formaliter tale abſolute dicit̄ tale: ſed ſolum ē virtualiter tale: ⁊ ē ratio quare alia dicūtur talia nō dicitur abſolute tale. Secūdo arguit .p. q2 finis in naturalibus ſe habet vt ꝑncipiū: et q̄ ſunt ad finē vt cōcluſio: ⁊ tunc ſupplenda ē rō cū ꝑncipia imponant neceſſitatem cōcluſionibus: ideo ratio neceſſitatis in naturalibus ꝑncipaliter ſumenda ē ex fine. Subdit rationē quō finis habet rōnem principij nō quidē actionis: vel quo ad executionem ſed ratiocinatōnis: id eſt quo ad intentioneʒ: q2 vniʒ a fine incipimus ratiocinari de hiis que ſunt ad finē. ¶ Dubitaret forte aliquis quō verū ſit ꝙ ī naturalibus ſumenda ē neceſſitas ex ſuppōne et nō ſimplr. Dicendum ꝙ ſimpliciter vt ad preſens ſufficit pōt dupliciter ſumi. Primo idē eſt ꝙ vniuerſaliter et ſp. Secūdo pōt ſumi vt idē ē ꝙ abſolute ſumptū: qđ enī ē reſpectiue tale dicitur eē nō ſimpliciter tale. Omnibus iſtis mōis poſſumus dicere neceſſitatem naturalē ſumendā eē non ſimplr. Primo enī huiōi neceſſitas non eſt ſimpliciter: q2 nō ē ſemꝑ: ſino vt plurimū naturalia ſūt vt frequēter. Secūdo naturalia dicūtur eē non ſimplicit̄ q2 nō habēt neceſſitatē abſolutā: neceſſitas enī materie ē neceſſitas abſoluta. Que enī cōtingūt ex neceſſitate materie vt mors et corruptio ⁊c̄: talia ſine relatione ad finē et abſq3 intentione eius eſſe habent: Sed naturalia que ſūt intēta a natura nō habēt cōtingere niſi ꝑ relationē ad aliud: vt ex intentione finis. Notandū inſuꝑ ꝙ liceʒ finis ſit cauſa eorū q̄ ſūt ad finē: tamē in via generatiōis et tꝑe poſterior erit omnibus illis. Materia enī intelligitur prior his quoꝝ eſt cauſa. Cū ergo priora imponāt neceſſitatem poſterioribus ſimplr: ideo materia dicit̄ neceſſaria ſimplr. Q2 vō poſteriora nō imponāt neceſſitatem priorib⁹ niſi ex ſuppōe: iō dr̄ .p. ꝙ ſumēda eſt neceſſitas ex ꝑte finis. Vel poſſum⁹ dicere ꝙ neceſſitas ex materia ē neceſſitas ſimpliciter et abſolute. Nā ſi neceſſe ē corrūpi aīal: q2 cōpoſitū ex cōtrarijs huiōi neccitas eſt ſimpliciter ⁊ ineuitabilis: neceſſitas aūt ex ꝑte finis eſt neceſſitas ex ſuppoſitiōe: q2 ſi neceſſe ē hr̄e aliq̇d ꝓpter finē cōſequendū vt nauigiū ad mare trāſfretādū: huiōi neceſſitas nō ē abſoluta: ſʒ ad talē finē ꝯſequēdū. Finalr oñdit p. neceſſitatē ī naturalib⁹ ſumēdā aliq̇⁰ ex ꝑte materie: q2 ī diffinitiōe pōit̄ aliq̇d vt mãle. Diffinitiō āt ē nccria ī demrātōne q̄re ad hñdā cōpletā demratōʒ ī nālib⁹ aliq̇⁰ nccria ē mã. Fiunt nāq3 res nāles ex ꝑncipijs mālib⁹ hñtib⁹ aptitudinē ad formā q̄ ē finis gñatōis: ⁊ ſic lʒ ibi ſit neceſſitas materie: non tamē ꝑncipaliter: q2 rō nccitatis ſumit̄ ab iꝑo fine.

Explicit liber ſecūd⁹. Sequitur terti⁹.

Quoniam autē natu-
ra ⁊c. Poſtq̄ .p. in duobus
libris p̄cedentibus determi-
nauit de principijs motus: i
parte iſta incipit determinare de motu q̄
eſt paſſio ſubſtātie corporee inq̄tū natu
ralis. Dicit autē q̄m natura eſt principi
um motus: et ſciencia nobis eſt de natu
ra: ideo oportet nos naturales nō igno-
rare quid ſit mot⁹: q2 ignorato motu ne
ceſſe eſt ignorare naturā. Qḋ poteſt ſic
intelligi: q2 cū ſubſtantia corpea inq̄tū
naturalis ſit ſubiectum huius ſcientie ⁊
motus eius paſſio nō poſſumus habere
plenariam noticiam de natura ſiue ſuba
naturali niſi cognoſcamus motū: q2 in
qualibet ſcientia inquirūtur paſſiones
ſubiecti. Dicit ergo q̄ determinandū
eſt de motu et de conſequentibus ipſū
ſcȝ infinito: loco: vacuo: et tp̄e. Quia eñ
motus eſt de numero cōtinuorum: ⁊ q2
infinitū ponitur in ratione continui: iō
dicit primo eſſe determinandum de infi
nito. Continuū eñ eſt diuiſibile ī infini
tum. Adhuc autē ſine loco vacuo et tp̄e
impoſſibile eſt eſſe motum: ideo deter̄i-
nandum ē etiā de iſtis. Dicit etiam .p.
q̄ de his determinandū eſt vniuerſaliṫ
et in cōmuni: eum iſte liber ſit cōmunis
ad om̄es libros philoſophie naturalis.
Notandum inſuper q̄ illud qḋ dicit q̄
predicta ſunt cōmunia omnib⁹ naturali
bus intelligendum eſt aut ſm apparēti-
am: aut ſm veritatem. Vacuum aūt ſm
veritatem non eſt ponendum: licet aliq̄
antiquorū illud poſuerunt. Primo de
terminat igitur de motu: et conſequen-
ter de alijs in hoc libro et ſequentibus.
Diffinit ergo motum dicens Motus eſt
actus entis in potentia ſm q̄ huiuſmōi
id eſt ſm q̄ in potētia: vt alteratō ē act⁹
et motus alterabilis inquantum altera-
bile. Cōſequēter oſtēdit .p. quō mo-
tus eſt in gñe rer̄. d. q̄ ē ī gñe rer̄ ad q̄s
eſt motus: ideo dī q̄ motus non ē p̄ter
res ad quas eſt illud quod mutatur. Si
illḋ quod mutatur aut mutatur ſm ſub-
ſtantiam aut quantitatem, aut qualitatē
aut vbi. Motus igitur eſt ī quattuor ge
neribus. Addit autē q̄ in his ſicut dici
mus: nullum eſt accipere gñe q̄ ſit ge-
nus ad illa quattuor. Unde motus com
muniter ſumptus nō eſt in aliquo gene
re: ſed abſtrahit a quattuor illis generi
bus. Motus aūt ſpecialiter ſumptus ē
in genere rerū ad quas eſt motus et cau
ſa eſt: q2 ſm commentatorem in hoc ter
tio: motus ē forma fluens ſiue imperfcā
Perfectum aūt et imperfectum non va
riant ſpeciem. Conſequenter oſtēdit
phs q̄ motus eſt in ſpecie dicēs q̄ vnū
quodq̄ p̄dicamentorum poteſt capi du-
pliciter: vt in ſubſtantia aliquid pōt ca-
pi vt forma vel vt priuatō: et ſm hoc po
nūtur due ſpecies motus: ſcȝ generatio
⁊ corruptio: et ſilr ſm quantitatem: ⁊ ſic
ſumuntur due ſpecies: ſcȝ augmentatio
et diminutio. Scḋm qualitatem etiam
ſm priuationem et habitum: vt album
Nigrum eñ quodammō dicit priuatio-
nem albi: ⁊ ſm hoc poſſūt accipi alie due
ſpecies que propter penuriam nominū
dicūtur alteratio. Scḋm etiā vbi ſurſū
qḋ ſe habet vt habitus: ⁊ deorſū quod
ſe habet vt priuatio: q̄ q̄daȝ due ſpecies
pūt dici vno nomīe loci mutatio. No
tandum circa diffinitionem motus in q̄
dicitur: Mot⁹ ē actus entis: ⁊c. q̄ act⁹
ponitur ibi tanq̄ genus ad motum ⁊ ad
formā: ſed entis in potentia diciṫ ad dif
ferentiam forme: que eſt entis actus in
actu. Conſequenter ponit tertiam pti
culam motus bene aſſignatam quando
diciṫ ſm q̄ huiuſmōi. Narguit igiṫ ſic:
Subiectum motus eſt actu ⁊ potentia:
vt id quod ē actu es: eſt potētia ſtatua;
ſed motus non eſt actus eius: vt patet ī
actu: ergo eſt actus eius vt eſt in poñ.

Notandum autem q̄ ſi motus ad ſta
tuam eſſet actus eris vt es eſt: tunc q̄-
diu eſſet es ſemp moueretur ad ſtatuā
quod eſt inconueniens. Inſuper oſtē
dit phus q̄ motus non eſt actus rei pri-
uſq̄ ſit in fieri: nec poſtq̄ eſt in facto eſſe
Dicit ergo q̄ edificatio eſt actus edifica
bilis inquantum edificabile: vel inquā-

tum edificatur: ergo non eſt actus eius anteꝙ ſit in fieri. Deinde oſtendit ꝙ nõ eſt huiuſmodi actus in facto eſſe: q: cum domus terminata eſt: non amplius ē paries edificabile. Edificatio autẽ eſt actus edificabilis. Patet igitur ex his ꝙ motus eſt actus edificabilis imperfectꝰ: q: ſolum eſt in fieri ⁊ non in facto eſſe. Unde conſequenter dicit ꝙ antiqui errauerũt circa motum q: eſt quid indeterminatũ: q: nec eſt eorum que ſũt in potentia ſimpliciter: nec que in actu: quod patet ex hoc: quia vt dictum eſt quãdo aliquid ē ſimpliciter in potentia ad aliud nondum mouetur: quando autẽ eſt in actu ad illud ad quod erat prius in potentia: terminatus eſt motus. Dicit ergo ꝙ motꝰ vere eſt actus imperfectus: q: vt dictum eſt ē forma fluens: id eſt forma incõpleta: ſiue imperfecta et in fieri: vt motꝰ localis eſt vbi fluens et dealbatio eſt albedo fluens et in fieri: et ſic de aliis. ¶ Cõſequẽter ponit aliam diffinitionem motus que eſt quaſi materialis: vicȝ ꝙ motus eſt actus mobilis ĩ eo ꝙ mobile. Et arguit ſicut dictũ ē: Omne mouens mouetur ſm ꝙ in potẽtia mobile: ergo motus per ſe competit ei quod eſt potentia mobile. Secundo arguit ſic: quod non ineſt mobili ⁊ agẽti niſi in ꝙtũ agit ⁊ patiẽ et eſt mobile: illud per ſe cõpetit mobili et nõ mouenti: motus eſt huiuſmodi: ergo ⁊c. Dicit ergo .p. ꝙ quia agẽs mouet tactu id eſt tangendo: ideo ſimul patitur: quia tactus ē activorum ⁊ paſſiuorum adinuicem. Et probat .p. q: motus accidit mouenti: quia cauſa tota quare mouens mouetur eſt quia mouet tangendo: ideo ſimul patitur. ¶ Notãdum autẽ ꝙ non eſt de ratiõne mouẽtis ꝙ moueat tangendo: vel ꝙ moueat motu: bñ igitur arguitur ꝙ mouenti non competit motus per ſe. ¶ Notandum inſuper: ꝙ illa ſecunda diffinitio dicitur q̄ſi materialis reſpectu alterius: q: vt habȝ vt que oſtendit demonſtratõnis principiũ deri ſecũdo poſteriorũ: q: illa diffinitio eſt formalis reſpectu eius que oſtendit demõſtrationis concluſionem: ſic ē in ꝓpoſito: quia ex prima diffinitõe ſequiẽ ſecunda. Ex his igitur infertur ꝙ motus eſt in mobili et non in mouenti: eſt enim actus mobilis a mouente. ¶ Conſequẽter dicit ꝙ motus ē vnus actus mouentis et mobilis. Eſt enĩ actus mouentis ĩ eo ꝙ agit: et mobilis in eo ꝙ patitur: ſic eſt idem ſpacium aſcendentis et deſcendentis: licet ratio non ſit vna.

Capitulũ. II.

Habet autẽ defectum.

Poſtꝙ .p. determinauit de motu: quia actio et paſſio ſunt q̄dam motus: ideo mouet hic queſtionem: in q̄ habeat eſſe: et primo ꝓbat ꝙ in agente et mouente non ſit actio dicens: ꝙ ſi hoc eſt ſequitur ꝙ in mouente erit motus cũ actio et paſſio ſint idem motus. Eadem enĩ ratio eſt in mouente ⁊ moto que ē in agente et patiente: q: omne agens ē mouens: et omne patiens motum. Ponere ergo actionem in agente eſt ponere motum in mouente. Si autẽ motus eſt ĩ mouente: ſequitur ꝙ omne mouens mouebitur: aut habens motũ non mouebitur. Primũ eſt inconueniens: quia eſt dare mouens ĩmobile vt deus. Et ſecundum eſt inconueniens: q: ſicut ſtare non põt: ꝙ in aliquo ſit albedo et non ſit album: ſic eſſe non poteſt ꝙ in aliquo ſit motus et non moueatur. ¶ Pro huius dubij declaratiõne ſm mentem docto. ſubtilis 13. q. quolibe. et .13. di. 4. ſententiarum primo aliq̄ premittam: ſecundo concluſiones ſubiungam. ¶ Quantum ad primum ſciendum ꝙ duplex eſt actio. ſ. manens: vt viſio intellectio: ⁊ tranſiẽs: vt calefactio: ſm ꝙ ponit .p. 9º. meta. Quod ſic poteſt declarari: Operatiõ autem ſiue actio immanens duas habet cõditiones in quibus conuenit cum actiõe tranſeunte. Prima eſt ꝙ ſemper eſt ĩ fieri: non dico fieri ſucceſſiuo: quia operatio eſt indiuiſibilis: ſed ſic in fieri: q: cõtinua dependentia ad cauſam eandem et ſm idem: ſicut dependẽtia rei create ad cauſam conſeruantem: ſcȝ deum. Secũda conditio eſt ꝙ operatio quaſi tranſit

in obiectum ſicut in terminum: licet nõ accipientem eſſe per ipſam: ſed preſupponitur in ſuo eſſe: et ꝓpter iſtas duas ſignificat̃ grãmatice per verbum actiuũ. Actio autẽ tranſiens vltra iſtas conditiones addit tertiam: qꝛ ſcꝫ eſt productiua alicuius vt termini accipientis per eam eẽ: vt calefactio eſt productiua caloris ĩ ligno vltra paſſionem in ligno: ſcꝫ calefieri. Iſta autẽ diffinitio actionis ſic intellecta non eſt generis in ſpecies ſꝫ vocis in ſignificatões. Nam actio tranſiẽs eſt vere actio de genere actionis. Actio autẽ inmanẽs eſt vere qualitas: vt intellectio viſio: ſꝫ equoce dr̃ actio ꝓpter cõditiones predictas in quibus conuenit cum actione de genere actionis. Alio° poteſt etiam actio de genere actionis diuidi in inmanentem et tranſeuntem: ſicut ſuperius in inferiora: Nam non ſolum ad formam inductam per motum ĩ paſſo alio ab agente eſt actio de genere actionis ſed etiam ad formã inductam in ipſomet agente. Intellectio enim aliqua actione intellect⁹ producitur: que actio productiua eſt de genere actiõis illa cuĩ forma abſoluta cum ſit noua eſt termin⁹ alicuius actionis proprie dicte: per quã accipit eſſe. Quando ergo forma terminans ipſam actionem eſt in ipſo agente: tunc actio ipſa manet. Quando v̾o forma terminans ipſam actionem eſt extra agens: tunc actio ipſa tranſit. Diſtinctõ illorum modorum accipiendi inmanentem actionem patet: qꝛ illud quod ſm̃ illum intellectum dicitur actõ inmanens vt intellectio: hoc dicitur terminus actionis inmanentis ſm̃ alium intellectum Illam aũt actionem ꝓductiuam intellectionis cõmuniter intelligimus per hoc quod eſt dicere vel elicere intellectõem Iſte ſecundus intellectus de actione inmanente et tranſeunte licet ſit verus: tamen non eſt de intentione ariſ. 9. meta.

Item ſciendum ꝙ reſpectus in genere eſt duplex: vnus intrinſec⁹ adueniens: ⁊ alius extrinſecus. Voco aũt reſpectum intrinſecus aduenientem qui ſequitur neceſſario ambo extrema poſita in actu: vel quod idẽ eſt: quãdo neceſſario ſequitur ſuum fundamentũ poſito termino: et talis reſpectus ẽ tãtũ de genere relationis. Voco autẽ reſpectũ extrinſecus aduenientem q̃ nõ neceſſario ſequitur poſita extrema ĩ actu: et ſub h° membro cadunt illa ſex principia d̾ quibus agit auctor. 6. principioꝝ. Patꝫ enĩ de actione et paſſione: quia poſſibile eſt actiuum et paſſiuũ eſſe: et etiam approximari: ⁊ tamen non habere illum reſpectum: ꝙ ſcꝫ agens ſit illud a quo paſſiuꝫ tranſmutetur: nec paſſiuum id a quo tranſmutetur: puta ſi ſit aliquid impediẽs actionem: et ꝓ tanto illa ſex principia non ſunt ſpecies relationum: qꝛ relatio dicit reſpectum intrinſecus aduenientem: illa autẽ non. De quando tamen ẽ ſpecialis difficultas: Videtur enĩ ꝙ ſit reſpectus intrinſecus adueniens cum neceſſario ſequitur extrema poſita in actu. poſito enĩ tp̄e ⁊ motu que ſunt extrema qñ neceſſarium eſt eſſe motum in tempore: et per conſequens reſpectum quem importat quando. Ratio ꝙ quãdo non neceſſario ſequitur extrema: ⁊ eum iſtat̃ de tempore et motu dico ſm̃ ariſtotilem quarto huius: ſi eſſet aliud celum eẽt aliud tempus. Ex quo concludo ꝙ poſſꝫ eſſe motus in alio celo vel vniuerſo qui non menſuratur tempore huius celi. Similiter ſi deus extra celum crearet lapidem: ⁊ moueret ipſũ per nouum ſpacium: ille motus nõ menſuraretur tempore hoc noſtro. Similiter loquendo poſſibile eſt poni tempus et motum ⁊ tñ motum non menſurari tempore: et per conſequens nõ habere quando. Ex quo patet ꝙ quando eſt reſpectus extrinſecus adueniẽs cum non neceſſario conſequitur extrema poſita ĩ eſſe. ¶ Vlterius ſciendum ꝙ agens creatum habet reſpectum ad terminum primum ſiue totalẽ qui dicitur productum: et ad terminum que eſt forma producta: et ad ſubiectum illius forme quod eſt paſſum ſeu trãſmutatum. Quod autem reſpectus iſti ſint alij probatur quia ſunt ad alios terminos:

tum quia reſpectus correſpondētes ecōuerſo ſunt omnino alij. reſpectus em̄ ꝓducti ad producens eſt ſicut dependentis ad illud ad quod dependet: ⁊ hᵒ ſimpliciter ſm̄ eſſe ſuū: ſicut ſimpliciter accipit eſſe. Reſpectus autē tranſmutabil' ad tranſmutantem non eſt reſpect⁹ ſimpliciter dependentis ſm̄ eſſe. Trāſmutabil'e enim ſm̄ eē ſui ſimpliciter cōcurrit cum agente vt cōcauſa: et non accipit eſſe ſimpliciter ab ipſo: ſed tantū accipit eſſe ſm̄ formam que inducitur. Reſpectus enim ꝓducti et inducti patet ꝙ ſunt alij: et ſi vterqꝫ ſit dependentis ab ipſo producente: quia illud primo depēdet quod accipit primo eſſe: ⁊ hoc eſt ꝓductum. Illud autem ſecundario depēdet quod ſecundario accipit eſſe: ⁊ hoc eſt eductum vel inductum. Iſtorum trium reſpectuum ex parte agentis duo p̄mi non ſunt extrinſecus aduenietes: qꝛ vel agens non habet relationem realem ad productum vel inductum: vt patꝫ de deo producente creaturam: vel aliquid in creatura. vel ſi habet relationeꝫ neceſſario conſequitur fundamentum poſito termino. Ille autē tertius reſpectus q̄ eſt ad paſſum eſt extrinſecus adueniēs: quia bene poſſibile eſt actiū vel paſſiuū vt ſubiectū eſſe etiam approximata et tamen non habere illum reſpectū vt agēs ſit illud a quo paſſum tranſmutetur: nec illud tranſmutetur ab ipſo: vtpote ſi eſt aliquid impediens actionem: ergo cum actio ſit reſpectus extrinſecus adueniēs vt prius dictum eſt erit habitudo agentis ad patiēs ſeu paſſum tranſmutatum. Duo autē alij reſpectus ſcꝫ productionis et inductionis ſiue actiue ſiue paſſiue pertinebunt ad genus relationis proprie dicte: quia ſunt intrinſece adueniētes. Ex predictis apparet multiplex equiuocatio huius nominis actio. Uno enīꝫ modo dicitur de operatōne prout intellectio vel volitio dicitur operatio: ⁊ tamen in rei veritate ē qualitas. Alio mō actio dicit per ſe habitudinem vel reſpectum: et quandoqꝫ accipitur hoc nomen actio pro reſpectu producentis ad ꝓductum: ſicut pater dicitur cauſa agens filij. Alio modo pro reſpectu educentis ad eductum: ſicut calidum eſt cauſa caloris ī ligno. Alio modo ꝓ reſpectu trāſmutantis ad tranſmutatum: Iuxta illō 6ᵒ p̄ncipioꝝ Actō eſt ſm̄ quam in id qō ſubijcitur agere dicimur. Aliquando etiam accipitur actio pro re ſeu forma acta et producta includendo iſtum reſpectū quem exprimit hoc quod eſt ab alio: ſicut accipitur in hoc tertio. Scōm enim hanc quintam ſignificationem exponit communiter ariſto. in hoc caplo: ⁊ tunc actio quantum ad illud connotatum ptinet ad aliquod genus abſolutum ſcōm ꝙ paſſum tranſmutatur: vtputa quantitatem qualitatem: et huiuſmōi. Sic enī loquendo de actione dicit h̄ ꝙ eſt opus et finis actiui. Opus autē et finis eſt ipſa forma abſoluta in paſſo: ſicut vt ſluēs loquendo de agente per motum. Unde premittit ibi ꝙ motus eſt actus actiui ⁊ paſſiui: Sed paſſiui vt in ipo: Actiui autem vt ab ipo. Ille aūt motus realit' ſm̄ cōmentatorem eſt forma fluens.

Dicitur igitur ibi actio ipm̄ actum ſiue opus ſiue finis agentis inquantum ē ab agente: ⁊ hoc de primo. ¶ Quantū ad ſecūdū ſit iſta prima concluſio: Actio p̄ᵒ modo accepta que eſt operatio et forma inmanens abſoluta ē in agente: vt i ſubiecto: hoc apparet per p̄. nono meta. d. ꝙ viſio eſt in vidente. De actione aūt ſecundo modo et tertio modo accepta que eſt reſpectus intrinſecus adueniens ⁊ d̄ genere relationis dicetur alr̄. Secunda concluſio ſit iſta: Actio quarto modo accepta que ē reſpectus de genere actiōis eſt in agente ſubiectiue et non in paſſo: quia in eodem eſt reſpectus et fundamētum. Ratio enī fundamenti videtur hᵒ oſtendere: nec oppoſitum eſt intelligibile. Sed potentia actiua que eſt fundamētū hui⁹ reſpect⁹ et actōis ē ī agēte: ḡ tal' actō ē ī agēte ſubiectiue. Itē in q̄cūqꝫ ē forma aliq̄ illō ſimpl'r ē tal'e ſꝫ illā formā: oī⁹ enī irrōnale videt ꝙ forma ſit in aliq̄ ⁊ ñ ꝯſtituat ipm̄ iformatū ſm̄ ipam: ḡ ſi actō ſit formaliter in paſſo: paſſum erit

ſim^r agens. Sic ergo intelligēdo hanc concluſionem ꝙ actio que eſt reſpect⁹ extrinſecus adueniens eſt in agente ſicut in ſubiecto: In forma autē que dicit potentia actiua ē vt in fundamento proximo. Similiter paſſio dicit reſpectuꝫ oppoſitum correſpondentē iſti que ſuo mō ſimiliter ē in paſſo et in potētia paſſiua.

¶ Tertia concluſio ſit illa: Actio accepta quinto modo que ē forma tranſiens acta ſeu ꝓducta ꝑ actionē de genere actionis eſt in paſſo vt in ſubiecto. hoc apparet per. p. 9. meta. di. Edificatio eſt edificato: accipitur ibi edificatio ꝓ forma acta per edificatōnem. Et probatur etiam: qꝛ talis forma acta dum ē in fluxu ē motus: vt dictum ē. Motus autē eſt in mobili ſubiectiue: vt patet capitulo precedenti: ergo ꝛc̄. Sic ergo patet quomodo actio eſt in agente: et quomō non. Et tunc ad argumentum in oppoſitum quando dicebatur ꝙ ſcꝫ actio ē in agente: cum actio et paſſio ſint idem motus: ſequitur ꝙ motus erit in mouente: patet qꝛ. p. accipit actionē quinto modo et facit ꝓ tertia concluſione. Ex predictis patet differentia inter actionem et paſſionem. Differūt eīm formaliter licet ſint idem mot⁹ materialiter patet ex textu ſuperius alligato: vbi dicitur ꝙ licet idem motus ſit agentis et patientis: nō tamen ſub eadem ratione. Eſt enim motus agentis: qꝛ ē ab hoc et ē actus ꝛ paſſio patientis: qꝛ ē in hoc ſcilꝫ paciente. Hoc idem patet alia auctoritate. p. ī littera dicentis: ꝙ licet idem ſit ſpacium ꝛ eadem diſtantia a ſurſum et deorſum: ꝛ econuerſo: non tamē ē idem diſtare.

Propter quod notandū ꝙ ſpacium exiſtens inter aliqua duo alr accipitur vt ē ſpacium: et alr vt importat quoddaꝫ diſtare: nam ſpaciū dicitur vt cōſideratur ꝺm ſe: diſtare vero nominat ſpacium applicatum ad terminos. Cum ergo diſtare non nominet ſpacium ſimplr ſed etiā terminos: et diuerſi ſint termini: erit aliud et aliud diſtare: Sic actio et paſſio licet ſint idem motus materialiter: qꝛ ad vnam formam: differunt tamen formaliter vt dictum ē et ſunt ī alijs ſubiectis.

¶ Et ſi contra hoc arguatur ꝙ ariſ. dicit hic ꝙ cui inſūt hec ſcꝫ actio ꝛ paſſio motus ē: ergo videtur ꝙ motus ſit ſubiectū vtriuſqꝫ. Reſpōdeo: littera poteſt ſic exponi: Cui inſunt hec: non quidē vt ſubiecto vel fundamento: qꝛ nec paſſio ꝺ genere paſſionis ineſt motui vt fundamento: qꝛ reſpectus fundatus ſuper motum ad agens ē intrinſecus adueniens: cum motus ſit forma inducta vel educta: ſed cum inſunt hec: alteruꝫ terminatiue ſcꝫ actio et alterum quaſi ſubiectiue: qꝛ conconſtituntur ſe in eodem ſubiecto. ſ. paſſio. Ex predictis patꝫ ꝙ cum actō ꝛ paſſio formaliter diſtinguantur: nec dicant motum ꝺm ſe: ſed per relatōnē ad agēs et patiens ſunt diuerſa predicamenta.

Patet etiam ꝙ motus non ē formaliter in predicamento actionis nec paſſionis cum ab ipīs formaliter diſtinguatur: qꝛ motus ꝺm ꝙ huiuſmodi non dicit aliqd per comparationem ad agens aut patiens: ſed per comparatōnem ad formaꝫ: que per motum inducitur quare motus vt motus ē in eodem genere cum forma que per motum inducitur: vt dictum eſt in precedentibus.

Capꝫm. III. De infinito.

Noniam autē de natura

Poſt ꝙ determinauit de motu ī parte determīat de infinito. Cuius cauſa eſt: quia ſcientia naturalis eſt circa magnitudines tempus et motum: quorum vnumquodqꝫ neceſſe eſt eſſe finitum vel infinitum. De infinito multa dicta ſunt pmo huius: Alia tamē tangam eorum que hic ponit. p. Primū eſt ꝙ aliquid dicitur eſſe infinitum vel ī actu vel in potentia. Nulla autē magnitudo vel multitudo eſt actu infinita: Magnitudo tamen eſt infinita in potentia ꝺm diuiſionem: et multitudo ꝺm appoſitionem. Et ſi arguat contra hoc: qꝛ fruſtra eſt potentia que nō poteſt reduci in actum: quia poſſibili poſito in eſſe nullū

ſequitur impoſſibile. Reſpondetur q infinitū qđ eſt in potentia poteſt poni in actu et in eſſe quem reſpicit: ſcȝ in actu ī fieri: non in facto eſſe: quia talem actum non reſpicit. Eſt ergo continuum diuiſibile in infinitum: non reſpectu actus in facto eſſe: quia nunq poteſt poni cōtinuum in infinitum diuiſum: ſed eſt ibi poſſibilitas actus in fieri: qr ad ſemp diuidi. Unde ſi ponatur in tali actu ſcȝ ſemper diuiſdi nullū ſequitur inconueniēs Secundum qđ p̄mittit hic. p. q magnitudo eſt diuiſibilis in infinitū accipiēdo ptes ſm eandem pportionem: nō tamē ſm eandem magnitudinem vel q̄ntitatem. Exemplū diuidendo continuum in duas medietates: et medietatem ī alias duas: et ſic ſp pcedendo ſm hanc pportionem itur in infinitum. Sed ſi fiat acceptio ſm eandem quantitatem: vt q ſemp accipiatur a qualibet magnitudīe finita q̄ntitas vnius cubiti: vel quecunq alia quantitas determinata nō pcederetur in infinitum: ſed finaliter oporteret illā magnitudinem conſumi et deficere. ¶ Contra tamen p̄dicta arguitur et videtur q continuū nō ſit diuiſibile ī infinitum etiam ſm ptes eiuſdem pportionis: qr eſt dare minimā carnem et minima oſſa: vt dicit ariſto. in primo hui⁹. Ad illud reſpondetur cōmuniter q continuū pōt accipi dupliciter: vel inqūtuȝ quantū et mathematice: vel inquantum naturale: Si primo modo ſic eſt diuiſibile in infinitum: nec ei repugnat vt ſic diuiſio. Si aūt capiatur vt eſt ī materia naturali ſic non habet veritatem: ſed ē dare minimā carnem. Si velis ſcire q̄d ſuper hoc ſentiat doctor ſubtil: vid. 2. di. 2. ſen. vbi hanc materiā diffuſe tractat. ¶ His p̄miſſis. p. diffinit infinitum ī potentia dicens: Infinitum ē cuius quātitatem. i. quantumcunq acciplētib⁹ ſp ē aliquid extra accipe: vt vno numero accepto reſtat alius numerus accipiend⁹ ī infinitū. Unde om̄e qđ eſt acceptum eſt finitum: et cuilibet numero accepto pōt addi vnitas: et ſic numerus variatur. Dicit aūt. p. q numerus variatur ex diuiſione continui: quod non eſt intelligendū per ſe ſed tm̄ p accn̄s: qr vicȝ diuiſo continuo reſultant plures vnitates. Numerus enim p ſe capitur ex vnitatibus: cū numerus ſit multitudo ex vnitatibus aggregata.

Explicit tertius liber phiſicoꝝ.

Incipit quartus liber phiſicoꝝ.

Imiliter aūt neceſſe eſt phiſicum ꝛc. In hoc quarto libro: vt patet ex dictis phiſici intendit determinare d̄ loco vacuo et tpe. Probat aūt locum eſſe dicēs q nō ſolū mutatōes corpm indicant locū eſſe: ſed etiā oſtendūt q locus habeat quandam potentiā ſeu virtutem ſaluatiuam. qr eū vnumquodq fertur in ſuū locū niſi phibeatur: vt leue: ſurſū et graue deorſum. Unumquodq autē fertur in id quod ē ſui conſeruatiuū ſeqtur q locus non ſolū ſit: ſed etiā habeat virtutem cōſeruatiuā. Premittit ariſt. quedā anteq diffiniat locū. Primo q aliqs eſt locus cōis: qui vicȝ multa continet: vt aer vel celū. Alius ē locus proprius: qui ē adequatus locato. Secūdo q locus non eſt in aliquo vt in loco: qr tūc eſſet pceſſus in infinitū. Pari enim ratione alius locus eſſet in loco: et ſic in infinitū. Sed locus ē in aliquo vt ī ſubiecto: et ideo ponit ariſ. octo modos eēndi in: de quibus habetur in ſūmulis. Tertio dicit. p. q locus continet locatū ꝛ nihil eſt eius. Quarto q pp̄us loc⁹ eſt equalis locato. Quinto q locus eſt ſeparabilis a locato. Sexto q locus habeat drn̄ias locales: vt ſurſum deorſum ante et retro: dextrorſū ſiniſtrorſū. Septimo q vnumquodq fert et quieſcit in propo loco. Octauo q eoꝝ q̄ mouentur localiter quedam mouētur per ſe: q̄daȝ p accn̄s: qr vcȝ accidunt his q̄ mouētur p ſe: vt albedo mouetur ad motū hoīs. ¶ Sciendū aūt q illa ppō in qua dicit p. q locus cōtinet locatū: et illa in q̄ dicitur q locus eſt equalis locato nō ꝯdi-

runt. Licet enī continens vt corpus ſit maius contento: nō tamē continens: vt ſuperficies. Quod enim continet vt corpus addit aliquam quantitatē ſupra cōtentum. Locus aūt eſt equalis locato: quia eſt equalis ſuꝑficiei eius. ¶ His ꝑmiſſis ponit diffinitionem loci: dicēs ꝙ Locus eſt vltima ſuperficies corporis continentis immobilis primū. Ad cuiꝰ euidentiam ſciendū primo ꝙ locꝰ ē ens per accidens: qꝛ ſcꝫ ē ens aggregatū ex rebus diuerſorum generum: et ideo nō eſt in aliquo genere: vt magis videbiť ꝫ metaphi. ca. de quantitate. Locus eniꝫ dicit duo: ſcꝫ ſuperficiem corporis continentis: et vltra hoc addit relationē cōtentiui ad contentū que eſt reſpectus extrinſecus adueniens cum non ſequatur naturam fundamēti poſito termino niſi vnum alteri applicetur. Ille aūt reſpectus videtur pertinere ad predicamētū vbi: ſuperficies vero ad predicamētum quantitatis. Item ſciendū ꝙ locus ē immobilis per ſe et per accidens. Immobilitas aūt ineſt ei ex ratione propria. qđ probatur: qꝛ ſi locus poſſet aliquo modo eſſe mobilis localiter quantumcūqꝫ per accidēs moueretur poſſet dici eſſe ī loco: et ſic loci eſſet locus: qđ eſt falſum vt patet ex precedentibus. ¶ Contra qđ ſciendum ꝙ aliqui nitūtur ſaluare immobilitatem loci ꝑ compationem ad palos mūdi et ad centrum. quod probať de palo affixo in aqua: circa quem cōtinue fluit aqua et refluit. licet enī moueať aqua que eſt ibi corpus locans et ſuꝑficies aq̄ etiam moueať per accidēs: palus tamen diciť ſemꝑ manere in eodē loco: nō ꝙ ſit eadem ſuꝑficies continēs: ſed qꝛ eſt ſꝑ in eadem diſtantia ad palos et ad cētrū. Sed illa opinio nō placet doctori ſubtili li. ſecūdo ſen. diſ. ſecūda. Cuius cauſa eſt: qꝛ ſi ſubiectum nō manet idem nūllum accñs reſpectū manet idē: ſm ariſ. Cū ergo nō maneat ibi eadem aqua numero: nō manebit ideꝫ locus. Aqua enī ꝑcedens adueniēte aq̄ ſuccedēte nō plꝰ habet relationē contenti reſpectu locati Dicendū ergo aliť ſm docto. ſubti. ꝙ licet locus corrumpatur moto eius ſubiecto localiter: ita ꝙ remota aqua vel aere flante vento non manet eadē relatō loci que prius in aqua vel in aere ſuccedēte: vt patet ex predictis. Cum etiam qꝛ idem accñs numero nō pōt manere ī duobus ſubiectis: tū illa relatio loci ſuccedens que ē alia a relatōne precedēti ſm veritatem eſt eadem ꝑcedenti ꝑ eq̄pollētiam quantum ad motū localem: et ſic locus equiualenter dicitur manere. Exēplum huius aliqualiť patet in nominibꝰ ſignificatiuis: qꝛ hec vox homo quotieſcunqꝫ ꝓlata dicitur vna vox numero cū tamen nō poſſit eſſe eadem vox numero bis ꝓferri: ita ꝙ tot ſunt ꝓlatōes quot voces numero diſtincte: tamē quātū ad finem vocis ſcꝫ quantuꝫ ad exprimendū mentis conceptū ſunt per equiualentiā idē numero: Sic dico in ꝓpoſito ꝙ locꝰ eſt immobilis ꝑ ſe ꝛ per accidens: localiť eſt tamē corruptibilis moto ſubiecto localiter: qꝛ tunc nō amplius manet in eo illa relatio contentiui: et tamē non ē corruptibilis ſm equiualentiā: qꝛ neceſſario ſuccedit illi corpori ī quo fuit illa relatio loci: aliud corpus in quo eſt alia relatio loci numero: et tñ eadeꝫ ꝑcedenti ſm equiualentiam ꝑ compatōnē ad motum localem. Palus eniꝫ ſic affixus circa quem aqua vel aer mouetur: licet formaliter non habeat eundem locum cum ſit ibi alia et alia relatio ꝯtentiui: Diciť tamen habere eundem locum equiualēter per comparationem ad motum localem: cum non moueatur localiter: licet habeat alium et alium locum.

Contra hoc tamen arguitur

ſic. Illud quod habet ſe ſm locum aliť nunc q̄ prius mouetur localiter: ſed palus eſt huiuſmodi ex quo eſt ī alio ꝛ alio loco: vt patet ex precedētibus: ergo mouetur localiter. ¶ Ad euidentiam huius argumenti Sciendum eſt ꝙ ad motum localem duo requiruntur. Primuꝫ ꝙ mobile propter ſui mutationem locū mutet. Secūdum ꝙ inter terminos motus ſit quedam diſtantia media. Utraqꝫ

autē conditio deficit in ꝓpoſito Palus
enim ſic affixus propter ſui mutationē
non mutat locum: ſed propter motū vel
tranſmutationem aque fluentis. Secun
dum etiam deficit: qꝛ inter locum prio
rem et poſteriorem non eſt aliud ſpaciū
inter medium quare nō concludit argu
mentum. Ex predictis patet quomō ſit
intelligenda loci diffinitio. Deinde di
cit ariſ. quomodo partes vniuerſi ſunt
in loco dicens ꝙ celum ꝯm ſe totum nō
eſt alicubi cum a nullo cōtineatur: par
tes autem celi bene ſunt in loco: cū vna
aliam contineat. Dicit ergo ꝙ celum ꝑ
partes eſt in loco et etiam ipm̄ celum et
anima eſt in loco per accidens. ¶ Pro
quo ſciendum ꝙ celū dupliciter poteſt
ſumi: vel pro tota regione celeſti: vel
pro vltimo mobili. Si dicatur primo mo
do: ſic eſt ī loco ꝑ partes: quia ſic accep
tum nominat plures ſperas quarū vna
circulariter continet alteram. Sed ſi ac
cipiatur celum pro vltimo mobili ſcđm
opinionem phoꝝ non eſt in loco per ſe:
nec ꝯm ſe totum: nec ꝯm partes: quia nō
habet aliud corpus continens ipſū. Eſt
enī in loco per accidens: vt per centrum
quod ſic patet: qꝛ enī vt habetur in prin
cipio huius quarti: locum querimꝰ ꝓp
ter motum: ſicut dicimus aliqua moueri:
ſic eis competit locus: ergo que mouent
in aliquo ſunt in aliquo corpore continē
te. Sed que mouentur circa illud nō cō
petit eis locus quia ſunt in aliquo: ſꝫ qꝛ
ſunt circa aliquid: Cum de ratione ſpe
re ſit ꝙ nō moueatur a medio: vel ad me
dium: ſed ꝙ moueatur circa medium aſ
ſignandus eſt locus ſpere inquantū eſt
circa aliquod: vel circa meᵐ vel circa cē
trum. Bene ergo dictum eſt ꝙ celum ē
in loco: qꝛ centrum eſt in loco. Celū er
go eſt in loco per accidens: nec poſſumꝰ
dicere ꝙ illud circa quod celum mouet
ſit per ſe locꝰ celi: vt ſi octaua ſpera mo
uetur circa conuexum ſpere ſaturni locꝰ
octaue ſpere ſit conuexus ſpere ſaturni.
quia nunꝙ ſaluare poſſumus locum ali
cuius per ſe niſi ibi ſaluemus ea q̄ ſunt
de ratione loci: vicꝫ ꝙ contineat locatū
ꝛ ei equetur. Inferior enim ſpera nō po
teſt cōtinere ſuperiorem: nec ei equari:
nec vltima ſuperficies celi poteſt dici lo
cus: quia de ratōne locati eſt ꝙ nō mo
ueatur cum loco ſed in loco. Locus etiā
eſt quid ſeparatum a locato: quare ꝛc.

¶ Cōcludit ergo. p. ꝙ vltima ſpera nō ē
per ſe in loco: ſed omnia ſunt in celo: cū
omnia contineat: vltra autem celum ni
hil eſt. Unde dicit ꝙ terra eſt in aqua:
aqua in aere: aer in igne: ignis in celo ꝛ
vltra quod nihil eſt. Notandum tamen
ꝙ ꝯm fidem primum mobile eſt in loco
per ſe: quia vltra illud eſt empirreum:
de quo phi non habuerunt noticiā. Ce
lum autem empirreum non eſt in loco:
quia vltra illud nihil eſt.

Capl̄m. II

Manifeſtum autē ex his
ꝛc. Poſtꝙ phs ð quantitate lo
ci determinauit: hic conſequen
ter ſoluit rationes dicentium locum nō
eſſe: quarum vna inter alias erat: ꝙ ſi lo
cus eſſet aliquid: oporteret duo corpora
eſſe in eodem loco. Supponebat autē
illa ratio locum habere trinas dimenſi
ones alias ſeparatas inter latera corpo
ris continentis. Cum ergo locus videa
tur habere dimenſionem corporis: ſi eēt
aliquid eſſet corpus: ſed non eſt corpus
ergo nihil eſt. Propter quod dicendū
ꝙ locus non cedit locato adueniente: nō
ſimul eſt cum locato. Locatum etiam to
taliter attingit locum: Si igitur locus
eſſet huiuſmodi diſtantie quibus deter
minatur omne corpus: tunc vnum cor
pus totaliter attingit aliud corpus: hoc
autem non poteſt eſſe niſi ſint duo corpo
ra ſimul. Si enim aqua eſt in aere: et lo
cus aque non eſt ſuperficies aeris: ſꝫ ip
ſum corpus aeris: oportebit ꝙ aqua to
tū aerē attingat aere non cedente. Iſta ḡ
rō bn̄ ꝓcedit ſuppoſita opīōe antiqꝝ: ſꝫ

contra nos nihil facit: q2 nos põim⁹ locum eſſe ſuperficiem corporis continentis. Alia rõ erat talis. Si locus eſſet aliquid: eſſ3 differens ab eo cuius ẽ: ſed nõ põt poni ꝙ ſit drñs: ergo nihil eſt. Minorem ꝓbat: q2 ſi corpis vere ẽ locus ⁊ receptaclm: manifeſtum ẽ ꝙ ſupficiei et reliquoꝝ terminoꝝ vt lineę et pũcti erit etiã locus et receptaclm. Eadem enim ratio conſonat in omnibus: ſed loc⁹ pũcti non differt a puncto: ergo eadem ratione nec locus ſupficiei differt a ſuperficie: nec locus corpis a corpe. ¶ Dubitaret forte aliquis vtruz locus pũcti differat a puncto? Ad quod dicit a quibuſdam ꝙ puncti nõ eſt locus ꝓprie et per ſe: ſed tantũ ꝑ accidens. Corpi enĩ debetur locus per ſe nõ pũcto: tũ ſicut ſupficies corporis locati attingit ſupficiem corporis locantis: ſic aliquo mõ attingunt puncta vel actu ſi ponãtur talia puncta actu eſſe vel potentia ſi ponant potẽtia eſſe. Q ſi puncta illa vellemus appellare locũ: querere: vtꝝ punctus ſit idẽ cu3 loco ſuo: eſt querere: vtrũ duo puncta ſe contingentia ſint vnus punctus? ¶ Ad quod dicendũ ꝙ drñiam punctorũ et ſupficierum et taliũ dupliciter accipe poſſumus. Primo ex ſitu: Eo enĩ ꝙ ille pũctus eſt in aliquo ſitu ꝙ ille differt ab a⁰ Secũdo talis drñia põt accipi ex eis in quibus ſunt. Cũ enĩ aliqua cõtiguatur neri ſimul eſt ſuperficies aque cum ſupficie aeris: quia contigua ſunt quorum vltima ſũt ſimul. Remanent ergo ille ſupficies aeris et aque diſtincte: quia ſupficies aque eſt in alio ſubiecto ꝙ ſuperficies aeris: q2 alia ẽ natura aque: alia aeris Sed ſi eeñt corpa mathematica que ſolum cõſiderãtur vt quãta: nec differũt ex diuerſitate nature ſm cõmentatorem 4⁰ huius. ſi ponerentur contigua: fieret continua. Si eni3 vltima et ſuperficies taliũ corpm eſſent ſiml' de neceſſitate eſſent vnum. Supficies enĩ et vltima talium corpm non pñt differre ex diuerſitate naturarum in quibus ſunt: ſed ſolum differũt ex diuerſitate ſitus Si ergo due tales ſupficies ponantur ſimul: efficeretur vna ſupficies: et duo talia pũcta vn⁹ punctus. Cum ergo queritur vtꝝ differant punctus et loc⁹ pũcti? vel vtꝝ differat punctus a pũcto? Dici põt ꝙ ſi loquamur de loco et puncto mathematico nõ. i. nõ differt: ſecus eſt de loco et puncto naturali. ¶ Sed contra predicta arguit doctor ſub. dl. 14. 4. ſen. Aliqua enim predictorum prima facie nõ videtꝰ eſſe vera: Linea enĩ mathematica nõ ẽ alia a naturali: licet fictio ⁊ imaginatio lineę poſſet eſſe ſi nulla eſſet linea naturalis. Et ſimili mõ poſſet eẽ ſciẽtia de roſa: etiam ſi nulla eſſet roſa in re. Item ſi linea mathematica eſſet alia a naturali tũc non haberet ſcientiam geometrica3 de aliqua naturali linea quã video: vel de paſſionibus iſtius lineę: qđ eſt falſu3 et inconueniens: alꝰ nõ haberem⁹ verã ſcientiam de quantitatib⁹ naturalibus: et ſic ſequeretur ꝙ abſtrahentium ſemper eſſet mendacium: q2 abſtractõ tunc eſſet actus intellectus componẽtis ⁊ diuidentis: et non cõſideratio ſimplex vnius obiecti abſ ꝙ conſideratiõe alterius. Unde eadẽ linea q̃ eſt naturalis ꝯſideratur a mathematico: non tamẽ intelligẽdo qualitates ei⁹ naturales quas habet in tali ſubiecto. Nec ꝓpter huiuſmodi abſtractionem que eſt ſimplicis intelligentię intellectus componens vel diuidens dicit lineaz eſſe ſine huiuſmodi q̃litatibus. Dico igiť ꝙ ille due lineę q̃ntum ad conſiderationem mathematici n̄ ſunt duo: q2 mathematicus non conſiderat lineas niſi in habitudine ad figuras Et ſi centum vel mille lineę eſſent ſimul non facerent ad conſtitutioneз figure niſi vnam baſim trianguli: vel alterius figure: nec haberent rationem niſi vnius lateris in conſtituendo triangulum: ita ꝙ ſi vna linea eſſet baſis in triangulo et alia ſimiliter: ex quo eſt ſiml' cũ ea nõ facerent aliquo mõ duo latera: ⁊ tamẽ eeñt due lineę realiter diſtincte. Illo modo intelligit commẽtator in hoc quarto qñ dicit ꝙ que habent vnum ſitum ſunt vnum

ad conſiderationē mathematici ſūt vnū ſcꝫ in conſtituendo figuram: Sic intelligitur dictum ariſt. 6. huius dicentis ꝙ ſi duo puncta ſūt ſimul faciunt vnū: qḋ eſt verū quātū ad cōſiderationē mathematici in quātū nō cōſtituūt maius: et neutꝝ eſt extra aliud: licet ſint diſtincta inter ſe. Si igitur qꝛ antiqui magis loquebātur mathematice ꝙ naturaliter: qꝛ ſolū conſiderabāt locū ratōne dimenſionis: ideo dicebant ꝙ idem eſt punctus et locꝰ pūcti et ſuperficies et locus ſuperficiei: qḋ tamē nō eſt verum: vt patet ex dictis: quare ratio eorum nō ꝯcludit. Et dato ꝙ eſſet bona ꝑſuppoſito hoc qḋ preſupponebant antiqui: vicꝫ ꝙ locus eſſet dimenſionis ſeparate: tamē nihil facit cōtra phm qꝛ vt ſuperius dictū ē: locus nō eſt huiꝰmodi dimenſionis. Et ſi queras: ſi ponerentur duo corpora mathematica contigua: per quid differunt ab inuicem: et ipſorum ſuperficies cum non differāt ex diuerſitate ſitus: nec ex diuerſitate naturarum. Reſpondeo ꝙ differūt ꝑ hecceitates: ſeu differentias indiuiduales: de q̄ vide caplō octauo quinti metaphiſice.

Ca. III. De vacuo.

Eodem autem modo.

Poſtꝙ determinauit de loco: hic cōſequēter determinat de vacuo. Et pͥmo oſtēdit ꝙ aliq̄ affirmauerūt vacuum nō eſſe: licet ꝓbatio eoꝝ non eſſet ſufficiens. ¶ Pro quo notandū ꝙ aliq̄ crediderunt idem eſſe vacuū et aere plenum: ideo anaꝫ et quidam alij ſui ſequaces credidebant ſufficienter ꝓbare non eſſe vacuum: ꝓbando aerē eſſe aliquid. Nam ſi aer ē aliquid plenū aere: ergo nō eſt vacuum. Aerem aūt eſſe aliquid probant: vt dicit. p. qꝛ videbant ꝙ vter inflatus et plenus aere: ſi ſit ligatus pōt ſupꝑ ſe ſuſtinere aliq̄d qḋ nō poſſet ſuſtinere niſi in eo eſſet aer: ergo vt dicebant: non ſolum aer eſt aliquid: ſed ē etiā fortis cū poſſit ſuſtinere pondus. Pro quo notādū ꝙ ꝓbatio taliū fuit inſufficiens: qꝛ de vacuo fuerūt due cōes opiniones: q̄dam enī poſuerūt vacuū ex ꝑte ſpacij: et hi dixerūt vacuū eſſe aliquod ſeꝑatū a mobili et hoc quidem poſuerūt ꝓpter carētiā corporis ſenſibilis: vt ponentes plenū aere eſſe vacuum: vt dictum ē. Quidā vero ꝓpter diſtinctionem corporū. Alij vero ꝓpter infinitū ſpacū extra celū qḋ eſt vacuum. Unde pictagorici nō credebant poſſe eſſe res diſtinctas ſine vacuo. Et qꝛ videtur cōtinuitēs eſſe diſtinctōes mediāte corpe celeſti: ideo ponebāt extra celū eſſe infinitū vacuū: ⁊ dicebāt celum eſſe quoddā magnū animal: quod ꝑ anhelitū ſuū attrahebat multū de illo vacuo: et quaſi ex īfinito ſpū emittebat huiuſmōi vacuū in hec inferiora: qḋ emittēdo cauſabat diſtinctōes rerū. Sic patet ꝙ triplex fuit opinio ponētes vacuū ex parte ſpacij. Quidam vero poſuerūt vacuum mobilis dicentes eſſe vacuū aliqḋ inhibitum in mobili et eſſe quoſdam poros et quedā foramina mobilis. Cū igitur ꝓbantes aerem eſſe aliquid non improbarent omnē poſitionem de vacuo: ideo inſufficienter improbāt ipm et ſolum ꝑticulariter. Cōſequēter tāgit. p. rōes dicentiū vacuū eſſe: quoꝝ vna ratio eſt: ꝙ non erit motus ſcḋm locū niſi ſit vacuum: in quo recipiatur corpus mobile: plenū enī impoſſibile eſt recipe aliquod corpꝰ qꝛ tunc duo corpora ſimul eſſent. Si autē duo pūt eſſe ſimul: infinita pūt eſſe ſimul eadem ratione. Pro quo notandū: ꝙ tota cauſa quare vnum corpus nō cōpatitur ſecū aliḋ corpꝰ ē: qꝛ dimenſiones reſiſtūt dimenſionibus: Unde et ſi dimenſiones ceñt ſeꝑate: vt intra ꝓbabitur nō compaterent ſecū aliud corpus. Si igitur vnū corpus poſſet eſſe cum alio: dimenſiones dimenſionibus nō reſiſterent: quo poſito quodlibet corpus poſſet eſſe cum quolibet corpe: et quotcunqꝫ corpa poſſent ſimul eſſe: qꝛ ſibijnuicē non reſiſterent. Similiter et dimenſiones vnius partis nō reſiſterent dimenſionibus alteriꝰ ꝓpter quod vbi eſſet vna ps corpis poſſet eſſe alia: ⁊ ſic abſqꝫ eo ꝙ diuideretur corpus vbi eēt vna ps corpis poſſet eſſe totum corpus. Et qꝛ ps ē minor toto in eodem loco poſſet eſſe corpus magnum

et paruū ſimul. Et etiā in eodē loco pūt eſſe multa corpa magna: et multa corpa parua: quare in eodem loco eeūt ſunt eq̄lia et inequalia: qđ eſt incōueniens. Itē arguebant antiqui eſſe vacuū: q̄r quedā corpa videntur coeūtia: id ē ſubintrātia ꝛ calcantia ſe adinuicē. vnde vas plenum cinere dicebāt recipe tm̄ aque q̄ntū vas vacuū. ¶ His p̄miſſis ponit. p. rationez ꝓpriam de vacuo improbans cōmunes opīoes antiquoꝝ: dicens ꝙ vacuū ē locus nō repletus corpe. Et dicitur notāter locus: q̄r vt eſt punctus nō ē vacuū licet in puncto nō ſit corpꝰ: q̄r pūctus nō aptus recipe corpus. ¶ Dubitaret forſā aliqs: ꝙ vacuū inconuenienter diffiniat: cum nihil ſit. Dicendū ꝙ ſicut habet ſecūdo poſterioꝝ: duplex ē diffinitō. ſ. q̄d nomīs et quid rei. Diffinitio q̄d nomīs eſt diuiſio q̄ oñdit q̄d p̄ nomē ſignificat: et ē tā entiū q̄ꝫ nō entiū. Diffinitio quid rei ē tm̄ entiū. Diffinit aūt vacuū prima diffinitōe n̄ ſecūda. Nūc ad rōes factas reſpondet. p. Ad primā qū arguebatur ꝙ ſi non eſſet vacuū: nō eſſet local' motꝰ dicit ꝙ nō ſeq̄tur: q̄r cū vnū corpus mouetur localiter vl' augmentat: aliud corpus cedit ei: ꝛ hoc patet in reuolutōibꝰ cōtinuoꝝ: ſicut in his cōtinuis q̄ ſunt de numero humidoꝝ. ꝓiecto eīn lapide in aqua fiūt moꝝ ibi circulatōes. q̄r vna ps aque cedit alteri: et vnus circulus īpellit alium. Unuz etiā corpus p̄t augmentari p̄ alterationem: vt ſi ex aqua fiat aer erit ibi quoddā augmētū: q̄r occupat ibi maiorē locū. Ad illud etiā de cinere pōt dici ꝙ intra cineres ſūt aliq̄ ptes aeree que p̄ compatōnē aque euaporātur. Et cinis etiā p̄ appōem aque inſpiſſatur ꝛ occupat minorē locuz. Itē q̄r cinis ē aduſtus et ſiccus aliquam corruptionē facit in aqua: et aliquas ptes aque facit euaporare.

Capitulum. IIII.

Uoniā aūt nō ē vacuū.

In parte illa adducit rōnes probantes vacuū non eſſe. Dubitaret forſā aliqs: q̄r qđ ſi eſt vr̄ p̄cedere q̄tōꝫ q̄d eſt: ſecūdo poſte. ꝛ tamē. p. prius inquiſiuit quid ē vacuū: et poſtea inquirit ſi ſit vacuū. Dicendū ꝙ queſtio ſi eſt precedit q̄ſtionem quid ē loquendo de diffinitōne quidditatiua: nō aūt loquendo de diffinitione quid nomīs. Impoſſibile eīn eſt de aliquo inueſtigare ſi eſt niſi prius ſciatur q̄d importetur nomīe eius. De vacuo aūt vt dictum eſt inqueſiuit tm̄ ariſ. diffinitōem q̄d nomīs. ¶ Ad euidentiā ſūt coꝝ que dicūtur de vacuo Sciendū ꝙ non ſit vacuū in rerū natura: tamē virtute diuina p̄t fieri celuz vacuū. Poteſt enī ds annihilare oīa que ſunt in ſupficie concaua celi. Rōes aūt ariſt. probātes vacuū non eſſe non reprobant niſi de vacuo qđ ponebant antiqui eſſe' quaſdā dimenſiones ſepatas a qualitatibus ſenſibilibꝰ: vt dicit doc. ſubtilis. 11. q. quolibe. de quibus tangā ſolum duas: quarum prima ſumitur ex parte velocitatis et tarditatis in motu. Ūn̄ d̄r ariſ. ꝙ videmus idem corpus velocius et tardiꝰ ferri ꝓpter ſecūdas cauſas: viꝫ a ratiōe medij p̄ quod fertur: aut rōne mobilis: qđ fertur: q̄r ſi medium ſit equale: p̄t eē d̄ūia in motu ꝓpter excellentiā grauitatis et leuitatis ipſius mobilis. Mediū etiā qđ facile nō diuiditur: ſcꝫ medium groſſius impedit motum mobilis: vt aqua que eſt groſſior aere. medium etiam magis impedit quādo mobile fertur cōtra inclinatōnem ſuam: vt ſi lapis ferat ſurſum. Ex huiuſmodi ergo velocitate vel tarditate oñdit: ꝙ non ē ponendum vacuum dicēs ꝙ ſi idem mobile monet per aquam que ē medium groſſius et p̄ aerem q̄ eſt medium ſubtilius: ita ꝙ ſit equalis longitudo vtriuſq; ſpacij vl' medij: illud mobile mouebitur ſm̄ analogiam corporis impedientis. Tanto eīn̄ ci tius mouebitur per aerem q̄ꝫ p̄ aquā q̄nto aer eſt ſubtilior aqua. Hanc ergo proportionem quam habet aer ad aquā habebit velocitas motꝰ facti in aere ad velocitatem motus facti in aqua: quare ſi dupliciter ſubtilior ſit aer q̄ꝫ aqua tempus in quo tranſitur aqua erit duplex re

ſpectu tpis in quo tranſitur aer. Vacuū ergo nullam habet rationem vel ꝓportionem qua excellat ſub pleno: ſic neqꝫ nihil habet ꝓportionem ad numerum. In vacuo igit̃ qꝛ nihil ē impediens: nullum requiret ibi tempus. Motus igit̃ ī vacuo non erit velox nec tardus: immo nullus erit motus: cum de rōne mot⁹ ſit ꝙ fiat in tpe. Q̄ aūt nihil ad numerum non ſit aliqua proportō oſtendit: qꝛ ſi q̄ttuor excellūt tria ſm vnum: plus excellunt duo ꝙ̄ tria: et plus vnuꝫ ꝙ̄ duo. nō autē habent ꝓportionem qua excellunt nihil. Neceſſe eſt enī omē quod excellit diuidi in excellentia et in id quod excellitur: quatuor eñ ſi excellūt tria in vno: oportet quattuor componi ex tribus et vno: quare ſi quattuor excellūt nihil: nihil erit de compōne eoꝝ: qđ eſt incōueniens. Nullus igitur numerus habꝫ ꝓportionem ad nihil: cum nō componat̃ ex nihil. Similiter autē vacuum ad plenum nullaꝫ habet ꝓportōem: ꝙ̄ nec motum in vacuo poſſibile ē habere ꝓportōnem ad motum factum in pleno. Si igitur in pleno ſit motus in tpe: in vacuo ſi et in non tpe: neqꝫ igit̃ erit velox nec tardus. Pro quo notādū: ꝙ vt dicit Sco. ſecūda diſt. ſecūdi ſeñ. ꝙ ſi poneret̃ vacuum graue ibi nō moueret̃ ſm pbm: qꝛ vacuū nō pt cedere graui: vt infra dicetur: et dimēſiones nō pñt eſſe cū dimēſionibus. Tamē ſi poneret̃ vacuū ꝙ poſſet cedere: tunc motus grauis eēt ſucceſſiue in vacuo: qꝛ graue pˀus ptrāſirꝫ hāc partem ſpacij ꝙ̄ aliam. Unde ex diuiſibilitate ſpacij motus haberet diuiſibilitatem ſucceſſiuam: ſicut mō ex diuiſibilitate ſpacij pleni motus habet ſucceſſionem eēntialem. Sed vltra illā ſucceſſionem pōt addi velocitas et tarditas rōne conditionis accidētalis ipius medij inquantū eſt ꝓmotiuū vel impeditiuꝫ ipſius motus ſiue ratōe ſubtilitatis ꝑ quā ꝓmouet: vel saltē nō impedit aut denſitatis oppoſite. Fieret igitur tunc motuſ ſucceſſiuus in vacuo et eſſet ꝓportionabil̃ motui in pleno: et hoc loquendo de ſucceſſione eēntiali: et non de velocitate et tarditate ſuperaddita: qꝛ omnino nullam velocitatem aut tarditatē ſupadditam haberet mobile in vacuo: haberꝫ āt in pleno: et quo ad hoc ītelligit. p. ꝙ lapis moueretur in inſtanti ꝑeſſe: igit̃ habet. p. ex hoc contra aduerſariū dicentē eſſe motū in vacuo: ꝙ nullus motus habens aliquam velocitatē et tarditatem ſupadditā ſucceſſioni eēntiali poſſet eſſe in vacuo: hoc nō eſt incōueniēs ſi poneretur ꝑciſe motum eē in vacuo: ſed eſſet ſi cum hoc poneretur vacuum mediū ꝓmotiuū in motu: vel mediū neceſſarium in motu: ex pte cuius ſumeret̃ velocitas et tarditas motus. Secūda rō ꝓbās vacuum nō eſſe ſumit̃ ex ipo vacuo ꝑ ſe cōſiderato. Quā dicit ꝙ ſi pōatur cubus .i. corpus: quod habet ſex ſupficies q̄dratas: vel quodlibet aliud corpus in aere vel in aqua: oportet ꝙ cedat aer vel aq̄ ſm quantitatem illius corporis: qđ magis patet in aqua ꝙ̄ in aere: qꝛ eſt magis ſenſibilis: niſi illud corpus coeat. i. condenſetur in ſeipo. Vacuū aūt nō pt cedere: ſed ſi poneratur corpus in vacuo: oꝫ dimenſiōes vacui ſubintrare dimenſiones illius corpis. Nam ſi ex ligno fieret cubus ⁊ poneretur in aqua vel aere: ſi illa non cederent ſibi: oporteret dimenſiones aeris vel aque ſubintrare dimenſiones cubi. Qꝛ igitur cubus habet tantā magnitudinem quantam continet vacuum in quo ponitur et dimenſiones vacui ſunt ſimul cum dimenſionibus cubi: ſequitur ꝙ duo corpora poſſunt eſſe ſimul in eodem loco. Et ſubdit ꝙ licꝫ corpus cubum ſit calidum aut frigiduꝫ aut graue aut leue: nihilominus tamē alterum eſt ſcōm ratiōnē ab huiuſmodi paſſionibus: licet naturaliter non poſſit ſeparari ab huiuſmodi paſſionibus. Et licet ſeparetur ab huiuſmodi paſſionibuſ continebit equaliter locum: et huiuſmodi corpus erit in eadem parte que eſt loci vacui equali: quia tantū de vacuo q̄nta eſt magnitudo cubi erit ſimul cum cubo. Uult ergo oſtendere. P. vt patet

ex dictis ꝙ corpus non occupat locū et non reſiſtit corpi rōne paſſionum. Sed hoc competit ratōne dimenſionū: ita ꝙ ſi dimenſiones eēnt ab hmōi paſſionib⁹ ſeparate: nihilominus occuparēt locū. Quia igit ponētes vacuū receptiuū corporis: vt patuit: oportet eos dicere ꝙ dimenſiones ſimul ſūt cū dimēſionib⁹: iō incidūt ī hoc impoſſibile ꝙ pñt duo corpora ſimul eē. Ex pdictis patz q̄ño dimēſiones dimenſiōibus reſiſtūt. Primo ex ceſſione: Secūdo ex occupatōne loci. Primū patet: ſi enī cubus ponatur ī aq̄ aqua cedit cubo ſm modū dimenſionū eius: ita ꝙ quante erūt dimenſiones cubi: tanta erit ceſſio aq̄e. Siue igit corpus cubū ponat graue vel leue: ſiue calidū vel frigidū nō mutabitur ceſſio aque Modus igit ceſſionis corpm non ſumit originē ex mō qualitatis vel paſſionis: ſed tm̄ ex mō dimēſionū. Cū igit ex hoc corpus cedat corpi: q2 vnū reſiſtit alteri oportet ꝙ reſiſtere et nō compati ſecum aliud corpus p ſe dimenſionibus cōueniat. Secūdū vicz de occupatōe loci patet. nā ex hoc plura corpa in eodez loco eē nō pñt: q2 quodlibet occupat totū locū ſuū. Occupando aūt totū locū ſuum in eodē loco aliud corpus eē nō pōt. Illud ergo p qđ hz corpus qđ occupet locū ē illud p qđ hz ꝙ reſiſtat alteri corpi: et ꝙ nō cōpatiat ſecū aliud corpus: hoc aūt non habz p qualitatē: ſz p quātitatē Q᷑ āt corp⁹ ſit diuiſibile ⁊ ꝙ occupet ſpaciū hz p q̄ntitatē: h⁹ eñi p ſe cōpetit q̄ntitati: alijs āt ñ niſi rōe q̄ntitatis. Nec pt dici: ꝙ hoc cōpetat corpi ppt mariā: q2 materia nō occupat locū: niſi vt ē ſub dimenſionibus: vt dictū ē quinto capitulo primi huius. Vtraqȝ aūt via patet ī textu ſi bene conſiderēt. Si aūt queratur ſi corpus poneret in vacuū: vtrū vacuū et cederet? Dicēdū ꝙ corp⁹ nunq̄ cederet alteri corpi niſi ſit rarefactibile vel cōdēſabile. Vacuū aūt q2 dicit dimenſiones ſeparatas a talibus paſſionibus ⁊ motu et a materia ſenſibili p ſe: nō habet vnde cedat corpi. Cū ergo vacuū non cedit corpi et dimēſiones vacui reſiſtāt dimēſionibus corpis: ſi ponat corpus ī vacuo duo corpa eē ī eodē lo⁹ poterūt: cū dimēſiones ſepate quātumcūqȝ a paſſionib⁹ nō cōpatiūtur ſecū dimēſiones alterius corporis. Ex predictis patet ⁊ pt patet: ꝙ dimenſiones vacui quas ponebāt phī nō tm̄ erāt dimēſiones imaginate: ſz etiam reales. Ipi eñi: vt viſū ē prius ponebant vacuū eē ſpaciū illud et dimenſiones q̄ erāt inter latera corpis contineñ: et illud dicebāt locū. Locus aūt realr differt a locato. Item dicebant vacuum eē ſpaciū priuatū corpe. Ex quo ſequit: ꝙ illud ſpaciū et ille dimenſiones erant quid reale. pbatur cōſequentia: q2 puatio ponit ſubiectū priuatū. Si ergo nihil eēnt hmōi dimēſiōes: nō poſſent dici vacuū nec plenū.

Circa predicta poſſunt oriri due queſtiones: Prima ē: Vtrū duo corpora pñt ſimul eſſe in eodē loco. Secūda: Vtrū idē corpus poſſit eē in diuerſ locis? Ad primū patet ex dictis: ꝙ loq̄ndo naturaliter nō ē poſſibile: ſz bñ ſupnaturaliter p dotē ſubtilitatis. Nō patet: q2 chriſtus fuit natus de v̄gīe m̄re clauſo clauſtro v̄ginali: et poſt reſurrectionem ingreſſus ē ad diſcipulos p hoſtia clauſa: et clauſo ſepulchro ſurrexit: lz āgeli remouerīt poſtmo lapidē. Nec valet ꝙ āntiqui dicūt ꝙ corpus glorioſū poſſit ſe facere ad talē et tantā figuram vt poſſet etiā penetrare quodcunqȝ corpus p poros ſubtiliſſimos in aliquo corpore ptranſibili: q2 pt ſe tm̄ ſubtiliare: vt p tales poros poſſit iſtud penetrare. Illud non valet: q2 ſi extenderetur corpus chriſti vel aliud glorioſum multū in longum: et ſtringeretur corpus eius ſicut acus: tūc nō haberet q̄titatē corporis orgāici debitā. Anima aūt humana reqrit in corpe debitam organizatōz ptiū et membror̄. Q᷑ ſi arguit: q2 vt dictum ē in pcedeñ. caplo: dimēſiones ſine qualitatibus et paſſiōibus faciunt diſtare duo corpa: g̃ nō pñt eē ſimul ſi re p dictōe: qđ cōfirmat: q2 ſicut vnū cōtrarium habet impoſſibilitatem ceudi cum

alio in eodē ſubiecto: ſic dimēſiões due ſūt incompoſſibiles in vno loco: ſ3 ꝑ nullam potentiā cōtrariā pūt eſſe ſimul ī eodem ſubiecto. q2 ſm ari. 4. meta. Si ꝯ⸗ ria pūt ſimul eſſe in eodē ſubiecto: ḡ et contradictio: ḡ ⁊c̄. Dicēdum ꝙ aliqua poſſūt dupliciter repugnare: vel formaliter vel virtualiter: due aūt dimenſiões nō habēt in ſe repugnātiā formalez ſed tm̄ virtualē. Repugnantia aūt duarum dimenſionū nō ē niſi ꝓpter ſimultatem duplicis repletōis loci quē vnum corpꝰ pōt implere: ergo ſi aliō corpus repleat illū locū eſt repugnantia priori quantitati non formalr̄ ſed ꝟtualiter et effectiue ratione illius effectus ꝙ eſt repletō loci. Sed ds̄ pt̄ tollere hūc effectū a q̄ntitate vt due quantitates vel plures nō faciant niſi vnā repletionē loci et nō quelibet ſuam: ſicut dn̄s pt̄ facere calorem ſine effectu calefactōis ſicut in tribꝰ pueri. Sic etiā co dº pt̄ dici de cōceptu et partu virginis. Iſti enī̄ effectus nō ſtant ſimul naturaliter cū ſua cauſa ſicut virtus diuina pt̄ eē cā illius cōceptus et illius partus: que licet repugnēt reſpectu cauſe particularis: nō tamē reſpectu ꝟtutis ſupioris agentis. ¶ Ad confirmationez de contrarijs dicendū ꝙ nō eſt ſimile: licet enī̄ ſit talis repugnātia in quantitatibus ꝟtualiter nō tm̄ formalr̄. Due enim q̄litates ī eodē ſubiecto ſūt formaliter repugnātes: nō ſic de q̄ntitatibꝰ. Iſta queſtio tractaꝶ diffuſe a Scoto. 49. di. 4ti. q̄ōne de dote ſubtilitatis. ¶ Quantū ad ſecūdū cōcediꝶ ex fide ꝙ idē corpus pt̄ eē pūtialiter ī diuerſis locis. S3 vtꝝ localiter dicūt quidā ꝙ nō. Mō ꝓbatur ſic. Termini locati et loci ſunt ſimul: ergo ſi locatū ſit extra terminos loci ſui ꝓprij ē extra terminos ſuos ꝓprios. Itez ſicut res ꝑ ꝓpriā naturā eſt tm̄ ī vna ſpē ſic ꝑ vnā dimēſionē ē ſimul ī eodē locaº Cōſequētia ptz a ſili. Itē ſi idē corpꝰ eēt in pluribꝰ locis: ḡ poſſet eſſe in infinitis et ſic eēt vbiqꝫ. cōſeqnēs ē falſū. q2 illō eſt di ꝓpriū. ꝓbaꝶ: q2 cū agēs ſupnaturale ſit potentie infinite q̄ rōne pt̄ facere illud in pluribꝰ eadē rōe pt̄ facere in infinitis. Item termini motus ſūt incōpōſſibiles ex q̄nto phiſ. ſ3 quecūqꝫ duo vbi pūt eē termini eiuſdē motꝰ: q2 corpꝰ poteſt moueri ab vno vbi ad aliō: ḡ q̄cūqꝫ duo vbi ſūt incompoſſibilia ſm idē corpus. ¶ In oppoſitū arguiꝶ: q2 vbicunqꝫ ds̄ pt̄ facere ſubam nālē nō ſub ſuo modo naturali pt̄ ibidez facere ſub ſuo modo naturali: q2 in p̄mo duo ſūt miracula ſc3 in cauſādo pūtiā vnius corpis reſpectu pluriū locoꝝ: et in ſepando a ſuo mō naturali et locali. In ſecūdo aūt non niſi vnum. Sed ds̄ ſm om̄es pt̄ facere ſuū corpꝰ ſacramētaliter: id ē nō ſub ſuo mō naturali in diuerſis locis: ⁊ facit de fctō ergo pt̄ idē facere et quodlibet aliō corpus in eiſdē ſuo mō naturali: id ē localr̄ et dimēſiue. ¶ Itē om̄e qō non includit euidenter cōtradictōnē: ē dō ſimpliciter poſſibile: ſ3 hoc ē hmōi: ḡ ⁊c̄. Dico igiꝶ ꝙ dō ſimpliciter eſt poſſibile idē corpus facere ſimul in diuerſis locis localiter. Hoc patet ex intellectu terminoꝝ. Cum enī̄ dico idem corpus ſimul eſſe in diuerſis locis localiter nihil dico ſupra corpꝰ niſi quēdā reſpectū extrinſecus aduenientem fundatū in quāto ad aliō quātū circumſcribens. Reſpectū aūt talē plurificari ſup idem fundamentuz ad diuerſos terminos nō apparet cōtra aliquid notū ſm rōem: q2 reſpectus intrinſecꝰ adueniens de quibus minus videꝶ pūt plurificari fundamēto eodē manēte: vt ſupra eandē albedinē pūt due ſimilitudies fūdari ad duos terminos: vt ꝓbat Scotꝰ diſt. 8. tercij. Nō enī̄ eſt neceſſe plurificato poſteriori prius plurificari. Ipa autem vbi ſūt manifeſte poſteriora ipō q̄nto locato. ¶ Pro argumentis aūt in oppoſitum ſoluendis pono tres ꝓpōes: q̄rum p̄ma ē: Quecūqꝫ ſūt priora eēntialiter ipō vbi vniformiter inſūt ipi corpi q̄uis habenti diuerſa vbi. i. non variantur variato ipō vbi. que ꝟo poſteriora vł ſimul natura variabūtur ſm varietatem vbi. Hoc patet: q2 prius eēntialiter non variatur ꝓpter variationē poſterioris: ſed poſteriꝰ bene variatur ad varietatez prioris: que etiā ſimul ſūt natura cū ali

quo variatur illo variato. vnde ſi habens
famem comedat in vno vbi et non i alio
ſatiatur in illo vbi ex cōmeſtione facta i
alio: et ceſſat eius appetitus. Fames enī
ſiue ſit appetitus ſenſitiuus ſiue volūtari
us dicit aliqd abſolutū: vñ nō variat̄ ꝓp
ter variationē vbi. Si aūt dicas ſaturi-
tatem eſſe repletionem corpalem ſtoma-
chi: tunc ſi non recipiat cibum in illo lo-
co nec ei ibi approximet̄ ſꝫ h ideo h eſſꝫ
replet' illo mō et non illic: qꝛ iſta reple-
tio non dicit niſi preſentiā alimēti cōten
ti ad ſtomachū cōtinentem vel ventreꝫ.
Vñ nihil abſolutū dicit ſed tm̄ reſpectū
extrinſecus aduenientem. Item non po
teſt dici ꝙ moriatur i vno et non in alio
qꝛ ſi hic moritur moritur et ibi. Mors eī
et vita non dicūt niſi quid abſolutum ꝓ-
uatiuū vel poſitiuum: et ꝑ ꝯſequens nō
variantur ꝓpter varietatem vbi. Sꝫ ta-
mē non ſequit̄ vulneratur hic: ergo vul-
neratur ibi. qꝛ vulneratio dicit diuiſiōēꝫ
continui: id eſt ab aliquo hic diuidente.
Sed tamē verum ē ſi ibi habet vulnus
ꝙ et alibi habet: qꝛ ſic ē diſcōtinuatō ꝑ-
tium: que ſi eſt in hoc corpe ⁊ alibi in eo
dem. Similiter dicendū eſt de nutrimē
to: quod ſumptum in vno vbi conuertit
in ſubām corporis exiſtentis in alio vbi
qꝛ illa conuerſio eſt generatio ptis ſube
ipſius nutriti. Tota aūt ſubſtantia nutri
ti et quelibet pars prior eſt ipo vbi: non
ergo variabitur ad variationem eius.
Motus tamē localis nutrimenti ad ſto
machum non ē hic idem q̄ ibi. qꝛ ex quo
vbi eſt aliud: et motus localis ad vbi tā
tum. Unde qꝛ moueri vel quieſcere ꝑm
locum ſunt ſimul cum vbi vel poſterius
eo variabitur ad variationeꝫ vbi. Et ita
idem corpus poterit in vno vbi moueri
localiter et in alio quieſcere. Sicut eñ
poſſibile eſt ꝙ idem corp' habeat hic ꝑ-
manenter vbi vnum et aliud ibi: ſic poſ-
ſibile eſt ꝙ permanenter habeat h vnuꝫ
vbi et alibi plura ſucceſſiue. vnde idem
poterit moueri de vno vbi ad ſe exiſten-
tem in alio vbi ⁊ ſe pellere et trahere et
idem homo habens mille vbi facere ex-
ercitium ⁊ coreas ducere. Similiter po-
terit in vno vbi loqui et in alio tacere. Si
loqui dicat formationem vocis ꝑ inſtru
menta naturalia in aere repercuſſo. Vñ
qꝛ aere mouebitur localiter in illo vbi ⁊
in alio non: in iſto formatur verbū: ⁊ i iſto
aūt non: et ille loquitur et ille tacebit: et
hic tenebit tenorem et ibi qntam: ⁊ h at
trahit aerem et alibi idem in aqua exñs
non attrahit non tñ ſubmergetur hic qꝛ
corpus eius erit refrigeratum per aereꝫ
alibi attractum. Si autē loqui dicat ac-
tum imaginationis vel intellectus ille q̄-
dem ē idem vbicunqꝫ fuerit loquens.

¶ Ex p̄dictis patet ꝙ non eſt inconueni
ens idem moueri et quieſcere diuerſis re
ſpectibus et moueri et nō moueri ꝑm di
uerſa vbi. Similiter idem poterit eſſe ſu
perius et inferius ſeipo: ꝓpinquās ⁊ di
ſtans reſpectu diuerſorum vbi. Unde re
lationes contrarie in genere bene pñt in
eſſe eidem ꝑm diuerſa fundamēta: ſicut
idem poteſt eſſe ſimile alicui ꝑm albedi-
nem: et diſſimile ꝑm ſcientiam. Propin
quum aūt et diſtās fundatur in corpore
diuerſimode vbitato: et hec de prima ꝓ-
poſitione. ¶ Secunda propoſitio eſt illa
Sicut paſſum exiſtens i vno vbi recipit
et formā a duobus agentibus ſibi ibidē
approxīatis: ſic ipm in duobus locis vel
vbi exiſtens patietur ab eiſdem ſibi in il
lis duobus approxīatis: Et hoc intelli-
gendo de paſſione que eſt ad formā ab-
ſolutam. hoc patet: quia ad hoc ꝙ patie
tiens patiatur ab agente recipiendo iſtā
formam non oportet niſi ꝙ ſit in poten-
tia paſſiua: et agens habeat formā acti-
uam: et ſint debite approximata: ſiue in
hoc vbi ſiue in illo ſit approximatio. Sꝫ
paſſo poſito in duobus vbi ipſum habet
eandem potentiam paſſiuam ad formaꝫ
abſolutam: et actiuum eandē potentiaꝫ
actiuam: et eodem modo poteſt ſibi ap-
proximari: vt patet in iſto vbi ſicut i alio
ergo eodem modo patietur quantuꝫ ad
formam abſolutam a quocunqꝫ actiuo ſi
bi approximato ſiue i iſto vbi ſiue i alio.
ſicut ſi tantū eſſet in vno vbi: ⁊ eēt agēs
ſibi approximatum. Addidi autem ꝑm
formam abſolutam: qꝛ nō oportet ꝙ ea-

 27

dem patiatur loquendo de reſpectiuis q̄ ſunt ſimul natura cum vbi vel poſterio⸗ra: q2 illa poſſunt variari ſicut et vbi ex prima ꝓpoſitione. Tertia propoſitio ē iſta: ſicut corpus in vno vbi exiſtens ha⸗beret ſe in ratione actiui ad diuerſa ſibi approximata in illo vbi: ſic ipſum vt exi⸗ſtens in duobus vbi ſe habet ad eam ſi⸗bi in illis vbi approximata. hoc patet ex ꝓbatōne precedentis. Ex his propoſiti⸗onibus patet ꝙ ſi vnum corpus eſſet in duobus locis in quorum vno eſſet tem⸗peries aeris: in alio vero intemperies: il⸗lud corpus erit ſanum vel egrum: ſicut ſi illud corpus eſſet tantum in vno loco et illa temperies aeris eſſet cū intempe⸗rie mixta: ⁊ illi corpori ī vno loco appro⸗ximata: ita ꝙ ſi illa ſint improportionata corpus illud paſſiuū tale erit quale natū eſt cauſare agens vincens. Si autē ſint equalia in agendo paſſiuū: alterabitur ī media proportione. Eodem modo dicē⸗dum eſt de duobus ignibꝰ vni ligno ap⸗proximatis in diuerſis vbi: talem eū ef⸗fectū caloris in illo ligno aggenerabūt ſicut ſi approximarētur reſpectu ipſiꝰ cor⸗poris exiſtentis ſolum in vno loco. Ad argumēta in oppoſitū: Ad primū cū di⸗citur ꝙ termini loci et locati ſunt ſimul: verū eſt tamē nō ſimultate p̄ciſa ⁊ ad⸗equata: ⁊ ideo non oportet ꝙ ſi locatū ſit extra terminos alicuius loci: ꝙ ſit extra terminos proprios. Ad ſecūdū dico ꝙ illud ſimile nō tenet: q2 natura vna ē for⸗malis ratio eſſendi in vna ſpecie: ſed di⸗menſio non eſt formalis ratio approxīa⸗ta eēndi in loco ſed tm̄ remote ſiue fūda⸗mētalis: ſicut albedo eſt ratio fundamē⸗talis qua quis eſt ſimilis alteri: nō autē formalis ſed ipſa ſimilitudo. Ad tertiū cum dicitur ꝙ tunc idē corpus poſſet eē vbiq3: cōcedo. ⁊ cum dicis ꝙ hoc eſt ꝓ⸗prium dei: Dico ꝙ eſſe vbiq3 neceſſario ex immenſitate ſua eſt proprium dei: non autē eſſe vbiq3 per potentiam eius acti⸗uam. Ad quartum cum dicitur ꝙ termi⸗ni motus ſūt incompoſſibiles: Dico ꝙ duplices ſunt termini motus: quidā ſūt primi: ſicut priuatio et forma: quidā au⸗tem ſunt concomitātes primos terminos vt terminus a quo et terminus ad quē. Termini ergo primi motus ſunt incom⸗poſſibiles. Unde idem non pōt priuari aliquo loco et habere ſimul illum locū. Non ſic ē de terminis concomitantibus ideo terminus a q̄uo ⁊ terminꝰ ad quem aliquādo naturaliter poſſūt eſſe ſimul vt in augmento quātitas p̄exñs eſt cū quā⸗titate adueniente. Aliquando poſſūt eē ſimul ſupnaturaliter: vt in propoſito. Vide: Sco. di. 4. 4. ſeū. q. 2. per totū. vbi diffuſe tractat hāc materiā Et hec d̄ vacuo ſufficiunt.

Capitulum. v.

Onſequens eſt autē. Poſtq̄. p. determiauit d̄ vacuo hic conſequenter determinat de tp̄e Et p̄mo p̄ q̄ſdā diſtinctōes extrāeaſ id eſt logicas et cōes inquirit vt̄ꝝ tēpus ſit aliquid: et ſecūdo quid ſit. Dicit ḡ ꝙ patebit ex rationibus ſequētibus ꝙ vix aut obſcure poteſt ſciri an tempus ſit vel non ſit. Et ꝙ nō arguit ſic: Illud qd̄ cō⸗ponitur ex non entibus nullam ſubſtan⸗tiam ꝑticipat et eſt non ens: tempus eſt huiuſmodi: ergo ⁊c̄. Et ꝓbat minorem: q2 ſiue capiatur tempus finitū ſiue infi⸗nitum componitᷣ ex p̄terito qd̄ factū eſt et iam non eſt: et ex futuro quod nōdū eſt. Secundo arguit ſic: Si tempus eēt aliquid cū ſit diuiſibile: tunc aliqua eiꝰ pars haberet eſſe: conſequens eſt falſū: ergo et antecedēs. Probatio falſitatis: q2 ꝑtes tp̄is nihil ſūt: vt patet ex prima ratione: Tum q2 de tempe nō habemꝰ niſi nunc: qd̄ nō eſt pars eius: q2 ps mē⸗ſurat totum: ⁊ oportet totū componi ex ſuis ꝑtibus: tempus autē non videᷣ cō⸗poni ex ipſis nunc: q2 diuiſibile non cō⸗ponitur ex indiuiſibilibus. ¶ Notandū ꝙ cum ait pars menſurat totum: ⁊ totū oportet componi ex partibus: ꝙ eſt du⸗plex pars: ſcz aliquota et non aliquo⸗ta. Aliquotta aūt eſt que aliquotiēs ſūp⸗ta reddit totum ipſum: et hanc dicit to⸗

tum menſurare. Non aliquotta autem ē
que nō menſurat totum: tamen ex ea cō
ponitur totum: ſicut quatuor eſt pars de
ſex: licet ipm non menſuret: qr quattuor
cum duobus componunt ſex. ¶ Dubita
ret forte aliquis: an tempus ſit de nume
ro entium? Dicendū ꝙ quedam ſūt en
tia permanentia: et quedam ſucceſſiua.
vtraqꝫ tamen ſunt ꝑtibilia per compara
tionem ad partes: alr tamen et alr. nam
in permanentibus oēs partes ſimul ſūt
Succeſſiua aūt dicūtur nō partibilia ꝓp
ter ſimultatem partium ſed propter or
dinem eorū. Nam ſi in ſucceſſiuis ptes
eſſent ſimul: iam non eēnt ſucceſſiua ſed
permanentia. Ad eſſe ergo ſucceſſiuoꝝ
ſufficit ordo partium: que quidem fūda
tur in ipſo nunc: qđ eſt principiū vnius
partis et finis alterius. Licꝫ ergo de tē
pore non ſit niſi nunc: et nunc non ſit ps
temporis: tamen eo ipo ꝙ eſt nunc eſt tē
pus: qr in ipſo fundatur ordo partiū tē
poris. Ex quo ordine partium dicit̄ tem
pus habere eſſe. Argumenta ergo ꝓce
debant ac ſi tempus eſſet de genere per
manentium. ¶ Conſequenter iuxta p̄
dicta inquirit. p. an ſit vnum et idē nūc
et in toto tēpore? Dicendum ꝙ ipm nūc
quod videtur determinare preteritū et
futurum: qr vtꝫ eſt principium vnius ꝛ
finis alterius vtrū ſemper maneat idem
in toto tempore: an ſit aliud et aliud nō
eſt facile ſcire. Et ꝙ ſit idem probat̄ ſic.
Si in tēpore eſſēt plura nunc: date op
teret primum nunc corrumpi ne ſimul eſ
ſet cum ſequenti nunc: cōſeqnēs ē falſū
ergo et antecedēs. Probat autē conſe
quentiam: qr plura nunc non poſſunt ſi
mul eſſe: qđ probat: qr plura tpa nō poſ
ſunt nihil eſſe niſi vnū contineat aliđ.
Et poteſt dari exemplum Videmus enī
ꝙ ſi aliquod corpus localiter eſt in plu
ribus locis ſimul oportet vnum illorum
eſſe contentiuum alterius. Eſt enī aliqs
homo in domo et in ciuitate: qr ciuitas
eſt contentiua domus: ſic et aer in igne:
et in celo: quia celū eſt contentiuū ignis
Similiter nū ꝙ ē aliquod temporale in
pluribus partibus ſimul: nec poſſunt eſ
ſe plura tempora ſimul niſi vnum ſit con
tentiuū alterius. Una ꝛ eadē eclipſis di
citur fieri in anno: in menſe: in die: et in
tali hora. et omnia hec tempora dicun
tur eſſe ſimul: quia ſunt contentiua inui
cem. Annus enī continet menſem: men
ſis diem: dies horam. plura ergo tempo
ra non poſſunt eſſe ſimul: niſi vnum cō
tineat aliud. Cum ergo nunc non poſſit
habere rationem continentis: cū ſit in
ſtās indiuiſibile: impoſſibile ē duo nūc
in tempe eſſe ſimul. qr tūc vnū contine
ret aliud: quod eſt inconueniens. patet
ergo conſequentia. ¶ Probat autē con
ſequēter Ariſto. falſitatē conſequentis
oſtendens ꝙ impoſſibile eſt corrūpi ip
ſū nunc: quia nō poteſt corrumpi ī nūc
in quo eſt: quin tunc ſimul eſſet et nō eſ
ſet: oportet ergo ꝙ corrumpatur in po
ſteriori nunc. Sit ergo. a. nūc quod de
bet corrumpi: ſi ergo corrumpatur in b:
quia res eſt q̄diu non eſt corrupta ante
ꝙ veniat b: ſemper verum eſt ꝙ eſt a. cū
ergo b non poſſit eſſe conſequenter ipſi
a: ſed inter b et a cadat tempus mediū
cum in quolibet tempore ſint infinita in
ſtantia: ſic in qualibet linea ſunt infini
ta puncta: oportet ꝙ inter a et b ſint inſi
nita inſtantia. Si ergo a non eſt corrup
tum niſi in b in omnibus illis inſtanti
bus que ſunt inter a et b erit verum di
cere ꝙ eſt a. Qr igitur illa inſtantia ſūt
infinita erit a cum infinitis inſtantibus:
quod eſt impoſſibile: qr impoſſibile ē ali
quod inſtans vl' aliquod nunc eſſe ſimul
cum alia: non ergo eſt poſſibilis corrup
tio ipſius nunc vel inſtantis cum nō poſ
ſit corrumpi nec in inſtanti in quo ē nec
in alio. Erit igitur ſcđm eum vnum in
ſtans manens ſm eum incorruptum ī to
to tempore. ¶ In oppoſitum arguit
.p. ſic. Cuiuſlibet continui ſunt termini
diſtincti: ſed tempus eſt quoddam con
tinuum: cuius termini ſunt ipa nūc: igit̄
ipa ſūt diſtincta. Iſta tō pōt ſic declara
ri: qr ipm nūc ſm ſubam ē aliquid indi
uiſibile qđ ē p ſe de gñe quātitatis: vel
eſt termin⁹ cōtinui: vel ē ps diſcreti Si
nūc ponit̄ ps diſcreti: ergo tps ponit̄ diſ

eretum:quod nõ concederet ꝓp̃e loquẽ-
do. Si ponitur terminus continui: er-
go oportet ꝙ ſit aliud et aliud ſm ꝙ ter-
minat aliam et aliã ptẽ continui: quod
eſt propoſitum. Ad illud reſpondẽt q̃-
dam ponentes ipſũ nũc idem ſm ſubam
in toto tpe:et aliud ſm eẽ:q: vnũ et idẽ
nũc ſm rẽ p̃t terminare aliqđ temp⁹ ex
vtraqꝫ pte:ſicut vnũ et idem mobile per
ſuum motũ terminat aliquod ſpaciuꝫ ex
vtraqꝫ pte:q: prius exñs in p̃ncipio ali-
cuius ſpacij fit poſtea ꝑ motũ in fine illi-
us ſpacij. ¶ Cõtra:q: iſta eẽ accidũt illi
nũc eidẽ ſm rẽ et ſubam:q: ꝑ te illđ nũc
manet idẽ ſub diuerſis eẽ: et ꝑ cõſeq̃ns
iſta eẽ accidũt ſibi:igit̃ nũc tpis non ꝑ ſe
ſed per accidẽs erit terminus temporis
quod ẽ falſum:q: om̃e diuiſibile de gñe
quantitatis ꝑ ſe terminat quantitatem:
vel ẽ gñs diſcreti:quare ſequit̃:ꝙ tale id
nũc nõ ſit indiuiſibile ꝑ ſe de genere q̃n-
titatis. Preterea iſta eẽ quero cuius ge-
neris ſũt ſi ſũt indiuiſibilia de gñe quan-
titatis:ergo ſufficiũt ad terminandũ ip-
ſum continuum abſqꝫ illo nunc ſm ſub-
ſtantiam:qđ nullus diceret. Si aũt alte-
rius generis puta qualitatis:igitur q̃le-
cũ ꝑ ſe ratio terminandi continuũ ĩ ge-
nere quantitatis:quod ẽ falſum. Secũ-
da rõ.p.ẽ talis: Iſta dicũtur ſimul eẽ q̃
ſunt in eodem nunc indiuiſibili: ſi ergo
eſt idem nũc in toto tpe:ergo illa que fu-
erunt in milleſimum annũ et q̃ ſunt ho-
die ſunt ſimul:quod ẽ euidenter falſuꝫ.
Ad illđ dicunt iſti ꝙ om̃ia pñt in eodẽ
nũc eẽ realiter:ſicut vnũ et ideꝫ mobile
realiter ꝑ motũ ſuũ hꝫ eẽ in om̃ib⁹ par-
tibus ſpacij:nõ tamẽ om̃ia ſũt in eodeꝫ
nunc ſm rationem:ſicut nõ ẽ idẽ mobil̃e
ſm rõem ꝓut eſt in diuerſis partib⁹ ſpa-
cij. ¶ Sed cõtra arguẽdo ſic: vniformi-
tas ſimultatis accipienda ẽ correſpõdẽ-
ter identitati ipſius nunc: vt que ſunt in
eodem nunc ſm rationem realiter ſũt ſi-
mul realiter:et que in eodem nũc ſm ra-
tionem:ſunt ſimul ſm rationem. Si er-
go in toto tempe ẽ idẽ nũc real̃r:ꝛ alteꝝ
ſm rõem ſequit̃:ꝙ que ſuerũt in milleſi-
mum annum:et q̃ ſunt hodie ſunt idẽ ſil̃

realiter et ſm veritatem: licet non ſiml̃
ſm rõem:qđ nullus ſane mentis diceret
Videtur ergo iſte rõnes phici ſtare:nec
ip̃e eas ſoluit aliq̃n:vt patet intuẽti ma-
teriã de tpe. Pro ſolutiõne aũt ratiõnis
in oppoſitũ ſm mentẽ doc.ſubti.2.diſ.
2.ſen.ꝛ.12.q.quolibeto. Sciendũ ꝙ il-
loꝝ q̃ accipiũt eẽ p⁹ nõ eſſe quedã ſunt
raptim trãſeũtia:quedã vero ꝑmanẽtia
naturaliter genita vel corrupta. In pri-
mis ſcꝫ raptim tranſeũtibus ẽ dare tam
primum q̃ꝫ vltimum in eẽ:ſcꝫ illud iſtãs
in quo ſolũ hñt eẽ:ꝛ ideo nec ẽ dare pri-
mum nec vltimũ inſtãs in non eſſe:q: tã-
to⁰ tpe terminato ad h⁰ inſtãs q̃ꝫ toto tpe
ſequente hoc inſtãs hñt non eſſe. In ſe-
cundis autem eſt dare primum in eẽ ſed
nõ vltimũ. In generatõne eñ ꝛ corrup-
tione naturali corruptum nõ habet vlti-
mum ſui eẽ:q: tũc haberet q̃litates con-
uenientes ſaltẽ in tali gradu in quo poſ-
ſent ſtare cũ forma eius:et ſi ſic nõ ſubi-
to abiceretur: Nõ ergo corrumpendum
ſubito corrumpetur. Et ſicut corruptuꝫ
non habet vltimũ in eẽ ſic habet p̃mum
in non eẽ; q: cũ eẽ geniti cõcurrit nõ eẽ
corrupti genitũ aũt in inſtanti generati-
onis habet eẽ:q: tũc forma ẽ in materia
et habet tunc primuꝫ eẽ:q: tũc forma im-
mediate ſuccedit priuatõi:et ſicut geni-
tum habet primum ſui eẽ ſic corruptum
habet primũ nõ eẽ. ¶ Notandũ vlteri⁹:
ꝙ corrumpi ſeu deſinere eẽ p̃t intelligi
dupliciter: Uno modo ꝑ poſitionẽ pñtꝫ:
et negationẽ futuri: vel ꝑ poſitionẽ p̃te-
riti et negationẽ pñtis. Primo mõ ha-
bent corrumpi ſeu deſinere indiuiſibilia
et raptim tranſeuntia. Cum ergo queri-
tur đ corruptõe inſtãtꝫ ſeu alicui⁹ haben-
tis eſſe indiuiſibile? Dico ꝙ corrumpit̃
ꝑ poſitioneꝫ pñtis:et negatõem futuri:
ita ꝙ nũc ẽ et ſtatim nõ erit. Unde non
corrumpit̃ in tp̃o ĩ quo eſt:quia tũc ſiml̃
eẽt et nõ eẽt:ſed corrumpit̃ in tpe imme-
diate ſequẽti:in quo nõ habet eẽ. huiuſ-
modi aũt raptim tranſeuntium idem eſt
fieri et factum eẽ:et corrumpi et corrup-
tum eẽ. Unde ſi creatura nõ maneret ni-
ſi per tp̃s creatõnis eius annihilatio nõ

eſſet in inſtanti ſed in tpe habito in inſtanti creatōis. Siquidē p⁹ inſtans non eēt accipe aliqḋ immediatū indiuiſibilē vt ſupponebat rō ſed vniṫ tali immediationi qua cōtinuū terminatū ē immediatū ſuo termino. Intentō aūt pħi ſup hac materia videbiṫ in fine huius capli.

¶ Ulterius determinat. p. qḋ ſit tempus Circa qḋ dicit ꝙ tempus nō ē mot⁹: licet nō ſit ſine motu. nec pcipiaṫ ſine ipō. vñ dormientes et in magna delectatōne exiſtentes qꝛ nō ſentiūt motū nō ſentiūt tempus: videturq₃ eis modicū ḋ tempe in dormitōne et delectatōne tranſiſſe: lꝫ multū ibi remāſerint. Ecōuerſo ē cū aliqs ē in anxietate cordis: vl̄ qꝛ turbaṫ in animo: et qꝛ ſemp cogitat tranſmutationem ꝛ motū: maxime pcipit tempus: et videtur ei modicū tempus eſſe multum. Deſcribit igiṫ. p. tempus di. ꝙ tempus eſt numerus motus ſm prius et poſterius. Ad cuius euidentiam ponit tria: p̄mum ē ꝙ tempus habet quandā dependentiam ad motū: ſic̄ em̄ motus hꝫ q̄ndā depkndētiā ad magnitudīeꝫ ſeu ſpacium in quo fit cū diuiditur ad diuiſionē magnitudinis: ſic ſuo modo tempus ſequitur motuꝫ. Ex quo ſequitur ꝙ prius et poſterius ſit pncipaliter in magnitudine: qꝛ vna ps ē ſituata añ aliam ꝛ proportionabiliter in motu et tpe. Secūdū dictum ē ꝙ habitudo tpis ad motū accipienda ē ſm prius ꝛ poſterius. Nos em̄ vt dicit Ariſtotiles determinamus et cognoſcimus tempus accipiendo ipſum prius et poſterius aſſe aliud et aliud: et accipiendo mediū ipoꝝ eſſe aliqḋ alteꝝ: et ſic determinamus ipm tempus ſm p⁹ et poſterius: q̄ requirūtur in motu. Ex q̄ patet ꝙ tempus hꝫ habitudinē ad motum ſm ꝙ in motu reperitur prius ꝛ poſterius. Quod ſic pōt declarari: Sicut em̄ intelligendo duo puncta: et intelligendo inter ea aliquod medium intelligimus lineam: qꝛ inter duo pūcta nō poteſt eſſe aliquod medium niſi linea: Sic intelligendo duo nūc quoꝝ vnum ſit prius et aliḋ poſteri⁹ intelligim⁹ mediū eē tpš. cū igiṫ n̄ poſſunt accipi duo nūc: q̄rū vnū ſit p̄⁹ ꝛ aliḋ poſteri⁹ niſi accipiāṫ ſꝫ prius et poſterius in motu oportet ꝙ tēpus habeat habitudinem ad motū ſput in eo reperitur prius et poſterius. Tertiū dictum ē ꝙ in habitudine vel dependētia quam habet tempus ad motum reperitur ratō numeri. Qḋ ſic declarat arſ. qꝛ ſicut in vno nūc non fit motus: ſꝫ oportet imaginari diuerſa nunc ſi volim⁹ imaginari motū: ita oportebit imaginari diuerſa nunc ſi volimus imaginari temp⁹ Nūꝙ ergo imaginamur temp⁹ niſi imaginemur diuerſa nūc: vel niſi imaginemur in ipō motu eſſe aliqua plura quoꝝ vnū ſit prius et aliud poſterius. Cum ergo in pluralitate intelligaṫ eſſe aliqs numerus: oportet ꝙ in habitudine quā habet tempus ad motum ſit aliqua rō numeri. Ex iſtis tribus concludit. p. ꝙ tēpus eſt numerus motus ſm prius ꝛ poſterius. Ipa em̄ prius et poſterius ī motu vt ſunt ab anima numerata complēt rationem tempis. Pro declaratōne p̄dictorum ſciendum inſup: ꝙ quedā ſūt entia vere realia: vt ſunt entis nature: q̄dam pure rationis vt intentōes ſecūde: que ptim ſic et partim ſic vt vniuerſalia que includūt aliquid rei ꝛ aliquid rōis: vt videbiṫ pmō et ſeptīo meta. Aliṫ eſt tpš: qꝛ tpš materialṙ ē ens reale cum ſit idē materialiter ꝙ motus q̄ ē ens reale. Formalṙ tñ ipš vt hꝫ rōem numeri ſm pri⁹ et poſteri⁹ ſic ē ens rōis: qꝛ hoc habet ab aīa numerāte pus ēt poſterius in motu: vt dcm̄ ē. ſi ḡ accipiṫ tpš mālīter quātū ad id qḋ ē ex pte rei: ſic ē in genere ſicut mot⁹. Si xō accipiṫ ſm ꝙ dicit cōpoſitū ex materiali et formali nō eſt ī gñe cum ſit quoddā ens p accñs ex re et intentōe: de quo videbiṫ q̄nto meta. ca. de q̄nt°. ¶ Notandū inſup ꝙ licet in linea accipiēda ſint duo pūcta actū terminātia lineā: tñ nō ſūt accipiēda duo nūc actu terminātia tpš: vt pbat Auicenna qꝛ nō eſt interruptio tpis niſi ſm intellectum tm̄: vel ſm compatōem ad motum aliquē terminatū. ¶ Iuxta p̄dicta pt q̄ri

Utrū tempus ſit idem realṙ ꝙ mot⁹: ita ꝙ q̄ntitas q̄ mot⁹ ē q̄nt⁹ ſit

ipm tps. Dōm ꝙ tps ē idē ꝙ mot⁹ materialiter ⁊ realr diſtinctū: tñ formaliter et ꝓ cōſequēs q̄ntitas q̄ mot⁹ ē q̄nt⁹ formaliter ē ipm tps mãliter: nō tñ formaliter. ¶ Cōtra cui⁹ ptes copulãtur ad aliū terminū hʒ realr aliquã q̄ntitatē ⁊ aliã continuitatē: ſed ad aliū terminū copulant ptes tpis et ptes mot⁹: qꝛ ptes tpis ad nūc: ptes ꝟo mot⁹ ad mutatū eē. Preterea ꝙ hʒ ꝓpriū inai⁹ et mui⁹ aliud a maiori et minori alteri⁹ hʒ etiã diſtinctã q̄ntitatē et ꝯtinuitatē ab alio: ſʒ tps ē hmōi reſpectu mot⁹ qꝛ ī minori tpe eſt maior mot⁹ ſi mobile ſit velox et ī maiori tpe minor motus ſi mobile ſit tardū. ¶ Preterea relatiua realiter dr̄ūt: ſʒ tempus et mot⁹ ſūt hmōi: ḡ ⁊c̄. Proba° minoris: qꝛ mēſura et mēſuratū referuntur realr: ſed tps ē mēſura mot⁹: ḡ q̄ntitas motus nō ē ipſū realr tps. ¶ R°: ad cui⁹ dētiã hui⁹ p̄mitto tres diſtinctōes: Prima ē ꝙ duplex ē mot⁹: ſcʒ cōis et p̄mus .ſ. motus primi mobilis. Alius ē ſpecialis et ſecūdari⁹: puta oēs alij mot⁹ a p̄mo. Secūda diſtīctō ſit illa ꝙ tps ē duplex: ſcʒ cōe et ſpetiale: de p̄mo intelligitur ꝙ dr̄. p. in q̄rto h⁹: ꝙ ē idē tps oīm in celo ⁊ ī terra et ī mari. Secūdū aūt tēpus ⁊ ſpēale ē mēſura ꝓꝑa mot⁹ inferioꝝ: ita ꝙ q̄t ſūt mot⁹ ꝑticulares: tot ſūt hmōi tpa ſpēalia. Tertia diſtīctō ē illa ꝙ mēſura ē duplex: q̄dã intrinſeca: q̄dã extrinſeca. Exēplū p̄mi ipa dūatio rei: et vltima ſupficies corpis. Exemplū ſecūdi loc°. Nūc ad argumēta: ad primuʒ dico ꝙ minor ē falſa. Ad ꝓbatōnē dico ꝙ ſicut tps ē idē realr cū motu: ita ⁊ ipʒ nūc cū mutato eē: tñ cū illa idētitate reali ſtat aliq̄ diſtīnctō ex nã rei: vel ſaltem ſm rōem ꝓpter quã diuerſa nōīa ſortiūtur. Ad ſecūdū dicendū ꝙ minor ē falſa ſi tps et motus vniformiter accipiantur ſcʒ motus primus et tps cōe: Sʒ accipiendo tps cōe et motū aliquē inferiorem ſic verū ē ꝙ ſm velocitatē et tarditateʒ mobilis in minori tpe erit maior motus et in maiori minor: et ſic non plus ꝯcludit niſi ꝙ cōe tps qd̄ ē paſſio primi motus diſtinguitur realiter a motu inferio

ri: qd̄ cōcedo: tñ hoc nō obſtante qͦlibʒ tps erit idē realr. ¶ Ad terciū cuʒ dr̄ ꝙ mēſura ⁊ mēſuratū referāt realr: dico ꝙ veꝝ ē de mēſura extrinſeca: et ſic cōparando tps cōe ad mot⁹ inferioꝝ q̄ꝝ ē mēſura extrinſeca dr̄t vtiq̄ ab eis: Rñ ſi tps cōe cōpet ad motū p̄mū cui⁹ ē menſura intrinſeca ſic nō differt ab eo realr: ſicut nec refert ad ipm realr. Et ſilr ē de tēpe ſpēali ſi compet ad motū inferioꝝ cui⁹ ē mēſura intrinſeca. ¶ Deīn ſoluit dubitatōeʒ ſcām de tpe inſtãti vel nūc. Pro q̄ notãdū ꝙ ē vna opīo quã ꝟba ph̄i videntur ſonare qd̄ idē ē nūc ſm ſubam ī toto tpe: lʒ ſit aliō et aliō ſm eē ⁊ rōnem. Qd̄ declarat ſic ꝑ tex. arſ. ī h° ca°: quia ſuba tpi⁹ nūc rūdet ſube ipi⁹ mobil̄. Variatio aūt ipi⁹ nūc ſm eē rūdet variatōi mot⁹. Aū ſm defluxuʒ ipi⁹ mot⁹ variat nūc ſm eē: lʒ maneat idē ſm ſubam ī toto tpe ſm idētitatē mobilis ī actu. Ipm ḡ nūc lʒ ſit idē ſm rē ī to° tpe: tñ cū mēſurat tps ſm p̄us ē aliō ſm rōem q̄ vt mēſurat ipm ſm poſteri⁹ Iſti enī imaginantur: ꝙ ſicut mobile fluxu ſuo cauſat motū et punctus ſi poneret fluens fluxu ſuo cauſaret lineaʒ: ſic idē nūc fluēs cauſat tps. Sʒ iſta opīo ñ p̄t ſtare: vtpʒ per rōes ph̄i poſitas ī p̄n° h⁹ cap̄. nec etiam euaſiōes iſtoꝝ ad dcãs rōes valēt: vt ibi dē patuit. Dōʒ ḡ alr ſm Sco. di. ⁊. ſecūdi ſeñ. ꝙ nūc ē aliud et aliō ſm ſubam ī toto tpe: ſicut aliō ⁊ aliō pūctū in linea tota. Sʒ ad ſaluãdū ph̄m q̄ p̄ma facie videt dicere oppoſitū: notãdū ē ꝙ nō ē intentō ph̄i ꝙ idē nūc maneat in toto tpe. Vñ dr̄. p. in lr̄a: ꝙ ē idē nūc in q̄ntū eſt q̄dcūq̄ eūs: hoc ē dcīn: qꝛ qd̄cūq̄ nūc ꝯ plib⁹ cōſideratū ſm ſe ē idē: ⁊ hoc ē dicere idem eſſe ſm ſubam. Conſideratū āt in ordine ad tp̄s p̄teritū et futurum cum ſit terminus preteriti et futuri principium diſtinguitur ſcōm eſſe et rationem. quia alia eſt ratio termini et principij vt ſic. Unum ergo nunc habet identitatem ſcōm ſubſtantiam: hoc eſt a ſe et ſcōm ſe et habet diſtinctionem ſcōm eſſe in reſpectu ꝑtiū temporis: ⁊ tãta non eſt inſtantium identitas in toto tempore: cuʒ iſta

ſint infinita quanta eſt identitas vnius inſtātis: ꝗ inſtās ī toto tpe vere ē aliud ⁊ aliud ſm ſubſtantiam. Ad hoc valet de terminatio pbi quam iſti ad ſe adducūt de mobili qđ manet idē nō quidē mobile vt abſolute precedet mutationem. q2 hoc modo tempus non eſt menſura eius: nec aliquid ꝑtinens ad tempus: ſed forte euū vi ſic eſt menſura eius: de q̄ alias. Sed mobile vt eſt ſub vna mutatione ē idem ſm ſubſtantiam: id eſt ſm eē iſtius mutationis conſiderate ſm ſe. Eſt autē aliud ſm eē: id ē ſub illa mutatōe termi nat p̄teritū: et iniciat futurū: et ſm hoc dicitur alibi et alibi eē: nō quidem actu ſed in eodē vbi medio inter extrema inquantum terminat illum motū ſm prius vbi ⁊ inchoat motum ſm poſterius: vbi dicitur alibi et alibi eē quatinus mutari eē aliud vtriuſ extremi. Et q2. p. dixerat nūc ipm menſurare tempus: ideo illō conſequēter declarat dicēs q ipm nūc menſurat tempus: q2 cum ſit maxie notum reſpectu tpis: tempus cognoſcitur per ipm: ſicut minus notū p maius: ſic motus habet cognoſci per mobile: quia mobile manet: id eſt ē ens ꝑmanēs: motus autē non manet. q2 vicz eſt ens ſucceſſiuum. Pro quo notandū q mēſura vt videtur velle cōmentator per prius vi detur reperiri in numeris. Ratio enim menſure per prius competit vni quod ē principium numeri. vñ et numerus diffinit a pho. 4. meta. qđ ē multitudo mēſurata p vnū. Ex hoc aūt tranſlata ē ratio menſure ad alia. ver um q2 oēs tranſferentes ſm aliquā ſimilitudinē transferunt non oꝑtet q omne illud qđ reperit in vno quod ē ꝑncipiū numeri repiatur in omnibus alijs ad que tranſlata ē ratō menſure: ſed ſufficit q omnia que ſunt menſura alioꝝ habeant aliquam ſimilitudinem cum vno qđ ē principiū numeri: et q aliquo mō ſe habeat ad ſua menſurata: ſicut ſe habet vnum ad numerū. Videmus enī q p vnum cognoſcimus numeꝝ et vnū p ſui replicationem com menſurat ſe cuicun numero. Cū ꝗ ratio menſure trāſfertur ad alia aliquādo eſt tranſlata ſm replicationem: et hoc mō vncia eſt menſura ponderis: q2 replicata reddit quodcū pondus. Et palmus ſimiliter vel alia quecun q2 minor quantitas ē mēſura ꝯtinuoꝝ. Aliqñ vero huiuſmōi tranſlatio fit nō ꝓpter replicatio nē ſed ꝓpter manifeſtationem. Dicimus enī albedinē eē menſuram colorum: nō q p ſui replicationem reddat omes colores: ſed q2 plus habet de natura lucis: et eſt notior ceteris coloribus. Sic etiaꝫ primam ſubſtantiā dicimus menſuram omniū ſubſtantiarū: q2 eſt notior ⁊ ꝑfectior ſubſtantijs omnibus. Patet ꝗ q duplex eſt menſura: ſcꝫ menſura p replicatōꝫ: et mēſura p cognitōꝫ ſeu ꝑfectōꝫ. Erꝗ p inſtās cogſcimus tpus pt dici mēſura ipius non obſtante q ipm ſe com mēſurari non poſſit: nec aliquotiēs ſūptum reddat tempus: cum tēpus quod ē quid cōtinuū nō componitur ex diuiſibilibus. ¶ Conſequenter oñdit rōem eorum que dūr de ipo nūc. Sūt aūt q̄tuꝫ ad pñs tria. Primū ē q nūc ē inſeꝑabiliter annexum tpi. Quod ꝓbaṫ: niſi tēpus ſit ipm nunc nō erit: et ſi ipm nunc non ſit: nec tempus erit: ſic mobile vt ſic non ē ſine motu: nec motus ſine mobili. Secūdū qđ dr de nūc ē qđ cōtinuat tps. Quod ſic oñditur: q2 ſicut vnū mobile motū cōtinuat ſicut vnū nūc continuat tempus. Hoc etiam vt ait. p. patet quodāmodo ex puncto. Sicut eni vnus pūctus cōtinuat duas ꝑtes linee adinuicē eſt enī finis vnius ꝑtis et ꝑncipium alterius: ſic nūc ē principiū vnius partis tps et finis alterius. Drnt aūt punctus ⁊ nūc q2 ſi quis vno puncto vt duobus vtitur quieſcere accidit: hoc ē dcm: q ſi motus fiat ſuper lineam ita q mobile vtaṫ pūcto continuante: vtetur ipo in ratōne finis ad precedentem magnitudinem: et ideo vtetur ipo ī motu eē q2 moueri ſeu motus non ē in fine alicuius magnitudinis: vt ꝓbatur. 6. phiſicoꝝ. Si aūt vtaṫ ipo in rōne principij: tūc vteṫ ipo vt prius: qđ ē motus in ſeqūti magnitudie. Sꝫ

quando vtitur puncto vtitur eo in nunc ſed bis vtitur puncto: ergo ī duob⁹ nūc. Et qꝛ inter duo nūc eſt tempus mediū: ergo inter duo nunc in quo vtitur pūcto vt fine: et inter nūc in quo vtitur pūcto eodem vt principio ē tempus: et ſic eſt quies. Non pt aūt ſic dici de ipo nunc: qꝛ non manet: ſed ſemꝑ ē alteꝝ et alteꝝ. Terciū qḋ dicit de ipo nūc ē ꝙ nō ē ps tpis: qḋ ſic oñditur: qꝛ ſicut mutatū eſſe quod ē indiuiſibile motus nō ē ps eius: nec pūct⁹ ps linee: ſic nec nunc ps tpis. Que eñ linee ſunt partes vnius: ſemꝑ enim linea diuidit in duas lineas et nō in puncta: ſic nec tempus.

Non ſolum aūt Ca. VI.

Poſtꝙ. p. determinauit iſta du bia de ipo nunc: hic ꝯñter oñdit quō tempus eſt menſura motus et econ uerſo: et quō diuerſa diuerſimode mēſu rant tpe di. ꝙ nō ſolū mēſuram⁹ motuꝫ ſed etiā motu metit temp⁹: et hoc ē ꝑpt adinuicē diffiniri ⁊ ad inuicē cognoſci: qꝛ vnū cognoſcit ꝑ reliquū. Temp⁹ eñ per ſe menſurat et determinat motū cuꝫ ſit menſura eius: motus aūt ꝑ accñs mē ſurat tēpus. Hoc eñ accidit ex ꝑte nr̄i: qꝛ aliquū motus ē nobis notior ꝙ ſit tps. ¶ Dubitaret forte aliquis quō ꝑ res nu meratas deuenimus in cognitionē nūe ri: Nā quō ꝑ numerū cognoſcimus mul titudinē numeratoꝝ nō habet dubium: eo eñ ꝙ habemus artē numerādi ſi offe rant nobis numeralia ꝑ hmōi artē cog noſcimus multitudinē numeraliū. Sed quō ꝑ numeralia innoteſcit nobis nume rus videtur dubiū. ¶ Dicendū ſi q̄s ſci ret ſe habere decē digitos: ⁊ neſciret cō putare vſq ad decē: poſſet ex ipis digi tis qui ſūt numeralia quedā cognoſcere numeꝝ de alijs rebus: vt poſſet cogno ſcere numerū denariū in ipis equis ſi ꝓ vno digito accipet vnū equū: ꝑ ſe ergo ē ꝙ ex numero cognoſcimus numeralia. Sed ex ꝑte noſtri cōtingit aliquādo ꝙ ex numeralibus cognoſcim⁹ numeꝝ. vt ſi nobis ſint magis nota numeralia ꝙ nu merus: ſic ē de tꝑe reſpectu motus cui⁹

eſt numerus. ¶ Conſequēter oſtēdit. p. ꝙ tempus ē mēſura motus in determi nādo quedā motū: quo motu menſura bit totū motū. Videm⁹ eñ ꝙ ſi volum⁹ menſurare aliquā lōgitudinē: vt pannū ꝑ cubitū: ꝑmo menſuram⁹ aliquā ꝑtem panni: ꝑ quā ꝑtē mēſuram⁹ totū: ſic ꝑ tē pus mēſuramus motū. qꝛ ꝑmo menſura mus aliquā ꝑtē motus: et poſtea aliā ꝑ tem: donec motus totus menſuret.

Pro quo notandū ꝙ men ſura mēſurat totū menſurādo ꝑtem ali quam q̄ menſurat totū. Nunꝙ eñ cubi tus menſuraret pannum niſi pars cubiti vel illius panni eſſet ps aliquotta eius que aliquotiēs ſumpta menſurat totuꝫ. Si igitur eſſet pannus duoꝝ cubitoruꝫ cū dimidio nō menſuraret cubito ſꝫ me dio cubito. Optet eñ menſurā ꝑ ſui re plicationē reddere totū in equalitate qḋ nō eſſet niſi ꝑus mēſuraret aliquā ꝑtem aliquottā. ¶ Notādū inſuꝑ ꝙ ꝑm. p. 10. meta. ſemꝑ menſurā ponim⁹ ad mo dum in quo nō ſic de facili pt cadere er ror. Et qꝛ in minori q̄ntitate min⁹ acci dit deceptio ꝙ in maiori: ſemꝑ videt ha bere mēſurarōem minimi. Eo ergo ipo ꝙ temp⁹ habet rōem menſure ꝯgruen tius eſt ꝙ tꝑe totuꝫ mēſurem⁹ ꝑti ꝑmo ſi menſurando vnā ꝑtē motus et poſtea aliā donec compleat tota numeratō mo tus ꝙ ꝙ ſimul menſuremus totū motū. ¶ Conſequēter ponit. p. quandā diſtin ctionē dicens ꝙ aliqua diuerſimode di cūtur eē in tꝑe. Quedā eñ dr̄ eſſe ī tē pore qꝛ ſūt qñ tps ē: vt intelligētie: ⁊ h⁹ improp̄e. Alia ṽo dr̄ eſſe in tꝑe ꝑp̄e: ⁊ hoc vel qꝛ ſūt in eo vt in numero: qꝛ ſcꝫ menſurātur tꝑe: vt motus et mobilia in quantū hmōi. Al' qꝛ ſūt in eo ſicut ꝑtes vel paſſio: vel aliquid numeri: ſicut vni tas vel paritas eſt in numero. Unde tē pus ꝑteritum et futuꝝ ſūt in tꝑe ſicut ꝑ tes tempis: longū vel breue ſicut paſſio nūc ṽo ſicut principium vel terminus. ¶ Hoc notabili ꝑmiſſo dicit ꝙ illa que ſūt in tempe continentur ſub tempe: ſicē locus continet locatum. Illa etiā q̄ ſūt ī

tpe patiūtur ab ipſo tempe ſicut conſue-
uimus dicere q tempus tabefacit.i.pu
trefacit et corrumpit:et ſeneſcūt oīa ſub
tpe:et obliuiſcitur aliqs ꝓpter tempus:
ſed nō didicit ꝓpter ipz: neqz bonuz ne
qz factū nouū eſt ꝓpter tps. Temp⁹ eñ
p ſe ē cā corruptionis nō generatōis.
Qđ ideo contingit:qꝛ temp⁹ ē numer⁹
motus. Motus aūt p ſe facit rem diſta-
re ab eo qđ ē:id ē a ſua natura: ergo mo
tus p ſe facit ad corruptionem: p accñs
aūt ad generationē. Si ergo ſic ē ī mo-
tu et in tpe q ē numerus motus. que er
go ſūt in tpe p ſe patiūtur ⁊ corrumpūt.
Sed q in tpe fiat nouū vl' bonum vl' ge
neratio hoc ē p accñs. Pro quo notan-
dum q in fine huius quarti oſtendit.p.
hoc p ſignū di. q ſignū ſufficiēs qđ tps
p ſe facit ad corruptionem p accñs aūt
ad generationem eſt:qꝛ nihil generatur
niſi aliqđ quod ꝯmodo moueat et agat.
Agens ergo eſt per ſe cauſa generatōis
nō temp⁹:ſed tps ē p ſe cā corruptōnis
qꝛ aliqđ corrūpit̃ ſuppoſito q nulla cau
ſa extrinſeca agat:⁊ hanc corruptionem
maxime ſolemus dicere ſub tpe vt ſi ani
mal nō corrumpetur ferro vel p aliquaz
violentiā ſed ſolo ſenio moreret̃. Addit
aūt q nec ad corruptionem facit temp⁹
ſed accidit hanc mutatōnē fieri ſub tpe.
¶ Ad quoꝝ euidētiā conſiderandum q
mot⁹ dupliciter cōſiderari pt̃:pmo ſim-
pliciter vt motus. Secūdo vt habet eē
contractum ⁊ vt determinatur ad hanc
ſpeciem motus vel ad illam. Si conſide
ratur motus ſimpliciter:ſic facit ſemper
determinate diſtare ab eo in quo ē. Ni-
hil eñ mouetur localr niſi diſtet ab eo
loco in quo eſt. Sic etiā nihil alterat̃ ni
ſi diſtet ab ea qualitate in qua ē. Eſt er-
go de ratiōe motus facere diſtare ab eo
in quo eſt. Sed q appropīquat ad hāc
formā vel ad aliā hoc non habet ex pte
motus vt ſic:ſed hoc competit ei vt de-
terminatur p aliquod agens ad aliquaz
ſpeciez. Exemplū huius pōt poni ī trāſ-
mutatōe ſubſtātiali. Sufficit eñ q aer
tranſmutet̃ ſubſtantialiter ad hoc vt di-
ſtet a forma in qua ē. Sed ad hoc q ap
propinquet ad aliquā formā ſubalt̄ op-
tet q hmōi tranſmutatio ſpecificet̃ per
aliquod ſpeciale agens:vt ſi debet trāſ
mutari in ignē trāſmutabitur ab igne e
a calido. Si debet trāſmutari in aquam
tranſmutabitur ab aqua et a frigido. mo
tus ergo vt motus ē facit diſtare ⁊ corrū
pit. Q. aūt gñet hoc nō cōpetit ei vt mo
tus ē ſed vt ſpecificat̃ p aliud agēs. Et
aūt motus ſit ꝯctus p ſe facit ad genera
tionem:idcirco motus ſumit ſpeciē ⁊ de
nominatōem a termino ad quē:vt in.5°.
huius habetur. ¶ Inſup ſciendū q in
his q̄ ſūt p accñs eſt dare gradus. Unđ
terminus p accñs corrūpit ⁊ p accñs ge
nerat:vt vult.p. Omnino tñ p accñs ge-
nerat:qꝛ hoc nec competit ſibi ratōe ſui
nec ratōe motus: non tñ omino p accñs
corrūpit:qꝛ licet hoc nō cōpetat ſibi rōe
ſui:tñ cōpetit rōne motus in quo fūdat̃
Ex quo patet q nō ē cōtrouerſia in ver-
bis.p.aliqñ dicētis q tempus p ſe cor-
rumpit:aliqñ vo q corrumpit p accñs
Ex pdictis ꝯcludit q que ſūt ſemp ſm
q ſūt ſemp nō ſūt in tpe:qꝛ nec cōtinen
tur ſub tpe nec menſurāt̃ tūc eſſe eorum
ſub tpe. Signum aūt ē qm̄ neqz patiunt̃
ſub tpe. ¶ Conſequēter oñdit ariſ. quo
quies menſuretur tpe:d. q qm̄ tempus
eſt menſura motus: erit etiā menſura qe
tis ſm accñs. Pro quo ſciendū q qui-
es eſt p̄uatio motus:priuatio aūt ē ap-
ta cognoſci per habitum. nā p̄uatō non
cognoſcit̃ p ſpēm ꝓpam cū ſm q hmōi
ſit nō ens. Sicut ergo priuatō hz cogno
ſci p habitū ⁊ p accñs:ſic etiā habet mē
ſurari p menſuram ſui habitus cū mēſu
ra ſit illud per quod cognoſcim⁹ ꝓpter
qđ ſi qes eſt priuatio motus et motus ſe
hz quaſi habitus reſpectu quietis ſeq̄t̃
q tps qđ ē mēſura mot⁹ p ſe erit mēſura
qetis p accidens. ¶ Conſequenter oſten
dit.p.quō diuerſimode menſurāt̃ quie-
ſcens et mobile et quies et motus:d. q
quieſcens et mobile tempe menſurātur
ꝓut in eis reperitur ratio quietis ⁊ mo-
tus. Menſuratur aūt motus et quies ꝓ
ut ī eis repitur ratio quantitatis:Qua-
re qđ mouetur vel quod quieſcit nō ſim-

pliciter erit mẽſurabile ſub tp̃e ẽm ꝙ ip ſuz in ſe ẽ aliq̃d q̃ntũ: ſꝫ ẽm ꝙ eiꝰ quies vel motus eſt quãtus. Ea eñi que neqꝫ mouentur neqꝫ quieſcũt nõ ſũt ĩ tempe. In tempe eñi eſſe eſt menſurari tempe: qꝺ ergo nõ mouet̃ nec quieſcit ẽm ꝙ hu iuſmõi nõ mẽſurat̃ nec tp̃e nec ꝑ accñs. Pro quo ſciendum ꝙ ipm̃ mobile ẽ q̃d quantũ: et ip̃e motus ẽ quantus. Verũ tamẽ quãtitas mobilis vel quieſcentis eſt de genere ꝑmanẽtiũ: et quãtitas mo tus de genere ſucceſſiuoꝝ. Cũ ergo mẽ ſura debeat eſſe vnigenia menſurato cũ tempus ſit de genere ſucceſſiuorũ men ſurabit quantitatẽ motus vel quietis: non autẽ quantitatem mobilis vel quie ſcentis. ¶ Deinde oſtendit quomõ non entia menſurantur tempe: dicẽs ꝙ illa que ſunt ſimpliciter non entia nõ menſuran tur tempe: q2 cum tẽpus ſit menſura mo tus oportet ꝙ oĩa q̃ menſurãtur tẽpe vel moueant̃ vel quieſcãt: illa vero que fuerunt licet nunc non ſint menſurãtur tp̃e p̃terito: que xᵒ erunt tp̃e futuro.

¶ Inſup determinat ariſ. de tempe per cõpationẽ ad ipm̃ nũc. Et primo deter minat de ip̃o nũc ꝓut ſumitur ꝓp̃e ⁊ in diuiſibiliter: et cõſequẽter ꝓut ſumitur large. Dicit ergo ꝙ ipm̃ nũc ẽ cõtinua tio tp̃is: vt dictũ eſt prius. Cõtinuat aũt tempus ꝓut eſt vnũ et idem ẽm rem: ſꝫ diuidit ipm̃ ꝓut differt ẽm rõem ꝓut ẽ principium vnius. ſ. futuri et finis alte rius ſcꝫ p̃teriti. Sed ꝙ hic cõueniãt ipi nunc nõ ſic manifeſtum ẽ in nũc ſicut in puncto manente in linea. Quia cũ pũ ctus manet melius põt accipi vt finis et principium linee q̃ ipm̃ nũc qꝺ fluit. Manifeſtat aũt quod dixerat ꝑ ſimil'e di cẽs ꝙ ſicut in lineis mathematicis. i. in lineis in ſe conſideratis punctũ nõ ſem per eſt idem ẽm rõem ꝓut eſt diuiſum ⁊ continuatiuũ linee: q2 ꝓut diuidit ẽ ali ud et aliud ꝓut aũt cõtinuat eſt idẽ: ſic et ipm̃ nũc ꝙ in q̃tũ ꝯſiderat̃ multa ĩ po tentia vt ſcꝫ põt accipi principiũ huiꝰ tẽ poris et finis alterius: diuidit tempꝰ in aliud et aliud ẽm eſſe et ẽm rõem: ſed vt continuat eſt idem. ¶ Cõſequẽter de terminat. p. de ip̃o nũc ꝓut ſumit̃ large dicẽs ꝙ idẽ nũc aliqñ ſumit̃ ꝓ al: q̃ tp̃e breui qꝺ ẽ ꝓpinquũ nũc in quo ſumus: vt ſi dicamus de aliquo ꝙ venit nũc: id eſt hodie: vel venit nũc: id ẽ hodie quo ad futurũ. Et hec de tp̃e.

Explicit liber quartus phiſicorum.

Incipit quintꝰ phiſicorũ.

Tranſmutatur autẽ tranſmutatõne oĩe. ⁊c̃.

Poſtq̃. p. determinauit d̃ motu et conſequentibꝰ ip ſum: hic conſequẽter deter minat de p̃tibus eius. Et hec ꝑs diuidi tur in duas: q2 p̃mo determinat de par tibus eius ſubiectiuis in hoc quinto. et conſequenter determinat de p̃tibꝰ quã titatiuis a principio ſexti vſqꝫ ad finem libri phiſicoꝝ. Quantũ ad primũ ẽ quo . p. determinat de partibus ſubiectiuis ſcꝫ de ſpeciebus motus. Primo diuidit phꝰ motũ in motũ ꝑ ſe et in motũ ꝑ acci dens. In motu p̃t accipi per ſe et per ac cidens tripliciter. vel ex parte mobilis vel mouentis vel termini. Primo ergo hoc oſtendit ex parte mobilis dicens ꝙ omne tranſmutãs: id eſt omne tranſmu tabile vel tranſmutatur ẽm accidens: vt cũ dicimꝰ muſicũ ambulare: vl' ꝑ partẽ: vt cum dicimus ſanari corpus cuꝫ ſana tur oculus vel per ſe ⁊ primo. Propter quod notandũ ꝙ moueri per partem ẽ quaſi mediuꝫ inter per ſe et per accidẽs quia eñi pars non eſt omino idem qꝺ to tum: ideo tale moueri poteſt dici per ac cidens. quia vero pars eſt aliquo modo ideꝫ cuꝫ toto: ideo terminus motus põt dici per ſe. ¶ Conſequẽter oſtendit hoc ex parte mouentis: vt medicus ſanat ꝑ ſe manus percutit tanq̃ pars: muſicꝰ ſa nat per accidens. Tertio hoc oſtẽdit ex parte forme ſeu termini propter qꝺ pre mittit ꝙ ad motum quinqꝫ requirũtur: ſcꝫ mouẽs: mobile: tempus ĩ quo ẽ mo tus: terminus a quo eſt motus: ⁊ termi

nus ad quez. Probat aũt ꝙ mobile differt ab vtroqꝫ terminoꝝ: qꝛ motus eſt in mobili vt in ſubiecto: ſed non ẽ in ſpecie ſiue in forma vel termino q̃ ꝑ motũ acq̃rit vt in calore vel aliq̃ terminorum. qḋ patet: qꝛ ꝓpe loquẽdo nec ſubſta nec q̃ntitas nec q̃litas nec vbi vt ſũt terminus motus mouẽt aut mouẽtur. ¶ Alterius oñdit terminos cẽ alios inter ſe: qꝛ motus denoĩatur a termino vno: ſcꝫ a termino ad quem et nõ ab alio: vt motus a nigredine ad albedinem dicit dealbatio et ſic de alijs. Et cauſa huius põt poni: quia a fine denominantur res: vt habet 2° de aĩa. ¶ His pmiſſis oñdit quõ per ſe: ꝑ ptem: et ꝑ accñs inueniũtur in ipis terminis di. ꝙ ibi inueniẽ ꝑ accñs vt illud qḋ fit albũ vel nigrũ ſm accñs mutatur in aliquod intelligibile. Et ibi inuenit ꝑ ptẽ: vt qḋ fit albũ vel nigꝝ mutat in colorẽ qꝛ albedo ẽ ps coloris: ⁊ ibi inuenit ꝑ ptem ꝑ ſe. qꝛ qḋ ſit album mutatur ꝑ ſe in colorem album. ¶ Pro quo notandũ ꝙ aliquid eſſe ꝑ accñs pt intelligi dupliciter: vel ſimplr et abſolute vł reſpectu alicuius attributi: vnde eſſe intelligibile ꝑ ſe et ſimpliciter non accidit albo: qꝛ quicquid habet rõem entis habet ꝑ ſe rõem intelligibilis: tamẽ ꝓut album ſtat ꝓ illo attributo qḋ ẽ terminus tranſmutatõis accidit ei eſſe quid intelligibile: qꝛ nõ tranſmutatur aliq̃d ĩ albũ vt eſt quid intelligibile: ſed vt quid ſenſibile.

Scḋm accñs igit̃ quidẽ mutatio dicta. ¶ Cõſequenter dicit ꝙ mutatio ꝑ accñs eſt dimittẽda: qꝛ eſt ĩ omnibus et ſemꝑ: qꝛ ſic eſt q̃d indeterminatũ. Vñ ex quolibet pt fieri quodlibet ꝑ accidens. Per accñs eñ põt fieri album ex dulci et amato et ex quolibet: ſed mutatꝰ ꝑ ſe nõ fit niſi ex aliquo determinato: eſt eñ in ɔ̃rijs medijs et ɔ̃dictione. hic accipit. p. cõtradictionẽ ꝓ ꝑuatõne: vt declarabitur in ſequentibus. Q aũt mutatio poſſit fieri ex medijs oſtendit: qꝛ mediũ reſpectu vniꝰ extremi ſe habet vt aliud extremum: vt pallidꝫ reſpectu nigri eſt album: et econuerſo reſpectu albi eſt nigrum. Sic ergo ex albo per ſe fit nigꝝ ſic ex pallido ⁊c̃.

¶ Conſequenter diuidit mutationẽ ĩ ſuas ſpecies. Pro quo pmittit quot mõis põt aliquid mutari dicens ꝙ cũ oĩs mutatio fit a quodam in quoddã: ꝙdiu eñ aliquid manet eodẽ mõ ñ dicit̃ mutari: ⁊ ideo oĩs mutatio vel eſt a ſubiecto in ſubiectum: id ẽ a termino poſitiuo ſeu affirmatiuo in terminũ poſitiuũ. Vñ ſubdit. p. ꝙ ſubiectũ dico ꝙ ẽ affirmaᵗ mõſtratũ: vt mutatio q̃ eſt ab albedine in nigredinem: aut ex ſubiecto in non ſubiectuꝫ: id eſt ab habito in priuationem: vt ab eẽ in non eſſe. Aut ex nõ ſubiecto in ſubiectũ: vt a nõ eẽ ĩ eẽ: aut ex nõ ſubiecto in nõ ſubiectum. Cum ergo mutatio a nõ ſubiecto in non ſubiectũ ſit ꝑ accñs: concludit. p. tres eſſe ſpẽs mutatõis per ſe. Q aũt mutatio a nõ ſubiecto in nõ ſubiectum ſit ꝑ accñs oñdit: qꝛ nõ ẽ ꝑ cõtrapoſitionem: id ẽ qꝛ priuatio nõ ẽ oppoſita priuatõni: Omis aũt motus ꝑ ſe ẽ ex oppoſitis. ¶ Pro quo notandũ ꝙ fieri aliquid ex aliquo vt ex forma vel priuatione põt intelligi dupliciter: vel tanꝙ ex ſubiecto motus: vel tanꝙ ex termino motus. Si tanꝙ ex ſubiecto motus: tũc ex forma et ꝑuatõne non fit aliq̃d niſi ꝑ accñs: ſed ex ente in potentia fit aliquid ꝑ ſe: vt tangit in pmo huiꝰ: qꝛ mutatio et motus vt in ſubiecto ſũt in ente in potentia vel in mobili: non aũt in forma vł priuatione. Sed ſi accipiatur aliquid fieri ex aliquo tanꝙ ex termino motꝰ: ſic ex forma et ꝑuatõe fit aliq̃d ꝑ ſe: qꝛ forma et priuatio ꝑ ſe pñt eſſe termiꝰ motꝰ. Omis igit̃ mutatio ꝑ ſe vel incipit a forma et terminat̃ ad formam: vel incipit a forma et terminat̃ in priuationem: vł incipit a priuatõne et terminat̃ ad formam que aũt ẽ a ꝑuatõne in priuatõnem: vt a non nigro in non album eſt omĩno ꝑ accidens: qꝛ idem pt eſſe non nigrũ et non album. Termini aũt motus nõ poſſunt in idem coincidere ſed ſunt oppoſiti. Omiſſa igitur mutatõne ꝑ accñs que ẽ

ex non ſubiecto in nõ ſubiectum exequi-
tur de alijs tribus mutatõibus. Et ꝑmo
ponit ſecũdas mutatões btnõt nõ eẽ mo
tũ. Pro quo ꝑmittit quandã diſtinctõꝫ
dicens ꝙ mutatio ſm cõtradictionem q̃
eſt ex nõ ſubiecto in ſubiectũ .i. a ꝓuati-
one in formã q̃ dicit̃ generatio ẽ duplex
ſcꝫ generatio ſimplex q̃ eſt formarũ ſub-
ſtantialium et generatio ſm quid que ẽ
generatio formarũ accidentaliũ: ⁊ idem
dicit de corruptõe. Quo ꝑmiſſo oſtẽdit
ꝙ generatio ſimplex nõ eſt motus: Et
q: generatio eſt mutatio ex nõ eſſe ad eẽ
ne laborẽ in equiuoco oñdit quot mõis
dicatur non ens: dicẽs ꝙ non ens dicit̃
tripliciter: vno modo qđ nõ ẽ ſm cõpoſi
tionẽ et diuiſionẽ: et tale non mouetur.
Alio mõ ſumit̃ non ens ꝓ ente in poten
tia qđ nõ habet eſſe in actu ſimpliciter:
et tale etiã nõ mouet̃. Tertio° dicit̃ nõ
ens ꝓ eo qđ nõ eſt ſm eſſe accñtale: vt
qđ non ẽ album: ⁊ tale bñ mouet̃. Eſſe ſi
gnificat verũ .5. meta. non eſſe ſignificat
falſũ. Pro quo ſciendũ ꝙ eſſe et nõ eſſe
ꝑmo mõ nõ ſumit̃ vt eẽ dicit aliq̃d reale
ſed vt dicit habitudinẽ ꝑdicati ad ſubie
ctũ: vt cũ dicit̃ chimera ẽ opinabilis. nõ
eñ ex hoc poſſumus inferre ꝙ chimera
ſit. Vñ eſſe et nõ eſſe ſic acceptũ nõ dic̃
niſi vitatẽ vel falſitatẽ compõis et diui-
ſionis ſiue affirmatõis et negatõis. Cuꝫ
ergo verũ vel falſũ ſint in aïa tale eẽ vł
nõ eſſe magis ſe tenet ex pte intellectus
q̃ ex pte rei. Ex tali eñ nõ eſſe nõ ꝑt eẽ
mot⁹. Similiter a nõ eſſe ſecũdo modo
dicto. Cu: ergo generatio ẽ mutatio a ñ
eſſe ad eſſe: iõ nõ eſt motus. Hanc cõſe-
quentiam ꝓbat ariſt. dupliciť. primo ſic
qđ mouet̃ ẽ qđ generat̃. nõ eſt ergo ge-
neratio nõ ẽ motus. Secũdo ſic: oĩe qđ
mouet̃ eſt in loco: ſed qđ nõ eſt non eſt ĩ
loco: ergo qđ non ẽ nõ mouetur. Tale
aũt ẽ ſubiectũ generatõis: ſcꝫ ipa mate-
ria que eſt ens in potentia. Notandum
ꝙ ens in potentia nõ eſt in loco: q: đ ra
tione loci ẽ ꝙ equat̃ locato: ꝓpꝛium aũt
eſt q̃ntitati ſm eã equale vł inequale di
ci. Cũ ergo ens omĩno in potẽtia nõ ſit
quãtũ: nõ poterit eſſe ĩ loco. Alterius
dicit .p. ꝙ generatio q̃ eſt mutatio ex nõ
ſubiecto in nõ ſubiectũ nõ ẽ mot⁹ ſic nec
corruptio q̃ ẽ mutatõ ex ſbo ĩ ñ ſbm. Ex
q̃ ꝫ ille due mutatões ñ ſũt mot⁹ necẽ
eſt terciũ eẽ motũ: q̃ ſcꝫ ẽ ex ſubo ĩ ſubie-
ctum: ſiue ex forma in formam.

Capitulum .II.

I Igitur predicata. ⁊c̃.

Poſtq̃ .p. diuiſit mutatõem cõ-
muniter ſumptam in generatõꝫ
corruptionem et motũ: in pte iſta ſubdi-
uidit iſtũ motum in ſpecies ſuas. deter-
minare aũt de ſpeciebus motus ẽ deter
minare in quibus predicamentis habet
eſſe motus: et que ſũt illa pñta q̃ acqui-
rũtur ꝑ motũ. nam motus reſpicit ſpẽm
a termino: et ẽ in eodẽ genere cum reb⁹
ad q̃s ẽ mot⁹: vt dcm̃ ẽ in tertio huius.
Et ſicut motus reſpicit ſpẽm a termino
ſic reſpicit ab eo q̃dãmodo ꝯtrarietatẽ
et vnitatẽ. Sũt eñ motus cõtrarij ha-
bentes terminos cõtrarios. Albari eñ
et denigrari cõtrariant̃: q: albedo ⁊ ni-
gredo que acquirũtur ꝑ tales motus cõ
trarietatẽ habent. Rurſus motus quo-
dãmmõ hñt vnitatem a termino: q: vni
us motus ꝑ ſe eſt vnus terminus acqui-
ſitus per motum. Determinare igit̃ de
ſpeciebus motus et eius vnitate et ꝯtra
rietate ſunt quaſi connexa. Poſſumus
ergo totum iſtum quintum diuidere in
tres ptes: q: ꝑmo determinat de ſpecie-
bus motus: ſecũdo de vnitate eius: ter-
tio de contrarietate eius. ſecũda ibi. p⁹
hec aũt dicimus. tercia: amplius aũt de
terminandũ. Quoad ꝑmũ dicit ꝙ ſint
tres ſpecies motus: ſcꝫ ſm quantitatem
qualitatem et vbi. ſm aũt alia pñta non
eſt motus. ꝓbat: q: ſubſtãtie nihil ẽ con
trarium. motus aũt fit a cõtrario in con
trarium. Ad cuius euidentiã primo de
clarabo quomõ ſuba ſuſcipit magiſ ⁊ mi
nus et quomõ non. Deinde quõ ſubſtan
tie ineſt cõtrarietas et quõ non. ex quib⁹
oſtendetur ꝙ in ſubſtãtia non ẽ motus.
¶ Circa primũ ſciendũ ꝙ illa ꝓpetas
ſubſtantie in qua dicit̃ ꝙ ſubſtantia non
ſuſcipit magis et minus non ẽ intelligẽ

da ſicut quidā opinātur falſe ꝙ videlicꝫ ꝙ vna ſubſtātia nō ſit ꝑfectior alia etiaꝫ eiuſdē ſpēi cū ipa. Dicere enī ꝙ anima chriſti vel ꝟginis marie glorioſe etiā eſſentialiter et quidditatiue nō ſit nobilior ꝙ aīa iude: nō ſolū ē abſurdū ſꝫ etiā erroneū pariſius cōdēnatū. Eſt em̄ ꝓꝑetas intelligenda de eadem ſubſtātia numero illo mō ꝙ demōſtrata quacūqꝫ ſubſtā puta hoīe vel aſino nō eſt verū dicere ꝙ tūc ſit magis hō vel minus ꝙ prius: ⁊ illo mō nō contingit reꝑire inſtātiā. Hāc aūt ꝓꝑetatē ꝓbat. p. 2. de gn̄atiōe: q2 ſi ſubſtantia ſuſcipet magis et min⁹: tunc vna ps poſſet acquiri poſt aliā: ⁊ ꝑ conſequēs ad ſubam eēt motus. Vn̄ int̄ ſbſtātiā et accn̄. q̄tū ad ſuſcipe magis ⁊ minus ponit̄ ab aliqb⁹ talis dr̄ia: q2 ī accidētalib⁹ natura ſingularis hꝫ latitudinē graduū: ita ꝙ hmōi latitudo nō tātū ponit̄ in natura ſpecifica ſꝫ in eadem ſingulari forma. In ſubſtātijs nō ſic ſꝫ ibi ō nā vniuerſalis hꝫ latitudinē: in quolibꝫ ꝟo ſingulari ē determīata ad gradū: iō nō eſt ibi motus nec intenſio. ¶ Quātū ad ſecūdū notādū ꝙ cōtrarietas ꝑt ſumi dupliciter: ſcꝫ ꝓꝑe et large. Si cōtrarietas ſumat̄ ꝓꝑe vel ſtricte: tunc illa dn̄r contraria que habent oēs cōditōes requiſitas ad cōtrarietatē. Si aūt ſumat̄ large: ſic dicit̄ cōtrarietas cui deeſt aliq̄ hmōi cōditōnum ſic ſupponēdo ꝯtrarietatē ſubē ineſt cōtrarietas. Forma eniꝫ ignis et aque ſic cōtrariātur cum ſint forme poſitiue q̄ nō pn̄t eidē ineſſe ſimul ſꝫ ſucceſſiue bn̄. Nō em̄ pn̄t reduci ad priuatōem et habitū: q2 lꝫ vna forma includat ꝑuatōem alterius: nō tn̄ p̄ciſe ſꝫ vltra hoc dicit aliqd poſitiuū. Sumendo ꝟo cōtrarietatē ſtricte cōtrarietas nō ineſt ſubſtātie: q2 ad min⁹ ibi deeſſe vna cōditionū requiſitarū ad cōtrarietatē vicꝫ ꝙ forme cōtrarie ſūt maxime diſtātes a ſeinuicē: Sic loqtur hic ariſt. de cōtrarietate ꝓut illa dn̄r ꝯtraria eſſe inter que ſunt aliq̄ gradus ⁊ quedā diſtātia: ita ꝙ nō ſtatim cū aliqd incipit recedere ab v° eſt in alio: ſꝫ ꝓꝑ̄ iſtos grad⁹ et ꝓꝑ̄ iſtā diſtātiā ſi aliqd vꝫ ire de vno ī aliud. oportet ꝙ interueniat ibi quidā mot⁹ ⁊ q̄daꝫ ſucceſſio. Sic em̄ loquēdo de cōtrarietate ꝓpōm hic adducta ꝙ in ſubſtātia nō eſt mot⁹: q2 ī ea nō ē cōtrarietas prꝫ euidēter. Nā cū de rōne motus ſit ꝙ fiat in tpe: impoſſibile ē aliqd moueri ab vno in aliud: niſi inter illa ſit q̄dā diſtātia et quidā grad⁹: ſm q̄s ſucceſſiue eat ī illō Cū ḡ in forma ſubſtāriali nō ſūt aliq̄ gradus niſi poſſumus intelligere ꝙ ꝓꝑe ſit diſtātia inter formas ſubſtantiales: niſi velles accipe diſtantiā ſm ꝙ vna forma nō eſt alia: ſꝫ hec diſtātia non facit oppoſitionē cōtrariā: ſꝫ magis cōtradictoriaꝫ vel priuatiuam. ¶ Cū ergo in ſubſtātia nō ſit cōtrarietas ꝓꝑe in ſubſtātia nō ē motus ſꝫ generatō vel corruptio q̄ hn̄t fieri in inſtāti. Unde ſi ex aq̄ generet̄ ignis ī toto tpe p̄cedēti ē alteratio: puta calefactio diſpoſitiua materie aque ad īroducendā formā ignis: ⁊ in vltimo inſtanti iſti⁹ alteratōis introducitur forma ignis et forma aque corrūpit̄: ita ꝙ generatio ignis eſt terminus alteratōis p̄cedētis.

¶ Deinde ꝓbat ꝙ ad relationē non eſt motus: q2 aliquid p̄t referri ad aliud abſqꝫ ſui mutatōne: pōt em̄ q̄s ſimilis effici alteri abſqꝫ ſui mutatione: altero tn̄ mutato. Pōt tn̄ eē motus ad relationem ꝑ accn̄s: pōt em̄ quis per ſe moueri ad albedinem: qd aūt mouetur ꝑ ſe ad albedinē mouet̄ ꝑ accn̄s ad ſimilitudinē q̄ fundatur in albedine. ¶ Inſuꝑ ꝓbat ꝙ actiōis et paſſionis nō ē motus: qd q̄deꝫ ꝓbat: q2 motus nō eſt motus: nec mutationis ē mutatio. ¶ Cū em̄ actio et paſſio ſint idem materialiter cū motu: vt dcm̄ ē in tertio huius ꝓbato ꝙ motus nō ſit motus patebit ꝙ actiōis et paſſionis nō ſit motus. ¶ Qꝫ aūt mutatōis ſit mutatio vel motus ſit motus pōt intelligi dupliciter. pōt em̄ intelligi tanꝙ ſubiecti: vt dicamus motus eſſe motū tanꝙ ſubiecti: q2 ſcꝫ motus fundat̄ in motu tanꝙ in ſubiecto. ¶ Secūdo hoc p̄t intelligi tāꝙ termini: q2 ſcꝫ motus terminet̄ ad motum. Primo ergo oſtendit ariſto. motus non eſſe motum tanꝙ ſubiecti. Impoſſibile eſt em̄ motum eſſe ſubiectuꝫ motus: ſiue

moueri: qr motus nõ ē de numero ſubiectorū: id ē ꝑmanētiū: ſed de numero ſucceſſiuoꝝ. Subiectū aūt mot⁹ nō eſt d̄ numero ſucceſſiuoꝝ. ¶ Deīn oñdit ꝙ motus vel mutatio nō pt eſſe termin⁹ mutationis: nec generatio generatōis. terminū aūt poſſumus accipe dupliciter: ſimplicem et cōpoſitū. Termin⁹ aūt ſimplx gñatōis ē ipa forma q̄ ꝑ generatōem introducitur. Terminus aūt compoſitus eſt ipm compoſitū quod generat: generatō eñ leonis terminat ad leonem qui generatur: et ad formā leonis que ꝑ generationem introducit. Oſtendit ergo ꝓ primo ꝙ mutatio nō terminatur ad mutationē ſicut ad formam: qr tūc idem moueretur diuerſis motibus ſimul: vt a ſanitione in egritudinē: et ecōuerſo.

¶ Pro quo ſciendū: ꝙ cū aliq̄d mouet ſm aliquā mutatōnem denominat a termino illius mutatōis: vt ſi mouet ad ſanitatē poſſumus dicere ꝙ ſanatur. Si ergo mutatio terminat ad mutatōnem: et ſubiectū vadat de mutatōe in mutatōꝫ ſicut de forma in formā: cū oīs motus et omnis mutatio ſit de oppoſito in oppoſitum: vt de ſanitate in egritudinem: vel ecōuerſo. Si ſubiectū hoc vadit de mutatōne in mutatōem: ſequit ꝙ vadat de mutatōe in mutatōem oppoſitā. Ibit ergo de ſanitate vel de ſanatōne in egritudinē. Cū ergo termin⁹ denominet id quod vadit ad terminū ſi aliq̄d dū ſanat vadit ad egrotationē: et egrotatio ē terminus ſanatōis: ſeq̄tur ꝙ egrotatio denominet id qđ ſanat: qr veꝝ ē dicere ꝙ id qđ ſanat egrotat: qđ nō eſſet niſi aliquid ſimul ſanaret et egrotaret: quare cū egrotatio et ſanatio ſint motus oppoſiti mouebit ſimul motibus oppoſitis.

¶ Dicit inſup ariſt. ꝙ licet mutatio nō poſſit eſſe ꝑ ſe terminus mutatiōis: pōt tamē eſſe ꝑ accñs. ¶ Pro quo notandū ꝙ ſi ſubiectum aliqđ in illo inſtanti in q̄ eſt plene ſanatū incipiat dealbari: ſanatio terminabitur ad dealbatōem: ſed h⁰ non erit per ſe vt ſanatio ē ſibi ꝑ accñs: et ratione ſubiecti. Nam qr ſubiectū cui ineſt ſanatio incipit dealbari: ⁊ habꝫ ordinem ad dealbationem: ideo ſequitur ꝙ ꝑ accñs vna mutatio habeat ordinem ad aliam mutationem. Quelibet autē mutatio indifferēter pōt terminari ꝑ accidens ad quamlibet mutationē tam cōtingentem ꝙ oppoſitam. Sed drñt: qr ad contingentē poterit terminari immediate. In illo enī inſtanti in quo quis ē dealbatus poterit incipere calefieri: ſed ad oppoſitam nō terminabitur immediate: ſed interueniente quiete media. Nō eñ in illo inſtanti in quo q̇s ē ſanat⁹ poterit incipe egrotari egrotatōne oppoſita illi ſanatōi: ſed interueniet quies media: et ſi graue mouetur ſurſum quieſcit ibi anteꝙ moueatur deorſum.

¶ Deinde oſtendit Ariſtotiles ꝙ mutatio non terminetur ad mutationem: nec generatio ad generationem tanꝙ ad illud quod generatur. Si enim generatō generaretur: eſſet proceſſus in infinituꝫ in generationibus: qr e⁰ queram de illa generatione qua generatio generatur: ā generetur an non. Si non: pari ratione ſtandum eſt in primo. Si ſic: ego querā de illo alia generatione vbi generetur: vel non: et ſic procedetur in infinitum. Patet ergo ex precedentibus ꝙ mutationis non eſt mutatio: et ꝙ motus non habet eſſe in genere actionis et paſſionis. De predicamentis etiam quando ſitus et habitus patꝫ ꝙ ibi non ē mot⁹.

¶ Concludit ergo phs ꝙ motus nō habet eſſe niſi in tribus generibus: ſcꝫ in quantitate: qualitate et vbi. Unde ī q̄ntitate eſt augmentum et diminutio: in qualitate alteratio. Eſt enī alteratio mutatio a contraria qualitate in contrariā vt ab albedine in nigredinem. In predicamento vbi eſt motus ſcōm locum.

Quia vero motui videtur repugnare īmobilitas vel quies oſtendit ꝙ immobile dicitur tripliciter. Uno modo dicitur immobile illud quod eſt omnino impoſſibile moueri ſicut ſonus eſt inuiſibilis. Scđo mō aliqđ dr̄ īmobile qđ d̄ difficili

eſt mobile. Tertio ſumit imobile qđ eſt aptum natum moueri: nō tñ mouetur: et tale ꝓpe dicit quieſcere. q quies ē priuatio motus in apto nato moueri. ꝛc.

Capitulum. III.

P Oſt hec autem dicam⁹

Hic determinat ariſt. de vnitate motus. Circa quod pmittit aliqua. primo ſcꝫ quid ē ſimul eſſe: quid ſepatum: quid tangere: qđ medium: quid cōſeqnter: qđ habitū: quid cōtinuum. Dicit ergo ꝙ illa dr̄ ſimul eſſe ſm locū que ſūt in vno loco ꝓprio: Eſſe aūt ſepatum habent quecūqꝫ ſūt in loco altero. Illa autem ſe tangunt quoꝝ vltima ſunt ſimul. Illud aūt eſt mediū in motu quod mobile pmo natum eſt attingere ſcꝫ ipm ſpacium. Ex medio aū t ſpacio accipitur cōtinuitas motus dūmodo ſit ibi continuitas tempis. Unde ſi in via ponantur lapides non ſe tangentes poterit illi continuari motus ſi nō diſcontinuatur temp⁹ Similiter pcutiendo cordas cithare poteſt continuari motus manus licet vltima pcutiatur poſt primam: dū tñ cōtinuetur tps. Deinde dicit ꝙ illa ſe hñr conſequēter: quoꝝ nō ē aliqđ mediū ei⁹dem generis. vnde ſi inter duas domos non eſſet domus media: licet ibi eent arbores: ille domus dñr ſe habere conſequenter. Illa aūt dicūtur habita q ſunt conſequenter ſe habentia: dummō ſe tāgant. vnde eſſe habitum ē ſpēs eius qđ eſt cōſequēter eſſe. Et ſicut eſſe habitū eſt ſpēs eius qđ ē eē cōſequēter: ita continuū eſt ſpecies eius qđ ē eē habitum. Unde illa dñr eſſe continua quoꝝ vltīa ſunt vnum. Nā cōtinuum dicitur a con quod ē ſimul: et teneo. illa ergo ſūt continua que ſimul ſe tenent. Unđ dicit ariſ. ꝙ in his quidem ē cōtinuum ex qbus ē aliqđ aptū natū fieri vnum aut colla aut p inclauationem: vel ſicut adunata ſeu inſerta: aut aliquo alio mō. Ulē ariſ. ꝙ eſſe pūter eſt in numeris q ſūt priores q ſunt ipa cōtinua. Circa qđ pt queri ā numerus ſit prior cōtinuo: et videt ꝙ ñ q numerus cōtinuatur ex diuiſione continui: vt patet tertio huius: ſed effectus eſt poſterior ſua cā. Dicendū ꝙ cū vnitas ſit pōr puncto: q punctus ſe habet p additionē ad vnitatē: addit enī ſupra eam poſitionem in continuo: oportet ꝙ quantitas diſcreta et vniuerſaliter omnis numerus cuius principiū ē vnitas ſint prior qūtitate continua cuius principium eſt punctus. Quia vō dr̄ ꝙ numerus cauſat ex diuiſione cōtinui hoc ē materialiter et quaſi p accñs. Numer⁹ enī per ſe cauſatur ex collectōe vnitatū: ꝙ aūt cauſatur ex diuiſione continui h⁹ ſō ē: q diuiſo cōtinuo reſultāt ibi plēs vnitates. Ex hoc aūt nō debemus arguere cōtinuū eſſe prius numero. Nam ſic numerus quaſi p accñs cauſatur ex diuiſione continui: ſic et continuū cauſari pt ex cōiunctōe numeroꝝ. Sicut enī diuidendo cōtinuū efficitur numerus: ſic numerata ſi coniungerētur vel clauo vl̄ colla: vel aliq alio⁹: reſultaret tñ iū ꝯtinuū

His pmiſſis determinat. p. de vnitate motus dicens ꝙ omnes motus p qs acquiritur vnū pdicamentū ſūt vnū genere. Sꝫ oēs p quos acqrit vna ſpēs ſpecialiſſima: ſūt vnū ſpē ſpēaliſſima. Omnes vō p quos acqritur vna ſpēs ſubalterna ſūt vnū ſm ſpēm ſubalternā. Omnis ergo alteratio omni alteratōi ē vnū genere: q qualitas q acquirit p alterationem noīat vnū gen⁹. Omnis etiā dealbatio omi dealbatōi eſt vnus motus ſm ſpēm ſpēaliſſimaꝫ: q albedo q acqrit p talē motū noīat ſpēꝫ ſpēaliſſimā. Omnis etiā doctrinatō omi doctrinatōni eſt vnus motus ſm ſpēm ſubalternā. quia ſciētia q acqritur p talē motū eſt ſpecies ſubalterna: eſt enī ſpēs et genus: q eſt ſpēs cognitōis. Eſt enī ſcīa cognitio nō quelibet: ſed cognitio p cām ſiue cognitio certa. Eſt etiā ſciētia gen⁹ ad grammaticā: logicā: et alias ſcīas. Circa pdicta pt dubitari: cū ergo diuerſi motus ſint idem genere: ſi per eas acquiratur res eiuſdē pnti: ſic vr̄ ꝙ poſſum⁹ arguere eundem motum quantitatis et in vbi

et in ſitu. Per motū enī localē acquirit̄ locus: q̄ ſm aliq̄s ē in gn̄e q̄ntitatis: Et etiā p ipm acq̄rit̄ ordo ptiū in loco: q̄ eſt p̄dicamētū ſitus. et p hmōi etiā motum acq̄rit̄ ipm vbi. Erit ergo p̄dictus mot⁹ in triplici genere. Dōm q res nō ſumit ſpēm ex eo qd ē p accñs et ex ɔñti: ſz ex eo qd ē p ſe et p̄mo. ex motu aūt locali p̄mo et p ſe acq̄rit̄ ipm vbi. ex ɔñti aūt acquirit̄ loc⁹ et ordo ptiū in loco. Dictus ergo motus nō ſumit ſpēz ex loco nec ex ɔñto ſitus ſed ex vbi. erit ergo ſolū ī genere vbi: et nō ī alijs p̄dicamētis. Q̄ āt ex motu locali p ſe et p̄mo acquirat̄ vbi pz. Nā cū mot⁹ ſit in corpe mobili vt in ſubiectō p ſe et p̄mo p hmōi motū acq̄ret̄ aliq̄d ī ſubiectō ñ extra ſubiectū. Cū ḡ loc⁹ ſit in corpe locāte: vbi aūt ſit in ipo corpore mobili p motū localē p̄mo ⁊ p ſe acquiret̄ ipm vbi et acquiſito ipo vbi acq̄ret̄ locus et ſitus. ¶ Circa p̄miſſa mouz aꝫ. vnū dubiū vicz ſi idē vbi acq̄rat̄ per motū rectū et curuū ſiue p cordā ⁊ arcuz an illi duo motus ſint idē ſpē? Reſpondet q ſi ſpaciū ſit alterꝫ ſpē q etiā mot⁹ iſti diſtinguuntur ſpē. Circulare a recto eſt alterꝫ ſpē. Qꝛ iz hi duo mot⁹ poſſunt eſſe ad eūdē terminū: nō tñ p eādē lineam: nec p idē ſpaciū. ¶ Cōſequēter oſtēdit. p. quid req̄rat̄ ad vnitatē numeralē motus. d. q motus ē vnus numero in q̄ eſt idē mobile numero et vnitas tpis et termini ſiue ſpacij vel rei acq̄ſite p motū ¶ Circa p̄miſſa p̄t dubitari an ꝓ toto tēpore ꝓ quo durat ſanitas ſit eadē numero? Reſpōdeo q ſic: qꝛ licet nō ſit eē pūctuale in oīb⁹ formis ſz ī aliq̄b⁹ ſit magna latitudo graduū cui intēdātꝫ remittātur tñ hmōi eē cū tota latitudīe ſua reſpōdet vni forme numero: niſi ergo tale eſſe interrumperetur quātūcūq variat̄ p intentionē ⁊ remiſſionē nō tollitur vnitas numeralis ipſius eſſe. ¶ Alterius dicit: q motus regularis ſeu vniformis ē magis vn⁹ q̄ difformis: qd pz: qꝛ cū de rōe vnius ſit in diuiſio: et in dr̄ñia et in motu irregulari ſit maior diuerſitas q̄ regulari oportet q regularitas faciat ad quandā vnitatē mot⁹. Aſſignat aūt ariſt. duos mōs regularitatis et irregularitatis Primus ē ex pte ſpacij ſiue rei in qua ē motus. Cū ḡ magnitudo regularis debeat eē vniformis: ⁊ debeat ɔuenire q̄libꝫ ps cū q̄libet pte. Rcā et circulare ſunt magnitudines regulares: qꝛ quelibꝫ ps recti eſt recta: et in quolibet circulo ſecando equales arcus inuenimus eos eq̄liter curuos. Sed ſi ſit magnitudo circūflexa vel aliter curua q̄ circulariter nō poterit in tali magnitudīe et in tali ſpacio eſſe regularis motus. Secūdus modus eſt ſm velocitatē ⁊ tarditatē: motus eñ cuius velocitas et tarditas ē eadē eſt regularis: cui⁹ aūt nō ē eadē ē irregularis ¶ Deinde determinat ariſt. de contrarietate motus dicēs: q licet contrarietas motuū ſit ſumēda ab vtroq termino: ſcz a termino a quo: et ad ter^m ad quem: tamen magis ſumitur a termino ad quem cū motus ſumat ſpēm ab ipo. Mot⁹ igit̄ ſunt cōtrarij qui ſunt ex cōtrarijs et in cōtrariā: vt dealbatio que ē de nigredīe in albedinem cōtrariatur denigrationi: que ē ab albedine in nigredinē: qꝛ albedo et nigredo cōtrariātur. Si igit̄ mot⁹ ſurſū ē cōtrarius ei q̄ ē deorſū: qꝛ ſurſuz et deorſū cōtrariātur. Si igit̄ motus q̄ ē añ ē ei cōtrari⁹ q̄ eſt retro: ⁊ ſic de alijs. ¶ Dicit etiā ariſt. q qꝛ mediū cōpatum ad vnū oppoſitorꝫ hꝫ rōem alteri⁹ oppoſiti: vt fuſcū compatū albo habet rōnem nigri: ideo cōtrariat̄ ei q̄ ē a nigro in fuſcum. ¶ Notandum tamē q magis ē ſumenda cōtrarietas ex eo q ex eodez medio itur ad contraria q̄ ex eo q ex contrarijs itur ad media: qꝛ motus vt ſupra dicebatur magis recipiūt ſpeciē et contrarietatem a termīs ad quos q̄ a quib⁹ ¶ Dicit inſuper q quies opponit̄ p̄uatiue motui non tamen cuilibet vt quies ſm locū opponitur motui ſm locum: ſic etiā motui ſm aliud genus opponit̄ q̄es ſm illud genus. Motui etiam qui eſt ex ſanitate in egritudinē opponit̄ quies ī ſanitate. Dicit etiā q ſicut motus opponuntur adinuicem: ſic et quietes. Sicut

enim dealbatio et denigratio opponuntur: ſic opponuntur quies in albedine ꝛ quies in nigredine. ¶ Conſeq̄nter oſtēdit quō mutatio opponit̄ mutatōi di. ꝙ in his in q̄bus nō ē cōtrarietas: ſcʒ ī ſubſtantijs mutatō q̄ ē ex ipō opponit̄ ei q̄ ē in ipm: vt corruptio q̄ ē ex eſſe in nō eſſe opponit̄ generatōi que ē ex nō eſſe i eē. Qḋ aūt dicit ariſt. in hoc q̄nto: ꝙ generatio et corruptio ſe hn̄t vt cōtradictō exponit̄ ꝯñter ꝑ ꝯdictoꝝ ꝑuatiue oppoſitā qꝛ ſcʒ ſūt ſicut cōtradictoria circa ſubm aptū natū. qꝛ ſubiecm̄ tale neceſſario vel eſt ſub forma vel ſub priuatōne: nō ſic ē de ſubiecto qḋ nō eſt aptū natū: vt lapis nec ē cecus nec ē vidēs. ¶ Cōtra hoc tn̄ arguit̄ et videt̄ ꝙ generatio et corruptō oppōnātur ꝯtradictorie: qꝛ vna ē ad eē alia ad nō eē: eē aūt et nō eē cōtradicūt. Dōm ꝙ drn̄ia ē inter purā negationem et ꝑuationē: qꝛ pura negatio nihil pōi ꝛ ſed priuatio aliqd ponit: ſcʒ ſubiecm̄ in q̄ fundat̄. Vn̄ quarto meta. dr̄ ꝙ priuatio eſt negatio in ſubiecto: Cū ergo in ſubalibus ꝓcedat̄ ab eſſe ad nō eſſe: ſi iretur ad nō eē ꝑ oēm modū ſcʒ ad pure nihil eſſe eſſet oppoſitio cōtradictoria. Tal̄ autē ꝓceſſus nō ē in mutatōibus ſubialibus: ꝛ iō dicit. p. ꝙ ī talib⁹ mutatōib⁹ eſt aliquid ſcʒ materia.

Explicit quīt⁹ li. phiſicoꝝ
Incipit ſextus phiſicorū.

I aūt eſt continuuʒ quod tangit̄. Poſtq̄. p. in quīnto determinauit de motu vt habet diuidi ī ſuas ſpecies ſeu partes ſubiectiuas: In hoc ſexto determinat de eo ꝓut habet diuidi in ſuas ꝑtes integrales ſeu quantitatiuas: hic ergo determiat̄ de motu inquantuʒ eſt q̄d quātū et cōtinuū: et vt diuidit̄ in ſuas ꝑtes. Veruʒ qꝛ motus circularis q̄ ſm ariſto. eſt etern⁹ potiſſime ē ꝯtinuus ideo de huius eternitate incipit detmīare a principio ſeptimi. Circa primū duo facit. qꝛ pmo ꝓbat motū eſſe q̄d cōtinuum. ſecūdo oñdit quō hʒ diuidi in ſuas partes integrales: ibi: neceſſe ē aūt ipm nūc. ¶ Ad euidētiā aūt pme ꝑtis ſciendum ꝙ tps hʒ ꝯtinuitatē a motu: et motus a magnitudine. ideo eni temp⁹ ē cōtinuū: qꝛ motus ē cōtinuus: ꝛ ideo mot⁹ eſt ꝯtinuus: qꝛ magnitudo ē diuiſibilis in ſemꝑ diuiſibilia. Primo ergo ꝓbat oēm magnitudinē eſſe diuiſibilē in ſemꝑ diuiſibilia oñdendo vicʒ lineā ſeu magnitudinē nō cōpoui ex pūctis ſeu indiuiſibilibus: ꝛ hoc trina rōe. Quarū prima ē talis: ꝙ cū nō fiat ꝯtinuū niſi ex habētibus vltimū: qꝛ cōtinua ſūt quoꝝ vltima ſunt vnū. vt dcm̄ eſt in quinto. Indiuiſibilia aūt cū nō hēant vltima continuari nō poterūt. Probat aūt ꝙ indiuiſibilia nō hn̄t vltima: qꝛ nō hn̄t ꝑtes: alterū aūt ē vltimū et id cuius eſt vltimū. Si eni idē eēt terminus et id cuius ē terminus: tūc idē termīnarʒ ſe. Secūda rō eſt talis: illa ex quibus fit aliq̄ magnitudo vel ſūt cōtinua: vel ſe tangunt: vel ſe hn̄t ꝯñter: ſʒ indiuiſibilia n̄ ſūt hmōi: ḡ ex talib⁹ n̄ pt̄ fieri magnī⁹. Maioꝛ pʒ. q̄ntū ad pmā ꝑtē vcʒ ꝙ indiuiſibilia n̄ pn̄t ꝯtinuari: qꝛ ſcʒ nō hn̄t vltima: vt dcm̄ ē. Secūda ps ꝓbat̄ vicʒ qꝛ indiuiſibilia n̄ ſe tāgūt: qꝛ oē qḋ tāgit aliḋ: vel totum attingit tom̄: vel ps ꝑtē: aut ps tāgit totū. Cū āt indiuiſibile n̄ hēat ꝑtē: n cēē ē totū tāgere totū. Cū āt aliq̄ ſe hn̄t ꝙ totū tāgit totū: eis cōpetit idēʒ ſitus: et ſic ex talib⁹ n̄ pt̄ fieri cōtinuū nec cōtiguū. Nā cōtinua ꝙ ꝯtigua hn̄t ꝑtes diſtictas ſm ſitū. Qḋ aūt illis q̄ ſic ſe hn̄t ꝙ totum tāgit totū cōpetat idē ſitus pʒ: nā ſi vni cōpeteret maioꝛ ſitus q̄ alij: tūc vnū illorū nō attingeret aliḋ ſm ſe totū. Deide ꝓbat ariſ. tertiā ꝑtē minoris: vicʒ ꝙ indiuiſibilia nō ſe hn̄t ꝯſeq̄ter. qꝛ inter duo pūcta cadit linea media: ꝛ inter duo nūc cadit tps. ¶ Circa qḋ pt̄ aliq̄s dubitāre ꝙ vr̄. p. inſufficiēter arguere cum ſit ꝙ pūcta n̄ ſe hn̄t ꝯñter: qꝛ int̄ illa cadit linea. Nec etiā ipa nunc: qꝛ inter ea cadit tps: qꝛ cū linea ſit alia a pūctis ꝛ temp⁹ ab ipis nūc h⁹ n̄ tollit q̄n poſſint ſe hr̄e ꝯñter. Nā vt dicebat̄ in. 5⁰. due domus pn̄t ſe ꝯñter hr̄e dato ꝙ inter eas eſſent

arbores: vel q̄d cūq3 aliō qō nō eſſet eiuſ
dē gn̄is cū domo. Dōm q cū in q̄lib3 li
nea ſint infinita pūcta: et in q̄l3 tpe infi=
nita nūc: ſi int̄ q̄l3 nūc cadit tp̄s: int̄ q̄l3
duo nūc cadūt infinita nūc. Et ſi int̄ q̄l3
duo pūcta cadit linea: int̄ q̄l3 duo pūcta
cadūt infinita pūcta. Duo ḡ pūcta nō ſe
hn̄t ꝯn̄ter. q2 int̄ ea cadit linea: ſ3 hoc n̄
eſt rōe q2 linea ſed q2 ex eo q ē ibi linea
media ſūt ibi infinita pūcta media. Ad
idē dōm ē ō ip̄is nūc ⁊ alijs imptibilib⁹
¶ Inſup ponit. p. tertiā rōem: ⁊ h° ſic:
Oē cōpoſitū diuidit̄ ī ea ex q̄b⁹ cōpo=
nit̄: ſ3 magnitudo nō diuidit̄ ī pūcta: ḡ
nō cōponit̄ ex illis. minor p3 ex p̄cedeñ
q2 ſi magnitudo diuideret̄ ī indiuiſibl'ia
ſeq̄ret̄ q illa ſe ꝯtingerēt ſm ſe totū q n̄
diſtarēt ab inuicē: ſ3 eēn̄t oīa ſimul. op=
tet ḡ magnitudinē diuidi ī ſp diuiſibl'ia
¶ Oſtēdit inſup. p. q ſicut magnitudo
nō cōpōit̄ ex diuiſibilib⁹: nec mot⁹: nec
tp̄s: qō ex h° p3. q2 cū q̄ntitas mot⁹ de=
pēdet a q̄ntitate magnitudīs ⁊ ſpacij ſu
p qō fit mot⁹: ⁊ q̄ntitas tpis a q̄n̄ mot⁹
ſeq̄t̄ etiā q diuiſibilitas vni⁹ depēdeat a
diuiſibilitate alteri⁹: cū diuiſibilitas ſeq̄
tur q̄ntitatē: eſt eñ ei⁹ paſſio: vt oñdet̄ 5
meta. Dicit etiā ariſ. q ſi magnitudo ſit
infinita extēſiue tp̄s ī q̄ ꝑtrāſit̄: erit infi=
nitū. Et ſi ſit finita: tp̄s erit finitū: niſi ip
ſa reiteret̄: qō ōt ꝓpter corpa celeſtia: q
l3 ſint finita: tñ ſm ip̄m mouētur tpe in=
finito p reiteratōem ip̄oꝝ circa terrā. q̄=
liter aūt intelligatur diſio ꝯtinui in infi
nitū dictum ē tertio huius.

N ēceſſe ē aūt **Ca. II.**
ip̄m nūc. Poſtq̄ auctor oñdit
motū eē ꝯtinuū: in pte illa det̄
minat de ptib⁹ ei⁹. Mot⁹ āt dupl'r diui'
Primo p cōparatōz ad mēſurā. Eo eñ ip
ſo q mot⁹ mēſurat̄ tpe ſeq̄t̄ ip̄m diuidi
diuiſiōe tpis. Secūdo mot⁹ diuidit̄ p cō
parationē ad ſubm. Si eñ mobile qō eſt
ſubiectū mot⁹ ē diuiſibl'e: ſeq̄tur ip̄3 mo
tū diuidi ſm ptes ip̄i⁹ mobilis. Volens ḡ
. p. determiare de ptib⁹ ip̄i⁹ mot⁹ tria fa
cit: q2 p̄mo oſtēdit mēſurā mot⁹ n̄ eē q̄d
indiuiſibile ſ3 diuiſibile. Secūdo oñdit
ſubiectū mot⁹ eē etiā q̄d diuiſi'. Tertio
det̄iat ō ptib⁹ mot⁹ tā p cōparatōz ad mē=
ſurā q̄ p cōparatōz ad ſubm. Circa p̄m di
cit ariſ. q mot⁹ n̄ p̄t eē ī indiuiſibili tpe ſ.
in ip̄o nūc qō ē termin⁹ tpis p̄teriti ⁊ ini
tiū futuri: qō ſic ꝓbat: q2 cū mobi' velox
ī eq̄li tpe ptrāſeat mai⁹ ſpaciū q̄ mobi'
tardū: ſi mot⁹ ſit in ipſo nūc: tūc mobile
velox mouebit̄ ī nūc p maiorē magnitu
dinē: et tardū p minorē. Si ḡ velox mo
ueat̄ p maiorē magnitudinē3 ī ip̄o nūc:
idē mobile mouebit̄ p minorē magnitudi
nē ī minori q̄ nūc: ⁊ tūc ſeq̄t̄ q ip̄m nunc
ſit diuiſibile: qō ē falſū. Q etiā q̄es non
hēat eē in nūc p3: q2 q̄es ē p̄uatō motus
oppoſita aūt nata ſūt fieri circa idē: cū ḡ
nō poſſit eē mot⁹ ī nūc nec etiā erit q̄es.

Deīn oñdit ariſ. q ſubm mot⁹ ſit diui
ſibile: q2 cū mobile exñs in termīo a quo
nō moueat̄: q2 nōdū ē mot⁹ inchoatus:
nec exñs ī termi° ad quē: q2 tūc cōpletuſ
ē mot⁹: ſeq̄t̄: q cū mobile mouet̄ ptī3 ſit
ī ter° a q̄: ⁊ ptī ī ter° ad quē. oē āt tl'e ē di
uiſibile: ḡ oē mob' ē diuiſibl'e. Circa qō
ſciēdū q l3 āgel⁹ ſit idiuiſibil' tñ p̄t moueri
n̄ tñ mo° motu ō q̄ ītēdit. p. p quē. ſ. mo=
tū acq̄rit̄ ip̄3 vbi ꝓp̄e dcm̄: cum n̄ poſſit
circūſcribi lo°: cū n̄ ſit q̄nt⁹. moueri tam̄
p̄t acq̄rēdo vbi large ſūptū: h° ē nouā p̄
ſētiā ad locū cui p̄⁹ nō erat p̄ſ. ⁊ hmōi
etiā mot⁹ etiā āgeli ē ſucceſſiu⁹: vt h3 vi
deri. 2. ſeñ. Notādū tñ ꝓpt̄ intētōz ariſ.
q vt ōt Sco. 2. di. 21. ſeñ. In motu loca
li ē ſucceſſio ex duplici cā: vic3 ex diuiſi=
bilitate mobil' ⁊ diuiſibilitate ſpacij vtra
q3 cā ſi eēt p ſe eēt ſufficiēs cā ſucceſſiōis
Nā q̄dl3 mob' p̄⁹ ptrāſit vnā ptē ſpacij
q̄ aliā: ⁊ illa eēt ſucceſſio ex parte ſpacij
etiā reſpectu eiuſdē indiuiſibil'. Hoc ſil'r
p̄t aſſigāri ī motu altatōis. Pōt etiā eſſe
ſucceſſio ex pte mobil' ſi ſit ptibl'e: q2 vna
ps p̄⁹ acq̄rit ptē ſpacij q̄ alia. Negat ḡ
. p. ⁊ bñ q indiuiſibile q̄tū ē ō ſe n̄ poſſit
moueri ita q ex pte ei⁹ poſſit accipi cōti
nuitas ita q ī ſe hēat cōpletā rō3 mobil'
ꝯtinui: q2 n̄ h3 ī ſe q ꝯti' moueat̄ n̄ tñ ſi=
bi repugāt ꝯtinue moueri accipiē° ab a°
ꝯtinuitatē mot⁹. Cū ḡ. p. ōt q oē quod
mouet̄ ptim ē in termīo a q̄: ⁊ ptī3 ī ter°

ad quem: verũ eſt ſi ſit tale mobile ex ratiõe cuius fit ſucceſſio motus. Tale em̃ mobile ẽ ſm ꝑtem ſui in termino et termino nõ ſolum ſm iſta ſꝫ etiã ſm idẽ ſui eſt partim in vno termino et ꝑtim ĩ alio: in quãtũ ẽ in medio quod ẽ aliquid vtriuſqꝫ extremi. hec Scotus. ¶ Notandũ etiã ad euidẽtiã ꝑdictoꝝ ꝙ in motu alterationis aliqñ eſt ſucceſſio ex ꝑte ꝑtiũ quantitatiuaꝝ ipſius mobilis. qꝛ ſcꝫ forma q̃ acquiritur ꝑ huiõi motum prius immutat vnã ꝑtem mobilis ꝙ aliam: et hoc aliquãdo accidit ex debilitate agentis: vt ignis primo nõ calefacit vnã ꝑteꝫ aeris: et illa pars calefacta calefacit aliam: et ſic ſucceſſiue calefacit aer donec compleatur calefactio tota. Aliqñ hoc accidit ꝓpter diſtantiam: qꝛ ſcꝫ ps ꝓpinqua ꝑfectius immutatur ꝙ remota. Aliquãdo ĩ tali motu ẽ ſolum ſucceſſio forme q̃ acquirit ꝑ motũ et nõ ex ꝑte ꝑtium quantitatiuarũ ipſius mobilis. Contingit em̃ totũ ſimul alterari: vt oẽm aquã ſimul congelari. Ipm ergo totum qḋ ſimul alterat ꝑtim eſt in termino a quo: et ꝑtim eſt in termino ad quem nõ ꝙ ſm vnã ꝑtẽ ſuã q̃titatiuã ſit in vno termino: et ſm aliaꝫ in alio. qꝛ poſitũ ẽ ipm totũ alterari ſimul ſed dũ alterat hoc ẽ ꝑtim in hoc ⁊ ꝑtim in illo: qꝛ ꝑtim habet de vna forma contraria et partim de alia. Nam ſi ſm ſe totum et ꝑ oẽm modũ eſſet ſub forma que eſt terminus a quo nõdũ inchoatus eẽt motus. Si vero ſm ſe totum eſſet ſb forma aliq̃ iã eẽt cõpletus mot⁹. Quãdiu ergo durat motus aliquid habet ḋ vna forma et aliq̃d de alia. ¶ Alterius oſtẽdit. p. motũ eſſe diuiſibilem. Et primo oſtendit ꝙ eſt diuiſibilis diuiſione mobilis: qꝛ de ipo motu aliquid ẽ in vna ꝑte mobilis: ſed extendit ſm diuiſionẽ mobilis: ſic albedo que extenditur ſm extẽſionem quantitatis diuidit ad diuiſionẽ quantitatis. Oppoſito aũt mõ ꝑtargui animã rõnalem nõ diuidi diuiſione corporis: qꝛ nõ aliud de eẽntia aïe ẽ in vna parte corpis ꝙ in alia ꝑte. ſꝫ anima ſm ſe totã eſt in qualibet ꝑte corpis: nec extenditur ad extenſionem corporis cũ ſit indiuiſibilis. Secũdo oſtendit motũ diuiſibilem diuiſione tꝑis: et hoc qꝛ in minori eſt minor motus: ⁊ in maiori maior. Tertio etiã oſtẽdit motũ diuidi ſm diuiſionem ſpacij vel rei acquiſite ꝑ motũ. Dicit tñ ꝙ illa in q̃bus hꝫ eẽ motus diuidũtur diſſimiliter: quantitas eni eſt diuiſibilis ꝑ ſe: qualitas ꝟo ꝑ accñs: qꝛ eĩ albedo eſt quanta quantitate ſuperficiei: ideo diuidit diuiſione ſuperficiei. ¶ Pro quo ſciendum ꝙ ſicut dicit Sco. di. 12 4. ſen. ſi qualitas eſſet ſeꝑata a quantitate eſſet indiuiſibilis cuꝫ nihil diuidat niſi mediante quantitate. Unde dicit ꝙ diuiſibile ꝑt capi dupliciter: vel quod ẽ in potentia ꝓpinqua vt diuidatur: vel quod eſt in potentia remota. Dicitur autem diuiſibile potẽtia remota qḋ habet ſufficientem formam: nõ tamẽ ſub modo ꝯuenIẽti ſub quo oꝑtet eã hr̃e ad hoc vt diuidat. Diuiſibile aũt ĩ poñ ꝓpinq̃ dr̃ ꝙ ſic hꝫ eã ꝙ ſtatim ceſſãte impedimẽto poſſit ſeq̃ act⁹. Albedo ergo ſeꝑata eẽt diuiſibilis potẽtia remota: qꝛ eẽt forma q̃ ſm ſe eẽt diuiſibilis nõ tñ poñ ꝓpinq̃ qꝛ nõ ſub illo mõ eẽndi q̃ requiritur ad diuiſionẽ. Similiter eſſet iuſẽſibilis potentia ꝓpinqua nõ tñ potentia remota. Talis etiam qualitas ſeꝑata licet eſſet indiuiſibilis mõ ꝑdcõ: nõ tñ eſſet ſpũal: qꝛ nata eſt informare corpus nõ ſpũm. Quarto dicit. p. motũ moueri. l. ſm q̃ntitatẽ ꝓpam. Sũt aũt iſte dimenſiones alie ſm ꝙ q̃ntitates ſunt alie: licet enim q̃ñtitas mot⁹ habeat eẽ a q̃ntitate mobilis vel ſpacij alia tñ ẽ q̃ñtitas motus a q̃ntitate illoꝝ. Quantitas enĩ mobil vel ſpacij ẽ quãtitas motus cauſaliter. Quãtitas ꝟo tꝑis ẽ q̃ñtitas mot⁹. motus enĩ mẽſurat tꝑe ſicut pãn⁹ vlna. q̃ntitas aũt ipſius moueri ẽ q̃titas ipſius motus propria. ¶ Notandũ autẽ ꝙ. p. in principio huius ca. nõ tetigit niſi duos modos diuiſionis motus: ſcꝫ ſm diuiſionẽ mobilis et tꝑis: licet in fine tãgat q̃tuor. Cui⁹ cã ẽ: qꝛ q̃tuor: pñt reduci ad duos ſm ꝙ oĩs q̃ñtitas mot⁹ l ẽ ſil vl ẽ ſucceſſiua. q̃n⁸ eĩ mobil vl ſpacij ẽ ſil: q̃n⁸ ãt tꝑis et q̃n⁸ ꝓpa mot⁹ ẽ ſucceſſia

Capitulum. III.

q Uoniã aũt oĩe quod mutatur. ¶ Hic ariſto. oñdit de ordine quem habet mutatũ ad motũ: circa qđ oñdit q̃d ſit mutatuȝ eſſe: dicẽs ꝙ mutatum eẽ ab aliquo termino ẽ diſtaſ ſe vel diſceſſiſſe ab illo termino. Omne enĩ quod mutatuȝ eſt in termino ad quẽ mutatum eſt: habet aũt menſurari mutatum eſſe per ipſum nunc. Dicit etiam Ariſto. ꝙ non eſt dare mutatũ eſſe i p̓ncipio motus ſȝ in fine: q2 mutatũ eẽ preſuppouit motum preceſſiſſe.

¶ Deinde oſtendit ꝙ aliquid mutari in tempe poteſt intelligi dupliciter: vel pͥmo l'ſm partẽ. Illud dicitur mutari pͥmo in anno quod mouetur ſm totum annum. Illud aũt dicitur mutari ſm ptẽȝ in anno quod mutatur in die vel in meſe qui eſt pars anni. ¶ His p̃miſſis comparat moueri ad mutatum eſſe dicens: ꝙ ante oĩe mutatũ eſſe precedit moueri: ⁊ ante omne moueri precedit mutatũ eſſe: q2 ante oẽ mutatũ eſſe ſm totũ tẽpus p̃cedit moueri ſm mediũ temporis et añ moueri ſm totuȝ tempus precedit mutatum eſſe ſm me^{m} temporis.

¶ Deinde ſoluit Ariſt. rationes zenõis negantis motum eſſe. Cuius vna ratio erat q2 mobile prius debet pertranſire medium ſpacij ꝙ̃ totũ et adhuc pri9 dimidium dimidij: quare cum continuum ſit diuiſibile in infinitum et non contingat infinita ptranſiri dicebat ꝙ nõ otingit aliquid moueri. Hanc rõnem ſoluit ariſt. dicens ꝙ licet infinitũ in actu non poſſet pertranſiri: tamẽ infinitum in potentia poteſt. Continuũ aũt non eſt infinitum in actu ſed tantum in potentia.

Explicit ſextus liber phiſicorum.

Sequitur ſeptim9 liber phiſicorum.

o Mne quod mouet neceſſe eſt moueri. ⁊c̃. Q2 mot9 circularis qui ſm. p. eſt eternus eſt maxime vn9 et continu9: ideo poſt ꝙ̃. p. in ſexto libro determinauit de continuitate motus: ĩ his duobus vltimis libris vult determinare de eternitate eius. Oſtendit aũt. p. motum eſſe eternum p; hoc ꝙ eſt deuenire ad vnum primũ motorẽ primũ oĩno ĩmobilem. Q aũt ſit deuenire ad primũ motorẽ ĩmobilẽ oſtẽdit. p. per hoc: q2 omne quod mouet ab alio mouetur. Secundo oſtẽdit ꝙ ẽ deuenire ad aliquem primum motorem pͥmum et immobilẽ. Tertio ꝓbat ꝙ ẽ dare motũ eternum. ſecũda ibi: Qm̃ autẽ omne quod mouetur. Tertia incipit in principio octaui: ibi: Ubi aũt factus ſit. Circa primũ dicit ꝙ oĩe qđ mouet ab alio mouetur. vnde ſi motum non habet in ſeipſo principium motus: manifeſtuȝ eſt ꝙ mouetur ab altero. Si aũt habet i ſeipſo principium motus licet nõ ſit ita manifeſtum ꝙ tale mouetur ab altero: tamen vt ipſe ꝓbabit oportebit etiam ꝙ tale moueatur ab altero. Dicit ergo ꝙ nihil ſeip̃m mouet. Sed aĩr dicitur moueri a ſe: q2 eſt diuiſibile in duo quoruȝ vnũ eſt mouens: ſcȝ anima: et alteꝝ motum ſcȝ corpus. Decipimur aũt ⁊ credimus ꝙ totũ moueat totum: q2 ignoramus que ps quã ptẽ moueat. ¶ Pro q̃ ſciendũ ꝙ licet nihil moueat ſeip̃m primo et per ſe: aliquid tamẽ mouet ſeip̃m ꝑ accñs: vt q2 anima mouet ꝑ ſe corpus et corpe moto mouetur anima: ſequit ꝙ anima moueat ſeip̃am ꝑ accñs. Aĩa ergo mouente corp9 ꝑ ſe ſequit etiã ꝙ totũ aĩal moueat: q2 etiã ip̃a anima mouetur licet ꝑ accñs. Ignorantes autẽ q̃ pars animalis quã ptem moueat et videntes totũ aĩal moueri credũt ꝙ totũ animal ſeip̃m moueat ſm ſe totũ. Ad ꝓbandũ aũt ꝙ nihil moueat ſe: pͥmo adducit. p. quandã ꝓpõem: vȝ ꝙ illđ qđ mouetur a ſeip̃o nõ quieſcit ꝑ quietem alterius mobilis. Naȝ ſi aliquid mouet

a ſeipſo primo q̄ eſt ſibiipſi ſufficiens cā motus. quicquid ergo quieſcat nō ꝓpt̄ hoc illud quieſcet. Ex hoc ergo arguit .p. nihil quod quieſcit ꝑ quietē alti⁹ mouetur a ſe primo: vt patet ex dictis: Sed omne mobile quieſcit ad quietem alterius ſcʒ ptis. qꝛ om̄e mobile habet ptes: quarū vna quieſcente patet ꝙ totū non mouetur primo ſed quieſcit: ergo nihil mouetur a ſeipſo. Omne ergo qđ mouet̄ ab alio mouetur ❡ Ad euidentiā predictorum ſciendū ꝙ reperimus duo genera ptium. Aliquādo eñi totū diuidit̄ in ſuas ptes eſſentiales: vt animal ī animam et corpus. Aliqñ ꝟo in ptes quātitatiuas: vt aer in ſuas ptes aeris: vtroqꝫ modo pars mouet partē: vt aīa mouet corpus: et pars aeris calefacta calefacit aliam. ❡ Notandū inſup ꝙ vt dic̄ Scotus nono meta. et. 2. diſtin. ſenten. Primo poteſt dici dupliciter. Uno mō vt diuiditur contra partem: ſicut accipit .p. capl'o p̄cedeñ. Et ideo ꝙ ſic ineſt primo remouetur ab eo cui ineſt. Si remouetur ab eo quod eſt aliquid eius et ið nihil ſic p̄mo mouetur ſi aliqua pars ei⁹ quieſcat. Alio modo dicit̄ p̄mo vt dicit p̄ciſionem et adequationem cauſe eo mō quo triangulus habet tres primo. ꝙ autem ſic ineſt primo alicui non remouet̄ ab eo ſi ab eo remoueatur quod ē aliqđ eius. Nam triangulus nihilominus habet tres: licet pars trianguli ſcʒ vn⁹ angulus non habeat tres. Eſt ergo intentio phiſici ꝙ nihil mouet ſe primo vtraqꝫ primitate: qꝛ ſequeretur cōditio ſcʒ ꝙ quieſceret ad quietē partis ⁊ nō quieſceret: qꝛ quieſcente parte non pōt moueri primo prima primitate et nō repugnaret ſibi moueri primo ſecūda primitate: qꝛ vicʒ in ſe habet ꝟtutem qua poteſt ſe mouere effectiue et elicitiue. Nō enī mouetur ſic p̄mo nō optet ꝙ q̄eſcat ad quietem partis que eſt aliquid eius. Differūt aūt hi duo modi dupliciter: ſit enim primum primo quātitatiuū et vocetur a. ſecūdum ꝟo p̄mum quidditatiuum ⁊ vocetur b. Et tūc ſit prima drīa qꝛ ineſſe alicui ꝑm partem repugnat a ⁊ ñ repugn̄t b. Ex^m drē habere tres ineſt triangulo et riſibile ineſt homī per partem qꝛ per ſuam formā ſiue ſpecificam drīiā et tamē ineſt primo b et non primo a. Secūda differentia eſt que ſequitur ex prima: qꝛ quod ineſt alicui primo a remouetur ab eo ſi remoueatur ab alio qđ eſt eius aliquid. Exemplum homo non ſanatur primo a ſi manus eius nō ſanat̄ Ratō huius patet ex predictis. Sed ꝙ ineſt alicui primo b nō remouetur ab eo et eſto ꝙ remoueatur ab alio qđ eſt aliquid eius. Exemplum: riſibile ineſt primo homi b tamē riſibile non remouetur ab homine ſi remoueat̄ a pede hominis qui eſt aliquid eius. ❡ Cōtra p̄dcā ar^r. et videtur ꝙ nihil moueat ſe primo q̄cūqꝫ primitate: et hoc ſic. Impoſſibile ē idē et ꝑm idē ſimul eſſe in potentia ⁊ ī actu: ſed mouēs mouet inquantum eſt ī actu et mobile mouetur inquantū eſt in potētia: vt patet ex diuiſione motus: ergo impoſſibile eſt ꝙ idem moueat ſeipm. Cōfirmatur qꝛ agens et patiens ſūt contraria ex primo de generatōne: ſed idē non variatur ſibiipſi. Item impoſſibile ē relatōnes reales oppoſitas fundari in fundamento finito et limitato: ſed actiuum ⁊ paſſiuuʒ mouens et mobile referunt̄ ꝑm relatōnes reales et oppoſitas ptinentes ad ſecundum modum relatiuorꝫ vt patet ex. 5. meta. ca. de ad aliqđ: ergo impoſſibile ē idē eſſe actiuū et paſſiuū: motum et mobile. Maior probatur: qꝛ fundare relationes oppoſitas attribuit̄ eēntie diuine ratōe ſue illimitatis. Ad iſta reſpondeo Ad primū dicendū ꝙ duplex eſt actus ſcʒ formalis et virtualis. Exēplū primi: ignis eſt actu calidus non formalit̄. Ex^m ſc̄di: ſol ē actu calid⁹ ñ formalr̄ ſʒ ꝟtualr̄. Iſti duplici actui correſpōdet duplex poñ. paſſiua ſcʒ formal'et ꝟtual'. Ad formā igit̄ rōis cū dr̄ ꝙ īpoſſibile ē idē ſiml' eē ī potētia et ī actu ꝑm idem concedo iſtā accipiendo actū ⁊ potentiā vniformiter: ſi formaliter formaliter. Si ꝟtualiter ꝟtualiter ⁊ tunc minor ē falſa. In ꝓpoſito qꝛ qñ aliqđ mouet ſe cū ſit actio equoca et non vniuoca

non pt dici q ſit in actu formali ſed ē in potētia formali et in actu ɛ̄tuali: ⁊ ita ñ repugnat. Ad cōfirmatōnē dōm p idē. Nā q agēs et patiēs dicātur eſſe cōtraria intelligendū eſt de agente vniuoco. Sic eñ agēs et patiēs habēt formas cōtrarias formalr: et tunc nihil cōtra nos. Ad aliud dicēdū q non eſt incōueniens relatōes reales oppoſitas fūdari ī eodē fūdamēto ñ ſimpliciter ſʒ aliqualiṫ illimitato. ¶ Ubi ſciendū q quedā ſūt relatōes oppoſite reales que ſunt incōpoſſibiles in eadē natura et ſuppoſito vt ſūt relatōes cauſe et cauſati. Ratō huius ē q: cauſatū eēntialiter depēdet a ſua cā: Idem aūt nō eēntialiter dependeṫ a ſeipo. Quedā aūt ſū relationes reales oppoſite que ſūt incompoſſibiles in eodem ſuppoſito ſʒ nō ī eadē natura illimitata: vt ſūt relatōes pducentis et pducti patet in diuinis. Ratio hui⁹ eſt q pducēs prius ē in origine pducto. Quedā autē ſūt relatōes reales oppoſite que neutro modo ſūt incompoſſibiles: vt ſūt relatōnes mobilis et motiui. Cuius rō eſt: q omis talis impoſſibilitas relatōnū realium reducēda ē ad aliquā priorem: ⁊ vbi illa por nō inueniṫ ibi nec illa poſterior cōcludiṫ. Nūc aūt incōpoſſibilitas ī duobus primis mēbris reduciṫ ad ordinē ſeu dependentiā eēntialē vel originis. Sed in iſto tertio mēbro reduciṫ dependentia taliū relationū ad depēdētiā accidentalē. Nō eſt aūt incōueniēs idem ſuppm depēdere a ſe accidentaliter. Ad formā ergo rōis dicēdū q fundamētum relatōnū mouētis ⁊ mobilis qñ aliquid mouet ſe licet nō ſit ſimpliciter illimitatū: eſt tñ ſm q̄d et aliqualr illimitatū q̄tinus idē habet rōem mouētis et mobilr aliter tñ et alr. Capl'm .ij.

Q uoniam aūt oīne quod moueṫ. Poſtq̄ .p. oñdit q omne qd moueṫ ab aliquo moueṫ: hic conſequēter pbat q ē deuenire ad aliquē motorē imobilē. De iſta tñ materia nūc ſupſedeo ſʒ vſq ad octauū differatur. Quia tñ .p. probādo q eſt deuenire ad motorē immobilē preſupponit q mouēs et motū ſūt ſil'r: iō h⁹ pñter declarat d. q mouēs ⁊ motū ſūt ſil': nō q ſint in eodē loco: ſed q inter illa nullum eſt mediū. qd quidē intelligiṫ de mouēte primo: ⁊ vt ſi manus moueat proxīo lapidē: inter illa nullū eſt mediū. Declarat autē hoc .p. primo in his que mouētur a pncipio intrinſeco: vt in animali: vbi anima mouens corpus ⁊ corpus motū ſunt ſimul. Hoc etiā declarat de his que mouentur a principio extrinſeco dicens q illd qd mouetur ab alio mouetur quadruplicit. Motus eñ qui ſunt ab altero ſūt quattuor: ſcʒ pulſio: tractō: vertigo: ⁊ vectō. Pulſionis aūt duo ſunt: ſcʒ expulſio et impulſio. Expulſio ē cū q̄s pellit lapidē vl' aliud dimittēdo ipſum. Impulſio ɛ̄o diciṫ ſi coīūgatur eidē ſic q pellēdo non dimittat ipm. Tractio ɛ̄o diciṫ cū quis trahit aliq̄d ad ſe vel ad aliū. Vertigo aūt cōponiṫ ex tractu ⁊ pulſione: iō reduciṫ ad illa ſicut cōpoſitū ad ſimplex. nā ɛ̄tens aliq̄d pellit ptē ſupiorē et trahit inferiorē. Vectō aūt reduciṫ ad alia tria. Illud eñ qd vehitur et portatur moueṫ p accñs ad modū portātis. Ipm aūt portās vel mouet ſeipm vt equ⁹ portās hominē: vl' moueṫ ab alio pulſu, aut tractu aut ɛ̄tigine. Cū aūt iſti q̄ttuor mōi motus local' reducāturad duos vt dictū eſt ſcʒ ad tractū ⁊ ad pulſionē ſufficit .p. oñdere q mouēs et motū ſūt ſil'r ī ill' duob⁹ mōis. Qū dt q nihil pt aliq̄d depellere niſi pelliēs primū et illd qd pelliṫ ſimul ſint: nihil etiā pt aliū trahere niſi ſimul ſint trahēs ⁊ tractū. Et q circa h⁹ poſſet dubitari d motu piectōis: iō huiⁱ dubiū remouet .p. d: q lʒ lapis ñ ſit ſp cōiūct⁹ manui expellētis: ē tñ ſp piūct⁹ alicui pti aeris q̄ ē pellēs primū. Proiciēs eñ lapidē ſil' impellēdo lapidē impellit aerē: ⁊ aer impulſ⁹ impellit lapidē. Nō ḡ oportet lapidē ceſſare a motu ſtatim cū dimittiṫ de manu ſʒ poſt q̄ receſſit d manu adhuc mo' q pelliṫ ab aere. Tādiu āt durat iſte mot⁹ q̄diu mot⁹ impulſi aeris ſupat nālē ḡuitatē lapidis ſiue nālē motū ei⁹. in tñ ḡ motu ſp impulſū ē piūctū impellēti pxīo. Deīn oñdit .p. h⁹ iō hr ɛ̄ritatē ī motu alt̄atōis d. q ī oī alt̄atiōe al

terans et alteratū ſūt ſimul: qḋ ꝓbat: qꝛ alteratio habet fieri ſm qualitates ſenſibiles. Uidemus etiā in alteratōne oīm carū ſimul eſſe alterās et alteratū. Dicit aūt ꝙ qualitates ſenſibiles ſeu paſſiōes ſēſibiles ſūt qb⁹ dr̄ūt corpa ſenſibilia ad īuicē: vt albedo nigredo dulcedo amaritudo aſperitas lenitas grauis leuitas mollicies duricies. ¶ Conſequenter h⁹ ſpēaliter oñdit in alteratōne animaloꝝ ſcȝ ꝙ ſimul ſūt alterās et alteratū. Mulsi enī mediū ē int᷑ viſū et id a quo viſ⁹ immut patiᷣ. Corpus enī coloratū inmediate mutat aerē cādo ſcȝ in eo ſpecēſ ſuā. aer aūt īmutat⁹ inmediate īmutat viſum. Silr̄ dōm ē de alijs ſpecieb⁹ reſpectu eoꝝ a quibus inmediate mouētur et alterātur. Hoc idē ꝓbat ī augm̄ᵒ et decremento ꝙ ſūt ſimul mouēs ⁊ motū. Simul enī ſūt augens et id qḋ augetᷣ Cum enī augmentū ſit q̄dā appoſitio augens qḋ apponitᷣ aucto debet ei eē ꝯiunctū. Silr̄ et in decremento Nā decrementi cā eſt ablatio quedā: qḋ fieri nō poſſet niſi ablatū eēt cōiunctū ei a quo auferᷣ.

¶ Notandū ꝙ augmentū poſſum⁹ attribuere duplici agēti: vel qꝛ attribuimus ipm̄ v̄tuti augmētatiue vt calori naturali: que ē in membro q̄ attrahit ipm̄ in alimentum. Uel attribuem⁹ ipm̄ ipi cibo et ipi alimēto: qꝛ alimētū in eo ꝙ ē quid nutrit: et in eo ꝙ eſt quātū auget ⁊ quocunqꝫ mō dicim⁹ ſemp ſimul ē augens: et quod augetᷣ: qꝛ v̄tus augmētatiua et calor naturalis ſimul ē cū membro ⁊ ſimiliter alimētū. Eodē mō dicendū ē de decremēto ſiue attribuem⁹ ipm̄ ipi calori naturali cōiuncti humidū ſiue illi pti q̄ recedit. Qꝛ v̄o. p. in p̄cedeñ. ſuppoſuerat alteratiōnē ſolū fieri ſm qualitates ſenſibiles q̄ ſūt in tertia ſpē qualitatis: ideo hoc conſequenter ꝓbat dicens ꝙ ſi eēt alteratio ſm alias ſpēs q̄ ſᵐ tertiā ſpēm q̄litatis hoc maxime eēt ſm p̄mā et quartā ex eo ꝙ quis pdit et acquirit hmōi q̄litates. Sed vt patebit non ē alteratio nec in p̄ma nec in q̄rta ſpē q̄litatis: ergo ſolū eſtᷣ in tertia. Qꝛ aūt in quarta que eſt forma vel figura nō ſit alteratio p ſe ꝓbatᷣ: qꝛ tūc circa formam ⁊ figurā ſit variatio cū q̄dā alterantur: vt cū ſit alteratō in quibuſdā alijs. Qḋ ſic pt declarari: qꝛ enī mā variatᷣ ſm caliditatē et frigiditatē vel ſm raritatem ⁊ dēſitatē: vel ſm alias variatōnes: ideo ſit variatio ſm formā et circa figuram. Uidem⁹ enī aīalia complexiōis calide aliam habere formā membroꝝ et aliā figurā q̄ ſūt cōplexionis frigide. In eadē eī ſpecie ꝯſpicim⁹ ꝙ colerici hn̄t formam ſpēi magis tenueȝ: flegmatici v̄o hn̄t magis corpulentā: Sic ⁊ qui ſunt complexiōis rare diuerſificātur in forma ab his q̄ ſūt cōplexiōis dēſe. Cū ergo variatio ſm formā et figurā ſit ex eo ꝙ accidit variatio et alteratio circa talia ñ poterit eē alteratio p ſe ⁊ ſm ꝙ hmōi circa formā et figurā. Sumitᷣ aūt forma in ꝓpoſito ꝓ exteriori diſpōne ſeu decēti lineatōe. Uñ. 4. ethi. dicitᷣ ꝙ pui pn̄t eē formoſi et cōmēſurati: id ē decēter lineati. Figura v̄o nō ſumitᷣ put ſignificat ſupficiē incluſā vel terminatā linealiter qꝛ ſic ptinet ad genus quantitatis ſed ꝓ ipa terminatōne vel clauſione ſupficiei.

Deinde oñdit phs ꝙ non ē alteratio circa p̄mā ſpeciē qualitatis q̄ ē habit⁹ vl' diſpoſitio. Et p̄mo hoc oñdit in habitibus corporalibus: qꝛ habitus ſunt virtus et malicia. Oīs aūt v̄tus et malicia ſūt ad aliud: ſicut ſanitas q̄ ē quedā cōmenſuratio humoꝝ p reſpectū ad inuicem: vel ad corpus vt pulchritudo que eſt q̄dā ꝓportio membroꝝ: et ſic d̄ alijs Cū ergo relatio nō poſſit terminare motū circa hmōi v̄tutē nō poterit eſſe mot⁹ vel alteratio. Conſeq̄ntᷣ hoc idē oñdit ī habitibus aīe. Habitus aūt anime diſtinguntᷣ: qꝛ quedam ſūt v̄tutes morales que ſūt in pte appetitiua: vt iuſticia temperantia: ⁊ ſic de alijs. quedam aūt ſunt v̄tutes intellectuales que habēt eſſe in intellectu: vt intellectus ſapientia et ſic de alijs: de quibus habetur in primo ethicoꝝ. Primo ergo oñdit Ariſto. ꝙ circa v̄tutes morales non ſit alteratō qꝛ v̄tus conſiſtit in quadā pfectione: et malicia in quadam impfectōne qḋ expo

neus egidius dicit ꝙ perfectio quã importat virtus et imperfectio quã importat malicia consistũt in quadã relatõe: qr virt' cõsistit in quadã dispõne perfecti ad bonũ: et malicia in dispõe imperfecti ad malum. Quia aũt in adaliquid nõ est motus circa talia non erit motus vel alteratio. ¶ Ulterius ostendit etiaʒ ex hoc de virtutibus intellectualibus: ꝙ scʒ circa talia nõ sit alteratõ: qr sciẽtia ⁊ omnis habitus intellectus est adaliquid.

¶ Circa pdicta põt queri: cũ omnis habitus licet habeat relationem annexam sint forme absolute et de prima spẽ qualitatis: quõ valeat cõsequẽtia phi: ꝙ circa talia non sit alteratio cũ sint adaliqd'. Dicẽdũ ꝙ intentio phi ẽ ꝙ nõ est prope alteratio ad aliquã qualitatẽ nisi que pt pmo acquiri. Ait enĩ ꝙ in illis qualitatibus nõ ẽ alteratio q̃ fiunt cũ quedã alterant. Uult ergo dicere ꝙ sicut ad relatõnem nõ est motus nisi p accñs: qr alteratõne facta circa aliquid aliud acquiritur ipa relatio. Contingit enĩ ex eo ꝙ aliqd mutat ad albedineʒ fieri simile: sic circa hmõi virtutes nõ est alteratõ per se: qr acquiritur alteratõne facta circa aliud. Facta enĩ variatõne circa passiones corporales acquirũtur habitus corpales. Facta etiã alteratõne circa passiones q̃ moderãtur et reducũtur ad medium p virtutes morales acquirũtur ipe virtus. Scã etiã alteratõne circa ptem sensitiuã acq̃ritur in nobis sciẽtia vt videbitur magis in libris de anima. Non aũt propter pt fieri alteratio in pte intellectiua cum sit indiuisibilis: et sic non ẽ susceptiua mot': qui requirit subiectum diuisibile. Ipsa etiã qr indiuisibilis iã nõ ẽ pñs localiter alicui agenti naturali: qr non replet locum. Agens aũt phisicum nõ ẽ actiuum nisi in passum localit' sibi pñs. Sensus aũt per oppositum põt dici alterari rõe organi qd est q̃tum et diuisibile et pñs localiter agenti naturali. Sic exponit scotus hunc textum .15. q. quolibetoꝝ. ⁊c.

D Dubitabit aũt Ca. III.

aliquis. Quia p. pbando ꝙ ẽ deuenire ad motorẽ immobilẽ supposuerat motus ⁊ mobilia esse comparabilia adinuicẽ: ideo hic consequẽter agit d cõparatõne motuũ. Circa qd pmittit tres conditõnes que requirũtur ad hoc ꝙ aliqua pñt adinuicẽ compari. Prima conditio ẽ ꝙ nõ sint equoca. Cũ qr acutum in magnitudinib' saporibus et sonis dr equiuoce: ideo hmõi acuta nõ sũt cõparabilia adinuicem. Non enĩ est compabile vtꝝ stilus sit acutior vino. Propter quod dicẽdũ ꝙ alr dicitur corpus acutũ alr sonus: alr sapor. Acutum enĩ in corporibus opponitur obtuso. Acutũ in saporibus opponit dulci vel amaro. Acutum in sonis opponit graui. Secũda cõditio ẽ ꝙ optet ꝙ compabilia adinuicẽ habeant idem subiectum primũ propter tamẽ alietatẽ subiecti remoti non impeditur compatio. Equus enĩ et canis sũt compabilia: vtꝝ vnus sit albior altero. Nam licet equ' et canis differant spẽ ⁊ sic subiectũ remotũ albedinis sit aliud ⁊ aliud: pmũ tñ eius subiectũ ẽ idẽ scʒ ipa superficies. Tertia conditio q̃ reqrit ad hoc ꝙ aliqua sint compabilia adinuiceʒ est ꝙ sint eiusdẽ nature siue eiusdẽ spẽi. ¶ Ex his pmissis oñdit arist. ꝙ nõ oĩs motus ẽ oĩ motui compabilis: sed solum adinuicem compantur motus q̃ sũt eiusdem speciei. Unde dicit ꝙ motus circularis et rectus nõ sũt adinuicem cõparabiles: tũ qr drũt spẽ: tum etiã qr linee super quas sunt hmõi motus drũt specie. Linea enim vlis ẽ genus ad lineam rectam ⁊ lineã circularẽ. Dicit ergo ꝙ vnitas generis nõ sufficit ad compatioẽ aliquoꝝ adinuicem: qr latẽt equiuocatões in generibus. Propter qd sciendũ ꝙ licet genus sit vniuocũ suis specieb' vniuocatõne logica: qr scʒ dicit vnũ nomen et vnã rõem ⁊ diuisionẽ cõem illis: sicut diuisio animalis. scʒ ꝙ aĩal ẽ substantia animata sẽsibilis equo boui ⁊ hmõi: h' tamẽ nõ obstãte genus ẽ equiuocũ equiuocatõe phisica. qr generi nõ correspondet vna natura sed plures. Sola aũt species specialissima ẽ vniuoca vniuocatõe phisica. Inter illa ergo que drũt spẽ nõ põt

fieri comparatio. ¶Ad euidentiam aũt huius notandũ ꝙ compatio attẽdit̃ inter habentia aliquã vnitatẽ adinuicẽ. Unitas aũt aliquoꝝ dupliciter põt acci pi: vel ſm ꝓportionem: vel ſm ꝓportio nabilitatẽ. Illa ṽo vnitur ſm ꝓporti onẽ q̃ ad ſe habẽt aliquã habitudinẽ vl' compationẽ quantitatiuã. Nam ꝓpor tio ẽ duarũ quantitatũ alterius ad alte ram certa habitudo. Ex quo apparet ꝙ nõ eſt ꝓportio niſi inter ea q̃ ſũt eiuſdẽ rationis tñt. Numeri eñt ad ſupficiẽ vel vel lineę ad corpus nõ eſt ꝓp͛ie ꝓportõ ſed lineę ad lineam: ſuperficiei ad ſupfici em põt eſſe ꝓportio dupla vel tripla: et ſic de alijs. Secũdo põt ſeruari vnitas aliquoꝝ ſm ꝓportionabilitatẽ: et hoc ñ eſt reꝝ ad ſeiuicẽ ſed ꝑ compatõem ad alia. Eſt eñ ꝓportionabilitas vt tradit euclides quinto geometrie: quedam ſilĩ tudo ꝓportionũ quare nõ eſt incõueniẽs ſm ꝓportiõabilitatẽ ſeruari vnitatẽ in ter res diuerſoꝝ generũ: et inter ea q̃ nõ ſũt eiuſdẽ rõis: ꝓpter hoc licet nõ ſit ꝓ portio numeri ad ſupficiem põt tamẽ in ter talia eſſe ꝓportionabilitas .i. ſimili tudo ꝓportionũ. q: ſicut ſe habet vna ſu perficies ad aliã: ſic ſe habere põt vnus numerus ad aliũ. Ex hoc aũt apparet ꝙ cum compatio p̃ſupponat aliquã vnita tem: et ſit duplex vnitas: ſcʒ ꝓportõnis et ꝓportionabilitatis: duplex põt eẽ cõ patio: ſcʒ ſm ꝓportionẽ et ſm ꝓportio nabilitatẽ. Uerũ q: vnitas ꝓportõis di cit habitudinem rerũ ad ſeinuicẽ et ſm ſe. Unitas ṽo ſm proportionabilitatẽ dicit habitudinẽ reꝝ ꝑ comparationẽ ad alia et nõ ſm ſe. ideo que ſũt compabi lia ſm ꝓportionẽ ſũt compabilia ꝓp͛e. Sʒ que ſunt compabilia ſm ꝓportõna bilitatẽ ſunt compabilia abuſiue et im ꝓpꝛie. Here ergo vniuoca vniuocatõne phyſica ſũt ꝓp͛ie compabilia et ſm pro portionẽ: q: inter talia ad ſeinuicem po teſt eſſe certa et determinata habitudo. Illa aũt que ſũt tñ vniuoca vniuocatõe logica ſunt compabilia large et ſm pro portionabilitatẽ: q: licet inter talia non poſſit eſſe ꝓp͛ie proportio: ẽ tamẽ inter ea ſimilitudo ꝓportionũ. Que aũt ſunt pura equiuoca equiuocatõue logica ſm ꝙ huõi nullo mõ ſunt compabilia: cuʒ talia nõ dicãt niſi ſolã vnitatẽ uoĩs. hñt eñ ſolã vocẽ cõem. ¶Notandũ inſuper ꝙ licet ꝓportio ſtricte ſũpta ſepe ſumat̃ a doctoribus ꝓ habitudĩe reꝝ eiuſdẽ ge neris q̃ in quadã cõmenſuratõe cõſiſtit: ſm quam exceſſũ aliquotiẽs ſumptũ red dit excedens. ꝓportionabilitas ṽo ꝓ ſi nuli habitudine rerũ alterius generis. Aliqñ tamẽ vnũ ſumit̃ ꝓ reliquo. Anʒ ꝓportõ large põt ſumi ꝓ quacunq; habi tudine vbi etiã eſt conuenientia ſolum ſm analogiã. ¶Explicit ſeptim⁹. p.

Incipit octau⁹ phiſicoꝝ.

Aruʒ aũt factus ſit aliquando motus. ¶In hoc octauo libro oſtendit. p. mo tum eẽ eternũ. Circa qð duo facit. Primo ꝓbat motum non incepiſ ſe ſʒ eſſe eternum. Secũdo ex eternitate motus inueſtigat conditões p̃mi mobil' et p̃mi motoris. Secunda ibi principiũ aũt conſideratõis. Circa primũ dicit ꝙ motus eſt eternus q̃ eſt quedam vita om nibus ſubſiſtẽtibus naturaliter. Quod quidẽ põt intelligi de motu in cõmuni t' etiã de motu celi a quo oñis motus de pendet: q̃ quidem dicitur vita quedã na turalibus: q: omnia naturalia per huõi motũ ſubſiſtũt et accipiũt eſſe. Dicit aũt ariſto. ꝙ non optet ꝓbare motum eẽ: ſʒ bene cõgnit ꝓbari ei⁹ eternitatẽ: q: ex eternitate mot⁹ ꝓbat̃ p̃m p̃ncipiũ eẽ. Hº aũt ꝓbat ariſto. in hoc octauo: et in. xij. metaphi. tñ ſupuacue: vt cõiter dicitur. Illud enĩ dicit̃ ſupuacue qð ſiue ponat̃ ſiue nõ. nihilominus habetur intentũ. Si igit̃ ponam⁹ motũ eſſe eternũ opor tet primũ principiũ eſſe qð ſit cauſa eter nitatis. Si ṽo ponamus motũ incepiſ ſe: neceſſe ẽ p̃mũ p̃cipium eſſe: q: oñe principiatum indiget aliquo principian te. Nõ ḡ indigem⁹ eternitate mot⁹ ad in ueſtigandũ p̃mũ principiũ eẽ. Ph. igit̃ ꝓbat motũ ⁊ temp⁹ nunq̃ incepiſſe neq; deſinere: ⁊ hoc multis rõibus: de quib⁹ ad p̃ns ſupſedeo: q: nõ ſũt ṽe rões ſed ſophiſtice: et hñt ſolui a doctorib⁹ theo

logicꝫ q̃ ſm fidem catholicã et ſm rei ve-
ritatem ponũt principium et finez ⁊ celi
et motus eius ac etiã tẽpis.

rincipiũ aũt Capĩm.II.

Poſtq̃ .p. ꝓbauit mõi eter nita
tẽ eẽ. in illa pte ex his que dixe-
rat inueſtigat q̃ digna attribuenda ſunt
motori pmo ordinãs quodãmõ totũ ſe-
quentẽ libꝝ in laudẽ ipius. Primo aũt
mouẽti attribuendũ ẽ ꝙ ſit mouẽs om-
nia: et ꝙ ſit quid inmobile: ꝙ ſit vnum
et ppetuũ: ꝙ ſit impti bile et infinitum.
Tria ergo facit: nã pmo oñdit mouẽs p
mũ eſſe mouẽs oĩa: ⁊ inmobile. Secũ
do declarat ipm eẽ vnũ et ppetuũ. Ter-
tio ꝓbat ipm eẽ imptibilem et infinitũ.
Secũda ibi: Qm̃ aũt oportet eſſe ſemp
motum. Tertia ibi Qm̃ aũt hoc neceſſe
eſt eſſe imptibile. ¶ Ad euidentiã autẽ
prime ptis ſciendũ ꝙ ſi ꝓbare volũn⁹
primũ motorẽ mouentẽ oĩa eſſe inmobi
lem: optet primo nos ſcire quõ mot⁹ re-
peritur in entibus. Nam p viã mot⁹ .p.
naturalis deuenit in cognitionez primi
motoris. Secũdo optet nos ſcire ꝙ per
ſe et primo nihil a ſeipſo mouetur: ſꝫ om
ne qḋ mouetꝛ mouetꝛ ab alio. ¶ Quantũ
ad primũ dicit .p. ꝙ aliqua ſp mouentꝛ:
vt corpa celeſtia: aliqua ſp quieſcũt: vt
terra. Reliqua vo medio mõ ſe habẽtia
aliqñ mouẽtur: aliquando quieſcũt. nõ
ergo oĩa ſp quieſcũt vt poſuerat meliſ
ſus: nec oĩa ſp mouent̃ur: vt poſuerat era
clitus. ¶ Quantũ ad ſecũdũ oñdit ariſ.
ꝙ omne qḋ mouetꝛ ab alio mouetꝛ. Pro q̃
ſciẽdũ ꝙ hoc alr̃ oñditur hic et alr̃ i. vij.
libro pħ. qḋ .p. nõ ẽ nugatorius. In ſep
timo eñ hoc fuit oñſum de motu ĩ cõi: h
aũt deſcendendo ad ſpẽales mõs mot⁹.
Motus aũt duplex ẽ: ſcꝫ naturalis ⁊ vi-
olentus. Naturalis etiã duplex eſt: ſcꝫ:
animatoꝝ et inanimatoꝝ. Primo autẽ
oſtendit in motu violento ꝙ omne quod
mouetur ab aliquo mouetꝛ dicẽs ꝙ hoc
eſt manifeſtũ cũ motus violẽtus ſit a pn
cipio extrinſeco. Violentũ enĩ eſt cuius
principiũ eſt extra. Deinde oñdit hoc ĩ
motu animaliũ. In animalib⁹ eñ ẽ acci-
pere p ſe mouẽs ſcꝫ aĩam et p ſe motum
ſcꝫ corp⁹. Unde dicit .p. ꝙ anima ſe ha-
bet ad corpus ſicut nauta ad nauẽ. ppẽ
quod ſciendũ ꝙ nauta ad nauim et aĩa
ad corpus ſe habẽt ſimiliter et diſſimilr̃
Hñt enĩ ſe ſimiliter: qꝛ ſicut nauis ẽ p ſo
mota: ⁊ nauta p ſe mouẽs: ſic corp⁹ ẽ p
ſe motũ et anima p ſe mouẽs. Et ſic nau
ta mouẽdo nauez mouet ſeipm p accñs:
ſic anima mouẽdo corpus mouet ſe p ac
cidens. Diſſimiliter aũt ſe habẽt: qꝛ ex
aĩa et corpe fit vnũ p ſe: nõ aũt ex nauta
et naui. ¶ Ulterius hoc idẽ oñdit ariſt.
in motu inanimatoꝝ: vt in motu grauiũ
et leuiũ: vbi vt dicit ariſt. eſt maxime du
bium. Iſta aũt lr̃a ſic exponitur a Seo.
diſ. 2. 2. ſen. Primo eñ ꝓbat .p. q̃dru-
pliciter ꝙ graue non mouet ſe: Tum qꝛ
graue nõ eſt animal. Mouere aũt ſe ꝓp
um eſt animatoꝝ. Tum qꝛ ſi graue poſ-
ſet mouere ſeipm: poſſet facere ſtare ſeip
ſum. Illud eñ mouet ſeipm in cui⁹ po-
teſtate ẽ mouere vel nõ mouere. Nõ eſt
aũt in ptãte grauiũ vel leuiũ mouere vl̃
non mouere ſeipm. Tum qꝛ motus quo
aliq̇d ſe mouet ẽ ad plures drũas poſi-
tionis: grauia aũt et leuia nõ pñt ſe mo-
uere motibus diuerſis. Tum qꝛ omne qḋ
mouetꝛ ex ſe habet ptes diuerſarũ ratio-
nũ: qꝛ ẽ diuiſibile in mouens ⁊ motum q̃
ſm ꝙ hmõi in vnã rõem nõ coincidũt.
Graue aũt eſt q̇d cõtinuũ et einſdẽ ratio
nis in toto ⁊ in ptib⁹. ¶ In oppoſitũ .p.
ſoluẽs hãc dubitatõem dicit ꝙ potẽtia
dr̃ multipliciter. Diſtinguit aũt poten-
tiã ad actum. Primũ q̃ ẽ potẽtia eẽntia
lis: vt ẽ poñ ad ſciaꝫ. Et potẽtiã ad actũ
Scðꝫ q̃ ẽ poñ aceñtalꝛ: vt hĩta ſcia hõ ẽ ĩ
poñ accñtali ad actualẽ ↄſideratõnẽ. Ap
plicã⁹ igitꝛ ad ꝓpo^{m} dt ꝙ frigidũ ẽ ĩ po-
tẽtia calidũ. i. in poñ eẽntiali vt fiat cali
dũ: vt cũ ex aq̃ gñatꝛ ignis. Cũ aũt muta
tũ fuerit ĩ calidũ et iã ẽ ignis ẽ in poñ ac
cidẽtali ad cõburẽdũ ita ꝙ ardet niſi ali
q̇d impediat. Iſta etiã dicit de grau et
leui. Leue eñ fit ex graui. vt ex aq̃ fit aer
vel ignis. Cũ aũt eſt iã leue opabitꝛ mox
niſi impediatꝛ. Intẽdit ergo dicere ꝙ ſicẽ
ignis hñs calorẽ vt actum primum vere

et effectiue ſe habet ad caleſa ctōem que eſt operatio eius: ita ignis actu exiſtens leuis effectiue ſe habet ad eſſe ſurſum. Idem etiā dicit. 4. phiſi. ca. de vacuo. q2 ſm grauitatē et leuitatē erūt actiā: ſ3 ǀo durū et molle erūt paſſiua. ¶ Si contra hoc dicas: q2 ſecūdo de generatōne ariſt. enumerans qualitates actiuas excludit g̃ue et leue a q̃litatib⁹ de actīs ꝛ paſſiuis. Dico q̄ ariſt. nō ꝯdicit ſibi: q2 al'r loq̃tur de actōe et paſſione in ii. phiſicoꝝ et in li. de generatōe. Sic eñi in libro phiſi. loquit̃ de motu in generali: in li. de gñatōe de motu ad formā. Sic ī libro phiſico. loq̃tur de actōne in cōi: ꝛ ſic grauia et leuia hn̄t principium agēdi et patiendi reſpectu motus localis. In li. aūt de generatōe loquit̃ de actōe ad formam: et ſic grauia et leuia nō hn̄t principium agendi et ꝓducendi aliq̄d ſm formā: nec principiū patiēdi ab aliq̄ agēte. Ad hoc eſt ratō talis: Omnis effect⁹ q̄ū cauſat̃ h3 cām in actu: hoc pt3 ex ſecūdo phiſi. vbi dicit̃ q̄ cauſa efficiēs in actu et cauſatū in actu ſimul ſunt et non ſūt: ergo cū deſcēſus grauis ē in actu aliquid eſt cauſans in actu. Nō eſt aūt tūc in actu a remouēte ꝓhibens: q2 tale mouens vt hic dicit ariſt. eſt quaſi mouens p accñs ꝛ p̄ter mouens p accñs oportet dare mouēs p ſe efficiēs: q2 om̄e p accidens habet reduci ad p ſe: nec illud pōt poni generās: q2 tūc pt nō eſſe. Oport3 igit̃ dare aliq̄d intrinſecū graui. Grauis ergo ſiue forma grauis ē principiū actm̄ ad vbi deorſum. Propter tñ. p. declarādum ſciendū q̄ motus ex ſe nō ē naturalis p hoc q̄ mobile habet principiū actiuum in ſe: ſed ſm q̄ habet in ſe principium paſſiuū intrinſecū ad motū. Ih⁹ patet: q2 ia3 aliquid moueẽ naturaliter: q2 moueẽ ſicut aptū natū eſt moueri. Et h⁹ eſt q̄ dicit. p. querēs quare graue et leue mouentur in ipſoꝝ loca. Reſpondet̃ q̄ apta nata ſūt ibi eē: q2 habēt inclinationem naturalem ad illud vbi. Et hoc poſtea ſubdit q̄ habēt p̄ncipiū patiendi ꝛ non faciendi: ſc3 reſpectu motus in q̄ntum naturalis. Per hoc patet ad auctoritates. Nam prime tres que habēt vnā viā oſtendūt graue non mouere ſe ſicut agens per cognitionē. Nō eīn poſſ3 animal ſiſtere nec ſe mouere nec dirigere niſi ageret per cognitionem. Ex hoc ſatis patet ꝓpoſitū phi: q̄ iſta nō ſūt p̄ſo motiua. nā primū mouēs mouet p cognitionē. Quarta ratio bene ꝓbat q̄ vna ps grauis exñs in actu non cauſat motū in alia pte: hoc tamē nō obſtante totū3 graue eſt in actu ſm actum primū: et cauſat in ſe actum ſecūdū. Sed ſi obiciatur. p. Si concedat graue et leue ſic moueri a ſe effectiue licet nō p cognitionē quō habet principale ꝓpoſitū ſuū q̄ ita neceſſario moueant̃ ab aliquo qđ intendit p̄ncipaliter ꝓbare. Dico q̄ ſatis hoc hab3 ex diſtinctōe poñe. Iſta eñ nō reducunt ſe de poñ ad actū niſi prius fuerit reducta de potentia ad actum primū. Sequitur igitur q̄ om̄e graue et leue licet moueat ſe effectiue de potentia ad actum ſecundū tamē mouetur ab aliquo alio extrinſeco: ſc3 a generāte de potentia prīa ad actum primū. Non eñ opꝫt ſi omne qđ mouetur ab aliquo mouetur q̄ ī om̄i motu moueatur ab alio. Et ſufficit p̄ho primū: q2 p hoc deuenitur ad aliqđ aliud ab omnibus iſtis quod nec ī vno motu nec in quocūq3 poterit moueri ab a°: ſed erit omnino mouens inmobile cū nō ſit ꝓceſſus in infinitū in mouentibus et motis. Hanc materia3 diffuſius tractat Scotus vbi ſ. Q aūt nō ſit ꝓceſſus in infinitum in mouentibus et motis ſiue ī quocunq3 genere cauſarū oſtendetur 2° metaphi. capitulo ſecundo.

Capitulum. III.

Quoniam aūt oportet.

In iſta incipit determinare de vnitate perpetuitate infinitate et impartibilitate primi motoris: de quibus p nūc pertranſeo: q2 iſta habent magis videri in theologia. Solum ad preſens tractabo ď duobus que hic tāgit. p. q̄ūo. ſ. motus localis eſt prim⁹ motuū. Et de quadam queſtione quā mouet. p. circa motum. Quantum ad primum oſtendit. p.

ꝙ motus localis ē primus motuū. Qđ ꝓbat: q2 altatio p̄cedit motū ſm augmē tū. Loci aūt mutatio p̄cedit alteratōem ergo loci mutatō p̄cedit oēs alios mo tus. Q᷑ aūt alteratio p̄cedat augmentū ꝓbat q2 ad hoc ꝙ fiat augmentū oportꝫ ꝙ alimentū conuertatᷓ in ſubſtātiā ali ti. nō pōt aūt cōuerti niſi prius alteretᷓ. Q᷑ etiā loci mutatio p̄cedat alteratōem oſtendit: q2 alterans aliqñ non alterat: et poſtea alterat. p̄exigitᷓ igitᷓ ibi loci mu tatio que facit agens eſſe ꝓpinquum qđ prius erat remotū. Ariſto. eñ ad ſaluā dum motū generatōis et corruptōnis h̄ inferiꝰ poſuit intelligētias īmediate mo uere orbes. i. celos: et mediāte celo mo to ꝓpᷓ diuerſitatē aſpectuū cāre diſſita tē motuū ī his īferioribꝰ. Stelle eī ſiue ſig̃ infrigidātia lᷓ etiā calefaciētia aliqñ ſūt ꝓpinq̀ora ei qđ altatᷓ aliqñ remotio ra: et ſucceſſiue habent aliū et aliū aſpe ctum ad hec alterabilia rōne motus hu iuſmōi ſtellarū ſiue planetarū in circulo obliquo q̇ dicitur zodiacus. q2 cū hic cir culus declinet ad vtrāq3 ptē ab eq̇nocti ali illud qđ mouetᷓ ſm circulū p̱ zodiacū oꝑtet ꝙ ſit magis qñq3 ꝓpinquū: ⁊ qñ q3 magis remotū. et ſm hoc ſua ꝓpinq̇ tate vel remotōne cauſat varietatē ⁊ dif formitatē generatōis et corruptōis ī iſtꝭ inferioribus. Uidemus enī ꝙ ea que ap propinquante ſole ad nos generantᷓ re cedente ſole corrumpūtur: ſicut herbe q̄ in vere naſcūtur in autūno deſiccātur: et ſic de alijs ſuo mō. Et q2 hoc non fit ſine motu locali celi oꝑtet motū localem pre cedere alios motus. Hoc aūt eſt verꝝ q̄n tum ad ordinē quem videmus in rebꝰ. Jſta eñ corꝑa inferiora alterantur ⁊ ge nerātur et corrumpūtur mediātibꝰ corꝑi bus celeſtibus. In hoc tñ. p. errauit: q2 ponit ꝙ nō eſt poſſibile alr̄ eē generatio nem et corruptionē et oēꝫ mutatōꝫ ī his inferioribus: ita ꝙ iſta nō pñt immedia te moueri a motore īmobili: q2 ſcꝫ vt ip̄e dr̄: illđ qđ moʳ īmediaᵗ a motore īmobili eſt ꝑpetuū. Nā īmobile ſꝑ manet idem eodē mō: et ſic nō mutat diuerſimode ip ſas res ꝓpter ſui immutabilitatē: ⁊ ideo ſm ip̄m varietas generatōis et corrupti onis non habet eſſe niſi mediantibꝰ mo tibus orbium celeſtium: et ſic poſuit or dinem cauſarū ſimpliciter neceſſarium: ita ꝙ prima cauſa non p̄t agere in hec ī feriora niſi mediantibus cauſis ſecūdis: vt ſūt intelligentie et corꝑa celeſtia. Sꝫ oppoſitum huius tenemus ex fide. Deꝰ eñ cū ſit agens ex volūtate ſine ſui muta tione p̄t immediate iſta inferiora mouere et nouas creaturas condere: et hoc volū tate antiqua: vt ſi ego ꝓponerē mihi ho die me ſcripturū cras: et poſſem ſcriptu ram ponere in eſſe p̱ actum voluntatis: ſcriptura poſſꝫ cras habere nouū eē ſine mei mutatōne: Sic ds̄ voluit ab eterno res eſſe ꝓ tp̱e: et ip̄e res create habuerᷓt nouū eſſe abſq3 mutatōne ip̄ius dei ſola mutatōe facta in ip̄is rebus: vt hꝫ diffu ſius tractari in ip̄a theologia. ¶ Oſten dit inſuꝑ. p. ꝙ ſolus motus localis pōt ꝑpetuo cōtinuari. Cum enī in alijs mo tibus ſint termini contrarij nō pñt conti nuari ſine quiete media: alr̄ idem poſſet mutari ſimul oppoſitis mutatōibus. Uñ ſi aliq̇d ſanatᷓ et adepta ſanitate ſine qui ete media tendit ad oppoſitū terminuꝫ. et infirmetur cū quilibet motꝰ poſſet de nominari a termino ad quē tēdit ſiue in termiſſione motus ad ſanitatē denomīa retur ab infirmitate: et ſimul idē ſanare tur et infirmaretur. Solus ergo motus localis pōt ꝑpetuo cōtinuari: nō tñ qui libet ſed circularis tm̄. q2 ſolus iſte ē ab eodem ad idē: nō a cōtrario in cōtrariū. ¶ Propter qđ ſciendū ꝙ triplex ē mo tus: localis ſcꝫ: circularis et rectus: qui ſunt motus ſimplices: et motus compo ſitus et mixtus ex vtroq3: vt ſi aliq̇d mo ueretur per cordam et rediret ad arcum faceret motum mixtū ex vtroq3. Motus aūt rectus non p̄t continuari cuꝫ habeat terminos cōtrarios: vt ſūt ante et retro: ſurſum deorſum dextrorſum ſiniſtrorſū. Unde ſuper ſpacium infinitū nō p̄t mo tus rectus continuari: tum q2 nō eſt dan dum ſpacium tale: Tum q2 nō eſt ibi ſi gnare terminū ad quem. Suꝑ aūt ſpaci um finitum non p̄t continuari niſi flat re

flexio a termino ad quem ad terminũ a quo. Non põt aũt fieri huiuſmõi reflexõ ſine quiete media in termino ad quem. De termino ad quem: vide in q̃nto. ca. ſecũdo. Similiter dõm ē de motu cõpoſito ſeu mixto. ¶ Notandũ tamē ꝙ licz idē nõ poſſit moueri motibus cõtrarijs ſine quiete media motu ꝓprio et ꝑ ſe: tñ põt motu alterius et ꝑ accñs: vt ſi lapillus aliquis proiectus ſurſum turri magne cadenti obuiaret: cõſtat ꝙ lapillus ille turrim illam per nullum tempus remoueret: Opteret ergo lapillum deſcēdere ſine quiete media: ſed hoc non eſſz motu proprio ſed ad motum alterius ſcz ipſius turris. ¶ Quantum ad ſecundum hic tractandum mouet. P. q̃dam dubium circa motum. Nam cũ per motum contingat aliquid habere eē pꝰ non eſſe et contingat ipm̃ per tempus p̃cedens non eſſe: in tempe aũt cõſequēti eſſe queſtio eſt de illo inſtanti copulanti illa duo tempꝰa: Utrum in eo debeat dici eſſe vel non eſſe: Et vtrꝫ huiuſmõi inſtans teneat ſe cũ re priori corrupta: vl' cum re poſteriori generata. ¶ Ad quod reſpondet. p. ꝙ ſignum inſtans quod ē terminus preteriti ⁊ initium futuri debꝫ eſſe poſterioris rei: vt ſi ex aqua fiat aer: non poteſt dari vltimum inſtans in quo fuit aqua et primum in quo incipit eſſe aer: quia tunc val eſſet idem inſtans vel aliud et aliud: non idē: quia tũc in eodē inſtanti eſſet aer vt aqua genitum et corruptum ens et non ens: quod eſt falſũ. Nec poteſt dari ꝙ ſit aliud et aliud inſtans: quia cum inter duo inſtantia ſit ſemper dare tempus medium: vt habetur 6 phiſicorum: oporteret dare tempus in q̃ nec eſſet aer nec aqua: nec eſſe corruptũ nec genitum quod eſt falſum. Oportet ergo dicere ꝙ in inſtanti quod terminat tempus preteritum et inchoat futurum eſt aer et deſiuit eſſe aqua: et in tempore precedenti cuius huiuſmodi inſtans eſt terminus fuit aqua: in ipſo aũt inſtanti et in tempore ſequenti cuius initium eſt aer. Sic ergo patet ꝙ corruptuz non habet vltimum inſtans ſui eſſe ſed genitum habet primũ inſtans ſui eſſe corruptum: tamen habet primum inſtãs ſui nõ eſſe. quia vt dictum eſt in illo inſtanti in quo genitum incipit eſſe corruptum deſinit eſſe et incipit nõ eſſe. Hec de mente Scoti. 12. q. quolibetorum. Nota circa hec ea que dicta ſunt. 5°. ca. 4. huiꝰ.

Finis.

Sequitͬ primus liber de celo et mũdo.

Incipit.1.liber d͛ ce.ꝛ mū. ꝛ natura.ꝛc̄.

Hic incipit liber de celo et mundo: qui eſt de ſubſtantia corpea inquantū habet in ſe principium motus local'. Et vero motus localis eſt prima ſpēs motus: iō iſte liber qui eſt de tali motu precedit librum de generatione ꝛ corruptōne q̄ eſt d͛ motu ad formā. Diuidit᷑ aūt iſte liber in q̄ttuoꝛ libros ꝑncipales ſiue ꝑtiales. In quoꝝ ꝑmo agitur de toto vniuerſo. In ſcdo d͛ pte ꝑncipaliſſiā vniuerſi .ſ. d͛ celo. In tertio de minus principali parte ſcʒ de elemētis: et hoc ſm opinionem antiquoꝝ. In q̄rto vo ſm opinionē propriā. In primo aūt determinat principaliter de trib'. Primo de ꝑfectōe vniuerſi. Secūdo de generabilitate et ingenerabilitate eius. Tertio de finitate et infinitate ei'. ¶ Quātū ad primuʒ tractat ariſto. de ꝑfectōne vniuerſi ſm qd̄ vniuerſū cōſtituit᷑ ex ꝑtibus eius ꝑncipalibus que ſibi determināt certū ſitū ī vniuerſo: que quidē ſūt quīqʒ corpa ſimplicia .ſ. quattuoꝛ elemēta et celū ꝓut comꝑhēdit oēs orbes celeſtes: qd̄ a ꝑhis vocat᷑ quinta eēntia. Hec aūt corpa vndiqʒ ſperice ſe circūdāt. Aqua enī ſperice circūdat terrā dempta quadā eius parte: q̄ diſcoopta ē aq̄s ꝓpter inhabitatōem hominū. Aer vo ſperice circūdat aquam: et ignis aerē: et ſic de corpibus celeſtib' de quib' aget᷑ in ſecūdo. Numer' autē huiōi corpuū ſimplicū pōt ſumi ſm numerū motuū ſimplicuū. Ad cuius euidētiā ſciendū: q͛ vt hic dicit ariſt. oīe corpus phiſicū eſt mobile localiter: ꝓbatur q͛ oīe corpus phiſicū hʒ naturā tanq̄ꝫ principiū intrinſecū: ſed natura eſt ꝑncipiū et cā motus: ex ſecūdo phiſi. ergo oīe corpus phiſicū ē mobile: ſʒ oīe qd̄ mouetur aliquo motu ē mobile motu locali cū motus localis ſit prim' motuū: ergo omne corpus phiſicū eſt mobile ſm locum. Et loq̄tur ariſto. de corpe phico ad differentiā corpis mathematici. ¶ Itē ſciendum q͛ duplex ē motus .ſ. ſimplex et cōpoſitus. Eſt aūt mot' ſimplex q̄ fit ſuper magnitudinē rectā vel circularē. Unde duplex ē mot' ſimplex: q͛ q̄dā ē motci'rcularis q̄ fit circa mediū. Quidā vo motus rectus q̄ ē vel ad mediū vl' a medio. Ad mediū vt motus grauiū q̄ tendūt deorſū ad centrū terre qd̄ ē mediū toti' vniuerſi. A medio aūt vt motus leuiū q̄ tēdunt ſurſū. Mot' mixt' eſt q̄ componit᷑ ex recto ꝛ circulari. ¶ Sicut inſuꝑ duplex ē motus: ſic eſt duplex corpus .ſcʒ. ſimplex et mixtū. Corpus ſimplex ē qd̄ nō eſt cōpoſitū ex ꝑoꝛibus corpib': nec reſolubile in prioꝛa corpa: vt elementa. Corpus mixtū ē qd̄ ē compoſitū ex ꝑoꝛibus corpibus et eſt reſolubile in ipa: vt auꝝ argentū: et ſic de alijs. His ꝑmiſſis pōt videri q͛ ſm mot' ſimplices poſſūt ſumi corpa ſimplicia. Motu enī circulari mouet᷑ celū. Motus enī circularis eſt perfectioꝛ motu recto: qd̄ ꝓbat ariſto. q͛ linea recta ē imꝑfecta cuʒ ſibi poſſit fieri additio. Linea vo circularis ē ꝑfecta cū coniungat finē ſuo ꝑncipio: et ꝑ ꝯñs ſibi nō pt fieri additio. Et ſic mot' circularis ꝑfectus ſm lineā circularē ē ꝑfectioꝛ motu recto. Debet᷑ ergo corpi nobiliſſi° cuiuſmōi ē celū qd̄ ē nobiliſſimū int᷑ corpa ſimplicia. Elemēta vo mouētur motu recto. Leuia quidē vt aer ꝛ ignis motu a medio. Grauis vo vt aqua et terra motu ad mediū. ¶ Sʒ contra arguit᷑: q͛ ignis et aq̄ mouētur motu circulari cum moueātur circa mediū. Rn͛° q͛ mot' circularis nō ineſt eis ſm naturā ꝓpriā ſicut nec mot' planetarū ab oriēte ī occidētē ſuꝑ polos mūi ineſt eis ſm naturā propriā cū motu ꝓpo moueātur ſub zodiaco: vt magis videbit᷑ ſecūdo huius. Et ſi licet vnius corporis ſimplicis ſit tantuʒ vn' mot' ſm naturā ꝓpriā: vt dicit ariſ. pōt tñ alr̄ moueri vtute corpm ſupioꝝ. et hoc de principali. ¶ Quantū ad ſecūdū articulū in q̄ tractat de gn̄abilitate ꝛ ingenerabilitate di. p. q͛ celū eſt ingenerabile et incorruptibile. Ex q̄ ſeq̄tur corrolarie q͛ celū nō ē cōpoſitū ex mā et forma: ſed ē q̄dā eēntia ſimplex. Probatur ꝯñā: q͛ vt dicit ariſto. 8. meta. nō oīs

rei ē materia ſʒ quoꝝ ineſt gñatō ⁊ trāſ=
mutatō abinuicē hec hūt materiā ¶ Ad
cuius euidētiā ſciendū ꝙ vt dicit Sco.
doc. ſubti. 14. di. ſecūdi ſeñ. alr̄ circa hᵒ
eſt dicēdū ſm viā ariſ. et phoꝝ. ⁊ alr̄ ſm
viā theolo. Ph. eñi diceret ꝙ in celo nō
eſt cōpō ex mat̄ia et forma: vt ptʒ ex au=
ctoritate allegata. qꝛ ſequeret̄ ipʒ eē cor
ruptibile. Cōfirmat̄: tū qꝛ oñis potētia
paſſiā mat̄ie ē poñ ꝯdictōis: ſʒ celū ē ne
ceſſariū et ſēpiternū ſm phm in pleriſqꝫ
locis: ergo celū nō ē in poñ ꝯdictōis nec
aliqͣd qd̄ ē in poñ in ipo: ⁊ ſic in celo nō
eſt materia: Tū qꝛ materie ē annexa pri
uatio: qꝛ ſp machinat̄ ad maleficiū: ex pͦ
mo phiſi. Materia etiā ē qua res pt̄ eſſe
et nō eſſe. 7. meta. Rᵒ vno mō ꝙ verū ē
ꝙ in celo ē materia: nō tn̄ ē corruptibile
eo ꝙ nō habet contrariū agēs qd̄ poſſit
illud corrumpere: ⁊ ideo remāet incorrup
tibile: qꝛ oē qd̄ corrūpitur a ſuo corrū
pit̄ cōtrario. ¶ Cōtra tū qꝛ iſta ſolutō ñ
euadit qn̄ celū ſit corruptibile q̄ntū ē de
ſe: qꝛ habebit intra ſe pncipiū corrupti=
onis ſcʒ materiā: Tum qꝛ ſm phm oīni
poñe actiue rñdet i nā aliqua poñ paſſi=
ua: et e cōuerſo. Si ġ celū ē corruptibile
de ſe vt hʒ dicere ponēdo ibi māni optʒ
dare in natura aliqd̄ agēs qd̄ poſſʒ ipm
corrūpe. Alr̄ rñdet̄ ꝙ ī celo ē mā: nō tn̄
eiuſdē rōis cū mā inferioꝝ. et ĩō illa mā
nō ē in potētia cōtradictōis: nec pt̄ q̄uīi
eſt de ſe trāſmutari de vna forma ad ali=
am. ¶ Cōtra qꝛ ſi ſic: ergo erūt due pme
mat̄ie alteri⁹ et alteri⁹ rōis. Cōſequēs
eſt falſū: ġ et aīs. falſitas ꝯñtis ꝓbatur
Tū qꝛ nō ſūt duo fines pmi: nec duo ef
ficiētes alteri⁹ et alteri⁹ rōis: ġ ſimlr̄ nec
due materie prime alteri⁹ et alteri⁹ rōis
Tum qꝛ dubium ē vnde ſit illa alteritas
in materia hac et illa cū ſola forma diſti
guat et ſeparet ex ſeptimo meta. Tū qꝛ
cōceſſa illa alteritate illa mā ſaltem ī ce
lo eſt in potentia ad hanc formam et pri=
uationem huius: et ita erit in potentia d̄
ſe contradictionis. Sed materia eſt per
ſe ratio corrumpendi inquantū eſt in po
tentia ad priuationē forme q̄ habet: er=
go celum erit corruptibile. ¶ Alr̄ reſpō

detur ꝙ in celo ē materia et eiuſdē rati=
onis: non tamen in potētia contradictō=
nis: qꝛ forma eius complet et ſatiat totū
appetitum materie ſue reſpectu alteri⁹
forme. ¶ Contra: nulla forma complet
appetitū ſue materie: niſi qꝛ formaliter
vel ſaltē virtualiter cōtinet in ſe omnes
formas quibus ſua materia eſt priuata:
ſed forma celi non eſt huiuſmodi: ergo
⁊c. Probatio minoris ꝙ nō formaliter
patet de ſe: Quod non virtualiter patʒ
de anima intellectiua: nullū eñi imper=
fectū continet ꝟtualiter aliquod perfe=
ctius ſe: Anima aūt intellectiua eſt for=
ma perfectiſſima omniū corporalium.
Ex pdictis ſeqͥtur correlarie: vt dicit do
ctor vbi ſ. ꝙ corpus celeſte ſm viaʒ phi
nō eſt animatū: qꝛ ſi ſic neceſſario habe=
ret materiam: cū anima ſit actus corpo=
ris organici. Et etiā pterea vel eēt aīa=
tum formaliter aīa intellectiua tn̄: vel
cum hoc anima alia puta ſenſitiua quic
quid des ſequitur ꝙ haberet materiam
cū aīa ſit actus ⁊c. ⁊ ꝑ conſequens cor
ruptibile. Preterea vel celū tn̄ eēt aīa
vel cum hoc eſſet aliquid aliud perfecti
bile per animam primuʒ dari nō poteſt.
qꝛ cum celum ſit quantuʒ intellectus eſ
ſet quantus. Nec ſecūdum: qꝛ tūc celuʒ
eſſet in potentia paſſiua et ī potētia cō=
tradictionis: ergo non eſſet ſempiternuʒ
et neceſſarium. ¶ Sed cōtra qꝛ. p. ſecūᵒ
hui⁹ et. xij. meta. dicit celū eſſe aīatū.
Rñdetur ſi. p. ponat celū eē aīatū for=
maliter aīa q̄ ſit ꝑ ſe de eēntia celi ꝯdi=
cit ſibiipſi: vt patet ex precedentibus: iō
oportet ipm expōere. ¶ Pro q̄ ſciēdum ꝙ
aīa duplex hʒ officiū reſpectu corpis. ſ.
informādi ⁊ mouēdi qꝛ ē forma corpis ⁊
corpis motrix. Vbicūqꝫ ġ. p. loqͭ̄ de aīa
celi expouēdus ē ſm ꝯditōem q̄ aīa eſt
motrix corpis ⁊ ñ forma ī rōe motricis: ⁊
illa aīa ē īelligētia ꝓpa cōiuncta huic
orbi vt ꝓpa motrix: ⁊ tal̄ nō ē niſi vnica
vni⁹ ita ꝙ ꝯiūgit̄ orbi ī rōe motcis ⁊ ñ in
rōe informātis. Et ꝙ hmōi ſit ītellcūs. p.
vr̄ poſſe ꝓbari. 8. phiſi. vbi dt̄. p. ꝙ pᵐ
mobile diuidit̄ i duo q̄ꝝ vnū ꝑ ſe moᵗ et
aliō ꝑ ſe mouet ⁊ ē īmobᵉ ⁊ ꝑᵉ ⁊ ꝑ accñs

Illud qḋ mouet ē celū: Sed mouēs immobile eſt intelligentia: que ſi eſſet forma celi tūc ſaltē p̱ accñs moueretur .ſ. ad motū celi. Si aūt loquamur ſm theologoꝝ viā: ſic dicēdū ꝙ corpꝰ celeſte eſt vere compoſitū ex materia et forma. Sic eni exponunt illud geneſ. In principio creauit ds celum: ſcꝫ empirreū plenum angelis: et terrā id ē materiā informem omniū a terra vſqꝫ ad celum empirreū: et illa materia quantū eſt de ſe ē eiuſdē rationis cum oībus. Sed tunc ē dubium quō celum ſit incorruptibile ſi habeat materiā eiuſdē rōis cū ſuis inferioribus. Reſpondetur ꝙ celum ſimpliciter loquēdo ē corruptibile cū habeat materiam qua poſſet eſſe et non eſſe. vñ theologi habēt diſcordare a phō in hac ꝓpoſitione qua ſcꝫ dicit celū eſſe incorruptibile et neceēm. Licet aūt celū ſit ſimpliciter corruptibile: ſm quid tamen ē incorruptibile: qḋ patet auctoritate damaſceni dicentis ꝙ celum de ſe ē corruptibile tamē volūtate dei ē incorruptibile: qꝛ illud ds nō vult corrumpe: ſed perpetuo conſeruare. Ratōne etiā pt̄ ꝓbari: tū qꝛ celum nō habet cōtrariū agēs potēs vincere eius formam: Tum qꝛ forma cel eſt alterius rationis a formis elementoꝝ: et ideo celū nō ē capax cōtrariarū qualitatum: et ideo nō ē corruptibile nec alterabile p̱ naturam. Celū nempe nec ē calidū nec frigidum nec humidū nec ſiccū formaliter: tales eñ impſſiones nō ſunt formaliter in corpibus celeſtibus ſꝫ virtualiter: ſicut ſol dicitur calidus qꝛ cauſat calorem in iſtis inferioribus. Et ſilr ſaturnus dicitur frigidus et luna humida virtualiter: vt patet in plenilunio. Tūc eī mare ē plenū: ⁊ cū lūa ē ī decremento ſui luminis: mare decreſcit: ⁊ cū fuerit diminutū: iterū incipit augeri: ſic ꝙ in nouilunio rurſus plenum efficitur. ¶ Si vo queratur an celum ſit animatū ſm viam theologoꝝ: Reſpondēdū ē ꝙ non: vt patet p̱ Damaſcenū dicentē corpora celeſtia inanimata. Item glo. ſup illud yſaie. 1°. Audite celi et auribus p̱cipe terra. Dicit ꝙ ꝓpheta nō alloquit inanimata: ſcꝫ celum et terrā: ſꝫ tm̄ habitatores celi et terre. Et hoc ḋ ſecūdo p̄ncipali. ¶ Quātū ad tertiū in q̄ agit ariſ. de finitate et infinitate vniuerſi. Dic ipſe ꝙ vniuerſū eſt finitū: et ꝙ nō eſt dare aliqḋ corpus infinitū qḋ ꝓbat pluribꝰ rationibꝰ: quas nūc cā breuitatis omitto.

Incipit ſecundus liber de celo et mundo.

Quod quidē igitur neqꝫ factū eſt ⁊c̄. Hic incipit ſecūdus liber celi ⁊ mōl in quo .p. tractat ḋ p̄ncipaliori pte vniuerſi ſcꝫ de celo. Circa quod primo tractat de diuerſitate ptium eius. Secūdo de motu ipſiꝰ. Ad euidentiā prime qꝛ celum ē ſpericeſfigure: vt dicit ariſ. Sciendū eſt p̄mo ꝙ drñia eſt inter ſperā et orbem. Spera eñ eſt corpus ſolidū vnica ſupficie cōtentū in cuius medio ē centrū a quo oēs linee ducte ad circumferētiā ſūt equales Sed orbis habet duas ſupficies: ſcꝫ cōcauam et conuexam. Sepe tamē vnum ponit̄ p̱ reliquo. Linea vo tranſiens p̱ centrū ſpere applicans extremitates ſuas ad circumferentiā dicitur axis ſpere Duo aūt pūcta axim terminātia dr̄ poli mōi: ſcꝫ polus articus et polus antarticus. Polus artius eſt qui nobis ſemper apparet. Et dicitur articꝰ ab arthos id eſt vrſa: qꝛ ē ꝓpe maiorem vrſā. Dr̄ etiā ſeptentrionalis ab illis ſeptē ſtellis que voluunt̄ circa polum. Polus antarticus eſt polus ibi oppoſitus qui nobis nunꝙ apparet. Et dicitur ab anthi qḋ ē contra quaſi contra articum. Dicit̄ autē meridiōal: qꝛ ē ex pte meridiei. Dr̄ etiā auſtral̄ qꝛ ē ī illa pte a q̄ vēit auſter Iſta duo puncta in firmamēto ſtabilita dicūtur poli mōi qꝛ ad illos voluitur totꝰ mūdus. ¶ Sciendū inſup ꝙ vt habet̄ ī tractata de ſpera. Sūt aliq̄ circuli ex q̇bus ſpera materialis componitur: ⁊ illis ſup celeſtes componi intelligit̄ quoꝝ q̄dam ſunt minores: et quidam maiores: vt patet intuenti ſperā materialē. Maior eñ

ſpera circulus dicit̄ qui deſcriptus in ſu
perficie ſpere ſup̄ eius centrū ſperā diui
dit in duo equalia. Minor ꝟo q̄ deſcrip
tus in ſuperficie ſpere ſup̄ eius centrum
eā nō diuidit in duo equalia ſed in pro-
portōes inequales. Licȝ aūt ſunt ſex cir
culi maiores vt patet in tractatu de ſpe-
ra:hic tamē ſolū tangā de tribus ſcȝ eq̄-
noctionali zodiaco et orizante. Eq̄noxia
lis circulus eſt ille qui diuidens ſperā
in duo equalia ſm quamlibet ſui ptem
eſt eq̄ diſtans ab vtroq̄ polo. Et dicitur
equinoctialis qm̄ qn̄ ſol tranſit p̄ illū qḋ
eſt bis in anno:ſcȝ in principio arietis ⁊
libre ē equinoctiū ꝑ vniuerſa terra. Unḋ
etiā appellat̄ eq̄tor diei ⁊ noctis: q2 ade-
quat diem artificialē nocti. Eſt aūt dies
artificialis ſm philoſophos ab ortu ſo
lis vſq̄ ad occaſum:licet vulgus ſumat
diem añ ortum ſolis. Dies ꝟo natural'
eſt ſpaciū.xxiiij.horarū. Circulus zodi-
acus ē ille q̄ interſecat eq̄noctialē et in-
terſecat̄ ab eodē in duas ptes equales:
et vna medietas ei⁹ declinat vſq̄ ſeptē-
trionē et alia vſq̄ auſtꝝ. Et dicit̄ a zoe
qḋ ē vita:qm̄ ſm motū planetarū ſub i⁹
eſt omnino vita in iſtis inferioꝛib⁹ rebus.
Uel dicit̄ a zodias qḋ ē animal:q2 cū di
uidatur in duodecim ptes eq̄les queli-
bet ps appellat̄ ſignū:et hȝ nomē ſpēa-
a noīe alicui⁹ animalis ꝑpter ꝑꝓetates
aliquā cōem tā ipi q̄ animali:vel ꝑpter
diſpōem ſtellarū fixarūm illis ptib⁹ ad
modū huiōi aīaliū. Iſte aūt circulus la-
tine dicitur ſignifer:q2 ibi ſūt ſigna. Ab
ar. ꝟo in li. de gn̄atōe et corruptōe dici
tur circulus obliquus vbi dicit ꝙ ſm ac
ceſſum ⁊ receſſū ſolis in circulo obliquo
fiūt generatōes et corruptōes in reb⁹ in
ferioribus. Nomia aūt ſignoꝝ et ordo ⁊
numer⁹ in his verſibus patȝ. Sūt aries
thaur⁹:gemini:cācer:leo:ꝟgō:libraq̄.
Scorpio architenens:caper:aphora:pi-
ſces. Quodlibȝ aūt ſignū diuidit̄ i.xxx.
gradus. Unde patet ꝙ in toto zodiaco
ſūt.360.gradus ſm aſtronomos. Item
quilibȝ gradus diuidit̄ in.60.minuta.
Cū eīn quilibet circulus in ſpera preter
zodiacū intelligat̄ ſicut linea ſolus zodi

acus intelligit̄ ſupꝼicies habēs in latitu
dine.xij.gradus:in longitudīe ꝟo.360.
vt dcm̄ ē. Linea ꝟo diuidēs zodiacum
in circuitu ita ꝙ ex vna pte ſui relinquat
.6.gradus:et alia pte.6.alios dicit̄ li-
nea ecliptica. qm̄ quādo ſol et luna ſunt
linealiter ſub illa cōtingit eclipſis ſolis
et lune. Sol quidē ſp̄ decurrit ſub linea
ecliptica. Oēs alij planete declinant
vel ꝟſus ſeptentrionē:vel ꝟſus auſtꝝ.
Quandoq̄ etiā ſūt ſub ecliptica. Pars
ꝟo zodiaci q̄ declinat ab eq̄noctiali ver-
ſus ſeptētrionē dicitur ſeptentrionalis.
Et illa ſex ſigna que ſunt a principio ari
etis vſq̄ ad finem ꝟginis dr̄ ſeptētrio
nalia ſigna. Alia ꝟo ps zodiaci q̄ decli-
nat ab equinoctiali ꝟſus meridiem dr̄ me
ridionalis vel auſtralis. Et illa ſex ſigna
que ſūt a principio libre vſq̄ ad fine pi-
ſcium dicitur meridionalia. Cū aūt di-
citur in ariete eſt ſol:vel in alio ſigno:ſci
endum ꝙ in ponit̄ ꝓ ſub ſm qḋ nūc ac-
cipitur ſignū. Orizon aūt ē circulus di-
uidens ſuperius hemiſperium ab inferi
ori. Unḋ dr̄ orizon.i.terminator viſus.
¶ Notandū inſup̄ ꝙ ſunt quattuor cir-
culi minores in ſpera. Sole eīn exn̄te in
primo puncto cancri ſiue in ſupꝼicie ſol
ſticij eſtiualis raptu firmamēti deſcribit
quendā circulū q̄ vltimo deſcript⁹ eſt a
ſole a pte poli artici: et appellat̄ circul⁹
ſolſticij eſtiualis. Eadem rōne vel tropi
c⁹ eſtiual' dici⁹ a tropos qḋ ē cōuerſio:q2
ſol tūc incipit conuerti ad inferius emi-
ſperiū et recedere a nobis. Item ſol exi
ſtens in p̄mo puncto capcorni ſiue ſolſti
cij hyemalis deſcribit quendā circulum
qui vltimo deſcriptus ē a ſole ex pte po
li antartici: et appellat̄ circul⁹ ſolſticij
hiemalis vel tropic⁹ hiemalis a tropos
qḋ ē cōuerſio:q2 ſol tūc ꝯuertit̄ ad nos.
Itē q̄ntū zodiacus declinat ab eq̄nocti-
ali:et polus zodiaci declinat a polo mū-
di. Cū ergo moueat̄ octaua ſpera et zodi-
acus qui ē ps octaue ſpere circa axē mū-
di:et polus zodiaci circa polum mundi
mouebitur:et ille circulus quem polus
zodiaci deſcribit circa polum mundi ar-
ticum dr̄ circulus articus. Ille ꝟo circu

lus quem deſcribit alter polus zodiaci circa polum mundi antarticum dicit̃ circulus antarticus. ¶ Notandū inſuper ꝙ iſti q̃ttuor minores circuli diſtinguūt in celo quinq; zonas: ſiue quinq; regiões q̃bus correſpõdēt ĩ terra quinq; plage eis directe ſuppoſite. Huiuſmõi aūt zonarū vna eſt inter duos tropicos que cõmuniter dicit̃ inhabitabilis ꝓpter calorē ſol̃ ſemꝑ decurrētis ſuꝑ illaꝫ. Alie v̄o due zone ſūt que circumſcribuntur a circulo artico et circulo antartico circa polos mūdi ſunt inhabitabiles ꝓpter frigiditatem. q: ſol maxime ab eis remouet̃. Similiter etiã intelligēdū ē de plagis terre illis directe oppoſitis. Ille aūt due zone quarum vna ē inter tropicū eſtiualeꝫ et circulum articū: et reliq̃ q̃ eſt int̃ tropicū hiemalē et circulū antarticū habitabiles ſunt et tempate et remote a caliditate torride zone exiſtentis inter duos tropicos et frigiditate zonarū extremaꝝ que ſūt circa polos. Idem intelligendū eſt ꝺ plagis terre illis directe ſuppoſitis. Eſt aūt habitatio noſtra in illa zona que eſt inter tropicum eſtiualem et circuluꝫ articum: q̃ diuiditur in ſeptē portiones ſeu climata: vt magis habꝫ videri ĩ tractatu de ſpera. In alia v̄o q̃ eſt int̃ tropicū hiemalem et circulū antarticū nulla eſt ibi habitatõ hoīm cū ibi nullus ſit acceſſus rõne torride zone. Unde ꝓbabile eſt ꝙ ſit aq̃s coopta. p̄dicta patent enidenter ex ſacra ſcptura. In pſ° eñ dr̄ ꝺ aplīs ꝙ in oēm terrā ex. ſo. eoꝝ: q̃ tamē nõ legūtur vltra torridam zonam acceſſiſſe. ¶ Demum ſciendū ꝙ in celo ſm Ariſt. in hoc li. pūt ſignari ſex drīte poſitionū. ſ. ſurſum. deorſum. dextrorſum: ſiniſtrorſum. ante ⁊ retro. quod patꝫ ſic. Ad hoc eñ ꝙ celum reuoluatur neceſſe eſt ponere polos: vt dictū eſt: quoꝝ vn⁹ habet rationem ſurſum. ſ. antarticus: ⁊ alius habet rationem deorſum: vt artic⁹ Et eſt põere duo hemiſperia quoꝝ vnū habet rationem ante: et alterū habet rationeꝫ retro. Item neceſſe ē ponere ꝙ ĩ hemiſperio vna pars ſit ex qua celeſtia corꝑa pmo apparere incipiunt. Alia vero ps ex qua deſinant: et hoc totū de facili eſt imaginari: ſi quis imaginetur hominē qui pedes habeat in polo artico ⁊ caput in polo antartico: et habeat facieꝫ verſam ad noſtꝝ hemiſperiū: et habeat brachium dextrū apud orientem: ⁊ ſiniſtrū circa occidentē. Sumit̃q; lõgitudo celi ſm longitudinē hoīs ſic imaginati: et latitudo ſm latitudinē eius: licet celum ſit ſperice figure: et hoc ſm compationē ad ei⁹ principia motiua ſeu ad motum. Longitudo v̄o terre habitabilis ſumit̃ ab oriēte ĩ occidētē ſm ariſ. in. 2° metho. Latitudo v̄o ſꝫ diſtãtiã poli artici et meridiei. q: maior ē diſtantia oriētis q̃ poli artici ad meridiē ſeu tropicuꝫ eſtiualem. Q₂ aūt dextrū celi ſit circa orientē ex hoc patet: q: in illis corꝑibus q̃ mouent̃ ad locū et magis in vna pte q̃ ĩ alia ſuſcipiunt motoꝝ influentiam ꝓponit̃ dextrū ⁊ ſiniſtꝝ ſicut et ĩ animalib⁹ que mouētur motu ꝓgreſſiuo: ⁊ in q̃b⁹ virtus cordis et motoris magis viget ĩ pte dextra. Cuius ſignum eſt maior fortitudo animaliū in pte illa ꝓpter quod et illam ptem primo mouent qñ incipiunt ambulare. Cū igit̃ intelligētia mouens celum maxime influat in parte orientali vt ꝓbabilr creditur: ideo oriēs ponitur congrue dextra pars celi. et hoc ꝺ primo articulo. ¶ Quantum ad ſecūdū articulum in quo vidēdū eſt de motu celi Sciendum ꝙ ſm theologos. x. ſūt celi ſeu ſpere celeſtes: quarū pma ē ſpera lune: ſecunda mercurij: tertia veneris: q̃rta ſol̃: q̃nta martis: ſexta iouis: ſeptīa ē ſpa ſat̃ni. Iſte ãt. vij. ſpere dñr ſpe vij. planetaꝝ: q̃ꝝ ordo ⁊ nūer⁹ p̄t hr̄i ꝑ l̃ras dnaꝝ dcõnū h⁹ v̄. ꝓ⁹ ſim ſū ſeq̄t vltia luna ſbeſt. Dñr etiã iſte plãete ſtelle erratice eo ꝙ q̃lꝫ bꝫ ꝓprīū celū: et nõ figūt̃ in firmamēto vt alie ſtelle ſꝫ hñt diſtinctos orbes. Octaua ſpa ē firmam^m in q̃ ſūt ſtelle fixe. Nonū celū ē ce^m criſtallinū qꝺ ē pmū mobile ſꝫ theolo. Decia ſpa ē celū empirreū qꝺ ē ĩmobi^e in q̃ hītãt aīe brōꝝ. iſtaꝝ ãt ſpaꝝ q̃lꝫ inferiorē ſperice circūdat. Figura eñ ſpica q̃ ē figuraꝝ capaciſſiã rcē ꝯgruit ce°cū oīa ꝯtieat. mo^{u}

nona ſpera motu diurno ab oriente ī oc-
cidentem: et iterū in orientē directe redi
ens: quoq; impetu oēs alias ſperas ſe
cum rapit infra diem et noctem circa ter
rā illis cōtra tendentibus. Quilibet eī
ſeptem planetarū habet ſperā ꝓpriā in
qua defertur motu ꝓpͦ contra celi mo-
tū ī zodiaco: et ī diuerſ ſpacijs tpm̄ ipſ
metit: vt ſatn⁹.30. ānis: iupit.xij. mars
duobus: ſol.365 diebus: et ſex horis. ve
nus et mercurius fere cum ſole feruntur.
Luna vͦ.27. diebus: et.8. horis. De
firmamento aūt an moueatur ꝓprio mo
tu ſub zodiaco dubium ē. Circa qd fuit
opinio ptolomei ꝙ mouetur ſub zodia-
co centū annis gradu vno: ita ꝙ cōplet
curſum ſuū in.36. milibus annis. Yma-
ginat eīm nono celo quendam zodiacum
ad inſtar zodiaci qui eſt in firmamēto ſb
quo dicit firmamentum moueri motu ꝓ
prio. Qd vtrū verū ſit dubium ē: vt dic
doctor ſeraphic⁹ Bonauētura.14. diſt.
21. ſeū. et doctor ſubtilis.43. di.4. ſeū.
Et adducūt ad hoc rōem cuiuſdā phi ꝓ
bantis celū ſtellatū nō ſic moueri ab oc-
cidente in orientem: qꝛ tūc aliqū foret in
principio cancri noni celi ſtella illa que
alis fuit in principio capricorni noni ce-
li. Mouetur etiā firmamentū vt ponunt
quidā aſtrolog: quodā alio motu ſupra
prima puncta arietis et libre ſupra que
mouetur in octo annis gradu vno. ⁊ vo
catur iſte motus motus acceſſus ⁊ rece-
ſus: et ſic attribuitur firmamēto.3. mo
tus. Unus qui ſibi ineſt ꝑ ꝓpriam natu
ram ſcꝫ motus: quo mouetur ſuꝑ polos
zodiaci: ſiue circa eius axem.100. annis
gradu vno. Secundus motus ē acceſſ⁹
et receſſus quo mouet ad motū noni celi
cuius ille motus dr̄ eſſe ꝓpͥus motus.
Tertius motus ē motus diurnus q̇ fir-
mamentum mouetur ad motum.10. celi
cuius dicitur eſſe ꝓprius motus. Sed
quicquid ſit de motu firmamēti ponere
tn̄.10. celū eſſe primum mobile: nō bene
conſonat dicto auicēne ponentis pͥmum
mobile eſſe nonum celum. Hoc etiā non
bene conſonat dictis theologoꝝ qui po
nūt cōiter.10. celum eē immobile: cuꝫ ſit
locus deputatus ꝑpetue quieti beatoꝝ.
Sciendū tamē ꝙ ariſt. de vltimis duo-
bus celis nullā fecit mentionem: qꝛ for-
te hmōi celi erāt tpe ſuo ignoti. Uel qꝛ
huiuſmōi celi ſūt ſine aſtris ipos cū ali-
js nō numerauit. Ut hoc mō licet queli-
bet planeta habeat tres celos: vt videbi-
tur ſtatim: non computātur tamē niſi ꝓ
vno celo rōne vnitatis planete vel etiāꝫ
qꝛ hi tres celi nō hñt niſi duas ſuꝑficies
concentricas mūdo: ſcꝫ cōuexā ſuꝑioris:
et concauā inferioris. Dicit aūt circul⁹
concentricus cuius centrum idē eſt cum
centro mūdi: a con qd ē ſimul: et centrū.
Circulus vͦ ecētricus dicitur ille q̇ licꝫ
includat centꝝ mūdi. habet tamē centrū
aliud a cētro mūdi: et dr̄ ab e qd ē extra
¶ Circa motū vͦ planetarū eſt ſciendū
ꝙ in huiuſmōi motu appet quadruplex
drn̄ia. Prima ē ꝙ licet oīa ſigna ſint eq̄
lis longitudīs: planeta tn̄ citius tranſit
vnū ꝙ̄ aliud. vt ſol citius tranſit ſignū
piſcium ꝙ̄ leonis. Secūda drn̄ia ē ī ele
uatōe et deꝑſſione: qꝛ idē planeta qñq;
plus appropinquat ad centrū terre ⁊ qñ
q; plus diſtat. Tertia ē: q: idē planeta
velocius tranſit in vnum et idē ſignū in
vno tpe ꝙ̄ ī alio. Quarta drn̄ia ē ꝙ qñ-
q; planeta videtur ante vnam ſtellā fixā
in firmamēto: et p⁹ videt eſſe retro eādē
¶ Ad ſaluādas duas primas drn̄ias oꝫ
attribuere cuilibet planete ad min⁹ tres
celos circūſtātes terrā ſm Sco. ⁊ aſtro-
logos: quoꝝ duo extremi ſcꝫ ſuꝑior ⁊ in
ferior habeāt ſuꝑficies vltimas cōcētri-
cas. ſ. ſuꝑius cōuexā: et inferius conca-
uā. Habeāt etiā alias ſuꝑficies ecentri-
cas mūdo. ſ. ſuꝑius concauam et inferi⁹
cōuexā. Et inter illas duas ſuꝑficies ſit
tertius orbis q̇ dr̄ deferens: q̇ ē ecētric⁹
quo ad vtrāq; ſuꝑficiem cui⁹ motu cir
ca ꝓpͥum centrū mouet planeta q̇ in eo
affigitur. Sūt aūt in deferenti quatuor
puncta quoꝝ quoddā maxīe diſtat a cen
tro mūdi: et id vocat aux: qd idē ē ꝙ ele-
uatio. Et aliud ē maxime accedēs ad cē
trum mūdi: et vocat oppoſitum augis.
Duo vͦ puncta intermedia vocant ſta
tiōes. Uñ qñ planeta eſt in pͥmo pūcto

Ignis.
Aer.
Aqua.
Terra

dicitur eſſe in auge: quãdo vero in ſecũdo dicitur eſſe in oppoſito augis: et quando eſt in punctis intermedijs vocatur ſtationarius. Sic itaqꝫ planeta fixus in vna parte deferentis quãqꝫ erit in auge quã ſcz illa pars deferentis in qua eſt ipe directe ſupponitur parti ſpiſſiori inferioris orbis: quia tunc maxime diſtabit a cẽtro terre. Erit aũt planeta in oppoſito augis quã iſta pars deferentis orbis vbi ipe fixus eſt ſupponetur parti tenuiſſime inferioris orbis: quia tunc maxime appropinquabit centro terre. et ſic patet ſecũda drñia que eſt ĩ eleuatione et depſſione. Patet etiã pma drũtia ſcz quõ planeta citius ptrãſit vnũ ſignũ quã aliud. quia maior pars eccentrici correſpondet vni ſigno quã alteri: quod patz ducendo duas lineas a centro mũdi vſqꝫ ad ſignum concludẽtes ipm. Spere enĩ in parte remotiori a terra maiorẽ diſtantiã continebunt: et in parte ppinquiori minorem: et hec eſt natura duarũ linearũ pcedentium ab eodem centro quia quãto plus a centro diſtant: tanto plus ab inuicem elongãtur. Patet etiã quõ ex motu planete in deferente non ſequatur vacuum: nec ſimultas corpm cũ pars magis eleuata deferentis veniet ad locũ partis magis depſſe. quia ſupficies deferentis ſũt ambe cõcentrice ſupficiei concaue ſuperioris orbis et ſupficiei ↄuexe inferioris ſẽpqꝫ pars ſpiſſior vnius eſt contra ptem minus ſpiſſã alterius et ecõuerſo. Ad ſaluãdum aũt duas alias drũtias oportet ponere epiciclos. Eſt autem epiciclus qui dã circulus cuius centrum et circũferẽtia eſt inter conuexũ et concauũ deferentis contiguus cum ptibus deferẽtis. Et dr ab epi quod eſt ſupra: et circulus: quaſi circa vel ſupra circulum. Centrum autẽ et circumferentia planetarũ hñtium epiciclum cuiuſmõi ſũt omnes planete dempto ſole affigũtur inter concauũ et conuexũ epicicli. Unde planeta eſt contiguus epiciclo: et epiciclus deferenti: et deferens orbi ſuperiori et inferiori. Nõ defertur quoqꝫ epiciclus de vna parte deferentis ad aliam: ſed mouetur motu circulari circa centrum ſuũ. Si aũt ſignantur quattuor puncta in deferẽti: ſic etiam in epiciclo. Dicẽ enĩ imaginẽtur due linee egrediẽtes a centro mundi ita quia includant epiciclũ vna a parte orientis: et altera a parte occidẽtis. Punctus contractus ex parte oriẽtis dicitur ſtatio prima: ex parte occidentis dr ſtatio ſecũda: et quã plãeta ẽ in alterutra ſtationũ illarũ dr ſtationarius. Cuius rõ: quia cum planeta aſcendit in epiciclo motu ipſius epicicli contra firmamentũ quãdiu circa aliquam ſtellam fixam videtur iudicatur ſtare: et ſimiliter cum deſcẽdit verſus terram. Arcus aũt epicicli ſupior inter duas ſtatõnes interceptus dicitur directio: et quã eſt in illo arcu dicitur directus. Arcus vero epicicli inferior inter duas ſtationes dicitur rethrogradatio: et planeta ibi exiſtens dicitur rethrogradus. ponendo igitur epiciclũ põt ſaluari tertia et quarta drũtia: quod probatur: quia quãdo in epiciclo planeta eſt directus: tunc duplici motu egreditur ſignum. ſ. motu ipſius planete in epiciclo: et motu totius deferentis. Quãdo vero ẽ retrogradus: tũc licet motu deferentis egrediatur ſignũ: tamẽ motu pprio in epiciclo ipm ingreditur. et ideo neceſſarium eſt quia tunc tardius huiuſmodi ſignũ ptranſeat. Sic etiã planeta qui videtur ante ſtellã fixam dum eſt in ſecunda ſtatione videtur poſt ipam dum ẽ in prima ſtatione. Quia aũt due vltime drñie non apparent in motu ſolis: idẽ nõ habet epiciclum ſed figitur immediate ĩ deferente: et ppter hoc non dicitur directus aut rethrogradus. Sz dr eleuatus ĩ auge et ecẽtrici et depreſſus in oppoſito et ĩ pũctis intermedijs dicitur ſtatiõarius. Et licet ſol in hyeme quando ſcz eſt in oppoſito augis ſit ppinquior terre quã in eſtate: non tamẽ gñat ſup nos tm̃ calorẽ ſicut ĩ eſtate: quia in eſtate directe nos aſpicit: fortificaturqꝫ radius eius per radium reflexum. Unde licet tũc ſol ſit remotior a terra quã in hyeme: dicitur tamẽ ad nos accedere: quia radij eius magis accedũt ad cenith capitis noſtri et ad radiũ perpendicularem qui eſt fortiſſimus in agendo.

Eſt aūt cenith punctus in firmamēto di-
recte ſuppoſit⁹ capitibus noſtris. Quā-
uis aūt luna moueatur in epiciclo: nō ta-
men dicitur ſtacionaria vel retrograda
ꝓpter velocitatem ſui motus ꝓpt̄ quam
quaſi eſt inſenſibilis eius differētia in di
ctis punctis epicicli. Ponit̄ quoq; qui-
libet planeta p̄ter ſolem ad minus moue
ri q̄ttuor motib⁹ primo motu diurno ab
oriente in occidentem ſup polos mundi
Secundo ab occidente in orientē ſup po
los zodiaci quo motu mouetur tota ſpe-
ra planete compoſita ex tribus ecentricis
in .100. annis gradu vno conformit mo
tui firmamenti. Tertio mouet̄ motu de-
ferentis circa proprium centruz. Quar-
to motu ſui epicicli. Tribus aūt primis
motibus mouetur ſol et non quarto cum
careat epiciclo. Ultra xᵒ motus p̄dcōs
dr̄ luna ꝓprio motu moueri circa ꝓpriū
centrum: quod habet inter concauum et
conuexuz epicicli: q2 illa macula que eſt
in luna nunq̄ apparet nobis mō oppo-
ſito: ita ſcz vt illa ps macule que eſt infe-
rius poſtea ſit ſuperius et econuerſo. Et
tam̄ ſi motu ꝓprio inde moueretur tranſ
poneretur p motum epicicli ita q ps in-
ferior fieret ſupior et ecōuerſo: et ē mot⁹
lune circa centrū ſuum ad partem cōtra-
riam motus epicicli in tali proportione
q q̄tum p motū epicicli illa macula trāſ
poneretur tm̄ p motum lune ꝓprium ad
contrarium tranſpoſitio ꝓhiberetur.
¶ Si arguatur p p̄hm dicentem in hoc
ſecundo q ſtelle non mouentur motib⁹
ꝓprijs: q2 ſi eſſent ad huiuſmodi motuz
abiles natura dediſſet eis inſtr̄a apta ad
motū et adduxit ad hoc experientiaz de
luna cuius facies nō mutatur ſed ſemp ē
oppoſita nobis. Reſpondeo vno modo
q argumentū p̄hi non ꝓbat niſi q ſtel
la non mouet̄ de vna pte orbis ad aliam
gradiēdo ſicut gradiuntur aīalia. Aliter
dicitur q .p. ſimpliciter fuit cōtrarie opi
nionis: nec videtur poſuiſſe aliquā pla-
netam moueri niſi p proprium motū ſpe
re ſue et p motum diurnum. Qd aūt ar-
guit .p. de facie lune ſolutum eſt per illō
quod dictum eſt de motu ſui epicicli: et d
motu lune circa ꝓprium centrum. Cau-
ſa autē macule apparentis in luna dicit
eſſe: q2 illa pars lune non eſt ita diſpoſi-
ta ad hoc q illuminetur a ſole ſicut alie
ptes lune propter nimiā eius denſita-
tem. Que predicta ſunt patent p figurā
ſequentem.

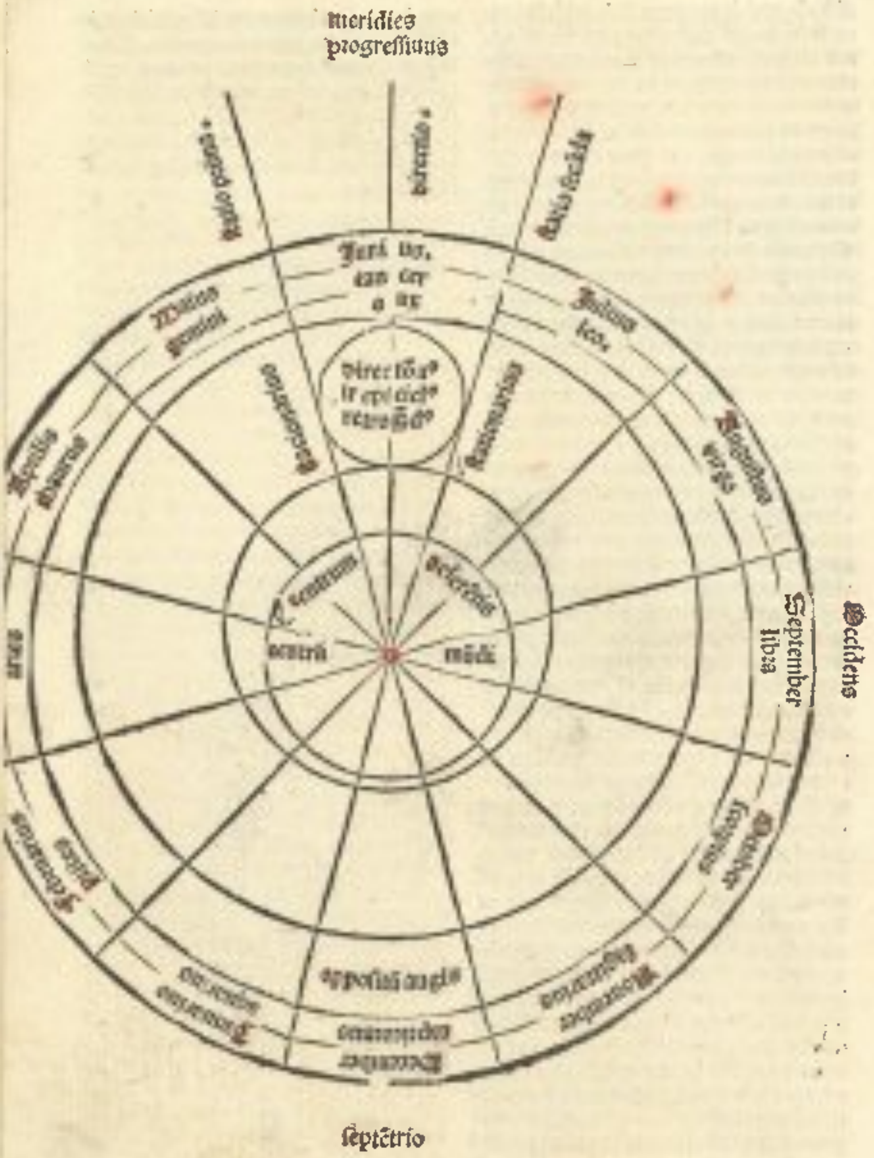
meridies
progreſſiuus
September
libra
Occidens
ſeptētrio

Circa predicta notandū vt dicit .p. orbes quanto sunt supremo propinquiores tanto velocius mouentur motu primi mobilis et tardius motu proprio. Prima pars patet: propinquiores primo orbi cum sint maiores in equali tempore maiores circulos describunt motu primi mobilis: ergo velocius mouentur. Secunda pars patet: quia ſaturnus qui eſt propinquior planeta primo mobili non circuit zodiacum niſi in 30. annis: cum tamen luna percurrat ipsum infra menſem. Utriuſque ratio aſſignatur: quia quanto aliquis orbis eſt ſupremo propinquior: tanto ſupremus in ipsum magis influit ergo ipsum velocius mouet motu ſuo. Per oppoſitum autem tardius mouetur motu ſuo qui eſt ab occidente in orientem cum ſit quodammodo contrarius motui primi mobilis qui eſt ab oriente in occidentem. Ponitur autem motus primi mobilis eſſe cauſa permanentie et vniformitatis in iſtis inferioribus. Motus vero aliorum orbium ſub zodiaco ponitur cauſa difformitatis ſeu generationis et corruptionis. ¶ Inſuper ſciendum quod ariſto. in hoc li. innuens aſtrologis ſui temporis ponit ſolem immediate circa lunam. Cuius ratio eſt: quia ſi ſol ſupponeretur veneri et mercurio: tunc cauſaretur eclipſis ſolis ratione veneris et mercurij: ſicut ratione lune: quod nunquam viſum eſt. Item ſi ſic tunc ipſis directe ſuppoſitis ſoli ſupra viſum noſtrum deberent ibi planete nobis apparere tenebroſi ſecundum illam ſuperficiem que dirigitur ad nos quemadmodum eſt de luna quod tamen eſt falſum. Ptolomeus tamen qui fuit magis expertus in talibus ponit ſolem ſuper hos duos planetas. Ad rationem in oppoſitum dicitur vno modo quod venus et mercurius ſunt corpora ſubtiliora quam ſit luna: et ſic lumen cadens ſupra vnam ſuperficiem diffunditur per totum vt ſufficiat illuminare quamlibet ſuperficiem. et ideo non impediunt lumen ſolis ne ad nos pertingat. Alio modo dicitur: quod iſti planete ſunt multo minores et multo diſtantiores quam ſit luna: et ideo vmbra eorum non poteſt cauſare eclipſim ſolis. Et vero ſol percurrit zodiacum in 365. diebus et .6. horis preter rem modicam: que quaſi nullius eſt ſenſibilitatis: ideo ſemper in quarto anno ponitur annus biſextilis. 6. namque hore quatter accepte faciunt vnam diem naturalem. Et quoniam de illis ſex horis res modica deeſt que dicitur a quibuſdam quarta pars hore: ab alijs vero centeſima pars diei: ideo ſic ponendo in centum annis habetur vna dies ſuperflua. verbi gratia: ponamus quod in hac media nocte ſol conſummauerit .365. dies et ſex horas motu ſuo ſui zodiaco: tunc redit ad eundem punctum a quo mouit a principio anni ante mediam noctem per ſpacium centeſime partis diei. et ſic infra centum annos ſol per vnam diem ante mediam noctem ſignatum perficiet curſum ſuum veniendo de puncto ad punctum. Et ſic cum pertranſierint mille quadringenti anni et plus a tempore natiuitatis chriſti retrocedunt ſolſticia per .14. dies ſiue ſolſticium hiemale ſiue eſtiuale. Si igitur quando dominus natus eſt fuerit ſolſticium hiemale: vt quidam voluit aſſerere: rethroceſſit tam ipſa dies natiuitatis quam etiam ſolſticium: tunc exiſtens per ſpacium .14. dierum: et ſi mundus per longa temporum curricula duraret feſta hiemalia venirent ad eſtatem. Hoc tamen inconueniens poſſet euitari abſque motu kalendarij editione ſi ſemper in centum annis dimitteretur vna dies biſextilis. ¶ Dicit etiam ariſto. vlterius motum celi eſſe regularem ſeu vniformem. Uocat autem motum regularem cuius non intenditur nec remittitur velocitas ſed ſemper eſt eque velox. Et loquitur maxime de motu primi mobilis quod eſt regulariſſimus cum ſit menſura omnium aliorum motuum. Licet autem in motibus aliorum orbium appareat irregularitas propter pluralitatem motuum ipſis conuenientium: tamen ſecundum veritatem non eſt ibi irregularitas. quia quilibet motus partialis huiuſmodi orbium eſt regularis. ¶ Deinde dicit ariſto. quod licet corpora celeſtia non ſint formaliter calida: ſunt tamen virtualiter: cum ex ipſorum motu et lumine cauſetur calor in iſtis inferioribus. Cauſa autem quare motus localis maxime primi mobilis eſt genera-

tiuus caloris in iſtis inferioribus aſſigñ
q2 eſt primus motuum. Primuz aũt in
vnoquoq3 genere ẽ cauſa illoꝝ que ſunt
illius generis: et ſic eſt cã alterationis q̃
fit ſm quattuor qualitates primas qua-
rũ caliditas eſt pfectior: ⁊ ideo motus ce
li localis ⁊ alij motus locales ꝟtute ip-
ſius ſunt generatiui caloris in iſtis infe-
rioribus. Scõm aũt bonauẽtu. 14. diſ.
ſecũdi ſẽ. mot⁹ et lumẽ corpm celeſtiũ ñ
ſũt ſufficiẽs cã caloris: ſed motus cũ ve-
locitate et lumẽ cũ radioꝝ multiplicati-
one que maxime cõpetunt ſoli. Quod
videt̃ ariſto. innuere circa principiuz ſe-
cũdi methe. Et vltra hoc ſol de natura
ſua eſt virtualiter calidus: et ideo maxi-
me generatur calor ex lumine ſolis: nec
tamen eſt equalis calor h̃ inferius in no
cte et in die in hieme et ĩ eſtate. Sol nã-
q3 duplicẽ habet aſcenſum vnũ p motuz
diurnum quo de mane aſcendit ⁊ in no-
cte deſcendit: et ſm hunc aſcenſum ma-
ior eſt calor de die q̃ de nocte. Aliquan
do habet aſcenſum per motum in zodia
co quo aſcendit ad cenith noſtri capitiſ.
et ſm hoc maior ẽ calor in eſtate q̃ ĩ hy
eme. Diffunditur quoq3 lux a ſole ĩ ſtel-
las. Eſt nanq3 ſtella pars dentior orbis
ſm cõmentatorem: et ob hoc cõuenient̃
eſt lucis ſolaris ſuſceptiua. Item enĩ ad
hoc q̈ aliquod corpus ſit lucidum: luciſ
q3 conſeruatiuũ exigatur q̈ non ſit mul-
tuz opacum et groſſum. Unde luna nõ
eſt lucis ſolaris conſeruatiua: nõ tamen
debet eſſe omnino ynũ: ſed oportear q̈
habeat quandam denſitatẽ: vt lux in tᷓ
corpe ſit bene vnita et compacta. ꝓpter
quod aer qui eſt rarus non lucet. Omia
ergo aſtra celi lumen a ſole recipiũt: qḋ
poteſt a ſimili perſuaderi. Sicut enĩ eſt
in minori mundo ita rõnale eſt eſſe ĩ ma-
iori ſed in homĩe qui mũdus minor dici
tur: q2 gerit ſimilitudinẽ maioris mũdi:
cor ponit̃ in medio corpis et eſt ṗncipi-
um vite a quo fit influxus vite alijs pti-
bus corporĩ: ergo a ſimili ſol q̃ eſt in me-
dio planetaꝝ erit ṗmum et fontale prin-
cipium luminis ⁊ ab eo diffunditur lumẽ
in omnibus alijs aſtris: qḋ quidẽ vario⁹
recipiũt ſm diuerſitatẽ nature ipſorum.
Quidã nanq3 ꝓpter puritatem ſue ſub-
ſtantie lumẽ ita clarũ recipiũt: vt nihil ĩ
eis obſcuritatis remaneat: ſicut patet in
ioue. In quibuſdam ꝟo lumen declĩat
ad rubedinez vt in marte. In quibuſdã
ad albedinẽ: vt in galacia: ⁊ ita diuerſi-
mode in diuerſis recipitur ſm varias di
ſpoſitões ipſoꝝ. Uident̃ aũt ſtelle fixe ĩ
firmamento ſtintillare nõ ꝓpter motum
iparum: ſed ꝓpter tremorem et cõmoti-
onem viſus in iparum apphenſione rõe
longinque diſtantie ipaꝝ: nõ ſic de pla-
netis q̃ ſũt nobis ꝓpinquiores. ¶ Oſtẽ
dit conſequenter ariſt. aſtra eſſe ſperice
figure. et q2 idem videt̃ eſſe iudicium ꝺ
omnibus aſtris quo ad hoc: ideo iſtḋ de-
clarat in luna. Q enĩ luna ſit ſperice fi-
gure patet q2 creſcit ⁊ decreſcit ſm arcu
lares ꝓportiões. Cum enĩ luna ſoli di-
recte coniũgit̃ totũ ei⁹ ſupius hemiſpe-
rium ẽ a ſole illuſtratũ .ſ. ps lune que ẽ
ꝟſus celum: ⁊ inferius totũ obſcurũ re-
manet. ſ. ps lune q̃ eſt ꝟſus terram.
¶ Deinde dũ incipit a ſole recedere ps
que ṗmo a ſole diſtat incipit ſuperi⁹ ob-
ſcurari: ⁊ ex oppoſito inferius illuſtrari:
quouſq3 veniat ad quartam ptem zodi-
aci: ad quã cũ puenerit media ps inferi
oris hemiſperij eſt clara ⁊ alia obſcura:
⁊ ſimiliter de ſupiori hemiſperio. Alte-
rius ipa magis recedente a ſole: maior
ps inferioris hemiſperij illuminat̃ quo-
uſq3 ſit in medietate ſodiaci oppoſita ſo-
li: ⁊ tunc dicitur plena: q2 totum eius in
ferius hemiſperium ẽ lucidum: ſupius
ꝟo obſcurum. et deinde p aliam partez
zodiaci incipit moueri iterũ accedendo
ad ſolem: ⁊ tunc hemiſperium inferius
incipit obſcurari et ſupius illumĩari ſm
eaſdem portões quibus illumĩabatur
inferius recedẽdo a ſole. Predicta poſ-
ſunt faciliter intelligi attẽdendo ex his
que p̃dicta ſunt ꝺ motu ſolis et lune ip-
ſam lunam pcurrere totum zodiacũ ſole
exñte in vno ſigno. ¶ Sciendum inſup
q̈ in coniunctione ſolis et lune ſeu ĩ no

uilunio ſolet eſſe eclipſis ſolis: ꝛ hoͦ qñ luna recto diametro inter nos et ſolem eſt interpoſita. Tūc enī non valemꝰ lumen ſolis intueri ꝓpter interpoſitionē lune que ē corpus opacū. Hoc aūt nō fit in qualibet coniūctōe: cum in quolibet nouilunio nō interponatur recto diametro inter nos et ſolem. Ꝟr enī dcm̄ eſt ī p̄cedētibus ſol ſemꝑ decurrit ſub linea ecliptica: non aūt alij planete. Eclipſis aūt lune fit qñ luna opponitur ſoli ſiue ī plenilunio ꝑ intrapoſitionē diametralē terre inter ſolem et lunam. Tunc nāq ꝓpter vmbram tumoꝛ terre priuatr̄ luna lumine ſuo quod habet a ſole. hoc autē non fit in qualibet oppoſitione: ꝛ cum nō ſemꝑ in huiuſmōi oppoſitione interponatur terra diametraliter inter ſolem et lunam. Ex p̄dictis patet quomō corpora celeſtia mouentur circa terram: que q̄dem in medio mundi ſm̄ ariſto. naturaliter quieſcit. qđ ſic ꝓbatur: idem enim motus eſt naturalis totius et ꝑtis: ſed q̄libet ꝑs terre naturaliter fertur ad mēm Sed oīe corpus naturaliter quieſcit in loco ad quē naturaliter fertur: ergo terra in medio mundi naturaliter quieſcit. Eſt etiā terra naturaliter ſperica: quod patet: qꝛ prius ſol oritur his q̄ ſūt in oriente q̄ in his q̄ ſunt in occidente: et etiā eis prius occidit. In oriēte enī exñtes ñ vident ſtellas q̄ ſunt in occidente: et hoͦ non ē niſi ꝓpter tumorem terre. Licetq ſint in terra tumoſitates montium ꝛ concauitates vallium: nō tamē impediunt rotunditatem terre niſi ſm̄ quid: cū ſit modice quantitatis ꝑ comparationē ad totam terram. Terra itaq eſt ſperica circa quam varie mouenē coꝛpa celeſtia: q̄ varietas ſeu diffoꝛmitas motuum ē cauſa ſucceſſionis generatōis et coꝛruptōis Motus enī diurnus nō eſt cā hmōi variectatis: vt dicit ariſto. in fine ſecūdi de generatōe: qꝛ idem ſimiliter ſe habēs ſp eſt nātum facere idem. Quod eſt intelligendum de agente naturali cuiuſmodi ſunt coꝛpa celeſtia et nō de agente libere. Deus enī immobilis manens dat cūcta moueri. Ille ergo motus cū ſit regulariſſimus ꝛ ſemꝑ ſimilit̄ ſe habens in ſe ꝛ in oꝛdine ad nos non eſt cauſa ſufficiēs varietatis generatōis ꝛ corruptionis: ſꝫ hec varietas cauſatur ex varietate acceſſus et receſſus coꝛpoꝛum celeſtium ī zodiaco ꝛ q̄maxime ſolis. Unde ibi dicit ariſto. ꝙ latio ſeu motus eſt cauſa generatōis et coꝛruptōis: qꝛ adducit ꝛ abducit generans ſcꝫ ſolem. Uidemus em̄ ſole accedente ad nos fieri generatōnes: ꝛ ipſo recedente fieri coꝛruptiones.

Circa predicta poſſet dubitari an ceſſante motu coꝛꝑm celeſtium ceſſaret omnis motus? Ad quod dicūt quidam ꝙ ſic. quia motus celi eſt primꝰ motuum: deficiente aūt primo alicuius oꝛdinis deficiunt omnia poſterioꝛa. Sed iſta opinio non eſt vera: dicere namq ꝙ ſtante celo ſi ignis applicetur ſtuppe nō poterit comburere eſt tanq̄ erraneū pariſius condemnatum. ¶ Ad rationem ī oppoſitum dico ꝙ motus celi non ē primus ſm̄ cauſalitatem eſſentialem ſꝫ rm̄ ſm̄ quandam perfectionē q̄ attenditur in velocitate ꝛ regularitate eius. Mōē aūt tm̄ ſic primum nō opoꝛtet ꝙ illo deſtructo alia deſtruantur.

Finitq liber de celo et mūdo. De tertio autē et quarto libris agitur de elementis: nihil ad p̄ns d̄ ipīs. ſatis em̄ dicetur in ſequentibus.

Sequitur liber de generatione et coꝛruptione.

E generatōe aūt.

Hic incipit liber de generatione et corruptiōe cuius ſubiectum eſt ſubſtātia corporea inquantuꝫ habet in ſe principiū motus ad formam. Ad cuius euidentiā notandū ꝙ licet motus large ſumptus ſit ī q̄ttuor generibus: ſcꝫ: ſubſtātia: qualitate: quantitate: et vbi: vt habeť in .5. phiſicoꝝ: motus tamē ad formā nō pōt eſſe in vbi: qꝛ ꝑ talē motum non acquiriť noua forma: ſed nouus ſitus. Accipiendo ergo motum ad formā vt includit mutationem habet eſſe in tribus generib⁹.ſ. ſubſtantia: et hic dicitur generatio vel corruptio in quantitate: vt augmentaiō et diminutio in qualitate: vt alteratio. Cum ergo iſte liber ſit de omni motu ad formam oportet ibi determinare nō ſolū de generatione: ſed etiā de augmentatione ⁊ alteratōne. ſed qꝛ generatio inter iſta eſt principalior: augmentatio vero et alteratio ſunt quaſi annexa: ideo iſte liber intitulatur de generatōe. Diuiditur aūt iſte liber in tres ꝑtes. In prima deťminať de generatiōe ſm ſe et de eis annexis. in ſecunda vero de natura generatoꝝ et corruptoꝝ. in tertia vero de cauſis vniuerſalib⁹ omniū generatoꝝ ⁊ corruptoꝝ. Prima pars continet totum librum. ſcđa incipit in principio ſcđi libri tertia vero circa finem ſecūdi libri ibi: quia vero quedam generalia. ⁊c.

Quantum ad primū librum p̄mo ponit ariſt. drñtiam inter generatōem et alterationem ⁊ altercationē: qꝛ in altercatōe manet idē ſubiectū ſimpliciter ſub vtroꝗ extremoꝝ: nō ſic aūt in generatōe: ſꝫ totum mutatur in totum.

Pro quo ſciendum ꝙ totū

ſumiť ibi cathegorematice nō ſincathe. Dicūtur aūt dcōes cathegorēatice que ſignificant rem vel diſpoſitionē rei q̄ ſubicitur vel p̄dicatur in enunciatōe: vt hō albus currit. homo eīn ſignificat rem q̄ que ſubicitur: et albus ſignificat diſpōꝫ ſubiecti: et ly currit ſignificat rē q̄ p̄dicatur. Dictōnes aūt ſincathego. dicuntur ille q̄ ñ ſignificant rem vel diſpoſitionē rei: ſed magis modum determinatū. verbi gratia: om̄is hō currit: ly om̄is eſt dictio ſincathego. qꝛ non ſignificat rē nec diſpoſitionē rei: ſed magis determīat rē ipam: puta hominē accipi diſtributiue ꝓ omnibus ſuis partibus ſubiecti. Ad propoſitum totū acceptum ſincathego. determinat ipam rem accipi ꝓ qualibet ſui ꝑte: et ſic capiendo in generatōe ſincathego. totum nō tranſit in totū: quia tūc eſſet ſenſus ꝙ res ſm quamlibet ſui ꝑtem tranſiret in quamlibet partem alteri⁹ totius: vt ſi ex aere generetur ignis materia et forma aeris tranſiret in materiam ⁊ formā ignis: qđ ē falſum. materia enī que eſt ſub forma aeris nō corrumpitur: ſed in eodē inſtāti in quo corrumpitur forma aeris inducitur: in eadē forma ignis. totum aūt acceptū cathegore. ſignificat rem conſtitutā ex ꝑtibus. ⁊ ſic cum in generatōne ſimpliciter fiat mutatio in forma ſubſtātiali a qua eſt eſſe rei: ideo totū diciť tranſire in totū: qꝛ totuꝫ eſſe aeris in totum eſſe aque: vel econuerſo. Nō ſic aūt in alteratōne: qꝛ ibi nō fit mutatio in forma ſubali: ſꝫ tm̄ in forma accidentali: vt qñ hō albus fit niger remanet eius forma ſubſtantialis: ⁊ fit ſolum variatio in accidētib⁹.

Deinde oſtendit. p. an ſit dare generatōem ſimplr vl' tm̄ gñatōem ſm quid. Ad c⁹ euidētiā ſciēdū qꝛ gñatō ē ꝓgreſſio a nō eē ad eē: et corruptō ab eē in nō eſſe: Dicit ꝙ ens ſim^r p̄t dici tripl'. vno^o ens ſimpl't đr ſubia: et nō ens ſimplr đr accñs. Accidētia eīn ſunt entia in eo ꝙ entis. i. ꝑ cōpatōꝫ ad ſubam: vt hēť. 7. meta. Scđo^o ens ſimpl't đr ens vl'r. non ens aūt ſim^r đr nihil. Tertio^o ens ſimp^r đr ens actu: ñ ens āt ſimpl'r đr ens ī poñ ⁊ ñ ī actu: vt mā p̄ma. Accipiē^o ḡ ſimp^r p̄mo^o gñatio ſubal' ē gñatō ſim^r: qꝛ ē ꝓgreſſio a nō eē ad eē ſimpl'r: ſiue eē ſbale. Itē accipiēdo ſimpl't 3° gñatō ſubal' đr gñatio ſim^r: qꝛ ſbm c⁹ ē ens ī poñ ⁊ ñ in

actu.ſ.mã p̃ma.ſʒ accipiẽdo eius ſimplr̃
2° nõ ẽ aliq̃ gñatio ſimplr̃: q꞉ tũc aliq̃d
generaret̃ ex nihilo qđ eſt cõtra omnes
phantes. ¶ Eſt ergo duplex generatio
ſcʒ ſubſtãtialis que dicit̃ generatio ſim
plex ⁊ accidẽtalis que dicitur generatio
ẜm quid. ¶ Alterius mouet Areſtoti-
les aliud dubium videlicet an ſit eadem
materia contrariorũ Ad qđ rñdet ꝙ ſic
quia cũ ꝯtraria generent̃ ex ſeinuicẽ vt
ex aqua generat̃ ignis oportet ꝙ ſit ve-
rã eoꝝ materia ita ꝙ cũ ex aqua genera
tur ignis ⁊ deſinit eſſe forma aque. ⁊ cor
rumpit̃ eadẽ materia numero que erat
ſub forma aque in eodẽ iſtãti habet eſſe
ſub forma ignis ita ꝙ corruptio vnius
eſt gñatio alteri⁹ ⁊ ecõuerſo. ¶ Notan-
dũ tñ ꝙ ẜm ſco.di.xj.quarti ſniarũ ꝙ li
cet ſit eadẽ materia in generato ⁊ corru-
pto nõ tñ ĩ duobus geñitis ſimul exiſtẽ
tibus. Alia eſt eñi materia numero in
te ⁊ alia in me licet ſit vnius rationis in
te ⁊ in me Et ſic debet intelligi dictum
phi. in hoc primo ꝙ materia vt quid eſt
omĩo indiſtincta qđ eſt verum ẜm ratio
nẽ quia.ſ.eſt vnius rationis. ¶ Conſe-
quenter diffinit ariſto. alterationẽ dicẽſ
ꝙ alteratio eſt mutatio a ꝯtraria quali-
tate in ꝯtrariã qualitatem vt ab egritu-
dine in ſanitatem ⁊c̃.

De augmẽtatione. Ca. II

Hic agit ariſto. de augmẽtatione ⁊ di-
minutione. Eſt aũt augmẽtatio p̃exiſtẽ
tis quãtitatis additamentũ. Diminutio
vero eſt p̃exiſtentis q̃titatis minoramẽ
tum Dupliciter aũt poteſt ſumi augmẽ-
tatio ſcʒ large ⁊ ſtricte Large eñi ſump
cũ quãtũ quãto addit̃ augmentũ efficit̃
ẜm quẽ modũ etiã inanimata creſcunt.
Augmẽtatur eñi paries cum lapis lapidi
additur ꝓprie aũt augmentũ ſumit̃ cũ
quelibet pars aucti eſt aucta vt cũ p̃ nu
trimentũ ad ſingulas ꝑtes alimẽtũ tra-
hit̃ ⁊ ſic cõuenit ſolũ animatis. ¶ Tria
aũt requirunt̃ ad augmẽtũ ꝓprie dictũ
Primo ꝙ quelibet ꝑs aucti ſit aucta. Se
cũdũ ꝙ maneat idẽ qđ auget̃. ⁊ Tertio
ꝙ augmentũ habet fieri aliquo adueniẽ
te et diminutio aliquo recedẽte. Ad eui
dentiam primi ponit ariſto. q̃ndã diſti
ctionẽ de ꝑte ẜm formã ⁊ ẜm materiam
¶ Pro q̊ ſciẽdũ ꝙ ẜm ſco. xxiiij. di. q̃r-
ti ſniarũ ꝙ ꝑs ẜm formã nõ eſt ipa for-
ma nec ꝑs ẜm materiã eſt ipa materia ſʒ
vtraq; pars eſt ꝑs integralis totius et
vere cõpoſita ex materia ⁊ forma Unde
vocat ariſt. carnẽ ẜm materiã nõ aũt ma
teriã carnis. Pars igit̃ ẜm ſpeciem vel
formã ẽ q̃ tante v̾tutis ⁊ q̃ntitatis eſt ꝙ
ſibi poſſit cõpetere ꝓpria actio nõ q̃deʒ
vt ſuppoſito extra totũ ſʒ ſic ꝓpria ꝙ nõ
tñ ꝯcurrat ad actionẽ toti⁹. Huiuſmõi
aũt ꝑs cõgrue dr̃ ꝑs ẜm formã q꞉ forma
dat eſſe ⁊ agere. Pars v̾o ẜm materiaʒ
dr̃ q̃ nõ eſt tãte virtutis ⁊ quãtitatis ꝙ
poſſit habere actionẽ ꝓpriã in toto ſed
tm̃ põt ꝯcurrere ad actionẽ toti⁹ põt eñi
dari ita modica caro ꝙ ei nõ põt cõpete
re ꝓpria actio. Et qđ dictũ eſt de carne
intelligendũ eſt de oĩb⁹ habẽtib⁹ formã
in materia Hec aũt diſtinctio vt dicit ari
ſto. magis eſt euidẽs ĩ manu ⁊ brachio
⁊ ĩ alijs q̃ ſunt diſſiliũ ꝑtiũ q̃ ĩ carne vel
oſſe vel in alijs q̃ ſunt ſiliũ ꝑtium qđ ex
hoc ꝑtʒ Actio eñi facit ſcire formã. Et
q꞉ actio manus ⁊ brachij ⁊ hmõi orga-
noꝝ quoꝝ eſt mouere ⁊ agere aliq̃s acti
ones extrinſecas ẽ magis nota q̃ actio
carnis vel oſſis quoꝝ eſt ꝯuertere alimẽ
tũ ⁊ agere actiones intrinſecas. Et ideo
in illis facili⁹ ꝯgnoſcit̃ ꝑs ẜm formã vel
materiã q̃ in iſtis. Dicunt̃ aũt carnes et
oſſa ꝑtes ſiliũ ꝑtiũ q꞉ q̃libʒ ꝑs carniſ ẽ ca
ro ⁊ ſic d̾ alijs Man⁹ v̾o ⁊ brachiũ dicũt̃
ꝑtes diſſiliũ ꝑtiũ. q̃ nõ q̃libet man⁹ ẽ ma
n⁹ ⁊ ſic de cõſimilib⁹. ¶ Ex p̃miſſis p̃t
videri qñ q̃libet ꝑs aucti eſt aucta In
augmento eñi trãſmittit̃ cibus ad ſingu
las ꝑtes membri non ad ſingulas ꝑtes
q̃tãcunq; minimas ſʒ ad tales ꝑtes qui
b⁹ p̃t reſeruari virt⁹ ⁊ actio ꝯuertẽdi ad
ſe trãſmiſſuʒ alimẽtũ Tales aũt ꝑtes ſũt
ꝑtes ẜʒ formã idõ q̃libet ꝑs aucti ẽ aucta
loq̃ndo d̾ ꝑtib⁹ ẜʒ formã nõ aũt ẜʒ mãm.

Secũdo oſtendit ariſtotiles

Qñ oportet manere idẽ qđ auget̃ q꞉

vicȝ manet idẽ q̃tũ ad ptes ſm formã nõ ſm materiã. Cui⁹ rõ ẽ q: ps ſm materiã fluit .i. ẽ ĩ ppinqua diſpoſitiõe ad fluendũ pter defectũ virtutis p quã in toto ↄſuaret. Et q: nõ hȝ quãtitatẽ ſufficientẽ vt aliqua ps ad ſui ↄſeruatiõ: nẽ adgeneret p oppoſitũ eſt de pte ſm ſpẽȝ vel formã oppoſitis rõnib⁹. ¶ Tertio oñdit ariſto. quõ adueniente aliq̃ fit augmẽtũ dicẽs q: hoc eſt p ↄuerſionẽ cibi in alitũ. ¶ Cõſequẽter cõpat augmẽtũ ad generationẽ dicẽs q: ſi cib⁹ acciperet formã carnis p ſe exiſtẽs tũc eẽt generatio ſtãt ↄiũct⁹ mẽbro tũc ẽ augmẽtatio. Et ponit exẽplũ q: cõtingit duob⁹ modis ex lignis facere ignẽ. Uno modo q: ad ignẽ exiſtẽtẽ adiũgant ligna ꝛ ſic eſt augmẽtatio q: ille ignis augeť. Sȝ ſi ĩpa ligna p ſe incẽderẽť eẽt generatio. ¶ Deinde ↄpat augmentũ ad nutritiõnẽ dicẽs q: nutritio fit p adgñationem carnis ex cibo. Augmentũ vo p adgenerationẽ carnis quante ſeu maioris. Aſſignat aũt cãm t : augmenti q̃ nutrimẽti d. q: cã hoꝝ ẽ natura aĩalis ↄuertẽs in ſe alimẽtũ: qð q̃dẽ ẽ eſt toti aĩali ñ rõne materie ſȝ rõne forme. Scdm ei p. in lib. de lõgitudine ꝛ breuitate vite. vita ↄſiſtit in calido ꝛ hũido. nõ ſic ãt ĩ frigido ꝛ ſicco q: frigidũ ꝛ ſiccũ imobilitãt Uñ terra q̃ eſt frigida ꝛ ſicca eſt ĩmobil' vita vo indicať p ſenſuȝ ꝛ motũ Quia aũt calor nãlis deficiẽte humido nutrimẽtali agit in hũidũ radicale ſeu nãle ipſum ↄſumẽdo in quo tũ ẽ vt in ſubiecto iõ ſeipm deſtruit pter qð deficit vita q̃ in calido ꝛ hũido cõſiſtit. Neceſſariũ eſt igiť alimentũ ad reſtaurationẽ deꝑditi Uñ qñ natura plus pt ↄuertere q̃ fit deꝑditio nõ tm̃ erit nutritio ſȝ etiã augmẽtũ. Qñ vo non põt ampli⁹ ↄuertere q̃ fit deꝑditio tũc deficit augmẽtũ et tanta finaliť ẽ debilitatio vtutis q: aĩal moriť Sic eñ imaginari debem⁹ q: p alimẽtũ ſemp gñať caro mixta ꝛ impura et pť hmõi ĩpuritatẽ ita debilitať vt⁹ q: non põt tm̃ ↄuerterẽ q̃nta fit deꝑditio ꝛ tũc ceſſat tps augmẽti Ad vltimũ ãt tm̃ debilitať q: nõ põt vlteri⁹ ↄuertere ꝛ tunc deficit al'ꝛ moriť Exẽplũ hui⁹ ptȝ in aq̃ mixta vino q̃ vtute vini in ipm ↄuertiť reddit tm̃ ipm ĩpuꝝ et q̃nto pl⁹ apponiť tãto ĩpuri⁹ reddiť ita q: inaliť vtus deficit et fit totũ aquaticum.

Capitulũ III

Quoniã aũt primũ oȝ.

Quia antiq̃ determinãtes dð generatione elemẽtoꝝ vtebanť ↄgregatione et ſegregatione et ita mixtione et tactu q: in ↄgregatiõe ẽ q̃dã mixtio ꝛ q̃dã tact⁹ reſeruať: iõ ariſt. pñr determiat dð iſtis. et pmo de tactu vñ dicit p. q: tact⁹ põt ſumi dupl'r. ſ. pprie ꝛ metaphorice tactus pprie ſũptus eſt ĩ habẽtib⁹ poſitionẽ ĩ loco q̃ꝝ vltima ſunt ſil' actiuis et paſſiuis adinuicẽ. Ad euidẽtiã ãt tact⁹ metaphorice ſũpti ponit quõ mouẽs et agẽs ↄueniũt et differũt. ↄueniũt eñ q: ſicut ẽ dare mouẽs motũ et mouẽs ĩmobile ſic eſt dare agẽs paſſũ et agẽs ĩpaſſiȝ. Differũt ãt q: mouere ẽ ĩ pl⁹ q̃ agere. Oẽ eñ agẽs mouet ſȝ nõ oẽ mouẽs agit ſȝ tũc ſolũ mouẽs agit cũ mobile patiť et hoc paſſionib⁹ ſm q̃s fit alteratio vt calore frigore ꝛ hmõi. Uñ angel⁹ mouẽs celũ pprie nõ agit q: celũ nõ patiť paſſiones hmõi. ¶ His pmiſſis dicit q: tact⁹ metaphoric' ſumiť dupl'r vl' q: cãtus in vtroqꝫ extremoꝝ vl' in altero tm̃. ¶ Pro q̃ ſciẽdũ q: ſube ſepãte mouent corpa celeſtia. corpa vo celeſtia mouẽt hec inferiora ꝛ hec inferiora mouẽt ſeipſa adinuicẽ Intelligẽtie ãt mouẽt corpora celeſtia nõ mote nec paſſe Corpa vo celeſtia mouẽt hec ĩferiora mota ſed nõ paſſa. iõ vt intelligẽtie mouẽt corpa celeſtia ẽ oĩno tact⁹ metaphoric⁹ tam ex pte tãgentis q̃ tacti q: nec intelligẽtie mouẽdo pprie agunt nec corpa celeſtia patiunť Sed cũ celeſtia mouẽt hec inferiora ẽ ibi tact⁹ metaphoric⁹ ſȝ cã h⁹ vt dicť dici ex altera pte tm̃. Nã ex pte horũ inferioꝝ bñ ẽ apt⁹ nat⁹ repiri tact⁹ ppri⁹ ſȝ nõ ex pte celeſtiũ q: tãgũt ĩpaſſibiliť. Cũ vo hec inferiora ſe tãgãt ad:

inuicē eſt oīo ibi tact⁹ ꝓprie ⁊ agēdo re patiunᵗ ex eo ꝙ cōicāt in materia ⁊ habēt formas diſtīctas q̄ ſūt capaces ꝯriarū q̄litatū vt caloris frigoris ⁊ hmōi cu⁹modi nō ſūt forme celeſtes. vt dictū ē in primo de celo et mundo. ¶ Deinde determinat ariſt. de mixtione. d. ꝙ mixtio eſt miſcibiliū alteratoꝝ vnio. Dicuntur aūt miſcibilia illa q̄ agūt ⁊ patiunᵗ adinicē cuiuſmodi ſūt elemēta q̄ pñt miſceri et facere ex ſe vnū aliud. qm̄ qólibet elementū ē ꝯriū alteri. Eſt aūt ꝓpetas mixti ꝙ q̄libet ps mixti ē mixta ſicut q̄libet ps aq̄ eſt aq̄. ¶ Circa p̄miſſa p̄t dubitari. Utrū elemēta maneant in mixto ſm ſubſtātiā. Ad qd̄ dicēdum ſm doc. ſubti. di. xv. ij. ſniaꝝ ꝙ elemēta nō manēt in mixto ſm ſubam ſiue remiſſam vt dicit cōmētatoꝝ ſiue nō remiſſaꝫ vt dicit auicē. Qd̄ ꝓbaᵗ ſic q: forma elemētoꝝ eſt nata ꝯſtituere cū mā̄ ſuppoſitū ꝑ ſe ſubſiſtēs ī gñe ſube. Si igiᵗ ē ibi forma aq̄ ꝑficiēs materiā ꝯpoſitū ex materia ⁊ forma ē ꝑ ſe ſubſiſtēs. et ſicut ē d̄ forma et materia aq̄ ſimiliter ē de alijs trib⁹ quare p̄ter mixtū ēēnt q̄ttuor ſuppoſita ſubſiſtētia qd̄ videᵗ incōueniēs. Itē formā ignis ꝯſeq̄ᵗ quātitas ⁊ ſimiliᵗ formā aque ſꝫ nō p̄t eadē q̄titas duoꝝ eē ſubiectoꝝ ḡ vel duo corpa erūt ſiľ vel ñ q̄libet ps mixti erit mixta. ¶ Dico ḡ ꝙ forma elemēti ⁊ forma mixti nō cōpatiūtur ſe ſimul. Unde ſicut eſt impoſſibile qm̄ ex aq̄ āt ignis materiā ꝑfici ſūi forma aqua et forma ignis ſic hic ꝓbaᵗ q: cuꝫ mixtū generetᵗ ex elemēto vel elemētis et corrumpaᵗ in illa talis erit icōpoſſibilitas inter formā elementi ⁊ formā mixti ſicut inter terminū a q̄ et ad quem generationis eiuſdē. ¶ Quō elemēta manent in mixto. Dico ꝙ ſicut licet medium dicaᵗ cōponi ex extremis vt rubeuꝫ ex albo ⁊ nigro tamē iſta cōpoſitio nō ē niſi cōueniētia q̄dā q: null⁹ ponit q̄n q̄litates medie ſint ſimplices. Uñ ꝓpter iſtā cōueniētiā naturalē medij cū extremis q̄ nō eſt extremi ad extremū dicitᵗ extrema eſſe ⁊ manere in medio. Et nō

dicitᵗ ꝙ extremū ſit in extremo ſic in mixto dicuntᵗ manere forme elemētoꝝ ꝓpt naturalem conuenientiaꝫ que eſt forme mixti cū elementis vel cum elementorū formis que cōuenientia nō eſt vnius elemēti ad aliud. Itē ariſto. vult ꝙ forma gēiti mixti eſt actualior ⁊ ꝑfectior forma elemēti ita ꝙ forma elementi inferior et potēnalior eſt. Et ideo dicunᵗ elemēta manere virtualiter ſicut imꝑfecta ⁊ inferiora manent in ſupiorib⁹ in quib⁹ nō manēt niſi virtualiter Unde ariſto. poſt q̄ꝫ dicit ꝙ elemēta manēt in mixto ſubdit: ſaluaᵗ em̄ virtus eoꝝ. ¶ Dico ergo ꝙ elementa nō manent in mixto ſm ſubſtantiam Nec oportet dicere ꝙ pl⁹ maneant in mixto q̄ꝫ extrema maneant in qualitate media vel ſicut ſenſitiua et vegitatiua manēt in itellectiua. ¶ Sed ꝯ p̄dicta arguiᵗ. Nā ſicut eſt pri⁹ mixtio eſt miſcibiliū alteratoꝝ vnio ex quo ſumiᵗ duplex argᵐ. nā dicit alteratoꝝ nō corruptoꝝ ḡ ſi miſcibilia nō corrūpunᵗ manēt ſm ſubam. ¶ Dicit etiaꝫ ꝙ ē vnio. vnio aūt nō eſt corruptorum ſed exiſtium igiᵗ cū mixtio ſit vnio miſcibiliū miſcibilia manēt ſm ſubſtātiā. ¶ Itē qualitas elementi nō eſt ſine elemento ſꝫ qualitas elementi apparet in mixto ergo ibi ē elementū. ꝓbatio maioris. iij. d̄ aīa Humiditas aq̄ nō eſt ſine aq̄. ¶ Itē p⁰ celi et mūdi mixtū moueᵗ ſm naturā elemēti p̄dñantis: ſꝫ ſi effect⁹ ē ḡ cā ē. ḡ ſi graue actu moueᵗ deorſuꝫ eſt in terra actualiter. ¶ Itē. v. metaphi. Elemētum eſt ex quo res cōponiᵗ et eſt ī manēs ḡ ſubſtantia elementi manet. ¶ Ad iſta dicēdū et primo ad p̄mum cū d: ꝙ mixtio ē vnio alteratorū. Dico ꝙ ſi mixtio accipiaᵗ ꝓ vltimo inſtanti generatiōis in q̄ miſcibilia corrumpunᵗ q̄tū ad ſuas formas tūc mixtio eſt miſcibiliū prius alteratorū vnio. Unio inq̄ꝫ in vno effectu cōmuni in quo ſicut in virtute ſaluatur virtus eoꝝ ſm ariſto. vñ q: miſcibilia oportet prius alterari anteq̄ꝫ vniantᵗ in vno effectu nō ꝓpter hoc oportet cōcludi ꝙ maneant in iſto effectu cum mixtio

etiã ſit generatio q̃dã ſm ariſto. nõ accipit̃ hic vnio ꝓprie. vnde quia ibi ꝯtinẽtur virtualiter vt dictũ eſt ⁊ ſm cõueniẽtiã ideo ibi dicunt̃ vniri. ¶ Ad aliud cũ dicit̃ ꝙ qualitates elementoꝝ nõ ſunt ſine elemẽto. Dico ꝙ nõ ſunt ibi qualitates elementorũ ſed cõſimiles eis. vnde ibi eſt ꝯueniẽtia q̃litatis natural' elemẽti cũ qualitate mixti. In mixto eñ animato eſt calor alius q̃ in igne licet ſint ſimiles in aliquo Calor eñ ignis alterat ad ignẽ ⁊ alius ad carnem ⁊ non ad ignẽ. Unde qualitas mixti ẽ ꝑfectior q̃ qualitas elementi. ¶ Ad aliud de qualitate ꝑdñante Dico ꝙ ꝑdominiũ illd̾ ẽ cõuenientia in iſta qualitate que eſt ꝑncipiũ motus localis vt mouẽdi deorſuꝫ eſt grauitatis principiũ ⁊ ſic omnia mixta habent qualitatẽ talem que magis cõuenit cũ terra q̃ cũ alio elemento. vnde ſi elementa eſſent actu in mixto cum nõ eſſent ibi ſine ſuis qualitatib⁹ magis eſſet ibi motus violentus q̃tum ad tria elementa q̃ naturalis. ¶ Ad vltimũ dico ꝙ illa diffinitio elementi cõuenit ſolũ materie prime nã iſta manet in re que ex ea cõponit̃ ⁊c. Explicit primus.

Incipit ſecũdus liber de generatione.

E mixtione ⁊c.

D Poſtq̃ phiſi. in primo libro determinauit de corruptione ⁊ generatione. hic conſequẽter determinat de ipſis corporibus naturaliter generatis ⁊ corruptis. ſ. de quattuor elementis. Ponit aũt diſtinctionẽ eorũ ſm quadruplicem cõbinationẽ q̃ttuor q̃litatũ primarũ tangibiliũ q̃ ſunt caliditas. frigiditas humiditas ⁊ ſiccitas. Iſte eñ quattuor qualitates faciunt ſex cõbinatiões quarũ quattuor ſunt cõpoſſibiles due vero icõpoſſibiles ſcꝫ calidũ frigidum humidũ ⁊ ſiccuꝫ quare ex illis cõbinationib⁹ duab⁹ nullũ elementum eſt. cõtraria eñ in eodem eſſe ſimul impoſſibile eſt. Secũdum ergo quattuor cõbinationes cõpoſſibiles ſumunt̃ quattuor elementa. ignis eñ eſt calidus ⁊ ſicc⁹. aer humidus ⁊ calidus aqua frigida ⁊ humida: terra frigida et ſicca. Dicunt̃ aũt ẽ ille qualitates prime quia nõ fluunt ab alijs ſed oẽs alie qualitates ſiue cõtrarietates fluunt ab iſtis ſeu ad eas reducũt̃. Iſte aũt qualitates nõ depẽdẽt abinuicẽ. Caliditas eñ nõ dependet a ſiccitate nec ecõuerſo ⁊ ſic de frigiditate ⁊ humiditate. Secũdarie aũt qualitates ſunt que dependẽt ab iſtis ſcꝫ durũ ⁊ molle: aſperũ ⁊ lene. albũ et nigrũ. ⁊ ſic de alijs. Calidũ vero ſic diffinit̃ a phi. Calidũ ẽ ꝯgregatiuũ omogenioꝝ ⁊ diſgregatiuũ eutrogenioꝝ. Et dicuntur homogenia ab omos qđ eſt vnũ ⁊ genus Inde homogenia dicunt̃ q̃ ſũt eiuſdẽ generis vel nature Eutrogenia dicunt̃ ab etheros qđ eſt variũ Unde eutrogenia quaſi varij generis. ¶ Ad euidentiã aũt hui⁹ ſciendũ ꝙ calidũ rarefacit ⁊ calefaciẽdo q̃cq̃d ẽ ibi ſbtile eleuat ⁊ euaporat. iõ dr̃ diſgregare eutrogenia q2 groſſa ⁊ grauia relinq̃t deorſuꝫ: leuia aũt ⁊ ſubtilia facit aſcendere ſurſum Et q2 calor cõiũgit leuia leuib⁹ ⁊ groſſa relinq̃t cũ groſſis iõ habet cõgregare homogenia Unde videm⁹ in eſtate ꝙ carnẽ calefacit ⁊ rarefacit: poriq3 apiunt̃ ⁊ humiditas natural' inde exit. Frigidũ aũt ẽ ꝯgregatiuũ hõgenioꝝ ⁊ eutrogenioꝝ Frigidũ eñ ꝯſtipat ⁊ cõſtringit ⁊ iõ nõ ſepat ſubtilia a groſſis ſꝫ coagulat ea ſimul. Unde videm⁹ ꝙ in hyeme ꝯſtringit̃ caro ita ꝙ humiditas naturalis nõ exit ⁊ inde ẽ ꝙ celerior eſt digeſtio in hyeme q̃ i eſtate. ¶ Nõ cõputata aũt digeſtiõe cibi in ore ponit̃ triplex digeſtio. Pria eſt q̃ cibus digerit̃ in ſtomacho. Scđa eſt in epate ⁊ ibi generant̃ humores. deinde hũores deriuant̃ ad mẽbra ⁊ ibi digerit̃ cib⁹. Tertia digeſtione et ꝑ nutritiuam ꝯuertit̃ ps in ſubſtantiam corporis ad conſeruationem indiuidui et alia reponit̃ ad ꝯſeruationem ſpẽi ita ꝙ nutritiũ ꝑpat ⁊ diſpõit mãm generatiẽ Efficit̃ eñ ſemẽ ex ſupfluo t̃tie digeſtiõis

vt patet p.p. quinto de anialib⁹. Et huius ſignū eſt: qꝛ multa et ſupflua cōmeſtio augmentat materiā ſpermatis et excitat generatiuā. Nota aūt ꝙ calidū per accidens habet frigefacere: et frigidum calefacere. verbi gratia: adueniente calore aperiuntur pori: et humores naturales exhalāt: ita ꝙ corpus interius frigeſcit. Similiter frigus ꝯſtringit corp⁹ et retinet humores intus ꝙ corpus efficitur calidum. Humidū vero eſt quod ē male terminabile termino ꝓpo: bñ autē termino alieno. Unde patet ꝙ aer ē humidior q̄ aqua: qꝛ magis fluxibilis. Sic cum eſt qđ ē bene terminabile termīo ꝓprio: male aūt termino alieno ſicut terra lapis et hmōi. Et ſciendum ꝙ ꝑut dt ariſto. predictarū qualitatū due ſūt actiue ſcꝫ calidum et frigidum: et due paſſiue: ſcꝫ humidū et ſiccū. que due dicūtur paſſiue: qꝛ non ſūt adeo vehementis actionis ſicut alie due: hoc tamē nō obſtante ſunt actiue: alioquin non contingeret ex terra gñari aquam: nec econuerſo niſi inter ſiccitatem terre et humiditatē aq̄ eſſet actio et paſſio. Illa enī elemēta cōueniūt in frigiditate. Similiter alie due ſcꝫ calidum et frigidum dicūtur actiue: non ꝙ omnino nō ſint paſſiue: ſed ꝙ ſunt minus paſſiue q̄ humidū ⁊ ſiccū: alioqn ex aqua non fieret aer: q̄ cōueniūt in humido: nec ex terra ignis que conueniunt in ſicco. In generatōe autē elemētorum ex vno pugillo terre fiunt decem aque: ⁊ ex vna aqua decem aeris: et ex vno aeris decē ignis. Cuius ratio ē: qꝛ aqua in decuplo rarior ē terra: et aer aqua: et ignis aere. Dicit cōſequēter ariſto. ꝙ ī elementis habentibus ſimbolū .i. cōuenientiam in aliqua qualitate facilior ē tranſitus. ⁊ rō eſt: qꝛ facili⁹ ē tranſmutare vnū q̄ multa. Unde ſi ex igne fiat aer: eorum tranſmutatio erit facilis: qꝛ cōueniunt ī vna qualitate ſcꝫ caliditate: et ideo ſi humiditas aeris domiēt ſiccitati ignis ſtatī ignis efficitur aer. Ubi nota ꝙ licet q̄litas ſimbola vtpote caliditas ignis non corrumpatur ꝑ caliditatem aeris cū non contrarietur corrumpit tamē ꝑ accidēs ad corruptionem ſui ſubiecti. Sciendum inſup ꝙ cognito ꝙ ignis excedit ī caliditate ſtatim poſſum⁹ cognoſcere q̄ q̄litates primo ꝯueniūt elementis alijs. Cum enī aer ſit calidus et humidus caliditas nō ꝑmo conuenit ei qꝛ ꝑmo ē poſita conuenire igni. cōueniet ergo ei primo humiditas: quo ſcito cognoſcim⁹ q̄ qualitas ꝯueniat primo aque. nam non humiditas cū conueniat primo aeri: frigiditas ergo ei primo cōueniet. Sic frigiditas non ꝯueniet primo terre: qꝛ conuenit aque: ergo erit terra primo ſicca. Et licet humiditas aque ſit magis compacta ꝓpter frigiditatem et denſitatē materie q̄ ſit humiditas aeris: et iō magis humectet: tamen non ē ille proprius effectus humiditatis: ſed ꝓprius eius effectus eſt fluere et eſſe et male terminatum termino ꝓpo et bene termino alieo et hec maxime conueniunt aeri.

Deinde ſciendum ꝙ triplex eſt interſticium aeris ſeu regio aeris: ſcilꝫ ſupior regio que ex vicinitate ad ignē a plꝰibus eſtus appellat. et media zona ſeu regio q̄ vocatur locus frigoris et inferior ps aeris ꝓpe terram habēs aliquid caloris et aliquid frigoris. Superior autē ps pura ē et rara ꝓpter vicinitatem ignis: calidaqꝫ vehementer. Inferior aūt pars q̄ eſt circa terram habet frigus ex ſe ꝓpter aquam et terram: calida aūt ē ex repercuſſione ſeu reflexione: aut etiā refractiōe radiorum ad ſolidam planiciem terre ⁊ aq̄ et efficitur illa nō in flammās ſꝫ quaſi vaporem ſui natura q̄dem ꝓhibens vt nō comburat vel incendat. Reflexione aūt radioꝝ enocata ſpirat ex ſe vaporem. regio aūt aeris ꝑ eque diſtantiam quidem ab his duabus ſumpta frigida eſt valde ꝓpter cauſam oppoſitam cū non habeat calorem ex vicino igne: nec ex radioꝝ reflexiōe eo ꝙ radij non reflectūtur ad trāſparens puium et diaphonum ſed tm̄ ad ſolidum planum. ex vaporibus igit̄ eleuatis ab aqua vel a terra cauſant̄ in iſtis regionibus aeris pluuie venti tonitrua

comete et cetere impreſſiones ſm q̄ calores eleuati ſunt calidi vl' frigidi: ſubtiles vel groſſi ſm q̄ alias varietates eorum atq̄ variam eleuationem: vt multipliciter ariſt. oſndit in libro metherorum.

q uia vero. Capitulū. II.

Hic. p. determinat cōſequenter de cauſa generatōis et corruptōis efficienti dicēs q̄ hmōi cauſa ē motus ſolis in circulo obliquo. Videm⁹ enī q̄ ſole ad nos accedente fit generatio hor̄ inferior̄: eo vero recedente corruptio. De influxibus vero ſyderum circa hec inferiora: et de indicijs aſtrologor̄ ſuper his dicit doc. ſubtilis. 14. diſt. ſecūdi ſen. q̄ ſtelle agunt ī elementa ad eor̄ generationem et alterationem. Accedēte em̄ ſole cum alijs ſtellis calidis ad cenith alicuius regiōis elementa ſupiora ſcʒ ignis et aer augmētāt et inferiora ſcʒ aqua et terra minuunt: et in illa conuertunt: et econuerſo eo recedēte et accedentibus ſtellis frigidis vt ſatno accidit generatio elementor̄ terre et aque. Si dicatur q̄ tunc ſpera aque erit aliquando maior: aliqñ minor. Dico q̄ ſicut accedēte plāeta puta ſole ad cenith vnius regionis p accessum eius generat ibi plus de igne et minuitur de aqua: ita per eius receſſum generat plus ꝓporti onabiliter de elemētis frigidis et minuitur de calidis: et ſic ſeruatur equalitas q̄ ad totum. Habēt etiam actōem ſup mixta imperfecta: v impreſſiones que generant in aere vt cometē: etc. Naʒ materia eor̄ que eſt vapor non eleuatur ad locuʒ generatōnis iſtarum niſi p calorē incorporatum in illis virtute alicuius ſtelle. Similiter habent actionem circa mixta pfecta vt metalla que in quibuſdam regionibus generātur ex conſtellatōne habent reſpectum ad generationem iſtam. Nam terra nō eſt cauſa huius diuerſitatis. Item ſup animata alterando corpa ad qualitatem cōuenientem vel diſcōuenientem anīe pficienti corpus: et ſic agūt ad generationem et corruptionē et ſenſ⁹ deordinatōnem: et p conſequens poſſūt habere aliquam actionem in intellectu: q: ſi deordinat ſenſus in actu ſuo p cōſequens deordinabitur intellectus. vt patet ī freneticis et lunaticis: et quo ad hoc pñt eſſe cauſa deordinationis in volūtate. Poſſunt em̄ appetitū ſenſitiuum alterare vt magis inclinet ad hoc vel illō q̄ ad aliud. Quia et ī viatore inclinat voluntas ad ꝓſequendum quod eſt appoſitum ſcdm appetitum ſenſitiuum: ideo hoc mō inclinant voluntatem nō tamen neceſſitant: q: pt contraire p liberum arbitriū. ¶ Patet ex his q̄ aſtronomi poſſunt pnoſticare de moribus hominū ſm conſtellationes natiuitatū et ſepe ſcdm veritatem: q: ſenſus et cogitatio hominuʒ pni ſūt ad malum: licet nō ſemp ꝓpter libertatem voluntatis. In multis etiam errant et quo ad hec et alia ab eis pnoſticata: q: neſcīūt perfecte qualitates et vires celor̄ et aſtrorum concurrentium ad tales effectus. effectus eñ vni⁹ ſtelle pōt impediri per aliam eis ignotam.

Explicit ſecundus liber de generatione et corruptōne.

Incipit primus metherorū. Et primis. etc.

D Incipit liber metheror̄ in quo agitur de impreſſionibus factis in elemētis ex alteratōe qualitatum primarum cuiuſmodi ſūt comete: grandines: pluuie: venti: et huiuſmodi: et ſic tractat de elementis inqntum ſūt in via ad tales mixtiōes imperfectas. Unde corpus ſimplex inqntum habet in ſe principiū motus ad formam mixti impfecti ponit hic ſubiectū. Hec aūt ſcientia vocatur metherologica a meta quod ē trans et theoron qđ ē cernere vel ſpeculari: et logos qđ eſt ſermo: q̄ſi ſmo de ſurſum apparentibus. ſ. in ſupma media ſeu infima regione aeris. Unde q̄uis alique impreſſiones infra terram ge

51

nerentur: qz tñ impſſiones que ſuperius generantur ſūt nobis magis note et apparentes: ideo ab huiuſmodi denominatur liber iſte. ¶ Sciendum eſt q̄ impreſſio pōt ſumi dupliciter. vno mō ꝓprie: alio modo ſimilitudinarie. Sumit̄ aūt impſſio ꝓpͤ: p veſtigio relicto in aliquo corpore molli facto ab aliquo duro ſicut impreſſio ſigilli in cera. Similitudīarie autem ſumitur p aliquo effectu facto ꝛ derelicto in elementis ex alteratione qualitatum p̄marum. ꝛ ſic ſumitur ī ꝓpoſito. Cauſa vero efficiens huiuſmōi impſſionum ſūt corpa celeſtia quoꝝ influxu omnis ꝟtus naturalis huius inferioris mūdi ſenſibilis ex quattuor elementis compoſiti gubernatur vt declaratū extitit in fine libri ſecūdi de generatōe. Qd̄ ꝓbat ariſt. qz omne variabile reducitur ad aliquod inuariabile ſicut in cauſam eiꝰ: ſed motus corpm inferioꝝ eſt variabilis cū illa quandoqz ſint ꝛ quandoqz non ſint: ḡ reducitur in motū corpm celeſtium q̄ ſunt incorruptibilia: ꝛ quoꝝ motus ſemp cōtinuuſ̄. eſt aūt terra modice quantitatis reſpectu celi cū ſit minor quibuſdā aſtris: vt dicit ariſ. aſtrologoꝝ dictis adherendo. Circūdat ꝟo aqua terram ſperice dempta quadā pte terre q̄ diſcoopta eſt ꝓpter inhabitationem hominuz: vt dictū eſt in p̄cedentibus. Q̄ aūt int̄ terram ꝛ celum ſit ponendus ignis: et hͦ in concauo orbis lune ꝓbatur: qz videmus ignem naturaliter moueri ſurſū tendendo ad locū ſuū naturalem. Licet aūt videat̄ a nobis ignis in materia aliena: puta aerea vel terrea: non tamē improprie ꝓpter eius raritatem. Q̄ etiā inter terram ꝛ celū nō ſit tm̄ ignis ꝓbat̄: qz cum terra ſit modice q̄titatis ꝛ quaſi nulliꝰ in ordine ad celum: ſi totū illud ſpacium eſſet repletuz igne: ſequeret̄ q̄ ignis cū ſit maxime actiuus tādē ꝯuerteret totam terrā in ſui naturā. Ponit̄ ergo aer ī cōcauo ignis: Cuiꝰ aſſignat ariſt. triplicez regionem: ſcz infimā: mediā: ꝛ ſupmaz: de quo dcīū eſt in fi. li. de genera. Media ergo regio eſt frigidiſſima non ſoluz ꝓuatiue ꝓpter defectum reflexōis radiorum ſolariū ꝛ diſtantiā eius ab igne et a celo: ſed etiā poſitiue ex influxu aliquoꝝ planetarum frigefactiuaꝝ q̄ vbi deficiunt radij ſolares in ꝟtute calefactiua: generant frigiditatem cuius illa regio eſt capax. Frigiditas quoqz illius regiōis patet ex hoc. q̄ in ſūmitate quorūdā montium illā regionē attingētiū p totū annuz ſeruant̄ niues. In ſupma aūt regiōe ppter ſui calorem vehementē nō valēt venti vel nubes generari. Itaqz ex vaporibꝰ ab aqua et a terra ꝟtute corpm celeſtiuz eleuatis generantur metherologice impreſſiones. hec enī duo elementa ſūt magis materialia: ꝛ ideo ſunt exalabilia. Licet aūt omnis fumus a terra vel aq̄ eleuatus large poſſit dici exalatio aut vapor: prope tamen fumus terreſtris dicit̄ exalatio et fumus aqueꝰ dicitur vapor. Vn̄ dicit. p. q̄ vapoꝝ natura eſt humiduz et calidum. exalatōes aūt calidum et ſiccū.

Vapor enī humiditatez habet ab aqua: et calorem incorpatū ꝟtute corpm celeſtium: et eſt in potentia aer. Sic exalatō ſiccitatem habet a terra et calorem a corporibus celeſtibꝰ et eſt in potentia ignis Ipa enī corpa celeſtia vt dicit ariſto. licz nō ſint formaliter calida: cauſant tamen motu ſuo calorē in iſtis inferioribꝰ et q̄maxime ſol. Quod ꝓbat ariſt. qz ad hoc q̄ corpus celeſte motu ſuo ſit cā caloris in iſtis inferioribus oportet q̄ velociter moueatur: et q̄ non longe ſit. hec aūt ſufficienter reperiuntur in ſole: ꝛ ideo ſol ē maxime cauſa caloris: non ſic de alijs.

Licet enī aſtra fixa in firmamento velociter moueantur motu primi mobilis lōge tamen diſtant a nobis. Luna ꝟo licz ſit propinquior ſole: tamen tarde mouetur motu ſcilz primi mobilis: vt dictum eſt in ſecundo libro de celo et mundo.

Licet igitur motu aliorum aſtroꝝ a ſole cauſetur calor in iſtis inferioribus: nō tamen ita intenſus ſicut cauſatur a ſole.

Vltra etiam predicta ſol habet ſenſibilē influxum caloris de ſua natura ſicut dicitur q̄dam q̄ alique ſtelle frigide ſunt

52

de natura sua ꝟtualiť:vt ſaturnus ē fri-
gidus et ſiccus que ſūt qualitates cōtra-
rie calido et humido in quibus conſiſtit
vita:et ideo ē mortiferꝰ. Jupiter ꝟo eꝯ
eſt calidus et humidus:et ſic eius mali-
ciam tempat. mars aūt calidus et ſiccus
¶Conſequēter dt ariſto. ꝙ ſignū ꝙ cor-
pora celeſtia non ſūt formaliť calida ē:qꝛ
ſol q̄ maxime videť calidus eſſe nō appa
ret eſſe igneus ſed albus. ¶Circa p̄dic-
ta ſciendum ꝙ caloꝛ ꝑ accn̄s pōt cauſa
ri a frigore et econuerſo: vnū enī contra
riū fortificať ꝑ antiperiſtaſim ſiue per iux
tapoſitionē alterius:qḋ ꝓbať. qꝛ vnum
contrarium naturaliť fugit reliquum:et
reſiſtit ei:ḡ qn̄ iuxta vnum cōtrariū po-
nitur aliud ip̄m circūdās ſequitur ꝙ ali
ud ſe unit et reſiſtit ei et ꝑ cōſequēs vni-
endo ſe fortificat:quia virtus vnita forti
or eſt ſeip̄a diſp̄ſa. et hac de cauſa frigi-
diores ſunt concauitates terre ī eſtate q̄
in hyeme: qꝛ frigiditas terre vt reſiſtat
calori circundanti ſe recolligit et vnit ad
intra: ⁊ vniendo ſe fortificat. Diciť aūt
antiperiſtaſis ab anthi quod eſt contra: et
pura quod eſt iuxta: et theſis poſitio q̄ſi
iuxta poſitō contrarioꝝ. ¶Si arguať ꝙ
vnum cōtrarium ē corruptiuum alteriꝰ:
ḡ nō eſt eius fortificatiuū. Rͦ ꝙ contra
rium iuxta poſitum alteri p̄t dupliciť ſe
hr̄e ad ip̄m. Uno modo vt circundās ip
ſum tm̄ et tūc ip̄m fortificat vt dcm̄ eſt.
Alio mō vt penetrans quando ſcꝫ tante
ꝟtutis eſt ꝙ p̄t ip̄m penetrare vſqꝫ ī ꝓ-
fundū et ip̄m deſtruere ex toto:et ſic vnū
ꝯtrium eſt corruptiuum alterius:nō autē
primo modo.

Capitulum.II.

b Is āt determinatis ⁊c̄. Hic deťmīatur d̄ imp̄ſ-
ſioibꝰ ignitꝭ cuiuſmōi ſūt flā
me apparētes in aere ⁊ ſyde
ra decurrentia ⁊ dali ſeu titiones. Circa
quod notādū ꝙ materia imp̄ſſionū igni-
taꝝ eſt duplex ſcilꝫ ꝓpinqua et remota.
Remota eſt corpus ſiccum terreſtre ha-
bēs aliquid de humido aereo pingui ac

de facili inflammabili. Uidemus namqꝫ
oleum in quo humidū aereum dominať
de facili inflammari. Maťia ꝟo ꝓpinqꝫ
eſt exalatio calida et ſicca ſiccitate oppo-
ſita humiditati aquoſe:et diciť ypcauma
ab yp quod eſt ſup: et cauma quod ē in-
cendium:qꝛ valde eſt inflammabilis.
Cauſa ꝟo efficiens eſt duplex ſcꝫ remo-
ta et ꝓpinqua. Remota eſt ſol et corpa
celeſtia exalationem ſubtiliantia et ele-
uantia. Propinqua aūt ē calidum inflā
mans exalationem eleuatā et ſubtiliataꝫ
vel etiā frigidū fortificans calidum exa-
lans ꝑ antiperiſtaſim cuiuſmodi ē frigidi
tas aeris coagulantis vel nubis aquoſe
In tali aūt exalatione aliquando ē cali-
ditas debilis:et ſic eleuať tm̄ ad infimaꝫ
regionem aeris. Aliquādo ꝟo mediocrꝭ
et ſic eleuať ad mediam. Aliquādo autē
excellens:et ſic eleuať vſqꝫ ad ſupremā.
Cum enī ſiccum bene retineat et non hu
midum exalatio que eſt ſicca caliditateꝫ
fortius retinet:et ꝑ conſequens leuitatē
vt aſcendit aduerſus ſupremam regio-
nē aeris. Uapor autē cū ſit humidꝰ de fa
cili amittit calorem:et ideo nōn aſcendit
vltra mediam regionē que eſt frigida.
Unde ſm̄ diuerſam diſpōem exalatōnis
in caliditate et frigiditate raritate et dē-
ſitate grauitate et leuitate contingit di-
uerſitas locoꝝ ⁊ figuraꝝ in hmōi imp̄ſſi
onibus ignitis. verbi gratia: ſi exalatio
habet plus de groſſo q̄ de ſubtili:tūc qn̄
inflammať apparet ꝑ modum colūne pi-
ramidalis. Si ꝟo exalatio ſit equaliter
ſubtilis in omnibus ꝑtibus ſuis habeat
qꝫ longitudinem et latitudinē videť flā-
ma accenſa veluti in carea ardenti. Si
aūt ꝑtes exalationis fuerint multipliciť
diſp̄ſe ſm̄ longitudinem latitudinem et
ꝓfunditatem videnť ſydera volantia.
At ſi globus vnus exalationis tunc vide
tur impreſſio ꝑ modum ignis ſaltātis d̄
priori loco ad poſteriorem: et dicuntur
capre ſaltantes q̄ ab ariſt. dicunť eges.
Si ꝟo vna ꝑs exalationis ſit ſubtilis et
de facili inflammabilis alia aūt non ꝓp-
ter frigiditatem et humiditatem aqueaꝫ

ad quam declinat tũc apparet titio: que
dicitur impꝛeſſio ꝑ modum ligni extincti
in aquis fumigatis poſt extinctionem.
Mouentur quoqꝫ exalatões ignite ſm
ꝓpꝛiam naturam ſurſum: qꝛ calidum na-
turaliter tendit ſurſum: vt dicit ariſtoti.
Aliqñ aũt ꝑ accñs tendũt deoꝛſum a con
trario ꝓpellente. Cum enĩ exalatio ĩ nu
be frigida includitur ꝑ antipariſtaſim in
flãmatur: et inflammata a frigiditate cõ
traria deoꝛſum ꝓpellitur admodũ ſyde-
ris deſurſum cadẽtis. Aliqñ aũt mouen
tur lateraliter ꝓpter grauitatẽ virtutum
mouentiũ. Nam exalatio qꝛ leuis ẽ ꝛ ca-
lida ẽ nititur aſcẽdere: ſed quandoqꝫ im
peditur a cõtrario ſuperiꝰ exiſtẽte: idõ mo
uetur lateraliter: et ſic apparẽt in aere ſy
dera volantia ꝛ diſcurrentia: que qꝛ ſunt
ꝓpe nos apparent velocius moueri ſy-
deribus que ſunt in celo: licet non ita ſit
ſm rei veritatem. Fiunt etiã maxime in
autunno. Nam in hyeme exalatões ni-
mis habent de humido aqueo: ideo non
ſunt ita inflammabiles. Nõ etiã fiũt ita
cõmuniter in vere qꝛ nimis ſapit naturã
hyemis. nec etiã ita cõiter fiunt in eſta-
te ꝓpter nimiam ſiccitatem ꝛ caliditatẽ.
¶ Deinde agit ariſto. de quibuſdã fan-
taſmatibus apparentibus de nocte ſere-
nitate aeris exiſte: quẽ ſcꝫ nõ ſunt nubes
in aere que dicũtur hiatus: voꝛagines: ꝛ
ſanguinei colores: qꝛ enĩ habent ꝓ mate
ria in qua apparent exalationem calidã
ꝛ ſiccam: ideo de his hic determĩabit. p.
Ad cuius euidentiam ſciẽdũ: ꝙ vt habe
tur in quinto de ſenſu et ſenſato. Coloꝛ
eſt extremitas ꝑſpicui in coꝛpe termĩato
Pꝛo quo ſciendũ ꝙ quoddã ẽ perſpicu
um totaliter luce repletum ſicut ſol. Ali
ud eſt ꝑſpicuum qð nõ habet lucẽ ĩ actu
ſed ẽ ſuſceptiuũ luminis ſm totum: ſcꝫ ĩ ex
tremo et ꝓfundo. et hec dicũtur pꝛima
tranſparentia et diaphana cuiuſmõi ſũt
coꝛpa celeſtia demptis coꝛpibus aſtroꝝ
aere ꝛ alijs que penetrantẽ a viſu. Aliud
eſt perſpicuum qð tñ recipit lumen ĩ ſu
ꝑficie: nec pt a viſu penetrari ſed termi-
nat viſum: ꝛ ſic coꝛpm̃ qdã: ſũt lucida q̃
dam tranſparentia: ꝛ quedam opaca vł
terminata: que oĩa quodãmõ ſunt per
ſpicua. In diffinitiõe itaqꝫ coloris ſumit
perſpicuum tertõ mõ: ꝛ coloꝛ dicit extre
mitas perſpicui. qꝛ ſcꝫ eſt lux in extremi-
tate ꝑſpicui termĩati ꝑ opacitatẽ ꝛ groſſi
ciem. Eſt namqꝫ coloꝛ lux obumbrata ex
cõmixtione coꝛpis opaci. Cauſatur autẽ
effectiue ex actõne qualitatũ elemẽtariũ
ſm variam elementoꝝ cõmixtionem. qñ
ergo in tali cõmixtione plurimũ domĩat
lux tunc cauſatur albedo: qñdo autem
dominat opacũ cauſatur nigredo q̃ mi-
nus habet de luce inter alios colores ſic
albedo plus habet. vnde ſunt duo extre
ma in genere coloꝛum. Sic etiã cauſant
colores medij ſm ꝙ plus vel minus lux
dominatur opaco: vel opacum luci: ſicut
in coloꝛe rubeo plus dominat lux opaco
q̃ in viridi licet ibi ſit minus de luce q̃ ĩ
coloꝛe albo. Ponitur aũt rubedo mediũ
inter albedinem et nigredinem ꝑ eqꝫ di-
ſtantiam ab vtroqꝫ extremo: Sed int̃ ru
bedinem et albũ ſunt colores alij quoꝝ
quidam declinãt ad albedinẽ: vt coloꝛ q̃
dicitur flauus vel glaucus: cuiuſmodi ẽ
coloꝛ folioꝛum cadentiũ in hyeme: ꝛ aliꝰ
magis ad rubedinem puta coloꝛ croceꝰ.
Similiter inter rubeum ꝛ nigrum ponũ
tur alij colores videlicet purpureꝰ vł coc-
cineus qui magis declinãt ad rubedinẽ
ꝛ viridis qui magis declinat ad nigredi
nem. Ad has aũt ſpecies coloris ſeptem
poſſunt alij colores reduci ſcðm variam
ipſoꝛum participationem ſeu conuenien
tiam: vt coloꝛ azureus ſeu celeſtis qui di
citur indicus: aut plauius qui magis cõ
uenit cũ nigredine q̃ cum viridi ꝛ alijs.
¶ Ex his poteſt patere quomõ colores
nubium cauſantur. Coloꝛ enĩ albus ĩ nu
be cauſatur ex adiunctione luminis cũ
nube multe diaphaneitatis ꝛ raritatis.
Coloꝛ enĩ niger ex adiunctõne luminis
cum nube multe denſitatis. Medij autẽ
colores cauſantur ſm variam iſtoꝝ com
mixtionem: vt patet ex pꝛecedentibus.
¶ His pꝛemiſſis ſciendum ꝙ de die per
caloꝛem ſolis eleuatur exalatio calida ꝛ

ſicca que frigiditate noctis ſuperueni=
ente aere exiſtente ſereno ſurſum cõgre=
gatur ꝛ condenſatur quandoqꝫ magis ĩ
vna parte ꝙ̄ in alis. Quandoqꝫ ergo cõ=
tingit ꝙ extremitas rarior eſt ꝙ̄ mediũ
ꝛ penetrabilior a lumine alicui⁹ aſtri in=
cidentis ſuper huiuſmõi exalationem ꝛ
pars media eſt groſſa et compreſſa: ꝛ ſic
parum a lumine penetrabilis tunc extre
mitas apparet alba: ꝛ medium apparet
nigrum. Et qꝛ nigrum minus mouet vi
ſum ꝙ̄ album vel lucidum: ideo ps me=
dia nobis diſtãtior apparet ꝙ̄ partes ex=
tremales: et ſic apparet quaſi quedam fe
neſtra in celo ſeu profunditas que cũ p=
ua apparet dicitur hiatus: quãdo vero
magna dicitur bachimus ſeu vorago.
Huius ſimile apparet in caſtris a longe
viſis in quibus ꝓpter alicuius interpo=
ſitionem nigre partis inter duas albas
apparent quandoqꝫ alique feneſtre licet
ibi non ſint. Saguinei aũt colores cauſã
tur a lumine aſtri tranſeũte ꝑ exalatõem
opacam calidam et ſiccam propter nocti
frigiditatem compactam ꝛ conſtrictam.
Ut enĩ dictum eſt quando lucidum non
ſimpliciter dominatur ſuꝑ opacum: nec
econtra cauſantur colores medij ſm va=
riam ipſorum commixtionem: ſic album
vel lucidum viſum per nigrum apparet
rubeum: vt patet de ſole in ortu ꝛ occaſu
qui appar3 rubeus rõne vaporum a=
ſcendentium. Cum enĩ ſpecies vtriuſqꝫ
venerit ꝑ idem medium ad oculum ſen=
ſus non indicat de extremis ſed de me=
dio colore: alias oportebit ꝙ eidem cor=
pori attribueret contraria Non apparẽt
aũt hec de die qꝛ ſol ſuo colore ſufficit diſ
ſoluere materiam impreſſionis: et l3 ſint
in aere: appent tamen eſſe in celo: qꝛ vi=
ſus non percipit diſtantiam que eſt inter
exalationem et celum. Quando etiam
apparent impreſſiones ignite aliquãdo
audiuntur parui ſoni: qꝛ tunc viget mul
titudo exalationum calidarum et ſiccarũ
quarum queda3 includũtur in terra: alie
in corpibus mortuoꝝ que petentes exi=
tum quando exeunt ꝑ vias ſtrictas cum
quodam impetu ideo cauſant ſonos. Et
inde eſt ꝙ ſepe audiuntur in cymiterijs
qꝛ ibi eſt materia apta inflammari .ſ. fu=
mus pinguis eleuatus a cadaueribus.

De cometis. Capi. III

Poſtꝙ̄ .p. determinauit de im=
preſſionibus ignitis cito tranſe=
untibus: Conſequẽter determinat dõ im
preſſionibus permanentibus. et ꝑmo dõ
cometa. Circa quod fuit opinio quorun
dam ponentium cometam eſſe vnum pla
netarum. Alij vero ponebant cometam
eſſe ſinphaſim ſeu coniunctionem ſtella
rum errantium ſiue planetarũ que quan
doqꝫ ꝓpe inuicem veniũt appent eẽ vna
ſtella que videtur habere comam ꝓpter
augmentũ lumĩs ex appropinquatione
illarum ſtellarum. Iſtas opiniones im=
probat ariſto. quia omnes ſtelle erratice
mouentur ſub zodiaco: ſed multe come=
te apparuerunt vltra ꝑdictum circulũ
ergo cometa non eſt vnus planetarum.
Item ante bellum achaie viſus fuit ma=
gnus cometa nõ multum minor ſole: cu=
ius cauda ꝓtendebatur vltra ꝑtem ter=
tiam celi: ſed talis cometa non potuiſſet
apparere ex coniunctõne omnium pla=
netarum. Cometa ergo non eſt aliquis
planetarum: ſed eſt de natura elemẽtari
cum generetur ex terreſtri exalatõne ca=
lida et ſicca. Cuius ſignum eſt: qꝛ cõmu
niter tpe generatõnis comete fiunt ma=
gni venti. Et hoc eſt ſignum ꝙ eleuan=
tur multe exalationes calide et ſicce: in=
ter quas quedam non ſunt bene inflam=
mabiles: ideo non poſſunt aſcendere ꝑ
mediam regionem aeris: ſed reuerberã=
tur et conuertuntur in ventos.

¶ Eſt igitur Cometa exalatio terreſtris
calida ꝛ ſicca: groſſa pinguis ꝛ viſcoſa cu
ius partes abinuicem coniacent eleuata
vſqꝫ ad ſupremã regionem aeris vbi ꝓp
ter vicinitatem ignis ꝛ materie diſpoſi=
tionem inflammatur: ad quam inflam=
mationem quandoqꝫ facit aſtrum ſub ꝙ̄
eleuatur: que quidem eſt diuturne per=

manentie propter diſpoſitōnem materie
que non cito conſumitur cum ſit viſcoſa
⁊ compacta ⁊ etiam propter continuam
elevationem materie que additur prece
dent virtute aliquorum aſtrorum ſub q̇
bus generatur cometa.
¶ Notandū autē ꝙ cometa diverſimo-
de nominatur ſcd̄m variam figurã ex-
alationis. Quandoqꝫ enī exalatio ē cir-
cularis figure groſſior in medio et ſubti-
lior in extremitatibus circunq̄qꝫ. Ideo
in medio inflammationem habet obſcu-
ram: in extremis vero clariorem: ⁊ tunc
apparet ad modum vnius ſtelle vndiqꝫ
habentis comam: ⁊ proprie vocatur ſtel
la comata. Quandoqꝫ vero exalatio ꝓ-
tenditur in longum: ⁊ tunc apparet ha-
bere caudam: ⁊ dicitur caudata ſtella.
Quandoqꝫ aūt inferius exalatio habet
partes quaſi diſcontinuatas ſubtiles et
lucidas: ⁊ tunc vocatur ſtella barbata.
Habet etiam cometa varios colores ſm
diverſam diſpoſitionem materie ſm ſub
tile ⁊ groſſum. Nam quando materia ē
ſubtilis et bene inflāmabilis apparet eē
albus. et quādo eſt mediocris. groſſa ap
paret rubeus et incenſus. Sed quando
eſt multum groſſa aliqualiter extinguit̄
incenſio ꝓpter groſſiciem: ⁊ tunc appa-
ret niger et fumigans. Movetur ꝟo co-
meta non ſolum ab oriente in occidente
ſequendo motum celi: ſed etiam ſub zo-
diaco ad motum planete ſub quo gene-
ratur. ¶ Scd̄m enī damaſcenum ⁊ ſcd̄m
aſtrologos Cometa eſt ſignum mortis
regum ⁊ principum: ſuper quo ſunt va-
rie doctorum opiniones. Quidam eniꝫ
innitentes verbis Damaſceni dicunt ꝙ
cometa vt ſignificat mortem regis nō ſit
naturlr̄ ſed divino iuſſu. Mors autē re
gis hoc ſigno prenunciatur. Tum quia
eſt perſona communis: tum quia ex quo
frequenter poteſt oriri perturbatō regni
et huius opinionis eſt bonaventura.
Alij autem magis viam phicam tenen-
tes dicunt: ꝙ cum Cometa ſit impreſſio
calida et ſicca ſignificat et cauſat non ꝑ
ſe ſed per accidens mortalitatem prove
nientem ex infirmitatibus calidis ⁊ ſiccꝭ
qꝛ vehemens ⁊ diſtemperata ſiccitas cō
ſueta eſt prevenire ⁊ concomitari come-
te generationem. et qꝛ vt plurimū divi-
tes nutriuntur calidis ⁊ ſiccis: ideo illo
tempe multi divites moriūtur: inter q̄s
mors regum ⁊ principum eſt magis no-
tabilis: pluſqꝫ plangitur ⁊ publicatur. ⁊
ideo ſignare dicitur mortem regũ ⁊ ꝓn-
cipum. Alij vero dicunt ꝙ tempe gene
rationis comete viget in hominibus co-
lera ratione caliditatis ⁊ ſiccitatis a cor-
poribus celeſtibus cauſata. Acucies au
tem colere incitat homines ad rixas iur
gia ⁊ bella. ⁊ qꝛ ſepe homines inclinati-
ones ſuas ſequuntur: ideo cometa eſt ſi-
gnum bellorum: in quibus ſepe princi-
pes cadunt: ⁊ ſic ſignificat mortem prin-
cipum. Patet ex predictis ꝙ impreſſi-
ones ſyderum diſponūt quodammodo
ad diverſitatem morum inquantum ani
ma ſepe ſequitur paſſiones corporum: ⁊
ſic diſponunt contingenter: non tamen
neceſſario vt dictum fuit, in fine libri de
generatione. Unde dicit Ptolomeus
maximus aſtronimus ꝙ vir ſapiens do-
minatur aſtris. Fuit tñ opinio quorūdā
mathematic̄. ꝙ ex vi poſitōis ſyderꝝ ne-
ceſſario cauſatur in hominibus diverſi-
tas morum: ideo ꝙ talis eſt quiſqꝫ ī mo-
ribus qualem eum fecit eſſe diſpoſitio ſy
derum in qua eſt conceptus vel natus.
⁊ iſtam vim vocaverunt nomine fati. Sꝫ
hec opinio non eſt tantum falſa ſed etiā
heretica. Cum enī tollat libertatem ar-
bitrij tollit meritum: ⁊ per conſequens
tollit premium. Unde fatum ſm iſtam
acceptionem nihil eſt vt dicit grego. in
omel. epi. Alio mō pt̄ dici fatum diſpoſi
tio ſeu ordinatio cauſarū ſecūdarum ad
ꝓducēdū effectus divinitꝰ ꝓviſos: ⁊ hᵒ
mō fatū ꝟe eſt aliq̄d. ꝓvidēti enī divina
ꝑ cās medias exequit̄ ſuos effectꝰ. Poṫ
ḡ ipa effectuū ordinatō duplr̄ ꝯſiderari.
Uno mō ſm ꝙ ē in deo: ⁊ ſic dicit̄ ꝓvi-
dētia. Alio mō ſm ꝙ ē in cauſis medijs
ordinatis a deo ad effectus producen-
dos: et ſic habꝫ rationeꝫ fati. At hoc mō

Boetius loquens de fato, in libro de cõſolatione p. dicit q fatum eſt rebus mobilibus adherens diſpoſitio per quam ꝓuidentia diuina ſuis quicq nectit ordinibus. Sed tamẽ ſancti doctores hoc nomine vti recuſauerũt ꝓpter illos qui illud ad vim poſitionis ſyderum retorquebant. Unde auguſt. in li. de ciui. dei dic. Si ꝓpterea quiſq res hũas fato tribuit quia ipam dei voluntatem vel diſpoſitionem fatũ vocat ſententiam teneat ⁊ linguam corrigat.

Qualiter aũt. Ca. IIII.

Hic determinat ariſto. de galaxia. vbi ſciendum q galaxia eſt q̃dam circulus lactens ſiue albus appens in celo tranſiens per pedes geminoꝝ ꝑ principium ſagittarij: et iterũ rediens in ſignum geminoꝝ. Circa quod fuit opio democriti et anaxagore dicentiũ galaxiã eſſe lumina aſtrorum quorundam cõgregata. ymaginabantur aũt aſtra habere ꝓprium lumen aliud a lumine ſolis: ſed nõ apparet niſi extra radios ſolis: qꝛ maius lumen obfuſcat minus. Quia ĝ vmbra terre de nocte impedit lumẽ ſolis ne pertingat ad aſtra in huiuſmodi circulo exiſtentia: ideo lucent ꝓpo lumine. Hanc opinionem improbat. p. pmo: qꝛ ſi appareret illo mõ galaxia tũc ad motũ ſolis neceſſe eſſet eam variari. cõſequẽs eſt falſum: cum galaxia ſemꝑ appeat ſub eiſdem ſtellis. Probatur cõſequentia: qꝛ ad motum ſolis fit motus vmbre terre. Secundo qꝛ ſm theoreumata ſeu conſideratões aſtrologorum ſol eſt maior tota terra. Et inſuꝑ multo maior diſtantia aſtroꝝ fixorum a terra q̃ ſolis. Quanto aũt corpus luminoſum ẽ maius et opacũ minus tanto vmbra ab eis cauſata terminatur citius: ergo conus vmbre terre ꝑtingere non poteſt ad aſtra fixa: qꝛ neceſſe eſt ſolem ſemꝑ oĩa aſtra illuminare. Ponitur aũt alius modus generatõnis galaxie a pħo in noua tranſlatiõe. vbi dicit q ꝑ calorem ſolis ⁊ alioꝝ aſtroꝝ eleuantur multe exalationes calide ⁊ ſicce: que ꝑ virtutem ſtellaꝝ ſperaticarum ibi ſpiſſim ſparſarum eleuant vſq ad ſupremam regionem aeris ſub illis ſtellis ſperaticis. In quibus quidem exalationibus conſiſtentibus ſeu congregatis aut condenſatis recepto lumine illoꝝ aſtrorum apparet magna claritas ⁊ albedo q̃ vocatur galaxia ſeu via lactea. Sed hec opinio non tenet cõmuniter. Si eñ galaxia eſſet de natura elementari non ſemper maneret ſed de facili corrumperetur ſicut patet de alijs exalationibus. Uidemus eñ galaxiam ſemꝑ manere: ergo ñ eſt de natura elementari. Item ſi eſſet d̃ natura elementari appareret difformiẗ in alio ⁊ alio tꝑe ſm vnam ⁊ eandem ꝑtem: quod nunq̃ videmus. Preterea qꝛ quandoq eleuatur maior exalatio ⁊ qñq minor ſm maiorem et minorem diſpoſitionem corꝑm inferiorum. Dicit antẽ aliẗ ſm ariſto. in antiqua tranſlatõne. ſ. q galaxia eſt de natura celeſti. Pro q° Sciendum q ſicut habetur in libro d̃ celo ⁊ mundo: ſtella eſt denſior ps orbis. Quia ergo in loco generationis galaxie ſunt plurima aſtra que dicũtur ſperatica: vt dictum eſt: et illa pars celi ſtellati eſt ſpiſſior ceteris partibus iõ magꝭ ſufficit retinere lumen ſolis ⁊ aſtroꝝ ibidem ſpiſſim ſeminatoꝝ: ⁊ ſic apparet lactea ⁊ alba ꝓpter magnam claritatẽ eius. apparẽt aũt in galaxia duo circuli albi qui non ſunt vbiq coniuncti nec vbiq ſeparati. duplicãtur nanq circuli ſm q duplicantur aſtra ſperatica. ¶ Sed quid dicemus ad ariſt. in noua tranſlatõne? Reſpondetur q fuit vitium tranſlatoris qui fuit de illa opinione. ¶ Ex ꝑdictis a quibuſdam infertur q celũ ſtellatũ eſt a nobĩ viſibile in parte non ſtellata cum galaxia que eſt in celo a nobis videatur in q̃ ſunt multe partes non ſtellate. Unde dicitur a quibuſdam q illud indicat ſe hõ videre in pte celi non ſtellata ẽ aliud ſimile colori exñs in pte nõ ſtellata vel in celo criſtallino: qđ q̃dem cauſat ex naturali luce ip̃i⁹ celi et lumĩe qđ recipit a ſole et ſtellis. Pars eñ illa nõ ẽ tãte den-

ſitatis q̃ in ea poſſit aggregari lumē ſic
aggregatur in parte ſtellata. nec eſt tan
te raritatis ſicut pur⁹ aer vel pur⁹ ignis
Unde magis pōt eſſe aliqualis congre=
gatio luminis in ea q̄ in puro aere vel ī
puro igne: ⁊ ideo pars celi non ſtellata
vel ipm̄ celum criſtallinū magis poteſt
terminare viſum q̄ purus aer vel purus
ignis. ¶ Sed cōtra hanc opinionem ar=
guit ſic auctor .6. naturalium: et dicit q̃
corpus ſimplex tranſlucens non eſt viſi=
bile vllo modo: ſed celū in pte non ſtel=
lata eſt corpus ſimplex tranſlucēs: quia
mediantibus ſperis planetarum videnť
ſtelle fixe: ergo celum non eſt a nobis vl
lo mō viſibile in parte non ſtellata. Itē
Auicēna eodē li. dicit. q̃ viſibile ex ſua
eēntia ꝓhibet videri id quod eſt poſt ip
ſum: ſed pars celi non ſtellata non pro=
hibet videri id quod poſt ipm̄ eſt: ḡ non
eſt viſibilis vllo mō. Item ſpera octaua
non magis recipit de die lumē ſolis q̄ d̄
nocte. Sol em̄ exn̄s in hemiſperio ꝯpo=
ſito hemiſperio noſtro non magis diſtat
a medietate octaue ſpere que ē ſup̄ he=
miſperium noſtrū q̄ exiſtens in oriente
diſtet a pte octaue ſpere que eſt in occi=
dente: ergo ſi partē celi non ſtellatam vi
deremus de die equaliter eā viderem⁹
de nocte. Cum ergo illud qđ vulgus di
cit celum nō appareat nobis equaliter d̄
nocte ſicut de die: vt docet experientia:
videtur q̃ ſm̄ rei veritatem illđ nō ē ce
lum qđ vulgus dicit ſe videre. Ideo eſt
alia opinio ponens q̃ ſicut non videm⁹
aerem purū nec ignē purū ꝓpter rarita=
tem ipoꝝ: ſic nō videmus aliquid de
tota eēntia q̄nta niſi ſtellas. q2 quāto cor
pora ſūt ſupiora tanto ſunt nobiliora: et
quāto nobiliora tanto rariora. Illud er=
go quod videmus eſt quoddam confuſū
reſultans quātū ad apparentiam viſus
noſtri ex aere et igne et celo. Sicut ſi ac
ciperemus plura corpa quoꝝ quodlibet
eſſet ita tenue q̃ neutrū eoꝝ ſufficerz ad
terminandū viſum nr̄m a remotis ⁊ plā
ſimul ſufficerēt ſi ordinarētur: ita q̃ vnū
eſſet ante aliud magna diſtātia inter ea
exiſtente viſus a remotis aſpiciens iudi
caret vnum viſibile eſſe q2 nō apprehen
deret diſtinctionem inter ea ⁊ appare=
ret ſibi quoddā confuſum ex illis: ⁊ hoc
manifeſtaretur ſi viſui a remotis obice=
retur multi parietes vitrei vnus an̄ aliū
diuerſimode lumē participātes. Sed ſi=
ue videamus ſiue non qđ dicit iſta opīo
quedam falſa ſupponunť in ea. Sol em̄
eſt nobilior inter planetas: ⁊ tn̄ ſupra
ipm̄ ſunt mars iupiter ⁊ ſaturnus: ⁊ ſic
non ſemꝑ corpa ſupiora ſunt nobiliora.
nec etiam rariora ſemꝑ ſūt nobiliora: cū
ps celi non ſtellata ſit rarior pte celi ſtel
lata non tamē nobilior. ¶ Ad argumen
ta reſpondeo ad primum cū dr̄ q̃ corp⁹
tranſlucens non eſt viſibile vllo mō: di=
co q̃ illud eſt verum corpus tranſlucēs
q̃ rem que eſt poſt ipm̄ nō ꝓhibet vide=
ri: nec facit ipam minus clare videri: qđ
dico ꝓpter vitrum criſtallinum ⁊ ſimilia
que ⁊ ſi nō ꝓhibeant rem que eſt p⁹ ipa
videri tamē faciunt ipam minus clare vi
deri: niſi q̄ꝗ p accn̄s inquantū propter
fractionem radioꝝ res apparet maior
que videtur mediante criſtallo. Purus
v̄o aer et ignis purus et ſeptē ſpe plāe=
tarum excepta pte ſtellata ſunt corpora
ita pfecte tranſlucentia q̃ in nullo dimi
nuunt claritatem viſionis: ⁊ de talibus
corporibus tranſlucētibus verbum aui=
cenne intelligendum ē. Octaua aūt ſpe
ra in pte non ſtellata vel ipm̄ celū criſtal
linum non ita tranſlucēt: nec tante ſunt
raritatis: ⁊ ideo aliquo mō pn̄t termina=
re viſum: ſicut criſtallus clariſſima ⁊ vi=
trum luciſſimum viſum termināt.
¶ Ad ſecundū quādo dicitur q̃ ps celi
non ſtellata nō ꝓhibet videre illud qđ
eſt poſt ipm̄. Dico q̃ licet hoc ſit verum
de ſperis planetarū: tamē incertū eſt de
ſpera octaua et celo criſtallīo. Hn̄rich.
14. di. 2. ſen. dicit q̃ ipe credit ſi celum
empirreū eēet terminatiuū viſus inquā
tū eſt ex pte ſua q̃ ꝓhiberet videri a no
bis ꝓpter octauam ſperā vel celū criſtal
linū. vel ſi totaliter non prohiberent ta
men ꝓpter ipa minus clare videreť.

Ad tertiū dico q̄ cauſa quare celū min⁹ clare videt̄ a nobis de nocte q̄ de die eſt q2 mediū ſc3 aer nō eſt ita illumiatu3 de nocte ſicut de die.

Capitulum. V.

E loco autē poſitōe ſe.

Poſtq̄ ariſtotiles determiñauit de impreſſionib⁹ ignitis: hic cō ſequenter determiñat de impſſiōibus hu midis: quar ſc3 materia ē vapor calidus ⁊ humidus humiditate aquea. Et p⁹ de terminat de pluuia: que q̄dē ſic gñat̄ per calorē nanq3 ſolis a corpibus aqueis ele uatur vapor calidus et humid⁹ vſq3 ad mediā regionē aeris vbi ꝓpē frigiditatē loci cōdēſat̄ ⁊ cōuertit̄ in nubē: deinde in aquā deſcēdētē ꝑ guttulas: que q̄de3 q̄nq3 ſūt groſſiores ⁊ q̄nq3 minores ſm̄ diuerſam diſpōem materie et medie re gionis aeris. huiuſmōi aūt guttule ſi cō tinue cadāt dicūtur pluuie. Si aūt non continue dicūtur pſecades: id ē guttati3 cadentes. Eſt etiā pluuia q̄nq3 dulcis: q̄nq3 amara: q2 q̄nq3 cū vapore cōmiſcet̄ humidū aereū qd̄ eſt cauſa dulcedinis. q̄n̄doq3 vō cōmiſcet̄ exhalatō terreſtri aduſta que cauſat amaritudinē. Et inde eſt q̄ quedā pluuia apparet rubicunda: et turbida: q2 talis exalatio aduſta ⁊ ni gra cōmixta aque albe videt̄ rubeū ſicut album viſum ꝑ nigrum apparet rubeu3 ſicut dictum eſt in p̄ceden̄. Cum pluuia quandoq3 cadūt ranūcule ⁊ vermes: q2 q̄nq3 cū vapore aqueo eleuat̄ exalatio vi ſcoſa que ꝑ vtutē ſolis ⁊ aliorū aſtrorū3 trāſmutari pt̄ ad formā viuētis. ¶ Et ſci endū q̄ dr̄ūt nubes ⁊ caligo. q2 nubes ē vapor condenſatus que eſt in ꝓpinqua diſpōe ad pluuie generationē. Sed cali go ē ꝑua nubes ſterilis ex q̄ non eſt na ta generari pluuia. Eſt enī illa materia que ſurſum relinquit̄ poſt generatōnem pluuie. Ponūtur aūt multa ſigna pluuie quor vnū ē humectatio parietū: q2 plu uia nō tm̄ generat̄ ex vapore ſed etiā ex aere cōuerſo ad aquam. vnde q2 tpe gē nerañōis pluuie viget virtus potens cō uertere vaporē in aquā aer tangēs lapi des frigidos in aquā cōuertit̄. Secūdu3 ſignū ē matutina rubedo ſolis. Sol eni3 apparet rubeus ꝓpter vapores aquoſos aſcendentes inter ſolem ⁊ aſpectū nr̄m quibus dū cōiungit̄ lumē ſolis efficit co lorem rubeū ſicut apparet in flamma li gnor viridiū q̄ appet rubea ratōe fumi aſcēdētis. Rubedo aūt ſerotina eſt ſi gnū ſerenitatis. Cum q2 cauſatur ex ad uſtione caloris ſolis diei p̄cedentis: Cū q2 poſt diem ſeq̄tur nox in qua deficit ca lor: nō amplius eleuās caliginē ad me diā regionē aeris in qua pluuia genera tur. Tertiū ſignū ē compoſitus ranaru3 Quartū ſignū ē q2 pulices ⁊ muſce for tius pūgūt. Sentiūt nanq3 añalia ex in ſtinctu nature tpis ꝑturbatōem ⁊ muta tionē. ¶ Deinde determiñat ariſto de ro re ⁊ pruina q̄ in hoc cōueniūt q̄ generā tur ex vapore ſubtili habēte debilē calo rem ꝑ calorem ſolis tendētis ad occaſu3 a corpibus humidis eleuato ad infima3 regionē aeris: q̄ ſuperueniēte frigiditate noctis cōuertit̄ in rorē vel pruinā ſm̄ va riā frigiditatē tpis ⁊ loci. Si enī ſit fri gus tpatū cuiuſmōi ē in vere ⁊ autūno: talis vapor cōuertit̄ in aquā, deſcēdēte3 ꝑ guttulas adherētes herbis: ⁊ ſic gene rat̄ ros. Si vero ſit frigiditas intenſa: vt in hieme: talis vapor ingroſſatur ⁊ cōge lat̄: ⁊ deſcēdēs adheret pilis añalium et folijs arbor: et ſic generat̄ pruina. Ge nerātur aūt iſta ī infima regiōe aeris. q2 talis vapor habet debilē calorē: vt dcm̄ eſt: ⁊ ideo adueniente pauca frigiditate ſtatim inſpiſſat̄ ⁊ deſcendit. hinc eſt q̄ ī montib⁹ altis nō inueniūt̄ ros nec pruina. Econuerſo aūt vapor ex quo generat̄ plu uia altius eleuat̄: q2 maiorē habet calo rem: generātur etiā tm̄ tpe trāquillo: q2 magis venti flātes ſtatim illā materiam diſſoluunt. ¶ Cōſequēter agit ariſto. d̄ gñatōe niuis. Ubi ſciendū q̄ ꝑ calorem ſolis eleuatur vapor calidus et humid⁹ vſq3 ad mediam regionem aeris q̄ prop

vehementēter frigiditatē loci ꝛ tempo=
ris condenſatur in nubem: ꝛ nubes con=
gelat in niuem. Unde ſicut pruina gene
rat ex vapore cōgelato ī infima regionē
aeris: ſic nix generat in media regiōe ex
nube cōgelata: vt dicit ariſt. Sed drūt
ꝑ multū ꝛ paucū. Generat enī nix ex va
pore denſiori cū īmixta ē exalatio terre=
ſtris viſcoſa ꝛ pinguis. Et hinc ē ꝙ nix
apparet mollis: indeqȝ blada nutriūtur
Eſt aūt nix alba rōne vehemētis frigidi
tatis. Q aūt nix generet in media regi=
one aeris ſignum ē q: in montibus hanc
regionem attingentibus niues ꝑpetuo
conſeruantur. ¶ Ulterius ariſto. tractat
de generatōe grandinis q̄ quidem ſic ge
nerat. ꝑ calorem enī ſolis et alioꝝ aſtro
rum a corꝑib⁹ humidis eleuat vapor ca
lidus ꝛ humidus vſqȝ ad mediam regio
nem aeris vbi ꝓpter frigiditatē loci cō
uertit in nubem: et nubes in aquam de=
ſcendentem ꝑ guttulas frigidas q̄ cadē
do ꝑ infimam regionem aeris calidā in=
frigidant per antipariſtaſim ꝛ cōgelant
ad modum lapidis criſtalli. Exemplum
huius ponit ariſtotiles in locis ſubterra
neis q̄ ſunt frigida in eſtate rōne caloris
circūſtantis. Dicit etiā ꝙ ad celeritatē
coagulatōnis ſeu congelatōnis multū
confert preexiſtens calefactio vaporum
ex quo generant ille gutte. Qū enī ali=
quid calefit rareſit: ꝛ per hoc frigidū ma
gis p̄t ipm̄ ad intra penetrare: ꝛ citi⁹ et
forti⁹ infrigidare. Signū aūt ꝙ grando
congelatur in infima regione aeris ē: q:
in montib⁹ mediam regionem attingēti
bus nō apparent grandines ſicut niues.
Fiunt quoqȝ grandines minus in eſtate
ꝙ in vere aut in autumno. q: calor ī eſta
te eſt penetrās ꝛ nō circūſtans: ꝛ ſic non
fit ibi antipariſtaſis ſicut in ve ꝛ autum
no in quibus infima regio ē tēpate ca=
lida. In hyeme aūt minus fiunt ꝙ ī eſta
te: q: calor eſt nimis debilis ad congelā
dum ꝑ antipariſtaſim. Apparēt quoqȝ ī
grandinibus figure hominum ꝛ porcoꝝ
ꝑm diuerſitatē conſtellatōnū. ¶ Deinde
agit ariſto. de generatōne fluuioꝝ. et
fontiū dicens ꝙ ſicut ex vaporibus ſurſū
eleuatis generātur nubes ex aqua ꝑ in=
frigidationem generantur primo parue
guttule que in vnum venientes faciunt
multitudinē aque pluuialis. Itē ſimilr
ex aere in viſceribus terre incluſo ꝓpter
frigiditatem laterū terre inſpiſſato: ꝛ ex
vaporibus in viſcerib⁹ terre incluſis ge
nerantur multe guttule aque q̄ in locuȝ
vnum cōfluentes cauſant originē fontiū
a quibus fluuij emanāt. ꝛ hoc declarat
ꝑ duo ſigna. Primum ē de foſſorib⁹ ter
re ad faciendum puteos q̄ non reperiunt
aquam in vnum ventrem congregatam
ſed eam vident guttatim ꝑ diuerſos po
ros terre deſcendere ac ſi terra ſudaret.
Secūdū ſignū ē q: ex mōtibus maximis
oriunt maximi fluuij: vt ꝓbat ariſto. in
multis montibus ꝛ fluuijs in textu no=
minatis. In montibus etiā oriūtur mul
ti fontes. et horum ratio eſt: q: loca mō
tana ſunt multum ſpongioſa et poro=
ſa: ꝛ ibi ſunt plures concauitates in qui
bus multum includitur de aere ex quo
multe aque generantur. Licet aūt aque
pluuiales faciant ad augmentum fonti
um ꝛ fluuioꝝ nō tamen ſunt cauſa ſuf=
ficiens generationis ꝛ continuitatis ip=
ſorum. ¶ Ad euidentiā predictorum ſci
endum ꝙ licet fluuij poſſint modo pre=
dicto generari: fuerunt tamen plures ꝓ
ducti in creatōne mundi. Ut enim habe
tur in libro geneſis: a paradiſo volupta
tis quattuor fluuij in principio ꝓductio
nis rerum egrediebantur quorum vnus
circuit totam terram ethiopie. Alij vo
per varias mundi prouincias diffundū=
tur: ꝛ ſic poſſet dici ō pluribus alijs plu
uijs hincinde per mundum diffuſis.
Multa etiam vel omnia flumīa egrediū
tur a mari iuxta verbum ſapientis ec=
cleſiaſtes primo: omnia flumina intrant
mare ꝛ mare non redundat exeundo. ſ.
propter hoc rippas ſuas. Cuius cauſa
ſubditur. Ad locum vnde exeunt flumi=
na reuertuntur vt iterum fluant. Quod
duplr̄ exponit. vno⁹ ꝙ ꝑ vias ſubtrāne
as de mari fluūt aq̄ ad loca remota ꝛ mo

tu naturali pñt tantum aſcendere quanta ē altitudo ſupficiei maris ⁊ adhuc plꝰ qꝛ tranſeūdo ſic ꝑ terrā efficiūtur dulceſ ꝑ talem colationē: et ꝑ conſequēs leuiores ꝙ̄ aque maris ſalſe: ⁊ ſic erūpūt ī fontes ⁊ fluuiïa in loco altiori ꝙ̄ ſit ſupficies maris. Alio modo qꝛ ꝑ influentiam ſolis ⁊ ſtellarū eleuant̄ vapores hūidi a mari: ⁊ condēſatur in nubes que ꝑ ventos deferūtur longe ſup aridam: ⁊ tandē reſoluūtur in pluuias ex quibus augmētantur flumina ad mare currentia. Sic etiaꝫ multi mōtes potuerūt ab initō mūdi ꝓduci. vnde aū diluuiū erāt multi mōtes excelſi vt habetur in geneſi: licet poſſint accñtaliter generari ꝑ fluxū aquarūꝫ portantiū terrā ex vna pte vel vallem faciendo et ex alia montē: vt dicit̄ a q̄buſdam montes generant̄ aliqñ ꝑ hoc ꝙ ſupra vnā ptem terre veget influentia deſiccatiua ⁊ calefactiua ꝑ quam rarefacit ⁊ leuificat̄ terra: ⁊ in ea generant̄ magne concauitates in quas poſtea terra rarefacta corruit: et ex vtraqꝫ pte relinquūtur montes.

Explicit primꝰ metherorꝝ. Incipit ſecundus metherorum.

E mari autem. ⁊c.

Poſtꝙ̄. p. in primo libro determinauit d̄ impreſſionibꝰ ignitis que generant̄ ex exalatione calida ⁊ ſicca: ⁊ de humidiſ q̄ generant̄ ex vapore humido et calido. Et ꝯſequēter determīat in hoc ſecūdo d̄ hiſ que generātur ex exhalatione calida et ſicca alteri inmixta: .ſ. vel aque vt eſt in mari: vel aeri vt eſt in vento: vel terre vt eſt in terre motu: vel nubibus vt eſt ī tonitruo. Et primo determinat de maris gñatōne vel corruptōe plures opiniōes antiquoꝝ adducendo: circa quas non ē inmorandū. Certum eñ ē ex ſacra ſcriptura mare a principio mūdi ſm ſe totum fuiſſe a deo ꝓductū: vt habetur Geñ. pmo. Corrūpit̄ tamē et generat̄ continue ſm ptes: vt dictum ē in fine ſecūdi d̄ generatōe. Eſt etiā mare ſm naturalem eꝰ diſpōem pnrū tñ vt diſponit̄ ꝑ actōem nature vlis ⁊ corpm celeſtiū habet exalationes terreſtres admixtas: hoc auteꝫ non impedit, qn ſit pncipium fluminum a quo oriūtur ⁊ ad qd̄ refluūt: vt dcm̄ ē.

¶ Et ſi dicat̄ ꝙ tūc mare deberet augeri in immenſum ꝑ ingreſſuꝫ fluminū: negetur ꝯña: qꝛ ipm mare ꝯtinue ꝑ vtutem corpm celeſtiū euaporat̄: ita ꝙ illud qd̄ eſt ſubtile et potabile eleuat̄ ſurſuꝫ: ⁊ qd̄ eſt groſſum ⁊ terreſtre relinquit̄ deorſū.

¶ Tractat cōſequēter de ſalſedine q̄ ſic cauſatur. Nam ꝑ calorē ſolis ⁊ aliorum aſtroꝝ cū euaporatōnibus humidis eleuant̄ plurime exalatōes terreſtres ⁊ adulte q̄ ꝑ pluuias deſcēdentes in mare ꝑmixte que cū humido aqueo faciūt ſalſedinē in aqua maris. Siccū eñ aduſtum humido admixtū cauſat ſalſedinē: vt patet in lixiuio ſudore ⁊ vrina ſecū trahentes aliquas ptes terreſtres: vt de vrina reſidente in vrinali pt videri. Cauſatur etiam ſalſedo maris ex permixtione exalationum calidarum a fundo maris cum aqua permixtarum. ¶ Q aūt pmixtio exalationum calidarum ſit cauſa ſalſedinis maris oſtendit ariſtotiles ꝑ multa ſigna. Primum ſignum ē ꝙ mare verſus auſtꝝ eſt magis ſalſum: qꝛ ꝑ calorem ſolis ibi plures eleuantur exalationes iterum deſcendendo in mare. Secundum ſignum eſt ꝙ aqua maris eſt calidior alijs aquiſ ⁊ hoc eſt propter permixtionem exalationum prius calefactarū. Tertium ſignū eſt ꝙ ſi qs vas cereū vndiqꝫ clauſum in mare poſuerit aque q̄ ꝑ poros cere igrediūtur dulces erūt et potabiles: et hoc ē ſignū ꝙ terreſtreitates q̄ per huiuſmōi poros ingredi nō pñt faciūt in aqua ſalſedinē. Aliud ē ſignū eſt ꝙ aqua maris groſſior eſt alijs aquis: ⁊ ideo maiꝰ pondus portat. Non ſic autē ſalſi ſūt fontes et fluuij: quia cum ſint ſtricti ⁊ anguſti ⁊ ideo in ipſos non poſſunt cadere tot exalationes quot cadunt in mare. Item qꝛ gñant intra terrā tō aq̄ dulces noue ⁊ po

tabiles cōtinue ab origine fontiū et flu-
uio℞ pcedunt que impediunt ſalſedi-
nez. Sunt tñ aliqui fontes ⁊ fluuij ſalſi
diuerſos ꝙ colores et ſapores habētes
Cui⁹ ratio eſt ꝙ per virtutē ⁊ influxum
corpo℞ celeſtium infra terram generan-
tur multe exalationes que quādoꝙ in-
flāmant ⁊ inflāmant. quaſdā ptes terre
et ideo aque fluuiales et fontales p hu-
iuſmodi loca trāſeuntes diuerſos colo-
res et ſapores cōtrahunt: ob hoc reperi-
unt aliqui fontes calidi alij ſalſi alij ace-
toſi alij amari. ¶ Et ſciendum ꝙ maria
ſunt in multiplici differētia. quodā eñ eſt
mare magnū qđ dicit occeanū ⁊ totā cir-
cuit terrā. alia ſunt maria mediterranea
que in aliqua ſui pte cōiungunt cū occe-
ano ⁊ nominant ſm varietatē loco℞ in
quibus ſunt: inter que mare ocean⁹ in-
gredit p anguſtū introitū marrochij ꝟ-
ſus hiſpaniam dicit magnū p cōparationē
ad alia qđ qdē ab occaſu fluens in meri-
die vergit ac deinde vſꝙ ad orientem p
mediam terrā diffundit aziam africā et
europam terminās que tres ptes orbis
a filijs noe poſt diluuiū diuiſe fuerūt et
inhabitate: inter quos ſem cū poſterita-
te ſua aziam que quaſi medietatem ter-
re habitabilis verſus orientem cōtinet
poſſedit: iaphet aūt europā que a ſeptē-
trione vſꝙ ad occidētē ptingit. Cham
vero africā que ab occidente p meridiē
ſe extendit. ¶ Notādū inſup ꝙ luna ha-
bet influxum ſpecialem ſup humida. vt
patet in conchis ⁊ oſtreis que ſunt meli-
ores in plenilunio ꝙ in lune decremen-
to. Hinc eſt ꝙ ipa luna p ſuā influentiaz
que deriuat in hec inferiora mediantib⁹
ſuis radijs luminoſis eſt cauſa fluxus et
refluxus maris vnde cū luna aſcendit a
pte orientis ſup orizantem vbi eſt mare
tūc icipit mare fluere quouſꝙ pueniat ad
punctū meridiei. Sed quando luna de-
clinat a puncto meridiei refluit quouſꝙ
veniat ad pūctū occidentis. Et quando
recedit a puncto occidentis iterū fluit q
uſꝙ pueniat ad angulum noctis qui op-
ponit puncto meridiei. Sed qñ decli-
nat ab angulo noctis iterū refluit quouſ-
ꝙ pueniat ad punctū orietis. Ratio hu-
ius aſſignat a quibuſdā ꝙ radij lune p
quos reſpicit mare cū occurrunt medio
denſiori frangunt ad ppendicularē line-
am ideo ſm ꝙ luna magis ac magis ac-
cedit ad lineam ppendicularē que ſup-
ponit puncto meridiei radij ei⁹ magis
vniunt et fortificant ⁊ p pñs magis cō-
tinue rarefaciunt aquā maris diſgregā-
do ⁊ rarefaciēdo terreſtreitates aque ad-
mixtas ideo aqua ſic rarefacta ebulit vn-
diꝙ ⁊ defluit. Sic quādo luna recedit a
puncto meridiei tūc ptinue radij magis
ac magis declināt a ppendiculari ⁊ con-
tinue debilitant: ⁊ ſic iterū refluit mare
quouſꝙ luna pueniat ad punctū occidē-
tis. Similiter poſt receſſum lune a pun-
cto occidentis mare incipit cōtinue de-
fluere quouſꝙ pueniat ad angulum no-
ctis. Et p receſſū ab angulo noctj mare
iter℞ icipit refluere. Si vel videre qd ſu-
p his ſentiat ſco. vide. xiij. di. ij. ſniar℞

De ſpiritib⁹ ⁊c. Ca. II

Poſtꝙ ariſt. determinauit d̄ ma-
ri: hic cōſequēter determinat d̄
ſpiritib⁹ ſeu vētis qui dicunt venti a ve-
hementia motus. Eſt aūt ventus ſm ari-
ſto. multitudo ſicce exalatiōis terreſtris
mote circa terrā. Per calorem nāꝙ ſo-
lis ⁊ alio℞ aſtro℞ eleuat exalatio calida
et ſicca: nō inflāmat a corporibus terre-
ſtribus vſꝙ ad mediā regionē aeris q a
frigiditate medie regionis repcutit in-
ferius. Et quia talis exalatio leuis ē tē-
dit ſurſum et nitit aſcēdere ideo pter
diuerſitatē illorum principiorum mouē-
tium mouetur localiter ⁊ hoc dimittens
do latus vbi ſibi obuiat maius repellēs
ad oppoſitā partē tendendo Sic eñ ob-
uiat excellens frigidum a parte aquilo-
nari a parte vero auſtrali exceſſiuū cali-
dum. Non eſt autē talis inflāmatio ex-
halabilis ratiōe humiditatis aquee ad-
mixte. vnde dicit ariſt. ꝙ vbi plurimam
aquam terra ſuſcipit hic plurimā neceſ-
ſario fieri exalationē ſimili modo vt ex

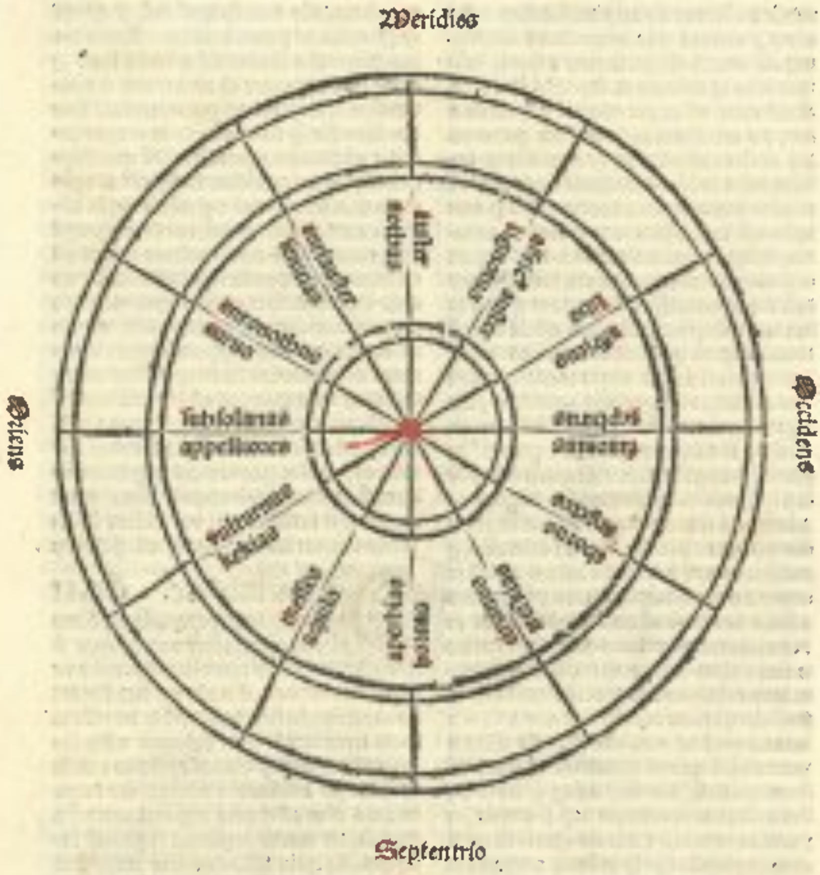

aridibus lignis fumium. Exalatio autē hec vētus eſt. Sicut autem pluuia cauſatur ex exalatione humida ſic vētus. ex exalatione ſicca. Et ſic quando plus habundant exalationes vaporoſe fit pluuiarum multiplicatio. Cum vero magis vigent ſicce et fumoſe generantur venti Et q̄uis nūq̄ ſit humiduz ſine ſicco nec ſiccum ſine humido vt dicit ariſto. exalationes tamen dicunt̄ humide vel ſicce ſm̄ illud illud in quo excedunt. Fuit autem quorundam opinio q̄ ventus nihil aliud erat niſi aer cōmotus que opinio improbat̄ ab ariſtotile. Cū em̄ aer ſit humidus ventus vero ſiccus: vnde p̄ ipm̄ deſiccantur madefacta ſequitur q̄ ventus nō erit aer licet cum cōmotione ventorum fiat aeris cōmotio. ¶ Dicit etiaz ariſtotiles q̄ ſol eſt cauſa generationis et ceſſationis ventorum. licet diuerſimode. eſt enim cauſa generationis ipſoruz terrā̄ mediocriter. ſ. calefaciendo ꝛ deſic

de fumus ſurſum eleuãdo. Sed eſt cauſa ceſſationis per calorem exceſſiuum exalationes eleuatas diſgregando ⁊ cõſumendo ac etiam terram ſic adurendo vt exhalare non valeat. Non enĩ ſol trahit humorem a terra ſolum ſed etiam ipſam deſiccat ſic ꝙ in terra eſt multus ignis et multus calor per influxum ſolis ⁊ aliorum aſtrorum generatus vt dicit ariſt. Magne etiam pluuie faciunt ceſſare vẽtos opilãdo poros terre et materiam vẽti preſcindendo que iterum per calorem ſolis eleuantur ac vapores reſurgũt. licet autem ventus ſit exalatio calida et ſicca diuerſi tamen venti varias qualitates accidentales trahunt ex locis a quibus et per que flant ſicut boreas eſt frigidiſſimus quia flat a loco frigidiori.

¶ Ponit quoqꝫ ariſto. xij. ventos quorum quattuor ſunt principales correſpõdentes quattuor regionibus mundi. ſ. orienti occidenti ſeptentrioni et meridiei. Et quilibet horum habet collaterales duos. Eſt autem regio orientalis cum ſuis ventis calida ⁊ ſicca cõueniẽs cum colera cum eſtate cum iuuentute et cum igne in qualibet huiuſmodi · quia omnia iſta ſunt calida et ſiccca. Regio autem occidentalis cum ſuis ventis eſt frigida ⁊ humida in hoc cõueniens cũ aqua cum flegmate cum hyeme cum ſenectute. Septentrionalis regio cũ ſuis ventis eſt frigida et ſicca ⁊ conuenit cum autumno cum terra cum melancolia ⁊ cum ſenio ſeu vltima etate. Auſtralis vero regio cum ventis ſuis eſt calida et humida conuenientes cũ ſanguine: cũ vere: cum aere: cum adoleſcẽtia. Sunt autem quattuor venti principales ſcꝫ ſubſolanus zephirus boreas et auſter. Subſolanus flat ab oriente equinoctiali in quo ſcꝫ ſol oritur dum eſt in libra vel in ariete. Unde dicitur ſubſolanus eo ꝙ ſub ſolis ortu oriatur. Et habet duos ventos collaterales ſcꝫ vulturnum qui flat ab oriente eſtiuali vbi videlicet ſol oritur dum eſt in cancro: ⁊ dicitur vulturnus ſm aliquos eo ꝙ valde tonat: ſm alios autem eo ꝙ vultui nocet: habet etiam eurum qui flat ab oriẽte hyemali vbi ſcꝫ ſol oritur dum eſt in capricorno. et dicitur eurus quaſi eous id eſt orientalis.

¶ Secundus ventus principalis eſt zephirus qui oritur in occidente equinoctiali oppoſitus ſubſolano: ⁊ dicitur zephirus eo ꝙ flores ⁊ gramina eius flatu viuificantur. et habet duos collaterales ſcꝫ fauonium qui oritur in occidente hyemali. et dicitur fauoni⁹ quia fouet terre naſcentia. habet etiam chorum qui ab occidente eſtiuo flat. et dicitur chorus quaſi ventorum chorum faciens ipſorum circulum claudendo.

¶ Tertius principalis eſt boreas dict⁹ ſic eo ꝙ a boreis partibus flat et dicitur ſeptembrionalis quia ſub circulo ſeptẽ ſtellarum polum circumeuntium orit̃. hic habet circium a parte orientali. et dicitur circius quaſi circa chorum quia ſcꝫ eſt choro coniunctus. A parte vero orientali habet aquilonem qui dicitur quaſi aquas ligans. Cum enĩ ſit gelidus vẽtus et ſiccus aquas ſtringit et pluuias diſſipat poros terre ꝯſtringendo ne poſſit euaporare. et ideo aerem depurat abſcindendo materiam pluuie. ¶ Notandum tamen ꝙ a quibuſdam ponit̃ aquilo ventus ſeptentrionalis ⁊ boreas ei⁹ collateralis que variatio nominum habet ortum a conuenientia ⁊ propinquitate huiuſmodi ventorum: Sic fauonius a quibuſdam ponitur ventus principalis et zephirus eius collateralis.

¶ Quartus ventus principalis eſt auſter oppoſitus vento boreali ſeu ſeptentrionali. et dicitur auſter quaſi hauriẽs aquas hic enim nebulam nutrit: aerem corrumpit ⁊ peſtem gignit. Calore enĩ ſuo facit euaporare naturale calidum et ſic ſubintrat calidum aeris corruptum. hic habet affricum ex parte occidentali qui ſumit nomen ab affrica regione a qua initium flandi ſumit. A parte vero oriẽtali habet nothũ qui euro auſtro de

quia ex vna parte habet eurum ⁊ ex alia habet auſtrum. ¶ Et ſciendum ꝙ licet venti boreales flent a polo artico non tn̄ flent vſqꝫ ad polum antarticum: nō bene poſſunt tranſire tropicū cancri ꝓpter nimiū calorē exiſtentē inter duos tropicos. Sic vent⁹ genit⁹ ſub polo antartico nō pōt ad nos ꝑuenire quia conſumit a calore torride zone exiſtente inter duos tropicos. Quapropter vt dicit ariſt. auſter in noſtra terra habitabili flans a parte meridionali nō flat a polo antartico nec a tropico hiemali ſed a tropico eſtiuali. ¶ Sciendum inſuper ꝙ licet plures vēti poſſint inſimul flare nō tamen venti oppoſiti ſꝫm lineam diametralem vnus enī alium vel impediret vel totaliter exterminaret. ¶ Item ſciēdum ꝙ aliquādo materia venti reſoluit in aerem: quia enī multum diſpergit debilitatur ⁊ ſic ab aere circūſtante in aerē conuertit. aliquando etiam ꝓpter vapores humidos habundantes tū eis alteratur et totum in aquam cōuertit. Poteſt etiam reſolui in terram ſicut vapores humidi in aquam.

E agitatiōe ⁊c. Ca. III

Hic ariſto. determinat de terremotu: qui ſꝫm ipm generat ex vēto incluſo in viſceribus terre qui ibidē impetuoſe mouet ſicut mouetur ventus in aere ⁊ querens exitum continue fortificatur ꝑ antipariſtaſim. ſ. ꝑ frigidum circūſtans Et quia exire nō valet ſuo impetu cauſat terremotum Licet nāqꝫ terra ſit naturaliter ſicca tamen habet in ſe multam humiditatem ratione imbriū ⁊ pluuiarum in ipſa receptarum ita ꝙ poſſunt per calorem ſolis multe exhalationes ex ipſa generari non ſolum ad extra ſed etiam ad intra in cōcauitatib⁹ eius mediante calore et igne in ipſo incluſo. hec aūt exhalatio quādoqꝫ exit ꝑ poros terre ⁊ tunc in aere facit magnos ventos quādoqꝫ vero nō valet exire et tūc facit terremotū. ¶ Eſt āt duplex cauſa quare hmōi exalatio non valet terrā exire vna eſt qꝛ non eſt ſatis ſubtilis ſed groſſa Alia eſt quia vbi talis exalatio ē ſubtilis lꝫ terra ſit ab intra poroſa ⁊ ſpōgioſa eſt tamen ab extra dura et cōpacta cuiuſmodi eſt terra ſaxoſa et ſic exalatio non valet exire vnde vbi terra eſt rara ⁊ poroſa intra et extra nō fit cōmunit terremotus. ¶ Q autē terremotus generetur ex exalatione ventoſa declarat ariſto. ꝑ multa ſigna quorum vnum eſt ꝙ terremotus maxime fiunt tempore tranquillo quod eſt ſignum ꝙ exalationes q̄ ſunt materia ventorum ſunt tunc intra terram vbi ſunt principiū motus eius. Aliud ſignū eſt quia ī animalib⁹ ex modico ſpiritu cauſat pulſus ⁊ tremor mēbrorum ⁊ totius corporis nō eſt ergo mirum ſi multi ſpiritus in terra incluſi poſſint ipſum mouere ſꝫm aliquā eius partem. Ad hoc confert ꝙ ventus impetuoſus euellit arbores ⁊ ſubuertit edificia. ¶ Durat autē terremotus aliquādo ꝑ xl. dies in vna regione ⁊ quādoqꝫ ꝑ vnū vel duos annos. Cui⁹ ratio eſt magnitudo exalationū in terra incluſarū. Cauſat quoqꝫ ſonus in terra ante terremotū ratione motus exalationis cōtra terram hinc inde agitante ipāmqꝫ terrā ſuo calore cōburentis ⁊ incinerantis ſicut cauſatur ex aere verberato vel percuſſo ad aliud corpus Fit etiā terremot⁹ ſꝫm ariſto. aliquādo in latum et ſic vocatur tremor. Aliquando vero per eleuationem terre ſurſum et ſic dicitur pulſus. Unde recitat ariſtotiles de quodam terremotu tempore ſuo facto in quo pars terre intumuit ⁊ aſcendit velut collis moles terre qua tandem rupta exiuit multus ventus qui flammam et cinerem eleuās quandam ciuitatem propinquam penitus incinerauit.

Ca. II
E coruſcatione ⁊c.

Hic determinat ariſtotiles ꝺ tonitruo Ad cui⁹ euidētiā ꝑſupponit ꝙ ab iſtis īferiorib⁹ eleuat⁹ duplex exhalatio. ſ. calida ſicca ⁊ calida

et humida q̄ q̄dc̄ exalationes ſil' eleuari
pñt ita ꝙ ex eis vna p̄t fieri ꝯſiſtentia q̄
pōt eleuari vſqȝ ad mediā regionē aeris
vbi illud qḋ ē frigidū ꝛ hūidū ꝯdēſat̄ et
ꝯuertit̄ i nubē extē ſaȝ admodū c⁹dā pel
licule circa calidū et ſiccū ꝛ tūc exalatō
calida et ſicca fortificat̄ ꝑ antipaſtaſim
et inflāmat̄ et fugiendo hincinde nubē
frigidā exitū qȝ petēdo ꝑcutit ad latera
nubis et demū nubes in aliqua ſui ꝑte
frangit̄ et ſic app̄et illa inflāmatio q̄ co-
ruſcatio dr̄ Sonus vero cāus ex violē-
ta ꝑcuſſione illi⁹ exalationis ad latera
nubis: et ex nubis fractiōe dr̄ tonitruȝ
Quādoqȝ etiā exalatio illa in exitu ob-
uiat alteri nubi multū aquoſe et ibi exti
guit̄ in qua extinctione cauſat̄ ſon⁹. Ex
emplū h⁹ p̄tȝ in ferro ignito poſito ī aq̄
Licet aūt tonitruū ſit ꝑus coruſcatōe ſꝑ
us tū apparet coruſcatio q̄ꝫ audiat̄ toni-
truū q: viſus anticipat auditū. Cauſat̄
ꝯo varietas tonitrui ſcḋm diuerſam di-
ſpoſitionē nubis et etiā exalatiōis. Naȝ
q̄nto nubes ē denſior tāto maior requi-
rit̄ ꝑcuſſio et maior exalatio ad hoc ꝙ
frāgat̄ ideo faciūt maiorē ſonū. ¶ Sicut
aūt aliq̄d mixtū ex ſicco et hūido ita pōt
indurari mediāte calore vt ex ip̄o fiat la
pis vt patet in tegulis: Sic etiā ex illa
cōſiſtentia exalationis ſicce et humide
quādoqȝ ꝑ calorē cauſat̄ lapis q̄ dr̄ ful-
mē ſeu cune⁹ fulminis. et q̄ in ꝑte ante
riori eſt acut⁹ q: illud qḋ ē ſubtili⁹ ante
cedit ꝓpter velocitatē mot⁹. Quia enī
cōſiſtentia nubis ē maior et fortior in ſu
periori ꝑte rōne frigiditatis ip̄m ꝯdēſā-
tis ideo in inferiori ꝑte q̄ eſt debilior frā
git̄ nubes ꝛ ſic fulmē a ſuperiori ꝑte nu
bis impetuoſe ad terrā ꝓpellit̄. Sumit̄
etiā fulmē ex exalatione ſicca et inflam
mata q̄ ab ip̄a nube frigida ꝓpellit̄ ad
terrā corp̄a ſup̄ q̄ morā trahit adurēdo.
Exurit nāqȝ hoīeȝ ſine leſiōe veſtiȝ ꝛ frā
git gladiū ſine leſione vagine. Cui⁹ rō
eſt vt dicit ariſt. q: talis exalatio ꝓpter
eius ſubtilitatē ꝛ motus velocitatē cor-
pora rara ꝑuenit ꝑtrāſiens anteq̄ꝫ igni-
at. ꝑ oppoſitū vero corpora denſiora ſi-

bi reſiſtentia ſup̄ que morā facit exurit
atqȝ denigrat.

Incipit tertius metherorū.

¶ De halo ꝛc. Poſtq̄ꝫ ariſt. determinauit
d̄ tonitruo. h̄ determinat de
halo ꝛ yride que vident̄ de
ſurſum et cauſant̄ ex ꝯmix-
tione lucis cū vapore. ¶ Ad cuius eui-
dentiam ſciendū ꝙ radius viſualis ē lu
men directe multiplicatū a corp̄e lucido
ꝑ aliqḋ mediū. et multiplicat̄ tale lumē
in medio ſubito q: mediū eſt in potē-
tia vltimo diſpoſita ad ſuſceptionē lumi
nis nec lumen in eo rep̄perit ꝯtrariū Si
cut aūt lumen qḋ ē ſpecies lucis dicitur
radius viſualis corp̄is luminoſi ſeu lu-
cidi ſic etiā ſpecies viſibilis corporis co
lorati illuminati in directū multiplicat̄
dicit̄ radi⁹ viſualis: ſunt q̄ȝ linee radio-
ſe naturales ſcḋm ꝑſpectiuā ſicut ꝛ ſpeci-
es lucis vel coloris radioſe multiplica-
te. Corpora tū luminoſa principalit̄ di-
cūt̄ radiare q: radii eoꝝ cetera illuſtrāt
p̄cipue ſol cui⁹ radii ſunt ſenſibiles Eſt
aūt ꝓprietas lucis vel coloris diffunde-
re orbicularitet ita ꝙ a quolibet puncto
corporis illuminati vel lucidi in quoli-
bet pūcto medii exiſtentis infra ſperam
actiuitatis ip̄ius corporis multiplicat̄ ni
ſi ſit corpus opacū īpediens. ¶ Diuidit̄
aūt radius viſualis dupliciter. vno mō
ꝑ radiū ꝑpendicularem et obliquū ala-
cem ī ſua ꝑſpectiua. ꝑp̄dicularis dicit̄
qui cadens ſup̄ aliquē lineā vel ſup̄ficiē
relinquit ex vtraqȝ parte duos angulos
rectos et radius obliquus nō. ſcḋo diui
dit̄ ꝑ radium rectum ſiue recte multipli
catum et radiū reflexum ſeu fractū. Re-
ctus radius eſt qui diffundit̄ a lumino
ſo medio eiuſdē diaphaneitatis q̄ꝫ tū du-
rat virtus luminoſi. Radius reflexus ē
ille q̄ occurrāte corpore opaco anteq̄ꝫ ter
minetur virtus actiua luminoſi diffun-
ditur in partem oppoſitam reſiliēdo. ſ.
verſus luminoſum a quo ꝓcedit. Radi
us fractus eſt qui occurente medio alte
rius diaphaneitatis non tamen omnino

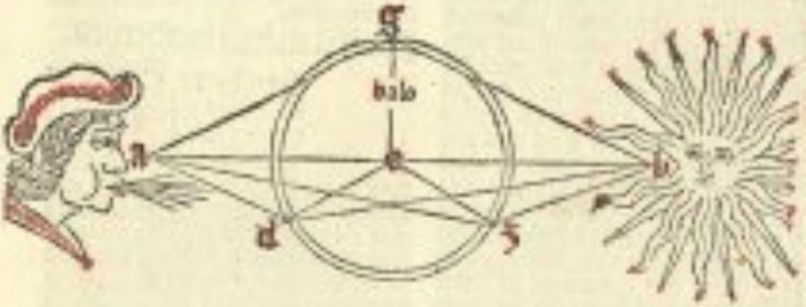

opaco multiplicatur in iſto medio vlte-
rius ſcʒ ꝓcedendo nõ tamen ſm lineã
rectã ſed incidit ibi angulus. Quando
aũt occurrit mediũ dẽſius frangit radiꝰ
obliquꝰ accedendo ad radiũ ꝑpendicu-
larem. Cuiꝰ ratio eſt radius ꝑpendicu-
lariter cadens ſuꝑ quodcunqꝫ mediũ ẽ for
tiſſimus in agendo cũ ſit rectior ⁊ breui
or ⁊ ideo nõ frangit qꝛ fortitudo ſua nul
lius diaphaneitatis obiectione hebetat
Cum ergo maior diaphaneitas minus
reſiſtat luci faciliorqꝫ ſit trãſitꝰ ꝑ vnum
mediũ ꝙ ꝑ reliquũ ⁊ trãſitus nõ ꝑpendi
cularis tãto ſit debilior ꝙto a ꝑpendicu
lari remotior et tanto fortior ꝙto ei ꝓ-
pinquior ad agendũ in medium denſius
requirit ſitus ꝓpinquior ꝑpendiculari
radio talis eſt ſitus radij fracti ad ꝑpen
dicularẽ verbi gratia a corpore lumino-
ſo a. ꝑ aerẽ ſupra aquã cadit radius per
pẽdicularis a.g. nec frangit oĩo nec ca-
dit oblique. a.c. que linea ꝓcederet ĩ.b.
ſi eſſet mediũ ſimile ſʒ frangit verſus ꝑ-
pendicularẽ.e.d. vt pʒ in hac figura.
Dum aũt occurrit mediũ rarius frangit
radius obliquus recedendo ꝓpter op-
poſitam cauſam qꝛ ei medium ſubtilius
minus reſiſtit minor fortitudo ꝯgruit ra
dijs in ipm a medio denſiori cadentibꝰ
verbi gratia ſit luminoſum .b. exiſtens
in aqua a quo cadit.b.k. radius ꝑpen-
dicularis ⁊.b.l. obliquus in aere. Dico
ꝙ ipe.b.l. non ꝓcedit directe in.o.nec
frãgit verſus ꝑpendicularẽ.l.p.ſed ab
illa cadit in.q.ſicut patet in figura ſeqn
ti. Sciendum vlterius ꝙ quãdo cũqꝫ
radius reflectitur oportet ꝙ angulus re
flectionis ſit equalis angulo incidentie ⁊
econuerſo. Dicitur autem angulus inci
dentie angulus cauſatus ex radio cadẽ-
te ſuꝑ ſuꝑficiem ⁊ linea imaginata ibidẽ
erigibili. Sed angulus reflectionis eſt
angulus cauſatus ab eadem linea reuer
berata a ſuꝑficie ſuper quã cadit verſus
locum corporis luminoſi ſiue colorati il
luminati qua ꝓpter radius perpendicu
lariter cadens vel totaliter tranſit ꝑ me
dium vel reflectitur in ſeipm. Si eñ ꝑ
aliam lineam reflecteret ꝑ minorem an-
gulum reſiliret ⁊ ſic non eſſent equales
anguli incidentie ⁊ reflexionis. Angu-
lus vero oblique cadens ad ꝑtem aliã
oblique reflectit. Notandũ ꝙ licet re
flectio ⁊ refractio multum differant vt
patet ex ꝓdictis large tamen vnum ſu-
mitur pro reliquo. Unde ariſto. aliquã-
do vtitur nomine vnius pro nomine al
terius refractionem quoqꝫ ꝯcomitatur
reflectio. Unde licet radiꝰ partim aquã
ingrediatur ⁊ ibidem refrangatur quia
tamen aqua non eſt corpus omnino dia-
phonum ſed habet quandam denſitatẽ
ideo quantũ ad ſui nobiliorem puritatẽ
reflectitur ab aqua. vt habet gloſa ꝑi-

me ꝓpoſitionis ſecunde ꝑtis perſpecti-
ue piſani. Item ſciendum ꝙ ad hoc ꝙ
fiat reflectio ſenſibilis ꝑ quam fit repſen-
tatio perfecta rei vidende oportet ꝙ cor-
pus a quo fit non ſit aſperum ſed magis
politum et terſum ſeu mundū. Partes
enim aſperi corporis non habent cōfor-
mitatem adinuicem ideo quelibet facit
ſuam ꝓpriam reflectionem ⁊ ꝓpter hoc
quaſi diſſipant totam ſpeciem ita ꝙ non
poteſt integra ad oculum peruenire Sȝ
ꝓpt̄ equalitatē ⁊ lenitatē ſuperficiei cor-
poris polliti omnes partes concordant
in vnam actionem et ideo reddit ſpeci-
es vna integra vſqȝ ad oculuȝ ⁊ ideo fit
viſio manifeſta non tñ ita perfecta ſicut
quando oculus videt ꝑ lineam rectam
quia reflectio omnis debilitat ſpeciem
vt dicunt perſpectiui. ¶ Ulterius dicē-
dum ẜm ariſtotilem in hoc tertio ꝙ ali-
quando fit reflectio radij viſualis ab ae-
re vel ꝓpter eius ingroſſationem vel ꝓ
pter notabilem debilitatem viſus vt ex-
emplificat de quodam qui ſemper vide-
bat faciem ſuam in aere quia ex debili-
tate virtus viſiue non poterat penetra-
re aerem ſibi propinquū ſicut poteſt fa-
cere virtus fortis. ¶ Ex predictis po-
teſt īferri ꝙ radius viſualis exit ab ocu-
lis ſicut a corporibus ſed non ita fortis
cum viſus frangatur ab aere vel ꝓpter
ingroſſationem aeris vel propter nota-
bilem viſus debilitatem. ¶ Sed contra
hoc arguit̄ qꝛ in libro de ſenſu ⁊ ſenſa-
to dicit ariſto. ꝙ viſio nō fit extramitten-
do ſed intus ſuſcipiendo ſpeciem obie-
cti viſibil̄. ¶ Ad hoc reſpōdet̄ vno mo-
do ꝙ ea que dicit hic ariſto. dicit ẜm cō-
munem opinionem antiquorum. In li-
bro autem de ſenſu ⁊ ſenſato loquit̄ ẜm
ꝓpriam opinionem Aliter vero reſpon-
detur ab alijs ꝙ ariſto. in libro de ſenſu
⁊ ſenſato non negat qñ fit emiſſio radij
viſualis ab oculis: ſed impugnat hu-
iuſmodi emiſſionem eſſe cauſam princi-
palem viſionis nō tamen neget ipſaȝ cō-
comitari viſionem. Impugnat eñ hu-
iuſmodi radioſ eē corporales ſicut pone-
bat empedocles Quicqd ſit de re prima
reſponſio eſt cōior. Ad. ꝙ fortis fantaſia
quam habebat antiphon de figura ſua
erat cauſa videndi faciem ſuam in aere.
¶ His p̄miſſis videndum eſt quomodo
halo habet fieri. Ubi ſciendum ꝙ halo
grece idē eſt ꝙ corona latīe. Eſt eñ qui-
dam circulus apparens circa lunā ⁊ ſo-
lem ⁊ circa quedā alia aſtra ⁊ cauſat̄ ex
vapore vniformi nō multū denſo exiſtē-
te inter viſum noſtrū ⁊ aſtrum. Radius
enim aſtri incidens perpendiculariter
ſuꝑ huiuſmodi materiam cum ſit fortiſ-
ſimus diſſipat medium vaporis faciens
ipſum fluere circulariter verſus ꝑtes ex-
tremales. Radij vero oblique ſuꝑ hūc
vaporē incidentes fractiqȝ ad radium ꝑ-
pendicularem hunc vaporem hincinde
illuminant. Exemplum hui⁹ eſt ſi lapis
perpendiculariter cadat infra aquaȝ pa-
tet ad ſenſum ꝙ ibi fiunt inundationes
circulares. videtur etiā halo habere co-
lorem albium ratione luminis incidētis
ſuper illum vaporem qui eſt rarus ⁊ nō
multum condenſatus. Et ſciēdum quā-
do halo ingroſſatur ⁊ inſpiſſatur tūc ſe-
quitur pluuia: ſed quando materia eius
ſegregatur et rareſit eſt ſignum ſerenita-
tis. Si vero rumpatur ⁊ diuidatur eſt ſi-
gnum flatus ventorum.

Conſequēter videdū ē
d yride. Circa qđ ſciēdū ꝙ yris
cauſat̄ ex reflectiōe radiorū ſola-
rium a nube rorida ſoli oppoſita exiſtēte
in ꝓpinqua diſpoſitione ad pluuie ge-
nerationem: qui quidem reflectuntur a
nube ẜm tres piferias nubis ad oculos
noſtros exiſtentes inter ſolem ⁊ nubem
poteſt etiam cauſari a luna ſed non niſi
raro Sunt autem in yride tres fantaſie
ſiue apparentie coloris ẜm tres periferi-
as ſeu ſemicirculos vel minores portio-
nes circuli ita ꝙ in ſuperiori eſt color
puniceus: in media viridis: ⁊ in infima
alurgus: qui quidē cauſant̄ ex rara refle-
ctione radioꝝ ſolis a nube deſa ſoli op-
poſita. Sicut enim ex varia mixtione

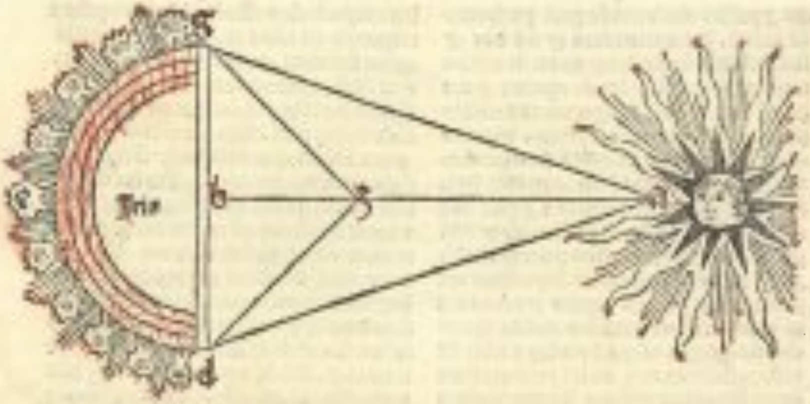

cauſarum coloris cauſant̄ diuerſi medij colores. Sic etiam ꝑ mixtionem nubis ⁊ luminis ſm̄ diuerſas reflexiones ap-parēt ī yride diuerſi colores. Unde q̄n-to eſt maior reflexio radioꝝ ſolariū a nu-be tanto apparet maior albedo et fit ma-ior receſſus a nigredine ⁊ ſic vbi ap-paret color puniceus in yride maior eſt reflexio ꝙ̄ vbi apparet color viride vł al-urgus quia punice⁹ plus accedit ad al-bedinē ꝙ̄ alij colores. Unde puniceus eſt color rubeus ad albedinem tendens Sed alurgus eſt color plumus ſeu azu-reus tendens ad nigredinē Et viridis color medio mō ſe habet inter pūiceū ⁊ alurgū et minus accedit ad nigredinem ꝙ̄ alurgus et minus ad albedinē ꝙ̄ pu-niceus. Cum ergo radius ꝑpendicula-ris ſit fortiſſim⁹ ſequit̄ ꝙ ipe incidēs di-recte ſupra nubem ipſam penetrat et ab ipſa nō reflectit̄ ad cauſandum apparē-tiā coloris. Et q: in inferiori arcu radij magis accedunt ad ꝑpendicularem ꝙ̄ radij incidentes in ſuperiori iō ſunt for-tiores ad penetrādam et ſic minus re-flectit̄ de lumīe ad oculū quia ꝓpter ap-paret ibi color alurgus qui accidit ad ni-gredinē Sed in ſuperiori radij magis re-cedunt a ꝑpendiculari ideo modicū ſuf-ficiunt penetrare nubē et ſic intenſi⁹ re-flectunt̄ ad oculū. Rōnabiliter ergo ibi apparet color puniceus tendens ad al-bedinem. In medio aūt arcu medio mo-do ſe habent ita ꝙ ꝑtim penetrant̄ ⁊ ꝑ-tim reflectunt̄ ideo ibi debet apparere color medius inter alios et talis eſt vi-ridis et ſic in yride apparent tres colo-res cauſati ꝑ reflectionem. Apparet eti-am ibi quidam color ꝑ iuxta poſitionē viridis ⁊ punicei qui ab ariſto. vocatur zancos qui eſt color glaucus vel citrin⁹ Cū eñ oppoſitū iuxta oppoſitū magis re-luceat: rubeus color apparens iuxta vi-ridē videt̄ albior ꝙ̄ ſit. Ex hoc fit cū iris incipit diſſolui tūc eñ ꝓpter nubis diſ-gregationem color puniceus marceſcit et declinat verſus colorem ſub albū vel vel glaucum. ¶ Notandū inſuꝑ ꝙ quā-do fiūt duo irides inferior iris habet co-lores ꝑ oppoſitū ſituatos ad colores ſu-periorū q: color alurgus eſt ſuperior et puniceus inferior. Cuius rō eſt q: ſupe-rior arcus inferioris iridis ꝓpinquior ē loco vbi dominat̄ radius directus in for-titudine ⁊ iō in ipſo fit pauca reflexio ꝙ̄ admodū in inferiori ꝑte ſuperioris iri-dis. in inferiori aūt arcu īferioris fit plu-rima reflectio radioꝝ ſicut in ſuꝑiori ar-cu ſuperioris iridis. Apparēt aūt ſupe-rioris colores iridis remiſſiores ꝙ̄ inferi-oris q: ſuperior longius ꝓtendit̄. Ap-parent vero duo yrides quando nubes

ingroſſata ē multum ꝓfunda. ¶ Notandum inſuꝑ ꝙ iris apparet ꝑ modum ſemicirculi vel minoris portionis circuli. Qđ ſic declarat: qꝛ centrum iris ē punctus quē tangit linea recta ꝓcedēs a cētro ſolis ꝑ centrum oculi. Añ qñ iris apparet ſuꝑ vmbra cauſata ab hoīe vidēte iridem ꝓicitur recte contra centrum iridis. Sed punctus quē ꝑcutit linea p̄dicta ē punctus in oriſante ꝛ in ſuꝑficie terre: ergo ſupra terraꝫ relinquitur ſemicirculus: ꝛ hoc ſole exiſtente in orizante et nube in occidente: vel ecōtra. Ex hoc ſequitur ꝙ q̄to ſol magis eleuabitur ſupra oriſantē: tāto minor apparebit iris. Et quātum eleuat linea recta tranſiens ꝑ centrū oculi in vna ꝑte tm̄ deprimitur in alia: vt patet ad ſenſum. Ex hoc etiaꝫ patet ꝙ nunꝙ̄ centrū yridis eleuat vltra circulū orizantis: Sic em̄ oporteret ſolem deprimi ſub oriſante. Oportet ergo ꝙ vel ſit in oriſante: ꝛ ſic yris apparꝫ ꝑ modum ſemicirculi vel ſub orizante: ꝛ ſic yris apparet ꝑ modū portionis minoris circuli: non em̄ apparet de yride niſi quod eſt ſupra oriſantem. ¶ Quia vero in p̄miſſis facta eſt mentio de radijs viſualibus corꝑm luminoſorum terminatꝫ ad oculū: de eius diſpōne aliqua breuit dicam. Ut enī habetur. 3j. ꝓpoſitōe prime partis perſpectiue. Primo in oculo eſt tunica conſeruatiua que ē fortis ad retinendū totū oculū in diſpōne ſua intra quam ē tunica que dicitur cornea: quia cornu eſt ſilis: que quidē eſt diaphana vt ſit ſpeciebus puia. Intra iſtam aūt ē tunica que vuea dicitur: que magna ē ad vue ſimilitudinē: ꝛ vt cōſeruet in ea humor in quo viget viſus habens in anteriori ꝑte ſua foramen circulare vt tranſeat ꝑ eā ſpecies intra q̄ eſt humor albugineus ſimilis albugini oui. Interius vo humor glacialis glaciei ſimilis: qui diuidit in anteriorē et poſteriorē: que ſubtilior ē in anteriori ꝑte: et hee oēs circūdantur tela quadam ſubtili: que aranea dicitur: ſimilis tele aranee: cuius officiū ē humorem illum fluidū continere.

¶ Demū dicit ariſto. in hoc tertio: ꝙ ſicut ſupra terrā: ſic etiā ad intra generant q̄dam corpa ex vaporibus ꝛ exhalatōibus in ea incluſis. Ex ſicca enī exhalatōne a dn̄o: cum ſcꝫ ignitur ꝛ diuerſimode conſumitur ꝛ exurit intra terrā vtute corporum celeſtium generant foſſibilia: vt lapides illiquabiles: vernix: ſulphur: ꝛ q̄dam pulueres terre defoſſe conſiles. Ex exhalatōne aūt vaporoſa ſeu humida a domino a frigiditate continētis diuerſimode coagulata gñant metalla q̄ꝝ q̄dā dnr̄ fuſilia: ſeu liq̄bilia que ſcꝫ fūduntur ꝛ liquefiūt: vt plumbū et ſtannū. Quedam vo ductilia: que ſcꝫ malleo ducuntur: vt es ꝛ aurū. De huiuſmodi aūt mineralibus in quarto huius ſpeciali⁹ determinatur: q̄ cōmuniter non legitur: ꝛ de ipo ad preſens pertranſeo.

Incipit liber de anima. I.

Bonorum honorabilium. ꝛc. Hic incipit liber de anīa: qui q̄dē dicitur de anīa: non ꝙ anima ſit ibi ſubiectum ſed corpus aniatū. Nō enī querūtur in hoc libro tm̄ paſſiones anime ſed totius coniuncti. Omnes em̄ potentie organice ſūt ꝓprietates totius cōiuncti ꝛ non ipſius anime. Cum em̄ opatōes hmōi potentiarū ſint opatōnes totius: vt patet in fine huius capli: ſeq̄tur ꝙ potētie ſint ꝓpetates totius. patet conſequētia ꝑ ariſto. de ſompno ꝛ vigilia cui⁹ eſt actus eius ē potentia. Sed dicitur iſte liber đ anima in quātū aīa ē principiū intrinſecū corporis animati. In hoc enī libro ariſto. primo ponit ꝓhemiū in quo reddit auditorē beniuolū oſtendendo dignitatē ꝛ vtilitatē hui⁹ ſciētie. d. ꝙ inter bona honorabilia cuiuſmōi ſūt ſciētie vna eſt nobilior ꝛ dignior altera: vl̕ qꝛ ē de nobiliori ſubiecto: vel qꝛ eſt certior altera. Et ꝓpter vtrūqꝫ ſcientia de aīa eſt dignior omni ſciētia naturali. Eſt enī certa ſcientia quod patet qꝛ quilibet experitur in ſeipſo ꝙ habeat animā ex actibus ipi⁹ aīe.

Dicit aūt bonū delectabile inquantum in eo quieſcit appetitus. Dicit aūt vtile inquātū ē ꝓpter aliquē finē: vt ꝓpt ſublenatōē ſui neceſſitatis vel indigentie: vl ꝓpter aliū finē his ꝯſimilē appetitur. Diſtinguūtur aūt iſta bona tm̄ ſm ratione: non aūt ſubiecto: cū idē poſſit eē bonum: honeſtū vtile: ac delectabile vt virtutes. ¶ Notandum etiā ꝙ virtutes intellectuales ꝗ̄ morales q̄ ſunt bona honeſta dicūtur bona honorabilia: qꝛ bonū eſt p̄miū ꝟtutis. 4. ethicoꝝ. ¶ Et ꝟo hic fit mentio de bono: ideo incidentalr ponam quandā aliā diſtinctionē bonitatis bene vtilem quā ponit doctor ſubtil. diſt. 7. ſecūdi ſen. Preter enī bonitatē entitiuā qua oīe ens ē bonū eſt triplex bonitas moralis: ſcꝫ bonitas ex genere: que cōpetit volitioni ex hoc ꝙ tranſit ſuper obiectum cōueniēs actui tali ſm dictamē recte ratōnis. Et dicit ex genere: qꝛ ſicut genus ē materiale reſpectu ſpecierū: ſic iſta bonitas eſt quaſi materialr et quaſi potentialis reſpectu oīs boni vlterioris in genere moꝝ. Actus enī talis eſt formalis p circūſtātias morales: ꝛ qū his formaē tūc eſt ſcd̄a bonitas q̄ dicitur bonitas ꝟtuoſa: ꝛ iſta eſt bonitas ī ſpē morum que habet circūſtantias q̄ſi differētias cōtrahentes. Tercia bonitas ē meritoria que eſt gratia formata. Exemplū primi: dare elemoſynā. Exemplū ſecundi: dare elemoſynā de ꝓpo pauperi et ꝓpter deū vl pietatē. Exemplū tercij dare ex charitate vel gratia. ¶ Deinde oſtendit. p. vtilitatē huius ſciētie dicēs ꝙ hec ſciētia videtur multis ꝓficere ad ad oēm aliam ſcientiam. qḋ patet: qꝛ ſi ad phiam p̄mā accedamus nō poſſumus deuenire in cognitionem diuinarū ꝛ altiſſimarū cauſarū niſi p ea que ꝟtute intellectus poſſibilis acquirimus. Si ꝟo accedamus ad moralem ſcientiā nō poſſumus pfecte eam acquirere niſi ſciam⁹ potētias anime: cū diuerſe ꝟtutes habeant in diuerſis potentijs aſſignari: ſapientia cui eſt in intellectu: iuſticia in voluntate. Maxime aūt dicit ariſto. valet hec ſcientia ad ſcientiā naturalē: cū aīa ſit principiū animaliū. ¶ Cōſequēter ariſ. in hoc libro recitat opinionē antiquoꝝ de aīa: quas cā breuitatis omitto cum ſint modice vtilitatis. Diuerſificātur autē huiuſmōdi opiniones ſm diuerſitatē ponētium p̄ncipia rerū de quibus deīr ē in primo phiſicoꝝ. ¶ Et ꝟo dicit ariſt. in hoc primo ꝙ dicere aīam iraſcibilem eſt ac ſi quis dicat eā texere vel edificare. Melius eſt aūt fortaſſis nō animam intelligere ſed hominē. ¶ Idcirco ſciendum ꝙ alique ſūt operationes, q̄ nō ſūt operatōnes anime ſed totius coniuncti: cuiuſmodi ſūt opatōes coniuncti potentiarū organicarum: vt videre: audire: et ſic de alijs. Alique vero non ſūt ſolum opatōes coniuncti: ſed etiā ipius anime vt intelligere et velle. Et ideo qꝛ intellectus ꝛ volūtas nō ſunt potentie organice: ꝛ ideo nō ſoluꝫ homo intelligit ſꝫ etiam anima: cum etiā ipa ſeparata a corpe intelligat. Quia ergo iraſci requirit organum,: cum ira ſit accenſus ſanguinis circa cor: ideo ē operatio totius coniuncti: quare non debemus dicere ꝙ anima iraſcitur ſed homo: ſicut nō debem⁹ dicere ipam texere vel edificare. Quod aūt dicit ariſt. melius eſt aūt fortaſſis nō dicere animam intelligere: hoc dicit quia nondū ꝓbauerat intellectum nō eſſe potentiam organicā: ſed hoc ꝓbat ī tercō.

Incipit ſecundus de aīa.

Que quidem a prioribus ꝛc. Poſtꝙ̄. p. venatus eſt in primo libro opiniones antiquoꝝ ꝺ anima: hic in ſecūdo tractat de ipa aīa ſm opinionē ꝓpriā. Et primo ponit quandam diffinitionē de aīa ptinētē omi aīe di. ꝙ Anima eſt actus p̄mus corpis organici phici. Pro cuius explanatōe ponit q̄ndā diſtinctōem de actu dicēs ꝙ duplex eſt actus: ſcꝫ primus vt ſcientia. ſecūd⁹ vt cōſideratio actualis. Quoꝝ actuum differentia pt ppendi ex potentijs. Dicitur enī aliquis in potētia grāmaticus anꝙ̄ acquirat habitū grāmatice: q̄ q̄dem ē

potentia in actū reducitur qn̄ iā aliqs hʒ i habitū ſcie: ſʒ tūc iterū ē in poñ ad vſum habit⁹ cū nō cōſiderat actu. et de hac potētia ī actū reducet cū actu ɔſiderat. Sic igit̄ ⁊ ſciā ē act⁹: ⁊ ɔſideratio ē act⁹. Aīa ḡ dr̄ act⁹ p̄mu⁹ corpis organici: q2 dat ei eſſe aīatū ⁊ viuū. Dr̄ aūt aīa act⁹: q2 eſt forma ſubal' q̄ dat eē actu corpi nō q̄dem eē corpis: q2 corp⁹ ē corp⁹ p formā corporeitatis: ſʒ q2 ipm̄ qð erat ī poñ ad vitam, hʒ eſſe viuū p aīam. ¶ Conſequter explanat ariſ. illud qð dt corpis phīci. d. ꝙ corp⁹ phiſicū ē illud qð hʒ in ſe p̄ncipium mot⁹ et q̄etis. Dicit aūt organicum qð hʒ diuerſitatē organoꝝ. ¶ Pro quo notādū ꝙ diuerſitas organoꝝ ī corpe ſuſcipiēte vitam neccīa ē ꝓpter diuerſas opatōes anime. Anima eñ cum ſit forma pfectiſſima inter formas rer corpalium ē p̄ncipium diuerſarū opatonū: ideo reqrit diuerſitatē organoꝝ in ſuo pfectibili. Forme vo inanimatoꝝ ꝓpter ſui ī perfectōem ſūt principiū paucaꝝ opatōnū. Aū in ſuis perfectibilibus nō exigūt diurſitatē organoꝝ. Inter aīas aūt anīa plātarū imꝑfectior regit̄. Unde in plantis minor ē diuerſitas organoꝝ ꝙ in animalibus. ⁊ ideo ad oñdendū ꝙ oñe corpus ſuſcipiens vitā ē organicum accipit ꝓ. argumētū ex plātis in q̄bus ē minor diuerſitas organorū. et hoc eſt qð dt ꝙ etiā plātarū ptes ſūt diuerſa organa cuʒ ſūt ad diuerſas opatōes: ſicut folium ē ad coopimētū fruct⁹. Radices aūt ī plātis ſūt illes ori aliuʒ: q2 vtraqʒ attrahūt alimētū. Nō aūt opʒ addere ī diffinitione aīe poñ vitā hñtis: q2 loco h⁹ pouit ariſt. organici. oñe eñ tle hʒ poñm ad ad vitā vt deñ ē. ¶ Concludit ariſto. ex p̄dictis ꝙ aīa ñ pt ſepari a corpe ſm aliq̄s ei⁹ ptes ſeu poñas cū ale q̄ ſint actus aliquaꝝ ptiū corpm: ſicut poñ viſiua eſt oculi act⁹. Scðm ḡ tles poñs q̄ reqrunt organa in ſuis opatōib⁹ nō ē aīa ſepabil'. Licet eñ aīa ſepata ſit poñ viſiua q̄tuʒ ad id qð ex pte aīe nō tñ ī ordie ad actū ⁊ ideo nō ē ī ꝓpinq̄ diſpōe ad videndū: cū ad hoc reqrat organū. Scðm aūt aliq̄s ptes nihil ꝓhibet aīam ſepari ⁊ habere actus ꝓpos tm̄ ptiū ſeu poñrū: vt pʒ d poñ intellectiua cū nō reqrat organū in ſua opatōe. Poſita aūt diffinitōne aīe ⁊ declarata ɔñr ipam ariſ. ꝓbat p demōſtratōem. ¶ Pro q̄ notādū ꝙ cuʒ ex notīe deuenim⁹ in cognitōem ignotaꝝ. oñis aūt demōſtratio adducit̄ cā notificādi aliq̄d: neceſſe ē ꝙ oñis demrātio ꝓcedat ex notiorib⁹ q̄ ad nos q̄bus p demrationē fit aliq̄d notū. In quib uſdaʒ ſūt eadē notiora q̄ ad nos et ſm naturā: ſic in mathematicis q̄ ſūt a mā abſtracta et in his demōſtratio ꝓcedit ex notioribus ſimpliciter ⁊ ſm nām ſcʒ ex cauſis ī effectus. Aū et dicit̄ demōſtratio ꝓpter quid. In quibuſdā vo nō ſūt eadē nobis nota ſimpliciter et quo ad nos: vt ī naturalibus in quibus plerumqʒ effect⁹ ſenſibiles ſūt magis noti ſuis cauſis. et ideo in naturalibus vt in pl'ibus ꝓcedit ab his q̄ ſunt minus nota ſm naturā: ⁊ magis nota quo ad nos. et hec vocatur demōſtratio q2. Scðm hūc ḡ mōm a poſteriori ⁊ p effect⁹ ipi⁹ aīe demrat. ꝓ. dñoeʒ eius et hoc ſic. Illō qð ē p̄mū p̄ncipium viuēdi ē viuētis corpis act⁹ ⁊ forma: ſʒ aīa ē p̄mū p̄ncipiū viuēdi his q̄ viuūt: ḡ eſt corpis viuētis act⁹ et forma. Manifeſtū aūt ē ꝙ hec demratio ē a poſteriori. ex eo eñ ꝙ anīa eſt forma corpis viuētis ē p̄ncipiū opatōis vite et nō ecōuerſo. Probat aūt. ꝓ. minorē d. ꝙ cū ſint 4 mōi ſeu grad⁹ viuētiū: q̄ꝝ vn⁹ ē p intellcm̄: ſecūd⁹ p motū localē: tercius p ſenſū: et q̄rt⁹ p motū alimēti ⁊ augmenti. Aīa vegetatīa ē p̄u^m^ viuēdi 4^oo^ ī plāt̄ſ. Aīa āt ſēſitīa ē p̄u^m^ viuēdi ʒ^oo^ ī aīalibus ī pfect̄ſ ī q̄b⁹ ē ſēſ⁹ ſine motu locali ⁊ ꝓgrſſiuo: ſicut ſt̄ oſtree q̄ hūt ſo^m^ ſēſ⁹ tact⁹: ⁊ mouēt tm̄ motu dilatōis ⁊ ɔſtrictōis. aīa etiā ſēſitīa p poñaʒ motiam ē p̄n^m^ viuēdi 2^oo^ ī aīalib⁹ pfect̄ſ: q̄ ñ ſolū ſētiūt ſed etiā mouēt motu ꝓgreſſiuo. Aīa āt itellectīa ē p̄u^m^ viuēdi p̄^oo^ ī hoīb⁹ ī q̄b⁹ vltra p̄dcā ē itellect⁹. Appetit⁹ aūt nullā facit diuerſitatē ī gradib⁹ viuētiū. nā vbi ē ſēſ⁹ ibi ē appetit⁹ rō īt̄ illos ñ nūerat̄. Ex h^o^ ḡ ꝙ aīa ē p̄ncipiū q̄ viuim⁹ oñdit ariſ. ꝙ aīa ē act⁹ corpis. Dič āt ꝙ p̄u^m^ q̄

viuimus pōt dici dupliciť: vel ī rōne for me ſubecti ſicut pncipiū ꝗ ſanamur ī rōe forme eſt ſanitas ſʒ in rōne ſubiecti ē cor pus. Act⁹ em̄ actiuoꝝ .i. forme ꝗ inducunť ab agentib⁹ in materia ſunt in paciente ⁊ diſpoſito Aīa aūt eſt pncipiū quo nō in rōne ſubiecti ſʒ in rōne forme ergo eſt act⁹ ſeu forma corporis. ¶ Circa ſ̄t p̄dicta mouet duas .p. queſtiōes: Quarū prima eſt cū aīa ſit qddā viuēdi pncipiū ſm quattuor gradus viuētium Utrū qdlibet iſtoꝝ ſit aīa vel ps aīe: ad qd rn̄det ꝙ in ꝗbuſdā aīalib⁹ vt in hoībus inſunt oīa p̄dicta. In ꝗbuſdā vero qdā hoꝝ: in alijs aūt vnū ſolū: in his āt in quibus ineſt ſolū vnū p̄dictoꝝ vt in plantis oportet ꝙ illud in eis ſit aīa: in quibus aūt ſunt plura qdlibet eſt ps ſeu potentia aīe ſʒ illa aīa denoīať a pncipaliori pte vt ſenſitiua vel intellectiua.

¶ Secūda queſtio ē. ſi vnūqdqꝫ iſtoꝝ ē ps aīe p̄dictoꝝ: puta cū oīa inueniunť ī vna aīa ſicut in hūana: Utꝝ hoc modo ſint ptes ꝙ ſeparenť adinuiceʒ ſolū ſm rōnē vt etiā ſeparenť loco vtpote ꝙ in vna pte corporis ſit ſenſitiuū in alia intellectiuū: ⁊ ſic de alijs. ¶ Ad qd rn̄det ꝙ de quibuſdā ptib⁹ aīe nō eſt difficile videre. vtrū ſint ſepabiles loco .i. ſubiecto ſed de quibuſdā dubiū eſt. Et ad oñdendū ꝙ hoc eſt facile videre in ꝗbuſdā p̄mittit ſimilitudinē de plantis ꝙ qdā ptes diuiſe ab alijs ptib⁹ videnť viuere. ⁊ hoc oñdit ꝑ hoc ꝙ ramuſculi abſciſi inſerunť ⁊ plantanť: ⁊ conualeſcūť qd nō eēt niſi remaneret eis vita: ⁊ ꝑ ꝯñs aīa ꝗ eſt pncipiū viuēdi Qd ꝯtingit qr in vnaquaqꝫ plāta aīa eſt vna in actu et multiplex in potētia Quia ꝗ aīa plāte ē impfecta in ordine aīaꝝ nō requirit magnā diuerſitatē in ptib⁹. Unde pōt ſaluari in aliqua ptiū Sic etiā hoc oſtēdit in aliquib⁹ aīalib⁹ ꝗ deciſa viuūt quia vtraqꝫ ptiū habet ſenſum. qd ptʒ: qr retrahit ſe ſi pungiť. habet etiā motū ſm locū vt ad ſenſum ptʒ. Et ſi ps deciſa hʒ ſenſum neceſſe eſt ꝙ habeat appetituʒ. ad ſenſum em̄ de neceſſitate ſequiť delectatio ⁊ dolor. Neceſſe eſt em̄ ſi ſenſibile pceptū ſit cōueniēs ꝙ ſit delectabile. Si aūt nociuū ꝙ ſit doloroſum vbi autē eſt dolor vel delectatio neceſſe eſt ꝙ ſit deſideriū vel appetit⁹ Sic ꝗ manifeſtū eſt ꝙ vegetatiuū ſenſitiuū motiuū ſm locū et appetitiuū inueniūť in vna pte deciſa: ex quo ptʒ ꝙ nō diſtinguunť in corpore aīalis loco: ſed de ꝗbuſdā potētijs pticularib⁹ maīfeſtū ē ꝙ ꝺiſtiguūť loco: viſus eī maīfeſte nō ē niſi ī oculo audit⁹ in aure: olfact⁹ in naribus: guſtus ī lingua ⁊ palato Sʒ p̄m⁹ ſenſus .i. tact⁹ ꝗ eſt neceſſari⁹ in aīali ē in toto. ¶ De intellectu aūt dicit ꝙ dubiū ē qr nōdū ꝓbauit ꝙ habeat organū diſtictū ab alijs an nō: dicit aūt ꝙ ptes ſeu potētie ꝗ nō ſunt ſepabiles loco diſtinguunť ſm rōʒ: qd ꝓbat qr cū habeāt act⁹ diuerſos habēt aliud ⁊ aliud eſſe .i. aliā et aliā rōnē formalē. vnde dicit ꝙ alteꝝ eſt eſſe ſenſitiuo et opinatiuo .i. intellectiuo. ex p̄dictis ptʒ ꝙ potētie aīe .ſ. vegetatiū ſenſitiuū motiuū ſm locū appetitiū et intellectiuū diſtinguunť ex natura rei adinuicē ⁊ ab ipa aīa ⁊ nō tm̄ ꝑ opationē intellect⁹. Qd ab ipa aīa ptʒ qr ſunt ei⁹ ptes ſeu ptiales pfectiones. Et etiā īter ſe patet qr cū habeant diſtinctas rōnes formales ⁊ ſint pncipia diſtinctaꝝ opationū a pte rei volūtas amat: nō intellect⁹: ⁊ ītellect⁹ ītelligit: ñ volūtas lʒ āt diſtiguať ex nā̄ rei nō tñ diſtingnūť realiter ī his, in ꝗb⁹ ſimul inſūt cū vna non poſſit corrūp; alia remanēte. Nūqꝫ em̄ ē ītellect⁹ ſine alijs potētijs vt dicit ariſt. in hoc .ij. in aīa et ſepata remanēt oēs iſte potētie ī ſe ꝯſiderate lʒ ñ poſſint exire in act⁹ aliquaꝝ hmōi potētiarū qr ad ſuas opationes exercēdas reqrūt organa: ſm hoc ē ītelligēdū illud qd hͬ dicit ꝑ. ꝙ ītellect⁹ ſepať ab alijs ſicut ꝑpetuū a corpali hoc ē ītelligēdū ꝙ ſepať ab alijs ptib⁹ ſeu potētijs nō ī ſe ꝯſideratꝭ ſʒ vt ꝯplectūť organa vt ſūt ī ꝓpinꝗ diſpoſitiōe ad actū. ¶ Si arguas ꝯ̄ hoc ꝙ act⁹ ⁊ poña ad idē gen⁹ ptinēt ſʒ actus iſtaꝝ potētiaꝝ vt ītelligere ⁊ velle ſunt

accidentia ab inuicē ⁊ ab ipſa anima re=
aliter diſtincta ergo ⁊ potētie. ¶ Item ꝑ
ariſto. in p̄dicamentis ponentē potēti=
as naturales in ſcḋa ſpecie p̄dicamenti
qualitatis. ¶ Reſpōſio ad primū ꝙ po=
tentia ⁊ actus poſſunt ſumi vt ſunt diffe
rētie entis ⁊ ſic ſūt eiuſdē generis imo
idem numero: vt adā prius fuit in potē
tia poſtea vero in actu. Alio mō ſumit
potentia ꝓ p̄ncipio actiuo vel paſſiuo ⁊
tunc non ſunt eiuſdem generis actus ⁊
potentia: ſic eſt in ꝓpoſito. ¶ Ad ſcḋm
dico ꝙ ariſto. accipit potentiā naturalē
ꝓ facilitate vel agilitate vtēdi hmōi po
tentia. Iſtam materiam diffuſe tractat
ſcotus. xij. diſ. vj. ſniarum. Tractat eti
am ab alijs doctoribꝰ theologicis in pri
mo ⁊ ſcḋo ſniaꝝ: iō ď ipa breuit̄ ptrāſeo

Ca. II.

POtentiarū aūt aīe ⁊c.
Poſtq̄ ariſto. diffiniuit animā
nūc accedit ad determinādū de
partibus eius ſeu potentijs. Et p̄ıō di
cit ꝙ ꝑ potentias idem intelligit qḋ per
partes. diſtinguit autem hmōi potenti
as ī quinqꝫ genera. ſ. vegetatiuū: ſenſiti
uū: appetitiuū: motiuū ſm̄ locū ⁊ intel=
lectū. Ad cuiꝰ euidentiā ſciendū ꝙ hu=
iuſmodi genera potentiarū poſſunt re=
duci ad triplicē animā. ſ. vegetatiuā ſen
ſitiuā ⁊ intellectiuā: Motiuū enī ſm̄ lo=
cum poteſt reduci ad ſenſitiuū vel intel=
lectiuum: ſimiliter appetitiuū ſm̄ ꝙ du
plex eſt appetitus. ſ. ſenſitiuus ⁊ intelle
ctiuus q̄ dicit̄ voluntas de quibus ha=
bet̄ in p̄ncipio primi metaphiſice. ¶ No
tandū inſuꝑ ꝙ phi. hic ponit quinqꝫ po
tētias licet p̄us poſuerit ſolum quatuor
qꝛ ſupra ariſto. intendens oſtendere ꝙ
anima eſt principiū viuendi in omnibꝰ
viuentibus diſtinxit ipm̄ viuere ſm̄ gra
dus viuentiū ⁊ nō ſm̄ operationes vite
ſm̄ quas hic diſtinguunt̄ genera poten
tiarū. Appetitiuū aūt nō conſtituit ali=
quem gradū viuētiū qꝛ omnia que ha=
bēt ſenſum habent appetitum: ⁊ ſic re=
manent tantū quattuor gradus viuētiū

vt dictum eſt. Oſtēdit autē phiꝰ ꝙ om=
nia animalia habent appetitum quod ꝓ
bat quia omnia habent ſenſum tactus
quod probat quia ſenſus tactus eſt ſen=
ſus alimenti: neceſſarium autem eſt om=
nibus animalibus vti alimento: ideo ne
ceſſarium eſt ꝙ habeant tactꝰ quo ꝑtici
pant alimentū ſibi ꝯueniens: ⁊ ꝙ tactꝰ
ſit ſenſus alimenti manifeſtum eſt. Si=
cut enī corpora viuentia cōſtant ex cali=
dis et frigidis humidis et ſiccis: ita ex
his nutriunt̄. Tactus aūt eſt diſcretiuꝰ
hoꝝ. Sꝫ viuētia non nutriunt̄ alijs ſen
ſibus niſi ſm̄ accidens videlicet in q̄tū
cōiungunt̄ tangibilibꝰ Sapor enī odor
et color nihil cōferunt in alimentū inq̄
tū hmōi ſed ſolū inq̄tum contingit odo
rata ⁊ colorata eē calida vel frigida hu=
mida vel ſicca. Sic igit̄ patet ꝙ omnia
animalia habent ſenſum alimenti: qui=
buſcunqꝫ aūt ineſt ſenſus alimenti in eſt
eſuries ⁊ ſitis quorum vtrūqꝫ eſt concu
piſcentia alimenti. Eſuries quidē eſt cō
cupiſcentia calidi ⁊ ſicci quod habet ra
tionem cibi. Sitis aūt frigidi et humidi
quod habet rationem potus. Sapor aūt
eſt qḋdam horum delectamentū: ſapor
aūt delectabilis indicat cōuenientem ꝓ
portionem calidi et frigidi humidi ⁊ ſic=
ci in alimento. vnde magis ꝑtinet ad de
lectationem cibi q̄ neceſſitatē. ¶ Com=
pat aūt phi. huiuſmodi potentias adin
uicē dicēs ꝙ ſenſitiuū eſt in intellectiuo
et vegetatiuū in ſenſitiuo ſicut trigonuꝫ
id eſt triangulus eſt in tetragono. Tri
angulus enī eſt in quadrangulo in potē
tia poteſt enī quadrangulus in duos tri
angulos diuidi ꝑ diametrū vt hic: ſic ſen
ſitiuum eſt in potentia ſeu virtualiter in
intellectiuo ⁊ ſic de alijs. ¶ Ad deter=
minādū aūt de potētijs aīe in ſpāli di=
cit p̄. ꝙ p̄us eſt determinādū de actibꝰ
qḋ ꝓbat qꝛ ſm̄ rōnē diffinitiuam actus
ſunt priores potentijs qḋ pꝫ ex hoc qꝛ
cū poſſa dicat quēdā reſpectū ad actū cū
ſit p̄ncipiū agēdi vel paciēdi oꝫ ꝙ actus
ponat̄ ī eiꝰ diffinitiōe qꝛ etiā obiecta ſūt
p̄oꝛa actibꝰ oportet primo videre ď ipſis

obiectis. ¶ Pro quo notandũ ꝙ ex obiectis diuerſis ñ diuerſificant act⁹ ⁊ potẽtie aĩe niſi qñ fuerit d̃ria obiectoꝝ inquãtũ ſunt obiecta.i.ſm rõnẽ formalez obiecti ſicut viſibile diſtinguit ab audibili: ſi ãt obſeruet eadẽ rõ obiecti diuerſitas ſm q̃cũqꝫ alia nõ inducit diuerſitatẽ ſpecificã act⁹ ⁊ potẽtie: cui⁹ eẽ potẽtie ẽ videre hoĩez coloratũ ⁊ lapidẽ coloratũ q: iſta diuerſitas ꝑ accidẽs ieſt obiecto iq̃tũ ẽ obiectũ. ¶ Notãdũ iſup ꝙ cũ aĩa ꝓſtatu iſto ñ cogſcat ſeipam directe ĩtuendo oportet ꝙ in cognitiõe aĩe ꝓcedam⁹ ab extrinſeco: vt.ſ. ꝑ obiecta a q̃b⁹ abſtrahũt ſpecies ĩtelligibiles ꝯguoſcam⁹ act⁹: ⁊ ꝑ act⁹ potẽtias: ⁊ ꝑ potentias ipam eſſentiam aĩe. Si aũt directe aĩa eẽtiã ſuã ꝑ ſeipam cognoſceret: eẽt ꝯrius ordo obſeruãdus in aĩe cognitiõe q: quãto aliq̃d eẽt ꝓpiuqui⁹ eẽntie aĩe tanto ꝑ ꝑius cognoſceret ab ea.

Quare ꝑmũ ⁊c. Ca. III

Hic.p. incipit tractare de potentijs in ſpeciali. Et prĩo de vegetatiua q̃ eſt cõis oĩbus determiãdo.ſ. de alimẽto qð eſt ei⁹ obiectũ: ⁊ de generatiõe q̃ eſt act⁹ ei⁹. dicit ergo ꝙ qðlibꝫ viuũ generat aliud eiuſdẽ ſpẽi: vt plãta plãtã oliua oliuã aĩal aĩal. Ab hoc tñ excipit ĩꝑfecta vt pueros orbata eunuchoſ ⁊ habẽtes ſiĩes defect⁹. dicũt etiã orbati carẽtes aliquo ſenſu: vt ceci ſurdi. Excipit etiã ea q̃ generant ꝑ putrefactionẽ. Alimentũ aũt ad tria valet ad augmentũ: ad nutritionẽ: d̃ rõne alimenti eſt ꝙ ꝯſeruat ſubſtãtiã ei⁹ qð alitur q̃ ꝯſeruatio neceſſaria ẽ ꝓpẽ cõtinuã ꝯſumptionẽ humidi a calido naturali. tertio valꝫ ad generationẽ. Semẽ eñ qð eſt generationis ꝑncipiũ eſt ſupfluũ alimẽti. ſed hec aĩa vegetatiua eſt ꝑncipium triplicis oꝑationis.ſ. nutritionis augmenti ⁊ generatiõis. Ad hoc aũt dicit ariſt. ꝙ hꝫ duplex ĩſtrumẽtũ.ſ. ipm alimẽtũ ⁊ calorem naturalẽ ꝑ quẽ alterat decoquitur ⁊ digerit alimentum.

Ca. IIII

Eterminatis autẽ his.

Poſtq̃ p. determiãuit d̃ pte vegetatiua: hic pñr determiãt d̃ pte ſenſitiua. Et primo dicit quõ educit ſenſus de potẽtia ad actũ. ¶ Ad cuius euidẽtiã diſtinguit potẽtiã ⁊ actũ: circa intellectũ. d. ꝙ aliq̃s dicit vno mõ ſciens inquãtũ hꝫ naturalẽ potẽtiã ad ſciẽdũ vt homo añq̃ habeat habitũ ſciẽ hec potentia vocat eẽntialis. Scðo mõ aliquis dicit ſciens inquãtũ habet habitũ ſcientie quo põt exire ĩ actũ. ⁊ vocat potẽtia accidẽtal' q: talis ꝓhibitũ aĩe inexiſtẽtẽ põt actui exire ĩ actũ. Tertio° d̃r aliquis ſciens inq̃tũ actu ꝯſiderat. Prima potẽtia reducit in actũ cũ q̃s ex ignorãte fit ſciens. Dicit aũt ignorãs dupl'r vel q: caret habitu ſcientifico: ⁊ talis d̃r ignorãs priuatiue: vel q: habitũ ꝯriũ.ſ. errorẽ ⁊ talis d̃r ignorãs ꝯrie. ¶ Dicit cõſequẽter.p. ꝙ ſicut potẽtia ⁊ act⁹ dicunt multipliciter ita et pati: vno mõ ꝓprie qñ quis patitur aliqð detrimẽtũ ab agente ita ꝙ fit ibi aliqua corruptio vel abiectio forme ſubſtãtialis vel accidẽtalis. Alio mõ large pati dicit aliq̃d.ſm ꝙ receptiũ alterius cõpat ad ipm ſicut potentia ad actũ. hec aũt paſſio nõ ẽ corruptio pacientis ſꝫ magis ꝑfectio. Potẽtia eñ ꝑficit ꝑ actũ: ignorãs quãdo fit ſciens dicit pati hoc mõ ⁊ alterari non aũt primo mõ. Sicut ẽ ille qui non habet habitũ eſt in potẽtia ad habitũ: et ille qui habet habitum eſt in potenti a ad actũ. ita dicit.p. ꝙ ille qui nõ habet ſenſum eſt in potẽtia ad ſenſum: et reducit talis potentia ad actũ a generãte ⁊ ille q̃ habet ſenſum eſt in potẽtia ad actũ ſentiendi: et talis potentia reducit ad actũ mediante obiecto ſenſibili. ¶ Circa p̃dicta notãdũ ꝙ licet cũ quis ab errore reducit ad ſciẽtiã veritatis fit ibi q̃da ſilitudo alteratiõis q̃ eſt de cõtrario in ꝯriũ nõ eſt tñ ibi vere talis alteratio: nã alterationi q̃ eſt de cõtrario in cõtrariũ vtrũqꝫ ꝑ ſe ⁊ eẽntialiter ꝯpetit.ſ. ꝙ ſit a contrario: ⁊ ꝙ ſit in ꝯtrariũ. Sicut eñ deal-

batio nō est niſi ad albū iſta nō eſt niſi a nigro vel medio qḋ rectu albi eſt quodā mō nigrū. Sꝫ tñ in acq̄ſitiōe ſcie accidit ꝙ ille q̄ acq̄rit ſciam v̄itatis p̄us fuerit in errore abſq3 hoc em̄ pōt adduci ad ſciam veritatis: vnde nō eſt vere alteratio, tū etiā q2 in pte intellectiua nō eſt alteratio ꝓprie ſumpta: vt dictū ē. ij. cap. ſeptio phi. ¶ His p̄miſſis determinat. p. de ſenſibilib᷒. d. ꝙ duplex eſt ſenſibile. ſ. p accidēs ⁊ p ſe. Eſt aūt ſenſibile p accidēs ꝙ accidit ei qḋ eſt ſenſibile p ſe ſicut accidit albo eſſe hoīem: iō hō eſt ſenſibile p accidēs. Tale aūt ſenſibile app̄hendit̄ p aliquā potētiā ↄgnitiāꝫ vt p eſtimatiuā vel intellectiuā. Senſibile aūt p ſe dicit̄ duplr̄ q2 qḋdā ē ꝓpꝛiū ⁊ qḋdā cōe. Eſt āt ſenſibile ꝓpriū qḋ nō poteſt alio ſenſu ſentiri: vt ſon᷒ reſpectu audit᷒ ⁊ ſic de alijs. Senſibile autē cōe app̄hendit̄ a pluribus ſenſibus. Et ſunt q̄nq3 q̄ hic ari. enumerat. ſ. numer᷒ mot᷒: quies: figura: magnitudo. Tact᷒ em̄ ⁊ viſus ꝑcipiunt oīa iſta. Alij eī ſenſus ꝑcipiūt aliqua iſtoꝝ: licet aūt ſenſus nō decipiat̄ circa ꝓpꝛiū obiectū bñ tñ decipit̄ circa obiectum cōe: vt habet̄ in li. de ſenſu ⁊ ſenſato. ¶ Cōſeq̄nter determinat ari. de ꝓprijs ſenſib᷒ ſm̄ vnūquēq3 ſenſuꝫ. Et p̄mo d̄ obiecto viſus. d. ꝙ illud ſenſibile cui᷒ eſt ꝓprie ꝑceptiu᷒ viſus ē viſibile: ſub viſibili āt app̄hēdit̄ colo2: ⁊ illa q̄ vident̄ lucida d̄ nocte vt putredines quercus ⁊ oculi quorūdā aīaliū ⁊ ſic de alijs. et ſilr̄ coꝛpa lucida vt ignis. dicit aūt ꝙ colo2 eſt p ſe viſibilis nō p̄mo mō ſ3 ſcḋo mō. ¶ Eſt aūt p̄mus modus dicēdi p ſe cū p̄dicat̄ diffinitio vel ps diffinitiōis, d̄ diffinito ſicut ponit̄ p. in ſib. poſt. vt hō eſt aīal. Scḋs modus qñ paſſio p̄dicat̄ de ſubiecto: vt hō ē riſibilis: ſic colo2 ē p ſe viſibilis: qḋ ꝓbat q2 colo2 eſt motiu᷒ diaphani i actu cauſando. ſ. in eo ꝓpꝛiā ſpēm. eſt aūt diaphanū coꝛpus traſparēs vt aer aqua ⁊ aliqua coꝛpora celeſtia: nō eī poſſemus videre ſtellas fixas q̄ ſunt in octaua ſpera niſi inferiores ſpere planetarū eſſent traſparētes vel diaphane: dicit ĝ ari. cū illud qḋ mouet diaphanū ī actu ſit viſibile ſeq̄t̄ ꝙ colo2 erit viſibilis Minia v̄o diaphanū nō fit ī actu niſi p lumē nō eī aer vel aq̄ aut hmōi eſt actu traſparens niſi fuerit illuminatū: iō colo2 nō ē viſibilis ſine lumīe. ¶ Ad euidētiā p̄dictoꝝ vidēda ē dr̄ia inter lucē ⁊ lumē. lux aūt nō pōt poni ſubſtātia: q2 ē p ſe ſenſibil̄: vt ptꝫ ex p̄dictis: nō aūt ſubſtātia vt ptꝫ ī ſacro altario: lux ĝ ē qḋā qualitas ī tertia ſpē q̄litatis: lumē āt nō ē ſubſtātia cōpleta hoc ē p ſe exiſtēs: q2 nec ē ſpūalis cū ſit extēſibilis nec coꝛporal̄ q2 tūc duo coꝛpa ſimul eſſent vt hic oſtendit ariſto. eſt eī lumē cū toto aere nec oportet aerē moueri adueniēte luīe q2 tūc ī medio, illuminato ñ eēt reſpiratio aeris: nec etiā lumē ē forma ſubalis q2 illud cui aduenit manet ꝑfectū, inez iſto recedēte ſicut ptꝫ d̄ aere q̄nq3 illuīato q̄nq3 tenebroſo nec eſt mā nec aliquid ꝑtinens ad gen᷒ ſube ſ3 q̄litatis. Cū āt gen᷒ q̄litatꝫ ĝ tū ad ēriā ſpēꝫ diſtīguat̄ ī q̄litatē ſenſibilē ⁊ q̄litatē q̄ ē ſpēs ſeu ītētio q̄litatꝫ ſenſibil̄. Notādū ꝙ nō d̄r h̄ intētio illud ꝙ ītēdit ſenſus hoc° ip̄m obiectū eēt ītētō: ſ3 ītētio d̄r ibi illud p qḋ tāq̄ p p̄ncipiū formale tēdit ī obiectū ſenſus: hoc° dico ꝙ lumē ē ītētio ſiue ſpēs ſenſibil̄ ipi᷒ lucis q̄ q̄dē reqrit̄ tā ī ꝑficiēdo mediū q̄ organū aūq̄ fit viſiuū: nec eī mediū nec organū ē receptiuū ſpēi colo2is ſine lumīe ip̄m aūt lumē vocat̄ radi᷒ ſi ſit ſm̄ rectā lineā a diaphano ad coꝛp᷒ lucidū. ¶ Cōſequēter dicit ariſt. ꝙ ex p̄dictis ptꝫ ꝙ colo2 ſine luīe videri nō pōt cū de rōne colo2is ſit ꝙ ē motiuū diaphani ſm̄ actū diaphanū aūt nō ē ī actu niſi p lumen ⁊ iō colo2 ſine luīe videri non pōt: Et d̄ ꝓbat p ſignū ſi aliq̄s ponat colo2atū ſup organū viſus ñ videt̄ q2 nō ē ibi diaphanū ī actu qḋ moueat̄ a colo2e. Nam ⁊ ſi pupilla ſit qḋdā diaphanū nō tū erit diaphanū ſi ponat̄ ibi coꝛpus colo2atum. ¶ Dicit ĝ ari. ꝙ colo2 mouet diaphanū ī actu cauſando. ſ. in eo ſpēm ⁊ ſilitudinē ſuā ⁊ ab hoc mouet̄ organū viſus ſicē a coꝛpe ſibi ↄtinuato coꝛpa eī ñ ſe immutāt niſi tāgant ſe. eodem āt mō ſe habet

vt ait ariſto. In alijs ſenſibus ſicut in viſu. Unde dicit ꝙ nec odor nec ſon⁹ ſentiũtur ſi tangant organa ſenſ⁹: ſꝫ ab odore ⁊ ſono mouenẽ media: de medio autẽ vtrunqꝫ organoꝝ ſcꝫ auditus ⁊ olfact⁹. Similiter vt dicit ẽ i guſtu ⁊ tactu: de q̄ caplo ſequẽti videbiẽ. ¶ Determinat etiã .p. de nocti luc ſque nõ videntur in lumine ſed in tenebris. hec eñ in tenebriſ videnẽ lucentia: in lumie vo colerata. Cuius ratio pt aſſignari: qꝛ iſta habẽt aliqd lucis lucidum eñ ignis et diaphanũ aetis et aque nõ eſt in eis totalr extinctuꝫ ꝓpter opacum terre: ſed qꝛ modicũ hñt de luce: eaꝝ ei lux ad pñtiã maioris luc occultatur. ſicut etiã ẽ de ſtellis que de die non videnẽ. vñ in lumine nõ videnẽ vt lucentia: ſed vt colerata tñ. lux autez eoꝝ ꝓpter ſui debilitatẽ nõ põt diaphanum pfecte reducere in actum ſm ꝙ natum eſt moueri a colore. Unde ſub eorũ luce nec eoꝝ nec alioꝝ color videtur: ſed ſolũ lux eoruꝫ. lux aũt cũ ſit efficacior ad mouendũ diaphanum ꝙ color cũ minori ĩmutatione diaphani videri poteſt.

¶ Conſequẽẽ oñdit qũo videaẽ ignis et corpa lucida dicẽs: ꝙ nõ ſolũ videnẽ in lumine ſicut colorata: ſꝫ etiã ĩ tenebris: ſicut illa de quibus dicit. ⁊ hoc ideo: qꝛ ignis habet tñ de lumĩe ꝙ põt diaphanum omnino facere in actu: ita vt ipſum ⁊ alia videaẽ: nec ẽ tam debile lumẽ ei⁹. ꝙ ad pñtiam maioris lumĩs obumbreẽ. Ex pdictis patet ꝙ non ſolum videãtur colorata ſed etiã lucida: cum etiam lux ſit ſubſtantia coloris. Color eñ nõ ẽ niſi lux quodãmodo obſcurata ex admixtione corpis opaci ſequiẽ ꝙ lux ſit obiectũ adequatum viſus. Color eñ eſt obiectũ per ſe contentum ſub huiuſmodi primo obiecto. ¶ Notandũ aũt ꝙ cauſa quare diſtantia impedit viſum ẽ non ꝙ mediũ reſiſtat in mutatõe viſibilis: non eñ diaphanum habet contrarietatẽ ad lumen vel colorem: ſed eſt in vltima diſpoſitõe ad eoꝝ receptionem. cuius ſignum ẽ ꝙ ſubito ĩmutatur a lumine vel colore. ſed cauſa huius ẽ: qꝛ omñe corpus videtur ſb quodam angulo piramidis: cuius baſis eſt in re viſa: et angulus eſt in oculo videntis: qḋ ideo neceſſe eſt: quia cum res viſa ſit maior quãtitate ꝙ pupilla: oportet ꝙ ꝓportionabiliter diminuẽdo pueniat inmutatio viſibilis vſqꝫ ad viſũ. manifeſtũ eſt aũt ꝙ quãto latera piramidis ſũt longiora: dũmodo ſit eadem baſis: tãto angulus eſt minor. ⁊ ideo a remotiori minus videtur: ⁊ tanta poteſt eſſe diſtãtia ꝙ omnino non videatur.

Unc autem. Capi. V.

Hic determinat ariſt. de obiecto auditus ſcꝫ de ſono. Uñ dicit ꝙ ſonus habet generari ex pcuſſione duorum corpm ſolidoꝝ. nõ eñ lana ⁊ hmõi faciũt ſonũ: cũ cedãt pcutiẽti. oportꝫ eñ ꝙ ibi ſit reſiſtẽtia corpis pcuſſi ad pcutiens: ⁊ ꝙ fiat cũ violentia vt fiat aeris cõmotio: que cõtinuetur vſqꝫ ad aures. fiat aũt huiuſmodi ĩmutatio aeris: vt diẽ ariſto. eodẽ mõ quo fit in aqua cũ aliqd in ea ꝓicitur. fiũt eñ ibi quedã regirationes in circuitu aque percuſſe: que quidem circa locum pcuſſionis ſũt parue et motus eſt fortis: In remotis aũt giratões ſũt maiores ⁊ motus debilior: ⁊ tandẽ aũt motus totaliter euaneſcit ⁊ giratões ceſſant: ſic ad pcuſſionem corpm aer in gyro mouetur: et ſonus vndiqꝫ diffunditur: ⁊ in vicino giratões ſunt minores: ⁊ motus fortior: ideo ſonus ibi certi⁹ pcipitur. In remotis aũt ſonus obſcurius auditur: ⁊ tandẽ totaliter deficit. Eſt autem ſonus nõ in corpe ſonãte ſed in medio vt aere et aqua. Poſtmodũ determinat ariſt. de voce que ẽ ſpecies ſoni di. ꝙ vox ẽ pcuſſio aeris reſpirati ad vocalem arteriam cũ imagine ſignificãdi. iſta aũt diffinitio eſt p cauſam: non eñi vox ẽ pcuſſio ſed ſonus cauſatus ex pcuſſiõe. Fit aũt huiuſmõi pcuſſio ab aña verberante aerem ad vocalẽ arteriam: ⁊ ideo ſolũ animata habenẽ voceꝫ: nõ tñ omña. Diciẽ aũt cũ imagine ſignificandi: oportet eñi ꝙ ſit cũ imaginatõe aliqua intendente ad aliqd ſignificandũ vel naturali

vel ad placitũ. Dicit aũt ari. ꝙ natura vtitꝛ reſpiratione: ⁊ ad formationē vocis ⁊ ad mitigationē caloris. vocalis eñ arteria que eſt organũ reſpirationis eſt ordinata ad pulmonē: vt ei deſeruiat ꝑ attractionē aeris. Aer autem neceſſe ē vt recipiatꝛ in pulmone: qꝛ in hac pte aĩalia greſſiua plus habēt de calore ꝙ in alijs ptibus. Pulmo eñ cõiũgitꝛ cordi: ſiu ꝗ eſt principiũ caloris naturalis: oportet ꝗ ꝙ aer ingrediatꝛ ad pulmonē ꝓpter refrigeriuꝫ naturalis caloris. Aĩalia aũt que multũ habēt ſanguinē: multum habent de calore naturali: ideo indigent reſpiratione: nõ aũt illa que modicum habent ſanguinis vt piſces: vel que oĩno carent ſanguine: vt cācri: oſtree: ⁊ aĩalia annuloſi corporis: vt apes, ⁊ formice ⁊ ſic de alijs. Talia ꝗ cũ nõ reſpirēt nõ habent vocem. Conſequēter determinat. p. de obiecto olfactus: ſcꝫ ď odore. Eſt āt odor vapor vel fumꝰ quē calor reſoluit ab odorifero. Oſtendit aũt. p. ꝙ ſicut viſus eſt cognoſcitiuus lucis et tenebre cũ priuatio nõ cognoſcatꝛ niſi ꝑ habitũ ſic olfactꝰ eſt cognoſcitiuꝰ odorabilis ⁊ nõ odorabilis. Non odorabile aũt ſm ipm dicitꝛ dupliciter aliqḋ nullũ habet odorē ſicut corpora ſimplicia. aliqḋ habet paruũ de odore vel malũ odorē. Similiter dicēdũ eſt de alijs ſenſibꝰ. Nõ tamē ꝙ ariſ. hic dicit ꝙ duri carne ſunt inepti mēte: molli vero ſunt apti. Cuiꝰ ratio poteſt eſſe qꝛ quāto cõplexio eſt delicatior ⁊ mollior tāto aĩa minus impeditꝛ ab operatione ſua: ideo intellectus eſt ꝑſpicatior. Determinat inſuꝑ. p. de obiecto guſtus dicēs ꝙ obiectũ guſtus. ſ. ſapor ꝑcipitꝛ a guſtu ꝗ eſt quidē tactꝰ nõ ꝑ mediũ extraneũ: vt ꝑ aerem aut aquā que nõ ſunt ptes aĩalis: ſed ꝑ mediũ cõiunctũ animali. Caro eñ eſt medium in ſenſu tactus. Cũ aũt guſtabile ſit qḋdā tangibile erit etiā medium in ſenſu guſtus. Ubi notandũ ꝙ licet tactus et guſtus cõueniant in modo ſentiendi qꝛ vtrũqꝫ ꝑcipit obiectũ ſuũ tāgendo: hoc tñ nõ obſtāte ſunt diſtincti ſenſus qꝛ habent obiecta diſtincta. Guſtus eñ eſt diſcretiuus ſaporis: ꝗ nõ eſt aliqua qualitatũ ſenſibiliũ ꝑ tactũ. Deinde oñdit p. ꝙ ſapor eſt guſtabilꝛ mediāte humore vñ omne guſtabile vel eſt actu humidũ vel humectabile ꝑ ſaliuā. Ultimo determinat. p. de tactu. Circa qḋ mouet duas queſtiones. prima eſt: vtrũ ſenſus tactus ſit vnus vel plures. Ad qḋ rñdet ꝙ nõ eſt vnus ſenſus: ⁊ hoc ſõ: qꝛ eſt pluriũ cõtrarietatũ que nõ ꝯueniunt in vno genere ſubiecti: vt calidi et frigidi humidi ⁊ ſicci mollis ⁊ duri grauis ⁊ leuis. Auditꝰ eſt vnus licet ſit pluriũ cõtrarietatũ: vt ſoni acuti ⁊ grauis aſperi ⁊ leuis qꝛ iſte ꝯtrarietates ꝯueniunt in vno genere ſubiecti. ſ. ſono. Poteſt tñ tactus dici vnus rõne vnitatis organi. Scḋa queſtio ꝗd ſit organum tactus: Ad qḋ reſpondet ꝙ caro nõ eſt organũ ſꝫ ē mediũ: ſed organũ tactus et guſtus ſunt iuxta cor: vt ponit in libro de ſenſu ⁊ ſenſato. Eſt aũt organũ tactꝰ: vt dicit commentator neruꝰ coextēſus toti corpori. vnde in ꝗ̄a vel ꝓpe quālibet ptem carnis ſunt aliqui ramuſculi neruoꝝ ꝗ extēduntꝛ ꝑ corpus ꝑ quos deriuatꝛ actiua virtus a corde vel cerebro ꝑ totũ corpus. Alterꝰ oñdit ariſt. illud in quo cõueniũt oēs ſenſus d. ꝙ cõe eſt oĩ ſenſui ꝙ eſt ſuſceptiuus ſpecieꝝ ſine materia ſicut cera recipit ſignũ anuuli ſine ferro vel auro. Sed videtur hoc cõe eſſe omni patienti: omne eñ patiens recipit ab agente formā ſine materia. Nõ eñ aer recipit ab igne materiā eiꝰ ſed formam. Dicendũ eſt ꝙ licet ſit commune omni patienti ꝙ recipiat formā ab agente: differentia tñ eſt in mõ recipiendi. Nā forma que eſt in paciente recipitꝛ ab agente, quādoqꝫ habet eundē modũ eſſendi in pacienti ꝙ habet in agente: ⁊ hoc ꝗdē accidit quādo patiens habet eandē diſpoſitionē ad formā quam hꝫ agēs: vnū qḋqꝫ eñ recipitꝛ in altero ꝑ modum recipiētis. Hoc mõ patitꝛ aer ab igne ⁊ ſic de alijs. Quādoqꝫ vero forma recipitꝛ ĩ paciente ſm aliũ modũ eſſendi ꝙ ſit in

agente: q̄ꝛ diſpoſitio materiaľ patientis
ad recipiendū nō ē ſilis diſpōi materiali
q̄ erat in agēte: ꝛ iō recipiť in patiēte ſi=
ne materia inquātū patiēs aſſilať agenti
ſm formā ꝛ n̄ ſm materiā. Et ƥ hūc mo=
dū ꝓpium ē ſēſui recipe formā ſine maťia
q̄ꝛ aliū mōm eēndi hn̄t forme ī ſēſu ꝛ in
ſēſibili. nā in re ſēſibili hn̄t eē naturale.
In ſēſu aūt intētionale vľ ſpūale. Et po=
niť ꝯueniēs exēplū de ſigno ꝛ cera. Non
enī ē eadē diſpoſitio cere ad imaginē ꝗ̄
erat in ferro vel auro. Sz aſſilať cera ſi=
gillo aureo inq̄ntū ad imaginē ſʒ nō q̄n=
tū ad diſpōem auri. Et q̄ꝛ etiā cōuenit in
tellectui q̄ recipiat ſpēs ſine materia: iō
ad ponēdū drīam inť ſenſū ꝛ intellectū
dicit q̄ ſēſus reqrit organū in debita ꝓ
portōe: nō aūt intellect⁹. Ex q̄ infert q̄
excellēs ſenſibile corrūpit ſenſū. Cū enī
ſenſ⁹ requirit organum ī debita propor=
tōe ſi ꝟtus ſenſibiľ fuerit fortior q̄̄ orga=
nū natū ſit pati ſoluiť ꝓportio ꝛ corrum
piť ſēſus. Et ē ſile ſicut cū aliq̄s fortiter
ƥcutit cordas ſoluiť ſimphonia ꝛ tonus
inſtrī: q̄ ī q̄dā ꝓportōe ꝯſiſtit. Nō ſic au
tē excellēs intelligibile corrūpit intelle=
ctū cū careat organo ¶ Ex hoc oñdit in=
ſup ariſ. q̄re plāte nō ſētiāt cū tn̄ caleſcāt
q̄ꝛ n̄ hn̄t illā ꝓportōem q̄ reqriť ad orga
nū tact⁹ vt poſſint recipe ſpēs ſine mā ſʒ
patiūtur ī trāſmutatōe materiali. ¶ Ad
euidētiā aūt cuiuſdā dicti qđ h̄ pōit ariſ.
vicʒ q̄ ſenſibile poſitū ſupra ſēſū n̄ facit
ſēſū ſiue n̄ ſentiť: vt viſibile poſitū ſupra
ſenſū viſus nō videť. Sciendū q̄ quoad
hoc ī viſu ē cā ſpēalʼalia ab alijs ſenſib⁹
q̄ꝛ eñ color n̄ videť niſi in lūie ꝛ requirit
ad hoc q̄ videať mediū illumiātū. Si co
lor poneret ſupra organū viſus obūbra=
ret ipm: ꝛ iō ſeq̄ť q̄ n̄ poſſet videri quo
ad alios ſēſ⁹ aľr ꝟificať iſta ꝓpō phici.
Pro q̄ notādū q̄ vt dcm̄ ē pri⁹ duplex ē
īmutatio ipius ſenſibiľ. vna ē materiaľ.
qn̄ ſcʒ ſēſ⁹ immutať a ſēſibili ſm illō: vel
tale eē vel ſʒ eūdē mōʒ eēndi q̄ ē ī re extra
vt cū ſenſus tact⁹ caleſit vel ali⁹ ſenſus
aliq̄ľr alťať. Alia ē īmutatio aīaľ ſʒ quā
īmutať intētōnaľr vľ ſpūaľr a ſēſibili: ſʒ
hēat modū eēndi extra realē ꝛ mālem.
Nō ita ē q̄ aliq̄s ſēſus imutať intētiōa
liter ſolū vt viſ⁹. Tact⁹ aūt vtraq̄ īmu=
tatione īmutať. Qꝫ realr vľ māľr ꝓbo:
q̄ꝛ organū tact⁹ ē corp⁹ mixtū ſicut medi=
um qđ ē caro: ꝙ ē paſſiuū natale ꝛ recep
tiuū actōis nālis. qualitates aūt tāgibi=
les ſūt naturaľr actīe: ꝙ ꝛc̄. Siľr īmutať
intētōnaľr: q̄ꝛ ſi tm̄ naturaliť īmutaretur
rōe q̄ mixtū naturale n̄ pl⁹ ſētiret q̄litates
ſēſibiles q̄̄ lignū vel lapis q̄ naturaliter
īmutātur. q̄ꝛ ꝙ q̄litates huiēi ſēſibiles ſē
tit tact⁹ iō ꝛc̄. Preťea h⁹ pʒ rōne theolo
gica. In dānatis enī p⁹ reſurrectionē ge
neralē erit ſēſ⁹ tact⁹ et oīnis ſēſ⁹ in actu
ſuo. Tūc aūt tact⁹ nō īmutabiť naturaľr
pōt tñ ſm ſcotū. diſ. 44. q. 3. c. 2. ꝛ ta=
mē nō opťet iō ponere corruptōem: q̄ꝛ il
la īmutatio n̄ ē corruptiā: ꝙ tm̄ intētōaľr
Tū illa erit maxīe afflictiua: ꝙ ꝟiſſima.
Poſit ꝙ ibi vna eē ſine alia: tamē ī ſtatu
iſto nō ē īmutatio intētōnaľ ſine reali et
naturali imutatōe: q̄ꝛ cātur ī ea īmutatō
ꝙ intētiōalis facit ſenſū: nō aūt naturaľ:
cū ſine naturali poſſit eē ſcʒ ī dānatis.
Nālis etiā eē pt ī inaiatis q̄ n̄ ſētiūt. Ta
gere aūt inq̄ntū hmōi ē naľr īmutare: q̄ꝛ
tact⁹ pt eē ī iaiatis q̄ tm̄ naturaľr īmutā
tur: ꝛ iō tāgibile poſitū ſ̄ tactus organū
cū nō īmutet niſi naturaľr nō facit ſēſum
tact⁹ ſʒ ſpēs ſenſibilis recepta ī eo inten
tionaľr facit ſēſū tactus. Sic ꝙ īmutatio
aīalis ī organo tactus vľ alioꝝ ſēſuū hn̄
facit ſenſū: nō aūt naturaľ. Sʒ īmutatio
naturaľ ī organo nō facit ſenſū: īmo ma=
gis impedit: q̄ꝛ ſi ſine naturali poſſet eſſe
intētōnaľ magẜ ſētiretur ſēſibile: ſicut pʒ
in dānatis. Licet ꝙ in alijs ſēſib⁹ a viſu
ſētiātur ſēſibilia tāgētia organū h⁹ ē rōe
īmutatōis aīaľ ƥ ſe q̄ cātur a naturali ſʒ
quā tāgūt organū. Et iō ſm hoc eſt vera
ꝓpō phici q̄ ſēſibilia tāgētia ſenſū n̄ fa=
ciūt ſēſū: q̄ꝛ rōne īmutatōnis naturaľ ſm
quā tāgūt organū nō faciūt ſēſum. Hec
Jacobus de eſcalo ſequar ſcoti ī q̄ſtōibus
ſup li. d aīa: q̄ q̄dē ab aliq̄b⁹ dr̄ eē ipius
ſco. q̄ꝝ p̄ncipiū ē: vtꝝ ſēſus tact⁹ ſit vn⁹
d q̄ vide. 44. diſt. 4. ſentē. eiuſdē doc.

Capitulum ſextum.

Quod aūt ſi ſit aliquis ſenſus. Hic tractat ariſt. d̄ ſenſu cōi: di. q̄ oꝫ ponere ſēſū cōmunē ī aīalib⁹ cū ſit aliq̄ poñ q̄ habeat iudicare de obiectis ſēſibilium ſēſuū ꝑticliū ⁊ adinuicē diſtinguere. Hoc aūt nō p̄t facere ſenſ⁹ ꝑticularis: q̄ꝛ nulla poñ p̄t diſtinguere inter aliq̄ extrema niſi illa cognoſcat. Ꝗñ nulla poñ pōt cognoſcere albū eē aliō a dulci niſi cognoſcat album et dulce. vnus ꝟo ſenſus ꝑticularis non pōt cognoſcere obicīn alteri⁹. Oꝑtet ḡ ponere ſēſuꝫ coēm q̄ habeat app̄hēdere obiecta ſēſuū ꝑticlariū: ⁊ de ipo iudicare. Iſte aūt ſenſ⁹ mouet̄ a ſenſib⁹ ꝑticlarib⁹ recipiēdo ſpēs ab ipis ſicut et ſenſ⁹ ꝑticlares mouētur ab obcis. ¶ Circa qđ ſciēdū q̄ vt d̄r do. ſub. 3. di. p̄mi ſen. Sēſus nō ſe hꝫ actiē reſpcū ſpēciei ſꝫ ſolū paſſiue: licet ſe habeat actiue reſpectu ſignificatōis. Notādū inſuper: q̄ diſtinctio poñaꝝ ſenſitiuarū interiorū p̄t colligi ex dictis auicē. 6. nāliū: et ī li. de dr̄a ſpūs ⁊ aīe. Cerebꝝ cui aīal'in duas ꝑtes diuidit̄: anteriorē ſcꝫ q̄ ē maior: ⁊ poſteriorē q̄ ē mīor. Et ī p̄ma ꝑte anteriori ſūt duo ventriculi vn⁹ altior alio et añ aliū. in poſtrēa āt ꝑte ē vn⁹ tm̄: ⁊ int̄ iſtas duas ꝑtes ē vn⁹ vētricl's modicus hñs duas ꝑtes vnā ſupiorē ⁊ aliā inferiorē: ita q̄ vna ē ſita ſup aliā. et int̄ iſtum vētricl'm ⁊ ꝑtē poſteriorē ē q̄ddā corpus ad modū ꝟmis vl' nerui: qđ clauditur ⁊ apit̄ cū op⁹ fuerit memorari: ⁊ ꝟgit ꝟſ⁹ ꝑtē poſteriorē. De dictis igit̄ dicam⁹ ꝑ ordinē. A p̄mo ḡ vētricolo p̄ᵉ ꝑtis cerebri ꝓcedūt ſeptē paria neruoꝝ: quoꝝ vnū ꝯſeruit ꝟtuti viſiue ⁊ orit̄ vn⁹ neruus a dextra ꝑte illi⁹ p̄mi vētriculi ⁊ alius a ſiniſtra: ⁊ ille qui orit̄ a ſiniſtra tēdit ad dexterā: et ali⁹ a dextra tēdit ad ſiniſtrā: ita q̄ ꝯcurrūt ⁊ interſecāt ſe ad mōꝫ crucꝭ ⁊ ille ꝯcurſ⁹ neruorum d̄r neru⁹ obliqu⁹. ꝓcedūt aūt iſti nerui et elōgāt̄ q̄uſq̄ recipiāt in ſuis orificijs iſ̄ oꝫ oculos. ¶ Nota etiā q̄ in loco cōcurſ⁹ ē q̄dā concauitas ꝑ quā p̄t eē trāſitus ipiſ⁹ ſpēi ab ocul' vſq̄ in p̄mū vētricl'm p̄me ꝑtꝭ cerebri: et ab illo ē via vſq̄ ad mediū vētriculū: et ab illo vſq̄ ad poſteriorē. His p̄miſſis ſciēdū q̄ ī illo ꝯcurſu illoꝝ duoꝝ neruoꝝ ē organū ꝟtutis viſiue: q̄ꝛ ſi alibi iudicaret viſus de obictō cū recipiant duas ſpēs ī duob⁹ ocul' ſꝑ iudicarꝫ vnuꝫ eē duo. Virt⁹ aūt ſēſitiua interior ꝓpinquior viſiue ē ſenſ⁹ cōis cui⁹ organū ē in p̄mo vētriculo anterioris ꝑtis cerebri: cui⁹ officiū ē app̄hēdere oēs ſēſibilia ſēſuū ꝑticlariū ⁊ iudicare diſ̄as coꝝ: vt dictū ē. Ad hūc ſēſū vidēt̄ ꝯcurrere organa ſēſuū ꝑticlarlū ſicut ad cētrū. Poſt ſēſū coēꝫ āt ē imgiatia c⁹ organū ē poſterior vētriculus anterioris ꝑtis cerebri. officium aūt ei⁹ ē retinere illō qđ reddit̄ ſibi a ſēſu cōi. Retinet aūt ſpēs illoꝝ q̄ app̄hendūtur tā a ſenſib⁹ ꝑticlarib⁹ q̄ꝫ a ſenſu cōi. nō tm̄ diſtinguit vel diſcernit: vt vult auicē. 6. naturaliū. Diſcernere ꝟo cōpetit ſenſui cōi ⁊ etiā cuilibet ſēſui ꝑticulari ſuo mō. Poſt imaginatōem aūtem ē vis cogitatiua: cui⁹ organū ē ī inferiori ꝑte vētriculi medij: cui⁹ officium eſt facere compōem inter ea q̄ cōſeruant̄ in imaginatōe: vt vult auicē. vbi ſ̄. hec vis vocat̄ ab ariſt. intellcūs paſſiu⁹ qui corrūpit̄ rōe orgāi. Per iſtā poñam poſſum⁹ cognoſcere ſolē viridē ⁊ mōtē aureum lꝫ nūq̄ viderim⁹ ea ī reꝝ ſpēs ſol' ⁊ viridis hēm⁹ ſeorſū ī imagiātōe. forſan hec ē vis experimētiua. Poſt cogitatiuā ē vis eſtimatiua: cui⁹ organū ē ī ſupiori ꝑte eiuſdē vētriculi medij. Officiū ꝟo ei⁹ ē app̄hēdere intētōes nō ſēſatas: q̄ ſcꝫ nūq̄ ceciderūt ſb app̄hēſiōe alic⁹ ſenſus ꝑticlarꝭ: ⁊ tn̄ app̄hēdit ſb intētōib⁹ ſēſatꝭ q̄ ſcꝫ ceciderūt ſub ꝑticlarl ſenſu. Per hāc ꝟtutē app̄hēdit ouis inimicitiā lupi vidēs lupū lꝫ ſpēm inimicitie ꝑ ꝑticlarē ſēſū ñ app̄hēdat: ⁊ iō vidēs lupū fugit illū: vt vult auicē. vbi ſ̄. Itē ſ̄ꝫ eūdē ibidē ꝑ hāc ꝟtutē app̄hēdūt aliq̄ñ intētōēs ſēſate q̄ñ. ſ. ſēſ⁹ ꝑticlarꝭ nat⁹ ē app̄hēder̄ lꝫ ea ñ app̄hēderit puta cū videm⁹ aliq̄d eē rubeū iudicam⁹ ⁊ eſtimā⁹

ſed eſſe multū dulce. Ultimo ē vis memoratiua cui⁹ organū ē vētricul⁹ poſterior ptis cerebri: cui⁹ officiū ē retīere ea q̄ apphēſa ſūt ſm eſtiatōnem. vñ ſic ſe hʒ ad eſtimatōem ſicut imaginatio ad ſenſum cōem. Sicut eñ ſcſ⁹ cōis apphēdit ea q̄ reddūt̄ ſibi a ſēſib⁹ ptic̄larib⁹ ꝛ n̄ retinet niſi forte aliqđ modicū vl' q̄diu ē i actu ſētiēdi. imagīatio āt illa retinet ꝛ ꝯſeruat ſic mēoria illa retiet q̄ eſtiatiua apphēdit vt vult auicē. vbi ſ̄. Ex p̄dictis p̄ʒ euidēter quō oīs nr̄a cognitō ſēſitiua interior oriē a ſēſitiua extiori: lʒ aūt ſic aſſignēt̄ organa ſēſuū i cerebro ſm auicē. tñ ariſ. ð ſōno ꝛ vigilia vult q̄ p̄mū ſenſitiuū qđ vocat cōem ſēſū ſit ſitū i corde. Uult etiā in li. de ſenſu ꝛ ſenſato: vt tactū ē pri⁹: q̄ guſt⁹ ꝛ tact⁹ hēant organa circa cor: lʒ cōcedat ibi ð viſu auditu ꝛ olfactu ea hr̄e organa circa cerebꝝ. Teneas quā opiñ volueriſ. ¶ Deinde oñdit ariſ. q̄d ſit fātaſia: d. q̄ fātaſia ē mot⁹ fact⁹ a ſēſu exñte i actu. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū q̄ q̄dam ponūt ſēſū cōem ꝛ fantaſiā eē vnū. Alij vo ponūt fātaſiā ꝛ imagiātōem eē idē. Primi hñt dīoem expōere fātaſie q̄ eſt motus fact⁹ a ſēſu pticlari: q̄ſ. mouet̄ a a ſēſib⁹ pticlarib⁹ recipiēdo ſpēs ab ipſis ſicut ꝛ ſēſ⁹ pticlares mouēt̄ ab obiectis. Ponētes āt fātaſiā ꝛ imagīatiōem eē idē hñt dicere q̄ fātaſia ē mot⁹ factus a ſēſu cōi: ita q̄ ſicut ſēſ⁹ cōis mouet̄ a ſēſib⁹ pticlarib⁹ recipiēdo ſpēs ab ipis: ſic fātaſia vl' imagīatio mouetur a ſēſu cōi. Hui⁹ opinlōis vr̄ eē doc. ſub. diſ. 10. 4. ſeu. q. 5. ð actōe imanēte: vbi d̄t q̄ imagīatio ē mot⁹ fact⁹ a ſēſu ſm actū. ꝛ ſic videt̄ accipe fātaſiā ꝛ imagīatōem ꝓ codē.

Incipit tertius de anima.

E parte autem anīe. In iſto tertio determiat ariſ. de intellctū. ꝛ p̄mo determiat ð intellctū poſſibili d. q̄ nō ē poñ organica. nō eñ ē immixt⁹ materie. d̄t āt maxīe intelllcs imāls ſʒ ſco. q. 9. q̄libe. q̄ n̄ exercet opatōem ꝑ ꝑam p organa. Organū eñ qđ ē cōpoſitū ex anīa ꝛ de certa pte corpis ē rō immediate recipiēdi viſionē. nō ſic ð receptio intellectōis. Ex q̄ ꝯcludit ariſt. q̄ cum ps intellectiua n̄ hēat organū ſicut ps ſēſitiua iō p̄t v̄ificari dcīm illoꝝ q̄ dixert q̄ aīa ē loc⁹ ſpēꝝ. qđ p̄t intelligi ſm doc. diſ. 3. p̄mi ſē. q̄ vlcʒ intellect⁹ ē loc⁹ ſpēꝝ inq̄tū hʒ hmōi ſpēs ſaluare: ſicut loc⁹ hʒ ſaluare locatū. Alie aūt poñe n̄ ſic poūnt̄ loca: q̄ nō ſaluāt ita ſpēs ſiue cōſeruāt. Spēs eñ intelligibiles nō videt̄ deleri ſicut ſenſibiles. nā ſpēs ſēſibilis ita eſt in organo q̄ p̄t deleri p ꝯriū: ſicut pʒ p. p. de memo. ꝛ remi. vbi dicit q̄ ſenes ꝛ iuuenes ſt̄ inh̄e remiſciti ꝓpter habūdātiā humoꝝ. Iſto mō n̄ ē ſpēs intelligibilis i itellcūt: p ſe deleat̄ p aliqđ ꝯriū ad ipaʒ. ¶ Dicit etiā idē doc. 45. diſt. 4. ſen. q̄ ariſ. nō diceret aliquē bū vl' male memoratiū q̄ intellect⁹ ci⁹ bū vl' male ꝯſeruat ſpēm alic⁹ p̄us intellecti: ſʒ q̄ memoria ci⁹ ſenſitiua q̄ ꝯcurrit cū intellectiua ad recordationē intellectiuā: ſicut fātaſma ad intellectōʒ ē bū vel male retētatiua ꝓpt̄ diuerſitatē organu. Forte eñ memoria itellectiua oñʒ ꝯbuat ſpēs ſʒ n̄ p̄t i actū ſuū q̄ ſpēs deleta ē a memoria ſēſitiua. Et ſciēdū q̄ lʒ memoria et remiſcētia large poſſint ſumi ꝓ eodē: dr̄ñ tñ ſm ariſt. q̄ memoria ꝓpe ē retētio ſeu cōſeruatō p̄teritoꝝ. Remiſcere aūt ē reſūptio ſeu recordatio oblitoꝝ et a memoria relapſoꝝ. ¶ Sōūter tractat de p̄mo obō intellcūs nr̄i qđ vr̄ eē ſm ipm q̄dditas rei māl' ſeu ſenſibil'. Circa qđ notādū q̄ vt d̄t do. ſb. 14. q. q̄l'. q̄dditas rei māl' n̄ p̄t pōi obm itellcūs nr̄i vt ē tal' poñ: q̄ tūc ſeq̄ret̄ q̄ itellcūs bti hr̄et q̄dditatē rei māl' ꝓ obo adeq̄to. vl' ſi n̄: n̄ māeret eadē poñ q̄ mōcut⁹ vtrūq̄ ē ſlm. nec vʒ dicere q̄ eleuat̄ p lumē gr̄e. null⁹ eñ habit⁹ eleuās potētiā p̄t hr̄e obm qđ excedit p̄mū obiectū potētie: q̄ tūc ille habit⁹ nō eēt illi⁹ potētie: ſʒ h̄eēt in ſe poñ vl' faceret poñm eē aliā ab iſta: ſicut hr̄et aliđ obm p̄mū. Dicit ḡ doc. q̄ obʒ p̄mū nāle p̄t dici dupliciter. Uno mō ad quod potētia naturaliter iuclinatur: ꝛ hoc eſt ens reſpectu

intellect⁹ creati ſm totā ſuā coītatē ꝓut
vicȝ ſe extendit ad oīe poſitiuū qḋ non
eſt nihil ſiue ſit ens reale ſiue rōis cū om
ne tale ſit intelligibile. Alio mō accipit
obm ꝓmū nāle qḋ pt poni naturalit at-
tingere ſm cōcurſū cāuum naturaliū: et
hoc ē ens limitatū. Intellectus enī no-
ſter ſepat⁹a corpe: vel etiā intellect⁹an-
gelic⁹ pōt naturaliter cognoſcere omne
ens limitatū nō aūt ens illimitatū: vt de
um ſub ꝓpa rōne deitatis. Et iō ens ſm
totā ſuā cōitatē nō ē obiecm ab intellctū
naturaliter attingibile: qꝛ tunc oē ens
poſſet naturaliter cognoſci: cū obm ⁊ po
tētia debeāt adequari: hoc tn̄ ē falſum:
vt ptȝ de dō ſub rōe deitatis. Obiectuȝ
tn̄ naturaliter attingibile et adequatū in
tellectui noſtro ꝓ ſtatu iſto ē q̇dditas rei
mālis vel ſēſibilis intelligēdo nō ſolum
de ſenſibili ꝓpe ſȝ etiaȝ incluſo eēntialr
vl' v̇tualr ī ſēſibilibus. Hāc materiā tra
ctat diffuſe idē doctor diſt. 3. primi ſent.
vbi oñdit ꝙ q̇dditas rei materialis ē ob
iectū intellectus noſtri ꝓ ſtatu iſto ī rōe
moti: qꝛ vicȝ ꝓ ſtatu iſto nō naturaliter
intelligit alia q̄ nō cōtinētur ſub iſto mo
tiuo ꝓmo cū ꝓ nūc nō intelligat niſi me-
diātibus fātaſmatibus ſeu ſpēb⁹ reꝝ ſē-
ſibiliū: ⁊ hoc ꝓpt penā originalꝰ peccati
vt dicit aug⁹. xv. de tri. Qualr aūt intel
lectus nr̄ intelligat q̇dditates inmateria
les videbitur ſecūdo met. ¶ Ad euidēti
am ꝑdictoꝝ ſciēdū ꝙ ꝑ q̇dditatē rei ſen
ſibilis intelligit eēntia rei q̄ ꝑ diocm im
ꝑtat. Manifeſtū ē enī ꝙ ſpēs intelligibi
les nō ſūt obiecm intellect⁹: nō ei ſe hñt
ad intellectū ſic ꝙ intellect⁹ intelligat:
ſȝ ſicut q° ſicut ſpēs q̄ ē in viſu nō ē qḋ vi
det ſȝ q̄ viſus videt. Qḋ aūt vr̄ ē color:
q̄ eſt ī corpe. Et ſilr illud qḋ intellect⁹in
telligit ē q̇dditas q̄ ē ī reb⁹: nō aūt ſpēs
intelligibilis niſi inquātū ītellect⁹ ſupra
ipm reflectit. Qꝛ enī intellect⁹ reflectit
ſupra ſeipm cogſcēdo ſe intelligere intel
ligit et ſuū intelligere et ſpēm q̄ intelli-
git: ⁊ ſic ſpēs intelligibil' ſecūdario ē illḋ
qḋ intelligit: ſȝ illḋ qḋ ꝓmo intelligitur
eſt res cui⁹ ſpēs ē ſilitudo. Intellect⁹ etī
aȝ vt h' dt arſ. n̄ ītelligit ſinglre directe ſȝ
reflectēdo ſe ſupra fātaſmā. cui⁹ rō ē: qꝛ
itellect⁹ nr̄ ꝓ ſtatu iſto n̄ ītelligit niſi ab
ſtrahēdo ſpēm ītelligibilē a ꝯditōib⁹ īdi
uiduātib⁹ q̄ ſpēs repſētāt vle actu: ⁊ iō
ītellect⁹ nr̄ n̄ ē cogſcitiu⁹ dirce niſi vlim
Indirecte aūt reflectēdo et ꝯuertēdo ſe
ad fāta mata intelligit ſcdaria q̄ꝝ ſūt fā-
taſmata: de q̄ ꝑampli⁹ dicet. 7. meta.
¶ Alteri⁹ mouet arſ. q̄ndā dubitatōem
ſcȝ cū intellect⁹ ſit ſimplex et impaſſibil:
quō pt intelligere cū ītelligere ſit quod
dā pati: patiēti aūt ⁊ agēti debȝ eē aliqḋ
cōe: eoīcāt enī ī mā: vt dꝛ ꝓmo d gñatōe
Ad hoc rñdet ꝙ lȝ agēs ⁊ patiēs paſſio
ne ꝓpe dcā ⁊ reali de q̄ dcm ē ꝑ⁹ debeāt
coīcare ī mā: nō tn̄ optet de illo qḋ patit
paſſiōe large ſumpta q̄ ſcȝ patiēs recipit
aliq̇d ab alio. hoc mō intellect⁹ dr̄ pati
inq̄ntū ē in potētia ad intelligibilia ⁊ ni
hil eoꝝ ē actu añq̄ ītelligat. Intellect⁹
enī n̄ cogſcit ſeipm niſi ꝑ act⁹ ſuos ītelli
gēdo ſcȝ ſe ītelligere. Qū enī ꝑcipimus
nos ītelligere ꝯgſcim⁹ nos hr̄e animā in
tellectiuā. Vn̄ intellect⁹ añq̄ intelligat
eſt ſicut tabula raſa ī q̄ nihil ē depictū ſȝ
p'a pūt ī ea ſcribi: ꝑ qḋ excludit opi. pla
nis q poſuit naturalr aīam humanam hr̄e
oēm ſciam quā q̇dē obliuiſcit ꝑ vnionē
ad corp⁹. vn̄ dt ꝙ addiſcer̄ nihil aliḋ ſit
q̄ remiſci. ¶ Ad euidētiā ꝑdcoꝝ notām
ꝙ ꝑ illḋ qḋ h' dt arſ. ꝙ ītellcūs nihil eſt
intelligibiliū añq̄ intelligat actu pt ītel
ligi alia auctas quā pōit ī hoc 3°. vicȝ ꝙ
intellcūs poſſibil' nihil ē eoꝝ q̄ ſūt añ in-
telligere. quā ſic exponit ſco. di. 3. 3. ſen̄.
Aliq̇ inq̇t iſtā auctē ſic ꝑtractāt vt dicāt
intellcm poſſibilē eē ī pura poñ ī gñe in
telligibiliū ſicut mā ī gñe entiū q̄ nō eſt
intentō phi: qꝛ poñ ad accñs n̄ fūdat niſi
in ſubā. intētio aūt ſuie ſpēs ītelligibilis
nō ē forma ſubal' ſȝ accñs. & qḋ ē īmedia
te receptm illi⁹ ē aliq̇d ī actu ſubali. In
tellcet⁹ igit poſſibil' ī q̄ recipit forma in-
telligibil' et intētō n̄ erit pure poñle licȝ
ipe reſpect⁹ ꝑ potētie nō ſit aliq̇d ī actu: cū
v̇o loquor de potētia receptiua albedis
nō loq̄r d poñ q̄ dt reſpcm ad albedinē.

Ille eñ reſpectus nõ ē aliq̄d ī actu ſicut
nec albedo ad quā ē:q: reſpect⁹ nõ eſt ſi=
ne termĩo:ſʒ illud in q̄ ē illa poñ ē aliq̄d
in actu: vt ſupficies. Licʒ ğ añ intellecti
onē reſpect⁹ ad intellectionē nõ ſit aliq̄d
in actu nec intentõ ad quā ē: tñ illḋ in q̄
eſt iſta poñ qḋ ſcʒ ē receptiñ illi⁹ reſpect⁹
eſt aliq̄d in actu: ⁊ illḋ ē intellect⁹ poſſi=
bilis: ğ apḋ.p. intellect⁹ poſſibilis nihil
in actu ſicut iſti accipiũt. Sʒ opʒtet expo
nere iſtā auctē hoc mõ. Naturalr ğ pzĩo
intelligim⁹ illa q̄ p̄mo occurrũt ex fātaſ=
matib⁹: vt pʒ ex p̄dictis. Nihil ğ poſſu=
mus potētia ꝓpinqua intelligere añ in=
tellectionē alicui⁹ imagīabil: iõ ñ poſſu=
mus intelligere intellcm̃ añ intelligere
alterius intelligibil. Intellect⁹ igiẗ nihĩ
ē eoꝝ q̄ ſũt .ſ. ītelligibiliũ añ intelligere
nõ ꝙ añq̄ intelligat nihil ſit in actu: ſed
q: nõ ē aliq̄d qḋ poſſit poñ ꝓpinq̄ intel=
ligi a nob añ intelligere alteri⁹ ꝓpť in=
tellectionē nr̃am naturalē orientē a fan
taſmatib⁹. Illud inſup qḋ h̄ d̄t ariſ. ꝙ in
telligere ē pati ſicut exponit idē do. vbi
ſ. dicit ꝙ .p. cõiter locut⁹ ē de potētijs
aĩe inq̄ntũ ſũt quibus ſum⁹ formalr ī ac
tu ſecũdo: puta d̄ ſenſu inq̄tũ ē illḋ quo
formalr ſētim⁹. De intellcũ inquātum ē
quo formaliter intelligim⁹: formalr aũt
intelligim⁹ intellectu inq̄ntũ recipit in=
tellectionē: q: licet eā cauſet actiue: non
dicoꝛ intelligere intellcm̃ inq̄ntũ cauſat
ſed inquātũ hʒ intellectionē vt formam.
Habere eñ intellectionē eſt eſſe equale
et intellcm̃ hr̄e intellectõem ſiue recipe
qḋ idē ē: ē ipm eē intelligētē. Nos ğ in=
tellectu intelligim⁹ inq̄ntũ recipit intel=
lectionē: ideo ariſ. ſic loquēs de intellec=
tu neceſſe habuit dicere ipm eē paſſiuũ ⁊
ſilr de ſēſu: ſecũdo hui⁹. Intelligere ğ ē
pati: id ē intellectio eſt q̄dā forma recep
tā in intellectu q̄ ſum⁹ formalr intelligē
tes. nõ aũt intelligim⁹ ea inq̄tũ eſt aliq̄d
cauſatũ ab intellectu. Nā ſi d̄s eā cauſa=
ret: et intellectui noſtro impꝛimeret nõ mi
nus ea intelligerem⁹. Licet ğ ariſto. di=
cat intellcm̃ eē paſſiuũ nõ tñ negat eum
eſſe actiuum. Locus eñ ab auctoritate
nõ tenet negatiue. Intellectus eñ ⁊ ob=
iectũ p̄ñs in ſe: vel in ſpē intelligibili ſũt
due cauſe partiales reſpectu intellectõ=
nis. Intellect⁹ eñ ē p̄ncipalioꝛ cauſa: et
obiectũ min⁹ p̄ncipalis: ſicut ſi mater po
naẗ ſe habere actiue reſpectu ꝓlis. Pa
ter eſt cā p̄ncipalis: mater do min⁹ prin
cipalis: ⁊ conformiẗ dicēdũ ē de ſenſu re
ſpectu ſenſatõis. Vñ dicit aug⁹. p̄mo d̄
trini. Ex viſibili et vidēte gignitur viſio
et nono de tri. A cognoſcēte et cognito
paritur notitia. Hāc materiā ꝓpꝛie tra=
ctat Sco. di. 3. pꝛimi ſenteñ.

Capi. II. De intellcũ agēte.

Eſt aũt ſic in omni natũa

Poſtq̄ .p. determĩauit de intel
lectu poſſibili: h̄ ꝯñter determinat
de intellectu agēte: ⁊ ponit dr̃ĩtiam inť
vtrunq̄ dicēs ꝙ intellect⁹ agēs ē quo ē
oĩa facere: et intellectus poſſibilis eſt
quo ē oĩa fieri. Ad cui⁹ euidētiā notā=
dũ ꝙ ſm Scotũ diſt. 3. p̄mi ſen. et. xv. q
quolibe. ſpēs ī fātaſia nõ repñtat vlē ac=
tu: iõ nõ ē ſufficiēs ad mouēdũ intellcm̃
poſſibilē ad intellectionē vlis. intellcũs
do agēs eſt quo ē oĩa facere inquātum
fac d̄ intelligibili in poñ intelligibile in
actu depurādo et abſtrahēdo ſpecies ab
omnibus ꝑ accñs ꝯiunctis. eſt eñ actiſ=
tũ reſpcũ oĩs intelligibil. vñ dicit h̄ ariſ.
ꝙ ē ſicut lumē reſpectu coloris: lumē eñ
mouēdo diaphanũ ī actu facit colores eē
viſibiles: ſic intellcũs agēs facit de potē
tia intelligibili actu intelligibile de poñ
vlī actu vlē. intellectus eñ agēs cũ fan=
taſmate ſũt due cauſe ꝑtiales reſpcũ ſpēi
intelligibilis. intellect⁹ aũt poſſibil eſt q̄
eſt oĩa fieri inq̄ntũ eſt huĩoi receptiu⁹ ſpe
cierũ intelligibiliũ repñtātiũ actu vlē: et
ſm hoc vt h̄ d̄t ariſ. intellect⁹ agēs ē no=
bilioꝛ poſſibili cũ ſe hēat actiue reſpectu
ſpēꝝ intelligibiliũ poſſibilis aũt paſſiue
Vtꝝ aũt reſpectu intellcõis ſol⁹ intellec=
tus poſſibil mediante ſpē intelligibili ſe
hēat actiue: vel ſol⁹ agēs: vel vtꝙ ſũt va=
rie opĩ. q̄ꝝ q̄lʒ pt ſuſtineri. vt d̄t idē doc.

in pfata qtõe qr. Si ãt vr q se hẽat actiue respcũ intellcõis agẽs ẽ cã pncipal. possibil' vo min' pncipal. Et ex iſtis pʒ diſtinctõ formal intellcũs agẽtis ⁊ possibilis: ſicut prius dcm̃ ẽ d alijs potẽtijs aĩe. Cũ em̃ sol' agẽs se hẽat actiue respcũ ſpeciei intelligibilis et sol' possibil' passiue: pʒ q eoꝝ ẽ aliq̃ diſtinciõ ex natã rei licʒ nõ real'. Scdm pdicta pt intelligi illa diſtinctõ poñaꝝ aug'. x. de tri. in memoriam: intelligẽtiã: et volũtatẽ. intellectus em̃ possibil' dr memoria inqtũ ẽ receptiuus ⁊ retẽtiu' ſpẽꝝ. ſʒ q̃ ad aliũ actũ memorie q̃ ẽ gignere notitiã actualẽ q̃ ſi ſit pfecta et diſticta dr vbũ. Quoad hmõi ḡ actũ ſi intellcũs possibilis se hẽat actiue dr etiã memoria et ſilr intellcũs agens ſi se hẽat actiue respectu hmõi noticie: vel ambo fm hmõi opiniões varias. Solũ aũt possibil' dr intelligẽtia: qꝛ sol' actũ intelligẽdi recipit. ¶ Notãdũ etiã q vt dt idẽ do. vbi s. in volũtate ñ reqrit volũtas agẽs ſic ĩtelligẽdo q ſit ppãrãs obiectũ ſuũ vt ſit actu volibile ſicut ĩtellcũs agẽs pparat obm vt ſit actu ĩtelligibile: qñ eniʒ obm ẽ actu intellectũ ẽ actu volibile.

¶ Cõſter oñdit. p. intellcm̃ agẽtẽ eẽ ſepatũ ab organo ſicut et possibilẽ cũ ſit nobilioꝛ eo vt dcm̃ ẽ. Põit qʒ vlteri' duplicẽ opatõem ĩtellect': pma ẽ q̃ intellectus intelligit indiſibilia ſine incõplexa. ſecũda ẽ q̃ ipa cõponit ⁊ diuidit. in pma aũt opatõe dt q ñ ẽ vitas vl' falſitas qñtũ ſcʒ ad illd qd intelligit: lʒ ãt ipm incõplexũ ñ ſit veꝝ vel fſm: tñ intellcũs intelligẽdo ipm ver' ẽ inquãtũ adeqt rei ĩtellecte. in ſcdã ãt opatõe ẽ vitas vl' fſitas Cõpoſitõ em̃ ẽ va ſi ea q̃ cõpõit ĩtellcũs ſint ĩ re cõpoſita: vt iſta hõ ẽ alb' ẽ va ſi albedo ĩhereat hõi a pte rei: ſin aũt ẽ fſa Vꝛ aũt veꝝ et fſm ↄſiſtit ĩ cõpõe q̃ hʒ fieri p intellcm̃: iõ dꝛ. 6. meta. q vm ⁊ fſʒ nõ ẽ ĩ reb' ſʒ ĩ mẽte. Dicit ãt q indiuiſibile dr tripl'r ſicut et vnũ. Cui' rõ ex indiuiſiõe ẽ Dr em̃ vnũ qd ẽ ĩ ſe indiſũ: et h' tripl'r. Primo dr vnũ ſeu indiſibile priuatiõe: vt linea: ⁊ tlẽ vt dt pt ĩtelligi in inſtãti ſi intelligat vt ĩ ſe indiſũ. Põit tñ cõtinuari conſideratõ p aliqd tps. Si aũt intelligat vt diſibile ĩ ptes cũ intelligat ps p' ptẽ intelligit ĩ tpe. Secũdo' indiſibile dr fm ſpẽm: vt hõ vel exercit' vl' dom': ⁊ tlẽ etiã pt intelligi in inſtãti. Si tñ cõſiderãtur ptes vt abinuicem diuiſe: vt caro os ⁊c. tũc intelligit in tpe Tertio mõ vnũ vel indiſibile dr qd ẽ penit' indiuiſibile: vt pũct' et tale vt dt intelligit p pnatõem cõtinui et diuiſibilis Cui' rõ ẽ qꝛ cũ intellcũs accipiat cognitionẽ a ſẽſib': illa p' cadũt ĩ apphẽſioñ nr̃i intellect' q̃ ſũt ſẽſibilia: hmõi aũt ſũt magnitudinẽ hñtia. vñ punct' ⁊ vnitas nõ diffiniũtur niſi negatiue. Silr intellect' nr̃ cogſcit vnũ obm p ſpẽm alterius obiecti: vt nigꝝ p albũ: malũ p bonum. Cui' rõ ẽ: qꝛ ſemp alterũ ↄrioꝝ ẽ impfectũ: et ſic quodãmõ pnatio alteri': pnatio aũt cognoſcit p habitũ. Deinde compat ariſt. ſenſũ ad intellectũ dicẽs q fantaſmata habẽt ſe ad intellectum ſicut ſẽſibilia ad ſenſuʒ: ita q ſicut ſenſibile mouet medium ei ſpẽm ſuã imprimendo: ⁊ aer ĩmutatus ĩmutat ſenſum: ſic fantaſmata intellectũ. Dicit aũt q neutrũ horũ mouetur ab obiecto motu proprie dicto cum nec ſenſus nec intellectus patiantur paſſione proprie dicta: vt dictum eſt prius. Ex his concludit phs. q ſicut ſenſus non poteſt ſentire ſine ſenſibili: ita nec intellectus intelligere ſine fantaſmate. Hoc autem ideo contingit: vt dicit Scotus doctoꝛ ſubtilis tertia diſtin. primi ſententiarũ: non quãdo in intellectu ſit ſpecies intelligibilis alia a ſpecie que eſt in fantaſia: ſed propter connexionem huiuſmodi potentiarum adinuiceʒ que pro ſtatu iſto ita ſunt cõnexe q quotienſcunq intelligimus vniuerſale fantaſiamur ſingulare. Unde dicit cõmuniter phs: q ſine ſenſu non poteſt homo aliquid addiſcere quaſi de nouo acquirens ſcientiaʒ: neq poteſt intelligere quaſi vtens ſcientia habita: Sed opoꝛtet cũ aliquid ſpeculatur actu q formet ſibi aliquod fantaſma. Hinc eſt q leſo organo fantaſie impeditur intellectus noſter

a ſua opatõne. Compat etiã ſenſum ad
intellectũ: qꝛ ſicut poſt apphẽſionẽ ſenſ⁹
ſequit̃ delectatio ſi obiectũ ſit cõueniens
vel triſticiã ſi ſit diſconueniens ⁊ deinde
deſideriũ ſeu appetitus ſeu fuga. Sic
intellect⁹ p⁹ apphẽſionẽ obi ipm ꝓſeqt̃
vel fugit. Dicit aũt ꝙ ꝗuis appetere vl
fugere ⁊ ſentire ſint diuerſi act⁹ nõ tamẽ
drũt ſubo cũ ſit idẽ organũ ſenſ⁹ et appe
tit⁹: drũt tñ rõe formali cũ hẽat diſtictas
rões formales ex natura rei. Ex p̃dictis
cõcludit. p. ꝙ aĩa ẽ q̃dãmõ oĩa inq̃tum
ſcʒ hʒ ſpẽs oĩm. Eſt enĩ p ſenſ⁹ ſenſibilia
⁊ p intellcm̃ intelligibilia. nõ eſt autẽ vt
dt oĩa eo mõ q̃ poſuit empedocles ꝙ erat
terra inq̃tũ cogñſcebat terrã ⁊ lapiſ in q̃n
tũ cogñſcit lapidẽ. Lapis aũt nõ ẽ ĩ aĩa
ſed ſpẽs lapidis ſiue ſimilitudo lapidis

De potentia motiua. Sq. III

Uoniam autem anima.

Poſtꝙ. p. determiauit de parte
aĩe intellectiua: nũc determĩat d
pte motiua. ⁊ pmo diſtinguit duplicẽ ap
petitũ. ſ. ſẽſitiũ: intellectiuũ: ſiue volũta
tẽ. Appetitũ aũt ſẽſitiũ diſtinguit ĩ duas
vires: ſcʒ in vim iraſcibilẽ ⁊ cõcupiſcibi
lẽ. Circa qd notãdũ ꝙ ſm cõem opinio
nẽ in vi cõcupiſcibili ponũtur ſex paſſio
nes. ſ. amor et odiũ: deſiderium et fuga:
gaudiũ et triſticia. Obm enĩ ꝯcupiſcibil
ponit̃ bonũ et malũ: delectabile vl triſta
bile. vñ amor et odiũ reſpiciũt q̃ddã bo-
nũ vl malũ in cõi ſiue ſit pñs ſiue abſens
In appetitu igit̃ cõcupiſcibili ab ipõ bo
no apphẽſo cãtur paſſio amoris q̃ ẽ com
placẽtia boni: cui ecõtrario rñdet odiuʒ
ex pte mali: qd ẽ ei⁹ diſplicẽtia: reſpectu
aũt boni abſẽtis ẽ mot⁹ ad ipm aſſequẽ-
dũ: q̃ dr deſideriũ vl cõcupiſcẽtia: cui eꝯ
rio rñdet fuga ex pte mali. ipm aũt bonũ
habitũ imp̄mit paſſionẽ gaudij vel dele
ctatõis q̃ ẽ q̃es in bono: cui eꝯrio rñdet
triſticia vel dolor ex pte mali. Gaudiuʒ
aũt et triſtitia terminãt et cõſequũtur nõ
ſolũ paſſiões cõcupiſcibilis ſʒ etiã iraſci
bilis ſm ariſ. ſecũdo ethi. in vi vo iraſ-
cibili ponũtur q̃nqʒ paſſiões: ſcʒ ſpes ⁊
deſpatio: timor ⁊ audacia ira. Obiectuʒ
nãqʒ iraſcibilis ponit̃ bonũ vl maluʒ ar-
duũ: ſiue d difficili attingibile vel ſupa-
bile: qd bonũ apphẽſũ vt poſſibile adi-
piſci imp̄mit paſſionẽ ſpei: q̃ q̃deʒ ad dit
ſupra deſideriũ quẽdã conatũ et quandã
eleuationẽ animi ad ipm cõſequẽdũ. ap
p̄henſũ vo vt impoſſibile adipiſci cauſat
paſſionẽ deſpatõis: ſicut malũ arduum
apphenſũ vt impoſſibile ſupari imp̄mit
paſſionẽ timoris q̃ addit ſupra fugã quã
dã depſſionẽ animi ꝓpt̃ difficultatẽ. vñ
timor cõſequit̃ deſpatõem vincẽdi. ma
lũ vo arduũ apphenſũ vt poſſibile ſupa
ri imp̄mit audaciã q̃ ꝯſeqt̃ ſpẽ victorie:
ira aũt cõſequit̃ audaciã: nullus enĩ iraſ-
cit̃ vindictã appetẽs niſi audeat vindi-
care ſm auicen. ¶ Notãdũ inſup ꝙ act⁹
appetit⁹ ſenſitiui inq̃tũ hñt tráſmutati
onẽ corpalẽ annexã ꝙ maxime circa cor
dicũtur paſſiões. Dr etiã forma recep-
ta ſiue ĩ poñ cognitiua ſiue appetitiua ĩ
q̃ntũ hmõi p̃t dici paſſio. Alteri⁹ ſcien
dũ ꝙ paſſiões aĩe dñr affectões inq̃ntuʒ
ſũt inclinatio q̃dã ad actũ interiorẽ vl ex
teriorẽ. vñ affectio dr q̃ſi adfactio. i. ad
actũ inclinatio. Dicũtur etiã paſſiones
affectibiles eo ꝙ ſunt in vi affectiua.

¶ Aliter enĩ a Scoto diſtinguuntur vis
iraſcibilis ⁊ ꝯcupiſcibil. diſt. 34. 3. ſen.
Cõcupiſcibil reſpicit illd qd natũ ẽ eſſe
ex ſe cõueniẽs: vt cibũ et hmõi: vel diſ-
ꝯueniẽs: vt carẽtia cibi: ita ꝙ nullo alio
poſito circa ipſum ſola facta apprehen-
ſione natus eſt ſequi actus delectandi
vel triſtandi fugiendi vel proſequendi
q̃ntũ ẽ ex pte ei⁹. Talia aũt nõ reſpicit
iraſcibilis ꝓ obiectis. Actus enĩ iraſci-
bilis eſt iraſci. iraſci enĩ ſm phm ſecun
do rethorice eſt appetere vindictam.
Obiectũ igitur eius eſt vindicabile: vel
vt vſitato mõ loquar offendens. illud of
fendẽs nõ dicitur ꝙ ſtatim eſt diſconue
niens cõcupiſcibili: ſed ꝙ impedit illud
quod eſt primo cõueniẽs, puta ſi cibus ẽ
primo conueniẽs appetitui guſtatio aĩa
lis. Et iõ primo cõcupiſcit̃ ꝓhibẽs cibũ
vl remouẽs offẽdit aĩal ꝯcupiſcẽs. Hoc

offēdēs ē obiectū iraſcibil' circa qḋ ira-
ſcibil' hȝ nolle q̃ſdā. nō q̄dē ꝓp̄ꝛle refu-
giēti ſicut ꝯcupiſcibil' refugit nolitū ſed
magi repellēti. ¶ At ſi dicas cui⁹ ē vel-
le vnū oppoſitū ei⁹ ē nolle alteꝝ. Rn̄-
deo ꝛ dico qñ iraſcibil' hȝ ſuū actū ſūt ibi
duo nolita: vnū iraſcibil' aliud ꝯcupiſci-
bil'. ptȝ ī exēplo p̄ius poſito. Nolitū ꝯcu
piſcibile ē carere cibo: ꝛ ex iſta nolitiōe
ī ꝯcupiſcibili triſticia q̃. ſ. refugit nolitū
Eſt etiā ibi aliud nolitū. ſ. illud qḋ au-
fert cibū: ꝛ illḋ ē nolitū iraſcibil' nō actu
refugiēdi ſȝ ꝓpellēdi ꝛ dū nō actu repel
lit̄ eſt triſtia ipius iraſcibilis. Iſti autem
dolores iraſcibil' ꝛ ꝯcupiſcibilis nō ſūt
idē: dolor eñ cōcupiſcibilis fit cū alia in
mutatiōe organi in p̄te ſenſitiua q̃ ira
ſcibilis. Cōcupiſcibilis q̄dē cū reſtrictio
ne ſicut delectatio oppoſita ē cū dilata-
tione. Dolor aūt iraſcibil' cū calefactiōe
q̄ ē accēſus ſanguis circa cor. Et ex hoc
ſequit̄ ꝙ ī p̄te ſenſitiua iraſcibile ꝛ ꝯcu-
piſcibile habēt diuiſa organa. ¶ In rō-
nali aūt p̄te poſſunt haberi talē diſtin-
ctionē obiectoꝝ ſicut ī ſenſitiua. Nō tñ
eſt tāta diſtinctio iſtoꝝ ī volūtate q̄ta in
appetitu ſenſitiuo: q2 volūtas nō ē potē
tia organica: ſȝ ſicut rō diuidit̄ ī portio-
nē ſup̱iorē ꝛ inferiorē p̱ cōpationē ad di
uerſa obiecta: ꝛ tñ ſimpl'r ē eadē potētia
ſicut eadē poña eſt opatiua circa p̄mo et
ſcḋo delectabilia ꝛ triſtia ita ꝙ nō eſt ibi
diſtinctio niſi ex p̄te obiectoꝝ: in q̄ tēdit
hec ſcō. ¶ Ad euidētiā eoꝝ q̄ dicta ſūt
notādū ꝙ idē doc. dicit di. xxij. ſecundi
ſniarū ꝙ portio ſuperior īcludit tres po
tētias aīe: ꝛ ſūr inferior. ſ. memoriā ītel
ligentiā ꝛ volūtatē: q̄ portiōes diſtīguū
tur p̱ officia. Per portionē eñ. ſuperio-
rē cognoſcit̄ ꝛ diligit̄ de⁹. Per inferio-
rē v̄o ꝓxim⁹ ꝛ ſic portio ſup̱ior ē reſpe-
ctu eternoꝝ: īferior v̄o reſpectu t̄galiū:
¶ Deinde oñdit ariſ. q̄d ſit mouēs al'ȝm
locū motu ꝓgreſſiuo: ꝛ ꝙ hoc nō ſit po-
tētia vegetatiua ꝓbat: q2 ſemp̱ mot⁹ ꝓ
greſſiu⁹ ȝm locū ē ꝓpter aliq̄d imagina
tū vel deſideratū. Nō ei aīal moue̱t niſi
appetēs vel fugiēs aliq̄d niſi forte p̱ vi-
olētiā. Sȝ fantaſia ꝛ appetit⁹ nō ꝯpetūt
p̄ti vegetatiue: ȝ p̄s vegetatiua nō ē p̄n
cipiū mot⁹ local' ꝓgreſſiui. hoc idē ꝓ-
bat de ſenſu: q2 ſenſus ē in oīb⁹ aīalib⁹
ꝛ tñ ſunt multa alia q̄ nō mouēt̄ hoc mo-
tu: ſȝ ſemp̱ manēt in eodē loco. ¶ Et q2
poſſet aliq̄s dicere ꝙ hoc nō ē ꝓpt̄ hoc
ꝙ deficiat eis p̄ncipiū motiuū: ſȝ q2 eis
deficiūt inſtrumēta apta ad motū. Ideo
ad remouēdū hoc ſubdit ꝙ nā nihil fa-
cit fruſtra nec deficit in neceſſarijs niſi
in aīalib⁹ orbatis: vt ſūt q̄dā monſtra q̄
accidūt p̄ter intētionē nature ex corrup-
tione alicui⁹ p̄ncipij in ſemīe. Sȝ aīalia
īmobilia ſūt p̱fecta in ſua ſpē ꝛ nō orba-
ta ȝ in hm̄ōi aīalibus natura nihil facit
fruſtra nec deficit ī neceſſarijs. vñ ſeq̄t̄ ſi
habēt p̄ncipiū mot⁹ ꝙ haberēt p̄tes or
ganicas diſpoſitas ad motū ꝓgreſſiuū
alias p̄ncipiū mot⁹ eſſet in eis ſup̱fluū ꝛ
neceſſaria ad executionē potētie motiue
ſibi deficerēt. ¶ Ponit ȝ ariſ. duo p̄nci
pia mouētia. ſ. appetitū ꝛ intellectū: ſub
intellectu aūt cōp̄hendit fantaſiā qḋ ptȝ
q2 alia aīalia ab hoīe mouent̄ q̄ tñ carēt
intellectu. Mouet aūt vt dicit intellect⁹
nō ſpeculatiu⁹ ſȝ practic⁹ q̄ differt a ſpe-
culatiuo fine q2 videlȝ intellect⁹ ſpecula
tiu⁹ rōcinat̄ ꝓpt̄ ſcire. Practic⁹ v̄o ꝓpt̄
opari. practicū eñ dr̄ a ꝑt axi: p2axis āt
grece idē eſt qḋ opatio latine. Mouet
aūt fantaſia ſiue intellect⁹ inq̄ntū rep̄ñ
tat obiectū appetibile qḋ ē p̄ncipiū ītel-
lectus practici. Cū aūt volum⁹ aliq̄d de
liberare de agendis p̄mo ſupponim⁹ fi-
nē: deinde ꝓcedim⁹ p̱ ordinē ad inq̄ren
da illa q̄ agenda ſunt ꝓpter finē ꝛ hoc ē
qḋ ſubdit̄ ꝙ vltimū in cōſideratione in-
tellect⁹ practici eſt p̄ncipiū actiōis. i. il
lud vñ debem⁹ incip̱e actionē. Reducit
aūt iſta duo mouētia. ſ. ītellectū ꝛ appe-
titū: ad vnū. ſ. ad ip̄m appetibile qḋ eſt
mouēs nō motū. Appetit⁹ aūt ē mouēs
motū ab obiecto appetibili. Manifeſtū
eſt eñ ꝙ ſcḋa mouētia nō mouēt niſi in
q̄ntū p̄ticipāt p̄mum. ſ. ip̄m appetibi-
bile. ¶ Circa hoc notādū ꝙ potētia mo
tiua q̄dā eſt imp̱ans quedā imp̱ata: Im

parãs eſt ipa volūtas. Jn parta aūt ē po-
tentia motiua ſita in neruis ⁊ organis q̄
mouet ipa mēbra ⁊ organa vt potīa mo-
tiua in manu ⁊ ſic de alijs. ¶ Cōſequēt
excludit. p. quādā obiectionē q̄ pōt fieri
q̄. ſ. appetit⁹ ſenſitiu⁹ nō mouet qꝫ cōti
nētes nō ſequūt hm̄ōi appetitū: q̄ rō ſolui
tur ꝑ hoc qꝫ in hoīe ſunt ꝯrij appetit⁹ q̄
rū vnū cōtinētes ſequūt ſcꝫ intellectiuū
alteri aūt repugnant ſcꝫ ſenſitiuo. Jn-
tellect⁹ eñ iubet aliqñ retrahere a ꝯcu-
piſcibili ꝓpter ꝯſiderationem futuri.
¶ Diſtinguit vlteri⁹. p. duplicē rōnem
practicā. ſ. vlem ⁊ ꝑticularē. Vlis eſt vt
optet filiū honorare ꝑentē: ꝑticularis ve
ro vt ego fili⁹ talem honorē patri meo
debeo exhibere. vlis aūt nō mouet niſi
vt cā prima ⁊ q̄eſcēs. ꝑticularis vo mo-
uet vt cā ꝓxīa: ⁊ quodāmō motui appli
cata. Nā opatiōes ⁊ mot⁹ in ꝑticulari-
b⁹ ſunt: vñ oportet ad hoc q̄ mot⁹ ſeq̄t
q̄ opinio vlis ad ꝑticularia applicet. et
ꝓpter hoc etiā in actionib⁹ accidit: quā
do opinio in ꝑticulari opinabili corrūpi
tur ꝓpter delectationē vl ꝓpter aliquā
aliā paſſionē q̄ tñ opinionē vlem nō cor
rūpit. ¶ Deinde oñdit. p. q̄ tact⁹ ē ne-
ceſſari⁹ oī aīali quo ꝑticipāt qualitates
tāgibiles ſeu elemētares. Guſtus etiam
eſt neceſſari⁹ ⁊ ineſt oī aīali inq̄ntū ē q̄-
dā tact⁹: eſt eñ alimēti tangibil. Eſt tñ
de bñ eſſe inq̄ntū eſt diſcretiu⁹ ſaporū
q̄ faciūt alimētum delectabile vel triſte.
Alij etiā ſenſus ſunt de bene eſſe id̄ in-
ſunt ſolū aīalib⁹ que mouēt ſm locum.
¶ Circa p̄miſſa notādū q̄ intellect⁹ ⁊ ra
tio nō ſunt diſtincte potētie: ſꝫ ītellect⁹
dr̄ rō inquātū rōcinat ꝯferendo ab vno
in aliud. ¶ Notādū etiā q̄ aīa intellecti
ua ſm eſſentiā ſuā eſt tota in toto: ⁊ tota
in q̄libet ꝑte ei⁹: vt diffuſe tractat bona-
uētura i p̄mo ſniaꝝ: nec determinat ſibi
aliquā ꝑtē corporis quo ad opatiōes ſi-
bi ꝓprias: vt intelligere ⁊ velle: cū intel
lectus volūtas non ſint potīe organice.
Sec⁹ aūt eſt d̄ opationib⁹ ipaꝝ potīaꝝ.
ſenſitiuaꝝ: vt videre audire ⁊ ſic d̄ alijs
¶ Demū ſciendū q̄ ſpūs aliqñ ſumitur
p aīa ipa: aliqñ vero ꝑ humore ſubtili
Dicit aūt triplex ſpūs. ſ. vitalis: aīalis:
⁊ natural: Vitalis ſpūs fūdamētū ē cor
a quo ꝓcedit ad totū corpus: oīa ei⁹ mē
bra viuificās. Aīal aūt ſpūs fūdamētū ē
cerebrū ⁊ ab eo ad toti⁹ corpis mēbra ve
nit ſenſum eis ꝓſtās. Naturalis vo ſpi-
ritus fundamētū eſt epar ⁊ ab illo ad to
tū corpus tendit oīb⁹ mēbris quattuor
vtutes dās naturales q̄ videlꝫ ſunt ap-
petitiua cōtētiua digeſtiua ⁊ expulſiua.
Vnicuiqꝫ eñ mēbro neceſſe eſt vt ſit vir
tus appetitiua calida ⁊ ſicca q̄ ſit nature
colere rubee: vt deſiccet humiditatē ci-
bi ⁊ attrahat eam ad ſe. Decet etiam vt
vnūqdqꝫ mēbrū virtutē habeat conten-
tiuā cui⁹ natura ſit ſm colerā nigrā vt
ꝯtineat cibū quouſqꝫ digeſtia ſuā cōple
at actionē in eo. Cōuenit iterū eis: vir-
tutem habere digeſtiuam ſm ſanguinis
naturam exiſtentem qua cōtentum dige
rat cibū ⁊ eū in ſuā mutet eſſentiam vir-
tutis aut expulſiue fleumatis naturā ha
bentis neceſſitas eſt vt ꝑ eaꝫ ſupfluitas
⁊ fex cibi a membris expellatur.

Explicit liber d̄ anima ⁊ per cōſequens tota philoſophia naturalis que eſt ſecūda pars hu ius cōpendij copulati ex dictis ſcoti doc. ſubtiliſſimi.

Incipit tercia pars que eſt de metaphiſica

Expedita ſecunda parte iſtius tractatus q̄ erat de phı̄ca reſtat nūc agere de tercia pte. ſ. metaphiſica. Circa qḋ primo videndū eſt de eius ſubiecto. Pro cuiꝰ euidentia ſc̄m doctrinā ſcoti in hoc primo ⁊ in ꝓlogo primi ſniarū: qḋ ſubiecto theologie p̄ſupponē do ea que dicta ſunt de ſubiecto ſcientie primo c. p̄mi phı̄coꝝ. Primo aliqua p̄mittā deinde aliquas ↄcluſiones ſubiū gam. ¶ Quātū ad p̄mū. Sciendum ꝙ ens inq̄tū ens ſcꝫ ens in cōmuni ſūptū ſc̄m rōnē entis: prima ſui diuiſione diuidit in ens finitū et infinitū. Nam diuiſio entis in .x. p̄dicamēta nō eſt eius prima diuiſio: ſed alia eſt prior ea ⁊ accipiēdo alterū membrum ſcꝫ finitū diuidit in decē p̄dicamēta. Unde deꝰ cadit ſub vno membro diuiſionis et decē p̄dicamenta ſub alio. Omne eñ ens p̄dicamentale eſt finitū: deus eſt ens infinitū ideo deꝰ eſt ens extra genus. ¶ Ite ſciendum ꝙ q̄ſtatum ad p̄ſens ſufficit: duplex eſt primitas ſcꝫ perfectionis et adequationis. Primitas ꝑfectionis in quacūqꝫ ſcientia reſpicit gradū entitatis rei vt ſic illḋ dicatur p̄mū quod eſt nobiliꝰ ens quocūqꝫ alio ad iſtam ſcientiam pertinēte. Uñ ſc̄m hāc p̄mitatē deꝰ ē p̄mū ſubiectū cōſideratū ī hac ſcı̄a. i. ꝑfectiſſimū. Sꝫ p̄mitatē adeq̄tiōis voco p̄mitatē q̄ ſubiectū ⁊ ſcı̄a adequant̄ ita ꝙ nec ſcı̄a excedit ſuum ſubiectū nec ecōuerſo. Sꝫ quicq̄d aliquo modo cadit ſub cōſideratione ſciētie cadit ſub rōne formali ſubiecti ⁊ econuerſo: quicquid ꝑticipat rationem formalem ſubiecti cadit ſub ratione formali illius ſcientie. Et ſic ens inq̄tum ens eſt primum ſubiectum in metaphiſica, quicquid ꝑticipat naturā entis: vt ſic cadit ſub conſideratione metaphiſice. Et quicquid cōſiderat̄ in metaphiſica conſideratur ſub ratione entis. ¶ Notandum inſuꝑ ꝙ ens inquantum ens dicit vnū cōceptum cōem vniuocū ⁊ realem: deo ⁊ creatore: de quo habet̄ ī quarto huiꝰ ⁊ hoc de primo principali.

Quantum ad ſcḋm ſit hec. ¶ Prima cōcluſio. Ens inquantū ens habet ꝓprias paſſiones. ꝓbat̄ per ariſto. quarto metaphiſice: eſt ſcientia que ſpeculat̄ ens inq̄tum ens et que huic inſunt ꝑ ſe. Item ibidē. c. tercio dicit ꝙ nūeroꝝ inquantū numeri ſunt: ſunt proprie paſſiones vt ꝑitas imꝑitas: ſic et enti inquātum ens. ¶ Sꝫ ↄ̄ hāc cōcluſionē arguit̄: ſi ens inquantū ens hꝫ aliquā ꝓpriā paſſionē illa ſit .a. tūc ſic ſi ens hꝫ paſſionē a. ꝗ a. ē nihil: ↄſequēs eſt falſum ergo añs: falſitas ptꝫ cōſequētis qꝛ nō ens nō eſt paſſio alicuiꝰ ꝓbatio cōſequētie. omne ſubiectū eſt extra eſſentiā paſſionis cū cadat in diffinitione paſſionis vt additamētū ex nono metaphiſice. Sed quicquid eſt extra entis naturā vel eſſentiā ē nō ens ⁊ ꝑ ↄſequens nihil. ¶ Sequit̄ etiam ꝙ ens ſc̄m ſuam totam cōmunitatem nō p̄dicetur in quid de quolibet. Reſpōdeo ad iſtud ꝙ paſſio entis nō eſt ſimpliciter nihil: ad ꝓbationē cū dr̄ ꝙ oē ſbiectū ē extra rōnē vel eēntiā paſſiōis. Dico ꝙ ſi ꝑ eē extra eēntiā alicuiꝰ ītelligit̄ eſſe extra ↄceptū formalē eiꝰ ſic ↄcedo. nā ſubiectū diſtīguit̄ formalr̄ a ſua paſſiōe ꝓpria ⁊ ſic ī ſua diōne cadit vt additamētū. ſi vō ꝑ extra eēntiā eē ītelligas diſtīctionē realē q̄ ē īter rē ⁊ rē ſic nego qꝛ ꝓpria paſſio nō diſtinguit̄ realit̄ a ſuo ſubiecto ⁊ ꝑ ↄñs a. eſt ens realit̄ ⁊ nō nihil nō eī ens formaliter. Eſt eī mediū īter ens ⁊ nihil formalit̄. ſ. aliq̄d qḋ nec eſt hoc nec illḋ tñ īter ens realit̄ ⁊ nihil nullū ē mediū. Qḋ āt addit ꝙ ens ſc̄m ſuā cōitatē totā nō p̄dicat̄ ī q̄d d̄ oībꝰ nō habeo ꝓ ī ↄuenı̄ēti ſꝫ ꝓ necı̄o qꝛ īpoſſibile ē ens p̄dicari ī q̄d d̄ vltis dr̄ijs nec d̄ ꝓprijs paſſionibꝰ nec d̄ ſuis ꝓprijs ↄtētiuis qbꝰ ↄ̄hit̄ ad ens creatū ⁊ īcreatū ſicut oñdā in 4to huiꝰ. ¶ Scḋa ↄcluſio ē ꝙ paſſiones entis ſunt de eo demōſtrabiles: ꝓbat̄ Id qḋ eſt ꝑfectiōis in qualibet ſcı̄a nō eſt negandū in ſcı̄a ꝑfectiſſima: ſꝫ ꝑfectōis ē ī q̄cūqꝫ ſcı̄a ꝙ demr̄et paſ-

ſiões d ſbiecto cū ſcia ſit hit⁹ ɔcluſiõis. demõſtrate pmo poſterioꝝ. cõcluſio demõſtratõis ât ptinet paſſiões d ſubiecto ğ hoc nõ ē negãdū ĩ iſta ſcia pfectiſſima q̄ ē de ente vt d ſubiecto: vt dicet ɔcluſione ſeq̄nti. Sȝ ɔ̄ illã ɔcluſionē arguit ſic q ĩ demõſtratiõe potiſſima optet ſumere p medio aliq̄d mediãs int ſbiectū ꝛ paſſionē ſȝ ĩtet ens ꝛ ſuã paſſionē nõ ē aliq̄d mediū ğ de ente ñ põt aliq̄d demõſtrari demr̄atõe potiſſia pbatio minoꝛ int ſbiectū cui⁹ ɔcept⁹ ē ſimplr ſimplex ꝛ ſuã paſſionē nõ põt eē aliq̄d mediū: ſȝ ɔ̄ctus entꝫ ē ſimplr ſimplex ğ ꝛc. pbatio maioris pſylogiſmi q: illō mediū aut ē diffinitio ſubiecti aut paſſiõis aut mixtū ex dı̄one illi⁹ ꝛ illi⁹. Sȝ ſubiectū ꝛ paſſio q̄ hñt ɔceptū ſimplicit ſimplicē. cuiuſmõi ſūt ens ꝛ ſua paſſio ñ pñt diffiniri: ğ ĩter ens ꝛ ſuã paſſionē nullū demr̄atiuū mediū põt ſumi. Preterea nullū ſbiectū ē ĩ poñā ɔ̄ditiõis ad paſſiões demr̄abiles d ipo: ſȝ ens ē in poña ɔ̄dictiõis ad ea q̄ ponūt paſſiones ei⁹ ğ iſta q̄ ponūt paſſiones entis ñ ſūt paſſiões demr̄abiles d illo maioꝛ ptȝ q: alias paſſio ineſſet contingent ſuo ſubiecto: ꝛ p ɔ̄ñs nõ eēt demr̄abil nec ſcibil de illo: minoꝛ pbat in d'ctine ĩ paſſionib⁹ diſiūctꝫ entis: vt ſūt act⁹ ꝛ poña cã ꝛ cãtū ꝛc. q: poña ĩcludit negationē act⁹ ꝛ ecõuerſo. Si ğ ens ē ĩ actu vel poña põt eſſe actu ꝛ nõ actu et poña ꝛ nõ poña. Preterea nulla paſſio demr̄abil de ſubiecto p̄dicat ĩ q̄d d ſubiecto: nec d aliq̄ cõtento ſub ſubiecto patet. Sȝ aliq̄d qđ ponit paſſio demr̄abil de ente puta vnū p̄dicat in q̄d de ɔtentꝫ ſub ente q̄re ꝛc. pbatio minoꝛ. iiij. metaphiſice. c. iij. in fine: dicit phus q ſic ens p̄dicat ſm eandē naturã de quãto ꝛ q̄li ꝛc. ita vnū: ſȝ ens p̄dicat de decē p̄dicamētꝫ ĩ q̄d ğ vnū. Rñ. ad pmū cū dr q ĩ demr̄atõe potiſſia optet ſumere ꝛc. ɔcedo maiorē ſȝ minoꝛ ē falſa. Ad pbationē dicēdū q diffinitio ē duplex q̄dã dic q̄d: q̄dã ppt q̄d mediū ât demr̄atõis nõ ē diffinitio dicēs q̄d ē ſimplr: ſȝ diffinitio dicēs ppt q̄d. ad ppoſitū dicendū q ĩter ens ꝛ paſſionē entis põt ſumi diffinitio dicēs ppt q̄d paſſiõis nõ obſtãte q paſſio hȝ ɔceptū ſimplr ſimplicē. Ad cui⁹ euidētiã ſciēdū q ſubiectū hñs plures paſſiões ſic ſe hȝ reſpectu eaꝝ q ipe paſſiones ſūt ab ipo ſubiecto ſm quēdã ordinē nālē q: vna mediãte alia ita q p̄oꝛ paſſio ē cã ppter q̄d ĩhereētie ſcđe paſſionis ad ſubiectū: ꝛ põt ſumi p medio ad demr̄andã ſcđam de ſubiecto. Exemplū hr̄e angulū extrinſecū eq̄lē duob⁹ ĩtrĩſecis ſibi oppoſitis: ꝛ hr̄e tres angulos eq̄les duob⁹ rectꝫ ſūt due paſſiões trianguli hñtes ad ſe ad ipm triangulū ſm ordinē nālē ita q vna ineſt mediãte alia ꝛ vna põt ſumi p medio ad pbãdã aliã demr̄atiue. q: p hr̄e angulū extrinſecū pbat triangulus hr̄e tres. Sȝ nūq̄d habere angulū extrinſecum eſt diffinitio ipius habere tres. eſt vtiq diffinitio nõ dicēs q̄d ſed ppter quid. Nã diffinitio propt q̄d eſt mediū in demõſtratione: ꝛ hoc modo oĩs cauſa eſt mediū dicēs propter q̄d effectus. vnde ariſ. ij. poſterioꝝ idē ait eſt mediū ꝛ cã. Ad propoſitū cū entꝫ ſint plures paſſiões nõ opoꝛtet q̄rere diffinitionē q̄d eſt ad probãdã de ente paſſionē ſicut q̄rit rō. ſed ſufficit diffinitio propter q̄d: hec eſt vna paſſio reſpectu alteri⁹ ſed prioꝛ reſpectu poſterioris. ſic diffinitio paſſionis eſt mediuȝ demõſtrationis. ij. poſterioꝝ. Paſſiões ğ entis habēt quēdã ordinē inter ſe in cõgnatione ad ens: ꝛ vna poteſt ſumi pro medio ad demõſtrãdã aliã: Eſto q ens vel quecūq paſſio entis ſit ĩdiffinibilis diffinitione dicente quid eſt: vt puta q: ɔcept⁹ ſimpliciter ſimplex nõ eſt diffinibilis: vt patet p ariſto. quarto metaphiſice contra platonē: ſed hic eſt vnū dubium que paſſio ſit prioꝛ ꝛ que poſterioꝛ in paſſionibus entis vt ſic vna alteraȝ poſſit demonſtrare. Rñ. ſaluo meliori iudicio: quicquid ſit de alijs paſſionibus q: nimis prolixū ꝛ difficile ē videre d oĩbꝫ paſſionib⁹ entis. Dico q vt videtur q vnum ſit ſimpliciter prima paſſio entis. Tum q: probat de ea ſpecialiter ariſ. q

ſignificat eadē naturā cū ente. q̄rto me. cap. ſo ſecūdo. Tunc q̄r. xj. meta. dicit. 3. ca. q̄ nihil differt omnia entia reducere ad ens vel vnū: cū idem ſignificēt cōuer=tibiliter. Poſt hāc videt̄ ver̄ eē ſecūda paſſio entis: tertia aūt bonū. nā rō v̄itatis videt̄ eē prior ex natura rei q̄ bonitatis: ſicut intellect⁹ naturalr̄ ē prior volūtate. Sic pt̄ dici de alijs paſſionib⁹ entis cōiter q̄ ſubtiliori lectori relinquo. Qz ſi ita ē ipm vnū pt̄ ſumi ꝓ medio ad demōſtrandū ens eē ver̄. Et ver̄ pt̄ ſumi ꝓ medio ad demōſtrādū ens eē bonum: ⁊ ſic de alijs. Ipm aūt vnū remanet indemōſtrabile de ente vł ꝓpter defectum medij. vel q̄r ipm in eſſe enti eſt p̄ ſe notum: vel ꝓpter vtrunq̄. ¶ Ad ſecūdū cū dr̄ q̄ nullū ſubm̄ ē i potētia ꝯdictōis dicit̄ q̄ paſſiōes diſiūcte non ſūt ꝓprie paſſiones illi⁹ cōis cui aſſignātur lz īnferior̄. Sed cōtra: oīs ꝓpa paſſio hab; ſubiectū cui ineſt p̄ ſe et p̄mo ſic q̄ illi nō ineſt p̄ rōem alteri⁹ ſed oīm alij p̄ rōem ei⁹ ex p̄mo poſt. Sed paſſio diſiuncta nō habet aliqđ tale ſubiectū primū niſi ipm cōe: q̄r nulli cōuertibiliter ineſt. patet ḡ q̄ illđ cōe ē primū ſubm̄. Alr̄ ḡ dr̄ eſt q̄ paſſio diſiuncta realiter ⁊ quātum ad illud quod ſignificat eſt vnica. Qm̄ ergo paſſio illa vnica ē nobis ignota non poſſumus eā nominare vno nomīe ſz circūloq̄mur eā p̄ aliq̄ duo diſiūcta eo mō q̄ loq̄tur ariſt. q̄rto meta. de medio ꝯrioꝝ innomiato qđ circumloq̄tur p̄ abnegatōnem vtriuſq̄: vt qđ ē nec albū nec nigrū Dico ergo q̄ p̄ contingēs vel neceſſariū circūloq̄mur vnā paſſionē. ſit igit̄ illa paſſio a ad a nō ſe hz ens ī potētia ꝯdictōis imo neceſſario oē ens ē a. ¶ Ad tertiū dicendū q̄ illa ſimilitudo no currit ſuper quattuor pedes. vnde ſimile ē et diſſimile. Simile ꝓ rōne: q̄r ſicut ens ſignificat eandē naturam ralr̄ cū q̄libet de q̄ p̄dicatur ſicut et vnū cū ſit ꝓpa paſſio entis ñ differt realiter a quocunq̄ ente. Sed in hoc ē diſſimile: q̄r ens ē idē formalr̄ cuilibet inferiori de q̄ p̄dicat̄: ⁊ iō p̄dicatur i q̄d. Nō ſic aūt vnū: ⁊ iō p̄dicat̄ ī q̄le ⁊ denominatiue de ſubō ⁊ nō in q̄d. Paſſio eñ et ſi ſit idē realr̄ cū ſubō nō tñ formaliter: vt dicet̄ q̄rto hui⁹. ¶ Tertia ꝯcluſio eſt iſta ens inq̄ntū ens ē p̄mū ſubm̄ in metha: ꝓbat̄ p̄mo auctē ariſtot. in p̄mo ca. 4. metaphi. eſt ſcia q̄ ſpeculat̄ ens ī quātū ens: ſed iſta nō ē aliq̄ ſcīa ꝑticlar̄ ergo ⁊c. Ad idē ē auicē. p̄mo meta. ſecūdo ca. Itē ar̄. ſexto meta. vbi mouet an p̄ma ph̄ica ſit vlis vł circa aliqđ gen⁹ ꝑticularis entis videt̄ ſoluere qđ ē vlis. vnde in fine ſolutōis dicit de ente inq̄ntū ens erit hmōi ſcia ſpeculatiua. Item etiā ꝓbat̄ rōe: illud ē ſubm̄ p̄mum cuiuſlibet ſcīe cuius ſūt p̄ ſe p̄mo paſſiōes q̄ p̄ ſe cōſiderāt̄ in illa ſcīa. Sed nihil aliđ ab ente eſt huiuſmōi cui paſſiones conſiderate immediata inſint per ſe primo: ergo ens ē p̄mū ſubm̄ methaphi̅. Maior patet accipiēdo ly p̄mo ſicut accipit phi ſic⁹ ī p̄mo poſt. ca. de vli qđ ſcz ineſt alicui ſm̄ q̄ ipm ⁊ nō p̄ aliđ. Sed oīm alij ineſt p̄ ip̄z. hec ē cū ꝯditio p̄mi ſubiecti cuiuſcūq̄ paſſiōis. Sed minor pz: quia paſſiōes metaphi̅. puta vnū v̄m bonū actus ⁊ poñ neceſs cōtingētia ⁊ ſic d̄ alijs nō ſūt alicui⁹ entis inferioris p̄mo ⁊ p̄ ſe ſz cuiuſlibet inquantum ens: nā alr̄ nō cōueniret oīm enti: ḡ ſunt paſſiones entis inquantum ens primo et per ſe. Confirmatur: quia iſta ſcientia dicitur a meta quod eſt trans ⁊ icos ſcientia: quaſi tranſcendens ſcientia. ¶ Sed cōtra iſtam concluſionem arguitur multipliciter. Primo ſic: illud quo formaliter ſciētia diſtinguitur: et a quo formaliter denominatur eſt eius proprium ſubiectum ſed ens ſic cōmune nō eſt huiuſmodi reſpectu metaphiſice: ergo ⁊c. Maior eſt euidens. Hec eni ſūt conditiones primi ſubiecti et quod denominet formaliter ſcientiam ⁊ q̄ diſtinguat. Secantur eñ ſcientie quemadmodum et res tertio de anima. Minor ꝓbatur primo quantum ad primam partem vicz de diſtinctione. q̄r. vj. metaph. iſice diſtinguit tres ſpeculatiuas partes ſcientie ſpeculatiue videlicz phiſicam: que eſt circa inſeparabilia a

materia ⁊ mobilia ⁊ mathematicam que eſt circa inſeperabilia a materia ⁊ immobilia. Et metaphiſicā que eſt circa ſepabilia ⁊ immobilia cuiuſmodi ſunt ſubſtantie ſeparate. ſi ergo diſtinctio ſcientiarum ſpeculatiuarum ſit conueniens: videtur ꝙ metaphiſica ſit circa ꝓpriam ſubſtantiam ipſarū. Secunda pars minoris patet de denominatione ex prologo huius vbi vocat philoſophus hanc ſcientiam diuinam: quia eſt diuinorum ¶ Preterea ſi ens ſic commune ſit ſubiectum in metaphiſica: ergo in ſpeculatione entis omnis conſiſtit felicitas naturalis. cōſequentis eſt falſum: ergo et antecedens probatio cōſequitur ſm ariſto. x. ethicorum dicitur ꝙ felicitas naturalis conſiſtit in conſideratione metaphiſicali. tunc ſi noticia ſubiecti in ſcientia continet virtualiter totam notitiam illius habitus vel ſcientie: ergo perfectior eſt quocunqȝ alio in illa ſciētia q: qḋ continet aliud virtualiter eſt eo perfectior. Si ergo felicitas conſiſtit in aliquo actu metaphiſico maxime erit circa actum cognoſcendi ſubiectum metaphiſice quod eſt ens per ſe: cum ille actus ſit perfectiſſimus in metaphiſica. Falſitas cōſequētis patet in hoc ꝙ notitia entis non eſt ſimpliciter pfectiſſima. Preterea ſi ens ſic cōe eſt ſubiectū primū metaphiſice ꝗ metaphiſica ſub ſe alias oēs ſubalternat. conſequens eſt falſum ergo antecedēs: probatio ꝯſequētie: q: tunc ſubiectum cuiuſlibet ſcientie eſſet ſub ſubiecto metaphiſice: hoc enim eſt conditio ſubalternate ſcientie vt patet primo poſteriorū. falſitas conſequētis pz ex ſexto metaphiſice vbi ariſtoteles diſtinguit tres partes eſſentiales ſcientie ſpeculatiue quod non eſſet ſi omnes alie ſubalternarentur metaphiſice ꝓbatio quia ſcientie ſubalterne vel ponunt in numerum cum ſubalternantibus vel non: ſi ſic: ergo plures eſſent ſcientie ſpeculatiue ꝙ tres: cū multe alie ſunt ſcientie ſubalterne. Si non ponunt ꝗ phiſica matematica cum ponant in numerum: cum metaphiſica non ſubalternantur ei quod erat probandum.

¶ Preterea de ſubiecto ſciētie oportet precognoſcere ſi eſt ⁊ quid eſt: primo poſteriorum: ſed in iſta ſcientia non eſt notum quid eſt ens: ergo non eſt huiuſmodi ſubiectum: probatur minor: quia ens eſt cōmuniſſimum non habens genus ⁊ differentias: ergo nec diffinitionem: ergo nec quid eum diffinitio dicat quid primo topicorum. ¶ Preterea ſubiectū cuiuſlibet ſcientie habet propria principia ex primo poſteriorum: ſed ens ſic cōmune nō eſt huiuſmodi ergo ⁊c. ꝓbatio minoris tum q: ente nihil eſt prius: principiū aūt eſt prius principiato. Tū q: ſi ens inq̄tum huiuſmodi ⁊ vt ſic cōe haberet principia: ergo qḋlibet ens haberet principia. Sic eñ arguit ariſt. primo poſterioꝝ de reduplicatione: Si iuſticia eēt bonū in eo ꝙ bonū: iuſticia eēt omne bonū: ꝯñs eſt falſum: q: tūc et ꝓceſſus in infinitū in ꝓncipijs ⁊ principiatis. ¶ Item ſubſtantia eſt primum ſubiectum huius ſcientie. ergo ens non eſt ſubiectum: cōſequētia patet quia eiuſdem ſcientie nō ſunt plura ſubiecta prima antecedēs patet ex ſexto metaphiſice. Subſtantiarū querunt principia et cauſe: ſed illud cuius principia ⁊ cāe querunt in aliqua ſciētia eſt eius ſubiectū. Item arguit ꝙ deus ⁊ intelligentie ſiue genus ſubſtantiarū ſepataꝝ quod idem eſt ſit ibi ſubiectū ꝑ cōmētatorē . x. phiſicorū cōmento vltimo dicentem: Et prima phia. i. metaphiſica que nitit ꝓbare entia ſeparabilia eſſe peccat: genus enī entium ſeparatorum eſſe nō declarat niſi in ſcientia naturali: hec eñ entia ſunt ſubiectum metaphiſice vel phie prime. Et impoſſibile eſt aliquā ſciam ꝓbare ſuum ſubiectum eſſe. ¶ Ad iſta argumēta dicendum ad primū Cum dicit illud quo ſcientia formaliter diſtinguitur ⁊c. Dico ꝙ iſta maior non eſt vera vniuerſaliter. Ad cuius euidentiam notandū primo ꝙ ſcia nō videt eſſe tantum circa aliqḋ tanꝗ circa ſubiectū principaliter

conſideratū: ſed etiam circa cauſas ſub=
iecti. exemplū ſicut in libro ꝺ anima tra
ctatur de diffinitione anime ⁊ partibus
⁊ paſſionibus eius ꝗuis illius ſcientie
ſubiectū ponatur corpus animatum cu=
ius anima eſt principium: ⁊ ſic de mul=
tis alijs. Conſimiliter eſt in ꝓpoſito de
metaphiſica. Nam eius conſideratio eſt
circa cauſas altiſſimas nō tanꝗ ſubiectū
principale: ſʒ tanꝗ principia ſubiecti: vn
de ī ꝓhemio ſexti huius dʒ ꝙ ꝑncipia ⁊
cauſe querunť enti. Conſiderat ḡ meta=
phiſica cauſas altiſſimas: vt principia
ſui ſubiecti vel etiā aliter cōſiderat eas
vt ptes principales ſubiecti primi quia
ſunt nobiliſſima entia. ¶ Scḋo notādū
ꝙ ſubſtātie īmateriales ⁊ īmobiles non
ptinēt ad ꝯſideratiōnē ſcīe alicui⁹ ꝑticu
laris note nobis ex puris naturalib⁹: ſʒ
cū de ipis ſint multe ꝓprietates cogno
ſcibiles quātū ē ex pte earū nō tn̄ nobis
via ſenſus: iō aliqua ſcīa poſſibil' eſt ha=
beri ꝺ eis ſʒ nō nobis. Proprietates āt
ſcibiles a nobis via ſenſus ſūt paſſiōes
entis. vn̄ verū eſt ꝙ iſte ſubſtantie ſunt
ſubiectū alicui⁹ ſcīe ſpeculatiue potenti
eas cognoſcere ſʒ nō nobis. Et ideo ꝗn
tū ad ea que ſūt ſcibilia de eis cadūt ſub
ꝯſideratiōe metaphiſice nō vt p̄mū ſub
iectū ſʒ tanꝗ aliq̄d ꝯtētū ſub p̄mo ſubie=
cto qḋ eſt ens. De⁹ eī cognoſcit ī meta=
phiſica nobiliori mō ꝗ pōt ꝯſiderari ī ali
qua ſcīa naturaliter acq̄ſita. Paſſiones
nāqꝫ entis cū eo ꝯuertibiles ꝯgnoſci in
ſūmo de aliq̄ ente ⁊ paſſionū diſiunctaꝝ
nobili⁹ diuidēs eidē ꝯpetere in ſūmo ē
nobiliſſima ꝯgnitio naturaliter poſſibil'
de deo. Hec aūt tota ꝯgnitio ē metaphi
ſica: qꝛ cui⁹ eſt ꝯſiderare paſſionē in cōi
de ſubiecto in cōi eiuſdē eſt cognoſcere
eandē paſſionē in ſummo de eodē ſubie
cto ꝑticulariť. Tūc ad pbm̄ ḡ diſtinctio
ne ſcīe ſpeculatiue. Dico ꝙ lʒ hmōi di=
ſtinctio poſſit fieri ꝑ eos ſubiectū iuxta
illud tertio ꝺ aīa: ſecant ſcīe q̄ꝺadmodū
⁊ res: ñ tn̄ ſolū ſʒ etiā pōt fieri ꝑ p̄ncipia
vel etiā p̄ncipales ptes ſubiecti: ⁊ ideo
ſcīa hec eſt circa ſeparabilia ⁊ immobi=
lia tanꝗ circa principia et principales
partes ſubiecti: et hoc modo denomina=
tur theologia vel diuina non a ſubiecto
ſed a cauſa ſicut naturalis ſcientia dici=
tur a natura que tamen communiter nō
ponitur ſubiectum illius ſcientie ſed eſt
principium ſubiecti eius. ¶ Ad ſecun=
dum dicitur ꝙ tunc in ſpeculatione en
tis conſiſteret felicitas naturalis: nego
conſequentiam: ⁊ ad ꝓbationem dico ꝙ
aliquid perfectius poteſt eſſe duplici=
ter: vel permiſſiue vel poſitiue. Primo
modo quanto aliquid vniuerſalius tan
to perfectius. Secundo modo omne in
ferius eſt perfectius ſuo ſuperiori quia ī
cludit aliquid poſitiue quod addit ſu=
pra ſuperius. Exemplum animal eſt ꝑ=
fectius muſca permiſſiue pro quanto ꝑo
teſt eſſe in aliquo inferiori perfectiori ꝗ
ſit muſca puta in homine ſed muſca per
fectior eſt animali poſitiue pro quanto
includit animal et aliquid aliud. Ad ꝓ
poſitum noticia ſubiecti in ſcientia eſt ꝑ=
fectior permiſſiue: non oportet autem
ꝙ poſitiue perfectior eſt enim cognitio
qua cognoſcitur ꝙ primum ens intelli=
git per eſſentiam ſuam: quod probatur
duodecimo metaphiſice ꝗ ſcire ens in=
quantum ens eſt vnum. Cum ergo ait
Ariſtotiles decimo ethicoꝝ ꝙ in actu
metaphiſicali ꝯſiſtit felicitas hoc habet
veritatem pro quanto ſubſtantie imma=
teriales ſunt de conſideratione metaphi
ſici modo pre expoſito in quarum contē=
platione conſiſtit felicitas naturalis ſm
ipſum. ¶ Contra omne virtualiter con=
tentiuum alicuius eſt perfectius eo eti=
am poſitiue ſed notitia ſubiecti continet
virtualiter omnem aliam noticiam in
iſta ſcientia ergo ⁊c. ¶ Reſpōdet ꝙ cō
tinere virtualiter aliquid poteſt eſſe du
pliciter vel virtualiter actualiter vel vir
tualiter potentionaliter. Prima conti=
nentia arguit perfectiorem noticiam
poſitiue. Secunda ſolum permiſſiue: ⁊
ſic eſt in propoſito maxime de ſcientia

vna vnitate generis ꝓximi vel remoti ꝺ quo habet̃ ſexto hu⁹. ¶Ad terciũ cũ arguit̃ ꝙ tũc oẽs alias ſcientias ſubalternat: negãdo ꝯñã z. ad ꝓbationẽ dico ꝙ ꝓcedit ab inſufficiẽti. Nã ad ſciẽtiã ſubalternã nõ ſufficit ſubiectũ ſub ſubiecto: ſed plura alia requirunt̃ inter que vnũ eſt ꝙ noticia inferioꝛ a ſuperioꝛi accipiat principia ſua ad ꝓbandum ꝯcluſionẽ. Requirit̃ etiã ꝙ ſubiectũ ſciẽtie ſubalterne addat aliquã differẽtiã accidentalẽ ad ſubiectũ ſcie ſubalternantis quõ ſe habet pſpectiua que eſt de linea viſuali ad geometriam ⁊ muſica que eſt de numero ſonoꝝ ad ariſmetricã. Non⁹ eñ addit numero ⁊ linee addit viſualez hec additio deeſt in ꝓpoſito: licet enim ſubiecta aliarum ſcientiarũ ſint ex additione ad ſubiectum metaphiſice ⁊ aliqꝺ cõſtitutã ex ſubiecto metaphiſice: ⁊ aliq̃ addito: illud tñ additũ nõ facit vnũ per accidens cũ eo: ſed vnũ pſe. Illud nãqꝫ additũ eſt differentia mediata vel immediate cõtrahẽs ens q̃ ẽ p ſe vnũ facit cũ ente: vel cũ aliquo includente ens inq̃tum ens ſicut binarius addit ſup numerũ differentiã eſſentialẽ. ¶Ad quartũ cũ dicit̃ ꝙ de ſubiecto oportet p̃ſupponere quid eſt cõcedo: ſed minoꝛ eſt falſa ⁊ cũ d: ꝙ ens nõ hꝫ q̃d cũ ſit cõmuniſſimũ ⁊ trãſcendẽs. Dico ꝙ hoc ita eſt in omni generaliſſimo: ꝙ nullũ generaliſſimũ habet q̃dditatẽ ꝓpꝛie dictam cum nõ habeat genus ⁊ differentiã ſupra ſe ⁊ tñ qõlibet habet quid: quia alias non p̃dicaret̃ in quid de aliquo. vnde ꝓbatio iſta eſt inſufficiens ꝙ ſi nõ habet diffinitionẽ vel q̃dditatẽ ꝓpꝛie dictã quod nõ haberet quid: vel q̃dditatẽ large ſumendo. Non eñ ſequit̃ niſi de q̃dditate ſpeciei cui⁹ ꝓpꝛie eſt diffinitio. Licet g̃ ens ꝓpꝛie nõ habeat quid quod expꝛimit̃ p diffinitionem: ſicut arguit ꝓbatio iſta tñ habet quid eo mõ quo habet eẽntiam. Opoꝛtet eñ in diffinitionibus deuenire aliquo mõ ad aliqua ſimpliciter indiffinibilia qꝛ nõ eſt ꝓceſſus in infinitum in rationib⁹ ſm p. ij. huius. Quidditas ergo nõ ſolum ſumit̃ p diffinitione q̃dditatiua: ſed etiã p incluſis ſupra. ¶Ad aliud qñ dicebat̃ ꝙ ens inquantum ens non habet principia. Dicendũ ꝙ principia ſubiecti poſſunt intelligi in duplici genere: vl̃ cõplexa vel cõplexa ⁊ vtroqꝫ modo ens habet pricipia. Nã principia incõplexa entis inq̃tũ ens ſũt prime cauſe imateriales: nã ipe ſũt cauſe primi effectus qui eſt rei entis: habet etiã principia cõplexa .i. principia per q̃ ſue ꝓprietates ſibi inherent qꝛ de ipſo poteſt eſſe demõſtratio ꝓpter q̃d vt dictum eſt. Tũc ad ꝓbationes ente nihil eſt prius: principiũ aũt eſt prius principiato. Dico ꝙ cũ ſit ſermo de icõplexo principio: ens cõe vt ſic nõ habet principium qꝛ cũ ſit cõe tam iſti q̃ illi abſtrahit ab vtroqꝫ ⁊ neutꝝ includit in ſua rõne. Sed bene ens habet principium vt reſeruat̃ in ſuis inferioꝛibus. nam plura ſunt entia quib⁹ ꝯuenit habere principium: ⁊ eſſe principiata: ⁊ hoc mõ ens habet aliquod prius ſe. ¶Sed loquendo de complexo ꝯcedo ꝙ tale principiũ eſt prius nõ quidẽ ente: ſed ꝓprietate eius cui⁹ eſt principiũ: vt dictũ eſt. ¶Ad ſecũdã ꝓbationẽ qꝛ tũc qõlibet ens haberet principia ſi entis inq̃tũ ens ſunt p̃ncipia. Reſpõdeo ſi loquimur de principio incõplexo: ſic dico ꝙ ens inq̃tũ ens habet principia accipiendo: ly inq̃tum ſpecificatiue: ſed nõ reduplicatiue eo modo quo arguit phi. j. poſterioꝝ. Si vo loquit̃ de principio cõplexo que ſunt ꝓpoſitiones immediate ad ꝓbandũ paſſiones de ſubiecto: ſic dico ꝙ entis inq̃tũ ens ſunt principia accipiendo ly inq̃tũ reduplicatiue: ⁊ ſic oẽ ens habet principiũ: qꝛ paſſiones entis ſunt demõſtrabiles de quolibet ente p p̃ncipia ꝯplexa Nã omnis paſſio ſupioꝛis eſt paſſio cuiuſlibet inferioꝛis per ſe licet non primo Sic ergo patet ꝙ argumẽtũ accipit minoꝛem falſam. ¶Notandũ aũt ad euidentiam ꝙ inq̃tũ ⁊ quelibet alia dictio reduplicatiua ſumit̃ dupliciť. Aliqñ reduplicatiue aliqñ ſpecificatiue: Redu

plicatiue quidez ſimul ꝙ̄n denotat illud cui iungitur eē formalē cām et pꝯciſam ī herentie p̄dicati ad ſubiectum. Exempli grā: hō inquantum homo ē riſibilis: ibi inquātum denotat ꝙ ly homo qui ſequiꝉ immediate ad ly ⁊ inquātū eſt cauſa pciſa et formalis quare riſibile ineſt ſbiecto quod eſt homo. Nam riſibile ineſt homī ſm ꝓpriam rationē humanitatis vt ꝑ cauſam: ⁊ tunc valet conſequētia a ly inquantū ad vniuerſalē. Nā ſi homo inquantum homo eſt riſibilis: oīnis homo eſt riſibilis. Accipitur aūt aliquādo ſpecificatiue quādo nō notat talem cām ſed tm̄ formalē rationem illius cui adiūgitur. Exemplum: homo inquantū rationalis ē albus: ſenſus eſt: ꝙ homo qui eſt rationalis eſt albus. Aū ly inquantū ſpecificat ꝙ homini ſic conſiderato ſb ratione rationabilitatis nō repugnat albedo: et tunc non valet conſequētia ab inquantum ad vniuerſalem. non em̄ ſeqꝉ igitur omnis homo eſt albus. ¶ Ad illō ꝙ ſubſtantia eſt pmum ſubiectum: ergo non ens: nego antecedēs. Ad pbm dico ꝙ nihil plus vult niſi ꝙ de ſubſtantia ē pncipalis: intentō metaphiſici ꝙ̄ de accidente tanꝙ̄ de nobiliori pte ſui ſubieci: Sic enī principia querūtur ⁊ cauſe ſubſtantie non vniuerſaliter ſed pncipaliter Et ergo ariſto. intendit ꝓbare in principio ſeptᵒ metaphi. vbi ꝓbat ſubſtām priorem oīni accidente prioritate triplici q̄re de ip̄a principaliter ē agendum.

¶ Ad cōmentatorē aūt impugnantē auicennā dico negandus eſt cōmentator: et ſtandū eſt cū auicenna ponēte ens inq̄ntum ens eſſe ſubiectū metaphiſice. Q aūt cōmentator dicit nulla ſcientia ꝓbare pōt ſuū ſubiectū eē: falſum ē. licet em̄ nulla ſcientia demōſtret ſuū ſubiectum demonſtratōne ꝓpter quid ⁊ a priori: q: ipſum ſubiectū eſt prius notum primitate nature. poteſt enim demonſtrare ſuum ſubiectum demonſtratōne quia eſt ⁊ a poſteriori. Q etiā dicit ꝙ metaphiſica non pōt ꝓbare deum eſſe: falſum eſt. hᵒ em̄ poteſt phiſica et metaphiſica. ꝓbat: quia omnis ꝓprietas conſiderata de effectu quez impoſſibile eſt ſibi ineſſe niſi cauſa talis ſit: concludit cām demonſtratam eſſe demonſtratione q: Sed tam ꝓprietas conſiderata in ſcientia naturali ꝙ̄ in metaphiſica: de effectu nō poteſt ſibi ineſſe niſi deus ſit.

Omnes homines naturaliter ſcire deſiderāt. ⁊c.

Viſo de ſubiecto metaphiſ: accedendum eſt ad explanationem textus. Iſte igitur liber diuidiꝉ in duas ptes: ſcʒ prohemium et tractatum. ſecūda incipit ibi: Qm̄ aūt manifeſtum. In ꝓhemio aūt oſtendit ariſto. circa quid iſta ſcientia ỽſetur. ſecūdo qualꝭ ſit: ibi: quare ỽo nō actiua. Circa primū duo facit: primo oſtendit ꝙ huius ſcientie que ſapientia dicitur eſt conſiderare cauſas. ſecundo quas vel quales cauſas conſiderat: Qm̄ aūt ſcientiam ⁊c. Circa primum adhuc duo facit: primo ꝑmittit quedam ex quibus ꝓpoſitum arguitur: Secūdo ex p̄dictis rationē ſumit: ibi: cuius aūt gratia. Circa primum duo facit: primo oſtendit ſcientie in cōi dignitatē. ſecundo cognitionis ordinem ibi aliq̄ q̄dam dignitas aūt ſcientie: patet per hoc ꝙ naturaliter ab omnibus deſideratur: ideo dicit ariſto. ꝙ omnes homines naturalr̄ ſcire deſiderant. hoc aūt ideo proponit: vt oñdat: ꝙ querere ſciētiam non ꝓpter aliquod vtile qualis eſt hec ſcientia nō eſt phanum: cū naturale deſiderium phanum eſſe non poſſit. Ad euidentiam huius propoſitionis notandum ꝙ triplex eſt appetitus vel deſiderium ī rebus: quidam ē appetitus naturalis: id ē inclinatio vel tendentia quedam q̄ vnaqueqꝫ res naturaliter inclinatur ⁊ tēdit in ſuam pfectionem vł finē. Appetitus aūt aīalis ſeu ſenſitiuus dr̄ qui cōſequiꝉ ſenſū ſm quē q̄libet ſenſꝰ inclinatꝉ ⁊ tendit in obm cōueniēs ⁊ fugit incōueniēs. Appetitꝰ rōnalis dicitꝉ ip̄a volūtas cōſequēs intellcm̄: ſicut ſenſitiuus ꝯſeqꝉ ipſū ſenſū ¶ Et nota ꝙ iſti appetitus drn̄t abinuicē. Primo: q: appetitus rōnalis

eſt formalr liber: non ſic animalis: vel naturalis. Secūdo: quia appetitus rōnalis ⁊ ſenſitiuus aliqñ nomīat potētiā: aliqñ actū elicitū a potētia. Appetit⁹ aūtē naturalis nec nomīat potētiā nec actū elicitū: ſed ē qdā tendētia cōſequēs naturā rei: nō differēs realiter a natura rei. Tertio: qꝛ appetitus ſenſitiuus ſe habꝫ in plus ꝙ intellectiuus. Nā vbicunqꝫ ī iſtis inferioribus ē intellectiuus reperit ſenſitiuus et nō ecōuerſo. Silr appetit⁹ naturalis ſe habet in plus ꝙ ſenſitiuus et intellectiuus. Nā vbicunqꝫ reperiuntur iſti et ille ⁊ nō ecōuerſo. Vñ iſte appetitus intellectiuus et ſenſitiuus vt ſūt quedā natura habent quendā appetitū naturalem et inclinatōem et tendentiaꝫ qua tendūt ad ſuū finē et pfectionē: ⁊c. Quarto: qꝛ appetitus aīalis ⁊ rationalis in ſuis actibus ſemꝑ pſupponūt priorem actū alteri⁹ potentie cognitiue: puta voluntas preſupponit actū intellect⁹ et appetitus ſenſitiuus actū ſenſus. Appetitus aūt naturalis nullū actum alicuius potētie pſupponit vt appetitus quo graue appetit centꝝ ⁊ leue ſurſū.

¶ His premiſſis Notādū ꝙ pdicta propoſitio non intelligitur de appetitu rationali: qꝛ oīs appetit⁹ rōnalis ē formaliter liber: vt patet ex pmiſſis: ſed appetitus quo oēs hoīes naturaliter ſcire deſiderāt nō ē formalr liber: qꝛ ſi ſic: tūc poſſemus nō deſiderare ſcire: ⁊ ſic dicta propoſitio nō eēt neceſſaria ſed cōtīgēs. Nec eē dcā ꝓpoſitio intelligitur de appetitu aīali: qꝛ tunc bruta appeterēt ſcire: cū habeāt appetitū ſenſitiuū. Intelligit igitur ſm ſcotum de appetitu naturali: patet ꝑ locū a ſufficiēti diuiſione: qꝛ non reſtat alius appetitus. Oēs homines igit deſiderāt naturaliter ſcire .i. naturali appetitu: ⁊ pt ꝓbari hec propō a pori Vnumquodqꝫ appetit ſuam pfectionē tam primam que ē forma ꝙ ſecūdā que ē opatio: ꝑ quā cōiūgit ſuo principio: igit hō naturalr appetit ſciam que eſt eius pfectio prima: ⁊ intelligere quod eſt eius pfectio ſecūda: ꝑ quam cōiūgitur ſuo pn

cipio. Probat aūt ariſto. hanc ꝓpōem a poſteriori ꝑ ſignum: qꝛ cum ſenſus nobis deſuiūt: ⁊ ad cognitionē rerū ⁊ vite vtilitatē diligūtur a nobis ꝓpter ſeipſos inqꝫtū ſūt cognoſcitiui: etiā pter h⁹ ꝙ vtilitatē conferūt ad vitam: ⁊ hoc probat ex illo ꝙ ille ſenſus maxime ab omnibus diligitur qui magis eſt cognoſcitiu⁹: cuiuſmodi eſt viſus: quē diligimus non ſolum ad aliqd agendū: ſꝫ etiā ſi nihil agere deberemus. cuius cām reddit: qꝛ iſte ſenſus inter oēs alios facit nos magꝭ ſcire: et plures drīas reꝝ nobis demonſtrat. ¶ Propter quod notandū: ꝙ licet tactus ſit duarū cōtrarietatū ſcꝫ calidi: frigidi: humidi et ſicci: ꝓpter quod non eſt vnus ſimpliciter ſꝫ duo: vt patet ī h⁹ primo. Viſus aūt tantū vnius ſit cōtrarietatis: ſcꝫ albi et nigri: plures tamē differentias rerum demonſtrat nobis viſ⁹ ꝙ tactus. qꝛ obiectū viſus ſcꝫ lux et color ī pluribus corpibus reperiūtur ꝙ omnes qualitates tangibiles. qꝛ omnia corpora ꝙ ſupiora ꝙ inferiora lucē ⁊ colorē participant: non aūt alias qualitates: puta tāgibiles audibiles.

Alia quidem igit natura ſenſuum. ⁊c. Conſequenter ꝓſequitur. p. de ordine cognitionis dicens ꝙ oīa animalia in hoc cōicāt ꝙ hūt ſenſū. Nā ex hoc animal ē animal ꝙ habet animā ſenſitiuā: ꝙuis aūt oīa aīalia habēt ſenſum: non tn̄ habēt oēs ſenſus ſed ſolū pfecta. Omnia tamē habent ſenſum tactus cum ſit maxime neceſſarius. Eſt. n. cognoſcitiuus coꝝ ex quibus aīal conſtat: ſcꝫ calidi frigidi: humidi et ſicci.

¶ Deinde ponit ariſto. gradus cognitionis in huōi animalibus dicēs: ꝙ quedam ſūt q̄ habent ſenſum: nō tn̄ memoriam: cuiuſmōi ſūt aīalia īmobilia ſm locum: vt ſunt conchilia. Ex q̄ infert ꝙ quedam ſunt prudentia et quedam non: cū ergo prudentia ex pteritorum memoria de futuris ꝓuideat in illis animalibus: prudentia eſſe non pōt que memoria carent: illa vo que memoriam habent ali

quid prudētie habere poſſit. ¶ Deinde oſtendit q etiā hmōi aīalia aliq̄d ꝑticipant experimenti: licet parum: ⁊ hoc: q ex multis ſenſibus ⁊ ex memoria aſueſcunt ad aliquod proſequendum vel vitandum.

Pro euidentia predictoꝝ notandum q duplex eſt prudentia ſcilꝫ proprie dicta et methaphorice. Prudētia proprie dicta eſt habitus actiuus cuꝫ ratione vera. In omni eī virtute morali requiritur prudentia in intellectu regulatiua: et habitus virtutis in volūtate vt prompte et faciliter eligat illud qđ recta ratio dictat et determinat eligendum. Habitus autem virtutis generatur ex frequentibus electionibus: vt habitus caſtitatis ex frequenter eligere cōtinere. Prudentia autem generatur ex frequenter [illegible]minibus: id eſt ex frequēter determinare apprehendere hoc eſſe agendum. Licet autem ſcientia moralis ſit habitus actiuus cum ratione vera ſicut prudentia: tamen in hoc differunt: quia ſicut ars ſe habet circa factibilia ad habitum experti: ita ſcientia moralis ſe habet circa agibilia ad habitum prudentie: quia habitus artis et ſcientie moralis quaſi ſūt remoti ad dirigēdū: q: vł eo. vt aliquis poteſt ſcire artem muſice: non tamen dirigitur niſi in particulari habeat actum: ſic in habitu virtutum ſimpliciter. Sed habitus prudentie et experti quia geniti ſunt ex actibus ſunt particulares: et ad dirigendum propinqui. quia ergo ad prudentiam proprie dictaꝫ requiritur ratio: igitur eſt ſolum in hominibus. ¶ Prudētia autem metaphorice dicta non requirit rationem: ideo reperitur in brutis: non quidem reſpectu eorum ad que naturaliter et neceſſario inclinantur: vt in formica ad hoc q ſit congreget grana ſimpliciter: ſed reſpectu eorum ad que ſe habent contingentꝰ vt q congreget grana in illo foramine ⁊ non in alio: et q accipiant ab hoc cumulo et non ab alio: ⁊ hoc eſt ex memoria foraminis in quo primo repoſuit et cumuli vnde primo recepit. Quod probat doctor ſubtilis: quia prudētia ē habit⁹ conſiliatiua ex ſexto ethic: in q̄ q̄s ē potēs facilr et ꝓmpte cōſiliari quid agenduꝫ. Conſiliū nō eſt de fine ſed de his q̄ ſunt ad finem: vt habet phs in ethi. Medic⁹ eni nō ꝯſiliatr ſi inducit ſanitatem: ſed đ modis quib⁹ inducet. Itē cōſiliū non ē de neceſſarijs: ſed de contingētib⁹. nullus eīn cōſiliatr ſi ſol oriatur vel nō. Prudētia ĝ dꝫ poni in brutis circa ea q̄ poſſunt alr ⁊ alr agere. Sꝫ ea ad que ſe habet inſtinctu naturali nō ſūt contingētia hoc mō: q: cōſequūtur totā ſpēm: ⁊ illa neceſſario conſequūtur: ita q ad illa magis neceſſitātr et agūtur q̄ agāt: ĝ reſpectu talium non eſt prudentia. ¶ Notandum inſup q collatio eſt duplex: quedā eſt proprie diſcurſiua: qn̄ ex magis noto ꝓceditur ad minus notum ⁊ ſic conferre neceſſario requirit rationem: ⁊ ideo eſt tantū in homine. Alia eſt large ſumpta ꝓut aliquid ex memoria vnius facit hoc ⁊ non aliud: et iſ nō requirit neceſſario rationem: ideo eſt in brutis: que conferēdo futurum ad preteritum ex memoria preteritorum prouident de futuris

Capitulū tertiū.

Fit autem ex memoria hominibus experimentū. ⁊c.

Conſequenter ariſto. pōit diuerſos gradus humane conditionis dicens q primo ex mltis memorijs generatur experimentum: ita ex multis experimentis ars generatur. Et in hoc eſt quedaꝫ conuenientia artis et experimenti: quia ſicut ex multis memorijs generatur experimentum: ita ex multis experimentiſ ars ſiue vniuerſalis acceptio de omnib⁹ ſimilibus. Differunt tamen: quia experimentum tantum verſatur circa ſingularia: ars vero circa vniuerſalia: quod conſequenter ꝑ exēpla exponit. Cū enī homo accipit in ſua cognitione q hec medicina ꝯtulit ſorti et platōi tāl infirmitaᵗ laborātib⁹ ⁊ mltis alijs h⁹ ad expimētū

ptinet. Sz cũ aliqs accipit p hoc q con ferat oĩbus laborãtib⁹ in tali ſpẽ egri tudinis: et ſm talẽ cõplexionẽ, illud iam ad artẽ ptinet. ¶ Sᵒᵒ quo notãdum q licet ex multis nõ nccrio inferat vlis: tñ probabiliter poteſt inferri cũ hac propo ſitõe natura agit vt ĩ pluribˀ ñ impedia tur. ¶ Notãdũ inſup q duplex ẽ cogni tio: quedam enĩ habita eſt p inuẽtionez alia vo p doctrinam. Primo enĩ ſcien tie fuerũt inuente: et deinde a magiſtris p doctrinam diſcipulis tradite. Et ſunt iſti mõi ſciendi ſimiles ſanatiõi. Quan doqȝ enĩ natura eſt potens: ita q ſine ad iutorio extriuſeco inducit ſanitatẽ: quã doqȝ aũt ppter ſui debilitatẽ indiget ad iurio extriuſeco: et de ſe nõ ſufficit: vt pa tet ad ſenſũ: et tũc illud extrinſecũ ẽ tan q inſtrumẽtũ: ipa enĩ natura eſt princi paliter ſanãs. Similiter ĩ pposito. Naz in quibuſdam naturale lumẽ intellectuſ eſt ita potens q ex ſe ſufficit vt applicet principia ad cõcluſiones: et tũc dicit ge nerari ſcientia p inuentionẽ. Qñqȝ aũt ex ſe ñ pt ea tũc iuuat ex quibuſdã ſignis ſenſibilibˀ propoſitis ſibi a doctore p que docẽs exprimit applicationem pncipio rũ ad cõcluſiones: et tũc intellectus ad diſcentis vtute proprij lumĩs concluſio ni aſſentit quã videt eſſe demonſtratam ex principijs ita q illa ſigna ita ſe habẽt ſicut inſtrumentum: ſz lumen intellectˀ vt principale agens inducens ſciẽtiam: et tunc ſciẽtia dicitur acquiri p doctrinã ¶ Notandũ inſup q oĩs noſtra cogni tio ſiue ptineat ad ſenſitiuam interiorez vt memoratiuã: et ſic de alijs: ſiue ad in tellectiuam oritur a ſenſu: d ſenſitiua in teriori patet vt declaratum ẽ in li. d ani ma. De intellectiua etiã habita p inuen tionẽ patet. De habita etiã p doctrinaz patet: qr vt eſt in li. de anima declaratum: neceſſe eſt intelligentem fantaſmata ſpe culari. Dicit etiã ariſ. primo poſte. q de ficiente ſenſu deficit in nobis ſcientia d illis ſenſibilibˀ. vñ ſi cecˀ natus doceret de coloribus: nũq haberet habitũ ſcien tificum de eis: ſed tñ habitum fidei vel credulitatis inquantũ pt credere docẽti qr color ẽ tale ens. ¶ Notandum inſu per q oĩs cognitio intellectiua vel eſt principiorum vel cõcluſionũ: et vtroqȝ modo dupliciter: Uel qr ẽ ĩ cõplexa no titia: puta de terminis principij vel con cluſionis: Uel complexa de complexiõe huiˀ vel illius. Quantũ ad cognitionez terminoꝝ nõ eſt cognitio experimentaliſ que ſcz eſt freqũẽs acceptio ſenſibilium neceſſaria: ſed bñ ẽ nccria apphenſio ali qua ſenſibilis: qr ſine iſta nõ pñt termi ni ab intellectu concipi: vt patet ex pre cedentibˀ: nihil enĩ eſt ĩ intellectu quin prius fuerit in ſenſu aliquo mõ: vel qr p ſe: vt color: vel p ſuas ptes: vt mons au reus: vel in ſuo remiſſo: vt albedo inten ſa: vel in ſuo ſimili: vt antipṗs. vel ĩ ſuo effectu: vt deˀ: vel quouis modo. Quã tum aũt ad cognitionẽ complexam prin cipij vel concluſionis iuuat cognitio ex perimentalis: vt aſſentiatur citius ipis. Affirmatiuis qdem ſi per ſenſus cogno ſcatur connexio extremoꝝ in ſingulari bus. Negatiuis vero ſi cognoſcatur ſe paratio extremoꝝ. Quia enĩ ſenſus fre quenter videt hanc totalitatem et hanc minoritatem coniungi ex hoc intellectuſ citius aſſentit illi principio: oĩe totũ eſt maius ſua pte. Notitia igitur expimen talis eſt coadiuuans ad notitiam cõple xam principiorum et concluſionũ. Appe henſio vo aliqua ſenſibilis ẽ neccria ad cognitionẽ terminoꝝ: et hoc mõ ex expe rimentis generat ars: nulla tamẽ noti tia expimẽtal' nec ſenſitia ẽ ſimplr neceſ ſaria ad cognitõem cõplexã principioꝝ vel cõcluſionũ. pbat: qr lꝫ ẽ intellcũs cõ ceptis termĩs pt vtute ppa ipos cõpo nere vl' diuidere: ita q ↄceptˀ tl'es cõple xi ſi ſint pmoꝝ pncipioꝝ eẽ cognoſcunt veri mediãte luĩe naturali intellcũs: qr pncipia cognoſcimˀ inquãtũ termĩos co gnoſcimˀ: pmo poſt. Cõcl'oes ãt cũ vtu alr ↄtineãtur in pncipijs pñt elici ex illi. Nõ ẽ igit ſimplr nccria cognitio experi mẽtal': nec ſenſitĩa ad cognitionẽ cõple xaꝫ pncipioꝝ vel ↄclõm: lꝫ enĩ nũq pall

ſenſũ videatur hec coniunctio vel ſeparatio in re ſi tamē ex ſenſibus apphēdantur termini: et intellectus componat vel diuidat ille aſſentiat ꝑ ꝓpriā virtute: īmo vbi ſenſus ꝑcipit cōiūctōem termiorum ſimplicium in re adhuc certius adhereṫ principio complexo ꝑ lumē naturale intellectus ꝙ ꝑ aliquā ſenſus apprehenſionem. Si eñi in applicatōne ſenſus eēt error: adhuc intellectus circa illud principiū nō erraret ꝙtū ad veritatē compoſitionis: ſed iudicaret etiam ſenſum errate circa hoc non obſtante ꝙ a ſenſu errāte acciperet notitiā ſimpliciū. vñ videmus vbi ſenſus ꝑcipit baclm poſitū in aq̄ frāgi intellectus iudicat ſenſum errare: qꝛ nullū durū frāgiṫ ad tactū mollis. Hec materia tractatur diffuſe a docto. ſubti. in li. primo.

Ad agere quidē igitur. Deinde compat ariſt. artem ad experimentū ꝑ modum preminētie dicēs ꝙ quantū ad actionē experientia non videṫ ab arte differre: quantum eñi ad actū tollitur drñtia que inṫ experimentū et artem erat ꝑ vle et ſingulare. qꝛ ſicut experimentū ꝑ ſingularia operatur: ita et ars. vnde ꝑdicta drñtia erat in coḡſcēdo tm̄. dicit tñ ariſt. ꝙ ꝙuis ī mō operandi ars et experimentū nō differūt qꝛ vtraqꝫ circa ſingularia opatur: differūt tamē in efficacia opandi. nā exꝑti nō artifices certius operantur artificibus nō expertis: cuius cauſā reddit: qꝛ actus et generatōes ſunt circa ſingularia: vniuerſalia eñi non generātur nec mouenṫ niſi ꝑ accñs inquantū hoc ſingularibus competit: hō eñi gñatur hoc homīe generaꝰ vñ medicus nō ſanat hominē niſi ꝑ accidens ſed ꝑ ſe ſanat ſortem ⁊ platonem: aut ꝑ ſe aliquē hominē ſingularē cui accidit eſſe hominē inquātū ē curatus.

¶ Pro quo notandū ꝙuis eē hominem ꝑ ſe cōueniat ſorti: tamē curato vl' medicaꝰ ꝑ accñs cōuenit. hec enī ē ꝑ ſe ſortes eſt hō: qꝛ ſi ſortes diffinireṫ: hō poneret in eius dīones: ſed hec ē ꝑ accñs curatꝰ vel ſanatus eſt homo. Dicit igitur ariſt. cū ars ſit vlium experiētia ſingularium ſi quis habeat rōem artificis ſine experiētia erit qdē ꝑfectꝰ ī hoc ꝙ vniuerſale coḡſcit: ſꝫ qꝛ ignorat ſingulare et ſine experimēto curat mltotiēs in curādo peccabit

¶ Pro q̄ notādū ſm ſco. in li. ioꝰ. artifex ex ſolo hoc ē ꝑfectus qꝛ hꝫ habitū ꝑfcm̄ in vli quē habere pt nō applicādo ad pticulare: poſſibile ē igiṫ artificē eē ꝑfectū et tñ nō coḡſcere ꝑ ſe ſingulare circa qḋ eſt opatio. exꝑtū aūt impoſſibile eſt eſſe ꝑfectū niſi ꝑ ſe coḡſcat ſingulare: qꝛ cognitio exꝑimētal ꝑ ſe ē vniꝰ ſingularis. Artifex ḡ ex hoc ꝙ ē artifex nō opꝫt ꝙ coḡſcat ita opabile ſicut exꝑtꝰ ex hoc ꝙ ē exꝑtus: Tñ ex hoc nō ſeqt̄ qn ita ſit poſſibile artificē ꝑ ſe et ꝑfecte coḡſcere ſingulare ſicut exꝑtū ſi applicet cognitionē vlem quā habet ad ipm ſingulare.

¶ Notādū etiā ꝙ ſingulari circa qḋ fit opatio multa inſūt pter naturā cōis rationis q̄ multū diuerſificāt rōem vel actōnem. Nā alr opꝫt agere circa hūc infirmū in hoc loco et in pte hac ꝙ circa aliū infirmū in eadē infirmitate laborantē in alio loco et ī alio tpe. iſta aūt annexa cognoſcit exꝑtus ex multa cognitōe ſingulariū q̄ nō opꝫt cognoſcere artificē vt artifex ē: qꝛ licet de ſingulari poſſet ꝑ ſe cognoſcere exꝑtꝰ qḋ ſi applicꝫ: nō tñ coḡſcꝫ annexa ꝑ habitū artis: ideo exꝑtus certius opatur. Item etiā ex hoc qꝛ exꝑtꝰ ex frequenter agere habet habitum in potentia motiua qua exequitur operatōnē vt cithareda expertus habet quēdā habitū in manu ex frequēter agere quē non habet inexꝑtus. ⁊ qꝛ ille habitus multū facit ad expedite agendū: iō exꝑtus hñs talē habitū certius operatur.

Experti quidem quem ſciūt licet ꝓpter qḋ. Conſeqnter compat experimentū ad artē quātū ad cognitionē oñdendo ꝑeminētiā artis et ſcientie di. Illi q̄ ſciunt cām et ꝓpter qḋ ſūt ſapientiores ⁊ ſcientiores

Alis qui ignorant cauſam: ſed ſolum ſciunt quia: experti autem ſciunt quia: ſed neſciunt propter quid. Artifices autem ſciunt cauſam quia ſciunt propter quid: et non ſolum quia: ideo ſapientiores ſūt expertis. Item ad hoc arguit ſic Signū ſcientis eſt poſſe docere: artifices autem docere poſſūt: quia cauſas cognoſcunt: experti autem non cū cauſas ignorent: et ſi ea que experimentis cognoſcūt alijſ tradunt non per modum ſcientie recipiētur ſed opinionis. Unde patet ꝙ artifices ſunt magis ſapientes et ſcientes expertis. ¶ Ad euidentiam autem huius quod dicitur ꝙ actus et generatiões ſūt circa ſingularia Notandum ꝙ hoc intelligitur de actu tranſeunte cuiuſmodi eſt edificare non de immanente ſicut eſt intelligere. Actus enim intelligendi maxime eſt circa vniuerſale: de hac diſtinctione actus dictum eſt tertio phiſicorum. ¶ Notandum inſuper: ꝙ licet potentie diſtinguantur: id eſt notificentur diſtingui per actus: ⁊ actus per obiecta: nō tamen ex diſtinctione numerali actuum et obiectorum ſequitur diſtinctio numeral' potentie: ſꝫ ex vnitate vel diuerſitate ſm genus. ¶ Circa predicta tamē poteſt dubitari: An ſingularitas ſit ratō formalis obiectiua ſenſus. Pro cuius euidentia notandum: ꝙ ſicut declarabitur quarto et ſeptimo huius oportet dare prē vnitatem vniuerſalis in actu aliquam vnitatem realem minorem vnitate numerali ꝙ̄ eſt prior ex natura rei vnitate vniuerſal' in actu a qua mouetur intellect⁹ ad cauſandum aliquod cōmune ab hoc ſingulari et ab illo eiuſdem ſpeciei magis ꝙ̄ diuerſarum ſpecierum: alr vniuerſale ponitur fictio. et probo etiam pro nūc vna ratione: quia cū circūſcripto omni intellectu hec albedo conuenit magis cum illa albedine magis ꝙ̄ cum aliquo alterius ſpeciei vel generis. Iſta conuenientia nō eſt de ſecundo vel tertio modo relatiuorum: vt patet iſtos modos intuēti: quinto metaphiſi: ergo de primo modo. et ſic fundatur ſuper vnum: igitur iſta vnitas eſt realis: quia relatio realis non pōteſt fundari ſuper ens rationis tantum: ſed hec vnitas non eſt numeralis: igitur aliqua minor. vnde dico ꝙ illud vnum reale precedens actū intellectus ē vnū in multis quantum eſt de ſe: ſed eſt vnū preter multa vel de multis per intellectū abſtrahentem et ꝑdicantem illud de multis: ⁊ tunc eſt actu vniuerſale ⁊ non pri⁹ quia ambe conditiones requiruntur ad vniuerſale: vt patet ex primo poſteriorū

Sed contra illud vnum eſt aptum natū predicari de multis: igitur eſt actu vniuerſale. Preterea illud vnum vel ē ſingulare vel vniuerſale: quia non eſt dare medium non eſt vniuerſale per te igitur ſingulare. Reſpondetur ad primum ꝙ illud vnum eſt aptum natum predicari de pluribus aptitudine remota: ſed aptum aptitudine propinqua per intellectum. Prima aptitudo nō ſufficit ad vniuerſale actu ſed etiam neceſſaria eſt cum prima: ⁊ ideo illud vnum actu reale non eſt actu vniuerſale. ¶ Ad ſecundum dico ſm Auicennam quinto metaphi. ſue ꝙ equinitas eſt tantum equinitas: ⁊ nec eſt vnum vel plura: nec ſingulare nec vniuerſale: ſed abſtrahit a quacunꝗ tali conditione: et ideo eſt medium int' vniuerſale in actu et particulare per negationem vtriuſꝗ. ¶ Notandū autem ꝙ auicenna non ſimpliciter negat vnitatē de quidditate cum ait ꝙ nec eſt vna nec plures: ſed negat vnitatem numeralem ad quam. ſcꝫ. vnitatem numeralem et multiplicitatem ſibi oppoſitam quidditas eſt de ſe indifferēs: et de ſe ad neutrū determinatur nec ad vniuerſale nec ad ſingulare: ⁊ vt ſic natura in ſe cōſiderata ſine vtroꝗ illorū eſt obiectum ſenſ⁹: habet tamen vnitatem ſibi competentē. Nam omne vnum eſt vnum vnitate ſibi propria. hec eſt vnitas prior vnitate vniuerſali et minor vnitate numerali. Singulare igitur ſub ratione ſingularitatis non eſt obiectum ſenſus: ſed obiectum per ſe ſenſus eſt aliquod vnū reale pri⁹ vnitate vniuerſalis ⁊ min⁹ vnum ꝙ̄ v-

dum numero: vt iam predixi. ¶ Ubi no-
tandum ꝙ in ſingulari ſunt duo conſi-
deranda: ſcilicet ipſa ſingularitas ⁊ ipſa
natura ſubiecta ſingularitati que de ſe ē
indifferens ad eſſe hoc: ⁊ vt ſic indiffe-
rens p̄cedit ipſam ſingularitatem: et in
illo priori ſuo quo precedit habet illam
indifferentiam ⁊ vnitatem realem mino
rem vnitate numerali. cum igitur ſingu
lare ſentitur ipſa natura ſubiecta ſingu-
laritati eſt formalis ratio obiectiua: lic;
totum ſingulare ſentiatur. ¶ Et ſi q̄ras
quomodo ſe habet ſingularitas ipſa ad
obiectum ex quo non eſt formalis ratio
obiecti. Dico ꝙ ſe habet ad modum quo
cauſa ſine qua non ſic intelligendo ꝙ ip
ſa ſingularitas vel proprietas indiuidu-
alis non eſt ratio agendi: ſed bene eſt cō
ditio agentis. Ip̄a enim natura eſt ratō
agendi et mouendi ſenſum: licet non ſi-
ne ſingularitate: vt patet in ſimili: q: co-
lor non videtur niſi ſub quantitate: licet
quantitas non ſit ratio formalis viſus.
Eſt eñ ratio ſine qua. ¶ Q autem ſingu-
laris non ſit ratio formalis obiectiua ſen
ſus patet per ariſtotilem ſecundo poſte
riorum dicentem ꝙ ſenſus eſt vniuerſa-
lis: ſentire vero particularis. Item ſin-
gulariſ vt ſic eſt vnius rationis in colo-
re ⁊ ſono: igitur ſingularitas non ē for-
malis ratio obiecti. probatur conſequen
tia: quia per rationem formalem obiecti
nam oſtenduntur potentie eſſe diſtincte
ergo ſi ſic eadem potentia eſſet reſpectu
ſoni et coloris. ¶ Sed contra ſecundo d̄
anima ſingulare dum ſentitur vniuerſa-
le dum intelligitur. Confirmatur: quia
alr idem ſm eandem rationem eſſet ob-
iectum ⁊ ſenſus ⁊ intellectus: quia ſi ſin
gularitas non ſit obiectiua ratio ſenſus
erit ipſa natura ſubiecta ſingularitati: ſ;
natura talis eſt obiectum intellectus q̄-
modo igitur ponetur differentia ſenſus
ad intellectionem: cum diuerſarum po-
tentiarum ſint diuerſa obiecta. Prete-
rea cuius eſt actus: eius eſt potentia: ſ;
ſentire eſt ſingulariū: ſecundo poſterior
ergo et ſenſus. Reſpondetur primo ad

auctoritatem ſecundo de anima conſimi
leſꝙ dicenduz ꝙ per eas intelligitur ꝙ
ratio ſingularis eſt requiſita ad actū ſen
ſus vt cauſa ſine qua non. Ex hoc tamē
non ſequitur ꝙ ſit ratio formalis obiecti
ua. Ad confirmationem de diſtinctōne
ſenſus et intellectus per obiecta Dicen
dum ꝙ ſi vniuerſale actu ponatur obie-
ctum intellectus: argumentum nihil cō
cludit: quia obiectum ſenſus non eſt vni
uerſale actu: ſed eſt indifferens ad vni-
uerſalitatem et ſingularitatē. Si vo po
nat ꝙ ipſa nā vl' quidditas ſic indrñs ſit
obiectum ſenſus ⁊ intellectus: ſic argu-
mentum haberet apparentiam. Et tunc
dicendum ꝙ potentiarum quedam ſūt
diſparate quedam ſubordinate. Si di-
ſperate dico ꝙ etiam habeāt obiecta di-
ſparata. Exemplum potentie ſenſitiue p
ticulares: ⁊ ideo vnus ſenſus puta viſuſ
non poteſt in obiectum alterius puta au
ditus. Si ſint ſubordinate: vel ſunt eiuſ-
dem generis: puta ſi ambe ſint cogni-
tiue vel alterius generis: puta ſit vna ſit
appetitiua et altera cognitiua. Si ſint
ambe ſubordinate eiuſdem generis ha-
bent etiam obiecta diſtincta ſubordina-
ta ſm communius ⁊ minus commune:
⁊ cum hoc potentia ſuperior poteſt ī om
ne illud in quod poteſt inferior. Exem-
plum ſenſus communis et ſenſus parti-
cularis quia ſenſus communis eſt ſupe-
rior potentia poteſt in om̄e illud ī quod
poteſt inferior: ⁊ habet obiectū commu-
nius. Unde poteſt in omne illud ī quod
poteſt viſus ⁊ adhuc plus: vt patet ſecū
do de anima. Similiter eſt in potentijs
ſubordinatis alteri⁹ generis: quia ſi po-
tentia cognitiua eſt communior appeti-
tiua habebit obiectum communius. Si
autē ſit equalis ambitus vt in quodcun-
ꝙ poteſt vna et reliqua poteſt: ambe ha-
bebunt idem obiectum: ⁊ ſub eadem ra-
tiōe quantū eſt ex ꝑte obiecti ſicut ſe hñt
vt credo intellect⁹ ⁊ voluntas. Ad ꝓpoſi
tū intellect⁹ ⁊ ſenſ⁹ ſūt poñe ſubordiate
eiuſdē gñis: q: ambe cognitiue diſtiguūt
ꝗ penes obiectū coīus ⁊ min⁹ cōe. Unde

in quodcūqȝ pt ſēſus ꝛ intellect⁹ ꝛ n̄ eo⁹. Eadem ergo natura indifferēs et nō actu vniuerſalis poteſt cognoſci ab vtraqȝ potētia. Quidditas ergo ſm ꝙ ē obiectū ſenſus ita et intellectus: ſed intellectus cū ſit potētia ſupior poteſt in oēm quidditatem rei ſenſibilis et materialis ſenſus aūt non in omnem ſed in aliquā: vt viſus in quidditatē coloris ſeu lucis: auditus ī quidditatem ſoni ꝛ ſic ō alijs. ¶ Ad illud de ſomno et vigilia: cuius ē actus: eius ē potentia: Dico ꝙ ſicut potentia ſenſitiua habet ꝓ obiecto iſtā naturam indifferentē: ita et actus. qḋ ꝓbatur: qꝛ alr nō eſſet idem obiectū potentie et actus. Tum qꝛ potentia ſenſitiua haberet obiectū ſm aliquā rationē ſm quā eſſet impoſſibile illam potentiam illḋ ꝑ ſe obiectum cognoſcere. ꝯñs ē euidēter falſum: ꝓbatur conſequētia: tum qꝛ ſenſus nil apprehendit niſi per actum ſentiendi: tū qꝛ ſenſus non poteſt cognoſcere ſingulare ſub ratōne ſingularitatis: imo nec intellectus: vt dicet̃ ſeptimo huius. Ipſa ḡ natura indifferēs ē obiectū potentie et actus ſenſitiue: ſentire tū̄ dicit̃ eſſe ſingularis: qꝛ ſenſus nō pt huiuſmodi obiectū apprehendere niſi ſub ſingularitate. Hec materia hic diffuſi⁹ tractat̃ a doc. ſubti. et di. 3. ſecundi ſenten. q. j. vbi ſic ait Licet q̇dditas vel natura nūꝙ ſit ſine ſingularitate vel vniuerſalitate: nō tamē de ſe ē aliqḋ iſtoꝝ ſȝ eſt prius obiectū naturaliter oībus iſtis. Et ſm hanc prioritatem vniuerſale ē ꝑ ſe obiectum intellectus et ꝑ ſe vt ſic conſiderat̃ a metaphiſico et exprimit̃ ꝑ diffinitionem. nō ſolum aūt ipa natura eſt de ſe indifferēs ad vniuerſalitatē et ſingularitatem ſeu ad eſſe in intellectu et in ſingulari: ſȝ etiam ipa habens eſſe in intellectu nō habet primo ex ſe vniuerſalitatē. Licet eī̄ ipa intelligatur ſub vītate vt ſub mō intelligendi ipam: tū̄ vītas nō eſt ps eius cōceptus primi: qꝛ nō ꝯceptus metaphiſici ſed logici. Logicus eī̄ cōſiderat ſecundas intentiones applicatas primis. Prima igitur intellectio eſt nature vt n̄ comitetur aliquis modus nec qui eſt eī⁹ extra intellectum: neqȝ qui eſt eius in intellectu. Et ſicut ſm illḋ eē nō eſt natura de ſe vniuerſalis: ſed vniuerſalis accidit illi nature ſm pmā rōnem eius ſm quā eſt obiectū: ſic etiā in re extra vbi natura ē cum ſingularitate nō eſt iſta natura de ſe determinata ad ſingularitatē: ſed eſt prior naturaliter iſta ratōe cōtrahēte ipam ad ſingularitatē iſtā: et vt ſic nō repugnat ſibi eſſe ſine iſto contrahente: ita ꝙ illi vnitati exiſtenti in hoc ſingulari non repugnat de ſe cum quacūqȝ vnitate ſingularitatis ponatur: licet ſibi repugnet vt ſcā ꝓpria iſti ſingulari per illā rationem contrahentem. Licet igit̃ eſſe actu vniuerſale nō conueniat ipi nature extra intellectum: ſibi tamē a parte rei cōuenit cōitas et ſingularitas: ſed cōmunitas cōuenit ei ex ſe: ſingularitas autē cōuenit nature ꝑ aliqḋ in re cōtrahēs ipam. ¶ Et ſi arguas ꝙ quicquid eſt in vno numero eſt vnum numero: igit̃ ipſa natura ē vna numero. Reſpondeo pmo in alio ſimili et manifeſtiori: quicq̇d eſt in vna ſpecie eſt vnum ſpecie: ergo color in albedine eſt vnum ſpē: igitur non habet vnitatem minorem vnitate ſpeciei. Non ſequitur. Nam ſicut aliquod pt dici animatum denominatiue: vt pote corpus vel per ſe primo⁹ vt homo: quia ſubiectum includit p̄dicatum: Ita dico ꝙ potentiale quod contrahitur per actuale informatur ab illo actuali: et per h⁹ informatur ab vnitate iſta cōſequente iſtā actualitatem: et ita eſt vnum vnitate ꝓpria illius actualis. ſ. denominatiue eſt ſic vnum: nō autem eſt de ſe ſic vnū neqȝ primo nec per partem eſſentialem. Color igitur in albedine eſt vnus ſpecie: licet non de ſe nec per ſe nec primo ſed denominatiue tantum. Differentia autem ſpecifica eſt vna primo: quia ſibi primo repugnat diuidi in plura ſpecie. albedo autē eſt vna ſpecie per ſe ſed non pmo: quia per aliquod intrinſecum ſibi vt per iſtā differentiā. Ita ꝯcedo ꝙ q̇cq̇d eſt in iſto lapiḋ ē vnū numero l' pmo vl' ꝑ ſe l'

denominatiue primo vt illud p qd vni-
tas talis cōuenit huic ꝓposito p ſe vt hic
lapis: cuiꝰ illud qd eſt primo vnum hac
vnitate eſt per ſe pars: Denominat tū
illud poñale quod pficitur iſto actua-
li: qd quaſi denominatiue reſpicit actua
litatem eius. et vnitatem ſimiliter.

Ca. xiij.

Primum quidē igitur

Conſequēter comparat phi. ar
tem actiuam ſpeculatiue oſten-
dens ꝙ ars ſpeculatiua magis eſt ſapiē-
tia ꝙ actiua: et hoc quia eſt ꝓpter ipm
ſcire et non ꝓpter aliud. Et quia ariſto.
vſus fuit noīe artis et ſcientie indifferē-
ter ne quis putet: ꝙ illa ſtricte ſumpta
idem peniꝰ impt̄et remittit ad vj. ethi
corū vbi iſta diſtinguūtur. Pro quo no-
tandum ꝙ in vj. ethicoꝝ. ponuntur ꝗn
ꝙ habitus intellectuales. ſcȝ ſapientia:
ſcientia: intellectus: prudentia. et ars: ꝗ
ſic diſtinguuntur. Intellectus eñ ſapiē-
tia et ſcientia ſunt habitus ſpeculatiui:
ſiue circa partem anime ſpeculatiē: quā
ibi ſcientificum anime appellat. Diffe-
runt tamē in hoc. quia intellectus ē ha
bitus primorum principioꝝ demonſtra-
tionis: ſcientia vero eſt concluſionis ex
cauſis inferioribus. Sapientia vero cō-
ſiderat cauſas primas. Unde ibidem di
cit̄ eſſe caput ſcientiarū. Prudentia ve-
ro et ars circa partem anime practicam
ſunt que dicit̄ rōnatiua de cōtingentibꝰ
opabibliꝰ a nobis. et differunt. Nam
prudentia dirigit in actionibꝰ que non
tranſeunt in exteriorē materiā ſed ſunt
pfectiores agētis. Unde dicit̄ ibi ꝙ pru
dentia eſt recta ratio rerū agibiliū. Ars
ꝟo dirigit in factionibus que ī materiā
exteriorem tranſeunt ſicut edificare ſe-
care. Unde dicit̄ ars recta rō rerū facti
biliū: deinde autem cū dicit

Cuius autem gratia nunc.

¶ Oſtēdit ex ꝓhabitis principale ꝓpo-
ſitum ꝙ ſcȝ ſapiētia ſit circa cauſas. vn
de dicit ꝙ hoc eſt cauſa cuiꝰ gratia fecı-
mus ꝓdictā rōcinationē quia ſcientia il-
la que denominat̄ ſapientia videt̄ eē cir
ca primas cauſas et prima pricipia. Qd
quidē patet ex ꝓdictis. Uni ſquiſꝙ eñ
tāto ſapiētior eſt ꝙto magis accedit ad
cauſe agnitionē qꝛ expertus perfectior ē
eo qui habet ſolū ſenſum ſine experimē-
to et artifex eſt ſapientior experto: et in-
ter artes et ſcientias ſpeculatiue ſunt ma
gis ſapientie ꝙ actiue. cū ergo vnuſqſꝙ
tanto ſit ſapiētior ꝙto magis accedit ad
cauſe cognitionem: iſta ſcientia que eſt
ſimpliciter ſapiā erit maxime circa cāſ.

Quoniam autē hanc ſciētiā

Conſequēter oſtendit p. ꝙ metaphiſica
eſt ſapiā ex his ꝗ hoīes cōiter opinant̄
de ſapiēte ꝗ ſunt ſex. Prima cōditio ſa-
pientis ē ꝙ ipius ē oīa ſcire: vt cōtingit
ſic metaphiſici ē omnia ſcire. Quod ex
ponēs ſcotꝰ dicit ꝙ ad metaphiſicū ſpe
ctat conſiderare quidditates oīm reruȝ:
nō quidē ī pticulari: qꝛ tūc oēs alie ſciē
tie ſupfluerent: ſed ī vlī et ſm rationē en
tis. et hoc eſt qd dicit phi. vt ꝯtingit in
quātū ſpectat ad ipm ſcȝ in vlī. ſm hoc
exponit̄ illd qd habet̄ ſexto huiꝰ ꝙ nul
la alia ſcientia tractat d quo ꝗdē eſt ſup
ple in cōi niſi metaphiſica. ¶ Et ſi argu
as ꝙ eadē eſt ſcientia totius et partis er
go ad eandē ſciam ſpectabit cōſiderare
quidditatem in cōmuni et pticulari. Re
ſponſio ꝙ verū ē quātū ad pſe paſſiones
totius: eadē eñ ē ſcia entis et cuiuſlibet
entis vt hominis equi et ſic de alijs ꝙtū
ad paſſiones entis dictas de ipſis Non
autem quātū ad paſſiones ꝓprias ipſa-
rum. Scda cōditio ſapientis ē quia eiꝰ
eſt cognoſcere difficilia que ſcȝ nō ſunt
leuia cōmuniter hominibus ad ſciendū
talia habet ꝯſiderare metaphiſicus. ha-
bet eñ conſiderare cauſas maxime vles
que ſunt difficiles ad cognoſcendum cū
ſit remotiſſime a ſenſu a quo omnis co-
gnitio noſtra habet initiū. Tertia con-
ditio ſapientis eſt qd d illis que ſcit ha
bet certitudinē plus ꝙ alij cōiter habe-
ant: ſic metaphiſica ē ſcia certiſſima qd

ꝓbat ariſto. qꝛ quāto alique ſcientie ſūt
prioꝛes naturaliter tāto ſunt certioꝛes.
qḋ ex hoc patet: quia ille ſcientie que di
cunt ex additione ad alias ſunt min⁹ cer
te ſcientijs que paucioꝛa in ſuis cōſide-
rationibus ↄp̄hendunt ſicut ariſmetri-
ca certioꝛ eſt geometria. Nā ea que ſunt
in geometria ſunt ex additione ad ea q̄
ſunt in ariſmetrica qḋ intelligere vale-
mus. Si ↄſideremus ea que vtra que ſci-
entia conſiderat vt principiū primum. ſ.
vnitatem et punctum. Utrūque cū̄ eſt in
diviſibile punctus tū̄ addit ſuper vnita
tem ſitum ſeu poſitionem in continuo.
Sic ſcientie particulares ſunt poſterio-
res metaphiſica ⁊ earū ſubiecta addunt
aliquid ad ipſam: vt patet de ſubiecto
phice ⁊ metaphiſice. Sunt ergo tāto ali
qua ſcientia ſit certioꝛ quantum ad ſui
ſcibilis conſiderationē paucioꝛa actu cō
ſideranda requiruntur. vnde ſcie opa-
biles ſunt īcertiſſime quia opoꝛtet ꝙ cō
ſiderent multas ſingularium operabiliū
circūſtantias ſequitur ꝙ ſcientia meta-
phiſica ſit certiſſima. ¶ Quarta condi-
tio eſt ꝙ ille dicit ſapiens qui poteſt aſ-
ſignare cauſas cuiuſlibet queſiti. ⁊ per
hoc docere ſic metaphiſica ↄſiderat pri-
mas cauſas omnium cauſarum. ¶ Quin
ta conditio ſapientis ꝙ illa ſcientia eſt
ſapientia que eſt magis volita ꝓpter ip
ſum ſcire ⁊ nō ꝓpter aliud huiuſmodi ē
metaphiſica. Quod ꝓbatur quia meta
phiſica eſt maxime ſcientia: ergo ē ma-
xime volita ꝓpter ipſum ſcire. antece-
dēs patet quia eſt de maxime ſcibilibus
ſcꝫ de primis cauſis et principijs ꝑ quas
alia cognoſcunt: ↄñam vero ꝓbat. quia
qui ſcientiam ꝓpter ſcire deſiderat max
ime ſcientiā maxime ſcire deſiderat: iux
ta illam regulā topicam. Si ſimpliciter
ad ſimplex et maius ad mai⁹ ⁊ maximū
ad maximū. Sexta cōditio ſapiētis qꝛ
nō decet ipm̄ oꝛdinari ab alioꝛ ſed poti⁹
ipſum alios oꝛdinare Qḋ patet ex hoc
quia architectoꝛes. i. principales artifi-
ces qui ſapientes dicuntur nō oꝛdinant
ſic ab alijs: ſed ipſe ſcientie famulantes
oꝛdinātur in finē ſuperioꝛis artis ſicut
nauiſfactio in vſum ipſius nauis: guber
natoꝛ em̄ qui vtitur naui: iam facta eſt
architectoꝛ reſpectu nauis factoꝛis. Si
militer ars equeſtris oꝛdinatur in finem
militaris ⁊ ſic omnes ſcientie oꝛdināt in
metaphiſicā: qḋ ꝓbat ex hoc quia cum
particularis finis cuiuſlibet ſit bonum
ꝑticulare illud qḋ eſt finis omni in toto
verſo eſt optimum in tota natura. Sed
deus ipſe eſt ad quem oꝛdinant qui quidem
ꝑtinet ad cōſiderationē p̄dictaꝫ: pa
tet ergo ꝙ metaphiſica eſt ſapientia et
principaliſſima inter alias ſcientias.

Quare vero non actiue.

Conſequenter oſtendit p. qualis ſit me
taphiſica. Et primo oſtendit ꝙ nō ē pra
ctica ſꝫ ſpeculatiua cū nō ſit ꝓpter ope-
rari ſed ꝓpter ſcire. Quod oſtendit ex
hoc qꝛ phi fuerunt moti ad phandū ⁊ in
quirendum ſapientiā ꝓpter admiratio-
nē. Admiratio aūt venit ex ignoꝛantia
Ipſi em̄ videntes aliqs effectus vt ecli
pſim lune motus ſolis ⁊ ſic de alijs ⁊ ig
noꝛantes ipſoꝛum cauſas fuerunt moti
ad ipas inquirendas ꝓpter fugā igno-
rantie ⁊ ꝓpter ſcire: hoc etiam ꝓbat ex
ſigno quia habitis omnib⁹ neceſſarijs
ad vite neceſſitatē ⁊ hec queſita eſt ⁊ nō
ꝓpter aliud ſꝫ ꝓpter ſeipſam. ¶ Scḋo
oñdit ꝙ hec ſcīa ē honoꝛabiliſſima ibi.

Nec tali aliā honoꝛabilioꝛē

cū ſit diuina: deus aūt eſt honoꝛabilioꝛ
omnibus rebus. Q aūt ſit diuina oſtēdit
tū quia eſt de deo cū ſit de primis cauſis
Tū quia ſolus deus habet ꝑfecte ipam
ſcꝫ metaphiſicā ſm̄ ꝑfectā ↄp̄henſionē:
licet aūt ei⁹ cognitio nō poſſit ꝑfecte ha
beri ab hoīe: illud tū̄ modicum qḋ ab eo
habetur p̄ponderat omnibus q̄ ꝑ alias
ſciētias cognoſcunt. Ex his patet ꝙ cū
metaphiſica ſit ſcientia ſpeculatiua ⁊ ſit
nobiliſſima ſequit ꝙ omni practica ſciē
tia aliqua ſpeculatiā ſit nobilioꝛ ſcꝫ iſta
obiectio qḋ quidē verū eſt de ſcientijs
humanitus adinuentis. qꝛ vera theolo
gia eſt nobilioꝛ ipa que tū̄ eſt practica ↄ

dirigat in dilectionem dei vt diffuſe tra
ctat ſco. in ꝓlogo primi ſuiarū. ¶ Et ſi
arguas ꝙ practice humanit⁹ adinuente
ſunt nobiliores metaphiſica qꝛ cui⁹ fi-
nis eſt nobilior: ipſa ſciētia eſt nobilior:
ſed finis practice vt moralis phie ē bo-
nū eſſe: finis ſpeculatiue eſt verum ſcire
Primū eſt melius ſcdo patet ⁊ ſic nobi
lius ergo ⁊c. ¶ Reſpōdet ad hoc idem
doc. ſubtilis in hoc primo metaphiſice
ꝙ bonū ſimpliciter nō eſt finis practice
de qua ariſto. loquit̃ ſ bonū opis. No-
bilius aūt eſt bonū ſpeculatiuū ꝙ̄ bonū
opis: ſcientia aūt practica eſt vt boni ſu
mi⁹ nō ſimpliciter: ſed ſm virtutes et il-
lud nō eſt bonum ſimpliciter: qꝛ ſm phi
loſophū ordinat̃ ad melius bonū noſtrū
vt ſcꝫ ſpecularemur ſubſtantias ſepara-
tas et quietemur in ſpeculatiōe earum.
illa aūt ſpeculatio eſt ſummū bonū nr̃m
qꝛ eſt felici⁹ ſm ariſto. x. ethicoꝝ ¶ Iux
ta tū p̄dicta poſſet dubitari. vtrū. meta-
phiſica ſit practica vel ſpeculatiua: ⁊ vi
det̃ ꝙ ſit practica qꝛ omnis ſciā que or-
dinat̃ ad bonū moris eſt practica ſ iſta
eſt huiuſmodi qꝛ ordinat̃ immediate ad
felicitatē que eſt ſummū bonū noſtrū igi
tur eſt vere practica. ¶ Preterea meta-
phiſica eſt cōis ad practicas ⁊ ſpecula-
tiuas qꝛ vlis reſpectu oīm: ergo nec ſpe
culatiua nec practica: quia abſtrahit ab
vtroqꝫ. ¶ Contra ari. in littera. Rñdeo
in iſta queſtione ſuppono vnū qḋ ab oī-
bus eſt cōceſſum ſcꝫ ꝙ habitus ſeu ſciē-
tia practica aliquo mō extendit̃ ad prax
im ſicˉ etiā intellect⁹ iuxta illud tertij de
anima. Intellect⁹ extenſione fit practi-
cus: hoc ſuppoſito ſic ꝓcedam. Primo
ſm doc. ſubti. in ꝓlogo p̄mi ſententiaꝝ
dicam ꝙ ſit praxis ad quā dicit̃ extendi
ſcientia practica. Scdo qua dr̄ cogni-
tio ſeu ſcientia practica extendit̃ ad pra-
xim. Tertio ex dictis dicam ad queſtio-
nem. ¶ Quantum ad primum praxis a
qua ſciētia dicitur practica eſt actus ali-
cuius potētie alterius ꝙ̄ intellectus na-
turaliter poſterior intellectione nat⁹ cō-
formiter elici intellectioni recte ad hoc
ꝙ ſit rectus. in iſta deſcriptione quat-
tuor ponuntur. Prima cōditio eſt ꝙ ſit
actus alicuius potentie alterius ꝙ̄ intel
lectus et hoc apparet quia ſtando p̄ciſe
in actibus intellectus nō eſt extenſio: qꝛ
extendere eſt extra ſe tendere. Sic autē
intellect⁹ non extra ſe tēdit nec valet di
cere ꝙ ſufficiat ad praxim ꝙ vnus act⁹
intellectus extendatur dirigendo aliū.
quia tūc principium in ſpeculatiuis eēt
practicum cum extendatur ad habitum
concluſionū. Sed quid abſurdius. Ex
his concludo correlarie ꝙ logica nō eſt
ſcientia practica. Sed contra illud cor-
relarium arguit auicē. multis rationib⁹
quarum vna eſt talis: habitus cuius fi-
nis ꝓprius non eſt actus ꝓprius eſt ha
bitus practicus: logica ē huiuſmodi: er
go ⁊c. minor patet quia ordinat̃ ad ali-
as ſcientias. Preterea habitus qui di-
uiditur in vtentem ⁊ docentē eſt practi-
cus: logica eſt huiõi ẜ ⁊c. iſte aūt rōnes
⁊ alie quas ponit auicē. ibidē ꝓcedunt
ab in ſufficienti. ¶ Ad primū maior eſt
vera ſi habeat ꝓ fine actū alteri⁹ gnīs a
ſpeculatione ita ꝙ ſit directiu⁹ vere pra
xis que. ſ. ſit actus alteri⁹ potētie ꝙ̄ in-
tellect⁹ vt voluntatis vel aliarū poten-
tiarū executiuarū ⁊ ꝑ hoc poſſunt ſolui
omnes rationes auicē. ⁊ ſic minor ē fal-
ſa. Ad ſecūdam inducit̃ ꝯtra iſ̄ti qꝛ aſ-
ſumpta maiore addo minorem ſic: ſ me
taphiſica diuidit̃ in vtentē ⁊ docētem:
ergo metaphiſica eſt practica: cōcluſio ē
euidēter falſa ẜ maior. qꝛ minor ꝯcedi
tur etiam ab ipſo: et ꝓbatur ꝙ omnes
alie ſcientie vtuntur metaphiſica ſpecia
liter quātum ad principia cōmunia que
ſunt dignitates quas accipiunt alie ſci-
entie omnes a metaphiſica ſm philo.
quarto huius. ¶ Secunda ꝯditio eſt ꝙ
praxis naturaliter poſterior eſt intelle-
ctione ptꝫ qꝛ act⁹ nō habētes ordinē ad
intellectum cuiuſmodi ſunt actus vege-
tatiui aut etiā naturaliter p̄cedentes vt
ſunt actus ſenſitiue nō dicuntur praxis
nec ad eos extendit̃ noticia practica vt
ſunt priores intellectione. Similit̃ act⁹

potētie appetitiue ſenſitiue q̄ten⁹ p̄cedat actū ītellect⁹ nō eſt praxis nec reſpectu iſtorū actuū ſciētia eſt practica niſi ꝑ q̄nāto aliquo modo eſt moderatiua iſtorum actuum: ⁊ iſti actus ſequunt̄ intellectionē moderantē vt ꝑ ipſam moderantur ex duabus cōditionibus praxis ſeq̄tur correlariū ꝙ praxis ad quā extendit̄ habitus practicus nō eſt niſi actus volūtatis ellcitus vel imparus q: nullus alius eſt poſterior eſſentialiter ītellectiōe: licet autem voluntas impet intellectui tamen ille actus intelligendi nō eſt praxis cum nō ſit alterius potentie ab intellectu. ¶ Tertia conditio eſt ꝙ praxis ſit actus natus conformiter elici intellectiōi recte: hoc ꝓbat̄ ex vj. ethicoꝝ: vbi dicit̄ ꝙ electio recta neceſſario ſupponit rationē rectam. Et ſi hoc eſt verum de electione que eſt actus elicitus volūtatis: pari rōne erit verū de actu volūtatis impato. Ad hoc ergo vt actus ſit rectus oportet ꝙ cōformiter eliciatur rationi recte. ¶ Ex duabus vltimis cōditionibus praxis ſequitur ꝙ actus impatus a voluntate non eſt praxis primo ſʒ quaſi per accidēs. quod patet ex hoc q: non eſt primo poſterior intellectiōe nec primo natus elici conformiter recte rationi: oportet ergo aliquē primo eſſe praxim. Iſte eſt autē actus elicitus voluntatis que ē volitio: quia ꝑ volitionē habet dictas conditiones actus imparus: et ipa non eſt ꝑ aliud talis. ⁊ hec eſt ratio eius qḋ ē primo in eſſe: primo poſterioꝝ ca. de v°i. Nūc vltra quādo aliq̄d ē prius tale cōiunctū cum alio poſteriore adhuc eſſet tale ſi poſſet ab iſto ſeparari ergo ſi actus voluntatis poteſt ſeparari ab actu alterius potentie erit praxis et ab ipſo ſeparatus. Separatur autem circa qḋcunq̄ obiectū circa qḋ poteſt eſſe actus voluntatis: ⁊ nō actus alteri⁹ potentie inferiorū cuiuſmodi ſunt omnia īmaterialia. ergo circa omne tale ſolus actus voluntatis elicitus eſt actus primo. ¶ Quarta cōditio eſt ꝙ praxis eſt actus rectus qui poteſt recte ⁊ nō recte elici: ⁊ hoc ſignificat̄ cū dicitur ad hoc vt ſit rectus: Nam ſi nō poſſet recte ⁊ nō recte elici fruſtra poneret̄ reſpectu eius ſcientia practica directiua. Non enī indigeret directiuo.

Quantum ad ſecundum articulū dico ꝙ iſta extēſio ſcientie practice ad praxim vt regule ad regulatuʒ cōſiſtit in duplici reſpectu vel relatiōe aptitudinali ⁊ conformitatis ⁊ prioritatis naturalis. De prioritate patet per illud ſexto ethicoꝝ. Electio recta neceſſario p̄ſupponit rectam rationē nō auteʒ neceſſario eam requireret niſi eſſet prior. De cōformitate habet̄ ibidem ꝙ veritas cōſiderationis practice eſt confeſſe. i. conformiter ſe habens appetitui recto. Dico autem appetudinali: quia neutra relatio requiritur actualiter quia ꝙ praxis actualiter requirat conſiderationem cui ſit cōformis hoc omnīo accidit conſiderationi. Nam ſi ab actuali diceret̄ practica nulla ſciētia eſſet neceſſario practica: ſed eadem quādoq̄ eſſet practica quādoq̄ ſpeculatiua qḋ eſt impoſſibile ſufficit ergo duplex extenſio aptitudinalis. Ex his concludit̄ correlarie ꝙ ſciētia nulla eſt vere practica niſi ſit directiua vere praxis nō p̄expoſito.

Quantum ad tertium articulum Dico ꝙ metaphiſica eſt ſcientia ſpeculatiua et nō practica. Quod patet tū ex auctoritate ariſto. tū quia cognitio entis inquātum ens nō dirigit aliquam vere praxim. Ad argumēta ad primum data maiore ad minoreʒ dico ꝙ ſm opinionē ariſ. felicitas conſiſtit in ſpeculatione que non eſt praxis: vt patet in p°o articulo. Et ideo licet metaphiſica ordinetur ad felicitatem: ex hoc tamen nō ſequitur ꝙ ſit practica quia ex hoc non extenditur ad praxim. Si dicatur etiaʒ ꝙ metaphiſica ordinatur ad praxim amorem vltimi finis. Dico ꝙ nō ordinatur ad aliquē amorē q̄ ſit act⁹ elicit⁹ ex volūtate maxīe ſm pħm q̄ n̄ ponit aliquā ſcientiā eſſe ꝯformē praxi voluntatis circa

finē quia nō ponit volūtatē circa finem habere praxim: ſed quaſi quandā ſimpliceṁ motionē amoris naturalis qui ſcḋm ꝑ eſt rect⁹: ⁊ ꝑ ꝯñs nō eſt praxis: quare metaphiſica que ad talē amorē ordinaṫ nō ꝓpter hoc erit practica. Ad ſcḋm dicendū ꝙ licet metaphiſica ſit cōis omni ſcientie rōne ſubiecti: quia ens eſt cōe omni enti tñ modus cōſiderandi non eſt cōis ſꝫ ꝓprius .ſ. ſpeculatiuus. Nec igitur modo conſiderādi abſtrahit ab vtroq ſed ſolum quātum ad ſubiectum.
¶ Quia vero metaphiſica eſt cauſarum ſpeculatrix: et qꝛ certā vnūqdq ſcire arbitramur cū cauſas eius cognoſcimus: iō phi. cōſequēter tractat de cauſis ponendo varias opiniones antiquoꝝ de quibus ſufficiāt que dicta ſunt ꝑmo phiꝝ. ¶ Notādū ꝙ logica docens dicit̄ inquātum conſiderat de ente rationis ſeu ſecūdis intētionibus inſtituens modū quomodo ꝑ eas ꝓcedi poſſit ad concluſiones ī ſingulis ſcientijs oſtēdēdas. Utēs vero dicit̄ ſm ꝙ modo ad inuēto vtitur ad cōcludendū aliquid in ſingulis ſcientijs: ⁊ ſic finit primus liber.

CAP 2

D

E veritate theorica ſic quidem.

¶ Poſtq̄ p. improbauit opiniones antiquorū d̄ primis rerum principijs: Hic accedit ad determinandū veritatē. Aliter aūt habet ſe conſideratio phie prime circa veritatem ⁊ aliarum ſcientiarū particularium. Nā vnaqueqꝫ ꝑticularis ſcientia cōſiderat qnādam ꝑticularē veritatem circa determinatū genus entiū vt geometria circa magnitudines: ariſmetrica ſcꝫ numeros. ſed phia prima cōſiderat veritatem v̄lem entiū. Et iō ad hūc phm ꝑtinet cōſiderare quō ſe homo habeat ad veritatē cognoſcendā. Diuidit̄ aūt pars iſta in duas. In prima pte determinat ea que ꝑtinēt ad cōſiderati ōez vniuerſalis veritatis. In ſcḋa incipit inquirere veritatem de primis principijs ⁊ omnibus alijs ad que ſe extendit hui⁹ phie conſideratio ⁊ hoc in tertio libro. ¶ Circa ꝑmū oſtendit quō homo ſe habeat ad cognitionē veritatis ⁊ dicit primo q̄ conſideratō veritatis quodāmō eſt facilis quodāmodo eſt difficilis. Eſt eñ facilis quo ad cognitionē primorum ꝑncipioꝝ. Unde dicit in foribus .i. in ianuis quis delinquat: interiora eñ domus difficile eſt ſcire: ⁊ circa eā facile ē hominē decipi. Sed circa ipm introitū domus qui hominib⁹ patet: ⁊ primo occurrit nullus decipit̄: ita eſt in cōſideratione veritatis. Nā ea ꝑ que intraṫ ad cognitionē alioꝝ nō ſunt omnib⁹: hmōi aūt ſunt prima principia: vt de quolibet eſſe vel nō eſſe: ⁊ omne totū eſt maioꝛ ſua pte ⁊ ſic de alijs. Circa cōcluſiones vero ad quas ꝑ hmōi quaſi ꝑ ianuā introitur cōtingit multos errare. ¶ Circa qḋ notandū ꝙ ſicut hic dicit ſco. nos naturalit̄ cognoſcim⁹ prima principia nō q̄dē ꝙ eoꝝ cognitio inſit nobis a natura: aīa eñ noſtra nullā habet cognitionē ex ſua natura: ſed eſt tanq̄ tabula raſa. iij. de anima. Omnis eñ noſtra cognitio intellectiua ortum habet ex ſenſu ⁊ ꝑ ꝯñs nō ī eſt nobis a natura Sꝫ cognitio primorū principioꝝ eſt intellectiua ptꝫ. Aīa in reſpectu principioꝝ ꝓbaṫ ⁊ habit⁹ q̄ dicit̄ intellectus igit̄ ⁊c̄. maioꝛ declaraṫ primo eñ moueṫ ſenſus ab obiecto ſimplici nō cōplexo ⁊ ſenſu moto moueṫ intellectus ⁊ intelligit ſimplicia qui ē primus actus intellectus: deinde poſt apprehenſionē ſimplicium ſequit̄ alius actus q̄ eſt ꝯponere ſimplicia adinuicē. poſt iſtam aūt ꝯpoſitionē hꝫ intellect⁹ ex lumīe naturali ꝙ aſſentiat .i. veritati cōplexe: ſi illud cōplexū ſit ꝑmū ꝑncipium ⁊ ſit nr̄a cognitio intellectiua ortum habet a ſenſu. Nos igitur naturaliter ꝯgnoſcim⁹ prīa principia quatenus ex lumine naturali intellectus ſunt nobis nota: habita ſimplici noticia terminoꝝ. Principia eñ cognoſcimus inquātū terminos cognoſcimus primo poſterioꝝ. ¶ Notandū etiā ꝙ principia ſunt duplicia: quedam eñ ſunt ſimpliciter ꝑma vt īpoſſibile ē idē

ſimul eſſe ⁊ nõ eſſe. omne totũ eſt maius ſua pte: ⁊ hmõi: ⁊ circa hmõi impoſſibile eſt errare ſm phm quarto hui⁹. Alia ſunt pricipia que ſic ſunt pncipia reſpectu aliquorũ que tñ poſſunt eſſe cocluſiones reſpectu primoꝝ principioꝝ et talibus poteſt vnus vel magis vel minus aſſentire ꝙ alius: ⁊ de his dicit cõmẽtator. iij. phiſicoꝝ ꝙ aliqui ꝓpter cõſuetudinẽ negauerũt prima principia ⁊ exemplificat de xp̃anis qui negãt illud pncipiũ ex nihilo nihil fit: de iſtis nõ intelligit. p. in ꝓpoſito.

Erſan autem ex difficultate ſm. Conſequẽter oñdit. p. quõ cõſideratio veritatis ſit difficilis: ⁊ dicit ꝙ forſitã difficultas cognoſcẽdi res ꝓuenit ex pte rerũ ipaꝝ vel intellect⁹ noſtri tñ ſe determinando dicit ꝙ nõ ex parte rerũ ipãrũ ſed ex parte noſtra ꝓuenit hmõi difficultas. Qđ ꝓbat qꝛ ſi difficultas eſſet ex parte rerũ ſequit ꝙ illa magis cognoſcerem⁹ que ſunt magis cognoſcibilia ſm ſuã naturam que ſunt maxime in actu ſcꝫ ĩmaterialia entia qđ tñ eſt falſum: cũ talia ſint nobis ignota. Unde dicit ꝙ ſicut ſe habent oculi nocticoracis ad lumẽ ſolis ſic intellectus noſter ad ea que ſunt maniſeſtiſſima in natura. Manifeſtum eſt autem quod nõ ꝓuenit ex defectu ſolis qñ ſit viſibilis ab oculis nocticoracis ſꝫ ꝓpter debilitatem virtutis viſiue ipſius q̃ eſt inꝓportionata ipſi obiecto ſic ex debilitate intellectus noſtri difficile ẽ nobis cognoſcere ſubſtantias ſeparatas.

Ad euidentiã aũt p̃dictorũ notanduꝫ ꝙ vna eſt opinio cõmentatoris ꝙ reruꝫ quedã ſunt materiales quedã immateriales. dicit ergo ꝙ ex parte intellect⁹ noſtri eſt difficultas cognoſcẽdi ſubſtãtias ſepatas non aũt ex parte earum: ſed intellectione earum. ſ. ſubſtantiarum ſeu formarum materialiuꝫ eſt difficultas earum ex parte rei. Cuius ratio ſic aſſignatur: quia vnũqđ ꝗ eſt cognoſcibile ſm quod eſt actu. Et quia ſubſtantie immateriales ſunt ſimpliciter in actu: Materiales vero nõ idcirco ĩmateriales non habent eſſe ꝙ difficulter cognoſcantur materiales aũt habent ex ſe difficultatẽ cognoſcendi. Sed cõtra hoc quod dicit de ſubſtãtijs materialib⁹ arguit ſic. ſi in rebus materialibus ẽ difficultas cognoſcendi ex parte earum: hoc erit cõparãdo eas ad quẽcũqꝫ intellectũ. ꝯñs eſt falſum: ſicut patet reſpectu intellectus diuini: igit ⁊ añs: ꝓbat ꝯña. qꝛ cum ipſe res ſint eedem ad ꝗcunqꝫ itellectum cõparent: ſi ex parte earum difficultas ſit hoc erit reſpectu cuiuſcũqꝫ intellectus. Dicendũ igit aliter ſm ſco. ꝙ totalis difficultas cognoſcendi res eſt ex parte intellectus noſtri: vt patet p ariſto. in p̃cedentibus. Si queris quõ vna res pfectius cognoſcatur ꝙ alia. Dico ꝙ difficultas nõ eſt ex parte rei: ſed pfecto cognitionis poteſt intelligi dupliciter vel ſm ꝓportionẽ vel ſimpliciter. Primo modo ita pfecte cognoſcunt res materiales ſicut ĩmateriales. Nam ſm ꝓportionẽ ita pfecte mouent intellectum res habentes parũ de entitate ſicut res habentes multũ. exemplum paruus ignis ſm ꝓportionem virtutis ſue ita pfecte cõburit cõbuſtibile ſicut magnus. ſed ſecũdo modo nõ ſunt eque cognoſcibiles oẽs res ſicut magn⁹ ignis pfecti⁹ ꝯburit ꝙ pu⁹ loquẽdo ſimpliciter ⁊ ceteris pibus. Rõ hui⁹ eſt qꝛ cognoſcibilitas ſequit rem ſm qđ res eſt et ens: qꝛ ſicut ſe habet res ad eſſe ita ad cognoſci. vt habet in hoc ſcđo. Concedo ergo ꝙ difficultas cognoſcẽdi ſiue ꝗtũ ad materialia ſiue ꝗtũ ad ĩmaterialia eſt ex parte ĩtellectus noſtri. Materialia aũt nõ ſunt eque ĩ actu: ſicut immaterialia: ideo ſimpliciter non ita perfecte cognoſcũt. Cognitio tamẽ que poteſt haberi de eis cq faciliter habetur ꝓporcionalit ſicut de ĩmaterialibus: qꝛ ita faciliter mouet intellectum materiale ſm ſuam cognoſcibilitatem: ſicut ĩmateriale Non tñ eque intẽſe ſimpliciter loquẽdo. Per hoc patet qđ ſit dicendũ ad rationem cõmen

tatoris solum enim cōcludit ꝙ imper-
fectiora in entitate nō habent ita pfectā
cognitionē simpliciter sicut pfectiora.
¶ Notandum aūt qđ nō solum materia
lia eque perfecte cognoscunt̄ sm ꝓpor-
tionem sue cognoscibilitatis sicut imma
terialia imo pfectius sm eundem doc.
di.iij.primi sententiarū quia em̄ mate-
rialia a sensibus sunt remotiora ideo mi
nus perfecte cognoscibilia ꝓ statu isto.
¶ Ulterius posſit ꝓinde dubitari: An
substantie immateriales possunt intelli-
gi sm suas quidditates ab intellectu vi
atoris ⁊ argr̄ ꝙ nō p phm in littera: si
cut oculus noctue ad lumē solis ⁊c. et p
mum est impossibile igit̄ ⁊ scđm. Prete
rea plus distat intelligibile increatū ab
intellectu creato: q̄ intelligibile creatū
a sensu: sed intelligibile creatum nō po
test apphendi a sensu: ergo multominꝰ
intelligibile increatū ab intellectu crea-
to. Preterea anima cōiūcta nihil intell
git nisi abstrahendo a fantasmatibꝰ: sed
substantie separate non faciunt fantas-
mata: nec possunt cognosci ex his q̄ fa-
ciunt fantasma ergo ⁊c. Probatio ma-
ioris quia fantasmata se habent ad intel
lectum sicut sensibilia ad sensum.iij. de
anima: sicut ergo sensus non potest sen-
tiri sine sensibili sic nec intellectus intel
ligere nisi abstrahendo a fantasmatibꝰ.
minor habet duas partes. Prima pro-
batur sic quia fantasma est motus a sen-
su factus: scđo de anima: sed substantie
separate nō sunt sensibiles ergo nec fan
tasiabiles. Secunda pars probatur cū
quia effectus non adequās potētiā cau-
se non ducit in cognitionem quiddita-
tis cause qm̄ quidditas talis cause ex-
cedit effectum illum. sed substantie sepa
rate si cognoscantur per ista que faciunt
fantasmata in nobis cognoscuntur per
effectus huiusmodi qui scꝫ non adequāt
potentiam cause sue: ergo ⁊c. tum quia
finiti ad infinitum non est proportio: er
go nec alicuius effectus sensibilis est ꝓ
portio ad quidditatem diuinam. ¶ Pre
terea quidditas substantie materialis ē
obiectum intellectus nostri pro statu isto
vt dictum est tercio đ anima: ergo nihil
poterit intelligi a nobis quod non est
materialis quidditas nec cognoscibile
per talem quidditatem. ¶ In opposi-
tum arguitur sic: de subiecto demonstra
tionis oportet psupponere quid est pri-
mo posteriorū: sed de substātiis separa-
tis multa a phis demōstrant̄: sicut patet
duodecimo huius: de prima intelligen-
tia scꝫ ꝙ sit sempiterna et ꝙ actu semp
intelligat ⁊c. igit̄ quidditates substan-
tiarum separatarum phi cognouerunt.
Preterea.p.x.ethicoꝝ: probat ꝙ feli-
citas hominis consistit in speculatione
veritatis. Et cōcludit in fine capi. ꝙ sa-
piens erit vtiq felicissimus. Et sm ip-
sum.vj.ethicorum. Sapiētia est circa al
tissimas causas igitur in speculatione al
tissimarum causarum consistit felicitas
hominis. Ad felicitatem autem cum sit
finis proprius hominis non est impossi
bile ipsi homini pertingere: quia vt dici
tur in scđo huiꝰ. Nullus conabit̄ ad ter
minū nō futurus peruenire. ¶ Respon
det̄ ad hanc rationem ꝙ possibile est ho
mini speculari altissimas causas non
tamen in hac vita. Contra felicitas de
qua loquitur phis. potest haberi in hac
vita: dicit enim sic: q̄re erit vtiq felici-
tas speculatio quedam. Opus autem
erit in exteriori prosperitate et oportet
corpus sanum esse et cibum: et reliquū
famulatum existere: Sed certum est ꝙ
ista non habeantur nisi in ista vita. Pre
terea secūdo huius arguitur sic: si cause
essent infinite nihil cōtingeret scire: ista
consequentia non valet nisi ad cognitio
nem cuiuslibet effectus oportet cogno-
scere omnes eius causas: ergo si non cō
tingit intelligere primam causam que
est maxima causa cuiuslibet effectus nul
lū effectū ꝯtingit cognoscere. ¶ Rnsio.
ꝙ de substātiis sepatis ꝯgnoscimꝰ quia
sūt vel inq̄ntū sūt cā oim illoꝝ inferiorū
non aūt ꝯgnoscimꝰ qđ sūt. Aliter dicit̄:
ꝙ de ipis cognoscimꝰ q̄d nō sunt q: scꝫ
nō sūt aliq istaꝝ inferioꝝ. ¶ Cōtra pma

ratiõe arguit ſic. Impoſſibile eſt cog=
noſcere cōpoſitionē aliquorū niſi ꝯgni=
tis terminis ⁊ extremis: q2 vt habet pri
mo periermenias eſſe ſignificat cōpoſitio
nē quā ſine extremis nō eſt intelligere.
Si igit cognoſcimꝰ eas eſſe ⁊ ꝑ ꝯñs eē
q̃dditati eorū ineſſe ſequit de neceſſi=
tate ꝙ ꝯgnoſcimꝰ quidditates eaꝝ. ¶ Cō
tra ſcḋm arguit ſic ꝙ omni ꝓpoſitioni
negatiue eſt aliqua affirmatiua prior: ſ
ſi cognoſcat de ſubſtātia ſeparata quid
nō ē: oportet de ipſa cognoſcere quid ē.
añs patet ex ſcḋo periermenias c. vlt. vbi
dicit. phi. ꝙ iſta ꝓpoſitio bonum nō eſt
malum nō eſt vera niſi quia hec affirma
tiua prior eſt vera bonū eſt bonū. Et q̃r=
to huius dicit p. Notior vtiq3 eſt dictio
ꝙ oppoſita negatio. ¶ Dicendum eſt ſ
ꝙ huiuſmodi ſubſtantie poſſunt intelli
gi ſm ſuas quidditates ab intellectu vi
atorū ſm modū qui dicet. ¶ Pro quo ſciē=
dum ꝙ duplex ē noticia ſcz ſenſitiua et
intellectiua: ⁊ vtraq3 eſt duplex ſcz intui
tiua ⁊ abſtractiā. Cognitio intuitiua eſt
que reſpicit obiectum vt pñs eſt. Exem
plum de ſenſitiua vt oculus videt colo=
rem. exemplū de intellectiua: vt cogni
tio beatorum in patria ⁊ iſta cognitio vi
ſionis ⁊ forſitā nobis impoſſibilis ꝓ ſta
tu iſto. Cognitio aūt abſtractiua eſt que
eſt obiecti ī ſentis in ſua ſpecie genera=
ta ab obiecto. Quod poteſt eſſe abſens
in ſua exiſtentia. exemplū de ſenſitiua
vt fantaſia imaginat colorem viſum. exē
plum de intellectiua vt cū intelligo rem
abſentem. ¶ Ad ꝓpoſitū ergo dico ꝙ
ſubſtantie ſeparate nō cognoſcunt a no=
bis ꝓ ſtatu iſto cognitione intuitiua: vt
pz ab ipſis: nec ēt abſtractiua q̃ ſit ꝑ ſpēs
genitas in rōne obiecti cū ſpecies ipſaꝝ
nō cadūt ſub ſenſu: bene tū cognoſcunt
cognitiōe abſtractiua ꝑ ſpēs creaturaꝝ
Nō ſic declarat ſcotꝰ di. iij. primi ſniā=
rū. id qḋ pōt imprimere ſpēm minꝰ vlis
in intellectū poteſt etiā cauſare ſpeciem
cuiuſcūq3 vlioris ⁊ ita creature que im=
primunt ꝓprias ſpecies intellectiui poſ
ſunt etiā imprimere ſpecies trāſcenden=
tiū q̃ cōiter cōueniūt eis ⁊ deo: ⁊ tūc in=
tellectus pōt vti ꝓpria virtute in multiſ
ſpeciebꝰ ſimul ad cōcipiēdū illa ſimul: q̃
rū iſta ſūt ſpecies: puta ſpeciē ſumi: ſpe
ciē boni: ſpēm veri: ſpēz actꝰ: ad cōcipi
endū ſumū bonū actualiſſimū: qḋ pz ꝑ
locū a minori ī imaginatiā ei pōt vti ſpe=
ciebus diuerſorū ſenſibiliū ad imaginā=
dū ꝯpoſitū ex illis diuerſis: ſicut pz ima
ginādo montē aureū: licet mons aureꝰ
nūq̃ fuerit a ſenſu particulari apphen=
ſus. Sic igitur quaſi in quadā deſcripti
one cōcipimꝰ deū attribuendo ei ꝯceptꝰ
omniū ꝑfectionū ſimplr in ſummo que
nulli alij ꝯueniūt: vt cōcipiendo: deus ē
ens infinitū ſummū bonū actualiſſimuz
licet autē ſic cōcipiamꝰ deū vlī nō tū co
gnoſcit a viatore ī pticulari ⁊ ꝓprie ſub
rōne huiꝰ eſſentie ſiue ſub rōne diuini=
tatis. Sic ergo patet quō ſubſtantie ſe=
parate poſſunt cognoſci ex ſpeciebꝰ cre=
aturaꝝ poſſunt etiā aliqualiter intelligi
per effectus ſuos ſicut ſubſtantia cogno=
ſcit ꝑ ſpeciem accidentis ſm vnā opinio
nem. ¶ Et nūc ad argumēta: ad primum
pz ꝙ ſm cōmētatorē illa ſilitudo eſt in=
telligenda nō quo ad impoſſibilitatē ſz
quo ad difficultatē. Si aūt velis intelli
gere ſimilitudinē illā quo ad impoſſibi=
litatem tūc intelligenda eſt de intuitiua
vel de noticia etiā abſtractiua que ſcz ē
ꝑ ꝓpriam ſpeciē obiecti generatā in ob
iecto. Ad ſecūdū cū dicit ꝙ plus diſtat
intelligibile increatū ⁊c. Dicendū eſt ꝙ
verū eſt in eſſe nō tū in cognoſcibilitate
Ad tertiū cū dicit nihil intelligimus ni
ſi abſtrahendo in fantaſmatibꝰ. Si intel
ligit maior illa ꝙ nihil intelligimꝰ niſi cu
ius ſpecies prius fuerūt in fantaſia tunc
falſa eſt: q2 tūc nihil ꝑ ſe eſſet intelligibi
le: niſi eſſet ꝑ ſe ſenſibile: q2 nihil aliud
facit ꝓpriam ſpeciem in fantaſia. Iſtud
aūt eſt falſum: q2 anima multas rerū q̃d
ditates intelligit que tū nō faciūt ꝓpriā
ſpeciem in fantaſia. Anima eñ ſeipſam
cognoſcit ⁊ actus ſuos: ⁊ intentiones ſe
cūdas ⁊ alia multa quorū nullū facit ſpe
ciem ī fantaſia. Si āt intelligāt illa ma

lor ꝙ nihil intelligamus niſi ↄgnitionē accipiam⁹ a fantaſmatib⁹ tūc maior eſt vera quo ad ſcđam ptē. Ad ꝓbationem ſūt ei⁹ de inadequatione effect⁹ dico ꝙ nō plus ↄcludit niſi ꝙ effect⁹ ſubſtātie ſeparate nō ducūt in cognitionē ꝑfectā ſue cauſe. ſed hoc nō obſtante poſſūt ducere in cognitionē aliquā imꝑfectam.

¶ Ad aliā aūt de improportione finiti ad infinitū. Dico ꝙ licet finiti ad infinitū nō ſit ꝓportio cōmenſurationis pōt tñ eſſe ꝓportio cognoſcentis ad cognitū ſiue potētie ad obiectū: talis aūt ꝓportio nō reqrit̄ eē ſimilis nec in eſſe nec in modo eſſendi: vel in naturali exiſtētia: quia tūc oculus corruptibilis quō videret ſolem ⁊ lunā ⁊ ſtellas icorruptibiles. Requirit̄ ergo ꝓportio diſſimilitudinis q̄ ē inter motiuum ⁊ mobile. Si aūt corpus poteſt mouere intellectū: multomagis ī corporeū cuiuſmodi ſunt ſubſtantie ſeparate. ¶ Ad quartū cū dicit̄ ꝙ quidditas rei materialis eſt obiectū intellectus ⁊c. ptꝫ rñſio ex p̄dictis. Rñdeo ad queſtionē ꝙ p ſpecies rerū materialium vel ſenſibiliū cognoſcunt̄ res imateriales. Unde dictū eſt in tertio de aīa. c. p̄mo. ꝙ q̄ddītas rei materialis vel ſenſibilis rei eſt obiectū intellect⁹ noſtri pro ſtatu iſto: intelligendo nō ſolū de ſenſibili ꝓprie ſed etiā de incluſo eſſentialit̄ vel ꝟtualiter ī ſenſibilibus hec materia diffuſe tractat̄. lib. ij. di. iij. ſnīaꝝ. q. 8.

Nō ſolū aūt his dicere gratiam. ¶ Oſtendit p. quō homines ſeipſos iuuant in cognitione veritatis. Adiuuat̄ aūt vnus ab altero ad cognitionē ꝟitatis. dupliciter Uno modo directe: alio modo indirecte. Directe q̄dē adiuuat̄ ab his qui veritatē inuenerūt. Nūq̄ eñ fuit aliquis phoꝝ ita expers veritatis quin aliquid veri in libris ſuis dixerit. Iſta autē modica in vnū collecta introduxerunt poſteriores in maximā veritatis cognitionē. Indirecte iuuat̄ inquātū priores errātes circa veritatē poſterioribus exercitij occaſionē dederunt vt diligenti diſcuſſione habita veritas limpidius appareret. Eſt aūt iuſtum vt his in quibus in tāto bono adiuti ſum⁹ gratias agamus: ⁊ ideo dicit ꝙ iuſtū eſt gratias referre nō ſolum his quos quis eſtimet veritatem inueniſſe quoꝝ opinionibus aliquis cōicat ſequendo eas ſꝫ etiam his qui ſuꝑficialiter locuti ſūt ad veritatē inueſtigandam. Ex hoc ꝑpendere poſſum⁹ quātū venerari debeam⁹ doctores theologie qui mirū inmodum fidē noſtram ſuis ſacris doctrinis illuſtrant licet circa aliquas materias varias opiniones habuerīt ⁊ cū etiam grati eſſe debeam⁹ p his antiquis q̄ tot abſurda in libris ſuis etiam poſuerunt.

Uocari vero philoſophiaꝫ veritatis ſcientiā. Coſequēter oſtēdit p. quō ↄſideratio veritatis maxīe ad phiaꝫ primā ꝑtineat qđ ex hoc ꝓbat: q2 eſt ſpeculatiua: finis aūt theorice ſeu ſpeculatiue eſt ſcire: practice vero opus. Scientia practica eñ inueſtigat veritatem nō ꝓpter ſe ſed ꝓpter operari. Sciētia vero ſpeculatiua ꝓpter ſcire: ideo ad ipſam maxime ꝑtinet cognitio veritatis. Inter aūt ſpeculatiuas hoc maxime ꝑtinet ad metaphiſicā cū ipa ſit conſideratiua cauſarū primarū ſine quarū cognitione nō poſſumus habere cognitioneꝫ veritatis: vt patet ex p̄dictis. Cum autem cognitio cauſarū primaꝝ ſit cauſa cognitionis veritatis in alijs ipa erit in ſe maxime veritatis. Qđ ſic ꝓbat̄ vnūqđq3 ē maxime tale ex quo cauſat̄ in alijs aliqđ vniuoce dictū de ill' vniuoce ſicut ignis eſt cauſa caloris in elemētatis Unde cū calor dicat̄ vniuoce ⁊ de igne ⁊ elementatis corporibus ſequit̄ ꝙ ignis ſit calidiſſimus. Cū ergo principia ſempiternoꝝ ſint cauſa vniuoca veritatis ī alijs cū veritas ſit eiuſdem rationis in omnibus: ſequit̄ ꝙ ipa erūt veriſſima. ¶ Notandum ꝙ p principia ſempiternoꝝ hic intelligit. p. principia incōplexa id eſt p̄mas cauſas ſcꝫ ipſas intelligentias que ſunt principia ſempiternorum. i. corpo

rū celeſtiū ⁊ q̄ tū ad eē ⁊ q̄ntū ad moueri
q̄ q̄dē ꝓbat eē cās vitatꝭ ī aliꝭ ſeo ꝙ ſūt cē
entitatꝭ. ſic āt ſe res hꝫ ad eē ita ad ꝯgſci
vt h̄ ōt arꝭ. huiōi āt ꝑncipia ſūt viſſia. i. ō
ſe maxīe ꝯgſcibilia ⁊ māifeſtatiā ſui ad ī-
tellcū. Uꝫ vo: ſi cauſe ī īfinitū ꝓcederēt
tūc n̄ eēn̄t ꝑme cauſe: ⁊ ſic metaphīa n̄ ꝯſi
derarꝫ ꝑmas cās: cuꝰ oppoᵐ ōcm̄ ē pꝰ: īō
ad hᵒ remouēdū oñdit ꝙ n̄ ē ꝓceſſꝰ īfi-
nitꝰ ī cauſ. ⁊ pᵒ oñdit ꝙ n̄ ē ꝓceſſꝰ ī cauſ
efficien. ī īfinitū īdirectꝭ vt ꝙ a cāret a b
⁊ b a c: ⁊ ſic ī īfinitū: ſꝫ ē ꝺeuenire ī vnuꝫ
ꝑᵐ ꝑuᵐ: ⁊ p̄t tal' rō formari. Nā vt cā hꝫ
rōꝫ ꝑuī: ſi igit̄ cauſe ſūt īfinite n̄ ē dare ꝑ
mā cāꝫ nec ꝑ ꝯn̄s vltimā. vtrꝫ qꝫ eī repu-
gnat rōi īfiniti: ⁊ ſic erūt oēs medie: tota
ḡ vīſitas cātoꝝ eēn̄tialr̄ ſboꝛdīatoꝝ ē cā
ta: l' ḡ ab aliq̄ cā ſui ordīs l' vīſitatꝭ l' ab
aliq̄ cā q̄ n̄ ē aliq̄d illiꝰ vīſitatꝭ. n̄ ꝑmoᵒ
qꝛ tūc illa eēt cā ſui cū tota illa vniuerſitāᵒ
pōat̄ cāta: ḡ 2ᵒᵒ. nā vniuerſitāᵒ depēdētiū
depēdꝫ n̄ ab aliq̄ illiꝰ vniuerſitatꝭ: iſta ḡ
cā a q̄ depēdet erit ꝑma ⁊ eēn̄tialr̄ ordinā
⁊ ſic habet̄ ꝓpoſitū. ¶ De cauſ mālibꝰ.
¶ At vo neqꝫ ī deoꝛſū. ¶ Scđo oñdit ꝙ
n̄ ē ꝓceſſꝰ ī īfinitū ī cauſ mālibꝰ: vt ꝙ ig
nis fiat ex aere: aer ex t̄ra: ⁊ ſic ī infinitū.
Eſt eī deuēire ad vnā ꝑmā māṁ q̄ ē vna
ſm̄ rōꝫ reſpcū oīm formaꝝ: vt hētur jᵒ ō
gene. ⁊ ē eāō nūero ī gn̄ato ⁊ corrupᵒ: q̄
q̄dē mā lꝫ hēat eē ab eēno ſꝫ pʰ'm ſꝫ fidē
n̄raꝫ ⁊ ſm̄ rei vitatē fuit ī pᵒ mōi creata.
Simplꝰ āt qō ē cꝰ cā. Tertō hᵒ oñdit ī
cauſ finalibꝰ: ſic finis ē illō qō n̄ ē ꝓpt̄
aliā: ſꝫ alia ſūt ꝓpt̄ ipm̄. aut ḡ aliq̄d ē tale
aut nihil. ⁊ ſi q̄dē fuerit aliq̄d tale illō erit
vltimū ī gn̄e finiū: ⁊ ſic n̄ ꝓcederet ī īfiᵐ
Si āt nil īueniat̄ tale n̄ erit finis: ⁊ ita tol
let̄ hoc genꝰ cauſe qō dī' cꝰ cā. Quarto
oñdit ꝙ n̄ ē ꝓceſſꝰ ī īfinitū ī cauſ forma
libꝰ. Circa qō notādū ꝙ lꝫ dīo rei īcludat
māṁ ⁊ formā tn̄ ꝑnʳ ſumit̄ a forma q̄
ē ꝑuᵐ eēn̄di et ꝯgſcēdi. Unūq̄dqꝫ eī ꝯſti
tuit̄ ī ſpē ꝑ ꝓꝑaꝫ formā. ⁊ ḡ forma a. p.
vocat̄ ꝙ qō ē ſiue dīo. Dīoeꝫ eī vocamꝰ
cōit̄ rōꝫ formalē: Ex hᵒ etiā tota dīo dī
hr̄e rōꝫ forme reſpcū diffiniti. Phs ḡ ac
cipit ꝓceſſū ī formis ſm̄ ꝓceſſū ī dīonibꝰ
ī q̄bꝰ vna ꝑs ē ꝑoꝛ altā ſic genꝰ ē ꝑoꝛ dif
ferētijs ⁊ dīnaꝝ vna ē ꝑoꝛ alīa. ⁊ īō ipe

volēs oñdeī ꝙ n̄ ſit ꝓceſſꝰ ī īfinitū ī cau
ſis formalibꝰ ꝓbat n̄ eē īfinitā in ꝑtibus
dīonis: ⁊ hᵒ ſic: īpoſſīᵉ ē aliq̄d ſcire pꝰ ꝙ
ꝑueniat̄ ad īdiuidua. ꝑ īdiuiduū accipit̄
ſpēs ſpēaliſſiā q̄ n̄ diuidit̄ ꝑ dīnas eēn̄tia
les: l' ad ipā ꝑdicā ſupioꝛa q̄ n̄ ſūt reſolu-
bilia ī alios ꝯceptꝰ vt ens. ⁊ ꝑ hᵒ pꝫ ꝙ n̄
ē ꝓceſſꝰ ī dīoibꝰ nec ī ſurſū nec deoꝛſuꝫ.
Q n̄ deoꝛſū pꝫ qꝛ n̄ habet̄ ꝑfcā ꝯgnitō ō
re niſi cogſcat̄ ſm̄ rōꝫ ſpēi: ꝯgnitō ḡ ſolū
ī vlī ē ꝯfuſa ⁊ īꝑfcā. ſi ḡ pōat̄ ꝓceſſꝰ in-
infinitū ī formis deoꝛſū deſtruet̄ ꝑfcā co
gnitō ō re: cū īfinitū inq̄ntū huiōi n̄ apꝑ
hēdat̄ ab ītellcū. Silr̄ n̄ hēt̄ ꝑfcā ꝯgnitō
ō re niſi ꝯgſcāt̄ oīa ſupioꝛa ꝑdicā: ipis eī
īgnitꝭ īpoſſīᵉ ē poſteꝝ aliq̄d ſcir̄ ꝑfcē: cū
ī q̄lꝫ īcludat̄ vt ꝯcepiᵒ entꝭ. Si ḡ ſit ꝓceſ
ſus ī īfinitū ī ſurſū ī cauſ formalibꝰ nihil
ꝑfcē ſciet̄ vt pꝰ arguitū ē. Itē vnūq̄dlꝫ ꝯg
ſcit̄ ꝑ ītellcū ſue forme: ſꝫ ſi cauſe forma
les ſūt īfinite n̄ poterūt ītelligi: qꝛ īfinitū ī
q̄tū huiōi n̄ apꝑhēdit̄ intellcū: ḡ poſitiō
iſta vniuerſalr̄ deſtruit cognitōem.
¶ Sꝫ ſi īfinite eēn̄t ꝑlitate ſpēꝝ. Poſt-
q̄. p. oñdit ꝙ n̄ ē ꝓcedēdū ī cauſ ī īfini-
tū īdirectis: oñdit etiā ꝙ n̄ ſūt īfinite ſpēs
cāꝝ. ⁊ hoc ſic: tūc putāᵒ nos aliq̄d ſcire:
cū ꝯgſciᵒ oēs eiꝰ cās: ſꝫ ſi īfinite ſpēs cāꝝ
ſic̄ n̄ erit ꝑtrāſire iſtā īfinitatē ita ꝙ poſſit
oēs cauſe ꝯgſci: ḡ etiā ꝑ iſtū mōm exclu-
det̄ cognitō reꝝ. Circa ꝑdcā notāᵐ ꝙ vt
ōt ſco. ī hᵒ 2ᵒ et. 2. dī. j. ſē. Cāꝝ q̄dā ſūt
ꝑ ſe ⁊ q̄dā ꝑ accn̄s. Uoco cāṁ ꝑ ſe q̄ ſm̄
nāṁ ſuā cauſat ⁊ n̄ ſm̄ aliō ſibi accn̄s ōt
cāre. Uoco āt cāṁ ꝑ accn̄s q̄ n̄ cauſat ni
ſi qꝛ ꝯiūcta cauſe pᵉ. Exᵐ ſcđi muſicū edi
ficat ⁊ albū gn̄at. Exᵐ ꝑmi edificatoꝛ edi
ficat ⁊ hō gn̄at ho. Scđa diſtīᵒ ſit iſta ꝙ
cāꝝ ꝑ ſe q̄dā eēn̄tialr̄ ſūt ordiate q̄dā acci
dētalr̄. exᵐ ꝑmi hō ⁊ ſol ſūt cauſe hoīs
gn̄ati. exēplū ſecūdi: p̄r ⁊ auꝰ ſūt cā ī filē
jꝭ. Differt āt hec diſtictō cāꝝ a ꝑma nā
aliō ē loq̄ ō cā ꝑ ſe ⁊ ꝑ accn̄s: ⁊ aliō ē loq̄
ō cauſ eēn̄tialr̄ ⁊ accn̄talr̄ ordiatꝭ. nā in
ꝑma diſtīctiōe ē tm̄ cōꝑatō vniꝰ ad vnū:
ſcꝫ cauſe ad cātū. ī ſcđa aūt ē cōꝑatō dua
rū cāꝝ int̄ ſe ī q̄tū ab eis ē vnū cātū. No
tāᵐ etiā ꝙ cē eēn̄tialr̄ ordiate dr̄ūt a cau
ſis accn̄talr̄ ordīatꝭ. ꝑma dr̄ia ē qꝛ ī cauſ
eēn̄alr̄ ſboꝛdīatꝭ. ſcđa inq̄tū cā depēdꝫ

a p̄ma. vn̄ n̄ agit niſi ī v̄tute p̄ric: ſ3 ī ac-cidētir ſbordīat3 ſcd̄a n̄ d̄p̄ēdz a p̄ria in-q̄tū cāt l3 dep̄ēdeat ī eē ſuo ḱi aliq̄ a°: vt p3 d̄ filio q̄ p̄t gn̄are p̄re mortuo. Notā-dum ē q̄ ī cauſ̄ eēn̄tialr̄ ſbordīat3 ē cāliſ altı'rōis ⁊ altı' ordis qr ſupior ē pfecti-or: ſ3 ī accn̄lr ordiat3 n̄ ē ſic. iſta d̄ria ſeq̄t̄ ex p̄ria qr nlla cā eēn̄r dep̄ēdet ī cāndo a cā eiuſdē ordis: qr ī cauſatōe alic' ſuffic̄ vnū vni' rōis. ex iſta d̄ria ſeq̄t̄ maīfe°, q̄ cauſe eēn̄talr ordīate ſt̄ alti' ⁊ alti' ſpēi. Cauſe v̄o accn̄lr ordīate ſt̄ eiuſdē ſpēi. Tertia d̄ra ē q̄ oēs eē eēn̄alr ordīate ſil̄ ↄcurrūt ⁊ req̄rūt ad cāndū effcm̄: alioq̄n aliq̄ p ſe rō cālitat3 deeſſ3 effectui ſuic aliq̄ cālitas. ſ3 ī accn̄lr ſbordīat3 n̄ neccrio req̄rit̄ ſil̄tas oī3 cāꝝ ī cāndo. ⁊ hec d̄nia iij. ſeq̄t̄ ex p̄ria ⁊. ij. l3 āt n̄ ſit ꝓceſſ' ī īfī nitū ī cauſ̄ eēn̄lr ſbordīat3 vt ꝓbatū ē p' bn̄ tn̄ ē ꝓceſſ' ī īfinitū ī accn̄lr ordīat3 ꝑ3 p. q̄ poſuit q̄ gn̄atō nūq̄ īcepit: ⁊ g p̄ns fuer̄t gn̄atōs īfinite: ſ3 q̄l3 gn̄atō h3 cām ꝓꝑā efficien̄ ꝓximā ⁊ finē ⁊ māz ī his q̄ gn̄ant̄ p ꝓpagatō3 ⁊ forma ē t̄mi' cuiuſ l3: ⁊ ſic ſt̄ eē īfinite accn̄lr ordīate n̄ tn̄ eēn̄alr. Et ſi arguas q̄ ſit ꝓceſſ' etiā ī in-finitū ī eēn̄alr ordīat3 qr int̄ p̄mū efficiēs ⁊ q̄dl3 aliō efficiēs ē diſtan̄ īfinita: g p̄nt capi media īfinita. an̄s p3: qr p̄mū effici ens ē īfinitū ⁊ alia efficiētia finita: int̄ āt finitū ⁊ īfinitū ē diſtātia īfinita. ꝓba° ↄn̄e qr q̄to aliq̄ magi3 diſtāt tāto ſt̄ pl̄a media int̄ iſta. R° duplx̄ ē diſtātia q̄dā dimēſi ua q̄dā pfectōis. ſi loq̄mur d̄ diſtātia pfe ctōis ſic ↄcedo an̄s ſ3 tūc ne° ↄn̄a3 ſic̄ p3 d̄ ↄrijs q̄ maxīe diſtāt tl̄i diſtātia ⁊ tn̄ ſūt aliq̄ ↄria n̄ h̄ntia mediū. ad ꝓbatō3 ↄn̄e: p3 q̄ ꝓcedit d̄ diſtātia dimēſiua d̄ q̄ an̄s ē negādū ſic̄ p3 d̄ ſe: qr int̄ deū ⁊ creatrā3 n̄ ē diſtātia local' vl̄ dimēſiōis ſ3 pfcōis. ¶ Cōtingūt āt auditōs. Con̄r on̄dit. p. mō3 ꝓcedēdi ī inq̄ſitōib' v̄itat3. d. cū nō ſit facil̄ q̄ hō duo ſil̄ capiat: ſ3 dū ad duo tēdit neutꝝ capec p̄t abſurdū ē q̄ hō ſil̄ q̄rat ↄq̄ſcere ſcīa3 ⁊ mō3 ſeiēdi: q̄ ↄucit ſci re. Ex q̄ p3 q̄ hō p' d3 addiſcer̄ logica3 q̄ alias ſcias: qr logica tradit cōe3 mō3 ꝓcedēdi ī oīb' ſciētijs. mod' āt ꝓꝑius ſingl̄ariū ſcia3 ī ſingul̄ ſciētijs circa p̄n-cipiū tradit3. ¶ Acribologia v̄o mathe matica n̄ īneſt oīb' expetēda. ¶ On̄dit q̄ diligēs ⁊ certa rō ſic̄ ē ī mathēatic3 n̄ d3 req̄ri ī oīb' reb' d̄ q̄b' ē ſcīa: ſ3 d3 ſo^m req̄ri ī his q̄ n̄ h̄nt mā3: ea eī q̄ h̄nt mām ſbicā ſt̄ motui ⁊ variatōi: ⁊ iō n̄ p̄t in eis oīmoda certitudo h̄ri req̄rit̄ eī ī eis n̄ q̄ ſp ſit ⁊ ex nc̄citate ſ3 q̄ ſit vt ī plib': īma terialia v̄o ꝑni ſe ſt̄ certiſſīā qr ſt̄ īmobl̄ia ſ3 illa q̄ ī ſui natura ſt̄ īmobilia n̄ ſt̄ certa nob ꝓpt̄ defcm̄ itellcūs nr̄i vt ē d̄cm̄ ē: cuiuſmōi ſt̄ ſbe ſepate. Explicit ſecūd'.

Neceſſe ē ad q̄ſitā ſcia3 nos aggredi. Poſtq̄. p. ī ij° li. on̄dit mō3 ↄſiderādi v̄itat3 h̄ ꝓcedit ad v̄itat3 ↄſideratō3 ad q̄d ī h° to° 3° ꝓcedit mō diſputatio p̄la dubia mo uē' ⁊ ad vtrāq̄ p̄tē arguē' Qr v̄o d̄ du bijs q̄ h̄ mou3 nil. p. detmīat ſ3 ī li. ſeq̄. d̄ ipis detmīabit iō p̄telſſe duo tāgā q̄ ī h° 3° d̄t. p̄mū q̄ arl̄ mou3 h̄ dubiū an q̄cūq̄ ſcia h̄eat demr̄are p oia gn̄a cāꝝ. Circa qd̄ p° d̄t q̄ ī īmobilib'. i. ī mathēatic3 q̄ n̄ mouēt nec mouēt̄ ſ3 abſtrahūt a motu et a mā ſēſibliū n̄ ē efficiēs n3 ꝑis. n̄ eī eſt ī his efficiēs ſn̄ motu vt ē ip̄e d̄s nec effi-ciēs p motū vt ē oē aliō efficiēs ab eo cū hmōi vt ſic n̄ h̄eant aliq̄d eē reale. Itē ī eis n̄ ē finis qd̄ ē bonū ꝑ3 ſe in qd̄ ſc3 alia ordināt̄: l3 bn̄ repiat̄ ī eis rō boni eo mō q̄ ſt̄ entia ⁊ ordināt̄ ī vltimū finē. ī ph̄ic3 āt repiri p̄nt oia gn̄a cāꝝ. vn̄ cā dom' vn̄ p̄n^m motus ē edificatō. cā v̄o final' ē hit° ſeu vi' ip̄i'. cā v̄o māl' ſt̄ liḡ ⁊ lapides. Cā āt formal' ē forma dom'. ī metaph̄is āt repit̄ cā efficiē cū ibi ↄſiderēt̄ p̄me cē Reperit̄ etiā cā final' cū ibi tractēt̄ d̄ p̄ri-ma itelligen̄ q̄ ē fis oī3. repit̄ etiā cā for mal' cū ibi ↄſiderēt̄ rex q̄ddita^s q̄ maxīe ſumit̄^r a forma q̄ ē p̄n^m ↄq̄ſcēdi: mā āt ibi n̄ ↄſiderat̄ niſi ſb rōe ent3 Scd̄3 h̄ tāg^m ē q̄ arl̄ d̄t q̄ ens n̄ ē gen' qr ens p̄dicat̄ d̄ d̄rijs. gen' āt n̄. qd̄ ſic thōs expōit gen' in q̄t p ſe n̄ p̄dicat̄ d̄ d̄rijs qr d̄ra n̄ po nit̄ ī dīoe gn̄is nec gen' ī dīone d̄n̄tie. Ens āt p̄dicat̄ de d̄n̄tijs Mō ſic expōit̄ ꝑni ſco. di. 3. j. ſē. vbi d̄t q̄ duplx̄ ē d̄n̄ia. quedā eni potcſt ſumi a p̄te eēn̄tiali vlti ma q̄ ē res et natura alia ab illo a q̄ ſumi tur cōceptus generis. Sicut ſi pōat̄ plu

duplex ē opinio d eſſentiali ordinatio
a
p quorum dicentis q̄ illa ī ord eſſentiali
ordinatio

ralitas formarũ et genus dicat̃ ſumi a p̃te eſſẽtiali priori: et dr̃ia ſpecifica a forma vltima: tũc ſicut ens dr̃ in q̃d d̃ illa p̃te eẽñtiali a q̃ ſumit̃ dr̃ia ſpecifica: ita dr̃ in q̃d d̃ tali dr̃ia in abſtracto: ita q̃ ſicut hec ẽ in q̃d anĩa intellectiua ẽ ens: accipiendo eũdẽ cõceptũ ſm̃ quez dr̃ de homĩe vel albedine: ita hec eſt in quid: rationalitas ẽ ens ſi rationalitas ſit talis dr̃ia: ſed nulla talis ẽ vltima: q2 in tali cõtinẽtur realitates plures diſtĩcte ex natura rei: et tũc talis natura p̃t concipi ſm̃ aliq̃d hoc eſt ſm̃ aliquã p̃fectionez et realitatẽ et ſm̃ aliã ignorari: et ideo talis nãture conceptus nõ eſt ſimpl'r ſimplex: ſed vltima realitas ſiue p̃fectio realis talis nature a qua vltima realitate ſumit̃ vltima dr̃ia ẽ oĩno ſimpliciter ſimplex et illa realitas non includit ens q̃dditatiuẽ ſed h3 p̃ceptũ ſimpl'r ſimplicẽ. Vñ ſi talis realitas ſit a: hec nõ eſt in quid a ĩ quantũ a eſt ens ſ3 ẽ p̃ acciñs: et hoc ſine a dicat realitatẽ illã ſiue dr̃iam ĩ abſtracto ſumptã a tali realitate: q2 ergo ens dr̃ in q̃d de aliq̃bus dr̃ijs ſeq̃tur q̃ ens nõ eſt gen⁹ p̃pter nimiã cõmunitatẽ entis. Nullũ em̃ gen⁹ dicit̃ de aliq̃ dr̃ia inferiori in quid: neq3 de illa que ſumitur a forma neq3 d̃ illa q̃ ſumitur ab aliqua realitate forme: q2 p̃pter illd̃ a quo ſumit̃ p̃ceptus generi ſm̃ ſe ẽ potẽtioale ad illã realitatẽ a qua ſumit̃ p̃ceptus dr̃tie: ſiue ad illã formã ſi dr̃ia ſumat̃ a forma. ¶ Juxta p̃dicta poſſet dubitari an genus p̃dicetur p̃ ſe de dr̃ia? videt̃ q̃ ſic: q2 hõ p̃ ſe ẽ rõnalis: ergo rõnale p̃ ſe ẽ hõ: ergo rõnale p̃ ſe ẽ aĩal. Prima cõſequẽtia p̃bat̃ q2 p̃põ neceſſaria cõuertitur in neceſſariã: ex p̃mo poſteriorum: ergo p̃ ſe in p̃ ſe. Secũda conſequẽtia p̃bat̃: q2 hõ p̃ ſe ẽ aĩal: ſi ergo rõnale p̃ ſe ẽ hõ ſeq̃t̃ q̃ erit p̃ ſe aĩal. Preterea hõ p̃ ſe ẽ animal hõ p̃ ſe ẽ rõnalis: ergo rõnale p̃ ſe ẽ aĩal. iſta cõſequẽtia p̃bat̃: q2 ſicut ex p̃miſſis neceſſarijs ſeq̃tur cõcluſio neceſſaria: ſic ex p̃ ſe cõcluſio p̃ ſe. Preterea ſeptimo hui⁹ habet̃ q̃ qñ aliq̃d p̃ ſe de aliq̃ p̃dicat̃ in cõcreto p̃mo mõ etiã vnũ p̃dicatur de alio ĩ abſtracto. Yſte igit̃ ſũt vere: humanitas ẽ rõnalis. et humanitas ẽ anialitas: q2 iſte ſũt p̃ ſe primo mõ hõ ẽ aĩal: et hõ eſt rõnalis: et tũc cõcretũ p̃dicabit̃ p̃ ſe p̃mo mõ dicẽdo rõnale ẽ aĩal. Preterea ſi genus p̃ acciñs p̃dicet̃ de dr̃ia: ergo p̃ acciñs p̃dicabit̃ de ſpẽ: cõſequẽs eſt falſũ: ergo et añs. p̃batõ cõſequẽtie: qñ aliquid predicatur per accidens: de aliquo predicatur per accidens de q̃cũq3 in q̃ illud formalr̃ includit̃ dr̃ia aũt formalit̃ includit̃ in ſpẽ: ergo ſi gen⁹ p̃dicat̃ p̃ acciñs de dr̃ia: p̃ ꝯñs etiã de ſpẽ. ¶ Contra p̃ds in lr̃a: jtẽ ſi ſic: ſequeret̃ q̃ vnũ aĩal eſſet multa aĩalia: ꝯñs ẽ falſũ: ergo et añs. p̃batio cõſequẽtie: q2 aĩal et rõale includũtur ĩ p̃ceptu q̃dditatiuo ſpẽi: puta hominis: aut ergo idẽ aĩal imptat̃ p̃ genus et dr̃iam: aut aliud et aliud: Si primũ3: ergo erit nugatio ĩ dione hoĩs: ſi ſecũdũ: ſic habet̃ p̃poſitũ: q2 tũc hõ erit duo aĩalia Rñdendo dico q̃ gen⁹ nõ p̃dicat̃ p̃ ſe d̃ dr̃ia. qd̃ patet p̃ auicẽ. quĩto metaphe ſue vbi dicit q̃ licet genus et dr̃ia p̃dicẽtur de toto: id ẽ de ſpẽ p̃ ſe: nõ tñ ſignt totũ p̃ ſe ſ3 gen⁹ ſignificat mãiale et differentia formale. Utrunq3 ſignificat ptẽ ſpẽs aũt p̃ mõm totius: et ſicut materiale eſt extra formale: ſic cõceptus gñis ẽ extra cõceptũ dr̃ie. Ad argumẽtũ ad primũ negãda ẽ prima ꝯña: q2 ẽ fallacia cõſequẽtis. Perſeitas enĩ p̃poſitõis ſignt cãm p̃dienti eẽ ĩ ſubiectõ: ſuppius aũt ñ habet cãm q̃re inferius ſibi ineſt ſed magis ecõuerſo. In ſubiectõ ergo p̃t eẽ cã inherẽtie p̃dicati licet ĩ p̃dicato nõ ſit cã qd̃ ſubm ſibi inſit. Ad p̃batõz dico q̃ nõ valet ſimilitudo de propoſitione neceſſaria et de propoſitione per ſe. Ratõ huius ẽ: quia antecedens non põt eſſe verum neceſſario niſi conſequẽs ſit neceſſariu3: alioq̃n poſſit eſſe veru3 ſine illo. Propoſitio ergo cõuerſa ñ poſſet eẽ vera neceẽrio q̃ ſe habet vt antecedens niſi propoſitõ conuertens que ſe habet vt conſequens ſit etiã neceſſaria. Uerumtamen antecedẽs poteſt habere cauſam q2 predicatum ineſt ſubiecto ſed non ecõuerſo: vt dictum eſt

aliquā vniuerſalis affirmatiua conuerte=retur ſimpliciter: qꝛ ꝑ ſe ꝑſuppōit ƀ omni. propoſitio ergo ꝑ ſe nō neceſſario conuertitur in ꝑ ſe. Ad ſecūdū ꝑ idem patet qꝛ licet ex premiſſis neceſſarijs q̄ ſe hūt vt antecedens in ſyllogiſmo nō poſſit ſequi niſi concluſio neceſſaria que ſe habȝ vt conſequēs: alioquin ꝑmiſſe poſſint ēē vere ſine cōcluſione: tamē ex ꝑmiſſis per ſe poteſt ſequi concluſio ꝑ accn̄s licet neceſſaria. ¶ Contra hoc primo poſterioꝝ dicitur ꝙ ſi ꝑ accn̄s ḡ nō neceſſariū. Reſpondeo illƀ ē verū de accidētibus comparatis ad ſubiectum. Predicatio enim ꝑ accidē s generis ꝛ differē tie nō eſt aliquis modus ꝑ accidens qui opponatur ad neceſſarium: de quo ꝑ accidēs habet͛ primo poſterioꝝ qn̄ vicȝ accidens predicatur de ſubiecto: vel ſubiectū de accn̄te vel accidens de accidente: de tali verū eſt ꝙ ſi accidens ergo nō neceſſariū. Differentia autē nō ineſt proprie ꝑ accidēs generi niſi accipiēdo in eſſe alicui ꝑ accidens quod eſt extra eius conceptū quidditatiuum et formalē: ꝛ ideo talis predicatio ꝑ accn̄s pt ſimul ſtare cū neceſſario ¶ Ad tertiū dicendū ꝙ ꝑmiſſe ſunt falſe ſcȝ humanitas eſt animalitas: et ſimilit͛ animalitas eſt rationalitas. Ad ꝓbatōȝ dicendum ꝙ concretio eſt duplex et duplex abſtractio. vna concretio eſt ad ſubiectum: puta quando aliquid denomīat aliquid extra eſſentiam ſuam. Alia ē ad ſuppoſitum: puta quando aliquid ſignificat ꝑ modum denominantis aliud ꝓprie nature. Exemplū primi: homo ē albus: albū denomīat ſubiectū quod ē extra eſſentiam albedinis. Exemplum ſecundi: vt hec albedo ē albedo: ƀ albedo denominat ſuppoſitum albedinis quod eſt einſdē nature. Similiter duplex eſt abſtractio correſpondens: vna ē a ſubiecto: alia a ſuppoſito proprio. Exemplū primi cum albedo abſtrahitur ab homīe Exemplum ſecūdi cum albedo abſtrahitur ab hac albedine: ꝛ homo ab hoc homine. ¶ Ad formam aūt ratōnis dico ꝙ dictum. p. ſeptimo huius verum ē de cōcretis ꝛ abſtractis ſecundo modo ꝛ non primo. vnde ſi hec eſt vera hic homo eſt homo: iſta eſt vera hec humanitas ē humanitas. Non enī ſic ſe habet in abſtractis ꝛ concretis ꝑ°°. Non enī valet ſi hō eſt albus ergo humanitas eſt albedo. Sic ad propoſitum non valet homo ē rationalis: ergo humanitas eſt rationalit͛ Et cauſa eſt qꝛ rationale in concreto idō dicit͛ vel predicatur de homine qꝛ ratōe ſuppoſiti dicitur ꝑ moduȝ totius. In abſtracto aūt aufert͛ ille modus ꝛ ſignificat ꝑ modū ptis. Pars aūt nō ꝑdicat͛ de toto: quare iſte ambe ſūt falſe: humanitas eſt rationalitas: ꝛ aīalitas eſt rationalitas. ¶ Ad quartum negando conſequētiam: ad ꝓbatōȝ dicendū ꝙ maioꝛ ꝓplatonis eſt vera de predicatōne ꝑ accidēs ꝓprie ſumpta. Si autē genus ꝑdicatur ꝑ accn̄s de differentia nō eſt predicatio per accidens proprie ſumpta: quia non eſt in aliquo modo trium qui ponuntur in primo poſterioꝛum de quibus pri⁹ dictum eſt: ſed eſt per accidens largo modo eo ꝙ predicatum eſt extra rationem ſubiecti: ꝛ vt ſic per accidens diſtinguit͛ contra per ſe. ¶ Circa predicta notandū ꝙ ſm magiſtrum boneti in primo metaphiſice ſue Differentia eſt inter hominē et humanitatem: ac ſimilia cōcreta ꝛ abſtracta de genere ſubſtantie: que quidȝ licet non differāt nec realiter nec formaliter nec aliqualiter ex natura rei: Differunt tamen in hoc ſolo: quia abſtractum eſt nomen impoſitum ad ſignificandum quidditatem ꝑout connotat preciſionē ab oīni predicato poſteriori per accidēs et per ſe. Secundo, ſic equinitas eſt tantum equinitas: iſ tantū excludit ab omni predicato poſteriori ſiue per ſe ſine ꝑ accidens: ſed non ab omni predicato prioꝛi: quia non ab omni predicato ꝑ ſe primo. Sed concretum eſt nomen impoſitum ad ſignificandum penitus quidditatem ſed non cuȝ tali preciſione ſed vt indifferens ad predicata per ſe et per accidens. ¶ Quia vero dictum de predicatione per ſe et per accidens et predicatum denominans aliquando predicatur de ſubiecto per ſe et aliquando per acci=

dens: ideo aliqua tangam de predicatione denominatiua. Eſt aũt p̄dicatio denominatiua: vt dicit idem doctor in tertio metaphi. ſue. illa in qua predicatum dicitur ineſſe ſubiecto in quadam adiacentia: et ex hoc ſequitur ꝙ ipſum denominat: id eſt ꝙ ſubiectum ſm nomē predicati habet appoſitionem: ſicut quādo albedo denominatur ineſſe ſubiecto in q̄dā adiacentia et formali inherentia: tūc ſubiectum denominat et ſm appoſitionem ſui nominis ſubiectum dicitur eſſe album. Denominans eñ ⁊ denominatum eodem nomine denominantur niſi ꝙ denominatum habet nomen effectus formalis et denominans retinet ſibi nomen forme. Denominatio autem quedā ē intrinſeca in qua p̄dicatum denominans intrinſece adiacet ſubiecto: ſicut albedo parieti. Alia aũt eſt denominatio extrinſeca in qua predicatum non adiacet nec eſt vnitum rei denominate: vt color dicitur viſus denominatione extrinſeca a viſione que eſt in oculo. Predicatum autem denominans aliquādo predicatur per accidens de ſubiecto: ⁊ ē res alia a ſubiecto. Aliquando aũt predicatur de ſubiecto in ſecundo modo dicendi per ſe: ⁊ eſt idem realiter cum ſubiecto: vt homo eſt riſibilis. Aliquando predicatur in primo modo dicēdi per ſe de ſubiecto: ⁊ tamē cū hoc p̄dicat̄ denominatiue: vt homo eſt animatus. Aliquando denominans eſt idem cum ſubiecto realiter: non tamen idem predicat̄ primo modo nec ſecundo modo: ſic differentia de genere et econuerſo. hec ille.

Explicit tertius liber metaphiſice.
Sequitur quartus metaphiſice.

Eſt ſcientia que ſpeculatur ens inquātū ens ⁊ q̄. ¶ In p̄cedenti li. p. diſputatiue ꝓceſſit ꝯ his q̄ dn̄t in hac ſciētia conſiderari: h̄ incipit ꝓcedere demonſtratiue determinādo v̄itatē q̄ōnum motarū. Et q2 p̄us opꝫtet cog̃ſcere modū ſcie q̄ ꝓcedere in ſcientia: vt dictum eſt in ſecundo huius: ideo in hoc quarto cōſiderat ea circa q̄ v̄ſatur hec ſcientia. et primo ſtabilit ſubiectū huius ſcientie di. ꝙ eſt q̄dā ſciētia q̄ ſpeculat̄ ens inq̄tum ens ſicut ſubiectū et q̄ huic inſūt ꝑ ſe: id ē ꝓpas ei' paſſiōes. Dicit aũt ſm ꝙ ens. q2 ſcientie alie q̄ ſūt de entib' particularib' ꝯſiderant q̄dē de ente cū omnia ſubiecta ſcientiarū ſint entia nō tñ ꝯſiderāt ens ſm ꝙ ens. i. ſm rōem entis in cōi: ſed ſcdm ꝙ hmōi ens ſcʒ numerus vel linea ł huiuſmodi. Dicit autem que huic inſunt ꝑ ſe et nō ſimpl'r q̄ huic inſūt ad denotādū ꝙ ad ſciam nō ꝑtinet conſiderare de his que ꝑ accidens inſunt ſubiecto ſuo, ſʒ ſolum de his q̄ ꝑ ſe inſūt. Dicit etiā ꝙ nulla aliarū ſcientiarum tractat vniuerſalit̄ de ente: et ꝙ iſta ſcientia habet conſiderare prima principia et primas cauſas: vt dictum eſt in primo: q̄ quidem ſūt cauſe entis. Ex quo patet ꝙ ens inquantū ens eſt ſubiectum in hac ſcientia: q2 illud ſubiectum eſt in illa ſcientia cuius principia et ꝑ ſe paſſiones queruntur. ¶ Ad euidentiam huius notandum q̄ cū metaphiſica ſit ſcientia realis oportet ꝙ e' ſubiectum dicat conceptum vnum realē cum ſubiectum ſit cauſa et menſura ſcientie: maioris aũt entitatis nō eſt effect' q̄ cauſa. Si ergo ſcientia ſit realis oportet ꝙ ſubiectum ſit quid reale. Unde ſicut ſortes et plato conueniūt in ratōe humanitatis: ita ꝙ eſt eadē humanitas in ſorte et platone a parte rei: cum ſortes ⁊ plato circumſcripta operatione intellectus plus conueniunt adinuicem q̄ duo indiuidua diuerſarum ſpecierum. Eſt igitur eadē humanitas in ambobus nō quidem eadem numero: alia eſt humanitas numero in ſorte et alia in platone. Sed

eſt eadē et vna vnitate ſibi ꝓpria. Sicut duo animalia diuerſarum ſpecierū conueniūt in rōe aīalitatis: nō ꝙ in eis ſit vna aīalitas vnitate numerali vel ſpecifica: ſed vnitate ſibi ꝓpria. Sic ſuo mō deus et creatura ſbā et accñs conueniūt ī vno conceptu reali entis q̄ ē vnus in ipſis vnitate ſibi propria cū apte rei plꝰ conueniāt deus et creatura ꝙ ens et nihil. In p̄dictis aūt licz ſit aliq̄ ſimilitudo ē tñ magna difformitas. Licet eīn deus et creatura conueniāt in vno conceptu entis q̄ q̄dditatiue includit in cōceptu dei et creature: nō tñ cōueniūt in aliq̄ realitate potentiali et contrahibili ad ipſa p alias realitates ſeu drīas ſic cōueniunt ſpecies eiuſdē generis cū deus ſit ſimplex nō eſt in eo ordo realitatū: quarum vna contrahat aliā: et hec ē vna rō quare deus nō eſt ī genere ſm ſco. 8. di. p̄mi ſen. et. ij. di. tercij. Realitas enī gñis ē potētialis ad realitatē drīe et p eā contrahibilis: vt hō et equꝰ conueniūt in realitate animalitatis: que contrahitur p rōnalitatē et irrationalitatem. per conceptum aūt entis nō intelligo actū cōcipiendi vel intelligendi q̄ eſt ī anima ſubiectiue. Actus enī cōcipiendi cū ſit q̄dam q̄litas de prima ſpē qualitatis nō ē tranſcendēs nec cōis deo et creature ſz p conceptum entis. hoc intelligēdo rōem formalē obiectiuā entis: hoc eſt ipſam quidditatem entis cōceptibilem q̄ habet eſſe obiectiue in intellectu. Eſſe in intellectu poteſt ītelligi dupliciter: vno modo ſubiectiue: vt ſpecies et habitꝰ ſūt in anima. Alio mō obiectiue: et hoc dupliciter: Uno modo habitualiter et prīo mō quando ſcz eſt ibi per ſpeciem manētem in intellectu immediate motiuam ad intellectionem. et ſic obiectum conceptibile eſt in anima ante actum concipiendi. Alio modo actualiter et ſecundario: puta quādo iam actu mouet et intelligitur: et ſic obiectum conceptum habet eſſe in anima. Ad ꝓpoſitum dico ꝙ conceptus entis habet eſſe obiectiue in aīa p̄mo mō non ſecundo. De iſta materia dictum eſt aliquātum p̄mo huiꝰ tertio ca. et de cetero magis dicetur ſeptimo huius.

Ens autē quidem multis dicitur modis. Oñdit .p. quō metaphiſica hz conſiderare de ſubā et accñtibus. Et probat p hoc ꝙ nō ſolū ad vnā ſciaz ſpectat conſiderare de his q̄ dñr ſm vnū .i. q̄ vniuocant in vno conceptu Sed etiaz de his que dñr ad vnū .i. q̄ conueniunt in aliq̄ analogo. Licet aūt ens non dicatur eq̄uoce de ſubſtantia et accidente: tamē dicitur analogice. Quod probat: quia ſicut ſanitas dicitur de animali principaliter quia animal eſt receptiuum ſanitatis: ita dicitur de vrina per poſterius inquantū eſt indicatiua ſanitatis: Sic ens per prius dicitur de ſubſtantia inquantum eſt ens per ſe. Deinde dicitur de ꝓprietatibus ſubſtantie et eius accidentibus inquantum habent eſſe in alio.

Tertio modo dicitur de generatōne inquantum via in eſſe et de corruptione inquantū eſt via in non eſſe. Quarto dicitur de priuationibus et negationibus inquantum priuant ipm eſſe. Unde dicimus ꝙ non ens eſt non ens: quod non eſſet niſi negationi aliquo modo eſſe cōpeteret. Tale autez eſſe licet forte nō ſit in re tamen ad minus eſt in intellectu. quia ratio de talibus negociatur quaſi de quibuſdam entibus dum de eis aliquid affirmat vel negat. ¶ Ex verbis phſici poteſt oriri dubium: An ens ſit vniuocum. Pro cuiꝰ diſcuſſione recitabo vnā opinionem: Secundo dicam aliter ad q̄ſtionem. ¶ Quantum ad primum ē vna opinio tenens partem negatiuam: q̄ primo probatur auctoritatibus phſici poſitis ſ: ſcz ꝙ ens dicitur de entibus ſicut ſanum de ſanis: etc. et ſic ergo eſt analogum non vniuocum. Preterea primo phyſicorum dicitur ꝙ principium procedendi contra parmeniden et meliſſū ē ꝙ ens de multiplr. itē auctē porphirij d. Si qs oīa entia vocat equoce nūcupabit. Preterea arguit p rōes phſic: ſi ens ē vniuocū ad oīa entia g ens ē genꝰ cōns ē falſū: et contra .p. tertō metaphiſ g et añs. cōña patet: quia tūc ens dicitur de plibus drītibꝰ ſpē q̄s

eſt proprium generis. Confirmatur rõ:
qꝛ ſi ens ē hmõi: ꝫ p̄dicat̃ de entib⁹ ſub
ratione alicuius vniuerſal' nõ dr̃ie: qꝛ
nõ p̄dicat̃ in quale: nec ꝓpriũ nec accñs
quia hec ſũt extra eẽntiam iſtoꝝ de q̄b⁹
dicũtur. Nõ ſic ens: nec predicabitur vt
ſpecies. Patet ergo relinquitur ꝙ pre-
dicetur vt genus. Preterea ſi ens ē vni
uocũ ad decẽ genera: ꝫ dĩdit in illa per
aliquas differentias: ſint ille a et b: aut
igitur a et b includunt ens aut non: ſi ſic
ergo in ꝯceptu cuiuſlibet generis gene-
raliſſimi includitur bis ipm ens et ꝑ cõ-
ſequens nugatio. Si non: ꝫ a et b ñ ſunt
entia: et tũc non ens erit de intellectu en
tis: qꝛ a ⁊ b includũtur in cõceptibus. x.
generũ q̄ ſunt vere entia. Preterea ill'
que ſũt immediate et totaliter ſub extre-
mis ꝯdictõis non eſt cõmune vniuocum
ſed deus et creatura ſubſtãtia ⁊ accñs ſt'
hmõi: qꝛ ſũt ſub iſtis extremis ꝯdictõis.
ſcʒ dependere et non dependere: cauſa-
tum et non cauſatum: eſſe ſub alio et nõ
ſub alio. Patet ergo ꝙ nihil eſt eis cõe
vniuocũ. Maioꝛ patʒ: qꝛ omnis cõcept⁹
eſt neut' reſpectu illoꝝ quibus ē cõmũis
ſʒ nullus ē conceptus neut' reſpectu con
tradictoꝛiorum ſʒ eſt neceſſario alter illo
rum: alioquin contradictio haberet me-
dium. Preterea que ſunt primo diuerſa
⁊ ſe totis diſtincta in nullo ꝯueniũt: ſed
deus ⁊ creatura ſũt hmõi: ꝫ ⁊c̃. Maioꝛ
eſt euidens: ſʒ minoꝛ ꝓbat̃: qꝛ alioquin
deus haberet quo conueniret ⁊ quo dif-
ferret a creatura: et ita non eſſet ſimplici
ter ſimplex. ¶ Quantum ad ſecundũ ar
ticulum eſt alia opinio Scoti. 3. d. 8. di.
primi ſen. quã teneo tanq̃ veram ꝙ ens
eſt vniuocũ ꝯñe deo ⁊ creature ſb̃e ⁊ ac
cidenti ⁊ generalit' omnibus entibus de
quibus predicatur. Ad cuius euidentiã
p̄mo p̄mittã vnam diſtinctionem: ſecun-
do oſtendendo triplicem concluſionem.
De p̄io ſciẽdũ ꝙ ē vniuocatio 3ᵉ: q̄dã ē
vniuocatõ phica: q̄dã logica: q̄dã meta-
phica. Vniuocatõ phica eſt vnitas natu
re ex natura rei circumſcripta omi opera
tione intellectus. De iſta vniuocatõe lo

quitur phs. 7. phiſi. quando dicit ꝙ in
ſpecie ſpecialiſſima eſt propria vniuoca-
tio et non in genere quatenus ſpecies di
cit vnam naturam: non autem genus ſʒ
latent equiuocationes in generibus.
Genus autem dicitur equiuocum equiuo-
catione oppoſita vniuocatõne phice eo
ꝙ ñ correſpondet ſibi vna natura extra
ſʒ plures. Vniuocatio logica eſt vnitas
alicuius realitatis vel intentionis p̄me
ſub vna intentione logice concepte. ver
bi gratia ſub intentione generis vel dif-
ferentie vel alicuius alterius ſecunde in
tentionis: logicus enim conſiderat hu-
iuſmõi ſecundas intentiones adiunctas
primis. Ex quo concludo ꝙ aliquod trã
ſcendens eſt proprie vniuocum vniuoca
tione logica: qꝛ licet nulla ſecunda intẽ
tio in genere puta genus vel differẽtia
⁊c̃. competat alicui tranſcendenti ⁊ exi-
ſtenti extra genus ſicut patet. Aliquid
tamen ſibi conuenit ſaltem intẽtio vni-
uerſalitatis que eſt logica et ſecunda in
tentio. Secundo concludo correlarie ꝙ
aliq̄d ē vniuocũ vniuocatõe logica: ⁊ eq̃
uocum equiuocatione phica: nec hoc re-
pugnat: patet enim ex dictis ꝙ genus eſt
vniuocum vniuocatõne logica ⁊ equiuo
cum equiuocatione phica. Vniuocatio
metaphiſica eſt vnitas alicuius prime in
tentionis abſtrahibilis a pluribus ꝑ in-
tellectum ex natura rei circumſcripta qua
cunq̧ intentione ſecunda vel logica. Et
hoc modo tranſcendentibus non repu-
gnat vniuocatio: vt dicetur. Ex quo con
cludo correlarie ꝙ aliquid eſt vniuocũ
metaphiſice quod non eſt vniuocum ꝓ-
prie loquendo. ¶ De ſecundo articulo
ſit iſta prima concluſio: ens communiter
ſumptum non eſt vniuocum omnib⁹ en-
tibus vniuocatõne phiſica: hoc patet cũ
conceptui entis non correſpondeat vna
natura in re. ¶ Secunda concluſio eſt
iſta: ens communiter ſumptum eſt vniuo
cum omnibus entibus vniuocatione lo-
gica. hoc patet quia dicit vnam realita-
tem vel primam intentõnem conceptã
ſub vniuerſalitatis intentione que ē in-

tentio ſcđa vt p̄dictū eſt. Tertia cōclu=
ſio eſt iſta. Ens cōiter ſumptum eſt vere
vniuocū omnib⁹ entibus vniuocatione
metaphiſica ſic intelligēdo q͂ ens dicit
aliquē vnū ↄceptū ⁊ realē abſtrahibilē
ab oībus participantib⁹ eus q̄dditatiue
ſm quem cōceptū ens eſt p̄dicabile de
omni ente vniuoce ⁊ realiter ⁊ in quid.
Hanc oſtendo ſic p̄mo auctoritate phi
in littera dicentis: q͂ ens dicit multipli
citer nō tñ equiuoce ergo vniuoce. ꝓba
tur ꝯña qꝛ vniuocū et equiuocū ſunt in=
mediata vt patet ex diffinitionib⁹ eorū.
¶ Item arguit ſic omnis intellect⁹ cer=
tus de vno cōceptu ⁊ dubius de diuer=
ſis in quibus ille certus includit quid=
ditatiue habet cōceptū illū de quo ē cer
tus alium a cōceptib⁹ de quibus eſt du
bius vniuocū illis. Sed intellectus ho
minis poteſt eſſe certus de aliquo q͂ ſit
ens: dubitando an ſit deus vel creatura
ſubſtantia vel accidens: ⁊ ſic de alijs in
quibus cōceptus entis quidditatiue in=
cludit ſicut patet: igitur cōceptus entis
eſt alius a cōceptibus illis dubijs ⁊ vni
uocus illis: ita q͂ ex ſe eſt neuter: ⁊ īclu
ditur in vtroq͂ eorum: maior ꝓbatur qꝛ
īpoſſibile eſt eundem cōceptū eidē intel
lectui eſſe certū ⁊ dubiū ſimul: igitur vł
eſt alius: ⁊ ſic habetur ꝓpoſitū: vł nul
lus: ⁊ tunc non erit certitudo de aliquo
cōceptu. Eſt igitur alius ⁊ ſi quiddita=
tiue includitur in illis ſequitur q͂ non
erit tñ ali⁹ ſed etiā vniuocus illis: mi=
nor declarat primo d̄ deo ⁊ creatura qꝛ
quilibet phus fuit in hoc certus qꝛ po=
nebat primum principiū eſſe ens: puta
vnus qui poſuit ignem eſſe principium
alius aquā: quilibet eñ erat cert⁹ ignē
⁊ aquam eſſe ens: erat tñ dubi⁹ an eſſet
creatum vel increatum primū vel nō p̄=
mū. ꝓbatio nō eñ erat cert⁹ q͂ eſt ens
primū: quia tunc fuiſſet certus de falſo:
falſum aūt nō cōtingit ſcire: nec erat cer
tus q͂ erat ens: nō primū quia tūc non
poſuiſſet oppoſitum. Scđo ꝓbatur de
ſubſtantia ⁊ accidente qꝛ phi diuerſi di=
uerſimode opinabant de lumine quorū
alius ponit q͂ eſt accidens: alius ponit
q͂ eſt corpus ⁊ ſubſtantia. Et ille quidē
qui ponit q͂ eſt ſubſtantia certus eſt q͂
eſt ens: ſed nō eſt certus q͂ eſt ſubſtātia:
qꝛ tunc de falſo eſſet certus: nec q͂ nō ē
ſubſtantia quia oppoſitū ponit. ¶ Pre=
terea probatur ſpecialiter q͂ ſit vniuocū
ad ſubſtantiā ⁊ accidens ſic: ſi ens nō eſt
vniuocū ſubſtantie ⁊ accidenti: ergo in=
tellectus noſter nō poteſt habere cōce=
ptū quidditatiuū de ſubſtantia: ꝯñs eſt
euidēter falſum ergo ⁊ añs ꝓbat ꝯña qꝛ
ſubſtantia nō immutat immediate intel
lectū noſtrū ad intellectionē ſui cū nō in
telligatur pro ſtatu iſto niſi p ſpeciē acci
dentis ſenſibilis: ſed nullus cōcept⁹ q̄d
ditatiuus ſubſtantie poteſt haberi p im
mutationē accidentis ſenſibilis niſi ille
poſſet abſtrahi a conceptu accidentis ⁊
ille neceſſarie ſic abſtract⁹ ſit vniuoc⁹ ali
as nō eſſet abſtrahibilis talis cōcept⁹ vi
detur maxime eſſe cōceptus entis qꝛ nul
lus alius eſſet quidditatiuus. maior pꝫ
qꝛ quicq̄d p̄ncipaliter ⁊ immediate imu
tat intellectū illi⁹ abſentia poteſt natu=
raliter ab intellectu cognoſci qñ nō imu
tatur patet ſcđo de anima quia viſus eſt
ↄceptiuus tenebre quando vicꝫ viſui nō
eſt lux preſens: nec viſus immutat ergo
ſi intellectus noſter naturaliter immuta
tur a ſubſtantia immediate ad actum cir
ca ipſam ſequeretur q͂ quando ſubſtan=
tia nō eſſet p̄ſens poſſet ei⁹ abſentia na=
turaliter cognoſci: ⁊ ita naturaliter: poſ
ſet in hoſtia cōſecrata cognoſci non eſſe
ſubſtantiā panis: quod eſt euidenter fal
ſum. Nullus ergo cōceptus quiddita=
tiuus habetur de ſubſtantia immediate
a ſubſtantia cauſatus: ſed tñ cauſat⁹ vł
abſtractus primo ab accidēte: ⁊ talis nō
eſt niſi ↄceptus entis. ¶ Ad argumēta
alterius opinionis ad illud quarti hui⁹
quod d̄r de ſano dicendū q͂ .p. decimo
hui⁹ cōcedit ordinē eſſentialē inter ſpe
cies eiuſdē generis qꝛ ibi vult q͂ in quo
libet genere eſt vnum primū qđ eſt men
ſura aliorum: menſurata aūt habent or=
dinē eſſentialem ad menſurā. Et tñ nō

obſtante tali attributione nullus negat conceptum generis eſſe vnum cum predicetur de pluribus differentibus ſpecie. Si enim genus non haberet conceptum vnum alium a conceptibus ſpecierum nullus conceptus generis diceretur in quid de pluribus: ſed quilibet de ſeipſo: ⁊ ſic idē pdicaret de eodē ⁊ nō genus de ſpecie. Concedo ergo ꝙ accidēs habet attributionē eſſentialem ad ſubſtātiā ⁊ creatura ad deū: ⁊ ꝑ ꝯñs ꝙ ens eſt annallogū ad ea cū iſta tñ analogia ſtat vniuocatio metaphiſica. vnde licet attributio ſola nō ponat vnitatē vniuocationis q: vnitas attributionis eſt minor vnitate vniuocationis: minor autē vnitas nō arguit maiorē: tñ minor vnitas poteſt ſtare cū maiore ſicut que ſunt vnū ſpecie ſunt vnū genere: licet vnitas generis ſit minor vnitate ſpeciei. Siliť ī ꝓpoſito dico ꝙ licet vnitas attributionis nō arguat vnitatē vniuocationis tñ cū vnitate attributionis bene ſtat vnitas vniuocationis: licet vna nō ſit alia formaliter: ⁊ ſm hoc poſſunt ſolui oēs anctoritates que eſſent de iſta materia.

¶ Ad aliud de p̄imo phiſicoꝝ dicendū ꝙ p. loquiť ibi de multitudine ſuppoſitoꝝ que nō repugnat vniuocationi: vnde cū dicit ꝙ ens diciť multipliciter nō intendit ꝙ dicať equiuoce: ſed multipliciter. i. de multis ita ꝙ vult dicere ꝙ ꝓcedendū eſt ꝯtra ꝑmeniden ⁊ melliſſum ponētes oīa eſſe vnū ens inquirendo ď quo ente ītelligūt: ſicut ſi diceret oīa eē aīal vnū. Contra eos eſſet diſtinguere aīal: ⁊ inq̄rere de quo aīali intelligūt ſcꝫ an omnia eſſent vnus homo vel huiōi.

¶ Ad porphiriū diciť vno modo ꝙ ipe allegat aliū dicēdo: ſiquis ⁊c. ita ꝙ non loquiť ſm opinionē ꝓpͥā: vel poteſt dici ꝙ ipe loquiť ibi de equiuocatione phica. ¶ Cōtra ipe fuit logicus ergo loquitur logice. Rñdeť multa dicunť in logica nō logice ſicut in ſcḋo metaphiſice dr ꝙ in omni motu eſt materia: hoc tñ magis ꝑtinet ad phiſicū conſiderare q̄ ad metaphicū. Ad primā rōnē ꝙ ens eſſet genus reſponſum eſt ſtō hui⁹. Ad ꝯfirmationem de illis vlibus poſitis a porphi. dicendum ꝙ ipſe ordinat librum ſuum ad predicamenta ariſto. ſicut ipſemet pronunciat in ꝓhemio ſuo: loquiť ergo de illis vniuerſalibus que aliquo modo inueniūtur in ordine p̄dicamētali Sed ꝑter iſta eſt aliud vniuerſale quod eſt tranſcendens quod nō ꝑtinet ad p̄dicamentū ſcꝫ ens. ¶ Ad aliud cōcedo ꝙ ens deſcēdat per aliqua cōtrahentia in decē genera: que ꝓprie nō ſunt differētie. Cum autem dicitur ꝙ aut includūt ens aut nō, dico ꝙ non includūt ens formaliter ſicut nec paſſiones entis nec vltime differentie: vt inferius oſtēdam: ⁊ tamē non ſunt nihil. Cum ergo arguiť ꝙ non ſunt entia: dicendū ꝙ verum eſt formaliter: ſed tamen ſunt entia eſſentialiter ⁊ realiter. Quod aūt id qḋ nō eſt ens formaliter dūmō ſit ens realiť ſit de intellectu entis nullum eſt incōueniēs: ſicut rationale qḋ non eſt aīal formaliter eſt de intellectu hominis q̇ vere eſt animal. ¶ Ad aliud de extremis cōtradictionis aut intelligit ꝙ illa ſunt ſub extremis cōtradictionis totaliť hoc eſt p̄ciſe ꝙ iſta ſunt extrema cōtradictionis tunc minor eſt falſa: quia deus non eſt p̄ciſe hoc ꝙ eſt nō eſſe ab alio. quia iſta negatio etiā dicitur de chimera ſicut nec creatura eſt p̄ciſe iſta negatio non neceſſe eſſe. quia hoc etiam competit chimere. Sed tam deus q̄ creatura. tam ſubſtantia q̄ accidens eſt aliquid cui competit alterum extremum contradictionis. Si ergo ſic accipias maiorem quibuſcunqꝫ cōueniāt extrema contradictionis ipſa non vniuocantur in aliquo cōmuni: iſta maior eſt falſa: quia omnia diuidentia ꝑ ſe aliqḋ cōmune ſunt talia quia de ipſis dicunť extrema contradictionis ⁊ tamē vniuocantur in ipſo cōmuni diuiſo. Similiter in ꝓpoſito de⁹ et creatura: ſubſtantia ⁊ accidens p̄dicationē cōtradictionis poſſunt accipere: et tamen habent aliquod ſubſtractum illis extremis contradictionis ratione cuius poſſunt ha-

bere aliquod cōmune. ¶ Ad aliud dicē
dū; ꝙ licet deus ⁊ creatura sint se totis
distincta in realitate non, tamen in con-
ceptu reali. ¶ Ad cuius euidentiam no
tandum ꝙ quando aliqua realitas intel
ligitur cum modo suo in trinseco ille cō
ceptus non est ita simplex quin possit cō
cipi illa realitas absq₃ modo suo. Sed
tunc est conceptus imperfectus ⁊ inade
quatus illius rei. Potest etiam concipi
cum modo illo: ⁊ tunc est conceptus pfe
ctus et adequatus illius rei. Exemplū
si esset albedo in tribus gradibus inten
tionis posito etiam ꝙ esset simplex om-
nino in re: posset tamen concipi sub ra-
tione tante albedinis: ⁊ tunc perfecte cō
ciperetur cōceptu adequato ipsius rei:
vel posset concipi pcise sub ratione albe
dinis: ⁊ tunc conciperetur conceptu im
perfecto distincto a perfectione rei: con
ceptus aūt ille imperfectus posset eē cō
munis illi albedini ⁊ alij: conceptus aūt
ppri⁹ nō esset cōmunis: sequit̄ igitur ī
ter illa distinctio illius de quo accipitur
conceptus proprius: ⁊ illius de quo ac-
cipitur conceptus cōmunis: nō vt distin-
ctio realitatis ⁊ realitatis: sed vt distin-
ctio realitatis et modi intrinseci eiusdē
realitatis: que distinctio sufficit ad ha-
bendum conceptum perfectum vel im-
perfectum de eodem: quorum imperfe-
ctus sit cōmunis et perfectus sit propri-
us. Ad propositum. Cōceptus entis cō-
munis deo et creaturis descendit in cō-
ceptum dei et creature non per aliam et
aliam realitatē: sed per modos intrin-
secos alterius ⁊ alterius realitatis sc₃ ꝑ
finitum et infinitum: ita ꝙ sicut cōcept⁹
albedinis abstrahit a tanto vel tāto gra
du albedinis: ⁊ est conceptus imperfe-
ctus et inadequatus huic vel illi albedi
ni ita et conceptus entis respectu dei et
creature. Deus ergo ⁊ creatura sunt se
totis distincta in realitate ⁊ cōceptu re
ali perfecto et adequato realitati cuiusli
bet: sed hoc non obstante conueniunt in
aliquo conceptu reali imperfecto ⁊ in-
adequato realitate vtriusq₃ cuiusmodi
est conceptus entis qui vt sic abstrahit
ab omni modo in trinseco realitatis dei
et creature que sunt finitum ⁊ infinitum
Unde conceptus entis formaliter non
est finitus vel infinitus positiue sed cō-
munis vterq₃ abstrahens ab vtroq₃.

¶ Notandum ergo ꝙ licet ens sit vni-
uocum omnibus entibus q̄ contracti-
bus simpliciter simplicibus q̄ non sim-
pliciter simplicibus: tamen non est vni-
uocum in quid conceptibus simpliciter
simplicibus cuiusmodi sunt passiōes en
tis ⁊ vltime differentie: de quibus ens
non predicatur in quid: vt ponit idem
doctor. dist. iij. primi sententiarum.

¶ Notandum etiam ꝙ vt dicit idē ter-
tia questiōe. quodlibetorum: Ens vel
res potest capi dupliciter: Uno modo
cōmuniter prout est commune omni en
ti reali quod non est fabricatum per ope
rationē intellectus: ⁊ sic est vniuocum.
Alio modo cōmunissime prout se exten
dit ad q̄libet positiuū quod non est ni
hil: ⁊ sic est commune enti in aīa et enti
extra animam: ⁊ hoc modo non est vni-
uocum sed equiuocum. Ut enī dicit idē
doctor dist. xxviij. primi sententiarum.
enti reali ⁊ enti rationis nihil est cōmu
ne vniuocum quia ei quod est simplici-
ter tale ⁊ fm quid nihil est cōmune vni
uocum. Ens ergo in ista significatione
non dicit vnum conceptum communē
sed solum vox est communis. ¶ Notan-
dum vero ꝙ per ens rationis non intel-
ligo ens quod habet esse in anima sub-
iectiue vt species actus ⁊ habitus quia
talia sūt vere entia realia de genere qua
litatis: nec ꝙ est in intellectu obiectiue
quia sic omne vniuersale est in anima. sz
per ens rationis intelligo respectū ra-
tionis vt est esse cognitum quod dicit re-
spectū rationis obiecti vt cogniti ad in-
tellectum ⁊ simpliciter datum dicit re-
spectū obiecti ad voluntatem. Item se-
cūde intētiōes sūt respect⁹ rōnis q̄ hz eē
ꝑ intellectum cōgantē magis cōmune

ad minus cõmune. Similiter dextrũ vl' ſiniſtrum ĩ colũpna dicit reſpectu rõnis tm̃ ꝑ intellectũ cõparantem colũpnam ad dextrum vel ſiniſtrũ in aĩali. Unde ſm̃ doc. ſubti. in quarto ſententiarũ di. pri͂a q. ij. ens rationis nõ ſumitur pro primo cõſiderato ad qđ cõſiderãdũ mouet̃ primo aĩa a re extra ſiue pro eo ꝙ habet eẽ in intellectu obiectiue ſiue ſubiectiue: ſꝫ ens rationis eſt ipſa relatio rationis ſeu cõparatio qua anima cõparat vnũ cõſideratum ad aliud: vt dextrũ in colũpna eſt ipſa comparatio qua intellectus cõparat columpnam ad dextrũ in aĩali: huiuſmodi aũt relatio habet tm̃ eſſe in intellectũ obiectiue: eadem em̃ intellectione intelligitur relatio rõnis ⁊ in eſſe ponitur. Unde ſuũ eſſe eſt ſuũ cõcipi Nec em̃ habet aliquod eſſe niſi in cõcipi vel intelligi. ¶ Item ſciendum ſm̃ eundem doc. di. xlij. primi ſniarũ. ꝙ relatio rõnis ſumitur dupliciter ſcꝫ ſtricte ⁊ large Relatio rõnis ſtricte ſũpta eſt illa que habet eſſe ꝑ actũ intellectus: large vero relatio rationis dicitur que habet eſſe ꝑ actum cõparatiuũ cuiuſcũqꝫ potẽtie collatiue. omnis em̃ potẽtia que poteſt habere actũ circa obiectũ exiſtens vel non exiſtens: ⁊ illud obiectũ poteſt actu ſuo ꝯparare ad aliud ad qđ tale obiectũ nõ cõparatur ex natura rei poteſt ĩ obiecto vt obiectum eſt cauſare relationẽ rõnis ipſius ad aliud que quidem nõ eſt realis qꝛ nõ eſt ex natura obiecti in ſe nec tñ ẽ ſtricte rationis. quia nõ ſemꝑ iſta potentia comparans eſt ratio vl' intellect⁹. Poteſt em̃ voluntas vtens aliquo bono ad finem cauſare in illo obiecto relationeꝫ rationis ad illum finem.

Ubiqꝫ autem nõ ꝓprie primum eſt. ¶ Cõſequẽter ponit p. ꝙ hec ſcientia principaliter cõſiderat de ſubſtã tijs tali ratione: omnis ſcientia que eſt de pluribus que dicuntur ad vnũ primũ ẽ principaliter ⁊ ꝓprie de illo primo ex quo omnia dependent: et hoc eſt vbiqꝫ verũ: ſed ſubſtantia eſt hoc primũ inter omnia entia: ergo prius pħus qui cõſiderat omnia entia debet principaliter cõſiderare principaliter principia ⁊ cauſas ſubſtantiarũ. ¶ Cõſequẽter oſtẽdit ꝙ etiã ad hanc ſpectat cõſiderare đ vno ⁊ de ſpeciebus vnius. Cũ ens ⁊ vnũ ſignificent eandẽ naturã qđ probat: quia illa que non ſeparant̃ in generatione et corruptione ſignificant eandẽ naturam realiter: Sed ens ⁊ vnũ ſunt hmõi: Si em̃ generatur ens generatur vnum ⁊ ſi corrumpitur ens corrũpitur vnũ ꝙ ⁊c. Eſt aũt vnũ ꝙ eſt indiuiſum a ſe ⁊ diuiſum a quolibet alio. dicit ẽt qđ cũ ſignificent eãdem naturã tot ſunt ſpecies vnius ꝗt ſpecies entis: ſic eĩ ꝑtes entis ſũt ſubſtantia quantitas ⁊c. ſic ꝑtes vnius ſunt idẽ equale ⁊ ſile. Nã idẽ eſt vnũ in ſubſtantia ſimile eſt vnuꝫ in qualitate. Equale eſt vnũ in quãtitate: ⁊ ſimiliter ſm̃ alias ꝑtes entis poſſunt ſumi alie ꝑtes vnius: ſi eſſent nomina impoſita: ſicut ergo ad vnam ſcientiam ſpectat conſiderare de omnib⁹ partib⁹ entis: ſic ſm̃ rationẽ entis: ⁊ nõ ſm̃ rationes ꝓpas ſic ⁊ de ꝑtib⁹ vni⁹. ¶ Circa ꝑdicta tamẽ poſſet dubitari. an ens ⁊ vnũ ſignificẽt eandẽ naturã. Et arguit̃ ꝙ nõ qꝛ ſi ſic ꝙ iſta vera erit vnũ eſt tm̃ ens: ꝯñs eſt falſum ꝙ ⁊ añs falſitas cõſequẽtis patet ex primo phiſicorum vbi ariſto. improbat permeniden qui poſuit tantũ eſſe vnum ens. ꝓbatio ꝯſequẽtie. Quãdo aliquid ꝑdicatur de aliquo cõuertibiliter ꝑdicatur de eo cum dictione excluſiua: vt ſi homo eſt riſibilis conuertibiliter ſequit̃ tantum hõ eſt riſibilis. Preterea diuidens non ſignat eandem naturã cum diuiſo: Sed vnuꝫ diuidit ens ergo non ſignat eãdem naturam cum ente: probatio maioris quia da oppoſitũ tũc cõdiuidens ex quo opponitur cõdiuidenti non participaret diuiſum. Si eĩ rationale diceret eandem naturam cum aĩali: irrationale nõ ꝑticiparet aĩal. Silr in ꝓpoſito cũ vnũ ⁊ multũ diuidat ens ſi vnum ſignificaret eandẽ naturã cũ ente ꝯuertibilit̃ multitudo eẽt nõ ens ⁊ ſic vnũ ⁊ mlt̃

ta non eſſent differẽtie entis. Preterea vnũ ẽ determinati generis: nõ aũt ens: ergo vnũ et ens nõ ſignãt eãdẽ naturã. pbatio añtecedẽtis: qr cui⁹ ptes omnes vel ſpecies ſũt determinati generis: ipm ẽ determinati generis: ſed omnes ſpẽs vni⁹ ſũt determinati generis: ſcʒ idẽtitas: ſimilitudo ꝛ equalitas: qr i gñe relatõnis: ergo ꝛc. Sed cõtra phs in lr̃a. In iſta queſtione ſic procedam. Primo quedam opinio pmittetur. Secundo improbatio apponetur. Tertio ad queſtionem aiŕ dicetur. Quantum ad pmum ſciendũ ꝙ eſt vna opinio auicẽne que ſtat in tribus dictis Primũ eſt ꝙ ens ꝛ vnũ pdicantur ď omnibus. Secũdũ ẽ ꝙ nõ ſũt idẽ fm naturam. Tertium ẽ ꝙ vnũ eſt determinati generis ſcʒ de genere quantitatis: et ꝑ cõſequẽs nõ cõuertit cũ ente: ꝛ ſuppõit primum dictum tanꝙ verum. Et ſecundum pbat: qr ſi ſic: tũc dicendo ens vnũ eſſet nugatio: qđ falſum ẽ. conſequentia pbatur: qr tunc idem bis diceret. Tertium pbat: qr ſi cõſtitutũ ſcʒ numerus ꝙ̃ conſtituitur ex vnitatibus ẽ de gñe qñtitatis ſeqtr ꝙ ipa conſtituentia ſcʒ vnitates erũt de genere quantitatis: ꝛ ſic ñ erũt cõuertibiles cũ ente cũ ſit tranſcendens. ¶ Quantum ad ſecũdũ articulũ arguit contra auicẽnã primo cõtra auic. pmum dictũ: cum enĩ dicit ꝙ ens ꝛ vnũ predicantur de omnibus quero an pdicẽtur vniformiter an non: ſed difformiter ñ vniformiter: qr vnũ pdicat denominatiue cum ſit paſſio entis. Ens aũt pdicat q̃dditatiue licet forſan aliqñ poſſet denominatiue pdicare. Si dicas ꝙ pdicant difformiter ſic intelligendo ꝙ ens predicat de oĩb⁹ q̃dditatiue: vnũ denoĩatiue. Cõtra primũ inſtatur ꝛ arguitur ꝙ ens non predicatur quidditatiue de omĩb⁹ differentijs: qđ pbatur ſic: Sint due differẽtie a et b: tũc ſic: vel a ꝛ b includũt quidditatiue ens vel non. Si non habet propoſitum ꝙ ens nõ pdicat de eis in quid: ſi vo includũt ipm ens cum nõ ſint omnino idem inter ſe habẽt in quo cõueniunt ꝛ quo differunt: igitur a ꝛ b nõ erũt primo diuerſe nec vltime drñtie: ſʒ differentes ꝛ aliq̃ꝰ idem entes: igit differunt alijs differentijs ſicut iſte c ꝛ d. tunc arguitur de iſtis ſicut de prioribus: qđ includũt ens quidditatiue vel non: ꝛ ſic pcedendo vel erit pceſſus in infinitum i drñtijs. vel ſtabit ad aliquas omnino nõ includentes ens q̃dditatiue quod ẽ propoſitum: ꝛ ille ſole erũt vltime. Si autẽ loquatur auicenna de pdicatõne a parte entis ꝙ ſcʒ ens pdicatur de omnibus quidditatiue vel denominatiue forte verum dicit. ¶ Contra ſecundum dictũ arguitur ſic: quecunqꝫ ſũt idẽ realiter dicunt eandem naturam: ſed ens ꝛ vnum ſubiectũ ꝛ paſſio ſunt idem realiter: ergo ꝛc. pbatio minoris: illa quoꝝ ſeparatõ includit ꝯtradictionem ſũt idem reaĺr: ſʒ ens ꝛ vnum ſubiectũ ꝛ paſſio ſũt huiõi: ergo ꝛc. Maior patet: qr ex ſeparatõe mutua aliquorũ pbat eoꝝ diſtinctio realis alias cõtingeret idem ſimul eſſe ꝛ non eẽ: quod ẽ oppoſitũ primi principij: ita ecõtrario ex impoſſibili ſeparatõne aliquorum contradictionum pbatur eorũ idẽtitas realis. Minor patet ex pcedẽti capitulo: quia conſequũtur ſe in generatione ꝛ corruptione. Probo autem aliter de omni propria paſſione. Nam ſi ppa paſſio eſſet ſeparabilis a ſubiectõ: tũc ineſſet contingenter ꝛ ꝑ conſequens cum ſcientia ſit de neceſſarijs cõcluſio demõſtrationis concludens paſſionẽ de ſubiecto nõ eſſet ſcientia: quod eſt manifeſte falſum. ¶ Contra tertium dcm̃ arguitur Vnũ ẽ pꝰ omi ancte: ex. 7. hꝰ: ſʒ prius i ſuo pori ẽ cogcibile ſine poſterio: i. ergo vnũ in ſuo pori poťt intelligi ſine q̃ntitate: ꝛ intelligi vt vna indiuiſa in ſe ꝛ diuiſa a qlʒ alio: talr̃ ergo vnitas ẽ ſine q̃ntitate: et ſic ñ erit ď gñe q̃ntitatꝭ. Preterea nullũ traſcẽdẽs ẽ determĩati generis: ſʒ vnũ ẽ alĩ qđ traſcẽdẽs cũ ꝯuertat cũ ente: ergo ñ erit alicui⁹ entis determĩati gñis. ¶ Quantũ ad tertiũ articlm ẽ alia opi. do. Ad cui⁹ euidẽtiã ſic pcedã: Primo pmittã aliqs diſtinctões. ſecũdo ponã aliqs ꝯcluſiones. De pmo ſit iſta pma diſtinctio ꝙ

vnū dr̄ dupl'r: qddā eīm vnū ē qd ē pnci
piū numeri: quoddā ꝙ ꝯuertit̄ cū ente.
Primū vnū eſt de genere quātitatis.
Scdm vnū eſt trāſcendens ꝛ paſſio en
tis: ꝛ qꝛ qdlibet vnū eſt pncipiū numeri
alicui⁹ ideo ſit hec ſcda diſtinctio ꝙ duplex
eſt numer⁹: vn⁹ ī genere quātitatis al'r⁹
trāſcēdens. Prim⁹ numerus cauſat̄ a
diuiſione cōtinui. Scds aūt cauſat̄ ex di
ſtinctione ſeu diuiſione eſſentiaꝝ. Prin
cipiū primi nūeri eſt vnū de genere quā
titatis. Principiū vero ſcdi numeri eſt
vnū trāſcendens qd ꝯuertit̄ cū ente: et
ideo prim⁹ numerus eſt quātitatiu⁹: ſe
cūdus vero eſt qdditatiu⁹. Tertia diſti
ctio ſit iſta ꝙ vnū qd ꝯuertit̄ cū ente di
cit̄ dupliciter. vno modo cōiter large et
ſimpliciter ꝛ ſic ē paſſio entis vnica ꝛ cō
uertibilis cum ente. Alio modo poteſt
ſumi determinate ſtricte ꝛ fm qd: ꝛ hoc
modo opponit̄ multitudini: ꝛ ſic nō eſt
paſſio entis vnica ſed diſiūcta: ꝛ eſt con
uertibilis cū ente nō ſimpliciter ſed ſub
diſiunctione. ¶ De ſcdo in tertio articu
lo ſit iſta prima cōcluſio: ens ꝛ vnū non
dicunt eandem naturā ꝯuertibilitatis
Si vnuꝫ accipiat̄ ꝓprie ſtricte ꝛ fm quid
Si autē accipiat̄ cōmuniter ꝛ ſimpliciter
ens ꝛ vnum dicunt eandē naturā ꝯuer
tibilit̄. Prima ps ꝯcluſionis ꝓbat̄: qꝛ
ſi ens ꝛ vnū ſic acceptū dicerēt eandē na
turā ꝯuertibiliter de quocūqꝫ p̄dicaret̄
vnū ꝛ alterū: ſed ens p̄dicat̄ de multitu
dine: ergo ꝛ vnū: qd eſt falſuꝫ: loquēdo
de vno ſic accepto. Scda pars hui⁹ con
cluſionis patet: qꝛ de quocunqꝫ p̄dicat̄
ens ꝛ vnū ſimpliciter ꝛ large ſumptum:
ꝛ hoc modo multitudo eſt vnum ſicut ē
ens. ¶ Secūda cōcluſio ſit hec: Ens et
vnum nō dicūt eandem naturā quiddi
tatiue ꝛ formaliter. Et oſtendit̄ ſic: Tū
primo qꝛ eſſet nugatio dicendo ens vnū
Tū ſcdo quia ens ꝛ vnū nō p̄dicat̄ mu
tuo de ſe in quid: ergo nō dicunt eandē
naturā qdditatiue ꝛ formaliter: ꝯña ptꝫ
ſed aūs ꝓbat̄: qꝛ cū vnū ſit paſſio entis ꝑ
ſe: p̄dicat̄ de ente ſcdo modo: Ens autē
nullo modo ꝑ ſe p̄dicat̄ de vno ſed ꝑ ac
cidens: qꝛ fm pħm primo poſterioꝝ. p̄
dicatiōes ꝑ ſe nō ꝯuertunt̄: ſic ergo nec
vnū nec alie paſſiōes entis dicūt eandē
naturā cū ente quidditatiue ꝛ formalit̄
¶ Tertia ꝯcluſio ſit iſta ens ꝛ vnū dicūt
eandē naturā realiter: ſed diſtinguunt̄
formaliter: vt p̄oſtenſum eſt in p̄cedenti
cōcluſione. hec cōcluſio patet ꝑ pħm in
littera. Tū non ſeparent̄ in generatiōe
ꝛ corruptione. Tum qꝛ ſunt idē realiter
in tertio d̄ quo p̄dicat̄ ꝑ ſe nō ꝑ accidēs
igit̄ inter ſe ſunt eadē vel idē realiter. ꝛ
ſic dicunt eandē naturā realit̄. ¶ Quar
ta cōcluſio ſit iſta. vnū qd eſt paſſio ent̄
dicit formaliter aliquid poſitiuū. ꝓbat̄:
qꝛ vnū dicit ꝑfectionē ſimpliciter: ſꝫ ne
gatio nō dicit ꝑfectionē ſimpliciter d̄ ſe
ꝛ formaliter: ergo ipm vnū nō dicit pu
rā negationē: maior patet qꝛ vnū ī quo
libet melius eſt ipſum ꝙ nō ipſum: hec
eſt aūt deſcriptio ꝑfectionis ſimpliciter
quā poſuit anſhelm⁹ ī monologio. xv. c.
Et ꝓpter hoc ſumma vnitas attribuit̄
primo enti cui nō ꝯuenit imꝑfectio⁹ mi
nor etiam patet qꝛ priuatio vt ſic habet
ratione mali ꝛ ſimiliter negatio. ¶ Sꝫ
contra iſtam cōcluſionē arguit quidam
ſic: illud poſitiuū qd dicit formaliter fm
ſeipm vnū vt diſtinguit̄ ab ente vel eſt
vnum vel nō vnū: nō eſt dicendū ꝙ non
vnū ergo eſt vnū: tūc vel vnū poſitiue ſe
ipſo vel aliquo alio: Si aliquo alio que
ro de illo quia ſic erit ꝓceſſus in infini
tū: Si ſeipſo ergo ſua vnitas ſupra ſeip
ſum nō addit ergo ſimil'ter dicaꝫ de en
te qd ſeipſo poſitiue ē vnū ꝛ ꝑ ꝯñs vnū
vt formaliter diſtinguit̄ ab ente nō dicit
aliqd poſitiuuꝫ. ¶ Preterea ens vt fm
ſuam rationem formalē diſtinguitur ab
vno vel eſt vnū vel nō: ꝛ oportet dicere
ꝙ ſit vnū alioquin fm ſuam rationē for
malem nō diſtingueret̄ ab aliquo tūc vt
prius. Si iſta vnitas dicit aliquid poſi
tiuū querā de illo: ꝛ ſic erit ꝓceſſus in i
finitū vel ſtādū ī hoc ꝙ ens ē ſeipo poſi
tiue vnū ꝙ vnitas nō addit ſupra ens ali
qd poſitiuū. Rūdeo ad p̄mum ꝙ illa rō
peccat ꝑ figurā dictionis mutādo q̄ ī qd
Quādo eīm dicis ꝙ vnū vel eſt vnū ſe
ipſo vel aliquo alio. Dico ꝙ vnū cū ſit

ꝑncipiū quo nō debet dici vnū ſm ſe qꝛ
ſic haberet rōnē q ſicut albedo ñ ē alba
ſꝫ illud q̄ aliq̄d ē albū ſic illō poſitū q
vnū addit ſupra ens: nec ē forma lꝫ vnū
nec formaliter nō vnū: ſꝫ eſt id quo ens
eſt vnū. ¶ Ad ſcōm dico q ens vt diſti
ctū formaliter ab vno nō eſt vnū formali
ter: nec nō vnū: ſed abſtrahit ab vtroqꝫ.
Si tñ nō vnū accipiat poſitiue vel ꝯrie
nō priuatiue ſolū vel negatiue ſicut ꝯcept⁹
entis formaliter poſitiue: nec eſt finitus
nec infinitus. ¶ Ad rationes auicē. ad
primā nego ꝯñam ad ꝓbationē dicēdū
q nō repetit idē bis qꝛ cū idēptitate re
ali ſtat diſtinctio formalis ex natura rei
q̄ tollit nugationē: ⁊ iō dicēdo ens vnū
nō eſt nugatio. Ad ſcōm nego añs: ad
ꝓbationē dicēdū q duplex ē numerus:
ſicut ptꝫ ex ſcōa diuiſione vnitatis q̄ eſt
ꝑncipiū nūeri cauſata ex diuiſione cōti
nui vtiqꝫ ē de genere quātitatis. Sꝫ de
tali vno nō loquimur ꝓ nunc. ſꝫ de vno
qd ē ꝑncipiū numeri cauſati ex diſtincti
one eſſentiaꝝ. ſi ḡ inferas ḡ oīs vnitas ē
de genere quātitatis eſt fallatia ꝯñtis.
¶ Ad argumēta ꝑncipalia. Cū infert ḡ
vnū eſt tm̄ ens cōcedo ꝯñs accipiendo
vnū ꝓportionabilit cū ente ſcꝫ ſi cōmu
niter cōiter: ſi ꝑticulariter ꝑticulariter.
Nā cū vnū ſit paſſio entis vniformit ac
cipit ſicut ens cū dicit q hoc infert ꝯ ꝑ
menidē ⁊ meliſſum priō phiſicoꝝ. Di
cendū q ꝑmenides ponit oīa eſſe vnum
ens ſignatū ⁊ ꝑticulare ſimpliciter ⁊ ſm
rem ꝯ qd bene valet illa propoſitio phi.
ſed ego nō ſic pono. Ad ſcōm dicendū
q vnū diuidēs ipm ens eſt vnū ſm q̄d
⁊ determinate: ⁊ ꝯtali arguit rō de quo
cōceſſum eſt in ꝑma cōcluſione qd nō di
cit eandē naturā cōuertibiliter cū ente.
ſed illo nō obſtāte vnū aſſumptū ſimpli
citer qd eſt propria paſſio vnica dicit eā
dem naturā ꝯuertibiliter cum ente. Ad
tertiū dicendū q vnū nō eſt alicui⁹ ge
neris determinati cū ſit trāſcendēs. ad ꝓ
bationē dicēdū q minor ē falſa cū lꝫ idē
ſiſe ⁊ equale dicant relationē ⁊ videant
tm̄ eē de genere relatiōis tñ pñt accipi
trāſcēdent qten⁹ oē ens oī enti cōparatū
vel eſt idē vel diuiſuꝫ vel ſimile vel diſ
ſile eq̄le vel inequale. vñ inter pſonas
diuinas q̄ nō ſūt ī genere ē idēptitas ſi
militudo ⁊ eq̄litas vt oñdit idē doc. di.
xxxj. primi ſñiarū. ¶ Ad euidentiā aūt
cuiuſdā dicti phi in h⁹ quarto ſcꝫ q ī in
diuiduis eiuſdē ſpeciei nō eſt ordo ſciē
dū q ariſ. nō vult negare oēm ordinē i
ter indiuidua eiuſdē ſpēi q̄n vicꝫ indiui
dua hec prius illa poſteri⁹ habeāt ordi
nē ꝑ ſm magis ⁊ min⁹ pfecti⁹ ⁊ īpfe
cti⁹ ꝑticipāt naturā ꝓprie ſpeciei: hec eſt
albedo itenſa pfectior ē q̄ hec remiſſa.
Sꝫ ariſ. tñ vult negare inter indiuidua
ordinē eſſentiarū q̄ tñ eſt inter diſtincta
ſm ſpēm. In indiuiduis igit bñ ē ordo
eminētie ſeu pfectiōis nō tñ eſt ordo de
pendētie eſſentialis illo mō quo ponit
inter cauſas eſſentialiter ordinatas que
quidem ſunt diuerſarum ſpecierum.

Quoniam autem vnius eſt

oppoſita ſpeculari. Hic cōſequēter dicit
p. q cum ad eandē ſcientiā ꝑtineat cōſi
derare oppoſita ſicut ad medicinā cōſi
derare ſanū ⁊ egrū ⁊ ad gramaticā cō
gruū ⁊ incōgruū. Iſta autē ſciētia cū cō
ſideret vnū idē equale ſimile neceſſe eſt
q cōſideret oppoſita his ſcꝫ multū alte
rū diuerſum diſſimile ⁊ inequale. Et q̄
cunqꝫ alia que reducuntur ad iſta cuiuſ
modi eſt cōtrarietas. Nā ꝯtrarietas eſt
quedam differentia eoꝝ que maxime di
ſtant in eodem genere: ⁊ ſic eſt quedā al
teritas ſiue diuerſitas. Itē hoc idē ꝓ
bat quia illi⁹ ſcientie eſt cōſiderare paſſi
ones entis: cui⁹ eſt cōſiderare ens inq̄
tū ens: Sꝫ ꝑdicta ſūt ꝑ ſe accidētia en
tis ⁊ vni⁹ ḡ cōſideratio eoꝝ ꝑtinet ad
phm ꝑmū ⁊ ꝑ eādem rationē ꝑtinet ad
eū etiā cōſiderare d priori ⁊ poſteriori to
to ⁊ ꝑte ēt qꝛ ī h⁹ ſūt accidētia entis inq̄
tū ens. Dicit ariſ. q ad metaphiſicā ꝑti
net determiāre ꝯ negatiōe ⁊ ꝑuatiōe cū
habeat determiare ꝯ vno qd vnū dicit ne
gationē vel ꝑuationē diuiſiōis. ¶ Diſti
guit autem duplicem negationem: que
dam eñi eſt negatio ſimplicit et extra ge
n⁹ ꝑ quā abſolute dr q hoc nō eſt illud.
Alia ē negatio ī gñe ꝑ quā aliq̄d negat

nō abſolute ſ; intra metas alicuiꝰ gene-
ris ſicut cecū dicit̄ qđ nō habet viſū: nō
tñ omne qđ nō habet viſuȝ eſt cecū: ſed
ī genere aīaliū qđ natū eſt hr̄e viſuȝ. vn
de negatio extra genus poteſt verificari
tam de nō ente ꝙ de ente: qđ nō eſt na-
tum habere affirmationē tā etiam de en
te qđ eſt natum habere ⁊ nō habet. Un
de tā chimera ꝙ lapis ꝙ etiā homo pōt
dici nō videns nō ſic de priuatione que
eſt negatio in genere: qui nō omne non
videns poteſt dici cecū ſed ſolum qđ na
tum eſt habere viſum. Negatio quā im
portat vnū cū ponat ſubiectū non eſt ne
gatio extra genus ſ; ī genere: alias non
ens poſſet dici vnū. Importat aūt vnuȝ
negationē diuiſionis nō quidē q̄ntitati
ue cū iſta ſit determinati generis: ſed di
uiſionis formalis que fit ꝑ oppoſita cuiꝰ
prima radix eſt oppoſitio cōtradictoria:
Nam illa diuidunt̄ adinuicē que ſic ſe
habent ꝙ hoc nō eſt illud. ¶ Congruit
autē. Dicit etiā cōſequēter ꝙ ad meta-
phiſicā ꝑtinet conſiderare de primis p̄n
cipijs demōſtrationis. Cuiꝰ ratio eſt q:
cum ad ipm ſpectet determinare de en-
te inquātū ens habet etiā determinare
de his que inſunt omnibꝰ entibꝰ ⁊ non
ſolum alicui generi entiū: ſed prima p̄n
cipia ſunt hmōi cum his vtant̄ omnes
ſcientie particulares ad ipm metaphiſi-
cū ꝑtinet tractare de hmōi principijs p̄-
mis. Huiuſmodi aūt principia non poſ-
ſunt ꝑ alia demonſtrari cū ſint ꝓpoſitio
nes p ſe note. ¶ Pro quo notandū ꝙ ꝓ
poſitiones ꝑ ſe note ſunt que ſtatim no-
tis terminis cognoſcunt̄: vt dicit̄ primo
poſteriorȝ. Contingit aūt aliquā ꝓpoſi-
tionē quātū in ſe eſt eſſe ꝑ ſe notā: nō tñ
eſſe ꝑ ſe notā omnibꝰ q: videlicet igno-
rant diffinitionem predicati ⁊ ſubiecti.
Unde boetius dicit in libro de ebdoma
tibus ꝙ quedā ſunt ꝑ ſe nota ſapienti-
bus que nō ſunt ꝑ ſe nota omnibus. Il
la aūt ſunt ꝑ ſe nota omnibus quorȝ ter
mini in ꝯceptione oīm cadunt: hec autē
ſunt cōmunia eo ꝙ noſtra cognitio a cō-
munibꝰ ad minꝰ cōia ꝓcedit: vt dicit̄ ī p

mo phiſicorȝ. Et ideo iſte ꝓpoſitiones
ſunt principia demonſtrationis prima
que cōponūt̄ ex terminis cōmunibus vt
totū eſt ꝑs ⁊c. ſicut totū eſt maiꝰ ſua ꝑte
que vni ⁊ eidē equalia inter ſe ſunt eq̄-
lia: ⁊ ſic de alijs. Et quia hmōi termini
cōmunes ꝑtinent ad cōſiderationē me-
taphiſici: ideo huiꝰ principia ſunt de eiꝰ
cōſideratione. Determinat aūt ea p. nō
demonſtrando ſed rationes terminorȝ
tradēdo: vt quid ſit totum eſt q̄d pars:
hoc aūt cognito veritas hmōi principio
rū vt nota relinquit̄. Dicit aūt ꝙ ad ip-
ſum maxime ꝑtinet ꝯſiderare de primo
principio ſcȝ impoſſibile eſt idē ſimul eē
⁊ nō eſſe qđ eſt certiſſimū ⁊ firmiſſimuȝ
Cum q: terminis cognitis neceſſe ē ip-
ſum venire in mēte ſeu cognoſci. Cum
q: non eſt cōditionale: nihil eñ prius p̄
ſupponit ad ſui cognitionē niſi ꝯgnitio-
nē entis: alia aūt p̄ſupponunt iſtud. Si
cut eñ nō poteſt ꝯgnoſci totū ⁊ ꝑs niſi
ente ꝯgnito ita nec illud pricipiū omne
totuȝ eſt maius ſua ꝑte: niſi iſti ꝯgnito
qđ habet cōponi ex ente. Cum quia de
hmōi principio nō ꝯtingit dubitare: lȝ
eī eraclitꝰ dicat oppoſitū huiꝰ pricipij ta
mē hoc nō eſt opinatus. Non eñ eſt ne-
ceſſariū ꝙ quicq̄d aliquis dicat hoc mē
te ꝯcipiat vel opinet̄. Si eñ eraclitus
crediſſet eſſe idem laborare ⁊ nō labo
rare nunꝙ laboraſſet ſed ſemꝑ quieuiſ-
ſet. Si etiā opinatus eſſet eſſe idē verbe
rari ⁊ nō verberari verberantē ſe nō in-
crepaſſet. ¶ Si autē cōtra hoc Arguat̄
ꝙ videlicet contingat ꝯdictoria opinari
q: ꝯtingit ſcire in vli ⁊ ignorari in ꝑticu
lari ex ſcđo priorum. ſed illud ꝑticula-
re eſt cōtradictoriū vlis ſciti vt omnem
mulā eſſe ſterilē et aliquā non: ergo ⁊c.
Ad hoc eſt dicit̄ ꝙ ꝯtingit ſciri in vli ig
norando in ꝑticulari. Dicendū ꝙ verū
eſt qñ neſcit̄ illud ꝑticulare ꝯtineri ſub
illo vli: ſed ꝓpter hoc non ſciunt̄ cōtra-
dictoria. Nō eī opinor ꝯdictionē niſi
opinarer hāc mulā ꝯtineri ſub mula: ⁊
hoc nō facio: vt ſupponit̄: q: ſi opinarer
hanc mulā ꝯtineri ſub mula impoſſibile

 28

eſſet ignorare hanc mulam eſſe ſterilem ſi habeatur ſcientia de mula in vlr.

Volunt autem hoc demõſtrare

¶ Alterius dicit. p. q͛ huiuſmõi pͥncipium nõ põt demonſtrari: quod pbat p hoc q͛ nõ om̃ia ſũt demonſtrabilia: ſi eñ omnia demonſtrarentur cũ idẽ p ſeipm̃ non demõſtretur ſed p aliud: opteret vel eſſe circulum ĩ demõſtrationibus: qđ eſſe nõ põt: q2 ſic idem eẽt noti⁹ ⁊ minus ignotũ. vt patet pͥmo poſterioꝝ. Vel opteret pcedere in infinitum: ſ3 ſi infinitũ pcederet nõ eſſet demõſtratio: q2 quelibet demonſtratiõis concluſio redditur certa p reductionem eius in primũ demõſtrationis principiũ: quod nõ eſſet ſi ĩ infinitu3 demõſtratõ in ſurſum pcederet. pat3 igitur q͛ nõ om̃ia ſũt demõſtrabilia. Si autẽ ſunt aliqua nõ demõſtrabilia hmõi ẽ maxime primum principiũ. Licet igitur hoc principium nõ poſſit demonſtratiue pbari cum non ſit aliud principiũ eo notius: tamẽ põt hmõi pͥncipiũ pbabiliter oſtendi ex datis et cõceſſis ab his qui dicũt oppoſitũ hmõi primo principio: que licet non ſint notiora ſimpliciter huiuſmodi principio: tñ ſũt quid ſũt notiora inquantũ cõcedũt ab his q̃ huiuſmõi pͥncipio cõtradicũt. ⁊ hoc mõ arguit. p. cõtra ponentes oppoſitũ primo pͥncipio.

Eſt aũt alia opinio pithago:

Inſup arguit idem cõtra opinionẽ pitagore q̃ ponebat om̃ia q̃ videntur alicui eẽ vᵃ. Ex qua poſitione ſequit cõtradictoria ſimul eſſe vera. Conſtat eñ q͛ illi qui habent diuerſas opiniões quoꝝ quida3 ſũt mentientes et q̃dã veꝝ dicẽtes: opinantes ſibijnuicem oppoſita. Si ḡ omnia que apparent ſunt vera oppoſita ſũt ſimul vera. Iſta aũt opinio que põit om̃ia q̃ apparent eſſe vera ex hoc ortũ habuit: q2 de eiſdem ſenſibus inueniuntur contrarie opiniones diuerſoꝝ. Id enĩ quod aliquibus videtur dulce alijs videtur amaru3. Similiter id quod nũc videtur alicui dulce alijs videt amarũ: vel eide3 alio tempe. Nec videbatur ipis qđ poſſet aſſignari certa ratõ per quam fiet manifeſtum que opinionum iſtarũ ſit vera ⁊ que ſit falſa. et q2 non minus vna earum videtur vera vni q̃ alia alteri: ⁊ ideo oportet q͛ equaliter ſint vere vel equalit̃ ſint falſe. Et ideo dicit democritus: Aut nihil eſt determinate verum in rebus: aut ſi q̃d eſt verum nõ eſt nobis manifeſtu3. Sed hec rõ parũ valet: q2 eñ aliqua videntur amara infirmis et dulcia ſanis: hoc eſt q2 ſani habent organa ſenſuum bene diſpoſita: et idõ ſpecies ſenſibiliũ in eis recipiunt put ſunt: et ppter hoc verum eſt iudiciu3 ſonoꝝ de ſenſibilib⁹. Organa aũt infirmorum ſunt indiſpoſita. vnde non cõiter mutant a ſenſibilibus. ⁊ ppter hoc eorum iudicium de eis nõ eſt rectum: vt patet in guſtu: cuius organum quia in infirmis corruptis humorib⁹ eſt infectum ea que ſũt boni ſaporis inſipida videntur in eis. Similiter verius ẽ iudicium ſenſus de viſis in ppinquo q̃ a remotis: quod idõ ẽ: q2 virtus agẽtis q̃to plus in remotis porrigitur: tanto eſt eius effectus debilior. Ignis eñ minus calefacit que diſtãt q̃ que ſũt appĩqua. Sicq3 color nõ ita pfecte mutat diaphonum in remoto ſicut in ppinquo. ¶ Arguit aũt ariſto. contra hãc opinionẽ ſic. om̃e apparens eſt verum: nec aliquid eſt verum niſi ex hoc ipſo q2 eſt ſenſui apparens vel opinioni res non habebunt eſſe niſi p relationem ad ſenſum vel opinionem: et ſic om̃ia erũt ad aliquid: cum eẽ eorum non ſit verum niſi per reſpectum ad ſenſum vel opinionẽ: hoc aũt ẽ manifeſte falſum. Concludit igit̃ phs q͛ cum impoſſibile ſit contradictoria verificari de eodẽ reſpectu eiuſdẽ manifeſtum eſt q͛ nec etiam cõtraria eidem ineſſe poſſũt q2 in cõtrarijs nõ minus alteꝝ eoꝝ ẽ priuatio q̃ in alijs oppoſitis. Licet enĩ in contrarijs quodlibet eoꝝ ſit aliquid poſitiuum qđ nõ ẽ ĩ negatõe et affirmatiõe priuatione et habitu: alterũ tñ eoꝝ ẽ imperfectum reſpectu alterius: ſicut nigrũ reſpectu albi: et amarũ reſpectu dulcis. ⁊ ſic habet priuationem quandam adiũ

etiam: priuaº aũt eſt aliqua negaº. Sicut igitur patet ꝙ contrarium includit ꝓuationem: et ꝑ conſequēs negatõnem. Si igitur impoſſibile eſt affirmare ⁊ negare ſimul idem de eodem: ſimiliter impoſſibile eſt contraria ſimul ineſſe eidem ſimpliciter. Sed ſi ambe inſunt hoc erit ſm quid. Ex hoc patet ꝙ contradictio includitur in contrarietate et priuatõne. Et ſimiliter pt dici de relatiue oppoſitis. Sicut eñ nigrum eſt non album: ita filius eſt non pater vt ſic.

Verũ inter ꝯtradictõꝫ nihil eſſe contingit: ſed neceſſarium ē aut dicere aut negare. ¶ Dicit ꝯſequēter. p. ꝙ ſicut cõtradictoria non poſſũt ſimul eſſe vera: ita nihil põt eſſe mediũ intˀ ꝯdictõnē ſed de vnoquoqꝫ neceſſariũ ē affirmare aut negare. Reprobat etiam. p. ī hoc quarto opinionē eracliti ac eius ſeqciuꝫ ponentiũ oĩa ſemꝑ eſſe ī motu: ⁊ iõ nihil eſſe verum. Pro qua opinione ad tã tã demētiam deuenit quidam eius diſcipulus nomine tralus ꝙ opinatus eſt ꝙ non oportebat aliquid verbo dicere ſed ad exprimendũ quod volebat mouebat ſolum digitũ. et hoc ideo: qꝛ credebat ꝙ ꝟitas rei quã volebat enunciare ꝑº tranſiret ꝙ orõ finiretur. Predicte aũt opiniones ex hoc venerũt qꝛ neſciuerũt aliqͣs rationes ſophiſticas ſoluere: Tũ etiam qꝛ voluerũt habere rões demõſtratiuas ad omnia ꝓbanda et maie cuꝫ principij demõſtratõis non ſit demõſtratio. Finaliter ꝓbat. p. ꝙ ad priᵐ phm ſpectat diſputare cõtra negãtes principia aliarum ſcientiarũ. qꝛ oĩa principia firmantur ſuper illud ꝙ affirmatio ⁊ negatio nõ ſũt vera de eodem ſimul: et ꝙ nihil ē mediũ inter illa. Iſta aũt ſũt proprijſſima huic phie prime hoc mõ cũ cõſeqũtur rõnem entis quod eſt huius phie ſubiectum.

¶ Iuxta predicta poſſet dubitari: an intˀ contradictoria cadat medium? Et arguitur ꝙ ſic: qꝛ eſſe et non eſſe ſunt contradictoria: ſed intˀ eſſe ⁊ nõ eſſe eſt medium: ſcꝫ generatio: vt ſecũdo meta. dr̃. ḡ ⁊c̃. Preterea qͣto extrema magis diſtãt: tã to ſunt plura media inter ipa: ḡ ſi infinite diſtant ſũt infinita media inter ipſa: ſꝫ ꝯdictoria diſtant in infinitum: ḡ intˀ contradictoria erũt infinita media. Probatio minoris: qꝛ oĩ finito contingit intelligere maius: ſed non contingit intelligere maiorem diſtantiam qͣ illã que eſt inter contradictoria: quia quecunqꝫ daretur illa caderet ſub contradictõne: ḡ. Preterea inter contradictoria ē mediuꝫ ꝑ abnegationem vtriuſqꝫ extremi: qꝛ ſcutũ cuiº medietas ē alba ⁊ medietas ē nigra nec eſt album nec nigruꝫ. Preterea ſi inter contradictoria nõ eſt aliqđ medium: ergo de quolibet eſt vera affirmatio vel negatio: qđ videtur eſſe falſũ. qꝛ ambe iſte ſunt falſe: omis homo ē albus: et omnis homo eſt non albus: ergo ⁊ anteccedens eſt falſum. Contra. p. in littera. Reſpondeo in iſta queſtione ſic ꝓcedam Primo ponam vnam diſtinctionē. Secundo dicam ad queſtionem. Quantuꝫ ad primum ſit iſta diſtinctio ꝙ mediũ inter aliqua pt eſſe duplex: vel ſm formaꝫ vel ſm ſubiectum. Exemplum primi ī cõtrarijs mediatis croceum que eſt forma media inter album et nigrum. Exemplum ſecũdi in priuatiue oppoſitis: lapis eñ nec eſt cecus nec ē videns. Primuꝫ mediũ ꝑticipat vtrũqꝫ extremũ. Secũdũ aũt dicitur ꝑ abnegationē vtriuſqꝫ extremi: vt patet ex textu huius. ¶ Quantuꝫ ad ſecundũ dico iſtam concluſionē ꝙ cõtradictoria nullo modo hñt mediũ. Hoc ꝓbo ſic: quandocũqꝫ alicui ineſt aliqđ ꝑ ſe: eius oppoſituꝫ nullo mõ põt ei ineſſe nec per ſe nec ꝑ accñs. Illud patet inducendo: ſed contradictioni ineſt ꝑ ſe cauſare medio ſm illud phi ꝓmo poſte. Contradictio ē oppoſitio cuius ſm ſe non eſt medium: ḡ contradictoria nullo mõ hñt medium. ¶ Sed cõtra iſtã dicem arguitur ſic: ꝙ nõ ſit ꝓpe dicta: qꝛ cõuenit cõtrarijs inmediatis que ſm ſe nõ habent medium ſaltē ſm formã. Rñdeo ꝙ dio data ē multiplex eo ꝙ negatõ ñ pt cadere ſupra ly ſm ſe vl̃ ꝑ ſe: vt ſit negatõ ꝑ

ſeitatis: et tũc ſenſus ẽ ꝙ ɔdictio ẽ oppo
ſitio cui non ineſt per ſe habere mediuꝫ:
et ſic nõ capit in hac diffinitõne. Vlꝫ põt
eſſe econuerſo: vt ſcꝫ ly ꝑ ſe vel ſm ſe ca
dat ſupra negationẽ vt ſit ꝑſeitas negati
onis: ⁊ ſic ꝑſeitas affirmat: ⁊ ſic accipit ĩ
iſta diffinitõe: ſenſus eñ eſt: contradictõ
eſt oppõ cui ꝑ ſe ineſt nõ habere mediũ:
et ſic contradictoria nullo mõ hñt medi-
um: ex quo carere medio ineſt eis per ſe.
ſed p̃mo modo ꝓut ꝑſeitas negat: ſic ca-
rere medio ɔuenit cõtrarijs inmediatis
et priuatiue oppoſitis: quatenus carent
medio ſm formam: hoc tamẽ non obſtã-
te habent mediũ ꝑ accñs ſcꝫ ſm ſubiectũ
Nam carere medio non ineſt eis ꝑ ſe vt
ly ꝑ ſe cadit ſuꝑ ly nõ hr̃e medium ⁊ eſt
ꝑſeitas negatõnis. Et iõ nõ repugnat eis
habere mediuꝫ ꝑ accidens modo p̃expo
ſito. ¶ Notandum inſuꝑ ꝙ de ratõe cõ-
tradictionis ſunt duo. ſ. ꝙ alterum nihil
ponat ⁊ alterum neceſſario inſit. Cõtra-
ria autẽ ĩmediata circa ſubiectum aptũ
natum licet habeant vnam iſtarum con-
ditionum ſcꝫ ꝙ alterum ineſt neceſſario
non tñ habent ſecundam: qr vtrunqꝫ eſt
aliquid poſitiuum. ¶ Ad primum dicen
do ꝙ nõ eſſe p̃t capi dupliciter. Vno mõ
ꝓ non ente ſimplr quod ẽ vere purum.
Alio mõ pro ente imperfecto quod ꝑ cõ
parationem ad ens perfectũ reſpectu cu
ius eſt in potentia dr non ens: vt ſemen
reſpectu animalis inde generandi. Pri
mo modo eſſe et non eſſe ſunt contradic-
toria et inter ipſa nullum eſt medium.
Secundo mõ eſſe et non eſſe non ſũt con
tradictoria: ſed ſe habẽt vt priuatio ⁊ ha
bitus: et ſic ſunt termini generationis. ⁊
iſto modo bene eſt medium inter illa: de
quo nota ea que dicta ſunt quinto phiſi-
corum. ¶ Ad ſecundum dicitur ꝙ diſtã
tia eſt duplex: quedam dimenſiua: ⁊ que
dam perfectionis. prima diſtantia eſt ꝓ-
prie dicta ⁊ eſt de genere quantitatis. ſe
cunda vero eſt trãſumptiue dicta. ⁊ trãſ
fertur ad alia vt ad oppoſita. Cum ergo
dicitur ꝙ q̃to extrema diſtant tanto ſũt
plura media inter illa Dicendum ꝙ iſta
maior vera eſt de diſtantia dimenſiua et
tamen minor eſt falſa. qr contradictoria
non ſic diſtant. maior aũt eſt falſa de di-
ſtantia perfectionis. qr contraria imme-
diata maxime diſtant tali diſtantia: ⁊ tñ
nullum habent omĩno medium. Cõtra-
dictoria autem habent hanc diſtantiam
quia vnum eſt priuatio alterius: non au
tem alia de qua ratõ procedit. Ad terti-
um de Scuto dicendum ꝙ non eſt incõ-
ueniens illud ſcutum eſſe album ⁊ nõ al
bũ: qr nõ ẽ ſm idem. Vnum enim cõtra
dictoriorum ineſt ex vna parte: et aliud
ex alia: et ideo neutrum ineſt ſimpliciter
ſed vtrunqꝫ ſm quid. ¶ Contra qr tunc
medium erit inter contradictoria ſicẽ int̃
contraria inmediata. Reſpondeo ꝙ ĩ cõ
trarijs inmediatis datur ſubiectum me-
dium cui neutrum ineſt nec ſimpliciter
nec ſm quid: lapis eñ nec eſt ſanus nec
eger: non ſic de contradictorijs: alterum
enim neceſſario ineſt vel ſimpliciter vel
ſm quid. ¶ Ad vltimum dico ꝙ cõtra-
dictoriorum incomplexorum alterum ſꝑ
dicitur de vnoquoqꝫ dummodo termi-
nus de quo dicitur non accipiatur diſtri
butiue. Ratio huiꝰ eſt quia vni ſuppoſito
poteſt ineſſe vnum et alteri alterum. vñ
neutra illarum eſt vera: omnis homo eſt
albus: et omnis homo eſt non albus.
Contradictoria etiam non predicãtur d̃
quolibet cum reduplicatione. vñ vtraqꝫ
iſtarum eſt falſa homo inquantum hõ ẽ
albus: et homo inquantum homo ẽ non
albus: quia tunc de neceſſitate oĩs hõ
eſſet albus. Similiter etiam contradic-
toria non predicantur de quolibet cuꝫ ꝑ
ſe vt dicit doc. 2. di. primi ſententiaruꝫ.
Vtraqꝫ enim iſtarum eſt falſa homo ẽ ꝑ
ſe albus: homo eſt per ſe non albus. nec
enim albedo nec non albedo per ſe ineſt
homini.

Explicit quartus liber metaphiſice.

Sequitur quintus metaphiſice.

p

Principium dicitur

aliud quidez vnde vtiq3 aliquid. ¶ In pcedenti li. determinauit. p. quid ptineat ad conſiderationē huius ſcientie: hic incipit determinare de rebus quas iſta ſcientia conſiderat. Et primo diſtinguit intentiones nominū que in huius ſcientie conſideratione cadūt. Secūdo incipit determinare de rebus que ſub conſideratōne huius ſcientie cadunt in ſexto libro. Cuiuſlibet aūt ſcientie eſt conſiderare ſubiectum paſſiones et cauſas: ⁊ ideo in hoc quinto pmo conſiderat vīoes nominum que conſignt cauſas. Secūdo q ſignt ſbiectum huius ſcientie vel ptem eius ibi: Vñ dr aliud. Tertio nominū que ſignificant paſſiones entis inquantum ens ꝑfectum ⁊c. ¶ Circa primum primo pōit diuerſos modos principij. Principiuz eñ dicitur qđ eſt primum aut in eſſe rei: ſicut prima pars rei dicitur principium: aut ī fieri rei ſicut cauſe extrīſece vt efficiens et finis: vel intrīſece vt forma et materia dicūtur pncipium: aut in rei cognitione: ſicut ſunt principia demonſtrationum ſeu dignitates. Principia aūt ſeu pmiſſe reſpectu concluſionis habent duplicem cauſalitatem. habent eñ ſe effectiue inquantū concluſio ē virtualiter in pmiſſis: ⁊ hñt ſe vt cā materialis inqtū termi cōcluſionis hñt eſſe in premiſſis. ¶ Conſeqnēter determinat. p. de generibus cauſarum ſcz de cauſa efficiente finali formali et materiali: de quibꝰ ſufficiant que dicta ſunt ſecūdo phiſicorum.

Elementum vero dicitur ex

quo componitur primo inexiſtente. ⁊c. Hic diſtinguit ariſto. hoc nomē elementum dicens q hoc nomen elementū vno mō ſumitur ſtricte: alio mō cōmunius. Elemētū ſtricte ſumptū ē illud ex q res componitur quod inexiſtit compoſito: ⁊ eſt indiuiſibile in plures ptes ſpecie differētibus. elementū quoad primam ptē habet rationē cauſe materialis: quia eſt illud ex quo res componiť. Quoad ſecundam ptem diſtinguitur a priuatione que non inexiſtit rei. Quo ad tertiā partem diſtinguiť a corporibus mixtis q hñt diuidi ſeu reſolui ꝑ alteratōes in ipa elementa quattuor ſpē diſtincta: ſcz ignez aerem aquam terram. Ipſa eñ elemēta non habēt vlterius reſolui in alia ſpecie diſtincta: ſed ſolū in materiā ⁊ formam. materia aūt nullam habet ſpeciem. Ponit etiam ariſto. exemplum de lrīs q ſūt elementa ex quibus diſtinctōnes cōponunť: ⁊ in q̄s reſoluūtur. Ponit etiam exemplum ī demōſtratōibus. prime eñ demonſtratiōes in quibuſlibet ſcientijs ex quibus alia dependent dicūtur elemēta: vt in geometria dr liber elementoruz euclidis. Pōitur aūt elemētum pōt ſumi ꝑ illo quod eſt pnci^m^ in vnoquoq3: et ſic vnitas et punctus pñt dici elementa: ⁊ magis vniuerſale reſpectu minus vniuerſalis.

Natura dicitur vno mō na-

ſcentium generatio. ⁊c. ¶ Diſtinguit vlterius Ariſtotiles plures modos nature. Natura eñ dicitur vno mō mātia. alio mō forma: qr maxime ē principium motus. Alio mō etiā diciť forma totiꝰ: vt ſi dicimus q hoīs natura ē nō ſolū anima ſed humanitas et ſubſtā quam ſignificat dīo. Alio mō diciť de ipa generatione que eſt via in naturam. ⁊ qr terminus generatōis eſt ſubſtā: quedam idō natura etiam intrinſece de qualibet ſubſtantia dicitur.

Neceſſarium dicit ſine quo

¶ Conſequēter ponit ariſtotiles quattuor mōs neceſſarij. primo mō nccriū dr nccriū ſine q aliquid nō pt viuere aut eē q licet non ſit cauſa pncipalis rei: eſt tamen quedam cōcauſa ſicut reſpiratio. et ſi non ſit cā vite: eſt tamē cōcauſa inqn^m^ opatur ad cōtpamentū caloris naturał. Secūdo mō dr neceſſarium ſine q nō poteſt eſſe vel fieri bonum aliquod vł vitari malum: vt bibere medicinā laxatiuam qđ ē nccriū nō q ſine illo aīal eē ñ poſſit ſ3 ad malū expellēdū qđ ē infirmitas. Tertio mō dr nccrium ad qđ q̄s faciendū violenť cogiť. Quarto mō dr nccriū

ꝙ non cōtingit alr̄ ſe habere. ¶ Circa p̄dicta poſſet dubitari an neceſſaria habeant cauſam ſui eſſe. arguit̄ ꝙ ſic: q2 ſecūdo huius dr̄ ꝙ neceſſarioꝝ vel ſempiternorum ſūt cauſe. idē etiā dr̄ hic in littera ¶ Sed cōtra arguit̄ ꝙ nullus effectus ē ſimpliciter neceſſarius. Probatio hui⁹ q2 in cauſis eēntialiter ordinatis prima cauſa cauſāte cōtingēter, omnes alie cauſe cauſant cōtingēter: ſed prima cauſa q̄ ds̄ ē cauſat contingēter: q2 om̄is actō di a dextra ē contingēs: ergo oēs alie cauſe cauſant contingēter. maior patet: ſed minor probat̄: q2 effectus neceſſarius req̄rit cām nec̄riā: et quātū ad eē ⁊ quantū ad cauſare ſic ꝙ deſtructo effectu neceſſario cauſa deſtruitur vt ſtatī3 dicet̄. Si igit̄ p̄ma cā cauſaret aliquem effectū neceſſario ad deſtructionem effectus argueretur deſtructio prime cauſe: et ita eius entitas non eſſet omnino abſoluta et independēs: qđ ē abſurdū. Reſponſio in iſta qtōe: p̄mo quaſdā diſtinctiones declarabo. ſecūdo quoddā dubiū remouebo. tertio ad qtōem rn̄debo. ¶ Quantū ad primum ē iſta prima diſtinctio ꝙ neceſſaria ſunt in duplici drn̄tia: quedā ſūt complexa quedam incomplexa. Exēplū p̄mi: ꝓpoſitio neceſſaria ſiue ſit p̄ncipiū ſiue cōcluſio. Exemplū ſecūdi deus ⁊ intelligētie ſm viā phoꝝ qui poſuerūt eaſ eē quedā nec̄ria. Secūda diſtinctio ē ꝙ nec̄itas ē duplr̄: q̄dā ē nec̄iās ſimplicit̄: ⁊ quedā ē ſm qd. p̄ma dr̄ nec̄itas cōſeq̄ntiꝫ puta qñ tam añs q̄ꝫ cōſequēs ſūt neceſſaria ſm ſe. Exemplū ſi homo ē animal neceſſario ē ſenſibilis. Secūda vocat̄ neceſſitas ꝯñe puta qñ ꝯñs nō ē nec̄rium niſi poſito añte ſic tñ ꝙ tam añs q̄ꝫ ꝯñs ſunt i ſe cōtingētia. exemplū ſi hō currit mouetur. Tertia diſtinctio ſit iſta ꝙ ad h⁰ ꝙ effectus ſit neceſſarius oportet cām eſſe neceſſariā duplr̄ ſcꝫ et in eēndo ⁊ in cauſādo: q2 altero eoꝝ deficiente p̄t effect⁹ nō eſſe. Exemplū ſit a cā b. Si a nō ē neceſſariū i cāndo nec b erit effectus ei⁹ neceſſarius. q2 nō cauſante a nō erit b. Similiter ſi a nō ē nec̄riū in eēndo nec ip̄m b. q2 a nō exiſte nō ē b. Utrūqꝫ iſtoꝝ ē i cōplexis. p̄ncipia em̄ in ſe ſūt neceſſaria: et neceſſario cauſant cōcluſiones: q2 rō cauſe neceſſario cauſantis eſt ꝙ deſtructo effectu ip̄a deſtruitur: ſic eſt de principijs reſpectu concluſionis: q2 ad falſitatē cōcluſionis ſeq̄tur falſitas p̄miſſarū. Quātū ad ſecūdū articulū ē vnū dubium an i rebus ſit aliquis effectus neceſſarius: reſpōdeo ⁊ dico ꝙ ſic ſm viam phoꝝ: quia ſm eos agente nec̄rio ſecunda cā prima neceſſario agit. Poſuerūt enī ordinem et cōnexionē cauſarū neceſſariarū. Nūc ſic in cauſis eſſentialiter ſubordīatiſ vna neceſſario cauſāte alia neceſſario cauſat: ſed cauſe rerū ſūt eēntialiter ordinate et aliqua cā in rebus nec̄rio cauſat: ergo et om̄es alie neceſſario cauſant: et ꝑ conſequēs p̄ma cauſa. Maior patet q2 hec eſt vna drn̄tia inter cauſas eēntialiter ordinatas et accn̄talit̄ ordinatas vt dcm̄ fuit ſecūdo huius. ſ. ꝙ omnes cauſe eēntialiter ordinate neceſſario ſimul currunt ad cauſandum effectū: nō aūt ſic accn̄tlr̄ ordinate. minor patet q̄ntum ad p̄mam ꝑtem ex yppoteſi phoꝝ. et verum ē ꝙ ſt̄ multe cauſe eēntialiter ordinate. Secūda ps minoris patet ex drn̄ia int̄ cauſas naturales et a ꝓpoſito: q2 cauſa natural̄ neceſſario cauſat. Sed cauſa a ꝓpoſito cauſat cōtingēter. ſed tenendo viam theologoꝝ dicitur de incomplexiſ de quib⁹ nūc ē ſermo ꝙ nullus effectus ē ſimpliciter neceſſarius: qđ patet ꝑ rōem in pede qtōnis poſitā: de q̄ materia magis eſt videndū in theologia. nec rō ꝓ phīs cogit quia ſecūda ps minoris ē falſa cum dicit̄ ꝙ aliqua cauſa neceſſario cauſat. Et cuꝫ ꝓbatur ex drn̄tia cauſe naturalis a cauſa in propoſito dicendū ꝙ neceſſitas eſt duplex ſcꝫ ſm q̄d et ſimpliciter. Cauſa ḡ naturalis neceſſario cauſat neceſſitate ſm q̄d et ſub conditione: puta ſi ſit ⁊ approximetur patiēti. Iſta enī cauſatio eſt contingens ſimpliciter: ſicut et ipſa cauſa cōtingenter ē. Dicet enī ignis dum ē neceſſario calefaciat: tamen q2 ignis contingenter eſt ideo ſimpliciter contingens

cauſat. qꝛ aūt cauſa naturalis ſm̄ q̄d ne-
ceſſario cauſat: nō differt a cauſa ſeu agē
te a propoſito: quod licet ſit nō tm̄ neceſ-
ſario cauſat: ſed pōt nō agere ex eo quod
agit ex libertate voluntatis. ¶ Quantū
ad tertium articulū patet ex p̄dictis rn̄o
ad qtōem: cum em̄ nullus effect⁹ ſit ſim-
pliciter neceſſarius: neceſſaria nō habēt
cām ſui eſſe ſm̄ viam theologorū. ¶ Ad
auctoritatē aūt. p. dicendū ꝙ nō eſt reci-
pienda in ꝓpoſito cum repugnet ỽitati
theologie.

**Unum dicitur aliquod ſꝫ ac
cidens aliq̄d ſm̄ ſe ꝓ̄m.** ¶ Poſtꝙ. p. di-
ſtinxit noīa q̄ ſignt cās: h̄ diſtinguit noīa
q̄ ſignt illud qđ ē ſubiēm̄ aliq̄ mō in hac
ſcīa. Et diuidit̄ in duas ptes: primo po-
nit ſeu diſtinguit nomina q̄ ſignant ſub-
iectum huius ſcientie. ſecūdo ea que ſig
nant partes ſubiecti ibi: Adeꝫ dn̄r. Sb
iectū aūt huius ſcīe p̄t accipi vel ſicut cō
muniter in tota ſcīētia conſideratū cuiuſ
modi eſt ens et vnum. vel ſic̄ id de quo
eſt p̄ncipalis intentio vt ſuba. ⁊ ideo p̄-
mo diſtiguit hoc nomen vnū. ſecundo
modo hoc nomen ens. tertio hoc nomē
ſubſtantia. ¶ Circa primum dicit ꝙ v-
num dr̄ dupliciter: ſcꝫ ꝑ ſe ⁊ ꝑ accidens
Dicitur aūt vnum ꝑ accn̄s vel ſm̄ ꝙ ac-
cidēs cōparat̄ ad ſubiēm̄: vt homo alb⁹:
vel ſm̄ ꝙ vnū accn̄s cōparat̄ ad aliđ: vt
album muſicum. Deinde ponit quinq̄
mōs vnitatis ꝑ ſe ⁊ real̄. Prim⁹ eſt quo
aliqua dicūtur vnum cōtinuitate: vt illa
que non diuidūtur in magnitudine l' qu
titate. Secundus modus eſt q̄ aliq̄ dn̄r
vnum ſpecie. Tertius eſt vnum genere
Quartus ē q̄ aliq̄ ſūt vnum dīone: vt tu
nica ⁊ indumentū. Quintus modus eſt
q̄ aliquid penitus eſt indiuiſibile: vt pū-
ctus ⁊ vnitas: talia autē dicūtur maxīe
vnum. quod ꝓbat ex hoc: qꝛ ad hūc mo
dum omēs alij mōi reducūtur: vt ea q̄ n̄
diuidūtur in humanitate vel animalita-
te. ⁊c̄. Ex his aūt modis aliq̄ alij mōi de
riuantur. Plurima em̄ dicūtur vnum ex
eo ꝙ faciunt aliq̄đ vnum: ſicut mlti ho-
mines dicūtur vnum ex eo ꝙ trahūt na
uem. Aliqua etiam dicūtur vnum q̄ña
vnum patiūtur: ſicut multi hoīes ſunt
vnus populus ex eo ꝙ ab vno rege regū
tur: et ſic de ſimilibus.

De proprietatibus vni⁹.

**Uni vero eſſe principiū ali
cui ē numero.** ¶ Ponit q̄ndā ꝓpetateꝫ
ꝯñem dicēs ꝙ rō vnius ꝯſiſtit in hoc ꝙ
ſit principiū alicui⁹ numeri: qđ ex h⁹ ꝓ-
bat: qꝛ vnū eſt prima menſura qua oms
numerus menſurat̄. menſura aūt habet
rationem principij: qꝛ ꝑ menſurā res mē
ſurate cogſcūtur: res autē cognoſcitur ꝑ
ſua ꝓpria principia. Et q̄ patet ꝙ vnuꝫ
eſt principium cogſcēdi in oībus. Di-
cit aūt ꝙ hoc vnum qđ ē principium co-
gnoſcēdi non eſt idem in omib⁹ generi
bus. In vocibus em̄ vnū pri^m et mini^m
eſt littera vocalis. in ponderibus autem
eſt aliqđ minimū qđ ē menſura vt vncia:
vel aliquod huiuſmōi. In motibus vero
eſt prima mēſura motus ſimpliciſſimus
⁊ velociſſimus. ſ. motus primi mobilis.
In omnibus tamen iſtis hoc ē cōmune:
ꝙ illud qđ eſt prima menſura eſt indiui-
ſibile ſm̄ quantitatem vel ſm̄ ſpeciem.
¶ Sciendum autē circa p̄dicta ꝙ eē mē
ſuram eſt ꝓpria ratio vnius ſm̄ ꝙ ē prin
cipium numeri quantitatiui. hoc autē n̄
eſt idem cū vno qđ cōuertitur cū ente: vt
in quarto dictum eſt. Ratō em̄ vni⁹ illa
in indiuiſione conſiſtit: huius aūt vnius
in menſuratōne: que quidem ratio mēſu
re conſeq̄tur rōem indiuiſionis: vt dictū
eſt. Licet aūt ratio menſure conueniat p̄
mo vni quod ē principium numeri: tam̄
ꝑ quādā ſilitudinē deriuat̄ ad vnū in ali
js generibus: vt oñdit ariſt. in decio h⁹.

**Amplius autē alia ſm̄ nume
rum ſūt vnum.** ¶ Ponit phs diuiſionem
vnius que ē logica et intentional̄. Vni⁹
primus modus eſt vnitas numeralis.
Sunt aūt illa vnum numero quoꝝ ma-
teria eſt vna. Secundus modus eſt vni-
tas ſpeciei. Tertius mod⁹ eſt vnitas ge-

neris. Quartus ē vnitas proportionis:
de quibus dicet in ſequentib⁹. ¶ Inſup
p. ex modis vnius accipit mōs multoꝝ:
Unum eñi pticulariter ſumptum ⁊ mul
ta opponūtur: ⁊ vnū genere: et multa ge
nere: ⁊ ideo quot mōis dicitur vnū tot
mōis dñr multa. Uñ ſicut dicit vnū gñe
numero: ſpecie: ⁊c: ſic multa numero: ⁊c
Licet aūt vnū cōtracte ſumptū ſeu ptcu
lariter et multa opponūtur. vt vnū nūe-
ro et multa numero: ⁊ ſic de alijs: nō ta-
men vnum ſumptū in cōi ſeu vl'r ĩmo ſic
multitudo habet aliquā vnitatem ſeu in
diuiſionē: vt dictum eſt pus. ¶ Circa
iſtud capl'm duo ſūt vidēda: et primo qꝛ
. p. dicit ꝙ illa ſūt vnū numero quorum
materia ē vna. Uidendū ē de cā indiui-
duationis. Secundo videndū eſt de ſe-
cunda diuiſione vni⁹. ¶ Quantū ad p-
mum qꝛ in entibus eſt aliquod indiuiſi-
bile in partes ſubiectiuas ſcꝫ indiuiduū
vl' ſingulare: cui ſcꝫ formaliter repugnat
diuidi in plura quoꝝ quodlibet ſit ipſuꝫ
pōt dubitari non quidē de illo p qō for-
maliter ſibi repugnet diuidi: qꝛ ſibi for-
maliter repugnātia repugnat: ſed de il-
lo quo vt fundamento proximo et intrin
ſeco iſta repugnantia ſibi ineſt. Ad cu-
ius euidentiam pono quinqꝫ cōcluſiōes
de mente docto. ſub. di. 3. ſecūdi ſenteñ.
Quarū prima ē natura ſpeciuoca nō eſt
de ſe hoc vel ſingularis. pbatur tum qꝛ
talis ē diuiſibilis in plura indiuidua. tū
qꝛ eſt de ſe vna vnitate minori ꝙ ſit vni-
tas numeralis: vt dcm̄ ē primo hui⁹: et
dicet ſeptio paripli⁹. Secūda ꝯ° eſt hec
Indiuiduatio ſubſtantie nō hꝫ eē p qn-
titatem vel cetera accñtia. pbat qꝛ ſub-
ſtantia ē pōr omī accñte ſeptimo huius:
ḡ ꝯuenit ſubīe p ſe ex rōne ꝙ ſit hec pri⁹
naturaliter ꝙ determinetur aliq̄ accñte.
¶ Sed contra hanc cōcluſionē arguitur
ſic: Quātitas naturaliter pcedit indiui-
duationem ſubīe: ḡ eſt indiuiduū p quā
titatem. conſequentia eſt nota: pbat an-
tecedens: qꝛ gñans pus reqrit materiaꝫ
quantam ꝙ generet: iō naturalr pſuppo
nit qn̄titas marie indiuiduatōi ipſi⁹ ge-
niti. Itē Boe. de tri. dicit ꝙ dr̄ña eſt in
numero accñtiū varietas facit maxime ĩ
loco. ¶ Ad primū dr ꝙ indiuiduatōi ge
niti pſupponit qn̄titas corrupti: ⁊ omīa
accidētia corrupti ordine durātōis: quia
corruptū pexiſtit cū omīb⁹ ptibus ſuis:
ſed ex hoc ñ ſeqtur ꝙ ſit pōritas nature
quantum ad indiuiduationē ſubīe hui⁹
in qua ē qn̄titas. Nam iſta accidēcia cor
rupti que pcedūt ipm genitum ſequitur
ipſam ſubſtantiam in qua ſunt et etiam
iſtam vt ſingularem. et eodem modo ac-
cidentia geniti ſequuntur ſubm genitū.
Unde quantitas non eſt ratio media in-
ter agens et paſſum. Agens aūt natura-
le attingit materiam ſm eſſentiam nudā
vt paſſum ab eodem immediato tranſmu
tatum. ¶ Si arguatur cōtra hoc p auer
roim in libro de ſubſtantia orbis: vbi vi-
detur velle ꝙ maneat quantitas: alioqn
generans generaret de non corpore cor-
pus. ¶ Dicendum ꝙ de eo ꝙ fuit corp⁹
vſqꝫ ad inſtans generationis et hoc qn̄ti
tate ſibi inherente pōt agēs naturale ali
ad quantū alia quātitate generare ĩ iſto
inſtanti eſſe: quia ſicut pt producere ſub
ſtantiam que non prefuit ita pōt pduce-
re omnia accidentia conſequentia ipam

¶ Ad Boecium dicendum ꝙ varietas
accidentium facit varietatem in nume-
ro non cauſalr ſed notificatiue: eo ꝙ di-
ſtinctionem naturalem concomitat vari
etas accidentium. Tertia concluſio eſt
hec: exiſtentia actualis non eſt cauſa in-
diuiduationis. probatur: illud quod pre
ſupponit coordinationem et diſtinctōeꝫ
alterius non eſt ratio diſtinguēdi ipſuꝫ:
ſed exiſtentia vt determinata et diſtīcta
preſupponit ordinationem et diſtinctio-
nem eſſentiarum: ergo ⁊c. ¶ Si dicatur
ꝙ preſupponit determinationem et di-
ſtinctionem aliam ab iſta que eſt ad in-
diuidua: ſed iſtam cauſat.

¶ Contra: In coordinatōne pdicam̄tali
ſunt omnia que pertinent ad iſtam co-
ordinationem circumſcripto quocunqꝫ:
ita ꝙ nihil eſt iſtius coordinationis:

q2 ſm .p. p2io poſte. ſtatus eſt i qlibet pdicamento et in ſurſū ⁊ in deorſū: igitr ſic inuenitur ſupmum in genere cōſiderando illud rōne eē eēntie pcīſe et gña intermedia: ita inuenitur ibi infinitū. ſ. ſingulare abſq3 om̄i exñtia actuali: quod patz euident. q2 hic hō nō plus includit formalr exñtiam actualē q3 homo. ¶ Sz 9 hāc cōcluſionē arguitur: q2 act9 determiat et diſtiguit ſeptio metaphe: ꝗ vltima diſtinctio ē p vltimū actū: ſed vltimus actus indiuiduoꝝ eſt ſm eſſe eē exñtie: q2 quodlibet aliud ab ipō intelligitr in potētia ad ipm. Dico q3 actus diſtinguit eo9 ꝗ eſt actus ſi actus accñtalis diſtiguit accidētalr ſi eēñtial' eēñtialr: ita dico q3 vltima diſtinctio i coordinatōe pdicamētali eſt diſtinctio indiuidualis: et iſta ē per vltimū actū p ſe ptinētē ad coordinationē pdicamtalē: ſz ad hāc nō ptinz exñtia actualis ſed ē vlterioꝛ actus poſterioꝛ tota coordinatōe: ideo ꝯcedo q3 diſtiguit. ꝑ diſtinctōe exñte extra totam coordinationē: q̄ diſtinctio ē aliquo mō accñtalis licet nō ſit de accñtalis: ſequitr em̄ totaz diſtinctionem ſm eē q̄dditatiuū: eo igitur mō q̄ ē actus. Quarta concluſio eſt hec: Indiuiduatio non habet eſſe p materiā nec p formam. ꝓbatur: q2 quecūq3 de quidditate ſpēi ſūt nō cōſtituūt rem i eſſe indiuiduali: materia et forma ſt huiuſmōi: ꝗ ⁊c. Maioꝛ patet: q2 de cui9 q̄dditate ſūt pncipia indiuiduantia ipm eſt indiuiduū ꝑ ſe. Minoꝛ patet ſeptimo et octauo huius. Item de materia ſpecialr arguitr: q2 eadē ē materia in generato et coꝛrupto que tamē nō ſūt idē numero. Item in accidentalibus non eſt materia vbi tamē eſt diſtinctio indiuidualis.

¶ Sed cōtra hanc concluſionem arguitr p2imo de forma: q2 actus diſtiguit ſeptimo huius: forma autē eſt act9: ergo ⁊c. Item de materia q2 illa ſūt vnum numero quoꝛum materia ē vna: quinto hui9. Reſpondeo ad p2imū q3 forma diſtiguit ſpecifice non numeraliter. ¶ Ad ſecūdū dico q3 forma et materia opponūtur relatiue ſecundo phiſi. et quot mōis dicitur vnum oppoſitoꝛum tot modis dr ⁊ reliquum ex p2imo topicoꝛum. Forma autē quantum ad p2eſens ſpectat dicitur dupliciter: vno modo ꝓ forma partis. alio modo pro forma toti9 que eſt ipſa quidditas. Igitur materia coꝛreſpondenter dr dupliciť: q2 quedā ē materia que opponitur forme ptis: et hec ē materia que eſt principium eēñtiale rei cōſtituens cū forma vnum ens per ſe. Quedam ē materia que opponitur forme totius et ipſi quidditati: et p conſequēs ē extra rōem quidditatis rei formaliter: ⁊ hec ē materia que eſt differentia ſeu ꝓprietas indiuidualis que eſt cauſa p2op2ia hecceitatis et indiuiduationis que poteſt vocari hecceitas. Cum ergo dicit ariſto. q3 illa ſunt vnum numero loquitur de mā non p2imo modo ſed ſecundo modo dicta: q̄ congrue vocatur materia quatinus conſtituit rem in eſſe vltimo ſubicibili ⁊ materiali: non aūt in eſſe formali: q2 vt dcm̄ eſt non pertinet formaliter ad formalem quidditatem rei. Et hec quidē expoſitō conſonat littere philoſophi. Subdit em̄ q3 illa ſunt vnum ſpecie quoꝛum ratio ē vna. Ratio quidem ibi ſumitur ꝓ quidditate que dicitur forma reſpectu differētie indiuidual'. Quinta concluſio ē iſta: Unaqueq3 res eſt ſingularis et indiuidualis per aliquam entitatem poſitiuam p ſe determinātem naturaz ad ſingularitatem: que quidem entitas vocatur differentia indiuidualis vel hecceitas. ꝓbatr concluſio: q2 om̄is drñtia drñtium reducitur ad aliqua p2imo diuerſa: alioquin non eſſet ſtatus in differentibus: ſed indiuidua p2op2ie differunt: quia ſunt differentia et aliciiſidē entia: ergo eoꝝ differētia reducitur ad aliqua p2imo diuerſa. Iſta p2imo diuerſa non ſunt naturalr in illo et in iſto: Nam in natura conueniunt: ergo pter naturam in hoc et in illo ſūt aliqua quibus hoc et illō differūt: ſz hec nō ſunt aliqua extrīſeca nec materia nec forma: vt dictum eſt: ergo erunt aliquę entitates poſitiue per ſe determinātes naturam. ¶ Ad cuius euidentiam

Sciēdū q̄ iſta entitas a qua eſt iſta vnitas pfecta poteſt declarari p ſile ad entitatē a qua ſumit dr̄ia ſpeciuoca. Dr̄ia q̄dē ſpeciuoca ſiue entitas a qua ſumitur poteſt cōpari ad illud qð eſt infra ſe vel ad illud q̄ eſt ſupra ſe: vel ad illud qð eſt iuxta ſe. Prime dr̄ie ſpeciuoce vel li entitati ſpeciuoce repugnat p ſe diuidi in plura eſſentialiter ſpē vel natura diſtincta: ꝛ p hoc repugnat toti cui⁹ entitas iſta eſt p ſe po:ita in ꝑpoſito huic entitati indiuiduali repugnat primo diuidi in quaſcūq̄ ptes ſubiectiuas: ꝛ per ipſam repugnat talis diuiſio p ſe toti c⁹ iſta entitas eſt ps. Et tm̄mōdo eſt differentia in hoc q̄ illa vnitas nature ſpeciuoce minor eſt vnitate iſta: ꝛ ꝑpter h⁹ illa nō excludit illā diuiſionē q̄ eſt ſcđm ptes ſubiectiuas: ſed tm̄ iſtā diuiſionē q̄ eſt ptiū eſſentialiū. iſta aūt excludit oēm Et ex hoc ſatis cōfirmat ꝑpoſitū quia ex quo quecūq̄ vnitas minor iſta vnitate habet entitatē ꝓpriā quā p ſe cōſequit nō videt ꝓbabile q̄ iſti vnitati pfectiſſime negat ꝓpria entitas quā cōſequitur. ¶ Scđo dr̄ia ſpeciuoca poteſt comparari ad illud qð eſt ſupra ſe. Circa qð ſciendum q̄ iſta realitas a qua ſumitur dr̄ia ſpeciuoca eſt actualis reſpectu illius realitatis a qua ſumit genus vel ratio generis: ita q̄ hec realitas nō ē formaliter illa alioq̄n in dīone eſſet nugatio. Et quādoq̄ iſtud cōtrahens eſt aliud a forma a qua ſumitur rō generis q̄n ſcꝫ ſpecies addit rem aliquā ſupra naturā generis: quādoq̄ tm̄ nō eſt res alia ſꝫ tm̄ alia formalitas vel ↄceptus ali⁹ formalis eiuſdē rei: ꝛ ſcđm hoc aliqua differentia habet cōceptū ſimpliciter ſimplicem. alia nō vt dictū eſt tertio h⁹. Quātū ad iſtud realitas indiuidui eſt ſimilis realitati dr̄ie ſpeciuoce ī hoc q̄ eſt quaſi actus determināſ realitatē ſpeciei q̄ſi potentialē: ſicut realitas ſpeciei eſt act⁹ determināſ realitatē generis: Sed in hoc eſt diſſimilis q̄ꝛ iſta nūq̄ ſumit a forma addita: ſed ꝑciſe ab vltima realitate forme. Quo ad aliud etiam eſt diſſimilitudo q̄ꝛ realitas ſpeciuoca cōſtituit cōpoſitū cui⁹ eſt pars in eſſe q̄dditatiuo q̄ꝛ ipſa eſt entitas quedam q̄dditatiua: iſta aut realitas eſt prīo diuerſa: indiuidualis ab omni entitate q̄dditatiua. qð ꝓbat ex hoc quia intelligēdo q̄cūq̄ entitatem q̄dditatiuā: loquēdo de q̄dditatiua entitate limitata cōis ē multis nec repugnat ſibi dici de multis quorū qðlibet ē ipſm: ergo iſta entitas que de ſe ē hec eſt alia entitas ab illa entitate q̄dditatiua: nō poteſt ergo cōſtituere totū cuius eſt pars in eſſe q̄dditatiuo: ſed in eē alterius rationis. Et q̄ꝛ apud phi. frequēter quidditas dr̄ forma: vt quto metaphiſice ꝛ ſeptīo: vt hūanitas ē forma nō alteri⁹ ptis cōpoſiti: ſed toti⁹: iō omnis realitas ſpeciuoca cōſtituit in eē formali. i. in eſſe q̄dditatiuo Realitas aūt indiuidui cōſtituit ꝑciſe in eſſe materiali hoc eſt in eſſe cōtracto. ¶ Tertio aūt cōparādo differentiā ſpeciuocā ad illud qð eſt iuxta ſe ſcꝫ ad aliā differentiā ſpeciuocā Sciendū q̄ licꝫ quādoq̄ poſſet eſſe nō primo diuerſa ab alia ſicut ē illa entitas que ſumit a forma tm̄ vltima differētia ſpeciuoca eſt prīo diuerſa ab alia illa ſcꝫ que habet cōceptum ſimpliciter ſimplicem. Et quo ad hoc dico q̄ dr̄ia indiuidualis aſſimulat dr̄ie ſpeciuoce q̄ꝛ omnis entitas indiuidualis eſt prīo diuerſa a q̄cūq̄ alia. ¶ Et ex hoc pꝫ rñſio ad iſtā obiectionē: obicit eñ q̄ hec entitas ꝛ illa ſūt eiuſdē rōnis aut nō: ſi ſic: ḡ pōt ab ea ꝛ ab alia abſtrahi aliqua entitas ſpeciuoca: ꝛ de iſta querēdū eſt p quid cōtrahit ad iſtā entitatē ꝛ ad illaꝫ: ſi de ſe pari rōne potuit eſſe ſtatus in natura lapidis: ſi per aliud ḡ ꝓceſſus ī infinitū. Si alterius rōnis ḡ ↄſtituta erūt alterius rationis: ꝛ ſic nō erūt indiuidua eiuſdē ſpeciei. ¶ Rñdeo dr̄ie ſpeciuoce vltimate ſūt primo diuerſe ꝛ iō nihil vnū ab eis pōt abſtrahi nō tm̄ ꝑpter hoc ſequit q̄ ↄſtituta ſint ꝑmo diuerſa ꝛ nō alicui⁹ vni⁹ rōnis. Aliqua eñ equalit diſtingui poteſt intelligi dupliciter vel q̄ꝛ equaliter impoſſibilia q̄ꝛ ſi nō poſſūt

ineſſe eidem vel q: equaliter ĩ nullo cõ
ueniunt. Et primo modo verũ eſt ꝙ di=
ſtincta ſunt eque diuerſa: ſicut ipa diſtin
guẽtia: nõ eñ poſſunt diſtinguẽtia eſſe
impoſſibilia ꝗn etiã diſtĩcta ſunt ĩcõpoſ
ſibilia. Scđo modo vĩr ẽ impoſſibile q:
diſtincta nõ ſolũ includũt diſtinguẽtia
ſed aliud aliud quod eſt quaſi potenti
ale reſpectu diſtinguẽtiũ: ⁊ tamen diſtĩ
guentia in eo nõ ꝯueniũt: ſicut rñſum ẽ
de differẽtijs prio diuerſis: ita rñdeo đ
entitatibus indiuiduantibꝫ que ſunt ꝑ=
mo diuerſe. Sicut ẽ iſte entitates ſunt
ſimpliciter ĩcõpoſſibiles: ita indiuidua
habentia iſtas entitates. ¶ Et ſi queras
que eſt iſta entitas indiuidualis a qua
ſumiẽ differẽtia indiuidualis: eſt ne for
ma materia vel ꝯpoſitũ. ¶ Dico ꝙ non
ſed eſt vltima realitas entis qđ eſt mate
ria vel forma vel cõpoſitũ: ¶ Et ſi argu=
as ꝙ omne indiuiduũ in quo eſt natura
ſingularis tũc erit cõpoſitius ipa natura
Dico ꝙ cõpoſitio põt intelligi ꝓprie ꝓ
ut eſt ex re actuali ⁊ potentiali: vel minꝰ
ꝓprie ꝓut eſt ex realitate actuali ⁊ potẽ
tiali in eadẽ re. primo mõ nõ eſt indiui=
duũ cõpoſitũ reſpectu nature ſpeciuoce
q: nullam rem addit neq; materiã neq;
formã neq; cõpoſitum. Scđo modo ẽ ne
ceſſario cõpoſitũ: q: iſta realitas a qua
ſumiẽ differẽtia ſpeciuoca eſt potẽtial̃
reſpectu illiꝰ realitatis a qua accipiẽ dif
ferentia indiuidualis ſicut ſi eſſent res ⁊
res: nõ eñ realitas ſpeciuoca ex ſe habet
vnde ꝑ idemptitatem includat illã indi
uidualem: ſed tãtũ aliqđ tertiũ includit
ambo iſta ꝑ idemptitatẽ: ⁊ hec eſt talis
cõpoſitio qualis nõ poteſt ſtare cum ſim
plicitate diuina Illa eñ nõ tm̃ nõ cõpa
tiẽ compoſitionẽ rei actualis et potentia
lis: ſed neq; realitatis actualis cũ potẽ=
tiali. Comparando eñ qđcunq; eſſenti=
ale in diuinis ad qđcũq; eſſentiale ẽ for=
maliter infinitũ. Et ideo ex ſe habet vn
de ꝑ idemptitatem includat qđcunq; qđ
poteſt ſecum eſſe. Sʒ in propoſito neq;
entitas ſpeciuoca includit ꝑ idẽptitatẽ
entitatem indiuidualem nec ecõuerſo:
ſed aliquod tertiũ cuiꝰ iſta ambo ſunt ꝗ
ſi ꝑ ſe partes includit ambo iſta per ide
ptitatem. ⁊ hoc de primo articulo.

¶ Quantum ad ſcđm articulum videẽ
ꝙ ſcđa diuiſio vnius non ſit bene aſſig=
nata vel quia eſt eadem cũ prima vł alia
Non eadẽ quia eſſet inſufficiens: cũ pri
ma habeat quinq; membra: ⁊ iſta quat
tuor tm̃: nec eſt alia: quia duo mẽbra hu
ius diuiſionis coincidũt cũ duobus alte
rius diuiſionis. ſ. vnum genere ⁊ vnum
ſpecie. Cõtra. p. ĩ littera. ¶ Reſpõdeo
ad hanc queſtionẽ ẽm ſco. in. 5. lib. Di
co duo Primum eſt: ꝙ iſta diuiſio eſt
ẽm intentiones loicas ⁊ fundamenta in
theologia: Prima aũt diuiſio eſt ẽm fũ=
damenta realia: et ideo modi ſcđe diui=
ſionis fundanẽ ſup modos prime diuiſi
onis eodẽ modo quo intentiones fundã
tur in rebus: ⁊ ideo prima diuiſio diciẽ
realis ⁊ ſcđa logica. ¶ Scđm dictum ẽ
ad ſufficientiam ſcđe diuiſionis declarã
dam que ſic haberi poteſt: quia intelle=
ctus intelligens aliquid ſub ratiõe vni=
us aut intelligit illud ſub ratione incõ=
municabiſ aut ſub rõne cõicabilis aut ꝑ
dicabilis. Si primo modo ſic eſt primꝰ
modus. ſ. vnũ nũero. ſi ſcđo modo: aut ẽ
cõicabile ꝑdicabile de pluribus differẽ=
tibus numero ⁊ tunc eſt vnitas ſpeciei:
aut de pluribus differentibꝰ ſpẽ ⁊ ſic eſt
vnitas generis. Ultra aũt vnitatem iſtã
vel ſimilẽ: qđ dico ꝓpter vnitatẽ entis
qđ nõ eſt ꝓprie nec ſpẽs nec genus. nõ
eſt inuenire aliquẽ vnũ cõceptum ꝑdica
bilem de pluribus ꝑdicatione quiddita
tiua: tamẽ ꝯparando vnũ ꝯceptũ cõiſſimũ
alteri cõceptui cõiſſimo vel ſimiliter ſe
habendo reſpectu ſuorum inferiorũ in ꝑ
dicando in quid de eis inueniẽ vnitas
ꝓportionis: ⁊ ſic eſt diuiſio ſufficiens.

¶ Sed contra primum dictũ inſtatur q:
hec diuiſio ſcđa datur ẽm logicas inten
tiones ſeu ẽm fundamenta intentiona=
lia ergo quot eſſent fundamenta intenti
onalia: tot eſſent vnitates ⁊ ecõuerſo: ſʒ
hoc eſt falſum: quia plura ſunt fundamẽ
ta intentionalia ꝙ̃ quattuor: ſcʒ genus

ſpecies differentia ꝓpriũ et accidens.
Preterea ſi ſic: iſte vnitates erunt nihil
quod videtur falſũ: probatio cõſeq̃ntie
quia omne ens minus ente rationis eſt
omnino non ens: ſed paſſio fundata in
ente rationis eſt minus ente rationis:
quia omnis paſſio eſt minoris entitatis
q̃ ſubiectũ ergo iſte vnitates fundate ſu
per fundamenta intentionalia erunt nõ
ens et nihil. ¶ Contra ſecundũ dictum
Arguitur q2 repugnat primo dicto quia
duo membra non ſunt accepta ſm fun-
damenta intentionalia: vnum eſt qu an
tum ad primum modũ ſm quẽ dicitur
vnum numero cuius materia eſt vna: ſ3
materia non eſt ens rationis: ſed ens re
ale. Scdm membrum eſt quantũ ad q̃r-
tum modum q̃ aliqua eſt ꝓportio nul-
lo intellectu exiſtẽte quia ſimiliter ſe ha
bent octo ad quattuor et ſex ad tria: er
go vnitas ꝓportionis non cauſatur ab
intellectu: ſed iſte rationes nõ cogunt.
¶ Ad primum reſpondet q̃ iſta diuiſio
vnius datur ſm q̃ vnitas intentional'
fundatur in quocunq; cõſiderato vt q̃d:
ſed p̃dicabilia in quid non ſunt niſi duo
enumerata: alia autem de quibus inſta
tur predicãtur in quale. ſ. differentia ꝓ-
prium ⁊ accidens. ¶ Ad ſecundum di-
cendum q̃ ſicut eſt dare gradum in enti
bus realibus ſic eſt dare in entibus ra-
tionis: et ideo maior eſt falſa. non enim
oportet q̃ quicquid eſt minus ente rati
onis ſit non ens: ⁊ nihil quia licet illa
res rationis que ſubicitur alteri rei ra-
tionis ſit magis res aliquo modo nõ tñ
ſequit̃ ex hoc q̃ res fundata ſit nihil ⁊c̃.
¶ Ad aliud cõtra ſcdm dictã exponit̃ p̃
mũ mẽbrũ de quo inſtat̃ ſic q̃ vnum nu
mero dicit̃ q̃d nõ p̃dicatur de pluribus
⁊ hec eſt vnitas ſingularis: et ſic funda
mentum vnius eſt ſingulare quod ẽ fun
damentũ intentionale ꝓbatio huius q2
vniuerſale et ſingulare referuntur adin
uicẽ: ſed vniuerſale eſt intentionale: er
go ⁊ ſingulare: quia ſimul ſunt natura.
Res autem prime intentionis ⁊ ſecũde
non ſunt ſimul natura. Cõfirmat̃ illa ex
poſitio p̃ illud quod habetur tertio hu-
ius vnum numero dicere aut ſingulare
nihil differt. Illa autem notificatio vni-
us numero quã ponit hic ariſto. vz3 q̃
illa ſunt vnum numero, quorum mate-
ria eſt vna non eſt diffinitio ꝓprie loq̃n
do vnitatis numeralis cum ens ſecũde
intentionis qualis eſt vnitas iſta nõ dif
finiatur p̃ ens prime intentionis cuiuſ-
modi eſt materia etiam accepta ꝓ dñia
indiuiduali. Sed illa notificatio eſt que
dam deſcriptio ſeu circũlocutio p̃ cõuer
tibilia. Nam omne vnũ habet talem ma
teriam vnam et econuerſo. ¶ Ad aliud
de proportione dicẽdum q̃ duplex po-
teſt eſſe ꝓportio. Vno modo ſm funda
menta realia ſicut in numeris. Alio mo
do ſm fundamenta intentionalia ſicut
in p̃dicari et ſubici. prima poteſt eſſe ſi-
ne intellectu et de iſta arguit ratio. Se
cunda non poteſt eſſe ſine intellectu cũ3
p̃dicari ⁊ ſubici p̃tineant ad actum in-
tellectus ⁊ d̃ iſta loquitur hic phi. quia
predicata, habent proportionem hanc
in predicando in quid de contentis ſub
ipſis. ¶ Ad primum dicitur q̃ ſecunda
diuiſio eſt alia a prima nec coincidũt: q2
vnitas diuiſa primo eſt realis: ſed diui-
ſa ſcdo eſt intẽtionalis ⁊ ſimiliter ſe ha-
bent fundamenta correſpõdenter et ſic
vnum ſpẽ ⁊ vnum genere nõ coincidũt
nec cõueniũt hic ⁊ ibi. ¶ Ad cui⁹ euidẽ
tiã eſt ſciendũ q̃ ſicut iã dictũ eſt in pri-
mo libro ⁊ amplius diceret in ſeptimo:
omnis vnitas cauſata ab intellectu ha-
bet vnitatẽ in re a qua originatur ſicut
ignis generat ignẽ qui eſt idem ſibi ſpe
cie etiã nullo intellectu exiſtente ⁊ pro
tãto ꝯcedit̃ iſta generatio vnica eẽ: ⁊ ex
illa vnitate in re mouet̃ intellectus ad
inueſtigandum vnitatem intentionale3
et hec vnitas realis eſt ĩ membris diui
ſionis prime. Unitas autẽ rõnis q̃ fũdat̃
in illa vnitate eſt in ſecunda diuiſione.
Licet aũt vnũ p̃mo mõ dictũ ſit vniuocũ
in ſe quo ad ſuos modos: et ſimiliter
vnum ſcdo modo dictum quo ad ſuos
modos: tamẽ vnũ ſcdo modo diuiſũ eſt

uocē dr ab vno pᵒ diuiſo. Sicut eī enti reali et enti rationis nihil eſt cōe reale: vt dictū eſt quarto huiᵒ: ſic vnitati reali ⁊ vnitati itētionali nihil ē cōe vniuocū

Ens dicit aliud quidē ſm ſe

id autē ſm accidens. ¶ Hic .p. oſtēdit quot modis dicit ens. Et primo modo dicit ꝙ ens dicit dupliciter ſcʒ p ſe ⁊ p accidens. ¶ Circa qđ ſciendū ꝙ illa diuiſio non eſt eadē cū iſta diuiſiōe qua diuidit ens in ſubſtātiā ⁊ accidens: qđ ex hoc ptʒ qꝛ ipſe poſtmodū ens ſm ſe diuidit in decē pdicamēta quoꝝ nouē ſūt de genere accidentis: ens igit ſubſtātia dicit ⁊ accidens ſm abſolutā entis conſiderationē ſicut albedo in ſe cōſiderata dicit accidens ⁊ homo dr ſubſtātia. Diuiſio autē entis ibi ſm ſe ⁊ ſm accidens attendit ſm ꝙ aliquid pdicat de aliq p ſe vel p accidēs. ¶ Dicit aūt ari. ꝙ ens ſm accidens dicit tripliciter. Uno modo quādo accidens pdicat d ſubiecto vt homo eſt albus. Scđo modo ſm ꝙ ſubiectū pdicat de accidente: vt albū eſt hō Tertio mō ſm ꝙ accidens pdicat d accidente: vt muſicᵒ eſt albus. In iſtis aūt tribus modis entis p accidēs ptʒ ꝙ ens p accidens eſt aggregatū ex rebᵒ diuerſorum generū. ¶ Diuidit vlterius ens in decē pdicamēta de quoꝝ diſtinctiōe dicet in ca. de ad aliquid. ¶ Diuidit cōſequenter p. ens in ens in potentia ⁊ in actu ſicut frumentuʒ dū eſt in herba eſt ens in potentia: dum autem eſt pfectuʒ eſt ens in actu. ¶ Deinde oſtendit ari. quot modis dicit ſubſtantia quorum ꝓ nunc duo ſufficiant: vno modo eī ſubſtantia dr ꝓut ſubſtat accidētibus: ⁊ ſic eſt pdicamētū diſtinctū ab accidētibus Alio modo ſumit ꝓ qualibet rei eſſentia ſeu quidditate: ⁊ ſic non eſt predicamētū diſtinctum ab alijs.

Eadem vero dicuntur.

¶ Poſt p. diſtinxit nomina que ſignāt ſubiecta huiᵒ ſcientie diſtinguit nomīa que ſignāt ptes eoꝝ: et primo ſignat nomina que ſignant ptes vnius. Unde dicit ꝙ partes vnius ſunt idem qđ ē vnū in ſubſtantia ⁊ ſimile quod eſt vnum in qualitate ⁊ equale qđ eſt vnū in quantitate. Sic ecōuerſo ptes multitudinis ſūt diuerſuʒ: diſſimile: ⁊ inequale. Dicit aūt ꝙ idemptitas ē vnitas vel vnio quedā ⁊ hoc dupliciter: qꝛ vel ex eo ꝙ illa que dicunt eſſe idē ſunt plura ſm eſſe: ſed tn̄ dicuntur idē inquātū in aliquo vno cōueniūt vt in genere vl ſpecie: ⁊ talis idēptitas eſt relatio realis. Alio modo qꝛ ſunt vnū ſm eſſe: ſed intellectus vtitur eo vt pluribus ad hoc ꝙ intellectionē intelligat. Nam nō poteſt relatio intelligi niſi inter duo extrema ſicut cū dicit aliqđ eſſe idē ſibi ipi: tunc eīn intellectᵒ vtitur eo qđ eſt vnū ſm rem vt duobus alias eiuſdē ad ſeipm relationē deſignare nō poſſet. Unde patet ꝙ cū ad relationē realem requirat ꝙ extrema ſint realiter diſtincta relatio idēptitatis eiuſdē ad ſe nō ē realis ſed rōnis tm̄.

Diuerſa vero ⁊c.

¶ Tractat inſuper ariſto. de diuerſo et differenti. Circa qđ notandū ꝙ diuerſa ⁊ differentia aliquādo ſumuntur large ⁊ ſic vnum ſumitur pro reliquo Sicut eīn dicimus diuerſa genere ſpecie vl diuerſa numero ſic ⁊ differentia nūero ſpecie vel genere. Alio modo ſumunt ſtricte ⁊ ſic differunt adīuicem: quia illa eī que ī nullo quidditatiue ꝯueniūt vt vltime differentie dicūtur primo diuerſa nō tamen dicuntur differentia: quia vt hic dicit p. differentia ſunt aliqua idem entia id eſt ī aliquo ꝯuenietia: vt homo equᵒ que licet differant p rationale ⁊ irrationale conueniunt tamen in aīali. ¶ Qꝛ vero oppoſita continentur ſub differenti vel diuerſo: ideo ariſto. ponit quattuor ſpecies oppoſitionis. quarū ſufficientia poteſt ſic haberi: qꝛ oppoſita vel ponunt ſe eſſe vel excludunt ſe. Si primo modo ſic ſunt relatiua que ratione mutue dependentie ſimul ſunt ⁊ nō ſūt nec pñt eſſe ſine inuicē. Si ſcđo mō vel vtrū ꝙ extremum ponit aliquid vel nihil.

Si vtrūq; ponit aliquid ſic ſunt ꝯtraria q̄ ſub eodē genere dicunt duas naturas poſitiuas maxime diſtātes. Si vero vtrūq; nō eſt aliquid poſitiuū ſed alterū negatiuum: vel eſt negatio ſimpliciter ⁊ ſic ſunt cōtradictorie: vel eſt negatio in ſubiecto determinato ⁊ apto nato: ⁊ ſic ſunt priuatiua oppoſita. ¶ Quia aūt dicit ſup̄ ſup̄ p. ꝙ duo accidentia drña tm̄ numero nō poſſunt eē ī eodē ſubiecto: ideo ad huiꝰ declarationē pono tres ꝯcluſiōes.

¶ Prima cōcluſio eſt iſta: nō includit ꝯdictionē duo accidentia intenſiōalia differentia ſolū numero eē in eodē ſubiecto hec cōcluſio ſic oſtendit: q2 in eadē parte medij: ⁊ in eodē oculo ſunt multe ſpecies eiuſdē ſpeciei que differūt ſolū numero: ergo duo accidētia intēſiōalia ſolo numero differētia eſſe in eodē nō includit cōtradictionē. ꝯñā eſt euidens q2 huiōi accidentia ſunt quedā entia intētionalia ſm̄ cōem modū loquēdi: añs ꝓbat q2 ſi ponant multa alba ī medio oculus in quocunq; puncto medij exiſtens pōt videre ipſa: ergo poteſt habere ſpēs ipſoꝝ et diſtincte videt ea: ergo habet diſtinctas ſpecies Silr in virtute imaginatiua ſunt due ſpecies eiuſdē ſpeciei. qđ ꝓbat p̄ eandē rōnē Rñdet ꝙ nō in eadem parte medij ſunt ſpecies illius albi ⁊ huius ⁊ ſimiliter dicit de oculo q2 ſunt in diuerſa parte oculi. ¶ Cōtra ponat hic vnū album tm̄ ſcʒ omnū ſpecies iſtius erunt in toto medio illuminato q̄ntū durat virtus eius: ponat etiā aliud albū tunc ſpecies eiꝰ erit in eadē p̄te medij cū ſpecie alteriꝰ albi: vel ſequit ꝙ illud aliud nō videbit ab oculo diſpoſito cū ſm̄ te nō poſſit gignere ſpeciem ſuaʒ qđ ē manifeſte cōtra ſenſuʒ. ¶ Diceres ꝙ gignēdo ſpeciē ſuā corrūpit ſpeciem alterius albi. Contra pono ꝙ ſit debilius illo aut ergo erit ſimul ſpēs eiꝰ cum ſpecie alteriꝰ aut corrūpet vt dicis: ſed nō poteſt corrūpere cū ſit debiliꝰ ex ypotheſi: ⁊ ſic p̄ꝫ ꝙ ille ſpecies plures erunt in eadē p̄te medij. Similit̄ ꝓbat ꝙ ſint in eadem parte oculi: vel fantaſie q2 ſi nō organū viſus vel fantaſie cū ſit p̄uū quātitate cito eſſet occupatū ſpeciebus puta duabꝰ vel pluribꝰ: ⁊ tūc non poſſet ſentire đ nouo aliqđ obiectū p̄ſentatū cū ſpecies recipi nō poſſent in organo viſus vel fantaſie. Sed illud ꝯñs eſt manifeſte cōtra ſenſum: ergo ⁊ illud: ex quo ſequit eſt falſum ⁊c̄. ¶ Scđa cōcluſio ſit hec: nō eſt impoſſibile duo accidētia relatiua realia drña ſolum nūero eſſe in eodē: hoc oſtendit ſic: vnus pater habet multos filios: ergo in eodē ſunt multe relationes reales puta plures paternitates que ſunt eiuſdē ſpeciei. ꝓbatio cōſequētie: q2 pater p̄ hāc paternitatem nō refert ad omnes filios: q2 cum deſtructo hoc filio: deſtruat hec paternitas: ſi p̄ eandem ⁊ aliū filiū refert exiſtēte alio filio eſſet hec paťnitas q2 relatiōes mutue ſimul ſunt ⁊ nō ſunt: ergo hec paternitas ſimul erit ⁊ non erit ꝙ eſt ꝯdictio manifeſta. ¶ Tertia cōcluſio ſit iſta: impoſſibile eſt duo accidentia realia educta de poťa materie p̄ motū naturalem drña ſolū numero eſſe in eodē: hoc oſtēdit ſic: motus nō eſt niſi in mobili ſicut diſpoſitio oppoſita forme introducende vt ꝯria vł media q2 omnis motus ē int̄ cōtraria vel media ex q̄nto phoꝝ: Sed ſi agens inueniat in mobili formā eiuſdē ſpeciei: forme ab eo inducende nō inuenit ipm̄ ſub diſpoſitione oppoſita: ergo nō mouet ipm̄ ſimpliciter inducens aliam formā. ſed augebit formā p̄exiſtētem ī mobili. ſm̄ hanc cōcluſionē intelligit pħs auctoritatē p̄dictam.

Priora et poſteriora dicūt

¶ Poſtꝗ̄ ariſt. diſtinxit nomina que ſignant p̄tes vnius: hic diſtinguit nomīa ſignātia ordinē ſcʒ prius ⁊ poſteriꝰ. vnū eñ quendā ordinē importat eo ꝙ vnuʒ eſſe eſt principiū eſſe: vt dictū eſt prius. Et circa hoc duo facit. Primo aſſignat cōem rationē prioris ⁊ poſterioris. Secūdo diſtinguit diuerſos modos prioris ⁊ poſterioris. Dicit ergo ꝙ ſignatio prioris dependet a ſignatiōe principij. nā

principiũ in' quocunqȝ genere eſt illud qd eſt primũ in genere illo ſiue ſit primũ ſm locũ ſiue pfectionẽ vel tẽpus ⁊ ſic de alijs. Primus ḡ dicit illud qd eſt ppin quius alicui determinato pncipio. ¶ Ad cui⁹ euidentiã ſciendũ q illa diffinitio prioris aliter cõuenit prioribus eſſentialiter ordinatis aliter accidẽtaliter ordinatis. Nã in eſſentialiter ordinatis ẽ vera dependẽtia poſterius ad primũ ſimpliciter. Nõ aũt ſic eſt ĩ accidẽtaliter ordinatis: ſed accidit huic reuolutioni celi q alia pceſſerit. Nã potuiſſet fuiſſe tẽp impoſſibile q prima nõ fuiſſet. Igitur in eſſentialiter ordinatis dicit prius reſpectu alicuius primi ſimpliciter a quo vno pmo ſunt ⁊ dependent oĩa. Sȝ ĩ accidentalit ordinatis nõ eſt prius reſpectu alicui⁹ pmi ſimpliciter: ſed p cõparationẽ ad aliqd primũ nõ ſimpliciter ſed ſm quid: vt reſpectu illi⁹ qd ponit ec pmũ. Unde cum ptes tpis ſint accidentaliter ordinate: vt dictũ eſt: dato q tẽp⁹ eſſet eternum in tpe nõ eſſet pmũ ſimpliciter ſed ſm quid: ita q prius in tpe et primũ ſunt ex aſſignatiõe noſtra. ¶ Secũdo modo dicendũ de modis prioritatis. Circa q ſciendũ q qnqȝ modi prioritatis a phis ⁊ theologis reperiunt ſcȝ prioritas tẽporis: ſitus: nature: pfectionis: ⁊ origis: Prioritas tpis eſt q̄ vnũ eſt pus alio ſm tẽpus: vt adam eſt prior noe. Prioritas aũt ſitus eſt qua vnũ pcedit aliud ſm prioritatem locaлẽ Prioritas ṽo nature: eſt a qua nõ ↄuertitur ↄña ſubſiſtendi. Eſt aũt ↄña ſubſiſtendi quãdo arguit de eſt ſcdo adiacente ad eſt ſcõm adiacens. Dicit aũt ẽ ſcõm adiacens qñ non ponit pdicatum in ppoſitione vt homo eſt. Dicitur vero eſt tertium adiacens quãdo ponitur pdicatum: vt homo eſt albus: Sic igitur animal eſt p⁹ natura homine quia bene ſeqtur homo eſt: ergo animal eſt: ⁊ nõ econuerſo: et pars toto. Item alio modo p⁹ natura dicit qñ cõuertitur ↄña ſubſiſtendi et vnum eſt cauſa alteri⁹ vt ſubiectũ eſt p⁹ paſſione natura: qr ẽ quaſi cauſa paſſionis cũ paſſio pullulet a principio ſubiecti. ¶ Et ſi arguatur q vnũ relatiuũ eſſet p⁹ natura ſuo correlatiuo: vt pater filio cũ ſit eius cauſa: ⁊ ↄuertat ↄña ſubſiſtendi. Rñdeo q quãtũ ad abſoluta nõ ſunt correlatiua. Tertio modo p⁹ natura alio poteſt dici illud q pſupponitur ei: ⁊ ſic actus intelligendi poteſt dici p⁹ natura actu voluntatis: quia ſm Auguſtinũ nihil volitũ niſi cognitum. Quarto modo p⁹ natura põt dici p⁹ naturali intelligentia ſicut ecõtra exponit cõiter de relatiuis q ſunt ſimul natura id ẽ naturali intelligentia. Prioritas pfectionis dicit qua vnũ eſt pus alio ſm pfectionẽ: vt ſubſtãtia ẽ prior accidẽte. ¶ Prius origine dicit qd denoiat ab origine actiua: ſed poſteri⁹ origine dicitur qd denominat ab origine paſſiua. vnde pducens generãs ⁊ mouens ſunt p⁹ pducto generato ⁊ moto: Eſt autem modus prioritat origis quãdo due origines actiue ⁊ paſſiue duorȝ pductorȝ ſunt adinuicẽ ordinate ſic q vna neceſſario pſupponit alteri: vt originatio lucis: tã actiua ⁊ paſſiua: prior eſt q̄ originatio caloris. Nam ſol prius origine illuminat q̄ calefaciat aerem ⁊ p⁹ vnam partẽ aeris q̄ aliã: pter ordinẽ natura eł in effectuũ. Nec ãt prioritas pteſt dici aliquo mõ prioritas nature. Tertio modo aliquid dicit prius origine qd eſt a ſe ⁊ poſteri⁹ qd eſt ab alio: ⁊ ſic qd eſt omnino in pductũ: ſicut pater dicit pus origine: filius aũt qui eſt pduct⁹ a patre dicit poſterior origine. ¶ Notandũ ergo q in vno inſtanti ſeu ſigno tpis vel nature poſſunt eſſe multa ſigna originis ſicut multe illuminationes quarũ vna p or eſt origine alia vt dictũ eſt Menſuratur vno inſtanti temporis.

Poteſtas dicit principiũ ⁊ mutatiõis in altero aut inquãtũ alterũ. Poſtq̄ p. diſtinxit noĩa ſignificãtia ptẽ vni⁹: diſtĩguit noĩa ſignificãtia ptẽ cuiꝰ Et qr ens diuidit p actũ ⁊ poñaȝ: ponit plures modos huius noĩs poñã: Pro

potentia multiplex

nūc āt pūt aſſigri ⁊tē gn̄a poñatū. Eſt ei poña actīa: paſſiua: obeditiua: mathematica: logica: ſbiectīa: obiectīa Poña actīa dr̄ q̄ eſt pncipiū trſmutādi aliud i quātū aliud. Poña paſſiua ē pncipiu3 trāſmutādi ab alio in q̄tū aliud. Poña obeditiua dr̄ illa q̄ corrñdet poñe infinite ſpi⁹ dei q̄ oīs creatura ē in obedictia dei ⁊ ei ſubicit. Poña mathematica ē poña trāſſūptiue ſūpta ſicut dicim⁹ q̄ linea pōt duci ī q̄dratū p hāc ſilitudinē: qz ſicut ex eo q̄ ē in poña fit id qḋ eſt in actu ita ex ductu alic⁹ linee in ſeipaʒ reſultat q̄dratū: ſicut ſi diceremꝰ q̄ ternarī⁹ pōt duci ī nonenariū qz nonenarius ɔſurgit ex ductu ternarij ī ſe ipm: nā ter tria ſūt nouē. Poña logica accipit p nō repugnātia termīoꝝ: ſicut dicim⁹ q̄ hō pt eē aīal: tal' aūt poña nō ē abiciēs actū ſʒ ē cū actu vt pʒ. Poña ſubiectīa dr̄ q̄ aliqḋ pōt eē ſubiectū forme ſbſtātial' vl' accñtal'. ſic eñ mā dr̄ eē ī poña ſubiectīa Obiectīa vo poña dr̄ q̄ aliqḋ dr̄ pducibile ſicut q̄dditas roſe ñ exñtis dr̄ eſſe ī poña obiectīa eo q̄ ipa roſa pt pduci. Iſta aūt poñalitas nō fundat ī aliq̄ eſſe ſimpl'r ſiue eē eēntie: qz nō ē dare eē eēntie ſine eē exñtie: vt dic̄ ſco. pma di. xxj. ſniaꝝ. ⁊ 36 pmi ſniaꝝ: ſʒ fundat in eē cognito: ita q̄ eē ɔgnitū ɔcomitat poñalitas ad eē ſimpl'r iʒ formalit eē cognitū ñ ſit eē poñale: qz eē ɔgnitū ē eē ī actu ſm qḋ. Eſſe vo poñale ē eē in poña ad eſſe ſimpliciter. hec ille. Quātū vo dicit qḋ. Quia ens ñ ſolū diuidit ī poñaʒ et actū: ſʒ etiā in decē pdicamēta. Poſt q̄ arſ. diſtinxit h⁹ nomē poña: hic incipit diſtiguere noīa q̄ ſignāt. x. pdicamēta. Et primo nomē q̄ntitatis: deinde nomē qualitatis: ⁊ tertio modos ad aliqḋ Alia vo pdicamēta ptermittit: qz ſunt dermiata ad aliqḋ genus reꝝ naturaliū vt pʒ pcipue de agere ⁊ pati ⁊ vbi ⁊ qñ Circa pmū ponit pmo rōnē q̄ntitatſ dicēs q̄ q̄ntū dr̄ qḋ ē diuiſibile ī aliq̄: p c⁹ euidēñ pono tres ɔclones: pma ɔcluſio ſit iſta: diuiſibilitas nō eſt eēntial' rō q̄ntitatſ: h⁹ oñdit ſic: null⁹ reſpect⁹ formal' ē eēntial' rō alic⁹ abſoluti: ſʒ diuiſibilitas ē reſpect⁹ formal' qz dic̄ q̄ndā aptitudinē ad diuiſionē: g̃ ñ erit eēntial' rō q̄ntitatſ q̄ ē ens abſolutū. maior ptʒ ex q̄rto h⁹: vbi p. oīa appeñ eē vā ducit ad h⁹ īcōueniēs q̄ tūc formal'r oīa eēnt ad aliqḋ. Sʒ ɔ̄ iſtā ɔclonē inſtat mā illa rō ſm quā ē diſtictio ſpecinoca: vī eſſe eēntial' gn̄i. ſʒ diuiſibilitas ē binōi vt pʒ d in lr̄a vbi ſm vnū modū diuiſibilitatſ ⁊ ſm alteꝝ ⁊ diuerſū modū elicit p. diuerſas ſpēs q̄ntitatſ. Rn̄ q̄ dio aliqñ fit p dr̄as pprie ſūptas: aliqñ p paſſiones circūloq̄ntes dr̄as eēntiales q̄ ſūt ignōte nob. Exēplū pmi aīal diuidit p rōnale ⁊ irrōale Exēplū ſcdi: ens dr̄ p poñaʒ ⁊ actūq̄ ñ ſūt dr̄e ſʒ magſ paſſiōes ſic ē ī pposito. Scda ɔcluſio ſit iſta: diuiſibilitas ē ppa paſſio q̄ntitatſ: ptʒ qz ī eſt p ſe ⁊ pmo q̄ntitati ⁊ oī alij p rōnē eius Sba ei corpea nō ē diuiſibil' niſi p q̄ntitatē. Nā iſta q̄ntitas ē diuiſibil' ē p ſe 2⁰ mō ſic̄ iſta color ē viſibil'. Sic ei viſibilitas ē reſpect⁹ q̄dā ī colore p reſpectū ad viſū ſic diuiſibilitas ē reſpect⁹ q̄dā ī q̄ntitate ⁊ dicit aptitudinē ad diuiſionē. Notificatio igit phi de ipa q̄ntitate hic poita eſt notificatio p ppriā ⁊ primā paſſiōeʒ ei⁹: ⁊ pprie nō ē dio. Tertia ɔcluſio ē iſta: diuiſibilitas ē pma paſſio q̄ntitatſ. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū q̄ q̄ntitatis aſſignāt a phō q̄tuor paſſiōes: pma eſt diuiſibilitas ī ptes eiuſdē rōnis. ſcda ē eſſe finitū vel īfinitū ⁊ hec ſuppōit pmā Nā q̄ ē finitū vel īfinitū pſuppōit aliqḋ qḋ dʒ finiri: ⁊ id nec̃ario pmittit diuiſibile. tertia ē eq̄le vl' īequale q̄ ɔſeq̄t vel ſupponit ſcdam: quarta ē rō mēſure q̄ ēt pſupponit tertiā qz oīs mēſura pītelligit eſſe eq̄lis vel ineq̄lis mēſurato: qz ei eſt eq̄le vl' ineq̄le iō mēſurat nō ecōuerſo. Ex his ptʒ ordo iſtaꝝ paſſionū q̄ntitatſ. p⁹ due ɔpetūt q̄ntitati ī ſe ſʒ alie due p reſpectū ad aliḋ pʒ d ſe: d pria hr̄ d ī lr̄a ⁊ tertio phoꝝ ca⁹ d īfinito. de ſcda āt primo phiꝝ vbi q̄ finitū ⁊ īfinitū ɔgrui dr̄ q̄ntitati: d tertia hr̄ ī pdicamētſ vbi dr̄: q̄ ieſt q̄ntitati ſm eā equale vel ineq̄le dici d

quarta habet decimo hui⁹. ¶ Conſeq̄n ter ponit p̄ſpecies quātitatis inter q̄s p̄me ſunt due ſcʒ multitudo ſiue nūerus vel magnitudo. Diffinit aūt multitudo ſic: multitudo eſt q̄ꝺ ē diuiſibile ſm potentiā ī ptes nō cōtinuas. Magnitudo aūt eſt q̄ꝺ eſt diuiſibile in ptes cōtinuas q̄ꝺ quidā cōtingit tripliciter: ⁊ ſm hoc ſumunt tres ſpecies q̄titatꝭ ꝯtinue ſiue magnitudis. Nā ſi ſit diuiſibile ſm vnā tm̄ diuiſionē in ptes cōtinuas erit longitudo. Si aūt in duas latitudo: ſi in tres pfunditas. Dicit aūt vlterius q̄ multitudo finita dicit numer⁹: ⁊ lōgitudo aūt finita dicit linea: latitudo ſupficies: profunditas vero finita dr̄ corpus. ¶ Quia vero ptes linee copulāt ad punctū: Notādū ſm nicolaū boneti ī p̄dicamētis q̄ duplex eſt punctus in linea ſcʒ in actu ⁊ potentia. Punct⁹ in actu eſt punct⁹ lineā terminās diſtinguens ⁊ ſeparās ſicut dr̄ia diſtinguit vnā ſpeciem ab alia Punctus in potentia eſt punct⁹ continuās ptes linee adinuicē: q: inter duas ptes ſemp eſt punctus in potentia medius: ⁊ iſte punct⁹ in potentia nō eſt in fine linee nec in principio: ſed in tota linea p totum. Dicit aūt in potētia vt potentia opponit actui diſtinguendi ⁊ ſeparandi nō aūt actui eſſendi q: vere eſt aliquid poſitiuū exiſtens extra nihil: ſicut ptes linee habētes ſuā entitatē in linea: ⁊ ſic apparet quō ptes linee copulātur ad punctū nō in actu: q: ille eſt in fine linee vel in principio: ſed in potētia quia ille ē inter quaſlibet ptes linee cōtinue nō vn⁹ numero ſed plures non in actu ſed potentia: que p actionē diuidētis cōtinuū reducunt ad actū. Si aūt realitas puncti nō remaneret in continuo difficile eſſet videre quō punctus cōtinuat lineam ⁊ copulat ptes linee. ¶ Et ſi arguat q̄ tūc ptes linee in linea ſe habebūt cōſequēter ex quo realitates eorū manent in cōtinuo. Reſpōdet q̄ nō ſequit quia nō ſunt illi in actu: ſed in potentia: ⁊ ſunt vnus punct⁹ p carentiā diuiſionis: vnde ꝯtinua dicunt quorum vltima ſunt vnū ſcʒ p indiuiſionem: hec boneti. De hoc dicit ſco. diſ. xij. quarti q̄ ptes cōtinue in potētia dicunt fieri in actu qn̄ ptes indiſtincte reducuntur ad actum diſtinctū. ¶ Diſtiguit inſup modos quātitatis p ſe ⁊ hoc dupliciter: q̄dā em̄ ſignāt p modū ſubſtantie vel ſubiecti ſicut linea vel ſupficies q̄ōlibet em̄ illoꝝ ſubſtantialiter eſt quātū cū quātitas ponat in ei⁹ diffinitione. Nā linea eſt quātitas ꝯtinua ſm longitudinē diuiſibilis finita ⁊ ſic de alijs. Quedā vero p ſe ptinēt ad gen⁹ quātitatis ⁊ ſignātur p modū paſſionis vel habitus talis ſubſtantie: ſicut multū vel paucū ſignantur vt paſſiones numeri: pductū ⁊ breue vt paſſiones linee. latum ⁊ ſtrictum vt paſſiōes ſupficiei: pfundū ⁊ altū paſſiones corporis. Quedā etiā ſunt q̄ cuiuſlibet quantitatis cōtinue paſſiōes ſūt ſicut magnū ⁊ puū maius ⁊ minus.

¶ Deīde diſtīgnit p. modos q̄ntitatꝭ p accidens: ⁊ ponit duos modos quorum vn⁹ eſt: quoꝝ aliqua dicunt p accidens ex hoc ſolo q̄ ſunt accidētia alicui⁹ quātitatis: ſicut albū ⁊ muſicū. Per hoc q̄ ſunt accidentia alicui⁹ ſubiecti q̄ꝺ ē q̄ntū. Alio mō dicunt aliqua quāta p accidens ex eo q̄ ſunt quāta p aliud inquātū ſcʒ diuidunt ad diuiſionē alicui⁹ quātitatis: vt tēpus ⁊ motus. Motus ei diuidit ad diuiſionē magnitudinis in qua fit motus: nō aūt ad diuiſionē ei⁹ q̄ꝺ mouetur. Tempus vero diuidit ad diuiſionē motus. ¶ Circa p̄miſſa poſſet dubitari cur locus nō numerat īter ſpecies q̄ntitatꝭ cū ſit quid diuiſibile. Rn̄det q̄ locus nō eſt in genere q̄ntitatis. Tū q: nō eſt diuiſibilis niſi p accidens ſcʒ ad diuiſionē ſupficiei. Nam locus materialiter eſt ipa ſupficies. Tū q: eſt vnum p accidens cōplexum ex ſupficie ⁊ cōtēto ſubſupficie: vt pʒ q̄rto phoꝝ. ¶ Cōtra inter p̄dicamenta ponit inter ſpecies quantitatis. Rn̄deo q̄ que p. dicit ī p̄dicamētis nō ſunt omnia vera: nec loquit hic de loco ſm intentionem ꝓpriā ſed famoſe ſm intentionem aliorum.

Ad aliquid vero dicuntur. Hic determinat. p. de ad aliquid. et primo ponit modos eorū q̄ ſūt ad aliquid. Circa quod notādū q licet relatōes habeāt diſtinctōes ſpecificas ſm ſuas ꝓprias drñtias ſicut alia: ſed tamē q2 ſunt nobis ignote accipimus diſtinctōes earum ꝑ fundamēta ꝑ q̄ circumloquimur huiuſmodi differentias ſpecificas q̄ forte ꝓpter earꝫ modicam entitatem latent ita q ex fundamētis innoteſcit nobis diſtinctio earū relationū ſiue effectiue ſiue materialiter: ita q iſta diſtinctio fit ꝑ extrinſeca. Licet aūt fundamenta ſint ī diuerſis generaliſſimis: non tamē oportet relationes ſic differre Nō eīm oportet eē tantā drñtiam inter diſtincta quanta eſt inter diſtinguentia. q2 due ſpecialiſſime diſtinguunt non tamē ſe totis: q2 conueniunt in genere: et tamē differentie ſpecifice ꝑ quas ſpēs diſtinguūtur diſtinguuntur ſe totis. Similiter in ꝓpoſito fundamenta pñt diſtingui genere: tñ relatōes erūt eiuſdē generis. Diſtinguit ergo. p. modos relatiuorum ſm diuerſa fundamenta: quorū primus eſt qui fundat ſup numerū et ſup vnū. Sup numerum quidem ſm compationē numeri ad numerꝫ vel ſm compatione numeri ad vnūꝫ: vt duplum ad dimidium: triplū ad tertiam partem: multiplex ad ſubmultiplex: continens ad contentū: et ſic de alijs ꝓportionibus numeralibus. Accipit aūt hic cōtinēs ꝓ eo q excedit aliud ſm quantitatē. Omne eīm excedēs ſm quantitatē continet in ſe illud qḋ excedit. Eſt enim hoc et adhuc amplius ſicut quinqꝫ continet ī ſe q̄ttuor: et tricubitū cōtinet in ſe bicubitū. q2 vero omnis mēſuratio que ē in q̄ntitatibus cōtinuis aliquo mō deriuatur a numero: ideo relatiōes q̄ ſūt ſm quātitates cōtinuas etiā attribuūtur numero. Item q2 vnum eſt principiū numeri: ideo relatōes primi mōi habēt etiā fūdari ſup vnū. Vn relatō identitatis fūdatur ſuper vnum in ſubſtātia: equalis ſup vnum in quantitate: ſimilitudo vero ſup vnum in qualitate. Circa qḋ notandū q cū vnū repiatur in omni genere ſicut ens: idētitas pt fundari in ſubſtantia cuiuſlibet generis: et ſimiliter equalitas et ſimilitudo. Unde ſubſtantia pt ſumi dupliciter: vno mō vt eſt res determinati generis. alio mō ꝓ eēntia rei que ē cōis omni generi vt dcm̄ eſt. Similiter qualitas pt ſumi ꝓut eſt res determinati generis. vel ꝓ qualitate eſſentiali que eſt cōis omni generi eo mō quo drīa ſpeciuoca dr̄ qualitas a pho ī hoc q̄nto. c. de qualititate. Similiter quantitas pōt ſumi vel vt res eſt determinati generi q̄ pt dici quantitas mobilis: vel pro quantitate perfectionis que eſt gradus eſſentialis rei: et ſic ꝑtinet omni generi. Accipiendo igitur iſta primo mō vt dicūtur res determinati generis: ſic idētitas fundat ſup vnum in ſubſtantia et nō ſup vnum in alijs generibus. Similiter intelligendū eſt de ſimilitudine ⁊ equalitate. Sed accipiendo iſta ſecundo mō ſic identitas pt fundari ſup vnum in ſbīa cuiuſlibet generis: et ſimiliter equalitas ⁊ ſimilitudo. Hoc enī mō omne ens omni enti cōparatum eſt idem vel diuerſum: ſimile vel diſſimile equale vel inequale. Patꝫ ergo quomō primum fundamentum primi modi relatiuorum eſt ratio numeri et vnitatis. Secundus modus relatiuorū fundatur ſuper potentiam actiuam ꝑ paſſiuam: ſicut calefactiuum dicitur a calefactibile et pater ad filium: et calefaciens ad calefactum. Circa quod dicit Scotus duodecima q. quotlibe. q. p. non intendit hic dicere q actio et paſſio ſūt ꝓxima fundamenta relationum. quia relatio non manet proprio fundamento non manente. Manet autē relatio ſecūdi modi etiam non manente proprie actōne vel paſſione: ſicut aliquis manet pater non manente generatōne. Intelligit ergo fūdari non tanq̄ ſupra fundamentum vel rationem fundandi proximam: ſed ſupra diſpoſitionem mediam inter fundamentum et ipſam relationem. ipſa autem po

tentia actiua et paſſiua eſt fundamentū immediatum. ¶ Contra hūc modum relatiuorum arguitur ſic: q2 relatiuū nō eſt fundamentū relatōnis: ſed potentia actiua et paſſiua referūtur: ergo relatio non fundat̄ ſup̄ potentiam actiuam ⁊ paſſiuā. Probatur maior q2 relatiuū cū ſit relatiuum relatōne eſſet ꝓceſſus ī infinitū ī relationib⁹: ſi relatio ſupra relationē fūdaretur. Minor patet q2 potentia actiua refert̄ ad paſſiuā. R⁹. dicendū ꝙ maior ē dubia: q2 relatio videtur poſſe fūdari ſuper aliam relationē: & per conſequēs ſuper relatiuū ſicut ꝓportionalitas ſupra ꝓportionē: nec tūc erit proceſſus in infinitū: q2 erit deuenire ad aliquā primam relationem cuius ſundamentū non erit alia relatio: et nec per conſequēs relatiū. Vl'r pōt dici data maiore ꝙ potētia actiua et paſſiua poſſūt ſumi dupliciter. vno modo circumſcripta relatōne potētionalitatis. Alio mō includendo ipam. pmo mō non ſūt relatiua actu: et vt ſic fūdant relationes ſecundi modi. Secundo modo ſunt relatiua actu: et tūc non fundāt: ſed ſunt aliquid compoſitum ex fundamēto et relatione. ¶ Tertius modus relatiuorum fundatur ſup̄ menſurabile ⁊ menſuram: vt ſciētia refertur ad ſcibile. Sciētia eñ menſuratur a ſcibili nō quidē ſc̄m menſuram quantitatiuā: q2 iſta pertinet ad primū modū: ſed ſc̄m menſuratōē eſſentie ⁊ veritatis. Actus eñ intelligēdi eſt aptus natus menſurari: id eſt actualiter dependere in entitate ⁊ cognoſcibilitate ab obiecto ꝑticipando ipm obm ſicut ſimilitudo id cuius eſt. Nō quidē ſimilitudo ꝑ cōmunicatōem eiuſdem forme ſed ſimilitudo ꝑ imitationē ſicut ydeati ad ydeam. Iſte igitur modus pt̄ fundari ſuper res diuerſorum generum pro quāto quelibet res cuiuſlibet generis eſt intelligibilis et ſenſibilis potēs mēſurare ſenſum vel ſcientiam. Fūdatur etiam ſupra ydeam in mēte diuina inquantū eſt mēſura ⁊ ꝑfectō ydeati. pōt etiā fūdari ſuper res cuiuſlibet generis ꝓ quanto in omni gn̄e eſt vnū primū qd eſt menſura omniū illius generi. menſurat̄ quidē non quantitatiua ſed ꝑfectionis: vt albedo in genere colorum. Scōm eñ ꝙ colores magis accedūt ad albedinē ſūt ꝑfectiores: ſc̄m vero ꝙ recedūt ab albedīe ſūt imperſectiores. Patet ergo quō hi tres modi dr̄nt ſc̄m diuerſa fundamēta. Item differūt in hoc ꝙ vt dicit ariſtot. in priſ duob⁹ mōis ē mutua dependētia real': vt pater refertur realiter ad filium: et econuerſo duplum ad dimidiū. In hoc aūt ñ q2 licet ſcientia referatur ad ſcibile: q2 ñ eſt ſcientia niſi reſpectu alicuius ſcibilis nō tamē econuerſo. poteſt eñ ſcibile vel roſa eſſe abſq3 eo ꝙ ſit ſcientia de eo: ⁊ tō ſcibile nō refert̄ ad ſciam niſi relatōne rationis. De hoc nota illud quod dictū eſt quarto capi. 2. 3 phicoꝝ In hoc tertō modo eſt oñis relatio q̄ eſt inter deū ⁊ creaturā. Creatura eñ refertur real'r ad deū. deus aūt non refert̄ ad creaturā niſi relatione ratōnis. ¶ Si arguat̄ cōtra p̄dicta ꝙ tertius modus nō diſtinguit̄ a ſecūdo q2 ſenſus et ſenſibile referūtur ſc̄m potentiā actiuam et paſſiuā: q2 ſenſibile ē motiuum ſenſus: ex ſecūdo de aīa: ⁊ ſic pertinent ad ſecūdū mōm. Ponūtur autē h̄ relatiua tertij mōi: & terti⁹ nō diſtinguit̄ a ſecūdo. Preterea ſciētia ē ꝑ ſe in genere qualitatis: & non refert̄ ad ſcibile: vt h̄ ī littera. Conſequētia pat3: q2 quale eū ſit ens abſolutum nō dependet ad aliud ſc̄m ſe. ¶ Ad primū reſpōdeo ꝙ ſenſus eſt equiuocus ad ipam naturalē potentiam ſenſitiuā et ad ipm actū ſentiendū ſēſus: primo mō fundat relationē ſecundi modi: ⁊ ſic ꝓcedit ratio: ſic eñ ſenſus eſt potētia paſſiua. Senſus aūt ſecundo mō fundat relationē tertij mōi. Similiter intelligendū ē de intellectu: et ſic ſenſ⁹ mēſurat̄ ſenſibili ⁊ intellectus intelligibili. ¶ Pro reſpōſiōe aūt ad ſecūdū dicit doctor. 13. q. quotlib. ꝙ relatio pōt dupliciter ſe habere ad abſolutū. vno mō cōtingenter et ꝑ accñs ſicut ſimilitudo ad albedinē. pōt eñ eſſe albedo ſine ſimilitudine. Alio mō neceſſario ſicut relatō creature ad deum. Non eñ pōt eſſe creatura ſine relatōne depēdētie ad deū cōſeruātē eā in eē. Licet aūt tal' relatio ſit ca-

dē realiter fundamēto ſeu abſoluto: non tñ pt quecūqꝫ relatio eeñtialiter includi in abſoluto: qꝛ tūc illð eēt eeñtialiť ad ſe et eeñtialr ad alterū: nec abſolutū et reſpect⁹ pñt eeñtialiter includi in aliquo ꝑ ſe vno vnius generis. Ex quo ſeqtur ꝙ actus cognoſcēdi vel nō erit ꝑ ſe vnum vni⁹ generꝭ vel nō ꝑ ſe includat illa duo Videtur ergo ꝙ talꝭ actus nō ſit eſſenti aliter reſpectiuus licet habeat relationez ncēꝛio conſequentē. Vel ſi dicatur ꝙ eſt quoddā totū includēs illa duo: tūc ñ erit aliqd ꝑ ſe vnū. Hinc patet illð ariſt. in pdicamētis. nihil ꝓhibet idē in pluribus generib⁹ enūciari qð nō eſt intelligēdū de aliq ꝑ ſe vnuz. Et ſm hoc pt intelligi dictū auerrois. 7. phiſi. Dignius eſt ꝙ ſciā eſt de pdicamēto ad aliquid ꝙ de qlitate: qð forte veꝝ ē ꝙtū ad illð qð formalius eſt in ſignificato nomīs impoſiti ambobus vel illi toti ꝑ accidēs qð eſt abſolutū ſub reſpcū. Ex hoc forte etiā pt intelligi illud qnto metaphiſ. ꝙ aliq dicūtur ad aliqd ſm genus: vt medicina (qꝛ ipſius genus ē ſciētia) Videtur eē eorū que ad aliqd. Nomē forte ſpēi imponiť ad ſignificandū pciſe qualitatē: ⁊ ꝓpter hoc nō dicitur ad ꝓprium correlatiuz. Nomē aūt generis nō imponiť pciſe ad ſignificanduz genus ſiue qualitatē ſꝫ ad ſignificanduz ipam ſub regula. ¶ Ex pdictis patet reſpōſio ad argumentū Reſpectus enī ſcientie ad ſcibile ē in generē relatōis: fūdamētū vo illius ē in genere qualitatis. Patet etiā vlteri⁹ ꝙ ad diſtinctōem pdicamētoꝝ nō neceſſario requiriť diſtinctio realꝭ: ſꝫ ſufficit diſtinctio formalis. Relatio eñ ſcientie vlꝫ act⁹ cognoſcēdi ad ſcibile ē idē realiter cū fundamēto cū ipm neceſſario cōſequatur vt dictū ē: ⁊ tamē ſūt in diuerſis predicamētis. ¶ Dicit cōſequēter. p. ꝙ idē relatiuum non pōt referri ad plura: qꝛ tūc idē bis diceretur. i. diffiniretꝛ: qꝛ cū eſſe relatiui ſit ad aliud ita ꝙ relatiuū habet diffiniri ꝑ ſuū correlatiuū. Si idem referretur ad plura haberet plures diffinitiōes eeñtiales quod eſt impoſſibile. Vñ dicit

ꝙ intellect⁹ id ē intellectio nō referť ad intelligibile ⁊ ad intelligētē: qð ē intelligendū ſm eādē relatōem: hoc tñ nō obſtāte pt referri ad vtrūqꝫ alia ⁊ alia relatione. Intellectō eñ referť ad intelligibile: vt mēſuratū ad mēſuraz: ⁊ refertur ad intelligentē: vt ꝓductū ad ꝓducentē vlꝫ accñs ad ſubm. ¶ Ad euidētiā pdictorū notādū ꝙ aliqd ꝯuenire alicui pōt eē dupliciter. vno mō ꝑ ſe ꝑmo. Alio modo ꝑ ſe nō ꝑmo. Illud conuenit alicui per ſe ꝑmo qð competit ei ꝑ ſuā ꝓpꝛiā rōez ſpecificā. Sed illud competit alicui ꝑ ſe nō ꝑmo ꝙ cōpetit ei ꝑ cām in ſe: nō tñ ꝑ ꝓpꝛiā rōem ſpecificā. Et hinc ē ꝙ illud qð ineſt ꝑ ſe ꝑmo ineſt adeqte: nō aūt illud qð ineſt ꝑ ſe nō ꝑmo. Exᵐ ꝑmi: habere tres angulos ineſt triangulo Exēᵐ ſcōi: hrē tres angulos ineſt ſic yſocheli Intēdit aūt hoc. p. ꝙ idem nō pt referri ad plura per ſe primo: qꝛ tūc idē bis diffiniretꝛ vt dcm̄ ē: hoc tñ nō obſtāte idem pt referri ad plā ꝑ ſe ñ ꝑmo. Duplū enī referť ad dimidiū ꝑ ſe ꝑmo vt ad ꝓpꝛiuz correlatiuū. qꝛ vo multiplx qð ē gen⁹ ad duplū referť ꝑ ſe pᵒ ad ſubmltiplx vt ad ꝓpꝛiū correlatm̄: iō duplū r̄fert ad ſbmltiplex ꝑ ſe nō pᵒ ſicut ad correlatiuū ſui generꝭ: qꝛ ad qdcūqꝫ referť gen⁹ ꝑ ſe primo referť ſpēs ꝑ ſe ñ pꝛio. ¶ Si arguatꝛ cōtra pdicta ꝙ idem ꝑ ſe ꝑmo pt referri ad diuerſa: qꝛ idē ꝯtinēs ꝑ ſe ꝑmo referť ad plā cōtēta et idē pater ad plēs filios. Reſpōdeo ꝙ cōtinēs licet idē ſit materialiter et ſubiectiue ī compatōe ad plura cōtēta ad que referť ꝑ ſe ꝑmo: eſt tamen plā ꝯtinētia formalr: qꝛ ꝓpꝛijs ⁊ diſtinctis relatōib⁹ cōtinētie referť ad quodlibet iſtoꝝ. Sic idē pr alia pñitate referť ad vnū filiū ⁊ alia ad aliū. ¶ Notādū āt ꝙ differt dicere fūdamētū relatōis ⁊ ſubiectū. Fūdamētū eī relatōis dꝛ illð ī qd relatō īmediate fūdať puta ſilitu° ī albeᵉ Sbm āt dꝛ illð ī qd fūdať mediāte ꝓpꝛio fūdamēto: puta ſilitudo ī hōe mediāte albedīe. Fūdamētū āt ꝑ ſe referť: albedo eñ ꝑ ſe ē ſilis: ſed ſubiectū ꝑ accñs referť ideo hō ꝑ accidens diciť ſilis vlꝫ dupl⁹.

Circa hoc capitulum ad aliquid notandum quod relatio eſt nomen equiuocum ad relationem realem et relationem rationis: ſicut ens ad ens reale et ens rationis. et ideo ens rationis non eſt in genere. cum predicamenta ſunt entia realia.

Ad relationem autē realem

tria requiruntur ſecundum ſco. diſtin. 31. primi ſententiarum et ſexta. q. quolibeto x. Primo quod extrema ſint realia ſcilicet fundamentum et terminus. Secundo quod ſunt realiter diſtincta. Et tertio quod ex natura extremorum ſequatur talis relatio abſque operatione alicuius potentie comparantis unum extremum alteri. Relatio autē rationis eſt fabricata per aliquam potentiam comparantem unum ad aliud: ut uniuerſalitas eſt relatio rationis cauſata per intellectum comparantem unum ſuperius ad multa inferiora. Et ſi illud ſuperius immediate comparetur ad ſingularia dicitur ſpecies que eſt nomen impoſitum ad ſignificandum huiuſmodi reſpectum rationis. Si vero illud commune non immediate competur ad ſingularia dicitur genus proximum vel ſubalternum: et ſic ſemper aſcendendo uſque ad primum genus generaliſſimum ſcilicet ens: immo uſque ad ens quod eſt primum uniuerſale communiſſimum: et tales relationes rationis ſunt intentiones ſecunde de quibus eſt conſideratio logica. et generaliter omnis relatio in quo deeſt aliqua trium conditionum predictarum eſt relatio rationis. Propter primum oppoſitio contradictoria eſt relatio rationis quia unum contradictoriorum nihil ponit.

Propter ſecundam relatio eiuſdem ad ſe eſt rationis quia non ſunt ibi extrema realiter diſtincta. Propter tertiam relatio dei ad creaturam eſt rationis: quia eſt per intellectum comparantem deum et creaturam.

Notandum inſuper quod relatio realis eſt duplex ſcilicet ſecundum eſſe et ſecundum dici. Relatiua ſecundum eſſe dicuntur illa que in ſua eſſentia includunt reſpectum ad aliud: ut duplum et dimidium. Relatiua vero ſecundum dici ſunt illa que non includunt eſſentialiter reſpectum ad aliud. Dicet enim talia aliorum dicantur et ſint in predicamento ad aliquid non tamen ſecundum eſſe ſuum ſed per reſpectum ſuum fundatum in ſua eſſentia ut ſcientia refertur ad ſcibile. Item notandum quod licet relatio ſemper requirat terminum: aliter tamen eſt in relatione actuali et aptitudinali. Relatio enim actualis requirit terminum in actu. Relatio vero aptitudinalis tantum requirit terminum in aptitudine: ſicut riſibilitas eſt ad actum ridendi qui eſt in potentia: licet non ſit in actuali exiſtentia.

Ulterius notandum quod quedam ſunt relationes equiparantie et quedam diſquiparantie. Relatio equiparantie eſt illa que ſecundum eandem rationem fundamenti eſt in ſuppoſito quod refertur: et in ſuppoſito ad quod refertur: ut dicit Scotus xix. di. primi ſen. Sicut ſimilitudo requirit eandem rationem albedinis in hoc et in illo. Relatio autē diſquiparantie non ſic requirit eandem rationem fundamenti: ut paternitas et filiatio: quorum una fundatur in potentia actiua generandi: alia vero in paſſiua.

Perfectum vero dicitur unum.

etc. Poſtquam philoſophus diſtinxit nomina que ſignant cauſas et ſubiecta et partes ſubiectorum huius ſcientie: hic incipit determinare ea que ſe habent per modum paſſionum. et primo ponit plures modos huius nominis perfectum: quorum duo pro nunc ſufficiant. Perfectum uno modo dicitur illud cui nihil omnino deficit perfectionis: et hoc modo pertinet ſoli deo in quo eſt perfectiſſima bonitas cui nihil deeſt de omnibus perfectionibus in ſingulis generibus inuentis. Alio modo aliquid dicitur perfectum in aliquo genere cui nihil deeſt eorum que ad perfectionem illius generis pertinent: ſicut aliquis dicitur perfectus medicus quando nihil ei deeſt quod pertinet ad ſpeciem proprie virtutis. Secundum autē hunc modum tranſlatiue vtimur nomine perfecti et boni in malis: ut aliquis dicitur perfectus latro quando in nullo deficit ab eo quod competit ei inquantum talis.

Terminus dicitur quod eſt

cuiuſlibet vltimū. Quia pfectū eſt quodāmodo quid terminatū et completum. ideo diſtinguit hic ariſ. hoc nomē terminus. Quod quidem nomē pōt ſumi dupliciter ad pñs. Uno mō eni ſumitur terminus ꝓ fine cuiuſlibet rei. Alio modo ſumitur ꝓ dīone quidditatiua rei que dicitur terminus qꝛ eſt terminus cognitionis. Incipit eñ cognitio rei ab aliquibus ſignis exterioribus quibus ꝑuenit ad cognoſcendam rei dīonem: quo cum ꝑuentum fuerit habetur perfecta cognitio de re.

Diſpoſitio dicitur habitus.

¶ Hic ponit multiplicem modū huiꝰ nominis diſpoſitio. Circa quod notandū ꝙ diſpoſitio notat quendam ordinē partium: quod poteſt eſſe tripliciť. Uno mō ſm ordinem partium in loco: ⁊ illo modo diſpoſitio ſiue ſitus eſt quoddam p̄dicamentum quod quidem diſtiguitur a predicamento vbi. qꝛ vbi dicit tm̄ reſpectū loci ad locatum. Poſitio vero ſiue ſitus vltra hoc dicit ordinem partiū ī loco. Alium enī ordinem habent partes ad locatum quādo homo ſedet ꝙ quando ſtat vel iacet. Et illoꝰ ſedere et ſtare et huiuſmodi ponūtur in hoc predicamēto. Alio modo ordo partium attenditur ſm virtutem: ⁊ ſic diſpoſitio pertinet ad primam ſpeciem qualitatis. Ille enim q̄ habet virtutem vel ſcientiam partim ſiue imperfecte diciť habere diſpōnem. Tertio modo ſumitur diſpoſitio ſiue ſitꝰ ſm ordinem partium in toto: et ſic ē differentia quantitatis. Quedam enī quātitas ē habens poſitonem vt linea: ſupficies: alia non habens: vt numerus.

Priuatō dicitur vno modo

Qꝛ priuatio dicit negationem habitus vel perfectōnis: ideo ponit conſequēter modos priuationis: de quibus quattuor ꝓ nunc ſufficiant. Primo enī modo dicitur priuatio qū ab aliquo nō habeť id quod natum eſt haberi: licet illud quod ipſo caret nō ſit natum ipm habere: ſicut planta dicitur priuari oculis: qꝛ ocli nati ſūt hri nō tamē a plāta. Secūdo modo aliquid dicitur priuari eo quod natum ē habere aut ſm ſe aut ſm genus ſuum. Scdm ſe: ſicut homo cecus dicitur priuari viſū quem natꝰ eſt habere ſm ſe. Talpa autem dicitur priuari viſu non qꝛ ipſa ſm ſe ſit nata habere viſum: ſed quia genus eius ſcꝫ animal eſt natum habere viſum. Tertio mō aliquid dicitur priuari aliquo ſi non habet ipſum quando ⁊ vbi natum eſt ipſum habere: et ſic de alijs circumſtantijs. vnde kattus non dicitur cecus ante nonam diem: quia tunc non eſt natum habere viſum. Quarto modo aliquid dicitur priuari eo quod ei auferť per violentiam.

Ex aliquo eſſe diciť vno quidem modo. ⁊c.

Quia totum et perfectū quodāmodo ſūt idem: et ex ptibus cōſtituitur totum: ideo hic ariſto. oſtendit q̄t modis dicitur eſſe aliq̄d ex aliquo: quorum duo ꝓ nunc ſufficiant. Aliquod enī dicitur eſſe ex aliquo inquantū iſta ꝑpoſitio ex: importat non tantum ordinem ſꝫ etiam cauſalitatem: ſicut domus dicitur eſſe ex lapidibus tanꝙ ex materia et edificatore tanꝙ ex efficiente. Secūdo modo aliquid dicitur ex aliquo inquantum ly ex: importat ſolum ordinem ſiue ſitorʹdo temporis ſiue motus. Et ſic aliquid dicitur ex aliquo poſt quod fit ſicut nox fit ex die: id eſt poſt diem: et album ex nigro.

Explicit quintus liber metaphiſice.

Sequitur ſextus liber metaphiſice.

Incipit ſextus liber metaphiſice.

Principia et cauſe q̃runt entiũ palã.

P ¶ Poſtq̃. p. in quinto li. determinauit intentões nominum que in vni⁹ ſcię ſcientie cõſideratiõe cadũt: hic determinat ꝺ rebus quas conſiderat hec ſcientia vt ꝺ ente: et de his que conſequũtur ad ens. Et primo oſtendit quomõ hec ſciẽtia habeat determinare de ente. ſecũdo incipit de ente determinare in ſeptimo. Prima adhuc in duas: in pͥma eñ oñdit moduz tractandi de entibus q̃ competit huic ſcientie p̃ ordĩam ad alias ſciẽtias: in ſecũda remouet cõſideratõem huius ſcientie circa ens aliquibus modis dcm̃ ibi Sed quõz ens ſimpliciter. Quo ad primũ dicit q̈ licet hec ſcientia conueniat cũ alijs qꝛ habet cõſiderare principia et cãs entium ſicut alie ſcientie habent conſiderare principia ſui ſubiecti. Tamẽ hec ſcẽtia differt ab alijs dupliciter. Prima dr̃ñtia eſt: qꝛ nulla alia ſciẽtia tractat de ente in cõmuni niſi iſta. Secũda aũt dr̃ñtia oſtẽditur ex diuiſione ſcientiaꝝ. Diuidit eñ. p. ſciam in cõi realẽ ſcꝫ ĩ practicã ꝛ ſpeculatiuã. Practicã ꝟo diuidit ĩ actiuaz et factiuam. Actiua eñ dirigit in operationem inmanentẽ: vt ẽ ſciẽtia moralis. Factiua ꝟo in opatõem tranſeũtem: vt ſũt artes mechanice. Speculatiuam ꝟo ſiue theoricã diuidit in phiſicam: mathematicam et metaphiſicã. Phiſica eñ cõſiderat mobilia et inſepabilia a materia in vniuerſali. tum qꝛ de ſingularibus nõ eſt ſcientia. Mathematica autẽ conſiderat ĩmobilia et ſeparabilia ſm rationez: licet talia non ſint inmobilia et ſeparata a materia ſm rem. Metaphiſica vero cõſiderat inmobilia et ſeparabilia a mãia ſcdm rem: cuiuſmodi ſunt deus ꝛ intelligentie: et ſic patet diſtinctio huius ſcientie ab alijs. ¶ Ad euidentiam diuiſionis ſcientie in practicam et ſpeculatiuaz Notandũ ſm q̈ põt elici ex dictis do. ſbti. in ꝓlo. primi ſentẽ. q̈ practicũ ꝛ ſpeculatiuum pñt dupliciter ſumi. vno mõ vt practicum ſumatᷣ ꝓ eſſe aptitudinalr̃ directiuo ſeu ꝓ ipõ duplici reſpectu aptitudinali: de quo dcm̃ ẽ in primo hui⁹. Speculatiuum vero ſumatur ꝓ negatione illius duplicis reſpectus vel extenſibilitatis ad praxim. Alio modo põt ſumi practicũ vel practibilitas pro ratione ſeu cõditõne quadã intrĩſeca ipi notitie que quidem eſt ſibi ratio fundandi talez reſpectum vel aptitudinem. Speculatiuum ſeu ſpeculabiliſ pro illa ratione intrinſeca per quam repugnat tali notitie aptitudo ſeu reſpectus aptitudinalis p̃dictus. Impoſſibile eſt enim aliquã aptitudinem cõuenire vni et repugnare alteri nature niſi ratione alicuius conditionis intrinſece. Speculatiuuz ergo et practicum primo modo non ſunt differentie eſſentiales in cõmuni. quod ꝓbatur ſic. Nullus reſpectus formaliter vel negatio reſpectus eſt differentia eſſentialis alicuius abſoluti: Sed ſcientia eſt quoddaz ens abſolutum. quia qualitas: Practicum autem primo modo dicit reſpectum formaliter ꝛ ſpeculatiuũ negationem eius: ergo practicum et ſpeculatiuum primo modo non ſunt differẽtie ſcientie in cõmuni. Si queras quid ğ ſũt? Dicendum ergo q̈ ſunt quedam paſſiones diſiuncte ſcientie in communi eodez modo quo dicimus par et impar eſſe paſſiones numeri: ſicut eñ oĩs numerus eſt par vel impar: ſic omnis ſcientia eſt ſpeculatiua vel practica. Practicum vero et ſpeculatiuum ſecũdo modo dicta ſunt differentie eſſentiales in cõmuni. Quod perſuadeo ſic. Illa que faciunt differre eſſentialiter ſpecies contentas ſub genere ſunt differentie eſſentiales eius: ſed practicum et ſpeculatiuum ſecundo modo dicta ſunt huiuſmodi: ergo ꝛc. Minor probatur: qꝛ ex quo ſcientia ſpeculatiua et practica ſunt due ſpecies contente ſub ſcientia in cõmuni: vt ſub gen

re oportet dare differentias eſſentiales :
per quas diſtinguuntur: et iſtas voco con-
ditiones ſeu rationes earum intrinſecas
per quas conuenit duplex reſpectus vni
et repugnet alteri. ¶ Notandũ inſuper ꝙ
licet practicum et ſpeculatiuum poſſint
diſtingui a fine: quia vt habet ſecũdo huius
finis ſpeculatiue eſt ſcire : practice vero
opus. Habitus tamen eſt practicus per
naturam intrinſecam notitie vt per cau-
ſam formalem: quia omne formaliter ta
le eſt tale per aliquod tale intrinſecum.
Quod ergo habitus practicus habeat talez
reſpectum ad praxim dirigendam hoc ē
formaliter per naturam intrinſecam no-
titie quam naturam habet ab obiecto vt
a cauſa extrinſeca: et ſic prior diſtinctio
practici et ſpeculatiui eſt ab obiectis ſeu
ſubiectis: quod ꝓbatur per phm in litte
ra diſtinguentem huiuſmodi ſcientias pe
nes obiecta vel ſubiecta. Item per eũdem
ſexto ethicorum diſtinguentē rationati-
uum id eſt habitum practicum a ſcienti-
fico ſiue ſpeculatiuo penes obiectũ neceſ-
ſarium et contingens: quod quidem ē in-
telligendũ non quin circa obiectum ne-
ceſſarium poſſit eſſe ſcientia practica: quia
theologia que eſt de deo eſt practica cũz
ſit directiua in dilectionē dei. Finis enī
legis ſm aplm eſt dilectio : ſed ſcientia
practica dicitur circa obiectum contin-
gens: idem circa obiectum circa quod
contingenter poteſt elici operatio vt cir
ca deum poteſt elici vel nõ elici eius di-
lectio quia poſſumus eum diligere vel nõ
diligere. Practica ergo a ſpeculatiua di
ſtinguitur: et habet primo ſuũz eſſe pra-
cticũ ab obiecto: quod probatur tali ra-
tione: quia ſcientia dicitur practica ꝓpter ex
tenſionem aptitudinalem ad opus vt di
ctum eſt primo huius. Tũc ſic: nunꝙ ap
titudo conuenit vni nature et repugnat
alteri: niſi ꝓpter aliquod abſolutum in-
trinſecum in iſta natura: quia enim hec natu
ra talis ē: igitur ſibi competit vel nõ cõ-
petit aptitudo : igitur preſupponit ī iſta
ſcientia aliquam conditionem intrinſe-
cam per quam conuenit ſibi aptitudo ta

lis. Iſta autem ſcientie conditio in ſe eſt
ab aliqua eius cauſa priori. Prime aũt
cauſe eius ſunt intellectus et obiectũ: er-
go practicum eſſe cõuenit ſcientie ab ob
iecto vel ab intellectu. hoc aũt non cõue
nit ſibi ab intellectu: quia tunc omīs no-
titia eſſet practica: ergo cõuenit ei ab ob
iecto.

¶ Cõtra quia finis ē cauſa prima ſm Auic.
ſexto metaphiſ: ergo a fine põt eſſe ſcien
tia talis nature vt ei cõueniat talis apti-
tudo. Reſponſio: finis non eſt cauſa niſi
inquantum deſideratus et amatus mouẽz
efficiens ad agendum: aptitudo ergo di
cta conuenit ſcientie ſiue ſit finis amatus
ſiue non: quia poteſt eſſe in intellectu di
cta ſcientia qualitercunq; voluntas ſe ha
beat. Exempli gratia: Scientia ſcriben-
di poteſt eſſe in anima ſiue voluntas amet
opus ſiue non. Talis ergo aptitudo nõ
competit ſcientie a fine tanꝙ a finali cau
ſa: quia nihil ineſt ab aliqua cauſa quod
ineſt etiam cauſa illa non cauſante. Sci
entia dicitur igitur practica ab obiecto:
ita ꝙ impoſſibile eſt circa idem obiectuz
eſſe ſcientiam practicam et ſpeculatiuaz
¶ Si dicas ꝙ medicina diuiditur in pra-
cticam et ſpeculatiuam: et tamen ipſa eſt
de aliquo eodem ſubiecto: puta de ſani-
tate vel corpore ſanabili. ¶ Pro rñſione di
cendum ꝙ quãdo accipitur aliquod me
dium inter duo extrema quanto plus re
cedit ab vno extremo : tanto plus acce-
dit ad aliud extremum. Nunc autē ſci-
entia pure practica et pure ſpeculatiua
que ſcz practica eſt natura inmediate eſ
ſe conformis praxi eliciende que eſt par
ticularis practica : ſunt quedam extre-
ma inter que eſt ſcientia media practica
vniuerſalis que ſcz non eſt apta nata eſ-
ſe conformis inmediate praxi eliciende:
et ideo poteſt dici aliquo modo ſpeculatiua
reſpectu ſcientie practice particularis:
que inmediate dirigit in praxim elicien
dam : ita poteſt poni ars ſpeculatiua re-
ſpectu habitus experti: quia ars tanꝙ vni
uerſalior habitus non ita inmediate di-
rigit: ſicut hũ' apparet primo huius. Ar-

tifex enī frequēter errabit: expertus aūt nō
errat: ſic in ꝑpoſito poteſt diſtingui me-
dicina in theoricam ſeu ſpeculatiuam: q̄
ſcʒ eſt de vniuerſalibus cauſis et curis:
Et in practicā q̄ eſt de pticlarib⁹ et pro-
pinquis praxi: tñ ſm veritatem illa vni-
uerſalis que reſpectiue dicitur ſpecula-
tiua eſt practica ſimpliciter. qꝛ virtualiṫ
includit pticularem practicam: ⁊ eſt di-
rectiua praxis: licet mediate. de hoc no-
ta ea q̄ dicta ſūt vltimo ca. tertij de aīa.
¶ Iuxta aūt diſionē trimēbrem ſcientie
ſpeculatiue prius poſitam idē doctor in-
quirit in hoc ſexto primo de ſcientiarum
diſtinctōne. ſecūdo de ariſtotilis intenti
one. Quantū ad primū dicit q cū habi-
tus intellectus ſit quedā qualitas gene-
rata ex frequenti conſideratōe vel ex vni
ca pfecta inclinās quādoqꝫ ad conſilem
conſiderationē reſpectu cōplexi ſpeculā
di pōt poni duplex habitus: vnus ꝓpri-
us qui formaliṫ inclinat ad ſpeculatōem
eius tanq̄ naturalis ſimilitudo ex ei⁹ cō
ſideratōne derelicta. Alius ponitur ha-
bitus qui vtualiter inclinat ad ſpecula-
tionē alterius: in quo tale cōplexū virtu
aliter cōtinetur. Primo mō ſūt tot ſciē-
tie diſtincte ſpecie quot ſūt ſcibilia illo⁹:
quod ſic ꝓbatur. Habitus innoteſcunt p
actus: ſed reſpectu diuerſarum concluſi
onum ſūt diuerſi actus ſciendi diſtincti
ſpecie: ergo et habitus ſpecie diſtincti.
Minor ꝓbatur: qꝛ actus ſciēdi circa di-
uerſas concluſiones ſunt diſtincti plus
q̄ numero: ꝰ ſpē. Cōſequētia pꝫ: qꝛ dr̄ia
maior drn̄tia nūerali ē dr̄ia ſpecifica vel
maior ſpecifica. ꝓbatio añtis. qꝛ ſi non
tunc plures actus circa diuerſas cōcluſi
ones non plus diſtinguerent q̄ act⁹ ſci-
endi circa eandem cōclōem freq̄ntere li-
citus. Patet ergo q ſm eundē modum
tot erūt ſcientie ſpecie diſtincte quot ſūt
demōſtrabiles cōcluſiones. Sciētia eñi
eſt habitus concluſionis demōſtrate: ex
primo poſteriorū. Secūdo autē mō pt
eſſe vnus habitus reſpectu multoꝝ com
plexorum: cum eñi cōcluſiones ſūt in di
uerſis principijs virtualiter ⁊ principia
ſint virtualiter in ſubiecto: qꝛ termin⁹ ſb
iectus includit p̄dicatū in primis princi
pijs: ⁊ hoc vel eſſentialiter ſi ſunt p ſe p-
mo⁹ vl vtualiter ſi ſūt p ſe ſecūdo⁹. Ma
niſ ſic eſt ſequitur q in ſubiecto incom
plexo quidditatiue cognito virtualiṫ cō
tineantur principia et concluſiones d ta
li ſubiecto: et ſic tota notitia q̄ de ſubie-
cto illo nata eſt haberi et etiam vlterius
que nata eſt haberi de alijs p rōem ei⁹ ⁊
Siue ſint inferiora cōtenta ſub ipſo ſiue
ſint aliqua attributa ad ipſū vt ad primū
oīa vtualiter continētur in illo ſubiecō
ita q habit⁹ q̄ inclinat formaliṫ ad ſpecu
landū tale ſubiectū ſm rōem quidditati
uam inclinat etiā vtualiter ad oīa cō-
plexa predicta. Sed primo ad cognoſcē
dum ipa de ſubiecto ipo: p ſe aūt nō pri-
mo ad cognoſcendū de alijs p rōem ei⁹:
⁊ ita reſpectu omniū iſtoꝝ ē vnus habi-
tus virtualiter. Prima ergo diſtinctio
ſcientiarū ſm concluſiones ſcitas pt po
ni eē ſm ſpecies ſpecialiſſimas: Sꝫ iſta
que ē ſm vtualiṫ cōtinere pt poni diſtin
ctio ſm genera ꝓxima ſic intelligendo:
q in vna noticia ſubiecti oēs ſcientie
primo modo dicte virtualiter contēte ſt
vnius generis tm̄. Sed noticia cōtinēs
eſt vna ſpecie ſicut et ſubiectū eius. Et
hoc mō pt intelligi illō pmo poſterioꝝ:
q vna ſcientia ē vnius generis ſubiecti:
que ſcʒ ē vna vel vnitate ſpecifica vl vni
tate generis proximi modo p̄expoſito.
Vltra ſcientiam ſecundo modo dictā ē
vnitas ſcientie minor que ē reſpectu mlt
torum terminorum et complexorū ad q̄
non inclinat virtualiter vnus habit⁹ ſub
iecti: nec primo nec per ſe: vt dicebatur
in ſecundo mō ſed tm̄ in potentia ⁊ i vni
uerſali: ſicut eſt habitus inclinās forma-
liter ad cōſiderādū ꝓpa inferiorū de ip-
ſis tantū in vniuerſali que ſcʒ ſcienda ſt
per ꝓpas rationes inferioꝝ et nō p natu
ram coīs. Iſta ē vnitas minia: et pōt di
ci vnitas generis remoti intelligendo ſi
mili modo: vt preexpoſitum eſt in ſecun-
do⁹ de ſcientia virtualiter que in ſe eſt
vna ſpecie: ſed ſcientie omnes in iſta

contente modo p̄dicto ſunt vna generis
remoto. ¶ Quātum ad ſcōm dico ꝙ a.
primū eſt ꝙ loqͥt ibi ꝺ ſciā ſpeculatiā re
ali ſcȝ que ꝯſideꝛat intentiones pꝛimas
abſtractas a ſingularib⁹ reb⁹ ⁊ dictas
de illis in quid: ꝑ hoc excluditᷣ logica q̄
eſt de ſcdā intētione: q̄ ꝺ nulla re prime
intentiōis p̄dicatᷣ in quid. Scōm dictū
eſt ꝙ loquitᷣ.p.hic.de ſciā ſpeculatiua
ſtricte ſumpta: que ſcȝ ex natura rei et
ſubiecti ordinatᷣ ad ſcire tm̄ tanꝙ ad fi-
nē: ⁊ nūꝙ ordinatᷣ ad ſcire directiuū in
aliqua opatione q̄ nō eſt eſſentialitᷣ ſpe-
culatio ꝑ qꝺ excluditᷣ practica vl'is q̄ eſt
largo mō ſpeculatiua dicta eo mō q̄ me-
dicina vl'is theorica noīatur. Tertium
dictū eſt ꝙ.p. loquitᷣ hic de ſcientia ſpe
culatiua poſſibili acquiri ab hoīe lumīe
naturali intellect⁹ ſcȝ ex pꝛincipijs co-
gnitis via ſenſus: qꝛ nr̄a cognitio oritᷣ a
ſenſu p̄mo poſteriox: ꝑ qꝺ excluditᷣ ſpe
culatiā cognitio ꝺ ſubſtātijs ſeꝑatis q̄n
tū ad ꝓpꝛia ipaꝝ: vt dicetᷣ infra. Sciā
ḡ ſpeculatiua cū triplici determinatiōe
p̄dicta ſufficienter hic diuiditᷣ a pho in
ꝑtes tres ſic intelligēdo: ꝙ illa diuiſio ē
pꝛimaria que ſcȝ eſt in diuidētia cōten-
ta īmediate ſub diuiſo: qꝺ ſic pȝ qꝛ ta-
lis diuiſio nō poteſt eſſe in ſciās haben-
tes vnitatē pꝛimo mō: qꝛ iſte ſunt ſpeci
aliſſime ſpecies ⁊ remotiſſime a diuiſo:
quare oꝑtet ꝙ ſit in habentes vnitatem
ſcdo aut tertio modo: ſed iſtarū vnitatū
vtraqȝ corrn̄det vnitati ſubiecti virtua-
liter ꝯtinentis totā ſciam: vt dictū eſt ſ.
ergo ſequitᷣ ꝙ ſm̄ diſtinctionē taliū ſub
iectox oportet eſſe diſtinctionē talium
ſcientiax. Hāc cōcluſionem ſic expoſitā
ꝓbo ſic: ſubiecta p̄ma ꝓpꝛie ſpeculabi-
lia, ⁊ realia de quib⁹ poſſunt ſciri aliqua
via ſenſus ſunt tria tm̄: ergo tm̄ ſūt tres
ſcīe ſpeculatiue reales ⁊ ꝓpꝛie ſcibiles
naturaliter via ſenſus. ꝯn̄s eſt euidēs ex
p̄dictis: an̄s ꝓbatᷣ ſic qꝛ ab omnib⁹ ſpe-
cieb⁹ cōib⁹ pōt abſtrahi vnū cōe qꝺ eſt
ens habēs ꝓpꝛias paſſiones ex quarto
hui⁹: vt ſunt oīa tranſcendētia puta bo
nū vnū act⁹ ⁊ poñā ⁊c. ḡ de ente eſt aliq̄
ſcientia poſſibilis q̄tū ad tales paſſio-
nes ⁊ etiā neceſſaria: qꝛ cognitio nr̄a ꝓ
cedit a cōibus ad ꝓpꝛia ex pꝛimo phico
rū. Ens aūt eſt ſubiectū reale: qꝛ p̄dicatᷣ
de reb⁹ in q̄d ⁊ eſt ſubiectum ſpeculabi-
le ꝓpꝛie: qꝛ circa ens inquātū ens nō eſt
nata eē ſpeculatio aliqua directiā in ali-
qua opatione q̄ ſit vere pꝛaxis alteri⁹ ge
neris a ſpeculatione. Item paſſiōes ei⁹
pn̄t oſtendi de ipo ex pꝛincipijs cognitꝭ
via ſenſus habem⁹ ḡ vnū ſubiectū p̄mū
qꝺ habet oēs conditiones p̄dictas: ⁊ ſic
pȝ pꝛima ꝑs an̄cedētis. Alteri⁹ qꝛ habi
tus in vl'i nō eſt reſpectu ꝓpꝛiox niſi in
potentia tm̄: ⁊ ſm̄ quid: ⁊ ad hoc ꝙ in-
tellectus circa aliqua ſpeculabilia pfi-
ciatᷣ oportet deſcēdere inferi⁹ ⁊ querere
ſubiecta ſpecialia. ¶ Notādū ergo pꝛio
ꝙ ſub ente occurrūt p̄mo decē gn̄a gn̄a
liſſima de qb⁹ ex pꝛīcipijs notis via ſen
ſus nō ſunt demonſtrabiles aliq̄ paſſio-
nes ꝙ tranſcendētes: ⁊ ideo nulli illo-
rū eſt ſubiectū alteri⁹ ſciētie ꝙ metaphi
ce. Alteri⁹ ſi oportet diuidere ad inue-
ſtigandū ſubiectū alicui⁹ ſcīe: non opoꝛ
tet ꝓcedere diuidēdo aliqꝺ gen⁹ acci-
dentis: qꝛ qꝺlibet iſtox ⁊ quelibet ſpe-
cies cuiuſlibet iſtox in aliq̄ ſpecie ſube
mediate vel immediate virtualiter cōti-
netur. Et ita ſi quodcūqȝ iſtox poneretᷣ
ꝓ ſubiecto: licet forte haberet aliquam
paſſionē ꝺ ſe ſcibilē nō tm̄ eſſet ſubiectū
quare nō accipitᷣ pꝛima diſtinctio ſcien-
tiax penes aliqꝺ iſtox. Oportet igitᷣ di
uidere ſubām p̄ciſe vt ſubiectū p̄mum
habeatᷣ alteri⁹ ſcīe a metaphiſica: diui-
ſa aūt ſubā ꝑ coꝛpoꝛeam ⁊ incoꝛpoꝛeam
alterū mēbꝛū ſcȝ incoꝛpoꝛeū ponitᷣ ꝑtine
re ad metaphiſicā: cui⁹ rō ē: qꝛ ſi ſubā ī
coꝛpoꝛea habeat paſſiones ſibi p̄mo in-
herētes n̄ tm̄ nobis ſcibiles via ſenſus:
ſed ſic ſunt note de ipſa ſole paſſiones
entis. Unde verū eſt ꝙ illa ſubā eſt ſub
iectū reſpectu ſcientie ſpeculatiue poſſi-
bilᷣ intellectui potenti in cognitionē ip-
ſarū ſub ꝓpꝛia ratione ſȝ nō nobis. Re-
ſtat igitᷣ ſubſtātia coꝛpoꝛea cui abſolute
cōſiderate ineſt pꝛimo quātitas ꝯtinua

et ſm aliquos diſtreta ⁊ mediante quā titate omnia que ſequnt̄ q̄ntitatē vt ſūt relationes fundate ſup quātitatē: ⁊ qualitates quarte ſpeciei: ⁊ iſte paſſiōes ſūt de ipa cognoſcibiles ex principijs notis via ſenſus: ḡ ipa eſt vel poteſt eſſe ſubiectum ſcientie ſpeculatiue poſſibilis nobis ⁊ alterius a metaphiſica: ⁊ hec vocat̄ mathematica: que q̄ulꝫ dicat̄ eſſe ō quāto ſiue quātitate iō ē: qꝛ mathematica nō multū cōpat quātitatē ad ſubam corporeā: ſed poſteriores paſſiones ad quātitatē que eſt prima paſſio ſubſtātie corporee. Et qꝛ iſta nota ē ī eē ſubiecto ⁊ ideo ſupponit̄ vt formalis rō ſubiecti poſteriorꝝ paſſionū: tū ſm rei veritatem pmū ſubiectū v̄tute cōtinēs oīa ē ſuba corporea: et ſic ptꝫ alia ps añcedentis. Alteriꝰ eadē ſubſtātia corporea nō contracta ad inferiꝰ: ſed alio mō cōſiderata inquantū ſcꝫ habet formam que eſt p̄ncipiū determinatē opationis ⁊ motꝰ ⁊ q̄ etis habet multas paſſiones ſic ſibi īherentes ⁊ ſcibiles p viaꝫ ſenſus: Ergo q̄ ad iſtas paſſiones eſt alia ſpeculatia tertia q̄ dicit̄ phiſica ſiue naturalis: ⁊ ſic ptꝫ tertia pars añtecedentis. Preter iſtas tres nō pōt inueniri aliqua ſcia ſpeculatiua que non cōtineat̄ ſub aliqua iſtaꝝ: puta ſi ſit de aliq̄ ſubſtātia inferiori: vel in aliqua iſtaꝝ includat̄: puta ſi ſit ō aliquo accidente: ḡ tm̄ ſunt iſte tres diuidentes primo ſciam ſpeculatiuā penes tria ſubiecta habentia cōditiones ſuperius expſſas: ⁊ ſic ptꝫ totū añs. ſic igitur ad queſtionē. ¶ Notādū inſup q̄ non ē inconueniēs tractari de eodē in pluribꝰ ſcientijs: ſm tñ aliā ⁊ aliā rōnē vt metaphiſica tractat de quātitate inquātū eſt ps entis: ⁊ habet rōnē entis: phiſica āt vt poteſt eſſe ſubiectū motus mathematica aūt ſub p̄ciſa rōne quātitatis.

Sed quoniā ens ſimplicit.

¶ Hic oñdit ari. de quibus entibꝰ hec ſcientia p̄ncipaliter tractare intendat. Et primo oñdit q̄ nō tractat de ente p accidens. Scdō q̄ nec de ente q̄ ē ideꝫ qđ verū ibi. Quod aūt q̄ verū. Circa p̄mū dicit q̄ cū de ente p accidens nō poſſit eſſe aliqua ſcia: metaphiſica nō erit ō ente p accidēs. ¶ Ad cuiꝰ euidentiam ſco. ponit hic aliquas diſtictiones: deinde oſtendit aliquas cōcluſiones. de p̄mo ſit iſta prima diſtinctio: q̄ Ens p accidens ō: dupliciter: vno mō vt ly p accidēs priuat pſeitatē in entitate ſm ſe: ⁊ ſic aggregatū ex rebꝰ diuerſoꝝ generꝝ ō: ens p accidēs ſiue nominet̄ vno noīe vt albū qđ importat ſubiectū cū accidente ſiue noīet̄ diuerſis noībus vt quātum albū: muſicū albū. Alio modo vt ly p accidēs priuat pſeitatē rei nō in ſe ſed in cōpatione ad aliquā cām p̄ter cuiꝰ intētionē euenit vt caſuale vel fortuitum. ¶ Scda diſtictio ſit iſta q̄ ſcia pōt diſtīgui vel ſm vnitatē ſpeciei ſpēaliſſime vł generis intermedij ⁊ ppinqui vel etiā generis remoti ſicut dictuꝫ eſt ca. p̄cedēti. ¶ Tertia diſtinctio ſit iſta q̄ aliquid pōt ſciri dupl'r vel abſolute vel reduplicatiue. ¶ Quantum ad ſcdm ſit iſta prima cōcluſio: de ente p accidēs p̄mo mō acciplēdo nō pōt eſſe ſcia pſe vna vnitate ſpeciei. Iſta oſtendit̄ ſic: vniꝰ ſcibilis iſto mō eſt p ſe vna cauſa: ſed tale ens p accidens nō poteſt eſſe vna pſe cauſa: ḡ ⁊c̄. pbatio minoris: qꝛ cū tale ens nō ſit aliquod vnū ens p ſe nō poterit p ſe eē cauſa alicuiꝰ viiꝰ paſſionis: ⁊ ideo ō tali nihil demōſtrat̄ niſi p alterū conceptū quē includit: ⁊ ideo illi cōceptui pſe ineſt tale demonſtratū: nō aūt toti cōpoſito niſi p accñs: ḡ ſcientia vna ſpecie que ſcꝫ eſt cōcluſionis demōſtrate nō eſt pſe niſi de altero cōceptu ī tali ente cōplexo incluſo. ¶ Scda cōcluſio ſit iſta: q̄ de ente p accidens primo mō dicto pōt eſſe ſciētia vna vnitate generis pximi vł remoti. hoc oſtēdit̄ ſic: Unius intelligibilis plures paſſiones virtualiter cōtinentis poteſt eſſe vna ſcientia vnitate generis pximi vel remoti: ſed ens per accñs primo mō eſt hmōi: ḡ ⁊c̄. pbatio minoris: qꝛ tale ens eſt aliquo modo vnū ītelligibile ſcꝫ vnico actu qui eſt p ſe eiꝰ vt

obiecti licet nõ ſit p ſe vn⁹: nõ eñi ita impoſſibile eſt hominẽ albũ vnico actu intelligendi cõcipi ſicut hominẽ ⁊ aſinũ: nec tñ ita ſimplici ⁊ pſe vno actu cõcipiendi ↄcipitur hõ albus ſicut homo. Tali ḡ enti nat⁹ eſt correſponderi habitus ex talibus actib⁹ generat⁹ licet talis habit⁹ nõ ſit vn⁹ ſicut ille q̄ eſſet alteri⁹ ptis tñ. ¶ Confirmatur qꝛ ſcĩa ſubalterna eſt de ente p accidens pmo modo vt patet tã inducẽdo in pſpectiua: muſica. ⁊ aſtronomia: qꝛ de linea viſuali multa pbat pſpectiu⁹ que p ſolã rõnẽ linee nõ inſunt alioquin pſpectiua eſſet pura geometria. Similiter oñdit multa que p ſolã rõnẽ viſualitatis nõ inſunt: alias eẽt pura naturalis: ḡ quicq̃d eſt ſubiecti ei⁹ includit ambo: que quidẽ non ſunt niſi vnũ p accñs. Tum qꝛ quelibet talis ſcientia ſubalternat duab⁹: vtriuſqꝫ eñi cõcluſiones cõtinent in ea p pricipijs qd nõ eſſet niſi ei⁹ ſubiectũ ſubiecta includeret ambarũ. ¶ Sequũtur alie due cõcluſiones que ſunt de ente p accidẽs ſcũdo mõ dicto. ¶ Prima ẽ hec: d ente p accidens ſcdo mõ reduplicatiue ſcꝫ inquantũ eſt ens p accñs nõ põt eſſe ſcĩa. hoc ptꝫ p arſ. qꝛ omne illud de quo eſt ſcĩa: vel eſt ſemp vel frequẽter: ſed ens p accñs nõ eſt hmõi: ḡ ⁊c. minor ptꝫ: qꝛ ens p accñs ſcdo mõ dicitur p accñs p cõpatiõnẽ ad aliquã cauſam pter cui⁹ itentionem euenit qñqꝫ: nõ tñ ſemp nec frequẽter: Et ideo vt ſic tale ens p accidens nõ eſt ſcibile. ¶ Secunda cõcluſio ſit iſta: de ente p accñs ſcdo modo dicto nõ reduplicatiue ſed abſolute ſũpto poteſt eſſe ſcĩa: hoc oſtenditur ſic: omne illud qd habet cauſam determinatã a q̄ euenit ſemp vel frequẽter eſt ſcibile per illã: ſed ens p accidẽs ſcdo mõ nõ inqñtũ ens p accñs ſꝫ abſolute ſũptũ ẽ hmõi ḡ ⁊c. pbatio minoris: lꝫ eñi ex ↄpatiõe ſolis ad zodiacũ nõ poſſit ſciri q̄ pluat ſub cane: qꝛ vt ſic nõ hꝫ cã pluuie: tñ ex cõpatione alteri⁹ planete ad ſolẽ vel ad aliũ planetã: vl' ad ſtellas fixas: vl' ex cõpatiõe multoꝝ ſimul poſſunt ſciri q̄ ſũt cõe ⁊ vrẽtia ⁊ ſunt cauſa pluuie vt i plurib⁹: ⁊ ſic generaliter etiã in alijs. nullũ eſt eñi ens p accñs reſpectu alicui⁹ q̄ ñ ſit p ſe effect⁹ reſpectu alteri⁹ vel alioꝝ cõcurrentium.

Quod autẽ vt verum ens.

¶ Hic arſ. d ente determinat qd ſignificat vitatẽ ppoſitiõis: Circa qd duo facit. primo determinat qualiter dicatur hmõi ens: ſcdo mõ remouet ipm a pncipali cõſideratione hui⁹ ſcĩe. ¶ Quo ad pmũ dicit q̄ ens q̄ddã dicitur quaſi verũ. i. q̄ nihil aliud ſignat niſi veritatẽ. Cum eñi interrogam⁹ ſi hõ eſt aĩal rñdetur q̄ eſt p qd ſignat ppoſitionẽ premiſſam eſſe verã: ⁊ eodem mõ nõ ens ſignat quaſi falſum. cũ eñi rñdet nõ eſt ſignificat q̄ ppoſita orõ ſit falſa. h⁹ igit ens cõſiſtit circa ↄpoſitionẽ ⁊ diuiſionẽ ſiue affirmationẽ ⁊ negationẽ. Quo ad ſecũdũ excludit hmõi ens a pncipali cõſideratione hui⁹ doctrine dicẽs q̄ ↄpoſitio ⁊ diuiſio in q̄bus eſt verũ ⁊ falſum ẽ in mẽte ⁊ nõ in reb⁹: cõſiſtit eñi in q̄dam cõpatione duorum conceptoꝝ ſiue illa duo ſint idem ſm rem ſiue diuerſa. Utitur eñi intellectus quãdoqꝫ vno vt duobus ↄpoſitionem formans: ſicut cũ dicit homo eſt homo. Ex quo patet q̄ talis cõpoſitio eſt ſolũ in intellectu ⁊ non in rebus. Tale ergo ens cũ ſit ens rationis excludit a ratiõne metaphiſice que ẽ ſcientia realis. ¶ Ad cui⁹ euidentiam ſm ſcotum in hoc ſexto ponam aliquas diſtinctiones. Secundo oſtendã aliquas concluſiones. d primo ſit iſta pma diſtinctio: q̄ veritas eſt duplex q̄ quedã eſt in rebus ⁊ quedã in intellectu ¶ Scda diſtinctio ẽ iſta q̄ veritas i rebus ſumit dupli: vno⁹ ſm ſe ⁊ abſolute ſm rẽ. Alio mõ ſm cõpationẽ ad ↄgnoſcibilitatẽ ⁊ intelligibilitatẽ. Prio ſumit tripl': vno mõ vt dicit abſolute conformitatẽ pducti ad pducẽs. Alio⁹ determiate vt dicit ↄformitatẽ pducti ad pducẽs ſm imitatõẽ Alio modo vt vltra iſtã imitationẽ addit adequationem

primus modus iſtoꝝ triū licet videatur
eſſe cōis ſcđo ⁊ t̃tio: tñ ſi reſpect⁹ veri i=
ponat̃ ad ſignificandū qđcūq; iſtoꝝ triū
ſm ꝓpriā rōnē eſt equiuocū. Scđs aūt
modus inuenit̃ ĩ creatura que imitat̃ ex
emplar diuinū vel creatū a quo ꝓducit̃
cui ālīq̃ mō aſſimulat̃. Terti⁹ modus ĩ=
uenit̃ in filio dei q̃ eſt veritas in quo eſt
ſūma ſimilitudo ad ꝑmū ꝓducēs ſm au
guſti. hec eñ eſt cōformitas cū adequa=
tione. ¶ Scđo aūt mō ꝑncipali vt ſcʒ ē
veritas in rebus ꝑ cōꝑationē ad intelle
ctū dicit̃ res vera tripliciter. vno modo
q: quātū eſt de ſe eſt manifeſtatiua cuicū
q; intellectui potēti manifeſtationē cog
noſcere Alio mō q: eſt aſſimilatĩa intel=
lectus ſibi aſſimilabilis puta mediante
actu vel aliqua ſpecie que nō eſt niſi in=
tellectus creati. Alio modo q: facta ma
nifeſtatione vel aſſimulatione res eſt in
intellectu ſicut cognitū in cognoſcente.
Et ſciendū q̄ ille ſcđs ternarius diſtin=
guit̃ a ꝑmo: q: habitudo ad ꝓducētē ⁊ ĩ
telligentē eſt alia ⁊ alia: licet idē ſit quā
doq; ꝓducēs ⁊ intelligēs. ¶ Tertia di
ſtinctio ſit iſta q̄ veritas in intellectu ē
duplex ſm duplicē ei⁹ oꝑationē: ſm q̃=
rū vtrāq; natus eſt cōformari obiecto vt
menſuratū mēſure q̃nto hui⁹. c. ꝯ aliq̃d.
vna veritas dicit̃ cōplexa alia ĩcōplexa.
veritas incōplexa eſt habitudo cōformi
tatis vel ſimilitudinis act⁹ ſimplicis ad
obiectū ſimplex ĩtelligibile: ꝟitas āt cō
plexa ad obiectū cōplexū. vel ſm alios
veritas cōplexa eſt ꝯformitas inter ſub=
iectū ⁊ ꝑdicatū. Eſt aūt dr̃ia inter verita
tē cōplexam ⁊ incōplexā: q: veritati ĩcō
plexe nō opponit̃ falſitas ſed ignorātia
tm̄: ⁊ ſic intelligit̃ illud tertij de aīa. Qz
intellectus circa qđ q̃d eſt: eſt ſemꝑ ve=
rus: qđ eſt intelligendū ꝑ̃ciſe circa cōce
ptū ſimpliciter ſimplicē. Nā intellect⁹
ſimplex circa cōceptū nō ſimpliciter ſim
plicē: lʒ nō poſſit eē formaliter falſus tñ
pōt eſſe virtualiter falſus appꝑ̃hendēdo
aliquid ſub determinatione ſibi nō ꝯpe
tente. vnde q̃nto hui⁹. c. ꝯ falſo dicitur.
Qz eſt aliqua rō in ſe falſa ⁊ tñ illa ratio
in ſe falſa eſt intelligibilis in ſimplici ap
ꝑ̃henſione Scđe aūt veritati ſcʒ ꝯplexe
opponit̃ ignorātia priuatiue et falſitas ꝯ̃=
rie qũ ſcʒ vniunt̃ in intellectu q̃ in re nō
ſunt vnita. ¶ Dubiū tñ eſt an hec veri=
tas et illa ſit relatio realis vel rōnis. de
veritate incōplexa videt̃ dicendū q̄ cuʒ
ſit in tertio modo relatiuoꝝ q̄ ſit realis
ex ꝑte oꝑationis: q: oꝑatio depēdet ad
obiectū vt mēſuratū ad mēſurā: ſed ē ra
tionis ex ꝑte obiecti. Tuʒ q: obiectū vt
ſic hʒ eſſe diſtractū: q: eſſe ꝯgnitū diſtra
hit ab ente. Tū q: eſt mēſura que nō de
pendet eſſentialiter ab oꝑatiōe mēſura
ta. ¶ De veritate cōplexa dicēdū eſt eo=
dē mō ſi illa ſit ipa operationis cōformi
tas ad obiectū vt ꝑdictū eſt. Si aūt ſm
aliā viā ſit conformitas inter ꝑdicatū et
ſubiectū: tunc circa vtrūq; erit relatio ra
tionis: q: extrema vt ſic ſunt entia ratio
nis ſupra que fundat̃ hmōi cōformitas.
¶ De ſcđo pricipali ſit iſta prima ꝯclō:
Veritas in intellectu ſm oꝑationē cōm
plexā nō eſt de cōſideratione metaphiſi
ce. Ratio hui⁹ eſt: q: talis veritas vel ē
relatio realis vl̃ ſolū rōnis ſm duas opi
niones. Si ē real̃ ꝑtinet ad librū de aīa
vbi agit̃ de potētijs ⁊ actib⁹ aīe. Et nā
eñ act⁹ intellect⁹ cognoſcit̃ quō ē fūda
mētū talis relationis. Si vero ē relatio
rōnis ſm aliā opinionē tūc ꝑtinet ad cō
ſiderationē logici. cui⁹ ē cōſiderare poſ
ſibile: ⁊ ĩpoſſibile alios modos cōponē=
tiū. Tālr̃ dicēdū ꝯ ꝟitate ĩcōplexa ĩtelle
ct⁹. ¶ Scđa ꝯclō ſit iſta: veritas in reb⁹
primo modo ſumpta ſcʒ ꝑ cōꝑationē ad
ad ꝓducētem ꝑtinet ad cōſiderationeʒ
metaphiſici. hoc oſtendit̃ ſic: illud verū
reale qđ nō ꝯtrahit ens ad motū nec ad
quātū ꝑtinet ad ꝯſiderationē metaphi=
ſici. Sʒ veꝝ reale ꝑmo° dictū ē hmōi: ḡ
⁊c̄. ꝓbatio minoris q: vt pʒ ex ꝑdict rea
le verū reperit̃ ĩ oīb⁹ vbi nec ē motus
nec q̃ntitas. ¶ Tertia ꝯclō ſit iſta: verū
reale ſūptū ꝑ ꝯꝑatiōʒ ad ꝯgſcētē ꝑmo°
iſtoꝝ triū ꝑtinet ad ꝯſideratiōʒ metaphi
ſici: ꝓbatio h⁹. q: t̃le veꝝ ꝯuertit̃ cū ente
ḡ ꝑtīʒ ad metaphi. ſic ens cū q̃ ꝯuertit̃

añs patet. qꝛ omne ens ꝗtũ eſt de ſe eſt manifeſtatiũ ſui cuicunqꝫ intellectui potenti cognoſcere. ¶ Quarta cõcluſio ſit iſta verũ reale ſumptum ꝑ compatioem ad cognoſcẽtẽ ſcḋo ⁊ tertio iſtorum modorũ triũ nõ ꝑtinet ad metaphiſicũ. rõ de ſcḋo modo eſt: qꝛ tale verũ cõtrahit ad actũ determinatũ nec cõuertit cũ ente patet: ergo nõ ꝑtinet ad metaphiſicũ qui conſiderat ꝺ ente: ratio aũt ꝓ tertio modo eſt: qꝛ tale verum eſt ens diminutũ ⁊ ens logicũ. ⁊ ideo ꝓprie vt ſic excluditur a metaphiſico: ꝯuertit tñ cum ente aliqualiter. qꝛ logic⁹ cõſiderat omnia aliqualiter vt metaphiſicus: ſed modus cõſiderationis eſt alius ſcilicet per quid reale: ⁊ ꝑ intentionẽ ſecũdã ſicut ẽ cõuertibilitas entis ſimpliciter ⁊ diminuti qꝛ neutrũ alterũ excedit in cõitate: quia quicqͩ eſt ſimpliciter ens poteſt eẽ ens diminutũ: quatenus omne ens põt eſſe cognitũ vl' intellectũ. Si arguat cõtra p̃dicta ꝙ verũ qḋ eſt in cõpoſitione ⁊ diuiſione nõ debeat ſeparari a conſideratione metaphiſici: qꝛ a quo non excludit cõſideratio cauſe nec effectus. ſꝫ iſta veritas in intellectu eſt effectus entitatis realis: iuxta illud in p̃dicamentis. Ab eo ꝙ res eſt vel non eſt dicit oratio vera vel falſa. ¶ Reſpondeo maior eſt vera de cauſa totali nõ aũt ſic eſt in ꝓpoſito qꝛ res non eſt cauſa totalis hui⁹ veritatis: ſed requirit intellectus ꝯponẽs p̃dicatũ cũ ſubiecto. ¶ Impugnat etiã hic doctor ponẽs veꝝ obiectũ eſſe intellectus: quia intellectus non ſolũ intelligit verũ ſub ratione veri: ſꝫ etiam bonũ ſub ratiõe boni cũ ponat drĩaꝫ inter illa.

Explicit liber ſextus metaphiſice.

Incipit liber ſeptimus metaphiſice.

Ens dicit multiplr.

¶ Poſtꝗ ariſto. remouit a principali hui⁹ cõſideratiõe ſcientie ens ꝑ accidẽs ⁊ ens qḋ ſignat veꝝ: ibi incipit determinare de ente ꝑ ſe qḋ eſt extra aĩam de quo ẽ pñcipalis ꝯſideratio hui⁹ ſciẽ. Diuidit aũt iſta pars in duas ꝑtes qꝛ ĩ prima determinat de ente inꝗtum ens. Scḋo de primis principijs entis in vndecimo ⁊ duodecĩo hui⁹. Uno ad p̃mũ primo determinat de ente ſm ꝙ diuiditur in decẽ p̃dicamẽta. Circa qḋ duo facit. Primo eñ oſtendit ꝙ ad determinandũ de ente ꝓut in decẽ p̃dicamenta diuidit oportet determinare de ſola ſubſtantia. Scḋo incipit determĩare de ſubſtantia ibi: dicit aũt ſubſtãtia. Intendit autẽ in prima ꝑte talem rõnem ponere illud quod eſt primum inter entia quaſi ens ſimpliciter ⁊ nõ ſm quid: ſufficienter demõſtrat naturã entis: ſed ſubſtantia eſt hmõi: ergo ſufficit ad cognoſcendã naturã entis determinare de ſubſtãtia. ¶ Ad declarationẽ ãt minoris duo facit: primo eñ oſtendit ꝙ ſubſtãtia ſit primum ens: ſcḋo oñdit quõ dicat primum. Circa primum vtitur tali ratione illud qḋ eſt ꝓpter ſe ⁊ ſimpliciter ĩ vno quoqꝫ genere eſt p̃⁹ eo qḋ eſt ꝓpter aliud ⁊ ſm quid: ſed ſubſtantia ẽ ens ſimpliciter ⁊ ꝓpter ſeipſam: omnia aũt genera alia a ſubſtãtia ſunt entia ſm quid ⁊ ꝓpter ſubſtantiã: ſunt eñ entia eo qḋ taliter entis. i. eo qḋ habent aliquã habitudinẽ ad ſubſtantiã. vnde nõ eſt poſſibile aliqḋ eoꝝ ſeparari a ſubſtantia: ergo ſubſtantia eſt prima inter omnia entia. Deinde oſtendit quõ eſt primũ ens dicens: ꝙ ſubſtantia eſt primũ ens ſm tẽpus ſm diõnẽ: ⁊ ſm cognitionẽ. ¶ Ad euidentiã p̃dictorũ videndũ eſt ſm mentem ſcoti hic ad. xij. di. quarti ſñiaruꝫ. de inherentia accidentis ⁊ ſubſtãtiam: Deinde ꝺ illa triplici primitate. quo ad primũ primo p̃mittã aliquas diſtinctiones: ſcḋo oſtendã aliquas cõcluſiones.

ſit ergo iſta prima diſtinctio: cū hoc nomen accidens ſit vnū ꝯcretum: ideo poteſt dupliciter ſumi: ſicut vnū qḋlibet cōcretū. Uno modo ꝓ ꝑ ſe ſignificato nominis qḋ ē reſpectus quē accidens naturaliter imꝑtat ꝑ ſe q̄ eſt ipa accidentalitas ſiue accidentia: qḋ videt̄ eſſe ſinonimū cū hoc qḋ eſt in herētia. Alio modo pōt ſumi ꝓ illo ſubſtracto qḋ denominat hoc cōcretū accidēs qḋ eſt aliqḋ ens nouē p̄dicamētoꝝ ſiue ſit abſolutū ſiue reſpectiuū puta q̄ātitas q̄litas ⁊c. ¶ Scḋa diſtinctio ſit iſta ꝙ inherētia ē duplex ſcꝫ actualis ⁊ aptitudinalis: Inherentia actualis eſt ipa vnio accidentis exiſtentis cū ſubiecto exiſtente. Inherētia aūt aptitudinalis eſt ipa dependētia ſiue eſſentialis ordo accidentis ad ſubiectū. Prima inherentia nō ſemꝑ ineſt actu. Scḋa vero ſemꝑ ineſt ſiue ſubiecto exiſtente ſiue nō exiſtente. ¶ Tunc ſit hec. prima concluſio de inherentia neutra inherentia eſt de eſſentia ſiue de ꝯceptu q̄dditatiuo accidentis ſcḋo modo ſumpti ſcꝫ accipiendo accidens ꝓ eo qḋ hoc nomine denominat̄: ſiue ſit ens abſolutum ſiue reſpectiuū. Hanc oſtēdo quātū ad primā partē ſpecialiter ſic: nullus reſpectus eſt de eſſentia abſoluti: ſꝫ vtraqꝫ inherentia eſt formaliter reſpectus: ergo ⁊c. maior ptꝫ ꝑ pħm quarto huiꝰ cōtra opinionem de veritate appa rentiū. ¶ Preterea quantū ad vtrāqꝫ ꝑtem ſimul ꝓbat̄ ſic: qꝛ fundamentum reſpectus eſt aliq̄d p̄ter reſpectum qꝛ nihil fundat ſeip̄m: Unde ſḿ auguſtinū ſeptimo de trinitate: omne qḋ relatiue dicit̄ eſt aliquid p̄ter relationē ergo inherentia nō erit de eſſentia accidentis in quo fundat̄. ¶ Scḋa ꝯcluſio ſit iſta: Inherētia ſcḋa ſcꝫ aptitudinalis eſt eadēꝫ realiter accidenti ſcḋo modo ſumpto ſiue ſit abſolutū ſiue reſpectiuū. ꝓbat̄ qꝛ nulla aptitudo naturalis alicuiꝰ entis diſtinguitur realiter ab illo ente: ſed inherentia aptitudinalis ē quedā aptitudo naturalis talis accidētis ḡ ⁊c. Preterea paſſiones entis dicte de iferiorib⁹ nō dicūt aliud ab ente in eis: ſꝫ eē in ſe ens: ⁊ eē inherēs ſunt q̄dā paſſiones entis dicte de inferiorib⁹ ſcꝫ de ſub̄a ⁊ accidēte: ḡ nec eē in ſe ens dicit aliud a ſub̄a: nec eē inherēs dicit aliḋ ab accidēte. ꝓbatio minoris qꝛ eſſe in ſe ens: ⁊ eē inherens ꝓ eodē accipiēdo ſicut eē prius ⁊ poſteriꝰ. Prius aūt ⁊ poſterius diuidunt ens vt paſſionēs. ¶ Tertia cōcluſio ſit iſta In herentia actualis nō eſt idē realiter accidenti ſcḋo mō dicto qḋ ē abſolutū ⁊ ꝑ ꝯn̄s nō ē de eſſentia ei⁹: hoc oñdit̄ ſic: ipoſſibile ē ꝙ idē remaneat realit̄ ⁊ corrūpat̄: alias ſimul eēt ⁊ nō eēt: qḋ ē oppoſitū p̄mi p̄ncipij: Sꝫ manēte ⁊ exiſtēte accidēte abſoluto: nō manet inherentia actual' ḡ ⁊c. minor ptꝫ in ſacro altari vbi accidētia ſepata exiſtūt ſine inherentia actuali: alias ſi inherētia actual' maneret ibi maneret etiā ſubſtātia panis qḋ ē falſuꝫ. ¶ Sꝫ cōtra iſtā tertiā ꝯcl'onē inſtat̄ p̄mo auctate pħi in lr̄a dicētis ꝙ nō ē poſſibile aliqḋ accidētiū ſepari a ſubiecto. Itē boetiꝰ dicit ꝙ accidētis eſſe ē in eſſe. Preterea arguit̄ tali rōne: reſpectꝰ accidētis ad ſubiectū nō ē minus idē accidenti q̄ reſpectus creature ad deū ē idē creature: Sꝫ ille eſt idē creature realiter: cū creatura n̄ poſſit eē abſqꝫ hoc ꝙ dependeat ab eo cōſeruāte eā in eſſe: ḡ reſpectꝰ accidētis ad ſubiectū qui eſt inherentia eſt idē realiter accidēti: maior ptꝫ qꝛ creatura nō diffinit̄ per eētiā diuinā additā in ſua dīone: quia tunc nihil haberet dīonē in ſuo genere cū deꝰ ſit extra genꝰ. Accidēs ḡ ꝓpter reſpectū ad ſubiectū neceſſario diffinit̄ ꝑ ſubiectū: vt dicit in hoc ſeptimo: igit̄ ille reſpectꝰ accidentis ad ſubiectū nou minꝰ eſt idē ſibi q̄ reſpectꝰ creature ad deū. ¶ Rn̄ſio ad pħm: dicēdū ꝙ pħi diceret accidēs non poſſe eē ſine ſubiecto qꝛ ponūt ordinē cauſarū ſimpliciter neceſſariū: vt dictū eſt octauo pħoꝝ ca. vltio ita ꝙ p̄ma cā nō pōt cauſare cauſatū cauſe ſcḋe ſine cā ſcḋa: ſubiectū āt hꝫ aliquā cauſalitatē reſpectu accidētis loquēdo d̄ ordīe nāli cāꝝ: ſe hꝫ ei reſpectꝰ eiꝰ

vt materia i q̃ q: ſcʒ hʒ ſuſtētare accñs. Nos aũt nõ ponimus hmõi ordinẽ cãꝛ ſimplr neceſſariũ. q: ꝑ deuiam⁹ a ph̃is in añcedēte oportet etiã ꝙ deuiem⁹ i ɔſequēte. Ad boetiũ dicēdũ ꝙ intelligit ꝙ accñs hʒ a nã ſua ꝙ inſit aptitudinalr̃ nõ aũt eſt neceſſariũ actualr̃. ¶ Ad aliud nego maiorem ⁊ cũ ꝓbaẗ ꝑ relationem creature ad deũ dico ꝙ nõ ẽ ſile: idẽptitas eñ reſpect⁹ ad fũdamẽtũ nõ ẽ rõ ꝙ termin⁹ reſpectus vel depẽdẽtie cadat in diõne fũdamẽti dpẽdẽtis: q: tũc de⁹ magis poneret i diõne cuiuſcũq̄ creati ꝙ ſuba in diõne accidẽtis: ſʒ cã ẽ q: nulla forma põt hr̃e cõceptũ ꝑfectũ q̃dditatiuũ ⁊ q̃etatiuũ niſi cointelligaẗ illud cui⁹ eſt forma. Diffinitio aũt exp̃mit cõceptũ ꝑfectũ diffiniti: ⁊ iõ q̃tũlibet eſſentialia forme exp̃manẗ ſine eo cui⁹ ẽ: ⁊ q̃dditates ei⁹ indicenẗ ponẽdo ei⁹ gen⁹ ⁊ differẽtiã: tũ nõ ẽ cõcept⁹ ꝑfect⁹ q̃etãs intellectũ: ⁊ iõ nec diffinitiu⁹ metaphiſice loquẽdo. lʒ bñ eẽt logice: tñ eẽ illud qd eſt in ſe q̃dã ɔpoſitũ ſubſiſtẽs ſi ɔcipiatur in ſe ĩtellect⁹ q̃eſcit ibi nõ req̃rẽs aliud cõintelligere ⁊ hoc q̃dẽ verũ ẽ nõ tñ d forma accidẽtali: ſed etiã de ſubſtãtiali. vñ in diõne aĩe poniẗ corp⁹: aĩa eñ eſt act⁹ corporis orgaĩci: vt hr̃ in lib. d aĩa. ¶ Quarta ɔcluſio ẽ iſta: inherẽtia actualis ẽ eadẽ realr̃ accidẽti reſpectiuo ſecũdo mõ ſũpto. hoc oñdiẗ ſic: illa relatio ẽ realr̃ eadẽ fũdamẽto ſine q̃ fũdamẽtũ eẽ includit ɔ̃dictionẽ: ſʒ inherẽtia accidẽtis reſpectiui ẽ hmõi ⁊c̃. ꝓbatio minoris q: reſpect⁹ ẽ eſſentialr̃ hitudo iter duo extrẽa: ⁊ iõ ſiẽ tollere ṫminũ adquẽ ipi⁹ reſpect⁹ eſt deſtruere reſpectũ. Ita tollere illud cui⁹ ẽ reſpect⁹ ẽ tollere reſpectũ: ⁊ deſtruere rõnẽ reſpect⁹: ⁊ ꝑ cõſequẽs ɔ̃dictio ẽ reſpectũ nõ inherere: q: cũ reſpect⁹ ẽ reſpect⁹: iõ ſeq̃ẗ neceſſario eẽ ſubiectũ vel fũdamẽtũ cui actualit̃ inheret: hec mã diffuſe tractaẗ in q̃to ſniaꝝ vbi d. iõ ꝑ nũc leni⁹ ptranſeo. ¶ Quãtũ ad ſcđm de illa triplici p̃nitate ſubiecti reſpectu accidẽtis. Et p̃mo q̃ ad hoc ꝙ ſuba dr̃ prior tpe oĩ accidẽte.

Dico ꝙ tps nõ accipiẗ h̃ vt diffiniẗ q̃rto ph̃icoꝝ ſeu ꝑ q̃cũq̄ duratiõe vl̃ menſura extriſeca ſucceſſiua alia ab eẽntia rei: q: tũc ſba poſſʒ p̃cedere illã cũ ſit ſibi accidẽs: ⁊ ſic p̃cederet illã tpe vl̃ duratõe: ⁊ tũc eẽt tps añ tps: ⁊ ſic ĩ infinitũ. Prĩ⁹ q̃ tpe h̃ dr̃ vt ptʒ ex lr̃a qd p̃t ſepati eẽ ſine alio: ⁊ aliud nõ ſine ipo. ⁊ iſto mõ omnis ſuba ẽ p̃or oĩ accidẽte vno mõ: alio mõ nõ. ¶ Ubi notãdũ ꝙ eẽ p̃us tpe vt dictũ ẽ eſt poſſe hr̃e actualẽ exñtiã p̃ore alio ſine alio q̃tũ ẽ d ſe ita. ſ. ꝙ ſibi ñ repugt ex eo ꝙ i nullo depẽdet ab illo: et tale p⁹ ſatis põt dici p⁹ natura. Nihil eẽ p⁹ nã qd nõ ſit p⁹ ⁊ tpe illo etiã mõ ꝙ aũt aliq̃d poſſit p̃cedere aliud illo mõ põt dupl'r eẽ: vno° q: nõ depẽdet ab illo Alio mõ q: ñ ẽ cã neccria illi⁹. ¶ Ad ppoſitũ dico ꝙ ſuba ɔpata ad accñã ſepabilia ẽ p̃or tpe vtroq̄ mõ: cõpata aũt ad accñs iſepabil'e puta ad ꝓpriã paſſionẽ ẽ ſepabil' ⁊ p̃or vno°: q: ſcʒ ñ depẽdet: ⁊ nõ alio° ſcʒ in q̃tũ ẽ cã q: hʒ cãm neccriaꝫ reſpectu paſſionis: iõ nõ ẽ ſepabil' illo° ſcʒ in q̃tũ ẽ cã tal' accidẽtis. Prĩo igiẗ mõ ẽ ſepabil' mõ p̃expoito: ⁊ vt ſic nõ repugnat ſibi exiſtere ſine q̃cũq̄ accñte. De ſcđa p̃nitate q̃ ſcʒ ſuba ẽ p̃or accñte diõne. Sciẽdũ ꝙ hoc eſt ĩtelligẽdũ q: i diõne cuiuſlibet accñtis ncẽ ẽ poni ſubam cui⁹ rõ poſita ẽ ĩ p̃cedẽti articlo. ¶ De tertia do p̃nitate q̃. ſ. ſuba ẽ p̃or oĩ accñte ɔgnitiõe. Pono duas ɔcl'ones q̃ꝝ p̃ria ẽ ꝙ ſuba nõ ẽ p̃mũ oĩm entiũ cognitiõe p̃nitate gñis oĩs: q: oĩs ɔgnitio nr̃a ortur a ſenſu: ſenſibilia ſunt accñtia ⁊ non ſuba. ꝑ accñs p⁹ cognoſciẗ q̃ ſuba. Itẽ diciẗ primo de aĩa ꝙ accñã maximã ptẽ ɔferũt ad cognoſcẽdũ ꝙ q̃d ẽ: ꝑ accidentia p̃us cognoſcũẗ q̃ ſuba q̃ habet maxime qd q̃d ẽ vt habeẗ ĩ h° ſeptio. ¶ Secũda ɔclõ ſit iſta p̃mũ ens oĩm entiũ cognitiõe p̃nitate ꝑfectiõis ẽ ſuba: h° oñdiẗ ſic q: cognitio ipius qd q̃d eſt ẽ ꝑfectiſſia: vt ĩ h° ſeptio. h° ꝑ qd hʒ maxie qd q̃d ẽ: ẽ maxie cognoſcibile: ſed ſuba hʒ ꝑfectiſſimũ ꝙ q̃d eſt: ꝑ ſuba ẽ ꝑfectiſſimum cognoſcibile maior ptʒ q: de his

que non habent ſimpliciter ꝙ qd eſt vt ſunt accidentia eſt pfectiſſima eoꝝ ꝯgnitio quādo cognoſcit̄ quid ſunt eo modo quo habent quid. hec eſt ratio phi in litera. ¶ Contra predicta arguit̄: q2 accidentia ſunt priora etiam primitate pfectionis: q2 cognoſcibile tō cognoſcitur q2 ſpecies eius eſt in cognoſcente: ſed ī intellectu eſt ſpecies accidentis nō ſubſtantie: ḡ accidēs pfectius cognoſcitur maior patet de ſe: ſed prima ps minoris ſcz affirmatiē pbat̄: q2 itellectus agēs eſt abſtractiuus eoꝝ que ſunt ī fantaſia ⁊ ſpecies accidentiū ſunt in ꝟtute fantaſtica ergo ⁊c̄. pbatio ſcđe partis minoris ſcz negatiue: q2 nihil eſt in intellectu quin prius fuerit in ſenſu: ſi igit̄ ſpecies ſubſtantie eſſet in intellectu prius fuiſſet in ſenſu: ⁊ ſic ſuba poſſet cognoſci a ſenſu: qđ ē manifeſte falſum: q2 omnia ſenſibilia ſunt accidētia puta q̄ntitas q̄litas ⁊c̄. Reſpondeo ꝙ ſubſtātia eſt pfectius cognoſcibile ſimpliciter et tū a nobis aliquid aliud pōt pfecti⁹ cognoſci ſm ꝓportionē cognoſcibilitatis ſue nec iſta repugnāt. Exemplū ſpecies alicui⁹ albi remiſſi pfectius mihi repn̄tat: ipm albū cui⁹ eſt ſpēs ꝙ ſpēs ſolis ipſi oculo aquile ipſum ſolem ⁊ magis video albū ſm ꝓportionē viſibilitatis mee ꝙ aq̄la ſolē ſm ꝓportionē ꝯgnoſcibilitatis ſue. Licet ſol ſimplicit̄ ſit pfectius viſibile ꝙ tale album. Ad formā ergo cū dicit̄ illđ pfecti⁹ cognoſcit̄ cui⁹ ſpecies ē ī intellectu Dico ꝙ verū ē ſm ꝓportionem cognoſcibilitatis ſue ⁊ tū hoc non obſtante ſuba de ſe eſt pfectius cognoſcibile ⁊ in ſe ⁊ nobis ſi poſſemus ad illam ptingere in vita iſta. Propoſitio ergo phi eſt intelligenda ꝙ ſubſtantia eſt primū cognoſcile primitate pfectionis ſimpliciter in ſe licet non a nobis.

Dicitur autem ſubſtantia.

¶ Poſtꝙ. p. oſtendit ꝙ principalis intentio hui⁹ ſcientie eſt cōſiderare de ſubſtantia: hic incipit de eā determinare. Et primo dicit ꝙ eſt determinādum de prima ſubſtantia cum ſit maxime ſubſtantia: vt patet in predicamētis quam quidam diuidit in materiam ⁊ formam ⁊ cōpoſitū: que quidē diuiſio nō eſt generis in ſpecies ſed alicui⁹ annalogice p̄dicati quod de his de quibus dicit̄ p̄dicat̄ p prius ⁊ poſterius: tā eñ cōpoſitum ꝙ materia ꝙ forma dicit̄ ꝑticularis ſubſtantia: ſed nō eodē ordine. Unde dicit ꝙ forma eſt prior materia ⁊ cōpoſito ⁊ magis ens vtroqꝫ. Q2 eñ forma ſit p̄or ⁊ magis ens ꝙ materia oñdit: q2 materia eſt ens in potētia: forma aūt ē act⁹ materie: actus autē eſt prior potentia p̄oritate pfectionis: vt patet. ix. hui⁹. Q2 etiam forma ſit p̄or cōpoſito q2 pars eſt prior natura toto ⁊ p̄ncipiū principiato materia autem ⁊ forma ſunt ptes ⁊ p̄ncipia ītrinſeca ꝯpoſiti. Dicit̄ aūt forma magis ens ꝯpoſito ꝙ ū ſit ens pfecti⁹: cōpoſitū eñ ē pfectius ꝙ ſit forma cū īcludat formam ⁊ materiā. Sed dicit̄ magis ens ſm principalitatem ⁊ independentiā q2 entitas principij pricipalioris qđ eſt forma ē independens reſpectu eē p̄ncipiati quod eſt cōpoſitum.

Et primo dicemus đ eo que

dam logice. Quia vero vt̄ dictum ē in quinto hui⁹: Subſtātia vno modo dicitur ꝙ quid ē. i. quidditas ⁊ eſſentia rei ideo inquirit phi. de quidditatibus rerum ſenſibilium. primo p rationes logicas in hoc ſeptimo. ſcđo p principia ſubſtantiarū ſenſibiliū: in octauo. ¶ Circa primū notandū ꝙ vt dictū ē in ſexto h⁹ hec ſcientia habet quādā affinitatē cum logica ꝓpter vtriuſqꝫ cōitatem: ⁊ iđ primo phs logice determinat de quidditatibus rerum inueſtigando ꝙ quid ē ſeu dīonem quidditatiuā ex modo p̄dicādi hoc eñ ad logicam ꝓprie ptinet. Oſtēdit ergo ea que ſpectāt ad quidditatem rei dicens ꝙ illa que p̄dicāt de aliquo p accidens non ptinēt ad qđ q̄d ē eius. hoc eñ intelligimus p qđ quid ē alicuius quod ꝯuenienter pōt reſponderi ad queſtionē factā de eo quid ē. Cum er.

go queritur quid ē hō nō pt cōuenienter
reſpōderi q̄ ē albus vel niger: illa ergo
que p̄dicātur p accn̄s de aliquo non ſpe
ctāt ad ei⁹ rōnē q̄ddītatiuā. Itē ea que
dn̄r p ſe ſecū do mō de aliq̄ ſubiecto non
ptinēt ad q̄ quid ē ei⁹: vt color ad quod
quid ē ſupficiei: quod pbat. q2 aliō ē q̄
quia ē ſubiecti et paſſiōis. Si eīm ſubie-
ctum et paſſio eēnt quidditatiue idem ⁊
formaliter cū idē ſubiectū habeat plures
paſſiones eadē eēt quidditas paſſionū
inter ſe. q2 q̄ vni et eidē ſunt eadē: int̄ ſe
ſūt eadē: et ſic erit eadē q̄dditas coloris
aſperitatis et lenitatis que ſūt paſſiones
ſupficiei. Illa ergo ptinēt ad quod q̄d ē
alic⁹ q̄ predicātur de eo in pmo mō dicē
di p ſe: vt genus et drn̄tia. Deinde oſtē-
dit quoꝝ ē q̄ quid ē dicēs q̄ ſola ſpeci-
es habet q̄ q̄d ē ſeu diffinitionē quiddi-
tatiuā cū ſola ſpēs habeat gen⁹ ⁊ drn̄as
Alia aūt pn̄t habere rōem q̄d nominis
ſiue rōz declarārē q̄d p nomē imponatur:
vt ſi hoc nomē p hta notificet p hoc nom̄
ſapientia. vel ad exponendū hoc nomen
phs accipiat hec orō amator ſapientie: ⁊
ſic pn̄t notificari entia p accn̄s: vt homo
albus: vel albū: vt dicēdo q̄ albū eſt res
hn̄s albedinē. Talia eīm p ſe nō habent
rōnē q̄dditatiuā cū nō ſint i genere ſ3
ſignificāt res diuerſoꝝ generū. Ineſt au
tē q̄ q̄d ē p prius ſubſtantie q̄ accn̄tib⁹
ſicut ens p prius dicit̄ de ſuba q̄ de acci
dēte. vn̄ ſubſtātia habet q̄d ſimplicit̄: ac
cidēs aūt nō niſi ſm q̄d: ſicut al. q̄ dicūt
logice de nō ente loquētes: Non ens eſt
ens: non q̄ non ens ſit ſimplr: ſed q2 eſt
non ens. ⁊ ſic dicim⁹ q̄ nō ſcibile ē ſcibi
le ſm q̄d: q2 de nō ſcibili hoc ſcire poſſu-
mus q̄ nō ſcit̄: ſic accn̄s nō h3 q̄d ſim-
pliciter ſ3 ſm q̄d. ¶ Deinde ponit ariſt.
quandā diſtinctōem accn̄tium dicēs q̄
quedā ſūt ſimplicia et quedā copulata.
Simplicia ſūt illa q̄ nō habēt ſubiectū
determinatū vt cōcauitas q̄ nō tm̄ repe-
ritur in naſo ſ3 etiā alibi. Copulata vō
dicūtur q̄ hn̄t ſubiectū determinatū vt ſi
mitas q̄ ē naſi curuitas. ¶ Alteri⁹ oſten
dit ariſt. quō ſe habeat q̄ q̄d ē ad id cui⁹
eſt dicēs q̄ in dictis ſm ſe idem ē q̄ q̄d
eſt cū eo cuius ē: nō aūt in dictis p acci-
dēs. ¶ Ad cui⁹ euidētiā pmo ponā ſm
mentē Sco. aliquas diſtinctōes. Secū-
do aliq̄s cōcluſiōes. ¶ Quantū ad pri-
mū ſit hec prima diſtinctō: q̄ ſicut forma
pt ſumi dupliciter ſic et materia: vt dcm̄
eſt in quinto huius. c. 3. ſc3 forma part̄
et forma totius. Et ſimilr materia part̄
et materia totius. ¶ Secūda diſtinctō ē
q̄ quedā ſūt entia p ſe ⁊ q̄dā p accn̄s: vt
dcm̄ ē in eodē quīto. c. 4°. ¶ Tertia di-
ſtinctio eſt q̄ quedā hn̄t q̄ quid ē pmo
et p ſe: vt hō et quelibet ſpēs. Nā ſpēs
dicitur habere q̄ q̄d ē pmo et p ſe ex h⁹
q̄ q̄dditas p nihil aliud competit eis ſ3
alijs ſc3 indiuiduis conuenit per ipſas.
Quedā vō hn̄t q̄dditatē p ſe ſed nō pri
mo: vt hic homo ſingularis abſtrahens
ab exn̄a ⁊ tpe: ⁊ tale indiuiduū p ſe i ge-
nere: q2 nō icludit res diuerſoꝝ generꝝ.
tn̄ q2 h3 q̄dditatē p aliō ſc3 p ſpēm quā
pticipat iō nō habet pmo p ſe q̄ q̄d eſt.
Quedā aūt habēt q̄ q̄d ē non p ſe nec p
mo ſ3 p accn̄s: vt h hō exn̄s et ens i tpe:
q2 tale indiuiduū includit aliq̄d accn̄s ⁊
extra rōem q̄dditatis ſc3 exn̄tiam ⁊ eſſe i
tpe: et alias cōditiōes materiales q̄ tol-
lūt vnitatē p ſe entis. ¶ Alteri⁹ ſit hō alb⁹
habet aliq̄l̄r q̄ q̄d ē h3 ipm magis p ac-
cidens q̄ hic homo exiſtens: q2 homo al
bus ē magis ens p accn̄s q̄ hic homo q̄
includit exn̄tiā: q2 albedo ē vere et ppe
accn̄s. exiſtētia aūt nō ē ppe accn̄s eēn̄-
tie niſi put accn̄s alicubi large dicit̄ q̄c-
quid ſc3 nō ē formalr illi. ¶ De ſecundo
ſit iſta prima cōcluſio in dictis ſm ſe idē
eſt q̄ q̄d ē cū eo cuius ē. Hoc patet p. p.
in littera: q2 ſinglīu n̄ videtur aliō a ſui
ſubſtātia ſ3 q̄ q̄d ē: ē ſuba cuiuſlibz extē
dendo ſubam ad oēe genus entium: vt
ſumitur p eſſentia cuiuſlibet rei. ¶ Se-
cūda cōcluſio ſit iſta: In dictis p accn̄s
nō ē idē q̄ q̄d cū eo cui⁹ ē. hoc oñdit̄ ſic.
Nā nō h3 q̄ quid eſt: n̄ h3 q̄ quid ē idē
ſibi: ſed ens p accn̄s nō h3 q̄ q̄d ē cū ſi-
gnificet res diuerſoꝝ generum. q̄ ⁊c.
¶ Sed contra arguitur: quia tertō d aīa

dicit̄ ꝙ nō ē idē magnitudo ⁊ magnitu-
dinis eſſe: ⁊ aliud ē caro ⁊ carnis eſſe: ſꝫ
ꝑ magnitudinis eſſe intelligitur ꝙ quid
eſt magnitudīs: ſilr̄ et de carne: ḡ in di-
ctis etiā ſm̄ ſe nō eſt idē ꝙ q̇d ē cū eo cꝰ
eſt. Itē in hoc ſeptimo dr̄ ꝙ ī ꝯceptī cū
mat̄ia nō ē idē ꝙ q̇d ē cū eo cuiꝰ ē: ſꝫ om
nia naturalia ꝯcipiūtur cū mā: ḡ ⁊c̄.
Itē ſi ſic: ḡ ꝙ q̇d ē ē gn̄abile ⁊ corrupti-
bile ſicut illđ cuiꝰ ē: ꝯn̄s ē falſū: ḡ ⁊ an̄s.
ꝯſequētia pꝫ: qr̄ ſi ſūt idē: ſeq̇t̄ ꝙ ſimul
generāt̄ et corrūpūt̄. falſitas ꝯſequētis
patet ex capl̄o ſequēti vbi dr̄ ꝙ nec ꝙ q̇d
eſt generat̄ nec ſpēs. ¶ Ad primū dicēᵐ
ꝙ carnis eē accipit̄ ꝓ q̇dditate: ⁊ caro ꝓ
carne hn̄tē materiā indiuidualē qđ ē ꝑti
culare. Vult ḡ: p. ꝙ ip̄m ꝙ q̇d ē carnis ī
ſpē nō ē idē ip̄i indiuiduo ꝑ ſe ⁊ p̄mo: ſi-
cut nec ip̄m īdiuiduū hꝫ ꝑ ſe p̄mo ꝙ q̇d
eſt: eſt tn̄ idē ſibi ꝑ ſe nō p̄mo. ¶ Ad ſe-
cūdū dr̄: ꝙ. p. accipit materiā ꝓ eſſn̄tia ī
diuiduali cū dr̄ ꝙ ī ꝯceptis cū materia:
⁊c̄. ⁊ ſic ꝯcedo ꝙ ī talibꝰ nō ſūt idē ꝑ ſe
primo mō p̄expoſito: et tūc minor ratōis
nō ſumit̄ ſb̄ maiori ſꝫ eq̇uocat̄ de mat̄ia:
vt patet. ¶ Ad tertiū ꝯcedo ꝯn̄am ſi id
cuiꝰ ē ſit gn̄abile et corruptibile: qn̄ eni
forma generat̄ generat̄ ꝙ q̇d eſt eiꝰ ꝑ ſe
tn̄ ꝙ q̇d ē hoīs: vt hō ē ſpēs nō generat̄
ꝑ ſe: ſicut nec ip̄a ſpēs: ⁊ hec eſt intentio
ph̄i. vn̄ ſeq̄nti capl̄o dr̄ ꝯtra platonē ꝙ
nō generat̄ domui eſſe vel domꝰ eſſe ſed
huius qr̄ ꝑticularis.

Eorum autē que fiūt hec na.

Poſtq̄ .p. oſn̄dit ꝙ q̇d ē nō ē aliđ ab eo-
dē cuiꝰ ē: h̄ intēdit oſn̄dere ꝙ q̇dditates
⁊ forme exn̄tes in iſtis ſenſibꝰ nō generā
tur ab aliq̄bꝰ formis extra materiā extrin
ſecā ſꝫ a formis q̄ ſunt ī materia. ¶ Ad
cuius euidentiā notandū ꝙ pl̄o ſicut ei
imponit ariſ. poſuit reſpectu cuiuſlibet
ſpēi eſſe quādā ydeā vel ſubam ſeꝑatā
a motu ⁊ ab accn̄tibꝰ ꝑ accn̄s nihil̄ habē
tē in ſe niſi naturā ſeꝑatā ſpecificā ꝑfcā
q̄ntū poſſet eē ꝑfcā et forte hn̄tē paſſio-
nes ſpeciei: alioq̄n de ip̄a nihil ſciret̄ ꝙ
quidē poſuit eſſe ſingulare ⁊ incorrupti-
bilē ⁊ eiuſdē generis cū corruptibilibus
eſſeq̄ꝫ formaliter vl̄e ita ꝙ ꝑ idētitatē p̄-
dicet̄ de corruptibilibꝰ p̄dicatōe dicente
hoc ē hoc. Fuit aūt motus ad ponēdum
huiuſmōi ydeas triplici ratōe. Duꝫ ꝓp
ter formalē entitatē reꝝ: qr̄ oē qđ ē tle
ꝑ ꝑticipatōem reducit̄ ad aliqđ tale per
eſſn̄tiam: alioq̄n tale ꝑ ꝑticipatōem eſſet
primū tale. Sꝫ ſingulare ē tale ꝑ ꝑticipa
tōem vt h̄ hō ꝑ ꝑticipatōem homīs: alio
q̇n hō nō pluri‌ficaret̄ in iſtis inferioribꝰ
ḡ hō vl̄is ē hō ꝑ eſſn̄tiam: ⁊ ꝑ ꝯſequens
eſt in rebꝰ. Tum ſecūdo ꝓpter ſciētiam
que eſt tm̄ de neceſſarijs: ſinglaria autē
ſūt corruptibilia: Tum ꝓpt̄ generatōē
qr̄ ſm̄ pl̄oem generās ꝑticulare nō ſuffi
cit. ¶ Si ſic poſuerit plato rerū q̇dditā-
tes ꝑ ſe exn̄tes vt ei impōit̄ male ponit:
tum qr̄: corruptibile et incorruptibile nō
ſūt eiuſdē generis ſeu nature: vt oſtēdit
.p. x. hꝰ. Tū qr̄: illđ qđ dicit ꝙ tal̄ ydea
p̄dicet̄ de corruptibili p̄dicatōe dicente
hoc ē hoc ſtatim videt̄ includere ꝯdicti-
onē ſcꝫ ꝙ idē numero ſit q̇dditas multo
rū diuerſorū: et ſit extra ip̄a: qr̄ alr̄ nō eſ-
ſet incorruptibilis. Tum qr̄ nō eſt ponē
da pluralitas: p̄mo phiſico. Nō apparet
ḡ aliqua neceſſitas ponendi hmōi yde-
as. p̄mo ꝓpter reꝝ entitatē vt videbat̄
ꝓbare prima eius rō: hic cui hō ē hō ꝑ
ꝑticipatōem homīs nō quidē homīs ſe-
parati ſeu hmōi ydee ſꝫ ꝑ ꝑticipatōnem
nature humane q̄ eſt vna vnitate ſibi ꝓ-
pria in ſingularibus: vt videbit̄ quīto c.
huius ſeptimi. Nec ſecūdo apparet ne-
ceſſitas ꝓpter rerū ſciām: qr̄ de rebꝰ cor-
ruptibilibꝰ poſſumus habere ſcientiā co
gnoſcēdo earum q̇dditates abſtractas ꝑ
intellectum de quibus poſſunt ꝓbari ne
ceſſe ꝯcluſiones. nec tertio apparet ne-
ceſſitas ꝓpter rerum generationem: qr̄
generatio vniuoca p̄t ſaluari ſine talibꝰ
ydeis: compoſitum eīm ꝑticulare gene-
rat vniuoce et magis ē illa generatio v-
niuoca ꝙ eēt compoſiti generati ex ydea
¶ Si autem Plato poſuit quidditates
rerum ſeu ydeas nō ꝑ ſe exn̄tes ſꝫ ī men
te diuina vt ponit augꝰ. tūc bn̄ poſuit. eſt

ſentia eni diuina eſt exemplar repſentatiuũ oĩz. Et aũt ſic poſuerit plato poteſt pſuaderi ex verb auguſtini. 7. confeſſionum dicẽtis ſe repiſſe ĩ quibuſdaʒ libris plonicis quaſi oĩa que habẽtur in illo euãgelio joh: In pricipio e. v. demptis his que ſpectãt ad tpalẽ vbi diuini generatõem: ⁊ int ceterа recitat ſe ibidẽ reperiſſe illã auctẽ ioh. qͦ factũ eſt in ipo. vita erat. que ſic expõit a mgro nicolao de lira. Qͦ factũ eſt ĩre extra. priꝰ erat in vbo p ydeã que ẽ idem ꝙ eeñtia diuina ⁊ vita intellectualis. Ex quo luculeter apparet platonẽ poſuiſſe ydeas in mẽte diuina. Et vo. p. in hoc ca. ponit q̃ttuoꝛ ꝓpões ſatis vtiles ideo circa earũ explanatiõẽ eſt aliqualr imoꝛandũ.

¶ Prima ẽ ꝙ eadẽ fiunt cũ ſpermate et ſiue ſpermate. Ad cuius euidẽtiam dicit Sco. 2. di. primi ſen. vbi diffuſiꝰ tractat hãc materiã. Eſt vna opinio auicen̄ vt ei imponit cõmẽtatoꝛ quarto phiſico. Q oñia animalia generabilia per ꝓpagatõem ex ſemĩe eadẽ ſpẽ pñt per putrefactionẽ ſine ſemine generari: que opio cõmuniter nõ tenet: qꝛ tũc aĩalia pfecta vt hõ equus ⁊c: poſſent ex putrefactõne ſine ſpermate generari: quod videtur abſurdum ⁊ de hoĩe ꝯtra fidẽ. Alia ẽ opio in extremo que ẽ cõmentatoris ꝙ ſcʒ eadẽ ſpecie non generãtur ex ſpermate ⁊ ſine ſpermate. ¶ Sed cõtra hãc opinionẽ arguitur p auguſtinũ dicentẽ oppoſituʒ tertio de trinitate. cuius rõ ibidẽ ẽ: quia generatũ p putrefactionem ꝓpagat alia iterũ ꝓpagantia: ⁊ tũc ſũt vniuoca generata a.ſe: ꝗ ꝓpagata et generata p putrefactionẽ ſũt vniuoca ⁊ eiuſdẽ ſpeciei. antecedẽs patet in apibꝰ ⁊ muribus ⁊ plãtis. ¶ Eſt ergo tertia opinio ipſius doc. quã teneo ſcʒ ꝙ ꝓpagata et generata p putrefactionẽ ſũt eiuſdẽ ſpẽi. Sʒ nõ teneo vniuerſalr cũ Auicẽna ꝙ oĩa animalia pñt vtroqʒ mõ generari. nihil eñi generabile vniuoce pt generari eq̃uoce: niſi ſit ita impfectũ ꝙ eã eq̃uoca ſine vniuoca ſufficiat ad eius generatõem: ⁊ idõ impfecta entia vt ſunt plante et quedaʒ animalia poſſunt generari vtroqʒ modo ſcʒ vniuoce ⁊ equiuoce perfecta ãt non.

¶ Secunda propoſitio quam ponit hic Ariſtoti. eſt: ꝙ compoſitum ex materia ⁊ forma tantũ generatur per ſe: forma vero non generatur per ſe ſed per accidẽs ſcilʒ ad generatõnem totius cuius ẽ pˀs.

¶ Pro declaratione hic pono primo aliquas diſtinctiones. Secundo ponã aliquas concluſiones. ¶ Quantum ad primum ſit iſta prima diſtinctõ ꝙ generatõ poteſt comparari ad duo ſcʒ ad ſubiectũ in quo eſt ⁊ ad quod tranſmutatur: ⁊ ad terminum ad quem et qui producitur.

¶ Secunda diſtinctio ſit iſta Q termiñare aliquid poteſt eſſe dupliciter: ſicut agere: ſcʒ: vel in ratione quo: vel in ratione quod. Exemplũ de agere: homo intelligit vt quod: ſed intellectus homĩs vt quo. Sic in propoſito compoſitũ terminat vt quod eſt forma termĩat vt quo quia ſcilʒ eſt illud quo compoſitũ eſt formaliter ſiue ſubſtantialiter ſiue accidentaliter: et ideo ẽ terminus formalis et q̃.

¶ Tertia diſtinctio eſt iſta: ꝙ ſicut ſeptimo phiſicoꝝ dictum eſt primo cap̃. Primo ſumitur dupliciter a pħo. Uno modo vt diſtinguitur contra partem: et ſic primo ineſt aliq̃d alicui quod ineſt ei ẽm totam. Sic enim homo primo ſanatur ſi q̃libet eius pars ſanatur. Alio modo accipitur primo vt dicit cauſalitatem preſciſam: vt homo eſt riſibilis: primo quia habet in ſe cauſam preciſam et adequatũm talis paſſionis ſcʒ ſuam formaʒ ſeu dr̃niam ſpecificam: prima primitas ſit a ſecunda vero b. ¶ Quantũ ad ſecũdum articulũ pͥma concluſio ſit iſta. Materia generatur et corrũpitur ſubiectiue. pbatur: qꝛ. p. q̃nto phĩcoꝝ probãs ꝙ generatio non eſt motus ſic arguit: quod generatur nõ eſt. quod mouetur ẽ: ergo generatio non eſt motus: quero pro quo accipitur in maioꝛi ly quod generatur nõ p termino: quia tunc mĩnoꝛ eſſet falſa. qꝛ ſicut terminus generatiõis non eſt ſicut nec terminꝰ ẽ motꝰ: ꝗ accipit p ſubictõ ſed ſubiectũ generationis eſt materia: ꝗ

materia generatur. ¶ Secunda cõcluſio materia nec generatur nec corrũpit̄ terminatiue: qđ ꝓbo ſic: omne qđ naturalr̄ generat̄ vel corrũpit̄ terminatiue h̄z materiã ꝑtē ſui: ſʒ mat̄ia ñ p̄t h̄re materiaʒ p̄tē ſui: ǵ ꝛc̄. Maior pʒ ꝺ in lr̄a: et p̄mo phiſ. qꝛ mat̄ia ē ex q̄ fit res cũ inſit. Cõfirmat̄: qꝛ illđ qđ ſuppõit̄ ĩ om̄i actõe naturali: et ad qđ ſtat reſolutio om̄is generatõis ꝛ corruptõis ĩpoſſibile ē gñari et corrũpi: ſʒ materia ē h̃mõi: qꝛ ip̄a ſuppõit̄ ĩ om̄i actõe naturali. p̄mo phiſi. ꝛ ad ip̄am ſtat reſolutõ oĩm generabiliũ ꝛ corruptibiliũ: p̄mo ꝺ gñatõe: ǵ impoſſibile eſt ip̄am generari et corrũpi: ſic intelligitur dcm̄ ariſt. p̄mo phiſi. vbi dicit q̄ mã eſt ingenerabilis ꝛ incorruptibil': ex hoc tũ nõ ſeq̄tur q̄n hũ ſit creabil' ꝛ adnihilabil' ꝟtute diuia. ¶ Tertia ↄcluſio: Forma nullo mõ ē termin⁹ gñatõis ꝑ ſe p̄imo. hoc oſtēdit̄ ſic: qꝛ om̄e illđ qđ gñat̄ ꝑ ſe vt termin⁹ generat̄ ex materia que eſt ps ſui: vt dcm̄ ē p̄i⁹: ſʒ forma ñ habʒ materiã ꝑtē ſui: ǵ forma nõ ē termin⁹ generatõis ꝑ ſe p̄mo. hec ē tõ p̄hici in lr̄a. ¶ Quarta concluſio ſit iſta: forma ē terminus formalis generatõis ꝓbatõ huius: illđ q̄ formalr̄ ē et exiſtit termin⁹ generatõis ꝑ ſe p̄mo ē terminus formalis q̄ generatõis: ſʒ forma ē h̃mõi: patʒ ǵ ꝛc̄. ¶ Quinta cõcluſio: cõpoſitũ ex materia ꝛ forma nõ generat̄ ꝑ ſe p̄mo p̄mitate a: hoc oſtēdit̄ ſic: illud nõ ineſt alicui tm̄ p̄imitate qđ ſibi ineſt tm̄ ſm ꝑtē: vt pʒ ex p̄mo articulo: ſʒ generatõ ineſt' cõpoſito rõe forme: nihil eĩn cõpoſiti realr̄ h̄ʒ eſſe p⁹ nõ eē niſi forma ſola: ǵ cõpoſitũ ñ generat̄ ꝑ ſe primo a. ¶ Sexta cõcluſio ſit iſta: compoſitũ ex materia et forma generat̄ ꝑ ſe primo p̄mitate b. hoc oñdit̄ ſic: illud ineſt alicui ꝑ ſe p̄mo b qđ ineſt ſibi ꝑ cãm p̄ciſã q̄ ē aliq̄d ei⁹. qđ pʒ ex p̄io articl'o: ſʒ gñari ineſt cõpoſito hoc mõ: ǵ ꝛc̄. Minor patet: qꝛ gñari ineſt cõpoſito ꝑ formã ꝓp̄aʒ q̄ ē q̄: ſicut riſibile ineſt homini ꝑ formã ꝓp̄tã q̄ ē q̄ ꝛ aliq̄d ei⁹.

¶ Tertia ꝓpoſitõ p̄hi ꝺ poſita ē q̄ a natura ſiũt in q̄rũcũq; mat̄ia ē aliq̄ ps forme q̄ ſic mouet mãm ſic mouet̄ ab extrinſeco. ¶ Ad cuius euidētiã dicit doc. ſ. ꝺ. ꝺ. et: 18. di. 2. ſen. q̄ ē vna opinio q̄ ponit q̄ in mat̄ia rerꝫ corꝑaliũ eſt aliq̄ pars forme generãde coagens ad cõpoſiti generatõem. qđ ꝓbatur duplici via. Prĩa ſumit̄ ex ꝑte vitãde creatõis in generatione naturali. ſecũda ſumit̄ ex ꝑte ſaluãde naturalitatis. Ex p̄ma via arguit̄ ſic: ſi nihil p̄exiſtit in materia qđ in formam naturalr̄ trãſmutet̄: ǵ ꝓductõ forme natural' nõ erit generatõ ſʒ creatõ. ↄñs eſt falſũ: ǵ et añs. Cõſequētia pʒ: qꝛ creatio ē de nihilo factio. ¶ Ex ſecũda via arguitur ſic: ſi nihil forme in mat̄ia p̄exiſtit: ǵ generatõ forme natural' nõ erit natural'. Cõſequēs ē falſũ: ǵ ꝛ añs. ꝓbatõ conſequētie: tũ ꝑ auctē p̄hi iã allegatam. vicʒ q̄ a natura ſiũt in q̄rũcũq;. ꝛc̄. Tum qꝛ om̄is generatõ natural' h̄ʒ p̄ncipiũ intrīſecũ naturale qꝛ natura ē p̄ncipiũ motus et q̄etis ſcđo p̄hicoꝝ. ꝛ ꝑ hoc dr̄ũt naturalia ab artificialib⁹ et etiã a violētis: vt ibidē dr̄. ¶ Sʒ cõtra arguit̄ ſic: Si ĩ materia eſſet pars forme p̄exiſtens: ergo vel erit eadē reſpectu diuerſatũ formaꝝ ſpecificaꝝ aut ſingul' formis ſpecifici correſpõdēt diuerſe ꝑtes p̄exiſtētes in materia. Si dat̄ p̄mũ: ǵ idē p̄mũ erit ps forme aq̄ ꝛ ignis: ꝛ ſic forme erũt compoſite ex diuerſ: qꝛ ex q̄ illđ ē idē om̄ib⁹ in illo nõ p̄ñt differre et ꝑ aliq̄d dr̄ũt ǵ ſũt compoſite ꝛ nõ ſũt ſimplices: qđ falſum eſt. Si dat̄ ſecũdũ vicʒ q̄ ſingulis ſingule ꝑtes correſpondēt: tũc vel tm̄ vna earum informat materiã ꝛ ñ alie: ꝛ tũc ille erũt ꝑ ſe exiſtentes: et ſic erunt forme naturales ſine materia: qđ eſt impoſſibile ꝑ naturam: vel omnes informãt materiam: ꝛ tũc iſta materia erit ſimul informata diuerſis formis ſpecie differentibus: qđ ē falſum. ¶ Dicendũ ergo q̄ in materia ñ eſt ponenda aliqua ps forme coeua materie ſeu aliq̄d tranſmutabile in formaʒ: ſed ibi ponenda eſt ratio ſeminalis: que quidem non ponitur in his que ꝓducũt ſibi ſĩlia imediate: vt ignis ꝓducit ignē de aqua. Dicit eĩn. p̄. hic in lr̄a q̄ ſicut

vomus fit ab extrinſeco ſicut etiā ignis. Item nō ponit in his q̄ generātur ex putrefactōe: q2 ibi fit alteratio ab agente extrinſeco: ſed hmōi rō ſemialis ponit i genitis ex ſemīe. Eſt aūt rō ſeminalis q̄dā vis intrinſeca in ſemīe: q̄ q̄dē vel eſt forma ſubalis ſemīs vel q̄litas eā cōſequēs q̄ eſt via aſcēdēdi ad formā gfectā. Nec aūt nō ponit vt ſit principiū actiuū generationis attingens terminū finalē generatōis q̄ ē ipa forma: nullū em̄ imgfecti⁹ pt eē principiū ſufficiēs pducendi gfecti⁹: ſed rō ſeminalis ē q̄d imgfecti⁹ regenerāda: g̃ rc. Maior p3 q2 om̄e p̄ncipiū pductiū vel ē vniuocū vl' eq̄uocū. Quicq̄d eo⁊ ver vel ē eqs gfectū vel gfectius termīo pducto. Si q̄rat q̄ illa forma pducat. R° in generatis mediāte ſemīe ⁊ maxime p propagationē vt ſūt aīalia o3 recurrere ad primā ꝟtutē diuinā: ⁊ q̄ a deo immediate pducit. p°. q2 nō a ſemine vel rōne ſemiali vt oñſū ē: nec a p̄re. q2 eo mortuo pt filius generari: nec a forma vel ꝟtute celi: q2 ē imgfectior q̄ forma aīalis. q2 ſm auguſti. xi. de ciui. dei Om̄e viuēs ē p̄ſtātius nō viuēte. p̄ponūtur viuētia nō viuētibus. nec pducit ab intelligētia vel āgelo: q2 agūt mediāte motu celi: relinquit g̃ q̄ ds. Cōtra ergo omnes. iſte forme creantur ex q̄ immediate a deo pducūtur. R°. ſi dcr ꝯñs nihil videt ſeq̄ impoſſibile. vel alr pt negari cōſequētia: ⁊ falſitas hui⁹ cōſequentie patebit rñdendo ad p̄mū argumētū p opiniōe. De forma aūt aiio⁊ ab aīalib⁹ alr ē dicēdū. de his eni nō ꝯcindit rō fcā vt patet. ratō igit ſeminalis nō ponitur principiū actiuū reſpectu termini formalis generatōis: ſ3 nunq̄ agit ad alteratione breuiā vel p̄cedētē terminū gñatōis Dicēdū q̄ non agit ſicut ſufficiēs actiū: q2 virtus actiua vniformis nō pt cauſare effectū diſſormē in paſſo vniformi: ſ3 ꝟtus ſemīs ē vniformis patet ⁊ materia ſimilit: g̃ et virtus ſemīs nō pt efficere tātā diſſormitatē q̄nta apparet i organis animaliū: et g ꝯñs nec alterare ad tantā diſſormitatē. Maior patet: q2 diſſormitas effectus accipit ex diſſormitate agētis vel paſſi. Quid g̃? Dico q̄ virtus q̄ facit tantā diſſormitatē organicā i corpore aīalis oportet q̄ ſit agēs diſſorme. Et illud ē actio diſſormis influentie celeſtis: pōt tn̄ poni rō ſeminal' nō ſufficiēter ſed aliq̄lr cōcauſatiua ad alteratōe3 breuiā: ⁊ hoc in aīalibus in quibus ſemen vnius agit in ſemē alterius ⁊ i alijs etiā forte. Ad argumēta alterius opiniōis ad p̄mū de creatōe nego ꝯñam: ad pbatōem cū d: q̄ creatō eſt de nihilo factio Reſpōdeo q̄ de nihilo pt dicere habitudinē ſubiecti vel termini. ſi dicat habitudinē termini: ſic non diſtinguit creatio a generatōe naturali: q2 vtraq3 pductio ē de nihilo vt termino. Si aūt dicat habitudinē ſubiecti ſic ē tm̄ creatio et ñ gñatio nāl. creatio em̄ ē pductō de nihilo et nihilo p̄ſuppoſi⁹: ita q̄ excludit omnem cauſalitatē cuiuſcūq3 cauſe q̄ materialis tam formal' q̄ etiā efficiētis creati ꝯcauſantis ipi creanti: licet quādoq3 cōcurrat vt poſterius: puta ſi res creata ſuſcipiatur in aliquo ſuſceptibili. oppoſitū aūt huius ſemp accidit i naturali actione. q2 ibi [illegible]gitur ſubiectū et materia cōcauſās que eſt in potētia naturali ad formam habens inclinatōem ad eam tanq̄ carens ea ⁊ apta nata recipe eam naturaliter. vnde ſi g impoſſibile forma naturalis produceretur a natura non cōcurrente materia nec tranſmutata g naturam: om̄is talis pductio eſſet creatio. Unde notandū q̄ creatio ē pductio inter ens ⁊ nihil: ſed generatio inter ens et priuationem: que priuatio et ſi nihil ſit formaliter tamē preſupponit aptitudinē ⁊ inclinationem naturalem in ſubiecto aliquo mō ꝯcauſante: non ſic autē creatio. Ex hoc aūt ceſſat inſtantia de gr̄a et anima intellectiua: q2 ad illarū productionem nō concurrit aliqua cauſa cōcauſans ipi pducēti cu3 iſte forme nō educātur d potētia materie. Unde et ds pt eas ſine ſuſceptiuo producere: ⁊ tūc patet q̄ nihil ſibi coagere nūc etiā prius ex natura rei pducūtur a deo ⁊ in ſecūdo ſigno natur

vniūtur q̄libet ſuo ſuppoſito vel ſuſcepti uo ſcʒ grā aıūe ⁊ aīa intellectiua corpi. Patet q̄ ꝙ agēs naturale nō creat ⁊ eadē rōe nec annihilat eſto ꝙ ꝓducat formā n̄ pſuppoſito aliq̄ in maꝛia qḋ in formā naturalit̄ trāſmutet. ¶ Ad ſecūdum cū infert̄ ꝙ generatio forme naturalis n̄ eſt naturalis nego ꝯſeq̄ntiā. Naturalis enī motus vel mutatōis naturał̄ ē accipienda ex pte principij paſſiui inexn̄tis ipſi motiuo qḋ q̄dē pncipiū paſſiuū i naturalibus hʒ inclinatōem naturalē ad formā. vn̄ nō oīs generatō naturalis hʒ i ſe principiū actiū. ¶ Ad pħm h̄ in lr̄a dicē dū ꝙ loq̄tur ð pte forme nō formal̄r ſed v̄tualit̄ eodē mō q̄ dicit calorem eē ptez ſanitatis: hoc mō rō ſemīalis ē̄t olei ps forme gerādeːlʒ formalit̄ nihil ſit illius forme. Ad illa q̄ adducūtur de ſecundo phicoꝝ dcm̄ ē in. c. j. ¶ Quarta propoſitō quā h̄ ponit. p. quā etiā ponit vndecimo hui⁹ ē ꝙ oīs ꝓductō vel inductio forme pōt dici vniuoca. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū ꝙ cū ꝓductō vniuoca req̄rat nccīo aliq̄ mō ſilitudinē forme int̄ ꝓducēs et ꝓductū ideo ſit iſta pma diſtictio ꝙ ſilitudo iſta ē duplex: q̄dā formał̄ ⁊ q̄dā v̄tualis. Primo mō ē qn̄ agēs hʒ in ſe formalit̄ formā quā producit: vt cū hō generat hoīem ⁊ equus equū. Scdo mō qn̄ agēs hʒ i ſe tm̄ v̄tualiter formaʒ quā ꝓducit ⁊ nō formaliter: vt cū ſol generat calorē in medio. Secūda diſtinctō ſit iſta ꝙ ſimilitudo formał̄ ē duplex quedā ſm̄ ſpēm ſpēaliſſimā: q̄daʒ ſm̄ aliq̄d cōmunius. Exēplum pmi: vt cū hō generat hoīem. exēplū ſecūdi: vt cū equus generat mulū quibus forte ē aliqḋ gen⁹ cōe: puta iumētū vel aliqḋ tale in q̄ ꝯueniūt: vt dicit ariſt. in hoc ſeptīo. Tertia diſtinctio ſit iſta ꝙ ſilitudo ſm̄ ſpēm ſpecialiſſimā q̄daʒ ē i forma et i mō eſſendi forme: quedā in forma ſolum ⁊ non i mō eſſendi. exemplū primi: hō generās hominē. exēplū ſecūdi: artifex ꝓducēs archam. qꝛ licet forma ſit in vtroqꝫ tamen in artifice exiſtit ſm̄ mōm intētiōalē i archa v̄o exiſtit ſm̄ mōm realem. Dictum igit̄ phi intelligit̄ ꝙ quelibet ꝓductō cuiuſcūqꝫ forme ē vniuoca accipiendo vniuocationem large ſm̄ aliquē dcōꝝ gradiuū: ſed ſtricte accipiēdo illa ſolū ē vniuoca in q̄ eſt ſimilitudo int̄ generās ⁊ genitum in forma et in mō eēndi forme.

Quoniam vero diffinitio.

¶ Hic intendit. p. oſtendere ex q̄bus cōſtituat̄ ꝙ q̄d erat eē ſeu dīo. Ad cui⁹ euidētiā ingrēdū ē de q̄ttuoꝛ q̄ phs tangit i hoc ca. et ſequētib⁹ vicʒ de ptib⁹ poſitis in dīone: de ſingulariū cognitōne: de cōceptus generis et ſpēi diſtinctione: ⁊ de differētie inferioris incluſiōe. Quo ad primū notādū ꝙ ſm̄ Scotū. xxij. di. tertij ſen. vbi diffuſe tractat hāc materiaʒ: Eſt vna opinio ponēs ꝙ in rebus materialibus materia nō eſt ps q̄dditatis ſpecifice. qḋ probatur: tum qꝛ q̄nto hui⁹ dr̄ ꝙ oēs ptes dīonis ſūt forme. Item ſecūdo de anima ⁊ alibi freq̄ter p. nominat formā qḋ q̄d ē rei. Item in hoc ſeptimo dicit̄ ꝙ anima ē ſubā animati ⁊ ſpecies et ꝙ q̄d erat eſſe ḡ non materia. Itē arguitur tali rōe ꝙ q̄d ē ē p ſe principium cogſcēdi illud cuius ē: vt dr̄ i h⁹ ſeptimo: ſed materia nō ē pncipium cogſcendi rē: qꝛ de ſe ē ig̃ta: vt dr̄ parū poſt. ḡ materia nō ptinet ad q̄dditatem rei: ſʒ dicta opinio nō placet dicto doctori. eſt enī cōtra pħm hic dicentē ꝙ materia eſt ps ſpeciei: ſpēʒ aūt dico ꝙ q̄d erat eſſe. Item octauo huius dicitur cōtra platonē ꝙ oīs dīo habet q̄d et quale: ⁊ hoc optet eē vt materiam: illud v̄o vt formā ¶ Pro cuius declaratōe ſciendū ꝙ phs h̄ loquit̄ equoce de illis trib⁹ ſcʒ materia ſpecie et ſimul toto. Spēs aūt tripliciter ſumitur. Uno mō ꝓ forma q̄ ē altera ps intrinſeca cōpoſiti. Alio mō dr̄ ſpēs ipſa rei q̄dditas ⁊ forma toti⁹: puta humanitas de qua ſpē hic dicit. Spēm aūt dico ꝙ q̄d erat eē ⁊ ꝙ maꝛia ē ps ſpeciei. Alio mō accipit̄ ſpēs ꝓ vli abſtracto qḋ diſtinguit̄ cōtra pticulare c⁹ ſm̄ ariſ. eſt pmo ꝙ q̄d ē: ſolius enī ſpēi ē dīo pmo ⁊ p ſe. ¶ Materia inſup q̄ ē altā ps cōpo-

ſūt tripl'r accipi̾. vno mō vt nō cōtracta ꝑ aliud ſibi adueniēs ⁊ ſolū abſolute ſeu vl'r accepta vt ē ꝑncipiū poñale illi⁹ cuius ē ⁊ ſic ꝑtinet ad q̇dditatē ſpecificam rerū materialiū. Alio mō accipi̾ mā nō in vli vt ꝑus ſ; vt ꝯcta ꝑ indiuiduitatē. Alio mō accipi̾ magis cōtracte: vt ꝯbitur ꝑ accñs vt maťia cōtracta ad exñtiā. Tertia diſtinctio ē ꝙ ſiml' totū accipitur ꝓ cōpoſito aliqñ vl'r. vñ ď infra ꝙ ipſum vl'e cōpoſitū ex maťia et forma vl'r acceptū eſt ſimul totū: vt hō eq⁹. Aliqñ ſimul totū accipi̾ ꝓ indiuiduo ſubie ⁊ hoc dupliciť. vno mō large ꝓut ſc; indiuiduū ſubie abſtrahit ab exñtia et tpe ⁊ ꝑ ꝯñs indiuiduū ſic acceptū ꝑ ſe eſt i p̄ñto. Omne eñi qḋ ē i p̄ñto abſtrahit ab exñia et tale indiuiduū nullo⁹ includit i ſua rōe q̄re ſibi repugnet ſuſcipe p̄dicatō; nať ⁊ ipſius qḋ q̇d ē. Nā q̇d ē eñi hoīs p̄dicať de hoc hoīe licet nō ꝑuio. vñ tlia indiuidua ñ gñaui̾ nec corrūpūť. Alio⁹ accipi̾ ſiľ totū et īdiuiduū ſubie ſtricte ꝓut includit exñiam ⁊ tp̄s: vt hic hō exñs ⁊ hic lapis exiſtēs: et talia ſūt q̄ ꝑ ſe generātur ⁊ corrūpūť: ⁊ de talib⁹ vt hic ďt ariſt. nō ē ſcīa nec diō ꝓp̄e: q: ipīs abeūtib⁹ ſeu recedētib⁹ aut abſtractis a ſēſu igtū ē vtꝝ ſint an ñ ſint: coꝝ tñ i abſcñ p̄t eē opīo. ¶ His p̄miſſis pono tres ꝯcluſiōes. Prima cōcluſio ſit iſta: Materia nō ꝯcta q̄ ē ꝑs potētiaľ abſolute accepta et vl'r ꝑtinet ad q̇dditatē ſpecificā rei maťialis. Hoc pꝫ auctib⁹ p̄hici p̄allegatis. Itē tli rōne: q: res mālēs ī ſua eēñtia includūt cās intrīſecas vic; mām et formā: ḡ ī eaꝝ diōne ď; pōi mā. ꝯña pꝫ: q: diō īdicat totā eēñtiā diffiniti. ¶ Secūda concluſio ſit iſta: Maťia ꝯcta ꝑ īdiuiduatōnem ꝑtinet ad q̇dditatē ſiľ toti⁹ qḋ ē indiuiduū ſubie diſtinctū ꝯ vl'e. hoc oñdiť ſic: Singlariū ſūt cauſe ſinglares ꝗrto h⁹: ſ; maťia et forma ſūt cauſe intrinſece rei: ḡ īdiuidui erūt cauſe īdiuidue: maťia ḡ īdiuidua ē cā intrīſeca et q̇dditaria indiuidui ſubie ſic accepti. ¶ Tertia cōcluſio ſit iſta: maťia ꝯcta ꝑ exñtiā ꝑtinet ad q̇dditatē ſiľ totius exñtis eo mō ſc; ḡ p̄t hr̄e q̇dditatē: q: vt dictū ē ñ hꝫ q̇dditatē ꝑ ſe ⁊ ꝓp̄e ſ; large ⁊ ꝑ accñs. ꝓbať ꝯ⁹: q: ꝑncipia eēñtialia cōpoſiti exñtis ſūt exñia: nō eñi ē intelligibile qḋ ex ñ exñtib⁹ cōponať intrīſece aliqḋ exñs: ſ; maťia ē ꝑu^m eēñtiale rei: ḡ cōpoſiti exñtis erit materia exñs. Ex p̄dictis itaq; pꝫ ꝙ l; maťia ꝯcta q̄q; mō nō ſit ď rōe q̇dditatis ſpecifice tñ materia accepta abſtracto mō et ī vli ē ď ei⁹ eēñtia ⁊ q̇dditate. ¶ Ad auētes ī oppoſitū: ad ꝑmū cū ď ꝙ oēs ꝑtes diōnis ſūt forme: dicē^m ꝙ ñ ſūt forme ſibiīuicē cōꝑate ſ; reſpectu diffiniti: q: ď ipo formaliť ſeu q̇dditatīe p̄dicate: eſt eñi q̇dditas forma totī⁹ ⁊ nō ꝑtis: iō ea q̄ ſpectāt ad q̇dditatē dñr formalr ⁊ q̇dditatīe p̄dicari. Oīs igiť realiō ſpecifica ꝯſtituit ī eē formali: q: ī eē q̇dditatio. Dr̄ia āt īdiuidual' ꝯſtituit tñ ī eē maťlali ſeu ꝯcto cū ñ ſit entitas q̇dditatīa. qḋ ꝓbať ex hoc: q: q̄cūq; entitas q̇dditatīa limitata coīs ē mlťis: nec repūgt ſibi dici ď mlťis q̄ꝝ q̇dlibet ē ipm. ⁊ aliſāt ñ ē dr̄ia īdiual' vt oñdit idē doc. di. 2. q. 3. ſeu. Ad aliō ſcōt ď aīa ꝙ forma ē ꝙ q̇d erat eē: dicēdu; ꝙ hoc ď appropꝛiate eo ꝙ forma ē ꝑucipalior cā ⁊ cōpletīa diōis ⁊ q̇dditatis nō q̄ñ maťia cōcurrat. Ad 3^m ꝙ aīa ē ſba aīati dōm ꝙ. p. accipit ſbā ⁊ ꝙ q̇d erat eē ꝓ notōri ꝑte diōis ⁊ ñ ꝓ tota dione. Nō pꝫ ꝑ ipꝫ gloſātē. Ait eñi: ⁊ nō ē aīa aīal ⁊c. Sicut igiť ñ vult ꝙ aīa ſit aīal ſic nec eſt diō aīal' ſed ꝑucipal' ꝑs: ideo ďt ſic ē dicē^m ſic aūt nō ita ꝙ vno⁹ ē diō alio mō nō. Ad rō; dōm ꝙ minor ē falſa: cognitō eñi maťie reqriť ad cognitō; rei māľ cu; ad cognitō; cuiuſlib; rei reqrať cognitō oīm cāꝝ. Dr̄ tñ maťia lḡta q: ñ ē potiſſima rō ꝯgſcēdi illō c⁹ ē. Forma eī cu; ſit magis eius q̄ maťia ita magis cāt entitatē ⁊ ꝯgſcibilitatē rei q̄ maťia: q: eē maťia ñ hꝫ eē naťalr niſi ꝑ formā cāntē eē i effectu: iō etiā forma facit cogſcer̄ maťiā: tñ vtrūq; poſtea eſt cā ꝯgſcēdi compoſitū. Alr̄ dicitur ꝙ p. loquitur de cognitione ſcientifica et de materia cōtracta ad eſſe exiſtentie: illa quidē eſt ignota ſcientifice ⁊ cāt cōtingentiā reꝝ: ideo ñ facit co

gnitionē ſcientificā. Sed ſi abſtrahātur a ſenſu illa quorū ē tal' materia nō ē de eis niſi opinio: vt dcm̄ ē. ¶ Quantū ad ſecū dū dictū hic tangendum ſcʒ de ſingularium cognitōe. qꝛ hic dicit. p. ꝙ de ſingularibus nō eſt ſciētia nec oīo proprie: qꝛ ipſis abeūtibus a ſēſu nō ē palam vtrum ſint an non. et ſecūdo de aīa ꝙ ſenſ⁹ ē ſingulariū: intellectus vniuerſaliū: ideirco videndū ſi ſingularia poſſint cognoſci nō tm̄ a ſenſu ſed etiā intellectu. Ad cuius euidētiā dicit hic Sco. de intelligilitate ſingulariū poſſumus loq̄ vel metaphiſice ſcʒ ſi ſint de ſe intelligibilia vl' aïaſtice vicʒ ſi ſint intelligibilia ꝑ cōparationem ad intellectū noſtrū. quod q̄dem ꝑtinet ad librum de aīa. ¶ De p̄mo pono vnā cōcluſionē. Singulare quolibet mō ſumptū ſiue vt abſtrahit ab exītia ſiue vt includit ex exītiam ⁊ alia accn̄tia eſt ꝑ ſe intelligibile de natura ſua. Hoc oſtendit̄ ſic: Singulare ē verum ens: ꝙ eſt ꝑ ſe intelligibile. ꝯn̄a patet: qꝛ intelligibilitas abſolute ſequit̄ entitatē cum ens ſit obiectuʒ intellectus ex natura potentie vt dcm̄ ē tertio de aīa. ſed ꝓbatio aūtis. qꝛ ſingulare includit totam entitatē quidditatiuā ſupiorū. includit etiaʒ vltra hoc dr̄ītiam indiuidualē vel exītiam vel aliq̄d accn̄s quorū neutrū diminuit ſed addit ad entitatē: ergo ad intelligibilitatē. De ſecūdo ſcʒ de cognitōne ſingularis ꝑ cōparationē ad intellectuʒ noſtrū pono tres concluſiones. Prima concluſio ſingulare ē a nobis intelligibile ꝓ ſtatu iſto ſaltē ꝯgnitōe abſtractiā. Probat̄ qꝛ cognoſcēs dr̄īam extremorū coḡſcit extrema dr̄ītia. qꝛ cū dr̄ia ſit q̄dā relatio ū p̄t cognoſci niſi cognitis extremis: ſed intellectus nr̄ cognoſcit differentiā inter vniuerſale et ſingulare. Patet ergo ꝙ coḡſcit vtrūqꝫ extremum ſ' argūt ariſtoti. ſecūdo de aīa de ſēſu cōi. Preterea intellect⁹ nō imponit nomina rebus q̄s ig̃rat: ſed intellectus imponit nomīa ſingularibus quibus etiaʒ attribuit intentōes puta ſingulare indiuiduū: ⁊ ſic de alijs. De his etiā facit ꝓpoſitōes oppōs ⁊ hmōi: q̄ oīa ꝑtinēt ad intellcm̄: ꝙ intellectus nr̄ ū ig̃rat ſingularia. Secūda cōcluſio: Intellectus nr̄ ꝓ ſtatu iſto nō ꝑ ſe intelligit ſingulare ſub ꝓpa rōe ſingularitatis nec ſenſus ſentit Hoc oſtenditur ſic: Oīs potētia per ſe coḡſcēs aliq̄d obiectū ſub ꝓpa rōne pōt ipm coḡſcere ⁊ ab alijs diſtinguere circūſcripto omi alio ipo ſolo remanēte. ſʒ nec intellectus nr̄ nec ſenſus ē hmōi reſpectu ſingulariū: ꝙ ⁊c. Maior ē eudēs ſed minor ꝓbat̄: qꝛ ſi hec albedo ꝑ diuinā potētiā ponat̄ ī codē loco cū illa albedine: manet q̄deʒ hec ⁊ hec albedo qꝛ illa nō eſt hec. et tn̄ ſenſus nūq̄ diſtingueret duas numero eē has albedīes ſi ſint eq̄ intenſe. Similit̄ nō diſtingueret int̄ duo ſingularia circūſcripta diſtinctōe accidētali q̄ ē ꝑ locū figurā et hmōi: puta: ſic eēnt in eodē loco et ſimul tpe: ⁊ haberēt eandē figurā ⁊ magnitudinē ⁊ eūdē colorē: talia eñ tam intellectus ꝙ ſenſ⁹ iudicaret eſſe vnū. Patet etiā: qꝛ ſenſ⁹ nō diſcernit diuerſitatē radiorū ſolariū. licet cōmunit̄ ponāt̄ ꝯtinue variari ī medio. Nō h⁹ minoris aſſigtur qꝛ poñā cognitiua ī nob coḡſcit rē nō ſm ſuā abſolutā coḡſcibilitatē in q̄ntū ſcʒ in ſe ē manifeſta ſʒ ſolū inq̄tū ē peñe motiā: qꝛ potētie cognitiue ꝓ ſtatu iſto mouētur ab obiectis: ſʒ nā ſingularis ū mouet ſcdm gradū ſingularitatis. Singularitas cnī ſe hʒ ſolū vt rō ſiue q̄ nō ſicut dcm̄ ē primo hui⁹. ¶ Tertia ꝯ⁰: Intellect⁹ nr̄ ꝓ ſtatu intelligit ſingular̄ reflectēdo ad fātaſinā ſm. p. 3. d a. qd̄ ſic expōit̄ qꝛ ſicut natura in agēdo nō ꝑ ſe intendit vl'e: qꝛ tūc generato corpe qd̄ ē vlius ꝙ aīal vel hō nō ꝓcederet ad gn̄atōeʒ aīalis vl' homīs. nec intēdit p̄mo indiuiduū ſigtum qꝛ tūc gn̄ato vno tali puta ſorte ceſſaret actō nature qd̄ ē falſū: ſʒ intēdit p̄mo ꝓducere naturā in aliq̄ ſuppoſito: ⁊ h⁰ ē indiuiduū fagū. ſilr ī ꝓpoſito ſpēs ī fātaſia ad quā ſe cōuertit ītellcūs ꝑ' repn̄tat ſinglār̄ fagū ī qd̄ fert̄ p̄⁹ ꝯgnitō ītellcūs. q̄d pʒ: qꝛ qn̄qꝫ itelligim⁹ aliqd̄ ſinglāre ig̃rā⁹ ī q̄ ſpē ſit ⁊ in hoc p̄mo ſigno ī ipa fā

tãsia est cõfusũ substãtia cũ accidẽtib⁹ vl' multa accidẽtia se cõtrahentia mutuo. Scḋo repñsentat nãm absolute qñ scʒ intellect⁹ abstrahit vl'e. ꝛ fert in nãm ꝓcise nõ ꝯsiderãdo ei⁹ singl'aritatẽ. Tertio reflectẽdo cõsiderationẽ nature ad circũstãtias signatas vt scʒ ĩtelligat singulare.i.nãm q̃ est hec non singulatũ hec sʒ cũ accñtib⁹ ꝓprijs determiat talẽ nãm ꝑ tales circũstãtias: puta qḋ ẽ hic ꝛ nũc ꝛ cũ tali figura et colore ꝛ hmõi ita ꝙ illi⁹ reflectiõis termin⁹ a q̃ ꝛ termin⁹ ad quẽ est hd cõfusũ et ĩ medio ẽ distinctũ. ¶ Ad pᵐm ĩ lr̃a iã dictũ ẽ ꝙ loqͥt ḋ singulari vt existẽs et de tali verũ ẽ ꝙ nõ ẽ sciã ꝓprie nec diffinitio. Sciã ei ẽ obiecti ſm qḋ abstrahit ab existentia actuali alioqñ sciã posset quãdoqꝫ eẽ quãqꝫ non eẽ: ꝛ ita ñ eẽt ꝑpetua: sʒ corrupta re corrũperet sciã illi⁹ rei qḋ falsum est. Hoc tñ nõ obstante talia singularia pñt ĩtelligi ab intellectu nr̃o: et est de illis opinio vt dictũ est. Singulare vero qḋ abstrahit ab exñtia ẽ ꝓprie diffinibile ꝛ scibile sciã speciei et ꝑ se licet nõ primo vt dictuʒ est. Ad aliud de scḋo de aĩa ꝛ ad oẽs auctoritates cõsiles Dicẽdũ ꝙ sensus est singulariũ cũ ꝓcisione qꝛ nõ est vliũ: intellect⁹ aũt est vtriusqꝫ. De hoc no. ea q̃ dicta sunt ꝓmo hui⁹ ꝛc. ¶ Ad tertiũ ꝙ hic tãgit .p. scʒ de distinctione cõcept⁹ gñis a cõceptu speciei dicit idẽ doc. in hoc septimo ꝙ est vna opinio ponẽs ꝙ cõcept⁹ gñis nõ est ali⁹ a ꝯceptu speciei: q̃ mouet ex eo qḋ dicit .p. in lr̃a ꝙ gen⁹ nihil est ꝓter eas que sũt generis spẽs. Et ẽ qꝛ alias gen⁹ nõ ꝑdicaret de spẽ. ꝯñs est falsũ: g̃ ꝛ añs: ꝓbatio cõsequẽtie: qꝛ tũc gen⁹ esset ps speciei: Sʒ ps formaliter non ꝑdicat de toto: g̃ nec gen⁹ de spẽ: vnde isti dicũt ꝙ genus et dr̃a seu spẽs differũt solũ penes modos seu rõnes cõcipiẽdi eũdẽ cõceptũ q̃ sũt rõnes determinatiõis ꝛ determĩabilis: ita ꝙ rõ gñis est determinabilis ꝛ ratio dr̃e seu spẽ est rõ determinãtis: sed ista opinio nõ est vera ſm doc. qḋ ꝓbat: qꝛ cõcept⁹ generis ẽ ali⁹ a cõceptu dr̃e: g̃ est ali⁹ a cõceptu spẽi sicut ꝑtialis a totali: qꝛ spẽs essentialiter ꝛ formaliter icludit cõcept⁹ generis ꝛ dr̃e: ꝛ sic cõcept⁹ gñis ẽ ali⁹ a cõceptu spẽi nõ totaliter sʒ ꝑtialiter: ꝓbat añs: qꝛ dr̃a nõ ꝑticipat gen⁹ nec ecõuerso: sunt eĩ oĩno alterius rationis: vnde cõcept⁹ gñis est ita alius a cõceptu dr̃e qḋ ẽ ꝓmo diuersus ab ea in nullo cõueniẽs cũ gen⁹ includat differẽtias supiores nõ aũt dr̃a vt statim oñdet. ¶ Et si queras q̃d determinate cõcipiat ꝑ gen⁹ ꝛ dr̃am. Respondet ꝙ ꝑ dr̃am cõcipit vltim⁹ actus q̃ spẽs est illud qḋ est cõpletare: ꝛ ꝑ gen⁹ cõcipitur potẽtiale respectu illi⁹ act⁹ vltimi: hoc declarat sic: qꝛ ſm pᵐm in hoc septio dr ꝙ sicut rõ .i. diffinitio se hʒ ad rẽ sic ꝑtes rõnis ad ꝑtes rei: in spẽ aũt q̃ ꝓprie diffinit nõ sunt nisi due ꝑ septes eẽntiales scʒ act⁹ vltim⁹ q̃ spẽs est id qḋ est et poñale respectu illi⁹ act⁹ vltimi. Dr̃a g̃ vltia specifica a q̃ ẽ vnitas rei ꝛ dõnis cõpletiue includit ꝑ se ꝓcise de suo ꝯse intellectu actũ vltimũ in re q̃ est cã vnitatis rei cõpleta: gen⁹ aũt ꝓximũ ꝓcise ĩcludit ꝯse ꝓpriũ poñale respectu illius act⁹: ne aũt habeam⁹ ponere ꝯcept⁹ generis ꝛ dr̃e eẽ fictiones oꝑtet ꝙ ill'eorrespõdeãt aliq̃ in re distincta ex rei natura circũscripta oĩ opatione intellect⁹: sʒ talis differẽtia hʒ gradũ ſm qḋ gen⁹ et dr̃a pñt sumi ab alia ꝛ alia re si sint diuerse forme puta in hoĩe ita ꝙ ab vna sumat gen⁹: et ab alia dr̃a: vel pñt sumi ab alia et ab alia realitate: puta si sit species simplex vt albedo: primo mõ dr differẽtia realis: scḋo vero dr̃a formal': vtraqꝫ tñ ex nã rei. ¶ Ad ꝓmũ in oppositũ dico ꝙ illa auctoritas allegata trũcatur vñ addit in fine illi⁹ aut si ẽ: ẽ idẽ vt mã et hec ps disiũctie ẽ vera vt declaratũ ẽ ¶ Ad scḋm nego ꝯñaʒ ad ꝓbationẽ cõcedo ꝙ cõcept⁹ gñis ẽ ꝑtialis: ps aũt lʒ nõ predicet ꝑ modũ ptis tñ significata denoĩatiue ꝑdicet de spẽ: ꝛ vt sic signat totũ vel ptẽ ꝑ modũ toti⁹: vt ait auicẽ. ĩ quĩto metaphĩce. In abstracto aũt vl'ima abstractiõe ñ ꝑdicat: vñ illa ẽ falsa hõ ẽ

alalitas. ¶ Cōtra q2 p̄dicatio denoīatiā excludit p̄dicationē in q̄d: ſꝫ gen⁹ p̄dicatur d̄ ſpē in q̄d: ḡ ꝛc. Rn̄ꝰ duplex ē denoiatio: vna ſbiecti ab accn̄te alia toti⁹ a pte eēntiali: p̄ma īpedit p̄dicationē ī q̄d ſcd̄a aūt n̄ excludit: tal' ē denoiatio ſpēi a gn̄e gen⁹: eī ē ps eēntial' ſpēi: ¶ Quātū ad quartū qd̄ tāgit hic. p. ſcꝫ de eo ꝙ īcludit dr̄ia inferioꝛ dicit idē doc. ꝙ eſt q̄dā opinio ponēs ꝙ dr̄ia gn̄is inferioꝛ includit formalr̄ dr̄aꝫ ſupioꝛē: Tū q2 p̄dicat' de ea in abſtracto ꝛ p ſe p̄mo⁹: dicit ei h̄. p. ꝙ fiſſio pedū ē q̄dā pedalitas: tū q2 hic d̄r ꝙ dr̄a vltīa ſeu finalis ē ſuba rei qd̄ nō eēt niſi icluderet alias p̄cedentes: aliter nō eēt tota ſuba rei: tū q2 h̄ d̄r ꝙ in ſuba nō ē oꝛdo: ſꝫ ſi inferioꝛ nō icludit ſupioꝛē erit oꝛdo q̄ vna erit p̄oꝛ altera poſterioꝛ. ¶ Sꝫ ꝯ hāc opinionē Arguit': q2 ſi ſic erit ꝓceſſus infinit⁹ ī dr̄ijs ꝯn̄s ē falſū: ḡ ꝛ an̄s: ꝓbatio ꝯn̄e: q2 ſi differētie īferioꝛes icluderēt ſupioꝛē: ḡ eſſent dr̄ēates: q2 dr̄a ſūt ad aliq̄d idē entia. In aliq̄ ḡ ꝯuenirēt ſcꝫ ī dr̄a ſupioꝛi ꝛ differrēt dr̄ijs: ꝛ tūc vltra q̄rā de illis dr̄ijs: vtꝝ includāt dr̄aꝫ ſupioꝛē q̄re vl' ꝓcedit' in īfinitū: vel ſtabit' ad aliq̄s q̄ ī nullo ꝯueniunt: nec includūt aliq̄d cōe. Itē ſ̄ꝫ phm hic ī lr̄a oīs dīo dat' p gen⁹ p̄mū ꝛ differētias ītermedias vſq3 ad vltimā: vel p gen⁹ primū: ꝛ dr̄am vltimā ſpecificā. Si p̄mo⁹ ſequit' ꝯ te nugatio: q2 tūc dr̄ntia ītermedia poneret' ī dīone ꝛ vltīa īcludit oēs ītermedias vt dicis: ḡ dr̄ntia ītermedia dicet' bis ſemel in ſe ꝛ ſemel ī dr̄ntia vltia. Scd̄o⁹ ſeq̄t' adhuc idē q2 gen⁹ ꝓximū īcludit ſuā dr̄ntiā cōſtitutiuā ꝛ vltīa dr̄ntia īcludit eā ſili' vt dicis: ḡ bis dicet': puta diuidendo aīal rōnale: q2 ſenſibile īcludit' ī aīali qd̄ cōſtituit ꝛ irrōali p2: ḡ bis dicet'. ¶ Dicēdū ē ḡ ꝙ dr̄ntia inferioꝛ nō includit formaliter dr̄ntiā ſupioꝛū. ¶ Ad argum̄ta in oppoſitū: Et p̄mo ad illud phī dicētis ꝙ fiſſio pedū ē q̄dā pedalitas Dico ꝙ illa auctētas ē ītelligēda non p̄dicatiue ſꝫ diuiſiue. Non ei plus vult phus niſi ꝙ dr̄ntia diuidat' in īferioꝛes qd̄ p2 p eū in littera. Dicit eī ꝙ in dīonib⁹ in q̄b⁹ ſūt multe dr̄ntie optet nō ſolū diuidi gen⁹ in dr̄ntias: ſꝫ etiā diuidi dr̄ntiā p̄mā in ſcd̄am q̄ ſcꝫ ſit dr̄ntia p ſe ꝛ non p accn̄s ſicut ſi aliq̄s velit bn̄ diuidere hn̄s pedes nō dicet aliud alatū aliud nō alatū: q2 iſte nō ſūt dr̄ntie p ſe habētis pedes vt ſic ſꝫ dꝫ dicere aliud ē habēs pedes fiſſos ꝛ aliud nō fiſſos: q2 fiſſum ꝛ nō fiſſum ſūt dr̄ntie pedis p ſe. Et id̄o dicit ꝙ fiſſio ē q̄dā pedalitas .i. ē dr̄a p ſe diuiſiua hn̄tis pedes. ¶ Nota tn̄ ꝙ h̄ dicit. p. vbi nō pn̄t aſſignari dr̄ntie p ſe: q2 plerūq3 ſūt nobis ignote optet aſſignare differētias accn̄tales q̄ ſūt q̄dā ſigna dr̄ntiarū eſſentialiū. Ad ſcd̄m reducit' ꝯ īpm qn̄ dicit ꝙ dr̄a ē tota ſuba rei: cū eī dīo indicās eēntiā rei nō ſolū īcludit dr̄ſani ſꝫ etiā gen⁹ ꝛ ꝯcept⁹ gn̄is ſit ali⁹ a ꝯceptu dr̄ie vt viſū eſt: ſeq̄t' ꝙ dr̄a nō dicat totā ſubam rei. Dicēdū ḡ ꝙ. p. nō intēdit dicere ꝙ dr̄a vltia ſit tota ſuba rei: niſi cōpletie vt dictū ē p̄⁹. Ad tertiū reducit' etiā ꝯ īpm: cū eī ī ſuba ſit mā ꝛ foꝛma: ꝛ foꝛma ſit magi' ens q̄ mā: ſeq̄t' ꝙ ī ſuba erit oꝛdo prioꝛis ꝛ poſterioꝛis ſ̄m pfectionē. ¶ Dictū ḡ phī ē intelligēdū ꝙ in ſuba nō ē oꝛdo. i. in his q̄ ptinēt ad rōnē ſbalē: talis ꝙ ali⁹ ꝛ ali⁹ oꝛdo tollat ꝛ faciat nugationē: vn̄ ꝛ p̄us dicit ꝙ ſi ē nugatio addēdo dr̄iam p̄oꝛē poſteriori qd̄ pari rōne erit ecōuerſo. hec materia tractat' a doc ſub. xj. di. q̄rti ſnīaꝝ. q. 3.

Quoniā vero de ſubſtātia

¶ Poſtq̄. p. determinauit de ſuba ſ̄m ꝙ ſuba d̄r ꝙ q̄d ē: h̄ determīat d̄ ſuba ſꝫ qd̄ vl'e a q̄buſdā d̄r ſuba ſicut eī dictū ē ī h⁹ ſeptīo. c. t̄tio. ꝙ plo ponebat ideas eē ſubas ſepatas a ſēſibilib⁹ q̄s dicebat eē vlia ꝛ p̄dicari d̄ idiuiduis ſpēꝝ p̄dicatione dicēte h⁹ ē hoc. p. ḡ arguit hic ꝙ nō ē talia dare vlia in re. ¶ Ad euidētiā cui⁹ notādū ſ̄m ſco. h̄: ꝛ. iij. di. ſcd̄i ſnīarū: ꝙ. p. nō intēdit hic negare q̄n vl'e ſit aliq̄d ī re īmo oppoſitū ē de mēte ei⁹: ſꝫ ītēdit ꝙ nō ſit aliq̄d in re eo⁹ q̄ ponebat plo: ꝛ hoc ſolū ꝓbāt rōnes ei⁹. ¶ Ad h̄ clarationem āt q̄uo vlia ſūt ī reb⁹ ꝛ quō

nõ. Primo ponã aliq̃s diſtictiones de-
inde aliq̃s ɔc̃lones. ❡ De p̃mo ſit illa p̃
ma diſtinctio: φ duplex ẽ itẽtio p̃ma ſcʒ
ⱥ ſcd̃a: voco aũt p̃mã intẽtionẽ ipam reʒ
poſitã ĩ eẽ ɔgnito ſeu intellecto: ⁊ dr̃ p̃-
ma ĩtẽtio: qꝛ res dr̃ ĩtẽtio ñ quõcũqȝ res
ſʒ intellecta ⁊ cogita: voco aũt itẽtio-
nẽ ſcd̃am q̃ndã relationẽ ſeu cõparationẽ
intellect⁹ ſeu opationẽ q̃ ĩtellect⁹ cõpat
vnã p̃mã intẽtionẽ vel vnũ p̃⁹ ĩtellectũ
ad aliõ p̃mo ĩtellectũ. Exẽplũ ĩtellect⁹
ĩtelligẽs hoĩeʒ ⁊ aĩal cõparans vnũ ad ali
ud ſm rõnẽ p̃dicabilis ⁊ ſubiicibil: q̃ cõ-
patio ex pte aĩal' dr̃ gen⁹: ⁊ ex pte hoĩs
dr̃ ſpẽs: et ſic ſm diuerſas cõpatiões for-
mat ĩtellect⁹ diuerſas ſcd̃as ĩtẽtiones
puta gñis ſpẽi indiuidui ⁊ hmõi. ita φ
oĩs ſcd̃a ĩtẽtio ẽ formal'r relatio rõnis.
❡ Scd̃a diſtictio ſit hec φ vle cũ ſit vnũ
ɔcretũ põt accipi dupl'r vno⁰ p ꝓſe ſigni
ficato qd̃ ẽ vlitas dr̃ ſcd̃a ĩtẽtio: q̃ ſcʒ ẽ q̃-
dã relatio rõnis ĩ p̃dicabili ad illd̃ d̃ q̃ ẽ
p̃dicabile: ⁊ habẽt reſpectũ rõnis ſignifi
cat h⁰ nomẽ vle ĩ ɔcreto ſicut ⁊ vlitas ĩ
abſtracto. Alio⁰ accipit vle p illo qd̃ de
noĩat ab illa ĩtẽtiõe vlitatis qd̃ ẽ aliq̃ res
p̃me ĩtẽtiõis: qꝛ ſcd̃e ĩtẽtiões applicãt p̃
mis: ⁊ hoc ſcd̃o⁰ põt adhuc accipi dupl'r.
vno⁰ p illo qd̃ ẽ q̃ſi ſubiectũ remotũ de-
noĩatũ ab ĩtẽtiõe: ⁊ ſic nã dr̃ abſolute vle
ſicut⁹ nõ ẽ de ſe hec: ⁊ ita nõ repugnãt ſibi
ex ſe dici de multis ⁊ nã ſic accepta ẽ indet-
miata p̃uatiue ſeu negatiue. Alio⁰ põt ac-
cipi p ſubiecto ꝓpinq̃ qd̃ ẽ ipa nã ĩdet-
minata ɔrie vt ſcʒ ɔiũcta ĩdeterĩatiõi
actuali q̃ſi habitui ɔrio: ⁊ hoc⁰ nõ ẽ vle
niſi nã ſit actu ĩdetermĩata ita φ ſit vnũ
ĩtelligibile nũero dicibile de o. ſuppoſi
to. ⁊ h⁰ ẽ ɔplete vle. ❡ Tertia diſtictio
ſit hec φ eẽ ĩ intellectu ɔtingit du' vno
mõ ſubiectiue vt ſpẽs act⁹ et habit⁹ ſũt ĩ
aĩa. Alio⁰ obiectiue ſic mõ loq̃mur et h⁰
mõ du' vno⁰ habitual'r: et p̃⁰ q̃n videlʒ
ẽ ibi p ſpẽm manẽtẽ ĩ intellectu ĩmedia-
te motiuã ad ĩtellectiõnẽ. Alio⁰ actual'r
et ſecũdario puta q̃n iã actu mouet et in
telligit: ſcd̃s mod⁹ ĩfert p̃mũ nõ ecõuer-
ſo: p3 de ſe. ❡ De ſcd̃o ſit iſta p̃ma ɔc̃lo
vle ſũptũ p̃mo⁰ ſcʒ p ĩtẽtiõe nihil ẽ ĩ re-
b⁹ ſʒ ĩ ĩtellectu tñ. hoc oñdit ſic: qꝛ pu ꝶ
ens rõnis nihil ẽ in reb⁹ extra: ſʒ vle ſic
acceptũ ẽ hmõi vt p3 ex p̃dictis: g̃ ⁊c̃. vñ
iſta ɔpatio q̃ ẽ ĩtẽtio ſcd̃a ñ ẽ niſi obiecti
ue ĩ ĩtellectu ɔpãte. ❡ Scd̃a ɔc̃lo ſit iſta
vle ſũptũ ſcd̃o⁰ ſcʒ p ſbiecto remoto ĩtẽ
tiõis ẽ vere aliq̃d ĩ reb⁹: h⁰ pbat ſic qꝛ
h⁰ qd̃ circũſcpto oĩ actu ĩtellect⁹ vere ẽ
ẽ vere aliq̃d ĩ reb⁹: ſʒ vle ſic ſũptũ ẽ hmõi
qꝛ circũſcpto oĩ actu ĩtellect⁹ nã lapidis
q̃ ẽ ex ſe nõ ẽ determĩata: ſʒ indeterminata
vere ẽ: g̃ ⁊c̃. Itẽ φ q̃d ẽ abſolute ſũptũ
ẽ vera res qꝛ ẽ p̃ncipiũ ⁊ cã: vt h̃ dic̃. p.
ſʒ iſtm̃ qd̃ q̃d ẽ abſolute ſũptũ ẽ vle: tale
et vle exp̃mit p diõnẽ ⁊ ĩcludit ĩ ea eẽn-
tialit' ⁊ p ſe: vt ſic ɔſideratr̃ a metaphyſico:
g̃ ⁊c̃. ❡ Sʒ d̃ iſta nã ſic accepta ⁊ ĩdẽ eu
te q̃ lʒ nõ poſſit eẽ ſine ſingularib⁹ tñ d̃
ſe nõ eſt hec: põt dubitari an hẽat aliquã
vnitatẽ realẽ ſalteʒ minoreʒ vnitate nũe-
rali qꝛ certũ eſt φ ñ eſt vna vnitate nũe-
rali ex q̃ ponit nõ eſſe hec. Rñ⁰ φ ſic p-
pter qd̃ ſit ſcd̃a ɔc̃lo vle ſcd̃o⁰ ſũptũ eſt
vnũ aliq̃ vnitate reali minore vnitate nũe
rali: q̃ q̃dã vnitas ẽ ei⁹ paſſio. pbat qꝛ ſi
mile ⁊ eq̃le fũdãt ſup vnũ ex. 5. h⁹ ĩ. c. d̃
ad aliq̃d: ſʒ nullo ĩtellectu exñte ẽ real' ſili
tudo albi ad albũ ſm albedinẽ: g̃ aliq̃ re
alitas ẽ ꝓximũ fũdamẽtũ illi⁹ relatiõis re
alis: qꝛ relatio real' nõ fũdãt ſup ens rõ
nis formal'r. Nõ ẽ ãt hec vnitas nũeral':
p3 qꝛ hoc albũ ⁊ illd̃ nõ ſunt vnũ nũero
qꝛ nihil vnũ nũero ẽ idẽ ſibi ipi: g̃ ẽ aliq̃
vnitas real'. Preterea ſi oĩs vnitas rea-
lis ⁊ nũeral': oĩs diuerſitas erit nũeralis:
ɔñs eſt falſũ: g̃ ⁊ añs: pbatio ɔñe qꝛ vnũ
⁊ multa idẽ ⁊ diuerſũ ſũt oppoſita ex. x.
hui⁹. Et totiẽs dr̃ vnũ oppoſitoꝝ q̃t mo
dis reliquũ ex p̃mo topicoꝝ: ⁊ ſic ſi tñ ẽ
vnitas real' nũeral' tñ erit diuerſitas nu
meral' real' ⁊ ſic tñ differt ſortes a pla-
tone quãtũ differt a brunello: ⁊ ſic ĩtelle
ct⁹ nõ poſſet abſtrahere a ſorte ⁊ platõe
aliqd̃ cõe magis q̃ a ſorte ⁊ brunello: ⁊
tũc qd̃libet vle eſt purũ figmẽtũ qd̃ eſt
abſurdũ. ❡ Quarta cõclo ſit iſta vle ter-
tio mõ ſũptũ ſcʒ qd̃ ẽ ĩdeterminatũ ɔrie
ſm illud qd̃ eſt in reb⁹: pbatio hui⁹ qꝛ
relatio addita nature qd̃ ẽ eẽ ĩ ĩtellectu

habitualiter habet fundari in re ſed natura ſm illud qđ eſt in re habet iſtam relationē: ergo illud quod eſt vl'e eſt in re. vñ pōt dici q̄ vl'e ē in re ſic ītelligēdo q̄ eadē nā q̄ ē in exiſtētia determīata p̄ gradū ſingularitatis ē īdeterminata in itellectu obiectiue: ⁊ vtbȝ hāc relationē ad intellectū vt ad cognoſcēs ē indeterminata ꝯrie indeterminatiōe ſibi data p̄ ītellectū ⁊ ſic ē cōpletū vl'e. ¶ Quīta ꝯclō ſit iſta vl'e hoc tertio⁹ ſūptū ē in ītellectu habitualr̄ ꝺ necēitate: ꝓbat̄ qꝛ ſi vl'e actu tm̄ eēt in re ⁊ nō intellectu: tūc ītellect⁹ agens ſupflueret: ītellect⁹ eī agēs ſm cōmētatorē fac̄ vl'itatē ī reb⁹. Itē tale vl'e ē vnū ītelligibile nūero dicibile ꝺ q̄libet ſuppoſito ita q̄ ītellect⁹ attribuēdo ipm̄ diuerſis ſingularib⁹ attribuit idē obiectū nūero pluries ꝯceptū vt p̄dicatū plurib⁹ ſubiectis dicēdo h° ē h°: vt dictū eſt. Sȝ īpoſſibile ē q̄ aliq̄d idē oīno in re exiſtēs ſit idē ītelligibile nūero: et ſic attribuat̄ diuerſ: lȝ eī alicui exiſtēti ī re nō repugnat eē in aliq̄ alia ſingularitate ab illa in q̄ eſt nō tm̄ illud vere dici pōt de q̄libet īferiori niſi p̄ ītellectū abſtrahentē ⁊ p̄dicātē illud de multis: ĝ ⁊c̄. ¶ Si arguit̄ ꝯ p̄dicta ſignātet ꝯtra ſcđam tertiā et quartā ꝯclōnē q̄ vl'e nō ſit aliq̄d in re qꝛ ſic logica q̄ ē de vl'i eēt ſcīa realis qđ ē falſuȝ. Rñſio: q̄ logic⁹ nō ꝯſiderat res p̄ſe niſi q̄ten⁹ fūdāt ſcđas ītētiōes q̄s logic⁹ p̄ ſe ꝯſiderat: ⁊ rōne hui⁹ nō ꝺr artifex real' ſȝ rōnal' vel intētionalis. de hac mā vide ea q̄ dicta ſūt p̄mo hui⁹: ¶ Poſtremo q̄ ad hūc ſeptimū vidēdū ē ꝺ pl'alitate formaꝝ vt eī dicit ſeo. ī h° 7mo ⁊ xj. di. 4. ſnīarū: ē q̄dā opinio tenēs ſeu ponēs q̄ ī q̄cūq̄ viuo ſeu aīato ñ optet ponere niſi vnā formā ſcȝ aīaȝ: q̄ q̄dē eſt vna realr̄: ſȝ plēs virtualit̄ ꝯtinēs formā mixti ⁊ plēs p̄fectiōes ſm q̄s ꝯſtituit diuerſa organa q̄ ſūt p̄ncipia īpfecta diuerſarū opationū. Et arguit̄ ꝓ hac opiniōe p̄. p̄. dicētē in h° 7mo q̄ man⁹ mortua nō eſt man⁹ niſi equoce ex q̄ vr̄ q̄ man⁹ nō hȝ aliquā formā ꝓpriā. Itē arguit̄ ſic ñ ē ponēda plalitas ſine necēitate: ſȝ ī p̄poſito nō ē neceſſitas ponendi plēs tales formas cū vna pfecta poſſit q̄cq̄d ille plures q̄rū illa ē virtualr̄ ꝯtinētia. Itē ex plurib⁹ diſtinctis nūero nō fit vnū nūero pȝ ĝ multo min⁹ ex duob⁹ diſtinctis ē ſpē vel plurib⁹ q̄ magis dr̄nt. ¶ Preterea ex duob⁹ exiſtētib⁹ actu nō fit vnum ſm ariſ. ex h° 7mo: ſȝ plures forme ſunt plura actu qꝛ forma eēntialr̄ ē act⁹. aīal aūt ē aliqđ vnū: ĝ nō pōt cōſtare ex plurib⁹ ptib⁹ habētib⁹ plures formas.

¶ Preterea vni⁹ entis ē vnū eē: vnū eē ē ab vna forma: ĝ vni⁹ entis ē vna forma. Sȝ iſta opinio nō ē vera: ⁊ ꝓbat̄ ſic: qꝛ aīa ſepata remanet corp⁹ ſine noua gn̄atiōe: ĝ ī corpe eſt forma cōpeitatis cū mā nō poſſit eē naturalit̄ ſine forma. Silr̄ pᵒ aīal' vt man⁹ pōt ſepari ab aīali ſine gn̄atiōe: ſȝ nō manȝ in actu poſt ſepatiōnē p̄ formā toti⁹: pȝ ĝ p̄ formā ꝓpā quā habebat p̄⁹. ¶ Dicēdū ĝ q̄ in q̄libet viuo p̄t̄ formā aīati ē alia forma corpeitatis vel mixti ⁊ p̄ter has q̄ ſūt cōes toti aīali vel viuo ſūt alie ptiales ſpecifice diſtincte tot q̄t organa diſticta. ¶ Ad rōnes ī oppoſitū: ad p̄mū dicēdū q̄ man⁹ pōt cōſiderari dupl'r: vel man⁹ vt man⁹: vl' manu⁹ vt eſt organū officiale ad exequendū op⁹ vite: ſic de oculo ⁊ alijs ſilr̄: ſi p̄mo° ſic dico q̄ ē man⁹ vniuoce q̄ādiu manȝ ſub forma man⁹. ſi ſcđo mō ſic ē man⁹ eq̄uoce qꝛ ſine aīa nō pōt exercere op⁹ vite ſicut nec oculus videre. ⁊ ſic ītelligit. p̄. ⁊ nihil ꝯ nos. ¶ Ad ſcđm pȝ neceſſitas ex argumēto ꝯ opinionē qꝛ pᵒ ſepata ñ pōt eē ſine forma ꝓpā. ¶ Ad tertiū cū ꝺr q̄ ex plurib⁹ diſtinctis ⁊c̄: nego ꝯñaȝ qꝛ quāto aliq̄ ſūt magis vnū idēptitatis vnitate tāto min⁹ ſūt nā vniri ad cōſtituēdū vnū p̄ ſe: exēplū albū ⁊ nigrū ſūt magis vnū q̄̄ materia ⁊ forma q̄ ſūt oīno alterius rōnis: ſȝ tm̄ ex mā ⁊ forma fit vnū p̄ ſe nō aūt ex albo ⁊ nigro lȝ ſint idē gn̄e ꝓximo. ¶ Ad quartū cū ꝺr q̄ ex duob⁹ entib⁹ actu ⁊c̄. Dico q̄ verū eſt q̄ādo ſūt in actibus vltimatis ⁊ nō carent pfectiōni actualitate: ſed ſic non eſt in ꝓpoſito: quia omnia precedentia ſunt in potētia

reſpectu cōis ꝛ ꝑfectioris. ¶Ad vltimū cū dicit̄ vnius entis ē vnū eſſe Dico ꝙ verū eſt totale et cōpletiuū ſcꝫ eſſe toti⁹ cōpoſiti: ꝛ tale eſt principaliter ꝑ vnam formā ſcꝫ vltimo aduenientē oībus ꝑcedentibus: ꝛ hoc modo totū cōpoſitū diuidit̄ in duas ꝑtes eſſentiales ſcꝫ ī actū vltimū ꝛ potentiam ꝓpriā illi⁹ que īcludit materiaꝫ primam cum omnibus formis ꝑcedētib⁹: ſed ex hoc nō ſequit̄ ꝙ ī ſint plures forme ꝑtiales dantes plura eſſe partialia nō. tn̄ ſpecifice cōſtituens illud cōpoſitū: ſed tanꝙ quedā incluſa ī potentiali illi⁹ cōpoſiti. hanc materiam tractat diffuſe idem doc. vbi ſ̄. q. tertia arti. ꝛ. ſo. j.

Incipit liber octauus.

De dictis nāqꝫ ſilogizare oportet ꝛ colligentes. ¶Poſtꝙ ari. in ſeptimo determīauit. de ꝙ quid ē ſeu de eēntia rerū ſenſibiliū ꝑ rationes logicas: hic pn̄r determīat ſm ꝑncipia rerū ſenſibiliū que ſunt materia et forma oſtendēdo quō in diffinitionibus opret ꝙ vnū ſit vt materia: aliud vt forma: gen⁹ eī ſe habet vt materia: dr̄ia vero vt forma: de quo ſufficiant que dicta ſunt ſeptimo hui⁹. vnde in hoc octauo tm̄ ꝑſcrutabor d̄ quattuor dictis que d̄ tangit phs. ¶Primū ē ꝙ diffinitiōes ſeu forme rerū ſe habent ſicut nūeri: ſi eīn aliquid addat̄ ſeu ſubtrahat̄ alicui nūero etiā ſi ſit illud minimū nō erit idē numerus ſm ſpēm: minimū eīn in nūeris ē vnitas: que ſi addat̄ ternario: ſurget q̄ternari⁹ que eſt alia ſpecies numeri: ſic ī diffinitionibus quocūqꝫ addito vel ablato eſt alia diffinitio vł alia natura ſpeciei: ſi eīn ad diffinitionē aīalis que eſt ſub̄a aīata ſenſibilis addas rōnale ꝯſtituis ſpēm hominis. Si āt abſtrahis ſenſibile cōſtituis ſpēciē plāte qꝛ vltīa dr̄ia dat ſpeciem. ¶Ad cui⁹ euidentiā notādū ꝙ eſt quedā opinio ponēs ꝙ in q̄dditate formarū naturaliū ſuſcipientiū magis ꝛ min⁹ nō eſt dare gradus intrinſecos ſm quos ip̄e ſuſcipiāt magis ꝛ minus: ꝛ habet ortū cūrex eo qđ dictū ē ꝙ forme ſunt ſicut numeri: ꝛ ſic numerus ſtat ī īdiuiſibili ita ꝙ ſibi nihil pōt addi vel diminui quin mutet ſpēm: ſic eſt de forma ꝛ ꝑ ꝯñs nō habet gradus: Cum qꝛ ille gradus additus vel ꝑtinet ad q̄dditatē ſpecificā vel nō: ſi ſic: ergo albedo remiſſa nō erit ꝑfecte in ſpecie albedinis: qđ eſt falſum: Si nō: ergo albedo intenſa erit vnū ꝑaccidēs: qꝛ includit graduꝫ qui nō ꝑtinet ad ei⁹ eſſentiā: Sꝫ illa opinio nō eſt vera: impoſſibile eſt eīn aliquā formā cōicare ſe alicui ſm magꝭ ꝛ minus: niſi in ſua eſſentia habeat gradus: alioquin ſm eūdē graduꝫ ꝑticiparet a quocūqꝫ ſuppoſito: ſed forma talis cōicat̄ alicui ſm magis ꝛ minus vt ſupponit̄: ergo in ſua eſſentia habet grad⁹. ¶Pro cui⁹ declaratione ſm mētē ſco. xvij. di. primi ſniarū. q. 4 prīo aliq̄s cōcluſiones declarabo. Scdo ad dubium aliter reſpondebo. Quātū ad primū ſit hec pīma ꝯcluſio: aproximatio vel remotio a ſuo cōtrario nō eſt cā ſuſcipiēdi magis ꝛ min⁹. ꝓbat̄ tn̄ qꝛ eandē virtutem poſſunt aliqui diuerſi ꝑticipare ſm magis et min⁹ nō ꝑticipādo aliquid de vicio ꝯtrario puta ꝑpantiā vł iuſticiā: Cū qꝛ in ſtatu innocētie fuiſſet ſm magis ꝛ min⁹ gratia in diuerſis: ꝛ eſt modo d̄ facto in beatis vbi tn̄ nullū fuiſſet cōtrariū nec eſt de facto in beatis. ¶Scda cōcluſio eſt iſta: nulla forma ſuſcipit magꝭ et minus ſm diſpoſitioneꝫ ſubiecti: vel ſm eſſe in ſubiecto ei⁹ eſſentia remanente immutata. ꝓbat̄ qꝛ habito terīo ſm ratiōnē qua termin⁹ eſt ceſſat motus: qꝛ habitib⁹ ꝑtīb⁹ ceſſat oīs motus ꝛ generatio: ex pmo de gn̄atione: ſed ꝑ te in principio calefactionis habet̄ calor ſm rōnē qua termin⁹ eſt ſcꝫ ſm eſſe ꝑfectū: ergo in principio ceſſabit ille mot⁹ qđ ē abſurdū dicere: ꝓbat̄ qꝛ omne qđ mouet̄ habet aliq̄d de termino a quo et aliq̄d d̄ termino ad quē: ex q̄nto phicoꝝ: ergo ī ꝑncipio calefactionis in ip̄o calefactibili ē

aliq̄d de eſſentia caloris: ſi ḡ eēntia calo
ris nō ſuſcipit magis ⁊ minus in ṗncipio
erit calor ꝑfectiſſimꝰ ſm quē modū ē ter
minꝰ motus: ḡ ⁊c. ¶ Tertia ꝯcl'o ſit iſta
q radicatio maior vel minor forme ī mā
nō eſt cā ſuſcipiēdi magis ⁊ minꝰ. hoc oñ
dit ſic: qr illa radicatio vel ē aliquid ali=
ud diſtinctū a forma radicata vel non. ſi
nō: habet ꝓpoſitū: qr cū illa radicatio ſit
maior ⁊ minor: ḡ ⁊ forma: ſi aliq̄d eſt di=
ſtinctū vel ē forma abſoluta vel reſpecti
ua: ſi abſoluta habet ꝓpoſitū. Simr ſi re=
ſpectiua hr ꝓpoſitū: qr magis ⁊ minus
in forma reſpectiua orit ex magis ⁊ minꝰ i
abſoluta. ¶ Quātū ad ſcdm articulū: ṗ
mo aliq̄ ṗmittēt: ſcdo veritas ex his du
bij oſtendet. ¶ De ṗmo ſciendū q q̄ddi
tas ē duplex: quedā eſt ſpeciuoca quedā
indiuidua. Circa qd notādū q in hac al
bedine ē tria cōſiderare: ṗmo naturā ſpe
ciuocā: ſcdo graduꝫ indiuidualē q̄ eſt tā
titas eēntie indiuidui: tertio drām indi
uidualeꝫ qua indiuidua albedo eſt hec:
ſcdo qr gradus arguit q̄ntitatē aliq̄: iō
notādū q triplex eſt quātitas ſcꝫ. quāti=
tas molis vel dimēſionalis: ⁊ quātitas
ꝑfectiōis q̄ reſpicit eē rei: ⁊ q̄ntitas vir
tualis que reſpicit agere: ⁊ forte ſcda in
cidit cū tertia q̄tenꝰ agere dat intellige=
re eſſe. ¶ Tertio videdū q̄d ſint iſti gra=
dus formarū: de quibꝰ nūc ē ſermo: vn=
de aſſigno talē deſcptionē. Gradus for=
me de q̄ nūc eſt ſermo eſt portio ꝑfectio=
nalis forme ſpeciuoce extra eiꝰ cōceptū
q̄dditatiuū ipam formā ſpeciuocā infra
ſuū cōceptū eēntialiter includēs incluſa
realiter intra cōceptū indiuidui. iſta de=
ſcriptio ſatis eſt euidēs ītuēti. ¶ Quar
to videndū eſt quales ſunt iſti gradus.
Circa qd ſciēdū q gradus q̄dā ſunt eēn
tiarū: quidā vero formarū: quidā ꝑfecti=
onū vnitiue cōtentarū in aliq̄ vno: ⁊ hoc
vltīo mō intelligo gradus de quibꝰ nūc
q̄ret. Ex his cōcludit q diuerſitas hoꝝ
ḡduū ñ diuerſificat ſpēꝫ cū ſint portiōes
eiuſdē forme ſpecifice ita q forma ſpe=
cifica eſt īdiuiſibil' quātū ad gradū ſpeci=
cū: diuiſibil' vero quātū ad ḡdū ꝑfectio
nalē ita q pluralitas illorū ḡdū nō ē po
ſitiue intra cōceptū ſpecificū forme ſpeci
fice: ſꝫ ſolū ꝑmiſſiue: ſꝫ ē intra ꝯceptū in
diuiduoꝝ poſitiue ita q indiuiduū ꝯſti=
tutū ex forma ſpecifica ⁊ ꝓprietate indi=
uiduali cōtinet vnitiue illos gradus.
¶ De ſcdo dico q forma ſuſcipiēs ma=
gis ⁊ minꝰ hꝫ intrinſece dictos gradus.
Dico etiā q p̄ciſa rō ſuſcipiendi magis
⁊ minꝰ eſt latitudo graduū in forma ſiue
qd idē ē illimitatio forme q̄ ꝑticipatur.
ꝓbatio hꝰ: tū ex iñ ꝓbatione oīm opini
onū p̄cedētiū nec videt alia via ꝓbabil'
reſtare q̄ iſta: tū ꝑ ſimpliciū ſupra p̄dic
camēta. c. de qualitate vbi recitat mul=
tas opiniōes de cā ſuſcipiēdi magis ⁊ mi
nꝰ ⁊ iprobatis eis pluribꝰ cōmēdat opi
nionē archite dicētis ſic: q̄litas ēm qr i
finitatē quādā ꝑticipat: iō ſm rōnē eius
eſt q ſuſcipiat magis ⁊ minꝰ. ¶ Ad pri
mū ī oppoſitū dicēdū q. p. loquit d for=
ma ſeu de q̄dditate inquātū exprimit ꝑ
diffinitionem: hec eſt q̄dditas ſpecifica
⁊ vt ſic abſtrahit ab oī gradu: vt dictum
eſt. ¶ Ad ſcdm dicit q iſte gradus non
ꝑtinet ad q̄dditatē ſpecificā vt dictū ē:
⁊ cū dr ḡ forma intēſa erit vnū ꝑ accñs
nō ſequit: qr iſte gradus: ⁊ ſi ñ ſit d eēn=
tia ſpeciei: tñ eſt de eſſentia indiuidui
vt dictū eſt. ¶ Scdm dictū ē ꝑhi in lr̄a
q in generatione ⁊ corruptione ſimplr
oportet q fiat reſolutio vſq ad materiā ṗ
mā. Pro q̄ ſciendū q iſta reſolutio vſq
ad mām primā hꝫ fieri ſtatim vel nō ſta=
tim. Statim q̄dē in habētibus vnā for=
mā tm̄. Non ſtatim in habētibꝰ plures
formas. vt in hoīe in q̄ ſeꝑata: vltīa for=
ma ſpecifica ⁊ corrupto hoīe: puta ī mor
te remanet materia ſub forma ī cōpleta
corporis q̄ nō eſt in aliq̄ ſpē ſpēaliſſima
ſꝫ eſt naturaliter ī cōtinuo fluxu vſq ad
materiā ṗmā añq̄ de materia illa aliq̄d
ſpecifice diſtinctū gñet qua corruptione
prius ordine nature ꝯpleta ītroducitur
ab agente naturali aliq̄ forma ſpecifica
puta forma vermis vel plante. ¶ Sed
ꝯ qr vniꝰ corruptio eſt gñatio alteriꝰ: ſꝫ
hō in morte corrūpit: ḡ ſtatim aliq̄d ge=

nerat: ¶ Rñdeo q̃ hõ non corrũpit in morte corruptione vltiã ſez quãtũ ad oẽ illud qδ ẽ aliq̃d ei⁹: ſʒ ad hue remanet aliq̃ forma que fuit de eſſentia ei⁹. Perfecta aũt corruptõe nc̃cario aliq̃d generabit: q2 materia naturaliter nõ exiſtit ſine forma: ⁊ ſic corruptio vni⁹ ẽ generatio alteri⁹ ⁊ ecõuerſo: ſed in habẽtibus vnã ſolã formã nõ oportet tñ expectare ſʒ corrupto aere ſtatim generat ignis: ſi ignis debeat generari ita q̃ in eodẽ inſtanti tp̃is deſinat eſſe forma aeris: ⁊ in ei⁹ materia inducit forma ignis ¶ Tertiũ dictũ p̃hi in hoc octauo ẽ q̃ accñia nõ habẽt materiã ex q̃ ſʒ in qua. ¶ Ad euius euidentiã de mente ſcõ. in hoc octauo: primo p̃mittã vnam diſtinctionem: Scd̃o oſtendã duplicẽ ↄcluſionẽ. ¶ De p̃mo ſit iſta diſtinctio: q̃ cõpoſitio que ẽ ex natura rei circũſcripta illa q̃ ẽ rõnis ẽ duplex: quedã rei ⁊ rei: ⁊ hec cõpoſitio põt dici realis ⁊ eẽntialis. Alia eſt realitatis et realitatis: ⁊ hec cõpoſitio dicitur ſm̃ rationes reales ⁊ ſm̃ formalitates. Uoco aũt ↄpoſitionẽ rei ⁊ rei illam que eſt ex aliq̃b⁹ quoꝝ ſepatio mutua ñ repugnãtiã includit in terminis: qualis ẽ ↄpoſitio ſube ex materia ⁊ forma vl̃ ex ſubiecto vel accidẽte. Uoco aũt ↄpoſitionẽ realitatis et realitatis: que ẽ ex aliq̃b⁹ q̃rũ ſepatio includit ↄdictionẽ ꝓpter eorũ realẽ idẽptitatẽ: ⁊ tñ vnũ nõ ẽ aliud formaliter: ita q̃ includat in alio in p̃mo⁰ dicẽdi p̃ ſe ita q̃ poſſint eſſe obiecta diſtincta formalit: ⁊ diſtincta ↄceptibilia diſtincte t̃minãtia actũ itellect⁹ qualis ẽ ↄpoſitio que eſt ex genere ⁊ differentia vbi etiã ſpẽs ẽ realiter ſimplex ¶ De ſcd̃o ſit iſta p̃ma ↄcluſio: Accñs eſt forma ſimplex ſimplicitate oppoſita p̃me ↄpõni. hoc p̃ʒ auc̃te p̃hi iã allegata. p̃ʒ etiã p̃ auctorẽ ſex p̃ncipiorũ dicẽtẽ q̃ forma ẽ ſimplici eſſentia cõſiſtens. ¶ Scd̃a ↄcluſio ſit hec: accidẽs non eſt forma ſimplex ſimplicitate oppoſita ſcd̃e cõpõni: ſʒ ẽ ↄpoſitũ ex realitate gñis et dĩe. ꝓbat q2 ſimplicit ſimplex a q̃cũq3 diſtinguit ẽ p̃mo diuerſũ: ⁊ nõ differẽs ſʒ accñia nõ ſũt hmõi ḡ ⁊c̃. maior p̃ʒ ſʒ minor ꝓbat: q2 albe⁰ ⁊ nigre⁰ differũt p̃ dr̃entia ꝯ ꝓpas ⁊ realr̃ ↄueniũt i gñe puta i colore: ḡ ſũt dr̃entes ⁊ ñ p̃⁰ diuerſe. ¶ Quartũ dictũ p̃hi ẽ q̃ ex mã ⁊ forma ↄſtituit vnũ p̃ ſe. Ad cui⁹ euidẽtiã ſciendũ ſm̃ ſcõ. in hoc octauo q̃ ſicut vnũ in cõi imediate ↄſequit ens i cõi ita q̃ hec ꝓpoſitio ens ẽ vnũ: q2 imediata: q2 nullũ ẽ nobis noti⁹ mediũ ad h⁰ demõſtrandũ. vt dictũ fuit in p̃mo hui⁹: ita ſingula entia ſm̃ ꝓprios ḡdus entitatꝫ cõſeq̃tur imediate ꝓpria vnitas: nec ẽ alia rõ diuerſe vnitatꝫ niſi alia entitas quã ↄſeq̃t illa vnitas. Exẽplũ ſimplicia ſũt vnũ et cõpoſita ſunt vnũ: tñ aliter et aliter q2 alia et alia ẽ coꝝ entitas: ſic igit oĩo ſimplex ſe toto eſt ens et vnũ: ita ↄpoſitũ ẽ ens et vnũ ex principijs eſſentialib⁹ euiuſmodi ſũt mã et forma: que ſola nã ſũt aliqδ ens p̃ ſe cõſtituere. Unde ↄpoſitũ talẽ p̃ ſe vnũ ꝓpria vnitate alteri⁹ rõnis ab vnitate ſimplicis ſicut et ei⁹ entitas eſt altera ab illi⁹ entitate: ḡ ſi querit q̃re ex materia et forma ẽ vnum p̃ ſe? Dicẽdũ ẽ cũ p̃ho q2 hec ẽ poñã ſʒ mã illo vero act⁹ ſcʒ forma. ¶ Si ãt q̃ras q̃re nõ ſit vnũ p̃ ſe ex accidẽte et ſubiecto ſicut ex mã et forma: cũ tñ ſubiectũ ſit vt poña et accñs ſicut actus. Dicẽdũ q̃ ſicut in generabili nõ ẽ cã quare ens ẽ ſic vnũ: ita nec ẽ cauſa quare ex iſtis ptib⁹ fit hoc vnũ: niſi q2 ſũt tales ptes: ex mã eñ et forma fit vnũ p̃ ſe: q2 forma ſubſtãtialis eſt talis act⁹: et materia tale potẽtiale: Ex ſubiecto aũt et accidẽte fit vnũ p̃ accñs: q2 accñs eſt talis act⁹: et ſubiectũ tale potẽtiale: ita q̃ actus et poña itelligunt ꝓportionaliter vniri ſi p̃ ſe p̃ ſe ſi p̃ accidẽs p̃ accidẽs: vnde iſte ꝓpões ſunt p̃ ſe p̃mo modo note: et hui⁹ nõ eſt q̃renda aliqua cauſa intriſeca quare ſcʒ ex actu et potẽtia fiat vnũ ſed ſolũ extriſeca ſcʒ agens ſicut dicit p̃hs in lr̃a.

Explicit liber octauus metaphiſice.

Incipit liber nonus:

Ergo de primo ente ad quod omnes alie ca. ¶ Poſtquam p. determinauit de ente ſm quod diuidit per decem predicamenta ibi determinat de eo ſm quod diuidit per potentiam et actum: de quo ſufficiant ea que dicta ſunt quinto huius. vnde hic ſolum tangam vnum dictum phi. Ponit in hoc phi. differentias inter potentias rationales et irrationales: quia videlicet ille ſunt oppoſitorum iſte vero vnius oppoſiti tantum. ¶ Ad cuius euidentiam ſm mentem ſcoti in hoc nono tenebo cum pho differentiam predictam eſſe bene aſſignatam. Primo exponitur quomodo intelligenda ſit iſta differentia. Secundo inquiretur de cauſa huius differentie. ¶ Quantum ad primum dico tria. primum dictum eſt quod illa differentia eſt intelligenda de potentijs actiuis tantum vt ſit ſenſus: quod potentia actiua irrationalis cuicunque comparetur ſiue actioni quam elicit ſiue termino quem producit ſic eſt illius vnius quod manente eadem natura non poteſt eſſe alterius actiua quam eius cuius eſt ex ſe actiua. Frigiditas enim manens frigiditas non poteſt eſſe productiua caloris nec elicitiua calefactionis per ſe licet faciat aliquid quo facto aliquid aliud poteſt magis calefacere puta cum ſtringit poros ne calor interius diffundatur et exalet: et ita calor vnitus magis calefacit: frigus tamen non quod calefacit directe. Similiter potentia rationalis ſic eſt actiua oppoſitorum ſiue ſint contraria ſiue contradictoria quod manens natura vna quantum eſt de ſe eſt ſufficiens elicitiua tantum oppoſitarum actionum et ſufficiens productiuum oppoſitorum productorum: ſi eſt oppoſitorum productorum. Secundum dictum eſt quod illa differentia ſic intelligenda eſt: vt patet ex predicto dicto: quod potentia rationalis ſit oppoſitorum actuum ſeu actionis et negationis eo. ſ. quod poſſit agere et non agere. Tertium dictum eſt quod potentia actiua non eſt hic accipienda pro relatione potentie que eſt ad oppoſitos effectus: ſed pro fundamento reſpectus quod eſt principium actionis. ¶ Quantum ad ſecundum articulum. primo videndum eſt de illa differentia in ſe. ſecundo de intentione phi circa ipſam. ¶ De primo ſciendum eſt quod prima diſtinctio potentie actiue eſt ſm diuerſum modum eliciendi actionem. Licet enim potentia agat circa obiectum hoc vel illud licet aliquo modo diſtinguat vel oſtendat diſtinctionem potentiarum: non tamen immediate. Non enim potentia comparatur ad ſubiectum vel obiectum circa quod operatur niſi mediante operatione quam elicit hoc vel illo modo. Iſte autem modus eliciendi propriam operationem non poteſt eſſe in genere niſi duplex: quia potentia actiua aut eſt determinata de ſe ad agendum ita quod quantum eſt ex ſe non poteſt non agere quando non impeditur ab extrinſeco aut non eſt ex ſe determinata: ſed poteſt agere hunc actum vel oppoſitum: poteſt etiam agere vel non agere. Prima potentia dicitur communiter natura. ſecunda voluntas: vnde prima diuiſio principiorum actiuorum eſt in naturam et voluntatem ſeu propoſitum ſicut patet ex ſecundo phicorum. Si queritur cauſa huius differentie quare ſic natura tantum eſt vnius determinate. i. cuiuſcunque vel quorumcunque eſt determinate ex ſe eſt illius vel illorum voluntas autem eſt oppoſitorum indeterminate. ¶ Dicendum quod nulla eſt cauſa huius: ſicut enim effectus immediatus comparatur ad cauſam inmediate ex ſe et primo ſine cauſa media alioquin iretur in infinitum: ita cauſa actiua immediate videtur ſe habere immediate ad ſuam actionem inquantum illam elicit: nec eſt dare aliam cauſam quare ſic elicit niſi quia eſt talis cauſa: ſicut enim calidum calefacit quia calidum: ſic voluntas vult et non vult quia talis potentia. ¶ Sed hic eſt vnum dubium quomodo voluntas reducitur ad actum: ſi eſt indeterminata ex ſe ad agendum vel non agendum? Reſpondeo: duplex eſt indeterminatio: quedam eſt inſufficientie ſiue ex potentialitate et defectu actualitatis: ſicut materia non habens formam eſt indeterminata ad actum forme. Alia eſt indeterminatio ſuperhabundantis ſufficientie que eſt ex illimitatione actualitatis vel ſimpliciter vel quodammodo. Primo modo indeterminatum non reducitur ad actum niſi prius determinetur ab alio ad formam. ſecundo modo indeterminatum poteſt ſe determi-

nare. Si eni hoc poſſet habendo actũ illimitatũ multo magis poteſt hñdo actũ illimitatũ: qꝛ tũc nõ careret aliquo: qd fuit ſimpl'r pncipiũ agendi: alioqn ds q eſt ſũme indeterminatus ad qcũqꝫ actõnem in determinatõe illimitationis non poſſet aliqd agere: qd e falſũ. Indeterminatio aũt q eſt i volũtate nõ eſt materialis nec ĩpfectõis inquãtũ ipa e actiua: ſed e excellentie et potentie aliqualit' illimitate nõ alligate ad determiatũ actũ: iõ põt ſeipam determinare. De ſcdo videtur b dubiũ quõ ea q dicta ſũt faciũt ad intẽtionem phici: qꝛ ipe nõ ponit drñiam inter naturã et volũtatẽ ſed inter potentiã rationalẽ et irrationalem: p rõnalẽ ſoluꝫ intelligẽs intellectũ vel ſciam: vt patet i littera. Rñdeo ꝙ intellectus et volũtas pñt compari vel ad actus pprios quos eliciũt. vel ad actus aliaꝝ potentiarum inferiorũ in quibus habẽt aliquã cauſalitatẽ: puta intellectus oñdendo et dirigendo: volũtas inclinando et impãdo Et patet ꝙ prima compatio ẽ eẽntialior Primo mõ intellectus cadit ſub natura Eſt eñi determinatus ex ſe ad intelligendũ et nõ habet in poteſtate ſua intelligere et nõ intelligere: aſſentire et nõ aſſentire pposito. Volũtas aũt oppoſito modo ſe habet ad actum ppum eliciendum vel nõ eliciendũ. Et ppter hoc in diuĩs ponũtur due pductões: vna p modũ nature cuius pncipiũ eſt intellectus ita ꝙ intellectus eſt ideꝫ principiũ cũ natura. Alia pductõ ponit' i diuinis p modum volũtatis. Loquẽdo g ſic intellectus cadit et ponit' ſub potẽtia irrationali. Nihil eñi e formaliter liberũ niſi voluntas Scdm hãc ergo pmam compationẽ nõ loquit' hic. p. de intellectu. Secũda aũt cõpatio videtur qſi accidẽtal': qꝛ ille potentie nõ compant' ad actus aliarũ potẽtiaꝝ niſi mediãtib9 actibus pprijs: vt videt': q qdem actus pprij ſũt priores illis alijs actibus: ꝛ hoc mõ intellectus nunq eſt principiũ alicuius opatõis exterioris ſine volũtate cõcurrente et determinante intellectũ. ꝛ hoc mõ loqtur hic. p. de intellectu et alibi frequenter. Ãn de volũtate vel nunq vel parũ loqtur ariſt. put diſtingui t' ab intellectu: et loqtur d intellectu practico q eſt pncipiũ opationũ exterioꝝ dirigẽdo potẽtias exeqntes vbi ſp cõcurrit volũtas impans executionẽ opis. Vñ. p. aliqñ dicit naturam cõtra artem: aliqñ cõtra intellcm: aliquando cõtra volũtatem et ppoſitũ: qd patet ꝙ p om̃ia illa intelligit vnũ principium in actõibus: qꝛ ad opus artis cõcurrunt iſta tria intelligentia vnũ principiũ pfectũ artificialiũ. Ex quo patet ꝙ potẽtia rõnalis dupliciter ſumi põt ſcꝫ cõplete ꝛ incomplete. Incompleta quidẽ potẽtia rõnalis e intellectus vel ars vt pcedunt volũtatem: et de tali videt' hic loq. p. cum dicit ꝙ optet ipſam determinari p volũtatẽ aut p phereſiꝫ: qꝛ ſcꝫ reſpectu extrinſeci non põt aliqd niſi determiñetur p volũtatẽ aliũde. Volũtas eñi determinatĩa intellectus e potẽtia rõalis cõpleta: vel ſaltẽ cõcurrit ad completam: ꝛ ſic verũ eſt potẽtiã rõnalẽ eẽ oppoſitoꝝ mõ preexpoſito. ¶ Sed ɔtra pdicta arguit' ſic: Primo cõtra illud qd dt. p. ꝙ potẽa rationalis eſt ad oppoſita: qꝛ ſi ſic: ergo aliqs põt ſimul agere oppoſita. Conſequens eſt falſum: vt videtur hic in littera: ergo et antecedens. pbatio conſeqntie: quia habens potentiam poteſt in illud cuius eſt potentia illa: ergo habens potentiam ad oppoſita poteſt ſimul oppoſita. ¶ Secundo arguitur contra illd quo dicit ꝙ potentia irrational' eſt tantum vnius oppoſiti. qꝛ forma ſolis eſt potentia rationalis: quod patet: ſed forma ſolis eſt oppoſitoꝝ: ergo potentia irrationalis erit oppoſitorũ ꝛ nõ vnius tantũ. Minor patet qꝛ ſol põt in oppoſitos effectus: diſſoluit eñi glaciem ꝛ conſtringit lutum. Confirmatur: qꝛ in hoc nono dicitur ꝙ omnis potẽtia eſt contradictõis Et declarat hoc. p. etiã i potẽtijs actĩs. ¶ Ad primum nego conſequentiam: potentia eñi rationalis cuiuſmodi eſt volũtas eſt contrariorum nõ ſimul fiendarũ: ſed põt ſe determinare ad alterutrũ op-

poſitoꝝ. ¶ Ad ꝓbatõnem dicendũ ſicut
.p. dicit et reſpondet in littera ꝙ habẽs
potentiã rõnalẽ nõ habet potentiam fa=
ciendi oppoſita ſimul licet habeãt poten
tiã ſimul ad oppoſita. Unde ibi eſt ſimul
tas potentie nõ potẽtie ſimultatis. Con
tra ĩ iſto nũc in q̃ eſt vnũ oppoſitũ quero
an aliud poſſit in eodem in eſſe an non.
Si ſic habet ꝓpoſitũ vt videt qꝛ oppoſi
ta ſimul ſũt. ſi non poña illa in hoc nũc ñ
eſt niſi vnius oppoſiti. Reſpondeo ꝙ in
eodẽ nunc p̃r agere ad oppoſita nõ ĩ ſen
ſu compõnis ſed in ſenſu diſſionis: qꝛ ſi=
cut contingẽter ſe habet ad vnũ ita ad re
liquũ: ſicut in eodem nũc quo ſortes ſe=
det iã põt non ſedere in ſenſu diuiſionis
qꝛ contingẽter ſedet: igit̃ nõ ſequitur ꝙ
poſſit in oppoſita ſimul. ¶ Ad ſecũdum
dicendũ ꝙ forma ſolis ſicut quecũq; for
ma naturalis ſi ẽ illimitata et principiũ
oppoſitoꝝ in diuerſis materijs: ſicut ẽ il
loꝝ determinate: ſicut illa forma q̃ ẽ vni
us eſt illius determinate: qꝛ nõ eſt in po
teſtate ſua alterutꝝ illoꝝ agere preſente
paſſo receptiuo huius forme et illius: ſi=
cut nec ſi eſſet vnius tãtũ: vnde ſol pñte
paſſiuo liquefactibili ſic liquefacit quod
nõ põt nõ liquefacere. Similiter ſe etiã
habet pñte paſſo cõſtringibili. Potẽtia
aũt rationalis puta voluntas agens ſiue
circa hoc obiectũ ſiue circa illud nõ ẽ p̃n
cipiũ ex ſe determinatum ſ; ẽ p̃tãtie det̃=
minatiuũ ſui ad alterutrum: ita ꝙ circa
q̃dlibet põt agere et nõ agere. ¶ Ad cõ=
firmationẽ dico ꝙ omnes potentie paſſi
ue ſunt ex ſe contradictionis: actiue aũt
ſicut hic dicit .p. non ex ſe ſed quaſi per
accidẽs et aliunde quatenus paſſiuũ p̃t
adeſſe vel abeſſe: ſ; hoc accidit potentie
actiue: qꝛ ſi ſit irrationał neceſſario agit
pñte paſſo ꝛ remoto omni impedimento
non autẽ ſic rationalis potentia: ꝛc.

¶ Explicit liber nonus
metaphiſice.

Incipit decimus meta-phiſice.

Unum vero dicitur
multis modis. ꝛc.
v ¶ Poſtꝙ .p. in nono det̃=
minauit de ente ſ̃m ꝙ di=
uiditur ꝑ potentiã ꝛ actũ:
hic conſequenter determinat de vno qḋ
conuertitur cum ente. Et primo deter=
minat de vno ſ̃m ſe: deinde per compa=
tionem ad multa. Circa primũ dimiſſo
vno per accidẽs ponit quattuor modos
vnius per ſe. Primus modus eſt ſcḋm
quem continuum dicitur vnum. Aliq̃d
autem dicitur continuum multipliciter.
Uno modo ꝑ artem vel violentiam: vt ĩ
his que continuantur clauo vel colla vł
aliquo vinculo. Alio modo ꝑ naturam:
ꝛ hoc dupliciter: qꝛ vł ip̃m eſt vniforme
vt linea recta vel circularis vel non ẽ to
tum vniforme ſicut due linee conſtituen
tes angulum in quo continuantur. Di=
cit aũt ꝙ inter hos modos continuũ dici
tur magis vnum quod eſt vniforme: vt
linea recta ł circularis. Nã talis linea o;
tet ꝙ habeat vnum motum. Non eñ p̃t
eſſe ꝙ vna pars ei⁹ moueatur ꝛ alia q̃e=
ſcat ſed tota ſimul et vno motu mouea=
tur ita ꝙ eius motus eſt vnus et indiui=
ſibilis loco et tempore. Loco quidem:
quia verſus quamcunq; partẽ loci mo=
uetur vna pars continui ꝛ alia. Tempo
re vero: quia quãdo mouetur vna ꝛ alia
ſed in duobus continuis conſtituentib⁹
angulum: hoc non contingit. Poſſu=
mus enĩ imaginari ꝙ vna linea quieſcat
ꝛ alia moueatur ei appropinquans ꝛ mi
norem angulum conſtituens. Aut ab ea
elongata et conſtituens angulum maio
rem: vel etiã poſſum⁹ imaginari ꝙ vtrũ
q; moueatur in diuerſas partes: ꝛ iõ di=
cit ꝙ illud continuum eſt magis vnum
cui⁹ mot⁹ eſt indiuiſibilior et magiſ ſim=
plex. ¶ Secundus modus vni⁹ ſ̃m quẽ
aliquod totum habens aliquam formã
vel ſpeciem dicitur vnũ ſicut animal di=

eitur vnum: ita ꝙ hoc vnum vltra vnita
tem quantitatis addit vnitatem que eſt
ex forma ſm quam aliquid ē totū ⁊ ſpe-
ciem habens. ¶ Terti⁹ modus quo ali-
quid dicit̄ vnum eſt ꝗ aliqđ apprehēdit̄
indiuiſibili apprehenſione ⁊ hoc dupl'r.
Primo eñ ipm ſingulare eſt vnū ⁊ in-
diuiſibile qđ nō poreſt predicari de mul
tis. Secūdo vo vniuerſale vt ſpēs dici
tur vnū non ꝙ dicat vnam naturam nu-
mero in multis: ſed qꝛ intellectus appre
hendit vt vnū idem in quo oīa ſingu-
laria cōueniūt. Reducit aūt ariſtoti. hos
quattuor mōs ad vnā rōem vnius. Naz
ꝓpe vnū ē ens indiuiſibile: ſꝫ ī p̄mis du
obus mōis dicit̄ vnū qꝛ mot⁹ ē indiuiſi-
bilis. In alijs vo duobus qꝛ apphenſio
eſt indiuiſibilis. Ex hac aūt rōe vnius qꝛ
ſcꝫ eſt indiuiſibile oñdit ariſt. ꝙ et cōpe-
tit rō mēſure: menſura nihil aliud ē niſi
id ꝗ q̄ntitas rei cogſcit̄. Illud aūt quod
eſt menſura ſeu ꝑ qđ q̄ntitas rei cogſcit̄
optet ꝙ ſit min imū et indiuiſibile ſeu ſim-
plicit̄ vt vnitas: vl' ſm qđ ſiue ſm aliquā
indiuiſibilitatē ſm ꝙ placuit auctori in-
ſtituentiū tale quid ꝓ mēſura: ſicut ē mē
ſura pedalis. Qr aūt menſura opteat eē
aliqđ indiuiſibile oñdit: qꝛ hec ē certa a
qua non pōt aliqđ auferri vel addi: ⁊ iđo
numer⁹ ē certiſſima menſura: qꝛ vnum
quod ē p̄ncipiū numeri ē omino indiuiſi
bile nullā additōem vel ſubſtractōez ſu
ſcipiēs manet vnū. Sꝫ mēſure generis
quātitatis imitātur hoc vnū qđ ē indiui
ſibile accipiētes aliqđ minimū ꝓ mēſu-
ra ſm ꝙ poſſibile ē: qꝛ ſi accipent aliqđ
magnū vtpote ſtadiū in lōgitudinib⁹ et
talētū in ponderibus lateret ſi aliud mo-
dicū ſubtraheret̄ vel adderet̄: ⁊ hoc ma-
nifeſtat. p. in velocitate motuū. Homīes
eñ mēſurāt mot⁹ ſuos ſm motū p̄mi mo
bilis ſcꝫ motū diurnuꝫ ꝗ ē mot⁹ ſimplex
ſeu vniformis et velociſſimus habēs mi
nimū de tp̄e. ¶ Cōſequēter oſtendit. p.
ꝙ rō mēſure p̄mo ineſt q̄ntitati diſcre-
te ſiue numero ⁊ maxime vnitati. qđ pro
bat: qꝛ q̄ntitas rei cognoſcitur ꝑ vnum:
aut numerū: per vnum quidem cum di-
cimus vnum ſtadium vel vnum pedem.
Per numerum vo ſicut cum dicim⁹ tria
ſtadia vel tres pedes. ¶ Vlterius autez
omnis numerus cognoſcitur per vnum
eo ꝙ vnitas aliquotiens ſumpta quem-
libet numerum reddit: vnde relinquitur
ꝙ ratio menſure primo ineſt vni.

¶ Deinde oſtendit ꝙ ratio menſure deri
uatur a numero et vno ad alias quanti-
tates: qꝛ ſicut vnū quod eſt menſura nu-
meri quod eſt indiuiſibile ita in omnib⁹
generibus quantitatis aliquid vnum in
diuiſibile ſm quid eſt menſura et princi
pium ſicut in menſuratione linearum v-
tuntur homines quaſi indiuiſibili men-
ſura pedis.

¶ Inſuper dicit ꝙ circa menſuras conſi
derandum eſt ꝙ metrum vel mēſura de-
bet habere quandam conuenientiam cū
menſurato: ſicut longitudo eſt menſura
longitudinum et latitudo latitudinum:
et vnitas numerorum qui ex vnitatibus
componuntur.

¶ Conſequenter oſtendit qualiter men
ſura transfertur ad quedam ſimilitudina
rie dicens ꝙ cum ſit dictum ꝙ menſura
eſt qua quantitas rei cognoſcitur nos di
cimus ſcientiam eſſe menſuram rerum
ſcibilium: et ſenſum rerum ſenſibili-
um: quia ſcientia cognoſcimus ſcibilia:
et ſenſu ſenſibilia. Sed hoc eſt ſimilitu-
dinarie: quia ſm rei veritatem ſcientia
et ſenſus magis menſurantur ꝗ menſu-
rent. Non enim quia nos aliquid ſcim⁹
aut ſentimus ideo ſic eſt in rerum natu-
ra: Sed quia ſic eſt in rerum natura: iđo
vere ſcimus vel ſentimus. Unde in ſci-
endo et ſentiendo ſic menſuramur ꝑ res
que extra nos ſunt ſicut mēſuramur q̄n-
ti ſumus in corpore per menſuram cubi-
talem extra nos exiſtentem corpori no-
ſtro applicatam: ita ꝙ ſicut cubitus exte
rius appoſitus eſt menſura corporal' no-
ſtri: ita res ſcite vel per ſenſum apprehē
ſe ſunt menſura per quas poteſt ſciri v-
trum vere cognoſcimus aliquid per ſen
ſum vel per intellectum. ¶ Ad euiden-
tiā huius ſciendū ꝙ duplex eſt ſcia: q̄dā

ſpeculatiua q̄dā practica. Practica ē du plex vt dictum fuit ſexto huius. Quedā enī practica eſt ordinatiua ipſius operarij: et hec eſt practica vniuerſalis. Quedam eſt operatiua immediata: et hec eſt practica p̄ticularis. Loquendo de ſciētia ſpeculatiua et practica primo mō ipſum ſcibile menſurat ſciētiā pro quanto talis ſcientia cauſatur a rebus: ſed loq̄ndo de ſcientia op̄atiua ip̄m ſcibile hab; rationē menſurabilitatis: ⁊ ip̄a ſciētia rationē menſure ex eo q̄ artificialia cauſāt a ſcientia practica: q: vnumq̄dq; artificialiū ſm̄ hoc perfectum eſt: q: eſt ad ſimilitudinē artis: ⁊ hoc modo ſe habēt omnia naturalia ad ſcientiā vel ſicut artificialia ad ſciām noſtrā: q: ſcientia dei ē cā rerum: ita q̄ ſcientia dei eſt menſura naturalium. ¶ Deinde mouet ariſt. quoddam dubium vi; vtrū vnū ſit ſubſtantia aliqua p̄ ſe ſubſiſtēs eodē modo quo ponebant platonici. Ad quod reſpōdet q̄ non: q: ſicut dc̄m eſt in ſeptimo hui⁹: nl̄lū vnum poteſt eſſe ſubſtantia que ſ; ſit p̄ ſe ſubſiſtens. ¶ Deinde dicit q̄ cū ens et vnum repiantur in om̄i genere ⁊ vnū habeat rōem menſure oportet q̄ in om̄i genere ſit metrum et mēſura omniū illi⁹ generis: vt in genere colorū albedo eſt menſura cū ſit primū in coloribus. qđ p̄bat: q: colores medij generātur ex albo et nigro: et iſta ſūt poſteriores. Nigrum etiā ē poſterius albo cū in nigro ſit modicū de luce que facit colores. ¶ Ad cuius euidentiam ſciendū q̄ duplex ē menſura: quedam menſurās p̄ replicatōem: ſicut pars aliquotiens ſumpta reddit totum: et hoc proprie ſpectat ad genus q̄ntitatis. Alia eſt menſura ſm̄ perfectōe;. et iſta reperitur in omni genere: et d̄ hac loquitur hic: ſic enī albedo eſt menſura colorum: q: ſm̄ q̄ colores magis accedūt ad albedinē ſunt perfectiores: ⁊ ſm̄ q̄ magis recedūt ab albedine ſunt impfectiores. Similiter homo eſt menſura in genere animalium: ⁊ ſic de alijs.

¶ Notandū inſup̄ q̄ .p. hic dicit et ī de ſenſu et ſenſato q̄ colores medij generātur ex albo ⁊ nigro nō intendit q̄ media contrariorū ſint vere compoſita ex extremis: q: huiuſmōi ſūt forme ſimplices. vt enī dicit auctor ſex principiorū: forma eſt compōni contingens ſimplici et inuariabili eſſentia conſiſtēs. Scōm ergo Scotum. xv. diſt. ſecūdi ſentētiarū: p̄hs accipit compōnem pro quadā conuenientia et quaſi continentia virtuali: q: ſ; media magis conueniūt cum extremis q̄ extrema inter ſe eodem modo quo mixtu; dicitur compōi ex elementis nō q̄ maneant in mixto ſm̄ eſſe nec intenſu; nec remiſſum: ſed q̄ quodlibet mixtum habet maiorem conuenientiam cum elemētis q̄ elementa inter ſe. vnde et forme elementorum dicuntur virtualiter manere in forma mixti: vt dictum eſt in primo libro de generatōne.

Opponuntur autem vnum

et mul. ⁊c. ¶ Hic determinat Ariſtotiles de vno per comparationem ad multitudinem. Circa quod duo facit: primo enī determinat de vno ⁊ multitudīe. ſecundo de contrarietate eo q̄ cōſequitur multitudinem. Circa primum dicit q̄ vnum et multa opponuntur contrarie. ¶ Circa quod notandum q̄ licet vnum et multa ſe habeant ſicut indiuiſibile et diuiſibile que videntur opponi ſm̄ priuationem et habitum: tamen hoc nō obſtante vnum et multa opponūtur cōtrarie. Oppoſitio enī que eſt ſm̄ priuationem eſt principium quodammō oppoſitionis que ſm̄ contrarietatem. vnde vocatur a p̄ho in hoc decimo prima contrarietas ſemper em̄ vnum contrariorum ē priuatio alterius ſed non priuatio pura cum vtrunq; ſit aliquid poſitiuū. Licet ergo vnitas dicat negationem vel priuationem diuiſionis tamen vnū et multa opponuntur contrarie: quia vnū vltra hoc dicit aliquid poſitiuum: vt dictū ē quarto huius. ¶ Sed hic oritur vnum dubium videtur enim impoſſibile q̄ vnu; ⁊ multa opponantur contrarie. q: vnum conſtituit multitudinem: vnum autē cō.

trariorũ nõ conſtituit aliud ſed deſtruit. ¶ Ad hoc dicendum: ꝙ cum contraria differunt ſm formam: ſe habent enim vt forme maxime diſtantes: vt ſtatim dicetur: ideo cũ dicimus aliqua eſſe contraria accipiendum eſt vtrũqꝫ eorum ſm ꝙ habet formam: nõ aũt ſm ꝙ ẽ pars habentis formã. Corpus eñ ſm ꝙ abſqꝫ anima accipitur vt formam habẽs opponitur aĩali: vt inanimatũ animato. Sꝫ ſm ꝙ accipitur vt pars animalis ⁊ vt informatũ aĩa non opponit animali ſed ẽ eius pars materialis. Sic etiã videmus in numeris. Nã quaternarius cõſideratus ſm ſe ⁊ ſm ſuam ꝓpriam formam ẽ diuerſa ſpecies a quinario. Si vero conſideratur vt includitur in quinario ⁊ eſt pars ipſius: ſic nõ diſtinguitur ſpecie ab eo. ¶ Ad propoſitũ ſilr̃. dico ꝙ vnũ ĩ ſe acceptũ vt habẽs ſuam propriam formã opponitur multitudini ꝙꝛ ſic non ẽ multa nec econuerſo. Si vero vnum conſideratur vt quoddã ĩcompletũ ⁊ ꝓut includitur in multitudine et vt eſt eius pars: ſic non opponitur ei. ¶ Quo ad ſecũdũ in quo. p. determinat de cõtrarietate notandũ ꝙ ſicut idẽ ſimile equale cõſequũtur vnũ: idem eñ eſt vnũ in ſubſtãtia ſile vnũ qualitate equale vnũ in quãtitate. Sic diuerſũ diſſimile et inequale conſequũt multitudinẽ. Et qꝛ cõtrarietatis ẽ quedã differentia ſeu diuerſitas: ideo h̃ de cõtrarietate tractat dicẽs ꝙ cõtrarie ſũt forme que ſb̃ eodẽ genere a ſe diſtãt. ¶ Ad cuius euidentiam dicit ariſtotiles cũ ea q̃ drñt genere nõ ſunt compatibilia ad inuicem vt dictum ẽ ſeptĩo phiſicoꝝ: ideo non eſt accipere in illis magis ⁊ minus differre: et ꝑ cõſequẽs nec maxime: ideo in differentibus genere nõ eſt maxima drñia. Quo ad illa vero que differũt ſpẽ oportet maximam drñtiam eſſe inter cõtraria: qꝛ generatõnes mutue fiunt ex contrarijs ſicut ex vltimis. Licet eñ medium generetur ex extremo vl' ex medio ⁊ econuerſo: vt pallidum ex nigro vel ex rubro: non tamẽ hmõi generatões ſũt ex duobus q̃ſi vltimis. Nũ eñ generatõ ex nigro procedit ad pallidũ adhuc vlteri⁹ poteſt procedere aliquod magis drñs ſed cũ iam peruenerit ad albũ nõ poteſt vlterius magis procedere ad aliqd̃ magis differens a nigro. ⁊ ſic ibi eſt ſtatus ſicut in vltimo. Et propter hoc dicit ꝙ generationes fiunt ex contrarijs ſicut ex vltimis: ſed manifeſtum eſt ꝙ differẽtia extremorum ſemper eſt maxima: ergo ſequitur ꝙ inter ea que differũt ſpecie differẽtia contrariorum eſt maxima. Et h⁹ infert phus ꝙ non contingit plura eſſe contraria vni: quia cum contrarietas ſit maxima et quaſi perfecta differẽtia quaſi vltimorum: vnius autem diſtantie nõ poſſunt eſſe plura vltima q̃ duo. Sic enim videmus ꝙ vnius recte linee ſunt duo puncta extrema: nec iterum vltimo eſt vlterius aliquid. Unde impoſſibile ſi contrarietas eſt vna maxima diſtantia ꝙ vni contrariorum contrarientur aliq̃ duo quaſi vltima.

¶ Deinde oſtendit ariſtoti. modos quibus aliqua dicuntur contraria ſeu priuatiue oppoſita. Aliqua enĩ dicuntur contraria quia habent in ſe contraria: vt ignis et aqua. Alia vero quia actu faciunt contraria: vt calefaciens et frigefaciens. Alia vero quia ſũt virtualiter actiua taliꝫ: vt calefactiuũ et frigefactiuũ. Quedam vero quia ſunt actõnes vel paſſiones contrariorũ vt calefieri et frigefieri. Aut per hoc ꝙ ſunt abiectiones dictorũ: vt corruptio caliditatis ⁊ frigiditatis. ¶ Conſequẽter cõparat ariſto. cõtrarietatẽ ad alias oppoſitões dicens ꝙ cuꝫ ſint quattuor genera oppoſitionis: vt dictum eſt quinto huius. Primũ eſt cõtradictio. Cuius ratio eſt: quia cõtradictio includitur in omnibus alijs tanq̃ prim⁹ et ſimpliciſſimus. Oppoſita eñ ſm qdcunqꝫ genus oppoſitionis impoſſibile ẽ ſimul exiſtere. Quod quidem contingit ex hoc ꝙ alterum oppoſitorum habꝫ negationem alterius de ratõe ſui: ſicut de ratione ceci eſt ꝙ ſit non videns. Et de ratione nigri ꝙ ſit non albũ: et de ratiõe filij ꝙ ſit non pater eius cuius eſt filius.

Contrarietas tamen ⁊ contradictio non ſunt omnimode idem: q2 in contradictione non eſt aliquod medium: vt dictum eſt quarto huius. Contingit tamen inter contraria eſſe aliquod medium. Itē priuatio et contradictio non ſunt idem abſolute: q2 licet priuatio ſit quedam cōtradictio inquantū vnum priuatiue oppoſitorum ſit negatio alterius: Tamen priuatio proprie ſumpta ſupponit ſubiectum aptum natum. Contradictio autē de ſui ratione nec ſupponit exiſtentiā ſubiecti nec aptitudinem in ſubiecto. Unum enī extremorum cōtradictionis verificatur de ente et de non ente: vt animal non videt et non ens non videt. ¶ Notandū autē loquendo de priuatōne ꝙ .p. hic dicit ꝙ generatōnes fiunt nō ſolū ex forma ſeu habitu forme ad ꝑuatōē: ſ3 etiā ecōuerſo ex priuatione forme et ſpeciei ad habitum.

¶ Ad cuius euidētiam ſciendum ꝙ priuatio eſt duplex: quedam que habet immediatum ordinem ad ſubiectum: nec reſpicit ſubiectū mediante forma. exēplū tenebra reſpicit mediū iſto modo immediate: q2 ſi nunꝗ fuiſſet ibi lux eſſet tamē tenebroſū: vt in geñ. qñ nondū erat lux fuerūt tenebre. et de iſto modo intelligitur auctoritas phīci: ſicut enī hoc modo eſt tranſitus ab habitu ad priuationem: ſic poteſt eſſe econuerſo: aer enī de lucido fit tenebroſus ⁊ de tenebroſo lucid9. Alia eſt priuatio que habet ordinem ad ſubiectum: non tamen niſi mediante forma quatinus eſt quedam corruptio illi9 forme. Exemplum: cecitas reſpicit obiectum hoc modo mediante viſu: et mors corpus mediante vita. Non ſic aūt ē de priuatione primo modo dicta: q2 dato ꝙ aer nunꝗ fuiſſet luminoſus nihilominus eſſet tenebroſus: ⁊ de illa intelligitur illud quod habetur in predicamentis: ꝙ a priuatōne in habitū non fit regreſſ9 ſ3 naturaliter loquēdo. Aliter pōt dici ⁊ forte melius: ꝙ quedam eſt priuatio cuius habitus eſt a principio innata cuiuſmodi eſt cecitas: q2 viſus eſt a principio intrinſeco. Alia eſt priuatō cuius habitus eſt a principio extrinſeco: vt tenebra in medio. De prima intelligit ariſtotiles ī predicamentis non de ſecūda. ¶ Ulterius dicit .p. ꝙ licet nō in omni genere ſit cōtrarietas ſpecierum: in oīi genere tamen eſt cōtrarietas drñtiarum. Omnes enī differentie diuiſiue generis diuidendo vſꝙ ad indiuidua ſunt drñtie contrarie cū vna earum non tantum dicat priuationē alterius: ſed ponat aliud poſitiuum. Irrationale enī non tantū priuat vl' negat differentiam ſibi oppoſitam ſ3 rationale ſed vltra hoc ponit aliquod poſitiuum: cum ex ipſa et genere habeat cōſtitui aliqua ſpecies. De hoc nota ea que dcā ſūt ſecūdo caplo ꝗnti phiſicorum. ¶ Poſtrēo dicit ariſto. in hoc decimo ꝙ corruptibile et incorruptibile differunt genere.

¶ Pro quo notandū ꝙ duplex eſt gen9 ſ3 phiſicum et logicum. Primū genus dicitur ſubiicibile ſiue materia ſiue ſubiectum. Unde illa dicūtur idem genere illo modo ꝗcunq3 hñt idē ſubiectū vel materiam cōem circa quā pñt habere tranſmutationē mutuam ⁊ ꝙ nō habēt nō ſūt idem genere hoc mō. De hoc genere dicit .p. in hoc decimo: Genere quidē differūt quorū nō eſt communis materia nec generatio adinuicem: et d' tali genere loquit' .p. hic quādo dicit ꝙ corruptibile ⁊ īcorruptibile differāt genere. Incorruptibilia enī vel non habent materiam ſm phm vt videtur dicere octauo huius: vl' ſi habent non tamen talem ꝙ poſſint cū corruptibilib9 habere mutuā trāſmutationē: q2 iā nō eēnt incorruptibilia. Secūdū aūt gen9 ſ3 logicū ⁊ ꝑdicabile ē aliqđ cōe qđ ē ꝑdicabile de pluribus in quid differentibus ſpē. Uñ illa dīr idē genere iſto mō ꝗcūq3 ſub aliq tli cōi cōtinētur ꝑdicabili de ipſis in qđ: ⁊ de tli gñe ñ intēdit .p. Subia enī corpea et incorporea ſe hñt vt corruptibile ⁊ incorruptibile: q2 tñ hñt aliqđ cōe ꝑdicabile ī qđ ſ. ſubiam ⁊ intelligēdo de incorruptibili creato ⁊ finito ad excludēdū ꝑmū ens qđ rōe ſue illimitatōis ē extra genus oīno cū oīne in gñe exñs ſit limitatum et finitum.

Quod quidem ſapientia.

De ſubſtātia quidem theorica. ꝛc.

Poſtq̄ .p. in libris precedentibus determinauit de ente inquantum ens: hic conſequenter intēdit determinare de principijs et cauſis entium ſcz ſubſtātijs ſeparatis a materia ſiue de deo et alijs intelligentijs. Circa qd̄ primo recolligit ea q̄ dicta ſunt tam in iſto libro q̄ ī libro phiſicoꝝ vtilia ad cognitōnem ſubſtantiarū ſeparatarū. Secūdo de ipſis ſubſtantijs inquirit circa mediātatem .xij. libri. De pmo ſufficiāt q̄ dicta ſūt ī pcedeñ. Quo ad ſecūdū vero pmo oſtēdit eſſe aliquā ſubſtantiā ſempiternā ī materialē ꝛ īmobilē. Secūdo inquirit de eius vnitate ꝛ pluralitate: et Tertio de eius operatōe. ¶ Circa pmū arguit ſic: Motus celi ē etern⁹ ergo ē dare aliquā ſubſtantiā ſempiternam mouentem celum. Probatur antecedens: qꝛ tempus nunq̄ incepit nec deſinet: ergo nec motus celi cum temp⁹ ſit eius paſſio. Q autē tempus nunq̄ incepit nec deſinet pbatur: qꝛ ſi tempus aliquādo incepit aut aliquādo deſinet ſeqtur q̄ prius fuit non eſſe tpis q̄ temp⁹: ſed hoc non poteſt eſſe: vt videtur: quia non ē poſſibile eſſe pri⁹ et poſterius niſi ſit tēpus cū nihil ſit aliud tempus q̄ numerus prioꝝ et poſterioꝝ: ꝛ ſic ſequitur q̄ tempus fuerit anteq̄ eſſe inciperet: et q̄ ſit poſtq̄ eſſe deſierit. ¶ Sed ſciendū q̄ hec ratio phi non eſt demonſtratiua: nō eñ ſi ponimus tempus quandoq; incepiſſe oportet ponere prius niſi imaginariū ſicut cū dicimus extra celū non ē corpus: ly extra non eſt niſi quid imaginatū. Sicut igit̄ extra celum nō oportet ponere locū q̄uis extra videat̄ locū ſignificare ita non eſt neceſſariū q̄ tēp⁹ ſit prius q̄ inciperet: nec poſtq̄ deſinet. ꝛ licet pri⁹ ꝛ poſterius videant̄ tempus ſignificare. Sed q̄uis rōnes phi probantes ſempiternitatem motus et tempis non ſint demōſtratiue: tamen ea que probantur de in materialitate pme ſubie ex neceſſitate ſequūtur: qꝛ ſi nō fuerit motus etern⁹ neceſſe eſt q̄ fuerit pductus ī eſſe ab aliquo preexiſtente. et ſi hoc nō fuerit eternum oportet iterū q̄ ſit pductū ab aliq: ꝛ cum nō ſit pceſſus in infinitū in cauſis ſeu mouētibus et motis: vt in ſecūdo pbatum ē: neceſſe eſt ponere aliquam ſubſtantiā ſempiternā et ſūme neceſſariam: ꝛ p conſequēs inmaterialē ita q̄ ei⁹ ſubſtātia ſit actus: qꝛ ſi in ei⁹ ſubſta admiſceret̄ materia ſeu potentialitas aliq̄ cōtingeret iam nō eſſe: et ſic non eſſet ſempiterna et ſūme neceſſaria. Eſt ergo inmaterialis et penitus inmutabilis. Cum autē talis ſubſtantia ſit īmobilis ꝛ ſit mouēs non motū: oportet q̄ moueat: ſicut intelligibile ꝛ deſiderabile: talia enī mouent nō mota: vt patet tertio de anima. Dicitur autē primum mouens mouere ſicut appetibile: quia motus celi eſt pter ipſum tanq̄ propter finem cauſatus ab aliquo mouente proximo quod mouet pp̄ter primum mouens inmobile vt aſſimuletſe ei in cauſando ꝛ explicet in actum id quod eſt in virtute in primo mouente. Non enī eſt motus celi pter generationem vel corruptionem inferioꝝ: vt pter finem cum finis ſit nobilior eo quod eſt ad finē. ¶ Quia vero delectatō ſeqtur operationem actualem alicuius intelligentis et deſiderātis: vt patet ex .x. ethicoꝝ: ideo ſequitur q̄ in illa intelligentia qua intelligitur primum mouēs quod eſt primum intelligibile ꝛ optima ſubſtantia eſt maxima delectatio. Et qꝛ pter vnūquodq; tale ip̄m magis ſeqtur q̄ quicq̄d diuinum ꝛ nobile: ſicut ē intelligere et delectari reperitur in intellectu attingēte multo magis inuenit̄ ī intelligibili pmo qd̄ attingit̄: et ido cōſideratō q̄ ipe ds ſe ipm intelligit ē delectabiliſſima ꝛ optima. ¶ Circa ſecūdū inqrit phs de pluralitate ſubarū īmaterialiū ſeu intelligentiarum: et ponit numerū earū ſm numerū motuū orbiū celeſtium. ¶ Iuxta qd̄ notandū q̄ quidam poſuerunt pmū

dixiſſe intelligentias omnes eſſe virtu-
tis infinite ⁊ quoſdam deos: ſʒ hoc ſm
Scotū i q̄olibetis ei male imponit̄. nul
li enim auctori imponenda videtur eſſe
falſa ſententia niſi habeatur expreſſe ex
dictis eius. Sed angelum ſeu intellige̅
tiam eſſe eius infinitum ⁊ a ſe ſiue deum
nō ſolum eſſe falſum: ſed etiam valde ab
ſurdum eſſe videtur nec legit̄ in littera
eius expreſſe: imo oppoſitum patet p̄ di
cta eius quare non eſt ei imponendum
Nō autem oppoſitum ſit de intentione
eius patet in hoc duodecimo q꞉ inferi⁹
capitulo vltimo cōcedit omnia entia ha
bere inter ſe ordinem et etiam magis
ordine̅ eſſentialem ad vnum primū. Sʒ
infinitum intenſiue non poteſt ordinari
alicui alteri enſſentialiter nec ſicut ad fi
nem quia bonum infinitū non eſt ꝓpter
alterum nec vt principiāti quia ipm ha-
bet virtutem actiuam infinitam: ⁊ tame̅
ſm ariſt. in fine hui⁹ duodecimi. Entia
nolunt male diſponi nec bonum plurali
tas principatuū: vnus ergo princeps: ⁊
p̄ cōſequens non erunt plura infinita q꞉
tunc non eſſent ordinata iſto modo. Q͞
autem entia nolint male diſponi patet
ex hoc ꝙ vnumq̄dq̄ʒ eſt optime diſpoſi-
tionis in natura ſua. Unde multomagi
oportet hoc exiſtimari in toto vniuerſo.
Item ꝓbatur illud ex mente ari. octa-
uo phiſicorum vbi probat ꝙ mouens po
tentie infinite non poteſt inmediate mo
uere celum: ergo celum mouetur ab ali-
quo mouente īmediate finito et illud ē
intelligentia ꝓpria motrix: ergo queli-
bet intelligentia alia a prima ē finita: et
per cōſequens non deus. De intentiōe
ergo ari. eſt ꝙ omnes intelligē̄tie alie a
prima ſunt finite ⁊ a prima producte et
cauſate licet ab eterno ſicut ⁊ corpora ce
leſtia. hoc idem vult auicēna nono me
taphiſice. caplō decimo: vbi vult ꝙ om
nis intelligentia eſt cauſata a prima: li-
cet ſm quendam ordinem. Dicit eñ ꝙ
prima intelligentia cauſat ſcdam: ſcda
autem intelligēdo primā cauſat tertiā
⁊ ſic deinceps. Et forte in hoc explicat

phm de modo et ordine productionis.
quia ariſtotiles non explicauit. Uel ſi di
catur Ariſtotilem poſuiſſe omem intel-
ligentiam īmediate a prima productam
tunc licet auicen. contradicat ſibi quan-
tū ad ordinem quem ponit tamen in pro
poſito concordat ꝙ ſcʒ intelligentia ſit
cauſata: ⁊ per cōſequens non deus nec
potentie infinite. ¶ Circa vero tertium
ſcʒ circa operationem prime intelligen-
tie mouet ariſtotiles quedā dubia. Pri
mum eſt vtrū intellectio prime intellige̅
tie ſit idem cum eſſentia ſua? Et reſpon-
det ꝙ ſic. quod probat quia ſi non: ergo
prima non erit optima ſubſtantia. cōſe-
quens eſt falſum: ergo ⁊ antecedens. cō
ſequentia ꝓbat̄ quia per intelligere eſt
venerabile ⁊ honorabile quod declarat̄
ſic: quia omnis entis in actu primo: vlti
ma perfectio in actu ſecūdo: quo cōiun-
git̄ optimo maxime ſi ſit actiuū et nō tm̄
factiuū: ſed primum mouēs eſt nature i
tellectualis: ⁊ per ꝯſequens ē actiuū: er
go vltima eius perfectio eſt in actu ſcdo
ſi ergo ille actus non eſt eius ſubſtantia
ſequitur ꝙ eius ſubſtantia non erit op-
tima quia aliquid aliud erit ſuū optimū
cui coniūgetur per illum actum ſecūdū.
¶ Secundum dubium eſt: an intellect⁹
primi mouentis intelligat aliquid a ſe?
Ad quod reſpondet ꝙ non: quia ſi ſic:
ergo aliquid aliud eſt nobili⁹ eo. ꝯñs eſt
falſum q꞉ ipſum eſt digniſſimum ⁊ ho-
norabiliſſimū. ꝯña ꝓbat̄: q꞉ omne mo
uens vt ſic eſt nobilius moto: Obiectuʒ
aūt eſt mouēs potētiam. ¶ Circa quod
notādū ꝙ. p. nō vult ſimpliciter negare
q̄n de⁹ intelligat alia de ſe: ſed q̄ nō ibi
aliud a deo habeat rōnē motiui: nec pfi
cientis reſpectu intellect⁹ diuini: ⁊ hoc
mō intelligit. p. ꝙ intellect⁹ p̄mi nō ſic
ītelligit aliud a ſe q꞉ tūc vileſceret: tū h᷑
nō obſtāte intelligit oīa alia a ſe intelli-
gēdo eēntiā in q̄ virtualiter ⁊ eminētiſ
ſime cōtinent̄ ⁊ intellectui ſuo clariſſime
p̄ſentant̄: qd̄ ſic ꝓbat̄: cū eñ ipe ſit ſuuʒ
intelligere: ipe eſt aūt ens digniſſimū ⁊
potētiſſimū: neceſſe ē ꝙ ſuū intelligere

ſit ꝑfectiſſimū: ꝑfectiſſime ḡ intelligit ſe ipm̄ q̄nto aūt aliq̄d p̄ncipiū ꝑfectiꝰ intelligit tāto magis intelligunt̄ ī eo effectꝰ eiꝰ. Nā principiata ꝯtinēt̄ in v̄tute p̄ncipij. Cū ḡ a p̄mo p̄ncipio qḋ ē deꝰ dependeat celū ⁊ tota terra manifeſtū ē ꝙ deꝰ ꝯgnoſcēdo ſeip̄m oīa alia ꝯgnoſcit.

¶ Tertiū dubiū ē: q2 ſ̄ dictū ē ꝙ p̄ncipiū mouēs mouet: ſicut bonū ⁊ appetibile. Bonū aūt qḋ ē finis alicuiꝰ dupliciter dr̄. eſt eñ finis extrinſecꝰ ab eo qḋ ē ad finē: ſicut ſi dicamꝰ locū eē finem qḋ mouet̄ ſm locū. eſt etiā finis intra ſicut forma ē finis gn̄is oīs. forma aūt alicuiꝰ totiꝰ qḋ ē vnū ꝑ ordinationē q̄ndā ꝑtiū eſt ordo ip̄iꝰ. vn̄ relinq̇t̄ ꝙ ſit bonū eiꝰ. Querit ḡ. p. vtrū natura totiꝰ vniuerſi habeat bonū ⁊ optimū .i. finē ꝓpriū q̄ſi aliq̄d ſeꝑatū a ſe: vel habeat bonū ⁊ optimū in ordine ſuarū ꝑtiū ꝑ modū q̄ bonū alicuiꝰ rei naturalis ē ſua forma? ¶ Ad qḋ reſpōdet ꝙ vniuerſuȝ vtroq3 mō h3 bonū ⁊ finē. Eſt eñ aliqḋ bonū ſeꝑatuȝ qḋ eſt p̄ncipiū mouēs ex q̄ dependet celū ⁊ tota natura: ſicut ex fine ⁊ bono appetibili: vt ſ̄ oſtenſum ē: ⁊ q2 oīa q̄ꝝ vnꝰ eſt finis oꝑtet ꝙ in ordine ad finē ꝯicēt. Neceſſe eſt etiā ꝙ ī ꝑtibꝰ vniuerſi ordo aliq̄s inueniat̄: ⁊ ſic vniuerſum h3 bonū ſeꝑatū et bonū ordinis ſicut videmꝰ ī exercitu. Nā bonū exercitꝰ eſt ⁊ in ip̄o ordine exercitꝰ ⁊ in duce q̄ ip̄i exercitui p̄ſidet: ſed magis eſt bonū in duce q̄ꝫ in ordine: q2 finis eſt potior his que ſunt ad finē. Ordo aūt exercitꝰ ē ꝓpter bonum ducis ad implendū ducis volūtatē ī victorie ꝯſecutionē. nō aūt ecōuerſo bonū ducis eſt ꝓpter bonū ordinis. Et q2 rō eoꝝ que ſunt ad finē ſumit̄ ex fine: ideo neceſſe eſt ꝙ non ſolū ordo exercitus ſit ꝓpter ducem: ſed etiā ꝙ a duce ſit ordo exercitus ita etiam bonū ſeꝑatū qḋ eſt p̄mū mouēs eſt meliꝰ bonū bono ordinis qḋ eſt in vniuerſo. Totus eñ ordo vniuerſi eſt ꝓpter primū mouētē. vt ſc3 explicet̄ in vniuerſo ordinato illud qḋ eſt intellectu ⁊ volūtate primi mouētis. Et ſic oportet ꝙ a primo mouēte ſit tota ordinatio vniuerſi. ¶ Ex p̄dictis ꝑ3 quō ad metaphiſicum ſpectat cognitio dei ⁊ ſubſtātiarū ſeꝑatarū. oſtēdit eñ hic. p. de deo ſolas paſſiones entis. paſſiōes eī entis ſimplices ſunt vnū verū bonū. paſſiones aūt diſiuncte ſunt finitū ⁊ infinitū. neceſſariū ⁊ cōtingens: p̄us ⁊ poſterius: actus ⁊ potentia ⁊c̄. ¶ De deo autē oſtēdit metaphiſicus paſſiōes entis ſimplices ꝓbando de deo vnitatem q2 eſt vnus pn̄ceps. Item veritatem ⁊ bonitatem q2 eſt primū intelligibile ⁊ appetibile. Item paſſionuȝ diſiunctarū oſtendit nobilius diuidēs eidē cōpetere in ſūmo ꝓbādo quomodo ē ens primū ⁊ ꝑfectiſſimū infinitū ſūme neceſſariū ⁊ actualiſſimū cū eiꝰ ſubſtantia ſit primꝰ actus ſine mixtione cuiuſcūq3 potentialitatis ⁊ cum ſit ſuū intelligere.

¶ Finitur ergo cōſideratio metaphiſica in deo benedicto cui eſt honor et gloria per infinita ſeculorum ſecula cōpilatum per Reuerendū magiſtrū fratrem Nicolaum de orbello ordinis minoꝝ de obſeruantia ſm viam ſcoti.

Sequuntur libri ethicorum. ſm viā doctoris ſubtilis ſcoti.

Prologus in ethicā incipit feliciter.

Extractis cōpendioſe ſm mētē doctoris ſubtilis Sco. duab⁹ ptib⁹ ſcie ſpeculatiue ſcʒ rōnali ⁊ reali diuiſa gratia opilātē ō ſciā practica libet breuit̄ aliud fari: de cui⁹ diſtinctiōe a ſciētia ſpeculatiua ſatis dictū eſt p̄io ⁊ ſexto metaphiſice: ideo circa hec nō eſt ad preſens immorandū. Diuidit̄ aūt ſcientia practica ſm ari. ſexto metaphiſice in actiuā que eſt directiua circa agibilia ſeu opatiōes inmanentes. Et in factiuā que eſt circa factibilia ſeu opationes tranſeuntes eiuſmodi ſunt artes mechanice. ¶ Actiua vero eſt duplex quedā eñi eſt ſupnaturaliter reuelata ſcʒ theologia que dirigit in dilectionē dei ⁊ primi. Alia autem eſt naturaliter acquiſita ſcʒ ſcientia moralis que dirigit in actus virtutum ⁊ de hac eſt p̄ſens intentio. ¶ De cui⁹ obiecto primo eſt inquirendū. Circa qđ ſciendū ꝙ ſm cōmentatorē primo ethicorum: Scientia moralis eſt de homine quo ad animā: medicinalis quo ad corpus. quod ſic declarat Sco. in prologo primi ſententiaꝝ. Homo igit̄ ponit̄ obiectum ſeu ſubiectū moralis ſcientie vel medicine pro eo ꝙ continet virtualiter omnes veritates talis ſcientie. Nā corpus humanum continet virtualiter rationē ſanitatis. Ideo eñi ſanitas hominis eſt talis quia corpus humanū ē taliter cōplexionatū. Similiter anima hominis cōtinet virtualiter rationē felicitatis naturalis: ſicut patet primo ethicorum: vbi ex ratione anime cōcludit̄ ratio felicitatis naturalis hominis que eſt finis vltimus ſcientie moralis licet eius finis ꝓximus ſit dirigere in actus virtutum qui vlterius ordinant̄ ad felicitatē naturalem: ⁊ ſine quibus nō poteſt eſſe pfecta felicitas: vt videtur in ſequētib⁹ Homo igit̄ eſt primum ſubiectum ſcientie moralis quo ad animam. hoc autem cōpetit ſibi nō ratione ptis ſenſitiue in qua cōmunicamus cū brutis: ſed ratiōe partis intellectiue que eſt libera ⁊ dñatur ſuis operationibus. quia eñi homo habet intellectum ⁊ voluntatē per que poteſt attingere ſubſtantias ſeparatas in quarum ſpeculatiōe cōſiſtit felicitas naturalis ſm ari. primo hui⁹: Ideo homo poteſt eſſe felix: quia etiam pars intellectiua vt includit intellectum cū volūtate ē principiū liberū: vt declaratum fuit diffuſe nono metaphiſice. Unde liberū arbitrium dicit̄ facultas voluntatis et rationis: ideo poteſt virtuoſe operari moderando paſſiōes appetitus ſenſitiui qui nō ducit ſʒ ducit̄ ſm Io. dam. idē nō dominatur ſue operationi qđ eſt ducere: ſʒ reſpectu ſue actionis determinatur ab agente ad certam operationē: ⁊ hoc eſt duci. Patet itaqʒ ꝙ homo vt liber eſt ſubiectum ſcientie moralis. Cōfirmatur: illud eſt ſubiectuʒ in qualibet ſcientia cuius proprietates ꝓbant̄ in illa ſcientia ex primo poſterriorū: ſed ō homine et libero in morali ſcientia probātur paſſiones in ipſa conſiderate: ergo ē ibi ſubiectum. minor patet diſcurrendo p libros ethicorum in quibus ꝓbat̄ hominem poſſe fieri felicem in propria operatione virtuoſuʒ vel ſtudioſū p aſſuefactionē: ⁊ natum eſſe ad virtutes. ¶ Sʒ contra predicta arguitur ⁊ videt̄ ꝙ operatio humana ſit ſubiectum in hac ſciētia: quia illud eſt ſubiectum in qualibet ſciētia circa qđ verſatur conſideratio ſcientie: ſed moralis ſciētia inquirit de actibus humanis ſm phm̄ .i. p̄io ethicoruʒ: ergo operatio humana erit hic ſubiectū ¶ Confirmat̄ quia iſta ſcientia dicit̄ moralis a more. Sunt aūt mores act⁹ ꝯſuetudinarij hoīm ex q̄bus frequētatis generant̄ habit⁹ virtutū. ¶ Rñdeo ꝙ hec ſciā dr̄ eſſe de actib⁹ humanis nō tanꝙ de p̄mo eius ſubiecto: ſed tanꝙ de paſſionib⁹ vel effectib⁹ ſui ſubiecti. quia vero de cōditionib⁹ ſubiectorū ſciarū multa dicta ſunt in primo phīcoꝝ ⁊ p̄mo metaphiſice: iō magis ſuccincte ptranſeo.

¶ Diuidit aũt ſcientia moralis ſm euſtachiũ τ algazelũ ĩ ethycã yconomicã τ politicam. Ethica agit de moribus hominũ in cõi. Yconomica vero de mõ viuendi domeſtico. Politica vero de modo viuendi ciuili. ¶ Monaſtica vero q̃ eſt de mõ viuẽdi ſolitario non tradit ab ari. in aliquo libro pticulari qꝛ documẽta in ethicis generaliter tradita ſufficiunt ꝓ regie iſti⁹ ſolitarie vite. Hinc ẽ ꝙ ab aliquibus ethica dicit monaſtica: qḋ dictũ poteſt verificari ſũmẽdo ptẽ ꝓ toto ꝑ ſinodochen ſicut τ moralis a pho vocat ciuilis vel politica· que tñ eſt ps moralis ſciẽ. Si aũt ethica diceret monaſtica quaſi agẽs ſolũ de mõ viuẽdi ſolitario illud dictũ eſſet falſum cum in libris ethicoꝝ agat de multis virtutibus neceſſarijs hõi ciuiliter viuenti: vt de iuſticia prudentia fortitudine magnificentia liberalitate amicitia q̃re nõ agit ꝑ ſe de morib⁹ hoīs ſolitarie viuentis. Dicit aũt ethica ab ethis qḋ ẽ mos τ yeos qḋ eſt ſciã quaſi ſcientia ḋ morib⁹. Monaſtica dicit a monos qḋ eſt vnũ. Yconomica vero ab ycon ꝙ eſt ymago τ nomia qḋ eſt regula qꝛ docet regulare familiã in q̃ ſunt filij pricipales q̃ ſũt ymago parẽtũ Politica do dr a polis. i. ciuitas

Ca. II

Omnis ars. Iſte liber ethicoꝝ diuidit in ꝓhemiũ τ tractatũ. In ꝓhemio ari. tria facit. ꝑmo eñ docet q̃s ſit hui⁹ ſcientie finis τ fructus. ſcḋo quis ꝓcedẽdi modus. tertio quis auditor idoneus. Quãtũ ad ꝑmũ ꝑmittit ꝙ oīs ars τ oīs doctrina τ electio τ act⁹ appetit qḋdam bonũ finale: qḋ ſic ꝓbat qꝛ antiq̃ cõiter loquentes dixerunt bonũ eſſe qḋ omnia appetũt: ꝫ cũ iſta quatuor ſint de numero oĩm ſequẽ ꝙ appetũt qḋdã finale bonũ. ¶ Ad illius euidentiã notãdum ꝙ ars in ꝓpoſito ſumit ꝓ habitu practico: ars eñ vt diſtinguitur a ſcientia ꝓprie eſt habitus practicus licet vnũ ſepe ſumatur ꝓ reliquo. Doctrina autẽ ſumit ꝓ habitu ſpeculatiuo. Electio vero ſumit pro actu volũtatis elicito. Act⁹ aũt pro imperato. Unde electio non ſumit hic ſtricte ſicut in tertio ethicoꝝ pro volitione eoꝝ que ſunt ad finẽ ſed ſumitur large vt extendit nõ ſolum ad ea que ſũt ad finẽ: ſed τ ad ipm finem. Numerant aũt hic iſta quatuor ſcꝫ ars doctrina electio τ actus. qꝛ hec ſcientia verſat circa operationes humanas vt dictũ eſt. Duo autem ſunt principia actuũ humanoꝝ ſcꝫ intellect⁹ τ volũtas. Intellect⁹ vero eſt duplex ſcꝫ practicus qui ꝑficit ꝑ habitum practicũ qui hic dicit ars, τ ſpeculatiuus qui ꝑficit per habitum ſpeculatiuũ qui hic dicitur doctrina In voluntate vero eſt electio τ executio que omnia ordinant ad aliqḋ bonũ ſicut in finẽ. Recte ergo dr oīs ars τ omnis doctrina τ electio τ act⁹ appetunt bonũ. Vtrꝫ notãdũ ꝙ triplex ẽ appetit⁹ in reb⁹. quidã ẽ appetit⁹ naturalis qui ẽ inclinatio vel tẽdentia q̃dã: q̃ vnaqueqꝫ res naturaliter inclinat τ tẽdit in ſuũ finẽ vel ꝑfectionẽ. Appetit⁹ aũt aĩalis dicit qui cõſequit ſenſum ſm quem quilibet ſenſus inclinat τ tẽdit in obiectũ cõueniẽs τ fugit diſcõueniẽs. Sed appetit⁹ rõnalis dicit ipa volũtas cõſequẽs ipm intellectũ ſicut ſenſitiu⁹ cõſequit ſenſum. Et differunt iſti appetitus adinuicẽ qꝛ appetit⁹ rõnalis eſt formaliter liber: nõ ſic aĩalis vl' nãlis. Scḋo qꝛ appetit⁹ nãlis ĩ pl⁹ ſe hꝫ q̃ alij: Nã vbicũqꝫ repiũt τ ille τ nõ ecõuerſo. vñ appetit⁹ ſenſitiuis τ intellectiu⁹ vt ſũt q̃dã nũ habẽt appetitũ nãlẽ ſeu inclinationẽ τ tendentiã q̃ tendunt in ſuũ finẽ τ ꝑfectionẽ. Tertio qꝛ appetit⁹ rõnalis τ aĩalis in ſuis actib⁹ ꝑſupponũt priorẽ actũ alteri⁹ potẽtie ꝯgnitiue: puta volũtas ꝑſuponit actũ intellect⁹ τ appetit⁹ ſenſitiu⁹ actũ ſenſus Appetit⁹ aũt naturalẽ nullũ actũ alicui⁹ potẽe ꝑſupponit in appetẽte vt appetit⁹ q̃ graue appetit cẽtrũ. Quarto qꝛ appetit⁹ rõnal' τ ſenſitiu⁹ aliq̃n ſumũt ꝓ potẽtia: aliq̃n ꝓ actu ab ipa elicito: non aũt

appetitus naturalis ſed eſt quedā tendē
tia ꝯſequēs naturam rei nō drñs realiter
ab ipa natura rei. Appetitus aūt in pro
poſito ſumitur ꝓ appetitu naturali. Itē
notādū ꝙ bonū ſumitur hic cōmūiſſime
ꝓ qlibꝫ ꝑfectōe cōueniente rei ſiue ſit ꝑ
fectio intrinſeca eſſentialis aut acciden
talis ipam rem formalitē ꝑficiens ſiue ex
trinſeca ſicut actus tendit in obiectum ſi
bi conueniens: et ordinatꝰ ad habitū qui
ex ipo generatur. Habitus vero inclina
tur ad conſimiles actꝰ. Omnia ergo bo
num appetunt: id eſt omnia naturaliter
tēdūt ad ſuā ꝑfectionē et in finē ad quā
ordinantur. Qꝛ aūt doctrine ⁊ artes or
dinātur ad aliquos fines bonos: vt dcm̄
eſt: ponit conſequēter ariſto. drñiam in
ter iſtos fines: quia qdam fines aliqua
rum artium ſunt ſole operatōnes: vt mu
ſice cantare: quidā vero fines ſunt que
dā opa operata remanentia poſt opatō
nes: vt poſt opationem que eſt edificare
remanet opus operantis ſcꝫ domꝰ. Di
cit igitur ꝙ in his artibus et negotijs ī
quibus preter operationes ſūt aliq̄ ope
ra operata meliora ſūt opa ipſis opera
tionibus: ſicut etiā artes ſūt varie: ſic ſūt
earum fines diſtincti: vt medicinalis fi
nis eſt ſanitas: et nauifactiue nauigatō et
militaris victoria: ⁊c. Finis etiā ſcienti
arum ſūt in perfectōne inequales: fines
enī ſcientiarum architectonicarū que ſi
alijs principantur ſunt meliores ſeu per
fectiores finibus ſcientiarū ſub archite
ctonicarū ſeu famulantiū: cum fines ſciē
tiarum ſeu artiū famulantiū ordinentur
in finem ſuperiorū: ſicut finis frenifacti
ue qui eſt facere frena ordinatur in artē
equeſtrē que vtitur freni facto et ipi fre
nifactiue principātur ei precipiēdo. Qꝛ
enī equeſtris prius cognoſcit vſum et fi
nem inſtrumenti: ideo ꝓcipit inſtrumen
tum effici de tali materia et ī tali forma.
¶ Dicit vltīꝰ ariſ. ꝙ huiuſmōi finiū vnꝰ
eſt optimꝰ. Probatꝰ. Qū enī nō ſit ꝓceſ
ſus in infinitū in finibus: qꝛ tūc deſideri
um naturale quo omēs homīes tendūt
in vltimū finē eſſet fruſtra: ſequitꝰ ꝙ erit
aliquis vltimus finis qui nō ordinatꝰ ad
aliquem vlteriorem: ſed alij fines ordi
nantur in ipm̄: ille igitur eſt optimus.
Huius autem finis cognitio eſt multum
vtilis vite humane. valet namq ad dire
ctionem operationum humanarum ī ip
ſum ſicut oportet ſagittariuꝫ cognoſce
re ſignum ad quod vult ſagittam ſuam
dirigere. A fine enim ſumitur ratio eo
rum que ſunt ad finem: finiſq cognitus
allicit ad bene operandum. Exemplum
deus qui eſt finis ī quem omnia ordinā
tur eſt ſumme bonus: ideo eſt ſuper om
nia diligendus: et ſic omnia ſunt prop
ter ipſum contemnenda. Ad hunc igitꝰ
finem aſſequendum eſt virtuoſe operan
dum: et ab illicitis continendum.
¶ Patet itaq ex predictis ꝙ inter fines
doctrinarum et artium eſt aliquis finis
optimus qui eſt bonum humanum.
¶ His ergo premiſſis probat ariſtoteles
ꝙ iſte finis eſt conſideratus et intentus
in hac ſcientia: quia ſcientie principaliſ
ſime et maxime architectorice eſt inten
dere finem optimum: vt euidenter patꝫ
ex predictis: ſed ciuilis eſt huiuſmodi:
ergo finis optimus eſt in ipſa intentus.
Probatur minor: quia ſcientie archite
ctorice eſt alias ordinare ⁊ ipſis precipe
re. hoc autē facit ciuilis ordinando quo
alie ſcientie debent doceri quantum ad
loca ⁊ tempora in quibus eſt ipſis inten
dendum et quales diſciplinas vnuſquiſ
q debet addiſcere. Videmus etiam pre
cioſiſſimas artes eſſe ſub ciuili ⁊ in ipam
ordinari: ſcꝫ militarem yconomicam et
rethoricaꝫ. Ars enī militaris ordinatur
ad pacē et ſecuritatē ciuiū ab hoſtibus.
Perſuaſiones etiam rethorice: et debi
ta depenſio congregatōis domeſtice mlꝫ
tum confert ad ciuium concordiam ⁊ trā
quillitatem. Unde hec ſcientia omnibꝰ
ſcientijs vtitur practicis determinādo ī
quibꝰ ciues dēnt occupari: ⁊ a q̄bꝰ ipſos
oporteat abſtinere. ¶ Finis etiā finis eſt
bonū cōmune qđ eſt melius bono parti
culari: q̄nto enī bonū eſt cōius tāto ē di
uiniꝰ: cū maiorē habeat aſſilatōꝫ cū ipo

deo qui eſt pricipiū ⁊ finis oīm bonoꝝ. ¶ Circa pdicta notādū: ꝙ licet ſcientia moralis cui⁹ ſcientia ciuilis eſt ps ſit pferēda omnib⁹ practicis humanit⁹ adinētis ſm ariſto. vt ex pdictis ptꝫ nō tn̄ ſcie practicē diuinit⁹ reuelate cui⁹ ē theologia de qua ari. nullā habuit noticiā. hec eīn eſt alijs dignior ⁊ nobilior: tum qꝛ de nobiliori ſubiecto. ſ. de ipo deo: tū qꝛ ⁊ ipa moralis ſcientia ordinaꝛ ī theologiā: vnde ſm ſco. di. 36. tertij ſniaꝝ virtutes morales diſponūt ad caritatē ⁊ felicitas naturalis ad ſup naturalē que eſt finis theologie facultatē ntaure humane excedēs. Eſt igiꝛ multo pfectior ſcientia morali cui⁹ finis eſt felicitas naturalis. ¶ Et notādū ꝙ hunc finē naturaliter attingibilē aliter intēdit ethica: aliꝛ yconomica: alr pollitica⁹: qꝛ ethica intendit ipm ꝑ cōſiderationē vleni vt ē bonū humanū vni⁹ pſone vel ſocietati domeſtice vel cōitatis ciuil. yconomica ĕo vt ē bonū ſocietatis domeſtice. Pollitica aūt vt eſt bonū toti⁹ gentis vel ciuitatis. Itē ꝙ duplex ē opatio ſcie moralis qdā eīn ē opatio quā elicit: que eſt cōſideratio actualis moraliū habēs nāꝗ habitū ſciētie moralis faciliter ⁊ ꝓmpte poteſt cōſiderare moralia. Alia aūt opatio ꝙ dirigit que eſt opatio virtutis. Nā ſcientia moralis dirigit in opatiōes virtutū: hec āt operatio eſt ſpēalis finis ſciētie moralis qui vlteri⁹ ordinaꝛ ad felicitatē naturalē ſeu includiꝛ in ipa. patet itaqꝫ qs ſit hui⁹ ſcientie finis ⁊ fructus. ¶ Conſequēter oſtendit ari. qs ſit ei⁹ ꝓcedēdi modus: ⁊ dicit ꝙ debet eē figuralis ſeu veriſilis aut exemplaris et groſſus: qđ ꝓbaꝛ qꝛ in q̄libꝫ ſcīa ſufficit veritatē oſtendere: ſꝫ modū cōuenientē materie. Videm⁹ eī ꝙ ſubtili⁹ op⁹ pōt fieri de ferro vel ere ꝙ de ligno vel lapide. Sed materie hui⁹ ſcientie conuenit modus tradendi figuralis ⁊ groſſus: ꝙ ſufficit groſſe ⁊ figuraliter hāc notitiaꝫ oſtēdere. minor ptꝫ qꝛ illa circa que eſt hec ſcīa ſunt variabilia: ſicut ſunt actus humani quoꝝ quidā ab aliquib⁹ reputā

tur iuſti ⁊ decentes qdā vero ipis cōſimiles reputaꝛ indecentes: ſm drām locorū tpm ⁊ patriarū. Sic qdā ꝓpꝛ corpis fortitudines ⁊ diuicias ꝑfecerūt: alij vero de ſua fortitudine ⁊ diuitijs cōfidentes defecerūt. Circa aūt variabilia nō ē ita poſſibile ꝑ demōſtratiōes oīo certas ꝓcedere ſicut circa inuariabilia. ¶ Eſt ꝙ tradēdā hec ſcīa groſſe ⁊ figuraliter hoc ptꝫ: qꝛ bona ⁊ iuſta de quibus tractat hec ſcientia tn̄ habent in ſe errorem vt ea que ſūt bona aliqn̄ videanꝛ mala: vt dictū eſt de fortitudine ⁊ diuitijs. Illa etiā que ſunt de ſe iuſta videnꝛ multis lege ſola pcipiente ⁊ ꝓhibēte eſſe iuſta. ¶ Vbi notandū ꝙ aliqua ſunt de natura ſua iuſta vel iniuſta: vt diligere deuꝫ de ſe eſt iuſtū: lꝫ ſup hoc nullū fuiſſet datū pceptū: ipm aūt odire de ſe eſt iniuſtū Aliqua vero nō ſunt iniuſta vel mala niſi qꝛ ꝓhibita vt bis cōmedere ī die qđ ꝓhibeꝛ tpe ieiunioꝝ. Dicē itaqꝫ ari. ꝙ illa que de natura ſua ſunt iuſta videnꝛ lege ſola eſſe iuſta. Exēplū hui⁹ poſſet poni de fornicatione ſimplici q̄ eſt ſoluti: cū ſoluta: q̄ videꝛ tn̄ multiſ eē mala qꝛ ꝓhibita qđ tn̄ eſt falſum: vt eīn dicit ſco. 26. di. quarti ſniarū. ſ. indiſſolubilitas copule matrimonialis eſt euidēter cōſona legi nature vagaqꝫ ꝯiūctio maris cuꝫ femina eſt ꝯ rectā rōnē: tū qꝛ eſt ꝯtra bonū ꝓlis: tū qꝛ eſt contra bonū ciuitatis. Primū ꝓbaꝛ qꝛ tunc ꝓles nō religioſe educareꝛ: tū ex pte parentū: qꝛ nō haberent determinatā notitiā ſue ꝓlis ſalteꝫ pater ⁊ ita nō eſt ſollicit⁹ ſue ꝓli debitā inpēdere diſciplinā: nec ecōuerſo ꝓles patri debitā reuerētiā ⁊ timorē filialē: ꝓpter ꝙ filius magis obedit patri ⁊ ab eo facili⁹ eſt diſciplinabilis ꝙ ab alio. Secūdū videlicet ꝙ talis cōiūctio ſit cōtra bonū ciuitatis ptꝫ: qꝛ amicitia ē vt plurimū ex determinata ꝓpinquitate in gradu certo: ſꝫ tūc nulla eſſet ꝓpinq̄tas certa que eēt cauſa amicitie. ¶ Sufficit igitur vt ptꝫ ex pmiſſis hanc ſcīam groſſe ⁊ figuraliter oſtendere nec auditor huius ſcientie debet certas ⁊ euidentes demō

ſtrationes expetere: ſꝫ ꝑſuaſionibꝰ dꝫ cō
tentari cū nō debeat diſcipulus a mgr̄o
in quacūqꝫ ſcīa maiorē rationē inquire-
re q̄ꝫ natura illius ꝑmittit: hoc em̄ eēt q̄
rere īpoſſibile. ¶ Peccatū nāqꝫ videt̄ par
eſſe ſi diſcipulus mathematicꝰ magiſtꝝ
ꝑſuadentē acceptet ſola ꝑſuaſione ꝯten
tus ⁊ diſcipulus rethoricus a magiſtro
demōſtratiōes requirat nō cōtentꝰ ꝑſua
ſione. ¶ In hac igit̄ ſcīētia ꝓcedit ariſ.
groſſe ⁊ figuraliter ꝓpoſitū ſuū aliqn̄ ex
ſimilibꝰ oſtēdēdo: aliqn̄ etiā hoīm cōia
dicta adducendo: ac etiā ex noīm ſignifi
catiōe intētū ſuū declarādo: vt pꝫ ī quar
to huius vbi agit̄ de magnificentia ⁊ in
alijs varijs locis. Alterꝰ declarat ariſ.
q̄s ſit huiꝰ ſcīe auditor ydoneꝰ: ⁊ dicit ꝑ
mo q̄ vnuſquiſqꝫ bn̄ iudicat de his que
nouit: nemo vero pōt recte iudicare de
his que nō nouit. Ex quo infert q̄ iuue
nis nō eſt ꝓprius auditor politice cū nō
habeat noticiā expimentalē actuū hūa-
noꝝ de quibus hec ſcīa tractat: ⁊ ſic de
īpis bene iudicare nō poterit. optet aūt
auditorē alicuiꝰ ſcientie ſic ſe habere q̄
poſſit iudicare de his que audit vt bene
dicta recipiat ⁊ male dicta abiciat. ¶ Dic̄
etiā q̄ ſecutor paſſionū eſt huiꝰ ſcientie
inutilis auditor: q: paſſiones ſequendo
nō pōt finē eiꝰ attingere cū eiꝰ finis non
ſit ſcire ſed bene opari. ¶ Circa q̄d notā
dū q̄ lꝫ hec ſcīa nō ſit vtilis illis q̄ ſuas
paſſiones ſequūt̄: q: hmōi paſſionibꝰ in
herendo huiꝰ ſcīe finē nō poſſunt aſſeq:
poſſet tn̄ finaliter īpis eē vtilis: ſi ex eiꝰ
auditu ꝓuocarent̄ ad bonū ꝓſequendū
⁊ moderādū hmōi paſſiones: hoc ēt mō
poteſt eſſe vtilis iuuenibus: nihil etiā ꝓ
hibet ſi aliq̄s eſſet iuuenis etate ⁊ mori-
bus ſenex ſicut fuerunt aliqui ſancti deo
a pueritia dedicati q̄n eſſet ydoneus hꝰ
ſcientie auditor ſicut et ſenex etate ⁊ iu-
uenis moribus nō poteſt ſic viuendo hu
ius ſcientie finem aſſequi. ¶ Unde di-
cit ari. ꝯn̄r q̄ hec ſcientia eſt multū vti
lis ſm rectā rationē viuentibꝰ et ōpati-
ones ſuas regulantibꝰ: q: tn̄ ſunt pauci
tales iuuenes q̄ ſint aſueti ī opationibꝰ

virtuoſis: ideo ari. loquēs de his que vt
in pluribus accidūt dicit q̄ iuuenis nō
eſt proprius huiꝰ ſcientie auditor

Incipit tractatus ſecūdus.

Ca. III

Dicamus autem.

¶ Poſito ꝓhemio ſub-
dit ariſt. tractatū qui di
uidit̄ in decē libros: q:
ſiīt vt dictū eſt in hoc li-
bro agit̄ de hoīe quo ad aīam que nata
eſt ꝑfici ꝑ virtutes: ideo primo agit̄ de fi
ne virtutis in generali in primo libro: fi
nis em̄ in moralibꝰ habet cōem rationē
principij: vt infra dicet̄. In ſcd̄o de eiꝰ
generatiōe ⁊ multiplici diſpoſitiōe. In
tertio de cauſis ⁊ principijs virtutū. In
quarto de varijs ſpeciebus virtutū. In
q̄nto de iuſticia. In ſexto de virtutibus
intellectualibꝰ. In ſeptīo d̄ virtutū gra-
dibus. In octauo de aīatitia quantū ad
eiꝰ ſpecies. In nono de īpa q̄tū ad eius
ꝓprietates. In decimo agit̄ de fine vir-
tutū in ſpeciali. ¶ Quātū ad primū pre
ſupponit ari. ex ꝓhemio q̄ omnis ꝯgni
tio ⁊ electio bonū aliq̄d deſiderat ⁊ q̄ co
gnitio ciuilis intēdit ad ſūmū bonū hu-
manū q̄d eſt finis oīm opatorū ab homi
ne. Uocat aūt. p. vt dictū eſt: ꝑus ſcien-
tiam moralē ciuilem denominādo totū
a ꝑte ꝑ ſinodochen. ¶ His ꝑſuppoſitis
inquirit de huiꝰ fine ſcꝫ de felicitate pre
mittendo opinionē antiquoꝝ: et dicit q̄
in hoc plurimi ⁊ excellentes cōueniunt
q̄ felicitas dicit̄ ſūmū bonū: ⁊ q̄ cōſiſtit
in bene viuere ⁊ bene operari. Cōueni-
unt ꝗ in quid noīs felicitatis ſeu in fine
virtutis in vī apꝑhenſo: ſed in apꝑhen
ſione felicitatis in ꝑticulari ē ꝯrīatia ſeu
diſcordia: ſapientes em̄ q̄ ſpiritualibus
contēplandis ſunt dediti dicūt illud ſū
mū bonū ꝯſiſtere in quodā ꝑſe bono q̄d
eſt cauſa alijs eſſendi bona. ¶ Quia āt
populares ſola ſenſibilia attendūt: ideo
credunt illud ſūmū bonū ſeu vitā bonā
eſſe in rebus ꝑ ſenſum apꝑhenſis. Po-

pulariū vero inter se est drīitia quia qui
dā dicunt esse felicitatem in diuitijs vt
auari: quidā in voluptatib⁹ corporalib⁹
vt in tēpati. Et quidā in honoribus vt
ambiciosi. Eiusdē ēt ad seipm̄ ī diuersis
statibus positū est differētia. Egrotans
em̄ felicitatē putat esse quod sanitatē nō
putauerat san⁹ existens. Mēdicās autē
diuitias qđ nō putauerat diues existēs
Sic et multi reputāt felicitatē in eo quo
egent seu ꝙ maxime desiderant. ¶ Pro
improbatione harū opinionū. dicit ari.
ꝙ nō videt vtile omnes istas opiniones
discutere: sed illā solā que habet aliquā
pbabilitatē. Procedēdūq; est a notiori
bus nobis: cū ḡ operationes sint notiores
habitibus oportet auditorē hui⁹ sciētie
exercitari in bonis opationibus. ¶ Et
qz inquirit de felicitate naturali que con
sistit in bonis hui⁹ vite: dicit triplicē eē
vitā excellentē scꝫ voluptuosam: ciuilē:
ꝛ contēplatiuā. voluptuosa est subiecta
passionibus: ciuilis moderat passiones.
Contēplatiua est sine passionibus: finis
voluptuose est voluptas corporis: finis
ciuilis est exercitiū virtuose opationis:
Contēplatiue speculatio veritatis. Est
aūt voluptuosa vituperabilis ꝛ obpro-
briosa. vnde dicit ari. ꝙ voluptatib⁹ de
diti vident esse bestiales pecudū vitam
eligendo. In voluptatibus igit nō ē fe-
licitas naturalis hominis: cū volupta-
tes sint hominib⁹ ꝛ brutis cōes. ¶ Qꝫ
aūt felicitas nō sit in huius mundi hono
ribus declarat ari. Pro quo p̄mittit ꝙ
excellentes viri ꝛ magnarū rerū opatij
honorē putāt esse felicitatē quorū moti
uū fuit qz fere finis ciuilis vite est honor
Et notanter dicit fere qz fm rei verita-
tē honor nō est finis vite ciuilis: sed fm
aliquorū iudicium ꝛ appentiā fere nāq;
est additio diminuēs. ¶ Hanc ergo opi
nionē similiter improbat qz bonū illud
qđ dicit felicitas est pprium felici ꝛ de
difficili amissibile: sed honor non est hu
iusmodi qz non est in ipso honorato: sed
magis in honorantibus ex quorū volun
tate dependet: ergo honor nō est felici-
tas. ¶ Circa quod notādū ꝙ felicitas ē
duplex quedā extrinseca ipsi felici scꝫ ob
iectum quod p operationes attingit: et ta
lis non est in felici formaliter. Alia ē in
trinseca que est operatio p quā obiectū
beatificum attingit sicut deus attingit a
beatis p actum intellect⁹ ꝛ voluntatis: ꝛ
ī aliis est ppria beato ꝛ est formaliter in
ipso: ꝛ de hac intelligit ratio phi.
¶ Scđo pbat ꝙ felicitas nō sit in hono
rib⁹: quia aliquid est melius honore: er-
go in honore nō est felicitas: pña est no
ta qz felicitas est summa pfectio: vt ptꝫ
ex p̄cedentib⁹. antecedēs pbat qz virt⁹
est melior honore: cū honor desideretur
pter virtutis apparentiā: ꝛ multi nāq;
honorē appetunt vt bonos seipsos cre-
dant ꝛ ceteris boni appareant: vn̄ a pru
dentibus maliciose querunt honorari:
vt honor p tales ex habitibus certi⁹ per
hibeat testimoniū eorū virtuti. Scđm
em̄ tuliū honor est exhibitio reuerētie ī
testimoniū virtutis virtus igit melior ē
honore: ꝛ sic honor nō est finis ciuilis vi
te. Sequit aūt ex hoc: aliqui forsan dice
rent virtutē esse finē vite ciuilis: ad hoc
excludendū dicit ꝙ felicitas nō est cōis
vigilanti ꝛ dormienti cū cōsistat in ope
ratione virtus aūt pōt eē ī dormiēte ꝛ nō
opante virtus: ergo non est finis vite ci
uilis: sed vsus seu operatio virtutis. De
hac ꝛ de vita contemplatiua dicetur in
sequētib⁹. ¶ Ulterius pbat ari. ꝙ feli-
citas non sit in diuitijs: qz felicitas cum
sit bonū propter se nō queritur alterius
gratia. Diuiti autem que sunt bonū vti
le queruntur propter aliud: vt propter vi-
te necessitatem vel voluptatem: ergo in
his nō cōsistit felicitas. Itē felicitas nō
ɔsistit ī corporali voluptate que deside-
rat propter se: ḡ a fortiori nec ī diuitijs
que sepe queruntur propter voluptatem.
¶ Cōseqnter ari. improbat opinionem
platonis. Circa quod notādum ꝙ plato
nici posuerunt felicitatem consistere in
quodā p se bono quod est ydea oīm bo-
nor cui⁹ pticipatōe oīa alia sunt bona:
hāc aūt opi. improbat ari. qz Xo đ nōs.

talibus agẽs videbat nõ moraliter agere magiſtrũ ſuũ platonẽ ĩpugnãdo: ideo ſe excuſat. d. veritatẽ eſſe ꝓferendã humane familiaritati. vnde dicit ꝙ ambobus ſcz veritate ⁊ platone exñtib⁹ amicis ſanctũ eſt. i. virtuoſum ⁊ iuſtũ ꝓhonorare veritatẽ. ¶ Arguit igit ari. cõtra platonẽ pluirib⁹ rõnibus quarũ vna eſt talis: quorũcũq; vna eſt ydea cõis eoꝝ eſt vnũ ꝑdicamẽtũ cõe: ſed bonoꝝ nõ ẽ vnũ cõe ꝑdicamẽtũ: ḡ nec vna cõis ydea: maior pʒ q2 plato põebat ydeas ĩ ſpecieb⁹ athomis que ſcz ꝑdicant de ſolis indiuiduis. Illa aũt que ſũt vnũ ſpecie nõ ſũt ĩ diuerſis ꝑdicamẽtis. vnde dicebat ydeam hominis eſſe ſubſtantiã ſepatã a motu ⁊ accidentib⁹ ꝑ accñs nihil habentẽ in ſpecie niſi naturã ſpeficã quã dicit eẽ hominẽ ꝑ ſe: ⁊ ſic de ydea equi aſini et aliarũ ſpecierũ. vt dictũ eſt ſeptimo metaphiſice: minor ꝓbat q2 bonũ cũ ſit cõuertibile cũ ente dicit de q̃libet ꝑdicamẽto ⁊ de quolibet ente: vt de⁹ dr̃ bon⁹ ⁊ ſubſtãtia bona: ⁊ virtutes que ſunt q̃litates bone: ⁊ ſic de reb⁹ aliorũ ꝑdicamẽtorũ: pʒ ḡ ꝙ nõ oĩm bonoꝝ eſt vnũ ꝑdicamentũ cõe. Itẽ arguit ſic: quorũ ẽ vna ratio ſpecifica eſt vna cõis ydea: ſed boni ⁊ ꝑ ſe boni eſt vna rõ ſpecifica ſicut hominis ⁊ ꝑ ſe hoĩs: ergo boni ⁊ ꝑ ſe boni erit vna ydea que dicit ꝑ ſe bona. Silr arguit ꝙ illis duob⁹ ꝑ ſe bonis eſt vna rõ cõis ⁊ per ꝯñs tertia idea: ⁊ ſuꝑ illas ſimilr inducã quartã: ⁊ ſic in infinitis. ¶ Et ſi diceret ꝙ bonũ ⁊ ꝑ ſe bonũ non ſunt vnius ſpecifice rõnis: q2 vnũ eſt ꝑpetuũ reliquũ aũt nõ. ¶ Contra hoc dicit: ꝙ hoc nõ tollit vnitatẽ ratiõis quia albedo vnius anni non eſt magis albedo in ſpecie albedinis q̃ albedo vnius diei: ⁊ ideo duratio nõ variat ſpeciem.

¶ Dicit vlteri⁹ ari. ꝙ ꝓbabili⁹ dixerũt pithagorici ponẽtes vnũ ſũmũ in coordinatiõe et ĩ nũero maioꝝ minoꝝ q̃ platonici q̃ poſuerunt illud ſũmũ bonũ cõe ⁊ ꝑticipatũ in oĩbus bonis. ¶ Ad euidẽtiam ꝑdictoꝝ notãdũ ꝙ ſi plato poſuerit ydeas eſſe q̃dditates rerũ ꝑ ſe exiſtẽ. ipſiſq; cões cõitate ſeu vlitate ꝑdicationis: vt ei imponit male poſuit: Si vero poſuerit in eſſe diuia: vt au⁹. tũc nõ eẽt impugnandus. ¶ Unde ſicut forme artificiales habent duplex eſſe ſcz vnum in actu ſm ꝙ ſunt in materia: ⁊ alterũ ĩ potentia actiua: ſm qꝺ ſunt in mente artificis. ſic forme naturales habẽt duplex eſſe. ſ. vnũ in proprio genere: ⁊ alterũ in pͥo motore: cũ eñ oĩa operet nõ naturali neceſſitate: ſed libera voluntate optet ꝙ habeat apud ſe formas exẽplares omniũ operandoꝝ que dicũt ydee ab ydos ꝙ eſt forma: ſunt nãq; forme exẽplares ⁊ rationes ſeu quidditates rerũ in ꝯmutabiles: Hee autẽ ydee licet ſint plures ſm rationẽ ſunt tñ vna ſm rem. Nãpe ydea per quã deus omnia creata cognoſcit ⁊ operat nihil aliud eſt q̃ diuina eſſentia inq̃tũ eſt exemplaris rerũ forma q̃ quia eminenter cõtinet oẽs res eſt rõ ipſas cognoſcendi ad cui⁹ imitationem nõ vniformem ſed multiformẽ producunt omnia ſubſiſtentia. deus nãq; ẽ cã finalis efficiens ⁊ exemplaris oĩm cui⁹ ꝑfectionẽ ſimplicem imitant creature ex ſua imꝑfectione ſm modũ differentẽ et imꝑfectũ. Quedã eñ ſm eſſe ſoliũ vt lapides: alie ſm eſſe ⁊ viuere: vt arbores ⁊ bruta: aliter ſm intelligere vt rõnales creature: ipa ḡ diuia eẽntia accepta ab ĩtellectu ſuo vt exemplar eternũ diuerſarũ rerũ producẽdarũ ſm diuerſum imitationis graduʒ q̃uis ſit vna ſm eſſe tñ aliquãdo dicit plures ydee propter pluralitatẽ illorũ quoꝝ eſt ſimilitudo ſeu exemplar. vnde licet ratio eterna qua conditus eſt homo et qua cõditus eſt equ⁹ ſit vna ſm rem: ẽ tamen alia et alia ſm rõnem iuxta varietatẽ q̃dditatũ cognitarũ. Uñ ipſe q̃dditates rerũ habẽtes eſſe cognitum dicunt ydee: vt lapis cognit⁹ poteſt dici ydea lapidis ſm ſco. 35. diſ. primi ſentẽtiarũ. ¶ Ad propoſitũ itaq; reuertẽdũ ſi plato ponẽs felicitatẽ cõſiſtere in quodã ꝑ ſe bono qꝺ eſt ydea omniũ bonoꝝ cuius participatiõe oĩa alia ſunt bona intelligat ꝑ illud ꝑ ſe bonum

ſi plato ponat felicitatẽ cõſiſtere
in quodam ꝑ ſe bono quod ẽ
idea omniũ bonorum cuius parti
cipatione oĩa alia ſunt bona q
idea ſit diuina eſſentia bene dr̃ q2
talis idea eſt eſſentialiter bona et
exemplar oĩs boni cuius parti
cipatione ⁊ cetera oĩa ſunt bona et

ipſam diuinā eſſentiā que eſt eēntialiter bona q̄ eſt idea ꝛ exemplar oīs boni: q̄ q̄dam eſt cōis ſeu vlis nō in pdicādo ſed in cauſando: q: videlicet omne eius ꝛ oē bonū eminēter ꝛ virtualiter cōtinēt cui⁹ pticipatiōe oīa alia ſunt bona: nō quidē ſicut indiuidua que pticipāt naturā ſpecificā: ſed ſicut effectus pticipat ſuā cauſam ipſam imitando ꝛ pfectiōes in ipſa eminenter cōtētas ptialiter ſeu ipfecte recipiendo. Si ſic intelligat vtiq; bene dicit ꝛ cōformiter dictis theologoꝝ. In viſione nāq; ꝛ fruitione ipſius diuīe eēntie cōſiſtit felicitas hoīs naturalis naturale accipiendo nō ꝓ naturaliter attingibili: ſed ꝓ illo ad qḋ adipiſcendū natura ipa ordinaṫ. ¶ Qd aūt ſic intellexerit plato videṫ ſentire Aug. vnde in pncipio. x. de ciuitate dei ſic dit. Elegim⁹ eīn platonicos oīm phoꝝ merito nobiliſſimos ꝓpterea q: ſapere potuerūt inmortalē ac rōnalē vel intellectualē hominis aīam niſi pticipato lumie ipius dei a quo ꝛ ipa ꝛ mūdus fact⁹ eſt beatā eſſe non poſſe: ita illud qḋ oēs hoīes appetūt. i. vitā beatā q̄ꝗ̄ iſti aſſecuturuz negant q̄ nō vni illi optio qui eſt immutabilis deus puritate caſti amoris adheſerit. Itē. x. de ciuitate hec itaq; cauſa eſt cur iſtos ceteris pferam⁹: q: cū alij phi ingenia ſua cōtinuerit in requirēdis rerū cauſis: ꝛ quinā eſt modus docēdi atq; viuendi. Iſti deo cognito repererūt vbi eſſet ꝛ cauſa cōſtitute vniuerſitatis ꝛ lux pcipiende veritatis ꝛ fons bibende felicitatis.

Ca. IIII

Rurſus redeamus;

r ¶ Poſtq̄ ariſ. iprobauit varias opiniones de bono hūano qḋ dicitṫ felicitas. hic pn̄r tractat de ipſa determinatiue inq̄rendo pmo felicitatis deſcriptionē. Circa qḋ pmittit q bonū appetibile eſt triplex qḋdā eīn eſt appetibile ꝓpter aliud vt diuitie. qḋdā aūt eſt appetibile ꝓpter ſe ꝛ ꝓpter aliḋ vt voluptates honores ꝛ ꝟtūtes: que lz ꝓpter ſe poſſint appeti: poſſunt et appeti ꝓpter aliud: vtputa nāq; appetim⁹ ꝓpter felicitatē: eſtimātes ꝑ ipſa fieri felices. qḋdā vero eſt appetibile ꝓpter ſe tm̄ vt felicitas que eſt finale bonū hoīs: cū nō ordineṫ ad aliud quātū eſt de ſe: ſed alia ad ipm. Ex quo patet q ē bonū ſufficiēs excludens indigentiā ꝛ bonū pfectū excludens ipfectionē quo cōplete habito bene eſt habenti. ¶ His premiſſis rn̄dit ariſ. q felicitas cōſiſtit in opatione hominis inquātū hō. Et arguit ſic ſicut ſtatuificus ꝛ q̄lbet artifex: vt talis artifex ſe habet ad ſuū finale bonū ſic hō vt homo ſe habet ad ſuū: ſed finale bonū cuiuſlibet artificis inquātū hmōi ē in opatione ſibi ꝓpria: ḡ felicitas que ē finale bonū hoīs erit in opatione hoīs inquātū homo. Qd aūt homo inquātū hō habeat opationē ſibi ꝓpriā ꝓbat arguendo a locū a minori ad mai⁹: q: textor et coriari⁹ ꝛ alij artifices qm̄ opanṫ ſm artem habent operationes ꝓprias inquātū ſunt tales artifices: ḡ homo inquātū homo qui operaṫ ſm naturā habebit ꝓpriā opationē alias homo eſſet alias ocioſum in natura qḋ dicere eſt inconueniens. ¶ Itē arguiṫ ſic: ſingule ptes hoīs habent opationes ſibi ꝓprias vt oculus videre ꝛc: ergo homo vt hō habebit ſuam ꝓpriā opationē. Hec aūt opatio nō eſt ſm ptē vegetatiuā q: illa etiā ꝯuenit plantis. nec ſm partē ſenſitiuam q: illa ꝯuenit aīalibus brutis: erit igiṫ ſm partē aīe rōnalē. Diciṫ aūt rōnale dupliciē vno modo de habēte pncipaliter rōnē cuiuſmodi eſt intellect⁹. Alio mō de illo qḋ ē bene pſuaſibile ꝑ rōnē cuiuſmodi eſt volūtas q̄ ꝑ intellectū dirigiṫ. Felicitas igiṫ q̄ eſt bonū humanū cōſiſtit in ꝓpria operatione hōis que eſt ſm ptem aīe rationalē q̄ ē opatio hoīs vt homo: cū aūt ſit eadē opatio hominis vt homo ꝛ ſtudioſi ſeu virtuoſi hoīs. felicitas q̄ ē operatio hominis vt homo erit opatio ſm virtutē: q: vero felicitas eſt optimū bonū humanū illa operatio in qua conſiſtit erit ſm optimā ꝟtutē: que āt ſit il

lis operatio declarabitur in .x. vbi de felicitate tractabit in speciali diſtinguendo inter politicam et contemplatiuam felicitatem: hic aūt de ipſa agit in cōmuni. ¶ Rurſus dicit ariſtotiles ꝙ talis operatio in qua conſiſtit felicitas debet eſſe perfecta ⁊ cōtinuari pro magna parte vite. quod ꝓbatur: qꝛ ſicut vna yrundo nō facit ver: ſic nec hominem felicem facit vna dies. ¶ Sed contra predicta arguitur: qꝛ ariſto. in p̄cedentibus arguendo contra platonem dicit ꝙ diuturnitas non variat rationem boni: qꝛ albedo vnius anni non ē magis albedo ꝙ albedo vnius diei: hic aūt dicitur ꝙ includitur in felicitate que eſt optimum bonum. Rn̄o ꝙ perfectio ſumma pōt intelligi dupliciter: vel intenſiue vel extenſiue. Si felicitas igitur ſumatur ꝓ pfectōne intenſiue ſolum: ſic non includit diuturnitatem. Si vero ſumatur pro perfectōne intenſiue et extenſiue ſumpta ſic ipſam includit. Unde licet albedo vnius anni non ſit perfectior albedine intenſiue vnius diei: eſt tamē perfectior extenſiue: ⁊ ſic intelligitur dictum ariſtotiles in ſecūdo topicorum. Quod bonum quanto diuturnius tanto melius. Sed contra hoc occurrit aliud dubium: qꝛ ex hoc videtur ſequi ꝙ felicitas non conſiſtat in operatōe virtutis: ſed in habitu virtuoſo: cum habitus ſit diuturnior. Reſpondetur ꝙ conſideratōnes phi in libro topicorum non tenēt in illis que plures habent differentias ſed in his que ſolum vnam habent differentiam quam conſiderat. Unde primo topicorum dicit ꝙ nō conſiderat in multis diſtantibus bonum ergo quanto diuturnius bonum tāto melius verum eſt ceteris paribus. In propoſito autem cetera non ſunt paria: quia habitus et actus non tantum differunt per permanentius vel diuturnius et minus diuturnum. Hec ſm Scotum diſt. 49. quarti ſententiarū. Ex predictis patet deſcriptio felicitatis ſcꝫ ꝙ felicitas ē operatio hominis ſm optimam virtutem ī vita perfecta. ¶ Conſequenter declarat ariſtoti. deſcriptiōem felicitatis bñ aſſignatam ex eo ꝙ cum ipſa aliqualiter cōſonant ea que dicta ſunt ab alijs de felicitate quod eſt ſignum et probabile argumentum ꝙ ipſa ſit bene aſſignata.

¶ Circa quod premittit ꝙ bonorum quedam ſunt bona interiora: et horum quedam ſunt bona anime vt ſcientie ⁊ virtutes: quedam ſunt bona corporis: vt ſanitas vel pulchritudo. Alia autem ſūt bona exteriora ſicut diuitie ⁊ honores cum iſta diuiſione itaqꝫ data conueniūt ea que a ſapientibus dicuntur ponētibus felicitatem conſiſtere in bonis anime que ſunt principaliſſima bona. Hoc patet: qꝛ operationes anime in quibus conſiſtit felicitas vt dictum eſt ad anime bona pertinēt. Huic etiam ſententie concordat ꝙ omnes communiter dicunt ꝙ bene viuere eſt eſſe felicem: qꝛ fere nihil aliud eſſe videtur vita bona ꝙ bona operatio. Cum predicta etiam diuiſione conueniunt illi qui poſuerunt felicitatem eſſe virtutem: qꝛ operatio ſm virtutem eſt aliquid pertinens ad virtutem. Veruntamen melius dicitur ꝙ ſit operatio ſcōm virtutem ſicut enī melior eſt vſus poſſeſſionis ꝙ ipſa poſſeſſio: ita melior eſt vſus ſeu operatio ſcōm virtutem ꝙ ipſa virtus: ꝑ hanc nanqꝫ premium acquiritur. ¶ Et ponit ariſtotiles exemplū ⁊ quia agoniſantes ī olimpiadibus coronantur: non autē non agoniſantes licet ſint viri fortiſſimi. ſic ⁊ virtute vtentes preferuntur virtutē habentibus et non ea vtentibus.

¶ Circa quod notandum ꝙ olimpia dicitur ab olimpo monte qui eſt in Grecia Et dicitur ab olon quod eſt totū ⁊ phos quod eſt lux vel ignis: quaſi totus lucidus vel igneus. Unde et celum aliquādo dicitur olimpus iuxta illius montis celſitudinem. In illo autem monte antiquitus a quinquennio in quinquennium fiebant celebritates ſolēnes et ludi exercitatiui humanarum virium: et vocabātur olimpiades in quibus victores premiabantur. Ab his igitur phus traxit exemplum. ¶ Fuerunt etiam aliqui dicentes ꝙ felicitas eſt virtus cum delectati-

one qui etiam cum vera diuiſione concor=
dant: quia vnicuiqꝫ eſt delectabile illud
quod diligit. Cum ergo virtuoſus dili=
gat opera virtuoſa ſequitur ꝙ operatio
virtuoſa ſit ſibi delectabilis: que quidez
delectatio potior eſt alijs delectatõnibꝰ
quia eſt magis naturalis cum ſit partis
rationalis que eſt nobilior pars homis
per quam conſtituitur homo in ſpecie.
Unde virtuoſus non indiget extrinſeca
voluptate cum habeat delectationem in
trinſecam in operatione virtutis que eſt
plurimum delectabilis pulchra et bona
quod patet maxime per iudicium ſapiẽ=
tis ⁊ virtuoſi viri: qui operatõnes virtu=
oſas iudicat eſſe maxime delectabiles.
¶ Ubi notãdum ꝙ licet voluptates car
nales ſint magis impetuoſe propter paſ
ſiõs ab obiectis ſenſibilibꝰ illatas ſenſi
bus ⁊ inclinationem appetitus ſenſitiui
Spirituales tamen ſunt delectabiliores
licet mundani carnalibus dediti oppo=
ſitum iudicant: ſed iudicium ipſorum eſt
falſum: quia ſcdm Auguſtinum Acetuz
delectationis carnalis quo ſunt repleti
non ſinit mel ſuauitatis ſpiritualis de=
guſtare. Unde ait apoſtolus. Animalis
homo non percipit ea que dei ſũt. Per
oppoſitum autem veraciter iudicant ho
mines virtuoſi qui habent rectum ſenſũ
circa operationes virtuoſas. Unde ait
pſalmiſta: Quamdulcia faucibus meis
eloquia tua ſuper mel ori meo. Iudicio
igitur virtuoſorum qui ſunt experti deli
cias ſpirituales credendum eſt.
¶ Conſequenter declarat ariſt. quomo=
do cum predicta diuiſione conueniunt illi
qui ponunt felicitatem diuitias licz nan
qꝫ filicitas non principaliter conſiſtat ĩ
ipſis ſed in operatõne virtutis ſecunda=
rio tamen ipſis indiget. ¶ Pro quono=
tandum ꝙ exteriora bona que dicuntur
bona fortune aliter requiruntur ad feli=
citatez politicã aliter ad contemplatiuã
Ad felicitatem nanqꝫ vite contemplatiſ=
ue talia non requiruntur vltra neceſſari
am ſuſtentationem vite: imo proſperitas
temporalis contemplationi preſtat im=
pedimentum. Hinc eſt ꝙ phi diuitias ⁊
mundi blandicias cõtemnebant vt phi=
loſophie vacarent. Talia tamen faciunt
ad quendam ornatum et pulchritudinẽ
politice vite actiue. vnde redditur homo
ciuiliter viuens contemtibilis in oculis
aliorũ ſi ſit pauper ignobilis aut ſi peſ
ſimos filios aut amicos habet.

De cauſa felicitatiſ. Ca. V. Unde et queritur.

1 Hic conſequẽter inquirit ariſ.
vnde cauſetur in nobis felici=
tas: an vicz proueniat a cauſa
diuina an humana vel a caſu ⁊ fortuna?
Ad quod dicit ſi eſt aliquod deorum do
num rationale ẽ illud eſſe felicitatem cũ
felicitas ſit ſummum bonum omniũ bo=
norum humanorum. Si autẽ felicitas ñ
ſit donum a deo miſſuz ſed proueniat ab
homine per ſtudium ⁊ exercitium virtu
tis: nihilominus videtur eſſe aliquod di
uiniſſimũ cum ſit premiuz et finis virtu=
tis. ¶ Circa quod notandum ꝙ non di=
citur aliquid diuinum ſolum qꝛ inmedi
ate ſit a deo ſed quaſi nos deo aſſimulat
in quo eſt excellentia ſanctitatis. Per
virtutes autem in quarum operatõne cõ
ſiſtit felicitas deo aſſimulamur. Loqui
tur autẽ dubie ariſtotiles ſcdm Scotum
in prologo primi ſententeiatum: quia
naturali ratione ad veram felicitatẽ na=
ture humane non potuit pertingere.
Per hanc nanqꝫ tantuz peruenit ad no
ticiam felicitatis naturalis que habetur
in hac vita que conſiſtit in opatione vir=
tutis et ſpeculatione veritatis: que qui=
dem eſt a deo principaliter ⁊ ſecundario
ab homine: eſſe autẽ aliam felicitatez ra
tione naturali non concluſit. ¶ Licz au=
tem ariſto. dicat in duodecimo metaphi
ſice eſſe vnum deum principem vniuerſi
qui eſt virtutis infinite: hic tamen ſub=
ſtantias ſeparatas vocat deos non per
virtutis infinitatem ſed per eterne beati
tudĩs pticipatõẽ. et ꝙꝙ demões a pbuſ
dã dij nũcupẽtur: ſꝫ tñ auguſ. in. 8. d ci=
uitate dei: Platonici ponentes vnum

deum ſummū ceterorum deorum opificem. Appellat deos ſpiritus celeſtes eterna beatitudine perfruentes. Demones vero ſpirit⁹ eterne miſerie ſubiugatos: vnde ibi recitat apuleium platonicū dicentem demones eſſe genere aīalia: corpore aerea: mēte rationalia: animo paſſiua duratōne eterna. Ipſorum nempe miſeria innuitur p hoc q animo paſſiua dicuntur. ¶ Declarat vlterius ariſto. q felicitas habet eſſe a cauſa humana cum per diſciplinam et ſtudium poſſit ineſſe omnibus non orbatis ad virtutē. i. non habentibus impedimentum ad operandum opa virtutis: vel p malam cōſuetudinē: vel p nature defectum cuiuſmōi ſūt naturaliter ſtulti. Q aūt felicitas non ſit a caſu vel fortuna pbat: qr cū ſit maximū omniū virtutū eſſe valde pniciosum ſi a fortuna hominibus aduenire: ultro magis namq alia humana bona eſſent a fortuna et ceſſaret ſtudium humanū circa humana bona exequenda: qd eſſet periculoſiſſimum. ¶ Ex pdictis infert ariſ. q nullum irratōnale aīal pōt eſſe felix: qr cum rōne careat nō pt cōicare in opatōe vtutis: nec etiā pueri qr pter defectū etatis nondū habent pfectum vſum rationis vt poſſint operari opa virtuoſa. et ſi aliqñ dicātur boni hoc ē pter ſpem future pfectōis q ex aliqbus indicijs ab eis pcipitur. Ideo aūt non ſūt p tūc felices: qr felicitas et indiget virtute pfecta et vita perfecta: vt dictum eſt. ¶ Inquirit vlterius ariſt vtrum aliquis ſit felix cum viuat? Circa quod dicit ſolon q felicitas nō pt haberi in hac vita ſed ſolum poſt mortē: cum hec vita ſit multis miſerijs et tranſmutationibus fortune ſubiecta: ſepe nāq accidit vt illi qui exterioribus bonis habundant incidunt in maximas calamitates. Iſte ſolon leges dedit athenienſibus: et numeratur inter ſeptem ſapientes ab auguſtino. xviij. de ciuitate dei. ¶ In oppoſitum vero dicit ariſto. q homo poteſt eſſe felix in hac vita non obſtantibus infortunijs: quia in his bonis exterioribus non conſiſtit pncipaliter felicitas: vt dictum eſt in precedentibus. ſed ī operationem, ſm virtutem que non variatur per huius vite infortunia: cum virtutes ſint habitus permanentiſſimi: ſunt enim ſtabiliores ſcientijs demōſtratiuis: cum ſm eas homines cōtinue operentur: et hec videtur eſſe cauſa vt non ſiat circa ipas obliuio: ſed felix eſt in virtute perfectus: ergo ſemper poterit operari ea que ſūt virtutis. et ſic optime feret omnes fortunas et in omnibus ſe prudēter habebit nec in infortunijs ſuccūbet. et ita faciliter non tranſmutabitur de felicitate in miſeriam: ſed erit ſicut tetragonus ſine vituperio.

Ubi notandum q Tetragonus dicitur corpus cubum: quod videlicet habet ſex ſuperficies: octo angulos: et duodecim latera. tale autē corpus qualitercunq iaceatur. et ſuper quodcunq latus ceciderit ſemper fixe ſtabit: et in eadem altitudine permāebit: ſic homo virtuoſus nec eleuatur in proſperis nec deicitur in aduerſis: et ſic eſt ſine vituperio ſicut corpus vndiq quadratum.

¶ Dicit itaq ariſtotiles q cum operationes virtuoſe habeant dominium in felicitate: quia in ipſis principaliter conſiſtit felicitas ñ ſequitur propterea q beatus fiat miſer propter infortunia: quia fortunis ſibi datis bene vtetur: ſicut pertinet ad coriarium: q ſm data ſibi coria faciat calciamenta. et ſic de alijs artificibus. Prudenter etiam ſe habebit circa fortunam filiorum, vel quorumcunq amicorum qui conferunt homini et ī malum et in bonum. Amicabile namq eſt de bono amici gaudere: vl de malo vt de proprio dolere. Huiuſmodi autem fortune amicorum aliter conferunt viuis et alr mortuis: ſicut alr conferunt ea que ī tragedijs recitantur et que fiunt in preſentiam. ¶ Ubi Notandum q in theatris in quibus erant loca ludorum recitabātur virorum illuſtrium geſta preclara et eorum preconia et premia: vt ex hoc animentur audientes ad ſimilia: et hec recitatō

dicebatur comedia. Uñ ꝯmedia dicitur
a comos quod eſt villa ⁊ odos quod eſt
cantus quaſi cantus villarum. Recita-
batur etiam hominum geſta mala ⁊ tur
pia et eorum obprobria vt ex hoc anima
rentur audientes ad cauendum talia: et
hec recitatio dicitur tragedia a tragos
grece quod eſt hircus latine: qꝛ traged⁹
poſt tragediam recipiebat hircum ꝓ mu
nere officij ſui. ſicut ergo ī tragedijs mi-
nus tangebantur audientes geſta olim
preterita ꝙ̄ preſentia: ſic minus tangun
tur mortui ꝙ̄ viui ex amicorum fortunis
qꝛ illi ſunt vt olim preteriti: iſti vero vt
preſentes. Unde dicit ariſto. ꝙ aliud vi
dentur conferre defunctis bone operati-
ones et infortunia amicorum non tamē
taliter ꝙ felices faciāt miſeros: vel miſe
ros faciant felices: de quo magis habet
videri in .4to. ſentē. ¶ Ex predictis pa
tet ꝙ felicitas naturaliter acquiſita de q̄
loquitur ariſtoti. poteſt haberi in hac vi
ta non obſtantibus huius vite infortuni
js: non tamen poteſt hic adipiſci vera et
perfecta felicitas omnē pēalitatē exclu
dens que nec etiam poteſt ratione natu-
rali inueſtigari ſed ad eius noticiam ha-
bendam ſupernaturalis illuſtratio neceſ
ſaria eſt. Fuit tamen vera felicitas aliq̄-
bus gentilibus celitus inſpirata ſicut be
ato iob: ſic etiā plato habuit noticiam de
verbo dei in eterna generatōne humaᵐ
intellectum tranſcendente ſm Auguſt.
in octauo libro confeſ. Aliqui etiā genti
les temporalem eius incarnationem ſan
cti ſpiritus inſtinctu cognouerūt. Unde
tēpore Conſtantini fuit repertum cuiuſ-
dam gentilis ſepulchrum laminam ha-
bens auream in qua erat ſcriptū chriſt⁹
naſcetur ex virgine et credo in euz. Sic
ſibilla erithrea prenunciauit chriſtum fi
lium dei mundum ſaluaturum fideleſqꝫ
et incredulos in carne reſumpta indica-
turum ſm auguſtinum. xviij. de ciui. di
ca. xxiij. Fuit autē Sibilla circa tempuſ
regis ezechie regnante romolo qui ciui
tatem romanam edificauit. Hoc etiā mo
do potuit ortum habere pħorum opinio
de anime rationalis inmortalitate ꝙ rati
one naturali non poteſt demonſtrari: li-
cet probabiliter poſſit perſuaderi. Non
enī omnia dicta a pħis probantur ratōe
naturali ſed perſuaſione vel vulgari opi
nione precedentium ſm Scotum 43. di
ſtinctōne quarti ſententiarū. q. ij.

Capitulum ſextum.

Determinatis autem.

¶ Hic ariſtotiles agit de felicita
tis dignitate et eius dependen-
tia a virtute inquirens vtrum ſit bonum
laudabile vel honorabile. ¶ Ad cuius
euidentiam Sciendum ꝙ Laus ꝯſiſtit
in ſolis ſignis verborum: Honor autem
in quibuſcunqꝫ ſignis exterioribus: ⁊ ſic
laus in honore includitur. ¶ Item notā
dum ꝙ laus et honor aliquando ſumun
tur large pro teſtificatōne cuiuſcunqꝫ ex
cellentie vl' exhibitione reuerentie: ⁊ ſic
ſepe vnum ſumitur pro reliquo: ⁊ ſic lau-
dantur ⁊ honorantur non tantum bona
propter aliud ſed etiam bona propter ſe
Unde de deo qui eſt ſummum bonū di-
cit Pſalmiſta Magnus dominus ⁊ lau
dabilis nimis. Alio modo ſumunt̄ ſtri-
cte ⁊ ſic laus eſt teſtificatio excellentie ī
ordine ad aliud: et fit ſolum in verbis vt
dictum eſt. ¶ Honor autem eſt exhibitō
reuerentie in teſtimoniū excellentie ab
ſolute: et poteſt fieri in verbis ⁊ factis vt
inclinationibus munerum oblationibuſ
ymaginum inſtitutionib⁹ ⁊ alijs ſignis.
Accipiendo igitur laudem proprie dicit
Ariſtotiles ꝙ felicitas non eſt bonū lau
dabile quod eſt bonum propter aliud:
Laus eſt enim virtutis in ordīe ad ope
rationem: quia per eam ſumus operato
res bonorum: et hoc tam in virtutibus
anime ꝙ̄ in virtutibus corporum: vt ali-
quis laudatur ſcḋm virtutem corporis
quia eſt fortis ad pugnandū ⁊ agilis ad
currendum. Cum ergo felicitas ſit bonū
perfectum propter ſe non eſt bonum lau
dabile ſed honorabile ſeu beatificabile.
optimorum enī non eſt laus ſed aliquod
melius laude: ⁊ ſic deos dicimus beatoſ

et optimos viros in quibus eſt quedam
participatio diuinitatis aliquid melius
laude attribuẽtes eis. ¶ Probat etiam
ꝙ felicitas ſit bonum honorabile: q2 eſt
principiũ cuius gratia cetera omnia ope
rantur: ⁊ ſic eſt quaſi quoddam diuinū.
Nam deus eſt principium et cauſa omnis
boni. Honor autẽ debitus deo et ſanctis
diſtinguitur a theologis in latriam. yperdu-
duliā: et duliā. Latria eſt honor ſoli deo
debitus actu exteriori vel interiori in ꝓ
teſtatione ſui dñij. yperdulia eſt excellẽ
tiua reuerẽtia exhibita creature: et debe
tur humanitati chriſti ⁊ puriſſime matri
eius. Dulia vero alijs ſanctis: de quo ī
tertio ſententiaꝝ. ¶ Deinde agit. p. de
felicitatis dependentia ad virtutẽ oſten
dens ꝙ inquirens de felicitate debet ꝑ-
ſcrutari de virtute cum in diffōne felicita
tis ponatur virtus. Eſt enī operatio ho-
minis ſm virtutem. vnde ciuilis ſciẽtia
cuius finis ē humana felicitas circa vir-
tutis ſtudium videtur maxime inſudare
Intendit enī ciues bonos facere ⁊ legi-
bus obedientes: ſed conſideratio politi-
ce ad preſentem ſcientiam pertinet: quia
in hac ſcientia tradūtur principia politi
ce. Ex quo patet ꝙ conſideratio de v̓tu-
te pertinet ad pñtem ſciẽtiam. ¶ Nunc
vero felicitas eſt operatio anime inqui-
rendū eſt de virtute anime et nō de v̓tu
te corporis: ⁊ ſic inquirendū ē de ipſa aīa
quod probat ariſto. a ſimili: q2 ſicut me-
dicus oculoꝝ ⁊ alioꝝ membroꝝ corpo
ris habet agnoſcere de corpe: ſic iſta ſciẽ
tia tanꝙ medicina anime habet conſide
rare de anima. Si vero in hac ſciẽtia cō
ſideratur de anima ꝓpter virtutes eſt tā
tum de ipſa conſiderandū inquantū ſuf-
ficit ad beatitudinem ⁊ ad virtutes. Am
plior autem cōſideratio eius ſpectat ma
gis ad naturalem phm. ¶ Dicit ergo a-
riſtoti. ꝙ quedā ps ſeu partialis perfec-
tio anime eſt rationalis ⁊ quedam irrati
onalis. Irrationalis autẽ eſt duplex: q̄-
dam enī nullo modo participat rationē
ſicut plantatiua vel vegetatiua que īue-
nitur in plantis et in embrionibus: ⁊ in

omnibus que nutriuntur. Cum aūt hec
ſit cōmunis hominibus et brutis ⁊ plan
tis ideo non eſt humana. ¶ Ad euiden-
tiam predictoꝝ ſm alex. de hal. in pma
pte. ij. ſentẽ. ꝙ embrio nō habet animā
ſe informantẽ: q2 tūc in homīe eſſent plu
res anime: cuius oppoſitum tenet augu-
ſtinus in li. de eccľaſticis dogmatibus.
Sed dicitur hic anīa vegetatiua eſſe in
embrione: q2 habet animam operantem
aliquo modo in ipſo. i. operationē anīe.
In deciſione enī ſeminis a generante de
linquitur v̓tus in ſemine que inualeſcit
et vigoratur a virtute corporis animati
ipſam continentis per quam fiunt in eo
operationes vegetatiue vt alimento vti
⁊ augmentari. Unde ſemen deciſum in
matrice vertitur in ſanguinem ⁊ ſāguis
in embrionem. Embrio autẽ habet figu
ram quandam maſſe carnis que eſt in ꝓ
pinqua diſpoſitione ad figuras membro
rum.

Sed contra predicta arguit

ſic: Embrio viuit ergo habet animam ſe
informantem. Conſequentia eſt nota q2
animatum et viuens ad ſeinuicem paria
ſunt: vt habetur in libro de motu cordis
Probatur antecedens per ariſtotilem
xvj. de animalibus dicentem ꝙ om̄e cō-
ceptum viuit ſicut viuunt arbores: ⁊ vo
cat conceptum ſemen relictum in matri-
ce a generante. ¶ Item in libro de motu
cordis dicitur ꝙ ex eſt viuens ⁊ adole-
ſcens. ¶ Rñ° ad primum ꝙ viuere nō ſu-
mitur ibi proprie prout viuere dicitur il
lud quod habet animam formā ſui ⁊ ꝑ-
fectionem. Si vero embrio ſic viueret:
tunc eſſet corpus animatum: et per cōſe-
quens eſſet planta vel animal quod eſt
falſum. Sed poteſt dici viuere extenſo
nomine vite ex influentia quam recipit a
corpore continente viuificato ab anima
ſe informante. Eo mō poſſunt poma di-
ci viuere ex influentia quam recipiunt a
planta cui contigua ſunt que viuificatur
ab anima vegetatiua. ¶ Ad ſecundum
dicitur ꝙ embrio aliquando nomine ex-

tenſo dicitur fetus formatus ⁊ organiſa
tus et hoc modo eq́ꝫ eſt viuens embꝛio ⁊
adoleſcens.

Declarat vlterius ariſtotiles
q̄uo ip̄a anima vegetatiua cuius poten-
tia ſunt nutritiua augmētatiua ⁊ genera
tiua non eſt humana: ⁊ hoc ſic: ſcḋm opera
tionem illius qḋ dr̄ humanū homo dici
tur bonus vel malus felix vel miſer: ſed
ſcḋm operationem nutritiue hō non dici-
tur talis quia tunc homo eſſꝫ maxime ī
ſompno talis in quo potētia nutritiua ex
ercet maxīe ōpationē. In ſōpno aūt hō
non dicit̄ felix. Unde cōmuniter dicitur
ꝙ felices nō differūt a miſeris ſcḋm dimi-
dium vite ſue ſiue ſcḋm ſomnū. In ſomno
namqꝫ quieſcit a ſua operatōne illa pars
anime ſcḋm quam homo dicitur bonus vł
malus. Cōtingit tamē ꝑ accidens ꝙ bo
nus ⁊ malus in ſompno drn̄t ꝑpter dif-
ferentiam que fuit in vigilando inquātū
vices quidē motuum planetā perueniunt
ad dormientes. Ita enī que homo cogi-
tat vigilando ſepe occurrūt fantaſie dor-
mientis. et ideo dicit ariſto. ꝙ meliora
ſūt fantaſmata ſtudioſoꝝ ſeu virtuoſorū
ꝙ quorūlibꝫ alioꝝ. ¶ Ad euidentiā pre
dictorū notādū ꝙ ꝓ ſtatu iſto eſt conne-
xio intellectus cū virtute fantaſtica ita ꝙ
intellectus nō pōt ſuam operationē ex-
ercere niſi fantaſia concurrat fantaſiādo
ſeu imaginando. Hinc eſt ꝙ leſo vel im
pedito organo fantaſie vt patet in frene-
ticis intellectus impeditur a ſua opera-
tione. Quia igit̄ in ſomnis virtutes ſen
ſitiue interiores ſūt impedite propter fu
moſitatem ciborum aſcendentiū ad cere
brū virtute caloris ipos in ſtomacho de-
coquētis: Ideo intellectus tūc non pōt
recte decernere quare nec meret̄ nec de-
meretur homo ex his que accidūt ī ſom-
nis: ſed conſenſus volūtatis precedēs vł
ſubſeq̄ns ſompnum imputatur ad meri-
tum vel demeritū. Sepe tamē ea que ac
cidūt in ſompnis ſūt ſequele eorum que
in vigilia preceſſerūt. quia igit̄ hec pars
anime eſt expars humane virtutis quo-
modo ſit propris homīs eſt ad preſēs re
linquenda. ¶ Notandū ꝙ in ſompno ne
dum ligant̄ ſenſus interiores ſed etiā ex
teriores. cuius cauſa eſt: qꝛ vapores per
calorem cordis ad cerebrum eleuati ꝓp
ter frigiditatem cerebri ingroſſātur ⁊ de
ſcendūt in quo deſcēſu obſtruūt vias et
meatus venaꝝ per quas ſpiritus ſenſiti
ui a ſenſu cōmuni tanꝙ a fonte deriuan
tur ad ſenſus exteriores. In ſompno au
tē contingūt ſompnia non tantū confor-
mia diſpōni anime ſicut ſtudioſus ſomp
niat ſtudioſa ſed etiā complexioni corpo
ris vt flegmatici ſompniāt de aquis vel
fluuijs. Colerici de igne. Sanguinei de *coleric*
aere: vt ꝙ volāt vel aliquid ſimile agāt. *sanguin*
Melancolici vero de terra. Accidūt eti-
am quādoqꝫ ſompnia miſterio angelorū *melan*
ſeu illuſione demonū. Sompniam⁹ etiā
nō ſolū illa que ſperam⁹ vel operamur ī
vigilia precedenti: ſed etiam illa que lō
go tempore non occurrerunt noſtre cogi
tationi. cuius ratio eſt: quia ſpecies tali
um vel conſimiliū reſeruātur in fantaſia
⁊ ideo ſenſus cōmunis qui habet iudica
re de obiectis ſenſuū particulariū cuius
vſus ligatur in ſomno iudicat de fantaſ-
mate ſibi preſentato ꝙ ſit res cuius ē fā-
taſma. ¶ Dicit conſequenter ariſt. ꝙ eſt *apetit*
alia pars anime que licet ſit irrationalis
eſt tamē aliqualiter particeps rationis.
hec autē pars anime eſt appetitus ſenſi-
tiuus: ⁊ ꝙ hec pars irrationalis ſit in ho
mine declarat ariſtotiles ex conueniētia
⁊ differentia continētis et incontinētis.
Conueniūt enim in hoc ꝙ vterqꝫ habet
rationem laudabilem. In vtroqꝫ etiam
eſt appetitus qui contrariatur ratōni ſci
licet appetitus ſenſitiuus. ¶ Differunt
autem quia incontinens vincitur huiuſ
modi appetitum ſequendo paſſione de-
ſiderij et concupiſcentie adueniente.
Non autem continens: quia appetitus
ſenſitiuus continentis obedit rationi. ⁊
ideo licet ſit de ſe irrationalis dicitur ta
men aliqualiter cōmunicans in ratōne.
Exemplum huius ponit ariſtotiles ī cor
poribus. ſicut enī videmus ꝙ particule

corpoꝝ diſſolute ex infirmitate vel ebrietate in hominibus eligentes ipſas mouere ad dexteram ſepe feruntur ad ſiniſtram Sicut nanqꝫ ebrij contra electionem voluntatis crucem faciunt de tibijs: Ita licet ratio incontinentis preeligat et abſtinendum Veruntamen paſſione appetitus ſenſitiui fertur in oppoſitum. ¶ Licet autem hec pars ſeu potentia anime obediat rationi continentis: eſt tamen magis ſubiecta in homine ſobrio et temperato propter maiorem aſuefactionem in operibus virtuoſis.

¶ Ex predictis infert phus ꝙ irrationale videtur eſſe duplex. Quoddam nullo modo in ratione participans vel communicans: puta planta: et ſic de alijs. Alterum autem in ratione participans: vt concupiſcibile: et vniuerſaliter omne appetibile ſiue ſit appetitus ſenſitiuus: ſiue appetitus intellectiuus que dicitur participare rationem ſcḋm quod eſt exaudibilis vel obedientiabilis ratiōi ſuadenti deprecanti et increpanti admoduꝫ patris et amicorum admonentium.

Dicit conſequenter ꝙ ſi velim⁹ illam particulam que aliqualiter participat rationē dicere rationalem tunc rationale erit ſimplex: Quoddam enim habens rationem principaliter ſiue ī ſeipſo quod dicitur rationale per eſſentiam. Aliud autem ſicut exaudibile et perſuaſibile a ratione quod dicitur rationale per participationem: et ſcḋm hanc differentiam ſumitur diſtinctio virtutis: quarum quedam ſunt intellectuales: vt ſapientia intellectus et prudentia. Alie autem morales: vt ſobrietas et liberalitas.

¶ Ex iſta littera mouentur quidam ad ponendum virtutes morales in appetitu ſenſitiuo eo ꝙ diuidit philoſophus virtutes morales ab intellectualibus ſecundum diuiſionem partis rationalis ꝑ eſſentiam et rationalis per participationem: que pars dicitur appetitus ſenſitiuus: Quia ſicut virtutes intellectuales ſunt in intellectu: ſic morales ſunt in illo appetitu que eſt obedientiabilis rationi. ¶ Item ad hoc adducitur commentator qui hunc paſſum exponens ſeu declarans dicit ꝙ ſunt in eo quod eſt medium inter partem plantatiuam ⁊ rationalem: et talis non eſt voluntas. ¶ Iteꝫ alia ratione: quia in eodem ſunt virtutes moderantes et paſſiones moderate: ſed paſſiones ſunt in appetitu ſenſitiuo: ergo et virtutes ipſarum moderantes.

¶ Hanc opinionem impugnat Doctor ſubtilis Scotus triceſima tertia diſtinctione tertij ſententiarum ponens virtutes morales in voluntate. Quod probatur ſic: Virtus eſt habitus electiuus: ſecundo huius. Electio autem eſt actus ꝑtis rationalis ſeu appetitus intellectiu⁹ ex ſexto hui⁹: ſed habitus eſt potentie illi⁹ cuius eſt ꝑ ſe illius oꝑatio: igit habitus moral ꝑ ſe eſt ipi⁹ volūtatꝭ. Cōfirmatur qꝛ cū habit⁹ moralis ꝑficiat habentē et ipſum reddat facilem ad rationeꝫ meritoriam debet poni in illa potentia que eſt pricipiū act⁹ meritorij cui⁹ ē volūtas

Ad argumentum. Ad primum dico ꝙ p. ñ diſtinguit virtutes morales ab intellectualibus ſm diſtinctionem intellectus et appetitus ſenſitiui: ſcm iuſticia ſcḋm ipſum in quinto libro ethicorum: nec ſit in intellectu nec in appetitu ſenſitiuo. ¶ Item inquirens rationes felicitatis ī precedentibus excludit partem ſenſitiuam: quia ī iſta non eſt operatio hominiſ ſcḋm ꝙ homo que eſt operatio ſcḋm virtutes morales.

Ulterius diuidit partem rationalem in intellectum ⁊ perſuaſibile a ratione cuius eſt voluntas. Diſtinguit ergo phus in ꝓpoſito virtutes morales ab intellectualib⁹ ſm diuiſionē intellectus ⁊ appetitus vlr ſumptis. hoc pꝫ ex littera ꝓcedenti vbi dicit ꝙ eſt qddaꝫ irrationale in ratione cōicans vt cōcupiſcibile ⁊ vniuerſaliter omne appetibile ꝙ aliqualiter ꝑticipat rōnē ſm qd eſt et exaudibile vel obedictiabile: Nō ſeq

tur. igit ex textu p̄bi q̄ virtutes morales ſint in appetitu ſenſitiuo. ¶ Notandū eſt aūt circa p̄dicta q̄ p̄hs aliqñ accipit p̄ſuaſibile p̄ ratione ſeu obedientiabile rōni ꝑ volūtate. Aliqñ ꝑ appetitu ſenſitiuo. voluntas tñ que eſt libera magis ꝓprie pōt dici p̄ſuaſibilis a rōne. Appetit⁹ vero ſenſitiu⁹ q2 nō eſt liber non eſt ꝓprie p̄ſuaſibilis ſ3 obediētialis: quia ſubdit imperio volūtatis que ē rōnalis p̄ eſſentiā: nō aūt appetit⁹ ſenſitiu⁹ ſed p̄ p̄ticipationē tm̄. Sicut aūt obedientiale rōni ſumit dupliciter ſic rōnale p̄ eētiā. Uno modo stricte ⁊ primo ⁊ ſic cōpetit ſolū intellectui q̄ intelligit ⁊ rōcinat. Alio mō nō p̄rio ſed large ⁊ ſic cōpetit volūtati que licet ſit rōnalis p̄ p̄ticipationē inquātū eſt p̄ſuaſibilis ⁊ dirigibilis ab itellectu dicit tñ eſſe rōnalis p̄ eſſentiā inquātū imperat intellectui. vnde poteſt intellectū cōuertere vt cōſerat de hac materia vel de illa. Dicit etiam rōnalis p̄ eſſentiā q2 nūq̄ inuenit ſine ratione. nō ſic de appetitu ſenſitiuo qui eſt etiā in brutis ratione carētib⁹ ⁊ iō ē tm̄ rationalis p̄ p̄ticipationē. ¶ Ex p̄dictis patet q̄ volūtas eſt qōdā medium inter ſenſum ⁊ intellectū qō aliquādo dicitur ratio aliquādo p̄ſuaſibile a ratione ⁊ ſic mediū nūc noīat ab vno extremo nūc ab alio. ¶ Ad auctoritatē cōmētatoris dico q̄ in appetitu ſenſitiuo pōt poni aliquis habit⁹ ad hoc vt delectat moueat ad obediendū rōni: ⁊ iſte habit⁹ licet nō ſit ꝓprie virt⁹ q2 nō eſt habit⁹ electiu⁹ nec inclinās ad electionē pōt tñ cōcedi aliquo mō eſſe virtus q2 īclinat ad ea q̄ ſunt cōſona rationi recte. In p̄te namq̄ corporis poteſt eſſe virtus ⁊ habitus ſicut in manu ſcriptoris ⁊ pictoris: p̄t3 ſic man⁹ inexercitata eſt inabilis ad cithariſandū exercitata aūt abilis que abilitas ponit eſſe quedā virtus q2 eſt quedā qualitas abilitās ad opus virtutis. hoc etiā poteſt cōcedi in irrōnali ſicut ī equo qui eſt abilitat⁹ ad quoſdā act⁹ ad quos eſt aſſuefact⁹. nō aūt inuenit talis abilitas in inaīatis q2 ex cōſuetudine nō facilius tendit ſurſum lapis. Hec aūt qualitas min⁹ p̄fecte habet rōnem virtutis q̄ illa que eſt in voluntate inclinans ad electionē vt dictū eſt. Et p̄ hoc pōt rñderi ad oēs auctoritates q̄ adducerent in hac materia. ¶ Ad tertiū dico q̄ nō ē neceſſe virt⁹ moderātes ⁊ paſſiōes moderatas eē in eodē: volūtas enī pōt moderare paſſiones appetit⁹ ſenſitiui multipliciter: vno mō referēdo illā delectactationē ad finē ꝓſonū rōni recte. Itē impando ꝓſecutionē vel fugā fit nāq̄ paſſionis moderatio fugiēdo qō natū eſſet inmediate delectari: pōt etiā delinquere voluntas ex impio aliquē habitū ī appetitu ſenſitiuo inclinantē appetitū ad ea que ſunt cōſona rōni recte vt dictum eſt in p̄cedentibus.

Explicit liber primus ethicorum.

Incipit liber ſecundus ethicorum.

Ca. I

Duplici aūt virtute ⁊c. ¶ Poſtq̄ ariſ. determinauit de fine virtutis ſc3 de felicitate in primo libro: hic ꝓſequenter determinat d̄ his que ſunt ad finē ſc3 de virtutib⁹ Et primo determinat de virtutib⁹ in generali: deinde in ſpeciali. Quo ad primū determinat de virtutis generatione et corruptione et multiplici ei⁹ cōditione in hoc ſcd̄o libro. ¶ Circa qō dicit q̄ cū ſit duplex virtus ſc3 intellectualis ⁊ moralis. Intellectualis virt⁹ vt plurimum generat ⁊ auget ex doctrina ⁊ ideo indiget ex perimēto ⁊ tp̄e. Moralis aūt virtus fit ex cōſuetudine. vnde dicit moralis a more. i. ab actib⁹ cōſuetudinarijs licet etiā ex actib⁹ cōſuetudinarijs generēt vitia ſicut virtutes mos tñ ꝓprie ſumit in bonū ꝑ actib⁹ virtuoſis. vn̄ etiam

ipſe virtutes acquiſite ex huiuſmodi acti-
bus aliquando dicunt̃ mores. Mos eti
am aliquando ſumitur pro iure conſue-
tudinario quod obtinet vim ex actibus
conſuetudinarijs multitudinis hominū
¶ Notandum inſup̱ ꝙ experientia vno
modo ſumitur ꝓprie pro frequenti ac-
ceptione in multis ſingularibus ⁊ talis
experientia generatur ex multis memo-
rijs: vt cum homo recordat̃ ꝙ hec medi
cina contulit ſorti ⁊ platoni tali infirmi-
tate laborātibus ⁊ multis alijs inde ge-
neratur experimentum. Alio modo ex-
perimentum ſumitur large pro aliqua
ſenſibili apprehēſione. Experientia pri-
mo modo ſumpta in aliquibus actibus
et ſcientijs reperitur vt in phiſica ⁊ me-
dicina non tamē requiritur in omnibus
Unde in mathematicis non requirit̃ ta
lis experientia: ſed experientia ſcḋo mo
do ſumpta: ſine ipſa enī non poſſunt ter
mini cōcipi cum omnis noſtra cognitio
ortū habeat a ſenſu. Iuuat etiā vt citi⁹
aſſentiatur cōplexioni principiorum vel
cōcluſionum. Sic ⁊ ſepe doctores ꝓpo
nunt diſcipulis quedā ſenſibilia ſigna p̱
que exprimitur applicatio principiorū
ad cōcluſiōes. ⁊ ſic ex experimētis gene
rāt̃ ars vt diffuſe declaratum fuit primo
metaphiſice. ¶ Notandū vlteri⁹ ꝙ mos
⁊ experientia in hoc cōueniunt in vtro-
biꝗ eſt actuū frequentatio: ⁊ ſic aliquā-
do vnū ſumit̃ ꝓ reliquo Differūt tamē
q: mos eſt reſpectu operationū ꝓpriaꝝ
ex quibus virtutes generant̃ in opante
Experientia vero nō ſolum eſt in opera
tionibus ꝓprijs ſed etiam in alijs vt in
operibus nature: ex quorum cōſiderati-
one generant̃ ſcientie. ¶ Item notandū
circa eandē operationē poteſt cōcurrere
experimentū quo generat̃ ſcientia cum
vſu ⁊ cōſuetudine qua generat̃ virtus.
verbi gratia cum aliquis citbariſat au-
dit ⁊ pcipit ꝙ taliter mouēdo manū fa-
cit bonā coſonantiā aliter vero diſſonā-
tiam: ⁊ ex iſta auditiōe multotiēs facta
⁊ in memoria redacta fit experientia per
quā vltimo generatur ſcientia: ⁊ ſic ope
ratio citbariſandi in tali experimēto nō
eſt niſi obiectum. Ex tali autē operatio-
ne generat̃ per ſe aliqua abilitas in vir-
tute motiua p̱ quā manus eſt obediens
voluntati que large poteſt dici virt⁹ vt
dictū eſt caplo p̄cedenti: ⁊ ſic p₃ ꝙ cir
ca eandem operationem poteſt genera-
ri vnus habit⁹ in pte intellectiua ſm ꝙ
illa operatio eſt cognita: In virtute aūt
motiua ſm qḋ eſt exercitata ⁊ ſic poteſt
dici de virtute morali genita in volun-
tate ex frequēti electione: patet itaꝗ ex
p̄miſſis quō experimētum valet ad ge-
nerationem virtutis itellectualis: mos
vero ſeu cōſuetudo ad generationē mo-
ralis. ¶ Ex p̄dictis infert ariſto. ꝙ nul-
la moralis virt⁹ ineſt nobis a natura qḋ
patet duplici ratione. Primo ſic nihil
poteſt aſueſci ad oppoſitum ei⁹ qḋ ſibi ī
eſt a natura. vnde cū lapis naturaliter
ferat̃ deorſū quantūcūꝗ ſurſum ꝓicia
tur nullo modo aſſueſcit ſurſum moueri
ſed homo poteſt aſueſci ad oppoſitū vir
tutis puta ad vitiū: ergo virtus homini
nō ineſt a natura. ¶ Item arguit̃ ſic om
niū illoꝝ que inſunt nobis a natura pri
us ineſt nobis potentia ꝙ operatio: hoc
patet in ſenſibus. Nō enī ex hoc ꝙ mul
totiēs vidimus ⁊ audiuimus accepim⁹
ſenſum viſus ⁊ auditus: ſed ecōuerſo ex
hoc ꝙ habemus hos ſenſus vtimur eis
ſepius. Sed operando opera virtuoſa
accepim⁹ virtutes vt operando tēpata ⁊
fortia fiunt homines temperati ⁊ fortes
vnde ad hoc fert̃ intentio boni legiſlato
ris vt aſuefaciendo ciues ad opera vir-
tutum faciat eos bonos. Aliter autē fa-
cientes peccant in legiſlatione: ergo hu
iuſmodi virtutes non ſunt nobis a natu
ra nec tamen inſunt contra naturam. q:
licet anima a principio ſue creationis ſit
nuda virtutibus habet tamen aptitudi
nem naturalem ad virtutes ⁊ pficiunt̃
in nobis per conſuetudinem ex operib⁹
virtuoſis cauſatis ab anima tanꝗ a cau
ſa proxima. A deo vero vt a principali
cauſa. ¶ Circa quod notandum ꝙ licet
virtutes morales nō inſint nobis a na-

turā vt dictum est. Dicuntur tamen inesse homini ſm naturam qꝛ natura vniuſcuiuſqꝫ rei potiſſime ē forma ſꝫ quā ſpeciem ſortitur. Homo autem in ſpecie cōſtituit̄ per animā rationalem: ⁊ ideo illud qđ eſt ſm rationem ē ſm naturā hominis inquātum homo: ⁊ ſic virtutes dicuntur ineſſe homini ſm naturā inquātum in voluntate eſt quidam naturalis appetitus boni quod eſt ſm rationem. Econtra vero vitium eſt contra ordinē rationis ideo eſt ꝯtra naturam hominis inquantū homo ſm Auguſtinū de libero arbitrio. vnde in ratione hominis inſunt quedā principia naturaliter cognita tam ſcibilium ꝙ agendorum que ſūt quedā ſeminalia intellectualium virtutum ⁊ moralium. Sic nāqꝫ ponitur ſinderiſis eſſe quidam habitus principiorꝫ in intellectu quibus intellectus ex ratione terminorꝫ virtute ſui luminis naturalis acquieſcit per quā volūtas ſtimulat̄ ad bonū ⁊ remurmurat malo vt habet videri ſcđo ſententiarum. ❡ Deinde dicit ariſto. ꝙ ſicut virtutes ex bonis operibꝰ generant̄ ſic ex malis corrumpunt̄ ſicut ex bene citharizare fiunt bone citharizte ⁊ ex male citharizare fiunt mali: quare oportet ſtudium adhibere quales operationes faciat homo: quia ſm drūiam operationū conſequunt̄ habitus differētes ꝓpter quod nō parum differt ꝙ aliquis ſtatim a iuuētute aſueſcat bene vl̄ male operari quia ex aſuefactione bonorum operū efficitur virtuoſus: ⁊ ſic iuuenes exercitati in operibus bonis delectabilit̄ operantur in ſenectute. Aſſueti āt male agere vix ⁊ cū magͣ difficultate a vicijs abſtinent. ❡ Ad euidentiam predictorum notandum ꝙ vnum contrarium corrumpuntur per ſuum contrarium. Unde duplex eſt contrarietas quedam formalis ſicut ſe habent calor ⁊ frigus habitus vitioſus ⁊ habitus virtuoſus. Alia eſt contrarietas virtualis ſicut ſol virtualiter contrariatur oppoſito ſui effectus ſcꝫ frigiditati que opponitur calori cauſato a ſole. Sic operatio vitioſa virtualiter opponitur virtuti ꝙ formalit̄ opponitur habitui vitioſo qui eſt effectus operationis vitioſe. Quia igit̄ ex actibus vicioſis cauſantur habitus vitioſi hinc eſt ꝙ per ipſas corrumpuntur virtutes non tamen per vnum actum peccati corrumpitur habitus virtutis acquiſite ſicut nec per vnum actuꝫ generatur habitus vicioſus. Secus eſt de habitu caritatis a deo infuſe qui corrumpitur demeritorie per vnum actum peccati mortalis. Cum homo non ſimul poſſit eſſe dei amicus ⁊ inimicus. Efficitur namqꝫ homo dei amicus per gratiam et caritatem que ſunt idem realiter. Idem enim abſolutum dicitur gratia inquātum facit hominem gratum et acceptum. Sed dicitur caritas inquantum facit deum carum et dilectum homini ſm Scotum. xxvij. diſt. ſcđi ſententiarum. ❡ Eſt autem duplex gratia quedam gratum faciēs que eſt idem cū caritate ⁊ ſolis bonis cōuenit vt dictum eſt. Alia dicitur gratia gratis data que datur bonis ⁊ malis vt ſermo ſapientie vel gratia ſanitatum ⁊ ſic de alijs. Licet autem oīs gratia detur a deo gratis tū illa que nō facit hominē gratū deo retinet nomē cōe. Alia vero que addit aliquid ad ipam cum faciat hominē dignū vita eterna habꝫ nomē ſpeciale: ⁊ ſic dicitur gratia gratū faciens licet etiā bona naturalia ⁊ ſupnaturalia poſſint dici gratie cū a deo ſine meritis cōferant̄ dona tū ſupnaturalia ſibi nomē gratie ſpecialius vendicāt. ❡ Cōſequenter dicit ariſ. ꝙ ad hanc ſcientiam ptinet cōſiderare quales ſunt operationes ex quibus virtutes morales cauſāt̄: qđ ꝓbat̄ ſic qꝛ in omni ſciā practica neceſſe ē ꝯgnoſcere quales ſunt opatiōes p̄ q̄s pōt deueniri ad finē illiꝰ ſcie: ſꝫ hec ſciā ē practica cū ciꝰ finis ñ ſit ſcire ſꝫ opari: ſcrutamur nāqꝫ quid ſit virtꝰ nō vt ſciamꝰ ſꝫ vt boni efficiamur. Et ergo hic eſt inquirendū de operationibꝰ ex quibus virtutes ꝓducuntur: hoc autem eſt inquirendū non certitudinalit̄ vt dictum eſt in pre-

cedentibus ſed veriſimiliter ſeu exem- plariter: ſermones eñ ſunt expetēdi ſeu inquirendi ſm materiam ſubiectam.

¶ Dicit enim ariſtotiles ꝙ virtutes aut mediate generātur, ſeu augmētāt ſꝫ cor rumpunt ex ſuphabundātia ⁊ defectu. vnde opationes generatiue virtutis ſūt medie inter ſuperhabundātiam ⁊ defe ctū. Mõ declarat exemplariter ꝑ ea que accidunt circa corpus. Nā virtutes cor poris ſunt nobis manifeſtiores virtuti- bus anime. videmus enim ꝙ fortitudo corporis corrūpit ex ſuphabundantib⁹ gignaſijs ſeu exercitijs ⁊ ex eoꝝ defectu ꝑ nimiū eñ laborē debilitat virtus cor- poris et ex defectu exercicij membra ef- ficiunt inabilia ad laborandū. Similit etiam ſanitas corporis corrūpit ex habū dantia cibi ⁊ etiam ex eius defectu. Sꝫ ſi aliqs ſm debitā menſuram vtatur ci- bis et debitis exercitijs fiet in eo fortitu do corporalis ⁊ ſanitas augebit ⁊ cōſer uabit. Sic eſt in virtutib⁹ anime et in fortitudine ⁊ tꝑantia ⁊ in alijs virtuti- bus. Vile eñ qui omnia timet ⁊ fugit et nihil ſuſtinet terribilium efficietur timi dus ⁊ ſimiliter qui nihil timet ſꝫ ad om nia vadit intrepidus efficietur audax ⁊ ſic fortitudo eorum dicit a ſuphabundā tia et defectu et a mediate ſaluat et ſic de alijs virtutibus. ¶ Dicit etiam ꝙ ex virtutibus ſit genitis producūt ſimiles actiones ſicut enim ex aſſuetudine ſuſti nēdi terribilia efficimur fortes ſicut quā do facti ſumus fortes maxime poſſum⁹ talia ſuſtinere Similiter recedēdo a vo luptate efficimur tēperati ⁊ quando fa- cti ſumus tēpati ꝺ facili a voluptate ab ſtinemus. Utrum autem virtutes vel vi tia ſint ī nobis generate cognoſcere poſ ſumus per delectationem ex operatio- nibus conſequentem. Unde cum aliqs gaudet in hoc ꝙ recedit a voluptatibus corporibus ſignum eſt ꝙ in eo virtus ē temꝑantie: ſi in hoc triſtatur ſignum eſt ꝙ non eſt temꝑatus.

¶ Deinde probat ariſto. virtutem eſſe circa delectationem et triſtitias quia vi demus ꝙ propter concupiſcentiam et delectationem operamur mala: propter triſticiam aūt quā timemus in laborib⁹ boneſtis ⁊ virtuoſis recedimus ab ipſis ⁊ ideo oportet volentem fieri virtuoſuꝫ ſtatim a iuuentute aliqualiter manudu ci vt gaudeat ⁊ triſtetur ꝺ quibus opor tet: hec eñ eſt recta diſciplina iuuenum vt eis pro bonis operibus delectatio tri buatur ⁊ pro malis inferatur triſticia. Item omnis virt⁹ moralis eſt circa act⁹ vel paſſiones: ſed delectatio et triſticia ad omnes alias paſſiones cōſequit: er- go virtus moralis eſt circa delectatiōēs ⁊ triſticias. huiuſmodi eñ paſſiones ꝑ ⱴtutes habēt moderari vnde ſtoyci vir tutes dicūt eſſe quaſdā īpaſſibilitates ⁊ quietes quod nō eſt ſimpliciter verum vt verba videntur ſonare cum paſſiōēs aliquādo cadāt in hominib⁹ virtuoſis. Homines eñ virtuoſi triſtant de infor- tunijs ſuis ⁊ amicorum ⁊ letantur in ꝓ ſperitatibus ipſoruꝫ. Sed virtutes pñt dici quedā impaſſibilitates quia virtuo ſi in huiuſmodi paſſionib⁹ non ſuccūbūt ſed ab ipſis faciliter tollerantur: nec eñ nimium gaudent in proſperis nec in ad uerſis exceſſiue triſtāt. Uirtutes itaqꝫ non excludunt omnes paſſiones: ſed ſo- lum inordinatas que ſunt vt non opor- tet ⁊ quādo non oportet ⁊ ſic de alijs cir cumſtantijs. ¶ Circa predicta notandū ꝙ pronitas ſeu inclinatio ſeu concupi- ſcentia naturalis quā habemus ad pec- candum multa ſortitur nomina ſm the- ologos. Dicitur enim lex carnis vel mē broꝝ quia ipſis mēbris infligitur me rito peccati. Dicitur etiam tirannus qꝛ violenter dominatur in membris aliqui bus. Dicitur etiam fomes quia fouet et nutrit peccatū in anima mediāte carne. Item dicitur ſtimulus carnis quia car- nem ſtimulat ad peccatum. Dicitur eti- am libido a libēdo: omne eniꝫ quod ma le libet libido poteſt dici licet nāqꝫ libi- do ſpecialiter ſumatur pro peccato car- nis generaliter tamen ſumit pro omni appetitu deordinato. ¶ Itē arguit ariſ.

ꝙ ars ⁊ virtus ſunt circa difficile. ſed re
ſiſtere delectationibus eſt difficile: ſunt
eñi nobis cōtēporanee ſiue a pricipio vi
te vt patet in pucro q̄ ꝙcito lac degu-
ſtat delectat̄. vnde vt ait eraclit⁹ diffici-
lius ē pugnare ꝯtra voluptates ꝙ con-
tra irā ideo indigem⁹ virtutib⁹ que re-
leuant nos circa delectationes: ptz itaꝗ
eſſe virtutē circa delectationes ⁊ triſtiti
as. ¶ Mouet vlterius ariſ. vnū dubium
circa ṗdicta q2 dictū eſt ꝙ ex operari iu-
ſta fit aliquis iuſtus et ex opari tpata fit
aliquis tēperatus: ideo poteſt dubitari
quomodo aliq̄s poteſt opari iuſta vel tē
perata anteꝙ ſit iuſtus vel tēperatus q̄
eñi operat̄ tpata videt̄ eſſe temperatus
qḋ ſic ꝓbat nullus operat̄ gramaticalia
niſi ſit gramaticus: ḡ a ſimili null⁹ ope-
rat̄ temperata niſi ſit tēperat⁹. ¶ Dicen
dū ꝙ ad hoc rñdet ariſ. primo negādo il
lud: aliq̄s nō ⁊c. aliquis eñi bñ pōt ope
rari opa artis antequā habeat artem: vt
quis poteſt dicere aliꝗ orationē cōgru
am antequā habeat artem grāmatice: ⁊
hoc vel a caſu vel ad exemplar alioꝝ lo-
quētiū: Sic aliquis pōt opari tpata an
tequaꝫ habeat habitum temꝑantie: et
ſic de alijs virtutibus. ¶ Deinde dicit
ariſ. ꝙ nō eſt ſimile de artib⁹ ⁊ virtuti-
bus q2 opera que fiunt ſm artē habēt i
ſe bonitatē ⁊ nō requirūt bonitatē in fa-
ciente. Nō ſic de operibus virtutū in q̄
bus tria ſunt attendēda. Primo ꝙ ope
rās ſit ſciens ita ꝙ nō operet̄ ex ignorā
tia. Scḋo ꝙ operet̄ ex electione ꝓpter
bonitatē opis virtuoſi nō ꝓpter lucrum
timorem aut pbanā gloriam. Tertio ꝙ
operet̄ cōſtāter ⁊ īmobiliter ita ꝙ ſit pa
ratus operari cū fuerit oportunum. Hec
aūt nō requirunt̄ ad opa artis ita eñi po
teſt fieri bona domus intentione mala ſi
cut bona: vnde ad opus artiſ ſufficit pri-
mū ſcꝫ ꝙ operās ſit ſciēs qḋ tamē parū
ꝓdeſt ad opus virtutis. quod ē intelli-
gendum in operatione alioꝝ modoꝝ ⁊
de ſcire in vniuerſali cuiuſmodi eſt in
habentibus habitum ſcientie moralis.
Scire tamē in ꝑticulari multū cōfert ſi-
cut eſt in habentibus habitū prudentie
generatū in intellectu ex frequenter di-
ctaminibus ſicut ī volūtate generat̄ vir-
tus moralis ex frequētibus electionib⁹
Eſt autē dictare determinate apprēhēde-
re quid eligēdū. Ille ergo qui nō habet
habitum iuſticie vel tpantie poteſt ope
rari iuſta vel tēperata dum tamē opera-
tiones ei⁹ ſint tales quales ſunt ille q̄s
operat̄ iuſtus vel temperatus ſm tripli
cem modum ṗdictum. ¶ Conſequēter
increpat phs illos qui exiſtimant ſe effi
ci virtuoſos ſolū ḋ ꝟtutib⁹ ratiocinādo
tales eñi ſunt ſimiles laborantib⁹ ſeu in
firmis ṗcepta medicorū audientib⁹ ⁊ ni
hil de ipis facientib⁹. vnde ſicut iſti nō
poſſunt bene diſponi corporalit̄ ſic nec
alij ſpiritualiter. ¶ Ex ṗdictis patet ꝙ
habitus virtutū moraliū generant̄ ex fre
quentibus operationib⁹ ſic ⁊ habit⁹ vir
tutū intellectualiū generant̄ ex frequen
tib⁹ cōſiderationib⁹. Licet aūt habitus
alicui⁹ cōclusionis poſſet generari in in
tellectu poſſibili ex vnica cōſideratione
vt in mathematicis in quibus nō requi
rit̄ experientia ꝓlixi tēporis. rōne tamē
virtū ſenſitiuarū interiorū que cōcurrūt
cū virtute intellectiua neceſſariū eſt eaſ-
dē conſiderationes pluries reiterari vt
aliud firmiter memorie īprimat̄. ſm nā
ꝗ ſco. di. iij. primi ſentētiaꝝ ſpecies nō
ita conſeruant̄ in potētijs ſenſitiuis in-
terioꝛib⁹ ſicut in intellectu poſſibili a q̄
ſpecies intelligibiles nō vident̄ deleri
ſicut ſenſibilis. Nā ſpecies ſenſibilis ita
eſt in organo qḋ poteſt deleri per cōtra-
rium ſic patet ꝑ phm in libro de memo-
ria ⁊ reminiſcentia. vbi dicit ꝙ ſenes et
pueri iuuenes ſunt male remiſcitiui ꝓ-
pter habundantiā humorū. nō ſic delet̄
ſpecies intelligibilis. Hinc eſt ꝙ intelle
ctus dicit̄ locus ſpecierū tertio de aīa in
quātū habet huiuſmodi ſpecies ꝯſerua-
re: ſicut locus habet ſaluare locatū. vn-
de dicit idē. 45. di. quarti ſniaꝝ ꝙ ariſ.
non diceret bene aīaṁ male memoratiuā
q2 intellect⁹ eius bene vel male conſer-
uat ſpeciem alicui⁹ prius intellecti. ſed

quia ei⁹ memoria ſenſitiua que ꝯcurrit cū intellectiua ad recordationē intellectiuā ſicut fantaſma ad intellectionē eſt bene vel male retentiua ꝓpter diuerſitatem organi.

Ca.II

Eſt hoc autem ⁊c.

¶ Poſtq̄ ariſ. inueſtigauit de virtutis generatiōe ⁊ corruptione: hic cōſequēter inquirit de ei⁹ diffinitiōe. Et primo quid ſit gen⁹ virtutis. Circa qd̄ dicit ꝙ ī anima ſunt tria ſcʒ paſſiones: potētie: ⁊ habitus: quoꝝ alterum neceſſe eſt eſſe virtutē: quid aūt ſint paſſiones declarat exemplificādo in multis paſſionib⁹ cuiuſmodi ſunt cōcupiſcētia: ira: timor. audatia: īuidia: zelus: miſericordia: ⁊ ſic de alijs. Potētie vero ſunt ſm quas poſſumus pati paſſiones huiuſmodi puta potētia cōcupiſcibilis ſm quā poſſum⁹ cōcupiſcere. Potentia aūt iraſcibilis ſm quā poſſum⁹ iraſci. Habit⁹ vero dicunt illa ſm que nos habem⁹ ad paſſiōes bene vł male: ſicut ſm aliquē habitū habem⁹ nos ad iraſci male ſi hoc fiat ſm ſuperhabundantiā vel defectum: bene vero ſi hoc fiat medio modo ¶ Obmiſſis paſſionib⁹ naturalib⁹ q̄ ſcʒ nō apꝑhenſionē ꝑſupponūt ſenſus vel ītellect⁹ cuiuſmodi ſunt paſſiones vegitatiue ꝑtis q̄ fuit excluſa a ꝓpoſito in prīo libro. De paſſionibus animalibus que videlʒ ſequūtur apꝑhenſionem ſenſus vel intellect⁹ eſt ꝑſcrutandum.

¶ Circa quod notandū ꝙ paſſio in ꝓpoſito eſt mot⁹ nō ſpontane⁹ in appetitu ꝓueniēs ex apꝑhēſione boni vel mali. Dicunt aūt paſſiones aīe affectiones inquātū ſunt īclinatiōes quedā ad actū interiorē vel exteriorē: vnde affectio dicit quaſi ad factio. i. ad actū inclinatio. Dicunt etiā affectiones qꝛ ſunt in vi affectiua. Licet aūt reperiant paſſiones ⁊ in appetitu ſenſitiuo ⁊ intellectiuo maxime tamē ponunt in appetitu ſenſitiuo Nō ſolū ſequele opationē virtutis apꝑheuſiue dicunt paſſiones: ſed etiā actus eliciti ab ipo appetitu ſenſitiuo inquātū habent trāſmutationē corporalē annexā ꝙ maxime iuxta cor: ⁊ qꝛ hmōi appetitus nō ducit: ſed ducit. i. nō domiatur ſue opationi: ſed determinat ⁊ inclinat ab obiecto ad ſuā opationē: nō ſic in voluntate que eſt libera: ⁊ ideo nō neceſſitat ſimpliciter qꝛ poteſt nolle vel velle Neceſſitat tamē neceſſitate pn̄e quia ſi nolit qd̄ euenit triſtat ⁊ ſic patit. ¶ Notandū vlterius ſm cōem opinionem in vi cōcupiſcibili ponunt ſex paſſiōes et iraſcibili quiq̄ ad quas omnes alie poſſunt reduci. In cōcupiſcibili nāq̄ ponūtur amor ⁊ odium: deſideriū: fuga: gaudium: ⁊ triſticia. Obiectū eni cōcupiſcibilis ponit bonum delectabile ſeu cōueniens aut malum triſtabile ſeu diſcōueniens ſimpliciter ſumptis. Ab obiecto ergo cōuenienti apꝑhenſo cauſat in appetitu amor: ſeu quedā cōplacentia ipſius obiecti ad quā paſſionē ſequit deſideriū vel cōcupiſcentia obiecti nō habiti. In appetitu tamē ſenſitiuo magis ꝓpe dicit motus ille cōcupiſcētia ⁊ in appetitu intellectiuo dicit deſideriū: habito āt ipſo obiecto cōſequit paſſio delectatiōis vel gaudij que eſt quedā quies in ipſo obiecto. Delectatio tamē magis ꝓprie dicit in appetitu ſenſitiuo: gaudiū autē ī intellectiuo. ¶ Malū aūt diſcōueniens ſeu triſtabile apꝑhenſum cauſat paſſionem odij que eſt quedā diſplicentia vel abhominatio ipſius ad quā paſſionē ſequit fuga vel recuſatio ipſius. Ipſum āt malum habitū ſeu incurſum cauſat paſſionem doloris vel triſticie. Et licet dolor ⁊ triſticia ſepe ſumant ꝓ eodē: dolor tamen ꝓprie ponitur in appetitu ſenſitiuo: triſticia vero in intellectiuo. Eſt autem triſticia de his que nobis nolentibus accidūt. Conſequit gaudium ⁊ triſticia ſm ariſ. in hoc ſcd̄o non ſolū paſſiones cōcupiſcibilis ſed etiā iraſcibilis ipſaſq̄ termināt ⁊ finiunt vt gaudium ſequit audaciā poſt cōſecutionē victorie ⁊ irā poſt ꝓſecutionē vindicte. ¶ In vi

vero iraſcibili ponūt paſſiões ſcʒ ſpes
⁊ deſperatio: timor: audatia: ⁊ ira. Ob-
iectū nāq; iraſcibilis ponit̄ bonū vl' ma
lū nō ſimpl'r ſʒ arduū ſeu de difficili atti
gibile vel ſupabile. Ipm itaq; bonū ar-
duū apphēſum vt poſſibile adipiſci cau
ſat paſſionē ſpei q̄ dicit quēdā conatum
ſeu eleuationē animi ad ipm ꝯſequēdū:
⁊ ſic facit appetitum aſſurgere ad hmōi
bonū obtinēdū. Apphēſum vero vt im
poſſibile adipiſci cauſat paſſionē deſpa
tionis faciendo appetitū cadere ꝓpter
exceſſum ſue arduitatis ⁊ difficultatis.
Malū aūt arduū vt apphenſū poſſibile
ſuperari imprimit audaciā p quā appeti
tꝰ ſurgit ad hmōi malū repellendū: ipm
vero malū apphenſū vt īpoſſibile ſupe-
rari imprimit paſſionē timoris que ē que-
dā reſilitio a malo arduo. Ira aūt eſt ap
petitus vindicte. Sco. Dō 34. tertij ſen
tēciarū ſic diſtinguit vim iraſcibilē ⁊ cō-
cupiſcibilē. Concupiſcibilis eīn̄ reſpicit
illud qđ ē pmo appetibile vel fugibile
qđ ſcʒ natū ē ex ſe eē cōueniens vel di-
ſcōueniēs ita q̄ nullo alio poſito circa ip-
ſum ſola facta apphēſiōe natꝰ ē ſeq̄ actꝰ
delectandi vel triſtādi fugiēdi vel ꝓſe-
q̄ndi quātū ē ex pte eiꝰ. Talia nō reſpi
cit iraſcibilis pro obiectis. Eſt eīn̄ circa
appetibilia vel fugibilia q̄ſi ſecūdario ⁊
quaſi propter prima. Actus nam q; iraſ-
cibilis eſt iraſci.

¶ Iraſci autem ſm phm ſecundo retho
rice eſt appetere vindictā. Obiectū igit̄
eiꝰ eſt vindicabile vel offendens. Iſtud
offendēs nō dicit̄ qđ ſtatim eſt diſcōue-
niens cōcupiſcibili: ſed qđ impedit illđ
quod eſt primo cōueniens: puta ſi cibus
eſt primo cōueniens appetitui guſtatiuo
animalis: ⁊ ideo primo cōcupiſcit̄ ꝓhi-
bens cibū vel remouens offendit aīal
cōcupiſcens licet offendēs eſt obiectū
iraſcibilis circa qđ iraſcibilis habet qđ-
dā nolle non quidē ꝓprie refugientis ſi
cut cōcupiſcibilis nolens refugit ſʒ ma-
gis repellentis: ſi autē nō actu repellat
eſt dolor vel triſticia ipius iraſcibilis.
Non ſunt aūt idē dolor iraſcibilis ⁊ cō-
cupiſcibilis. Dolor eīn̄ concupiſcibilis
fit cum alia immutatione ex parte orga-
ni in parte ſenſitiua q̄ iraſcibilis. Con
cupiſcibilis quidē cū reſtrictiōe ſicut de
lectatio oppoſita ē cū dilatatiōe. Dolor
autē iraſcibilis cum calefactione qui eſt
accenſus ſanguinis circa cor. Et ex hoc
patet q̄ iraſcibile et concupiſcibile in p
te ſenſitiua habent diuerſa organa.

¶ Poſſunt etiam poni iraſcibilis ⁊ cō-
cupiſcibilis in rationali parte ſcʒ in vo
luntate non tamen eſt tanta diſtinctio il
lorum in voluntate ſicut in appetitu ſen
ſitiuo quia voluntas non eſt potētia or
ganica: ſed ſicut ratio diſtinguitur ī por
tionem ſuperiorem et inferiorem per cō
parationem ad diuerſa obiecta ⁊ tamē
ſimpliciter eſt eadem potentia: ſic eadē
potentia eſt operatiua circa primo ⁊ ſe-
cūdo delectabilia ⁊ triſtia. Dr igit̄ q̄ nō
ē ibi diſtinctio niſi ex parte obiectorū in
que tendit voluntati eſt aliud primo de
lectabile puta bonum vel quod eſt ei cō
ueniens ſm ſe vel quod eſt ei cōueniēs
ſm appetitū ſenſitiuum cui coniungit̄
in eodem ſuppoſito. Poteſt etiā volun
tas habere obiectum offendens et ſm
rationem rectam ⁊ contra rationem re-
ctam ei reſpicere illud actu repulſiuo ⁊
imperatiuo.

¶ Notandum inſuper circa premiſſa q̄
ad paſſiones prius poſitas reducuntur
omnes alie paſſiones appetitus ſenſiti
ui vel intellectiui puta inuidia: zelus:
miſericordia: que hic enumerant̄ a phi-
loſopho continentur ſub triſticia: cuius
ſex ſpecies aſſignantur ſcʒ achos: acci-
dia: nemeſ: inuidia: zelus: ⁊ miſericor
dia: Eſt autem achos ſeu anguſtia tri-
ſticia proueniens ex apprehenſione pro
prij infortunij. Et dicitur ab a quod eſt
ſine ⁊ chos quod eſt vox quaſi ſine voce.
Accidia vero eſt triſticia proueniens ex
apprehēſione proprij laboris: importat
nāq; tedium quoddam operandi. Ne-
meſ autem eſt triſticia de bonis illorū
qui ſunt indigni. Inuidia vero eſt tri-
ſticia de bonis alterius quod eſtimatur

vt malum proprium quantum eſt dimi-
nutiuum ꝓpe glorie vel excellētie. Si
aūt quis triſtetur de bono alterius inquā-
tum ex eo ſibi iminent pericl'm alicuius
nocumenti vt de exaltatōe inimici timēſ
ab eo ledi: talis triſtitia non eſt inuidia
ſed timoris effectus ſm Ariſtot. ſecūdo
rethorice. zelus licet poſſet ſumi plurib⁹
modis ſicut emulatio que vno mō ſumiſ
pro inflatōne vel indignatōne. Alio mō
p ardore amoris in bonum vel in malū.
Tertio modo p inuidia. Quarto mō p
imitatōe. Verſus. Emulor inflat: amat
inuidet et imitatur. Proprie tamē zelus
ſm phm ſecūdō retho. eſt triſtitia de bo-
no alterius: non ex eo q ipſe habet bonū
ſed q nobis deeſt bonū qd ipſe habet.
Minima aūt eſt triſticia de alteri⁹ nuſia
Similiter poſſent alie paſſiones reduci
ad predictas de quo alias videbitur.

¶ Probat vlterius. p. q virtutes ⁊ ma-
licie nō ſūt paſſiōes: q ſm virtutes dici-
mur boni ⁊ ſm malicias oppoſitas dici-
mur mali: ſed ſm paſſiones nō dicimur
nec boni nec mali: ergo paſſiones nec ſūt
virtutes nec malicie. Item ſm virtutes
laudamur: ſm malicias vero vitupera-
mur oppoſitas: ſed ſm paſſiōes nec lau-
damur nec vitupamur: ergo virtutes et
malicie non ſūt paſſiones. ¶ Pro q̄ no-
tandum q paſſiones abſolute ſumpte nō
ſūt laudabiles nec vituperabiles ſz ī or-
dine ad rationem. Non enī aliqs laudat
vel vitupatur ex hoc q abſolute timet
iraſcitur: ſz q ſm rōem iraſcitur laudaſ
ſi vero pter rōem vitupatur. Sic inuidia
inquantū eſt paſſio vl' pena non ē pecca-
tum ſm alex. in ſecūdo ſen. ſed rōne act⁹
culpabilis adiuncti q̄ ē velle bonū alte-
rius diminui vel auferri. vñ penes hūc
actū q̄ eſt volūtarius determiaſ eſſe pec-
catū. Eſt aūt peccatū mortale cū oppona-
tur charitati que ē vita anime quādo eſt
plenus conſenſus volūtatis: ⁊ hoc ī ad-
ultis: non aūt in pueris q̄ nō habent vſū
rationis. In adultis eſt etiā tm̄ veniale
peccatum ī primo motu: vt quādo aliqs
moueſ ex quadā ſurreptōe ad dolendū
de aliquo bono alterius. ¶ De inuidia
autē quinq naſcūtur filie ſm gre. 31. mo-
raliū. ſ. odium. ſuſurratio. detractō. exal-
tatio in aduerſis ꝓximi. et afflixio in ꝓ-
ſperis: que ſic diſtinguūſ ab alex. Om-
nis enī inuidia aut eſt in affectu aut ī ſer-
mone: aut in opere. Si in affectu: ſic eſt
odiū. Odire enī ꝓximum ē affectare ei⁹
malū. ⁊ hoc dupliciſ: q ſi ſit affectō ma-
li pene ꝓpter vindictā habendā: ſic odiū
ptinet ad iram. Eſt enī ira inueterata.
Si aūt ſit affectio mali damni: ſic ptinet
ad inuidiā. q enī inuidus de bono ꝓxi
triſtatur ad hanc triſticiā tollēdā moueſ
ad deſiderandū q ꝓxim⁹ careat illo bo-
no. Si aūt ſit inuidia in ſermone occulto
bonū ꝓximi diminuēdo aut eius famam
denigrando: et ſic ē ſuſurratio. aut in ſer-
mone publico: ⁊ ſic eſt detractio. Si aūt
ſit in opere aut erit reſpectu aduerſitatis
proximi quā p curat: ⁊ ſic eſt exultatō in
aduerſis ꝓximi: aut ē reſpectu proſperi-
tatis: ⁊ ſic eſt afflictio in ꝓſperis: qñ vez
pſpa proueniūt proximo cōtra conatum
inuidantis ea impedire intentis. Li-
cet aūt inuidia oriatur ex inani gloria ſm
hoc nō obſtāte poniſ vnū de vitijs capi-
talibus. Nō enī contra rationē vitij ca-
pitalis q ipm ex alio oriatur ſed q non
habeat aliquam principalē rōem ꝓducē-
di ex ſe multa genera peccatoꝝ. Ipa eti-
am vitia capitalia videtur eſſe leuiora q̄
alia q̄ ex eis oriūtur. Vñ gre. 31. mo. pri-
mo vitia decepte mēti quaſi ſub quadā
ratōne ſe ingerunt ſz q̄ conſequūtur duz
mentem ad omnē inſaniā ptrahunt q̄ſi
beſtiali clamore mentē cōfūdūt. Pecca-
ta enī capitalia ſunt peccādi occaſiones.
ſm Sco. 6. di. 2. ſen.

¶ Inſup probat
ariſt. alia rōne virtutes nō eſſe paſſiones
q virtutes ſūt electiōes vel non ſine ele-
ctione ſed paſſiones adueniūt nobis ſi-
ne electōne: vt aliqñ moueſ ad iram vel
timorē nō ſpōte ergo vtutes nō ſūt paſ-
ſiones. ¶ Deinde ꝓbat q virtutes non
ſunt potentie: q ſm potentias non dici-
mur boni vel mali. Non enī dicitur ali-
qs bonus q pt facere bonum: ſed ſm vir-

tutes dicimur boni: ergo virtutes nō ſūt potētie. Itē q2 potētie inſūt nobis a natura non aūt virtutes: vt dcm̄ ē in ꝑcedē tibus. Cū igiť virtus moraľ nō ſit paſſiō nec potētia relinq̄tur ꝙ ē habitus ſcḋm ꝑcedētē dīonem. Patet itaqꝫ q̄d ſit ꝓxi gen⁹ virtutis: virtus enī ē habitus. Inſuꝑ inquirit de differētijs virtutū. Circa quod ꝑmo dicit ꝙ virtus ꝑficit habētē ⁊ op⁹ ei⁹ bonū reddit ſicut virtus equi facit equū bonū et facit eū bn̄ operari vt velociter currere ⁊ ſuauiť ferre: ſic virt⁹ moralis facit hoīem bonū et facit ipſum ꝓmpte et delectabiliter oꝑari bona. Ex hoc pt colligi ꝑma drn̄tia ꝟtutis vcꝫ ꝙ ꝟtus ē habitus electiuus. Bonitas em̄ humane oꝑatōis cōſiſtit in elcōne volū tatis. formaliter igiť illa eſt habitus electiuus q̄ opus hoīs bonū reddit. ¶ Inueſtigat cōſequēter ariſto. aliā drn̄tiam ꝟtutis q̄no virtus conſiſtit inmediate. Ad cuius euidētiā ꝑmittit ꝙ in quolibꝫ diuiſibili ē reꝑire plus ⁊ min⁹ ⁊ equale. Equale aūt ē mediū inter plus ⁊ minus ſiue inter habūdātiā ⁊ defectū. Huiuſmodi enī mediū ē duplex: ſcꝫ ſcḋm rem ⁊ quo ad nos. Mediū ſcḋm rē ē ꝙ equaliť diſtat ab vtroqꝫ extremoꝝ: ⁊ tale ſumiť ſcḋm ꝓportionē ariſmetricā q̄ attēdiť ſcḋm exceſſus ydētitatē: ſicut. 6. me^m^ inť. x. et duo vtrobiqꝫ enī eſt idētitas exceſſus. Me^m^ q̄ ad nos attēdiť ſcḋm determiatōem recte ratōis: nō aūt attēdiť ſcḋm idētitatē exceſſus: ⁊ iō nō ē aſſumēdū ſcḋm eq̄ diſtantiā ab extremis. Non enī ſi comedē decem mēſuras ē multū ⁊ comedere duas mēſuras ē paucū. Dꝫ ꝓpter hoc magiſter qui ordinat de cibo alicuius ꝑcipe ꝙ cōedat 6. q2 hoc ē multū in comꝑatōe ad vnū et paucū in cōꝑatōne quo ad aliū. ecē ei paucū in cōꝑatōe ad milonē de quo narrat ſolinus ꝙ cōedebat vnū bouem ī die ſed hoc eēt multū illi q̄ habet vincere in aliquo exercitio corꝑali vel ſpūali.

¶ His ꝑmiſſis ꝓbat ariſto. ꝙ virtus eſt cōiecturatrix medij ſiue cōſiſtit in medio intelligēdo nō de medio rei ſꝫ de medio quo ad nos. probať: q2 ars ē cōiecturatrix medij: ergo et ꝟtus moralis. patet cōſequētia ꝑ locū a maiori: q2 ꝟtus moralis eſt certior et melior arte ſiue natura cui⁹ eſt ꝑfectio. ꝓbať aūs: q2 cū aliq̄s artifex facit aliq̄d opus attendit ꝙ ſic faciat ꝙ nihil oꝑteat addere vel diminuere quod eſt tenere mediū. Sic itaqꝫ virtus moralis ē cōiecturatrix medij: cōſiſtit enī circa paſſiōes et oꝑatōes in quibus inuenitur ſuꝑhabūdātia mediū ⁊ defect⁹: ⁊ cōtigit timere ⁊ audere delectari ⁊ triſtari magis et minus q̄ oꝑtet quoꝝ vtrūqꝫ n̄ bn̄ ſit. Sed ſi hec accidāt q̄n oꝑtet ⁊ cuius grā oꝑtet ⁊ q̄no ⁊ ad quos homīes oꝑtet ⁊ in q̄bus rebus oꝑtet tūc erit mediū in paſſionibus: ⁊ ſic ibi erit ꝟtus. ſuꝑhabūdātia nanqꝫ ē vitioſa et defectus vituꝑabilis vel culpabilis. Ad virtutē aūt q̄ mediū reſpicit et oꝑať ꝑtinēt laus q̄ opponiť vituꝑio ⁊ rectitudo q̄ opponitur ꝑuerſitati vitioſe. Cū peccatū formaliter ſcḋm Sco. ſcḋi ſen. diſt. 35. ſo. d. ē ꝑuatio ſeu carentia rectitudinis ī actu ſecūda q̄ deberet ineſſe. Materiale vero ī pctō ē actus poſitiuus ſubſtratus reſpectu cuius volūtas ē cauſa efficiens ſed reſpectu formalis in pctō ē cā deficiēs q2 n̄ dat debitā rectitudinē actui cōformādo ſe regule ſuꝑiori cui deberet ſe cōformare. ¶ Eſt aūt duplex peccatū ſcꝫ mortale ⁊ veniale. Peccatū mortale ſcḋm auguſtinū ꝯ fauſtū eſt dcm̄ factū vel cōcupitum cōtra legē dei. Dcm̄ factū vel cōcupitū poniť ꝓ materiali: ſed cōtra legē dei poniť ꝓ formali. hui⁹ pctī pena ē mors eterna. Pctm̄ aūt veniale nō ē directe ꝯ legē dī: ſit enī cū hō nō ſruit dō meliori mō q̄ pt: vt faciēdo aliq̄ relictatia ab vltimo fine. Trāſeūte aūt actu pctī remanet reatus ſeu obligatō q̄ dr̄ offenſa reſpectu dī vindicare volētis. macula aūt reſpcū aīe deformate. culpa ꝟo ꝑ cōꝑatōem ad volūtatē q̄ culpabiľ reddiť nō ſe ꝯformādo recte rōi. Pctm̄ aūt dr̄ vitiū ꝓpť carētiā ꝟtutiſ q̄ ē ꝑfectō ꝯueniēs nate humane. de q̄ aug. ꝫ li. ar. q̄d ꝑfectiōi nate deeſſe ꝯꝑꝑerit id voca vitiū. Q etiā ꝟt⁹ ꝯſiſtat in medio ꝓbat ariſ. rōe: q2 illi⁹ ē ꝟt⁹ mo

ralis cōiecturatrix q̄ difficulter attingit cū virtus sit circa difficile: sȝ tenere medium ē difficile: ḡ virtus moralis cōiecturatrix ē medij. Minor ꝓbat: q: mediū nō pt attingi nisi p vnā viā: sȝ aliqs pt recedere a medio p multas vias: sicut difficile ē sagittāti attingere signū facile vo diuertere a signo: sic difficile ē recte agere: facile vo peccare. Vn̄ fm pictagoricos pctm̄ dr ptinere ad infinitū: bonum aūt ad finitū. p qd intelligit q̄ recte agere cōuenit solū vno mō. vicȝ oēs circūstātias obſuādo: sȝ male agere ꝯtīgit mltis mōis. Cōmittit eni peccatū oēs circūstātias obmittēdo vel vnā duas vl plures. ¶ Ex pdictis infert arist. diffi virtutis dicens q̄ virtus ē habitus electiuꝰ inmediate cōsistēs q̄ ad nos determinata rōne et vt vtiqȝ sapiēs determinabit. Est namqȝ virtus medietas duarū maliciarū q̄ hȝ inuenire mediū p rōnem ⁊ eligere ip voluntatē: ⁊ sic ꝯsistit imediate per ꝯformitatē ad determinatōem rōis: q: n̄ ꝯtingit rōȝ eē rectā aut erroneā: ⁊ electō recta p̄supponit rectā rōem. Ponit i diffinitōe vtutis vt vtiqȝ sap. i. prudēs determinabit scȝ mediāte habitu prudētie inclināte intellectū ad recte agendum. licet aūt virtꝰ sit medietas q̄dā circa duas malicias q̄ntum ad substam actus debite circūstātōnati vt dcm̄ ē: tn̄ vtus q̄ntū ad bonitatē attributā actui hȝ rōnem extremi respectu cuiuslibet extremitatis viciose cū bonū ⁊ malū opponantur.

¶ Cōseqnt arist. remouet q̄ddā dubium: Aliqs em̄ posset dubitare Vtrū cuiuslibȝ passiōis ⁊ opatōis eēt mediū? Ad qd respōdet q̄ nō. Vn̄ dicit q̄ q̄dā sūt q̄ statiȝ nomiata cōuoluta sūt malo: q: scȝ in suo nomie implicāt maliciā. Et ponit exemplū i passiōibꝰ vt gaudiū i malo ⁊ inuidia In opatōibꝰ vo adulteriū furtū homicidiū. Omnia em̄ hec ⁊ silia fm se mala sūt ⁊ nō solū eoꝝ suphabūdātie ⁊ defectus. Vn̄ circa hec nō cōtingit aliqnē recte se hr̄e q̄litercūqȝ opet sȝ sp hec faciēs peccat. Nā bonitas ⁊ malicia i talibꝰ nō attēdit fm aliqs circūstātias sȝ qualitercūqȝ

aliqd hoꝝ fiat pctm̄ ē. hoc itelligēdū ē si a volūtate ꝓcedāt. Opatō em̄ nō ē bōa vel mala moralr nisi sit volūtaria. vnō a volūtate ē pmo rō bonitatis moralis fm Sco. circa finē secūdi sentē. Actꝰ em̄ voluntatis dr moralis q: libere elicitꝰ a volūtate: ⁊ hoc est cōmune actui boᵒ ⁊ malo. nec em̄ ē laudabilis nec vitupabilis: nisi sit a volūtate. Ꝓ: esupposita aūt hec bonitate ⁊ bonitate entitatiua seu naturali q̄ cōpetit cuilibet enti inq̄ntum ens est triplex bonitas moralis fm eūdem. 7 di. secūdi sen. scȝ bonitas ex genere: bonitas vtuosa siue circūstātia ⁊ bonitas meritoria seu gratuita. Prima bonitas scȝ ex gn̄e cōpetit volitōi ex hoc q̄ trāsit sup obcm cōueniēs actui tali fm dictamen recte rōis ⁊ nō solū q: ꝯueniēs actui naturaliter sicut sol ꝯuenit visiōi: ⁊ ī t dici ex gn̄e q: ē q̄si morale respectu omis boni vlterioris in gn̄e moris: tal' nāqȝ actꝰ est potētialis seu formabilis p q̄ncūqȝ aliam circūstātiā moralē. Secūda bonitas ꝯuenit volitioni ex eo q̄ ipa elicit a volūtate cū omibꝰ circūstātijs dictatis a recta rōe debere sibi cōpetere bonū est enī ex cā integra fm Dyon. de diuīs noibꝰ ⁊ illud ē q̄si bonū i spē moris: q: iā omēs drn̄tias morales ꝯtrahēs ex gn̄e. Tertia bonitas ꝯuenit volitōi ex se q̄ p̄supposita bonitate p̄dicta elicit ꝯformit' pncipio merēdi qd ē gr̄a vel charitas. exēplū pmi: velle dare elemosynā. exᵐ scdi: dare elemosynā paupi de bono ppo vbi ⁊ qn̄ optet ꝓpt' amorē di. exēplū tertij si hoc fit nō tm̄ ex inclinatōe nāli sicut pōt facere pctōr ⁊ nō penitēs ex pietate nāli sȝ mediāte habitu charitatis vel gr̄e. Huic triplici bonitati oppōit triplex malicia. Pria q̄dē ē malicia ex gn̄e qn̄ vicȝ actꝰ trāsit sup obm discōueniēs recte dictami rōis: puta si odire trāsit sup deum Seda malitia ē ex aliq̄ circūstātia deordināte actū lȝ trāseat sup obm ꝯueniens fm rōeȝ actui. Tertia ē malicia q̄ est demeritoria p̄uatiue ex carētia caritatis l' gr̄e

Sibꝰ aūt Capi. III.

Postq̄ arist. iuestigauit vtutis

diſoem: ħ ꝯñt agit ꝺ eiꝰ oppõne ⁊ quõ hõ pt fieri v̄tuoſꝰ. Circa qꝺ pmo dicit ꝙ tribus diſpõibꝰ exñtibꝰ. ſ. duabꝰ malicijs: qꝝ vna ē ſm ſuphabūdātiā ⁊ alt'a ſm defcm ⁊ v̄tute q̄ īmediate cõſiſtit oēs oibꝰ aliq̄lr oppoūt. Non eñ extrē pla vitõſa opponāt ꝯrie adīuicē pȝ cū marꝰ a ſe diſtēt. Q̄ āt hitꝰ v̄tutis oppõat extrēis hītibꝰ vitõſ ,pbat Sicut ei eq̄le qꝺ ē mediū inter magnū ⁊ puū ī cõpatõe ad magnū eſt puū et ī cõpatõe ad puū ē magnū: ita medij habit' tā ī opatõibꝰ q̄ ī paſſiõibus cõpati ad ſuphabūdātias ſe hñt vt deficiētes: cõpati vō ad effectꝰ ſe hñt vt ſuphabūdātes ſicut fortis cõpat' ad timiduȝ vr̄ eē audax: cõpatꝰ vō ad audacē vr̄ eē timidꝰ Sic ē ꝺ libali cõpato ad ,pdigum ⁊ auaꝝ: ⁊ iō vtꝙ extrēitatē tenēs exiſtimat mediū q̄ſi ſibi oppoſiꝰ ,ppt qꝺ tunc dus fortē appellat audacē quē audax timidū eē dicit. ¶ Arguit ꝙ tm̄ vnuȝ vni opponit ex. x. metaphiſ. Rꝰ ꝙ eidē non opponūt pla ſm idem ſȝ bñ ſm diuerſa.

¶ Deinde dicit ariſ ꝙ maior ē ꝯrietas vitioꝝ extrēoꝝ adīuicē q̄ medij ad extrēa cū ipoꝝ ſit diſtātia maior puta medij cū extrēis ē aliq̄ ſilitudo ſicut fortꝭ ad audacē ⁊ libalꝭ ad ,pdigū: ſȝ extrēoꝝ ad inuicē plima ē diſſilitudo. eſt aūt ītelligēdū de ipis habitibꝰ q̄ntū ad ſubam coꝝ ꝯſideratꝭ q̄ ſt̄ diſpõs ad bñ ⁊ male agēduȝ: vt pȝ ex p̄cedeñ. Si vō ꝯſiderent v̄tꝰ ⁊ extrema vitioſa q̄ntū ad rõeȝ bõitatꝭ attributā virtuti et rationem malicie attributam vitijs: ſic maior ē oppõ v̄tutꝭ ad extrema q̄ extremoꝝ adīuicē cū ipa extrema ꝯueniāt ī rõe malicie ī cõi nõ aūt virtus. Licet aūt ipa vitia ñ opponātur ſȝ rõem malicie in cõi: opponūtur tñ ſcðm ſuas rões ſpēales: puta ſm ſuphabūdātiā ⁊ defcm. ¶ Addit inſup. p. ꝙ vnum extremū magꝭ opponit medio v̄tutis q̄ aliꝺ. Qꝺ eñ ē minꝰ ſile v̄tuti magꝭ ei opponit ſicut ſimilioꝛ ē fortitudini audacia q̄ timiditas: ⁊ ideo timiditas magꝭ ꝯriatur fortitudini q̄ audacia. Illa nanꝙ q̄ abinuicem magꝭ diſtāt magis adinuicē opponūtur: ⁊ iſta oppõ ſumit ex nā vitiorum ⁊ virtutis. Alia vō oppoſitõ quo ad nos ⁊ ſm hoc illꝺ vitiū ē magꝭ ꝯriū v̄tuti ad qꝺ vehementiꝰ inclinamur. ¶ Inquit vlterius phs quõ hõ valeat effici v̄tuoſus. Circa qꝺ dicit ꝙ hoc ē valde difficile ,ppt difficultatē repiendi mõm. videmꝰ eñi hoc vlr accidere ꝙ accipe mediū ē valde difficile: declinare aūt a medio ē facile. Nā accipe mediū ī circulo ñ eſt cuiuſlibet ſȝ ſcientis tantū geometriam. Declinare aūt a cētro ē facile Scire iraſci ē facile: ſȝ ꝙ aliq̄s iraſcat q̄ntū oportet: ⁊ vbi: ⁊ qñ: ⁊ ,ppt q̄d ē difficile.

¶ Ponit aūt ariſto. triplex documentuȝ per quod ꝯuenire põt hõ ad v̄tutis mediū. Primū documētū ē ꝙ q̄ vult ad virtutē ꝯuenire recedere debet q̄ntū valet ab extremo qꝺ magis cõtrariatur v̄tuti. Sicut ſi aliquis vult peruenire ad medium fortitudinis debet maxime ſtudiū adhibere ꝙ recedat a timiditate q̄ magis ꝯriatur fortitudini q̄ audacia. Secūduȝ documentū ē ꝙ ille qui vult effici v̄tuoſus dȝ attēdere q̄d ſit illꝺ ad q̄d appetitꝰ ſuꝰ maxīe inclīat qꝺ põt cognſcere ex delectatiõe ⁊ triſtitia q̄ accidūt circa ipm quo cognito dȝ ſtudiuȝ adhibere vt ab huiõi vitio ad qꝺ ſe ,pnū ꝯcipit q̄ntū voluerit recedat ad aliud extremū aliqualr declinādo: ⁊ ſic tandē ad mediū ꝯueniet ſicut volentes dirigere ligna diſto: ta torquēt ea in aliā ptē: ⁊ ſic finalr reducunt ad rectum. Tertiū documētū ē ꝙ delectabilia q̄ aīam ad peccādū alliciūt ſūt fugiēda ⁊ abicienda ſicut ſupiores pleb. troiane dixerūt helenā eſſe abiciēdā q̄ erat occaſio deſtructõnis ciuitatis ſue: ⁊ ſic poterimꝰ mediū adipiſci qꝺ ē valde difficile vt dictū ē. Quapropter circa hoc ē inſudādū Modicꝰ tñ receſſus a medio virtutis nõ eſt vituperabilis: quod ptȝ a ſimili: quia non ſolū laudamus illos qui mediū punctualiter attingūt ſed etiam q̄ de ,ppinq̄ ad ipm accedunt.

Explicit liber ſecūdꝰ ethicoꝝ Sequitur Tertiꝰ.

Irtute itaqȝ. ¶ Postq̄ ari. in secũdo li. determīauit ȯ gnãatione ꝟtutis ⁊ de multiplici distinctõe eiꝰ: h̄ p̄ūr determinat de principijs ⁊ caus ꝟtutis. et p̄mo agit ȯ volũtario ⁊ inuolũtario. ꝙ aũt de his habeat deťmĩare moral. p. ꝓbat: qꝛ cũ ꝟtꝰ moral ſit circa paſſiões ⁊ oꝑatões in q̇bus fiũt laudes ⁊ vituꝑia ſi ſint volũtarie ⁊ fit venia: ſi ſint inuolũtarie ſeq̄tur ꝙ eoꝝ ꝯſideratõ ꝑtinet ad moralē. Utile eũi ē legiſlatoribus de his cõſiderare vt ſtatuãt honores bñ agẽtibus ⁊ penas peccantibꝰ. ¶ Deinde diuidit ariſto. inuolũtariũ: quoddã eni ē inuolũtariũ per violẽtiã ⁊ aliud ꝑ ig̃rãtiã. Inuolũtariũ ꝑ violẽtiã dr cuiꝰ principiũ ē extra ita ꝙ oꝑans vel patiẽs nihil ꝯfert ad actiõem ꝑ ꝓpriũ appetitũ: puta ſi aliq̇s ꝑtãtē habẽs aut ſp̄ũs vel vẽtus aliquem alicubi duxerit ſeu violẽter proiecerit. ¶ Circa qȯ notãdũ ꝙ vbi ē talis coactõ q̄ p̄t dici coactõ abſoluta nõ q̇dē volũtatis que n̄ p̄t cogi ſed aliaꝝ potẽtiarũ patiẽs totaliter excuſaṫ a pctõ: vt ſi ꝟbo violẽter corrũpaṫ: vel ſi tirãnus violẽter manũ chriſtiani moueat thura demonibus offerre faciẽdo. De his aũt q̄ fiũt metu vel timore mortis vel alioꝝ maloꝝ q̇bus n̄ ē coactio abſoluta ſȝ cõdiciõata Mouet ariſ. dubiũ vtꝝ ſit volũtaria vel inuolũtaria: vt ſi q̇s iuſſu tirãni ad euadẽdũ mortem aliquē interficiat: vel ſi tꝑe tẽpeſtatis pro vita ſaluãda merces ī mare ꝓiciat quas nõ eſſet alias ꝓiecturꝰ. Ad quod reſpõdet ꝙ licet talia ſint mixta ex voluntario ⁊ inuolũtario magis tamē ſũt dicẽda volũtaria. qȯ ꝓbat: qꝛ oꝑatio ē tal' iudicanda qualis ē in tꝑe q̄ q̇s oꝑaṫ. cũ aũt q̇s ꝓicit merces ī mare illa ꝓiectõ ꝓ tũc ē volũtaria cum voluntas impet talem proiectionem: ⁊ ſic ē p̄ncipiũ mouendi ptes organicas. Addit aũt ariſt. ꝙ talia forſã ſũt ſimpliciṫ inuolũtaria: qꝛ nullꝰ eligeret aliq̇d taliũ ſm ſeipm in q̄ videṫ ꝑ hus loq̄ dubie. Circa qȯ notandũ ꝙ tlia p̄nt dici ſimpliciṫ volũtaria ſumendo ly ſimpliciṫ diuerſimode. Ut em̄ p̄t elici ex p̄imo de gene. Simplr̄ põt tripliciṫ ſumi. Uno mõ idē ē ꝙ vlr̄: ⁊ ſic ens ſimpliciṫ ſũptũ ȯ: ens vlr̄ ſũptũ. Alio mõ ſimpliciter tm̄ valet ſicut ꝑ ſe vel ſolitarie: et ſic ſubſtãtia q̄ eſt ens ꝑ ſe ſtãs dr ens ſimpliciṫ. Tertio mõ ſimpliciṫ idē eſt ꝙ actualiter ⁊ ſic ens ſimpliciter ȯ: ens in actu. Ad ꝓpoſitũ igiṫ dico ꝙ ſi ſimpliciter ſumatur ſecũdo mõ tlia ſũt ſimplr̄ inuolũtaria qꝛ nullus eligeret aliqȯ taliũ ſm ſe ⁊ ſolitarie acceptũ ſine alio adiuncto puta ſine timore ⁊ ſine ꝑiculo mali magis ĩuolũtarij. Sumendo ꝟo ſimpliciter tertio modo ſcȝ actualiṫ: talia ſũt ſimpliciṫ volũtaria: ꝓiciẽs enĩ merces ſimplr̄ ⁊ actualiṫ vult ꝓicere qꝛ ĩ nullo coactꝰ: vtitur enĩ vi motiua: illa enĩ ē in ꝑtãte eius in periculo ſicut alś: qȯ ex hoc patet: qꝛ volũtas p̄t ita inordinate merces amare ꝙ nollet eas ꝓicere in tali periculo euadẽdo: ⁊ hoc modo dt ariſ. ꝙ tlia ſũt magis volũtaria q̄ inuolũtaria: ⁊ ſic p̄nt dici volũtaria ſimpliciter et inuolũtaria ſm q̇d cũ vnũ qȯ ē maxīe dicatur eē ſimpliciter ſm qȯ ē in actu: talia aũt q̄ ꝑ metũ aguntur ſm hoc ſũt in actu ſm qȯ fiũt et ſunt ſimpliciṫ et abſolute volũtaria. ſ. ſm qȯ actu agũtur: ſed ſũt inuolũtaria ſub conditione ſi vicȝ talis metus nõ īmineret. De quo vide. 15. diſt. 3. ſen. ſco. et. 6. q. p̄me ꝑti. ſc. ſe. tho. ¶ Dic vlteriꝰ ꝙ ī aliq̇bus oꝑatiõibus ꝓpṫ metũ factis non meretur homo laudē ſed cõceditur ſolũ ſibi venia: et q̄ ad hoc p̄t poni exemplũ de illo q̇ ꝓpṫ metũ dt aliqȯ mẽdaciũ officioſũ abſq̄ iuramẽto: talis namq̄ de cõmuni lege ſolũ venialiṫ peccat: vt cõmuniṫ dicũt doctores theologi. Quedã ꝟo oꝑationes ſm p̄hm ſũt adeo male ꝙ ad eas faciendas nulla ſufficiẽs exactio adhiberi p̄t. q̄ aũt ſint huiuſmõi oꝑatões difficile eſt iudicare vt ip̄e dicit: hꝰ tam̄ eſt determinatũ ꝑ doctores theologos cõmuniter aſſerentes ꝙ ꝓpṫ mortis metũ vel ad periclm̄ euadendũ non debet hõ mortalr̄ peccare mãdatũ diuinũ trãſgrediẽdo nec etiã ꝓ tota creatura cõſeruan

da ſm anſelmum. ¶ Impugnat cõſeq̄n
ter ariſto. illos q̄ ponebãt ea q̄ fiũt ꝓpter
cõcupiſcẽtiã vel exteriora bona non eſſe
volũtaria oſtẽdẽs hoc eſſe falſũ multipli
ci rõe. Et primo qꝛ oẽs q̄ opant̄ inuo=
luntarie ſeu violẽtia opantur cũ triſtitia
ſed illi q̄ opant̄ ꝓpter aliqḋ bonũ ſibi de
lectabile operant̄ cũ delectatõe ꝫ nõ vi
olẽter nec inuolũtarie. Item ridiculoſũ
eſt ac riſione dignũ accuſare exteriora bo
na animũ mouẽtia ꝛ nõ ſeipm accuſare:
qñ aliq̄s pmittit ſe a talib' ſupari cũ vo=
lũtas noſtra q̄ eſt libera ñ neceſſario mo=
ueatur a talibus appetibilibus. Ridicu
lũ etiã eſt ꝙ homo dicat ſeipm eſſe cauſã
bonoꝝ ꝛ virtuoſoꝝ opm. Bona vero de=
lectabilia turpiũ et malarũ opationũ in=
q̄tũ alliciũt mentẽ ad cõcupiſcẽtiam cũ
ↄtrarie opatões reducãtur ad eandem
potẽtiã rõnalem q̄ eſt ad oppoſita ex no=
no metaphiſ. Licet enĩ paſſiões cõcupi
ſcẽtie ſeu ire ſint mot' nõ ſpõtanei. Ope
rationes tñ ↄſeq̄ntes ſũt volũtarie cum a
volũtate ꝓcedant q̄ poſſent huiõi paſſio
nes non ſequi. ¶ Quantũ ad inuolũtari
um p ignorãtiã notãdũ primo ꝙ inuolũ
tariũ ꝛ nolũtariũ ꝓ eodẽ ſumũtur. Nolũ
tariũ aũt et voluntariũ dicũt duos ac
tus poſitiuos volũtatis ꝛ oppoſitos. põt
enĩ volũtas elicere actũ nolẽdi ꝛ actũ vo
lendi reſpectu eiuſdẽ obiecti: vt volẽdo
vel nolẽdo ſcribere. Põt etiam manere
ſuſpenſa nec eligendo hũc nec illũ ꝛ tũc
volũtas nec dicit̄ nolens nec volens ſed
dicit̄ nõ volẽs: et ſic ſolũ fit negatio vo=
litionis eius abſq; poſitõne oppoſiti. h'
preſuppoſito ſciẽdũ ꝙ ſm ariſto. inuolũ
tarium ꝓpter ignorantiã dicitur op' fa=
ctũ ꝓpter ignorãtiã debitarũ circũſtantia
rũ: ſic volũtati repugnãs ꝙ ad ipm ſequi
tur triſtitia ꝛ penitudo: cũ aũt triſtitia m
ſm auguſti. ſit de his q̄ nobis nolẽtibus
accidũt. Opus propter ignorantiã factũ
ad qḋ nõ ſequit̄ triſticia nõ dicit̄ inuolũ
tariũ: q̄ enĩ nõ triſtat̄ de eo qḋ opatus ẽ
poſtq̄ id cognouit nõ põt dici ꝙ ↄ volũ
tatẽ id fecerit. Nec etiã dr̄ nolũtarium cũ
ꝓpter ignorãtiã fuerit factũ. Sed tale op'
hũ põt dici nõ volũtariũ ex eo ꝙ tal' opera
tus ẽ nõ volẽs: vt ſi aliq̄s credẽs recipe
ſtãnũ reciperet argẽtũ. Patet itaq; ꝙ non
oẽ qḋ fit ꝓpt̄ ignorãtiã ẽ inuolũtarium.
¶ Dicit vlteri' ariſto. ꝙ aliud ẽ ignorãter
opari ꝛ aliḋ ꝓpt̄ ignorãtiã. Ebri' enĩ l' ira
tus opat̄ q̄dẽ ignorãter qꝛ ſcʒ ignorãtia cõco
mitat̄ ei' opatõem ſʒ nõ opat̄ ꝓpt̄ ignorã=
tiã ſʒ ꝓpt̄ ebrietatẽ vel irã cũ ignorãtia nõ
ſit cã ſue male opatõis ſʒ ſe hʒ tñ vt cõ=
cõitãs: ſic etiã oĩs mal' ẽ ignorãs: qḋ ẽ h'
mõ intelligẽdũ: qꝛ oẽm electõeʒ mali cõ
comitat̄ aliq̄ ignorãtia. Licet enĩ mal' hõ
ſciat adulteriũ eẽ malũ in vli cũ tñ elegit
adulterari eſtimat ꝓ tũc ſibi eẽ bonũ ad=
ulterari paſſiõe ↄcupĩe ſeu malicia ipſũ
excecãdo p quã tollit̄ ↄſideratõ actualis
in pticulari agibili. Volũtas nãq; mala
excecat auertẽdo itellectũ a dictamĩe re=
cto agẽdoꝝ ꝛ ipm ad alia ↄuertẽdo. iux=
ta illḋ dañ. xiij. de duob' iudicib' malis
dr̄ auerterũt oclos ſuos vt nõ intuerent̄
celũ nec recordarẽtur iudicioꝝ iuſtorum.
Sic igit̄ q̄ eſt ſciẽs in vli vt is q̄ habitum
habet ſciẽ moral' ẽ ignorãs i pticulari ↄcupi
ſcẽtia vel malicia impediẽte intellectum
ne applicet cognitõʒ quã hʒ in vli ad p=
ticulare agibile. Vñ dicit ariſt. infra. ca.
de voluntate ꝙ ſicut infirmitas corrũpit
iudicium guſtus. Dulcia enim infirmis
videntur amara: ſic malicia corrumpit iu=
dicium intellect': ꝛ ſic iniq̄s mala vident̄
eſſe bona. Et hoc ẽ qḋ dr̄. 6. hui' ꝙ con
cupĩa delectatõis corrũpit eſtimatõʒ pru
dẽtie: de q̄ ibi magis dicet̄. ¶ Notandũ
circa pmiſſa ꝙ ignorãtia põt ſe hr̃e ad volũ=
tatẽ: vno mõ cõſeq̄nter: alio mõ añcedẽ=
ter. Conſequẽter ſeu cõcomitãter ſe ha
bet ignorãtia ad volũtatem inq̃tũ ipa
ignorãtia eſt volũtaria: ꝛ hoc dupliciter
Vno mõ cum actus volũtatis fert̄ i igno
rantiã ſicut cũ aliq̄s vult ignorare vt nõ re
trahat̄ a pctõ ſʒ liberius abſq; remorſu
peccet: ꝛ hec dr̄ ignorantia affectata q̄
nõ excuſat pctm̃ ſʒ aggrauat. Alio mo=
do cũ aliq̄s nõ actu ↄſiderat qḋ ↄſiderare
põt ꝛ debʒ: q̄ ẽ ignorãtia male electõis ex paſ
ſione vel malicia ꝓueniẽs ſiue qꝛ nõ cu=

tat acq̄rere notitiā iuriū vſuum q̄ q̄s ſcire tenet: ⁊ hoc p negligētiā q̄ dr̄ igr̄ātia craſſa vel ſupina. Cū aūt igr̄ātia bis modis ſit volūtaria nō p̄t cāre ſimplr īuolūtariū: et ideo nō excuſat a peccato totaliter Ancedēter aūt ſe hꝫ ad volūtatē ignorātia qñ nō ē volūtaria ⁊ tñ ē cā volendi q̄ hō al's nō vellet: ſicut cū hō ignorat aliquā circūſtātiā actus: et ex hoc aliō agit q̄ō nō faceret ſi ſciret: ⁊ talis ignorantia cauſat inuolūtariū ſimpliciter: ⁊ ſic a peccato excuſat qñ ē inuincibilis: puta q: adhibetur debita dilia ad notitiā circūſtantiarū actus exerciti. Licet aūt ipa opatō exercita durāte igr̄ātia ſit volūtaria cū a volūtate imperetur reputat tñ īuolūtaria q: ignorātia p quā cauſat ē inuolūtaria: nec exercet talis opatio p̄nte ſciā. Et iō ad talē opationē ignorātia ceſſante ſeq̄t triſticia. ¶ Enumerat deīde ariſt. huiuſmodi circūſtātias opatōis moralis q̄ ſūt octo. Cōſiderādū enī ē ī opatōne morali q̄s opat q̄tū ad agēs principale. ſecūdo q̄d opat. tertio circa quā matiam vel obiectū. q̄rto in quo loco. quinto quo tēpe. ſexto quo iuſtrumēto. ſeptimo cur opat. quo ad cām finalē. octauo q̄uo opat: an ſcꝫ intenſe vel remiſſe: ⁊ hec ē circūſtātia forme. Pn̄t aūt hmōi circūſtātie haberi p hūc v̄ſū. Quis q̄d vbi circa cur q̄ q̄uo qñ. ¶ Alterius dicit Ariſto. q̄ nō p̄nt om̄es ille circūſtātie totalr̄ igr̄ari niſi hō fuerit fatuus vel infan⁹. Manifeſtū enī eſt q̄ nō p̄t opans ignorare quis operetur q: tūc ignoraret ſeip̄m. Pōt tñ ignorare quid opatur: vt ſi aliq̄s ſagittator volēs oñdere alicui qualit̄ ſit ſagittandū emittat telū neſciēs ſe illō emittere. Pōt etiam ignorare circa q̄d operetur: vt ſi aliq̄s pugnādo ꝓ re publica credēs hoſtem interficere occidit filiū ſuū. Pōt etiā eē ignorātia finis: vt ſi medic⁹ dās alicui medicinā vt ſanet ipſum gⁱmat. Pōt etiaꝫ eſſe ignorātia mōi: vt ſi aliq̄s exiſtimans ſe leuit̄ ducere manū fortiter ꝑcutiat. Poteſt etiā eē igr̄ātia tp̄is: vt ſi aliquis carnes die veneris cōedat credens ſe eē in die iouis vel mercurij ⁊ ſic pōt exēplificari de vbi ⁊ alijs circūſtātijs. Hic igitur videt inuolūtarius opari q̄ ignorat aliquā p̄dictaꝝ circūſtātiaꝝ: ⁊ ſic meret veniā p̄cipue ſi ſit ignorātia in principaliſſimis circūſtātijs cuiuſmōi ſūt finis et obm̄ circa q̄d: ⁊ ſic ptꝫ q̄uo igr̄ātia cāt inuolūtariū. ¶ His p̄miſſis declarat. p. q̄d ſit volūtariū dicēs: Volūtariū ē illud cuius p̄ncipiū eſt in ip̄o ſciēte ſingl'aria ī q̄bus ē opatio. Hoc ptꝫ ex p̄ cedēn. cū enī inuolūtariū ſit illō q̄d fit p violētiā vel p igr̄ātiā ſeq̄tur q̄ volūtariū q̄ō ei opponitur ſit ī ip̄o opante p q̄ō excludit violentia: Ita tñ q̄ ip̄e opans ſciat p̄ticulares circūſtantias p q̄ō excludit ignorantia. Licet aūt volūtariū cōueniat cum agēte naturali: q̄ vtrūq3 agit p v̄tutē principij intrinſeci: differt tñ ab eo: q: agēs volūtariū agit ꝓpt̄ finē a ſe cognitū: agens aūt naturale ꝓpter finē nō a ſe ſꝫ a cauſa ſuperiori cognitum.

De electione Capi. ij.

Eterminatis autem.

p

Poſt q̄ p̄hs determinauit de volūtario: h̄ p̄ñr determīat de electione. q̄ aūt ſit de ip̄a determinādū patet: q: virtutes ⁊ vitia de q̄bus cōſideratur in hac ſciā magis ſūt ex electōe interiori q̄ ex opatōe ext̄iori. ¶ Declarat cōſeq̄nter ariſ. gen⁹ electōis dicēs q̄ om̄is electō ē volūtaria ſꝫ nō ecōuerſo. Voluntariū enī ē in plus vt genus ē cōmunius ſp̄ebus: q̄ō patet: q: pueri et alia aīalia cōmunicāt ī volūtario in q̄bus nō ē electio ſicut etiā ea q̄ repēte facim⁹ vel dicimus volūtaria quidē ſūt et tñ nō ſūt ƀm electionē. ¶ Circa q̄d notandū q̄ bruta aīalia nō cōicāt in volūtario ꝓp̄e ſumpto. Volūtariū enī d̄r a volūtate q̄ eſt appetitus intellectiuus ex tertio de aīa. et dominat ſue opatōi: nec neceſſario ſeq̄tur paſſiones appetitus ſenſitiui ſꝫ p̄t agere et nō agere. Bruta nō h̄nt hmōi appetitū: cōicāt tñ ī volūtario large ſumpto inquātū h̄nt in ſe appetitū ſenſitiuū qui eſt principiū intrinſecū ſue opatōis cū aliq̄ cognitōe finis: ſꝫ iſta cognitō ē imꝑfecta

Unde apphendendo finē nō deliberant ſed ſubito ferūtur in ipm: nec dñant̄ ſue opatōni ſed neceſſario ſequūtur paſſiones appetitus ſenſitiui: ⁊ ſi ſint paſſiōes cōtrarie cuiuſmōi ſūt ꝯcupiā et timor: ſequūtur paſſionē fortiorē nō ſic homines ¶ Habito aūt q̄d ſit electio ſm gen⁹ inq̄rit q̄d ſit ſm ſpēm: qꝛ ꝺō oēs opatiōes bone vel male moraliter ꝓcedūt ab itellectu vel appetitu: qui q̄dē appetit⁹ ē duplex ſcꝫ intellectiu⁹ et ſenſitiuus. Appetitus aūt ſēſitiu⁹ diuidit̄ in cōcupiſcibilē et iraſcibilē. Aliq̄ poſſent imaginari ꝙ electio eēt ꝯcupiſcētia vel ira q̄ ad appetitū ſenſitiuū: vel ꝙ eſſet volūtas q̄ ad appetitū intellectiuū: vel ꝙ eēt opinio quo ad ipm intellectū. iō ad hoc excludendū oñdit primo ꝙ electio nō ē cōcupiā l' ira qꝛ iſta duo cōiter inueniūtur in animalibus brutis in q̄bus nō eſt electō vt dcm̄ eſt. Itē ſi electio eſſet cōcupiſcētia q̄cunq; oparet̄ ꝑ electōem oparet̄ ꝑ cōcupiāꝫ ⁊ ecōuerſo qd̄ ē falſū. Nā incōtinēs operat̄ ſm cōcupiām et nō ſm electōem: cōtinēs ꝺō ꝑ electionē et nō ſm cōcupiāꝫ ḡ electio nō ē cōcupiſcētia. Qꝛ etiā electio nō ſit ira pꝫ vlteri⁹ qꝛ cū electō ñ ſit cōcupiſcētia nec erit ira: electō nanq; fit cū deliberatōe: in ira aūt ē minor vel iberatio q̄ in ꝯcupiā ꝑpt̄ velocē ire impetū. Qꝛ aūt electio ñ ſit volūtas q̄uis eniꝫ ꝓpinqua videat̄ volūtati eē̄ ꝓbat quia electio non ē de impoſſibilib⁹: imo ſi q̄s dicat ſe eligere aliq̄d impoſſibile videt̄ eſſe ſtultus. volūtas aūt dr̄ eſſe de impoſſibilibus: puta de imortalitate. pōt eniꝫ aliq̄s velle effici immortalis: ḡ electō nō eſt idē qd̄ volūtas. ¶ Circa q̄d notandū ꝙ volūtas aliqñ ſumit̄ ꝓ potētia: aliqñ ꝓ actu illi⁹ potētie: vt dcm̄ ē in pmo huius: q̄cūq; mō ſumat̄ electō ē ꝓpinq̄ volūtati. qꝛ oīs electio eſt actus volūtatis. licet nō ecōuerſo: vt in ſequētibus videbit̄. ¶ Inſup notādū ſm ſco. 6. diſ. ſcdi ſen. q electio pōt ſumi dupl'r: Uno mō ſtricte ꝓ volitōe efficaci. [illegible] ꝓſeq ꝓpoſitū: ⁊ de hac dt ariſ. ꝙ nō ē impoſſibiliū: ⁊ hoc mō pm⁹ angel⁹ nō appetiſt eq̄litatē di ex electōe. Alio mō pt ſumi magis large ꝓ ꝑfecta volitōe ſeq̄nte apphēſionē plenā intellect⁹ nō ex ſurreptōe: et talis dñ ē impoſſibiliū: ⁊ ſic dñ potuit lucifer peccare ex electione. ¶ Probat vlterius ariſ. alia ratione ꝙ electō nō ē idē ꝙ volūtas: qꝛ volūtas ē etiā de his q̄ fiunt ꝑ aliū: electōem aūt ſolū de his q̄ fiunt ꝑ ipm. ꝑterea volūtas magis ē finis. Electio aūt eoꝝ q̄ ſūt ad finē: puta ſani eſſe volum⁹ eligim⁹ aūt ꝑ q̄ ſani eē poterimus ¶ Circa qd̄ notādū ꝙ lꝫ volūtas ñ tm̄ ſit finis ſꝫ etiā eoꝝ q̄ ſūt ad finē. dicit̄ tñ magis eſſe finis: qꝛ ē bonū ꝓpter ſe appetibile alia nō. Itē notādū ꝙ licet electio ꝓpe ſūpta nō ſit finis electio tñ large ſumpta ꝓ quocūq; actu elicito a volūtate nō ſolū eſt eoꝝ q̄ ſūt ad finem ſꝫ etiā ipſius finis. Et ſic dicit ariſt. pmo h⁹: felicitatē eē eligibilē: ⁊ h⁰ mō oē appetibile a volūtate ē eligibile. ¶ Deinde ꝓbat ariſto. ꝙ electio nō eſt opinio c ipiē⁹ opinionē generaliter qꝛ opinio ē tā circ̄ poſſibilia q̄ impoſſibilia tā nc̄ria q̄ ꝯtingētia: ſed electio ē ſolū circa poſſibilia per nos fieri. Item opinio ⁊ electio diuidūt̄ in diuerſis drñtijs. Opinio eni diuidit̄ ꝑ verum et falſum. Electio aūt ꝑ bonuꝫ ⁊ malum. Probat etiā ꝙ electio non ſit opinio particularit̄ ſumpta de illis que ſcꝫ ſunt agibilia a nobis qꝛ eligendo talia dicimur boni vel mali. nō aūt opinādo. Cui⁹ cauſa eſt qꝛ electio eſt act⁹ voluntatis. Bonitas aūt vel malicia volūtatis eſt ſimpliciter bonitas vel malicia homīs. Bonitas aūt vel malicia intellectus ad quā pertinet opinio nō eſt bonitas vel malicia homīs niſi ſm quid: ⁊ ſic eligendo bonū dicimur boni et eligendo mala dicimur mali nō aūt opinando.

¶ Concludit itaq; Ariſtotiles ex predictis quid ſit electio ſcdm ſpeciem: cum enim non ſit aliquod predictorum oportet dicere ꝙ ſit q̄ddā voluntarium precōſiliatū. eſt enim actus volūtatis ſeq̄ns actū rōis ꝯſiliātis ⁊ ꝓferētis: ⁊ h⁰ videt̄ aſſignare nom̄ electiōis. Eſt nāq; electō pluribus propoſitis vni⁹ p̄ alijs acceptō

quod nō eſt ſine conſilio ſeu deliberatōe
ratōis cōferētis d̄ ipoꝝ valore et vtilita
te. qꝛ hoc ī rōe electōis includit̄ cōſiliū: iō
cōſeq̄nter ariſt. determiat de cōſilio. Ac
pᵒ q̄rit d̄ obō ꝯſilij an. ſ. ꝯſiliū ſit d̄ oībꝰ vł
d̄ q̄buſdā. ad quod dic̄ ꝙ n̄ ē d̄ oībꝰ. nō
enī ē cōſiliabile de illo de q̄ conſiliat̄ inſi
iſipiēs vel īſanꝰ ſꝫ de q̄ cōſiliat̄ hn̄s in-
tellectū recte diſpoſitū. Cōſiliū etiā non
eſt de neceſſarijs nec de impoſſibilibus
qꝛ tlia nō cadūt ſub nr̄a ptāte. Nō ē etiā
ꝯſiliādū de effectibꝰ naturalibꝰ q̄ vt plu-
rimū eodē mō fiūt vt ſiccitas ī eſtate ⁊ im
bres ī hieme. nec ē cōſiliandū de caſuali
bus ⁊ fortuitis cū talia p̄ter intētionē ac
cidāt. nō etiā ē cōſiliandū de oībꝰ rebꝰ
humāis puta de cōuerſatōe ppłoꝝ lōge
a nob̄ diſtātiū: qꝛ nō ſubiacēt nr̄e ptāti.
Sꝫ cōſiliādū ē tm̄ de oꝑabilibꝰ q̄ in nr̄a
ptāte exiſtūt: ⁊ hᵒ qn̄ ī hmōi oꝑatōibꝰ ac
cidit dubiū. Circa aūt illa q̄ de ſe ſūt cer
ta n̄ optet ꝯſiliari cuiuſmōi ſūt q̄dam ar-
tes de ſe euidētes vt ē ſcīa ſcribēdi: non
enī dubitamꝰ q̄lit̄ ſit ſcribēdū. Circa hō
oꝑatōes artiū q̄ de ſe n̄ ſūt ſufficiētes ſꝫ in-
digēt aliarū directione ē ꝯſiliādū cuiuſ-
mōi ē ars medicine Vn̄ ſm ſco. xiiij. di.
ſcōi ſen. Neceſſariū ē ꝙ bonꝰ medicꝰ habeat
ſciam aſtronomie. Nā ead̄ē eſt medicina q̄
in vno inficit tp̄e in alio liberaret tp̄e: ſꝫ
itaqꝫ ſm ꝙ artes ſūt magis vel minꝰ cer
te eſt magis vel minꝰ ꝯſiliādū. Cōſilian
dū etiā ē de his q̄ ſeplꝰ accidūt qn̄ incer-
tū eſt q̄lit̄ ꝯtingāt ⁊ de rebꝰ magnis ꝓp
ter qđ aſſumimꝰ nob̄ ad cōſiliādū alios
quaſi nō credētes nos eē ſufficientes ad
diſcernēdū q̄d oꝑteat nos facere. ¶ De-
inde ariſt. dat mōm ꝯſiliādi dī. ꝙ ī ꝯſilio
oꝑtet p̄ſuppōere finē: nō enī ꝯſiliamur d̄
finibꝰ ſꝫ de his q̄ ſūt ad finē. Medicꝰ nāqꝫ
nō ꝯſiliat̄ ſi inducet ſanitatē ſꝫ qūo ſana-
bit: neqꝫ rethor ſi ꝑſuadeat neqꝫ politicꝰ
q̄ hꝫ regere ciuitatē ꝯſiliat̄ de faciēdo pa-
ce ſꝫ de medijs ꝓcreāde pacꝭ: iō ſuppoſi
to fine oꝑtet ꝯſiliātes attēdere q̄lit̄ ⁊ ꝑ q̄
media poſſint ꝯſeq̄ finē ſuū: et ſi ꝑ plura
poſſint ad finē ꝑuenire ꝑ q̄d illoꝝ meliꝰ
et faciliꝰ ꝑuenire poſſint. ſi aūt ꝑ vnū me
diū ꝑueniat̄ ad finē ꝑ illud ad illū finem
ꝑuenire ꝓcurēt: ⁊ ſi illud nō habet̄ ꝓmꝰ
pīu oꝑtet inq̄rere vlteriꝰ ꝑ q̄d poſſit ha-
beri: ⁊ ſimiliter de illo quouſqꝫ ꝑueniat̄
ad cām q̄ occurrerit p̄ma in oꝑando ⁊ eſt
vltima in inuētōne ꝯſilij. Ille igit̄ q̄ cō
ſiliat̄ cū ſeipō ꝯferēs vel cū alijs vr̄ que-
rere et reſoluere dicto mō ꝓcedendo a fi
ne ad ea que ſunt ad finem. Ex p̄miſſis
ꝯcludit ariſt. diōnem ꝯſilij eius genꝰ et
drn̄tiam aſſignādo. Eſt enī conſiliū que-
ſtio ſeu inquiſitio reſolutoria de operabi
libus a nobis. vbi ponitur queſtio ꝓ ge
nere: reliqua vero ꝓ drn̄tia. Nam omne
conſiliū eſt queſtio cum q̄ſtio ſit dubita-
bilis propoſitio. Nullus quoqꝫ cōſiliat̄
in his que nō dubitabit: ſed nō omnis q̄-
ſtio eſt conſiliū: ſed queſtio reſolutoria q̄
fit procedendo a fine q̄ eſt vltimus ī ge-
neratione ad ea que ſunt ad finem q̄ ſūt
priora in generatione. vltimū nanqꝫ ī re
ſolutione eſt primū in generatione vt po
teſt exemplificari in reſolutōne domus.
¶ Contra predicta arguitur ⁊ videt̄ ꝙ ī
inquiſitione ꝯſilij procedens a fine ad ea
que ſunt ad finem non ſit queſtio reſolu-
toria: qꝛ in ſpeculabilibus probātur con
cluſiōes reſoluēdo a cōcluſiōibus ad p̄n
cipia: ⁊ tādem deueniendo ad prima p̄n
cipia īdemōſtrabilia: ergo procedēdo ab
his que ſunt ad finē ad ipm̄ finē erit ꝓ-
ceſſus reſolutorius et non econuerſo. ꝓ-
batur conſequentia: qꝛ finis habet ratio
nem principij in operabilibus. ex primo
huius: et ſic ea que ſunt ad finē habent
rationē concluſionis. Rᵒ ꝙ proceſſus a
concluſione ad principia eſt proceſſus re
ſolutorius quādo ipſa principia que ſūt
priora in cognitione ſūt etiā priora ī eſſe
Unde hic dicit ariſto. ꝙ vltimum in reſo
lutione eſt primum in generatione. Li-
cet ergo finis habet rationem principij ⁊
ſit prior in cognitione: qꝛ tamē eſt poſte-
rior in eſſe et in generatione ideo proce-
dendo a fine ad ea que ſunt ad finem eſt
queſtio reſolutoria ⁊ non ecōuerſo. Sic
ergo patet ꝙ inquiſitio conſilij eſt q̄ſtio
reſolutoria. eſt aūt tal' inq̄ſitō circa mām

ꝑ nos oꝑabilē vt ptȝ ex ꝑcedētib⁹. Vñ
dicit ꝯñr ariſ. ꝙ ſi in tali ꝓceſſu cōſiliā
tes inueniant aliqḋ īpoſſibile puta ſi ñ-
nis acquirēdus indigeat magnis ſūmp
tib⁹ ⁊ pecunijs ꝓ ſui acquiſitione vltra
facultatē cōſilians vtiū dimittūt totū nego
tiū: q̄ſi deſperātes. Si aūt qḋ īuētū eſt ꝑ
cōſiliū ſit poſſibile ſtatim incipiūt oꝑari
⁊ hoc eſt ſignū ꝙ cōſiliū tūc eſt circa ma
teriā ꝑ nos oꝑari poſſibilē: ⁊ ſic ptȝ dio
cōſilij. ¶ Poſſibile aūt dicit̄ aliqḋ ope-
ranti ẜm ariſ. nō ẜm ꝓpriā potētiā ſed
ẜm potētiā amicoꝝ: q2 illa poſſum⁹ q̄ ꝑ
alios poſſum⁹ dū intuitu noſtro hoc fa-
ciūt. Terminat̄ aūt cōſiliū qñ inq̄ſitio ꝑ
uenit ad illud qḋ ſtatim eſt in ptāte no-
ſtra vt faciam⁹ ⁊ ſic in cōſilio eſt ſtatus.
¶ Pro quo notādū ꝙ ſicut finis habet
rōnē principij ita illud qḋ agit̄ ꝓpter fi
nē habet rōnē cōcluſiōis. vnde illud qḋ
primo agendū occurrit habet rōnē vltīe
cōcluſionis ad quā inquiſitio terminat̄.
¶ Sed cōtra ꝑdicta arguit̄ ⁊ videt̄ ꝙ ī
inquiſitione cōſilij nō ſit ſtat⁹: ſed ꝙ hu
iuſmodi inquiſitio ꝓcedat in infinitū q2
inq̄ſitio cōſilij verſat̄ circa ſingularia in
quib⁹ eſt oꝑatio: ſȝ ſingularia ſunt infi-
nita: ꝗ inq̄ſitio cōſilij eſt īfinita: ⁊ ſic nō
erit ibi ſtat⁹. ¶ Rñdet̄ ꝙ ſingularia nō
ſunt infinita actu ſȝ potētia tm̄: niſi q̄t ꝓ
hibet ꝯſiliū potētia infinitis etiā ẜm ꝙ ī
infinitis poſſunt occurrere aliqua ꝯſilio
reqrenda. ¶ Ex ꝑdictis infert. p. diōnē
electionis: cū eñ eligibile ſit deſiderabi
le ⁊ ꝯſiliabile eoꝝ q̄ ſunt in noſtra ptāte
ſequit̄ ꝑ locū a ꝯiugatis ꝙ electio nihil
aliud ſit q̄ꝫ deſideriū eoꝝ q̄ ſunt in nr̄a
ptāte ex ꝯſilij determinatiōe ꝓueniens
Cōſiliū nāq3 ⁊ electio ſunt circa eandē
materiā q2 circa ea q̄ ſūt ad finē: ſȝ ꝯſiliū
ꝑcedit ⁊ electio ſeq̄t̄ cū eñ ꝯſiliabile eſt
actu īdicatū ſtatim pōt eligi. ¶ Inſuper
determīat ariſ. de volūtate vbi dicit ꝙ il
lud qḋ ē ꝑ ſe bonū ē ſimplr̄ volibile: ſed
ꝑ reſpectū ad hūc vel ad illū ē volibile il
lud qḋ ei videt̄ bonū eſſe. Volūtas nāq3
virtuoſi q̄ in oīb⁹ recte iudicat fert̄ in id
qḋ ē bonū ẜm ꝟitatē: voluntas ꝟo vi-
tioſi in id qḋ eſt bonū ẜm appārentiā ſicut
ille q̄ habet guſtū bñ diſpoſitū recte iu-
dicat de dulcedine ⁊ amaritudīe ciboꝝ
habētes aūt guſtū īfectū dulcia iudicāt
eſſe amara. Sic vniculq3 videt̄ bonū il-
lud qḋ eſt ꝯueniēs ſuo habitui: habitui
aūt virtutis cōueniūt illa q̄ ẜm veritatē
ſunt bona cū cōformet̄ recte rōni vt ptȝ
ex ei⁹ diffinitione ⁊ ideo ſtudioſus ſeu
virtuoſus in ſingul'oꝑabilib⁹ recte di-
ſcernit quaſi menſura exiſtens ⁊ regula
oīm oꝑabiliū humanoꝝ: praui aūt exce
cant̄ ꝓpter paſſionē ⁊ malū habitū ideo
volūtas eoꝝ nō fert̄ in ſimpliciter bonū
ſed in bonū appens ſicut auaro maximū
bonū videt̄ eē diuitie. ¶ Circa ꝑdicta no
tādū ꝙ lȝ paſſio ⁊ habit⁹ malus corrum
pant iudiciū rōnis plus tñ corrumpit̄ a
malo habitu q̄ꝫ a paſſione. Homini eñ
male agēti ex paſſione videt̄ ſic eſſe agē
dū nō ſimpliciter ſȝ ẜm qd ⁊ ꝓ tunc ho
mini ꝟo practicāti ex malo habitu vide
tur ſic eē agēdū ſemꝑ hita oꝑtunitate.

Exiſtente. Ca. III

¶ Poſtq̄ꝫ ariſ. determinauit de
principijs virtutū ſcȝ de electio
ne ꝯſilio et volūtate. hic ꝯñr determīat
de ipſis ꝑ applicationē ad virtutes et vi
tia oſtendēdo virtutes et vitia eſſe ī po-
teſtate noſtra qḋ ꝓbat rōne ⁊ ſigno. Ra
tione ſic quoꝝ pīcipia ſunt in ptāte no
ſtra ipa ſunt in ptāte noſtra: ſȝ ꝑncipia
virtutū ⁊ malitiaꝝ ſunt in ptāte nr̄a: ꝗ
ipe virtutes et malitie erūt in ptāte nr̄a
mino: hui⁹ rōnis ꝓbat̄: q2 ꝟtutes ⁊ ma
litie generant̄ ex electionib⁹ et oꝑatio-
nib⁹ bonis et malis vt dictū eſt ſcḋo h⁹.
Electiones aūt et oꝑationes bone vel
male cū ſint volūtarie ſunt in ptāte nr̄a
volūtas eñ q̄ eſt libera pōt bñ vel male
oꝑari et eligere bonū vel malū oꝑari et
nō oꝑari. ¶ Q etiā virtutes ⁊ vicia ſint
in ptāte nr̄a probat ariſ. a ſigno q2 pīceſ-
ſatiās ⁊ legiſlatores ꝑuenīūt malos vt
eos a peccato retrahant ⁊ bonos hono-
rant vt eos magis ad bonū prouocēt qḋ
nō fieret niſi eſſem⁹ dñi oꝑationū nr̄aꝝ

tā bonorū q̄ malorū. Nullus eñ͂ prouo
cat aliquē ad operādū ea que nō ſunt in
poteſtate eiꝰ. vnde nullus ſuadet alicui
vt in eſtate nō caleſiat vel q̄ ſubtractis
cibis nō eſurit qꝛ talis ſuaſio eſt inuti-
lis cū talia nō ſint in noſtra ptāte. ¶ Qua
tus etiā ſignū eſt q̄ legiſlatores nō ſolū
puniūt ſcienter delinquētes ſꝫ etiā igno
ranter qñ videlꝫ tales ſunt cauſe hmōi
ignorātie. Nō ꝯtingit dupl'r vno modo
faciendo aliq̄d ad qđ ſequit̄ ignorātia vt
ptꝫ de illo q̄ ſe īebriat ꝑ qđ reddit̄ igno-
rās talis ei ē cā ſue ignorātie cū ſi vellet
poſſet cauere ab ebrietate .ſ. ad quā ſeq
tur ignorātia. vñ talis meret̄ duplices ī
crepatiōes. pmo q̄dē qꝛ ſe īebriat. ſcđo
qꝛ ex ebrietate aliqđ pctm̄ cōmiſit. Alio
mō hō ē cā ſue ignorātie qñ negligit ſci
re nō quidē difficilia ſicut ſūt iuris ſub-
tilitates quas nō oēs ſcire tenent̄: ſꝫ cō-
munia legis ſtatuta ad q̄rū notitiā oēs
obligāt̄ vt q̄ nō ē furādū vel mechādū.
¶ Circa p̄dicta notādū ſm tho. ſe. ſe. q̄
aliq̄s pōt tripl'r īebriari: vnoꝰ q̄ neſciat
potū eē īmoderatū ⁊ inebriare potentē
puta q̄ ignorat vini fortitudinem: ⁊ ſic
ebrietas pōt eſſe ſine peccato vt ptꝫ de
ebrietate noe ī g.'ñ. 9. Alio mō ſic q̄ ali
quis ꝑcipiat eſſe īmoderatū non tñ̄ eſti-
mat inebriare potentē ⁊ ſic ebrietas pōt
eſſe cū veniali. Tertio mō pōt ꝯtingere
q̄ aliq̄s aduertit potū eſſe īmoderatū et
inebriantē ⁊ tñ̄ magis vult ebrietatē in
currere q̄ a potu abſtinere talis mortali
ter peccat cū ſciens ⁊ volēs ſe ſenſu rati
onis priuet ꝑiculoq̄ȝ ſe peccandi cōmit-
tens. Grauiter etiā peccat q̄ ſciēter aliū
inebriare ꝓcurat. Notādū inſuꝑ q̄ qñ
aliq̄s ebrietatē ſine peccato incurrit tūc
talis ebrietas totaliter excuſat culpā ſe-
quētē ⁊ hocꝰ excuſat̄ loth de inceſtu fi-
liarū ſuaꝝ ſm tho. Alij tñ̄ aliter dicunt
Nō aūt ſic excuſat ebrietas qñ ē culpa-
bil'r ⁊ d̄ tali intelligit̄ ariſ. videlꝫ q̄ ebri-
us duplices meret̄ increpatiōes. ¶ Ex
p̄dictis ptꝫ q̄ virtutes ⁊ vitia ſunt ī po-
teſtate nr̄a cū ipe opationes ex q̄bꝰ gene
rant̄ ſint in ptāte nr̄a. Eſt aūt ita euidēs

q̄ ex frequētibꝰ actibꝰ generāt̄ habitus
q̄ illi qui hoc ignorāt vident̄ pene ī ſen
ſibiles ſeu carētes ſenſu ſm ariſ. Quia
ḡ ipe opationes ſunt volūtarie ſeq̄t̄ etiā
q̄ habitꝰ boni vel mali ſunt volūtarij.
Nā ſi aliquis vellet aliquā cām ex qua
ſcit ſeq̇ talē effectū ſequit̄ etiam q̄ velit
ipm̄ effectū ⁊ licet nō velit ipm̄ effectum
ſm ſe vult tñ̄ ipm̄ ex cōſequēti. Sic pec
cās p̄eligit actū malū cū peccato q̄ care
re illo actu ⁊ peccato. Hoīes igit̄ volun
tarie male opantes ſūt cauſa maloꝝ ha
bituū ſicut hoīes incōmeſſationibꝰ ⁊ po
tationibꝰ degētes ſunt cauſa ſue incōti
nētie. ¶ Circa p̄dicta notandū q̄ virtu-
tes morales q̄ naturaliter acq̇runt̄ dicū-
tur eſſe in hoīs ptāte nō q̄ hō ſe ſolo ſi-
ne diuino auxilio cōcurrēte poſſit illas
acq̇rere qꝛ teſte ſapiente nemo pōt eſſe
ꝯtinēs niſi deꝰ dederit: vbi ꝑ illud dare
intelligit̄ influētia dei generalis ꝑ quā
opat̄ principaliter in oībus bonis operi
bus noſtris ita q̄ ſine ea nullū penitus
bonū opari poſſemꝰ: ſed dicunt̄ in hoīs
eſſe ptāte qꝛ poſſunt acquiri ex operibꝰ
abſq̄ȝ infuſione alicuiꝰ habitus gratuiti
cōcurrēte ipo gratuito auxilio dei q̄ eſt
liberaliſſimꝰ ⁊ dat oībus affluenter qui
q̄dē ad hoc cōcurrit vt cā ſuperior ⁊ pn̄-
cipalis: homo vero vt cā ſecūdaria ⁊ in
ferior nō aūt ſic eſt de virtutibꝰ theologi
cis ſcꝫ fide: ſpe: ⁊ charitate: q̄ ad ſui ꝑfe
ctionē nate ſunt a deo infundi ſm ſcotū
26. di. tertij ſnīaꝝ: virtutes āt morales
nō eſt neceſſe a deo infundi: ſed poſſunt
eſſe ꝑfecte in genere ſuo abſq̄ȝ infuſione
caritatis vel gratie lꝫ nō ſimpliciter cuꝫ
ſine illa nō dicūt ad finē vltimū virtutū
vt idē doc. dicit. 36. di. eiuſdē tertij.
¶ Deinde dicit ariſ. q̄ lꝫ generatio ha
bitꝰ vitioſi ſit volūtaria: habitꝰ tñ̄ iā ge
nerati nō totaliter ſubiacēt nr̄e volūta-
ti. Poſtq̄ eñ͂ hō factꝰ eſt iniuſtꝰ nō ſta-
tim cū voluerit efficiet̄ iuſtꝰ ſicut lꝫ ali-
quis poſſit voluntarie incidere in egri-
tudinem īmoderato cibo ⁊ potu vtēdo
⁊ medicis non obediendo Poſtq̄ tñ̄ in
egritudinē inciderit nō eſt in ptāte eius

nō egrotare. Sic ⁊ ille ꝗ̄ ꝓicit lapidem pōt nō ꝓicere nō tn̄ est in ei⁹ ptāte quādo ꝓiecit ipm̄ reſumere. ¶ Circa qḋ notandū ꝙ licet ſit difficile ei ꝗ̄ eſt aſuetus male agere bene opari qꝛ dux eſt aſueta relinquere: lꝫ etiā homo non poſſit p liberū arbitriū a culpa reſurgere abſqꝫ gratia gratū faciēte nō tn̄ eſt ſimpliciter impoſſibile. Nā cū liberū arbitriū a deo motū conat̄ ſurgere a peccato: de⁹ ei gratiā ſuā liberaliter elargit̄ atqꝫ infundit. Simili mō ergo aris. tenet ꝙ ſicut non ſtatim cū voluerit efficit̄ ſan⁹ ſꝫ paulatim. Sic homo exiſtens vitioſus nō ſtatim cū voluerit efficiet̄ virtuoſus: ſed p pl'a bona opa ⁊ frequētes pugnas ꝯ vitia In qbus lꝫ ſit magna difficultas maxime in principio cōuerſionis in ipa tn̄ difficultate meret̄ hō magnū p̄mium. ¶ Confirmat viteri⁹ ariſto. habit⁹ ꝓcedere a volūtate cū ꝓpter hmōi hoies vituperent̄ ⁊ tn̄ ꝓpter ea ꝗ̄ a natura accidūt ceco cū nato nullus iuſte inproperat: ſꝫ bene poteſt inproperari qui ex nimia vini potatione vel alia incōtinētia cecitatē incurrit.

Uoniā qui- Ca. IIII

q dē igit̄ medietas. ¶ Poſtꝗ̄ p. egit de principijs virtutū hic cōſequēter agit de multiplici ſpecie virtutis. Et primo de fortitudīe ꝗ̄ ē circa paſſiones appetit⁹ iraſcibilis reſpicientes humane vite corruptiua dicēs ꝙ fortitudo ē medietas circa timores ⁊ audacias videlꝫ timorē cohibēdo ⁊ audaciā moderando: timor aūt ⁊ audacia ſunt circa terribile. timem⁹ eñ terribilia ex quo pōt inferri ꝙ materia circa ꝗ̄ ſeu obiectū fortitudinis ē terribile: qḋ ex hoc ptꝫ qꝛ vnaqueqꝫ vt⁹ moderās paſſiōes hꝫ p obiecto obiectū illarū paſſionū cū virtus ordinet appetitū circa illud circa qḋ paſſiones deordinant illū. Deinde dicit ꝙ hec terribilia ſimpliciter ſeu vl'r loquendo ſunt quelibet mala cui⁹ ſignū ē ꝙ antiq̄ diffiniūt timorē eē expectationē mali: hmōi āt mala ꝗ̄ timem⁹ ſunt multiplitia vt mala opinio ſeu īfamia īopia egritudo inimicitia mors. Et ſumit̄ hic expectatio p motu appetit⁹ reſpectu mali futuri ab ipo reſiliēdo qḋ malū appheudit̄ eē difficile vel īpoſſibile euadi vl' ſuperari. ¶ Dicit ſcḋo aris. ꝙ fortitudo nō videt̄ eē circa timorē oīm maloꝝ: nā fortis laudat̄ ex eo ꝙ nō tīet ſꝫ ꝗdā ſūt que optet timere ⁊ ſi timeāt̄ bonū ē: ſi āt nō timeāt̄ malū ē: vt pꝫ d̄ infamia ꝙ qui timet laudat̄ ſicut decēs ⁊ verecūdus qui xo iſamiā non timet vitupat̄ ſicut inuerecūdus: ꝗ pꝫ ꝙ fortitudo nō ē circa timorē ralli maloꝝ. Silr etiā nō ē circa timorē paupertatis ſeu egritudinis aut inimicitie: ſꝫ ē circa timorē mortis ꝗ̄ ē maximū terribiliū qḋ ſic ꝓbat̄: Ille ꝗ̄ null⁹ magꝭ ſuſtiet picula ē ⁊ opatur circa maxima terribilia: ſꝫ null⁹ magis ſuſtinet picula ꝙ fortis: ꝗ p fortitudinē fortis opatur circa maxīa terribilia. ¶ Circa qḋ notādū ꝙ lꝫ fortitudo bene ſe habeat in oībus aduerſis tollerādis nō tn̄ ex tollerātia quorūlibet aduerſoꝝ reputat̄ hō ſimplr fortis: ſꝫ ī hoc ꝙ tollerat ⁊ maxima mala. Ex alijs āt dr̄ aliqs fortꝭ ſm̄ quid. ¶ Q vero mors ſit maximū terribiliū ꝓbat. p. qꝛ ē termin⁹ ſeu finis vite p̄ſentꝭ ⁊ nihil videt̄ eē mortuis neqꝫ bonū neqꝫ malum. Qḋ exponit̄ vno⁰ ꝙ lꝫ aris. aliqn̄ videat̄ ponere aīe īmortalitatē de hac tn̄ ñ habuit plenā notitiā nec hāc rōne naturali cōcluſit ⁊ iō circa hoc qn̄qꝫ videt̄ dubie loq̄. Alio⁰ exponi pt referēdo ly videt̄ nō ad opinionē ſuā ſꝫ ad opinionē vulgi paganoꝝ. vel ly videtur pt referri ad cognitionē ſēſitiuā hoc ē nō videt̄ ſm ſenſū ieſſe mortuis bonū vel malū. ¶ Eſt āt ſm aris. fortitudo p̄ncipaliter circa piculū mortꝭ ī bello. vbi notādū ꝙ cū fortitudo ſit virt⁹ cōfirmās aīm hoīs cōtra maxima pericula mortꝭ ad cui⁹ rōnē ptinet ꝙ ſemp tēdat in bonū: ſcḋo eſt vt homo pericula mortis nō refugiat ꝓpter aliqḋ bonum ꝓſequendum. Pericula autem mortis que ē ex egritudine vel tempeſtate maris vel incurſu latronis ⁊ hoc de ſilib⁹ non videt̄

directe alicui iminere ex hoc q̄ ꝓſequať aliqđ bonū: ſed ꝑicula mortis q̄ eſt ī bellando directe imminent homini ꝓpter aliqđ bonū. Unde duplex ē iuſtū bellū: qđdā ē cōe ꝑ qđ pax rei publice ꝯſeruatur. Aliud ꝑticulare vt cū quis nō recedit a iuſto iudicio vel a veritate vite timore gladij inimici: vel cū quis ꝓ fide certādo moriť ſicut de martirib⁹ dicit ī epľa ad ephe. q̄ fortes facti ſunt in bello: vtroq̄ ĝ mō bellū ſumēdo fortitudo ꝓprie eſt circa pericula mortis q̄ ē ī bello. Circa aūt alia ꝑicula cuiuſcūq̄ mortis fortis bene ſe hȝ ꝑ virtutē fortitudinis puta cū aliqs nō refugit amico infirmāti obſequi ꝓpter timorē mortifere infectionis: vel cū nō refugit iterū armari ad piū exercitiū ꝓſequēdū ꝓpť timorem naufragij vel latronū. Manifeſtať maxime virtus fortitudinis in repentinis ſm ariſ. q2 cū aliquis abſq̄ p̄meditatione facit ea que ſunt virtutis cū neceſſitas iminet propter repētina ꝑicula manifeſte apparet fortitudo in ei⁹ aīo habitualiter cōfirmata. Habit⁹ eñi agit ī modū nature. ¶ Deinde determinat ariſ. de actu fortitudinis ⁊ viciorū ei oppoſitorū dicēs q̄ fortis timet terribilia ea declināndo vt optet ⁊ qñ optet ⁊ q̄ optet et ĝtia cui⁹ optet ⁊ ſic de alijs circūſtātijs ⁊ ſm q̄ recta rō dictat eā ſuſtinet in ipſis imobiliter ⁊ cōſtanter ſiſtēdo ⁊ audet ipſa viriliter aggrediēdo. Ille aūt qui eſt impauidus ita q̄ nihil timet terribiliū puta nec terremotū nec maris inundationē ⁊ hmōi pōt dici inſan⁹ vel ſine ſenſu doloris. Quia circa terribilia ſuꝑhabundat ⁊ audacter aggrediēdo vltra q̄ recta ratio dictat audax dicit̄. Is vero qui deficit in audēdo ⁊ ſuꝑhabūdat ī timēdo vocať timidus q2 timet q̄ ñ optet timere ⁊ eo modo q̄ nō optet ⁊ ſic ď alijs circūſtātijs. fortis vero mediū tenet ī audendo ⁊ timēdo: fortis eñi nō obſtupeſcit ꝓpter timorē ſed eſt bone ſpei ſiue fiducie. ¶ Circa qđ notandū q̄ ad fortitudinē ꝑtinet timor moderat⁹ ſm rōnē ſcȝ q̄ bono timeat qđ optet ⁊ qñ optet vt dictū eſt: hic aūt modus rōnis corrūpi pōt ⁊ ꝑ exceſſum ⁊ ꝑ defectū vnde ſicut timiditas opponiť fortitudini ꝑ exceſſum timoris ſcȝ qñ hō timet qđ non optet ⁊ ſic de alijs circūſtantijs: ita etiā ipauidis opponiť ei ꝑ defectū timoris inquātū ſcȝ nō timet aliqs qđ optet timere. Uitiū āt audacie opponiť ei ſm exceſſum in aggrediendo vñ nō eſt incōuenienes q̄ fortitudo ſm diuerſa habeat diuerſa extrema. ¶ Cōſequēter ponit ariſ. dr̄am inter fortē ⁊ audacē. nā audaces ante ꝑicula velociter ⁊ ardenter ad ipſa cōmouenť ex īpetu paſſionis p̄ter rōnē rectā. ⁊ qñ aūt ſunt in ipſis ꝑiculis diſcedunt. fortes vero qñ ſunt in ipſis ꝑiculis ſunt acres ⁊ acuti ſȝ priuſq̄ ad ipa pericula veniāt ſunt q̄eti ⁊ mites. Eſt itaq̄ fortitudo medietas circa auſibilia ⁊ terribilia ꝓpter bonū virtutis vel propť fugā turpis actus aggredi aūt ꝑicula mortem inferētia ꝓpter fugā inopie vel anguſtie prouenientis ex magna cupiditatē rei que haberi nō poteſt vel propter fugā alteri⁹ cuiuſcūq̄ triſticie nō eſt opus fortitudinis ſed potius timidi ⁊ mollis delectu ſeu inbecillis animi cuiuſmodi ſunt deſꝑantes de deo de ſeipſis ⁊ amicis. ¶ Notandū tñ circa p̄dicta q̄ bonū ſeu finis virtutis fortitudinis eſt duplex ſcȝ propinqu⁹ ⁊ vltim⁹: Finis propinqu⁹ eſt oꝑatio virtuoſa ď qua dicit ariſ. q̄ forti fortitudo eſt bonū finis: finis aūt remotus eſt bonū cōmune vt ūe⁹ ſeu beatitudo. ¶ Agit inſuꝑ ariſ. de fortitudinibus metaphiſicis quarū prīa ē fortitudo pollitica vel ciuilis ꝑ quā ciues ſuſtinent ꝑicula ad vitandū increpationes ⁊ obprobria q̄ ſm leges inferunť timidis ⁊ adipiſcendā honores q̄ ſm leges eaſdem fortius exhibeať ſm quā fortitudinē inueniunť in ciuilib⁹ viri fortitudis quales fuerunt: ſicut narrat omerus in bello troiano: Diomedes ex parte grecorū ⁊ hector ex ꝑte troianorū: hec aūt fortitudo que fit propter verecūdiam vitandam et propter honorem acquirendum q̄ ē ſignū ⁊ teſtimoniū virtutis maxīe aſ

ſimilat vere fortitudini que ordinat ī bo
nū operationis virtuoſe. ¶ Scd̃s modus
metaphorice fortitudinis eſt fortitudo
que dicit militaris que ꝓuenit ex expe-
rientia. Milites eñi in bellis ſūt fortes
primo q: experti ſunt multa q̄ ib. ſiunt ter
ribilia ſicut ſtrepitus armatorū armorū:
hinnit⁹ equorū: vociferanci pugnatorū
q̄ū tñ in exptis ꝑiculoſa videntur q: neſci
unt qualia ſunt. Scd̃o q: ꝓpter expien
tiā qua bene ſciūt uti armis poſſunt ali-
os ledere ⁊ ab eis non ledi. Differt aūt
hec fortitudo a fortitudīe politica ⁊ vir
tuoſa q: milites ſtipendiarij periculo im
minente fugiūt ciuib⁹ qui bonū cōe dili
gūt remanētib⁹ ⁊ ibidē morientib⁹ ⁊ h⁰
ideo: q: vitā ſuā quā exponūt diſcrimini
cōmutāt ad ꝑua lucra ſicut ad ſtipendia
vel ad ꝑdā. Terti⁹ modus eſt fortitudo
ꝑ irā homines eñi attribuūt fortitudini
ea q̄ ꝑ irā vel furorē fiunt vbi eſt quedā
ſimilitudo fortitudinis inquātū furor in
ducit ad aggrediendū maxīa ꝑicula ibi
tñ nō ē vera fortitudo: q: tales nō opan
tur ꝓpter bonū virtutis ſed ꝓpter paſ-
ſionē ꝑ quā appetūt vindictā: ſicut nec ī
adulteris eſt vera fortitudo q̄ ꝓpter paſ
ſionē cōcupiſcētie multa ꝑicula aggre-
diunt: licet vero furor nō ſit fortitudo fu
ror tñ coopat fortib⁹. ¶ Pro quo notā-
dū q̄ ira moderata ſm rōnē ſubdit im-
perio rōnis ⁊ ideo homo pōt ea vti pro
ſuo arbitrio: nō aūt ira īmoderata: licet
aūt fortitudo habeat duos act⁹ ſcʒ ſuſti-
nere ⁊ aggredi nō tñ aſſumit irā ad actū
ſuſtinēdi q: habet actū ſola rō ꝑ ſe: ſʒ ad
actū aggrediendi ad quē vtit appetitu
ſenſitiuo vt inſtrumēto ⁊ magis aſſumit
irā q̄ alias paſſiōes q: ad irā ꝑtinet in-
ſilire ad rē cōtriſtātē ⁊ ſic directe coopa
tur fortitudini ī aggrediēdo nō ſic cōcu
piſcentia q̄ licet quādoq̄ coadiuuet ad
aggrediendum magna ꝑicula hoc tñ ē
ꝑ accidēs inquātū aliq̄s. ſ. poti⁹ vult in
ꝑicula īcidere q̄ delectabili carere. Se
cūdū āt ꝓpriā rōnē tēdit ī bonū delecta
bile cui ꝑ ſe repugnāt aggreſſio ꝑiculorū.
Quart⁹ modus q̄ is q̄ plura euaſit pe-
riculū ꝓpter hoc pericula ſe exponit ſpe
rās iterū ſe euaſurū. Quint⁹ modus cū
q̄s ignorās periculū ſe exponit ꝑiculis.
¶ Dicit cōſequēter ariſ. q̄ licet fortitu-
do ſit circa timores ⁊ audacias magiſ tñ
eſt circa terribilia que ſunt obiectū timo
ris q̄ circa auſibilia q̄ ſunt obiectū auda
tie q: difficilius eſt ſuſtinere q̄ aggredi
qd̄ ꝓbat ariſ. q: difficilius eſt ſuſtinere
q̄ a delectationibus abſtinere: aggredi
ens aūt terribilia apphēdit ea vt ſunt
delectabilia ob ſpem victorie ſeu alicu
ius glorie vel leſionis inimici obtinēde
q: aūt difficili⁹ ē nō repellere offendēs
q̄ repellere: lō patiā q̄ diſponit ad ſuſti-
nendū terribilia eſt nobiliſſima fortitu-
do ſm ſeo. iuxta illud poeticū: Nobile
vincendi gen⁹ eſt patientia. nō ſic nobi
lis eſt habitus diſpōnēs ad moderate
repellendū repellenda q̄ pōt dici belli-
coſitas licet aūt fortis in actu ſuo dele-
ctet in ordīe ad finē quē attingit: debili
ter tñ ꝓpter circūſtātias triſticias: mors
eñi percutiens ⁊ vulnera ſunt doloroſa
forti q̄tūis hec ipſe volūtarie ſuſtineat ꝓ
pter aſſequendū virtutis bonū ⁊ ꝓpter-
vitandū turpitudinē vitioſam. ¶ Circa
qd̄ notandū q̄ lʒ ſenſibilis dolor corpo
ris faciat quaſi nō ſentire delectationeʒ
virtutis dat tñ aliquādo ita ſuphabun-
dās gratia a deo q̄ fortius eleuat aīam
ad diuina in q̄bus delectat q̄ a corpali
bus penis afficiat. Hinc ē q̄ ſancti mar
tires cū magna leticia ſuſtinebāt īmaniſ
ſima tormēta. Vñ beat⁹ laurenti⁹ dixit
q̄ carbones nō ardorē ſed refrigeriū ꝑ-
ſtabant ſibi. ¶ Notandū inſup q̄ forti-
tudo cōiter a doctorib⁹ enumerat īter
quattuor virtutes cardinales: que ſunt
prudentia: iuſticia: fortitudo: tēpantia.
Iſte aūt quattuor virtutes īter virtutes
morales (ſcʒ excludendo virtutes theo
logicas que ſunt ſpes: fides: ⁊ caritas)
dicunt cardinales ſiue principales q: ſi
cut oſtiū vertit in cardine ſuo ſic tota bo
nitas vite humane quo ad virtutes ex
actib⁹ cōſuetudinarijs acq̄ſitas in his
quattuor virtutib⁹ verſat. Sunt eñi ſm

ſco.34.vi.tertij ſniarū quedā genera itermedia ſeu ſubalterna ſub q̄bus alie ſpecies virtutū moraliū cōtinent. Que ſic poſſunt diſtingui virt⁹ namq̄ moralis pficit hominē vel q̄tū ad intellectū vel quātū ad affectū. Si quo ad intellectū ſic eſt prudētia que dirigit intellectū circa agibilia. Si quātū ad affectū hoc ē dupliciter vel q: in ordie ad alterū: ⁊ ſic eſt iuſticia. vel quo ad ſeipm̄: ⁊ hoc dupliciter q: aut diſponēdo vim iraſcibilē ⁊ ſic eſt fortitudo: aut vim cōcupiſcibilē ⁊ ſic eſt tpantia. ¶ Et notādū q̄ prudentia eſt virt⁹ intellectualis ⁊ moralis. Intellectualis q: pficit intellectū: moralis q: dirigit in opationes virtutū nō ſic de alijs habitibus intellectualibus.

Poſt hec de tpan- Cap.

p tia. Poſt q̄ ariſ. determinauit de fortitudine q̄ ē circa paſſiōes appetit⁹ iraſcibilis: hic pn̄r determinat de tpantia que moderat̄ paſſiones appetit⁹ cōcupiſcibilis. Et primo de materia ſeu obiecto tpantie. Eſt eī circa delectationes ⁊ triſticias nō quidē q̄ pueniūt a ſuſceptione verberū vel vulnerū: ſed ex cōcupiſcētia ſeu abſentia delectationū. ¶ Ad declarādū aūt circa q̄s delectationes eſt tpantia diſtinguit ariſ. duplices delectationes ſcʒ aīales ⁊ corpales. Delectationes aīales dicunt̄ nō ab aīali ſʒ ab aīa: ſunt eñ que ꝯſequunt̄ opationē aīe nihil paciēte corpe vt amatiu⁹ honorū vel diſcipline gaudet ipis habitis ppter ſolā mētis apphenſionē. Corpales vero delectationes dicunt̄ q̄ ꝯſequunt̄ opationes aīe corpe aliq̄d patiēte vt ſūt delectationes tact⁹ ⁊ guſt⁹ q̄ ſunt paſſiones appetit⁹ ſenſitiui cōiūcti organo: et ſūt cū īmutatiōe ⁊ alteratione corporis Delectationes aūt aīales ſunt in appetitu intellectiuo ⁊ tales ſunt in triplici differētia. Quedā ſunt menti delectabilia ex honeſtate vt honor virt⁹ diſciplina ⁊ ſcīa ⁊ circa tales delectatiōes nō ē tpantia. Quedā ſūt mēti delectabilia ex nouitate vt rumores fabule ⁊ q̄cūq̄ mira ī q̄b⁹ recitandis aliq̄ dies ſuos expēdūt ⁊ tales nō dicūt̄ intpati ſʒ garruli. Quedā aūt ſunt mēti delectabilia ex vtilitate vt pecunie amici ⁊ circa talia nō ē tēperātia ſʒ circa delectationes corpales. ¶ Deinde dicit ariſ. q̄ lʒ tpantia ſit circa delectatōes corpales nō tn̄ circa oēs Qui eī q̄ delectant̄ in his q̄ p viſum apphēdunt̄ vt in colorib⁹ figuris ⁊ ſcripturis nō ppter hoc dicunt̄ tpati vel intpati. Nec etiā hi q̄ delectant̄ in his q̄ p auditū apphendunt̄ cuiuſmodi ſunt melodie: ſeu p olfactū vt ſunt odores roſarū: in talib⁹ eñ nō eſt tpantia vel itpantia ſm ſe ſʒ tm̄ p accidēs in ordine ad guſtū vel tactū ⁊ quo ad hoc tpantia moderat̄ hui⁹ delectabilia. Tpati eñ eſt abſtinere ab auditu verboꝝ ſeculariū ⁊ viſu vanitatis mulierū ⁊ odore vnguētoꝝ quib⁹ vngunt̄ q: talia ſunt incētiua cōcupiſcentie cū p talia habeat memoria mulierū: lʒ aūt tpantia ⁊ itpantia habeant fieri circa delectatiōes guſt⁹ ⁊ tact⁹ habēt tū maxime fieri circa delectatiōes tactus q: intpati circa tactū magis delectant̄ q̄ circa guſtū. Guſtus naq̄ pprie eſt diſcretiu⁹ ſaporis ⁊ hoc mō vtunt̄ guſtū illi q̄ pbant vina vel cū ꝯdiūt pulmēta et in hoc n̄ multū delectant̄: tales eī nec tēperati nec intpati: ſed eoꝝ delectatio maxime cōſiſtit in ſūptione cibi ⁊ potus ⁊ in venereis actib⁹ vnde maxime delectāt̄ in tactu ⁊ guſtu vt eſt q̄dā tactus ppter qd̄ orat philoxenus noīe q̄ guttur ei⁹ longi⁹ q̄ guttur gruis fieret vt cib⁹ in ei⁹ guttere diuti⁹ remaneret. Ex quo ptʒ q̄ talis nō delectabat̄ in guſtu multū. qui nō viget in guttere ſʒ in lingua: ſed magis delectabat̄ in tactu. Ex pdicis infert ariſ. q̄ intpantia ē multū exprobrabilis cū nō ſit circa delectatiōes cōuenietes hoībus inquātū hoīes ſunt ſʒ inquātū aīalia cuiuſmodi ſunt delectationes tact⁹ q̄ eſt cōis oīb⁹ aīalibus: ⁊ iō tales in quibus porci ⁊ canes nobiſcum cōicāt tantū q̄ maxime bona querere videtur eſſe maxime beſtiale. ⁊ inde eſt q̄ vitia itpantie maximā turpitudinē habēt

135

qꝛ hō ꝑ ea beſtijs aſſimilaꝛ ꝓpter qð ex hmōi vitijs maxime reddit hō infamis et vitupabil. ¶ Circa ꝓdicta notandū ꝙ tꝑantia pōt ſumi dupliciter: vno mō ſtricte ⁊ ſic eſt tm̄ circa delectationes guſtus ⁊ tact⁹. Alio mō large ⁊ ſic eſt vna de numero quattuoꝛ virtutū cardinaliū ⁊ ſic eſt circa cōcupiſcibilia: vnde hoc⁹ andronic⁹ in moralib⁹ ſuis dicit humilitatē ad tꝑantiā ꝑtinere. De q̄ dicit ſcot⁹ 34. di. tertij ſntiarū ꝙ prima cōcupiſcibilia videnꝛ eſſe duo ſcʒ bonū honeſtū ⁊ delectabile. vtile aūt nō pōt eē primū motiuū ad cōcupiſcendū qꝛ non cōcupiſcit niſi in ordine ad alterū ſicut diuitie cōcupiſcunꝛ ꝓpter honores vel delectatiōes Nō ſi loquamur de diuitijs inquātum ſunt pulchre ſiue inquātum ſūt bonū delectabile ſic primo poſſūt cōcupiſci ſicut aliqð pulchrū viſibile. Prima ḡ concupiſcibilia a natura rōnali ſunt honoꝛ et delectatio ſtricte ſumpte: igiꝛ prime ſpecies tꝑantie que moderanꝛ circa ſibi cōcupiſcibilia erūt due vna circa honores ſcʒ humilitas: alia circa voluptates que virt⁹ tenet nomē generis ⁊ qꝛ poſſūt eē voluptates diſtincte ad quas voluntas inclinaꝛ tot pōt eſſe ſpēs ipi tꝑantie: puta vna circa guſtabilia pōt poni cōtinētia large ſumēdo: lʒ aliter ſumaꝛ in ſeptimo hui⁹ vt ibidē videbiꝛ vel abſtinentia vel ſobꝛietas: ꝓprie tñ loquēdo abſtinentia eſt circa cibū ⁊ ſobꝛietas circa potū. Circa aūt tāgibilia poniꝛ caſtitas moderaꝛ vero tꝑantia nō ſolū voluptates ſenſuū qb⁹ ꝯdelectaꝛ volūtas ꝯiuncta ſʒ etiā voluptates ꝓprias ipi voluntati vt volūtas eſt quō voluntas angeli pōt appetere bonū delectabile: lʒ nō habeat appetitū ſenſitiuū. Q āt iſte tꝑantie diſtinguāꝛ ꝓbaꝛ qꝛ vna pōt eſſe ſine alia: pōt eī aliqs eſſe tꝑat⁹ circa ſenſibilia et intꝑat⁹ circa ſpeculabilia puta ſi voluntas ſua ſūme delectaꝛ in aliquo ſpeculabili cuius ſpeculatio nō eſt ſm ſe ita vtilis ſicut ſpeculatio alteri⁹: hec aūt delectatio ſm ſe ē īmoderata cū ſit īordinata

Ca. VI

Concupiſcētiarum ⁊c.

c ¶ Hic agit ariſ. de actib⁹ tꝑantie ⁊ vitioꝝ oppoſitoꝝ vbi ꝑmo dicit ꝙ cōcupiſcētiaꝝ qdā ſūt cōes ⁊ nāles ⁊ qdā ſunt ꝓprie ⁊ oppoſite ad cōes Cōcupiſcētie cōes dicūꝛ q̄ ſequūꝛ nām gñis vel ſpēi ſicut oīs hō ꝯcupiſcit cibū ⁊ potū ad ſbueniēdū idigētie nature humane ⁊ lectū ad qeſcēdū: ꝓprie āt ſunt q̄ nō ſūt eedē apud oēs vt ē ꝯcupīa cibi ꝑcioſi vel delicati ⁊ tales videnꝛ magis ex ꝓpria adiūctiōe ꝙ ex inclinatiōe nature vlis: nihil tñ ꝓhibet in his eſſe aliqð naturale ꝑtinēs ad naturā idiuidui lʒ nō ꝑtineat ad nām gñis vel ſpēi. Diuerſis nāqȝ diuerſa delectabilia ſūt ſm varietatē ꝯplexiōis eoꝝ. Dicit igiꝛ ariſ. ꝙ circa ꝯcupīas cōes pauci peccāt nec ꝯtingit in ipis peccare niſi vno⁹ ſcʒ excedēdo ī cibo ⁊ potu vltra īdigētiā nature vñ illi q̄ ī h⁹ multū excedūt vētrē ſuū ad īplēdo dicūꝛ caſtrimargi qſi caſtitatē mergētes ꝑ exceſſuʒ cibi ⁊ pot⁹. Et tales homines ſūt beſtiales q̄ ſolū adhibēt curā ad vētris repletionē. Circa ꝯcupīas vero ꝓpas multi multipliꝛ peccāt ſm varias circūſtātias vt ſumēdo q̄ nō optet āliter nō optet ⁊ ſic d̄ alijs circūſtātijs. Et āt itꝑat⁹ nimiū ꝯcupiſcit iō triſtaꝛ ī eoꝝ abſentia. Tꝑat⁹ aūt ī abſentia taliū nō multū triſtaꝛ cū ipa nō appetat niſi quō optet ⁊ ſm mēſurā recte rōnis: vñ circa ꝑdcā medio mō ſe hʒ. ¶ Ad euidētiā ꝑdictoꝝ circ̄ gulā ⁊ luxuriā q̄ opponūꝛ tēꝑorātie ꝑ exceſſū ē aliqr īmorādū. Cōſiſtit āt h⁹ vitiū ī ꝯcupīa īordīata cibi et pot⁹ ⁊ ē aliqñ pctm̄ mortale aliqñ vero veniale. Eſt eī pctm̄ mortale ſm tho. ſe. ſe. qñ delectatiōi gule īheret hō tāqȝ fini ꝓpt̄ quā deū ꝯtēpnit pat⁹: ſcʒ ꝯ ꝑcecepta ei⁹ agere vt delectationem hmōi adipiſcaꝛ. Si vo ī vitio gule tm̄ ſit īordinatio cōcupiſcētie ſm ea q̄ ſunt ad finē vt pote qꝛ nimis cōcupiſcit delectationes ciboꝛum nō tñ ita ꝙ ꝓpter hoc aliquid faceret contra legē dei eſt peccatū veniale. ¶ Sunt aūt quinqȝ ſpecies gule ſm grego. ver. Pre ꝓpꝛie laute nimis

ardenter ſtudioſe. Inordinatio eñ cõcu piſcentie vno modo fit tp̃s determĩatũ pueniendo ꝛ q̃ ad hoc ponit̃ pprie. ſcd̃o lautos cibos. i. p̃cioſos querẽdo. tertio nimis edendo. quarto modũ determi natũ nõ ſeruãdo ſed ardenter comedendo. quinto cibos nimis accurate vel ſtudioſe p̃paratos petendo. Ponit̃ etiã gula vitiũ capitale cũ ex ip̃a alia vitia oriã tur que eius filiè dicunt̃ ſcʒ inepta letitia ſcurrilitas: ĩmũdicia mĩtiloquiũ. ebetudo mẽtis circa intelligẽtiã. Et ponũt̃ a grego. xxxj. moraliũ. Poſſunt etiã p hunc verſum memorie cõmẽdari: Lex⁹ ebetudo verboſus ſcuril. ꝛ imũn̄. Sic eĩ abſtinentia cõfert ad ſapiẽ lucẽ iuxta illud ecc̃laſtes. Propoſui abſtinere a vino carnẽ meã vt tr̃ſſerrẽ animũ meũ ad ſapientiã. Sic ĩmoderata ſumptõ cibi ꝛ potus cauſat mẽtis ebetudinẽ actũ rõnis obfuſcãdo pp̃ter ciborũ fumoſitates cerebrũ pturbãtes: ꝛ pp̃ter h⁹ ponit̃ filia gule ebetudo. Et q̃ad deordiationẽ intellect⁹ ſequit̃ deordinatio affectus iõ p̄ñr ex gula orit̃ in affectu inepta leticia qua volunt⁹ delectari in geſticulatione corporis vl' muſicis inſtrumẽtis ꝛ alijs luxibus carnis Iuxta illud exo. 32. Sedit populus mãducare ꝛ bibere ꝛ ſurrexerũt ludere. Per gulã etiã cõtingit peccare in verbis ꝛ hoc vel rõne ſupfluitatis qd̃ ptinet ad multiloquium vel rõne inhoneſtatis qd̃ ptinet ad ſcurrilitatẽ Ex pte aũt operis ponit̃ ĩmũdicia que põt attẽdi ſm̃ ĩordinatã emiſſionẽ quarũcũq; ſupfluitatũ vt p vomitũ vel eructuationẽ fetidã: vel ſpecialit̃ quãtũ ad emiſſionẽ ſeminis. Unde ſup illud ad ephe. v. Fornicatio aũt ꝛ oĩs ĩmũditia ꝛ c. dicit gl. i. ĩ cõtinẽs ptinẽs ad libidinem q̃cũq; mõ. Luxuria nãq; orit̃ ex gula qd̃ nõ eſt cõtra rõnẽ capitalis vitij oriri ex alio vt dictũ ẽ tractãdo d̃ peccato inuidie ſcd̃o hui⁹: lʒ aũt vomit⁹ de ſe nõ ſit peccatũ ſed peccati ſequela cũ ẽt ex cõſilio medicine poſſit pcurari ĩ remediũ alicui⁹ languoris. vitioſum tñ eſt ꝙ quis huic neceſſitati ſe ſubdat p ĩmoderantiã cibi ꝛ pot⁹. Et ſi arguit̃ ꝙ greg ponit ſcurrilitatẽ inter filias luxurie: ergo nõ debet poni inter filias gule Rñdet̃ ꝙ nõ eſt incõueniẽs idẽ vitiũ a diuerſis vitijs oriri. Unde ſcurrilitas pcedit ex actu gule ꝛ ex vomite luxurie et ſic poteſt ad vtrũq; vitiũ ptinere: ſic cecitas mẽtis vel ebetudo orit̃ ab vtroq; vitio. ¶ Notandũ circa p̃dicta ꝙ ĩ multoloquio cõiter eſt venialis culpa dicẽdo ſcʒ verba ſupflua ꝛ otioſa que nec pſunt nec obſunt: d̃ his eñ in die iudicij eſt ratio reddẽdã: vt ait ſaluator in euangelio Si aũt aliq̃s verbis ſupfluis ꝛ de ſe iutilib⁹ ad remotionẽ triſticie ꝛ cõſeruationẽ amicicie: hoc põt eſſe ſine quacũq; culpa ſiue veniali ſiue mortali. Quãtũ ad ſcurribilia ſeu turpia ꝛ inhoneſta verba põt eſſe culpa venialis: ſi ex lubricitate lingue pueniat. Si vero talia pferant̃ pp̃ter puocare ad libidinẽ venialẽ: ꝛ ſic ẽ venialis culpa. Si vero ad mortalẽ culpã tũc erit mortalis culpa. Idẽ põt dici de tactis ꝛ oſculis que q̃dẽ ſunt mortalia ſi ex libidine pcedũt ſicut mortaliter peccaret q̃ daret elemoſinã ad aliquẽ inducendã hereſim rõne intentiõis corrupte Poſſent aũt fieri ſine peccato ſi fierent ſine libidine vel pp̃ter cõſuetudinẽ patrie vel pp̃ter aliquã rõnalẽ cauſam. ¶ De geſticulatione aũt que fit in ludis ꝛ coreis dicet̃ qñ aget̃ de eutropolia. ¶ Quãtũ aũt ad peccatum luxurie notandũ vt ait aug⁹. d̃ bono cõiugali ꝙ eſt cibus ad ſalutẽ hominis hoc eſt cõcubit⁹ ad ſalutẽ hũani generis. Sicut ẽt vſus ciboꝝ põt eſſe abſq; peccato ſi fiat debito modo ꝛ ordine ſm̃ ꝙ cõpetit ſaluti corporis: Sic vſus venereoꝝ poteſt eſſe abſq; peccato ſi fiãt ſm̃ debitũ ordinẽ rõnis ad finẽ humane generationis. Cũ aũt debit⁹ ordo rõnis p̃termittit̃ huiuſmodi peccatũ cõmittit̃. ¶ Et ſi arguitur ꝙ quilibet põt licite vti eo qd̃ ſuum eſt: ſed in actu venereo hõ nõn vtit̃ niſi eo ꝙ ſuũ eſt. ſ. pprio corpore maxime ſi ſolutus ad ſolutã accedat. Rñdet̃ ꝙ deus eſt principalis dñs corporis ſibi igit̃

facimus iniuriam corpe nostro cōtra voluntatem eius vtendo templū eius maculando. Unde ait apostolꝰ: Empti enī estis precio magno glorificate ⁊ portate deum in corpore vestro. Luxurie autē assignātur ſex ſpecies: ſcꝫ ſimplex fornicatio ⁊ est quādo ſolutus cū ſoluta exercet actum venereum quod est cōtra debitam ꝓlis educationem. Adulterium aūt fit accedendo ad alienum thorū ſiue ad perſonā alteri matrimonialiť copulatam: require in principio primi. Inceſtꝰ ṽo cōſiſtit in abuſu mulierū cōſanguinitate vel affinitate iunctarū. Stuprū est virginū defloratio vtēdo ꝓpe nomīe ſtupri licꝫ alij magis large ſumant. Raptꝰ aūt fit ꝑ violentiam violenter de domo patris educendo proprie hoc noīe vtendo. Large aūt extenditur ꝑ violentā corruptionem aliarū feminarū ꝙ maxime viduarū. et vitium ↄtra naturā fit vtendo actu venereo alr̄ ꝙ in vaſe muliebri per naturā ad hoc instituto. Alij etiā ponūt ſacrilegium inter ſpecies luxurie qḋ quidem cōmittitur ad ꝑſonam ꝑ votū continentie deo deſponſatam accedendo: et potest reduci ad adulterium. Extēditur tamen ſacrilegium large loquēdo ad leſionem cuiuſcunqꝫ rei ſacrate. Verſus.
Dat for: ad in. ſtu. cū luxuria ſacriᶜ rapti.
¶ Inſuper notandum ꝙ non ſolum actus venereus est peccatum mortale ſed etiā concupiſcentia. Prohibetur nanqꝫ exodi xx. vbi dicit: nō deſiderabis vxorem ꝓximi tui: nō ſeruū: nō ancillā: nō ouem: nō aſinū: et vniuerſa que illius ſūt: vbi inhibētur luxuria et auaricia in affectu. vnd̄ ꝑ hoc inhibetur concupiſcentia que ē aſſenſus voluntatis in opus. nō aūt quicqꝫ appetitꝰ vegetabiľ procedens a corruptione originalis culpe. Nec etiā concupiſcentia que est appetitus vegetabilis ꝓcedēs a mouēte ſēſualitate: tales enī concupiſcentie non erant ꝓhibēde ne eēnt in nobis cū hoc ſit nobis impoſſibilis. ſed prohibetur ne ſequamur eas: ſm id ſapieū. Poſt cōcupiſcētias tuas ne eas. Ire quidem est in opus conſentire. Nō tm̄ etiā cōſenſus volūtatis in opꝰ ē mortale peccatum ſed etiam conſenſus moroſus in delectationē illius nepharij actus. ponitur cōmuniter a doctoribus eē culpa mortalis quādo ſcꝫ volūtas diu immoratur in huiuſmōi delectationē cōſentiendo. Talis enī videtur conſentire in hoc ꝙ affectus ſuus ſit inclinatus ad fornicationem et ſe exponit periculo talem delectationem non repellēdo. Non aūt ſic ſe expōit periculo qui conſentit in delectationem peccati venialis cuiuſmodi est verbum otioſum cum actus ↄſequēs non ſit peccatum mortale. Per ſacramētū vero matrimonij excuſatur actus venereus a peccato. ¶ Ubi notandum ꝙ actꝰ matrimonialis aliquādo fit ſine peccato: aliquando cum peccato veniali: aliquādo cum mortali. Si enī actus coniugalis fiat vt debitū reddat vel ꝓles ad cultum dei ꝓcreetur ibi nullū est peccatum quin potius ille actus est meritoriꝰ in eo q: est in gratia. Si aūt ad actuꝫ cōiugalem moueat libido nō etiā est peccatum ſm Alexandrum ſi fiat cauſa fornicatōnis vitande. Si aūt ad actum cōiugalem moueat libido ſiſtens infra fines matrimonij ita ſcꝫ ꝙ nullo modo vellet ad non ſuam accedere ſic est peccatū veniale ſm cōmuniorem opinionē. Si ṽo moueat libido efferens vltra matrimōij fines: puta ſi vir tam ardēter vxorē amaret ꝙ etiā ipſam cognoſceret ſi eius vxor non eſſet: tunc est peccatum mortale: et ſic intelligiť illud quod habeť. 32. q. 4. Ergo ardētior amator prope vxoris adulter est. Alterius cōmittitur peccatum mortale in actu coniugali tēpore mēſtruorum ſcienter exigendo. exigere enī prohibet lex Leuiť: Ad mulierē que patiť menſtrua ne accede: quod intelligendū est vbi mulier huiuſmōi mēſtrua patitur naturaliter ⁊ tempore determinato. Secus eſſet ſi innaturaliter pateretur vt ſūt alique. que diu et perpetue ex infirmitate ſanguinis fluxum patiuntur: tunc enī liceret exigere ⁊ reddere. Ubi vero talia menſtrua ſunt naturalia non licet exige-

re nec reddere ſm̄ aliquos: cui opinioni
videt adherere Scotus. Alij vero beni
gnius loquentes dicūt ꝙ licet nō liceat
exigere licet tamē reddere. Vn̄ dicit bo
nauētura: ꝙ valde durum eſt ꝙ mulier
viro inſtanter petenti non reddit debitū
vbi nō manifeſte apparet aliqua infirmi
tas vel neceſſitas. Cui concordat Tho.
et petrus de Tarentaſia. Debet tamen
mulier ſe aliquo mō difficilē exhibere a-
liquā excuſationem ꝑ̄tendendo vel infir
mitatem allegando. Si vir petat ignorā
ter: vel precibus et monitis ſi petat ſciē-
ter. finaliter vero ſi vir non deſiſtat dꝫ de-
bitū reddere ad euitandum viri ſcanda-
lum ſeu odij vel fornicationis aut alicu-
ius corruptiōis damnabilis periculum.
Rō aūt ꝓhibitionis talis cōcubitus exi
gendi eſt ꝓpter notabile ꝑ̄iudicium pro
lis: tunc enī ꝓpter materie corruptionē
concipiūtur leproſi claudi ceci ⁊ mēbris
damnati. Unde tales in lege moſaica la
pidabantur: Leuit. 20. Si vero queratur
an liceat exigere tp̄e ⁊ reddere tēpore ſa-
cro? Reſpōdetur ꝙ dies feſti ⁊ ieiunio-
rum ſūt inſtituti ꝓpter mentis eleuatōꝫ
a carnalibus ad ſpūalia. In actu vero cō
iugali mens deprimitur a ſpiritualibus
ad carnalia. et ideo cōgrue ab eccleſia in
ſtitutum eſt ꝙ cōiuges tūc abſtineāt ab
illo actu ꝙ intendit eccleſia diſſuadere n̄
prohiberē. Iuxta illud primo Corin. ſep-
timo: Nolite fraudare inuicē niſi ex con-
ſenſu ad tempus vt vacetis orationi. Il
lis igitur diebus ab actu huiuſmodi ab-
ſtinendum eſt de cōgruitate non de ne-
ceſſitate peccati mortalis euitandi ſcd̄m
Sco. Pe. Tho. Bon̄. et Rich. Licet
aūt exigēs debitum huiuſmodi tempore
ꝓpter carnis delectationē adimplendaꝫ
non peccet mortalr̄ peccat tamē venialr̄
et grauius ꝙ̄ alio tēpore. In culpa nan-
ꝗ veniali eſt maior et minor grauitas ſi-
cut et in mortali: Iuxta illud apl̄i dicen̄.
ꝙ quidā ſupedificāt lignum fenū ⁊ ſtipu
lam qḋ de venialibus eſt intelligenduꝫ
ſcd̄m Auguſtinum: et habetur. xxv. di-
ſtincti. Omnes. Eſſet tn̄ culpa mortalis
ſi aliq̄s hꝰ credēs eſſe ꝓhibitū nihilomi
nus illū actū exerceret: qꝛ talis faceret ꝯ̄
cōſcientiā: cuiuſmōi fuit illa mulier quā
refert Gregoriꝰ li. dyalo. a demōe arrep
tā. ¶ Itē ſi queratur an in ſacro loco lꝫ exi-
gere vl' reddere? Rn̄det ſm̄ Rich ⁊ Sco.
ꝙ nō ꝓpter pollutionē loci ſacri niſi per
longū tempus eēt neceſſitas eos ibidem
manere. Si vero queratur an liceat exige
re l' reddere tp̄e impgnatōis? Dr̄ cōit ꝙ
ꝙ ſic ſicut ⁊ an̄ cū talis actus nō tm̄ ſit in
officium ꝓcreande ꝓlis ſed etiā in reme
dium qḋ eſt intelligendū niſi ex hoc pro
babiliter preſumeretur de periculo par-
tus: tunc enī exigens ⁊ reddens morta-
liter peccarent. ¶ Sed quid de muliere
que peperit? Reſpōdet ꝙ tūc ē abſtinē-
dū quouſqꝫ mulier ſit purificata ab illis
corruptionibꝰ ſeu q̄buſdā mēſtruis que
ſunt in mulieribus aliquanto tp̄e poſt ꝑtū
Debēt etiā abſtinere vſqꝫ ad tempꝰ puri
ficationis ab eccleſia determinatū: nō tn̄
de neceſſitate: ſm̄ Rich. ⁊ redonen̄. vn̄
tura in cōtrariū intelligūtur nō de debi-
to neceſſitatis ſed cōgruitatis ⁊ hōeſta-
tis. ¶ Si aūt queratur an vir cognoſcens
vxorem mō nō naturali ꝯſueto an peccet
mortaliter? Rn̄detur ꝙ ſi fiat in nō vaſe
ad hoc inſtituto nō dubiū q̄n peccet mor-
taliter et grauiter. Si aūt in vaſe natura
li hoc facit hoc poteſt cōtingere quadru
pliciter ſm̄ Al. in. 4. qꝛ vel lateralit̄ vx
orem cognoſcendo vel ſtando aut ſeden
do ſeu retrorſū ad ipſam accedēdo: ⁊ nul
lū hoꝝ ſm̄ ſe ē mortl'e peccatū debito va
ſe ſeruato: licet poſſet eſſe ſignū cōcupiē
mortalis: vt ait Albertus cui adhereo
quo ad tres ꝑ̄mos modos: ſed de quar-
to eſt magnum dubium int̄ doc. quorꝫ
quidam dicūt illḋ eſſe mortale: alij non:
vt Thomas in quarto et Rodonen̄. glo
ſator rerū. quibus magis adhereo dicūt
ſi hoc fiat ꝓpter maiorem voluptatē que
rendā ē pctm̄ mortale. Si aūt fiat ꝓpter
ventris pinguedinē vel mulieris impregna
tionem ſeu timorem fetus ſuffocationis
non eſt peccatū mortale. Si etiā mulier
ſupergrediatur viro abutēdo dicūt qui-

ꝺam vt areſtā⁷ ꝙ ē peccatū mortale cuꝫ
ibi fruſtretur intentio nature. Sed ī hoc
caſu videtur mihi eē diſtinguēdū vt ī ca
ſu p̄cedeñ. ſi enī hoc fiat ꝓpt̄ viri infir=
mitatē nō videt̄ eē pctm̄ mortale nec in
hoc fruſtraret̄ intentō nature. Noni enī
q̄ndā mlierē ſic a viro cōtracto ꝛ paliti=
co cognitā cōcepiſſe. Matrimoniū etiaꝫ
nō ſolū ē ī officiū ꝓlis ſed etiā ī remedi=
um fornicatōis. ¶ Deinde cū luxuria ſit
peccatū capitale ex ip̄a multa vitia oriū
tur que ei⁷ filie dicūtur. Vñ Gregorius
aſſerit octo filias luxurie que ſūt mentis
cecitas: inconſideratio: inconſtantia: p̄=
cipitatio: amor ſui: odiū dei. amor p̄ñti s
ſeculi: horror ſiue deſperatio futuri. V⁹
Cec. in. p̄c. incōſtās. deſpes. affec. amat
Ratio aūt numeri ſic aſſeritur: Peccatū
nāqꝫ q̄d generat̄ ex luxuria aut ē ſm̄ de=
ordinatōem rationalis aut iraſcibil' aut
cōcupiſcibilis. Scōm aūt deordiatōem
rational' duo ſūt peccata quoꝝ vnū ē ſm̄
deordinatōem reſpectu celeſtiū cōtēpla
tiuoꝝ: et ſic ponit̄ cecitas mentis. Dedi=
tis enī carnis operibus deſipiūt ſpūalia
quibus recte iudicare non valent. Quā
tū ad deordinatōnem reſpectu inferiorū
agēdoꝝ ponit̄ incōſideratio. Scōm v̄o
deordinatōnem reſpectu iraſcibilis duo
vitia generātur. Aliqñ enī habet inordi
natōem in patiēdo ꝛ dicit̄ inconſtantia:
que ſtatum in bono impedit ꝓpt̄ aduer
ſa cōtraria voluptati carnis q̄ nolumus
ſuſtinere. Aliqñ vero habet inordinati=
onē in aggrediēdo ex impetu paſſionis
ſine regula rōis ꝛ dicit̄ p̄cipitatō. Scōꝫ
aūt deordinatōem vis cōcupiſcibilis ge
nerātur quattuor peccata quoꝝ duo re=
ſpiciūt affectū rei p̄ñtis que pōt cōtinge=
re dupliciter: Uno mō ſm̄ amorem nimi
um: et ſm̄ hoc dicitur amor ſui: ꝛ intelli
gitur de amore ſue carnis ad quam luxu
ria maxime inclinat animā. Nō aūt intel
ligitur de amore ſui large ſūpto quo ho=
mo diligit ſe inordiate plus q̄ꝫ debet: ta
lis enī amor ē fundamentū c̄itatis dya.
ſm̄ Auguſti. Alio mō affectio rei p̄ñtis
pōt contingere ſm̄ deteſtationem ei⁷ qḋ

ſūme eſt amandū: ꝛ ſm̄ hoc ponit̄ odiuꝫ
dei. qꝛ enī aīa p luxuriā maxime acce=
dit ad ſuū inferi⁷. ſ. ad carnem ideo rece
dit a ſuo ſuperiori. ſ. a deo ipm̄ odiendo
nolēdo ſcꝫ deū eſſe vel eius iuſticiam in
quātū ſcꝫ apprehēditur pctōꝝ ꝓhibitor
ꝛ penarū inflictor qḋ ē graue valde pec=
catum. Quo ad affectionē autē rei futu
re vis concupiſcibilis dupliciter deordia
tur. Uno modo reſpectu boni mutabilis
ꝛ ſic dicitur affectus p̄ſētis ſcli: hō nā=
qꝫ deſiderijs carnis innitēs deſiderat in
eis p̄maēre vt eis fruatur. Reſpectu ve=
ro boni futuri incōmutabilis ponit̄ de=
ſperatio futuri ſeculi: vite nanqꝫ carnali
inſiſtētes ſepiſſime de vita eťna deſp̄ant

Gicientes. Ca. VII.

¶ Hic agit. p. cōſequēter de inſē
ſibilitate q̄ ē vitiū oppoſitū tēpe=
rātie p defectū qḋ in paucis inuenit̄. Ra
ro nanqꝫ inuenit̄ ꝙ aliq̄ circa delectatōs
deficiāt vtiŋ eis min⁹ gaudeāt q̄ꝫ requi=
rit̄ ad corporis ſanitatē. ¶ Pro q̄ notan
dum ꝙ illud quod cōtrariatur ordi na=
turali eſt vitioſum: naturalit̄ aūt delec=
tationem appoſuit in operatōnibus ne=
ceſſarijs ad vitam hoīs. Et ideo natu
ralis ordo req̄rit ꝙ hō in tm̄ delectatōi=
bus vtat̄ q̄ntū ncc̄riū ē ſaluti humane: ꝟ
q̄ntū ad ꝯſeruationē indiuidui: vel q̄ꝫtū
ad cōſeruatōeꝫ ſpēi. Si qs g̃ tm̄ delcāti
ones refugeret ꝙ p̄termitteret ea q̄ ſunt
ncc̄ria ad ꝯſeruatōeꝫ nature peccaret q̄ſi
ordi naturali repugnās: ꝛ hoc ad vitiuꝫ
inſenſibilitatis ꝑtinet: vñ ille dr̄ inſēſibi
lis ſeu agreſtis q̄ abſtinet ab oīb⁹ delcā=
tiōb⁹ p̄ter rect̄ rōeꝫ q̄ſi delcātiōes p ſe
abhorrēs. Abſtinere tñ a delcātōib⁹ ſm̄
dictamē recte rōis ꝓpt̄ finē debitū vt fa
ciūt v̄gīes ꝛ ꝯtinētes a carnalib⁹ ſe ab=
ſtrahētes vt ſpūalib⁹ ꝛ ꝯtēplatōi diuie
dulcedis liberi⁹ vacēt nō ē vitioſū ſꝫ lau
dabile ꝛ meritoriū ac deo acceptū. ¶ Si
arguat̄ ꝙ v̄ginitas recedit a medio ab
oībus delectatōib⁹ venereis abſtinēdo
g̃ eſt vitioſa ꝛ nō v̄tuoſa. ꝓbat̄ ꝯña: qꝛ
v̄tus ꝯſiſtit in medio ex ſcḋo huius R°

q licet vero abſtineat ab omni delectati one venerea tamen tenet mediū: qꝛ facit ſm dictamen recte rationis ſm quam ſu mitur medium virtutis ꝛ nō ſm quanti tatem rei: vt dictū eſt ſecundo huius. vn̄ de magnanimo dicitur. 4. huius q ē in magnitudine extremus eo aūt vt opoꝛꝫ medius. Mediū aūt in quo ꝯſiſtit v̉tus virginitatꝭ poteſt ſic declarari: Virginitas eſt habitus electiu⁹ perfecte integritatis corporꝭ ab actib⁹ venereis ꝑpetue abſtinendo. Velle aūt frangere illam in tegritatē abſq̧ neceſſitate et nolle frangere pro neceſſitate ſunt duo extrema in ter que mediat nelle frangere ſine neceſ ſe: et hoc mō virginalis habitus eſt electiuus huius integritatis et non aliter. Excellentia āt virgītatis patet exemplo chriſti qui matrem virginem elegit ꝛ vir ginitatem ſeruauit. Preferturq̧ matri monio ſicut bonum anime prefertur bo no corporis. quapropter vt habet̄ Ma thei. 13. de virginibus debet̄ fructus cē teſimus: viduis. 6ᵒᵐ⁹ et mr̄imōio cōiū ctis. 3ᵒᵐ⁹. Unde cyprianus in libro de v̉ginitate ait: Virginitas eſt flos eccleſi aſtici germīs decus ꝛ ornamentū gratie ſpiritalis: dei imago: illuſtrioꝛ poꝛtō. Gregorius et ambroſius: Pulchritudi nem quis poteſt maiorem eſtimare deco re virginitatis que amatur a rege: proba tur a iudice: dedicatur domino: cōſecra tur deo. Sed videtur q virginitas non ſit preferenda caſtitati coniugali per au guſtinum in libro de bono coniugali di centem q non eſt impar meritum conti nentie in iohāne qui nullas eſt expertuſ nuptias ꝛ in abraham qui filios genera uit: ꝓpter qḋ meritum non ſolum penſa tur ex genere actus ſed ex animo operan tis habuit aūt animū ſic diſpoſitū q pa ratus eſſet virginitateꝫ ſeruare ſi eſſet tē pori ſuo congruum: ꝛ ideo meritum con tinentie coniugalis in ipo equatur me rito continentie virginalis in iohāne re ſpectu premij ſubſtātialis. Sic coniuga tus pōt adequari virgini ſi haberet aīm magis paratum ad virginitatem ſeruan dam ſi ſibi liceret q ille qui actu eſt. Ergo Contingit etiā q cōiugati ꝛ vidue poſ ſēt equari in merito virginibus per alia opa excellentiarum virtutum: vt patꝫ d̉ beato petro et maria magdalena. ¶ Cō parat vlterius ariſto. intemperantiā ad timiditatē dicēs q intemperantia magꝭ habet de voluntario q timiditas: qꝛ in temperatus agit ꝓpt̄ delectationē quā concupiſcit. Timidus autē propter triſticiaꝫ quam fugit: delectatio aūt ſequit̄ volūtatem et triſticia in voluntatem: vt ſupra dictum eſt: quare intēperantia ma gis habet de voluntario q timiditas vl̄ timoꝛ: licet āt timoꝛ ſit nomē paſſionis ꝛ timiditas nomē vitij: aliquādo tamē ſu mitur vnū ꝓ reliquo. Ex hoc infert ariſ. q vitium intēꝑantie eſt exprobabilius q vitiū timiditatis cum plus habeat de vo luntario. Quod ex hoc patet: quia tāto aliqḋ vitium eſt exprobabilius q̄to faci lius vitiari poteſt: ſed facilius eſt vitare intemperantiam q timiditatem. facile enī eſt aſſueſcere bene operari circa illa circa q̄ eſt intēperantia: quia cōſuetudo abſtinendi in talibus nullum habet peri culum: in vitio autē timiditatis econtra rio occurrūt pericula bellica que aggre di eſt periculoſum. ¶ Inſuper compat ariſto. intemperantiam ad peccata pue roꝛum dicens q ſi puer turpia agens di mittatur agere ſm ſuam inſipientiaꝫ ma gis in eo inſipientia creſcit: Sic ſi homo ꝯcupiſcentie ſatiſfacit magis cōcupiſcē tia creſcit et dominatur. Inſatiabilis eī eſt delectationis appetitus: ꝛ cōcupiſcē tie operatio auget conatum: ſicut ḡ opoꝛ tet q puer viuāt ſm precepta pedagogi ſic opoꝛtet q vis concupiſcibilis confor metur recte rationi vt videlicet concupi ſcat que opoꝛtet ꝛ ꝓut recta ratō dictat.

Explicit liber Tertius.

Incipit Quartus.

Quartus liber ethicorū.

Dicamus dein ceps: ⁊c. Poſtꝙ ariſtotiles determinauit de temperantia: hic conſequenter intendit determinare d̄ liberalitate ſm̄ cōmunioꝛē opinionem: licet aliqui incipiant in pꝛecedentibus ibi Quoniam igitur medietas. Magiſt̄ autem in hoc quarto pꝛimo determinat de virtutibus que ſunt circa exterioꝛa bona cuiuſmodi ſunt diuitie et honoꝛes: et pꝛimo de liberalitate ſic eam diffiniendo:

Eſt autem liberalitas medietas circa pecunias: liberalis nāqꝫ laudatur circa dationem ⁊ acceptionem pecuniarum: magis aūt in datione. Dicuntur vero hic pecunie oīa quoꝝ dignitas ſeu valoꝛ nummiſmate ſeu denario menſuratur: vt dicit Ariſto. Et eſt ſumptum nomē pecunie a pecoꝛibus. qꝛ enī poſſeſſio antiquoꝛum erat in pecoꝛibus: ideo totum quod homines poſſident in terra pecunia vocatur ſcd̄m aꝰ. in libꝛo de doctrina chꝛiſtiana. Cum autē diuitie ſunt bonum vtile contingit bene et male vti pecunijs ſeu diuitijs: virtuoſus autē optime vtitur qui habet circa ſingula virtutem. Quia ergo liberalitas eſt virtus moderans paſſiones circa pecunias liberalis optime vtitur pecunijs medium in ipſis tenendo dando ſ. quibus opoꝛtet ⁊ accipiendo vnde opoꝛtet et alias circumſtantias obſeruando. ¶ Circa predicta Notandum ꝙ obiectum ſeu materia virtutum et vicioꝛum eſt duplex ſcꝫ mediata ⁊ inmediata: obiectū inmedietatis ſunt paſſiones per virtutes moderata: Obiectum autem medietatis ſunt obiecta huiuſmodi paſſionuꝫ: ⁊ illo modo liberalitas et illiberalitas ſunt circa pecunias et obiecta mediata: circa paſſiones vero timoꝛis et concupiſcentie ſunt ſicut circa obiecta inmediata. Illiberalis enī inmediate concupiſcit pecunias: timet ꝙ illas exponere ⁊ ipſis tandem carere: quas paſſiones liberalitas ſcit moderare. ¶ Aſſignantur igitur a philoſopho multe liberalitatꝭ pꝛopꝛietates: quarum pꝛima eſt ꝙ liberalis magis eſt dare quibus opoꝛtet ꝙ̄ accipere vnde opoꝛtet vel non accipere vnde non opoꝛtet. quod ex hoc manifeſte patet: quia liberalitas eſt medietas circa vſum pecunie: vt pꝛius declaratum eſt. Uſus autem pecuniarū eſt ſumptus ſeu expenſe et datio ipſarū. Acceptio autem ſeu cuſtodia ipſarū magis dicitur eſſe poſſeſſio ꝙ̄ vſus. Liberalis ergo magis eſt dare ꝙ̄ accipere. ¶ Itē virtutis magis eſt benefacere ꝙ̄ bene pati: et potius bene operari ꝙ̄ turpiter ſeu ſcādaloſe n̄ operari: Sed dare eſt bene facere vel operari: ⁊ recipere bene eſt pati vel ſuſtinere: ergo liberalꝭ magis eſt dare quibus opoꝛtet ꝙ̄ accipere a quibus opoꝛꝫ. Quapꝛopter laus ⁊ gloria magis eſt exhibenda danti ꝙ̄ accipienti. Unde circa dationem ſeu expoſitionem pecuniarum homines communiter laudantur de liberalitate et diliguntur. Circa vero acceptionem non laudantur de liberalitate neqꝫ diliguntur ſed de iuſticia. Qui enim non accipit vnde opoꝛtet ſed accipit vnde opoꝛtet laudatur qꝛ pꝛoximo ſuo non infert nocumentuꝫ ſeu damnum: ergo vt pꝛius dixi liberalꝭ magis eſt dare quibus opoꝛtet ꝙ̄ accipere vnde opoꝛtet: vel non accipere vnde nō opoꝛtet.

Secunda pꝛopꝛietas liberalis eſt ꝙ delectabiliter et bono aīo dat illud quod dat: vel ſaltem ſine triſtitia. Operationes enim virtuoſe ſunt delectabiles et acceptabiles ab omnibus.

Tertia pꝛopꝛietas liberalis eſt hec ꝙ ſi contingat aliquando ꝙ aliquid expendat abſqꝫ boni finis intentione et quidem triſtabitur moderate tamē quia virtutis eſt non ſolum delectari in bonis operibus ſed etiaꝫ triſtari ſi ĩ ope

liberalis mero /

rando a virtute deficiat: ſemper tamen
in delectatione et triſticia debita mode=
ramine ſeruata. In omnibus autem his
conſiderandus eſt tribuentis ſtatus: po=
teſt nanq liberalior eſſe qui minora tri=
buit ꝙ qui maiora ſi poſſeſſio dantis mi
nora excedat ſuum ſtatum. Unde ſi ha=
bens mille liberas tribuat viginti: Et ſi
habens centum tribuat decem liberali=
or eſt is qui tribuit minus ꝙ qui plus.

¶ Deinde tractat Ariſtotiles de vitijs
oppoſitis.ſ. de prodigalitate ⁊ illiberali=
tate dicens ꝙ huiuſmodi vitia ſunt ſu=
perhabundantie et defectus in ſuſcepti=
one et datione pecuniarum. Illiberali=
tas enī deficit in dando ſuperhabundat
autem in accipiendo: hoc tamen eſt in ꝑ
uis pecunijs: ſicut magnificētia eſt ī ma
gnis pecunijs. Prodigalitas autem ſu=
perhabundat in dando ⁊ non in accipiē
do. Unde prodigus dicitur quaſi perdi=
tus: perdendo nanq et conſumendo in=
debite ⁊ inutiliter bona quibus deberet
ſuſtentari eſſe ſuum perdit. Peccat au=
tem prodigus non obſeruando debitas
circumſtantias ſcdm dictamen recte rati
onis in dationibus: vt quia dat plus ꝙ
eius facultas requirit et non in eo fine q
deberet dare. Dat enim vel ex quadam
concupiſcentia dandi vel ad complemē
tum ſue voluntatis. Dat etiam quibus
non conuenit dare: vt lenonibus hiſtrio
nibus ioculatoribus adulatoribus ⁊ ſic
de conſimilibus.

¶ Ubi Notandum ꝙ ſi aliquis datz om
nia que poſſideret pauperibus vt ſe per
religionis ingreſſuz totaliter diuinis ob
ſequijs manciparet non eſt cenſendus ꝓ
digus quia eius datio recta ratōne regu
laret. Dicuntur autem hiſtriones iocu=
latores ſeu geſticulatores qui diuerſos
geſtus hominum ſciunt repreſentare: q=
bus ſi ludis licitis vtantur iuſtum eſt da
re mercedem miniſterij eorum tribuēdo
et hoc moderate: qui vero ſuperflue ſua
in tales conſumunt vel etiam ſuſtentant
hiſtriones qui vtuntur verbis vel factis
ſeu ludis turpibus aut illicitis vel in ꝓ
ximi nocumentum vergentibus tales ꝓ
certo peccant eos in peccatis fouentes:
ſcdm Thomam in ſumma.q.1.c.18.ar=
gu.tertio. ¶ Comparat vlterius pro=
digum ad illiberalem dicens ꝙ prodi=
gus minus malus eſt ꝙ illiberalis pro
quia citius curabilis ē a ſuo vitio dupli=
citer: Uno modo quidem ex paupertate
que conſequitur communiter eius ſup=
fluam dationem. Alio modo ab etate qr
quanto magis quis accedit ad ſenectu=
tem tāto magis fit promptior ad retinē=
dum et tardus ad dandum. Cuius ratio
eſt hec: quia quāto homo magis ſeneſit:
tanto magis deficit et pluribus ſe de die
in diem indigere conſpicit. Eſt etiam ꝓ
digus minus malus ꝙ illiberalis qr ma
gis conuenit cum liberali. prodigus enī
libenter dat ⁊ non libenter accipit quod
etiam facit liberalis. Neutrum autē fa=
cit illiberalis. Prodigus etiam multis
prodeſt et multos diligit. Illiberalis au
tem nullum diligit neq etiam ſemetip=
ſum cum non ſit auſus que ſunt ſibi ne=
ceſſaria expendere.

Capitulum.ij
Illiberalitas.⁊c.

¶ Hic ponit Ariſtotiles mo
dos illiberalitatis Ad cuius
euidentiam Sciendum ꝙ il
liberalitas ⁊ auaricia poſſunt capi dupli
citer ſcz ſtricte et large. Cum enim libe
ralitas proprie ſtatuat menſuram in pe=
cunijs et maxime ſeu principaliter quo
ad ſumptus et dationem ipſarum ſcdm
vrbanam condecentiam. Iuſticia ve=
ro ſtatuit menſuram in pecunijs ſcdm ra
tionez debiti. Ideo illiberalitas proprie
ſumpta que opponitur liberalitati at=
tenditur in defectu decentis acceptiōis
pecuniarum et largitione et expenſione
decentis ipſaruz. ¶ Auaricia autē pro=
prie ſicut loquitur phus in hoc conſiſtit.
In acquiſitione et conſeruatione indebi
ta et illicita pecuniarum ſurripiendo vl
detinendo bona aliena: ⁊ ſic auaricia op

ponitur iuſticie: vt dicit Ariſtotiles. large autem ſumendo tunc vnum poteſt ſumi pro reliquo. Unde illiberalitas et auaricia hoc modo dicitur eſſe inmoderatus amor ſeu dilectio habendi: et poteſt eſſe vel peccatum veniale vel mortale. Si enim amor diuitiarum et bonorum temporalium ſit tātus ꝙ preferetur charitati: vt ſi propter amorem diuitiarum aliquis non veratur facere contra amorem dei et proximi: puta alienum iniuſte ſurripiendo ſeu detinēdo ſeu adhoc voluntatem deliberatam habendo: ⁊ ſic erit peccatum mortale. Si autem inordinatio amoris in hoc ſiſtat vt ſi homo quamuis ſuperflue et inaniter diuitias et bona temporalia congreget non tamē propter ipſas vellet aliquod malum perpetrare ſeu facere contra deum preceptorem ſuum ⁊ proximu ʒ: et illo modo capiendo auariciam eſt tantum peccatum veniale et de facili curabile.

Contra predicta Arguitur

et videtur ꝙ auaricia non ſit peccatum aliquod: et hoc poteſt ita probari ſic: q: illa que naturaliter adueniunt non ſunt peccata. amor diuitiarum eſt huiuſmodi ergo ⁊c̄. Minor eſt euidens et maxime hoc videmus contingere in ſenibus: vt dictum eſt in precedentibus. Item adhuc alia ratione poteſt hoc probari ſic: amare illud per quod vita hoīs ꝯſeruatur non eſt peccatum: ſed per diuitias vita hominis conſeruatur: ergo ipſas amare non eſt peccatum. ¶ Reſponſio. Ad primum dicendum ꝙ inclinationes naturaliter ſunt regulande per rationem ꝗ tenet principatum in natura humana: ⁊ ideo amor diuitiarum ſiue bonorum temporalium ſiue in iuuenibus ſiue in ſenibus eſt per rectam rationem reguland⁹: vt ſi non inordinate ament eas indebite acquirendo vel conſeruando.

¶ Ad ſecundum eſt ita dicendum ꝙ amare illud per quod vita hominis conſeruatur non eſt de ſe malum nec peccatum: et ideo vſus diuitiarum de ſe non eſt malus ſed amor inordinatus et illicitus: et talis ad auariciam ſpectat.

¶ Aſſignat itaqꝫ Ariſtotiles duos modos ſeu ſpecies auaricie quam illiberalitatem vocat. Aliquis enim eſt auar⁹ dupliciter: Uel quia deficit in dando vel quia excedit in accipiendo. is qui deficit in dando ſi parum dat dicitur parcus: ſi nihil dat dicitur tenax. Excedit vero aliquis in accipiendo multipliciter ⁊ hoc ſic vel de turpibus lucrando vt lenones qui de meretricio viuūt. vel quia lucratur de eo quod gratis concedere deberꝫ ſicut vſurarij: vel ab amicis cum quibus comedit vel bibit: ſicut ſunt aleatores ⁊ huiuſmodi: aut mortuos ſpoliando: qui quondam ſeu peſtiuis temporibus magno apparatu conſueuerunt ſepulture tradi: ſeu viuis fraudem violentiam ſeu iniuriam inferendo: vt latrōes ſpoliatores: ⁊c̄: oēs iſti ſūt illiberales: Sūt naqꝫ turpes lucratores qui gratia parui lucri tam nepharios actus exercent quapropter obprobria merito ſuſtinent: ac maximis ſe exponunt periculis: vt quottidie videmus. Illi autē qui magna non vnde oportet ſeu que non oportet acciūt dicuntur et ſunt tiranni ciuitates ſpoliantes et ſacra predantes non ꝓprie dicuntur illibarales ſed magis pernicioſi impij et iniuſti: et hoc ideo quia illiberalitas ꝓꝑe eſt in paruis pecunijs.

¶ Cum autem auaricia ſit peccatum capitale ideo ex ipſa multa vitia oriuntur ſec̄m Gregorium que eius filie dicuntur ſcilicet proditio: fraus: fallacia: periuria violentia inquietudo: et contra miſericordiam obduratio. Unde verſus: Produnt fraus fal. per violans. obdurans ⁊ inqui. Quia nanqꝫ auaricia eſt ſuꝑfluus amor diuitiarum auarus in duobus excedit. Primo enim ſuperhabundat in recipiendo et ex hac parte oritur ex auaricia obduratio cōtra miſericordiā q: ſcꝫ

cor eius nunquam emollitur vt de diuitijs ſuis ſubueniat miſeris ac pauperibus et eorum neceſſitatibus: Et ad obdurationem poteſt reduci vſura.

¶ Vſurarius enim cor ita durum habet quod de mutuo eorum que dare deberet lucrum querit omni quo poteſt modo. Secundo ad auariciam pertinet ſuperhabundare in accipiendo: et ſic auaricia poteſt accipi vel conſiderari dupliciter. Uno modo ſcilicet quod eſt in affectu: et ſic ex auaricia oritur inquietudo magna inquantum ingerit huiuſmodi ſollicitudinem et curam ſuperfluam ac minime neceſſariam. Auarus enim teſte Sapiente non implebitur pecunia. Alio modo poteſt conſiderare in effectu: et ſic inquirendo alienum vtitur quandoque vi quod pertinet ad violentias vel rapinas. quandoque autem deceptiue vel dolo: qui quidem ſi fiat in verbo erit fallacia quantum ad ſimplex verbum: periurium autem ſi addatur confirmatio iuramenti. Si autem dolus committitur in opere: tunc aut quantum ad perſonas: et ſic eſt proditio: vt patet euidenter de iuda: qui per auariciam proditionem commiſerit in chriſtum et preceptorem etc. Quantum vero ad res erit fraus vel furtum.

Notandum inſuper quod aliud eſt peccatum habere ſpecies et aliud filias: licet aliquando ſpecies et filie in idem communicant: ſpecies enim vitij capitalis ad idem pertinent genus: Filie vero plerunque ad aliud genus cum vnum vitium ex alio oriatur: et vitium oppoſitum vni virtuti oritur ex vitio oppoſito alteri virtuti ſicut odium dei quod opponitur charitati oritur ex luxuria que opponitur caſtitati et periurium quod opponitur religioni oritur ex auaricia. Idem tamen aliquando poteſt poni filia et ſpecies eiuſdem vitij ſicut fraus vel furtum eſt filia auaricie cum ex ipſa oriatur et eſt eius ſpecies: cum ſub ipſa contineatur.

¶ Quia vero in precedentibus fuit tactum de vſuris et alijs propterea circa illa eſt aliqualiter inſiſtendum. Et primo de vſura. Committitur enim vſura in contractu mutui. Mutuare vero proprie dicit tranſlationem dominij. Eſt enim numiſmatis pro numiſmate in dominium datio ſecundum Petrum .xv. diſtinc. quarti ſententiarum. Extenditur tamen mutuum a doctoribus ad ea quorum vſus eſt ipſorum conſumptio vt eſibilia et potabilia: vel diſtractio vt pecunia. Eſt igitur vſura ſecundum Gaufridum: Quicquid ſorti accidit intranſitiue precedente vel pacto. licet autem ſors poteſt ſumi pro ſortilegio euentu vel fortuna hic tamen ſumitur pro capitali.

Notandum quod ſola ſpe vel expectatione committitur vitium vſure: extra de vſuris. c. conſuluit. quod eſt intelligendum cum fit mutuum principaliter cauſa lucri vel emolumenti ita quod talis alias non eſſet mutuaturus. Si autem mutuatur non principaliter ad mutuandum propter lucrum ſed ob charitatem et dilectionem ſecundario tamen ſperat de aliqua retributione non committitur vſura. ¶ Eſt autem vſura peccatum mortale cum ſit contra ius diuinum. Unde ait Pſalmiſta: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. etc. Poſtea qui pecuniam ſuam etc. quaſi dicere ſi dederit pecuniam ad vſuram non habitabit in tabernaculo dei. Hanc multum abhorrere debet quilibet chriſtianus cum etiam gentilibus tempore Ariſtotilis eſſet turpis et obprobrioſa. vt patet ex precedentibus. ¶ Circa vſuras poſſunt alique oriri dubitationes: Et primo an ſit ſemper vſura vti pignore pro debito ſibi obligato? Reſpondetur ſecundum Thomam quod ſi quis pro pecunia ſibi mutuata obliget rem aliquam cuius vſus precio eſtimari poteſt debet ille qui mutuauit computare vſus rei in eſtimatione eius quod mutuauit: alioquin idem eſt ac ſi pecuniam reciperet pro mutuo quod eſt vſura niſi forte eſſet talis res cuius vſus ſine precio ſoleat concedi inter amicos: ſicut patet de libro accomodato. Quid ſi venditi

ꝑdium tali cõditione adiecta vt quãdo-cunqꝫ ſoluatur precium a me vel ab herede meo rehabeam prediuꝫ ego vel heres meus vel vſqꝫ ad tot vel tot annos poſſim rehabere ſoluto precio nunquid eſt vſurarius contractus. Reſpondet ſm Raymũ. quod non: ſed emptor facit fruct⁹ ſuos ſine periculo vſure licet venditor iuxta venditionis formam poſtea recuperet predium: et hoc intelligas niſi in fraudem vſurarum facta fuerit talis venditio quod preſumi poteſt ex eo quod eſt modicum precium reſpectu valoris rei vel ex eo quod aliquid perſoluitur vltra ſummam receptam puta fuit venditũ pro centum ⁊ eſt in pacto quod ſi reſcinditur venditio. reddantur .C.xx. Extra de pigno illo vos cõcordat Hoſtien. et Ray. ¶ Vlterius circa predicta notandum quod ſunt aliqui caſus in quibus vltra capitale licet aliquid recipere quorum vnus eſt ratione pene conuentionalis dum tamen non fiat in fraudem vſurarum Verbi gratia indigeo pecunia mea ad mercandum ⁊ concedo tibi eam vſqꝫ ad certum diem adiciens penam conditionalem quod niſi tali die ſoluas quia multum damnificabor ſolues tantum vltra hec pena adiecta licita eſt quia licet me ſeruare indemnem puniẽdo eum cũ quo ſic cõtraho. Signum autem quod non fit in fraudem vſurarum ſm Scotum quãdo creditor magis vellet die prefixo pecuniam ſibi ſolui quam in craſtino cum pena adiecta. Et per oppoſitum fit in fraudem vſurarum quando vult potius diem tranſiri quam pecuniam in ipſo die ſolui. ¶ Alius caſus eſt propter intereſſe ſiue vitationem damni debitor enim ex cuius non ſolutione creditor nõtabiliter damnificatur tenetur de iuſticia ſatiſfacere creditori: et licet ille creditor non haberet contra eum actionem in foro exteriori vtpote quando non ſunt pacta vel munimẽta tamen in foro conſcientie debitor tenetur vltra ſortem ad intereſſe ⁊ ſic de alijs caſibus. ¶ De ſecundo autem ſcꝫ alee ludo ſciendum quod talis ludus proprie dicitur ludus taxillorum large tamen ſumitur pro omni ludo qui innititur fortune viribus. Prohibetur vero talis ludus a iure ciuili ⁊ a iure canonico ne. ſ. fiat in pecunia ſeu ex cupiditate. Iure quidem ciuili. ff. de aleatoribus: Et in autentica de ſanctis epiſcopis. §. interdicimus. Iure autem canonico prohibetur .xxxvj. diſtinc. epiſcopus vbi ſic habetur. Epiſcopus aut preſbyter aut dyaconus alee aut ebrietati deſeruiens aut deſinat aut certe damnetur Subdyaconus autem aut lector aut cantor ſimilia faciens aut deſinat aut cõmunione priuetur ſimiliter et laycus.

Notandum etiam quod deſeruire cõſuetudine importat: qui igitur tali ludo ex cupiditate deſeruit ſeu in conſuetudinem ducit mortaliter peccat cum tales pene nõ ſunt inponende niſi pro graui crimine. xj. q. iij. nemo ⁊ ca. nullus. Sec⁹ ãt eẽt ſi quis aliunde non ex cupiditate ſed propter recreationem ſeu cauſa tedij vel triſticiam effugandi luderet hoc modo ludere non eſt prohibitũ ſm Richardũ xv. diſtinc. quarti ſentẽtiaruꝫ: ⁊ in quot libe. vnde. ff. de alea lege vltima. talis ludus conceditur pro cõi conuiuio faciendo et ille qui hoc modo in illo ludo lucratur non tenetur ad reſtitutionem maxime quando ille qui amittit notabiliter non damnificatur ſed in re modica per comparationem ad ipſum. quod propter h° dico quia aliquid eſſet modicuꝫ diuiti quod eſſet multũ pauperi. Sed de illo qui lucratur ludo taxillorum eodem modo quo eſt prohibitus. dicit quidem quod tenetur ad reſtitutionem quod probatur dupliciter Vno modo quia non tantum prohibetur ille ludus ſed etiaꝫ acquiſitio lucri per talem ludum: vt. ff. de alea lege vltima. Vnde ſm leges poteſt repeti vſqꝫ ad quinquaginta annos illud quod amittitur in ludo alearum: ergo ille qui per talem lucratur reſtituere tenetur. ¶ Item vt dicit ariſtotiles

in precedentibus aleator eſt illiberalis: ſed illiberalis eſt qui retinet danda: ergo illud qd homo lucratur per ludum alearum non eſt retinendum ſed dandū ſed iſta opinio videtur mihi nimis dura. ¶ Ad argumēta autem dicitur: Ad primum dicit Rich. quod procedit de illis que ſubſunt legibus imperialibus de huiuſmodi dicit Thomas in ſumma q. 32. ar. decimo q ius ciuile non obligat omnes ſed eos tantum qui ſunt his legibus ſubiecti. Et iterum per diſuetudinem abrogari poteſt & ideo non ligat in illis locis in quibus viget contraria conſuetudo. Scotus vero i quarto ſententiarum diſtinc. xv. dicit q illa lex allegata non ligat niſi illos qui viuēdo politice ſūt ſub lege imperiali qui forte nulli ſunt hodie quia vbi precipue illa lex conſueuit habere locum municipalia preiudicant. Ad ſecundum dicitur q non ſolum dicitur illiberalis qui retinet dāda ſed etiā q turpiter lucratur & ſic pōt aleator illiberalis dici qui lucratur his cum quibus comedit & bibit non autem omnis qui turpiter lucratur tenet ad reſtitutionem eorum que ſic lucratur: vt patet de meretrice que tamen mortaliter peccat meretricando. Nota tamen q illi qui ludo fraudem committunt vel qui lucratur ab his qui rem ſuam alienare non poſſunt ſeu rebus ſuis prouidere vt ſunt pupilli furioſi ceci ſurdi perpetuo morbo languidi & ſic de aliis: Qui etiam alios ex cupiditate lucrandi per vim aut per nimiam importunitatem vel doloſe ad ludum trahunt tenentur ad reſtitutionem ſm communem opinionem doctorum. Talium nam retentio videtur eſſe illicita ex iure diuino ſm tho.

Ca. III

Idetur vtiq3 &c.

¶ Superius determinauit ariſtotiles de liberalitate: hic conſequenter de magnificētia & primo manifeſtat eius materiam in generali dicens q Magnificentia videtur eſſe circa pecunias circa quas eſt liberalitas vt viſum eſt ſupra qua propter conuenientiam harum virtutum in materia videtur eſſe rationale q poſtq̄ actū eſt de vna agatur de alia etiam. ¶ Deinde etiam manifeſtat materiam magnificentie in ſpeciali dicens q hee virtutes ſe habent differenter circa pecunias q liberalitas ſe extendit ad omnes operationes que ſunt in pecuniis ſiue ſint magne ſiue ſint parue ſiue ſint acceptatiões ſiue dationes ſiue expenſe: Magnificentia autem non eſt niſi circa ſumptuoſas operationes. Eſt enim circa magnitudinem ſumptuum in ordine ad aliquod magnum peragendum & hoc ſignificat nomen eius. Unde magnificentia dicitur quaſi magni efficientia & in hoc ſuperexcellit magnificus liberalem. Ex hoc infert ariſtotiles q omnis magnificus eſt liberalis ſed non econuerſo.

Notandū ad euidētiā predictoꝝ q virtus habet aliam difficultatem ex ipſo genere rei circa quod eſt et aliam difficultatem ex magnitudine ipſius rei. Et ideo circa vſus pecunie oportet eſſe duas virtutes quarum vna ſcilicet liberalitas reſpicit cōmunez vſum pecunie alia vero ſcilicet magnificentia reſpicit magnum in pecunie vſum. Unde vſus pecunie pertinet ad liberalitatē inquantum moderatur ei⁹ inordinatum affectum: ad magnificentiam vero in ordine ad aliquod magnum faciendum ſic liberalis dat vt recte et decenter pecunia vtatur: magnificus vero vt aliquid magnum operetur.

Declarat cōſequenter Ariſtotiles q̄modo magnificentia medietatem & medium tenet in magnis ſumptibus dicēs q magnificus ſimilis eſt ſcienti: Nam ſicut artifex ſapiens cognoſcit proportio

141

nem expenſarum ⁊ eius in quo fiunt expenſe ſic et magnificus proportionē debitam debet attendere inter ſuas expenſas ⁊ ea in quibus expendit. Unde ibi eſt attendenda dignitas perſone expendentis ⁊ genus operis. Sumptus nam ꝙ non dicitur magnus ꝑ reſpectum ad regem qui eſt magnus per comparationem ad comitem vel baronem. nec ſunt idem ſumptus fiendi in conſtructione domus regie ⁊ perſone priuate: Debet etiam magnificus huiuſmodi ſumptus facere propter bonum finem ⁊ quomodo et quando oportet ⁊ ſic de alijs circumſtantijs: ⁊ ſic in magnis ſumptibus tenebit medium regule recte rationis: Debet etiam magis attendere ad bonitatem et decentiã ſui operis ꝙ ad quantitatem expenſarũ operis: ⁊ ideo prompte ⁊ delectabiliter debet expendere ſine inutili computatione quod patet ad paruificos. Cum etiam magnificentia principaliter reſpicit magnitudinem operis magnitudinem vero ſumptus non reſpiciat niſi in ordine ad magnitudinem operis non ab equali ſumptu magnificus faciet opus magis ſumptum admirabile ꝙ quicunqꝫ non magnificus.

¶ Quia vero magnificentia reſpicit ſũptus in ordine ad aliquod magnum cõſequenter exprimit ariſtotiles que ſunt illa magna circa que intendit magnificus dicẽs ꝙ talia ſũt multiplicia. Quedam enim ſunt que pertinent ad honorem diuinum vt edificatio templorum ⁊ ſacrificia que in ipſis fiunt. Quedam vero ad bonum commune puta ꝙ aliquis ad illud quod eſt vtile toti ciuitati preclare ⁊ magnifice largiatur ⁊ in his perficiendis eſt conditio attẽdenda operantis ſcḋm eius poſſeſſiones ⁊ diuitias. Et ideo dicit ariſtotiles quod inops et pauper non erit magnificus quia non habet vnde multa poſſit decenter conſumere et talia temptando reputabitur inſipiens.

Circa quod notandum ꝙ ariſtotiles non negat quin pauper effici poſſit magnificus licet enim pauper careat pecunijs cum virtus ſit habitus electiuus ex frequentibus electionibus operum magnificorum ſi facultas adeſſet poterit in eo generari habitus magnificentie. Sed vult dicere ariſtotiles ꝙ non generabitur in eo talis habitus per operationes exteriores cum ei deſint pecunie ad tales ſumptus faciẽdos nec etiam niſi tãto generabitur per act⁹ interiores quia homo non frequenter elicit de communi curſu actus volitionis circa ea que ſibi videntur impoſſibilia. Ut enim dicit Augu. illud quod nõ videtur alicui poſſibile aut non aut tenuiter vult. Et ideo notãter dicit ariſtotiles quod inops non erit magnificus propter rationes ſupradictas non tamẽ negat quin poſſit eſſe. Eſt autē magnificentia maxime circa predicta ſcꝫ diuina ⁊ communia negotia.

Deinde dicit Ariſtotiles ꝙ poteſt etiam eſſe circa propria vel circa illa que ſemel accidũt ſicut ſunt nuptie vel circa illa que ſunt diuturne durationis vt in edificijs domorum et caſtrorum ⁊ circa illa non eſt magnificẽtia ita ſicut in premiſſis quia magnificus non eſt in ſeipſo ſumptuoſus: ſed maxime circa communia et diuina.

Ulterius dicit Ariſtotiles ꝙ in ſingulis generib⁹ rerum nobilium ⁊ honorabilium opus decens illi rei faciet: nõ enim congruit facere idem ad honorem dei ⁊ ad honorem hominis nec idem pro templo ⁊ ꝓ ſepulchro. Dicit inſuper ꝙ differt magnum in opere ⁊ in ſumptu quia ſpera id eſt pila ſi fiat pulcherrima habet quidem magnitudinem et magnificentiam puerilis doni in opere non tamẽ in ſumptu qꝛ preciũ non eſt ſumptuoſum īmo paruũ ⁊ ſi preciũ dareꝫ puero nobili illud

eſſet donum illiberabile. et per ↄſequẽs non magnificentie quare non ſemper ſe ↄ̄quitur magnitudinem operum magnitudo ſumptuum. Sic multum intereſt inter date iocalia magnifica et ipſorum precium: ubi enim precium eſt modicū iocalia poterunt eſſe precioſa et magnifica quia rara vel noua vel numerabilia.

¶ Conſequenter dicit ariſtotiles de vitijs magnificẽtie oppoſitis que ſūt duo ſcꝫ bānanſia et paruificentia. Eſt autem bannauſia idem quod incendium. Unde ille qui ſuperhabundat in magnis ſumptibus dicitur bānauſus quaſi infornacis incẽdio bona ſua conſūmens qui quidem excedit magnificentiam nō ſemper in abſoluta ſumptuum quantitate ſed quia non expendit ſm debitam proportionem nec ſm debitas circumſtantias vt ſi q̄s facit nuptialia et conuiuia hiſtorionibus aut purpura viam quā tranſiturus eſt tegit: et omnia talia peragit: non propter bonum finem: ſed propter diuitiarum oſtẽſionem ex his exiſtimās admirari. Talis etiam vbi oportet multa exponere pauca expendit vbi ꝟo pauca oportet expendere multa conſumit.

¶ Paruificus vero circa omnia deficit cuius ſunt tres proprietates. Quarum prima eſt ꝙ quandoq; licet magnos ſūptos faciat tamẽ pro modico totum perdit. Secunda ꝙ quicq̄d facit cum quadam tarditate expendit. Tertia ꝙ ſemper tendit qualiter minimum poſſet expendere: hinc eſt ꝙ quicq̄d expendit facit cum triſticia ſemper exiſtimans maiora facere ꝙ̄ oporteat: licet autem iſta duo contrarientur virtuti cum a medio recedant non tamẽ ſunt opprobrioſa cum non inferant proximo nocumentū nec ſint in ſe multum turpia.

Ca. IIII

Magnanimitas autẽ

¶ Poſtquā ariſtotiles determinauit de virtutibus exiſtentibus circa diuitias: hic determiāt de magnanimitate que eſt circa honores. Circa quod primo ex ratione magnanimitatis inueſtigat eius materiam dicens ꝙ apparet aliq̄d ex nomine magnanimitatis quod cōſiſtit circa magna vnde magnanīitas dicitur quaſi ad mḡ animoſitas. Ad videndum ergo circa qualia ſit magna dicit ꝙ nihil differt loqui de magnanimitate et de magnanimo: quia vnum per aliud datur intelligi: magnanimus qui dignus exiſtens dignificat ſeipſū magnis ſiue dignum facit ad magna: videlicet ad magna honore digna rendendo et ſe talibus exponendo pata ad ſtatum vel officium magnum cuius adminiſtratio virtute indiget per maxima ſeu ad opus magnum et difficile vt ſi quis cum pericula mortis conſtanter aſſurgat ad redarguendum vitia principum magnificentie. Tunc enī virt⁹ dignificat magnificat ornat et auget. Ille vero qui nō ē dign⁹ magnis et ſeipſum reputat dignum et ad illa conatur non eſt magnanimus ſed inſipiens vel ſtultus et talis dicitur caymus vel ventoſus ſeu preſumptuoſus. Ille vero qui eſt dignus paruis et his contẽtus ſeipſū puis dignificat poteſt dici temperatus accipiendo temperantiam large. i. animo moderatus. Talis autē non eſt magnanimus cum nō habet animi magnitudinē. Et ſuper hoc dat exemplum Ariſtotilis de pulchritudine que non eſt niſi in magno corpore: ꝙ̄uis enim homines parui poſſunt eſſe homines formoſi qui a decẽter lineati ſeu cōuenienti figura formati et commenſurati ſm humanorum et membrorum debitā proportionem tamen proprie non poſſunt dici pulchri: quia pulchritudo vltra predicta requirit in corpore magnitudinē. Sic magnanimitatis vltra morum moderationem que dicit quādam animi formoſitatem requirit animi magnitudinem.

¶ Deīde remouet ariſtotiles qādā dubiū: poteſt enī quis dubitare ꝙ magnīītas nō ſit virtus cū virtus cōſiſtit in medio: magnīmitas aūt ē circa maxīa. Ad

qd̄ rn̄det q licet magnitas conſiſtat cir
ca extremū ſcdm quātitatē rei in quātū
eſt circa magna tn̄ eſt in medio ſm ratio
nem qꝛ ad illa magna magis tēdit ma-
gnanim⁹ vt optet ꝛ ſcdm q recta ratio
dictat. vn̄ dicit q magnanim⁹ magnitu
dine q̄dē eſt extrem⁹ ſꝫ vt optet medius
Eſt nāqꝫ medi⁹ inter extremū q̄ ſe ipm di
gnificat pluſq optet ꝛ ſe puſillaninē q̄
ſe dignificat min⁹ q optet. Ex p̄miſſis
īfert ariſ. materiā circa quā verſat mag
nimitas: cū eīm magnanim⁹ magnis ſe
ipm dignificet dign⁹ exiſtēs ꝯuenlēs ē
qd̄ maxime maximis ſe dignificet: maxi
mū aūt inter hec bona exteriora qb⁹ vir
tuoſus eſt dign⁹ eſt honor qd̄ ex hoc pꝫ
qꝛ illud eſt maximū qd̄ deo ab oībus de
bet ꝛ q in optimis eſt p̄miū. Tale aūt
e ſt honor qui ē quedā virtutis teſtifica
tio magnimitas igit circa honores ꝛ in
honorationes verſat q̄bus magnanim⁹
videntur optime ꝛ vt oportet. ¶ Circa qd̄
notandū q magnanim⁹ ſi honoret non
extollit ꝛ ſi inhonoret nō frangit nō eīm
tendit ad magna ꝛ ad honorabilia ꝓpt
ſui exaltationē ſed ad dei gloriā ac ſui ꝛ
proximorū in bonū ꝓmotionē: vn̄ ſi ve-
lit honorem famā vel laudē ad hoc vult
vt de⁹ glorificet in ipo vel vt bonū aſpi-
cientis que ex hoc aīat ad ipm imitādū
aut vt bonū honorantis vt ſi faciat debi
tū ſuū. Sed cōtra p̄dicta arguit duplici
ter. Et primo videt q magnimitas nō
ſit virtus qꝛ nulla virtus opponit alteri
virtuti: ſed magnanimitas opponit hu-
militati: qꝛ magnanim⁹ ſeipm reputat
dignū magnitudinis: hūilis vero ſeip-
ſum puipēdit: ḡ magnimitas nō eſt vir
tus. Item videt q magnimitas non ſit
circa honores: qꝛ cū magnimitas ſit vir
tus moralis optet q ſit circa paſſiōes vl
operationes: nō eſt aūt circa opatiōes qꝛ
ſic eſſet ps iuſticie: ḡ circa paſſiones ho
nor nō eſt paſſio: ḡ magnimitas nō ē cir
ca honores. Rn̄det ad primū q magna
nimitas nō opponit humilitati lꝫ eīm vi
deāt tendere in cōtraria hoc tn̄ ſm di-
uerſas ꝯſiderationes. Magnanimitas
eīm facit q aliquis ſe dignificet magnis
ſm ꝯſideratiōnē donoꝝ que poſſidet ex
deo. humilitas aūt facit q hō ſeipm ꝑui
pendat ſm cōſiderationē ꝓprij defect⁹
que cōpetit ex infirmitate nature. Ad ſe
cūdū dico q lꝫ honor nō ſit paſſio eſt tn̄
alicui⁹ paſſiōis obiectū ſcꝫ ſpei q̄ tēdit
in bonū arduū: ꝛ ideo magnanimitas ē
quidē inmediate circa paſſionē ſpei me
diate aūt circa honorē ſicut circa obiectū
ſpei ſicut fortitudo ē circa pericula mor
tis inquātū ſūt obiectū timoris ꝛ auda-
cie. Q aūt magnanimitas īmediate mo
deret ſpem ꝛ deſperationē ꝓbat: qꝛ oīs
virtus īmediate moderat illas paſſiōes
ꝑ quas īmediate itur in vitia oppoſita
illi: ſed ꝑ ſpem exceſſiuā inmediate itur
in p̄ſumptionē exceſſus namqꝫ ſpei facit
hominē tendere ad illud qd̄ ē ſupra ei⁹
facultatē ꝛ ſufficientiā. Per deſperatio
nē etiā imediate itur in puſillanimitatē
cū deſperatio facit hoīem diſcedere ab
operib⁹ bonis ad quas eſt ſufficiēs ꝛ di
gnus: hec aūt vitia ſunt īmediate oppo
ſita magnimitati q̄re ipa īmediate mo-
derat ſpem ꝛ deſperationē. ¶ Deinde
ari. declarat quō magnanimitas ſe ha-
beat ad alias virtutes dicēs q cū mag
nim⁹ magnis ſeipm dignificet dignus ex
iſtens optet q ſit vere bonus ita q oēs
virtutes habeat alias eīm non eſſet ma-
gnis bonis dign⁹ ꝛ ſic nō eſſet dign⁹ ho
nore qui eſt p̄miū virtutis. Nullus eīm
prauus eſt honore dign⁹. Itē ille habi-
tus includit eſſe magnū in omni ꝟtute
qui eſt ornat⁹ virtutis: ſed magnanimi-
tas eſt hm̄oi cū ceteras virtutes malo-
res faciat quare ipa iportet ꝛ includit
eſſe magnum in omni virtute. ¶ Notan
dum tn̄ q lꝫ magnanimitas p̄ſupponat
alias virtutes ꝛ ad magnimitatē ꝑtineat
eſſe magnū in qualibet virtute magni-
mitas tn̄ eſt virtus ſpecialis cum diſtin
guat ꝑ ariſ. a ceteris. Confirmat qꝛ illa
virtus eſt ſpecialis ꝛ nō generalis q̄ po
nit modū rōnis circa determinatā mate
riā: ſed magnanimitas eſt hm̄oi qꝛ circa
honores: ḡ eſt virtus ſpecialis ſm ſe cō

ſiderata. Quia vero honor ē cuiuſlibet
virtutis p̄miū ideo ex ↄſequēti rōne ſue
materie reſpicit oēs virtutes inquātū
nam̄qꝫ tendit ad ea que ſunt digna ma-
gno honore intēdit magna opari in qua
libet virtute: licet etiā qlibet virt⁹ habe
at quēdā decorē ſeu ornatū ex ſua ſpecie
ſupaddit tū ali⁹ ornat⁹ ex ipa magnitu
dine opis virtuoſi p magnanimitatē q̄
oēs virtutes maiores facit. Hinc eſt ꝙ
ad magnimitatē ptinet act⁹ aliarū vir-
tutū nō ſm eā rōnē qua ſunt act⁹ illarū
virtutū: ſed inquantū habēt rōnē cuiuſ-
dā excellentie: ⁊ ſic dicit ariſ. ꝙ ad ma-
gnanimū ptinet nō fugere cōmouentez
qd eſt act⁹ humilitatis vel prudētie ne
qꝫ facere iniuſta qd eſt act⁹ iuſticie: ⁊ ſic
de alijs. Unde magnanim⁹ nulli⁹ gra-
tie turpia opabit cū nihil ſit ſibi magna
nimū i his bonis extrinſecis cuiuſmodi
ſunt honores potentat⁹ ⁊ diuitie. ¶ Cō
cludit igit ariſ. ex p̄dictis ꝙ difficile eſt
hoīem eſſe magnimū cū nullus ſit mag-
nim⁹ niſi habeat oēs alias virtutes q̄d
eſt valde difficile. Deinde oſtendit quō
magnanim⁹ circa ꝓpriā materiā opat
dicens ꝙ ſi ei magni exhibeāt honores
in ipis delectabit moderate attēdēs ꝙ
nullus honor exhibit⁹ eſt cōdignū p̄mi
um virtutis. Notandū p̄miū ↄdigni vir
tutis eſt vltim⁹ finis: honor aūt ab hoīe
exhibit⁹ eſt qdā p̄miū virtutis acciden
tale qd eſt quedā ipi⁹ virtutis teſtifica-
tio: honor nāqꝫ non eſt premiū virtutis
quo ad ipſum virtuoſum: vt ſcꝫ hoc pro
p̄mio expetere debeat ſꝫ p p̄mio expetit
beatitudinē que eſt finis virtutis. Dicit
autem eſſe p̄mium virtutis ex pte aliaꝝ
que nō habēt aliqd mai⁹ qd virtuoſo re
tribuāt ꝙ honorē qui ex hoc ipo habet
magnitudinē ꝙ phibet teſtimoniū vir-
tuti: Si etiā magnanim⁹ inhonoret h⁰
paruipendet attendens inhonoratione
ſibi iniuſte fieri: In minorib⁹ aūt bonis
circa que magnimitas nō principalit ſꝫ
ſecundario habet eſſe cuiuſmodi ſunt di
uitie ⁊ alia bona fortune delectabit mo-
derate neqꝫ ei ſupflue gaudebit ſi ſit be-
ne fortunat⁹. Neqꝫ ſupflue triſtabit ſi in
fortunia patiat. hoc aūt ſequit ex p̄miſ-
ſis. Si eīm in honorē qd eſt bonū maxi-
mū inter hec bona extrinſeca nō ſupflue
delectāt ſed ipm honorez pnū exiſtimat
multomagis cetera bona pnipendet nec
in eis ſupflue gaudebit. ¶ Deinde po-
nit ariſ. quādā ſimilitudinē inter habē-
tes bona fortune cuiuſmodi ſunt ptātus
⁊ diuitie ⁊ magnanimū: qꝛ vterqꝫ alios
deſpiciūt ⁊ cōtēpnūt. differūt tñ qꝛ habē-
tes eīm bona fortune alios iniuſte cōtēp
nūt: puta pauperes ſeu virtuoſos viros
exiſtimātes ſeipos ſupexcellere: ⁊ hoc
ideo qꝛ ſine virtute nō eſt facile modera
te ferre bonas fortunas ſeu reſiſtere paſ
ſionib⁹ p bonas fortunas inductis ⁊ eis
bene vti. Magnanim⁹ vero quos cōtē-
nit iuſte cōtēpnit. ¶ Circa ꝙ notādū ꝙ
cōtempt⁹ quo magnanim⁹ aliquos cōtē
pnit nō ꝓuenit ex inflatione ſupbie cum
magnanimitas p̄ſupponat humilitatem
ſicut ⁊ ceteras virtutes: vt dictū eſt in p̄
cedentib⁹: vnde ſancti viri ⁊ p magna-
nimitatē quoſdā cōtēpnūt ⁊ p humilita
tē alios honorāt: p magnanimitatē nā-
qꝫ aliquos cōtēpnūt ſm ꝙ deficiūt a do
nis dei ſic ꝙ nō tm̄ ipos appciant ꝙ ꝓ
eis aliquid indecēs ⁊ iniuſtis faciant vt
ptꝫ de martiri[illegible] minas hoīm cōtēpnē-
tibus p humilitatē vero alios honorant
⁊ ſuperiores eſtimant: inquātum aliqd
in eis de donis dei reſpiciunt. Unde in
in pſalmo dicitur de viro iuſto: Ad nihi
lum deductus eſt in conſpectu eius ma
lignus quod pertinet ad contēptum ma
gnanimi. Timentes autem dominum
glorificant quod ptinet ad honorem hu
milis.

Ca. V

Non eſt autem ⁊c.

n ¶ Hic cōſequenter ponit ari
ſtotiles ꝓprietates magnani
mi. Et primo penes pericula dicens ꝙ
magnanimus non exponit ſe periculis
pro paruis rebus cum ipſas modico ap
p̄cietur Sed pro magnis rebus defen-

deudis vel aſſequendis vt pro fide ꝓ iu
ſticia ⁊ republica: ⁊ in talibus non par-
cit vite: magis eñi eligit moriendo con-
ſequi magna bona q̃ his viuendo care
re. ¶ Deīde ponit proprietates magna
nimi quo ad exteriora beneficia dicens
ꝙ magnanim⁹ promptus eſt ad benefa
ciendū alijs ſed verecundat̃ ab alijs be
neficia accipere quia benefacere eſt ex-
cellentis ⁊ beneficiari eſt exceſſi: magna
nimus aūt ſemꝑ ad hoc intendit vt exce
dat alios ⁊ hoc in bono. ¶ Eſt etiam me
mor datorum beneficiorum ⁊ inmemor
acceptoꝝ cuius ratio eſt nō ꝙ velit eſſe
ingratus beneficij accepti quin potius
eſt gratiſſimus retributor: ſtudet eñi vt
maiora retribuat q̃ acceptat: nec etiā ꝙ
velit inaniter gloriari ſuper dato bñficio
pl⁹ eñi diligit bonum opus q̃ honorē in
operis: ſed ratio hui⁹ eſt quia cum ī vir-
tute vellet excellere vult ⁊ ī memoria ha
bere qualiter excellat. Ex his ſequit̃ ꝙ
magnanimus delectabiliter audit ſe be
nefeciſſe alijs: indelectabiliter aūt au-
dit ſe recepiſſe ab eis. Per cōparationē
autē ad honores ſimit̃ alia eius ꝓprie-
tas que ē ꝙ ad magnanimū ꝑtinet vt ſe
magnanimū ⁊ honorabilē exhibeat ad
illos qui ſunt in dignitate ⁊ excellentia
cōſtituti: ſed ad mediocres mediocre cu
ius ratio eſt: quia virt⁹ ſemꝑ nitit̃ ad id
qḋ eſt difficile ⁊ honorabile. Excellere
aūt bonos viros ⁊ magnanimos eſt dif-
ficile ⁊ honorabile: ſed mediocres excel-
lere. eſt facile ⁊ non multū honorabile
videlicet a ſimili de illo qui ꝯtra inbecil
les ſe fortem exhibet ⁊ viros robuſtos
aggredi nō audet: ꝓbet aūt ſe magnani
m⁹ magnū apud magnos non in ordi-
ne ad reuerentiam recipiendam ſed in
ordine ad magnas operationes pagen
dum. ¶ Deinde ponit ariſtotiles pro-
prietates magnanimi per cōparationē
ad humanos actus quarū prima eſt ꝙ
magnanimus eſt piger ⁊ ocioſus quod
eſt intelligendum non realiter ſed appa
renter: quia ſcʒ nō ſe ingerit multis ne-
gotijs ſed ſolum inſiſtit illis qui perti-
nent ad ad aliquod magnum. quia vero
magna non ſunt tā frequentia ſicut par-
ua ideo videtur eſſe ocioſus ſeu pauco-
rum operatiu⁹. Secunda proprietas ꝙ
magnanimus in amore vel odio non eſt
latens vel occultus ſed patens et mani
feſtus: latere namqꝫ in amore vel odio
eſt hominis timidi cuiuſmodi nō eſt ma
gnanim⁹ ⁊ ideo non timet dicta ſua vel
facta propalare.

¶ Si arguit̃ ꝙ hec ꝓprietas magnani
mi non ſit bona quia ex tali ꝓpalatione
dictorum vel factorū poſſunt aliqui ſcā-
dalizari Reſpondetur ꝙ dicta vel facta
magnanimi que eſt in virtutibus perfe-
ctus non ſunt talia ꝙ ex his debeat ali-
quis offendi ⁊ ideo nō debet timere ipa
propalare cum illa propalatione non ꝓ-
beat actiue ſcandalum.

Ad cuius euidentiam ſcien
dum ꝙ ſcandalum eſt duplex ſcʒ actiuū
⁊ paſſiuum. Scandalum actiuum eſt di-
ctum vel factum minus rectum ꝑbens
alicui occaſionem ruine ⁊ dicitur minus
rectum illud quod eſt de ſe malum vel
quod habet ſpeciem ⁊ ſimilitudinē ma
li. Scandalum paſſiuum eſt cum quis
ex dicto vel facto alterius cadit in pec-
cato veniali vel mortali.

Item notandum ꝙ ſcādalū acti
uum eſt occaſio peccandi alteri duplici
ter ſcilicet per ſe ⁊ per accidens: per ſe
quidem quando aliquis ſuo malo ver-
bo vel facto intendit alium in peccatū
inducere. Et ſi quidam intendat indu-
cere ad peccandum mortaliter eſt pecca
tum mortale. Per ſe etiam aliquis pro
ximum ſcandalizat licet non intēdat eū
inducere ad peccatum quando ipſum fa
ctum de ſe eſt tale ꝙ de ſui ratione ha-
bet vt ſit inductiuum ad peccandum pu
ta cum aliquis publice peccat. Per ac-
cidens autem factum vel dictum vnius
eſt alteri occaſio peccandi quando pre-
ter intentionē opantis ⁊ ꝑter ꝯditionē
opis aliqs male diſpoſit⁹ ex huiōi ope

inducit ad peccandū puta cū aliq̄s inui-
det bonis aliorum ⁊ tūc is qui facit hu-
iuſmodi actū nō dat occaſionē quātū in
ſe ſed ali⁹ ſumit vñ eſt ibi occaſio acce-
pta nō data: poſſet tñ hmōi ſcandalū eē
peccatū veniale: puta cū aliquis cōmit-
tit actū qui nō eſt ſcđm ſe peccatū ſꝫ ha-
bet ſpēm mali cū aliqua leui indiſcretio
ne: poteſt etiā eſſe mortale puta cū aliq̄s
ſic cōtēpnit ſalutē ꝓximi vt ꝑ ea ſeruā-
da nō pretermittat facere qđ libuerit ſi-
bi. Item notandū ꝙ licet ea que ſunt đ
neceſſitate ſalutis nō ſunt ꝑtermittenda
ꝓpter ſcandalū qꝛ nullus debet morta-
liter peccare ꝓpter malū alteri⁹ vitādū
Illa tñ que nō ſunt de neceſſitate ſalu-
tis ſunt aliqñ occultanda vel differēda
ꝓpter ſcandalū puſillorū qđ ꝓcedit ex
infirmitate vl' ignorātia ⁊ nō ex malicia
euitandū ꝓpter qđ etiā ſunt omittenda
opa que ſunt in dr̄a ex gñe vt carnes cō
medere vinū bibere tempalia acquirere
Ita ꝙ ſi ꝓbabiliter videat ꝙ in ꝓximis
ſcandaliſet mortaliter: omiſſio eſt in ꝑce
pto ſi venialiter in cōſilio quouſq₃ rōne
reddita hmōi ſcandalū ceſſet: poſtq̄ aūt
eſt debite oñſ ꝓximo qđ inde nō debet
ſcandalizari nō tenet homo talia omitte
re: ⁊ ſi exinde ſcādalizet illud erit ex ma
litia. Scandalū aūt qđ ꝓcedit ex mali-
tia: eſt ꝯtempnēdū: eſt eñ ſcandalū pha
riſeorū qui ſcandalizabant de doctrina
chriſti de quib⁹ dicit dñs: Sinite eos
qꝛ ceci ſunt. vnde ꝓpter tale ſcandalū
nō ſunt ſpiritualia vel tpalia omittēda
hoc eī noceret bono cōi: daret malis oc
caſio malignādi vel rapiēdi. ſm Tho.
⁊ Rich. Tertia ꝓprietas ē ꝙ magis cu
rat de veritate q̄ de hmōi opinione: ⁊
ideo ꝓpter hoīm famā nō recedit ab eo
qđ eum facere decet ſemꝑ que veraciter
loquit niſi forſan aliqua falſa ironice ꝓ-
ferat. Ex hoc inferri pōt ꝙ magnanim⁹
parū curat de honorib⁹ vite ꝑſentis Aū
eñ magnanim⁹ parū curat de hoīm opi
nionib⁹ ſeq̄t ꝙ ēt parꝫ curat de ꝑītis ſe-
culi honore ꝓbat ꝯclō qꝛ honor natura
liter ordinat ad generādū opīonē ex ta

li ſigno quale eſt honor vt ſcꝫ nos opina
mur vel alij opinent nos eſſe virtuoſos
vt habet primo hui⁹. Opinio aūt aliorꝫ
vt ad gloriā vanā ordinata eſt ꝯtemnē-
da magis q̄ appetenda ꝑ honorē mun-
danū: cui⁹ cauſa eſt: qꝛ honor ē fallax ſi-
gnū virtutis cū poſſet impendi nō ſolū
hōi virtuoſo ſed etiam uirtuoſo: & ho
nor ad hmōi opi. generādā ordinat⁹ eſt
cōtemnēdus. Opinio etiā noſtra ꝑ tale
ſignū genita eſt ſimpliciter contēnenda
dicente poeta plus alijs de te q̄ tu tibi
credere noli: pōt tñ magnanim⁹ honorē
recte appetere nō ad ſuā exaltationē ſꝫ
ad dei gloriā ⁊ ꝓximi vtilitatē vt dictū
eſt in ꝑcedentib⁹. ¶ Deinū ponit ariſ.
ꝓprietates magnanimi que ſumunt in
ordine ad ipſius diſpoſitionē quarū pria
eſt ꝙ ipſe nō ē promptus ad admirādū
cui⁹ ratio ē qꝛ admiratio ꝓuenit ex his
que reputant magna. Magnanimo aūt
nihil eſt magni inter ea que exteri⁹ oc-
currere poſſunt cū ſua principaliter cir-
ca interiora verſent. Scđa ꝓprietas eſt
ꝙ ipſe nō recordat de malo ꝙ aliquādo
paſſus eſt qꝛ tale nō reputat magnum:
⁊ ideo ad ipm nō ꝑtinet de illo recorda-
ri ſed magis ipm deſpicere. Tertia ꝓ-
prietas eſt ꝙ ipſe nō ē humanilogus qꝛ
nec de ſeipō nec de quolibet alio homi-
ne libēter loquit: ſemꝑ nāq₃ intent⁹ ad
diuiā que ſunt maxime bona. Indignū
eſtimat đ reb⁹ humanis loquēdo verba
cōſumere: vnde nō ē ſibi cura vt laudet
neq₃ ꝙ alij vitupēt q̄ ꝓpter de alijs nō
male loquitur nec etiā de inimicis non
ꝓpter iniuriā ab eis illatā repellendaꝫ
Quarta ꝓprietas ē ꝙ ſi ſibi deſinit ne-
ceſſaria ad vitā nō multū ꝯqueritur vel
murmurat neq₃ multū deꝑcat vt ſibi ex
hibeāt: hoc eñ ꝑtinet ad eū q̄ ſtudet cir
ca neceſſria vite acq̄rēda pluſq̄ circa virtu
tē cuiuſmodi nō eſt magnanim⁹. Quin
ta ꝓprietas eſt ꝙ magnanim⁹ eſt grauis i
motu ⁊ in voce. Motus eñ eius eſt gra
uis ſiue lent⁹ ⁊ tardus ⁊ non velox: qꝛ
circa pauca ſtudet vox vero ei⁹ ē grauis
⁊ locutio ei⁹ ſtabilis ⁊ ſolida nō acuta

clamoroſa vel cõtẽtioſa q2 nihil magnũ
exiſtimat acumine aũt vocis aut cõtẽtiõ
fiunt: ꝓpter bonũ extrinſecũ qð reputat
eſſe magnum. Cap. ſextũ.

Eficientes autem. ⁊c.

Uia agit ariſto. de vitijs oppoſi
tis magnanĩtati ſcȝ de puſillani
mitate q̃ ei opponit̃ ꝑ defectũ ⁊ p̃ſumpti
onẽ q̃ ei opponit̃ ꝑ exceſſũ. Circa qð pri
mo dicit ꝙ puſillanim⁹ ⁊ caymus ſiue p̃
ſumptuoſus nõ videtur eẽ mali, malicia
ſcȝ nociua proximo q2 non ſũt malefacto
res vterq3 tamẽ illoꝝ ẽ malus ⁊ peccat ĩ
quantũ recedit a medio virtutis. puſilla
nimus enĩ priuat ſeipȝ ⁊ indignificat bo
nis q̃bus dignus eſt ꝑ puſillanimitatem
ab opibus virtuoſis diſcedẽdo ꝑ q̃ recu
ſat tendere in id quod ẽ ſue potentie cõ
menſuratũ. hoc aũt ꝓuenit ex ignoran
tia ſue cõditõis q̃ ignorãtia cauſat̃ ex pi
gricia ꝯſiderãdi ſuã facultatẽ ſeu abilita
tem ad v̓tutẽ quã habet ex gratuitis do
nis ꝯditõis naturalib⁹ et ſupnaturalib⁹
Caymi v̓o ſeu p̃ſumptuoſi ſeip̃os ĩgran
tes nõ quidẽ ꝑ pigriciã ſȝ ꝑ inſipientiaȝ
⁊ ſtultitiam conãtur ad q̃dã magna ⁊ ho
norabilia ſuã facultatẽ excedẽtia quibus
indigni ſũt. hmõi ſũt illi q̃ ignari ⁊ iſuf
ficientes exiſtẽtes ꝓcurãt ſe ad doctora
tũ aſſumi qui ſepe redarguũtur ⁊ ꝯfũdũt
nõ valẽtes exercere ea ad q̃ fuerũt aſſũp
ti puta legẽdo vel diſputãdo: tales etiaȝ
ſeipſos oſtentãt veſtibus p̃cioſis ornan
do pompoſe incedendo bonaſq3 fortũas
ſuas manifeſtãdo vt ꝑ hoc appareãt ho
minib⁹ honorãdi. Opponit̃ aũt magis pu
ſillanimis magno q̃ caymus. Magna
nĩmus enĩ et caymus cõueniũt ĩ conã
tu ad opa magna q̃uis diuerſimode: q2
magnanimus appetit ⁊ conat̃ vt dign⁹.
Eſt etiaȝ puſillanimis deterior caymo
ẽm ariſto. q2 deterius ẽ ab ope qð ſuffi
cient̃ eſt in hoĩs ptãte deſpare et deſpan
do diſcedere q̃ ad bonũ op⁹ qð excedit
homĩs facultatẽ conari et aſſurgere: hoc
enĩ eſt ad bonũ tẽdere q̃uis indiſcrete.
et illud ẽ a bono fugere et ſeip̃m inutilẽ
reddere. Sed deſperatio ẽ puſillanimis
Conatus aũt iſte ẽ caymi quare puſilla
nimus deterior ẽ caymo. ¶ Quia v̓o p̃
ſumptio ad ſupbiã ꝑtinet circa ip̃am eſt
aliqualit̃ inſiſtẽdũ. Eſt aũt ſupbia amor
ꝓp̃e excellẽtie: qð q̃dẽ ẽ verũ de amore
inordinato. ſupbus nãq3 vult ſupgredi
ſup illud qð eſt et ſup illud qð recta rõ
dictat. hoc aũt cõtingit quadrupliciter:
⁊ ẽm hoc ſumũtur quattuor ſp̃es ſupbie
ẽm grego. Prima ẽ ꝙ q̃s gliat̃ ⁊ extolli
tur de bono qð habet ⁊ ita ſe gerit affec
tu vel effectu ac ſi haberet illð bonũ a ſe
cõtra illð qð dicit aplš Quid habes qð
nõ accepiſti: ſi accepiſti cur ĝliaris q̃ſi
nõ acceperis. Ex tali aũt amore inordĩato
proprie excellẽtie ſeq̃tur q̃dã excecatõ in
tellect⁹ q̃ ſupbus eſtimat illud bonũ ha
bere a ſe: ſeq3 eẽ totalẽ eius cãm: v̓a nã
ꝙ eſtimatio corrũpit̃ in ꝑticulari agibili
ꝓp̃ affectionẽ deordinatã ſicut ille qui
fornicatur eſtimat pro tunc ſibi bonũ eſſe
fornicari licet ſciat in vniuerſali fornica
ri eſſe malum. Ad hanc ſp̃em pertinet ĩ
gratitudo. Ingratus enĩ dr̃ q̃ non recog
ſcit beneficiũ acceptũ. vñ q̃ſi p̃ncipiũ bo
ni ſe reputat eo ꝙ nõ retorquet b̃nficiũ
in illo a quo recepit. Secũda ſpecies ſu
perbie eſt cum q̃s extollitur de bono qð
habet ac ſi datum ſibi deſuper fuiſſet ꝓ
meritis ſuis. ex quo ſequitur excecatõ in
tellect⁹ vt dcm̃ eſt ĩ prima ſpecie ita ꝙ ſu
perbus credit ſe eſſe cãm principalẽ bo
ni qð habet: deũ v̓o ſecũdariã. Licet eĩ
ſciã multa a deo obtineãt ꝑ meritoria opa
hoꝝ tñ de⁹ ẽ cã p̃ncipalis ⁊ hõ ſecũdaria
Tertia ſp̃es ẽ cũ q̃s extollit̃ iactando ſe
habere bonũ qð ñ habet: hoc aũt fit du
pliciter: Uno mõ q̃tũ ad interiorẽ cor
dis arrogãtiã q̃ hõ falſe ſe exiſtimat illð
habere ⁊ ſic iactãtia vel arrogãtia ponit̃
tertia ſpecies ſupbie. Alio mõ q̃tuȝ ad
exteriorem actum quo quis falſa ſibi at
tribuit quod non habet: ⁊ ſic iactãtia po
nitur filia inanis glorie. Quarta ſpecies
eſt cum quis deſpectis ceteris ſingulari
ter appetit videri habere quod habet.
Superbus eniȝ alios contemnit ſeu vi

Ingrat

Sp̃s ſup

les et inutiles reputat: appetitq; illos i-
compatione ſui ab alijs cōtemni. vñ ꝺfꝰ
A ſe meritꝭ arrogat ⁊ ſua ſpernens.

¶ Notandū inſup ꝙ prima filia ſupbie
eſt inanis gloria. Superbus nanq; ap-
petit inordinate propriam excellentiam
puta volendo ſe efferre ſup alios ſeu pre
eſſe ad alioꝝ depreſſionem. Inani glori
oſus aūt vult ipſius excellētie manifeſta
tionem: vnde appetitus excellentie mo-
uet ad inanem gloriam ⁊ ſic oritur ex ſu-
perbia. Et ꝗuis ambitio proprie ſit ap-
petitus inordinatꝰ honoꝝ et inanis glo
ria appetitus laudis: vtraq; tamē noīe
inanis glorie poteſt deſignari. Scdm eī
Ambroſium gloria eſt clara cū laude no
ticia: ex hoc enī ꝙ aliquis laudatur vł ei
honor vł reuerētia exhibetur ex hoc red
ditur clarus in notitia alioꝝ: ita ꝙ boni-
tas eius deuenit in aliorum noticiam et
approbationem. Nomine etiam ambiti-
onis aliquando intelligitur ſuperbia ⁊ i-
anis gloria. Unde Auguſtinꝰ ſup Joh.
Ambitio humane laudis appetit de ſe
eſtimare quod non habꝫ ⁊ ſup alios ſe ef
ferre. primum pertinet ad inanem glori
am: ſecundum vero ad ſuperbiam: ho-
nor autē et gloria ſeu fama pōt appeti ſi
ne peccato inquantum eſt vtilis ad hōrē
dei vt ſcꝫ deus ab hominibus glorificet:
vel ad hoc ꝙ homines ꝓficiant ex bono
quod in alio cognoſcunt: verbumq; di-
uinum ꝑ ipſum ſeminatum non contem
nant ſeu ei. hoc ꝙ homo ex bonis que in
ſe cognoſcit ꝑ teſtimoniuꝫ laudis aliene
ſtudeat in eis perſeuerare ⁊ ad meliora
proficere: ⁊ ſin hoc debet homo curā ha
bere de bono nomine iuxta ſententiā ſa
pientis Auceteq; in virtuoſis opibꝰ co-
rā hoibꝰ nō tn̄ in hoīu laude inanit dele
ctari aut exinde tumeſcere ſ inflari. ¶ Ul-
teriꝰ notādū ꝙ ināis glīa pōt ꝯriari chari
tati et dilectiōi dī dupl̄r. vnoꝰ rōe matie
de q̄ q̄s gliat: puta cū gliat de aliq̄ ꝙ ꝯri
atur diuie reuerētie ſeu bonū tpale de q̄
gliat deo preferēdo. Alio mō ex pte ipiꝰ
gliantꝭ q̄ intētōꝫ ſuā rfert ad glāꝫ tāq̄ ad
vltimum finem ad ipam ordinando vir-
tutis opera et ꝓ qua conſequenda n̄ pre
termittat facere etiam ea que ſunt cōtra
deum: et ſic eſt peccatum mortale ſcdm
Thomam ſe. ſe. Si autem amor huma-
ne glorie ꝗuis ſit inanis non tamen re-
pūgnat charitati nec quātū ad id de quo
eſt gloria nec quantum ad intentōnē glo
riam querentis non eſt peccatum morta
le ſed veniale. Unde inanis gloria ſigni
ficatur ꝑ puluerem: de quo dicit Math.
x. Mar. vj. Lu. ix. apoſtol. Excutite pul
uereꝫ de pedibus veſtris: quod exponēs
Gregorius ait: Predicatio vix ſine aliq̄
pulueris mixtione tranſit. Nam predi-
cans aut ad indignationem trahit ſi con
temnatur aut ad quantulācunq; gloriaꝫ
ſi ab auditoribus hōratur: ſed apoſtoli n̄
cadebant a perfectiōne ꝓpter huiuſmōi
inanem gloriam ergo inanis gloria ē ali
quando veniale peccatum ⁊ non morta-
le. ¶ Deinde Sciendum ꝙ ex ſuperbia
mediāte inani gloria prima eius filia na
ſcūtur ſeptem filie. Inaniter enī gloriās
appetit laudeꝫ propter apparentē excel-
lentiam: hoc autē fit propter apparentē
excellentiam poñe probitatis aut ſapīe.
Si ꝓpter apparētē excellētiā potentie
vel dignitatis generat ex ſe duo vitia. ſ.
inobedientiā ꝑ quā nō vult ſubiacere ſu-
periori ne videatur poteſtatis minoris:
ad quaꝫ ſequitur rebellio qua repugnat
correctioni et iactantia qua ſe oſtentat ꝓ
bitatis vel ptātis maioꝝ verbis vel factꝭ
ꝓprie tamen oſtentatio eſt in facto ⁊ ia-
ctantia in verbo. Propter aūt apparen-
tem excellentiam probitatis generat ex
ſe ypocriſim qua ſimulatōne ſanctitatis
appetit videri probus et bonus q̄ poteſt
dici ſingularitas eo ꝙ cōmuni vita relic-
ta aſſumit vitam priuatam et ſingularē
in verbis factis geſtibus et habitibus.
Propter vero apparētē excellētiā ſapīe
generat ex ſe quattuor vitia: nititur eniꝫ
hō excellentiam ſuam manifeſtare vnoꝰ
quantū ad intellectū: et ſic ē pertinacia ꝑ
quam hō nimis innitit ſue ſnīe nolēs ce
dere ſententie meliori. Alio mō quantū
ad volūtatē ⁊ ſic ē diſcordia dū non vult
a propria volūtate diſcedere vt alijs con
cordet. Tertium ꝗtū ad locutionē: ⁊ ſic

eſt contentio dũ aliq̃s clamoroſe contra aliquem litigat. Quarto q̃ntum ad opationẽ nouitatũ preſumptio q̃ ſupra vires oĩa temptat vt ſapiens appareat. Licet autem cotẽtio et diſcordia oriãt quodammõ ex ira nõ tamẽ niſi cũ adiũctõne inanis glorie: p hoc ſcꝫ ꝙ aliquis gloſuꝫ ſibi reputat vt nõ cedat verbis vel volũtati aliorum. huiõi aũt filie patent p virſ⁹ . vi. conten. ⁊ ypo. iactãs. noua. ptina. diſ. glo. Circa diſcordiam que opponitur cõcordie notandũ ſm Thomã ſe. ſe. ꝙ aliquãdo ẽ peccatũ mortale vt cuꝫ quis ſcienter et ex intentione diſſentit a bono diuino a bono proximo. Ad Gal. v. Diſſentões diſcordie ponitur inẽ opera carnis de quibus illic ſubdiunt ꝙ qui talia agunt regnum dei non cõſeqũtur. primi tamẽ motus huius diſcordie ſunt peccata venialia. Eſt etiã diſcordia peccatum veniale ſi pter intentõem fiat: vt cum intentio aliquoꝝ ẽ ad aliqđ bonum ptinens ad bonorẽ dei vel vtilitatẽ pximi ſed vnus eſtimat hoc eẽ bonũ ⁊ alt⁹ ñ. vt inẽ Barnabam et Paulũ Act. 15. ꝙ ptinebat ad humanũ defectũ licet hoc fieret ex diuina puidentia ppẽ vtilitateꝫ conſequentem ordinatã. hoc autẽ mõ diſcordia nõ ẽ pctm̃ mortale nec repugnat charitati niſi fiat cum errore circa neceſſaria ad ſlm̃ vel cũ nimia ptinacia.

Notãdum ꝙ ſeditio vel ciſma ſub diſcordia continetur: vtrunqꝫ enĩ eſt quedam diſcordia non vnius ad vnum ſed partium multitudinis adinuicem. vnde ſedicioſus dr̃ q̃ diſcordiam excitat nõ q̃cunqꝫ ſed inter partes alicui⁹ multitudinis: peccatuꝫ aũt ſeditõis eſt nõ ſolum ĩ eo qui diſcordiaꝫ ſeminat q̃ dr̃ ſuſurro ſed etiã in eis qui inordinate adinuicẽ diſſẽtiunt. Differt aũt ſeditio a ſciſmate: qꝛ ciſma opponitur ſpũali vnitati multitudinis ſcꝫ vnitati eccleſiaſtice Seditõ autem opponitur vnitati ſeculari vel tẽporali. Seditio etiam impiat preparationeꝫ ad pugnam corporalem non aũt ciſma. Quia vero ſeditio opponitur iuſticie et cõmuni bono ideo ex ſuo genere ẽ peccatum mortale et pncipaliter ptinet ad eos qui ſedicionem procurant ſecũdario vo ad eos q̃ ipſos ſequũtur pturbantes bonũ cõmune: illi vero qui bonũ cõmune defendũt reſiſtentes eis non ſũt dicendi ſedicioſi ſicut regimen tyrannicũ perturbantes: magis aũt tirannus ſedicioſ⁹ eſt cuius regimen ordinatur ad propriũ bonum cum multitudinis detrimento.

De contentione Sciendum ꝙ contẽtio ſm Ambro. eſt inpugnatio veritatis cum confidentia clamoꝝ. Et ponitur cõfidentia clamoris vt circumſtantia agguans. generaliter namqꝫ contentõ põt dici inpugnatio veritatis in ſermone cauſa vincendi: licet enĩ nõ ſit ibi clamor indebitus. Nomen enĩ contentõnis dicit motum in contraria tendentium: ⁊ pt fieri cauſa malignitatis: vt ſi quis velit iniuſte vincere vel animos audientiũ in fide vel in moribus ſubuertere: ⁊ ſic ẽ peccatum mortale ſm Alexandrũ ſecundo ſen. Si aũt hec nõ fiant ex quadam leuitate in his in quibus nõ ẽ pichm tũc non diceret pctm̃ mortale. Si aũt fiat contẽtio cã eruditõis vel exercitatõis aut correctõis vel ad inpugnatõem falſitatꝭ mõ tñ inordinato erit pctm̃ veniale. Simlr ſi fiat ex quadã titulatõe glie vel hõris: vt dr̃ in euã. ꝙ facta ẽ cõtentio inẽ chriſti diſcipulos q̃s eoꝝ videreẽ eẽ maior.

Demũ agit ariſt. de quadã virtute innoĩata q̃ ẽ circa pnos l' mediocres hõreſ q̃ ſe hꝫ ad mãgnanĩatẽ ſicut liberalitas ad magnificẽtiã. Sicut nãqꝫ liberalitas pcernit pecuniã ⁊ vſũ bonũ pecũie nõ cõcernẽ⁹ mãgnitudĩeꝫ pecũie l' opis iñ ſeqntis quã reſpicẽ mãgnificẽtia ſic nec vt⁹ cõcernit debitũ vſũ hõris ĩ opib⁹ vtuoſis ñ pcernẽdo ipoꝝ mãgnitudinẽ quã reſpicit mãgnĩtas: extrẽa aũt h⁹ vtutꝭ dĩr philotimia ⁊ a philotimia q̃ꝝ vtrũqꝫ ẽ vitupab' philotĩa eĩ ẽ vitupabil' q̃ ẽ amor hõrꝭ qñ ñ opꝫ ⁊ q̃ñ ñ oꝫ. ⁊ dr̃ aphiloſ ꝙ ẽ amor ⁊ timoſ qđ ẽ hõr q̃ſi amor hõris idebit⁹ ⁊ inordinat⁹. Aphilotimia etiã ẽ vituperabilis. Dicitur nãqꝫ ab a quod ẽ ſine q̃ſi ſine amore honoris: vituperandus ẽ enĩ

qui non eligit honorari in bonis puta ſi talis honor cedat in gloriam dei et ſalutem proximi. Quia vero medium cōparatum ad vnum extremum habet rationē alti⁹ extrēi ſic fuſtū albo cōpatū hʒ rōnem nigri. Sic hec virtus innomīata poteſt nominari ab vtroqꝫ extremoꝝ p comparationem ad aliud illoꝝ.

Manſuetudo. Ca. vij.

Poſtꝗ̄ ariſtotiles determinauit de virtutibus que ſunt circa exteriora bona: hic conſequēter agit d̄ manſuetudine que eſt circa exteriora mala. Eſt autē manſuetudo q̄dam virtus medians circa iras quod quidem medium licʒ proprie ſumptum ſit innomīatum ſignificatur tamē nomīe manſuetudinis: ꝗuis hic manſuetudo ſm̄ proprietateʒ ſignificationis magis declinet ad defcm̄. Dicitur enī aliquis manſuetus ex eo ꝙ non iraſcitur quaſi manu aſuetus ad ſimilitudinem beſtiarum que iracundiam deponunt manib⁹ hoīm aſueti ad obediendum ipſis ſine murmure. Sumēdo tamen manſuetudineʒ vt in ꝓpoſito ſumitur ille dicitur māſuetus qui iraſcit̄ quibus oportet ⁊ de quibus et quando ⁊ q̄tmodo oportet iraſci: cuius quidē ratōis iudicium nō ira contrahat. vnde hō querit vindictam ſeu penam aut punitioneʒ proximorum ſed ē iniurie remiſſiuus et condonatiuus. Vitium aūt huic virtuti oppoͫ p defectm̄ d: īiraſciblis̄ q̄ ē dū hō non iraſcit̄ in quibus oportet iraſci ⁊ q̄n do oportet: ⁊ ſic de alijs circumſtantijs. talis enī defectus eſt vituperabilis ⁊ videtur ad quandā inſipientiā ptinere: cū enī ira cauſetur ex triſtitia: triſtitia autē ex ſenſu nocumēti. is qui non iraſcit̄ nec videt̄ de his q̄ ſunt nociua dolere nec ea ſentire: talis autē videtur inſipiens cuʒ etiam ira ſit appetitus vindicte is qui n̄ iraſcitur de quibus oportet nō vindicat nec punit ea que deberet punire in ſe et in alijs: et ſic nō videt̄ eſſe iuſtus. Vitiū vero oppoſitum māſuetudini p ſupha būdantiā dicitur iracūdia: quia ira ex c⁹ exceſſu dicitur iracūdia ⁊ ē paſſio quedā ſepe tn̄ vnuʒ ſumitur ꝓ reliquo. fit autē hm̄ōi vitiū nō obſeruādo debitas circūſtātias puta iraſcendo pſonis quibus n̄ optet et ex cauſis ꝓpter quas nō oportet ⁊ velocius ⁊ citius ꝗ̄ oportet vbi nō optet et maiori tempore ꝗ̄ oportet non tamen hec omnia ſimul inſunt eidē pſone qꝛ malū ſeipſum deſtruit deſtruendo ſubiectuʒ ſuum qꝛ eſt cōtra naturā ſubiectu. ⁊ ideo ſi ſit integruʒ fit inportabile: ſicut ſi in corpe quis haberet omnes maliciaſ et dolores vnius membri ſtatim extīguere. ¶ Deinde ponit Ariſto. tres ſpecieſ iracundie per comparationem ad hoīes que iraſcūtur: quidaʒ enī ꝓ cauſa leui ꝟ facili iraſcitur quorum ira velociter quiecatur: qꝛ nanqꝫ tales iram ſuam p aliq̄ ſigna manifeſtant. ira exterius exalante quieſcunt: ⁊ tales dicunt̄ acuti. Alij ꝟo in ira diutius permanent ⁊ hoc dupliciē quidam nanqꝫ habent iram permanentem ratione triſticie quaʒ interius tenēt clauſam: et qꝛ non ꝓrumpūt ad exteriora iracundie ſigna nō poſſunt perſuaderi ab alijs nec a ſeipīs recedūt ab ira niſi ꝓ diuturnitate tempis triſticia aboletur et ſic deficit ira: ⁊ tales dicūtur amari: qꝛ ſibi et amicis ſūt moleſtiſſimi. Alij vero habent iram pmanentē ꝓpter vehemēs deſiderium vindicte: ⁊ ideo nō quieſcūt propter tempis diuturnitatem ſed p punitionem et cruciatum illoꝝ quos oderīt ⁊ tales dicūtur difficiles: qꝛ difficile ē ipſis cōiungere: iraqꝫ eorum de difficili pōt quietari. ¶ Ad euidētiā predictoꝝ notādum ſm̄ Tho. ſecūda ſel. ꝙ ira vt dictū eſt nominat quandam paſſionem: paſſio aūt appetitus ſenſitiui in tm̄ eſt bona inquantum ratione regulatur: inquantum autē ordinem rationis excludit eſt mala. Ordo aūt rōis in ira pōt attendi ꝗ̄tū ad duo: p̄mo quidē q̄ntuʒ ad appetibile in quod tendit quod eſt vindicta. Vnde ſi aliquis appetat ꝙ ſm̄ ordinem rationis fiat vindicta propter vicʒ vitiorum correctionem ⁊ iuſticie conſeruationem: vl̄ ſaltem ꝓpter peccātiū cobibitōem ⁊ ali

orũ quietẽ eſt laudabiľ ira appetit⁹ ꝛ vo
catur ira ꝑ zelũ. Si aliquis appetat ꝙ fi
at vindicta qualitercunqꝫ cõtra ordinez
rationis puta ſi appetat puniri eum q̃ nõ
meruit: vel etiã nõ ſm legittimũ ordĩem
vel qꝛ vult a ſe expetere vindictam nõ a
deo vel a iudice ſub eo conſtituto: vel ñ
propter debitum finem qꝛ appetit vindi
ctam ꝓpter malum eius qui puniendus
eſt ꝛ ibi quieſcit tunc erit appetitus ire
vitioſus ꝛ nominatur ira ꝑ vitium: ꝛ fit
cum aliquis appetit iniuſtam vindictã.
¶ Ira de ſuo genere eſt peccatũ mortale
ex ꝑte appenbilis qꝛ cõtrariat̃ charitati
ꝛ iuſticie: põt tamẽ cõtingere ꝙ talis ap
petitus ſit peccatuz veniale: cũ mot⁹ ire
ꝓuenit iudiciuz rõis ita ꝙ non eſt ibi ra
tionis cõſẽſ⁹: vel ſi aliquis appetat ĩ ali
quo modico ſe vindicare qđ quaſi ẽ repu
tandum: ita ꝙ etiam ſi actu inferat̃ nõ eſ
ſet pctm̃ mortale: puta ſi aliquis parum
trahat aliquem puerũ ꝑ capillos vel ali
ud huiuſmodi. Alio modo attendit̃ or
do rationis circa iram quantum ad mõz
iraſcendi vt videlicet motus ire non in
moderate ferueſcat nec interius nec exte
rius. Si nanqꝫ talis motus ſit inordina
tus nimis ardeñ interius iraſcẽdo vľ ni
mis exterius ſigna ire manifeſtando nõ
erit ſine veniali peccato qđ tũc eſſet mor
tale ſi ex vehementia ire aliquis excide
ret a dei et ꝓximi dilectione. ¶ Q autẽ
ira alqñ ſit pctm̃ mortale patet ꝑ illđ qđ
habetur Mathei .v. Omnis q̃ iraſcitur
fratri ſuo reus erit iudicio. Qui aũt dix
erit fratri ſuo rach reus erit cõcilio. qui
vero dixerit fratri ſuo fatue reus erit ge
henne ignis: vbi dicit gloſa ꝙ ꝑ illa tria
que ibi tangũtur ſcꝫ iudiciũ cõcilium ge
hẽnã diuerſe mãſiones ĩ eterna damna
tione ꝓ mõ peccati exprimũtur: vnde ibi
ponũtur tres gradus ire qui nõ ꝑtinent
ad diuerſas ire ſpecies ſed accipiunt̃ ſm
ꝓceſſus humani actus vbi primum ali
quid concipit̃ in corde: ꝛ quantũ ad hoc
dicit Omnis qui iraſcitur fratri ſuo. ꝛ lo
quitur ibi dñs de motu ire quo q̃s delibe
rate ꝑ conſenſum rationis appetit ꝓximi

occiſionẽ vel quamcunqꝫ eius grauẽ leſi
onem. Secundus gradus ẽ cũ ꝑ aliqua
ſigna exteriora talis ira manifeſtat̃ ꝛ q̃n
tum ad hoc dicit: Qui dixerit fratri ſuo
rach: quod ẽ interiectio iraſcentis: ꝑ q̃d
intelligitur inordinata et confuſa locutõ
ire interioris expreſſiua. Tertius grad⁹
eſt qñ pctm̃ interius conceptũ ad effcm̃
ꝓducitur. Eſt aũt effectus ire nocumẽtũ
alterius ſub ratione vindicte minimuz aũt
nocumentũ eſt qđ fit ſolo verbo: cum ſcꝫ
aliq̃s ꝓrumpit in verba iniurioſa: ꝛ quo
ad hoc dicit: Qui dicit fratri ſuo fatue:
ꝛ ſic patet ꝙ ſecũdũ addit ſupra primuz
et tertium ſupra vtrunqꝫ. vnde cum pri
mum eſt peccatũ mortale in caſu in quo
loquitur dominus vt dictuz eſt: multo ma
gis alia: ꝛ ideo ſingulis eoꝝ ponũtur cor
reſpondentia aliqua ꝑtinentia ad cõdẽ
nationem: ſed in primo ponit̃ iudicium
quod minus eſt. quia vt ait Auguſt. In
iudicio adhuc defenſionis locus datur.
In ſecũdo ponit̃ concilium quo iudices
inter ſe conferũt quid oportEat. In tertio
ponitur gehenna ignis que eſt certa dã
natio. Eſt aũt ira vitium capitale cuius
ſex filie a grego. aſſignãtur ſcꝫ rixa: mẽ
tis tumor: contumelia: clamor: indigna
tio: blaſphemia. Ira nanqꝫ põt tripliciť
conſiderari. Uno mõ ſm ꝙ ẽ in corde: ꝛ
ſic ex ira naſcũtur duo vitia: vnũ q̃dẽ ex
ꝑſona eius cõtra quã aliq̃s iraſcitur quã
reputat indignum vt ſibi tale q̃d fecerit:
et ſic ponit̃ indignatio. vel ſm alexandꝝ
Indignatio ſumit̃ ꝓ volũtate qua alios
ꝑ ſigna moleſtie cõtriſtari deſideramus.
idcirco eis ſubtrahimus locutõem ꝛ ſo
cietatem. Aliud aũt vitium eſt ex parte
ſuiipſius inquantum ſcꝫ excogitando di
uerſas vias vĩdicte talib⁹ excogitatõibus
aĩm replet: ꝛ ſic ponit̃ tumor mentis qui
licet aliũde ꝓ inflammatõe ſuperbie ac
cipiatur non tamen in ꝓpoſito ſed ſu
mitur pro quodam conatu ſiue audacia
hoĩs intemptantis vindictam. Alio mõ
conſideratur ira ſm ꝙ eſt in ore: et ſic ex
ira duplex ꝓcedit indignatio. vna q̃dez
ſm ꝙ homo in modo loquendi iram ſuã

demonſtrat ſicut dictum ē d̄ eo qui dicit
fratri ſuo racha: ⁊ ſic ponitur clamor per
quem intelligitur inordinata ⁊ confuſa
locutio vt profertur. Alia aūt eſt inordi-
natio ſm̄ quam aliquis prorumpit in ver-
ba iniurioſa: que quidem ſi ſūt cōtra deū
erit blaſphemia attribuendo deo qd̄ nō
eſt ei attribuendum: vel negando ab eo
quod ē ei attribuendum. Blaſphemia
etiam ſctoꝝ redūdat in deū. Si vero ꝯtra
proximum ⁊ ſic ē contumelia. Tertiom°
ſumitur ira ſm̄ ꝙ ꝓcedit vſqꝫ in factum
⁊ ſic ex ira oriūtur rixe per q̄s intelligūt
omnia nocumenta q̄ facto ꝓximis infe-
runt ex ira. ¶ Adiuꝫ aūt nō numeratur
a Grego. inter filias ire: qꝛ odium vt ꝑti
net ad iram eſt ipſa ira inueterata: ⁊ perti
net ad tertiam ſpēm ire. Quia vero ira
querit in manifeſto vindictaꝫ inferre: vt
phūs dicit in ſecūdo rethorice: ideo de-
tractio q̄ ē in occulto ꝑ comparationem ad
illum cui detrahitur etiā ſi coram multiſ
alijs fiat non ē filia ire ſicut cōtumelia, ſꝫ
magis inuidie quo nititur qualitercūqꝫ
minuere gloriam ꝓximi: nec tamen ſeq̄t
ex hoc ꝙ detractio ſit grauior q̄ꝫ contu-
melia: quia ex minori vitio ꝑt oriri maiꝰ
peccatum ſicut ex ira oritur homicidiū ⁊
blaſphemia. ¶ Circa contumeliam notā
dum ꝙ contumelia importat dehonoratōꝫ
alicuius et ꝓp̄e in v̄bis dicendo. ſ. ꝓxi
mo verba turpia ⁊ iniurioſa ad detrimē-
tum ſui honoris vel reuerentie ſibi ab a-
lijs exhibende. Eſt aūt cōtumelia maior
ſi quis dicat alicui defectum ſuum coraꝫ
multis q̄ꝫ ſibi ſolum. Large etiam ꝯſiſtit
cōtumelia in factis inquantuꝫ facta hn̄t
vim verborum in ſignificando. ¶ Notā-
dum etiam ꝙ cū vitiū cōtumelia ⁊ impro
perium ſumūt ſepe ꝓ eodē cū vitiū tamē
ſit generaliter exprimendo defectum cul
pe et pene. Contumelia aūt magis reſpi
cit culpam. Improperiū vero fit cū q̄s in
iurioſe alteri ad memoriā reducit auxili-
um quod ꝯtulit ei neceſſitatem patienti
¶ Sciendum vlterius ꝙ ſi intentio ꝓfe
rentis verba conuicij vel cōtumelie ad
hoc fert vt ꝑ verba que ꝓfert honorem

alteriꝰ auferat ſic eſt peccatū mortale ſm̄
Thomā non minus q̄ꝫ furtū vel rapina.
Nō enī homo minꝰ amat ſuū honorem
q̄ꝫ rem poſſeſſam: ſic dicit Ma. v. q̄ dixe-
rit fratri ſuo fatue reꝰ erit gehēne ignis.
Si aūt aliq̄s talia v̄ba ꝓferat ꝓpt̄ corre
ctionē vel aliquod hmōi pōt eē ſine pec
cato vel cū peccato veniali. Unde ſi ꝓfe
rat cū vitiū nō multum dehoneſtans ex
aliqua animi bonitate vel ex leui ira abſ
qꝫ firmo ꝓpoſito aliquem dehoneſtāduꝫ
puta cū aliquis intendit aliquaꝫ ꝑ hmōi
verbū leuit̄ cōtriſtari erit veniale pctm̄:
licet aūt teneamur hūc animū habere pa
ratum ad cōtumeliaꝝ tollerandas ſi ex-
pediēs fuerit, quādoqꝫ tn̄ oportet vt cōtumeli
am illatā repellamꝰ ad reprimendū auda
ciam eiꝰ q̄ ꝯtumeliā infert ne deetero ta
lia attētet: aut ꝓpt̄ bonū multoꝝ quorū
ꝓfectus impedit̄ ꝑ cōtumelias nobis illa
tas. ¶ Iuſuꝑ notandū ꝙ licet contume-
lia et detractio in hoc conueniant ꝙ per
vtrunqꝫ ledit̄ ꝓximus in verbis: differūt tn̄
dupliciter: vno mō quantū ad modū ꝓ-
ponendi verbū. cōtumelioſus enī īn fa-
ciē cōtra hoīem loq̄tur: detractor v̄o eo
abſente et ignorante. Alio mō q̄tū ad
nocumentum illatum. ¶ Contumelioſꝰ
enī derogat honorem. Cum nanqꝫ aliq̄ſ
manifeſte verba cōtra aliū ꝓfert videt̄
eum paruipendere, vn̄ ibi, ex hoc ipſo ex
honorat̄. ¶ Detractor aūt derogat fame
qꝛ nanqꝫ detractor ꝓfert v̄ba contra ali
quem eo abſente nō aūt p̄nte videt̄ eum
vereri magis q̄ꝫ paruipendere. vnde nō
directe detrimentuꝫ infert hōri ſed fame
inquantū ſcꝫ eos q̄ audiūt quantū ī ipſo ē
facit malā opinionē habere de eo contra
quē loquit̄. hoc enī intendere videtur et
ad hoc conat̄ detrahēs vt eius v̄bis creda
tur. Diminuit aūt famam alterius qn̄qꝫ
directe qn̄qꝫ indirecte. Directe q̄deꝫ q̄-
druppliciter. vno mō qn̄ falſum imponit al
teri. Secundo qn̄ pctm̄ ꝓximi adauget
ſuis verbis. Tertio qn̄ occultū reuelat.
Quarto qn̄ illd̄ qd̄ ē bonū dicit mala in
tentione factū. Indirecte aūt vel negan-
do bonum alterius vel malicioſe reticen

do. Predictis quoq; congruit rō nomīs
Detrahere enī eſt de aliqua ſumma ptē
trahere: ſic detractor ptem capit de ſum
ma boni qd eſt in opīoem hominum.
¶ Detractio nō eſt pctm̄ mortale quādo
qs de aliq̄ obloquit̄ vt eius famā denigrz
auferre nanq; famā alicui valde graue
eſt q: inter res tpales videt̄ eſſe fama p̄-
cioſior p cuius defctū hō impeditur a mľ
tis bn̄ agendum. propt̄ quod dr Eccliaſ.
41. Curam habe de bono nomine: hoc
enim magis pmanebit tibi q̄ mille the-
ſauri magni et precioſi. Cōtingit tamen
quandoq; q aliquis dicat aliqua verba
per que diminuitur fama alicuius non ex
intentione vel animo nocendi ſed ex ani
mi leuitate vel ex lapſu lingue: ⁊ tunc ē
veniale peccatum: poſſet tamē eſſe mor-
tale ſi v̄bū platū eēt adeo graue q nota
biliť famam proximi lederet et precipue
in his que ptinent ad honeſtatem vite:
ſm Tho. Et tenetur homo ad reſtitutio
nem fame ſm poſſibilitatem ſicut ad re-
ſtitutionē cuiuſlibet rei ablate: puta do°
bona de illo cui detraxit corā his q̄bus
verba detractoria ptulit ⁊ oſtēdendo ſe
deliquiſſe ſm Alexandrum: ſm Sco.
xv. di. quarti ſen. Aliquis p̄t dupliciter
aliū infamare. Uno mō falſum crimē im
ponēdo. Alio mō verū ſibi occultū in pu
blico proponendo nō ſeruato ordine iu-
ris. Prim⁹ tenet̄ dictū ſuū retractare ita
publice ſicut impoſuit. Secund⁹ non dz
retractare q: mētiret̄ ſed debet ei ſb alijſ
v̄bis famam reſtituere: vt dicēdo n̄ cre-
datis his que dixi vobis nec reputetis
eū eē talē q: mlti multa loquūt̄ q̄ nō ſūt
vera. ¶ Et ſi querat̄ ſi aliquis dicat cri-
men aliquod de aliq̄ audiuiſſe non tn̄ tā
q̄ ſibi certū: an tal' teneat̄ famā reſtituerī
Reſpondet̄ q nō: q: ſine aſſertione hoc
dicat ex natura talis actus ipī non tollit
famam: nec pro eius dicto habēda ē opi
nio mala de alio: q: teſte ſapiente: qui ci
to credit leuis eſt corde. Veruntamē talia
recitare ē periculoſū ꝓpter puſillorū ac
leuicredētiū ſcādalū. Et ſi aīo ipm gra-
uiter ledendi hoc facit mortaliter peccat
Secus eſt ſi ex inconſideratōne vel ex lu
bricitate lingue hoc faciat. ¶ Notanduz
q is qui audit detractōem ſi inducat eū
ad trahendū vel ſaltem placeat ei detra-
ctio ꝓpter odiū eius cui detrahit̄ nō mi
nus peccat q̄ detrahēs ſm Tho. Unō
Bern. detrahere aut detrahentē audire
quid horū dānabili⁹ non facile dixerim:
ſecus eſſet ſi ex timore vľ negligentia vľ
verecūdia quadam amittat repellere de
trahentem: non oportet aūt ſēp aliquis
reſiſtere detractori arguendo eum de fal
ſitate maxime ſi ſciat verum eſſe qd dicit
ſed oportet eum verbis arguere de hoc
q peccat ei detrahēdo: vel ſaltē oſtēdere
q ei detractio diſpliceat p triſticiā faciei
q: vt ait ſapiēs Vent⁹ aq̄lo diſſipat plu-
uias et facies triſtis linguā detrahentē.
Et licet ſuſurro et detractor ꝯueniant in
hoc q vterq; dicat malū de ꝓxio in eius
abſētia drūt tn̄ ī fine q: detractor intēdit
denigrare famā ꝓximi: ſuſurro aūt intē
dit amicitiā ſepare diſcordiā ſemian⁹: et
ideo talia mala ꝓfert de ꝓximo q̄ pn̄t ꝯ
ipm cōmouere aīm audiētis. Et dicitur
ſuſurro ſm yſido. in libro ethimologiaꝝ
a ſono locutōis q̄ ſecrete in aure alicui⁹
loquitur. dicit̄ etiā bilinguis. Nā enim
amicitia ſit inter duos nitit̄ ſuſurro ex v-
traq; pte amicitiā rūpe: ⁊ iō duabus lin
guis vtit̄ ad duos vni di. maluz de alio.
Unī ſapiēs ait Maledict⁹ ſuſurro ⁊ bili
guis: multos enī turbat pacem habētes
Quia v̄o amicus inter exteriora bona
preminet teſte ſapiente nanq; amico fi-
deli nulla ē comꝑatio. vn̄ et optima fa-
ma q̄ p detractōem tollit̄ ad hoc maxīe
neccria ē vt hō ad amiciciā ydōe⁹ habeat
iō ſuſurratō ē mai⁹ pctm̄ q̄ detractō cū p
ipaz mai⁹ nocumēm ꝓxio īferat̄. eſt etiaz
magi pctm̄ q̄ ꝯtumelia q: amic⁹ ē mell-
or q̄ hōr ⁊ amari q̄ hōrari. vt d̄t. p. i. 8.
h⁹. Ad ꝯtumeliā q̄z ⁊ detractōz p̄t deri-
ſio reduci. coīcāt eī ī mā. illo eī irridet̄
niſi d̄ ſpib⁹ ex q̄b⁹ hō erubeſcit huiōi aūt
ſꝫ pctā q̄ ſi alicui ī facie dūr ptinēt ad cō-
tūeliā. ſi v̄o dr̄ ī ei⁹ abſen̄ ptinēt ad de-
tētōz ľ ſuſurratōz. diſtiguūt̄ tn̄ h pctā ex

ſine quem intendit cõtra aliũ loquẽs. cõ
uitiãs eiũ intẽdit honorem deprimere:
detractor famam tollere vel diminuere.
Suſurro diſcordiam ſeminare. Deriſor
xͦ intendit erubeſcentiam illius qui ir=
ridetur. ¶ Eſt autẽ erubeſcentia timor d
honorationis ſm damaſcenũ: et põt de=
riſio aliquando eſſe peccatũ veniale ali=
quando mortale. Eſt enim veniale pec=
catum cuꝫ quis ex aliqua leuitate d alio
deridet non volens propter hoc eiꝰ ma=
lum. Vel cum defectum alicuius perſo=
ne qui ſm ſe paruus eſt ponit in ludũ vł
riſum. Si vero aliquis de alio irrideat
ipſũ animo ꝑuipendendo et cũ tam vilẽ
eſtimando vt de eius malo nõ ſit curãdũ
ſed ſit quaſi ꝓ ludo tenendum: ſic deri=
ſio eſt peccatum mortale ſm Thomam.
Tanto aũt eſt illuſio grauior quãto ma=
ior reuerentia debetur perſone que illu=
ditur. Unde illuſio iuſtorum eſt grauis
⁊ multum nociua: qꝛ ꝑ hoc homines im
pediũtur a bonis ꝑagendis. Illuſio xͦ
parentum eſt grauior cũ filij maxime ip=
ſis obligẽtur. Illuſio autẽ dei ⁊ eoꝝ que
ad deum pertinent eſt grauiſſima. Et ſi
arguas non omnis irriſio que vergit in=
iuriam dei ſit mortalis: quia tũc quicũqꝫ
qui recidiuat in aliquod peccatum veni
ale de quo penituit peccaret mortaliter.
Dicit enĩ yſidorꝰ ꝙ irriſor eſt et nõ peni
tens q̃ adhuc agit quod penitet. Rꝫ. ꝙ
talis dicitur irriſor nõ ꝙ expreſſe deum
irrideat ſed quaſi interpretatiue inq̃tuꝫ
ſcꝫ ꝑ modũ irridentis ſe habet. ¶ Ulte=
rius ſciendum ꝙ maledictio aliquando
ſumit ꝓ detractõe. Maledicere nanqꝫ
idem ẽ ꝙ de alio malũ dicere. Unde ali=
quando detractores maledici dicuntur.
Maledici dicũtur etiam qñqꝫ blaſphe=
mi qui in iniurijs diuinis complacent.
Aliter tamẽ maledictio ſumit ꝓ vocali
dcõne ſeu vocali exp̃ſſione mali ꝙ aliq̃s
ꝓximo deſiderat tale malũ ſibi imp̃cãdo
Quia autẽ velle alterius malum ſcdꝫ ſe
repugnat charitati q̃ diligimꝰ ꝓximum
eius bonũ volendo ideo talis maledictõ
ſm genꝰ ſuum ẽ peccatũ mortale. Et tã=
to grauius quãto ꝑſonã cui maledicimꝰ
magis amare ac reuereri tenemur. Unñ
dicit Leuit. xx. Qui maledixerit patri
vel matri morte morieť. Contingit tañ
verbum maledictionis ꝓlatũ eẽ pecca=
tũ veniale vel ꝓpter paruitateꝫ mali qd
quis alteri maledicẽdo imp̃catur vł ꝓp
ter affectum eius qui ꝓfert maledictõis
xba dũ ex leui motu vel ex ludo aut ſur
reptõe aliqua talia verba ꝓfert qꝛ pecca
ta xboꝝ maxime ex affectu penſanť. Il=
li aũt qui ꝓximis maledicunt ſeu impre=
cantur mala non inquantũ mala ſed ſub
ratione boni non peccant ſicut prophete
male peccatoribus imprecantur confor=
mando voluntatem ſuam diuine volũta
ti iuſte eos punientis. poſſunt tamen hu
iuſmodi imprecationes per modum pre=
nunciationis intelligi. ¶ Circa rixas au
tem Sciendum ꝙ proprie rixe ſũt quan
do aliqui ex ira ſe percutiunt: vt dr glo.
ad gala. v. Eſt autem rixa peccatum mor
tale ſm Tho. in eo qui alterum inuadit
iniuſte. In eo vero qui ſe defẽdit poteſt
eſſe ſine peccato mortali et quandoqꝫ cũ
peccato veniali et quandoqꝫ cum morta
li ſm diuerſos motus animi et diuerſos
modos ſe defendendi. Nam ſi ſolo anĩo
repellendi iniuriam illatam ⁊ cum debi=
ta moderationꝫ ſe defendit non eſt pecca
tuꝫ cũ proprie poteſt dici rixa ex parte eꝰ.
Si vero cum animo vindicte vel odij vł
cum exceſſu debite moderationis ſe de=
fendit ſemper eſt peccatum: ſed veniale
quidem quando leuis motus odij vł vin
dicte ſe inmiſcet: vel cum non in multis
excedit moderat defenſionem. Morta=
le autem quando effrenato animo ĩ inpu
gnantem inſurgit ad eum occidendum:
vel grauiter cũ ledendum. Illi vero qui
publica poteſtate principis vel iudicis
aliquos inuadunt non dicũtur rixari ne
qꝫ peccant: ſed illi qui publice poteſtati
reſiſtunt ſe inordinate defendendo.

De Affabilitate.

In colloquijs Ca. VIII

l ¶Hic ariſtotiles determinat de virtutib⁹ que diſponūt hoīes in mutuo ꝛ decenti cōuictu. Et primo quo ad actus ſerioſos: ꝛ ſcdo quo ad actus ludicros. In actibus aūt ſerioꝝ eſt duo cōſiderare ſcꝫ delectationē ꝛ veritateꝫ. Et ideo primo agit de virtute q̄ eſt circa delectationes ꝛ triſticias in actib⁹ ſerioſis ꝑ quā homo gratioſe ꝛ delectabiliter alijs cōuiuit in verbis ꝛ factis cōicando. Dicit ariſ. ꝙ lꝫ hec virtus ſit ꝑ ꝑte īnoīata pōt tū dici amicicia ꝓpter quādā ſimilitudinē quā hꝫ cū ipā ī actu exteriori. Nā ſicut amicicia facit amicuꝫ delectabiliter viuere cum amato. ſic iſta virt⁹ facit hoīem decenter habere ſe ad illos q̄bus cōuerſaꝛ. Differūt tū qꝛ amicicia principaliter cōſiſtit in affectu amoris ꝛ dilectionis de qua dicetur octauo hui⁹. hec aūt virt⁹ in exteriorib⁹ verbis vel factis in quib⁹ decēter ſe habet hō ꝑ inclinationē talis habit⁹ nō ꝑ affectū amoris ſpecialis: ſꝫ q̄dā generali amore quo oīs hō naturaliter oī homini eſt amic⁹ Iuxta qḋ dicit ſapiens ꝙ oē aīal diligit ſibi ſimile. Vñ ꝑ hanc virtutē nō ſolū cōuiuit homo delectabiliter ad amicos ſꝫ ad oēs tā notos q̄ ignotos. Aliter tū ſe habet ad hos ꝛ ad illos aliꝛ ad magnos: et aliter ad mediocres: licet ad oēs decenter ſe habeat. hec aūt virt⁹ licet innoīata grecis ſit. a latinis tū communi⁹ affabilitas noīatur. Dicet aūt ad hāc virtutē ꝑtineat exterioꝝ motuū et geſtuū moderatio ī q̄ntū ꝑ exteriores mot⁹ ordinamur ad alios: Maxime tū hec virt⁹ attendiꝛ in colloquijs Affabilis nāqꝫ loqꝛ oībus vt oportet ꝛ lꝫ quātū eſt de ſe intendat ſine triſticia ꝛ delectabiliter alijs cōuiuere. Aliqñ tū magis eligit illū cū quo loquiꝛ contriſtare q̄ delectationē ei inducere nō ꝙ ꝓximi triſticia ſibi placeat in ſe cōſiderata ſed in ordine ad bonū qḋ exinde conſequiꝛ cuiuſmodi eſt ꝓximi correctio. Vñ paulus corinth. ait Si cōtriſtaui vos ī epiſtola nō me penitet ꝛ ſequiꝛ gaudeo nō qꝛ cōtriſtati eſtis ſed qꝛ contriſtati eſtis ad penitētiā. ¶Cōſequēter tractat ariſ. de vitijs oppoſitis affabilitati dicens ꝙ ille qui excedit modū in delectādo alios verbis vel factis ſi hoc faciat ſola intentione delectādi vocaꝛ placidus. Si aūt hoc faciat intētione alicui⁹ lucri cōſeq̄ndi vocaꝛ blanditor ſiue adulator. Cōmuniter tū nomē adulationis ſolet attribui oīb⁹ q̄ ſupra debitū modū virtutis alios delectāt. Is vero q̄ omnib⁹ dictis ꝛ factis ꝓximoꝝ cōtradicit ipos nō verens cōtriſtare diſcolus ſeu litigioſus vocaꝛ. ¶Ad euidētiā ꝑdictoꝝ notandū ꝙ adulatio quādoqꝫ ꝯriaꝛ caritati: vno mō rōne materie puta cū q̄s laudat alicui⁹ peccatū hoc eñ cōtrariaꝛ caritati vel cōtra cui⁹ iuſticiā hō loquiꝛ ꝛ etiā dilectioni ꝓximi queꝫ in pctō fouet. vnde eſt peccatum mortale ſm Tho. iuxta illud yſaie. v. Ve qui dicūt malū bonū Alio⁰ rōne intētionis puta cū aliq̄s adulaꝛ alicui ad hoc ꝙ fraudulenter ei noceat vel corporaliter vel ſpūaliꝛ ꝛ hoc ēt eſt peccatū mortale de quo ſapiens: Meliora ſunt vulnera diligentis q̄ fraudulenta odiētis oſcula. Si aūt aliq̄s ex ſola auiditate delectādi alios vel etiā ad vitādū aliqḋ malū vel ad aliqḋ cōſequēdū ī neceſſitate alicui adulatus fuerit nō eſt cōtra caritatē: vnde nō eſt peccatū mortale ſed veniale. Si vo aliq̄s velit aliquē delectare laudādo vt eū cōſoleꝛ ne in tribulationib⁹ deficiat vel in bono ꝓficere ſtudeat hoc ad ꝑdictā virtutē ꝑtinet.

Circa eadē Ca. IX

c ¶Poſt q̄ ariſ. egit de affabilitate que eſt circa delectationes et triſticias in cōicatione ſermonū ꝛ rerum hic agit de virtute veritatis circa eandē cōicationē facta. vbi primo dicit veritas eſt media īter iactātiā ꝛ yroneā. Iactator eñ eſt ſimulatiu⁹ glorioſoꝝ ſibi nō inexiſtentiū ꝛ maiorū q̄ exiſtūt Yron vero negat bona que habet ꝛ minora q̄ aſſerit. Medius vero horū verax exiſtens

cõſitet vita ⁊ ſermone bona in eo exiſtē-
tia mõ maiora nec minora aſſerens. Sꝫ
videt ꝙ veritas nõ ſit virt⁹ qꝛ conſiteri
ea que ſunt circa ſe nõ eſt bonũ nec lau-
dabile neqꝫ ĩ bonis qꝛ vt ait ſapiēs: lau
det te alienus ⁊ non os tuũ. Nec in ma-
lis: quia contra quoſdam dicit yſaias:
Peccatum ſuum ſicut zodoma predica
uerunt: ergo veritas non eſt virtus.
¶ Reſpondeo confiteri id quod eſt con
tra ſe inquantũ eſt confeſſio veri eſt bo-
num ex genere ſed hoc non ſufficit ad
hoc vt ſit actus virtutis ſed requiritur
vlterius vt debitis circumſtantijs veſti
atur: que ſi non obſeruent erit actus vi-
tioſus: ⁊ ſm hoc vitioſuꝫ eſt ꝙ aliquis
ſine cauſa debita ſe laudet. ¶ Et ſimili
ter ꝙ aliquis peccatum ſuum publicet
ſine ſe laudando vel qualitercunqꝫ inuti
liter manifeſtando.
¶ Deinde dicit ariſtoti. ꝙ iactator ⁊ cy
ron cõueniũt in hoc qꝛ cõtingit iſta face
re aliqñ gratia alterius rei: puta glorie
honoris vel timoris. Aliqñ vero nulli⁹
alteri⁹ gratia ſꝫ ſoli⁹ operis in quo ali-
quis delectat qꝛ habit⁹ facit delectabili
ter opari. Unde vnuſquiſqꝫ qualis ē ſm
habitũ talia dicit ⁊ opat: ⁊ hoc ſi ſm ha
bitũ opet: ſi ſm naturã aut alia cã opet
nequaquã ſm illũ habitũ opabit. Eſt āt
verax laudabilis. Alij vero ſcꝫ iactator
⁊ cyron ſunt vituperabiles cũ ambo ſint
mendaces. Mēdaciũ eĩn eſt vituperabi
le cũ ſit ſm ſe malũ. Verax aũt aſſerit ve
ritatē nõ ſolũ in iudicijs ſed in quacũqꝫ
materia mendaciũ tãꝙ turpe verens et
abhorrens. Et ſi aliqñ declinet aliqua-
liter a medio ꝓpter ignorãtiã vel ꝓpt
aliã cauſam magis declinat ad dicendũ
minus de bonis ꝙ habeat ꝙ ad dicēdũ
plus ſꝙ exiſtãt. ¶ Circa qꝺ notãdũ ꝙ de
clinare in min⁹ a veritate ꝯtingit dupli
citer: vno mõ affirmando: puta cũ aliqs
bonũ qꝺ in ſe eſt aſſerit nõ tñ totũ mani
feſtat qꝺ fit ſine ꝑiudicio veritatis. vnde
hoc modo hec virt⁹ declinat in minus.
Alio mõ poteſt aliquis declinare in mi
n⁹ negãdo ſibi ineſſe qꝺ ineſt ⁊ ſic nõ ꝑ-
tinet ad hanc virtutē declinare in min⁹
qꝛ hoc eſſet mētiri: tale tñ mēdaciũ ē mi
nus malũ ꝙ cũ quis iactat ſe habere qꝺ
nõ habet: q̃ eĩn de ſe maiora ꝙ ſint aſſe-
rũt ſunt alijs oneroſi quaſi alios excelle
re volētes. ¶ Circa ꝑdicta notãdũ ꝙ ve
ritas de q̃ nũc ē ſermo differt a veritate
vite iuſticie ⁊ doctrine. veritas vite eſt
ſm quã aliqs recte viuit ꝑ cõformitateꝫ
ad legē diuinã. Et talis ē cõis cuilibet
virtuti. veritas iuſticie vno° dicit ſm ꝙ
quis ſeruat rectitudinē in iudicijs que
ſunt ad alterũ ⁊ talis nõ ꝑtinet ad veri-
tatē de qua loquimur ſicut nec veritas
vite. Alio° veritas iuſticie dicit ſm ꝙ
aliqs ex debito iuſticie in iudicio veꝝ te
ſtificat ⁊ hec non ꝑtinet directe ad hanc
virtutē que ꝑciſe ſm habitũ veracitatis
inclinat ad verũ nulla alia cõſideratiõe
habita. veritas vero doctrine cõſiſtit in
quadã manifeſtatione eoꝝ de quib⁹ eſt
ſcientia. Unũ nõ ꝑtinet directe ad verita
tē de qua eſt ſmo q̃ eſt habit⁹ quo aliqs
⁊ vita ⁊ verbo ſe talē qualis eſt demon-
ſtrat. Quia tñ vera cognoſcibilia ĩquã-
tũ ſunt a nobis cognita circa nos ſunt ⁊
ad nos ꝑtinēt ꝑ hoc veritas doctrine po
teſt ad hãc virtutē ꝑtinere ⁊ quecũqꝫ ve
ritas alia qua quis manifeſtat verbo vł
facto ea que cognoſcit. ¶ Quia vo mē-
daciũ opponit veritati: ideo circa illud
eſt aliqualiter immorãdũ. Eſt aũt menti
ri cõtra mentē ire. De quo aug⁹. in lib.
cõtra mendaciũ dicit: ꝙ ille mentit qui
falſum denũciat cã fallēdi. Si quis igi
tur dicat falſum credens verũ dicere nõ
mentit cũ nec intendat falſum exprime-
re nec ꝓximũ decipere. Per oppoſitum
aũt ſi quis intēdēs dicere falſum dicat
verũ mentit cũ ꝓximũ intendit fallere ⁊
aliter ore exprimere ꝙ habeat in men-
te. ¶ Diuidit quoqꝫ mendaciũ multipłr
vno modo ſm ipſius mendacij rõnē ⁊ ſic
diuidit ab ariſtotile in mendaciũ qꝺ trã
ſcendit in mai⁹ veritatē qꝺ ꝑtinet ad ia
ctantiã: Et in mendaciũ quod deſinit a
veritate in minus quod ꝑtinet ad yro-
niam. Et eſt hec diuiſio per ſe ipſius mē-

dacij quia mendacium inquantū huiuſmodi opponitur veritati. Ueritas autem eſt equalitas quedā cui per ſe opponitur maius ꝛ minus. Alio modo poteſt diuidi mendaciū inquātum habet rationem culpe ſm ea que agrauant vel diminuūt culpam mendacij. Sic diuiditur in perniciosum iocoſum ꝛ officioſum ad que poſſunt reduci octo genera mendaciorū poſita ab Auguſtino in libro contra mēdaciū. Aggrauatur nāq culpa mendacij ſiquis mendacium alterius nocumentū ſiue ſit contra deum vt in doctrina fidei ꝛ morū. Siue ſit contra ꝓximum in perſona fama ſeu rebus ꝛ tale eſt peccatum mortale. ¶ Ueniam vero culpa mendacij ſi ordinatur ad aliqđ bonū vel ꝙ ad bonum delectabile ꝛ ſic eſt mendacium iocoſum vel ad bonum vtile ꝛ ſic eſt mendaciū officioſuꝫ cum quis: ſcꝫ mētitur pro ſalute corporis vel bonis ſpiritualibus aut temporalibus conſeruandis: ꝛ hec duo ſunt peccata venialia. Eſſent autē mortalia ſiquis ex huiuſmodi videret ꝓbabiliter ſcandalū oriri nec tñ deſiueret talia mendacia ꝓferre ꝛ hoc ſi talis eſſet in ſtatu perfectionis acquirende vt religioſi: vel exercende vt ꝑlati: ſiue in quonis alio ſtatu. Fuerunt tamē quidā ſimpliciter opinātes dicētes huiuſmodi mēdacia eſſe peccata mortalia in viris ꝑfectis īnitentes gloſe Auguſ. ſuper illđ: ꝑdes omnes qui loquuntur mendacium. Nō cōuenit ꝑfecto ꝓ vita alterius ſeruanda mentiri nedū vitā alterius ſeruat animam ſuā perdat. Itē Auguſtinus ī libro cōtra mendaciū ꝑfectorū ꝓceptum eſt nō mentiri. ¶ Sed hec opinio nō eſt vera ſm Tho. Ricb. ꝛ Sco. Qū ꝑfect⁹ non obligetur ad veritatem ſeruandā ī voto vel iuramēto plus ꝙ quicunq aliꝰ chriſtianus. Uerba autē Auguſtini intelligunt ī caſu in quo recta ratio dictaret ꝙ viuicus actus mendacij vel frequētatus eſſet ſcandaloſus ſeu occaſio ruine mortalis audientibus quod aliquando plus poteſt contingere in viris perfectis ꝙ in alijs quia imperfecti aliquando magis ſcandalizantur de mendacijs talium ꝙ aliorum ꝙ maxime ſi mentiantur exercendo actus qui competunt ſibi ratione ſtatus perfectionis: puta iudicare predicare. Ex hoc enim poſſet perire auctoritas doctoris eccleſie in docendo ꝛ vtilitas populi audientis. Si enī prelatus ꝑdicans vel iudicans admiſceat aliqđ mendacium iocoſuꝫ poterit dubitari de quocunq alio dicto ab eo ſicut de illo. Quod intelligit Scotus ſi non percipiatur illud mendacium eſſe dictum remotum ab actu docendi vel iudicādi. Dum namq aliquis ſedet ad iudicandum poteſt aliquam truffam admiſcere que ex modo loquēdi ſcitur nō eſſe de iudicio. ¶ Aliter etiam poſſunt auctoritates allegate exponi. Prima exponitur ab alexandro in tertio ſententiarꝝ ꝙ viro perfecto non cōuenit mentiri ꝓ vita alterius ſeruanda non ꝙ ſemꝑ mētiendo peccet mortaliter ſed quia mentiendo peccat peccato veniali quod diſponit ad mortale per quod homo perdit animā ſuam. De ſecunda dicit Thomas in .ſe.ſe. ꝙ Auguſtinus loquitur dubitatiue. Unde premittit niſi forte illa vt perfectorum.

Alterius notandū ꝙ ſicut mendacium conſiſtit in verbis ſic ſimulatio vel fictio in factis quod quidem fit cum aliquis per ſigna factorum vel rerum aliquid de ſe ſignificat contrarium eius quod ī eo eſt. Unde fictus dicitur qui aliud pretendit exterius ꝙ habeat interius ꝛ ſi fiat ad aliud ſignificandum non eſt mendacium: ſicut nec figuratiue locutiones ſm Auguſtinum in libro de queſtionibus euangelij. In figuratiuis enim locutionibus figuratur quedam res non vt aſſeratur ita eſſe ſed proponitur vt figura alterius: quod volumus aſſerere: ſic domin⁹ finxit ſe longius ire diſcipulis euntibus in emaus componendo ſcꝫ motum ſuum quaſi volentis longius ad deſignandum ꝙ longe erāt a fide eorum.

¶ Continetur autem yppocriſ ſub ſimulatione. yppocriſ enim quedā ſimulatio ē nō aūt oīs ſimulatio ſed ſolū illa q̄ quis ſimulat pſonā alteri⁹ ſicut cū peccator ſimulat pſonā ō qua dicit ſco.38. di. tertij ſnīarū ꝙ fit vno mō ſimulādo p argumēta pbabilia a ſigno: puta p genu flexiones adorationes ꝛ deuotiones aliqua bona ſibi ineſſe que non inſunt. Alio vero mō oſtendēdo mala nō ineſſe que ſibi inſunt et hoc p ſigna oppoſita illis vt ſi aliquis luxurioſus audiēs loq̄ ō mulieribus ſpnat in ſignū caſtitatis qua ſi luxuriā execrando: ex his modis freq̄nter yppocriſ eſt mortal ſm ſpm. Si aliqs ſimulet malū non ineſſe qḋ ineſt non oſtendēdo ſigna que cōiter cōſueuerunt ſeq̄ illa mala talis nō peccaret: ſ3 p oppoſitū peccaret talia ſigna oſtendendo: q2 ſic videret peccatū ſuū pdicare ꝛ publicare. Tho. aūt de yppocriſi dicit ꝙ in yppocriſi duo ſunt ſcz defect⁹ ſanctitatis ꝛ ſimulatio ipius. Si ḡ yppocrita dicat ille cui⁹ intentio fert in vtrūq3 vt ſi aliqs nō curet ſanctitatē habere: ſ3 ſolū ſanct⁹ apparere: ſicut pſueuit accipi ī ſacra ſcriptura: ſicut manifeſtū eſt ꝙ eſt peccatū mortale nullus enim priuat ſanctitate totaliter niſi p peccatū mortale. Si dicat aūt yppocrita ille q̄ intendit ſimulare ſanctitatē a qua deficit p peccatū mortale tunc q̄uis ſit in pctō mortali ex quo priuat ſanctitate tn̄ nō ſemp ipſa ſimulatio eſt ei pctm̄ mortale: ſ3 quādoq3 veniale: qḋ cōceruēdū eſt ex fine qui ſi repugnet caritati dei vl pximi erit peccatū mortale: puta cū ſimulat ſanctitatē vt falſam doctrinā diſſeminet vel adipiſcat eccliaſticā dignitatē indign⁹ exiſ vel quecūq3 alia tpalia bona in q̄bus finē cōſtituit. Si vero finis intent⁹ nō repugnet caritati erit pctm̄ veniale: puta cū aliquis in ipſa fictione delectat de q̄ dicit ariſ. in hoc quarto ꝙ magis videt van⁹ q̄ malus. Eadem enim ratio eſt de mendatio ꝛ ſimulatiōe. Cōtingit tn̄ aliquādo ꝙ aliquis fingit pfectionē ſanctitatis que non eſt ō neceſſitate ſalutis ꝛ talis ſimulatio nō ſemp eſt peccatū mortale nec ſemp eſt cū peccato mortali.

Iactātia ¶ Deinde agit ariſ. de iactātia q̄ opponit vitati p exceſſū dicens ꝙ iactātia fit trib⁹ modis: vno° q̄n aliquis fingit de ſe que nō ſunt vel maiora q̄ ſunt non pp̄ter aliquem aliū finē ſ3 tm̄ q2 in ipſa fictione vel mendatio delectat: et talis aſſimulat prauo eo ꝙ gaudet in mendatio. ſilr tn̄ talis magis dicit vanus q̄ malus Dicit q̄dē van⁹ q2 gaudet in mēdatio qḋ eſt quid vanum: nō tn̄ dicit malus q2 nō intēdit aliquē malū finem: puta dāpnū vel detrimentū pximi. Secūdo mō cōtingit ꝙ aliquis ſe iactat ppt appetitū glorie vel honoris ꝛ talis nō eſt multū vituperabilis: q2 hōr ꝛ glia q̄ndā affinitatē habent cū rebus honeſtis pp̄ter q̄s hoīes laudant ꝛ in honore habentur. Tertio modo contingit ꝙ iactet ſe aliquis ppt lucrū pecunie vel alteri⁹ ꝙ pecunia mēſurari vel eſtimari pōt ꝛ talis tanto eſt vtilior q̄to pp̄ter min⁹ bonū ſe iactādo mētit: talis aut fingit ea ex q̄b⁹ lucrari pōt: puta ꝙ ſit medic⁹ ſapiēs vel diuinus. Circa pdicta notandum ꝙ iactantia pprie videtur importare ꝙ homo ſupra ſe verbis extollat licet autē poſſit eē in factis: illa enim que homo vult lōge iactare in altū eleuat ꝛ licet aliquando oritur ex auaricia vt dictū eſt q2 tamē frequentius orit ex ſupbia vel inani gloria ideo ei⁹ filia ponit Ex hoc nāq3 ꝙ aliqs per arrogātiā que eſt ſpecies ſupbie ſupra ſeipſu3 eleuatur interius ſequit plerūq3 ꝙ exterius maiora quedā de ſe iactet. Tendit etiam plerumq3 iactator dicendo ꝙ gloriā conſequat p ſuam iactantiā: ꝛ ideo ex inani gloria oritur ſm rationē finis. ¶ Item notandum ꝙ iactantia dupliciter poteſt cōſiderari. vno modo ſm ſe prout eſt mendatiū qḋdam ꝛ ſic quādoq3 eſt peccatū mortale quandoq3 veniale ſm Thomam Mortale quidem cum aliquis iactanter ō ſe profert quod eſt cōtra gloriam dei ſicut ex perſona regis tiri Ezechielis .xxviij.

Eleuatū eſt cor tuū ⁊ dixiſti deꝰ ego ſū·
vel etiā ꝯ caritatē ꝓximi ſicut cū aliq̇s
iactando ſeipm ꝓrumpit in cōtumeli·
as alioꝝ ſicut habet̄ in euāgelio d̓ pha·
riſeo qui dixit nō ſum ſicut ceteri hoīes
raptores iniuſti adulteri velud etiā hic
publicanus. Quādoqꝫ etiā bene eſt pec
catū veniale quādo ſcꝫ aliq̇s de ſe talia
narrat que nō ſunt cōtra deū neqꝫ cōtra
ꝓximū. Alio modo pōt ꝯſiderari ſm ſu
am cauſam vel appetitū lucri aut inanis
glorie ⁊ ſic ſi ꝓcedat ex ſupbia vel īani
gloria que ſit peccatuꝫ mortale etiā ipa
iactātia erit peccatū mortale alioq̇n erit
peccatū veniale. Sed qū aliq̇s ꝓrūpit ī
iactātiā ꝓpter appetitū lucri hoc videt̄
iam ptinere ad ꝓximi deceptionē ⁊ dā·
nū: ⁊ ideo talis iactantia magis eſt pec·
catū mortale. Vn̄ phs dicit ꝙ turpior ē
q̄ ſe iactat cauſa lucri q̄ꝫ cauſa glorie vel
honoris nō tn̄ eſt ſemꝑ peccatū mortale
q: pōt eſſe tale lucrū ex quo nō dānifi
cat̄. Tractat ꝯſūr ariſ. de eyronia di·
cens ꝙ eyrones q̄ minora de ſe dicunt
q̄ꝫ ſint videnl̄ groſſiores ſm mores q̄ꝫ ia
ctatores q: tales lꝫ nō videant̄ dicere cā
lucri ſꝫ ad fugiēdū tūorē ſeu eleuationē
⁊ ne ſint alijs moleſti ſeipis ꝑferendo ⁊
tales maxime negāt illa que ſunt glorio
ſa in eis ſicut ſocrates fecit dicens ſe nō
eſſe ſapientē ſm phm id eſt amatorē ſa·
piētie. Sunt tn̄ aliqui eyrones peiores
ꝑcedentibꝰ qui facietenus ꝑtēdūt de ſe
minora vt aliqn̄ de ipis opinentur ma·
iora vt illi qui aſſumūt habitū deſpectū
vt videant̄ hoībus eſſe ſancti ⁊ ꝑfecti.
Et talis eyronia videt̄ eſſe quedā iactā
tia ꝓpter qd̓ de beato Augꝰ. legit̄ ꝙ ne
qꝫ veſtes nimis ꝑcioſas neqꝫ nimis ab·
lectas habere voluit q: in vtroqꝫ homi·
nes ſuā gloriam querūt. Contra ꝑdi·
cta pōt argui ꝙ eyronia nō ſit pctm̄ q:
fugere ſupbiā nō ē peccatū ſꝫ aliq̄ mino
ra de ſeipis dicūt ad fugiēdū ſupbiā: ḡ
tales nō peccāt. Ad̄deo ꝙ minora de
ſe aſſerere ⁊ maiora negare cōtingit du
pliciter: vno mō incipiendo ⁊ ſic ptinet
ad hoc vitiū q: vt dicit Aug. ſup iohan

nē nō ita caueri debet arrogantia vt ve·
ritas relinquat̄ ⁊ ſic fugere ſupbiā ē pec
catū: cū omne mendaciū ſit peccatū ſm
Aug. Alio mō ſine mēdacio dū ſcꝫ ali·
qua maiora que ſunt in ſeipis reticent ⁊
quedā minora q̄ in ſe recognoſcūt dele·
gūt ⁊ hoc de ſe nō eſt peccatū ſꝫ pōt pti·
nere ad humilitatē: ⁊ ſic fugere ſupbiā
nō eſt pctm̄ nec ptinet ad hoc vitiū.
Notandū ꝙ eſt quedā figura grāma·
ticalis que dicit̄ yronia ⁊ fit cū aliq̇s di·
cit vnū intendit exprimere cōtrariū vt ſi
dicat aliquis alicui: O q̄ꝫ bonus puer ī
tendēs ipm eſſe prauū ſignificare vel ex
primere ⁊ in hoc non eſt mendaciū ſicut
nec in alijs figuratis locutionibus: ⁊ de
hoc pōt intelligi illud qd̓ dicit ariſ. de
magnanimo ꝙ qn̄qꝫ aliqua falſa yroni·
ce loquit̄. Et dicit̄ ab yron grece qd̓ eſt
eleuatio latine q: fit ſepe cū eleuatione
vultꝰ vel ſermonis: ⁊ ſcribit̄ cōiter ſine
e. Vitiū vero oppoſitū veritati de quo h̓
agit ariſt. ſcribit̄ ꝑ e ⁊ y: Vnde pōt dici
ab e qd̓ ē extra ⁊ yron qd̓ eſt eleuatio q̄·
ſi extra eleuationē q: plerūqꝫ eyrones
mentiunt̄ negando maiora que in ipſis
ſunt ad eleuationē fugiendā vt dictū ē.
Quia vero exterior ornatꝰ ad iactan
tiā ptinet ſm Aug. in lib. de ſermōe do
mini in monte. Notandū ꝙ vt dicit
tho. in. ſe. ſe. ſi mulier ꝑcioſ̄ ſe ornet vt
ꝑ hoc viro ſuo placeat ne labat̄ ꝑ cōtem
ptū in adulteriū poteſt hoc facere abſqꝫ
peccato. Ille vero mulieres que viros
nō habent nec volūt habere ⁊ ſunt in ſta
tu nō habendi nō poſſunt abſqꝫ peccato
appetere placere viroꝝ aſpectibꝰ ad cō
cupiſcendū q: hoc eſt dare eis occaſionē
peccandi. Et ſi quidē hac intentione ſe
ornēt vt alios ꝓuocēt ad cōcupiſcendū
peccant mortaliter. Si aūt ex quadā le·
uitate vel vanitate ꝓpter quādā iactan
tiā nō eſt ſemꝑ peccatū mortale ſꝫ qn̄qꝫ
veniale: ſicut etiā ipſa iactantia vt patet
ex ꝑcedentibꝰ ⁊ eadē rō eſt q̄ꝫtū ad hoc
de viris. Poſſunt etiā licite ⁊ viri ⁊ mu
lieres ſe ꝑcioſis ornare vt cōſeruēt decē
tiā ſui ſtatus ſm ꝯſuetudinē eoꝝ q̇bus

cōſuiūt. Statuſq̧ ⁊ pſonarū ſuarū cōditionū: in ſupbabūdātia tñ ⁊ ſupfluitate taliū cōtingit peccatū talib⁹ ꝑter conſuetudinē patrie vtēdo ſeu ex inordinato affectu vt dictū eſt. Predictis concordat alexander in ſcđo ſūmarū. Mulieres etiā ſe colorātes ſeu aliqua figmēta ad appantē pulchritudinē adhibētes licet peccēt nō tñ mortaliter niſi hoc fiat ꝓpt laſciuiā vel in dei cōtēptū in quo caſu itelligēde ſunt ſanctorꝝ auctoritates de hac materia. Sciendū eſt etiā ꝙ aliud ē fingere pulchritudinē nō habitā ⁊ aliud ē occultare turpitudinē ex aliqua cauſa ꝓuenientē puta ex egritudine vel aliq̄ hmōi: hoc eīn eſt liciū. Artifices etiā facientes ornamēta ſeu alia artis opa quibus poſſunt hoīes bñ ⁊ male vti nō peccāt niſi forte inueniēdo aliqua ſupflua ⁊ vitioſa. Nō ſic aūt de illis qb⁹ hoīes bene vti nō poſſunt q̄ʒ talia faciēdo peccarent: vtpote prebentes alijs occaſionem peccandi: puta ſi aliquis fabricaret aliqua ad cultum ydolatrie pertinentia ſm Thomam.

Ca. X

Existente aūt requie.

c ¶ Hic determinat de eutropelia que moderatꝰ delectationes q̄ fiūt in ludo. Eſt nāq̧ ludus neceſſarius ad tollendū tediū ⁊ fatigatiōʒ ⁊ ad pñtis vite fragilis recreationē. Et q̄ʒ pōt bene ⁊ male fieri: iō circa ludū ponit virtus eutropelie moderās īter duo extrema ſcʒ bomolochū ſe in ludo exceſſiue habētē ⁊ aggreſtē nullo⁹ ludere volentē. ¶ Dicitꝰ aūt eutropelia ab eu qđ eſt bonū ⁊ tropos qđ eſt verſio q̄ʒ eutropelus bene couertit dicta ⁊ facta hoīm ī ſolatiū. Et lʒ in ludo vtatꝰ aliqñ verbis vitij vel deriſionis his tñ bñ ⁊ decenter vtitꝰ vt dicit ariſ. ſic namq̧ talia ꝓfert ꝙ ex hmōi audiētes nō cōtriſtātꝰ nec ex mō dicendi nec ex intentione dicentis. Unde talia nō ſunt vicia formaliter: ſʒ tātū materialiter: cū in hmōi nō intendat alicui⁹ inhonorationē cōfuſionē vel obprobriū: ſʒ aſſiſtentiū riſum moderatū ⁊ gratioſum: ſolatiūq̧ nulli oneroſum verbis ⁊ factis iocoſis tā ſui ꝙ aliorꝝ diſciplinate ⁊ moderate ſeu prudenter vtendo.

¶ Deinde agit ariſ. de bomolocho q̄ ī ludo excedit dicēs ꝙ bomolochus ē alijs oneroſus. Inſidiatꝰ nāq̧ verbis ⁊ factis eorꝝ cū q̄bus cōuerſatꝰ totaliter nitēs aliq̄d cape qđ poſſit in riſuʒ cōuertere nec curat ſi aliq̄ inde cōtriſtētꝰ dū tñ alios faciat ridere. lʒ aūt ſit importun⁹ truſator ⁊ luſor: eſt tñ min⁹ malus deriſore: q̄ʒ deriſor deridet ex aīo ⁊ intentione intēdēs aliorꝝ cōfuſionē: hic aūt iocoſe ad riſum ⁊ ſolatiū. ¶ Agreſtis xᵒ videtꝰ abhoīari ludū q̄ ad vitā humanā neceſſari⁹ eſt vnde deficit ī dicēdo ⁊ audiēdo, neq̧ ei dicit aliqđ ridiculū id ē truffam vel verbū riſu dignū: ſʒ talia dicētib⁹ eſt moleſtus ⁊ in oībus q̄ dicūtꝰ eſt triſtis. ¶ Ad euidentiā ꝑdictorꝝ notādū ꝙ riſus aliqñ ꝓuenit ex naturali diſpoſitione hominis ſic etiā ꝙ hō inuolūtarie ridet aliqñ ⁊ tūc nec eſt bon⁹ nec mal⁹ moraliter, atteſtatꝰ tñ bonitati naturali. Aliqñ vero ꝓuenit ex volūtate ordinata dādi vel recipiēdi ſolatiū ad vite recreationē ⁊ faſtidiū euitandū ⁊ ſic ꝑtinet ad virtutē. Aliqñ vero ꝓuenit ex inordinata laſciuia ⁊ ſic eſt vitioſus. Et đ tali dicit ſapiens riſum reputaui errorem ⁊ gaudio dixi q̄d fruſtra decipis eccꝫ. ſcđo.

¶ Notādū ulꝰ ꝑ ꝙ ſm Tho. in exceſſ ludi in ſe. ſe. aliqñ cōtingit eſſe peccatū mortale. Uno mō vtēdo turpib⁹ verbis vel factis ſeu his q̄ vergūt in ꝓximi nocumētū. Alio mō ſm defectū debitarū circūſtātiarꝝ puta cū aliq̄ vtuntꝰ ludo vel in tpib⁹ vel in locis indebitis ac etiā ꝑter ꝯuenientiā negotij vel pſone ⁊ hoc q̄dē qñq̧ pōt eſſe pctm̄ mortale ꝓpt vehemētiā affect⁹ ad ludū cui⁹ delectationē ꝓponit alijs delectationi dei ita ꝙ ꝯ̄ ꝓceptū dei vel eccłie talib⁹ ludis vti nō refugiat. Quādoq̧ autē eſt peccatum veniale puta cum aliquis nō tātum afficitur ad ludum quod propter hoc vellet aliquid cōtra deum comittere.

¶ De ludo aūt ſeu ioculatiōe aut geſticu latione hiſtrionali nota ea q̄ dicta ſūt pº ca. hui⁹ quarti. ¶ De ludo vero alee in ſcdo ca. De ſaltatiōe vero ſeu ioculatione coreali Notādū q̧ pōt licita vel illicita iuxta ea q̄ dicta ſunt de ludo in gn̄ali. Ad maiorē vero exp̄ſſionē ſciēdū f̄m albertū in quarto diſtinc. xvj. q̧ corea ꝛ hmōi ludi ſiue fiāt cātu ſeu muſicis īſtrumētis f̄m ſe nō ſunt mali q̧ poſſunt bn̄ fieri puta ſi fiāt cū debitis circūſtātijs vt tp̄e debito ſcȝ gaudij ſicut in nuptijs vł tp̄e victorie vel tp̄e liberationis hoīs vł p̄rie vel aduētu hoīs de terra longinq̄ ꝛ cū honeſtis ꝑſonis de q̄b⁹ nō oriat̄ p̄ſūptio mali ꝛ ſic cū alijs debitis circūſtantijs. Poſſunt etiā eſſe mali ex circūſtantia vt ſi fiāt tp̄e triſticie vel pn̄ie aut a ꝑſonis eccleſiaſticis ſeu cū cātilenis turpib⁹ ꝛ illicitis ꝛ p̄cipue ſi fiāt mala intētione videlicet ad ꝓuocādū libidinem. Predictis ꝯcordat alex. in ſcdo dicens q̧ ſaltatio vel ioculatio pōt eſſe cā exercitij ꝛ hoc mō ad artē ꝑtinet ꝛ eſt indifferēs ad meritū vel demeritū. Si aūt fiat ex ſp̄ūali iocūditate mētis ibi meritū cōſiſtit ꝛ hoc mō ſaltauit dauid corā archa federis dn̄i ꝛ luſit in ſignū iocūditatis ſp̄ūalis. Poteſt ēt fieri ad tollendū faſtidiū ſeu ad nature recreationē ꝛ ſic ꝑtinet ad virtutē ꝯſuetudinalē vel moralē q̄ dicit̄ eutropelia. pōt etiā venire ex mētis laſciuia: ꝛ tūc aliqn̄ eſt pct̄m veniale aliqn̄ mortale. Eſt nāq̧ ibi veniale pct̄m ſi īmoderata vel inepta leticia ex qua originē duxit nō p̄ferat̄ in cōmutabili bono: ſȝ fiat cōuerſio ad cōmutabile bonū citra deū. Si vero fiat in cōtēptū dn̄i vel p̄ferat̄ in cōmutabili bono erit ibi peccatū mortale. ꝛ de ſaltatione ꝛ ioculatione ꝛ riſu hoc mō ſumpto intelligit̄ illud luce ſexto: ve vobis qui rideris Ve eīn cōminationē pene eterne ſignificat q̄ ꝓ peccato mortali debet̄. hec alexander: intelligo aūt ibi eſſe ꝯtemptū dei ſi fiat ad ſe vel alios ꝓuocandū ad libidinem adulterij vel fornicatiōis que repugnant diuinis mādatis. eſt etiam ibi cōtemptus dei ſi aliquis ſic afficeret̄ huiuſmodi ludo q̧ nō curaret ab illo abſtinere etiā ſi ſciret illud eſſe cōtra diuina vel eccleſiaſtica mādata ꝛ hoc mō ſumēdo cōtēptū nō ſolū peccatū veniale ſed etiā actus in ſe indiffns ad bonū vel malū. Si fieret ex cōtemptu dei eſſet peccatū mortale. Et poteſt intelligi illud verbū Auguſtini qd̄ habet̄ diſtic. xxv. §. criminis. Nullū eſt adeo veniale peccatū qd̄ nō fiat mortale dū placet. hoc ē ſi ſic placeret alicui talis act⁹ q̧ nō deſineret illū cōmittere etiam ſi ſciret ip̄m eſſe cōtra diuinū mandatū. hoc etiā modo cōſuetudo venialiū occaſionaliter inducit in mortale pct̄m nō q̧ multitudo venialiū equiualeat vni mortali: ꝓpter eīn numeroſitatē indiuiduoꝝ nō variat̄ ſp̄cs. vn̄ mille venialia nō faciūt vnū mortale Sed q̧ plerūq̧ ꝯſuetudo inducit libidinē ꝛ cōtemptū. Hic libidinē voco improbā volūtatē faciēdi qd̄ placet ꝛ libet deo cōtempto. hoc itaq̧ modo cōſuetudo venialiū diſponit ad mortale peccatum: teſte eīn ſapiente: qui minima ſpernit paulatim decidet.

Ca. XI

De verecundia ꝛc.

¶ Hic tractat ariſtotiles de quadā paſſiōe laudabili ſcȝ verecundia. Circa qd̄ primo dicit q̧ verecundia non eſt virtus: quod ꝓbat̄: q̧ virtus eſt habitus electiuus ex ſcdo huius: ſed verecundia non eſt habitus ſed paſſio quedam: ergo verecundia nō eſt virtus: minor ꝓbat̄ tum quia verecundia diffinit̄ ꝑ paſſionē timoris. eſt eīn timor inglorationis et cōfuſionis: Tum quia nō fit ex electione: eſt eīn mot⁹ nō ſpontaneus fitq̧ cū quadā tranſmutatione corporis. Unde dicit ariſtotiles q̧ ſicut timor qui accidit in periculis euenit cum vult⁹ palliditate ita verecūdia cū rubore. Cui⁹ diuerſitatis rō pōt aſſignari q̧ nā ſanguinē trāſmittit ad locū vbi ſentit eſſe defectū. ſedes aūt vite p̄ncipaliter eſt in corde: ꝛ ideo quādo timi=

net periculū vite ſanguinē retrahit ad
coꝛ ꝓpter qđ exterioꝛa palleſcūt. Honoꝛ
aūt ⁊ cōfuſio in exterioꝛibꝰ eſt ⁊ iđ quā=
do īminet timoꝛ cōfuſionis ſanguine re=
currente ad exterioꝛa facies hominis ru
beſcit. ¶ Deinde oſtendit ariſ. ꝙ vere=
cūdia magis cōuenit etati iuuenili ꝙ̄ ſe=
nili qꝛ iuuenes plurimū ſꝫm paſſiōes vi=
uentes proni ſunt ad peccādū ꝓpter ve
recūdiā ab ope turpium ꝓhibent̄. Et iđ
ſpecialiter decet iuuenes eē verecūdos
⁊ in eis maxime ē verecūdia laudabilis
nō ſic de ſenibus in quibus coꝛpis paſ=
ſiones nihil aut parum vigoꝛis habent.
Et iđ ceſſante etatis feruoꝛe nihil puta=
muꝰ eos turpitudinis opari Sic nec ſpe=
ctat verecundia ad hoīes ſtudioſos ſeu
virtuoſos. Quū eīm in ipſis ꝑ virtutē ſunt
paſſiones reducte ad mediū nō operantur
turpia ex quibus verecūdari debeant.
¶ Circa p̄dicta notādū ꝙ lꝫ ſenes ⁊ vir
tuoſi verecūdia careant ſupꝛadicta mo=
do ſunt tū ita diſpoſiti ꝙ in eis accide=
ret aliquid turpe de hoc verecūdarent̄.
Et ideo dicit ariſto. ꝙ verecūdia eſt ex
ſuppoſitiōe ſtudioſi hoc eſt dicere ꝙ ve=
recundia ꝑtinet ad virtuoſum ex ſuppo
ſitione alicuiꝰ turpis ſibi ineriſtentis.

Explicit quartus

Incipit quintus liber ethicoꝝ

De iuſticia.

¶ Poſtꝙ̄ in p̄cedētibꝰ
determinatū eſt đ virtu=
tibꝰ que ſunt circa com=
municationē ſermonū ⁊
operū in cōuictu quo ad
cōdecentiā honeſtatis: hic agit de iuſti=
cia que eſt circa operationes q̄ ſunt ad al=
terū quo ad equalitatē ⁊ debitū neceſſi=
tatis. Dicit igit̄ ariſ. de iuſticia ⁊ iniuſti
cia eſt attendendū et circa q̄les ſint opa
tiones ⁊ diffinit iuſticiā dicens ꝙ iuſti=
cia eſt habitꝰ quo hoīes ſunt operatiui iu=
ſtoꝝ ⁊ operant̄ ⁊ volunt iuſta. ¶ Ad cuiꝰ
euidentiā notandū ꝙ iuſtū dicit̄ a iure
Inde iuſta dicunt̄ iuris ſtatuta ſeu p̄ce=
pta. Dicit̄ aūt iuſticia habitꝰ operatiuus
iuſtoꝝ inquātū inclinat ad operandū iu=
ſta que ſunt obiecta operationū ad quas
iuſticia inclinat. Ponit̄ aūt in hac diffi=
nitione operant̄ ad deſignandū actū impa
tū a volūtate q̄ mediāte habitu iuſticie
ꝓducit̄. ponit̄ etiam volūt iuſta ad de=
ſignandū ipām volūtatē q̄ eſt ſubiectū iu=
ſticie ⁊ volitionē que eſt actꝰ elicitꝰ vo=
luntatis. Ex his pꝫ ꝙ diffinitio iuſticie
eſt aſſignata cōuenienter: quelibet nāqꝫ
foꝛma ꝯuenienter diffinit̄ ꝑ ſuū genꝰ cu
iuſmōi ē habitꝰ reſpectu iuſticie ⁊ ꝑ ſuā
differentiam ⁊ iđ ponit̄ operatiuꝰ iuſtoꝝ
in diffinitiōe etiā foꝛme cōuenienter po=
nit̄ eiꝰ actꝰ ⁊ obiectū qꝛ habitus innote=
ſcunt ꝑ actꝰ ⁊ actus ꝑ obiecta. Ponitur
etiā eiꝰ ſubiectū vt pꝫ in ſeptimo meta
phiſice. Patet ḡ diffinitio iuſticie. Per
oppoſitū iniuſticia eſt habitꝰ ꝑ quē ho=
mines inclinant̄ ad opa iniuſta ⁊ ipa vo
lunt ⁊ operant̄. Quia vero vnū cōtrariū
eſt ratio cognoſcendi alterū: ⁊ quotiens
dicit̄ vnū oppoſitoꝝ totiēs dicitur reli
quū. Per diffinitionē iniuſticie diffini=
tio et differētia iuſticie innoteſcet. ¶ Di
cit igit̄ ariſ. ꝙ iniuſtus dicit̄ aliq̄s tribꝰ
modis. vno mō dicit̄ iniuſtus aliq̄s ille
galis ſcꝫ q̄ facit ꝯtra legē. Scđo mō in=
iuſtus đr auarus q̄ plus vult habere de
bonis foꝛtune ſicut ſunt bona exterioꝛa
quā debeat oꝛās ⁊ optās talia habere q̄
tū nō ſunt appetēda ſꝫ illa que ſunt bo
na ſꝫm ſe. Tertio mō đr aliq̄s iniuſtꝰ in
equalis q̄ ſcꝫ vult minus habere de ma
lis vt de laboꝛibꝰ expenſis ⁊ hmōi. Et
iſti tres modi reducunt̄ ad duos ſcꝫ ad
illegalē ⁊ inequalē. Nā inequalitati op
ponit̄ magis ⁊ minꝰ. et iđ tam auarꝰ ꝙ̄
aliꝰ dicit̄ inequalis. per oppoſitū ḡ eſt q̄
dā iuſticia legalis ⁊ q̄dā iuſticia eq̄lis.
¶ Deinde agit ariſ. de iuſticia legali cu
ius legalia ſeu legis p̄cepta ſunt remo
ta materialr̄ ſeu mediata. operatiōes đo
circa ipſa ſunt materia ꝓpinqua vel im
mediata. Dicit ariſ. āt ꝙ legalia ſeu ea

que lex precipit sűt iusta cum scʒ sint instituta ſm dictamē recte ratōis. Vñ illa legalia sűt quorūlibet ꝟtutuʒ opa. Lex enī ꝑcipit opa fortitudīs puta aciē ñ relinquere ꝛ arma nō abicere. Et opa temperātie vt nō mechari: ꝛ opa māsueti vt ñ percutere et sic de alijs: q̄ q̄dē sűt factiua et conseruatiua felicitatis politice.

Legis nāqꝫ latores legalia statuētes in his q̄ ꝑcipiűt studiose cōsiderāt ea q̄ conueniűt cōīati ꝛ optimatibus siue viris ꝓclaris et ꝑinis q̄ habētur vt optimi in ciuitate seu dñis ꝛ principibus cōmunitatē regētibus. Ex his patet que ꝛ qualis sit iusticia virtꝰ legalis. est enī virtus legalis ꝑfecta non simpliciter ꝛ qualitercűqꝫ sed ꝑfecta ad alterű. ꝛ iō dr̄ ꝟtutű preclarissima ita qꝫ nec hesperus nec lucifer sic ē admirabilis. ¶ Ubi Notādű qꝫ hesperus vel lucifer ē eadē stella q̄ alio nomine dr̄ venus q̄ inter cetera sydera clarius et gaudētius refulget maxime cū oritur q̄ q̄dē motu diurno aliq̄ñ solē āñcedit de mane: ꝛ ex hoc vocat̄ lucifer. Aliquādo vero ipm sequitur de sero ꝛ ex hoc vocatur hesperus. ¶ Probat insup Arist. ꝑfectionē iusticie q: ipa ē oñis virtus: q̄niā vsus oñis virtutis includit̄ in ea cű componat hoīem nō solű ad seipsű sʒ etiam ad alterű ex quo patet eius ꝑfectio.

Qd̄ cōfirmat̄ ꝟbo biantis qui fuit vnus de septē sapiētibus. Dicit enī qꝫ ꝑncipatus viri oñdit eē scʒ ꝑfcm vel imꝑfectű. Principatus aűt cōsistit in cōicatiōe ad alterū. et hoc idē vlterius ꝓbat: q: sicut ille ē pessimus q̄ vtit̄ malicia ad se et ad alios: sic ille ē optimus q̄ virtute ad se ꝛ ad alios vtitur. hoc aűt fit mediāte iusticia. vñ ꝯcludit aristo. qꝫ iusticia nō ē ps ꝟtutis sed tota virtus: neqꝫ iniusticia cōtraria est ps malicie sed tota malicia.

¶ Ad euidētiā notādű qꝫ est quedā opinio ponēs iusticiā legalē nō eē ꝑtialem habituʒ sʒ eē aggregationē oīm virtutū. Alia vero opinio dicit iusticiā legalem esse habitű ꝑtialē distinctum ab habitibus aliarű virtutum innitens verbis. p. tertio pol. dicentis qꝫ nō est simpliciter eadem virtus boni viri et boni ciuilis. Uirtus enī boni ciuilis ſm illā opionē est iusticia legalis per quam aliq̄d ordiatur ad bonű cōe que non ē eadē cuʒ alijs virtutibus. Et dr̄ tota virtus ꝛ virtus cōmunis nō ſm ꝑdicationem sed ſm ꝟtutem ꝛ causalitatē inquātű ordinat actus oīm virtutű ad bonű cōe sicut caritas ordinat actus oīm virtutű ad bonű diuinű et ſm hanc vel illā opinionē varie possꝫ exponi textus.

Uerimus aűt. Ca. ij

¶ Hic agit Arist. de iusticia ꝑticulari seu equali: de qua determinare est eius principalis intentio. Et probat huiusmodi iusticiam esse ꝑticularem ex iniusticia sibi opposita. Cű enī inueniat̄ q̄dā iniusticia ꝑticularis sine alijs malicijs sequitur etiā qꝫ erit particularis iusticia sibi opposita. Qꝫ autē sit aliqua ꝑticularis iniusticia sine alijs malicijs ꝓbat ꝑ exempla dicēs qꝫ ille q̄ operatur ſm malicias alias ab auaricia iniuste agit nō tamē auare: sicut ille qui ī bello iusto abicit clipeum propter timorem vel qui dicit alicui obprobrium ꝓp̄ irā vel q̄ non operuit proximum indigentē ꝓpter illiberalitatem: et sic reperiuntur alie iniusticie sine auaricia que est specialis iniusticia. Econtra aűt quādoqꝫ peccat aliquis ꝑ auariciam aliena tollendo non tamē ſm alias malicias. Item arguit sic: Illa iniusticia est ꝑticularis ab alijs distincta que ī eodē actu distinguitur ab omni alia malicia sed iniusticia auaricie est hmōi. Si enī aliquis mechat̄ ꝓpter concupiscentiā suā excedendā censet̄ luxuriosus: si aűt mechat̄ ꝓp̄ lucrum talis erit auarus: ꝛ sic in eodē genere actus ꝓpter intentōnes finium diuersoꝝ distīgultur hec iniusticia ab alijs. Cōcludit itaqꝫ aristo. qꝫ est quedam iusticia equalis que se habet ad iusticiam legalem sicut pars ad totum. Dicitqꝫ qꝫ de legali iusticia non intendit eo qꝫ est circa omniű virtutum opa de quibus satis dictum est in precedentibus. ¶ Diuidit ergo iusticiaʒ equalem per quam redditur vnicuiqꝫ q̄d

ſuū eſt in duas ſpēs ſcʒ in iuſticiā diſtri-butiuā ⁊ in iuſticiā cōmutatiuā. Juſticia diſtributiua cōſiſtit in diſtributōe hono-rum pecuniarū vel alioꝝ quorūcūqꝫ pti-cularū hominibus cōmunicantibus vrba nitate qui ſcʒ habēt aliqͩ cōe diſtribuē-dū ſingulis. In qua diſtributōne ē iuſti-cia ſi ſeruet̄ equalitas diſtribuendo ſin-gulis ſm proportiones dignitatū ſeu la boꝝ ſuoꝝ. Si vero ſit ibi inequalitas erit iniuſticia. Conſiſtit etiā in diſtributōe q̄ fit a ſingulis ꝓ cōmuni vtilitate. Juſti-cia aūt cōmutatiua fit in cōmutatōnibus in quibus eſt tranſlatio ab vna pte ī aliā Juſticia diſtributiua reſpicit habitudīeʒ que fit a cōi in ſingulos. Cōmutatiua ve ro habitudinē inter ptem ⁊ ptem. Dicit autē ariſt. ꝙ cōmutatiue ſūt due partes qꝛ q̄dā ſūt cōmutatōnes volūtarie ⁊ q̄dā inuolūtarie. Cōmutatōes volūtarie ſūt ī q̄bus requirit̄ volūtatis ꝯſenſus vtriuſqꝫ ptis vt emptio venditio fideiuſſio cōduc tio: ⁊ ſic de ſimilibus. Eſt autē fideiuſſio cū quis ꝯſtituit ſe debitorē ꝓ alio illo de ficiente. Conceſſio vero gratuite vſus rei in rebus q̄ aliqͩ fructificāt dicit̄ vſufru-ctus. In rebus aūt nō fructificātibus di citur mutuū vel cōmodatuʒ: vt vaſa. Et tñ differūt mutuū ⁊ cōmodatū ſi ꝓꝓe ſu-mant̄. Mutuū eni cōſiſtit in his reb⁹ q̄ dantur ad pondus numeri et menſuram vt pecunia granum vinum et oleum: ⁊ il le res que ſic dant̄ in domiuiū accipiētiū transferūtur et non eedem ſed alie eiuſ-dem q̄ntitatis ⁊ generis reddūtur. Unde dicitur mutuū quaſi de meo fit tuū. Cō-modatū vero ē quod alicui tradit̄ non vt ſit ſuum ſed vt eo vtatur et ab eo ideʒ re-ſtituat̄. In hoc aūt conueniunt qꝛ vtraqꝫ de natura ſua vult eſſe gratuita. Unde ſi in mutuo plus exigitur vſura cōmittitur vt deū eſt in p̄cedeñ. In cōmodato vero ſi qͩ exigatur ſtatim deſinit eſſe cōmoda tum ⁊ in aliam ſpeciem contractus tran-ſit. Si eni ꝓ ipa re cōmodata exigat̄ pe-cunia tunc eit venditio ⁊ emptio. Si ve ro res alia tunc eſt permutatio. Si vero ꝓ vſu rei cōmodate exigitur pecunia ſic eſt locatio vel conductio. Eſt aūt locator qui vſum rei ſue concedit ꝓ pecūia vt dā do domū ad habitādū. Conductor vero qui ipam rem data pecunia recipit.

Deinde diuidit ariſto. cōmutationes inuolutarias ſm ꝙ duo cauſant inuolū tariū ſcʒ ignorantia et violentia: vt demī eſt tertio huius. Cōmutatōes inuolūta-rie quedam occulte ille ſcʒ que ſunt inuo lūtarie p ignorantiam alterius partis cu iuſmodi ſūt furtum ⁊ contrectatio rei ali ene ignorante ⁊ inuito dño. Mechia id eſt adulterium qū vxor contrectatur viro ignorante. Ueneficiū id ē veneni admi-niſtratio: ſerui ſeductio: callida pſuaſio vt recedat a dño ſuo: dolo occiſio vt ſi qͥſ neſciat q̄s ſagittā interiētē emiſerit ⁊ fal ſum teſtimoniū. Alie vero ſunt violēte vt incarceratio patēs: interfectio: rapīa pntum orbatio ſeu occiſio: membroꝝ mu tilatio: accuſatio ſiue manifeſta criminis impoſitio: iniuriatio: puta deriſio vel vi tuperatio. Notandum etiam ꝙ adulteri um pt accipi dupliciter: vno modo ſ̲ꝫ p̄-ciſa habitudine viri et mulieris q̄ adin-uicem cōmiſcentur ſic pertinet ad intem perantiaʒ. Alio modo ſub habitudīe ad ulterij ad cū cuius vxore abutitur: ⁊ ſic ē ſpecies iniuſticie: qꝛ adulter contrectat rem alienam inuito dño: qꝛ mulier pote-ſtatē corporis non habet. Ipſa etiā muli er in hoc facit iniuſticiā viro ſuo. Si au-tem hoc fieret de conſenſu viri tunc talis mechia eēt ſimplex luxuria ⁊ nō īiuſticia.

Notandum inſuper ꝙ iuſticia vt po-nitur vna de quattuor cardinalibus vir-tutibus ſumitur magis large ſm Scotū 34. di. 3. ſen. q̄ hic ſumatur ab Ariſtot. Juſticia eni primo modo non dicit vnūʒ aliquē habitum ſed eſt quoddam genus intermedium reſpectu multarum ſpēruʒ iuſticie diſponentium hominē circa ope rationes que ſunt ad alterum non tamē ſm debitum et equalitatem ſedʒ etiā ſm condecentiam et inequalitatem: Sic au tem poteſt diuidi iuſticia hoc mō ſump-ta: quia vel diſponit hominē in ordīe ad

honorem vel cultum diuinū: et ſic iuſti=
cie ſpecies eſt religio vel latria q̄ eſt vir=
tus inclinans ad honorem ſoli deo im=
pendendum in proteſtationem ſūmi do=
minij. Sumitur etiam latria aliquando
pro ipſo actu reuerentie interioris vl' ex=
terioris ad quem hec virtus inclinat.
Eſt autē hec virtus moralis et non theo
rica qꝛ non reſpicit deum immediate pro
obiecto ſed honorem ei impēdendum.
Si vero iuſticia diſponat hominem ī or
dine ad proximū hoc fit dupliciter: vno
modo cōmunicando ſe alteri quantū po
teſt: ⁊ ſic eſt amicitia. Alio modo cōmu=
nicando ſua: et hoc dupliciter. Uno mō
cōmunicando inter iſta ad conuictū ne=
ceſſarium: ⁊ ſic iuſticie ſpēs ſūt p̄ſidētia
et obediā. Preſidētia ē virtus diſponēs
p̄latos ſeu preſidēs. ad recte regendum
ſubditos. Obedientia vero diſponit ſub
ditos ad parendum iuſſis ſuperiorum ⁊
ad ipſos reuerendum. et alio nomīe dici
tur obſeruantia. Hoc etiam modo ſub iu
ſticia continetur veritas et affabilitas
diſponentes homines quoſlibet in mu=
tuo ⁊ decenti conuictu. Si vero diſpo=
nat ad communicandum extrinſeca hoc
eſt dupliciter: quia vl' ſm debitum ⁊ eq̄=
litatem: ſic eſt iuſticia de qua hic agit a=
riſto. que diuiditur in cōmutatiuā ⁊ di
ſtributiuam. Si vo ſm condecentiā et
inequalitatem ſic ſub iuſticia continetur
liberalitas et pietas. licet autem pietas
ſumatur proprie pro cultu et obſeq pa=
rentis et patrie: Large tamen extendit
ad quelibet opera miſericordie. Aliqñ
etiam ſumitur pro religione licet autem
religioſi dici poſſint oēs q̄ verū deū
colunt: ſpecialiter tamen dicūtur qui vi
tā ſuā totā deo dedicātes a mundanis ne
gotijs ſe abſtrahunt. Diciturq; religio
a relegando quia ptinentia ad diuinum
cultū ſunt in corde frequenter reuoluē
da. Quamuis autem filiorum ad paren
tes ſit debitū neceſſitatis eſt tamē ibi in=
equalitas cum non poſſit ipſis reddi cō=
dignum: et ſic ad pietatem erga parētes
exercendam eſt debitum legale cum ine
qualitate. et dicitur debitū legale ad qđ
reddendum aliquis lege aſtringitur. eſt
etiam tale debitum ad opera pietatiſ ſup
te pro miſericordia quando vrget neceſ=
ſitas q̄ maxime extrema. Ad liberalita=
tē aūt eſt tantū debitum morale qđ quis
debetur ex quadam condecentia ⁊ hone
ſtate virtutis. Sumendo iſtam iuſticiā
large eodem modo quo ſumitur a Sco.
ſcʒ put diſponit ad operatōnes que ſūt
circa alterum debito legali vel morali ſi
ue ſit ibi eq̄litas ſiue inequalitas poſſūt
eius varie ſpecies aſſignari. Thomas
autē et Rich. iuſticiam magis ſtricte ac
cipientes eodem modo quo ſumitur ab
Ariſtotile prout ſcʒ ratio iuſticie cōſiſtit
in hoc q' alteri reddatur quod ei debet.
ſm equalitatem et debito legali dicunt
partes iuſticie a Tullio aſſignatas ſcili
cet Religionem Pietatem et Obſeruā
tiam veritatis gratiā et vindicationem
non eſſe eius ſpecies ſeu partes ſubiec=
tiuas ſed partes potentiales. et ſimili=
ter dicendum eſt de amicicia que poni=
tur pars iuſticie a Macrobio: et de libe=
ralitate quam Andronicus inter partes
iuſticie enumerat: que dicuntur partes
potentiales iuſticie: quia in aliquo cum
iuſticia conuenientiam habent: ſed tamē
ad plenam iuſticiam non attingunt. Cō
ueniunt quidem inquantum diſponunt
ad opatiōes que ſunt circa alterum non
tamen ſunt ſpecies eius cum ratio gene
ris includatur in ſpecie. Ratio autem iu
ſticie hoc modo ſumpte non includitur
in ipſis. vnde deficiunt a perfecta ratio=
ne iuſticie: Quedam enim illarum defi=
ciunt a ratione equalitatis: quia p illas
non redditur equale: vt patet de pietate
erga parentes et de religione erga deū
quibus non poteſt reddi condignum.
¶ Patet etiam de obſeruantia que red=
dit hoīem virtuoſum in dignitate ſupra
ſe cōſtitutū honorē ſed nō reddit equa=
le: quia virtuti perfecte non fiet dignus
honor quarto huius. Alie vero deficiūt
a ratione debiti legalis: vt dictum eſt d
libalitate.

Patet etiam in gratitudine ꝑ quam ſit
recompenſatio beneficioꝝ. et in vindica
tione qua ſit repulſio maleficiorum motu
ꝓprio non tñ cõtra legẽ nec propt malũ
ipſorum ſed ad eoꝝ cohibitiõem et ſuã de
fenſionẽ et tutelã. Vindicatio aũt que ſit
auctoritate publice poteſtatis ſm ſentẽ-
tiam iudicis ꝑtinet ad iuſticiã cõmutati
uam. Patet etiã in veritate ꝑ quam hõ
ſe talem exhibet proximo in verbis ⁊ fa-
ctis qualis eſt qꝺ nõ debet proximo ex a
liqua legis neceſſitate ſed ex quadã mo-
rum honeſtate: Sic igit ſm diuerſam iu
ſticie acceptionẽ de ea varie loquũtur do
ctores. ¶ Sciendum vlterius ꝙ licz iu-
ſticia ꝑ ſe ſit circa oꝑatões q̃ ſũt ad alterũ
ex conſequẽti tñ ẽ circa paſſiões q̃s mo-
deratur ꝑ quas poſſet rectitudo operati
onũ impediri. Unde dicit ariſt. ꝙ iuſti-
cia eſt circa delectationẽ que eſt a lucro.
¶ Inſuꝑ notandũ ꝙ iuſticie generalꝭ po
nũtur due ꝑtes integrales ſcz declinare
a malo ⁊ facere bonũ quoꝝ primũ reſpi-
cit p̃cepta negatiua quibus opponit pec
catum tranſgreſſionis proprie ſumpte.
Secũdum vero reſpicit precepta legꝭ af
firmatiua quibus opponit peccatũ omiſ
ſionis. Tranſgreſſio tamẽ large ſumpta
extenditur ad omnia legis p̃cepta.

Capitulum tertium.

Quia aũt et iniuſtus in-

equalis ⁊c̃. ¶ Hic agit ariſto. de
medio iuſticie: et primo ad iuſti-
ciam diſtributiuam dicẽs ꝙ medium in
iuſticia diſtributiua eſt equale inter pl⁹
et minus ſm proportionẽ geometricam
¶ Circa quod notandũ ꝙ ſm euclidẽ li°
geometrie proportionalitas ẽ ſimilitudo
proportionũ et hoc dupliciter: vel ſcꝺm
idẽtitatẽ proportionis vel ſm idẽtitatez
exceſſus. Si ſit idẽtitas vel equalitas ꝓ
portionis ſic dicitur proportionalitas ge
ometrica: vt ſicut ſe habet ſex ad quatu
or ſic duodecim ad octo. In iuſticia autẽ
diſtributiua mediũ eſt equale ſm propor
tionalitatẽ geometricã q: in diſtributõe
bonoꝝ ciuitatis debet attendi equalitas
proportionis ita ꝙ talis proportio debz
eſſe premij ad premiũ qualis ẽ proportõ
meriti ad meritũ. Verbi gratia: ſint duo
homĩes quoꝝ vnus laborauit vno die a-
lius vero duobus ſi primo detur vna li-
bra alteri vero due libre ſeruat equalitꝭ
proportionis: ſicut enĩ laboris vnius ad
laborem alterius ẽ proportio dupla: ſic
etiã premij ad premiũ. ¶ Deide tractat
ariſto. de medio iuſticie cõmutatiue Cir
ca qꝺ dicit ꝙ ſicut iuſticia diſtributiua ẽ
directiua in diſtributionibus bonoꝝ cõ-
muniũ ſm proportionẽ geometricam ſic
iuſticia cõmutatiua ẽ directiua in cõmu
tationibus tam voluntarijs q̃ inuolũta-
rijs ſm proportionalitatẽ ariſmetricam
ita ꝙ ibi ſumit medium ſm identitatem
ſeu equalitatẽ exceſſus vel quantitatꝭ et
nõ ſm equalitatem proportõnis: quod ex
hoc patz: q: ĩ eã nõ cõſiderat drñtia ꝓ⁰
ꝑſonarũ ſeu proportio ſicut in iuſticia di
ſtributiua. nihil enĩ differt ſi bonus per
furtum priuat vel rapinam aliquem ma
luz re ſua vel ecõuerſo. Neqꝫ etiã differt
ſi bonus vel malus cõmiſit adulteriũ ſz
lex attendit ſolũ ad drñtiam nocumenti:
vt ſcz qui plus nocuit plus recompenſet
cuiuſcunqꝫ cõditionis ſit. Unde iudex q̃
eſt miniſter legis intendit vt illud iniuſtũ
quo vnus alium leſit in ꝑſona fama vꝪ re
bus vbi eſt quedam inequalitas redu-
cat ad equalitatem ſm ipſam q̃ntitatem
rerũ non ſm proportionẽ drñtiarum ꝑſo
narum. Verbi gratia ſit vnus qui ꝑcutiat
vel occidat alter xp̃o ꝑcutiat diuerſa eſt
hec actio et paſſio in inequalia: q: ſcz ꝑ-
cutiens vel occidens habet plus de eſti
mato bono inquantum ſcz implet volun
tatem ſuã: ⁊ ita videt eẽ in lucro. ille aũt
q̃ vulnerat et occidit hz plus de malo in
quantũ ſcz priuat incolumitate vel vita ꝯ
ſuam volũtatẽ: et ita videt eẽ quaſi ĩ dã-
no. iudex aũt temptat hec adequare in-
q̃tũ ſcz ſubtrahit aliq̃d vulnerãti vel oc-
cidit ꝯ ſuã volũtatẽ et exhibet ĩ cõmodũ
vel honorẽ vulnerati vel occiſi: ⁊ inde ẽ ꝙ
qñ hoĩes dubitãt refugiũt ad iudicẽ tan-
q̃ ad q̃ddã iuſtũ aĩatũ. ¶ Circa qꝺ notã

dum q̄ iudex dicitur iuſtum animatum q̄r eius mens totaliter a iuſticia poſſidetur: debetq̄ h̄re iura in anima ſua ſcripta. Un̄ iudex dr̄ quaſi ius dicens qḋ eſt eius actus ſicut et iudiciū qḋ ſm̄ primam nominis impoſitionē importat dictionem ſeu determinationem iuſti ſiue iuris. Unde iudicium idem eſt quod iuris dictio. extra de verbo♃ ſig. c. forū. ⁊ ſic iudicium ē actus iudicis vt ſententiā pnunciātis ſm̄ reglās iuris ⁊ eſt actus prudentie vt regulātis eius intellectū ⁊ actus iuſticie vt inclinātis et diſponētis iudicis affectū ad recte iudicādū ſeu ad eligendū id qḋ recta rō dictat et determinat: de quo dicit pš: q̄uſq̄ iuſticia cōuertat in iu. Dicet aūt nomen iudicij ſit pmo impoſitum ad ſignificandū rectā determinatōem iuſto♃ vt dcm̄ ē: Ampliatū tn̄ ē ad ſignificādū rectā determiātōem in quibuſcūq̄ rebus tam in ſpeculatiuis q̄ in practicis. Licz etiā actus iuſticie ptineat ad quēlibz iuſtū qr tn̄ iuſticia pncipalior mō ē in iudice q̄ in ſubdito ideo determinare vel diffinire q̄d iuſtū ē ad illū ptinet principaliori mō. Un̄ et ſua dictio ē auctas qḋ nō ēēt dictio plata ex ore ſubditi. Nō oportet autē q̄ quicūq̄ actus iuſticie ſit cuiuſcūq̄ iuſti ē tn̄ vnus actus iuſticie q̄ cuilibz iuſto cōuenit. ſ. velle ſeruare rectitudinē debitam ī opatōibus exteriorib⁹ q̄ ſūt ad alterū. Un̄ ambro. in pmo de of. Juſticia ē q̄ vnicuiq̄ qḋ ſuum ē tribuit alienū non vendicat: vtilitatē ppriā negligit vt cōmunē vtilitatē cuſtodiat. ¶ Alteri⁹ agit Ariſto. de cōtrapaſſo ſeu pena talionis. Circa qḋ fuit opinio pitagorico♃ dicētium ꝯpaſſuz q̄ ſcz dicit equalē recompēſationē paſſiōis ad actōem p̄cedentem eſſe vlr̄ iuſtū. Dicebāt enī q̄ vnicuiq̄ ſit iuſta punitio ſi patiat ea q̄ ipe fecit alteri. Hanc opinionē improbat ariſto: Dicebat enī ꝯ paſſū aliq̄n ſit iuſtū tn̄ nō ſp vel vlr̄. In diſtributiua enī iuſticia locū nō hz in q̄ attendit eq̄litas ſm̄ pportōnem rerū ad pſonas vt dcm̄ ē: nō aūt ſm̄ proportionē rei ad rē vel paſſionis ad paſſionē: vnde dr̄ cōtrapaſſū. Nō etiā ſp req̄rit vel ſufficit ad equalitatē iuſticie commutatiue. Nō enī ſp eſt recta vindicta vt ſp aliq̄s patiat qḋ fecit: qr tal' vindctā nūq̄ a vera iuſticia declinaret. Nā ſi aliquis in principatu ꝯſtitut⁹ pcuſſerit aliquā pſonā puatā nō req̄rit vera iuſticia q̄ pnceps repcutiat. Ecōtra vo ſi aliq̄s pcuſſerit principē oportet nō ſolū q̄ tūc repcutiat ſz etiā grauius puniat. Cui⁹ ratō eſt qr cū pnceps ſit pſona publica is qui principē pcutit quodāmō totā rem publicā offendit: et ideo ē grauius puniendus tan q̄ cōmittēs crimē leſemaieſtatis. Illa aūt lex Exo. xxi. oculū p oculo reddendū intelligit in pſonis eiuſdē dignitatis. Itē ſi aliq̄s inuolūtarie ſociū vulneraret alter vo volūtari⁹ ⁊ cū deliberatiōe non oportet q̄ de iure iſti duo equaliter puniātur ſic q̄ q̄ſq̄ patiat in ſe qḋ fecerit alteri: qr multū differt opari bona vel mala volūtarie vel inuolūtarie. ¶ Sed cōtra predicta poſſet dubitari qr ariſto. in precedeñ. dicit q̄ iniuſticia cōmutatiua nō attēdit drñtia pſona♃ ſicut in diſtributiua ſz ſolū drñia nocumēti: hic aūt dicit oppoſitū: qr plus punit q̄ pcuſſit pncipem q̄ q̄ pcuſſit pſonā puatā. Ad hoc reſpōdetur dupliciter: vno mō q̄ cōditio pſone in iuſticia diſtributiua attēdit ſm̄ ſe: in cōmutatiua vo nō ſm̄ ſe ſed ſm̄ hoc q̄ p h̄mōi diuerſificatur res: qr in actiōibus et paſſionibus cōditio pſone facit ad q̄ntitatē rei. maior enī eſt iniuria ſi pcutiat pnceps q̄ ſi pcutiat priuata pſona. Alio mō rn̄det q̄ ī iuſticia cōmutatiua poſſumus cōſiderare ſatiſfactionem damni vel punitionem delicti. drūt naq̄ hec adinuicem. Uerbi gratia ſi q̄s furaret calicez conſecratum de eccleſia conſecrata et alter inueniat a caſu tn̄ de argento ad valorem calicis quod mercatori tranſeunti ceciderat: ambo debent cogi ad equalez ſatiſfactionem et reſtitutionem ſed non ad equalem punitionez. Phs aūt excludit pſonarum drñtiam in ſatiſfactione ⁊ breuiter in omni actione partis ad partē ⁊ includit in punitione ſeu in habitudīe partis ad iudicem. ¶ Cōſequēter oñdit

aristo. cōtrapassū esse iustū in cōmutati- onib⁹ voluntarijs. Unde ē ciuitatū ⁊ ciuiū in ipsis habitātiū cōmanentia ex mutua ipsoꝝ cōmūitate in hoc sc; ꝙ ē contrafacere ꝓportionaˀ puta beneficiāti beneficiū proportionabiliter rependendo. In quoꝝ etiā cōmutatōibus ē attendenda hinc inde eqˀlitas nō ſm quantitatem mol' sed ſm quantitatem valoris: vt patet in cōmutatōne edificatoris domū cōmutantī cum sotularibus coriarij. Et qꝛ raro fit inmediata cōmutatio inť rem et rem: qꝛ homīes non semꝑ indigēt rebus adinuicē quas hꝫ: vt is qui supˀabūdat vino ꝓ tūc nō indiget frumēto qđ habet ille qui indiget vino. Una etiam res aliam excedit in valore: ideo vt ſm q̄ndam ꝓpositā cōmensuratōem adeqť passio actioni ī cōmutatōibus inuentum est nūmisma vel denarius ꝑ que mensurantur precia taliū rerū. verbi gratia: cōsiderat domificator quot nūmismata valet dom⁹ et coriari⁹ q̄t nūmismā valꝫ vnū par sotulariū: quibus cōsideratis coriarius dat domificatori tot calciamēta quot ſm iusticiā et equalitatē valet domus. ¶ Nummisma aūt ē mēsura ꝑ legem ab hominibus constituta. Unde dicit a nomos quod est lex et mensura quasi legis mensura: et sic nūmisma ē mēsura legal'. Est etiā alia mēsura naturalis sc; humana indigentia q̄ dr naturalis non qꝛ res appreciet ſm dignitatē nature sue: sed ſm ꝙ referēs ad humanam indigētiam vel humanū vsum: qꝛ sc; hō naturaliter indiget talib⁹ rebus. Unde vna musca inquātū aīal in ordīe nature melior ē toto auro mōi: sed in ordīe necessitatis humane ē ecōuerso. et ꝓpť hoc in reb⁹ precia imponūtur ſm ꝙ eis hoīes indigēt ad vsum. ¶ Ex predictis infert aris. q̄uo iusticia sit medius habitus dicens ꝙ manifestum est ex p̄cedentibus ꝙ actus iusticie est mediū inter iustū facere et iniustū pati quoꝝ alterū sc; iniustū facere ē pl⁹ hr̄e de bōis puta ď pecūijs ľ hōrib⁹ ⁊ min⁹ ď mal': sc; laborib⁹ et expensis q̄ sit debitum. Et alteꝝ sc; iniustū pati est minus habere de bonis et plus habere de malis cū sc; aliquis priuatur eo qđ sibi debetur. Et quia habitus cognoscit ꝑ actus infert vlterius ꝙ iusticia est medietas quedā siue habitus electiuus immediate consistens: ⁊ in hoc cōuenit cū alijs virtutibus moralibus. Dicit tamē ꝙ hoc non ē ſm eundē modū cū alijs virtutibus quia sc; quelibet alia ṽtus est mediū duarū maliciarū sicut liberalitas inter ꝓdigalitatem et auariciā. Justicia aūt nō est medium inter duas malicias: sed dicitur esse medietas qꝛ est mediū in quantū sc; ꝓducit actū q̄ est medius inť iustū facere et iniustū pati ⁊ hoc faciēdo equalitatē qđ est medium inter plus et minus dando sibi et ꝓximo de vtili ⁊ nociuo equaliter ſm proportionabilitatē. et sic iusticia non est mediū inter duas malicias sed inter duas iustificatōnes quarum vna ē malicia sc; iniustū facere: alia ṽo nō sed potius pena sc; iniustū pati.

Oportet autē. Ca. IIII.

In precedētib⁹ determīauit aris. de medio iusticie: hic cōsequenť determinat de eius obiecto sc; de iusto politico qđ est ius seruādi debitū ordinē inter ciues liberos et equales sub eadē ꝑtāte cōstitutos. Unde ſm aristo. consistit in quadā cōmunicatōe q̄ ordinať ad hoc ꝙ sit ꝑer se sufficientia coꝝ q̄ad vitam humanā ꝑtinēt: ⁊ talis ē cōmunitas ciuitatis in qua dꝫ oīa inuenīri q̄ sufficiūt humane vite: Dicet aūt cōitas yconomica ordinet ad humane vite conseruatōem nō tamē ad hunc effectū q̄ est ꝑ se sufficiētia vite: qꝛ q̄uis vna dom⁹ posset aliqualiter sustentare humanā vitā nō tamē sufficientē vitā qualē decet homines recte viuētes. Consistit nanꝙ in hominibus liberis et equalibus personis In liberis quidē qꝛ dñoꝝ ad seruos nō est iustū politicū sed dñatiū. In personis vero eq̄libus nō quidē in diuitijs nec in alijs conditionibus ad libertatē ciuilē accessorijs sed equalibus in libertate q̄rū vna alteri nō subditur sicut filius pr̄i: vel vxor viro: inter quos ē iustū paternū aut vxoricium. Qđ autē politicū iustum

ſit in liberis et equalibus ꝓbat Ariſto. q2 tale iuſtum erit in illis ad quos lex datur cum lex ad illos ſe extendat in quib⁹ poteſt eſſe iuſticia ⁊ iniuſticia: lex aūt nō datur principaliter ꝓ ſeruis qui cohibētur a dn̄is neq3 pro filijs qui cohibentur a parentibus ſed ꝓ liberis et equalibus ergo in talibus eſt proprie iuſtum politicum. Q. Quo iuſtū politicū non ſit propedictum ad ſeruum vel patris ad filium: aut viri ad vxorem ꝓbatur q2 iuſticia ē virtus ad alterum: et iniuſticia eſt malicia ad alterū et nō ad aliquid ipſius ſed ſeruus eſt aliquid dn̄i q2 eius poſſeſſio ⁊ vxor ē aliquid viri cū non habeat poteſtatē corporis ſed vir: ⁊ filius quouſq3 fuerit magnus ⁊ ſeparatus a patre ꝑ mancipationem eſt quaſi quedam res patris ergo ipſoꝝ adinuicem non eſt proprie iuſticia ſed large vel ſimilitudiuarie.

¶ Diuidit conſequēter Ariſto. iuſtū ſiue ius politicū in naturale legale ⁊ poſitiuū. Ubi notandū q̄ ius politicum vl' ciuile pōt ſumi dupliciter: Uno mō qḋ eſt a ſecularibus hominibus conſtitutū: vt a ciuitate vel principe ciuitatis: et ſic non ſumitur hic ſed eſt ps iuris legalis diſtincta contra ius canonicū: vt videbitur in ſequētibus. Alio mō ſumitur pro iure quo vtuntur hoīes in ciuitatibus ⁊ ſic ſumitur in ꝓpoſito: vtūtur enī ciues eo iuſto qḋ nāl'r mēti humāe īdidit: ⁊ eo qḋ eſt poſitū lege. ¶ Declarat ḡ Ariſ. qd eſt ius nāle dicens. q̄ nāle ē illḋ q̄ vbiq3 habet candē vim potentiā ſeu virtutem: ⁊ non cōſiſtit in videri et nō videri: id ē nō oritur ex aliqua opiniōe humana ſed ex natura. Unde notandū q̄ tale ius habet vim ante omnē legē poſitiua3 ⁊ ante omnē conſuetudinem introductā habet enī vim ex naturali iudicio rationis. Sicut namq3 in ſpeculatiuis ſunt queda3 principia naturaliter cognita ex quibus varie inferūtur concluſiones: vt omne totum eſt maius ſua parte: Sic in operatiuis vt deum non eſſe odiendum ſed ſuper oīa diligendum: proximo nō eſſe iniuſte nocendū: ⁊ ſic de alijs. Unḋ apl'us: Cum gentes que legem non habent naturaliter que legis ſūt faciūt. huiuſmodi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex hñtes opus legis ſcriptū in cordibus ſuis. ¶ Ius legale ſeu poſitiuum eſt quod accipit vim ex lege poſita: et tale nō eſt idem aput oēs ſicut nec menſura vini. ¶ Circa qḋ notādū q̄ ius legale poteſt diuidi ſm̄ diuiſionem condentium leges. Lex aūt conditur a deo ⁊ ab hoīe: lex dei facit ius diuinū ⁊ lex hominis ius humanum. Continet autem ius diuinū tria genera preceptoꝝ ſc3 moralia: iudicialia et ceremonialia. ¶ Ubi notandum q̄ mos aliquādo ſumiť pro conſuetudine aliquādo pro naturali inclinatione: Moralia igitur ad que ē aliqua inclinatio naturalis ſpectāt ad ius naturale q2 multū ſūt conformia recto dictamini rationis. Sufficiēter aūt ius nature explicitum eſt in decem preceptis decalogi propter obnubilationem intellectus humani: vt patet Exo. xx. ad q̄ omnia precepta moralia reduci poſſunt.

Precepta iudicialia ſunt que ad deciſionē cauſarū ⁊ ad iuſticiā inter homines conſeruādam ſunt inſtituta. Precepta vero cerimonialia ſunt illa per que deťminantur ea que ſpectant ad cultum diuinum vt ſūt ſacrificia et oblatōes ⁊ fuerunt inſtituta in figuram futurorum.

¶ Ius humanum diuiditur in canonicū ⁊ ciuile: ius canonicū eſt ius eccleſiaſticum quod ſc3 fuit a ſanctis patribus inſtitutum. Unde dicitur a canon quod ē regula: q2 in eo cōtinēťur reg'le ſcōꝝ patrum: et diuiditur in decretum ⁊ decretales. Decretum vero diuidiť in tres ꝑtes. Prima vocanť diſtinctiones que ē diſtincta per particulas centum et vna3 quarū quelibet vocať diſtinctō: ⁊ habet q̄libet diſtinctō capla ⁊ plures. ḡ. Quādo igiť allegať aliꝗd de illa ꝑma parte debēt allegari diſtinctiones. Alia pars dicitur cauſe eo q̄ eſt diſtincta in cauſas .36. quarum quelibet plures queſtiones habet. Habet autem .33. cā queſtiones quiq3 quarū tercia qtō h3. 7. diſtictōes

in quibus tractatur de penitentia. Und illa queſtio tertia intitulatur de penitẽtia. Cũ ergo vis allegare q̃ttã cauſe ⁊ quotã queſtionis tacere debes cãm vocãdo queſtionẽ ſic de pe. di: ⁊ ſubintelligitur eã qtõe. v. tali caplo. vel. §. Quando vero aliq̃d allegat aliud de illa qtõe q̃ intitulatur de penitẽtia debet nominari diſtinctio cum ſua quota dicẽdo ſic: de peni. diſ. j. c. tali vl. §. Tertia vero pars huius libri intitulatur de cõſecratõe: ⁊ habet quinq̧ diſtinctões. vnde qũ aliquid allegat de hac parte debet nominari diſtinctio cũ ſua quotta dicendo ſic: de conſecratione diſt. tali. c. vl. §. ¶ Decretales autẽ diuiduntur in q̃nq̧ libros quilibet autem liber habet plures rubricas ſiue titulos in quibus premittitur materia de q̃ tractatur in caplis ſubſequẽtibus. Cũ ergo allegabis aliquid de decretalibus non allegab libꝝ ſed titulũ ⁊ caplm. et ſi ſint in caplo plures. §. allegabis caplm et ſic: extra de cõſuetu. ca. tali. ¶ Poſt cõpilationem aũt quinq̧ libroꝝ p̃dictoꝝ elapſis multis ãnis cõpilati ſũt alij duo libri ſcꝫ ſextꝰ et ſeptimꝰ ĩ qbꝰ q̃dã plura de eiſdẽ materijs ⁊ ſub eiſdẽ rubricis cũ quinq̧ libris p̃cedentibus apponũtur. ¶ Jus vero ciuile diuiditur in q̃ttuor partes: ſcꝫ Codicem: Digeſtũ: Auctenticũ: et inſtitutũ: de quibus ſupſedeo. ¶ Circa tamẽ decẽ p̃cepta decalogi ius naturale explicantia aliq̃ntulum ẽ inſiſtendum. Verſus. Unum crede deũ. ⁊c. Quoꝛꝫ tria prima ad honorẽ dei et dilectionem ordinantur. Alia ſeptem ad dilectionẽ proximi ordinantur et ptinẽt ad ſecũdã tabulã

Primũ Non habebis deos

alienos: in quo inhibetur omnis ydolatria per quã honor ſoli deo debitus exhibetur creature: et ſic in hoc precepto ꝓhibentur ꝓphane pactões demonũ ſiue ſint ad hedificatõem ſenſuũ vt faciũt hiſtriões ſeu ad inueſtigatõem futuroꝝ ſeu occultoꝝ vt faciunt diuini aut quouis alio modo. Solus aũt deus qui eſt ſummũ bonũ ⁊ omnium rerum principiũ humaniq̧ generis reparator eſt toto corde colendus: ⁊ ſuper omnia diligendus: ad ipſumq̧ eſt in neceſſitatibus recurrendum: non ad diuinos aut ſortilegos ſibi falſo nomen dei vſurpantes.

Secũdũ preceptũ Nõ aſſumes

nomen dei tui inuanũ. Circa quod notandũ ſm Scotũ in 3° ſen. ꝙ nomẽ dei inuane aſſumit cũq̄s iurat ñ ſolũ inutiliter ſed etiã irreuerẽter adducẽdo ſcꝫ deum in teſtimonium falſitatis ſeu mendacij: ẽ quo fit deo irreuerẽtia. talis nanq̧ dat intelligere vel ꝙ deus veritatẽ nõ cognoſcit vel ꝙ veritatẽ teſtificari nolit. et ideo ſic ex deliberatõe piurãs mortaliter peccat. Si aũt quis indeliberate piurat quotiẽſcunq̧ periurat non peccat mortaliter ſꝫ bene venialiter: puta cum q̃s non aduertit ſe iurare vel falſum eſſe quod iurat. ¶ Notandũ ꝙ due ſunt ſpecies iuramẽti ſcꝫ aſſertorium et ꝓmiſſoriũ. iuramẽtum aſſertorium eſt quãdo iuratur aliq̃d de preſenti vel de preterito ſicut eſſe vel ñ eſſe ſic fuiſſe vel non fuiſſe. Promiſſorium vero eſt cum quis iurat ſe aliq̃d daturum vel facturum: aut non datũ vel facturum. ¶ Notandum etiã ad hoc ꝙ iuramentum ſit licitum requirũtur tres cõditiones que ponuntur Hieremie q̃rto. Jurabis in veritate iuſticia ⁊ iudicio. Prima veritatis que debet eſſe in conſciẽtia iurãtis vt ita eſſe credat ſicut iurat vt in iuramẽto aſſertorio et ita facere proponat vt in iuramento promiſſorio. vnde iurans aliquid cuius oppoſitũ magis credit ſeu q̃d eſt ſibi dubiũ mortaliter peccat ſm Scotum: Si autẽ queratur ĩ iuramẽto aſſertorio Utrũ periurans neceſſitate compulſus pro vita fama vel rebus ſeruandis peccet mortaliter? Dicũt cõmuniter doctores ꝙ ſic licet enim tal' excuſetur in tanto quia metus attenuat culpam: non tamen a toto. quia volũtas cogi nõ poteſt: extra de his que vi. c. ſacerunt. Unde potius debet aliq̃s omnia mala tollerare ꝙ falſũ iurare: nec etiã excuſatur a mortali pctõ q̃ iocoſe piurat: qz ñ

pitat diuã irreuerẽtiã ſm Tho.i.ſe.ſe.
In iuramento aũt ꝓmiſſorio ſciendũ ꝙ
nõ excuſat a mortali iuramentũ nõ com
plens etiã coact⁹ iurãs: ⁊ hoc ſi iuramẽ
tũ fuerit reſpectu rei licite. Excipiunt tñ
alibi caſus vt in matrimonio vbi datio
debet eſſe libera ꝓpter rationẽ datiõis
⁊ diſſolubilitatẽ: his aũt qui doloſe iu-
rat ſic videlȝ ꝙ ꝑ illa verba obligare ſe
nõ intendit licet in foro dei qui iudicat
ſm ſecreta conſcientie nõ obliget ſm bo
nauẽturã ⁊ ſco. qꝛ ſe noluit obligare cũ
verba ſm greg. deſeruiãt intentioni et
de⁹ talia verba iudicat qualia ex itimis
ꝓferũt. Tñ qꝛ doloſe iurat ⁊ nomẽ dei
inuanũ aſſumpſit ſtatim in ipo actu piu
riuum cõmiſit. Unde ex illo iuramẽto iu-
dicat dignus apud deũ pena eterna ⁊ ſa
num cõſiliũ ꝙ iuramentũ in quo ꝓximũ
decipere intendebat impleat. Secõa cõ-
ditio iuramenti eſt iuſtitia que debet eẽ
ex pte ei⁹ qõ iurat vt videlȝ ſit licitũ: vn
de qui ſcienter iurat qõ eſt manifeſte illi
citũ ⁊ cõtra diuinũ ꝑceptũ mortalit pec-
cat iurando ⁊ iterũ iuramẽtũ ſeruando.
¶ Ad cui⁹ planiorẽ euidentiã ſciendũ
ſm Rich. ꝙ nullũ iuramẽtũ derogans
caritati obligat iurantẽ ad ſeruãdum id
qõ iurat ⁊ qꝛ omnia ꝑcepta ⁊ cõſilia di-
uina ordinant ad caritatẽ qꝛ teſte aplo
finis ꝑcepti eſt caritas nullũ iuramentũ
ẽ obligatoriũ qõ derogat alicui ꝑcepto
diuino vel cõſilio: qꝛ etiã qõlibet pecca
tũ mortale derogat ꝑcepto diuino qꝛ eſt
cõtra aliqõ ꝑceptũ diuinũ ⁊ etiã pecca-
tũ veniale inquãtũ eſt diſpoſitio ad mor
tale ideo nullũ iuramẽtũ de faciendo ali
quod peccatũ mortale vel veniale eſt ob
ligatoriũ. Quia etiã diuina cõſilia ſunt
de bonis opibus ſuperogationis ⁊ pfe
ctionis: Ideo nullũ iuramẽtũ de nõ faci
endo aliqõ bonũ opus ſuperogationis
vel de faciendo cõtrariũ bonis opib⁹ ſu
perogationis obligat: nec etiã iuramen
tũ de nõ faciẽdo ea que meli⁹ eſt facere
ꝙ̃ nõ facere vel ecõtra: ideo iurãs ꝙ nõ
teneat aliquẽ in ſuo ſeruitio ꝙ̃ alias me
lius eſſet tenere ꝙ̃ non tenere: vl ꝙ nõ
loquat cum ꝓximo cuȝ quo alias meli⁹
eſſet loqui ꝙ̃ non loqui: vel ꝙ nõ faciat
ſibi ſubuentionẽ vel cõſolationẽ tpalem
vel ſpiritualem ꝙ̃ alias meli⁹ eſſet face
re ꝙ̃ nõ facere: vel ꝙ nõ viſitabit euȝ in
domo ſua ꝙ̃ alias melius eſſet viſitare
ꝙ̃ non viſitare ⁊ ſic de ſimilib⁹ non obli
gat ad ſeruandũ qõ iurat. De oĩbus eñ
talibus intelligit illud qõ habet. xxij.
q. iiij. In malis ꝑmiſſis reſcinde fidẽ: et
in turpi voto muta decretũ: qõ incaute
vouiſti nõ facias. Et eadẽ. q. xij. Si ali-
quid forte incauti⁹ nos iuraſſe cõtinge-
ret qõ ſeruatum vgat in peiorẽ partẽ
exitum illud ſalubri cõſilio mutandũ no
uerim⁹ ꝓpter tñ reuerẽtiã diuini noĩs i
uocati ⁊ ad punitionem temeritatis ſic
iurãtiũ ⁊ ꝓpter reuerentiã eorũ q̃ ꝑſunt
nõ eſt cõtra quelibet talia iuramenta ꝓ
pria auctoritate veniendũ: ſed eſt ad ſu-
periorẽ recurrendũ ꝙ̃ maxime vbi dubi
tat vtrũ iuramentum obſeruatum vgat
in peiorem exitum. Tertia conditio eſt
ꝙ iudiciũ ad recte nãq3 iurandũ exigit
iudiciũ diſcretionis ne ſcȝ fiat iuramen-
tũ ſine cauſa rõnali vt. ꝓ vitate cõfirmã
da ſeu teſtificanda. Unde licet ſm tho.
in tertio ſnĩarũ ⁊ bonauẽturã in expoſi-
tiõe littere veniale ſit iurare cõi ſermõe
aliqõ licitũ ſine cã: puta ꝑ deũ cras ibo
ad eccleſiã vl comedã carnes. xxv. diſ.
§. criminis. A talibus tamẽ eſt abſtinẽ-
dum qꝛ frequẽtia iurãdi eſt periculoſa:
ex ipa quippe ſepe labimur in piurium
eccleſiaſtici. xxiij. iurationi nõ aſueſcat
os tuũ: multi eñ caſus in ea ⁊ ideo cõſu
lit deus vt ſermo noſter ſit eſt ⁊ non.

Tertium memento vt di. ⁊c.

¶ Notandũ ꝙ hoc ꝑceptuȝ ꝑtim ẽ mo-
rale ꝑtim ceremoniale. Morale quidem
quia homini precipit vt deputet aliqõ
tempus vite ſue ad vacandum diuinis
obſequis hoc eñ dictat ratio naturalis
Eſt autem ceremoniale quantum ad de
terminationẽ temporis ſcȝ diei ſeptime
in qua deus requieuit nouas ſpecies fa
cere ceſſauit: ꝑ quod allegorice deſigna

tur chriſti quies i ſepulchro q̄ fuit ſepti
ma dies. Quia igitͣ obſeruatio ſabbati
erat figura adueniēte v̄itate debuit ceſ
ſare. Et etiā ꝓpter excluſionē erroris ne
ſcꝫ forſan aliqs crederet ꝙ adhuc obli-
gatio ad ceremonias veteris legis ma-
neret. Notādū tñ ſi aliqs ob reuerētiam
dei ⁊ v̄ginis glorioſe ī die ſabbati ceſ-
ſet ab operibꝰ manualibꝰ vacādo ſpūali-
bus nō peccāt imo merentͣ. Vñ ſm Ro-
doñ. gloſatorē Ray. votū de feriādo in
ſabbato nō ē ſimpliciter irritādū vel ne-
ceſſario cōmutādū niſi vouēs ſuſpectus
ſit ꝙ iudaizare velit. Sic oꝫ intelligi il-
lud de cōſecra. diſ. iij. ꝑuenit: vbi ꝑuer
ſi eſſe aſſeruntͣ ꝓhibentes in die ſabbati
manualitͣ laborare ſicut añxp̄i putato-
res ꝑplm xp̄m iudaizare cogētes. Nō ē
ītelligē dū de his q̄ die ſabbati oꝑari ꝓ
hibēt ꝑ hꝰ inducere cōtātes xp̄ianos ad
ceremonias iudeoꝝ obligari vt ptꝫ ſatiſ
ex lr̄a. Fuit aūt obſeruatio ſabbati in p̄-
mā diē ſeptiā ne cōmutata: tū ꝓpter me
moriā creationis mūdi: qꝛ illa die crea-
uit deꝰ celū ⁊ terrā. Eū ꝓpter reuerētiā
reſurrectiōis xp̄i. In illa eñ die xp̄us re
ſurrexit ⁊ ob hoc vocata ē dies illa dies
dñica ꝓpter reſurrectiōis dñi memoriā
Eſt igitͣ dies dñica ac ceteris diebꝰ feſti-
uis ꝑ eccliam inſtitutis ceſſanduꝫ ab om̄
oꝑe ſeruili. Leuitie. 23. Omne opꝰ ſer-
uile nō facietis in eo. ¶ Circa qđ notan
dū ꝙ opꝰ ſeruile ad p̄ñs ſumitͣ dupliciter
Vnoº ꝓ corꝑali oꝑe. Cū eñ corpꝰ debe
at ſeruiliter ſubdi ⁊ aīa deſuꝑ ſedere ſi-
cut libera lō oꝑa corꝑalia p̄nt dici opera
ſuilia: Alioº opꝰ ſeruile ſumitͣ ꝓ pctō
mortali iuxta Ioh. ij. q̄ facit pctm̄ ſeruꝰ
eſt peccati. De p̄mo oꝑe ſciēdū ꝙ diebꝰ
feſtiuis vacādū eſt ab omni oꝑe corꝑali
ordinato ſicut ad ꝓximū ⁊ ꝓpriū finē ad
tꝑale bonū ꝓprij corporis vt a mechani
cis agriculturis ⁊ hmōi. qꝛ vero opꝰ qđ
eſt materialiter ſeruile ſi ordinetͣ vt ad fi
nē ꝓximū ad bonū aīe ſpirituale magis
eſt bonū liberale q̄ȝ ſeruile. Ideo ī hmōi
diebꝰ ſcolares lectiones ſuas ⁊ ſermōes
poſſunt ſcribere ſm Rich. ⁊ Rodo. qꝛ
talia oꝑa quātū ad ſuū finē ꝓximū ſunt
liberalia nō lꝫ tñ aliqđ grāde de quater-
no ī quaternū trāſcribere vt ait Ro. puta
in ſcriptura maiorē ꝑtē diei īmorando.
Sm etiā Tho. opꝰ corꝑale ꝑtinens ſiue
ad ſalutē corꝑis ꝓprij vel ꝓximi ſiue ad
vitandū dāpnū imminēs exterioris rei nō
eſt ꝯ obſeruāriā diei ſabbati. Vnde die-
bus feſtiuis licite poſſūt fieri ea q̄ neceſ-
ſitas vrget vel pietas ſuadet. Extra đ fe
rijs. cū queſtꝰ. ſuadet ꝑ pietas neceſſita
tibꝰ pauperꝝ ſubuenire. Vñ ſm Ro. ī fe
ſtis laborari pōt ad opus pauperū puta
agros coꝝ arādo vel alioº diſponēdo ⁊
ꝓpter hoc nō omittatͣ audiri miſſa. poſ-
ſunt etiam ſibi oꝑari q̄ neceſſitas vrget.
vnde Ro. Si iacētibꝰ ſagetibꝰ ī agris
ac fenis in pratis tēpeſtas īmineat aut
pluuia q̄ multū corrūperet talia a ſolo ſe
ꝑata dñi illaꝝ poſſūt idēpnitati ſue p̄ca
uere. Carnifices etiā ⁊ piſtores q̄ in fe-
ſtis p̄parāt ea q̄ vendere debēt in craſti
no ī mercato vel in ſtationibꝰ ſuis ⁊ cete
ri q̄ p̄parāt victualia in feſtis ſi nō pote-
rūt in die p̄cedēti cōmode p̄ꝑare aut p̄-
parata ſine ꝑiculo reſeruare mortaliter
nō peccāt. Nō eſt etiā dicēdū ꝙ ꝓpter
opꝰ hoc mortaliter peccent. Per hmōi
etiā neceſſitatē ſūt excuſabiles vectores
merciū ⁊ vinoꝝ ad nūdinas ⁊ ad loca re
mota cū ſine graui incōmodo nō poſſēt
in feſtis vacare abeundo ⁊ quadrigādo
Sed nunquid mortaliter peccant q̄ ad
mercata vadunt in dominica ⁊ in alijs
feſtis ⁊ q̄ȝ maxime in precipuis ſiūt. Re
ſpōſio eſt Rodoñ. ꝙ ſi aliquis hoc faci-
at aliquando pro ſua neceſſitate nō pec-
cat mortaliter. Si autem hoc faciat ex
improba cupiditate lucrandi vt faciunt
aliqui mercatores qui ꝓpter frequēta-
ta mercata et nundinas vix aut nunq̄ȝ
eccleſias intrant mortaliter peccant.
Mercata autē que fiunt đ vectualibus
cōpetentibꝰ ipſis feſtis non ſunt illicita
aut facile ꝓhibenda dū tamē ꝓpter hoc
nō dimittunt audire diuina officia.
¶ Quid de barbi munitoribus aut ve-
ctoribꝰ peregrinoꝝ ī ſuis vehiculis ſeu

iumentis aut deſferratoribꝰ equorū: Reſpondet Ro. ꝙ credit eos excuſari poſſe ſi hec faciant principaliter ꝑpter neceſſitates eoꝝ quibus opationes hmōi faciunt. illi autē qui faciunt in hmōi feſtis barbā ſibi radi ⁊ equos ferrari ſunt excuſabiles ſi ſup his nō potuerūt ante ſibi cōmode ꝓuideri. Viatores vero vł curſores nō audet Ro. cōdemnare cum etiā in lege moſaica in qua feſta cū maiori diſtrictiōe obſeruabāt liceret ꝑ mille paſſus itinerare qḋ dicit iter ſabbati: actuū primo. ¶ De ſcḋo reſpondet ⁊ qꝛ magis impedit homo n diuīs ꝑ opꝰ peccati ꝙ ꝑ opus corporale ideo plus peccat. Auguſti. melius faceret iudeus in agro ſuo ⁊c. In diebus igit feſtiuis non debet homo cōcupiſcentie vel otio vacare nec tempus irrecuperabile amittere ſed a peccatis abſtinere ⁊ ſacris opibus intendere vtpote diuine laudi eleemoſinarū largitioni peccatorū purgationi ⁊ ſacre meditationi

Quartū: patrē ⁊ matrē ⁊c.

¶ Pater poteſt dupliciter ſumi hic ſcꝫ ꝓ carnali qui eſt principium in eſſe nature ⁊ ꝓ ſpirituali qui eſt principium in eſſe gratie: ⁊ vterqꝫ hoc ꝑcepto honorari iubet. Honor aūt ſm̄ Hiero. ī ſcriptura nō tā in ſalutationibꝰ ⁊ verbis ꝙ ī collationibꝰ munerū ſentitur. Patri ḡ carnali exhibenda eſt reuerentia ab eius offenſa ꝑcauendo ei aſſurgendo obediēdo eum in neceſſarijs ſuſtentādo. Sic ⁊ ſpiritualis eſt reuerendus ⁊ ſibi de neceſſarijs ꝓuidendum Math. x. Dignus eſt mercenarius mercede ſua ⁊c.

Quintum.

¶ Explicite prohibetur omnis occiſio implicite vero omnis inuidia ⁊ ira ſ. l. ij. li. de inuidia: in quarto de ira. nō ꝓhibet iuſta ſed iniuſta ſcꝫ cū deeſt iuſta cauſa iuſtꝰ ordo aut iuſtus animꝰ: Deeſt iuſta cauſa eum aliquis ſine merito occidit. Ordo cum occidit ille qui non eſt legis miniſter. Deeſt iuſtus animus cum index occidit libidīe vīdicte nō amore iuſticie

Sextum.

¶ Auguſtinus: non ſoluꝫ inhibet adulterium ſꝫ generaliter illorum membrorum: omnis illegittimus vſus et gula implicite que eſt diſpoſitio ad luxuriam: de quibus in tertio libro.

Septimum.

¶ Non tantuꝫ furtum ꝓprie ſumptum ſꝫ etiam communiter ſumptum qḋ eſt omnis vſurpatio illicita rei aliene ſm̄ Auguſt. ſiue ꝑ vſurā rapinā ſiue fraudem.

Octauum.

¶ Inhibetur omne mēdacium perniciosum: ſupra de veritate.

Nono et decimo.

Prohibentur luxuria ⁊ auaricia quo ad affectum in nono ꝓhibetur cōſenſus rationis ī carnale opus: de luxuria in fine tertij libri. in decimo ꝓhibetur voluntas deliberata in iuſte accipiēdi ⁊ detinendi: alienum de auaricia in principio quarti.

Ca. V

Iustorum autem.

i ¶ Hic agit de modo agendi iuſtum ⁊ iniuſtum. Circa quod ꝑmittit quomodo differunt iniuſtificatio ⁊ iniuſtum dicens ꝙ iniuſtum eſt aliqua res que eſt contra iuſticiā vel naturalem vel legalem ſicut furtum. ſꝫ quādo aliqs hoc exrceet vel operat puta furando hec operatio vocat iniuſtificatio quaſi iniuſti factio: ⁊ ſimpliciter iuſficatio dicitur quando aliquis operatur iuſtum. ¶ Deinde dicit ꝙ tunc aliquis eſt iniuſtus quando id iniuſtū quod facit volūtarie facit. Et ſimiliter ille iuſtꝰ qui voluntarie operatur iuſtum. Si aute n aliquis inuoluntarie operetur nec iuſtus nec iniuſtus quo ad hoc dicitur eſt autem aliquid inuolūtarium ꝑ ignorantiam et per violentiam: vt dictum eſt ſupra tertio huius.

¶ His premiſſis dicit ꝙ aliquis tripliciter facit vel operat iniuſtū ſm ꝙ ꝯtingit tripliciter inferri alicui nocumētum Uno mō ex ignorātia iuris vel facti puta

circūſtantiarū requiſitarū ad ꝑationes
de q̄bus dictū eſt tertio huiꝰ vt ſi aliq̄s
putās ꝑcutere hoſtē ꝑcutiat patrē ⁊ ſic
de alijs: ⁊ tale peccatū eſt dignū venia d̄
quo nota q̄ dicta ſūt ibi. Scd̄oᵒ cōmitti
tur peccatū ⁊ fit iniuſtū ex paſſione vel ī
firmitate ſeu inclinatione appetitꝰ ſen-
ſitiui: puta ex ſubito motu ire. Tertio
aliq̄s opaꝛ iniuſtū ex electione et plena
deliberatiōe ⁊ talis dicitur peccare ex ma
licia. Dicitur aūt peccatū ex certa malicia
ſm ſco.. 43. diſ. ſcd̄i ſententiarum: quādo
voluntas ex libertate ſua abſq̄ errore ī
ratione ⁊ abſq̄ paſſione in appetitu ſen
ſitiuo peccat. ibi eñ eſt pleniſſima ratio
peccati q꜄ nihil aliud a voluntate allici
ens eam ad malū. Unde tale pct̄m ē ipſi
us voluntatis ſm ſe ex libertate ſua nō
cōdelectādo appetitui ſenſitiuo neq̄ ex
errore rationis. Peccatū ſiquidē ex paſ
ſione vl' in potētia dicitur appropriate eē
cōtra patrē q꜄ ei attribuitur potētia. Pec
catū autē ex ignorantia ꝯtra filiū cui ap-
propriatur ſapientia: Peccatū ex malicia
cōtra ſpiritū ſanctū cui appropriatur boni
tas. Nō dicitur aūt peccatū ex malicia ex
eo ꝙ voluntas peccās tēdat in malū in-
quātū malum q꜄ ſm Dyoni. de diuinis
nominibꝰ nullus opaꝛ malū aſpiciēs ſꝫ
q꜄ eſt in plena malicia inquātū volūtas
ex plena libertate ſine actione extrinſe-
ca elicit malum velle.

De epieykeya Ca. VI

d Hic ariſto. determinat de
iuſto epieikeies qđ eſt ius di
rectiuū iuſti legalis. Circa quod notan
dum ꝙ humani actus de quibus leges
dantur in ſingularibus cōſiſtunt q̄ ſunt
contingentia ⁊ infinitis modis variari
poſſunt: ⁊ ideo nō fuit poſſibile vl'r le-
ges regulas inſtitui que nullo caſu pate
rent inſtantiam. Unde legiſlatores at-
tendentes ea que vt in pluribus accidūt
leges ſtatuerunt in quibus nō legis ver
ba tantū ſed legiſlatoris mens eſt obſer
uanda ⁊ ideo in aliquo caſu ꝑticulariter
nō eſt iuſtū verba legis obſeruare. Eſt
ergo neceſſaria directio iuſti legalis in
quibuſdā caſibꝰ q̄ directio fit ꝑ ius epi-
eykes qđ ſe habet vt ſpēs reſpectu iuſti
generaliter ſūpti. Omne eñ ius epiey-
kes eſt iuſtū ſꝫ nō omne iuſtū eſt ius epi
eykes ſic epikeya vel equitas eſt quedā
iuſticia q̄ eſt habitꝰ electiuꝰ talis iuſti ī-
clinans magis ad pene minorationē ꝙ̄
ad ipſius pene rigorē quā quidē habēs
dicitur vir epieykes qui ē electiuꝰ ⁊ ope-
ratiuus huiōi iuſti: verbi gratia in qua-
dam ciuitate ſtatutū fuit ſub pene capi-
tis ꝙ ꝑegrini nō aſcenderent muros ci-
uitatis ne ſcꝫ poſſint ciuitatis dominiū
vſurpare. Hoſtibus autem irruentibus
peregrini aſcendūt muros vt defende-
rent ciuitatē ab hoſtibꝰ quos tñ nō ē di
gnū capite puniri. Eſt eñ hoc cōtra ius
naturale ꝙ benefactoribus ꝓ p̄mio pe-
na reddatur. Et iō ſm ius naturale opꝫ
dirigere ius legale: Quis aūt lex patiatur
inſtantiā nihilominꝰ tñ iuſte poſita eſt.
Et defectus nō eſt ex ꝑte legis vel legiſ
latoris: ſꝫ ex ꝑte materie legis vl' ex ꝑte
actuū hūanoꝝ qui infinitis modis va-
riari poſſint vt dictum eſt. Sic etiā ī na
tura de communi lege hoīes naſcuntur cū
quinq̄ digitis cōtingit tamen quādoq̄
ꝙ naſcuntur cū pluribus q̄nq̄ paucioribꝰ
qđ tamē nō eſt ex defectu nature vel vir
tutis naturalis ſed ex ſuꝑhabundantia
materie vel defectu. ¶ Dicit cōſequen-
ter ariſ. ꝙ licet hominis ad ſeipm̄ non
ſit ꝓprie iuſticia q꜄ iuſticia diſponit ad
alterū vt dictū eſt hominis tamen ad ſe
eſt iuſticia metaphorice vel ſimilitudi-
narie dicta inquātum diuerſitas potentia-
rum anime aſſimulatur diuerſitati ꝑſo-
narum quarum vna alteri dominatur
ſicut ratio dominatur appetitui ſenſitiuo.

Explicit quintus liber
ethicoꝛum.

Incipit liber ſextus

Uia vo extitim⁹

q ¶In p̄cedētibus libris egit ariſ. de virtutib⁹ p̲ficiētibus affectū: hic cō ſequēter agit de virtutib⁹ p̲ficiētib⁹ intellectū dicēs q cū in p̄cedentib⁹ dictū fuit virtutes morales cōſiſtere in medio ſm q recta rō determinat ideo videndū eſt de virtutib⁹ ip̄am rōnē p̲ficientib⁹. ¶Diuidit aūt ariſ. p̲tē anime rōnē habentē in duo ſcientificū qḋ ē circa neceſſaria ⁊ rōcinatiuū ſeu cōſiliatiuū qḋ eſt circa cōtingētia d̄ quib⁹ eſt cōſiliū. Q aūt hee p̲tes aīe ſint diſtincte ꝓbat q2 neceſſariū ⁊ cōtingēs ſunt alietā genere: ḡ erit diſtinctio p̲tiū aīe hui⁹ ob iecta diſtincta reſpicientiū. ¶Circa qḋ notandū q ſciētificū ⁊ rōnatiuū dicunt due p̲ticule aīe non q ſint due potentie aīe ex natura rei diſtincte: ſʒ q2 ſunt vna potētia ſm diuerſa officia p̲tita: que poteſt etiā dici due p̲tes ꝓpter aptitudinē quā habet ad recipiēdū diſtinctos habit⁹ q̄ſi d̄tutes cuiuſmodi ſūt habit⁹ ſpeculatiu⁹ ⁊ habit⁹ practic⁹. Exēplū hui⁹ pōt adduci in diſtinctiōe aīe ſm portionē ſuperiorē ⁊ inferiorē vbi nō eſt diſtinctio niſi ſm officia ſm Aug. idem eñ intellectus inquātū verſat circa eterna d̄r. portio ſuperior ⁊ inquātū ꝯſiderat inferiora dicit portio inferior. Sic etiā eadē volūtas diligēdo deū p̲tinet ad ſuperiorē portionē rōnis ⁊ diligēdo ꝓximū ad inferiorē. ¶At ſi arguat q potētie habeant diſtingui p̲ obiecta neceſſariū aūt ⁊ cōtingens ſunt obiecta genere diſtincta. ¶Rñdeo q licet hmōi obiecta p̲ticlia diſtinguant̄ ꝯueniūt tñ in vna rōne obiecti ſcʒ in rōne entis qḋ eſt obiectuʒ adequatū potētie intellectiue: nō oportet aūt potētiā diſtingui ꝓpter diſtinctionē p̲tialē obiectoꝝ ſub eodē obiecto adeq̄to cōtētoꝝ. ¶Circa qḋ notandū q ens ponit obiectū intellect⁹ nō ſolū ſm ſco. ſʒ etiā ſm tho. in p̄ma p̲te. 79. q. ar. 9. de quo dicit ſco. xiiij. q. qōlibetoꝝ. q obiectū primū naturale poteſt intelligi dupliciter vno mō ad qḋ potētia naturaliter inclinat ⁊ ſic ens eſt obiectū intellect⁹ creati ſm ſuā totā cōitatē ꝓut ſcʒ ſe extendit ad omne poſitiuū qḋ non eſt nihil ſiue ſit ens reale ſiue rōnis cū omne tale ſit intelligibile. Alio modo accipit obiectū primū naturale qḋ potentia naturaliter pōt attingere ſm ꝯcurſū cāꝝ naturaliū ⁊ hoc eſt ens limitatū. Intellectus eñ noſter ſepat⁹ a corp̲e pōt naturaliter cognoſcere omne ens limitatū nō aūt ens illimitatū vt deū ſub ꝓpria rōne d̄itatis. Obiectū tñ naturaliter attingibile ⁊ adequatū intellectui noſtro ꝓ ſtatu iſto eſt q̇dditas rei materialis vel ſenſibilis intelligēdo nō ſolū de ꝓprio ſenſibili ſed etiā de icluſo eēntialiter vel virtualiter in ſenſibilibus. ¶Deinde dicit ariſ. q inquirēdū eſt q̄s eſt optim⁹ habit⁹ vtriuſq3 p̲tis p̄fate ſcʒ ſcientifice ⁊ rōnatiue q2 habit⁹ cuiuſlibet potētie eſt optima diſpoſitio ad op⁹ ꝓpriū illi⁹: ⁊ q2 habit⁹ innoteſcūt p̲ act⁹ Primo videndū eſt q̇d eſt opus finale vtriuſq3. ¶Ad cui⁹ euidētiā p̄mittit q tria ſunt in aīa que vident̄ eſſe principiū ꝓprie opationis ſcʒ ſenſus intellect⁹ et appetit⁹. Senſus aūt nullius opis pōt eſſe p̄ncipiū eo ſcʒ modo vt d̄ñet ſue opationi: q2 ſic bruta haberēt d̄ñiuʒ ſui act⁹ qḋ eſt manifeſte falſum: nō eñ ducūt ſʒ ducunt̄ impetu paſſionū appetit⁹ ſenſitiui. Relinquit ḡ q alia duo ſint principia actuū humanoꝝ. Intellect⁹ autē in iudicādo habet duos act⁹ ſcʒ affirmationē qua cōſentit vero: ⁊ negationē q̄ diſſentit falſo quib⁹ correſpōdēt ꝓportionabiliter duo i appetitu ſcʒ ꝓſecutio q̄ appetitus tendit in bonū que correſpōdet affirmatiōi ⁊ fuga que recedit a malo que correſpondet negationi. Et quādo illa ſic cōcordāt vt qḋ rō vere affirmat appetit⁹ recte ꝓſequit̄ et qḋ illa negat iſte fugit tūc eſt electio ſtudioſa ⁊ bona: ⁊ ſic bonū intellect⁹ practici nō ē verū ſimpliciter ſʒ verū cōſeſſe id eſt cōformiter ſe habens appetitui recto. Et ine

telligitˀ hic cōformiter actiue ⁊ nō paſſi-
ue: q͛ intellectꝰ nō cōformatˀ appetitui:
ſed appetitꝰ ad hoc ꝙ ſit rectꝰ debet cō
formari recto dictamini rōnis. Bonū aūt ⁊
malū ſpeculatiui intellectꝰ eſt verū ⁊ fal
ſum ſimpliciter. Patz itaqꝫ ꝙ opꝰ ꝓpri-
um tā intellectꝰ practici ꝙ̄ ſpeculatiui ē
veritas ⁊ ī hoc conueniūt. Differūt aūt q͛
intellectus ſpeculatiuꝰ cōſiſtit ī cognitō-
ne veritatis nō aūt practicus: q͛ noticia
practica ē directiua actus volūtatis tā
eliciti ab ea ꝙ̄ etiā imꝑati. vnde practi-
cū dicitˀ a praxis grecū qd̄ eſt opatio lati
ne. ¶ Deinde dicit ariſ. ꝙ ṗncipiū actꝰ
imꝑati ſcꝫ a volūtate eſt electio ipiꝰ vo-
lūtatis ſe determināntis que qͥdē electio
eſt ṗncipiū nō cuiꝰ gratia. i. finale ſꝫ vn
de motus id eſt ṗncipiū effectiū. Princi
piū aūt electionis eſt ipa volūtas ⁊ rō q̄
gratia alicuiꝰ. i. rō practica que ſpecula
tur ꝓpter opari. Intellectꝰ enī nō quī-
dē ſpeculatiuꝰ ſed practicus ⁊ volūtas
ſunt vnū principiū opabiliū: vt dictū eſt
ix. metaphiſice declarādo quō potētie rō-
nales ſunt ad oppoſita. Ex hoc infert ꝙ
electio nō eſt ſine intellectu ⁊ appetitu
ne habitu morali q͛ bona actio nō ē ſine
more id eſt ſine habitu morali q̄ requiri-
tur cū volūtate vt ꝓmpte ⁊ delectabilitˀ
eligat id qd̄ recta rō dictat. ¶ Quia xᵒ
habitꝰ practicꝰ diuiditˀ in actiuū q̄ eſt di
rectiuꝰ opationū īmanētiū cuiuſmōi ſūt
actꝰ virtutū: ⁊ in factiuū q̄ eſt circa opa-
tiones trāſeuntes: Ideo cōpat ariſ. mē-
tē actiuā menti factiue dicēs ꝙ mēs ipa
ſimpliciter ſumpta ſine appetitu cuiuſ-
modi ē mēs ſpeculatiua nihil mouet ad
ꝓſequēdū vel fugiendū. ſꝫ mens practi
ca: hec aūt practica actiua ſcꝫ principa-
lr menti factiue: factiua n. āqꝫ ſubſunt acti-
ue. Factiōes enī que ſunt opatiōes trā-
ſeuntes ordinantˀ in actionē que eſt opa
tio īmanēs ſicut oīa ordinantˀ in vltimū
finē q̄ eſt virtuoſe ⁊ feliciter opari ⁊ ſic
actio ipa eſt finis. ¶ Infert vlteriꝰ ariſ.
ex p̄dictis ꝙ electio eſt intellectꝰ appeti
tiuꝰ vel appetitꝰ intellectiuꝰ: ⁊ hec ſcd̄a
ꝑs diſiunctiue eſt vera. Eſt enī electio
actio appetitus ſm qd̄ dirigitˀ ab intelle
ctu. ¶ Cōſequenter dicit ariſ. ꝙ electio
nō eſt de p̄terito ſed d̄ futuro: q̄ enī vult
operari nō cōſiliatˀ de p̄terito ſꝫ de futu-
ro cōtingenti qd̄ nōdū eſt factum. Illud
autem qd̄ eſt factū nō ꝯtingit nō fieri. i.
nō factum fuiſſe ꝓpter quod recte dicit
agatio ꝙ hoc ſolo priuatˀ deus ingenita
facere que facta ſunt. i. facere vt illa q̄ fa
cta ſunt nō fuerint facta. ¶ Cōcludit ita
qꝫ ariſ. ex p̄dictis ꝙ veritas eſt opus tā
intellectꝰ practici ꝙ̄ ſpeculatiui ſꝫ aliter
⁊ aliter vt dictū eſt. Ex quo infert ꝙ illi
habitꝰ ſunt virtutis vtriuſqꝫ ꝑtis intel
lectꝰ ſm quos cōtingit veꝝ dicere qd̄ eſt
bonū intellectiue ꝑtis. ¶ Circa tamen
p̄dicta ſciendum ꝙ ſcientificū poteſt ca-
pi dupliciter: vno modo large alio mo-
do ſtricte. Scientificū large ſumptū ſu-
mitˀ ꝓ intellectu inquātū verſatˀ circa ne
ceſſaria ſiue illa ordinētˀ ad ſcire ſiue ad
operari ⁊ ſic ſcientificum eſt in pluſꝙ̄ rō
natiuū. Reperitˀ enī ſcientificū hoc mō
ſumptū nō ſolū in intellectu vel habitu
ſpeculatiuo ſed etiā in practico q͛ actus
qui cōtingenter elicitˀ neceſſario cōclu-
ditˀ ſic debere elici vt recte eliciatˀ ſm ſco
tū in ꝓlogo primi ſniarū vt theorica q̄ ē
ſcientia practica dirigit ī dilectionē dei
que poteſt cōtingenter elici q͛ poſſumꝰ
deū diligere vel nō diligere. Ad hoc tū
vt ille actꝰ recte eliciatˀ oportet ꝙ deus di
ligatˀ ꝓpter ſe ⁊ ſuꝑ omnia qd̄ ſic pōt ne
ceſſario cōcludi. Omne ſummū bonū eſt
ꝓpter ſe ⁊ ſuꝑ oīa diligendū. deus ē ſū-
mū bonū: ergo deus eſt ꝓpter ſe ⁊ ſuꝑ om-
nia diligēdus. Et hoc mō habitꝰ practi
cus pōt dici habitꝰ ſcientificꝰ. Rōnati-
uū aūt ſiue cōſiliatiuū reperitˀ ſolū in ha-
bitu practico. Scietificū vero ſtricte ſū-
ptum ꝓ habitu ſpeculatiuo qui ordinatˀ
ad ſcire ⁊ nō ad opari nō coincidit cū rō
natiuo vel practico q̄ ordinatˀ ad opari ſꝫ
illa ex oppoſito diſtinguitˀ. ¶ Notādū i-
ſuꝑ ſm Sco. in ꝓlo. primi ſentētiarū ꝙ
praxis a qua ſciētia dicitˀ practica ē actꝰ
alterius potentie ꝙ̄ intellectus natura-
liter poſterior intellectione natus cōfor-

miter elici intellectioni recte ad hoc vt
ſit rectus. Operatio enī a qua ſcīa dicit
practica eſt actus elicitus ſeu ꝓductus
a volūtate que eſt altera potētia ab intel-
lectu vel actꝰ impatꝰ ab eadē ſicut volū
tas impat pedibus vt gradiant̄ ⁊ huiōi
⁊ talis operatio eſt naturaliter poſterioꝛ
intellectione. Actus enī voluntatis ſeq̄
tur actū intellectus qꝛ ſꝫ Augꝰ. nihil ē
volitū niſi prius cognitū. Alis etiam
actus eſt natꝰ cōfoꝛmiter elici intellecti-
oni recte ad hoc vt ſit rectus. Operatio
enī que dicit̄ praxis pōt recte ⁊ nō recte
elici ſiue bene ⁊ male fieri reſpectu cuiꝰ
ponat̄ noticia practica directiua. Ad hᵒ
aūt vt recte eliciat̄ opoꝛtet ꝙ confoꝛmet̄
dictamine recte rationis De hac materia
ſatis patet primo ⁊ ſexto metaphiſice
ideo tranſeo.

Aut vtiq̄ — Ca. II

¶ Supra egit ariſ. de virtute in-
tellectuali in generali: hic āt in
ſpeciali diuidendo ipām in qnq̄ mem-
bra ſcꝫ ſcīam: artē prudentiā: intellectū:
⁊ ſapientiā. Hi enī habitꝰ cū ſunt habitꝰ
veridici ſiue ſm quos aīa dicit verū de-
bent poni virtutes intellectuales cū ve-
ritas ſit bonū intellectiue ꝑtis ex capl'o
p̄cedenti nō ſic de opinione ⁊ ſuſpitiōe
qꝛ ſm tales habitus nos cōtingit dicere
falſum. Unde ꝑ opinionē que generalr̄
ꝑ ſyllogiſmū dyaleticū fit adhereo vni
ꝑti cū foꝛmidine de oppoſito. ¶ Et pꝛio
de ſcientia inquirēdo eiꝰ obiectū dicens
ꝙ cū opꝫteat eū qui adgenerat ſibi vel al-
teri ſcīam certificare ſe vel alterū ⁊ nō ſe-
qui ſolas ſimilitudines que ꝓbabilita-
tē ⁊ nō certitudinē inducāt. qꝛ oēs q̄ eſti-
mamꝰ nos aliquid ſimpliciter ſcire ſu-
ſpicamur id qđ ſcimꝰ nō cōtingere ⁊ nō
poſſe ſe aliter habere: Sequit̄ ꝙ oē ſci-
bile eſt neceſſariū ⁊ eternum ingenitū ⁊
incoꝛruptibile. ¶ Circa qđ notandū ꝙ
eternū vel neceſſariū ſumit̄ dupliciter. ſ.
ꝓpꝛie ⁊ ſimilitudinarie. Eternū ꝓpꝛie
dicit̄ qđ habet exiſtentiā ſine p̄ncipio et
ſine fine: ⁊ hoc modo ſolꝰ deus eſt eter-
nꝰ ⁊ ſic nō ſumit̄ in ꝓpoſito qꝛ nō ſolum
habemꝰ ſcīam de deo ſꝫ etiā de naturis
rerū creaturaꝝ. eternū vero ſimilitudina-
rie dicit̄ qđ imutabiliter eſt verū ⁊ ſic oē
ſcibile eſt eternū ⁊ neceſſariū qꝛ nō ſolū
de deo eſt ſed etiā de creaturis foꝛmant̄
rōnes ⁊ ꝓpoſitiones imutabilis verita-
tis que q̄dē nō ſunt neceſſarie ī eſſendo
ſed in ſignificando ꝓpter neceſſariā ha-
bitudinē p̄dicati cū ſubiecto. Illud etiā
de quo habetur ſcientia dicit̄ ingenitū et
incoꝛruptibile qꝛ eſt de q̄dditatibꝰ rerū
que abſtrahunt ab exiſtētia actuali quā-
tū ē de ſe ⁊ lō ꝑ ſe ſunt ingenite ⁊ incoꝛ-
ruptibiles lꝫ ꝑ accidēs coꝛrūpant̄ ⁊ ge-
nerent̄ ad generationē ⁊ coꝛruptionem
ſingulariū in q̄bꝰ exiſtunt. ¶ Tradit cō-
ſequēter ariſ. originē ſcīe dicēs ꝙ ſcīa
habet̄ ex p̄cognitis. eſt aūt ſcīa habitus
demōſtratiuꝰ ꝑ demōſtrationē acq̄ſitus
Procedit aūt demōſtratio ex p̄mis ſcꝫ
ex p̄ncipijs ſeu ꝓpoſitionibꝰ imediatis ⁊
ꝑ ſe notis vt habet̄ in lib. poſterioꝝ que
ſunt pꝛioꝛes ⁊ notioꝛes ꝯcl'one cauſeq̄
ipiꝰ ꝯcluſionis. ¶ Ulteriꝰ agit ariſ. d̄ ar-
te. ē aūt ars circa cōtingētia ꝑ qđ differt
a ſcīa q̄ eſt circa neceſſaria que non diri-
gūt in oꝑationē cōtingēt̄ eliciendā. Cō-
tingentiū aūt quedā ſunt factibilia ⁊ q̄-
dam agibilia. et differūt factibile ⁊ agi-
bile ſm drām q̄ eſt īter factionē q̄ ē oꝑa-
tio trāſiēs ⁊ actionē q̄ ē oꝑatio īminens
de q̄bus tertio phoꝝ. Dicit igit̄ ariſ. ꝙ
ars eſt habitꝰ factiuꝰ cū rōne vera qꝛ ē
veridice directiuꝰ circa oꝑationes tran-
ſeuntes ſicut ars edificatoria dirigit ad
domoꝝ cōſtructionē: ⁊ ꝑ hoc differt ars
a prudētia q̄ eſt circa agibilia vt ſtatim
dicet̄. Differt aūt ars a nā qꝛ nā ē p̄nci-
piū ī eo in q̄ ē: ars aūt ē p̄ncipiū motus
nō ī oꝑante ſꝫ in oꝑato formā ī māam in-
ducēdo. ¶ Notādū tñ ꝙ lꝫ ars ꝓpꝛie ſū-
pta eo mō quo ſumit̄ hic nō ē ſcīa ſꝫ ars
habitꝰ practicꝰ ⁊ ſcīa habitꝰ ſpeculati-
uꝰ: Ars tñ large ſūpta vt ſumit̄ a tulio ī
ſua rethoꝛica que eſt collectio multoꝛuꝫ
p̄ceptoꝝ ſeu regularū ad eūdē finē ten-
dētiū bene eſt ſcīa hoc mō eiū ſe extēdit.

ad habit⁹ practicū ꝛ ſpeculatiuū. ¶ Cō
ſequenter determinat ariſ. de prudētia
Circa qđ p̄mittit ꝙ ille dicit prudēs q̄
bene pōt cōſiliari circa totū bene viuere
hominis. Cōſiliū aūt eſt d̄ cōtingentib⁹
que ſunt in poteſtate noſtra. Ex quo ſe-
quit ꝙ prudentia nō eſt ſcīa que ē circa
neceſſaria nō eſt etiā prudētia ars quia
ars ordinat ad factū ꝛ prudētia ad actio
nē que ſunt adinuicē dr̄a: qđ ꝓbat quia
aliq̄d aliud a factione eſt finis ei⁹ qꝛ ſcꝫ
factio ē ad aliquē terminū ꝓductū ī paſ
ſo. ꝛ ideo dicit actio trāſiens ſicut p̱ edi
ficationē ꝓducit dom⁹: ſed actionis nō
ſemp̱ finis aliq̄d ad alterū ab ipa: nō ei
eſt neceſſario ad aliquē terminū ꝓdu-
ctū ꝛ iō dicit actio īmanēs. Ex his ꝯclu
dit ariſ. ꝙ prudētia ē habit⁹ electiu⁹ cū
rōne vera circa hoīs bona ꝛ mala. Dici
tur autē habit⁹ actiu⁹ qꝛ eſt habit⁹ dire
ctiu⁹ ſm dictamē recte rationis circa
op̱ationes immanentes cuiuſmodi ſunt
op̱ationes virtutū que maxime cōſiſtūt
in op̱atione voluntatis in qua principa-
liter cōſiſtit bonitas ꝛ malicia moralis.
Teſte em̄ Aug⁹. peccatū adeo eſt volū
tariū ꝙ ſi nō eſſet volūtariū nō eē t pec-
catū. ¶ Deinde dicit ariſ. ꝙ tp̱antia ſal-
uat ꝓudētialē eſtimationē quā intp̱an
tia corrūpit. Delectabile eī amatū ꝛ tri-
ſte oditū licet nō corrūpūt eſtimationem
que neqꝫ habet ordinē ad ipam vt ꝙ tri
angulus hꝫ tres angulos equales duo-
b⁹ rectis corrūpunt tñ eā q̄ que eſt circa
op̱abile. Cui⁹ ratio eſt qꝛ p̄ncipia rōnū
que fiunt de op̱abilibus ſumunt a fine
cui⁹ gratia ſunt op̱anda. intellectui aūt
quo ad iudiciū corrupto p̱ delectationē
vel triſticiā nō apparebit cōfeſtim p̄nci-
piū ſumēdū ex fine nec appebit ꝙ opoꝛ
teat gratia hui⁹ finis elicere et operari
vt declarabit in fine hui⁹ libri. ¶ Inſu-
per cōp̱at prudētiā ad artē dicens ꝙ il-
le qui peccat circa artem volēs ꝛ ſponte
eligibilioꝛ eſt illo q̄ peccat nolēs ꝛ inui-
te qꝛ iſte peccat ex defectu artis. p̄m⁹ āt
nō: ꝛ ideo iſte eſt deterioꝛ artifex. circa
prudentiā vero eſt ecōuerſo. Nā qui pec
cat in moralib⁹ ex ignorātia vel inuite ē
dign⁹ venia. Qui vero volūtarie peccat
ē puniendus. eſt etiā prudētia virtus q̄
dā ꝛ nō ars qꝛ ſcꝫ prudētia nō ſolū ē vir
tus intellectualis ſicut ars ſed etiā mo-
ralis inquātū dirigit in op̱ationes virtu
tū moraliū. ¶ Deinde dicit ꝙ lꝫ ſubie-
ctū prudentie ſit p̱s anime op̱atiua q̄ eſt
circa cōtingens nō tñ eſt ſolū cū rōne qꝛ
cuiuſlibet habit⁹ qui eſt ſolū cū rōne po
teſt eſſe obliuio ſed prudentie nō poteſt
eſſe obliuio igit nō eſt ſolū cū rōne ſꝫ eti
am cū appetitu. ¶ Ad euidentiā p̄dicto
rū notandū ꝙ habit⁹ dat obliuioni ꝓ-
pter otiū vel ceſſationē ab op̱e talis ha-
bitus. Talis aūt ceſſatio nō pōt ſup̱ue-
nire prudētie cū p̱ ipam tota vita huma
na regi habeat. et iō pri⁹ corrūpit prudē
tia p̱ īprudentiā ꝙ ſup̱ueniat obliuio p̱
ceſſationē. Et loquit ariſ. hic de prudē-
tia in genere ſumpta ſiue in vlī reſpectu
omnis virtutis que nō pōt eſſe in intel-
lectu ſine virtute morali in appetitu vt ī
ſequentibus videbit. ¶ Notandū i ſuſu-
per ꝙ vt ibi dicet in omni virtute mora
li requirit prudentia in intellectu regu
latiua ꝛ habit⁹ virtutis in voluntate vt
ꝓmpte ꝛ faciliter eligat id qđ ratio re-
cta dictat ꝛ determinat eſſe eligendum.
Habitus aūt virtutis generalit ex freq̄n
tib⁹ electionib⁹ vt habitus caſtitatis ex
frequenter eligere cōtinere. Prudentia
vero generat ex frequētib⁹ dictaminib⁹
id eſt ex frequēter determīate app̄hen-
dere hoc eſſe agendū. lꝫ aūt ſcientia mo-
ralis ſit habitus actiu⁹ cū rōne vera ſi-
cut prudentia tñ in hoc differūt ſm ſco.
in ꝓlo. p̄mi ſniarū ꝙ ſicut ars ſe habet
circa factibilia ad habitū expti ita ſe hꝫ
ſciētia moralis circa agibilia ad habitū
prudentie qꝛ habitus artis et ſcīe mora
lis quaſi ſunt remoti ad agendū qꝛ vlēs
ſed habit⁹ prudentie ꝛ expti qꝛ geniti
ſunt ex actibus ſunt particulares ꝛ pro-
pinqui ad dirigendū. ¶ Agit vlterius
ariſ. d̄ itellectu. ē aūt intellect⁹ habit⁹
p̄ncipioꝝ ſyllogiſmi d̄mōſtratiui p̱ quē
adgenerat ſcientia qđ ſic ꝓbat ariſ. qꝛ

 160

habitus principiorum eſt vel ſcientia vł ars vel prudētia vel ſapiētia vel intellectus Sed non eſt ſcientia: qꝛ omne ſcibile eſt demōſtrabile. Principiū autē demonſtratōis non eſt demōſtratio qꝛ tunc eſſet pceſſus in infinitū: ex pmo poſteriorū. Q etiā nō ſit ars nec prudentia probat qꝛ illa ſūt circa cōtingētia: principiū aūt demōſtratōis ē neceſſariū pmo poſt. Q etiā nō ſit ſapientia pbaṫ: qꝛ ad ſapientē ptinet vt habeat demōſtratōem de primis cauſis entiū. Relīquiṫ igiṫ ꝙ habitus principioꝝ ſit intellectus nō ꝗdē put intellectus eſt quedā potētia anime ſed talis cognitio diciṫ intellectus eo ꝙ intellectus ſtatim aſſentit principijs cognitis termīs Licet aūt alique pportōes contingentes ſint p ſe note et inmediate: vt volūtas vult calidum calefacit: ꝛ ſic de alijs: et cognitio taliū pncipioꝝ large poſſet dici intellectus non tñ proprie: qꝛ vt patet ex pceden. intellectus ī pposito diciṫ habitus principioꝝ demōſtratōis que ſūt neceſſaria. Premiſſe nā ꝙ ſyllogiſmi demōſtratiui dēt eē neceſſe: ex primo poſ. licet enī cōcluſio neceſſaria bñ ſyllogiſeṫ ex pmiſſis nō neceſſarijs ſicut verū ex falſis nō tñ demōſtratiue. ¶ Demū tractat ariſto. de ſapientia: Circa quod pmo dicit ꝙ ſapientia accipitur dupliciter: Uno mō p vltima pfectione cuiuſlibet artis: et ſic ſapientia dꝛ vtus artis. i. vltimū de potentia in adipiſcendo et attingendo certitudinē artis ī ſūmo: ꝛ hoc mō nō dꝛ aliquis ſapiens ſimpliciter ſed pticulariter puta ſapiens latomus vel barbitonſor: et ſic nō ſumiṫ in pposito ſed ſumiṫ p noticia ſpecīatīa primarū cauſarū et principioꝝ omniū entiū cuiuſmodi eſt habitus metaphe que eſt circa pma pncipia entium ſiue incōplexa vt ſūt deus et intelligentie ſiue cōplexa vt ſūt cōia principia de quibus ait metaphiſica rōnes terminoꝝ notificādo vt quid eſt totum ꝗd eſt pars ꝛ ſic de alijs: vt dictum eſt quarto meta. ꝛ talis habitus facit hoīem ſimpliciter ſapientē. cuius ē oīa ſcire in vniuerſali ſcꝫ ꝛ ſm rōem entis: ꝛ vt habetur pmo metaphi. Eſt aūt ſapiētia certiſſima vt dcm̄ ē ibidē pīo qꝛ tractat de cōuniſſimis. vñ ſīc ſapientia pticulariter ſumpta eſt cognitō certiſſima in qualibet arte pticulari: Ita ꝙ ē ſimpliciter ſapientia ē maxime certitudinis. Certitudo etiā ſapientie patet ſcdo ex hoc qꝛ eſt circa primas cauſas ꝙ de natura ſua ſūt pfectiſſime cognoſcibiles. Ex pdictis infert ꝙ cū ſapientis non ſit ſolum ſcire concluſiones que oiuntꝛ ex principijs ſed etiā ipſa principia ſequiṫ ꝙ ſapientia eſt intellectus et ſcientia: et ſic ſapientia quodāmodo vtrunqꝫ includit. Differt tamē ſapiētia a ſciētia quia ſapientia eſt circa cauſas altiſſimas non ſic ſcientia. Differt aūt ab intellectu: qꝛ licet inquirat de coībus principijs nō tñ de proprijs principijs ſciētiarū pticularīū. Infert cōſequēter ariſto. ꝙ ſapīa eſt caput omniū habituū intellectualiū cū ſit circa optima et nobiliſſima entia cuiuſmodi ſūt deus ꝛ intelligentie. Unde dicit ꝙ inconueniens ē ꝙ ſi ꝗs exiſtimet ſcīam politicā vel prudētiā eē nobiliſſimam cū hoc circa cuius cōſiderationem verſaṫ non ſit optimū et nobiliſſimū oīm entiū: qꝛ igitur habitus ꝗ ē de honorabiliſſimo ſubiecto eſt nobilius ex primo de anima ſequiṫ ꝙ ſapientia erit habitꝰ nobiliſſimus inter habitus intellectuales. ¶ Deinde dicit ſapīam differre a prudētia qꝛ ſapīa eſt circa vniuerſalia: prudentia aūt cū ſit actiua non ē ſolū circa vniuerſalia ſed etiam circa ſingularia circa ꝗ ſūt actōnes. Unde ſi aliquis medicus ſciat in vniuerſali ꝙ carnes leues ſūt ſane et digeſtibiles talis non inducit ſanitatē ex illa vniuerſali noticia ſed is qui ſcit in pticulari carnes volatilium eē leues et ſanas de facili ſanitatem inducꝫ.

Rit. Capitu. III.

¶ Poſtꝙ. p. in pceden. determinauit de quinqꝫ habitibꝰ intellectualibus: hic cōſequēter determīat de ptibus prudētie. Et primo de eius ptibꝰ ſubiectiuis quē ſr̄ prudētia politica que

ordinat hoīem ad bonuz cōe ciuitatis et prudentia yconomica q̄ ordinat ad bonū cōe domus vel familie ⁊ prudētia q̄ ordinat ad bonū ꝓpꝰum q̄ retinet nomē commune qꝛ tal' manifeſte videt̄ eſſe prudentia ⁊ pōt dici prudentia ꝑſonalis vel monaſtica: Dicit autē ꝙ politica et prudentia ſūt idē habitus licet ipſis non ſit idez eſſe hoc cōiter exponitur non ꝙ politica ſit idem habitꝰ ſm ſubſtantiā cuiuſlibet prudentie q̄ ordinat̄ ad bonū cōe ſed prudentie que ordinat̄ ad bonū que eſt idem habitus cū pollitica ſm rem ſz dr̄ñt ſm rōem: qꝛ ille habitus dicitur prudentia ꝓut ē recta rō rerū agibiliū: ⁊ dr̄ politica ſcz in ordine ad bonū cōe. ¶ Deinde diuidit prudentiam politicā in duas ꝑtes ſcz in architectoricam que dicit̄ legiſpoſitiua: que ſcz ꝑficit et reddit principem bonū ꝑ quam ſm rectā rōem ponit leges bene viuēdi cū ciuibus ſicut architector ponit leges opandi ſuis manuartificibꝰ Alia ē prudētia q̄ eſt legis executiue circa negotia ciuitatis q̄ a ciuitate dr̄ politica vel ciuilis. Ad hāc ꝑtinet ſnīa que ē applicatio rōis vlīs ad aliō ꝑticular̄ operabile tales aūt leges poſitas in ciuitatibus exequeñ. dr̄r ciuiliter conuerſari. ¶ Deinde dicit ariſt. ꝙ prudētia ē conſiliatiua ſeu inquiſitiua ⁊ iudicatiua ſm ꝙ ſumūtur due ꝑtes prudētie ſcz eubolia q̄ ꝑtinet ad cōſiliū et ſineſ̄ que ꝑtinet ad iudiciū. ¶ Cōſequēter excludit quendā errorē ꝓuenientē ex opinione eoꝝ q̄ inordinatū amorē hn̄t ad ſeipos ⁊ ex hoc exiſtimant ꝙ illi ſoli ſint prudētes q̄ proprijs negotijs intendūt dicētes politicos non eſſe prudētes ſz ſuꝑuacuis rebus intēdētes et aliq̄d opantes plus q̄ ad eos ſpectet: hunc errorē excludit ariſ. dicēs ꝙ ꝓpriū bonū vniuſcuiuſq; ſingularis ꝑſone nō pt̄ eſſe ſine recta diſpenſatōne domus ſeu vrbanitate ſeu recta diſpenſatōe ciuitatis ſicut nec bonū ꝑtis ſine bono totius et ſic intendētes bono cōi ꝓpo bono intēdūt. ¶ Vlteriꝰ māifeſtat q̄dā q̄d ſupra dictum ē ſcz ꝙ pruden tia nō ſolum ē circa vlīa ſed etiā circa ſingularia dicens ꝙ ſignū huius ē qꝛ iuuenes faciliter pn̄t effici mathematici nō aūt prudentes: quia prudentia ē circa ſingularia q̄ cogſcūtur ꝑ expiētiā ad quā requirit̄ tpis longitudo cuiuſmodi ſūt actus humani quorum nō hn̄t iuuenes expientiam. Sic etiā dicit ꝙ citius pn̄t effici mathēatici q̄ phiſici vel ſapientes vl' metaphiſici. Cuius cauſa eſt qꝛ mathematicalia nō tranſcendūt imaginatōem nec req̄rūt expientiam Phiſicalia aūt licet nō excedāt ſenſuz ⁊ imaginatōem requirūt tn̄ experientiam. cū nō abſtrahāt a motu ⁊ mā ſenſibili ſicut nālia. experiētia aūt ē ſēſibiliū: ⁊ iđo dicit ariſ. ꝙ principia materialia cognoſcūt̄ ꝑ expientiā: Methaphiſicalia vero tranſcēdūt ſēſū ⁊ imaginatōez ⁊ req̄rūt validū intellectū. vnde dicit ꝙ iuuenes hec ſcz metaphiſicalia non credūt id eſt nō attingunt mente: licet ea dicant eſſe. Ex q̄ pacēter innuit̄ ꝙ habita logica q̄ docet modū ſciē di ꝓmo iuuenes ſūt inbuendi ī mathematica: deinde in phīca. quarto ī ethica. et poſtmodū in metaphiſica.

¶ Probat vlterius prudētiam eſſe circa ſingularia ex hoc ꝙ eſt habitus conſiliatiuus. In cōſiliādo aūt ꝯtingit dupliciī peccare: vno mō circa vl'e vbi fūdat̄ maior ſylogiſmi practici: vt dicendo om̄es aque ponderoſe ſūt praue. Alio mō circa ſingulare vbi fūdat̄ minor, puta aqua huiꝰ fontis ē pōderoſa. Eſt igit̄ prudentia alio mō ſingulare qđ ē extrēuz opabile qꝛ ad ipa ſingularia q̄ ſūt circa opatōs applicat prudēs vlīa principia agēdoꝝ.

Poſtet. Capl'm. IIII.

¶ Supra determinauit ariſt. de ꝑtibus ſubiectis prudētie: h̄ determiat de eubulia ſineſi ⁊ gnome q̄ poſſūt dici ꝑtes q̄ſi inteḡles prudētie qꝛ habēt quādā ſimilitudinē cū ꝑtibꝰ integralibus in q̄tū req̄rūt̄ ad ꝑfectū actū prudētie. eſt enī prudētia cōſiliatiua et iudicatiua. eubulia aūt ꝑtinet ad cōſiliū. Sineſis xo ⁊ gnome ꝑtinēt ad iudiciū. Pn̄t etiā dici ꝑtes potētiales prudētie qꝛ nō attingūt ad completā rōem prudentie cu

lus est non tm̄ consiliari et iudicare sed etiam ꝑcipe. vt infra videbitur licet concurrāt ad quosdā eius actus secūdarios. Dicit aūt arist. ꝙ eubulia nō ē scientia: q: habētes sciam nō iā querūt de illis q̄ sciunt. eubulia aūt cū sit quoddā cōsiliū est cū inquisitōne. Omne enī cōsiliū ē cū inq̄sitōe: oīe eīn cōsilium est questio q̄dam ꝛ non conuerso.

¶ Deinde ōndit ꝙ eubulia non ē eustochia nec solercia: Circa qd̄ notādū ꝙ solercia vel eustochia est quedā abilitas ad velociter inueniēdū mediū ad cōclōem iferēdā. Solertia dr̄ tn̄ generalit̄ i omni mat̄ia. eustochia vo i mā morali. Unde dicit aris. ꝙ eustochia ē q̄dā solercia. Q aūt eubulia nō sit eustochia ꝓbat qꝛ eustochia ē cōiecturatio velox ꝛ sine inquisitione rōis. eubulia vo ē cōsiliatio cum inq̄sitōe. Ad bn̄ nanqꝫ cōsiliandū nō solū reqrit̄ excogitatio eoꝝ que sūt ad finē sed reqrit̄ temp⁹ cōgruū: vt vicꝫ hō nec sit nimis velox vel ꝑcipitans nec nimis tardus in cōsilijs.

Ulterius dicit ꝙ eubulia non est opinio quia opinio licet non sit certa: determinat se tamen ad vnam partem. eubulia vero ad nullam partem declinat. Opinio autem est alicui⁹ enūciatio. ebulia aūt nō ē enūciatio sꝫ inq̄sitio. Quia vo ille q̄ male consiliat̄ dr̄ peccare i ꝯsiliando: q̄ aūt bn̄ consiliat̄ dr̄ recte cōsiliari: ꝛ talis ē eubulus ideo eubulia ē rectitudo q̄dā cōsilij. Un dr̄ ab eu qd̄ ē bonū ꝛ bolis qd̄ ē ꝯsiliuꝫ. et sic ad ꝑfecte sciēdū q̄d ē ebulia oportꝫ scire q̄d ē cōsiliū ꝛ circa q̄d sit: de quo dictum est in tertio. ¶ Deinde dicit ꝙ eubulia non est rectitudo consilij proprie sumpta que scꝫ ē in malū finē sicut incōtinēs dicit̄ recte cōsiliari qn̄ ꝑ suā rōem inuenit viam efficaciter ducentem i finē malum puta adulterium. est etiā ebulia rectitudo cōsilij in finē bonū ꝑ viam bonam sicut enī nō recte syllogizaret qui concluderet sic non est ebulia s̄m quam clusionem veram ꝑ falsum syllogismum aliq̄s adipiscit̄ finē quē nō optet et nō ꝑ viā ꝑ quā optet puta si q̄s furet̄ vt pauperi subueniat. Cumqꝫ prudentis sit bene cōsiliari optet ꝙ eubulia simplicit̄ dicta sit rectitudo consilij in ordine ad illū finē circa quā verā estimatōnem hꝫ prudentia simplicit̄ dicta que ē circa totum bn̄ viuere hoīs. Illa enī q̄ dirigit ad aliquē finē ꝑticularē nō est ebulia simpliciter dicta sed eubulia quedam. ¶ Ex predictis patet ꝙ eubulia ē rectitudo cōsilij ad finē bonū sīmpl'r ꝑ vias cōgregans et tpe ꝯgruo. Determinat ꝯsequēter aris. de sinesi circa qd̄ dicit ꝙ sinesꝭ s̄m quā dicimus aliquos esse sinetos. i. sensatos nō est totaliter idem ꝙ scientia vel opio qꝛ cum nullus scit qui non habeat scientiā vel opinionem si sinesꝭ esset scientia vel opinio tunc oēs homines essent sensati: quod patet esse falsum. ¶ Deinde cōparat sinesim ad prudentiam dicens ꝙ licet sint circa idē qꝛ vtraqꝫ est circa cōsiliatiua: differunt tamē qꝛ sinesꝭ est soluꝫ iudicatiua prudentia vero est preceptiua

Ad cuius euidentiā notādū ꝙ vt dcm̄ est in precedeū. Prudentia ē recta ratio reruꝫ agibilium. Un̄ oportet ꝙ ille sit precipuus actus prudētie q̄ est actus ꝑcipu⁹ rōis agibiliū. Circa quod sunt tres actus quorum primus est consiliari quod pertinet ad inuentionē. Nā consiliari est querere: vt supra habitum est. Secūdus actus ē iudicare de medijs inuentis an scꝫ sint vtilia ad vltimum finem consequendum et qd̄ illoꝝ sit vtilius. Tertius actus est precipere qui q̄dem actus consistit in applicatione consiliatorum et iudicatorum ad operanduꝫ et hic est principalis actus prudentie. Unde dicit Aristotiles ꝙ prudentia est preceptiua vt procedatur ad actuꝫ: quia finis eius est determinare quid oportet agere vel non. Consiliari autē quod ꝑtinet ad ebuliam et iudicare quod pertinet ad sinesim sunt actus secundarij prudentie. Exemplum: vt aliquis potest ꝑ ebuliam inquirere et per sinesim iudicare ꝙ homines ad consecutionem vltimi

finis debent ab illicitis voluptatibꝰ abſtinere. Et demum intellectus prudētis hanc cognitōem ad opus applicando pꝛecipit volūtati fugā voluptatū et ꝓſecutiōnē virtutū: et ſic regulat volūtatē dictādo ſeu determinādo ꝙ oꝑtet eā ſic oꝑari ſi finē vltimū velit cōſequi. Iſtud aūt pꝛecipere ē ſtimulare volūtatē ad bonū quod a theologicꝭ vocatur ſinderizare. ¶ Eſt enī ſinderiſis habitus pꝛincipioꝝ practicoꝝ in intellectu vt puta deo ē obediendum: pꝛimo non eſt iniuſte nocendū: vt dictum eſt in p̄cedentibus. Intellectus igitur prudentis applicando huiuſmōi principia ad ꝑticulare agibile ſtimulat volūtatē ad bonū et facit eā remurmurare contra malum. Per predicta autē nō poteſt concludi intellectum eſſe nobiliorem volūtate qꝛ intellectus nō abſolute p̄cipit volūtati cum volūtas ſit libera et poſſit nō agere ſed p̄cipit ꝑ modum cauſe ſubſeruientis ipſam voluntatē dirigēdo ſicut puer lumīs poꝛtitoꝛ dn̄o ſuo ſubſeruit. Econtra aūt voluntas abſolute p̄cipit intellectui vt ītelligat ꝑ modū cauſe ſuꝑioꝛis ita ꝙ non poteſt intellectꝰ reſiſtere voluntati. Unde patet voluntatē nobilioꝛem eſſe ītellectu. Hinc eſt ꝙ habitu charitatis infoꝛmat̄ que alijs virtutibus ſuꝑeminet. ¶ Agit vlterius ariſto. de gnome que eſt rectitudo iudicij ī his in quibus oꝑtet a cōmuni lege recedere. Ad cuius euidentiam ſciendū ꝙ ſicut in appetitu humano debet eē iuſticia q̄ dr̄ iuſticia coīs q̄ ē iuris cōmunis electiua. qđ q̄dē ius dicit̄ ius legale ⁊ habet locū vt in pluribus licet deficiat in quibuſdā paucis caſibus ⁊ cum hoc debet eſſe alia iuſticia iuris ſingularis ⁊ epieykes electiua qđ eſt directiuū iuris legalis: ⁊ illa virtus dicitur epikeia: vt dictū eſt in .v. huius: Sic etiā in intellectu eſt quedā noticia iuris communis diſcretiua que dicitur Sineſ habens locum vt in pluribus: ⁊ cū hac eſt alia noticia iuris epieikes et ſingularis diſcretiua que dicit̄ gnome habens locum in paucioribus.

¶ Deinde compat ariſtotiles habitꝰ predictos adinuicē dicens ꝙ oēs habitꝰ p̄fati ſūt in idem tendentes. Omnes enī tendunt circa ſingularia extrema et ſingularia operabilia. Eubulia inquirēdo Sineſ ⁊ gnome iudicando et prudentie p̄cipiendo. Idē etiam dicit de intellectu qꝛ ſi eſt extremoꝝ in vtraqꝫ ꝑte accipiendo extrema ſiue in ſurſum aſcendendo vt ſunt vniuerſalia ſiue deoꝛſum vt ſūt ſingularia. Extrema quidem vltima ſūt ꝓpoſitiōes pꝛime et immediate q̄ cognoſcūtur cognitis termīs quarū quedā ſunt de neceſſarijs vt in ſcientijs ſpeculatiuis ⁊ quedā de contingentibus vt in practicis qꝛ intellectus ē extremoꝝ ſiue vniuerſalium ſiue ſingularium. ex hoc infert ariſ: ꝙ eſt pꝛincipiū et finis ⁊ loq̄tur de intellectu practico ꝓcedendo enī ab vniuerſalibus ad ſingularia intellectus vniuerſalium eſt pꝛincipium et intellectus ſingularium eſt finis. et hic ꝓceſſus eſt cū deſcendimus a pꝛincipijs moralis ſcientie ad opera prudentie ꝑ ſyllogiſmū prudentialem in quo etiam minoꝛ eſt ſingularis. Procedēdo vero a ſingularibus ad vniuerſalia intellectus ſingulariū ē pꝛincipium et intellectus vniuerſalium eſt finis. et hic proceſſus eſt cum colligimus pꝛincipia moralis ſcientie ex experientia oꝑm humanoꝛum. Unde dt̄ ariſ. ꝙ oportet bene oꝑantem habere ſenſū ſingularium: hic autem ſenſus eſt intellectiuus a quo homines dicūtur ſenſati: de quo dicit Augꝰ. xj. de ciuita. dei: ꝙ animus rectiſſime dicitur ſenſus. vel poteſt ſenſus ſumi pro vi cogitatiua que dicitur vis experimentatiua q̄ ab Ariſ. vocatur intellectus paſſiuꝰ in li. de anima. Dicitur etiā rō ꝑticularis qꝛ ē collatiua intentionum indiuidualium. ¶ Demū dicit ariſt. quoddā documentum dicēs ꝙ in diſciplīa moralium non minꝰ opoꝛtet attendere ad opera viroꝛum ſenioꝝ et expertoꝛum ꝙ̄ ad determinatōnes ſcolaſticoꝛum: quia enī ex longa tp̄is experientia habent vſum intellectualem ſeu rectum iudicium de operibus humanis ideo optime vident pꝛincipia ⁊ regulas

actuum humanorum. ¶ Ad euidentiam predictorum notandū q eubulia synesis et gnomi ponūtur a quibusdam habitus distincti a prudentia: pro qua opinione facit illud qd dicit aristo. q sūt habitus in idem tendentes. Alij vero dicūt q ponere tot habitus videtur superfluum cum consiliari qd ptinet ad eubuliam et iudicare qd ptinet ad synesiz et gnome sint actus prudentie q est habitus consiliatiuus et iudicatiuus sm aristo. vt dcm est in precedentibus. Dicūtur aūt esse habitus qr sunt quedā abilitates naturales dicente Aris. q naturalia videntur esse hec sed q videmus esse aliquos naturaliter aptos esse ad recte consiliandū alios ad iudicandū alios vero ad precipiendū sibi et alijs que quidez abilitates naturales habent cōplemētū ab habitū prudētie inclināte itellectū ad hmōi actus q qdem vt disponit ad omnia opa pdicta dicit prudentia. Ad hos tres modos actus prudentie pñt reduci ptes prudentie q a quibusdam varie assignant. A Tullio eniz ponūtur memoria intelligētia et prudentia. A macrobio aūt ponūtur ratio intellectus circumspectō puidētia docilitas et caucio. Ab alijs vo solercia seu eustochia. Ad pmum enī actum prudētie ptinet q est consiliari custochia docilitas memoria et ratio. Cōsiliari nanq est qddā querere. Ad bene aūt querere requirit ptās inueniendi que si habeatur ex propria sagacitate potest dici solercia vel custochia que licet pprie sumāt do termīos drūt ab inuicē et ab ebulia vt dcm ē in precedentibus: large tamē pñt sumi p eodem scz p idoneitate inueniendi mediū in agibilibus. Si vo habeatur p alienā eruditionez psupponitur docilitas: vt. s. homo sit bn susceptibilis discipline documēta alioz nō cōtemnēdo. Requirit etiā retentio inuentoz ad qd facit memoria ac collatio inuentoz in inquisitōe cōsilij ex quibusdam ad alia pcedendo qd est ratōis opus. ¶ Ad secundū vo actū prudentie q est recte iudicare ptinet intellectus seu intelligētia que ē sana estimatio finis pter quem optet h et nunc opari a quo quidē fine sumūtur pricipia ad ea q sūt ad finē. Requiritur etiam circumscriptio omniū circumstantiarū que debentur opinioni. Secūdo requiritur cautio seu cautela que est discretio bonorum et maloz possibiliū euenire actui seu opationi. ¶ Ad tercium aūt actum prudentie qui est precipe ptinet puidentia p quā aliud futurū pspicitur vt caueat vel effectui mancipetur. Est eī causa applicandi ad opus consiliata et iudicata. ¶ Numerantur etiā a quodam int ptes prudentie dialetica rethorica et phisica. quod a beato thoma dupliciter exponit Uno mō q ibi sumitur prudentia large sm q includit sciam speclatiam: et sic ptes eius ponūtur dialetica rethorica et phisica sm tres modos pcedendi in sciētijs quoz vnus ē p demōstratōem ad sciam causandam et ptinet ad phisicam: vt sub phisica intelligūtur omnes sciētie demōstratiue. Alius modus ē ex pbabilibus ad opinionē faciendaz quod pertinet ad dialeticam. Tertius modus est ex qbusdam coniecturis ad suspicionem inducēdam vel aliqualiter psuadendum: et ptinet ad rethoricam. Alio mō exponit sumendo experientiaz proprie ad quā hec tria ptinent inquantum ratiocinat interdum ex necessarijs ex pbabilibus et interdum ex quibusdam coniecturis.

Ubitauit. Ca. V.

¶ In pcedentibus determinauit aristo. de ptibus prudentie et eius connexione: hic cōseqnēter determinat de vtilitate sapientie et prudētie et eius connexione cuz virtutibus moralibus. Utilitatē aūt sapiētie et prudentie ostendit remouēdo dubitatōem que cōmunit ex rationibus aliquoz oritur dicentium istas vtutes esse inutiles ad felicitatem. Quod sic probant primo de sapientia: Felicitas est operatio sm virtutem: illa ergo virtus que non est consideratiua alicuius humane operatōnis inutilis ē ad felicitatem. talis autem ē sapientia: cōsiderat enī causas altissimas et pricipia p-

nia circa que nullā opatio videt̃ eſſe: ergo ſapientia eſt inutilis homini. Secundo ꝓbāt hoc de prudentia qꝛ habit⁹ ad bn̄ opari vtilis reddit nos bn̄ opatiuos prudētia aūt nō eſt hmōi qꝛ hō opat̃ opera ꝟtuoſa ex eo ꝙ habz habitum virtutis ⁊ nō qꝛ cogſcit illa. prudētia aūt ſolū cognoſcit opabilia: ergo prudentia nō ē vtilis ad bn̄ opari. ¶ Has rōnes ſoluit ariſto ꝑmo genaralit̃ dicēs ꝙ ſapientia ⁊ prudentia ſiit vtiles poſito ꝙ nullā haberēt opatōem circa felicitatē eoꝙ ſunt ꝑfectiones anime. ¶ Deinde ſoluit illō in ſpeciali quod obicitur de ſapientia. d. ꝙ ſapientia maxime facit ad felicitatem cū ſit ꝑncipiū cōtemplatōis in q̄ maxime conſiſtit felicitas. Q aūt obicit̃ de prudentia ſoluit dicens ꝙ ad opus ꝟtutꝭ requirūtur duo. Unū ex parte appetit⁹ ſcz recta intentio in finē quā facit virtus moralis inclinās volūtatē ad rectam electōez eorum que ſūt ad finem ſm dictamen recte ratōis vt ſcz opetur ꝟtuoſe ꝓpt̃ operum bonitatem ⁊ vltimi finis aſſecutōez Q enīz metu ignorantia velꝭ intentōne mala opa iuſta faciūt nō opant̃ iuſte nec ſtudioſe. Requiritur etiā ad opus virtutis aliud ex ꝑte intellectus ſcz ſana eſtīatio agendoꝝ in ꝑticulari qō facit prudētia que eſt regulatiua volūtatis. ¶ Oſtēdit etiam ariſto. vtilitatē prudētie comparando ipſam ad naturalem induſtriaz dicens ꝙ in intellectu eſt q̄dam naturalis potentia que vocatur demotica vel naturalis induſtria que eſt quedam aptitudo intellectus ad ꝓmpte exequendum: qō homo intendit opari que quidem eſt indeterminata ad bonum et malum. Unō reſpectu mali finis eſt vituperabilis ⁊ vocatur aſtucia que eſt quedam calliditas per quam mali homines ſciunt adipiſci finem peruerſe intentum. Si ꝟo intētio ad quam ꝑficiendam intendit ſit bona ē laudabilis ⁊ ꝑficitur talis potētia ꝑ prudentiā: ⁊ idcirco prudentia ē neceſſaria ad opus virtuoſum: vt determinat prefatā potentiā ad bonum. ¶ Conſequenter agit ariſto. de connexione prudentie cū virtutibus moralibus. Et primo oſtēdit prudentiam non eſſe ſine virtute morali quia prudētiales ſyllogiſmi que ſunt de operabilibus habent principium ſumptum a fine: puta qꝛ finis eſt talis. ſ. bon⁹ vel optimus optet ſic operari. Hoc autē nō ꝑt veraciter apparere niſi homini bono ꝑ virtutem. Peruertit enim malicia eſtimatōem prudentie ⁊ mentiri fac̃ circa practica principia quare impoſſibile ē ꝙ aliquis ſit prudēs niſi ſit bonus ꝑ virtutem. ¶ Sed contra hoc arguitur ſic: In intellectu poteſt eſſe rectum dictamē de opabilibus abſqꝫ hoc ꝙ volūtas eligat cū volūtas ſit libera: ergo in intellcū pōt generari habitus prudentie licet in volūtate nō ſit habitus ꝟtutis moralis. Cōſequentia patet qꝛ prudentia generatur ex hmōi dictaminibus. Ad euidentiam huius notādū ſm Sco. 36. 3. ſen. ꝙ ſicut ars reſpicit factibilia: ita ⁊ prudētia agibilia: nec eſt maior connexio ꝟtutum agibilium vt reſpiciantur ab vno habitu ꝙ factibilium: ſicut ergo diuerſa factibilia requirunt diuerſas artes propās ita diuerſa agibilia prudentias aliquas proprias: et ſic reſpectu diuerſarum virtutum moralium poſſunt eſſe plures ꝑticulares prudentie licet ſit vna prudētia ſimpliciter ſeu vniuerſaliter ſumpta reſpectu omniū virtutum moralium. Argumentum igitur bene ꝓbat ꝙ prudentia ꝑticularis reſpectu vnius ꝟtutis poteſt eſſe ſine alia. Phs enim dicit ꝙ eſt impoſſibile hominem eſſe prudentem niſi ſit bonus loquitur de prudētia ſimpliciter ſumpta. nullus enī pōt eſſe ſimpliciter prudens reſpectu oīnis virtutis niſi ſit bonus. Execat nanqꝫ malicia intellectum dupliciter ſcz priuatiue ⁊ poſitiue. Priuatiue quidem auertendo intellectū a recta ꝯſideratiōe volūtas eī eligēs oppoſitum alicuius recte dictari non ꝑmittit intellectum diu ſtare in illo rcō dictamine ſed auertit ad cōſiderandū aliqđ aliō inptinēs ⁊ ſine diſplicētia ⁊ conſcientie remorſu opetur qō ſibi libet. Poſitiue aūt execat: qꝛ ſicut volūtas recte eligēs finem puta caſtitatē vel beatitudinem ꝑcipit intellectui ꝯſiderare illa

q̄ ſūt neceria ad illū finē ex q̄bus cōſidera tionib⁹ generat̄ habit⁹ prudētie: ita vo- lūtas ꝯſtituēs ſibi malū finē impat intel- lectui cōſiderare media vl' rōnes appen tes ad cōſequēdū illū finē puta ad dele- ctabilia ꝓſequēda ⁊ terribilia fugienda ex q̄bus cōſideratiōib⁹ generat̄ habitus inprudētie ſeu ſtultitie q̄ directe oppo- nitur habitui prudētie ⁊ eſt error i agibi libus licet non circa ſpeculatōnem: ⁊ ſic volūtas mala excecat non quidem facien- do errare intellectum circa prima p'inci pia practica in ſe conſiderata cū ſint no- ta ex terminis ſed faciendo intellectū ha bere habitū conſiderādi oīa media ad malū finem impediēdo ipm a cōſiderati one principioꝝ ⁊ ne frequētius applicet ipſa principia practica ad ꝑticulare agi- bile: et ſic non pōt generari habitus pru dentie ſimpliciter ſumpte ex dictamibus intellectus licet generetur aliq̄ ꝑticula- ris prudentia reſpectu alicuius v̄tutis. Hoc mō intelligit̄ qd̄ dt̄ phs q̄ malicia mentiri facit circa principia practica.

¶ Alterius ꝓbat v̄tutes morales nō eē ſine prudētia. Circa quod p̄mittit q̄ v̄- tus moralis i appetitu ſimpl'r ſe hꝫ ad a- liquā naturalē potētiā ſicut prudētia i in tellectu ſe hꝫ ad demoticā q̄ habꝫ q̄ndaꝫ ſilitudinē adinuicē lꝫ nō ſint idem vt pa tet ex p̄ceden̄. Q̄ aūt ſit tal' natural' po- tentia in appetitu ꝓbat q: videt̄ in oīb- bus hoībus inexiſtere ſingl'os mores ali qualiter ꝑ naturā q: confeſtim a natiui- tate videmur eē iuſti tpati et fortes: ⁊ ſic de alijs virtutibus ſm exigentiā natura lis inclinationis in qualibet pſona. idō videt̄ q̄ habeamus quādā potētiā i nob ignotam ad pfectōes virtutum moraliū.

¶ Circa quod notādū q̄ naturalis incli natio ad v̄tutes cōis ē oīb⁹ i appeti- tu intellectiuo: que quidem eſt incohati ua virtutis. Uirtus aūt eſt complemētū illius naturalis inclinatōis q: ꝑ natura- lem potētiā opari poſſumus ſed nō poſ- ſumus opari optime. Per v̄tutem vero ſupra additā naturali inclinatōni poſſu- mus opari optime: ⁊ hoc mō virtus ē vl tima diſpoſitio ad bene et optime opari ſicut potentia eſt primum de virtute. Item Notandū q̄ iſta naturalis inclinatio ad bonū licet ſit cōmunis omnibus non ta- mē equal'r ineſt oīb⁹ q: q̄dā ſūt magꝭ vel minus ꝓni ad bonū: ⁊ ſm hoc ſt̄ ma gis vel minus ꝓni ad malum: ꝓnitas q̄ q̄ ad malum ortum habet ex varia cor- poris diſpoſitōe ſm quā aliq̄ ſūt ꝓniores ad luxuriā alij ad irā: et ſic de alijs. De- inde dicit ariſt. q̄ vltra has v̄tutes na- turales optet h̄re v̄tutes p̄ncipales ſcꝫ morales: tēs ei v̄tutes nāles inſūt nob mō irrationali in q̄ cōicāt nobiſcū pueri et beſtie ſm quandaꝫ ſilitudinē ſicut leo naturaliter fortis eſt et liberalis. Tales aūt habitus exiſtētes ſine ratōe videtur eſſe nociui: ſicut nanq̄ corpus aliquod carens viſu puta homo cecus ſi moueat̄ velocius forti⁹ leditur. Sic ſi aliq̄s h̄ns fortem inclinatōem ad opus virtutis nō adhibeat diſcretionē rōis accidit ei gra- uis leſio: vt ſi homo fortis ſine ratōe ex- pectaret quecūq̄ terribilia de facili mor talit̄ lederetur. Sūt ḡ neceſſarij habit⁹ v̄tutum moralium que inclinant volun tatem ad recte operandum ſm conformi tatem ad rectam rationē. Cōcludit ḡ ari ſtotiles q̄ ſicut in parte intellectiua ſunt due ſpecies vna ī natura ſcꝫ demotica ⁊ alia acq̄ſita. ſ. prudētia: ſic i pte appeti- tiua ē v̄t⁹ nālis ⁊ moral'.

¶ His p̄miſſ oñdit v̄tutes morales ñ poſſe eē ſine pru dētia p̄mo teſtiōio ſocratis diceñ. v̄tutes eē prudētias i q̄ vno⁹ dicebāt recte: alio⁹ nō recte. Peccabat enī dō⁹ oēs v̄tutes eē prudētias: recte v̄o dicebat aſſerēdo q̄ ñ ꝯtingit ipas ſine pruden̄ eē. H⁹ etiā ꝓbat teſti⁹ cōitat' q: oēs recte diffinien̄ v̄tutē apponūt ſm rectā rōeꝫ p q̄d īuit̄ v̄tutes morales ñ eē ſine pruden̄ q̄ ē rcā rō rex agibiliū. Et ſiq̄dē v̄t⁹ nō ſo^m ſm rectā rōnem alienā ſꝫ cū recta rōne ꝓpa. Agit ꝯñr ari. de cōnexiōe v̄tutū morali uꝫ int̄ ſe q̄ ſꝫ ſco. nō ſt̄ ſic cōnexe q̄n vna poſſit eē pfcā ſine alia: q̄d patꝫ q: vn⁹ hō pl⁹ nāl'r inclinat̄ ad vnā v̄tutē q̄ ad aliā ⁊ ſic potīt exercitari circa opa vni⁹ v̄tutꝭ

⁊ non circa opera alterius: et ſic generabitur vna virt⁹ moralis ⁊ nō alia. Et hoc eſt q̄d dr ariſ. q idē nō ē optime nat⁹ ad oēs q̄re hāc q̄dē ſcinit id ē acq̄ſiuit hanc ad quā nō ē optīe nat⁹ nequaq̄ aſſumēs et licet etiā poſſit eſſe vna virtus pfecta ſine alia nō tn̄ pfecte ducit ad finē v̄tutū nec pfecte cōſeruat ſine alia nec homo ē pfecte moralis nec ſimpliciter bon⁹ niſi habeat oēs: ⁊ hoc ē qḋ dicit Ariſ. ſm q̄s aliq̄s dr ſimpliciter bonus nō contingit ſepari. ſimul enī prudētie vni exiſtēti inerūt oēs. Et loquit de prudētia vna nō in ſpecie ſed in genere: ſicut enī temperantia lz ſit vna virtus eſt tamen gen⁹ inter medium reſpectu multarum ſpērū ſic etiā prudētia quam q̄dem hn̄s habet omnes v̄tutes. Unde de hac prudentia dicit ariſto. in p̄ceden. q impoſſibile eſt q hō ſit prudēs niſi ſit bonus. ¶ Demū remouet Ariſto. quoddā dubium d operatōne ſapiētie et prudentie. Aliq̄s enī poſſet dubitare An prudentia eſſet p̄ncipalior ſeu dignior ſapientia: qr p̄cipit ſapientie ſicut dicebat de ciuili doctrina ī prohemio huius libri. Dicēdum q prudentia non eſt principalior ſeu dignior ſapientia qḋ patet: qr nō eſt melior] particule aīe ptinet enī prudētia ad intellcm̄ practicū ⁊ ſapīa ad ſpeculatm̄ nec p̄cipit ſapīe ſz hn̄ ꝓpter ipam p̄cipiēdo ſcz aliqua facienda ꝓpter ſapīam acquirēdā. Unde nō ſequit ex hoc q ſit dignior ipa ſapīa: nō enī ars medicine q̄ p̄cipit aliq̄ ferēda ꝓpter ſanitatē ꝓpter hoc melior eſt ſanitate. nec lex poſitiua q̄ p̄cipit cultū diuinū in ciuitate ꝓpter hoc p̄ncipal deo. ¶ Ad euidentiā p̄dictoꝝ notandū q pars ſpeculatiua anime ponit ab ariſ. dignior pte practica qr ponit quedā habitū ſpeculatm̄ ſcz habitū ſapientie metaphiſicalis circa finē vltimū nō autem practicum: vt dicit Sco. in ꝓlogo primi ſen. Non enī ponit aliquā ſcīam eſſe cōformē praxi volūtatis circa vltimum finē q̄ dr ē qr nō ponit volūtatē circa finē habere praxim ſed quaſi quandam ſimplicem motionem naturalem. Si tamē pofuiſſet aliquam praxim circa finem non negaſſet vt videt ſcīam practicam reſpectu illius praxis eſſe nobiliorem ſpeculatiua ſcientia circa idem cum nobilitatis ſit in ſcientia ordinari ad actum nobilioris potentie cuiuſmodi eſt actus volūtatis q eſt regina in regno anīe: nos autē ponimus eſſe praxim circa finē nobiliorem ſpeculatiua cuiuſmōi eſt theologia dirigens nos in dei dilectionem. ¶ Notandū inſup q licet ſapientia ſit dignior prudentia et virtutibus moralibus ſm Ariſto. tum qr eſt d digniori obiecto ſcz deo: Tum qr ē finis virtutum moraliū que ordinant in beatitudinem naturalē que cōſiſtit in actu metaphiſicali ſeu ſpeculatione ſbſtantiarum ſeparataꝝ vt. ſ. paſſionib⁹ per virtutes morales ſedatis quietemur in ſpeculatione illarum. Virtutes tamen morales ſunt nobis vtiliores ſapientia metaphiſicali per ſe ſumpta ⁊ includente ſolam cognitionem quia propinquius nos diſponunt ad charitatem per quā habetur beatitudo eterna. Nec eſt inconueniens aliqua minus nobiliora eſſe nobis vtiliora. Licet enī ſentiētia d nat̄a ſua ſint nobiliora nō ſentiētibus quedam tamen non ſentientia quibuſdam ſentientibus preferuntur q̄tum ad vſum pro noſtra vtilitate ſm Aug⁹. .xi. de ciui. Quis enī non in domo ſua panem habere q̄ pulices mallet? Si vero ſapientia iuxta modū ſuum includat non tantū cognitionem intellectus ſed etiam ſaporem et dilectionem affectus: tunc non ſolum eſt nobilior ſed etiā vtilior virtutibus moralibus de quo dicet decimo huius.

Explicit liber Sextus.

Sequitur ſeptimus liber ethicorum.

Incipit liber ſeptimus

Poſt hoc autem.

p

¶ Poſt cōſūmationem moraliū ⁊ intellectualiū virtutū agit cōſequēter ariſ. de ꝑtibus ꝑtinentibus ad virtutē. Et primo de quodā gradu virtutum que dicit̄ cōtinentia. Ad cuiꝰ euidentiā premittit ꝙ fugiendoꝝ circa mores tres ſunt ſpecies ſeu modi ſcꝫ incōtinētia: malicia: ⁊ beſtialitas: quibꝰ opponūt̄ ꝯtinētia virtus ⁊ virtꝰ heroyca. ¶ Pro quo notandū ꝙ in omni genere bonitatis ⁊ malicie eſt triplex gradus ſcꝫ diſpoſitio: ꝑfectio: ⁊ exceſſus: qui tres gradus ꝑ ꝓdicta deſignant̄. Primꝰ in vitio dicit̄ icōnētia vt cū quis incipit ꝓgredi in vitiis puta cū homo paſſione dominante incidit fornicationem. Scd̄s gradus dicitur malicia cū ſcꝫ ex malis operibus eſt habitus vitij generatꝰ nō tñ exeundo limites cōis malitie hoīm. Huiꝰ aūt gradus dicit̄ ꝑfectio bonū ad mala trāſferēdo ſicut homo habituatꝰ ad furandū dicit̄ ꝑfectus latro. Tertius gradus dicit̄ beſtialitas cū quis ita excedit modū humanū ī vitio ꝙ efficit̄ ſimilis beſtijs ita ꝙ iudiciū rōnis quaſi in eo videt̄ eſſe extinctū vt ſi q̄s ꝯuertat ſe ad cibū vel luxriā innaturalē. Sic in virtutibus Primus gradus eſt ꝯtinētia que eſt diſpoſitio ad virtutē vt cū quis reſiſtendo paſſionibꝰ recte opat̄ licet cum aliquali triſticia ꝓpter paſſionē nōdū ſedatā. Secūdus gradus eſt cū quis habet habitū virtuoſum ꝑ quē delectabiliter opat̄ nō tñ excedēdo cōem modū bonitatis hūane. Tertiꝰ gradus eſt cū quis in virtute eſt ita excellens ꝙ excedit modū humanū ſeu cōem ita ꝙ videt̄ totus angelicꝰ vel diuinꝰ: ⁊ talis virtus que ſic in ſummo gradu ꝑfectionis habet̄ dicit̄ heroyca. Heroycus nāq; dicit̄ ab heros id eſt dñs potens vel ſapiēs. vnde dñi potentes ⁊ illuſtres dicunt̄ heroes ꝑ qḋ deſignatur gradus in virtute ſuꝑexcellēs.

Iſti aūt tres gradus poſſunt ad numeꝝ quaternariū applicari diuidendo primū gradū in duos ſcꝫ in initiuꝫ virtutis qḋ pōt dici ꝑſeuerātia ⁊ in ꝓgreſſum vel ꝑfectū qui dicit̄ ꝯtinentia. Hec nāq; in hᵒ ſeptimo lib. cōꝑant̄ adinuicē ſicut reſiſtens ad ſuꝑans. Ad rōnē eñi ꝑſeuerantie ſufficit ꝙ aliquis ſe teneat contra impellens. Unde ꝑſeuerare nihil aliud eſt ꝙ̄ cōtra īpellens ſtare: Sed cōtinētia dr̄ ab eo qḋ eſt ſuꝑare Iſtud eñi ꝓprie ꝯtinemꝰ: qḋ in noſtra poteſtate tenemꝰ vel habemꝰ vnde ille dicit̄ cōtinēs qui ſuꝑfluas delectationes refrenat ⁊ cohibet puta tēptationes repellēdo lꝫ cū labore ⁊ ſic ad ꝯtinentē ꝑtinet vincere. Ad ꝑſeuerantē ſufficit ꝙ a triſticijs nō vincat̄. Et hoc modo heinricꝰ ponit quattuor gradus ī omni virtute morali vt recitat ſcō. 36. diſ. tertij ſuīatū. Quoꝝ primꝰ vocat̄ ꝑſeuerantia ſcd̄s ꝯtinentia: tertiꝰ tꝑantia: quartus virtꝰ heroyca. Et ſumit̄ tꝑantia ꝓ omni habitu virtuoſo per quē paſſiones ꝯtēꝑant̄ ſedant̄ ⁊ ad mediū reducūt̄. Nō poīt aūt ariſ. in principio huiꝰ ſeptimi niſi tres gradus virtutis vel vitij eo ꝙ nōdū diſtinxerat inter ꝑſeuerantiā ⁊ cōtinētiā q̄ aliquo mō vident̄ eſſe idē ⁊ ſic ꝓpter eoꝝ cōueniētiā poſſunt ad eūdē gradū reduci: tū etiā qꝛ vtrūq; eſt diſpoſitio ad virtutem.

Deinde dat exēplū de virtute heroyca adducens homerū poetā referentē priamū regem troye dixiſſe de hectore filio ſuo ꝙ erat valde bonꝰ vltra cōem hoīm bonitatē ſic ꝙ nō videbat̄ fieri mortalis filius ſed dei vnde bene poterat dici vir heroycus et diuinꝰ. Circa qḋ ꝙ iſte hector fuit pater frāconis qui quidē frāco cōgregauit ſibi comitiuā magnā militū ⁊ hominū ſtrennuoꝝ qui tandē a francone principe dicti ſunt franci Ibi autē dimiſſa troia venerūt in gallicā que nunc dicit̄ francia ex nomine habitatoꝝ ſuoꝝ ⁊ ipſi a nomine regionis habitate dicūt̄ galilci: vnde cōſtat ꝙ reges francie deſcendunt de ſtirpe illiꝰ hectoris viri heroyci. ¶ Conſequēter ꝓbat ariſ. virtu-

tem heroycā eſſe beſtialitati oppoſitam cuȝ ſe habeat ſicut ſuperexcellentia virtutis ⁊ vitij ⁊ ſic opponunť duo maxime a ſe diſtent. Signū aūt huiꝰ ē q꞉ ſicut virtus heroyca raro inueniť in hoībus ſic nec beſtialitas. Ulterius dicit ariſ. ꝙ ꝺ virtute ⁊ malicia ſatis dictū eſt in libris p̄cedentibꝰ. De beſtialitate aūt aliqͣd dicetť inferius ⁊ de cōtinētia ⁊ incōtinētia.

Ca. ii

Quō incōtinēs facit contra ſcientiam.

Utrum quidem ⁊c.

¶ Hic inquirit ariſ. an īcōtinēs poſſit opari ꝯtra ſciam. Ad cuiꝰ euidentiā ſciendū ꝙ incōtinēs diciť ille q̄ ꝓpter ꝑuerſitatē appetitꝰ in agendis egrediť a iudicio rōnis agendo ſcȝ contra illud qđ ſcit eſſe faciendū. Socrates aūt dicebat hoc eē nō poſſe cū appetitꝰ ſenſitiuꝰ qui eſt inferior rōne non poſſet ſupare rōni q̄ eſt ſuperior ⁊ ſic nō videť ꝙ aliqͣs agat ꝯ ſciam ⁊ rōnē quare nōn erit aliquis incōtinēs ſm ꝺōnē incōtinentis aſſignatā ſȝ quilibet male opans opabiť ꝑ ignorātiā. Sȝ in oppoſitū huius eſt experientia Manifeſte em videmus ꝙ aliqui opanť illud qđ ſciunt eſſe malū. ¶ Pro cuiꝰ declaratione p̄mittit ariſ. ꝙ duplr̄ diciť aliqͣs ſcire. vnoͦ ſm habitū nō vtendo hmōi habitū. Alioͦ ſm actū puta cū ſciens vtiť ſua ſcientia cōſiderādo ea que ſunt illiꝰ ſcie. Et iſti duo modi multū differūt q̄tū ad hoc ꝙ aliquis agat cōtra illud qđ ſpeculať videť durū aliquibꝰ nō ſic de illo q̄ nō conſiderat actu lȝ habeat habitū: verbi gratia ſi nauta ſciens viā tutā ⁊ ꝑiculū: Si dū venit ad paſſum periculoſū nō cōſiderat actu nō eſt mirū ſi ꝑiclitetť. ¶ Conſequenter ponit ariſ. aliā diſtinctionē dicēs ꝙ duo ſunt modi ꝓprij quibꝰ vtitur rō practica ſcȝ vlis ⁊ ſingularis. nihil āt ꝓhibet q̄n habēs habitū vtriuſqȝ ⁊ etiā cōſiderās actu vl'e ſȝ nō ꝑticulare opeť ꝯ ſciam ⁊ hoc ideo q꞉ opationes ſūt circa ſingularia: verbi gratia ſi nauta p̄dictꝰ ſciat in vli fugiendū eē ꝑiculū ⁊ actu cōſideret ſciat etiā ī ꝑticulari in tali paſſu eſſe periculū ⁊ iter tutū ſi nō cōſideret actu ſe eſſe ī illo paſſu cū ibi fuerit nihil ꝓhibet q̄n ibi ꝑiclitetť ꝓpter inaduertētiā ſingularis. ¶ Ad declarationē aūt huiꝰ diſtinctiōis dicit ꝙ vl'e dupliciter accipiť: vnoͦ ꝓut in ſe cōſiderať vt ſi dicať omni hoī ꝯferūt ſicca. Alio mō ꝓut eſt in re ſingulari vt ſi dicať iſte ē homo vel talis cibꝰ ē ſiccus. vn̄ pōt cōtingere ꝙ aliqͣs ſciat in actu ⁊ in habitu vl'e ſm ſe cōſideratū ⁊ nō cognoſcat in actu vel in habitu vl'e cōſideratū in hoc ſingulari. ¶ Alteriꝰ ponit ariſ. aliā diſtictionē dicens ꝙ habitꝰ in quibuſdā hoībꝰ eſt ſolutꝰ vt ſtatim poſſit exire in actū. In alijs eſt ligatꝰ vt pȝ in dormiēte a men te ⁊ ebrioſo in q̄bus corporis diſpoſitio ꝓhibet vſuȝ rōnis: ⁊ hoc mō ſunt diſpoſiti hoīes cū ſunt in paſſionibꝰ: videmꝰ em̄ corpus trāſmutari ꝓpter paſſiones ire ⁊ cōcupiſcentie cū ex his caleſcit et q̄nqȝ in tm̄ creſcūt hmōi paſſiōes ꝙ q̄ſdā ī inſaniā deducūt. vnde tales habēt habitū in practicis ligatū. Et ſi tales dicunt ore verū circa ſingularia nō tn̄ corde: nō em̄ ſentiūt q̄ dicūt vt pȝ in ebrioſis ⁊ furioſis q̄ quādoqȝ ꝓferūt: ſcȝ demōſtratiōes ⁊ verba empedoclis q꞉ ſcȝ ꝓferunt q̄ nō intelligūt cuiuſmodi erāt verba empedoclis q̄ erāt difficilia ad intelligendū q꞉ metrice p̄hiam ſuā dicitur cōpoſuiſſe. Ponit etiā exemplū de pueris q̄ multas pulchras oratiōes ꝓferūt ſciūt aūt nequaq̄ q꞉ ſcȝ nō intelligunt q̄ dicunt. ¶ Inquirit inſup cām quare habitꝰ practicꝰ in incōtinēte eſt ligatꝰ vbi dicit ꝙ ſi in practicis fiat vna rō ex vli ꝓpoſitiōe ⁊ ſingulari tūc nō ſolū ſeqͣť ꝯcluſio ſicut in ſpeculatiuis: ſȝ etiam opatio puta omne dulce eſt guſtandū: hoc vinū eſt dulce: ꝰ eſt guſtandū facta aūt hac ratione eſt neceſſariū potentē ⁊ nō ꝓhibitū hec operari: qđ eſt verū ſi talis habeat volitionē efficacē que ſcȝ nitať illud exequi: tūc nāqȝ volūtas p̄cipit alijs po

tentijs vt hoc opent. Non aūt ſi non ſit
volūtas efficax vt docet experiētia ⁊ ta=
ctū fuit in ſexto huiꝰ. Si aūt ſub ꝓpoſi=
tione vlī nō ſumat minor ſingularis nō
ſequit cōcluſio nec opatio ſic eſt in incō
tinente: volūtas eñ in incōtinēte tracta
⁊ electa a cōcupiſcentia nō ꝑmittit ītel=
lectū applicare cognitionē quā habet ī
vlī ad ſingularia: ⁊ ſic incōtinēs habet
habitū practicū in ſingularibꝰ ligatum:
verbi gratia: Incōtinēs ſm rectā rōnē
format hāc ꝓpoſitionē: omne delectabi
le eſt ꝓſequendū volūtas aūt incōtinen
tis ꝓpter paſſionē cōcupiſcētie inſurgē
tem auertit intellectū ne ſumat ſub pri=
ma ꝓpoſitione: puta nūc tp̄us eſt inde=
bitū: qꝛ eſt tēpus ieiunij: ſed cōuertit ip
ſum ad ſumēdū ſub alia ꝓpoſitiōe hāc
minorē iſte cibus eſt delectabilis ⁊ ſic ſe
quit ꝯcluſio ⁊ opatio vitioſa: nō aūt opa
tio virtutis abſtinētie. Ex p̄dictis patet
quō incōtinēs egredit a iudicio recte rō
nis. ¶ Patet etiā ad argumētū ſocratiſ
appetitꝰ eñ ſenſitiuꝰ nō imꝑat rōni vt
ꝓſupponebat eiꝰ argumētū ſꝫ volūtas
mota ⁊ inclinata ab appetitu ſenſitiuo.
Deinde dicit ariſ. ꝙ ignorantia incōti=
nētis ſoluit tranſeunte paſſione ſicut in
dormiente vel ebrioſo tranſeunte ſom=
no vel ebrietate.

Utrum aūt Ca. III

¶ Hic inquirit ariſ. de mate=
ria cōtinētie ⁊ icōtinētie. Cir
ca qđ p̄mittit ꝙ delectabiliū quedā ſunt
ad humanā vitā vt delectabilia guſtus
ad ꝯſeruationē indiuidui. Et alia dele=
ctabilia q̄ nō ſunt neceſſaria ſꝫ ſm ſeip̄o
delectabilia vt victoria honor ⁊ diuitie
Ubi notādū ꝙ lꝫ diuicie ſint eligibiles
ꝓpter alterū inquātū ordinant ad hono
rem ⁊ corporis neceſſitatē vt habet pri=
mo huiꝰ. Sunt tñ etiā eligibiles ꝓpter
ſe inquātū poſſunt hr̄e rationē ornatus
decoris ⁊ pulchritudinis. Delectatōes
aūt guſtus ⁊ tactꝰ licet a pluribꝰ ꝓpter
ſe eligant eo ꝙ in ip̄is quieſcit appetitꝰ
nō tñ ſunt ꝓpter ſe eligibiles ſed ꝓpter
cōſeruationē ſpeciei vel indiuidui. Tū
qꝛ impediunt vſum rōnis vt dicet infra
tū qꝛ ſunt exprobrabiles cū ſint nobis ⁊
brutis cōes de quo vide tertio huiꝰ ca.
de tēperantia. ¶ His p̄miſſis dicit ariſ. ꝙ
illi qui p̄ter rectā rōnē excedunt in dele
ctationibus neceſſarijs ſunt ſimpliciter
⁊ ꝓprie incōtinentes. Qui aūt excedūt ī
delectationibus ſm ſe eligibilibus non
ſunt ſimpliciter incōtinētes ſꝫ ſm quid
⁊ ſimilitudinarie. vnde nō dicunt incō=
tinentes ſimpliciter ſed incōtinentes lu
cri vel honoris. Cuiꝰ ſignū eſt qꝛ incon=
tinentia vitupat nō ſolū vt peccatū ſed
vt malicia quedā. Incōtinentia aūt ire
honoris vel lucri vituperat vt peccatū
tm̄. ¶ Circa qđ notādū ꝙ incōtinentia
tactꝰ ē peccatū duplici rōne vno modo
ex eo ꝙ incōtinēs recedit ab eo qđ ē ſm
rectā rōnē. Alio mō ex eo ꝙ ſe īmergit
quibuſdā turpibꝰ delectationibꝰ. Et iō
dicit ariſ. ꝙ incōtinētia vituperat nō ſo
lū vt peccatū ſed vt malicia quedam.
Incōtinentia vero eoꝝ que ſm ſe vidē=
tur eligibilia ē pctm̄ tm̄ vna rōne ex eo
ſcꝫ ꝙ incōtinēs nō ſeruat debitū modū
rōnis in cōcupiſcentia rerū ꝑ ſe appetē=
darū. ⁊ iō dicit ariſ. ꝙ talis incōtinētia
vituperat vt peccatū tantū. Eſt igit in=
cōtinentia ſimpliciter ⁊ ꝓprie circa de
lectationes guſtus ⁊ tactꝰ ſm quid cir=
ca alias. ¶ Cōſequenter cōpat incōtinē
tiā ad beſtialitatē dicēs ꝙ licet beſtiali
tates ſimilitudīarie vel large poſſint di
ci incōtinentes nō tñ ſimpliciť ſeu ꝓp̄e
qꝛ beſtialitas ē oīs ſupabūdās mali=
cia ⁊ inſipiētia ⁊ timiditas ⁊ intpantia
⁊ crudelitas. Ubi notandum ꝙ incon=
tinentia ⁊ beſtialitas nō ſunt ꝓprie idē
⁊ ſimpliciter qꝛ incōtinētia dicit p̄mum
gradū malicie vt dictū fuit ī p̄ncipio hꝰ
libri ⁊ iō beſtialitas ibi ſumpta dicit eē
oīs ſupabundans malicia in quolibet
genere vitij. Unde hic exēplificat in vi
tijs oppoſitis q̄ttuor virtutibꝰ cardina=
libus vt inſipientia opponit prudentie
timiditas fortitudini intēperātia tēpe=
rantie et crudelitas pietati ſeu iuſticie

⁊ ſic beſtialitas eſt exceſſus in omni gñe vitij vt ſi q̄s ſit ira crudelis ꝙ mulieres ꝑgnãtes ſciudat vel ita ĩtẽꝑatus vt delectatiões innaturales querat puta carnes pueroꝝ deuorando ſeu vitio ʒodomitico vtendo. ¶ Notandũ inſuꝑ ꝙ lʒ beſtialitas ſi ꝓueniat ex malitia ſeu cõſuetudĩe ſit dãpnabilis. Beſtialitas tñ egritudinalis eſt excuſabilis vt ſi aliq̄ habeant modicũ de rõnis vſu vel ꝓpt̄ egritudinẽ vel potẽtiarũ organicarũ īdiſpoſitionẽ. ¶ Uiteri⁹ cõpat incõtinentiam ꝓprie dictam ad incõtinentiã ire dicens ꝙ incõtinentia ire eſt min⁹ turpis: qḋ ꝓbat quattuor rationibus: quarum prima eſt talis: Illa incõtinentia eſt minus turpis que audit aliqualiter rõneʒ ꝙ̄ illa que nullo⁹: ſed incõtinẽtia ire aliqualiter audit rationeʒ: incõtinentia aũt cõcupiſcentiarũ tact⁹ nõ audit: ḡ incõtinentia ire eſt min⁹ turpis. minor ꝓbat̄ qꝛ ira audit aliqualiter rationẽ inquãtũ iratus quodãmodo rõcinat̄ ꝙ iniuriãtẽ oꝑtet impugnare ⁊ ꝓpter iniuriã inferre vindictã imꝑfecte aũt auditionẽ quia nõ attendit rectũ iudiciũ rõnis circa q̄ntitatem ⁊ modũ vindicte ꝓpter naturalẽ caliditatẽ ⁊ velocitatẽ colere. Uñ iracundus eſt ſimilis ſeruis qui ſunt nimis voloces qui anteꝙ̄ audiãt totum qḋ eis dicit̄ currunt ad exequẽdũ ⁊ ſic ſequit̄ ꝙ peccent in executiõne mãdati qḋ non ꝑfecte audierũt. Eſt etiã ſimilis canib⁹ qui ad primũ ſonũ pulſantis ad oſtium latrant anteꝙ̄ attendãt ſi ille qui pulſat ad oſtium ſit de familiaribus vł amicis. Cõcupiſcentia vero ſtatim qḋ apꝑhendit̄ delectabile monet ad ꝓſequendũ id abſqꝫ alio ſyllogiſmo rõnis ⁊ ſic eſt turpior. Circa qḋ notandũ ꝙ cõcupiſcẽtia dicit̄ eſſe ſine rõne nõ ꝙ auferat vſuʒ rationis ſed qꝛ in nullo ꝓcedit ſm iudiciũ rationis ⁊ quo ad hoc incõtinentia ꝓpe dicta turpior eſt incõtinentia ire. Secũda ratio ē talis ita ē magis nãlis ⁊ ſibi difficilius reſiſtit̄ ꝙ̄ concupiſcentijs exceſſiuis tactus que non ſunt neceſſe: ḡ incontinentes ſm irã ſunt magis venia digni ꝙ̄ incõtinentes ſm tactum: ꝓbat añs qꝛ incõtinentia ire magis videt̄ ſequi originẽ naturalẽ ꝙ̄ ꝯcupiſcentia. Ad quod ducit exemplũ de quodã q̄ patrem ꝑcutiens amico reꝑhendenti eum reſpondit dicens ꝙ pater eius ꝑcuſſerat patrẽ ſuuʒ ⁊ au⁹ ei⁹ ꝑcuſſerat ſuũ ⁊ oſtẽdens filium ſuum. Iſte inq̄t cum factus fuit vir etiam ꝑcutiet me hoc eñ cõnaturale eſt generi noſtro. Cõſequẽti autem tempore tractus ꝑ pedes a filio ſuo iam facto viro quando venit ad oſtium iuſſit ꝙ quieſceret allegans ꝙ patrẽ ſuum alias vitra non traxerat. ¶ Contra hanc rationem arguitur ꝙ ſecũdo huius dicitur ꝙ difficili⁹ ē pugnare cõtra voluptatem ꝙ̄ contra iram vt ait eraclitus quia voluptates inſunt nobis a principio vite. ¶ Reſpondet̄ ꝙ difficili⁹ eſt aſſidue puguare contra voluptatem ꝙ̄ contra iram quia concupiſcentia eſt magis cõtinua ⁊ ſic loquit̄ in ſcḋo dicẽs voluptates eſſe nobis contpaneas ſed ad hominẽ difficilius eſt reſiſtere ire ꝓpter eius impetum: ⁊ ſic loquitur in ꝓpoſito.

¶ Tertia ratio eſt talis is qui inſidiando nocet iniuſtior eſt ꝙ̄ qui potent̄ offendit quia cum hoc ꝙ nocet etiam decipit: ſed concupiſcentia latenter ſubintrando nocet non autem ira ſed ſubito ⁊ cum quodam impetu. Unde incontinentia ire minus turpis eſt. ꝙ autem cõcupiſcentia ſit inſidiatrix ꝓbat per hoc ꝙ quidam de venere loquen⁹ appellãt eam ciꝑgrenam doloſã ⁊ eius corrigiã ſiue ſonam dicunt eſſe variam. Uenus eñ fuit regina cipri que per luxuriam viros decipiebat et dicitur ciprigena quaſi in cipro genita per quã ſignatur cõcupiſcentia cuius corrigia dicitur eſſe varia quia concupiſcẽtia diuerſimode mẽtes ligat tenditqꝫ in bonum delectabile quod apparet eſſe bonum ⁊ tñ in veritate eſt malum. Et ad hoc adducit ar. ſto. omerum poetam dicens ꝙ deceptor. i. concupiſcẽtia furata eſt intellectũ ſpiſſe. i. valide ſeu ꝓfũde ſapiẽtiſ. ¶ Quarta rõ ē hec ꝙ irat⁹ q̄dãmȯ īuolũtarie ⁊ cũ

triſticia ledit nõ q triſtet de vindicta ſʒ
de iniuria ſibi illata. Cõcupiſcens vero
totaliter peccat voluntarie ⁊ cũ delecta
tione quare icõtinẽtia cõcupiſcẽtie tur-
pior eſt q̃ incontinentia ire. ¶ Ad eui-
dentiã pdictorũ notandũ q peccatũ i cõ
tinẽtie põt dupliciter conſiderari. vno°
ex pte paſſionis ex quo rõ ſupat ⁊ ſic in
cõtinentia cõcupiſcẽtie eſt turpior q̃ in-
cõtinentia ire q: mot⁹ cõcupiſcentie hʒ
maiorẽ inordiationẽ q̃ mot⁹ ire ppt q̃t-
tuor que hic phs tãgit q: ſcʒ motus ire
magis pticipat rõnẽ magiſq ſequit cor
poris cõplexionẽ ppter velocitatẽ mo-
tus colere irã incendentis: tũ q: ira inq̃-
rit manifeſte opari: ſed cõcupiſcẽtia que
rit latebras ⁊ doloſe ſubintrat: tũ q: con
cupiſcens delectabilit opat. Iratus au
tẽ quaſi quadã triſticia pcedente coact⁹
Alio mõ pctm incõtinẽtie põt cõſidera
ri q̃tũ ad malum qđ quis incidit a rõne
diſcedẽs ⁊ ſic incõtinẽtia ire eſt vt i plu
rimũ grauior q: pducit hominẽ ad mai⁹
peccatũ ſcʒ homicidiũ qđ eſt grauı⁹ ad
ulterio: ad qđ pducit incõtinẽtia cõcupi
ſcentie. Incõtinẽtia etiã cõcupiſcentie
dicit turpior inquãtũ eſt maioris īfamie
licet nõ ſemp ſit maioris culpe. Eſt autẽ
maioris īfamie q: eſt circa delectatiões
cões nobis ⁊ brutis multuʒ puertentes
vſuʒ rõnis recte vt ptʒ ſupra q̃rto. c. 4.

Irca eas — Ca. IIII

c ¶ Hic cõpat ari. cõtinentiã ⁊ in
cõtinẽtiã ad pſeuerãtiã ⁊ mali-
tiã tpantiã ⁊ intpantiã que ſunt circa eã
dem materiã. Sunt eni circa delectatio
nes guſtus ⁊ tactus lʒ large poſſint ad
alia extendi. Dicit itaq q circa hmõi
cõcupiſcentias delectationũ ⁊ fugas tri
ſtitiarũ ptingit nos habere dupliciter
Aliq̃n eĩ ab ipſis vincimur ⁊ ſic dicimur
incõtinẽtes ⁊ molles. Aliq̃n vero ipſis
reſiſtimus ac ipas ſupam⁹ ⁊ ſic dicimur
pſeuerãtes ⁊ cõtinẽtes. Differũt aũt cõ
tinẽtia ⁊ incõtinẽtia a pſeuerãtia ⁊ mol
licie q: cõtinẽtia ⁊ incõtinentia ſunt cir-
ca delectationes pſeuerantia aũt ⁊ mol
licies circa triſticias cauſatas a carẽtia
hmõi delectabiliũ. Perſeuerantia eĩ in
hoc cõſiſtit q aliquis nõ recedit a bono
ppter diuturnã tollerãtiã difficiliũ ⁊ la
borioſorũ: ſicut eſt triſticia carẽtie dele-
ctabiliũ in eo qui vehementer afficit cir
ca hec cuiuſmõi eſt qui nõ hʒ pfectã vir
tutẽ modificantẽ has paſſiones huic aũt
opponit mollities. Mollis eĩ dicit q̃
de facili recedit a bono ppter triſticias
cauſatas ex defectu delectationũ q̃ſi ce-
dens debili moueti. Unde molle dicit
qđ de facili cedit tangenti. ¶ Et notan-
dũ q lʒ pſeuerãtia nõ ſit virt⁹ eo modo
quo loquit ari. in hoc ſeptimo ſicut nec
cõtinentia que eſt eligibilior ipa vt īfra
dicet. Si tñ ſumat pſeuerãtia p habitu
quo quis eligit diuturnitatẽ ſuſtinere in
q̃buſcũq operib⁹ ſic eſt virtus. Sumit
etiã aliq̃n pſeuerantia p actu hmõi vir-
tutis vſq ad mortẽ durãte. Et hoc mõ
dicit Aug⁹. in lib. de pſeuerãtia q nul-
lus põt dici pſeuerãtiã habere q̃ diu vi
uat niſi pſeueret vſq ad mortẽ. ¶ De-
inde oſtendit quõ differũt intpatus ab
incõtinente ⁊ molli. Primo quidẽ q: in
cõtinẽs nõ pſequit delectationes ex ele
ctione ſʒ ex vi ⁊ impetu paſſionis. Simi
liter mollis ducit ex tiore triſticie quã i
tendit euadere que ſequit a cõcupiſcen-
tia inquãtũ ſcʒ priuat re cõcupita. Sʒ in
tpat⁹ p electionẽ pſequit nõ neceſſitat
delectiões ⁊ fugit triſticias. Ex quo in-
fert q nõ eſt penitiu⁹ ⁊ ſic eſt inſanabil
q: ſcʒ vix põt ſanari. ¶ Ad cui⁹ euiden
tiã notandũ q ariſ. non vult ſimpliciter
negare q̃n intpatus triſtet aliq̃n de pec
cato cõmiſſo cũ dicat nono hui⁹ q pra-
ui penitudine replent ſʒ vult dicere q
nõ ita vere nec ita de facili penitet ſicut
incõtinẽs q: in eo q̃ eſt intpat⁹ volũtas
inclinat ad peccandũ ex ppria electione
vt dictũ eſt. hec aũt electio pcedit ex ha
bitu p cõſuetudinẽ acquiſito In eo autẽ
qui eſt incõtinẽs volũtas īclinat ad pec
candũ ex aliqua paſſiõe. Et q: paſſio ci-
to trãſit: habit⁹ aũt eſt qualitas de diffi-
cibili mobil: inde eſt q incõtinẽs ſtatim

penitet trāſeūte paſſiōe qḋ nō accidit ꝺ
intpato q̄nimo gaudet ſe peccaſſe eo ꝙ
ꝺ patio peccati facta eſt ꝑ habitū cōnatu
ralis. Vn̄ ꝺe talibꝰ ꝺicit ſapien̄. letant
cū maleſecerint ⁊ exultāt in rebus peſſi-
mis. Ex quo ptꝫ ꝙ intēpatus eſt multo
peioꝛ q̄ incōtinēs. Q etiā ꝓbat. p. qꝛ il
le oīno eſt ꝺeterioꝛ q̄ opat̄ aliquid turpe
nō cōcupiſcēs vel quiete .i. remiſſe ꝯcu-
piſcens ⁊ qui nō iratꝰ ꝑcutit q̄ qui iratꝰ
qꝛ ſcꝫ talis peccat ex malitia voluntatis
tū nihil vel parū habeat in appetitu ſen
ſitiuo qḋ ipm̄ alliciat ad peccandū: q̄d eī
talis faceret ſi vehemētes paſſiōes habe
ret: hmōi aūt ē intpatꝰ quare ē ꝺeterioꝛ
incōtinēte: vnde incōtinētia aſſimulat̄
egritudini curabili: intpantia vero incu
rabili. ¶ Itē malū latēs eſt periculoſius
q̄ malū manifeſtū qꝛ malū manifeſtū ꝑt
meliꝰ curari q̄ latēs. Intpantia aūt eſt
malū latēs qꝛ malicia coꝛrūpit ꝑncipiū
in actionibꝰ auertēdo ſcꝫ intellectū a cō
ſideratione finis ⁊ ꝑncipioꝝ agibilium
que ſumunt̄ a fine ⁊ ſic intpatꝰ ſemꝑ ex-
iſtimat opoꝛtere ꝑūs ꝺelectabile ꝓſequi
voluntas eñ mala excecat priuatiue et
poſitiue: vt ꝺictū eſt ſexto huiꝰ. Incōti-
nens aūt non ſic eſtimat niſi paſſione in
ſurgente: vnde extra paſſiones exiſtens
gerit illicitas cōcupiſcētias in ꝓpoſito
nō ſeq̄. Et ſic ꝺicit ariſ. ꝙ nō eſt ſimplr̄
ꝑauꝰ qꝛ in eo ſaluat̄ optimū ꝑncipiū in
quātū ſcꝫ habet rectā eſtimationē ꝺe fi-
ne, nec credit coꝛpales ꝺelectationes eē
querēdas ꝓpter ſe tāq̄ finis niſi foꝛte ī
ꝑticulari ꝺū agit. ¶ Ex ꝑdictis ptꝫ ꝙ in
cōtinētia ⁊ intpantia ſe habent vt ꝺiſpo
ſitio ⁊ habitꝰ. Cōpat vlterius cōtinētiā
ad incōtinētiā ꝺicēs. Cōtinēs eſt ratiōi
īmāſiuꝰ ⁊ nō eſt ab ea egreſſiuus qꝛ ſcꝫ
ꝓpter paſſiones nō recedit ab eo qḋ pri
us ſm̄ rectā rōnē elegerat. Incōtinens
aūt paſſione inſurgente non remanet re
cte rōni nec recte electioni. Et hoc mo-
do ꝺicit̄ agere cōtra electiōꝫ. vnde ē ali
qualiter ꝑauꝰ licet nō ſimpliciter ſicut
intpatus qui peccat ex electione. ¶ Cir
ca ꝑdicta notādū ſm̄ Tho. in pria ſcḋe

ꝙ ille q̄ peccat ex paſſiōe peccat eligens
licet nō ex electione qꝛ electio nō eſt ī eo
primū peccati ꝑncipiū: ſed īduci t̄ a paſ-
ſione ad eligendū illud qḋ extra paſſio-
nē exiſtens nō eligeret. Itē notandū ꝙ
malicia aliq̄n ſumit̄ ꝓ habitu malo ali-
q̄n vero ꝓ electione mali: habēs aūt ha
bitū malū nō ſemꝑ peccat ex habitu cuꝫ
aliq̄n peccet ex paſſione vel ignoꝛātia.
Itē notandū ꝙ lꝫ oīs peccās ex habitu
peccet ex electione cū eligat malū vt ha
beat bonū cōueniēs ſm̄ habitū ſine tam̄
habitu pōt volūtas ex ſe ipā ad malum
moueri: ⁊ ſic ex electione peccare abſq̄
inoꝛdinatione intellectꝰ vel ſenſus.
¶ Inſuꝑ cōpat incōtinētiā ad ꝑſeueran
tiā ꝺicens ꝙ ꝑſeuerare eſt ſuſtinere pu-
gnā ſed nō cōtra pugnare. Cōtinere ve
ro cōſiſtit in hoc qḋ eſt cōtra pugnare ⁊
ſupare: ⁊ ideo cōpant̄ ſicut illud cuiꝰ eē
cōſiſtit in nō vinci qḋ ꝑtinet ad ꝑſeuerā
tiā: ⁊ illud qḋ cōſiſtit in vincere qḋ ꝑti-
net ad cōtinētiā ⁊ iō cōtinētia eſt eligi-
bilioꝛ ꝑſeuerātia. ¶ Deinde comparat
incōtinentiam ad molliciē que conueni-
unt in hoc ꝙ lꝫ icōtinēs ⁊ mollis eligāt
illicitas cōcupiſcētias non ſequi vterq̄
tū adueniente paſſione ſuccūbit. Diffe-
runt tū qꝛ incōtinētia eſt circa ꝺelectatō
nes ⁊ mollicies circa triſticias cauſatas
ex ꝺefectu ꝺelectationū vt ꝺictū eſt. Et
qꝛ voluptas foꝛtiꝰ mouet attrahēdo ad
malū q̄ triſticia ꝺe carentia voluptatis
retrahendo a bono qꝛ carentia eſt puꝛꝰ
ꝺefectus. hinc eſt ꝙ incōtinēs magi ꝓ
pꝛie ꝺicit̄ vinci qꝛ ſcꝫ plus conatur īma-
nere electioni cōtra paſſiones pugnan-
do. Mollis vero ꝺicit̄ ꝺeficere eo ꝙ ſi-
ne magno conatu ab electione recedit.
Talis etiam ꝺicitur ꝺelicatus Delitia
enim eſt quedam mollicies ⁊ ſic eſt eius
ſpecies. Mollicies namq̄ refugit īoꝛdi
nate omnē triſticiā ſed ꝺelicia triſticiam
laboꝛum ꝓpꝛie refugit vt in illo patet q̄
veſtimentum ſuum trahit per lutum ad
euitandum triſticiam laboꝛis exiſtentis
in veſtimenti leuatiōe. Unde talis mol
lis ſeu ꝺelicatus ꝺicit̄.

Conſequenter dicit ariſto. ꝙ nõ omnes homines ſuccũbentes delectationibus vel triſtitijs dicunt incõtinentes vl' molles ſed ſolum illi qui vincunt a paſſionibus quas multi ſeparant. Vinci eñ a fortibus ⁊ ſupexcellentibus delectationibus ⁊ triſtitijs nõ eſt admirabile ſ3 magis cõdonabile vel dignũ venia du3 tamen hõ initatur contra huiõi paſſiones pugnare et nõ ſtatim cedat vt ſiqs nitat a riſu cõtinere nõ tamen valeat.

Deinde ponit duas ſpecies incõtinẽtie. quarum vna dicitur irrefrenatio que eſt in his que ſuperueniente cõcupiſcentia ſine aliquo cõſilio ſtatim eam ſequitur cuiuſmodi ſunt colerici ꝓpter velocitatem colere et melãcolici qui propter terreſtrem cõplexionem vehementer inflammant ſicut terra accenſa vehementer ardet. Si autem tales cõſiliarentur nõ ducerent a paſſiõe ſicut illi qui futurã pugnam ꝓuidẽtes ſeipſos ꝓtitulãt ſeu ſtimulant rõnem ſuam exercendo ad reſiſtendũ cõcupiſcẽtie ſi ab alijs ꝓus ſtimulant non mouent nec vincunt Alia ẽũt ſpecies dicit debilitas que eſt ĩ his que ſupueniente cõcupiſcentia cõſiliantur poſtea tñ a paſſione vincunt qꝛ debiliter inherent cõſiliatis ꝓpter molliciẽ cõplexionis vt cõtingit in flegmaticis ⁊ mulieribus que ꝓprie nõ dicunt incõtinẽtes qꝛ de facili vincunt ꝓpter fragilitatem cõplexionis. Unde vt in pluribꝰ nõ ducũt ſed ducunt d facili paſſiones ſequendo. Inſup ꝯ compat ariſ. cõtinẽtiã ad tꝑantiã dicens ꝙ cũ cõtinẽtia eſt vehementia paſſionũ ⁊ nõ cũ tꝑantia ꝑ ipſam eñ ad mediũ reducunt ⁊ ſic continentia ⁊ tꝑantia ſe habent ſicut diſpoſitio ⁊ habitus. Circa qḋ notandum ꝙ Cõtinẽtia põt ſumi tripliciter: vno modo ꝓprie vt ſc3 importat reſiſtentiam rationis ad concupiſcentias prauas que ſunt in homine vehementes ⁊ ſic ſumitur in ꝓpoſito hoc modo temperantia ẽ melior quia per ipſam appetitus ſenſitiuus eſt rationi ſubiectus ⁊ quaſi a ratione domitꝰ: non autem per cõtinentiã. Unde continẽtia hoc modo non eſt virtus ſed diſpoſitio ad virtute3. Scḋo modo continentia ſumit ꝓut importat ceſſationem ab omni delectatione venerea ⁊ ſic ſe extendit ad cõtinẽtiã virginalem ⁊ eſt melior tꝑãtia ſumpta cõmunit ſicut virginitas melior eſt caſtitate matrimõniali: ⁊ hoc modo dicit ſapiens ꝙ nõ eſt digna ponderatio anime cõtinentis in genere ſc3 caſtitatis qꝛ fecũditas carnis que querit in matrimonio nõ adequat continentie virginali vel viduali. Tertio modo ſumitur ꝓ omni abſtinentia a rebus illicitis ⁊ ſic etiam dicit ꝙ omnis ponderatio non eſt digna anime cõtinentis qꝛ nõ reſpicit eſtimatiõe3 ponderis auri vel argenti.

Ca. V

De delectatione ⁊c.

Quia virtutes morales ſunt circa delectationes et triſticias agit cõſequẽter ariſ. de delecãtione. Circa qḋ ꝓmittit quãdã diſtinctionẽ boni dicens ꝙ bonũ eſt duplex: qḋdã eſt bonũ ſimpliciter vt illud quod ẽ bonum oĩbus eandẽ naturã ꝑticipantibus puta prudenter viuere eſt bonũ oĩbus hominibus. Aliud eſt bonũ ſm qḋ qḋ ſc3 eſt bonũ alicui vt ſumere medicinam eſt bonum infirmo. Deinde declarat quid eſt delectatio dicens ꝙ eſt operatio nõ formaliter ſed cauſaliter. eſt eñ delectatio paſſio cõſequens operationem nõ impeditã ꝑ quã potentia iungitur ſuo obiecto cõnueniẽto namq3 conuenientis cũ eo cui cõuenit eſt delectabile. Et dicit habitus qui eſt ſm naturam id ẽ habitus naturalis vel habitus qui eſt conſonus nature cuiuſmodi ſunt habitus virtuoſi. Operationes eñ virtuoſe ſunt maxime delectabiles quãdo cõſequunt habitus generatos. Nõ ſic de operationibꝰ ꝓcedẽtibꝰ ex qbꝰ habitꝰ generant qꝛ plerũq3 habẽt triſticiã admixtã: vñ nõ ſũt ſimplr delecãbiles ſ3 ſ3 qḋ Delectationes ẽt corꝑales l3 ſint bone ſm qḋ nõ tñ ſimpliciter cum impediant

vſum rõnis vt dictũ eſt in p̄cedẽtibus.
¶ Inſup oſtendit aliq̄ delectationẽ eẽ
optimã q2 oĩa appetũt ⁊ ꝓſequunt̃ dele
ctationẽ nõ ſolũ beſtie ſ3 etiã hoĩes qḋ
eſt ſignũ eſſe aliquã delectationem opti-
mã q2 fama nõ oĩno ꝑdit̃ quã multi po-
puli famãt. Nec obſtat q̄ nõ oẽs appe-
tunt eãdẽ delectationẽ q2 l3 non omnes
hoĩes appetẽt eandẽ delectationẽ appe-
titu ſenſitiuo vel intellectiuo tñ appetũt
eandẽ appetitu naturali. Natura eñ in
clinat in eandẽ delectationẽ ſicut in op-
timã ſc3 in cõtẽplatione ſũmi boni. Un̄
dicit ariſ. q̄ oẽs habẽt naturaliter in ſe
ipis qḋdã diuinũ ſc3 inclinationẽ natu-
ralẽ in beatitudinẽ a deo ſibiipis indi-
tã. ¶ Conſequẽter dicit ariſ. q̄ quedam
delectationes ſunt valde eligibiles ſc3
bone vt delectatiões que ſunt in oꝑatio
ne virtutũ. Alie aũt nõ vt ſunt corꝑales
que ſibi vendicauerũt nomẽ delectatio-
nis q2 ſunt magis cognite ab hoĩbus ⁊
ampli⁹ ab eis querunt̃ que l3 ſint bone
ſm q̄d ⁊ vſq3 ad aliquẽ gradũ vel mẽſu
rã debitã vt p3 in delectatione ſompni
cibi ⁊ pot⁹: exceſſus tñ ⁊ ſuꝑhabundan
tia eſt vituꝑabilis ⁊ fugiendus. ¶ Ulte
rius aſſignat rõnẽ quare corꝑales dele-
ctationes vident̃ eligibiliores l3 nõ ſint
q2 ſunt medicine quedã ad repellendu3
triſticiã. Qũ eñ hoĩes oẽm triſticiã fugi
ant indigẽt delectatione ad ipam repel
lẽdã. Et q2 hoĩes ſolũ ſenſib⁹ ſhercies
delectationes ſpirituales nõ habẽt nec
exꝑiunt̃ ideo ad corꝑales ſe cõuertũt q̄
ipſis vident̃ vera bona tũ q2 alias nõ ꝑ-
cipiunt: tũ q2 menſurant̃ non ſolũ ex ſui
natura ſed etiam cõtrario qḋ expellunt
⁊ ꝓpterea querunt̃ valde q2 apparẽt po
ſite iuxta ſuũ cõtrariũ. Sicut delectatio
pot⁹ magis appet ſi fuerit ſitis ⁊ iõ illi
qui querũt delectationẽ pot⁹ ꝑparãt ſi-
bi ſitim p cõmeſtionẽ ſalſorũ. ¶ Deinde
declarat quõ triſticie q̄ p delectationẽ re
pellũt̃ ꝓueniũt hoĩb⁹ multipliciter aĩal
eñ vigilãs eſt in laboribus ꝓpter cor-
poris cõmotionẽ ⁊ potẽtiarũ organicarũ
oꝑationũ. Labor eñ eſt cõtriſtatiu⁹ in
iuuenib⁹: aut ꝓpter augmẽtationẽ max
ime fiunt cõmotiones ſpirituũ ⁊ humo-
rũ vt etiã accidit vinolẽtis: ⁊ iõ ꝓpt̃ hu
iuſmodi laborẽ iunctus plurimũ querit
delectationẽ. Melãcolici etiã q2 corpus
mordet̃ ꝯtinue ⁊ cõſumit̃ patit̃q3 corro-
ſionẽ ꝓpter malã eorũ cõplexionẽ3 ideo
habent frequenter appetitũ delectatio-
nis p quã hmõi triſticia repellat̃. Et in
de eſt q̄ plerũq3 fiũt intꝑati ⁊ praui. Ex
pellit aũt delectatio ſi ſit fortis nõ ſolu3
triſticiã cõtrariã ſ3 etiã cõtingentẽ puta
delectatio cibi nõ ſolũ expellit triſticiam
famis ſed etiã aliã ſi fortis fuerit q2 ſc3
totã aĩe intentionẽ ad ſe trahit. ¶ Cir-
ca p̄dicta notandũ q̄ ꝓp̄ triſticia effugan
da expedit aliqñ recurrere ad remediu3
delectationu3 qḋ fieri bñ poteſt ⁊ male
Male quidẽ recurrẽdo ad delectatiões
nociuas ſiue ſuꝑhabũdãtes ⁊ ſuꝑfluas
volupta⁹ corꝑales. Bene vero recurrẽ
do ad nccarias delectatiões ſeu ad mẽ-
tales de quib⁹ ait ſapiẽs. Nõ eſt dele
ctamentũ ſuꝑ cordis gaudiũ. De hmõi
aũt delectationib⁹ ſpũalib⁹ dicit cõſeq̄n
ter ariſ. q̄ nullã hñt ſuꝑhabũdantiã q̄
ſc3 ſit vitioſa cum de natura ſua ⁊ ſm ſe
ſint bone. Et fundat̃ hoc dictu3 in illa
cõſideratione topica. Si ſimpliciter ad
ſimpliciter ⁊ magis ad magis ⁊ maximũ
ad maximũ que h3 veritatẽ in his que
ſm ſe ſunt talia ⁊ nõ ſm accidẽs q2 eñ
intelligere ſm ſe eſt bonũ magis intelli
gere eſt magis bonũ ⁊ maxime intellige
eſt maximũ bonũ. Nõ ſic aũt in his que
ſunt ſm accidẽs. Nõ eñ ſi bibere eſt bo
nũ magis bibere eſt magis bonũ q2 bi-
bere nõ eſt bonũ ſimpliciter ſm ſe ſ3 ſm
accidens in quãtũ ſc3 eſt remediũ ad tri-
ſticiã ſitis effugandã. ¶ Conſequẽter di
cit ariſ. q̄ nullũ idẽ obiectũ eſt ſemꝑ ho-
mini delectabile. Cuius rõ eſt q2 natu-
ra noſtra nõ eſt ſimplex ſed ex multis cõ
poſita ſc3 ex corꝑe ⁊ aĩa ⁊ ſic eſt ex vno i
aliud tranſmutabilis: ⁊ illud qḋ eſt natu
rale ſm vnã ptẽ eſt p̄ter naturale ſm aliã
am: ſicut contẽplari eſt naturale hoĩ ex
ꝑte intellect⁹ ſed eſt p̄ter naturale ex ꝑte

potentiarum organicarum q̄ laborant in cōtēplādo: ⁊ iō ꝯtēplatō nō ē ſp̱ delectabilis. vñ hoīb⁹ ē delectabil' trāſmutatio. ꝓpt̄ defectū nature q̄ nō p̄t ſp̱ ī eadē diſpoſitōe cōſiſtere. ¶ Per oppoſitū autē q: d̄s ē ſimplex ⁊ īmutabilis ſēp̱ gaudet vna ⁊ ſimplici delectatōe quā ſcȝ h̄ȝ ī cōtēplatōe ſuiipius q̄ ē ſibi delectābiliſſima. Delectatio enī q̄ ē abſqꜫ mutatōe maior eſt q̄ illa q̄ ē in motu: eſt enī in fieri ideo impfcā: q̄ aūt ē in q̄ete ē in eē ꝑfecto. Et notādū q̄ d̄s ē ita ſimplex q̄ nec ē cōpoſitus nec alteri cōponibilis: nō ſic aūt creatura vt magis h̄ȝ videri in libris ſentē. in primo. diſt. 8. q. 1.

Incipit octauus li. ethi.

Eſt hec autem.

¶ In p̄cedenti libro egit ariſt. de cōtinētia q̄ ē q̄dā impfectiſſimū genere virtutū: h̄ ꝯſ̄r determinat de amicicia q̄ ē virtutis effect⁹. Q̄ autē ad moralē de ipa cōſiderare ptīneat probat multipl'r: p̄mo q: amicitia ē q̄dā v̄t⁹ vel cū v̄tute. ¶ Ubi notādū q̄ amicitia eſt v̄tus inq̄ntū ē habit⁹ electiu⁹ diſpōnēs hoīem ad cōicādū ſe ꝓximo in q̄ntū p̄t ſ̄m Sco. di. 34. tercij ſen. Eſt etiam cū virtute inq̄ntū v̄tus moral' ē cā amicicie vere. Perfecta enī amicitia nō eſt niſi bonoꝝ ⁊ ī virtute ſimiliū: vt videbit̄ in ꝯſequētib⁹. Itē arguit ariſto. q̄ moralis p̄hia d̄ȝ determiāre d̄ his q̄ ſūt neceſſaria bonitati vite humane. hmōi autem eſt amicitia: q̄d ex hoc pȝ: q: null⁹ eligit viuere ſine amicis lȝ haberet oīa alia bona exteriora. Illis enī q̄ maxīe poſſidēt vt ſūt diuites ptātes ⁊ principat⁹ h̄ntes maxime vidētur amici neceſſarij: primo quidē ad vſū hoꝝ bonoꝝ q̄ ē, enī vtilitas bonoꝝ fortune ſi poſſidētes ex his nulli b̄ñfaciāt. B̄ñficiū aūt maxīe et laudabil'r fit ad amicos. Secūdo ad ꝯſeruatōnem taliū bonoꝝ q̄ ñ p̄ñt ꝯſeruari ſine amicis q: bona fortuna q̄nto ē maior tāto min⁹ ſecat̄. Exn̄tib⁹ etiā ī paupertate ⁊ reliquis infortunijs ſūt vtiles amici q: ſūt eorum ſingl'are refugiū. Sūt etiā neceſſarij omni etati iuuenib⁹ q̄dē vt ꝑ amicos cohibeātur a pctō: ſupiorib⁹ v̄o ad famulatū. Adultis aūt ad bonas actōes exequendas. Unus enī amicus aliquē auxiliatur in exīiori actōe et intellectuali opatōne dū vn⁹ videt q̄d ali⁹ videre nō vȝ. Itē videm⁹ q̄ generātis ad genitū ē nāl' amicicia nō ſolū ī hoīb⁹ ſȝ etiā ī alijs aīalib⁹. Laudam⁹ etiā hoīes humanos q̄ ſūt apti ad ſocietatē et familiaritatē. Per amicitiā etiā vidētur ciuitates ꝯſeruari. vñ legiſlatores magis ſtudēt ad ꝯſeruādāȝ amicitiā et cōcordiā q̄ iuſticie rigorē. in penis nāqꜫ inferēdis q̄nqꜫ iuſticia omittit̄ ne diſſēſio oriat̄. et hoīb⁹ exn̄tib⁹ amicis nō ē nc̄cria cuſtodia ꝓp̄e d̄cā q: habȝ oīa q̄ſi coīa. Iuſti aūt indigent amicitia adinuicē. Laudam⁹ etiā amatores amicoꝝ ⁊ q̄buſdā vidēt̄ eē idē viri bōi ⁊ amici. ¶ Inq̄rit ꝯſ̄r ariſ. dīonem amicitie ex obicō q̄d ē amabile. Circa q̄d dicit q̄ amabile ē triplex ſcȝ aut bonū aut delectabile aut vtile. Eſt aūt vtile amabile ꝓpt̄ alid̄. Bonū aūt ⁊ delectabile ꝓpter ſe ſūt amabilia vt finis. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū q̄ ꝑ bonū intelligit h̄ ariſ. bonū honeſtū: licet enī amabile ſit idē q̄d bonuȝ ſit qꜫ triplex amabile ſeu bonū ſcȝ honeſtuȝ delectabile ⁊ vtile bonū tñ honeſtū dicitur bonū ſimplicit̄ ⁊ ſine determiatōe eo q̄ eſt ꝓpt̄ ſe amabile appetitui rōnali cum ſit in ſe bonū cuiuſmōi ſūt virtutes. Diſtinguūtur aūt iſta tria bona ſ̄m rōem tātū. Nā honeſtū d̄r aliud ſ̄m q̄d h̄ȝ q̄ndā excellētiā dignā honore ꝓpt̄ ſp̄ūalē pulchritudinē ſeu decorē: delectabile autem inq̄ntū quietat appetitū. Utile v̄o inq̄ntū refert̄ ad alid̄ cuiuſmōi ſūt diuitie. nō aūt d̄ñt ſubicō. Idē enī puta v̄tus ē bonū honeſtū q: honor ē p̄miū v̄tutis: et ē bonū delectabile q: in ei⁹ opatōe quieſcit appetitus intellectiu⁹: ⁊ ē bonū vtile inq̄ntū ordinat̄ ad felicitatē. ¶ Et notādū q̄ in pluribus ē delectabile q̄ honeſtū vel vtile: q: oēe honeſtū ⁊ vtile ē aliq̄l'r delectabile ſȝ nō ecōuerſo. vt pȝ de corpali voluptate q̄ ē delcābil' ſȝ non

honeſtā. Et licet ſit ꝑpꝰ ſe appetibilꝰ appetitu ſenſitiuo: non tñ appetitu rõnali. vẽdicauit tñ ſibi nomẽ delectatõis quia magiſ ab hoĩbus cognoſcitꝰ: vt dictum ẽ in fine ſeptimi huius. Notandũ inſuper qꝛ licet honeſtũ ad multa extẽdatꝰ ꝑpꝛe tamẽ loquẽdo in idẽ refertꝰ cũ ꝟtute. Vñ a tulio in q̃ttuoꝛ ꝑtes diuiditꝰ ꝑncipales aº rethorice. Honeſtas aũt ſm yſido. dꝛ quaſi hõris ſtatꝰ. honoꝛ aũt maxie debetꝰ hominibꝰ ꝑpꝰ ꝟtutis excellẽtiã. honeſtũ eſt etiã ſm Tuliũ qđ ſua vi nos allicit ꝛ ſua dignitate trahit. Et augꝰ dicit in liº 83. q̃ſtionũ: Honeſtatẽ voco intelligibilẽ pulchritudinẽ. Et ſubdit poſtea qꝛ multa ſũt pulchra viſibilia q̃ minꝰ ꝑpꝛe honeſta appellãtur. Cũ igitꝰ virtꝰ habeat quãdã ſpũalẽ decorẽ ꝑ quã reddit appetibil nõ immerito nomen honeſti ſibi vẽdicauit.

¶ Ubi vlteriꝰ notãdũ qꝛ ad rõem pulchritudine decori cõcurrit claritas ꝛ debita proportio. Vñ dꝛ Dyoñ. de diuis nominibus qꝛ deus dꝛ pulcher ſicut vniuerſoꝝ cõſonãtie ꝛ claritatis cã quare pulchritudo coꝛpis in hoc cõſiſtit qꝛ hõ habeat mẽbra coꝛporis bñ ꝓpoꝛtiõata: ſꝫ ſpũale rõis claritatẽ. hoc aũt fit ꝑ ꝟtutẽ q̃ ſm rõem moderatꝰ hõies humãos. qꝛ ꝗ ꝟtꝰ ẽ decoꝛ ſpũalis immerito retinet nomẽ honeſti.

¶ Itẽ notãdũ qꝛ licet ſint aliq̃ excellentioꝛa ꝟtute ꝛ magiſ honoꝛãda vt deus ꝛ beatitudo q̃ ſũt ꝟtutis finis qꝛ tñ huiõi non ſũt nobis ita nota ſicut virtutes ſcꝫ quas q̃tidie opamur: ideo virtꝰ ſibi magis vẽdicat nomẽ honeſti. Transfertꝰ qꝫ nomẽ honeſti ad exterioꝛẽ ꝓſꝑitatẽ cuiuſmodi ſũt nobilitas potẽtia honoꝛ ꝛ diuitie q̃ tñ ita coadiuuãt ad opatões virtutiſ. Vñ ſapiẽs ait paupertas ꝛ hõeſtas. i. diuitie a deo ſũt ſeu inq̃ntũ excellẽtia diuitiarum facit hoĩem hõre dignũ ſm vulgi opinionẽ. ¶ Deinde dicit ariſto. qꝛ vnuſquiſqꝫ videtꝰ amare nõ illđ q̃d bonũ ẽ ſimplicitꝰ: ſed illđ q̃d ẽ bonũ vel apparẽs bonum.

¶ Probat vlterius qꝛ amicitia nõ ẽ ad inanĩata qꝛ ad amicitiã reqritꝰ reamatio amati ad amãtẽ: ſꝫ inanimatoꝝ nõ ẽ reamatio: ꝗ ad ipa nõ ẽ amicitia. Itẽ omni animato ex amicitia voluntꝰ bonũ illius grã: ꝛ tales ſic amãtes dicũtur beniuoli: ſed in aniatis ñõ voluntꝰ ipoꝝ grã: ꝗ ad illa nõ ẽ amicitia. ꝓbat minoꝛẽ: qꝛ ridiculꝫ eſt dicere qꝛ aliq̃s velit bonũ vio ipiꝰ grã Sꝫ ſi aliq̃s vult viũ ſaluari vult hoc vt habeat ipm vinũ. Vñ talꝰ nõ amat vinũ amoꝛe amicitie ſꝫ ꝯcupiſcẽtie. ¶ Dicit inſuꝑ qꝛ optet qꝛ amicitia ſit beniuolentia in ꝯpaſſis vi ſcꝫ ſit amoꝛ mutuus amati ad amãtẽ. Opoꝛtet etiã qꝛ iſta beniuolẽtia nõ ſit latẽs. Aliqui enĩ q̃m nũq̃ ſe viderũt pñt hrẽ mutuã beniuolẽtiã ex audiditu bonitatis vtriuſqꝫ: ſꝫ iſti ꝑpꝛe nõ dicũtur amici cũ eoꝝ beniuolẽtia ſit occulta. Patet igitꝰ ex pdictis qꝛ amicitia eſt mutua ꝛ manifeſta beniuolẽtia ꝑpꝰ aliquod trium predictoꝛum amabilium.

Sunt autẽ. Ca. ii.

¶ Inueſtigata amicitie dĩone agit phũs de eius ſpẽbus dicẽs tres eſſe ſpẽs amicitie ſm numeꝝ amabiliũ ſcꝫ amicitia ꝑpꝰ bonũ: amicitia ꝑpꝰ delectabile ꝛ amicitia ꝑpꝰ vtile. In vnaq̃qꝫ harũ ſaluatꝰ rõ amicitie: ꝛ ſm hoc pñt tria hoĩes velle bona ad inuicẽ puta ſi amãt ſe ꝑpꝰ ꝟtutẽ volũt ſibi bona ꝟtutiſ: ſi ꝑpꝰ vtilitatẽ volũt ſibi bonum vtile. et ſic de alijs. Deinde dicit qꝛ amicitia que eſt ꝑpꝰ delectabile ꝛ amicitia q̃ ẽ ꝑpter vtile ñõ ſũt vere amicitie ſꝫ ſm accñs: qꝛ in talibꝰ vnꝰ ñ amat alteꝝ ſm ſeipm ſꝫ ſm qꝛ ab ipo accipit cõmodũ vel delectationem. vnde tales amicitie ſũt de facili ſolubiles: qꝛ ceſſãte cõmodo vꝰ delectatõe que erat cauſa amicitie ceſſat talis amicitia. ¶ Inſuꝑ dicit qꝛ amicitia vtilis eſt maxime in ſenibus qꝛ nõ q̃rũt delectabile qꝛ in eis deficit caloꝛ naturalis ſꝫ q̃rũt vtile ſcꝫ ꝓpter nature defectum ꝛ experientiã penuriarũ quas paſſi ſũt. Amicitia aũt delectabilis maxime eſt in iuuenibus qui ducũtur a paſſionibus.

¶ Agit cõſequẽter de amicitia honeſti dicẽs qꝛ amicitia bonoꝝ et ſm virtutem ſiĩm eſt perfecta: quia iſti volũt ſibi bona ſm qꝛ ſũt boni ꝛ ꝓpter ſeipſos ꝛ non ſm accñs. Perfectio etiã huiꝰ amicitie patet qꝛ ſibi nihil deeſſe eoꝝ q̃ ad verã ami

citiã reqrũtur. In illa eni cõiũgũtur om
nes rationes amandi cuʒ illud quod ſm
ſe eſt bonũ puta virtus ſit delectabile et
vtile: vt patet ex p̃cedentibus. Illi etiaʒ
q̃ ſũt ſimplicit̃ boni ſunt ſibijnuicẽ vtiles
ꝛ delectabiles ꝓpter ſimilitudinẽ virtu
oſarũ actionũ q̃ multũ ꝯfert ad amicitiã.
Vñ amicitia ẽ q̃dã ſilitudo. Eſt aũt hec
amicitia rara inter hoĩes: tum qꝛ rari ſũt
hoĩes virtuoſi: tũ qꝛ talis amicitia indi-
get longo tp̃e vt mutua aſuetudine vnꝰ
appareat alteri dignꝰ amari. Eſt etiam
hec amicitia intranſmutabilis ꝛ diutur-
na: tũ qꝛ virtꝰ q̃ eſt cauſa eius ẽ habitus
ꝑmanens: tum qꝛ in amicitia bonoꝝ nõ
reꝑitur aliq̃d quod cõtrarietur amicitie.
Nõ eñ non credit faciliter maluʒ de illo
quẽ multo tẽꝑe ꝓbauit et nunq̃ inuenit
aliq̃d iniuſtũ facientem: Non ſic de alijs
amicitijs que non ſunt vere amicitie ſed
tantũ ſimilitudiarie. Unde ſm tres ami
citias nõ ſũt homĩes dicendi amici. Ta
les tamen vocamus amicos ſequẽdo cõ
ſuetudinẽ hominũ cõiter loquentium q̃
tales conſueuerunt amicos appellare.
Sunt aũt hee amicitie ſm ſimilitudineʒ
qꝛ vna eſt propter delectabile: alia ẽ ꝓp
ter vtile: quoꝝ vtrunq; ineſt vere amici
citie. ¶ Conſiderat cõſequẽter Ariſto. d
amicitia per comparationem ad proprium
actum vbi dicit ꝙ ſicut in alijs ꝟtutibꝰ
quidã dicũtur virtuoſi ſm habitum ꝛ q̃-
dam ſm operationem: ita etiam in ami-
citia quidã dicũtur amici inquantũ adin
uicem cũ delectatõne viuunt ꝛ ſibijnui-
cem bene faciũt. Quidã vero non opan
tur actu oꝑa amicitie ſed tamẽ ſũt diſpo
ſiti ſm habitũ inclinãtẽ ad hmõi oꝑa: ſi-
cut patet de amicis dormientibus vel lo
caliter ſeparatis. Loca eni nõ diſſoluũt
amicitiam ſimpliciť ſed oꝑatõnem ami-
citie. Eſt eni amicitia habitus de diffici
li mobilis: põt tñ deficere ꝓpter defectũ
actus: vt patet in his que a ſe nimis di-
ſtant. Diuturna eni ſeꝑatio facit obliui-
onem amicitie p̃cedentis: Sic etiã ami-
citia deficit quãdo vnus alteri nõ collo-
quiť nec cõuiuit: vt patet in hominibus
ſeueris alios in verb̃ ꝯtriſtãtibꝰ cũ q̃bus
vix p̃t hõ diutius cõuiuere: ꝛ ſic ꝓpť de
fectũ cõuictus deficit amicitia. nihil eñ
ſic eſt proprium amicoꝝ ſicut delectabiľ
cõuiuere. Unde ſeueri et ſenes lʒ ſint q̃-
buſdã beniuoli et benifici nõ tamẽ ita ci
to efficiuntur amici ſicut iuuenes: qꝛ nõ
ita delectabiliter conuiuũt. Declarat
rurſus q̃uo amicitia bonorum eſt maxĩe
amicitia qꝛ ſũt amabiles ꝛ delectabiles:
tum qꝛ ſũt boni in ſe: tuʒ qꝛ ſũt boni ami-
cis. Readamatio etiã bonorũ eſt ex ele-
ctione ꝓcedente ab habitu amicitie. Nõ
aũt ex paſſione ſm quã optamꝰ alijs bo-
na noſtri gratia et nõ gratia ſui. Eſt etiã
ipſoꝝ amoꝛ cum q̃dã eq̃litate bonũ eq̃le
ſibi tribuẽdo. Unde amicitia eſt quedaʒ
equalitas retributõnis. In ipa ei aliqñ
fit recõpenſatio delectabilis ꝓ delectabi
li vľ vtilis ꝓ vtili: aut vtilis pro delecta
bili. ¶ Notanduʒ ꝙ iuſticia ẽ equalitas
circa reddere: amicitia vero circa tribue
re ꝛ retribuere. ¶ Deinde dicit ꝙ diffici
le eſt habere plures amicos ſm ꝑfectam
amicitiam qꝛ in ipa opꝫtet ex aſſuetudine
exꝑientiã accipe de amico: hoc aũt eſt val
de difficile in multis. In alijs ꝟo duabꝰ
amicitijs ſcilicʒ vtilis ꝛ delectabilis nõ
ſic ẽ difficile: qꝛ ibi non ſic requiritur ex-
perientia longi tp̃is ſʒ ſufficit vt in pau
co tp̃e ſibijnuicẽ ſubmiſtrẽt delectatõeʒ
vel vtilitatẽ. ¶ Cõſequẽter dicit ꝙ ho-
mines in poteſtatibus conſtituti q̃rũt
amicos delectabiles putaʒ hiſtriones ſeu
ioculatores ad delectationem et amicos
vtiles puta aſtutos homĩes ad negotia
ſua cauta exequenda. Nõ ſic aũt querũt
amicos virtuoſos. Nos tñ q̃nq; q̃rũt ip-
ſis tanq̃ melioribꝰ deferẽᵉ exiſtimãtes tñ
ab ipis excedi ĩ ꝟtuᵗᵉ q̃tũ ĩ illos excedũt
in poteſtate. Capitulum Terciũ.

Altera aũt.

¶ Hic cõſiderat Ariſto. de amici
tia que conſiſtit inter ꝑſonas in-
eq̃les vbi dĩt ꝙ p̃ter p̃dictas amicitias q̃
in eq̃litate ꝯſiſtũt inueniuntur quedam
amicitie in quibꝰ vna ꝑſona excedit aliã
ſicut eſt amicitia pr̃is ad filiũ ſenioꝛis ad

iuniorē viri ad vxorē ⁊ generalr̄ oīs imperātis ad impatū. Drūt aūt hmōi amicitie ꝺno mō ꝑm diuersas relatōes superhabūdātie. Alia est eīn relatō patris ad filiū ⁊ dn̄i ad seruū. Alio mō ꝑm diuersā relatōem superexcedētis ad superexcessum: vt patris ad filium ⁊ filij ad patrē. Aliꝺ enī opus ē patris ad filiū ⁊ econuerso. Alia enī ratione pater amat filium ⁊ filius patrem: ⁊ sic cū sint varia motiua huiusmōi amicitiarū sequit̄ ꝙ amatōes actuales et amicitie habituales erūt alie.

¶ Deinde docet quō huiōi amicitie cōsuentur dicēs cū filij retribuūt parētibus illud qꝺ oportet generātibus dari puta subiectionē obsequium et reuerētiā. Parētes aūt retribuūt filijs qꝺ oportet ipīs dari puta educationē seu nutrimētū ⁊ disciplinā tūc eoꝝ amicitia fiet māsiua ⁊ epickes id est virtuosa. et sic ꝺ viro et vxore alijs ꝗ dicendū ē cōformiter. Et in hac amicitia ē ꝑuāda q̄dā analogia seu quedam equalitas proportiōis vt scʒ melior velli or vel excellentior plus amet alios autē minus ita ꝙ ꝑm excessum ꝑsone ad ꝑsonā sit excessus amoris ad amorē: et sic licʒ nō sit ibi eq̄litas amoris ꝑm q̄ntitatem: erit tū ꝑm proportionem. ¶ Deinde dicit ꝙ si sit multa distantia amicoꝝ in ꝟtute vel potētia nō est dignū dicere amicitiā esse inter illos vt int̄ hoīem ⁊ deū pauperem et regē: stultū ⁊ sapiētissimū vl' virtuosissimū. ¶ Circa qꝺ notādū ꝙ licʒ inter deū et hominem nō sit amicitia stricte sūpta q̄ in q̄dā eq̄litate cōsistit de q̄ hic loquit̄ aristo. cū nō sit eq̄lis amoris humanū ad deū. Est enī amicitia charitatis q̄ est habitus [illegible] amicitie de q̄ hic loquit̄ aris. q̄ q̄dē habit⁹ inclinat ad diligēdū deū sup oīa cū sit sūmū bonū. Deinde querit vtꝝ [illegible] amico velit maxima bona vt ꝙ habeat diuinā excellētiā ꝑticipatiue? Et dicit ꝙ forte amic⁹ nō vlt amico oīa bona ꝙ cū plus se diligat ꝙ amicū nō vult sibi maximū bonū. Hinc ē ꝙ multi homines nolunt amicos suos esse separatos ab hac mortali vita et eē beatos in eterna vita nō ꝑpter amicoꝝ bonum sed ꝑpter ꝑpriū.

¶ Comparat vlterius aristo. amari ad honorari que maxie debētur melioribus ⁊ excellētib⁹ dicens ꝙ amari videt̄ ꝑpinquū ei qꝺ ē honorari. Per vtrumqꝫ enī ostēdit̄ eē aliq̄d bonū in illo q̄ amat̄ vl' hōrat̄. Meli⁹ tū ē amari ꝙ honorari q: amicitia ꝑm seipam est eligibilis: ⁊ hoīes gaudēt ī amari ꝑm seipm. Multi enī desiderāt honorē nō ꝑm seipm sʒ ꝑm accn̄s. Quidā eī desiderāt hōrari a potētibus ex hoc sperātes se aliq̄d ab eis accepturos. Alij aūt appetunt hōrari a sapiētib⁹ ⁊ ꝟtuoſ vt habeāt firmā opinionē de ꝑpa bonitate iō gaudēt tali hōre credētes dicētiū ⁊ hōrātium iudicio. ¶ Insup dicit ꝙ ꝟtus amicitie cōsistit magis in amare ꝙ amari: q: amare est act⁹ ad quē inclinat ꝟtus amicitie. Est nāqꝫ amare velle alteri bonū. Vnꝺ magis amici laudātur ex eo ꝙ amant ꝙ ex eo ꝙ amātur. vnusq̄sqꝫ enī laudatur ꝑm ꝑpriam ꝟtutē.

Uidetur autē. Ca. IIII.

¶ Hic cōsequēter ostēdit amicitiā eē cōsistere ī cōicatōe qꝺ ꝑbat: ꝙ circa eadē sint iustitia et amicitia. Vn̄ q̄ iustitia ꝯsistit in cōicatōe sequit̄ ꝙ amicitia ꝯsistit ī cōicatōe. Hoc etiā ꝑbat ex cōi vsu loquētiū: nauigātes enī hoīes solent appellare amicos eos q̄ ꝑm aliquā cōicationē sibi cōicāt sicut eos q̄ simul militāt ⁊ sic de alijs cōicatōib⁹ vnꝺ videt̄ tm̄ esse amicitia int̄ aliqs q̄ntū sibi cōicāt. Hoc etiā ꝑbat ex cōi ꝑuerbio: Dicit̄ enī cōit̄ ꝙ hec amicoꝝ sūt cōia q̄re amicitia ꝯsistit in cōicatōe: ⁊ sic oportet ꝙ ꝑm diuersas cōicatōes sint diuerse amicitie. Uidem⁹ enī ꝙ fr̄s ⁊ [illegible] sūt oīa cōia: et bon⁹ [illegible]. Alijs aūt amicis sūt q̄dā discreta et q̄ualdā [illegible] ꝑm hoc amicitiarū q̄dā sūt maiores ⁊ q̄dā sūt minores [illegible] cōicātes sūt maiores amicitie: sic etiā ꝑm diuersas cōicatōes sūt diuerse iusticie vel iniusticie. Aliꝺ ē enim iustū ad filios ⁊ ꝑres adinuicē ⁊ aliꝺ ē iustū int̄ ꝯtribulos ⁊ socios. [illegible] augmētationē accipiūt ꝑ esse ad

amicos puta ꝑuare pecunijs sociũ cõuitritũ ẽ durius τ iniustius ꝙ ꝑuare aliũ ciuẽ τ nõ iuuare frẽm ẽ durior iniuria ꝙ non iuuare extraneũ vt ꝑcutere patrẽ ꝙ quẽcũꝗ aliũ. Et aũt simil augẽtur amicitia et iusticia ꝓcedit ex hoc ꝙ in eisdẽ existũt coexistẽdo i q̃dã eq̃litate vnius ad alterũ. ¶ Deinde ꝓbat ꝙ oĩs coĩcatiões reducũtur ad coĩcatõem politicã vel ciuilem. Sicut nãꝗ coĩcatõ ciuil ẽ ad vtilitatem cõem ordinata sic τ alie cõicatões ꝑticulares ordinant ad q̃dã ꝑticularia cõmoda: vt cõicatio simul mercãtiũ ordinatur ad pecuniã acq̃rẽdã pro vite sustẽtatõne Et coĩcatio psallẽtiũ ĩ choro τ instrumẽtis musicis vtẽtiũ ordĩat ad delectatões vt scʒ hoĩes ĩ sacrificio diuino delectabilr detineãtur: τ sic oẽs coĩcatões ꝑticulares q̃ ordinãt ad ꝑtiale ꝯferẽs cõtinẽtur sub ciuili q̃ ordĩat ad ꝯferẽs ꝯñe ꝑ totã vitã sicut ps cõtinetur sub toto. Et igitur oĩs amicitia cõsistit ĩ coĩcatõe τ oĩs cõicatio reducit ad ciuilẽ ꝭm distinctõnem spẽꝝ cõicatõis ciuil ẽ sumẽda d⁹ spẽruʒ amicitie. ¶ Assignat aũt tres spẽs cõicationis ciuilis. s. regnum qđ est principatus vni⁹ ad cõe cõferẽs. Aristocracia q̃ ẽ pncipat⁹ paucoꝝ: τ dr ab ares qđ ẽ vtus τ archia qđ ẽ pncipat⁹ q̃si vtuosoꝝ pncipat⁹. Tercia spẽs dr timocracia q̃ ẽ pncipat⁹ plim. τ dr a timos qđ ẽ pciũ et archia qđ ẽ principat⁹ q̃si se appciãtiũ pncipatib⁹ siue diuites sint siue paupes nobiles aut igbiles: τ hec cõi noĩe vocatur politica eo ꝙ cõis ẽ diuitibus et pauperib⁹. Inẽ has aũt ciuilitates ẽ optima ciuilitas regni vbi vn⁹ pricipat: sic enĩ. 12 metaphẽce ponit vn⁹ pnceps vniuersi. Pessima aũt. i. min⁹ bona ẽ timocratia q̃ magis recedit ab vnitate. Ex q̃ seq̃ẽ ꝙ aristocracia est media in q̃ pauci optimi pncipãtur q̃ꝝ tñ nõ ẽ tãta ptãs ad bene agẽdũ sicut vni⁹ optimi habẽtis plenitudinẽ ptãtis. Sicut aũt sunt tres pollicie ita sũt tres earũ corruptões. nã ciuilitas regni corrũpit ꝑ tirãnidẽ q̃ ꝯueniũt ĩ h⁹ ꝙ ambe sũt moarchie seu principat⁹ vnius. Sʒ drũt q tirãn⁹ intẽdit in suo regimine qđ ẽ sibi vtile: rex vo qđ ẽ vtile subditis. nullus enĩ rex ẽ q̃ nõ ẽ ꝑ se sufficiẽs ad regẽdũ vt si sit excellẽs ĩ oĩbus bonis tal aũt nullo indiget. τ ideo nõ intẽdit ad vtilitatẽ suã sʒ subditoꝝ. Cum aũt regnum sit optima policia tirãnis erit pessima q pessimũ opponit optimo: tirãnis aũt nihil aliud ẽ ꝙ prauitas monarchie. Vnđ qñ rex fit malus fit tirãnus. Secũda vo pollicia q̃ dr aristocracia corrumpit ꝑ eligarchiã q̃ ẽ pncipat⁹ paucoꝝ q̃ bona ciuitatis ꝓpt maliciã nõ debite distribuunt sed sibi τ amicis suis vsurpãt. Tercia vo pollicia que dr timocracia corrũpit ꝑ democraciã q̃ ẽ pncipatus multitudinis sicut timocracia. Differũt aũt q in timocracia intẽdit cõe bonum diuitũ τ pauperũ. In democracia vo paupm tñ. hec aũt ẽ minima puersitas q diuites facilius põt sustinere grauamina ꝙ paupes ¶ Deinde ponit similitudinẽ dictaꝝ ciuilitatũ in cõicatõe yconomica. Nã cõicatio q̃ ẽ pris ad filiũ hʒ silitudinẽ regni q pr hʒ curã filioꝝ sicut rex subditorũ. Hinc ẽ ꝙ Homerus appellat iouẽ prẽm ꝓpter regiã ptãtẽ. Tirãnidi aũt assilat coĩcatio prĩm ad filios in pside vbi pres vtũtur filijs q̃si ꝭuis: τ tal pncipatus nõ est rect⁹: q drũtium debent esse princi pat⁹ drũtes sʒ filij et ꝭui drñt ꝗ eoꝝ principat⁹ dñt eẽ drũtes. Principat⁹ autẽ dñoꝝ ad ꝭuos videt eẽ rect⁹ dum tamẽ ꝭui iure sũt ꝭui. Aristocracie vo assilat pncipat⁹ q̃ vir τ vxor pncipãtur ĩ domo q vir hʒ curã circa ea q̃ ꝑtinẽt ad viruʒ ꝭm suã dignitatẽ τ dimittit vxori ea que ꝑtinẽt ad illã puta pncipari ancillis τ muliebrib⁹ officijs. Cũ aũt vir vult oĩa disponere τ nullũ dominiũ dimittit vxori h⁹ nõ ẽ ꝭm dignitatẽ neꝗ ꝭm qđ melius. Et silr qñ vxores totalit pncipãtur eo ꝙ ipe forte sũt heredes: q tũc pncipat⁹ nõ fit ꝭm vtutẽ sʒ ꝓpt diuitias τ potẽtiaʒ. vñ assimilat eligarcie. ¶ Timocracie vero assilat pncipat⁹ q̃ frẽs dñant ĩ domo eo ꝙ frẽs sẽ eq̃les nisi multũ differrẽt ĩ etate: tũc eñ ñ eẽt frña amicitia sʒ q̃si prña. Democcie vo assilat cõicatio illoꝝ q̃ sũt

ſiue dñio habitationū ſʒ ſicut ꝯſocij ī ho
ſpitio cōmorāt: ibi eī oēs eq̄les ſūt: ⁊ ſi ali
q̄s ꝓn cipet hʒ felicē ꝓncipatū vt ſi aliq̄s
ꝓficiat ad expēſas faciēdas. Cap. v.

Sm vnāquāqȝ. Poſtq̄ Ariſto.
diſtinxit ſpēs cōicatōis pollitice
h ꝯñr aſſignat ſpēs amicitie ſcʒ
ſpēs pollitice. d. q̄ ſm vnāquāqȝ vrba
nitatē ſiue ciuilitatē aut policiā accipit
q̄dā ſpēs amicitie. nā p̄mo int̄ regē ⁊ ſb
ditos ē amicitia ſm ſupabūdātiā bñfi
cij. Si eni rex ſit bon⁹ bñfacit ſubditi eu
rāqȝ hʒ ipoꝝ vt bñ opent ſicut paſtor oui
uni. Huic aūt regali amicitie aſſilāt ami
citia p̄ris. Drñt tñ ſm magnitudinē be
neficioꝝ q̄uis eui bñficiū regis ſit maxi
mū in q̄ntū reſpicit totā cōitatē: tñ p cō
patōē ad vnā pſonā bñficiū p̄ris ē mai⁹
Nā p̄r filio ē cā triū maximoꝝ bonoꝝ.
dat eni ſibi eē: nutrimētū ⁊ eruditiōem.
Q̄ hec amicitia ſit ſimilis amicitie rega
li patet quia ſicut ſbditi ſunt ī ptāte regi
ita filij ī ptāte p̄ris ⁊ nepotes ī ptāte aui.
Itē hnōi amicitie ꝯſiſtūt ī q̄dā ſupexceſ
ſuui⁹ ad alteꝝ. i. vno extre⁹ ſupexcedēti
aliō extre^m ꝓpt̄ qd ſicut reges hōratur a
ſbditi ⁊ nō eꝯ: ſic pentes a filijs lʒ p̄res
filios ñ dñt hōrare: ⁊ ex hoc ē q̄ nō ē idē
iuſtū ex vtraqȝ pte ſcʒ vt rex idē faciat ſb
dito q̄d ſbdit⁹ regi p̄r filio q̄d fili⁹ p̄ri: ſʒ
vtqȝ faciat alt̄i q̄d ē dignū: Sic ⁊ amici
tia int̄ eos ꝯſiderat̄ q̄ vn⁹ amet alteꝝ ſʒ
q̄ dignū ē Amicitia v̄o q̄ int̄ viꝝ ⁊ vxo
rē ē ē ſil̄is illi q̄ ē ī ariſtocīa q̄ ē ꝓncipa
tus paucoꝝ v̄tuoſoꝝ. Et q̄ t̄les ſūt alijs
meliores: iō eis pl⁹ tribuitur d bono in
q̄ntū alijs ꝓferūt ſic ⁊ vir vxori ꝓficit li
cet ñ debeat ſurripe q̄ ſūt vxoris. Amici
tia aūt frm aſſilāt amicitie q̄ ē ſm timoc̄
ciā ī q̄ ciues coīt ſūt eq̄les ī ꝓncipādo. In
policijs aūt prauis ⁊ corruptis ſicut in ti
rānide oligarcia ⁊ democ̄cia ſicut ē paꝝ
d iuſticia ita ⁊ paꝝ d amicitia maxie in ti
rānide cū amicitia ꝯſiſtat ī cōicatōe. Ti
rān⁹ aūt bonū cōe ñ intēdit ſʒ ꝓpriū.
¶ Alteri⁹ agit d amicitia ī ſpēali ꝯgna
ta ⁊ ꝯiugali. Eſt aūt amicitia cōgta ī ha

bētib⁹ idētitatē carnis ⁊ ſāguīs vt ē ami
citia frm ⁊ ꝯſāguīeoꝝ. Depēdet q̄ȝ om
nis amicitia tal̄ ex patna ſicut ex ꝓncipio
⁊ iō p̄mo dōm ē d ipa. Sciēdū ē igit̄ q̄
pentes pl⁹ diligūt filios q̄ diligāt ab eis
Pmo q̄ diligūt filios eo q̄ ſūt aliq̄d ipo
rū: ex ſemīe eni pentū filij ꝓcreāt. Filij
aūt diligūt pentes ī q̄ntū hñt eē ab eis.
Vñ amicitia pentū ad filios ē ꝓpinq̄ſſiā
dilc̄tōi q̄ q̄s diligit ſeipm. Scdo q̄ pen
tes magi ſciūt filios eē ſuos q̄ eꝯ. Ter
tio q̄ dilectō q̄n⁹ diuturnior tāto fortior
Dilectō aūt pentū ē diut̄nior cū diligāt
filios ſtatim vt ſūt geniti ⁊ nō eꝯ. Circa
p̄dcā notādū q̄ grad⁹ dilcōis diſtigui pt
vl̄ ſm intēſionē dilcōis vl̄ ſm dr̄ñiā boī
q̄d quis aliqū exoptat. Pmo mō hō ma
gis diligit filiū q̄ p̄rem q̄ maiori affecti
one. Intēſio eni dilcōis ꝓuenit ex parte
ſubiecti diligētis ſicut intēſio velocitatis
mot⁹ ex diſpōe mobil̄ ⁊ virtute mouentis
⁊ ſic intēſiori dilectōe diligit̄ magis ꝯiū
ctus: hnōi aūt ē fili⁹ cum aliq̄d ſit p̄ris
vt dcm̄ ē. Secūdo aūt mō hō magis de
bet diligere p̄rem q̄ filiū volēdo ſibi .ſ.
mai⁹ bonū cū ſit ei⁹ principiū: ⁊ ſic hʒ rōz
eminētioris boni ⁊ do ſil̄r. Et hinc eſt q̄
p̄ri debet̄ ſubiectō reuerētie nō aūt filio.
Hec aūt diſtinctō graduū dilectōnis eui
dēter ptʒ ī celeſti patria: vbi lʒ vn⁹ velit
maiorē btitudinē. h. v̄gī q̄ ſibi Quilibʒ
eni beat⁹ vult vnūquēqȝ habere q̄d ſibī
debet̄ ſm dinā iuſticiā ꝓpt̄ ꝓfectām ꝯfor
mitatē volūtati s humāe ad diuinā ñ tñ
maiori affectōe. Vñ eni q̄libet p⁹ deum
plus tenet̄ ſe diligere q̄ aliū plus vult ſi
bi btitudīem q̄ alt̄i ⁊ pl⁹ de ſua gaudet:
ſm Sco: v. diſ. q̄rti ſeu. ¶ Nonr dt ariſ.
manifeſtū ē ex p̄dictis q̄re m̄res plus di
ligūt filios q̄ p̄res q̄ magi ſciūt a ſe eſſe
genitos ⁊ d ſua ſubīa q̄ p̄res. Mai⁹ etiā
m̄res ex victu ꝯcipiūt amori affcm̄ q̄ pa
tres. Amicitia v̄o frm ex hoc orit̄ q̄ ex
eiſdē naſcūt pentib⁹. Idētitas eni filio
rū ad pentes facit q̄dāmō ipos idē int̄ ſe
Hinc ē q̄ frēs dñr eē idē ſm ſāguinē et
radicē. Ad coꝝ etiā amicitiā facit q̄ ſunt
inuicē cōnutriti ⁊ ꝓpinq̄ ſʒ etatē. Potes

eū ꝯnutriti nāl'r ſe diligūt. Ad hoc etiā facit ꝙ pleriꝗ ſūt vni⁹ moris q̄d ꝯtingit ex gn̄atōe: q: ab eiſdē geniti: ꝛ ſic ſepe ſt̄ eiuſdē cōplexiōis. Hoc etiā accidit ex cō formi nutritione ꝛ eruditōe q: ſil'nutriti ꝛ diſciplinati. Cauſaꝛ etiā eoꝝ amicitia ex hoc ꝙ vn⁹ aliū multo tēpe probauit. Alij vo cōſāguinei ſm ꝙ magis vel mi nus appropinq̄nt plus vel min⁹ ſe dili gūt. ¶ Ulterius agit ariſ. de amicitia con iugali dicēs ꝙ amicitia viri ꝛ vxoris vr̄ eē naturalis: q̄d ſic pꝫ: q: hō ē naturaliꝰ aīal ciuile ꝙ̄ nilio magꝭ cōiugale. Pro baꝛ pn̄a: ea q̄ ſūt p̄ora ꝛ ncēria magis vi dētur ad naturā ptinere: ſocietas aūt do meſtica ad quā ptinet cōiūctio viri ꝛ vx oris ē p̄or ꝙ ſocietas ciuil'ſicut pꝫ ē p̄or toto ꝛ magis ncēria q: nō tm̄ ordinaꝛ ad ꝯſeruatōem indiuidui ſꝫ etiā ſpēi. Pre terea ꝓcreatio filioꝝ ꝓpꝛ quā ordinata eſt cōiūctō viri ꝛ vxoris eſt cōis hoīb⁹ et alijs aīalib⁹: ꝛ ita nō tm̄ ſeq̄tur naturam ſpēi ſꝫ etiā gn̄is. Itē in alijs aīalib⁹ ordi nata ē cōiūctio maris ꝛ femīe ſolū ad ꝓ creatiōnē filioꝝ ſꝫ ī hoībus nō ſolū ꝓpꝛ hoc ſꝫ ꝓpꝛ ea q̄ ſūt ncēria ad vitā huma nā: q̄dā enī ſūt oꝑa ptinētia ad virū ꝛ q̄ dā ad vxorē. Ex q̄b⁹ pꝫ ꝙ ꝯiugal'aīcitia eſt homī naturaꝰ. In hac aūt amicitia n̄ ſolū repiꝛ amicitia delectabilis q̄ ad vic tū ꝛ vtilis q̄ ad ſufficiētiā vite domeſtice ſꝫ etiā honeſti ſi vir et vxor ſint vtuoſi. Cōſeruaꝛ aūt hec amicitia maxime ꝓpꝛ filios eo ꝙ ſūt cōe bonum viri et vxoris. Tūc aūt recte cōuiuūt cū vterq ꝯſeruat alteri quod iuſtum eſt.

Tribus autē. Ca. vj.

¶ Hic agit pn̄r ariſt. de q̄reꝰ vel querimonijs. Circa q̄d p̄mittit ꝙ tres ſūt ſpēs amicitie: vt ſ̄ pꝫ. ſ. hone ſti: delectabil': et vtil': ꝛ ſm vnāq̄nāꝗ ea rū pn̄t amici eē eq̄les vel inequales vt ī amicitia q̄ ē ſm vtutē pn̄t fieri amici il li q̄ ſūt equaꝰr boni vel melioꝝ ꝛ min⁹ bo nus ꝛ ſic de alijs. His p̄miſſis dicit ꝙ ac cuſatōes ꝛ vituꝑatōes maxime ſūt ī ami citia q̄ eſt ꝓpter vtile: in alijs aūt nō ita ſepe ſiūt. Nā illi q̄ ſūt amici ꝓpꝛ vtutē ꝓmpti ſūt ad ſibi inuicē bn̄ faciendum. Illi etiā q̄ ſūt amici ꝓpꝛ delectationem mutuā ſocietate gaudēt ꝛ vterq hꝫ q̄d q̄ rit. ſ. delectationē: ꝙ ſi vn⁹ ab alio dele ctationē nō recipiat ridiclm eſt ꝙ alꝛ eo rū accuſet illū q̄ delectationē exhibet cū in ſua ptāte habeat cū illo nō cōmorari. ¶ Notandū tn̄ ꝙ hoc mō locū nō habet in matrimonio cum ſm legem euāgeli cā non liceat viro vxorē dimittere excep ta cauſa fornicatōis: ꝛ tn̄ ſepe ꝯtingit ꝙ vnus ꝯiugum nō eſt alteri delectabilis imo valde cōtriſtabilis. Et ꝙ̄ cōſiliū pa tienter ferre poſtꝙ interuenerit obliga tio coniugabilis. In amicitia aūt vtilis maxime ſiūt q̄rele q: illi q̄ ſe amāt ꝓpter vtilitatē exiſtimāt ꝙ minus recipiant ꝙ̄ eis cōuenit: ꝛ ideo cōquerūtur. Econtra aūt bn̄factores dicūt ꝙ nō pn̄t ad dāda tanta ſufficere q̄ntum indigēt illi qui ab eis beneficia recipiunt. Ad tollerandas vo querelas que inter amicos oriri poſ ſunt congruit potentem retribuere ſm dignitatem eoꝝ q̄ recipit: ꝛ hoc ſponte anteꝙ requiratur. Impotentē aūt homi nem nullus dignum putabit ad reſtituti onem induci vel cogi. Is etiam qui nō vult retribuere nō debet ab alio recipe. Quantū vo ad ꝑſonas inequales dicit ariſto. ꝙ vterq opꝫet aliq̄d plus dare non tamē d̄ eodē bono ſed maiori ꝛ ſupexcel lēti pl⁹ dꝫ tribui de hōre q: hōr ē ꝓpa re tributio ꝓ opibus virtutis et pro bene ficijs preſtitis in quibus excedūt maio res. minori vo et indigenti plus debet dari de lucro q: ꝑ lucrū p̄ſtaꝛ auxiliū cō tra indigentiam quam patiūtur inferio res. In huiuſmodi aūt retributōne ami citia nō requirit retributionē equalentis ſed eius quod eſt poſſibile. Non enī pōt in omnibus beneficijs retribui cōdign⁹ amor ſicut patet in honoribus q̄ exhiben tur deo et parentibus quibus nullus pt̄ reddere condignum. ꝛc.

Explicit octauus ethicorum

Incipit non⁹ ethicoꝝ.

In omnibus. ⁊c.

i ¶In h° nono mouet ari
ſtotiles alias difficulta=
tes circa amicitiā occur=
rētes. et p̄mo p̄mittit ꝙ
ꝙ ſicut in amicitia ꝟtuoſoꝝ q̄ ꝓpter ſeip
ſos ſe diligūt faciēda ē retributō reſpici=
endo ad effcm̄: cū enī p̄ncipale ꝟtutꝭ ſit
in electōe et affectu: in retributōe hmōi
magis attēdēdus ē datis vel retribuen=
tis affectus ꝗ̄ cēſus. Sic etiā ī coīcatōe
phie q̄ eſt int̄ mgr̄m et diſcipłꝫ qꝛ digni
tas phie nō p̄t mēſurari pecunia: nec p̄t
diſcipulus equalēs p̄ciū mgr̄o reddere
ſicut deo et pentibus nō p̄t ꝯdignū red=
di: vt ptꝫ ē. Retribuēdū ē igit̄ illō qđ ē
volūtati mgr̄oꝝ ſufficiens ⁊ facultati di
ſcipuloꝝ poſſibile. Deinde inq̇rit an ma
gis ſit benefactori retribuēdū vel amico
dādū: Ad q̄d r̄ndet ꝙ vt in plib⁹ magiſ
dꝫ hō retribuere grātu bn̄factori ꝗ̄ dare
amico: ſi vtrunqꝫ fieri nō p̄t. Sic etiam
magis dꝫ reddi mutuū ꝗ̄ aliq̄d gratꝭ dā=
dū amico. Habet aūt hec regula inſtātiā
ſi datio excedat in bonitate vel neceſſita
te retributōꝫ. exēplū aliq̄s q̄ aliqn̄ me li=
berauit a vinculis nūc a latronib⁹ capt⁹
eſt. Silr̄ pater meus ab alijs vinctus te
net̄ in carcere: ſi tantū vnū illoꝝ liberare
poſſim magis neceſſariū ē ⁊ meli⁹ ē ſub=
uenire pr̄i ꝗ̄ alteri: Sic etiā meli⁹ ē da=
re ſtudioſo ꝗ̄ illi retribuere q̄ ex retribu=
tione mal⁹ efficit̄: vt ſi ioculator exhibu=
it alicui delectatōem nō eſt ei retribuen
dū ſi p̱ hoc ī malicia foueret̄. ¶Cōſeq̄nt̄
inq̄rit vtꝝ oīa ſint patri attribuēda ſi=
bi obediēdo vel opteat laborātē in infir=
mitate magis obedire medico vel belli=
coſo duci. ¶Ad q̄d r̄ndet̄ ꝙ non omnia
ſūt oībus attribuenda nec p̱ ꝯñs patri
quēadmodū ioui ſcḿ ritū paganicū ſacri
ficātur oīa ſed dijs diuerſꝭ ſūt diuerſa
ſacrificia: Sic varijs hominibus ſūt attri=
buenda ſibi cōgruentia ſcḿ varietatē cō
ditionū et ſtatuū Sic enī cognati ad per
ſamēta ⁊ actiones nuptiarū conuocātur
ꝓpter generis cōītatē ad q̄d ſaluandum
nuptie ordinātur: Sic videbit̄ cōgruum
filijs magis ꝓuidere parentibus de nu=
trimēto ꝗ̄ ſibiipſis eo ꝙ fuerunt ipſis cā
eēndi p̱ generatōem. vn̄ dꝫ eis honorez
ſicut dijs nō tn̄ oēm hōrem. Ubi notan=
dū ꝙ dei et pentū ē aliq̄ ſilitudo in ordīe
ad filios qꝛ ab vtriſqꝫ ſūt p̄ncipati. Diffe
rūt tn̄ qꝛ a deo vt cā p̄ma: a pentib⁹ vero
vt a cā ſcd̄a: vn̄ n̄ debet̄ eis cult⁹ latrie q̄
eſt hōr ſoli deo debit⁹ in p̱ſtatōnem ſū=
mi dominij. nec etiā honor q̄ intereſt ſa=
piētis vel ducis exercitus vel ſenis. Ali
quē enī honorare ipm̄ exaltādo ⁊ nos er
ga ipm̄ p̱uificādo ꝯtingit multiplr̄. vno
mō ꝓpt̄ magnitudinē etatis: ⁊ ſic ſenes
hōram⁹ p̱ aſſurrectōꝫ ⁊ incliatiōem. A=
lio mō ꝓpter magnitudinez ptātis ⁊ ſic
honorē impēdim⁹ duci vel principi. Cui
eſt obediēdū in his q̄ ad op⁹ ciuile ⁊ ad
bonū cōe ſpectāt. Alio mō propter virtu
tis magnitudinē: ⁊ ſic honor impēditur
ſapienti. Alio mō ꝓpt̄ eſſe et educatōez
⁊ ſic parētes honorare debemus ⁊ ipſis
obedire in his que ad diſciplinā ⁊ vitaz
domeſticam ſpectāt. ¶Deinde dicit ari
ſtotiles ꝙ temptandū ē attribuere illud
q̄d eſt ꝓpriū vnicuiqꝫ q̄d in q̄buſdā faci
le eſt iudicare ⁊ ī q̄buſdā difficile. eſt enī
facile iudicare d̄ tlib⁹ ī his q̄ ſt̄ vni⁹ gn̄is
puta ꝙ magiſ ſubueniēdū ē magiſ ꝯſāgui
neo int̄ duos cōſanguineos: magis ſapi
enti inter duos ſapientes. Sꝫ difficile ē
iudicare de dr̄ntibus ſicut inter ſapientē
⁊ conſanguineū tn̄ ꝓpter difficultatē nō
optet recedere ab hmōi ꝯſideratōe ſꝫ de
termiāre ſcḿ ꝙ eſt poſſibile. ¶Circa q̄d
notandū ꝙ licet melior ſit magis diligē
dus minus bono et magis ꝯiunct⁹ min⁹
ꝯiūcto tā affectu ꝗ̄ effectu ceteris parib⁹
Parētes n̄i min⁹ bonos plus debemus
diligere ꝗ̄ extraneos meliores ⁊ magis
ſalutē ipoꝝ p̱curare: cū enī hō habeat eſ
ſe a pentibus nō dꝫ magis aliquē dilige
re ꝗ̄ patrē ſuū q̄ntūcūqꝫ excedat eū ī bo=
nitate. Richardus excipit bonitatē p̄ui=
legiatā chriſti ⁊ beate marie q̄ magiſ dn̄t
diligi ꝗ̄ pater vel mater quia per eorum

bonitatē ꝓuenit nobis magis bonū q̄ ꝑ parētes. Si etiā pater me⁹ ſit malus licet facta eius q̄diu ē in peccato nō debeam approbare debeo tn̄ magis diligere ⁊ ꝓcurare eius ſalutē q̄ extranei melioris. Pro ſtatu vero in quo ſūt debeo velle maius bonum extraneo meliori quia hoc requirit iuſticia dei. At tamen duȝ ſumus in via pōt bōitas augeri debem⁹ optare ꝙ nobis cōiuncti ꝑueniāt ad maius meritū: ⁊ ꝑ cōſequēs ad mai⁹ p̄miū. ¶ Notādū inſuꝑ ꝙ vnus hō pōt alium in tm̄ excedere in bonitate ⁊ ita paꝝ excedi ab eo in ꝓpinquitate ad diligenteȝ ꝙ magis deberet diligere extraneū meliorem q̄ minus bonum ꝓpinquiorem: puta ſi tm̄ ſibi attineat in quarto vel qu° gradu. Similiter vnus ita parum excedere poſſet aliū in bonitate ⁊ ita excedi ī proqinquitate vt magis debet et diligerē minus bonū. ¶ Si cōtra p̄dicta arguaƚ ꝙ ſe hō in diligendo conformare debet volūtati diuīe: ſed deus ſemꝑ diligit meliorem: ergo hō magis debet diligere meliorem q̄ ſibi ꝯiūctōreȝ. Reſpōdetur ꝙ hō debet ſe cōformare volūtati diuine n̄ ſemꝑ volendo quod ipē vult ſed ꝙ vult hominē velle: ⁊ ideo q̄uis ds̄ magis diligat maius bonum qꝛ nulla ē ꝓpinq̄taſ ad deum niſi ꝑ bonitatē: non tn̄ vult me ex maiori affectu diligere extraneum meliorem q̄ meum patrē. Vn̄ p̄mo ad cori. 5. Si q̄s ſuoꝝ ⁊ maxime domeſticorum curā nō habet fidē negauit ⁊ eſt infideli deterior. ¶ Conſequēter qrit ariſto. ſi quis accepteƚ ad amicitiā virtuoſā vt bonus et poſtea fiat malus an amplius ſit amandus? Ad q̄d reſpōdeƚ ꝙ non ē hoc mō poſſibile amicitiam remanere qꝛ amicitia honeſti nō eſt amabile oē obiectū ſed tātūmodo bonum ſed in eo q̄ ē fact⁹ malus non eſt bonū virtutis quare non eſt amabilis hac amicitia. Iteȝ cū amic⁹ ſit ſimilis amico ſimilitudo enī eſt cauſa amicitie ſi inter bonū et malum diu conſeruaretur amicitia bonus homo aſſimularetur homini prauo. Si tamē hō mal⁹ ſit dē facili ſanabilis non eſt amicitia diſſoluenda ſȝ eſt adiuuandus ad recuperandū bonū morē magis q̄ ad recuperanduȝ ſubſtantiam tꝑalē cū ſit melior. ¶ Inq̄rit inſuꝑ ſi vnus ꝑmanet in ſtatu cōtracte amicitie et alius fiat epikes ſeu mag͏̄ virtuoſ⁹ vtꝝ vtatur alio tāq̄ amico? Ad q̄d reſpōdetur ꝙ ſi fiat magna diſtantia virtutis non remanebit amicitia: puta in amicitijs que ꝯtrahunƚ a puericia ſi vn⁹ maneret puer ſm̄ mores: alter vero fiat vir optimus qꝛ tales nō complacebunt nec cōtriſtabūtur in eiſdē: et ſic non erit mutuus illoꝝ conuictus qui maxime requiritur ad amicitiam: vt dcm̄ ē in p̄cedentibus. In diſſoluta tamē amicitia nō oꝑtet ꝙ homo taliter ſe habeat cum eo q̄ fuit ſicut cū alio q̄ nunq̄ fuit. ſicut eniȝ hō ſe debet magis exhibere amicis q̄ extraneis ſic et his q̄ al's fuerūt amici de p̄terita amicitia recedēdo niſi ꝓpter ſuꝑhabundantiam malicie facta fuit diſſolutio amicitie tūc in talibus nulla ē familiaritas oſtendenda.

Amicabilia autē. Ca. ii

¶ Hic inquirit ariſto. de effectibus amicitie ꝑ reſpectū ad virtuoſū et vitioſū. Vbi p̄mittit ꝙ amicabilia id ē effectus ſeu opa q̄bus aliq̄s vtiƚ ad amicos et quib⁹ determināƚur et diſtinguunƚ amicitie videnƚ proceſſiſſe ex his que opatur hō ad ſeipm̄. Tūc enī videƚ homo vnus amicus alteri ſi eadem agit ad amicum que ageret ad ſe. Huius aūt amicitie ſunt tria opera ſcȝ beneficentia beniuolentia et concordia. De beneficētia patet qꝛ ille dicitur amicus qui vult et operatur bonū ſm̄ virtutē exn̄tia l'ſaltem bona ſibi apparētia alicui ꝓxīo grā ipſius ꝓximi. Hoc aūt ad beneficentiam ꝑtinet. Eſt enī beneficētia appetitus bonoꝝ ad ꝓximū efficax et liberal'. Q etiam beniuolentia ſit opus amicitie oſtendit qꝛ ille diciƚ amic⁹ q̄ vult amicū eſſe ⁊ viuere illius gratia ſicut matres volunt ꝙ ſui filij ſint et viuant hoc aūt ad beniuolentiam ꝑtinet. De concordia ſcd̄o ꝓbatur qꝛ ille dicitur amicus alicui q̄ eidē

conmittit eadē eligendo et de eodē cō do-
lendo et gaudendo q̄d ad concordiā ꝑti-
net. ¶ Deinde declarat hos tres effect⁹
amicitie in eſſe homī virtuoſo reſpectu
ſuijꝑ ſius. Et primo de beneficētia q: ipē
maxime ſibi vult bona virtutis que ſunt
vera homīs bona et laborat ad ipſa obti
nenda: et hoc facit gratia ſuijꝑius: quia
gratia intellectiue ꝑtis q̄ eſt principalis
pars in homīe et virtutib⁹ moralibus et
intellectualibus ꝑfici. Hec aūt ps intel-
lectiua videtur eſſe homo non ꝙ anima
intellectiua vere vel proprie ſit homo ſ3
quia principalis pars homīs. Q etiam
beniuolentia inſit homī virtuoſo in ordi
ne ad ipm patet quia ipſe vult viuere et
cōſeruari in eſſe maxime quantum ad il-
lam ꝑtem cui ineſt ſapīa ſcil3 ſm ꝑtem
intellectiuam per quā deo aſſimulamur
qui eſt incōmutabilis. Q etiā ſibi inſit
concordia patet q: maxime vult conui-
uere ſibiꝑi ad cor reuertendo delectabi
liter ad memoriam reducēdo bona que
opatus eſt ⁊ bene opandi in futuro ſpe3
habendo. Idem ē etiam omni parti ei⁹
triſte et delectabile quia ps ſenſitiua ī eo
eſt adeo rationi ſubiecta ꝙ eius mot⁹ ſe
quitur aut ſaltem non vehemēter reniti-
tur: et q: ſemꝑ ſm rōem agit ideo eſt in-
penitibilis q: ſc3 non agit aliq̄d de quo
peniteꝛe debeat. Sic itaq3 virtuoſo ineſt
ꝯcordia ad ſeipm aliaq3 amicitie opa.
Cū ergo hec amicabilia inſint ꝟtuoſo in
ordie ad ſeipm ſequit̄ ꝙ ei ineſſent ī ha
bitudine ad amicum q: amic⁹ ē alius in
quātū ſc3 afficit̄ ad amicum ſicut ad ſeip
ſum. ¶ Deinde dicit ꝙ vtrum hominis
ad ſeipm ſit amicitia nō eſt ad pn̄s deter
minandum. Ubi notandu3 ꝙ ſicut iuſti-
cia ꝓpe non ē ad ſeipm ſed ad alterum:
vt dictū eſt in quinto huius ſic nec ami-
citia. Sunt nanq3 circa eadem vt dictu3
eſt prius: q: vtrunq3 proprie eſt ad alte-
rū: Large tamen ſumendo amicitiā ho-
minis ad ſeipſum eſt amicitia cum ami-
cabilia que ſunt ad alterum veniant ex
his que ſunt ad ſeipſum. Unde ſm legē
precipitur homini diligere proximum ſi

cut ſeipm. ¶ Conſequēter oſtendit ariſ.
ꝙ effectus amicitie nō conueniunt vitio
ſo. Mali enī non habent beneficentiam
ad ſeipſos cū operent̄ ſibi nociua ac prop
ter timiditatem laboris ⁊ accidiā ꝑmit-
tant operari ea que ſunt ſibi vtilia. Non
etiam habent beniuolentiam quibus enī
eorum eſt ſua vita tedioſa: nolūtq3 ſe eſ-
ſe ⁊ viuere ꝓpter ſcelera ſua cognoſcen-
tes ſe alijs eſſe exoſos ita ꝙ aliquādo ſe
ipſos interimunt triſticiam quā patiunt̄
ꝑ hoc euadere cupientes. Non habent
etiam concordiam ad ſeipſos cū delecta
biliter ſibiipſis nō ꝯuiuāt ꝓpter recorda
tionem maloꝝ ꝓcedentium: ꝑ eos cōmiſ-
ſorum et ꝓſumptionem ſeu timorem fu-
turorum. Unde ſeipſos fugiūt quecruntq3
cū q̄bus cōmorent̄ vt ſic maloꝝ ſuoꝝ ob
liuiſcātur. Horum etiā amicitia cōtra ſe
ipſam in quadam ꝯtentione conſiſtit dū
pars ſenſitiua rationi repugnat: ⁊ ſic ſm
diuerſas ꝑtes ad diuerſa trahitur: ⁊ qđ
vni ē delectabile alteri eſt triſtabile. Et
licet non ſimul perfecte triſtentur ⁊ dele
ctentur tamen parum poſt delectationē
triſtatur de hoc ipſo quod delectatus ē.
Praui enī penitudie replent̄ q: paſſiōe
aut impetu malo ceſſante ꝯgnoſceñ. ſm
rationem ſe male egiſſe dolent: ⁊ ſic pra-
ui non ſe habent amicabiliter ad ſeipſos
propter hoc ꝙ non habent in ſe aliquod
amabile. ¶ Ad cui⁹ euidentiā notandū
ꝙ licet prauus ex habitu malo peccans
gaudeat de hoc ꝙ ex habitu operatur ꝙ
diu habitu vtitur: Quia tamē pōt habi-
tu non vti et per rationem que non tota-
liter corrupta eſt aliquid aliud medita-
ri potest cōtingere ꝙ nō vtēs habitu do
leat de hoc qđ ꝑ habitū cōmiſit. Plerū-
q3 tū tales penitēt de peccato nō q: eis
pctm̄ ſm ſe diſpliceat ſ3 ꝓpter aliquod
aliud incōmodu3 quod ex pctō incurrūt
q: etiā ſm Boe. Penitentia eſt ordina
tiua culpe omnem culpā cōcomitat̄ aliq̄
pena. Unde Aug⁹. Iuſſiſti dñe ⁊ ita eſt
ꝙ pena ſit ſibi oīs pctōr. Nō enī ē dede-
cus culpe ſine decore iuſticie: nō ſolū aūt
omē pctm̄ ꝯſeqt̄ aliq̄ pena īmo etiā ipm

peccatū ꝙ maxīe pēna volūtati rōnali cū ſit ꝯ eiꝰ iclinationē nālē qđ facit deꝰ peccatū nō valēs ſufferre: vt dicit ſco. ī ſcđo ſniarū. hinc ē ꝙ dāpnati ꝑpetue erūt in pena qꝛ ꝑpetuo erūt ī culpa: vt dicit idē 46. diſ. quarti ſniarū. Ex p̄dictis infert arl̄. cū ſic ſe hr̄e ſit valde miſerū. Uehementer ſtudere debēmꝰ ad fugā malitie ꝛ ꝓſecutionē v̄tutis qꝛ hō ꝑ v̄tutē amicabilit ſe hēbit ad ſeipm ꝛ deinde alteri amicꝰ fiet. ¶ Quia v̄o in p̄cedētibꝰ fuit facta mētio ꝺ accidia iō ſm damaſce. ē q̄dā triſticia agbrauās q̄ ſcꝫ ita depͥmit aīm hoīs: vt nihil ei agere libeat. Uñ accidia īꝑtat qđdā tediū opandi.

¶ Eſt aūt accidia mala ſm ſe qꝛ ē triſticia de bono ſpūali ꝛ ſm effectū qū ſic hominē aggrauat vt eū totaliter a bono retrahat que q̄dē eſt pctm̄ veniale qū ē inchoatio pcti ī ſenſualitate nō ptingēs vſq; ad cōſenſum rōnis. Si vero ptingit vſq; ad cōſenſum rōnis cōſentientis ī fugā horrorē ꝛ deteſtationē boni dfini erit peccatū mortale in his ſcꝫ q̄ īminēt ex neceſſitate ꝓpter deū faciēda nō aūt ī opibus virtutū q̄ bonis facere nō tenet̄. Ponit̄ āt accidia vitiū capitale a greg. xxxj. moraliū vbi ſex eius filie aſſignant̄ ſcꝫ malicia: rācor: puſillanitas: deſperatio: torpor circa p̄cepta. Euagatio mentis circa illicita. v̄. Deſpe. puſ. torpor mal. rancor. mēte vagāſq;. Eſt aūt malicia machinatio mali ꝯ bōies ad ſpūalia inducēꝰ ꝛ hoc in aīo. Rancor aūt in ſigno. Puſillanītas eſt fuga cōſiliorū. et torpor eſt fuga p̄ceptorūꝫ ad quā ptinet otiū vigilando ſompnolētia dormiendo vel puſillanitas. timor aggreſſiua opis laborioſi: torpor aūt ꝓgreſſor. Ad vagationē aūt mentis ptinet verboſitas: q̄tū ad locutionē inq̄etudo quo ad morꝰ mēbrorū ꝺ ordinationē: ꝛ inſtabilitas quo ad locoꝝ ꝛ ꝓpoſiti mutatiōeꝫ. Quia āt ī deſperatio numerat̄ inter peccata q̄ ſūt in ſpm̄ ſctm̄. xij. cor. ¶ Ad cuiꝰ euidentiā notādū ꝙ lꝫ oē peccatū ex malicia vl̄ habitu malo poſſet dici ī ſpūſcm̄ cui appropriat̄ bonitas: ꝓprie tñ ē pctm̄ ex ſola malicia vel electiōe ꝓcedēs ꝯ aliquē effectū ſpiritui ſancto appropriatū ſpāliter ꝛ directe retrahēte ab electio. amēte peccati cuiuſcūq;. Iſti aūt effectꝰ ſūt ſex Primꝰ ē ſpes de diuina miſericordia ꝯ quē directe ꝛ ꝑ ſe eſt deſperatio q̄ q̄dem nō ē diſcredere poſſibilitatē remiſſiōis peccatoꝝ. hoc eñ ad infidelitatē ptinet ſꝫ cū quis eſtimat ſuā iniq̄tatē tantā eſſe ꝙ nō ſperat ſe vnq̄ illā digne poſſe penitere ꝙ miſcđia bonitatis diuie illā remittat et iniq̄tatē. Scđs effectꝰ ē timor de diuina iuſticia ꝯ quē eſt directe p̄ſūptio nō quidē q̄ q̄s de ꝓprijs meritis p̄ſumit qꝛ hꝰ ptinet ad ſupbiā: ſꝫ cū quis ita p̄ſumit de vel miſcđia ꝙ ꝯtēpnit eiꝰ iuſticiā. Tertiꝰ effectꝰ eſt cognitio veritatis fidei ꝛ morū ꝯ quē directe eſt īpugnatio veritatis agnite cū ſcꝫ īpugnat̄ veritas nō ex paſſione verecūdie: talis eñ veritatis īpugnatio lꝫ ſit pctm̄ nō tñ in ſpm̄ ſctm̄. Sꝫ cū veritas fidei ꝛ morū ex ſola malicia ꝛ volūtatis electione īpugnat̄ vt ſi q̄s odit deū rōne iuſticie ꝛ ex hꝰ delectat̄ ī cōtumelijs dei ꝛ veritatis cōfutatione. Quartꝰ effectꝰ eſt auxiliū diuine gratie ꝯ quā directe ē inuidētia grē ſupne qđ pōt cōtingere dupliciter: vno mō cū q̄s inuidet grē ꝓximi reputās bonū ꝓximi eē diminutionē ꝓprij boni et ſic ptinet ad peccatū īuidie nec ē pctm̄ ī ſpm̄ ſanctū. Infirmitas eñ ſe immiſcet cū tali electiōe. Alio mō ex odio diuini honoris vel vniōis mēbrorū eccl̄ie ꝛ hꝰ eſt pctm̄ in ſpm̄ ſctm̄. Quītꝰ effectꝰ eſt dolor pcti cōmiſſi ſeu deteſtatio cuiuſcūq; rei inq̄tū ē ꝯ reuerentiā deo debitā ꝯ qđ ē directe ꝓpoſitū nūq̄ penitēdi a peccato ꝛ dr̄ finalis in pnīa. Sextꝰ effectꝰ ē ꝓpoſitū abſtinendi a peccato futuro ſeu reſpuitio cuiuſcūq; trāſitorie delectationis q̄ auferret eternā ꝯ quā directe ē obſtinatio q̄ ē ꝓpoſitū firmū adherēdi trāſitorijs delectationibꝰ pctoꝝ ī futuro. v̄. Inuidet: īpug. obſti. p̄. deſ. finalit̄ ipe. Dicit̄ āt hoc pctm̄ irremiſſibile nō q̄ñ poſſit remitti ſi in pnīa agat̄ quia ſm Aug. in lib. retractationū. de quocunq;

peſſimo in hac vita ↄſtituto nō eſt deſpe
rādū ſ; dr irremiſſibile q2 de difficili pōt
remitti eo ꝙ directe ꝛ ꝑ ſe excludit effe
ct⁹ ſpūſſancti reqſitos ad digne penitē
dū. Qd aūt dicit xp̄s ī euāgelio ꝙ nō re=
mittet̄ hic nec in futuro: intelligitur ſm
aug. d illo pctō ī q̄ q̄s finaliter morit̄ ſi
ne pn̄ia: tal̄ eī ipn̄ia dr ſpūs blaſphemīe

Beniuolētia Ca. III

¶ Hic agit ariſ. d effectib⁹ ami=
citie ſm ſe ꝛ p2ıo de beniuolen=
tia dicēs ꝙ beniuolētia ñ ē amicitia q2
amicitia nō ē ad ignotos beniuolētia āt
pōt eſſe latēs ꝛ ad illos q̄ nūꝙ ſe vide=
rūt: vt dictū ē in pncipio octaui. ¶ Pro
bat inſuꝑ ꝙ beniuolētia nō ſit amatio.
Ubi notādū ꝙ amatio pōt ſumi ꝓ paſ=
ſione amoris vel ꝓ amore q̄ ē act⁹ elici=
tus volūtatis. Nō ē aūt beniuolētia paſ
ſio amoris cū ſit act⁹ q̄ volūtas vult bo
nū ꝓximo nec etiā amor vel amatio ſup
ta ꝓ actu volūtatis q2 l; tā beniuolētia
ꝙ amatio ſint act⁹ q̄ volum⁹ bonū ꝓxi=
mo amatio tñ aliq̄d addit vltra beniuo=
lētiā: īꝑtat eñ q̄ndā vnionē ſm affectu;
amātis ad amatū in ꝙtū ſc; amans eſti=
mat amatū q̄dāmō vt vnū ſibi. Includit
etiā intentionē ꝛ ꝓpoſitū agendi ꝛ ope
rādi ꝓ bono ꝛ ſalute amati. Beniuolē
tia aūt dicit tñ actū ſimplicē voluntatis
q̄ volum⁹ ſine tali vnione effectus ꝛ in=
tentione amādi p2o amato. verbi gra=
tia hoīes vidētes agoniſtas .i. pugiles
in agone vel certamie pugnātes ſūt ali=
qñ beniuoli vni pti pl⁹ volētes bonū il=
li⁹ ꝙ alteri⁹ p2o his tñ p2o q̄b⁹ ſūt beni
uoli nec coopabunt̄ nec etiā magna tri=
ſtia turbabunt̄ ſi aliq̄ miſeria affligant̄.
Dicit itaqȝ ari. ꝙ beniuolētia ē pncipiū
amicitie .i. pmū reqſitū ad amicitiā q̄ ꝑ di
uturnitatē poterit effici amicitia. Eſt ḡ
beniuolētia pncipiū amicitie nō tñ oīs
q2 nec ei⁹ q̄ ē propt̄ vtilitatē nec ei⁹ q̄ ē
propt̄ delectationē ſ; propt̄ virtutē. Si
nāqȝ aliq̄s de aliq̄ velit ꝙ bñ ſe habeat
propt̄ ſpem quā habet vt ꝑ illu; ī bonis
habundet non dr eſſe beniuolus ad illū
ſ; magis ad ſeipm. In amicitia tñ vtili
pōt eē beniuolētia cū bñficiat⁹ retribuit
bñfactori ſuo: q̄ quidē nō fert̄ ſuꝑ expe=
ctationē ſ; ſup iuſtā retributionē vtilis
iam accepti. ¶ Cōſequēter de alio effe=
ctu agit amicitie ſc; de cōco2dia q̄ eſt cō=
ſenſus diuerſo2ū co2diū ſeu voluntatū in
vnū Dicit aūt ꝙ cōco2dia nō eſt vnitas
opiniōis vt q̄dā dixerūt: q2 illi q̄ ſe non
cognoſcūt bñ pñt eē eiuſdē opiniōis in=
ter quos tñ nō ē ↄco2dia vt p; ī ſciētijs
ſpeculatiuis. Ubi notādū ꝙ nullū ami=
cabile pōt eē ad alterꝝ totalit̄ ignotū ꝙ=
uis poſſit eē ad alterū ignorātē ſicut be=
niolētia: nullus eñ ē beniuolus ad alte
rū niſi eū nouerit viſu vel auditu vel fa=
ma. Cū aūt cōco2dia ſit de nūero amica
biliū nō pōt eē ad eos q̄ penit⁹ ſe igno=
rant l; tales poſſint eſſe eiuſdē opiniōis
Dicit igit̄ ari. ꝙ ↄco2dia nō eſt ↄſenſus
opinionis ſ; volūtatū: vñ ciues ↄco2da=
re dicunt̄ q̄ eadē eligūt ꝛ opant̄. Nō eſt
aūt circa q̄cūqȝ opabilia ſ; circa ea q̄ ha
bēt aliquā magnitudinē q2 nō tollit̄ cō=
co2dia amico2ū ex hᵒ ꝙ diſſenſiūt in ali
q̄b⁹ minimis. ¶ Deinde dicit ꝙ conco2
dia videt̄ eē amicitia pollitica cū ſit cir=
ca ea q̄ veniūt ad cōicationē hūane vite
ꝛ ſunt ad ciuitatē cōferētia. vñ citates ꝛ
ciues cōco2des dicunt̄ adinuicē habe=
re amicitiā. ¶ Ubi notandū ꝙ amicitia
pollitica nō ē ſimplicit̄ amicitia cu; nō
īcludat oīa amicabilia cōſequētia amici
tiā ſimplicit̄ ꝛ p2op2ie dictā ē: nec ē poſ
ſibile hoīem hr̄e talē aīcitiā ad oēs ho=
mines vni⁹ ciuitatis l; poſſet hr̄e amici
tiā polliticā ſeu pacē ꝛ trāqllitatē in ne=
gotijs cōib⁹ cū oib⁹ ↄco2dādo. ¶ Ulte=
ri⁹ dicit ꝙ talis aīcitia maxīe īuenit̄ in
hoīb⁹ v̄tuoſis: quo2ū volūtates manent
fixe in eiſdē delectationib⁹ ꝛ bonis opa
tionib⁹ ſm qḋ eſt hoī poſſibile. Hoīes
vero p2aui parū poſſunt cum ſeipſis vel
alijs cōco2dare quia plus volunt habe=
re de bonis ꝛ vtilibus ꝙ ſibi conueni=
at et minus de labo2ibus et tribulationi
bus et grauaminibus ſeqȝ exonerando
alijs grauamina imponunt ex quibus

cōtentiones ⁊ diſcordie oriunṫ. ¶ Inſu
ꝑ agit de tertio actu vel effectu amicitie
ſcʒ de bñficentia que nihil aliud imptat
niſi alicui facere bonū volūtarie. Circa
qḋ q̄rit an benefactores plꝰ amēt bñficia
tos q̄ econuerſo? ¶ Ad qḋ rūdet ꝙ bñ-
factores videnṫ magis diligere benefi-
ciatos qḋ ꝓbat pluribꝰ rōnibꝰ. Pria ꝙ
beneficiatꝰ eſt quaſi qḋdā opus bñfacto
ris ſicut pattēs in actu eſt quodāmō ip-
ſum opꝰ facientis. Unde cōſueuit dici
de aliquo hic eſt factura talis. Male aūt
eſt cuilibet ꝙ diligat opꝰ ſuū ſicut vide-
mꝰ ꝙ poete diligunt poemata ſua ſicut
parētes filios. ⁊ hoc ideo qꝛ vnūqḋqꝫ di
ligit ſuū eſſe: ſumꝰ aūt in actu in viuere
⁊ opari. ¶ Ubi notandū ꝙ viuere pōt
capi dupliciter: vnoᵒ ꝓ actualitate ⁊ eē
viuentis: Alioᵒ ꝓ opatione ꝑ quā de-
mōſtraṫ vita Unde ſm opa vite diſtin-
guunṫ gradus viuētiū ſcḋo de aīa. Itē
arguit ſic difficilꝰ eſt beneficia īpende-
re q̄ recipere. Ea vera in q̄bus labora-
mꝰ magis diligimꝰ q̄ ea que nobis de
facili ꝓueniūt. Benefactores igiṫ ma-
gis diligūt benefaciatos q̄ ecōuerſo.
¶ Circa p̄dicta notādū ꝙ lʒ bñfactores
videanṫ plus diligere bñficiatos vt di-
cit ariſ. beneficiati tū plꝰ obliganṫ ad di
lectionē ſuoꝝ benefactoꝝ q̄ beneficia-
toꝝ ab ipſis: grauiꝰ eni peccat q̄ benefa
ctorem nō diligit q̄ ſi illū diligere deſi-
nat cui hactenꝰ benefecit. Dicet ḡ amor
bñfactoꝝ ad beneficiatos ſit magis ſpō
taneꝰ et habeat maiorē ꝓmptitudinē ꝓ
pter maiorē cōiūctionē cū ipo cū ſit ali-
q̄d eiꝰ Amor tū beneficiati ad benefa-
ctorem eſt magis debitus cū habeat ra-
tionē amoris boni inquātū ē principiū
boni in bñficiato.

Ubitaṫ aūt Ca. IIII.

¶ Hic inquirit ariſ. Utrū homo
debeat maxīe ſeipm amare. Et
arguiṫ ꝙ nō Aū qꝛ hoīes ſeipos aman
tes cōiter repꝛehenduṅt cui cōſonat quod
ait aplus. In nouiſſimis diebꝰ erūt ho-
mines ſeipos amantes cupidi elati ⁊c.
Aū qꝛ hoīes maxīe ſe amātes oīa faci-
unt ꝓpter vtilitatē ꝓpriam qḋ ad pra-
uū ꝑtinere videṫ. In oppoſitū arguit qꝛ
cōiter diciṫ ꝙ amicoꝝ eſt vna aīa et ꝙ
eoꝝ ſunt oīa cōia ⁊ ꝙ amicꝰ ſe habet ad
amicū ſicut genu ad tibiā que habēt ma
ximā ꝓpinquitatē ex quo daṫ intelligi
ꝙ amicitia in quadā vnitate ꝯſiſtit: vni
tas aūt eſt maxime ad ſeipm: ⁊ ſic videṫ
ꝙ homo debeat ſeipm maxime diligere
¶ Pro reſponſione dicit ariſ. ꝙ amare
ſeipm cōtingit dupliciter. Uno mō quā
tū ad bona corꝑalia cuiuſmodi ſunt ho
nores diuitie ⁊ delicie his ad herēdo tā
q̄ optimis bonis ac ꝓpter hoc ſpiritua
lia cōtēpnendo: ⁊ talis amor eſt obpro-
brioſus cū hoc mō ꝑferaṫ ps irrōnalis
pti rōnali. Et de hoc amore ꝓcedūt rō-
nes ad primā ptē. Alio modo cōtingit
amare ſeipm quo ad bona ſpūalia ſtudē
do ſe exercere in opibus virtutū q̄ ſunt
maxima bona. Et talis amor eſt lauda-
bilis. Et hō ſic ſe amans pōt cōgrue di-
ci maxīe amare ſeipʒ qꝛ amat id qḋ ē in
eo ꝑncipale ſcʒ ptē rōnalē. Sic eī dr ci
uitas eſſe id qḋ ē ꝑncipaliſſimū ī ea: vn̄
id qḋ faciūt rectores ciuitatis dr tota ci-
uitas facere. Et de hoc amore ꝓcedunt
rōnes ī oppoſitū Ad illud āt qḋ adduce
baṫ ꝓ pte alia ꝙ hoīes maxime ſe amā
tes oīa faciūt ꝓpṫ vtilitatē ꝓpriā Di-
cit ꝙ hꝰ nō habet veritatē in hoībus ſe
ſpūaliter amātibꝰ. virtuoſus nāqꝫ mul-
ta facit gratia amicoꝝ q̄ etiā ſi opteat eū
mori nō deſeret amicū. Pecunias vō ⁊
honores ac oīa exteriora bona ꝓpter q̄
hoīes pugnāt cōtēnet ꝓpter amicum.
Per hec aūt oīa ꝓcurat ſibi bonū hone
ſtū magis eligēs ꝑ paucū tps multū de-
lectari in magno ope virtutis q̄ ꝑ ma-
gnū tps mediocriter delectari in medio
cribꝰ opibꝰ virtutis ac excellenter bene
viuere ꝑ vnū annū q̄ ꝑ multos annos
mediocriter plus diligens vnā magnā
actionē ⁊ bonā q̄ multas bonas ⁊ par-
uas. Exemplū huius habemus in beatꝭ
martiribus penas acerbiſſimas vſqꝫ ad
mortē alacriter ꝓ xp̄o amico dulciſſimo

ſuſtinētib⁹ q̄ i modico tp̄is ſpacio tātā
glām meruerūt q̄ntā alij multi in q̄ngē=
tis annis: vñ dicit ſco. in ſcđo ſnīarū q̄
pl⁹ valet vnū intēſuȝ meritū q̄ cētū mi=
lia remiſſa. Sic bti angeli i modica mo=
rula maximā gl'iam acquiſierūt. ¶ Inq̄=
rit ɔñr. vtrū felix indigeat amicis ⁊ loq̄t
de felicitate q̄ pōt nālit' hr̄i i hac vita.
¶ Circa qđ dicit q̄ felix nō idiget amicꝭ
ꝑpt' vtile vt ſcȝ ɔferāt ſibi bona ext'iora
q: talia bona iexiſtūt felici ſufficient' Itē
nō idiget amicꝭ ꝑpt' delectabile niſi par=
tquātū ſcȝ i cōuerſatiōe hūana necc̄e eſt
vti q̄nq̄ ludicris ad q̄etē. Q᷑ aūt parū i=
digent talib⁹ amicꝭ ꝓbat q: vita felicis
ſc̄m ſe ē delectabil' iō nō idiget ſup īdu=
cta delectatiōe. Deīde ꝓbat q̄ felix idi
get amicꝭ ꝑpt' v̄tutē q: felicitas ɔſiſtit ī
ōpatiōe v̄tutꝭ. Opatio v̄o hȝ eē in fieri
⁊ nō i facto eē ſicut dom⁹. Nō ē aūt faci
le q̄ hō ſolitari⁹ ɔtinue opet'. Solitaria
ei vita ē difficilis ſȝ hoc erit facile ⁊ dele
ctabile cū amicis v̄tuoſis ɔmorādo ipiſ
q̄ cōuiuēdo ſc̄m cōicationē ſermonum et
mētis cōfederationē v̄tuoſāq̄ opationē
hoc eī mō hoīes ſibi debēt ꝓprie ɔuiue
re ſc̄m vitā q̄ ē hoī ꝓpria nō aūt ſc̄m hoc
q̄ ſimul paſcāt' ſicut ɔuiuūt pecora.

Trum aūt. Ca. V

v ¶ Hic ɔñr q̄rit vtr̄ hō debeat ſi
bi facere multitudinē aīcor̄. Cir=
ca qđ dicit q̄ nō expedit ī aīcitia vtili q:
ſi hō habeat multos aīcos a qb⁹ recipi=
at obſeq̄a optet ēt q̄ multꝭ obſeq̄t' qđ eſt
valde laborioſū ⁊ ipeditīū bn̄ viuēdi q̄
eñ ſup̄flue negotijs alior̄ itēdit a debi
ta cā ſuiſpi⁹ elōgat'. Silr' ēt ī aīcitia de=
lectabili ſufficiūt pauci amici ſicut ſuffi=
cit modicū ſalis ad delectamētū cibi. In
aīcitia ēt v̄tuoſa nō optet q̄ ſit imenſa
multitudo aīcor̄ ſȝ dȝ eſſe q̄dā multitu=
do determīata qđ ptȝ q: nō ē poſſibile q̄
hō ɔiunat moderate multitudini aīcor̄
ſeipſȝ ill' diſtribuēdo difficile ēt ē ɔgau=
dere ⁊ ɔdolere familiarit' multꝭ q̄r̄ aliq̄
gaudēt ⁊ alij triſtāt' hec tn̄ req̄rūt' ad ꝑ=
fectā aīcitiā. Nō ē ḡ ɔgruū q̄rere eē aīciſ
ſimū multꝭ ſȝ tot q̄t pñt ſufficere ad cōuiſ
ctū q: ꝑfecta aīcitia i q̄dā ſup̄habūdan=
tia amoris ɔſiſtit q̄ nō pōt ɔſeruari niſi
ad vnū vel ad valde paucos. Amicitia
tn̄ pollitica q̄ videt' eē idē q̄ ɔcordia vir
tuoſus p̄t eē aīc⁹ multꝭ ipis ɔcordādo i
his q̄ ad vitā polliticā ſpectāt eis q̄ ī li
citꝭ ɔplacēdo. Amicitia āt ꝑpt' v̄tutē ⁊
ꝑpt' ipos amatos nō ē ad multos vt vi
ſum ē ſȝ inuenire aliq̄s paucos tales aī=
cos v̄tuoſos ē valde amabile q: .ſ. val=
de raro īueniri pñt. ¶ ¶ Deinde inq̄rit
Utr̄ hō magꝭ idigeat aīcis ī bonis for=
tunijs vel infortunijs ſeu mal' fortunijs
vbi dicit q̄ ī ambob⁹ req̄rūt' aīci. Et tn̄
magis necc̄m hr̄e aīcos in īfortunijs ꝓ
vita ſuſtētāda q̄ i bonis fortunis ꝑpter
qđ tūc ē op⁹ aīcis vtilib⁹. Sȝ in bonis
fortunijs meli⁹ ē ꝓ vita felicitāda q: ꝓ
pter h᷒ hoīes bn̄ fortunati q̄rūt viros
epikes ⁊ bonos eo q̄ eligibili⁹ ē cū eis
ɔuerſari q̄ cū alijs. Eſt aūt p̄ñtia aīcor̄
delectabil' ⁊ i bonis fortunijs ⁊ infortu=
nijs. De īfortunijs ptȝ q: hoīes i triſti=
cia exñtes alleuiationē q̄dā ſentiūt ex
p̄ñtia aīcor̄ eis ɔdolētiū. tū q: p̄ñtia aī=
cor̄ ē delectabil' ⁊ maxīe hoī īfortunato
q: ex viſiōe ⁊ ſermōe aīci ɔſolat'. Tū ēt
q: dū videt eū ſibi ɔdolere in ei⁹ aīcitia
quā experit' delectat' ⁊ q̄ ad hoc ei⁹ triſti
cia minorat'. Suſtinēt eī aīci q̄ ꝑ modicā
aīcor̄ triſticiā ſua triſticia ſubleuet' non
tn̄ de ipa triſticia delectāt': ſȝ ē ipis ma=
teria meroris. Vñ hoīes vtiles nullo᷒
ſuſtinēt q̄ aīci eor̄ ꝑpter ipos ɔtriſtēt'
niſi auxiliū qđ ab ipis ſibi p̄bet' ſup exce
dat triſticiā. Eſt ēt p̄ñtia aīcor̄ delecta=
bilis ī bonis fortunijs q: delectabile eſt
aīco videre aīcū ſuū in ꝓprijs bonis de
lectari ⁊ cum eo cōuerſari. ¶ Ex p̄miſſis
oſtēdit ariſ. q̄ homo ꝓmpte debet vo=
care amicos ad ſuas bonas fortunas vt
eas amico cōicet. Et ꝑ cōtrariū quaſi cū
q̄dā pigricia debet ipos vocare ad ſua
infortunia. Debet eñ eis de ſuis malis
min⁹ q̄ poteſt tradere. Sūt tn̄ tūc vocā
di q̄ñ cū pauca turbatione poſſūt magnū
auxiliū p̄bere. ¶ Dat inſup aliud docu=

ınētū ꝙ ſcꝫ amic⁹ ad amicū ī infoꝛtunijs
exiſtentē etiā non vocat⁹ ꝓmpte debet
accedere qꝛ ad amicū ꝑtinet benefacere
amico maxime in neceſſitate poſito In
bonis etiā foꝛtunijs accedere debꝫ ꝓm=
pte ad ei cooꝑandū qꝺ neceſſe fuit. Sꝫ
tarde debet venire ad recipiēdū bñficia
ne ſe reddat ei oneroſum ⁊c̄. ¶ Deinde
dicit ariſ. ꝙ eligibiliſſimū eſt amicū ꝯui
uere qꝺ ꝓbat triplr̄. Primo qꝛ amici=
tia ꝯſiſtit in cōicatiōe iꝫ amici maxīe cōi
cāt in cōuictu. Scḋo qꝛ homo ſe habet
ad amicū ſicut ad ſeipm̄: ſꝫ cū ſit hoī de=
lectabile ſētire ſeipm̄ eē erit etiā hoc de
lectabile aīco qꝺ qḋē fit ī mutuo ꝯuictu
Tertio qꝛ expimēto videmus ꝙ hoīes
volūt cū ſuis amicis ꝯuerſari ſm̄ actio=
nē ī q̄ ꝑncipaliter delectāt quā reputāt
ſuā eē ⁊ cui⁹ gratia eligūt viuere q̄ſi ad
hoc totā vitā ſuā oꝛdināntes: puta ꝙ ſi=
mul ludēdo alij ꝟo venando alij aūt ſiłr
ꝓbando ⁊ ſic cōuiuere eſt eligibiliſſimū
amicis. ex hoc infert ꝙ amicitia prauoꝝ
ē mala qꝛ ipſis cōicātes efficiūt eis ſimi=
les de malo in pei⁹ ꝓcedēdo. ecōtra ve
ro amicitia virtuoſoꝝ eſt bona qꝛ ipſis
cōuiuētes accipiūt exēplū ꝟtuoſi opis ⁊
eoꝝ colloq̇jS efficiunt meliores. ¶ Iux
ta ꝑdicta notādū ꝙ duplex ē hoīs vita
quedā exterioꝛ ſm̄ naturā ſenſibilem ⁊
coꝛꝑalē ⁊ ſm̄ hāc nō eſt nobis cōicatio
cū deo ⁊ angeł. Alia eſt vita ſpūalis ſm̄
mentē que cōſiſtit in cōſideratiōe ⁊ de=
guſtatione ſpūaliū q̄ tāto magis reddūt
nobis placentia q̄to magis ea cogita=
m⁹ ⁊ ſm̄ hāc nobis cōuict⁹ ⁊ ꝯuerſatio
nē cū deo ⁊ angeł. Iuxta illud apłi: no=
ſtra cōuerſatio ē in celis ⁊ hoc mediāte
habitu caritatis infuſe que eſt quedam
amicitia: iuxta illud qꝺ dicit dñs iā non
dicā vos ſeruos ſed amicos. eſt eīn que
dā amicitia honeſti q̄ diligim⁹ deū ſuꝑ
oīa cū ſit ſūmū bonū: lꝫ aūt amicitia non
ſit niſi ad ꝟtuoſū ſicē ad ꝑncipalē ꝑſonā
vbi ēt ē readamatio intuitu tñ ei⁹ ſepe di
ligūt ad eū attinētes ēt ſi n̄ ſint ꝟtuoſi.
et tāta pōt eē dilectio aīci ꝙ ꝓpter ipm̄
amāt ad ipm̄ ꝑtinētes ēt ſi nos offēdāt

⁊ ſic ex caritate diligim⁹ pctōꝛes ⁊ inimi=
cos nr̄os ꝓpt̄ deū ad quē ꝑncipalit̄ ha=
bet aīcitia caritas q̄s diligim⁹ nō inquā
tū mali: ſꝫ inq̄ntū ſūt ab ipo ad ymagi=
nē ei⁹ cōditi: neqꝫ eī deū ſuꝑ oīa diligit
q̇ nō vult eū ab alijs cōdiligi ſi ſibi pla=
ceat eoꝝ dilectio.

Incipit liber decimus

Eſt hoc autem.

¶ In hoc decīo ꝯplet ariſ.
tractatū de fine ꝟtutis in
p
ꝑmo lib. inchoatum: agē=
do ſcꝫ ꝺ felicitate ī ſpāli. ⁊
qꝛ delectatio ē annexa ipī felicitati q̄ ē fi
nis ꝟtutis de ipa agit p̄io ariſ. ꝓbādo ꝙ
nō ē mot⁹ qꝛ mot⁹ nō pt̄ eē ī īſtāti: ſꝫ de
lectatio pōt eē ī inſtāti ſicut ⁊ viſio: ſꝫ de
lectatio nō ē mot⁹. ¶ Deīde dicit ꝙ de
lectatio ē ꝑfectio opis: videm⁹ eī ꝙ de=
lectatio ꝑfecta ē delectabilis ꝑfectiſſima
ꝟo eſt delectabiliſſima. eſt aūt opatio ꝑ
fecta q̄ eſt potētie bñ diſpoſite ⁊ reſpectu
obiecti ꝑfectiſſimi: vt viſus bñ diſpoſit⁹
reſpectu pulcherrimi viſibił vel intelle=
ct⁹ reſpectu itelligibilis. Opatio ꝟo ꝑ
fectiſſima ē potētie optīe diſpoſite reſpe
ctu ei⁹ qꝺ ē potētiſſimū int̄ ea q̄ ſubia=
cēt ꝟtuti talis opantis. ¶ Alteri⁹ decla
rat quō delectatio ꝑficit operationē di=
cēs ꝙ delectatio nō ꝑficit opationē per
modū agētis ſicut potētia vł obiectū nec
ēt ſicut hīt⁹ vł foꝛma q̄ ī eſt ſeu foꝛma cō
ſtituēs itrīſece opatiōis eēntiā ſꝫ ſicͭ foꝛ=
ma aut finis q̄dā ſuꝑueniēs eēntie iā cō
ſtitute Sicut pulchꝛitudo ſuꝑuenit iu=
uenib⁹ nō vt exiñs de eēntia iuuentutis
Durat āt delectatio ī ope q̄ diu ſenſus
vel intellect⁹ ſpeculās vel diſcernēs et
obiectū ſūt ī debita diſpoſitiōe. Cui⁹ rō
eſt qꝛ q̄diu ī actiuo ⁊ paſſiuo manet ea
dem diſpoſitio ⁊ eadē habitudo adīnui
cē manet idē effect⁹. Si ſꝫ bona diſpoſi=
tio potētie cognitiue ⁊ obiecti eſt cauſa
delectabilis ea durāte durabit delecta=
tio. Ex q̄ īſert ꝙ delectatio hūana nō pt̄
eſſe cōtinua qꝛ delectatio ſeq̄t opationē
nec ab ea ſepat̄: hō āt n̄ pōt ꝯtinue opa

ri q̄ fatigat corpe fatigato q̄re nec delectatio pōt semꝑ cōtinuari. Ex hꝰ ēt ptꝫ q̄re noua magꝭ delectēt ꝙ posteriora qꝛ videlꝫ mēs circa talia ꝓpter admiratioꝫ nē intēse inclinat̄ ⁊ ita circa talia vehemēter opat̄ sicut ptꝫ ī hīs q̄ studiose inspiciūt aliq̄d qđ pꝰ nō viderūt postea āt negligūt illđ aspicere ⁊ sic delectatio minuit̄. Ex p̄missis etiā ptꝫ ꝙ oēs appetūt delectationē: qꝛ oēs appetūt viuere: vita āt ꝯsistit in opatiōe. Delectatio vero est ꝑfectio opis vt dictū ē. ¶ Insuꝑ agit de dr̄ia delectationū dicēs ꝙ sicut opatiōes dr̄nt specie sic ⁊ delectatiōes que sūt eoꝝ ꝑfectiōes cū ꝑfectibiliū spē differētiū sūt ꝓpe ꝑfectiōes spē dr̄ntes. Sicut alia ē delectatio hoīs alia eq̄ alia azini. vñ dicit eraclitꝰ ꝙ azinꝰ magis delectat̄ in feno ꝙ in auro. hoc ēt ptꝫ qꝛ vnaq̄q̧ opatio ꝑ ꝓp̄iā delectationē auget̄ qꝛ magꝭ mēs ī eo detinet̄ in q̄ delectat̄. Si ḡ opatiōes q̄ augēt̄ a delectatiōibꝰ differūt spē optet ꝙ ēt ipe delectatiōes spē differāt. hꝰ ēt vlteriꝰ appet ex eo ꝙ q̄dā opatiōes ipediūt̄ ⁊ totaliter corrūpūt̄ ꝑ delectatiōes extraneas: videmus eñ ꝙ qñ vehemēter delectamur in aliq̄ nihil aliud possumꝰ opari vt amatores fistulaꝝ qñ audiūt aliquē fistulātē nō attēdūt sermonibꝰ q̄ eis ab alijs dicūt̄. vñ septīo huiꝰ dr̄: ꝙ ꝯcupīa furata ē ītellectū spisse seu valde aut ꝓfūde sapientis Quapropt̄ q̄ vult spūalia degustare dꝫ a carnalibꝰ delectationibꝰ abstinere.

¶ Deinde ponit dr̄am delectationū ꝯm bonitatē ⁊ maliciā dicēs ꝙ si opatiōes sūt bone ēt delectatiōes ꝯsītes erūt bone: ⁊ si sint male opationes ita ⁊ delectatiōes. Si vero sint opatiōes neutre sic erūt delectatiōes. Q̄ āt delectatiōes seq̄nt̄ bonitatē ⁊ maliciā opationū ꝓbat arguēdo a minori ad maiꝰ qꝛ ꝯcupīe bonorū opm sūt bone ⁊ laudabiles ꝯcupīe v̄o prauorū sunt praue ⁊ vitupabiles: ḡ ⁊ delectatiōes cū ꝯcupīe p̄cedāt ⁊ tpe ⁊ nā̄ ipas opatiōes ⁊ sic ab ipis sunt distīcte et sepate nō aūt delectatiōes īmo sic sūt cōiūcte cū opibꝰ qđ videt̄ q̄busdā ꝙ idē sit opatio ⁊ delectatio nō tñ sunt ōīno idē lꝫ nō sepent̄ abinuicē. Ad qđ potest adduci exemplū đ subiecto ⁊ ꝓp̄ia passione intellectu ⁊ volūtate. Deinde dicit ꝙ sicut differūt sensus abinuicē et ab intellectu in puritate sic etiā opationes ⁊ delectationes ꝯsequētes. Uisus eñ auditꝰ ⁊ olfactꝰ sunt puriores ⁊ īmateriales ꝙ tactꝰ ⁊ gustꝰ cū sentiāt obiectū ꝑ mediū extraneū. Tactꝰ vero ⁊ gustus ꝑ mediū cōiūctū. Sic etiā intellectꝰ et eiꝰ opatio sunt puriores operatione sensus. Nō solū aūt in hīs que sūt diuersarū specierū differūt delectatiōes sꝫ etiā in hoībꝰ q̄ sunt eiusdē speciei. Uñ aliq̄ sunt q̄busdā delectabilia q̄ alijs sūt tristia ⁊ hoc ꝯm ꝙ aliq̄ sunt bñ dispositi ꝯm rōnē ⁊ alij male: sicut accidit de febricitante habēte gustū infectū ⁊ sano q̄ habet gustū bñ dispositū. In operationibꝰ tñ ⁊ delectationibꝰ hūanis standū est iudicio hoīs virtuosi qꝛ v̄tꝰ est regula ⁊ mensura cognitiōis seu discretiōis ꝯm quā recte iudicat̄ de oībus rebꝰ hūanis. Et hō bonꝰ īquātū talis seu virtuosus est regula humanoꝝ actuū cū in talibus recte iudicet. Uñ illa sunt vere delectabilia q̄bus virtuosus gaudet. Si aūt illa que sunt tristia alijs virtuoso appareant delectabilia nō est mirū hoc eñ accidit ꝓpter multas corruptiones morū ex quibus ꝑuertit̄ rō ⁊ appetitus.

Dictis ⁊c. Ca. II

¶ Hic agit arꝭ. de felicitate que est finis oīm v̄tutū. Et primo dicit ꝙ nō est habitꝰ qꝛ tūc dormiēs ꝑ totā vitā suā esset felix: hoc aūt ē inconueniens vt ptꝫ ex p̄io hꝰ: ḡ ponēda ē in opatione. Operationū aūt q̄dā sunt bone et eligibiles ꝓpter aliud q̄dā vero ꝓpter seipas. Cuꝫ aūt de rōne felicitatis sit ꝙ sit ꝑ se sufficiēs ⁊ nō īdigeat. alioq̄ alio optet ꝙ sit opatio eligibils propter se cuiusmodi sunt operationes virtutū cū sint persone bone ⁊ honeste. ¶ Deinde dicit ꝙ videt̄ aliq̄bꝰ ꝙ felicitas ꝯsistat ī opatiōibꝰ q̄ sūt ī ludo eo ꝙ talibꝰ itēdūt

hoĩes in ptãtib⁹ ꝯſtituti qs hoĩes repu
tãt eē felices: ſʒ iſtud nõ ꝯcludit q꞉ ꝟt⁹
moralis ꝛ intellectualꝭ q̃ ſũt ꝑncipia bo
narũ opationũ nõ ꝯſiſtũt ĩ h⁹ ꝙ aliq̈s ſit
potẽs: ꝛ iõ nõ opꝫ ꝙ opatiões q̃b⁹ po
tẽtes ĩtẽdũt ſint optie: ſʒ ille ſũt optie et
delectabiles q̃ iudicãt a ꝟtuoſo q̃ eſt re
gula actuũ hũanoꝝ vt dictũ ē in ꝑcedẽ
tib⁹. Q̲ aũt felicitas nõ ꝯſiſtat ĩ ludo pꝫ
q꞉ cũ felicitas ſit vltim⁹ finis tũc hõ face
ret oĩa ꝓpter ludũ ꝛ ſic hõ intẽderet ſpe
culationi ꝓpt̃ ludũ: qð dicer̃ videt̃ ſtul
tũ ꝛ puerile. Sʒ ꝯrio ludẽdũ ē ad ho
rã vt poſtea hõ diligẽti⁹ ſtudeat q꞉ ĩ lu
do ē q̃dã reqes aĩe: hoĩes aũt cũ nõ poſ
ſint ꝯtinue laborare indigẽt reqe. ¶ Cõ
cludit ḡ ariſ. ꝙ cũ felicitas ſit ſũmũ bo
nũ hoĩs opꝫ ꝙ in optimis ꝯſiſtat. Me
liora aũt ſunt ſtudioſa ridiculis. ¶ Ubi
notãdũ ꝙ op⁹ dr̃ ſtudioſũʒ ꝛ ſerioſũ qđ
eſt factũ cũ rõne ꝛ cũ applicatiõe ad ipm
ſeu rõnis ſerie ordĩatũ. Op⁹ aũt ridicu
loſũ ē op⁹ riſu dignũ ſeu troffaticũ ꝛ ſic
ꝯgrue dĩt ariſ. ꝙ ſerioſa ſũt meliora ridi
culis. ¶ Deinde dicit ꝙ cũ felicitas ꝯſi
ſtat ĩ opatiõe q̃ eſt ſ̃m ꝟtutẽ: rõnale eſt
ꝙ ſit ſ̃m optimã ꝟtutẽ cũ ſit optimũ in
ter hũana bona ꝛ ſic erit opatio ei⁹ qð ē
ĩ hoĩe optimũ ſiue illud ſit ĩtellect⁹ ſiue
aliqð aliud: puta volũtas qð vtiqꝫ ſ̃m na
turã videt̃ ꝑncipari ꝛ dñari ꝛ intelligen
tiã hr̃e de bonis diuĩs ſiue illud ſit q̃d
diuinũ ſiue eoꝝ q̃ ſũt in nobis diuiniſſi
mũ hui⁹ inquãtũ opatio ſ̃m ꝟtutẽ ei ꝓ
priã ē ꝑfecta felicitas. ¶ Circ̃ ꝑdicta no
tãdũ ꝙ p ꝑtẽ hoĩs optimã ĩtelligit ariſ.
ꝑtẽ aĩe ĩtellectiuã ĩcludẽtẽ intellectũ ꝛ
volũtatẽ q̃ diſtĩguit̃ ꝯ ꝑtẽ ſenſitiuã cui
principat̃ ꝛ dñat̃. qð ex h⁹ pꝫ q꞉ ſol⁹ in
tellect⁹ vt diſtĩguit̃ ꝯ volũtatẽ nõ dñat̃
virib⁹ ĩferiorib⁹: Informat̃ aũt hec ps
ꝟtute optĩa. ſ. hitu ſapĩe p quã vacat di
uine ꝯtẽplationi. Eſt ãt hec ꝟt⁹ ꝓprie
oĩe ĩtellectiue vt diſtinguit̃ ꝯ ſenſitiuaʒ
nõ ſic de ꝟtutib⁹ moralib⁹ q̃ lʒ ſint ĩ ap
petitu ĩtellectiõ tñ ſ̃m ipas regũt̃ vires
ſenſitiue ꝛ corpales. Per hitũ ãt ſapĩe
tẽdit aĩa directe ĩ deũ ꝯtẽplãdũ actu in

tellect⁹ ꝛ volũtatis. vñ ſ̃m ſco. 49. diſ.
q̃rti ſniaꝝ. phs cõiter nõ diſtĩxit ĩtelle
ctũ a volũtate ĩ rõne ꝑncipij opati ĩ opa
tiõe ad extra. vñ aliqñ diſtĩguit nãꝫ ꝯ ar
tẽ aliqñ ꝯ ĩtellectũ. aliqñ ꝯ volũtatẽ ꝛ ꝓ
poſitũ. Per hec oĩa ĩtelligẽs vnũ ꝑnci
piũ artificialiũ ex illis trib⁹ integrũ. Sile
nec ĩ opatiõe adĩtra reſpectu finis. Unde
ſpeclatõ eꝫ ſapĩe d q̃ nũc loq̇t̃ nõ diſtin
guit a dilectiõe: ſʒ dilectio ĩ illa ĩcludit̃
qð q̇dẽ ſi exp̃ſſe nõ aſſerat ſaltẽ tñ nõ ne
gat: ꝛ ſic ſapĩa videt̃ ĩcludere ſupmũ ha
bitũ acq̃ſitũ ĩtellect⁹ ꝛ ſupmũ hũũ acq̃ſi
tũ volũtatꝭ. Sicut ãt ſupm⁹ habit⁹ volũ
tatꝭ infuſ⁹ puta caritas a deo ĩfuſa exce
dit ſupmũ ĩfuſũ ĩtellect⁹: Sic ſupm⁹ ha
bit⁹ acq̃ſit⁹ volũtatꝭ ſupmũ acq̃ſitũ ĩtel
lect⁹ vt adĩuicẽ diſtĩguũt̃ magꝭ ãt exp̃ſſe
loq̇t̃ ariſ. ĩ ꝓpoſito d ſpeclatiõe ꝙ d dile
ctiõe tãꝙ de nobiliori. Itẽ notãdũ ſ̃m cõ
mẽtatorẽ euſtratiũ ꝙ ariſ. ꝯſueuit oẽs vi
res nãles vocare diuinas inq̃tũ ſũt ſ̃m
diuinã ſapĩaꝫ reglãt̃ ordĩate. inter q̃s
ps intellectiũa dr̃ diuiniſſima tãꝙ alijs ex
cellentior. ¶ Cõſeq̇nter oſtẽdit felicita
tẽ ꝯſiſtere ĩ ſpeculatiõe ꝟitatꝭ pl̃rib⁹ rõ
nib⁹. Pria ĩter oẽs opatões hũanas cõ
tinuatiſſima ē ſpeclatio ꝟitatꝭ. Experi
mur ꝙ cõtinue magꝭ poſſum⁹ ſpeculari
ꝙ opari: ḡ ĩ ipa ꝯſiſtit felicitas q̃ ē maxi
me ꝯtinua ꝛ ꝑmanẽs. ¶ Preterea felici
tas ꝯſiſtit ĩ opatiõe delectabiliſſĩa: ḡ cõ
ſiſtit in ſpeculatiõe ꝟitatꝭ: pbat̃ ꝯña q꞉
oĩm opationũ q̃ ſũt ſ̃m ꝟtutẽ delectabi
liſſima ē opatio illa q̃ ē ſ̃m ſapĩaꝫ q̃ q̇dẽ
ē ſpeculatiua. videt̃ eĩ phia hr̃e delecta
tiões admirabiles ĩ ꝯtẽplatiõe ſapĩe vt
fatẽt̃ antiq̇ phi: tũ ꝓpt̃ ſui puritatẽ q꞉ ē
circa res ĩmãles: tũ ꝓpt̃ firmitatẽ q꞉ cir
ca res ĩcorruptibiles hmõi q̃ꝫ delectatõ
nes ñ pñt p penitudinẽ ĩfirmari ſicut de
lectatiões prauoꝝ q̃ replẽt̃ penitudĩe.
Licet ãt phia ſit delectabilꝭ q̃rẽtib⁹ ſeu
addiſcẽtib⁹. ꝛ ſciẽtib⁹ ē tñ delectabilior
ſciẽtib⁹ q̃ ꝯtẽplãt̃ ꝟitate iã ꝯgnita ꝛ in
uẽta. ¶ Itẽ ad felicitatẽ req̇rit̃ ꝙ ſit p ſe
ſufficiẽs ſʒ p ſe ſufficiẽtia maxĩe inuenit̃
in ſpeculatiua opatiõe. Nõ eĩ indiget cõ

tēplatiuꝰ niſi hiis q̄ ſūt neceſſaria ad hūa=
nā vitā. hūtes ꝟo morales ꝟtutes q̄ ꝑ=
ficiūt vitā actiuā īdigēt alijs circ̄ q̄s ope
rēt: vt pȝ ī fortitudīe iuſticia ⁊ alijs vir
tutibꝰ moralibꝰ: quāto āt aliq̄s fuerit ꝑ
fectioꝛ ī ſapīa tāto magꝭ ſolꝰ exñs ꝯtem
plari ꝟitatē poterit. Preterea ī ſpeculati
one ꝟitatꝭ ē vacatio a curis ſecularibꝰ ⁊
laboribꝰ ſeu tumultibꝰ corꝑalibꝰ ḡ ī ea cō
ſiſtit felicitas. ꝓbat ꝯñā q: īt ea q̄ felici
attribuūt vnā ē q̄ nō laboret ſȝ ſit ī pace
⁊ q̄ete: hꝰ āt repit ī vita ſpecīatīa ſeu cō
tēplatīa q̄tū poſſibile ē nālit̄ ineſſe hoī
mortalē vitā agēti. Nō repit āt talꝭ req̄=
es in vita ciuili ⁊ actīa ſm ꝟtutes mora
les ſȝ talꝭ ē multū laborioſa vt pȝ ī acti=
bꝰ fortitudīs. Patȝ itaq̄ʒ q̄ felicitas nāꝭ
lis ꝯſiſtit ī ſpeculatōe ꝟitatꝭ dū tñ aſſit
vite diuinitas ſeu vita perfecta. ¶ Cir=
ca p̄dicta notādū q̄ vacare: vnoꝰ tm̄ vȝ
ſicut ītēdere ſicut guloſi dicūt vacare cō
meſſationibꝰ ⁊ ſic non accipit̄ h. Alioꝰ
idē ē q̄ ceſſare vl' q̄eſcere a corꝑali labo
re ſicut dicit Aug. q̄ martha laborabat
⁊ maria vacabat: ⁊ ſic ſumit̄ ī ꝓpoſito.

¶ Alteriꝰ dicit arꝭ. q̄ felicitas ē̄ dicta
melioꝛ ē q̄ vita q̄ ē ſm hoīe ȝ q̄ᵭ ex hꝰ pȝ
q: hō ē ꝯpoſitꝰ ex corꝑe ⁊ aīa: q: vita in
hꝰ ꝯſiſtit q: ſm rōnē ordīat actiōes ſen=
ſitiuas ⁊ corꝑales. Nō igit̄ vacās ꝯtēpla
tioni ꝟitatꝭ nō viuit ſm q̄ᵭ hō ſeu vita
hūana ſȝ ſm aliq̄d diuinū ē ī ipo ſcȝ ſm
ꝑtē itellectiuā ꝑ q̄ nāȝ itelligētiaꝝ ꝑti
cipat ī q̄bꝰ īueniūt̄ ſola ītellectiua nā: vñ
talꝭ vita ꝯpat̄ ad vitā moralem ſicut vita
diuina ad hūanā. Deīde hortat̄ nos ad
hāc vitā ⁊ felicitatē dicēs q̄ hō mortalꝭ
ꝓ poſſe dȝ laborare q̄ viuat hac vita q:
ſic viuēdo viuit ſm optimū eoꝝ q̄ ſūt in
ipo q̄ᵭ lȝ ſit mobile puū q: ſcȝ caret q̄ū=
titate corporea p̄cioſitate tñ excedit oīa
q̄ ſūt in hoīe ⁊ ſic talꝭ vita ē delectabiliſ=
ſima cū ſit ſm optimū eoꝝ q̄ ſūt in hoīe.
Itē cū ꝑs itellectīa ſit ordinatīa ⁊ electi
ua hūane vite īcōueniēs eſt q̄ ipa met
nō eligat vitā ſuijꝑiꝰ ſȝ alicuiꝰ alterius
ꝑtꝭ q̄re eligēdū ē viuere vita ſpeculatīa
⁊ ꝯtēplatīa: hec āt vita ē maxie ꝓꝑa hoī
nō ſm q̄ᵭ ē ꝯpoſitꝰ ſȝ ſm illud q̄ᵭ ē p̄n=
cipale in ipo. Cōſeq̄nter ꝯpat felicitatē
ſpeculatiuā ad felicitatē pollitica q̄ ē ſȝ
ꝟtutes morales q̄rū rectitudo ſumit̄ ſȝ
prudētiā dicēs q̄ ille q̄ viuit vita ſpecu
latīa ē maxie felix cū viuat ſm id quod
ē p̄ncipale ⁊ optimū ī ipo. ſ. ſȝ ītellectū
Felicitas q̄ ē tm̄ ſm ꝟtutes morales ē
felicitas ſcd̄aria ⁊ īꝑfecta. Eſt eī felicitaſ
hoīs ſm q̄ᵭ hō ē ꝯpoſitꝰ ex corꝑe ⁊ aīa:
q̄ᵭ ex hꝰ pȝ q: ſm prudentiā ⁊ ꝟtutes
morales modificāt̄ paſſiones q̄ ſūt coēs
aīe ⁊ corꝑi: puta ira ꝯcupīa. Et hmōi ꝟ
tutes ēt morales ſūt circa oꝑationē totiꝰ
us cōiūcti cuiuſmōi ſūt ꝯmutatiōes ⁊ ne
ceſſitatū ſubuētiōes. Preterea arguit ſic
illa vita ſeu felicitas ē ꝑfectioꝛ q̄ eſt ꝑ ſe
magꝭ ſufficiēs: ſȝ vita ſpeculatīa ē hmōi
ḡ ē potioꝛ q̄ moralꝭ: ꝓbat̄ minoꝛ: q: ſpe=
culatīa pauciorībꝰ īdiget q̄ moralis. lȝ
em̄ virtutes morales p̄ncipaliter ꝯſiſtāt
ī electiōe ad earū tñ ꝑfectionē ⁊ exerci=
tiū req̄runt̄ oꝑatiōes exteriores ꝓpt̄ q̄s
exercēdas politicꝰ viuēs vita actīa mlꝭ
tꝭ indiget vt liberalꝭ īdiget pecunia ad li
beralit̄ dādū: Et iuſtꝰ ad reddēdū ꝓxio
q̄ᵭ ſuū ē ⁊ ſic de alijs: talibꝰ aūt nō īndi
get ſpeculatiuꝰ ſȝ ſepe ſunt īpedimēta
ſpeculatiōis. vñ n̄ īdiget hiis niſi ad ſub
ueniēdū eiꝰ neceſſitatibꝰ ⁊ ꝯuerſandū
hūane cū hiis q̄bꝰ ꝯuiuit. Itē arguit ſic
illa felicitas ē ꝑfectiſſima q̄ ē felicitati
diuie ſīſima: ſȝ ſpeculatīa ē hmōi cū dij
ſint felices ī ſpeculatiōe ⁊ n̄ ī morali acti=
one q̄re vita hoīs ſpeculatīa ē feliciſſīa.
ꝓbat maiorē q: oēs ꝑhi ſuſpicati ſūt de=
os eē bonos ⁊ viuere ⁊ ꝑ ꝯñs oꝑari non
tñ ſȝ oꝑatiōes morales. Si eī dixerintꝰ
eos oꝑari oꝑa iuſta puta ꝯmutare depo
ſita reddere ridiculū appebit vel q̄ᵭ ſu=
ſtineāt ꝑicula q̄ᵭ ꝑtinet ad fortitudineȝ
ſeu q̄ ſint caſti et tꝑati erit magis laus
oneroſa q̄ deo ḡta cū careāt guſtu ⁊ ta=
ctu ⁊ ſic nō pñt hr̄e prauas ꝯcupiſcētias
de q̄rū repſſiōe laudēt̄. Denū ꝓbat itē
tñ a ſigno. ſignū em̄ q̄ felicitas ꝯſiſtit in
ſpeculatiōe ꝟitatꝭ q: aīalia bruta q̄ ca=
rēt felicitate ſūt oīo ſeꝑata a tali oꝑatio=

ne ꝛ ſic quātū ſe extēdit ſpeculatio tm̄ ſe extēdit felicitas. cōcludit igit̄ ꝙ pfecta felicitas ꝯſiſtit i ſpeculatiōe. ¶ Deinde cōpat arſ. felicē ad exteriorē ꝓſperitatē Dicit ꝙ opꝰ erit felici exteriori ꝓſperitate qꝛ nā hūana nō eſt p ſe ſufficiēs ad ſpeculari ſʒ oportet corpꝰ ſanū eē cibū ꝛ reliquū famulatū exiſtere p quē ſibi miniſtrēt oīa q̄ ſūt ad vitā hūanā neceſſaria n̄ tm̄ īdiget felix multis ꝛ magnis diuitijs Qđ ꝯfirmat p dicta ſapiētū cuiuſmodi fuerūt ſolon ꝛ anaxagoras: nō ē āt mirū ſi hº videat̄ icōueniēs mltitudini hoīm Tales eī qꝛ ignorāt bona rōnis q̄ ſūt vera bona hoīs ſm̄ q̄ hō ē felix attēdūt ſolū ad bona exteriora q̄ ꝯgnoſcūt. In his igit̄ ē maxīe credēdū viris ſapiētibꝰ viſā p doctrinā ꝛ ſermōes p opatiōnē cōfirmātibꝰ. ¶ Alteriꝰ ꝓbat ſapiētē eē p ꝯparationē ad deū ꝛ hº ſic: Sapiēs ē deo amātiſſimꝰ: g̊ eſt feliciſſimꝰ. Nam felicitas hoīs in hº appet ꝙ a deo amat̄: ꝓbat̄ añs: qꝛ ille q̄ opat̄ ſm̄ itellectū ſpeculādo v̄itatē ꝛ curā ſuā apponit ad bonū itellectꝰ videt̄ eē oprīe diſpoſitus et deo amātiſſimꝰ: cū eī deꝰ habeat curā ꝛ ꝓuidētiā de rebꝰ hūanis rōnale eſt ꝙ delectent̄ ſup hoīes ī eo qđ ē optimū ī eis ꝛ ſibi ſimilimū ꝛ ꝯg̊tiſſimū. hº aūt eſt intellectꝰ: ꝛ p ꝯñs rōnale eſt de rebꝰ ſacere vt cūctis his q̄ honorāt ꝛ amāt intellectū oībꝰ alijs ipm̄ p̄ferendo. Tales aūt ſūt ſapiētes q̄ppt̄ ſūt deo amātiſſimi ꝛ p ꝯſequēs feliciſſimi.

Tertium. Ca. III

¶ Quia felicitas ē finis bonitatis moralis iō hic ꝯñr inq̄rit q̄d req̄rat̄ ad hoc ꝙ aliq̄s fiat bonꝰ moralis. Circa qđ dicit ꝙ ad hº nō ſufficit ꝯgnitio v̄tutis p ſciēʒ moralē ſʒ tēptandū ē hr̄e v̄tutes morales ſm̄ habitū ꝛ vti eis ſm̄ actū. Iuuat tm̄ ad hº verboꝝ ꝑſuaſio p quā p̄nt iuuenes q̄ habēt mores nobiles ꝛ nō ſūt ſubiecti paſſionibꝰ et vitijs ad bonū ꝓuocari Multi tm̄ ſeq̄ntes paſſiōes magiſ coherceēt̄ timore penaꝝ q̄ꝫ turpitudīe ne prauoꝝ opm̄ ſeu p ꝑſuaſiōe v̄boꝝ. Eſt eī difficile trāſmutare hoīeʒ p v̄ba ab inueterata ꝯſuetudine peccādi. Aſueſcēdi igit̄ ſūt iuuenes ad opa v̄tuoſa vt ex ipoꝝ frequētatiōe generet̄ i ipīs habitꝰ v̄tutis. ¶ Deinde dicit ꝙ ad hoc ꝙ hō fiat bonꝰ eſt nec̄aria bona ꝛ iuſta legis poſitio p quā hō non ſolū i iuuētute ſed p totā vitā cōpellat̄ aſueſcere bona q̄ dū i ꝯſuetudinē venerint nō erūt triſtia ſʒ magis delectabilia Praui eñ delectationes appetētes debent puniri p triſticias ꝛ dolores ꝯrios delectationibꝰ amatis ſicut aſinus ducitur flagellis. Eſt igit̄ neceſſe ꝙ ſit aliq̄s legiſlator qđ p̄cipue ꝯuenit publice ꝑſone puta regi vel p̄ncipi. Scđaria v̄o cōuenit p̄uate ꝑſone. Sicut eī ſe habēt leges publice in ciuitatibꝰ ſic ſe habēt ſermones in domibus prīm. In hoc tm̄ eſt dr̄ia qꝛ lex p̄cipiens magis habet vim coactiuā. Sermo vero paternus vim attractiuā qꝛ filij de facili obediūt parentibus rōne amicitie naturalis que ē ipſorū ad parentes. ad vtrūqꜫ aūt hoꝝ reperit̄ in lege diuina q̄ habet vim coactiuā penas eternas cōminando: ac etiā vim attractiuā ad diuinū amorem ꝛ eternaꝫ beatitudinē nos alliciēdo. Nunc q̄dē in p̄ſenti vita pfectiꝰ obtinet̄ a viris ſanctiſ p habitꝰ fidei ſpei ꝛ caritatis diuinitus infuſos q̄ꝫ habet̄ a phīs p habitus naturaliter acquiſitos. Cuiꝰ beatitudīs nos participes faciat dominꝰ ieſus qui nos ſui p̄cioſi ſanguinis cōmertio ipam ſuis fidelibus acquiſiuit.

Expliciūt libri Ethicorum Baſilee impreſſi per Michaelē furter. Anno incarnatiōis domini. M. CCCCxciij.

Incipit Mathematica.

Icut dicit phūs ſexto metaphiſ: Theorica ſiue ſcientia ſpeculatiua diuiditur in mathematicam phiſicam ⁊ metaphiſicam. De his tribus inquantum arbitror fore neceſſarium vt in pluribus ꝓ doctoribus theologicis in pn̄ti compendio duce altiſſimo tractabo ſequendo doctoris ſubtiliſſimi magiſtri iohannis de donis: qui fuit natione Scotius dictis nihil diſſonum hic determinate aſſerere intendo. Tractanda autem in hoc compendio ſub verbis planis vt ſatis intelligibilius reſerabo. Et ne a me ipō loqui videar ſignabo vt ſepius ī quibus libris ſeu librorum diſtinctionib⁹ doctor prefatus tractat materias in hoc compendio poſitas. Nec mirum videat alicui ſi ea que in tot ⁊ tantis libris phie diffuſe habentur hic compendioſe tractātur. Hoc enī peragere ſatis eſt facile: qđ patet triplici ratiōe. Primo qꝛ iſte materie que tractantur in phia non ſūt magne neceſſitatis ꝓ theologia. Secundo qꝛ ꝙplures materie phie eque bene immo melius tractantur in theologia ꝙ in phia: vt patet intuenti doctorum opera ſuper libros ſententiarum: ideo circa tales materias non eſt diutius immorādū. Tertio hoc idem patet quia eadem materia tractatur in pluribus libris phie vt patet intuentibus phi textum cum commentis et queſtionibus ſuper illum editis. Ordo vero dicendorum in hoc compendio quo ad phiſicam ⁊ metaphiſicaꝫ quas a phō habemus eſt ſm̄ proceſſum textus eius vt eius mens melius ſuper his valeat perpendi: non ſic autem quo ad mathematicam quam ab ipſo nō habemus. Et quo ad hoc primo perſcrutādum eſt de mathematica: deinde de phiſica: et conſequēter de metaphiſica. Cuius cauſam innuit ariſto. 6. ethicorū: qꝛ materialia non tranſcendūt imaginationem nec requirunt experientiam. Phiſicalia vero licet non tranſcendant ſenſū nec imaginationem tamen requirūt experientiam que requirunt temporis longitudinem. Metaphiſicalia autem tranſcendunt ſenſum ⁊ imaginationem ⁊ ſūt pure intelligibilia. Innuit ergo ibi ariſ. ꝙ iuuenes poſt logicam primo imbuēdi ſunt in mathematica ⁊ deinde in phica ⁊ tertio in metaphiſica.

Irca mathematicā que eſt de ſubſtantia quanta: vt oſtendetur ſexto metaphiſice Notandum ꝙ huiuſmodi ſcientia habet diuidi ſm̄ diuiſionem quantitatis. Eſt enim duplex quātitas: ſcꝫ continua et diſcreta: Sic duplex ſcientia materialis ſcꝫ ariſmetrica que ē de quantitate diſcreta ſcꝫ de numeris: ⁊ geometria que eſt de continua quantitate ſiue magnitudine. Muſica vero cum ſit de numero ſonoro ſiue proportionib⁹ numeralibus applicatis ad ſonos ſubalternatur ariſmetrice cum habeat ſubiectū ſub obiecto ariſmetrice: ⁊ accipiat principia ſua ab ariſmetrica ⁊ ſubiectum ei⁹ addat drn̄tiam accidentalem ad ſubiectū ariſmetrice: qꝛ addit ſonuꝫ ipſi numero. Que quidem tres conditiones reqrunt ad hoc ꝙ vna ſcientia ſubalternetur alteri. ¶ Conſimiliter de perſpectiua que eſt de linea viſuali ſubalternatur geometrie ⁊ hoc per eandem rationem. De his autē duabus ſcientijs nihil ad preſens: Sed ſolum tangam aliqua de ariſmetrica et geometria. De perſpectiua tn̄ aliq̄ tangam in tertio metheororum. Aſtrologia autem non eſt pure mathematica cū conſideret motum aſtrorum: Sed ē media inter mathematicam ⁊ naturalem. Principia enim mathematice applicantur ad res naturales de qua vide tractatum de ſpera. Qui quidem tractatus ē ꝙ plurimum vtilis: de quo plura tangētur de celo ⁊ mundo. Eſt autem prius videndum de ariſmetrica ꝙ de geometria Cum qꝛ vnitas que eſt principium numeri eſt prior puncto que eſt principiuꝫ

linee. Punctus enim vltra vnitatem ad
dit poſitōem in continuo. Rur etiā quia
paſſiones numeri deſeruiunt in magni-
tudinibus. Proportio enim in magni-
tudinibus ſumitur a proportōne in nu-
meris. Et ideo euclides ariſmetricā ge-
ometrie interpoſuit. Geometria enī eſt
aſſecutiua ariſmetrice ſicut ꝛ rethorica
dyaletice. Perſcrutandum eſt igitꝰ pri-
mo de ariſmetrica que vt dictum eſt con
ſiderat de numero. Ad cuius euiden-
tiam Sciendum ꝙ triplex eſt numerus:
ſcʒ numerus numerans: numerus nume
ratus: ꝛ numerus quo numeramus. Nu
merus numerans eſt anima numerās ip
ſas res. Numerus numeratus ſunt res
numerate. Numerus quo numeramus
eſt ipſa quantitas diſcreta de qua in ꝓ
poſito. Eſt autem numerus multitudo ex
vnitatibus aggregata. Dubitatur au
tem a qua vnitate numerus ſit vnus for
maliter. ꝛ dicitur a quodam expoſitore
ꝙ omnes alie ſunt partes materiales: ſo
la aūt vltima eſt formalis ꝛ completiua
aliarū: vt ſicut diō eſt vna ab vltima dif-
ferentia ſpecifica ſic numerus eſt vnꝰ ab
vltima vnitate. Sed contra forma eſt
formaliter in materia: alioquin non fierꝫ
vnum per ſe ex eis ſed tantuʒ eſſet iuxta-
poſitio eorum: ſed vltima vnitas non ē
formaliter in alijs ſed ſunt diſcrete ꝛ di-
ſtincte: ergo vltima vnitas nō eſt forma-
liter aliarum. Dicendum ergo alitꝰ ꝙ
in numeris eſt conſiderare vnitates ī du
plici differentia: quia quedam ſunt vni-
tates materiales quedam formales. ex-
emplum in quinario ſunt quinqꝫ vnita-
tes materiales ex quibus materialitꝰ in-
tegratur. et eſt vnitas a qua numerꝰ q̄-
narius eſt vnus ſpecie. Unitas autē hec
eſt innominata: et eſt ſua forma ſpecifica
vel paſſio conſequens formam ſpecificā
ſicut homo eſt vnus ſua forma ſpecifica
vel paſſio conſequens formam ſpecificā
ſicut homo eſt vnus ſua forma vel vnita
te conſequente vt paſſio conſequitꝰ ſuam
formam. Hec autem vnitas innominata
ſit a hec etiā vnitas eſt a qua totū deno-
minatur dr vnū ī ſecūdo mō dicēdi p ſe
Siīr eſt ī alijs ſpēbꝰ minoris entitatis.
Ulterius ſciendum ꝙ vnus numerꝰ
poteſt comparari ad alium numerum di
uerſimode: et ſm hoc poſſunt ſumi mul-
ti modi proportionum numeralium. eſt
enim proportio habitudo ſeu compara-
tio vnius quantitatis ad aliam. et hec ē
duplex ſcʒ equalitatis ꝛ inequalitatis.
equalitatis cum ſcʒ numerus equalꝰ com
paratur numero equali: vt duo ad duo.
Alia eſt proportio inequalitatis cum ſcʒ
numeri ſunt inequales. et hoc duplicitꝰ:
quia vel ſm inequalitatem maiorem ſcʒ
maior numerus comparatur minori: vt
quattuor ad duo: vel ſm minorē vt duo
ad quattuor. Inequalitatis autē ma-
ioris ſunt quinqꝫ ſpecies ſcʒ multiplex
ſuperparticularis: ſuperpartiēs: multi-
plex ſuperparticularis: multiplex ſuper
ptiens. eſt autem numerus maior reſpe-
ctu minoris multiplex quando ſcʒ aliq̄-
tiens continet ipſum ꝛ hoc multiplicitꝰ.
Aliquotiens numerꝰ maior continet mi
norem bis vt ſe habet quattuor ad duo:
ꝛ ſic eſt proportio dupla. Aliquando cō-
tinet ipſum ter: vt ſex ad duo: et ſic ē pro
portio tripla. Aliquando vero quater: ꝛ
ſic eſt proportio quadrupla: ꝛ ſic in infi-
nitum. Super particularis autē nume-
rus dicitur quando numerus maior con
tinet totum minorem ꝛ inſuper aliquam
partem eius ꝛ hoc multiplr. Si enī cōti
neat totū ꝛ mediā ptē eiꝰ eſt ꝓportō ſex
q̄altera vt tria ad duo. Si āt ꝯtineat totū
ꝛ tertiam partē eiꝰ dicitꝰ ſeſquitertia: vt
quattuor ad tria. Si vero cōtineat totū
et q̄rtam partē eiꝰ dicitꝰ ſeſquiquarta: vt
quinqꝫ ad q̄ttuor: ꝛ ſic deinceps Super-
partiēs aūt dicitꝰ q̄n maior numerus con
tinet totū minorē ſemel ꝛ inſup nō ſoluʒ
vnā partē eiꝰ ſʒ plēs ptes eiꝰ: et ſiquidē
cōtineat duas ples dicitꝰ ſupbipartiens:
ſicut q̄nqꝫ ad tria. Si aūt tres dicitur ſu-
ptripartiens: vt ſeptē ad q̄ttuor: ꝛ ſic dein
ceps. Multiplex aūt ſupparticularis di
citꝰ q̄n maior numerꝰ ꝯtinet minorē plu-
ries ꝛ inſup aliquam ptem eiꝰ. et ſiqdeʒ

ptineat ipm bis et mediā ptem ei⁹ dicit
duplx ſeſqaltera ſicut q̄nq3 ad duo. Si
aūt ter ꝛ mediā ptem eius dicit triplum
ſeſquialterū: vt ſeptē ad duo. Iſta enim
q̄rta ſpēs ē cōpoſita ex p̄ma ꝛ ſecūda ſpē
Quīta ſpēs ē multiplx ſuppartiēs ꝛ ē qn
numer⁹ maior habet totū minorē pluries
ꝛ etiā plēs ptes ei⁹: ꝛ hec ſpēs ē cōpoſi-
ta ex prima et tertia ſpē: ꝛ ideo pt diuidi
ſm ſpēm multiplicis ꝛ ſm ſpēm ſuppar
tientis: vt dicať duplex ſupbiptiens qn
habet maior numer⁹ totū minorem bis
ꝛ duas ptes ei⁹ ſicut octo ad tria: ꝛ ſic d
alijs. Tot aūt ſūt ſpēs minoris ineq̄lita
tis q̄t maioris. Sz denomīatōes exprimū
tur p ſub. Nā numerus minor dr ſubmul
tiplex ſubptiēlarꝭ ſubptiēs ſubmltiplex
ſbpticlarꝭ ſbmltiplx ſbptiēs: ꝛ ſic d ſpē-
b⁹ ſpalciſſimis: vt ſubduplū ſubtriplū.
Proportionabilitas autē fundať ſup
proportiones. eſt enī vt dicit euclides. 5
geometrie ſimilitudo proportionū. et h⁹
dupliciť: vel ſm idēptitatē exceſſus: vel
ſm idemptitatē ꝓportōis. ſi ſit identitas
vel equalitas exceſſus ſic dr proportio-
nabilitas ariſmetrica: vt ſicut ſe habet 6
ad quattuor: ſic octo ad ſex. ſicut enī ſex
excedit quattuor in duobus: ſic octo exce
dit ſex in duobus. ſi aūt ſit equalitas ꝓ-
portionis ſic dicitur proportionabilitas
geometrica: vt ſicut ſe habet ſex ad quat
tuor: ſic duodecim ad octo. ſicut eni3. 6.
ad quattuor ē ꝓportio ſeſquialťa ſic duo
decim ad octo. eſt ergo ineq̄litas vľ idē-
titas proportionis non tamen exceſſus.
Plus enī duodecim excedit octo q̄ 6 4
ſm autē q ſumitur ꝓportio in numeris
ſic ſuo modo poteſt ſumi ī magnitudib⁹
Vlterius ſciendum q numerus q̄ nu-
meramus ſcz numerus mathematic⁹ di
uiditur in numerum parem et in nume-
rū imparem. Numerus par eſt ille qui ī
duo equalia poteſt partiri: non ſic autē
de numero impari. Diuiditur vlterius
numerus par per perfectos ſuperfluos ꝛ
diminutos. Numerus pfectus dicitur a
mathematicis qui omnibus ſuis parti-
bus aliquotis aggregatis eſt equalis.

Dicitur q ps aliq̄ta que aliquotiēs ſūp
ta reddit totum. verbi gratia ſenarij p-
tes aliquote ſunt vnum duo et tria: que
omnes aggregate ſenarium conſtituūt.
Alio modo numerus pfectus dicitur q̄
ꝯſtat ex omnibus partibus ſuis aliquo-
tis ꝛ non aliquotis ſimul ſumptis: ꝛ ſic
ternarius numerus eſt perfect⁹: ꝛ ī hoc
perfectōnem ſenarij excedit. Tertio mō
dicitur numerus perfectus quia in eo ē
ſtatus numerorum: ꝛ ſic denarius ē per-
fectus quia eſt primus numerus ad quē
ſtat reſolutio numerorum. Unde denari-
us eſt primus limes. ſecundus vero li-
mes eſt qui fit ex ductu denarij in ſe ſcz
numerus cētenarius. Tertius ex ductu
denarij in centenarium ſcz numer⁹ mil-
lenarius: ꝛ ſic in infinitum. Numer⁹
autem ſuperfluus vel habundans dicit
cuius partes aliquote aggregate excre-
ſcunt in numerum maiorem toto: vt nu-
merus duodenarius cuius partes aliq̄-
te ſūt vnū duo 3 4 ꝛ 6 q̄ ſil' iūcte faciūt. 16
Numer⁹ xo diminut⁹ cui⁹ ptes aggre-
gate minorē conſtituūt ſicut octo cui⁹ p-
tes ſē vnitates binari⁹ q̄ternari⁹ q̄ ī. 7.
deſcendūt. Numer⁹ aūt impar quidam
eſt primus et incōpoſitus qui ſcz nullam
ptē aliquotā habet niſi vnitatē: vt nume
rus ternari⁹ vel quinarius. Alius ē ſe-
cūdus ꝛ cōpoſit⁹ qui habet aliū numerū
ſe numerantē ſicut nouenarius qui a ter
nario nūerať. ꝛ Nota q vnū nūeru3 nūe
rare alium eſt quādo aliquotiens ſump-
tus ipſum conſtituit: vt ternarius ter ac
ceptus ipſum conſtituit nouenarium.
Notādū etiā q numerū ī ſe vel ī alium
duci idē ē q p ſe vľ p aliū multiplicari.
Numer⁹ enī ī ſe duct⁹ dr q̄ totiens mlti
plicať q̄tiēs ē vnitas in ſe. Duct⁹ ī alte-
rū ē q̄ totiēs multiplicať q̄tiēs ī altero ē
vnitas. ſic binari⁹ dr duci ī ternariū q̄n
totiēs mltiplicať q̄tiēs ē vnitas in terna
rio. vn̄ ex ductu binarij ī ternariū ſurgit
nūer⁹ ſenari⁹. Numer⁹ xo ꝓduct⁹ dr q̄
ex tali mltiplicatōe ꝯſurgit. Mltiplicatō
autem numeri per ſe vel per alium eſt
ꝓpoſitis duobus numeris tertij in-

nento q̄ totiēs cōtineāt alteꝝ illoꝝ quot ſūt vnitates in reliquo. In mltiplicatōe vo duo ſūt numeri: ſcꝫ numer⁹ multiplicās ⁊ numerus multiplicand⁹. Numer⁹ mltiplicās aduerbialr̄ deſignat. Numerus vo multiplicādus noīaliter. ¶ Notādū etiā ꝙ de multiplicāte pt̄ fieri multimodus ⁊ ecōuerſo manēte ſemꝑ eadeꝫ ſūma vt tm̄ valet quater quindecim ſint quindecies quattuor. Numerus inſuꝑ ſiue par ſiue inpar diuidit̄ ī lineares ſuꝑficiales et ſolidos. Linearum eſt qui cōſideraṫ tm̄ penes proceſſuꝫ nō habito reſpectu ad ductionē numeri in numerum ſicut linea hꝫ tm̄ vnā dimēſionē ſcꝫ longitudinē ſine latitudine. Vn̄ ei⁹ deſcptō eſt in lōgū ſicut binarius q̄ alr̄ deſcribi n̄ pōt: imo oīs numer⁹ linearis dr̄ dūmodo in rectitudine deſcribaṫ. Numer⁹ ſuꝑficialis ē qui ꝓuenit ex ductu numeri ī numerū. Vn̄ dicit̄ ſuꝑficialis qm̄ habet duos numeros mēſurātes ipm̄ ſicut ſuꝑficies habet lōgitudinē ⁊ latitudinē.

¶ Sciendum aūt ꝙ numer⁹ poteſt dupliciter duci ī numeꝝ: aut eni ſemel aut bis. Si igitur ſemel numer⁹ ducaṫ ī numerū hoc erit aut in ſe aut in alium. Si in ſe fit quadratus numerus vt bis duo. qr̄ diuiſiꝫ ſcriptus per vnitates habebit quattuor latera equalia. Debet autē fieri deſcriptio a radicibus vt hic.

Si autē ducatur in aliū fit ſuꝑficialis et non quadratus: vt binarius ductus ī ternarium ꝯſtituit ſenarium ꝑmū numeruꝫ ſuꝑficialē ⁊ nō q̄dratū. Vn̄ patet ꝙ omnis q̄drat⁹ ē ſuꝑficialr̄ ⁊ nō ecōuerſo. Radix aūt numeri quadrati ē ille numerus q̄ ita ducitur in ſe: vt bis duo ſunt quattuor. Quaternarius ergo eſt prim⁹ quadratus et binarius eſt radix eius. Nouenarius vero ē ſecūdus quadratus ⁊ ternarius ē radix eius. Si autē numer⁹ bis ducaṫ in numerū ꝯſtituit numeꝝ ſolidū. Numerus enī ſolidus eſt qui ꝓuenit ex duplici ductu numeri ī numeꝝ. Et dicit̄ ſolidus qm̄ quēadmodū corpus tres habet dimenſiones: ſcꝫ longitudinem latitudinem ⁊ profunditatem: ſic iſte numerus habet tres numeros producentes ſe. Et ſiquidē numer⁹ bis ducatur in ſemet ipm vel ſemel in ſuum quadratū qđ idē valet fit numerus cubicus: q̄ etiā dicitur ſolidus quadratus a mathematicis ⁊ a Boē. vltima .q. ſcđe diſ. ꝑmi ſen. Dicituꝛq̧ cubitus ab hoc noīe cubus hi. eſt autē cubus corpus habēs ſex ſuꝑficies: octo anglos: ⁊ duodecim latera. Si vero aliq̄s numer⁹ bis ducaṫ in aliū fit numerus ſolid⁹ tātū: vt bis tria bis conſtituit duodecim. Vn̄ patet ꝙ oīs numer⁹ cubic⁹ ſolidus ē ⁊ nō ecōuerſo: ⁊ omnis ſolidus ē ſuꝑficialr̄ ⁊ nō ecōuerſo. Patꝫ etiā ꝙ idē numerus ē radix q̄drati ⁊ cubici.

Numerus vlteri⁹ diuiditur in digitū articulum et compoſitū. Digitus quidem eſt omnis numerus minor denario. Articulus ē omnis numer⁹ diuiſibilis in decem ptes equales ita ꝙ nihil reſiduum ſit. Cōpoſitus ſiue mixtus qui conſtat ex digito ⁊ articulo. ¶ Sciendum etiam ꝙ omnis numerus inter duos articulos proximos eſt compoſitus.

¶ Item Notandum ꝙ numeratio eſt cuiuſlibet numeri per figuras competētes artificialis repreſentatio. Sunt autem nouem figure ſignificatiue nouem digitos repreſentantes que tales ſunt. 9. 8. 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1. ¶ Decima vero figura dicitur cifra vel figura nihili: quia nihil ſignificat licet det alijs ſignificare.

¶ Notandum eſt igitur ꝙ quilibet digitus vna ſola figura ſibi appropriata habet ſcribi. Omnis aūt numerus a .10. incluſiue vſq̧ ad centū excluſiue duab⁹ figuris habet ſcribi. Si autē articl̄s ſit ꝑ cifram primo poſitam et figuram ſcriptā verſus ſiniſtram que ſignificet digitum a quo denominatur ille articulus. Si ſit numerus compoſitus p̄ſcribatur digitus qui eſt pars numeri compoſiti ⁊ ſiniſtretur articulus vt pri⁹. Omnis numerus qui eſt a centū incluſiue vſq̧ ad mille excluſiue per tres figuras habet ſcribi. Omnis numerus a mille incluſiue vſq̧ ad decē milia per .4. et ſic deinceps.

¶ Notandum etiam ꝙ quelibet figura

primo loco poſita ſignificat ſuum digitū
Poſita vero ſecūdo loco ſignificat decies
ſuum digitū: tercio centies: quarto mil-
leſies: quinto decies milleſies: et ſic ī in-
finitum multiplicando. Quelibet nāqꝫ
figura ſecundo loco poſita decies tantū
ſignificat quantū precedens. Vñ verſꝰ.
Unum prima ſecunda decem dat tercia
centum. Quarta dabit mille milia quin
ta decem. Et hec de ariſmetrica dcā ſuf-
ficiant.

Incipit Geometria. Ca. III.

Geometria vt di-
ctum eſt habet fieri circa
magnitudines: ꝛ hoc du
pliciter ſm ꝙ ponit̄ com
muniter duplex geome-
tria ſcꝫ theorica ꝛ practi
ca. Theorica eni paſſiones magnitudi-
num inueſtigat ratōne et ſyllogiſmo: vt
ꝙ triangulus habet tres. ꝛc̄. Practica
vero eſt que menſuras magnitudinū in-
ueſtigat arte et inſtrumento. Et ſubdiui
ditur in altimetram et planimetram et
ſolimetram. Quarum prima eſt de men
ſuratōe altitudinū. Secūda de cōſidera-
tione planorum: et Tercia de menſura-
tione ſolidorum. Inſtrumenta autē que
huiuſmodi menſurationibus deſeruiūt
ſunt quadrans aſtrolabiū: ꝛ ſic d alijs.
De theorica aūt hic principaliter ē in
quirendum a deſcriptione terminoꝝ in-
cipiendum. Punctus eſt cuius pars
non eſt habens poſitionem in continuo.
Uel ſic: Pūctus eſt principium vl' finis
magnitudinis vt principium vel finis li-
nee. vnde in linea ſunt duo puncta ī ac-
tu ſcꝫ principium et finis linee. Multa
vero in potentia que tunc fiunt in actu
quando linea actu diuiditur. Magnitu
dinum autem quedam habent vnam di-
menſionem vt linea: quedā vero duas:
vt ſuperficies: quedam autē tres: vt cor
pus: quod habet longitudinem: latitu-
dinem et profunditatē. Figura ē ma-
gnitudo terminata linealiter vel ſuperfi
cialiter. Omnis ergo figura aut ē plana
aut ſolida. Et planas quidem terminānt
linee ſolidas aūt ſiue corporas terminānt
ſuperficies. Omnis autē figura ſolida
aut eſt rotunda et ſine angulis aut coni-
ca et angularis. Planarū vero figura-
rum alia circularis et ſine angulis: alia
rectilinea et poligonia ſiue multoꝝ an-
gulorum. Circulus eſt figura plana vna
linea contenta que circumferētia nomi-
natur: in cuius medio eſt punctus a quo
omnes linee ducte ad circumferentiam
ſunt equales et huiōi punctus centrū
dicitur circuli. Rectilinearum figura
rum alia trium angulorum ꝛ vocat̄ triā-
gulus: alia quattuor angulorum: ꝛ voca
tur quadrangulus: alie quinqꝫ anguloꝝ
et vocat̄ pentagonꝰ: ꝛ ſic in infinitū. Et
in qualibet ſpecie illarum ſunt figure re
gulares ꝛ irregulares. Regulares que
habent vniformitatem in angulis ꝛ late
ribus. Irregulares vero que nequaqꝫ.
Linea recta ſm aliquos eſt cuius medi
um non exit extrema. Scdm alios linea
recta eſt longitudo ſine latitudine cuiꝰ
duo extrema ſunt duo puncta eqꝫ ꝑtēſa

Linea circularis eſt cuius
medietas exit extrema

Linea perpēdiculariter cadēs
eſt illa que cadit ad modum per-
pēdiculi ſiue linee ꝑ quā artifices
cognoſcūt muri vl' ligni rcitudiēꝫ

Angulus rectilineus eſt ſpa-
cium cauſatum ex contactu dua-
rum linearum rectarum.

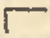

Et alius quidem eſt angulus rectus:
alius obtuſus: ꝛ alius acutus.
Angulꝰ rectus eſt quē con-
ſtituit linea recta cadens per-
pēdiculariē ſup aliā lineā rectā

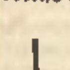

Linea enim recta perpendiculariter ca-
dens ſuper aliam conſtituit cum ea ſup
quam cadit duos angulos rectos. vnde
eam orthogonaliter ſecare dicit̄ eam ad
angulos rectos eā diuidit: vt hic.

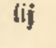

Angulus maior recto obtuſꝰ dr

¶ Angul⁹ minor rcō acut⁹ dr̄ vt h̄ primus angulus eſt obtuſus: ſecundus autem eſt acutus.

¶ Triangulus eſt figura plana tribus lineis cōtenta.

¶ Triangulorum alius eſt omniū triū laterum equalium et vocatur yſopleur⁹ vt hic. ¶ Alius duum laterum eq̄liū tm̄: ⁊ vocat̄ yſocheles vt h̄

¶ Alius triū laterū ineq̄ualiū: ⁊ vocat̄ ſcalerō ł vocat̄ ḡdar⁹: vt h̄

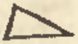

¶ Ex parte aūt angulorū diuiditur triangulus in orthogonum qui habet vnum angulum rectum: vt h̄.

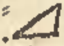

Et in ampligonum qui habet vnum angulum obtuſum: vt h̄.

¶ Et in oxigonum qui habet oēs anglos acutos: vt hic. Oīs etiā figura equilatria dr̄ yſopleurus.

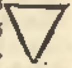

¶ Quadrangulus eſt figura plana quattuor lineis contenta: vt h̄

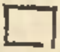

¶ Quadrangulorum alius paralelogrūmus id ē eq̄ diſtātiū lateꝝ.

¶ Alius diſparalelogramus: id eſt non eque diſtantium laterum.

Paralelogramoꝝ alius habens omnia latera equalia et vocatur quadratum vt hic. Alius oppoſitorum laterum tantū equalium: et vocatur altera parte longior: q2 ſm vnam dimenſionem longior eſt q̄ ſm aliam: vt hic.

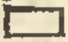

¶ Differentia eſt inter circulum et ſperam: quia licet vtraq3 ſit figura rotunda tn̄ circul⁹ eſt figura plana vnica linea contenta. Spera vero eſt figura ſolida vnica ſuperficie cōtenta. ¶ Circulus aūt cū ſit figura vniformiſſima non diuiditur in plures ſpecies ſed ſolum diuiditur diuiſione quantitatiua in portiones. Oīs aūt portio circuli vel eſt ſemicirculus: vel portio maior ſemicirculo vel eo minor. Semicirculus eſt figura plana diametro ⁊ medietate circūferētie ɔtēta

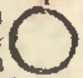

¶ Diameter eſt linea diuidēs circulū in duas partes eq̄les.

Semidiameter vero ē linea recta exiens a centro circuli ad circumferentiam eius: vt hic.

Portio vero circuli vt diſtinguitur contra ſemicirculū eſt figura plana recta linea extra centrum cadente et parte circumferentie contenta. Linea autem recta corda dicitur. Pars vero circumferentie arcus nominatur. Cum ergo circulus ſic diuiſus fuerit per cordā ī portiones duas portio in qua eſt centrū eſt maior ſemicirculo. Portio autem ī qua non eſt centrū ſemicirculo minor appellatur. vt hic.

Portō enim dextra eſt minor
Portio autem ſiniſtra maior

Angulus ſemicirculus dicitur quem diameter cum circumferentia conſtituit. Angulus portōis dicit̄ quē corda cū arcu conſtituit. Angulus ɔtingētie ē quē circulus ⁊ linea ɔtingēs circlm ɔſtituit.

¶ Circulū aūt linea ɔtingere dicitur que cū circulū tangit in vtraq3 reiecta partem nō ſecat circulum vt hic.

¶ Circuli ſeſe contingere dicuntur qui ſe tangentes ſeinuicē non ſecant: vt hic

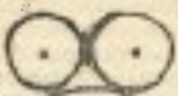

¶ Concentrici circuli dicuntur qui ſuper idem centrum deſcribuntur vt hic.

¶ Ecentrici circuli dicuntur quorum cētra diſtant cū ſit circulus cum circulo: vt hic.

Eſt autē circulus figurarum p-

ma perfectiſſima pulcherrima capaciſſi-
ma ⁊ ad modū aptiſſima. licet autē circu
lus ſit prima figurarum ſimpliciter ſiue
vniuerſaliter cum ſit figura vnica linea
cōtenta. Inter tamē figuras rectilineas
angulus eſt prima figura. Cum enī due
linee figurā rectilineam claudere vel ter
minare non poſſunt oportet in figura rec-
tilinea eſſe ad min⁹ tres lineas: ⁊ ſic tri-
angulus eſt prima huiuſmodi figurarū.
Piramis eſt figura ad modum piri cui⁹
extremum latū dicitur baſ piramidis.
Extremum vero acutum dicitur conus.
¶ Dicto de terminis geometrie viden-
dum eſt de principijs geometrie ſiue ꝓ-
poſitionibus ꝑ ſe notis que dicunt̄ com-
munes animi cōceptiones que ſtatim co
gnoſcūtur agnitis terminis ex quib⁹ de-
pendent propoſitiones cōcluſionum ge-
ometrie de quibus ſolum ꝓ nunc tangā
octo quarum prima eſt iſta Omne totum
equum eſt ſuis partibus ſimul acceptis
⁊ econuerſo. Secunda omne totum eſt
maius ſua parte: ⁊ vtrobiq; totum ſumi
tur cathegorice ⁊ non ſincathego[c]. To
tum autem kathegorice ſumptum idem
eſt ꝙ habens partes. Sincathegori⁹ au
tem idem eſt ꝙ quelibet pars. Tertia ꝓ
poſitio eſt illa que vni et eidem ſūt equa
lia inter ſe ſunt equalia. Quarta ſi equa
libus equalia addas vl' idem commune
tota ipſa ſunt equalia. Quinta ſi ab eq̄li
bus equalia demantur vel idem commu
ne relinquūtur equalia. Sexta ſi inequa-
libus equalia addantur: vel idem cōmu
ne tota ſūt inequalia. Septīa ſi ab ineq̄-
libus equalia demas relinquuntur ineq̄
lia. Octaua ſi aliqua res applicetur alte
ri ſic ꝙ altera non excedat alteram ille ſi
bi inuicem erunt equeles.

¶ Sequuntur concluſiones geometrie.

Unde vidende ſunt alique con-
d cluſiones geometrie Quarū pri
ma ſit illa que eſt 13. propoſitio p̄
mi geometrie euclidis: Si recta linea ſu
pra rectam lineam ſteterit: duo anguli
vtrobiq; aut recti ſunt aut duobus rectiſ
equales.

Ex quo patet ꝙ totum ſpaciū ꝙ in qua-
libet parte in ſuperficie plana quemli-
bet punctum circumſtat quattuor angu
lis rect's eſt equale: vt patet in figura.
Nā ſuper lineam a b incidēs linea c d
vel erit ſuper eam perpendiculariter ca-
dens vel non. Si ſic habentur duo an-
guli recti in forma. Si autē non ſit per
pendiculariter cadens erunt anguli eq̄'-
les duobus rectis: licet non ſint recti in
forma. Quod oſtendo ſic: Sit linea e d
perpendicularis ſuper a b eruntq; duo
anguli a d e ⁊ e d b recti per diffinitionē an
guli recti ſicut prius. Sed duo anguli
a d c ⁊ c d e adequantur angulo a d e per
primā animi conceptionē: ⁊ ꝙ duo an-
guli cum angulo e d b erunt equales ꝑ
terciam communem ſcientiam q̄re om-
nes iſti tres anguli erunt equales duo-
bus rectis. Sed angulus c d b eſt equa
lis duobus angulis e d b ⁊ c d e qr̄ ſunt
omnes eiuſdem partes per primam ſcꝫ
propoſitionem: ergo angulus c d b cum
angulo a c d qui eſt acut⁹ eſt equal' duo-
bus rectis: et hoc eſt quod volumus.
Correlarium patet qr̄ ex quo medietas
ſpacij quod eſt ſuper punctū d valet du
os rectos: ergo et totum ſpaciū valebit
quattuor rectos. Et quantumcunq; illū
ſpaciū diuidatur in multos angulos om
nes anguli illi ſunt partes totius ſpacij
⁊ omnes preciſe valebunt quattuor rec-
tos vt patet per primam communem ſci
entiam. ¶ Secunda concluſio ſit illa: q̄
eſt. 15. primi euclidis: Omnium duarū
linearum ſe inuicem ſecantium anguli ꝯ
ſe poſiti ſūt equales: vt patet in hoc exē⁰.

Nam duo anguli a e c et c e b coniuncti ſunt equales duobus rectis ⁊ anguli cō iuncti c e b ⁊ b e d ſunt equales duobus rectis: ergo duo primi ſunt equales duo bus poſtremis. Dempto autē angulo cō muni puta c e b reſidua erūt equalia vicꝫ a e c et d e b p quintā cōem ſciētiā: et iſti ſūt anguli ꝯ ſe poſiti ꝗ anguli ꝯ ſe poſiti ſūt eq̄les: qḋ erat ꝓbādū. Et ſilr demon ſtrat̃ ḋ reliq̄s duob⁹ angul' ꝯ ſe poſitis.

¶ Tertia concluſio que eſt. 29. pmi eu clidis ſit iſta. Si duabus lineis eq̄ diſtā tibus tertia ſuperuenerit quales quātoſ q̄ angulos ſuper vnam fecerit tales tan toſq̄ faciet ſuper reliquam. Ex quo ma nifeſtum eſt q̄ omnis angulus extrinſe cus angulo intrinſeco ſibi oppoſito ē eq̄ lis: ⁊ quilibꝫ duo anguli coalterni ſunt equales. Duoq̄ anguli intrinſeci ex ea dem parte conſtituti duobus rectis ſunt equales: vt patet in hoc exemplo.

Sint enim due linee eque diſtantes a b ⁊ c d quibus linea e f ſuperuenit Dico q̄ quales angulos cōſtituit linea e f ſu per lineā a b tales facit ſuper lineaꝫ c d. eodem ordine ita q̄ anguli ſupiores a b adequātur angulis ſuperioribus c d et inferiores inferioribus ex eadem parte linee e f ſumptis: verbi gratia: angulus g angulo l et ſic de alijs. Probatio. naꝫ ſi angulus l non ſit equalis angulo g: er go alter eorum erit maior: ⁊ ſit angulus l maior: ſed angulus k ⁊ angulus g ſunt equales: q2 cōtra ſe poſiti per premiſſa: ergo angulus l eſt maior angulo k Sed illi duo anguli l et m ſunt equales duo bus rectis per primam propoſitionem: ꝗ et anguli k et m ſūt minores duobus re ctis per aliam communem ſcientiam. ſ. q̄ quando aliquid cum maiore valet ali ad cum minore valet minus: ergo due li nee a b ⁊ c d. ſi protrahantur in partes d et b concurrent: et hoc per quandā ꝓ poſitionem geometrie q̄ eſt tal'. Si recta linea ſuper duas rectas lineas ceciderit: duoq̄ anguli interiores ex vna parte du obus rectis minores fuerit ille due linee in eadem parte protracte concurrunt: et per conſeq̄ns huiuſmodi linee a b ⁊ c d non ſunt eque diſtantes quod eſt contra ypotheſim. erunt ergo anguli g et l eq̄ les quod eſt propoſitum. Eodem modo arguitur de h et m et ḋ i ⁊ n et ḋ k et o q̄ ſunt inferiores et ſub lineis eque diſtan tibus predictis collocati. Patꝫ ergo an tecedens theorematis. Prima ps cor relarij patet ſolummodo exponendo ter minos. Nam quorumlibet angulorū du orum quos equales oſtendimus alt' vo catur intrinſecus qui ſcꝫ eſt inter eque diſtantes: et alter extrinſecus qui eſt ex terius ſub l'ā. Secunda pars patet mo dicum tranſcurrendo terminos ⁊ expo nendo. Dicuntur ergo anguli coalter ni que alternant ſitum quantum ad ſu perius ⁊ inferius dextrum et ſiniſtruꝫ li nee incidentis cuiuſmodi ſunt anguli k et l. Et q̄ equales probo quia anguli g et l ſunt equales ex prima premiſſa: ergo angulus k eſt equalis angulo l per terti am cōmunē ſcientiam: et eodem modo de i et m qui ſunt coalterni. Tertia ps pa tet ſtatim videlicet q̄ duo anguli intrin ſeci ex eadem parte conſtituti ſunt equa les duobus rectis: puta k et m. Nam l ⁊ m ſunt equales duobus rectis per prima ſed k eſt equalis l per ſecundam partem correlarij: ergo ⁊c.

¶ Quarta concluſio q̄ cū ſequenti ē 32. prima euclidis ſit iſta: Omnis triangu li angulus extrinſecus duobus intrinſe cis ſibi oppoſitis eſt equalis: vt patet in hoc exemplo. Vocatur autem angulus extrinſecus qui conſtituitur ex ꝓtractōe cuiuſlibet lateris in cōtinuum ⁊ directū vt ſi in triangulo a b c protrahatur a c vſ q̄ ad d angulus d c b dicitur extrinſec⁹ ⁊ duobus intrinſecis ſcꝫ a et b eſt equal'.

Quod ſic probo· a puncto c protrahā c e eque diſtantem a b lateri: eritq; angulus e c b equalis b angulo intrinſeco: quia ſunt coalterni per lineam b c incidentē duabus lineis eque diſtantibus: ⁊ angulus e c d equal' angulo a intrinſeco quia extrinſecus eſt ad eum propter lineam a d incidentem eiſdem duabus diſtantib⁹ eque. Iſta patet per premiſſa: quare tot⁹ angulus b c d eſt equalis duobus angulis a et b intrinſecis ſibi oppoſitis p tertiam communem ſcientiam.

¶ Quinta concluſio eſt illa: Omnis triangulus habꝫ tres angulos equales duobus rectis. Nam totus angulus b c d extrinſecus eſt equalis a et b intrinſecis per premiſſa: ſed ſi addas illi toti angulo extrinſeco angulum c intrinſecum ſibi coniunctum totum erit equale duobus rectis per primam: ergo ſi eundem angulum extrinſecum addideris a ⁊ b angul' intrinſecis totum erit equale duobus rectis per quartam cōmunem ſcientiam.

¶ Sexta concluſio ſit illa: Omnis triāgulus cuius vnum latus eſt ſemidiameter duorum circulorum. ⁊ oppoſitus angulus eſt apud ſectōnem eorundem circulorum eſt equilaterus. ¶ Accipiam⁹ lineam a b ⁊ ſuper punctum a deſcribat circulus occupando totam lineam a b. Item ſuper punctum b deſcribatur circulus alius equalis vt ſit linea a b ſemidiameter duorum circulorum et a cōmuni ſectōe illoꝝ circloꝝ que ſit c ducantur due linee que ſint c b et c a dico tūc q triangulus a b c eſt equilaterus. Nam per diffinitionem circuli linea b a ⁊ b c ſunt equales: quia veniunt a communi centro ad circumferentiam. Similiter linea a c ⁊ a b ergo omnes erunt equales inter ſe per tertiam communem ſcientiam. exemplum patet in figura ſequenti. Hec autem concluſio multum confert ad intelligendum quoddam dictū Scoti: diſ. 8. primi ſenten. q. de immutabilitate dei.

Septia cōcluſio Diameter eſt aſſiſmeter id eſt incommenſurabilis coſte quadrati. ¶ Ad cuius euidentiam Sciendū q ille quantitates dicuntur incommenſurabiles quarum non eſt aliqua proportō Scdm enim euclidem omnium quantitatum commenſurabilium proportio eſt ad inuicem ſicut eſt alicuius numeri ad aliquem numerum: et per conſequens ſicut ipſe vult ſi linee alique ſūt commēſurabiles quadrata ipſarum ſe habent ad inuicem ſicut quilibet numerus quadratus ad alium numerum quadratū. Quadratum autem diametri non ſe habet ad quadratum coſte ſicut numerus aliquis quadratus ad alium numerum quadratum: ergo nec linea que erat diametri q̄drati cōmenſurabilis erit coſte illius q̄drati. Minor patet ex penultima primi euclidis quia quadratum diametri ē duplum ad quadratum coſte pro eo q ē eq̄le quadratis duarum coſtarum. Nullus autem numerus quadratus eſt duplus ad alium numerum quadratum: vt patꝫ diſcurrendo per omnes quadratos ex radicibus in ſe ductis. Hec cōcluſio iuuat ad intelligendum terciam. q. prologi ſētentiarum Bonauenture: ⁊ de diuiſione continui. diſ. 2. ſcdi ſen. Sco. exemplū huius patet in figura.

BIBLIOTHECA NACIONAL DE LISBOA

Ex. complete on 108 pls.